Мирјана Шакоша

Дечанска ризница

Просвета — Београд
Републички завод за заштиту споменика културе — Београд
Јединство — Приштина

Београд 1984

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

СТУДИЈЕ И МОНОГРАФИЈЕ 3

Мирјана Шакота
Дечанска ризница

Уредници
Милка Јанковић – Димов
Радомир Станић
Др Јован Глишић

Рецензенти
Др Војислав Ј. Ђурић
Др Бојана Радојковић

Ликовни уредник
Добрило М. Николић

Ликовно-графичка опрема
Тоде Рапаић

Заједничко издање
Издавачка радна организација ПРОСВЕТА
ООУР „Издавачка делатност", Београд, Добрачина 30
за издавача Јордан Живковић, директор

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА
КУЛТУРЕ, Београд Божидара Аџије 11
за издавача Јован Секулић, директор

Новинско-издавачка радна организација ЈЕДИНСТВО
Приштина, Дом штампе
за издавача Михаило Звицер, директор

Садржај

Историјат ризнице
О Дечанима и дечанским старинама 29
Сто тридесет година проучавања и описивања дечанских старина 31
Настанак и развој дечанске ризнице 47
У првом веку постојања 47
Од Лазаревића до пада деспотовине 51
Од пада Србије до краја XVI столећа 53
XVII и XVIII век 57
Од 1800. до 1918. године 64

Иконе
Општа разматрања 87
Каталог 103

Предмети од метала
Општа разматрања 171
Каталог 189

Тканине и везови
Општа разматрања 267
Каталог 269

Предмети од дрвета
Општа разматрања 283
Каталог 291

Бакрорезне плоче
Општа разматрања 311
Каталог 315

Печати
Општа разматрања 327
Каталог 329

Панаије и панаијари
Општа разматрања 341
Каталог 345

Пафте и појасеви
Општа разматрања 359
Каталог 363

Документа
Документа на турском језику 379
Каталог 385
Документа на српском и грчком језику 421
Каталог 423

Прилози
Инвентар покретности манастира Дечана 437
Допис Земаљској комисији за утврђивање штете културно-просветним предметима из 1945. год. 441

Résimé 445
Illustrations 453

Регистар
Имена која се појављују исписана на предметима 461
Именски регистар (општи) 466
Топографски регистар 471
Предметни регистар 474

Репродукције у боји

I
Икона арханђела Гаврила цара Душана, око 1340, И-5, детаљ

II
Икона Старозаветне Тројице прва половина XVI века, И-37

III
Царске двери прва половина XVI века, И-30

IV
Икона Благовести, сликао Лонгин, око 1570, И-66

V
Икона св. краља Стефана Уроша III Дечанског са житијем, сликао Лонгин, 1577, И-14

VI
Икона Богородице Јелеусе са пророцима, сликао Лонгин, крај XVI века, И-10

VII
Икона Христа Пантократора са апостолима, сликао Лонгин, крај XVI века, И-11

VIII
Икона Христовог Вазнесења, сликао Лонгин, крај XVI века, И-16

IX
Икона Богородице, Христа и св. Јована, средишни део Деизиса, крај XVI—почетак XVII века, И-8

X
Икона Богородице Одигитрије (Елеусе), крај XVI века, И-71

XI
Царске двери, крај XVI века, И-6

XII
Велики крст са иконостаса, 1593—94, И-64

XIII
Крст Стефана Дечанског, дуборез XIV (?) век, оков XVII—XVIII век

XIV
Крст цара Душана, XVII—XVIII век, М-42

XV
Чаша митрополита Виктора, 1592—93, М-7

XVI
Артосна панагија (панагијар) Пн-10

II

III

IV

V

VI

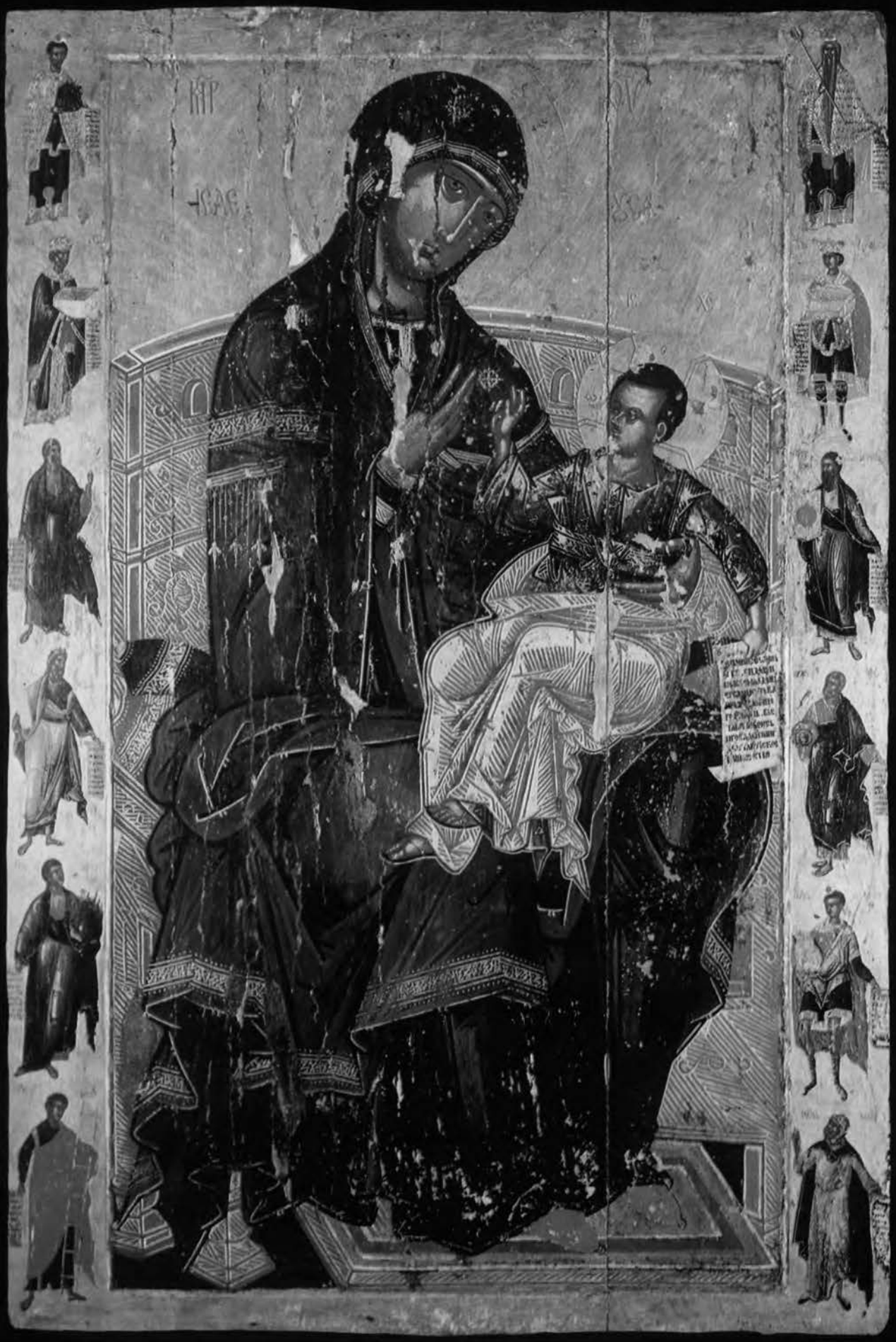

VII

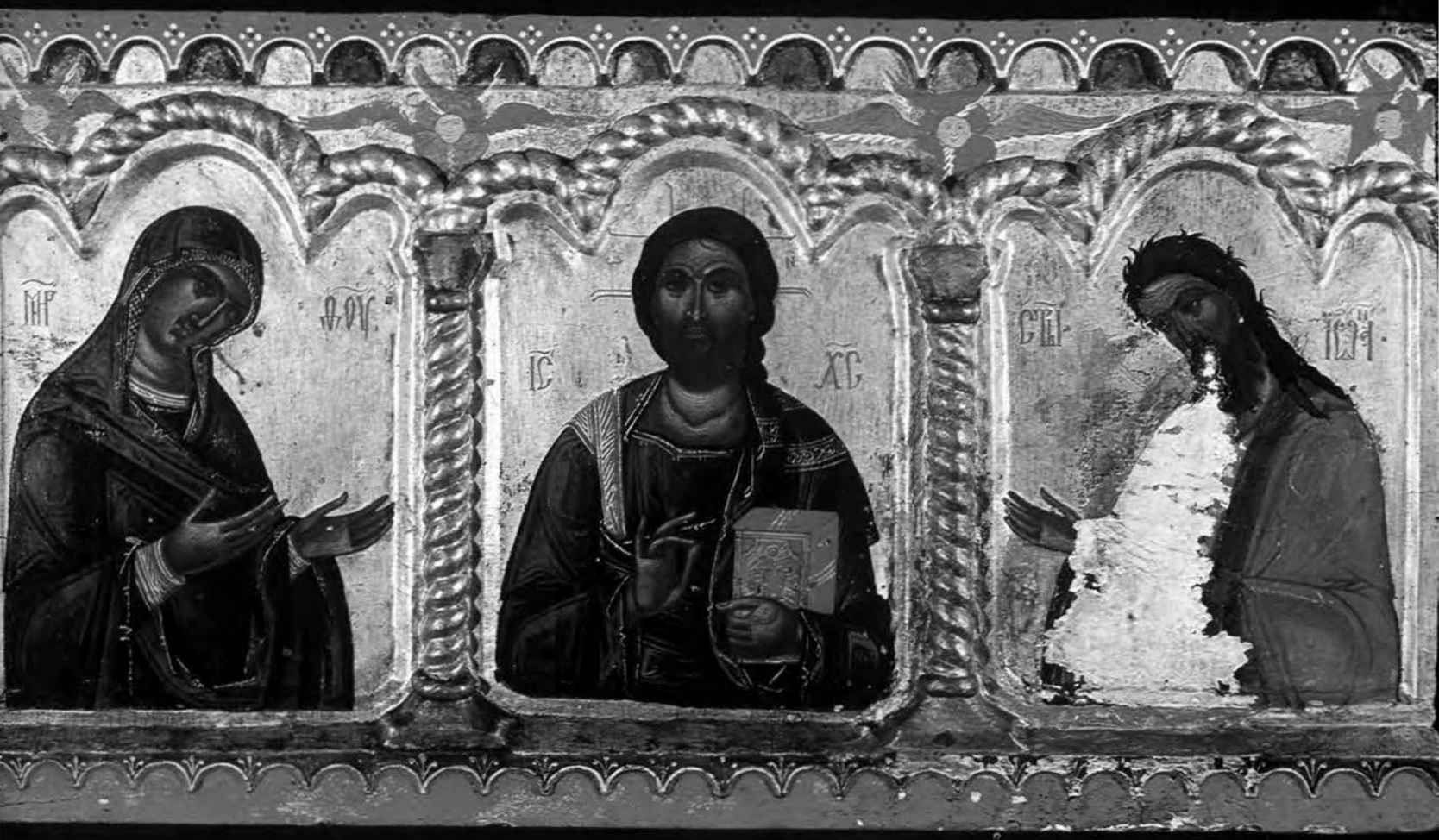
ΜΡ
ΘΟΥ
ΙC
ΧC
CΤΕΙ
ΙCΩΝ

X

XI

XIII XIV

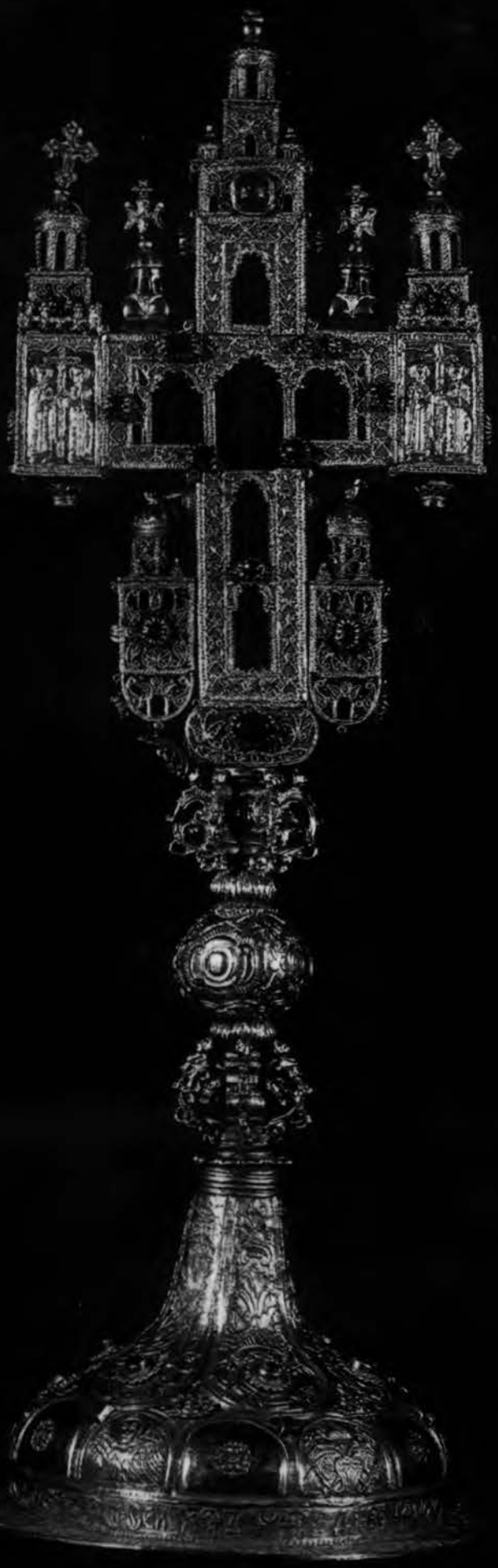

XV

XVI

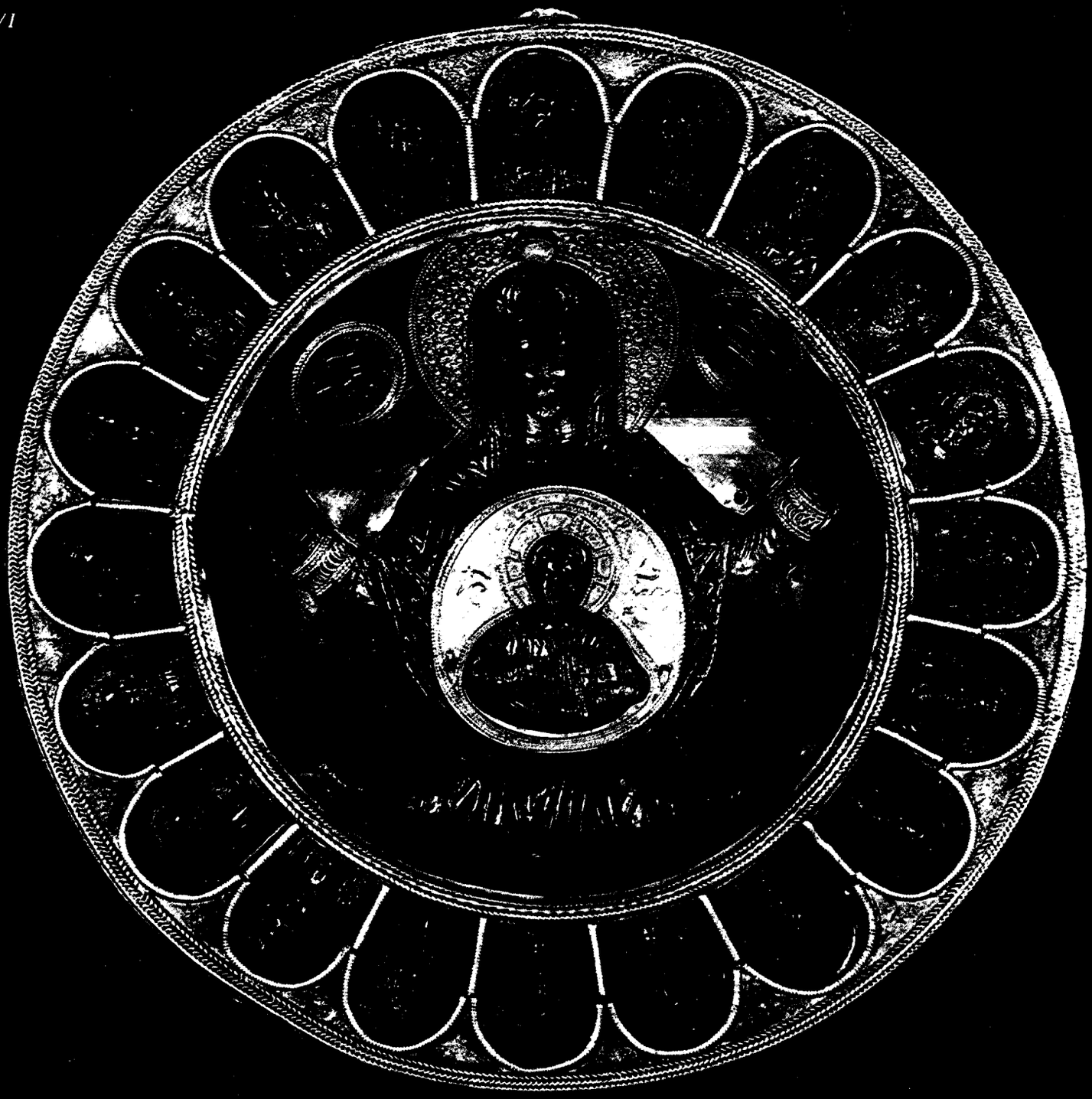

Овом књигом је обухваћено благо дечанске ризнице у ужем смислу речи, јер о богатој манастирској књижници рукописних и првоштампаних књига Народна библиотека СР Србије припрема посебну публикацију. Ризнички материјал је обрађен у интегралном облику, од најстаријих очуваних предмета који се датују у прву половину XIV века, па до 1918. године, што значи да се у књизи публикују и разматрају сви, мени познати, ризнички предмети са одређеним степеном уметничких, културно-историјских или других споменичких својстава. Свака селекција би представљала субјективан чин, и ова књига не би могла да одговори својој примарној намени а то је заштита драгоценог културног наслеђа покретног карактера из манастира Дечана. Само каталошки обрађени предмети, са свим одговарајућим подацима и описима, могу се сматрати трајно заштићеним и на основу међународних прописа који проистичу из конвенција о заштити културног наслеђа. Иако би било пожељно да се публикују репродукције свих обрађених предмета, разлози економичног понашања навели су нас на одбир, додуше сразмерно доста широк, тако да се може рећи да су главне вредности дечанске ризнице овим илустративним материјалом достојно документоване. Разматрање историје ризнице, њеног настанка и развоја, са свим плимама и осекама које су је пратиле, завршава се такође 1918. годином, када је, може се рећи, отпочело савремено раздобље манастирског живота.

Да би ова књига добила свој данашњи облик допринели су њени рецензенти др Војислав Ј. Ђурић и др Бојана Радојковић својим драгоценим напоменама као и лектор Слободанка Живановић веома стручним интервенцијама. И овим путем изражавам им своју искрену захвалност. Др Гојко Суботић је учинио да грчки текстови у књизи добију одговарајући облик а Зорица Хаџи-Видојковић се много трудила да француски преводи буду што бољи. Цртежи Бране Живковића и Драгана Тодоровића чине незаменљиви део документације о вредностима ове ризнице. Свима њима дугујем топлу благодарност.

Српска православна патријаршија и Југословенска ревија својим веома успелим дијапозитивима омогућили су штампање прилога у боји, док су Народни музеј у Београду и Покрајински завод за заштиту споменика културе у Приштини својом предусретљивошћу допринели да илустровани материјал у црно-белој техници буде потпунији. Посебну захвалност изражавам свом дугогодишњем сараднику Радомиру Живковићу, чији снимци чине окосницу илустрованог материјала у овој књизи.

Као најзаслужније чиниоце који су омогућили израду и појаву ове књиге, са задовољством помињем дечанског игумана синђела Јустина Тасића, затим директора Републичког завода за заштиту споменика културе Јована Секулића, помоћника директора Радомира Станића и секретара Републичке заједнице културе

Драгана Драгојловића који су ме непрестано потстицали и подржавали да што пре и што боље обрадим ову обимну и сложену материју.

Искрено се захваљујем Милки Јанковић-Димов уреднику „Просвете" и Тоду Рајаићу техничком уреднику „Просвете" као и Зорици Давидов, секретару редакционог одбора Републичког завода за заштиту споменика културе, на њиховом доприносу око издавања ове књиге. Свим колегама и пријатељима, пре свега из сликарско--конзерваторског центра и библиотеке Народног музеја у Београду, затим из Археографског одељења Народне библиотеке, Библиотеке српске православне патријаршије у Београду, Библиотеке Републичког завода за заштиту споменика културе и др., који су ми омогућили несметани рад и указали на драгоцене појединости од значаја за тему коју сам обрађивала, остајем трајни дужник.

Најзад захваљујем се издавачкој кући „Просвета", Републичкој заједници културе, Републичкој заједници за научни рад и новинско-издавачкој кући „Јединство" из Приштине, за материјалну подршку и реализацију ове књиге.

Аутор

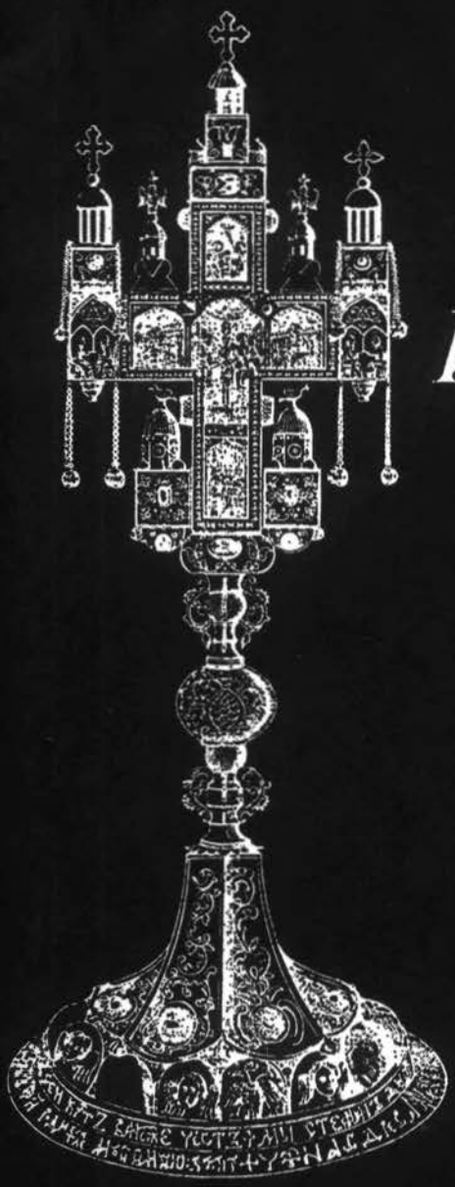

Историјат ризнице

О Дечанима и дечанским старинама

Има много сјајнијих слика на зидовима српских средњовековних цркава него што су дечанске фреске, као што и архитектонски склоп и украсна пластика неких других црквених грађевина надвисују лепотом дечанску цркву. Али унутрашњи простор овог храма, његово складно пространство, свечани мир и спокојство, да парафразирамо непознатог Београђанина с почетка XV века, „не налазе се нигде".[1] Скоро да нема ствари која би дисонантно одјекнула у прекрасном сазвучју дечанског ентеријера. Чак је и наметљиве иконостасне преграде у капелама прекрила патина времена, пригушујући реске тонове рустично накићених облика и прејаких боја. Ако се изузме неколико прекривача — заветних дарова недавних приложника — све је остало сливено у племениту и благозвучну хармонију. Такав утисак остављали су Дечани увек, па је и руски конзул А. Ф. Гиљфердинг, који је Дечане посетио равно пре 125 година, записао: „када уђете у ту цркву обузима вас некакво чувство радосног уживања, ви сте ту безбрижни и весели и та је ваша радост узвишена".[2]

Чудесна су веровања и легенде који се вију око Дечана. Народ верује да ћивот са моштима св. краља Стефана Дечанског помаже умоболним и нероткињама; сматра да је велики полијелеј сакован од оружја косовских јунака, а да је свеће испред олтара Дечанима поклонила кнегиња Милица. Трагови жутог метала, по легенди, требало би да буду остаци златних апликација којима је цар Душан прекрио под дечанске цркве, а немачки ренесансни лустер из XVI века, по једнима, поклонио је Дечанима велики везир српског порекла Мехмед-паша Соколовић, а по другима, албански великаш Ђурађ Кастриот Скендербег.

Но и кад се занемаре чари дечанских чуда и легенди, толико у Дечанима има стварних уметничких и историјских вредности да они остају на самом прочељу културне баштине нашег народа. Добро су, уосталом, познате научној па и широј културној јавности вредности дечанске архитектуре, из које органски израстају камени рељефи сложених теолошко-симболичних значења, као и богата садржина зидних слика, које, очуване као ретко где, прекривају унутрашња платна простране дечанске цркве, од пода па све до куполе. Но и у сваком посетиоцу, без изузетка, Дечани изазивају дивљење снагом и висином грађевине и лепотом украса, више но иједна друга стара задужбина. Отуд је и настао епитет „Високи", како се Дечани популарно називају. У спонтаној категоризацији самог народа, Дечани заузимају завидно место[3], што се одразило и кроз стваралачки геније народног певача. Поредећи српске манастире са которским Св. Трипуном, Милош Војиновић, са несумњивим смислом за одбир најбољег и, што је занимљиво,

[1] „Стога и говоре становници краја тог да Призренске цркве патос, Дечанска црква и Пећка припрата и Бањско злато и Ресавско писање (живопис) не налазе се нигде." Забележио непознати Београђанин, можда сам Деспот Стефан Лазаревић, на почетку XV века; уп. Ђ. Сп. Радојичић, *Антологија старе српске књижевности (XI—XVIII века)*, Београд 1960, 161, 338.

[2] А. Ф. Гиљфердинг, *Путовање по Херцеговини, Босни и Старој Србији*, Сарајево 1972, 168.

[3] За Даскала Атанасија то је био „Третиј монастир Дечани Стефана цара и мученика", из „Предисловија Атанасија Даскала, Србина", крај XVII века (*Старинар* за 1888. годину/II, 44). За Милана Миловановића, познатог српског импресионистичког сликара, почетком XX века Дечани су: „Круна негдашње културе српског народа . . . најлепши, најзнаменитији и најбољи споменик старе српске величине и побожности, као и најсавршенији производ византијске архитектуре"; уп. *Годишњак СКА* XXIII за 1909. годину, Београд 1910, 242, 3.

у то време заиста постојећег градитељског наслеђа, у песничкој градацији с поносом набраја: Милешеву, Сопоћане, Студеницу, Ђурђеве ступове и Морачу, наглашавајући да су „бољи и љевши" од которске катедрале, да би поменом Дечана довео свој исказ до врхунца:

„Ма каква је црква у Дечане!
А тако ми свашта на свијету.
Ја мним такве нејма по свијету."[4]

Или да наведемо пример из друге песме,

„Јер су виши да ij виши нема
и сјајни су да ij лепши нема."[5]

То је у десетерац и народни језик преточена мисао коју препознајемо и код већ поменутог анонимног „Београђанина", који почетком XV века овако говори о Дечанима: „Сваку мисао превазилази лепотом мрамора, величином и извајаним ликовима различитог изгледа, за шта није довољна ни година дана да се исприча. А изглед цркве, од силне светлости мрамора, као нека звезда Даница која изјутра сија, умара очи које је гледају . . ." и „стога и говоре становници краја тог да . . . Дечанска црква . . . не налази се нигде".[6]

Но далеко мање је познато да Дечани имају још једно изузетно и ретко благо — своју богату ризницу, која је као мало где сачувана. То је део оног богатства које се кроз време дуго шест и по векова таложило у знаменитој и угледној лаври. Доживевши сразмерно срећну судбину — да никада, колико данас знамо, овај манастир није сасвим нити за дуже време запустео, да његова ризница није премештана и сељена, већ да су искусне старешине Дечана налазиле начина да избегну коб других православних храмова — Дечани се и данас указују као изузетан музеј црквених старина што сијају лепотом древних икона, везова, сребрних сасуда, интарзираног намештаја и других уметнички обликованих предмета, којима су трагови протеклог времена дали помало тајанствену и загонетну лепоту и драж. Из њих се, више неголи из архитектуре, која је ипак строго намењена сврси, или пак зидних слика, које су биле у највећој мери подложне догми и поуци о вери, може доживети дах прохујалих времена, људи и њихових судбина, као и осетити колективна свест манастирског братства, која је чувала и сачувала, водила и спровела манастир кроз све недаће и неприлике што су их времена собом доносила. Сваки појединачан предмет, било од ког материјала да је саздан и било ком сегменту времена и стилског развитка да припада, мала је прича за себе, из које се понекад може сазнати доста онога што нам је било непознато, а низ ових малих прича сливају се у једну, понекад обичну, а начас и изузетну слику прошлости овог знаменитог српског споменика, али не увек само њега.

[4] „Милош Војиновић и Бан од Котора", *Српске народне песме епске*, Антологија Војислава М. Јовановића, Београд (Слово љубве) 1979, 74.

[5] „Србска песма народна око зидања Високих Дечана", С. Ристић, *Дечански споменици*, Београд 1864, 71.

[6] Ђ. Сп. Радојичић, *Нав. дело*, 161, 338.

Сто тридесет година проучавања и описивања дечанских старина

Пишући историју свога народа, отац српске историје Јован Рајић[1] доста се дуго задржао на Дечанима, користећи као изворе, како сам каже, Данила (заправо Даниловог ученика), затим Бранковићев Летопис и Цароставник. Но, како је у трагању за што аутентичнијим подацима и сам обишао Дечане, прочитао је на лицу места Фра Витин натпис и натпис о сликању цркве над западним вратима из 1348. године и саопштио их у својој *Историји*.[2] Тиме је, како каже Никола Радојчић, „постао први издавач српских писаних наших записа и натписа".[3] У писму митрополиту Стратимировићу 1791. године, Рајић објашњава овај свој тешки пут: „... с великим трудом и опасностију живота чрез туришчину пројдох изискивања в тамошњих стран манастирај наших древностеј рукописи јеже и случилосја мње неколико таквих достати..."[4] Иако, на жалост, Рајић ништа друго није забележио о Дечанима осим поменутих натписа, или бар до данас такве његове белешке нису пронађене, остаје чињеница да су дечанске древности, поред хиландарских, већ крајем XVIII века биле најгласовитије у српском народу, тако да се амбициозни Рајић упутио у непознато, ризикујући заиста да у то време, као страни држављанин, доживи непредвидиве и опасне непријатности.

Средином XIX века у нашим крајевима о Дечанима се широко говорило, јер је штампа на српскохрватском језику о њима писала, и то баш поводом једне дечанске старине, на жалост не толико старе нити драгоцене како се тада веровало. Реч је била о такозваном крсту цара Душана и путешествију ове народне светиње по нашим крајевима. У првом броју листа „Шумадинка", који је излазио у Београду, 4. јула 1850. године свештеник Н. Вујиновић, као дописник из Трста, јавља да је славни песник *Горскої вијенца* Петар Петровић Његош дошавши у Трст донео са собом крст цара Душана, који је као реликвију и старину откупио од дечанских калуђера, давши им, поред знатне своте новца, и један златан крст у замену. За нас је посебно важно што Вујиновић овде даје и доста подробан опис крста, као и релативно веран препис натписа с његове стопе.

У новосадској „Јужној пчели" од 8. марта 1852. године, у чланку који је потписан са „Дечанац"[5], износи се друга верзија историје Душановог крста, према којој су дечански монаси само позајмили владици Његошу крст на неко време. Но како је народ широм српских крајева, а нарочито у Старој Србији, бурно протестовао пребацујући дечанским монасима да тргују манастирским старинама, Дечанци су настојали да поново дођу до крста те је после смрти Петра II Петровића Његоша његов наследник, господар Црне Горе Данило, вратио крст уз аманет: „само га добро чувајте, а гледаћемо да и Дечанима помогнемо, да не дође до продаје крстова". Кад су се с крстом враћали кроз аустријске крајеве

[1] *Исторіа разныхъ славенскихъ народовъ наипаче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ изъ тмы забвенія изящая и во свѣтъ историческій произведенная Іоанномъ Раичемъ архимандритомъ*, Въ Віеннѣ 1794.

[2] *Исто*, II, 581—582.

[3] Н. Радојчић, *Српски историчар Јован Рајић*, посебна издања САН, књ. CCIV, 7, Београд 1952, 89; С. Новаковић, *Законски споменици*, Београд, 1912, 389—390.

[4] Н. Радојчић, *Нав. дело*, 34.

[5] Вероватно архимандрит Григорије Николајевић, који је водио целу акцију око враћања крста из Дечана. Љ. Дурковић-Јакшић верује да је у питању Серафим Ристић (уп. Историјски записи IV/VII, 1951, 47), но како у свом тексту у „Јужној пчели" „Дечанац" на два места говори у трећем лицу „о моме садругу јеромонаху Серафиму" (исто 47) не може бити да је Серафим писао поменуту белешку.

насељене словенским живљем, Дечанци су прикупљали у народу прилоге за манастир. У опису штампаном 9. априла 1852. године у „Јужној пчели" каже се да је један дечански монах сакупљајући прилоге дошао у Нови Сад — „и код њега се налази крст онај српског цара Душана" и Хрисовуља, па ко жели да види „овако велике и красне старине српске", има за то прилику. У допису из Руме, штампаном у истом листу 12. априла 1852. године, говори се о великом усхићењу народа приликом проношења крста кроз Руму и о утицају народних светиња на раст опште националне свести.

У вези с овим истим путешествијем је и напис великог хрватског историчара Ивана Кукуљевића-Сакцинског, који у *Arkivu za povjesnicu jugoslovenskih zemalja* (II, Загреб 1852, 468—469 + табла) прича историју крста цара Душана од његовог уступања Његошу па до повратка у Дечане преко Загреба, где је крст технички снимљен, те се и снимак овом приликом објављује. Сакцински мисли да је овај крст од злата и верује у његову аутентичност.

Исте те, за дечанске старине значајне 1852. године, излази из штампе *Дечански ӣрвенац*. То је прва књига која се добрим својим делом бави описивањем дечанских старина. Она је изишла у Новом Саду и њен пун наслов гласи *Дечански ӣрвенаць, оӣисаніе иӣекске ӣаӣриаршіе, многіи сӣари зданіа, многіи мѣсӣа Сӣаре Србіе и Косовскоіь ӣоля*. Књигу је написао Гедеон Јосиф Јуришић, који је неко време био дечански јеромонах. Будући још као дете веома радознао и жељан да упозна стране земље, Јосиф Гедеон се већ као младић, 1829. године отиснуо из Фрушке Горе у Србију, где га је кнез Милош задржао у Крагујевцу као дворског ђакона, а затим га је послао за старешину манастира Савинца. Стицајем околности, ту се задржао до 1844, онда је прешао у Бугарску, а потом у Стару Србију и Дечане. Када се вратио у Аустрију, неки учени пријатељи га наговоре да све старине о којима је са заносом причао и опише. Тако се Гедеон поново вратио преко Далмације и Црне Горе у Дечане, одакле је обишао и целу Стару Србију. Кад се вратио кући, Јуришић је 1852. године у Новом Саду издао свој *Првенац*, а у исто време и првенац у описивању ризничких старина манастира Дечана.

За разлику од свих оних који су до тада само понешто забележили о Дечанима, јеромонах Гедеон не само што је дао веома детаљан, па чак и поред неспретности у терминологији веран опис архитектуре и скулптуре, он се задржао и на описивању покретнина — манастирских старина. Он описује дуборезбарени крст старца Нестора, читајући његове заплетене натписе, затим помиње ћивот са крстом испред олтара, дрвени игумански престо, бронзани хорос, затим набраја иконе на сва три иконостаса, даје опис и натпис са такозваног крста Стефана Дечанског, потом описује ћивот са моштима Стефана Дечанског и светиње које се поред моштију у ћивоту чувају. Помиње бронзане и сребрне свећњаке, иконостас из 1813. и 1818. године, велико напрестолно јеванђеље на часној трпези, затим Богородицу Тројеручицу, коју је сликао Алексије Лазовић, дечанске повеље којих нема више у манастиру. Иза тога следи опис драгоцености као што су тзв. крст Стефана Дечанског, затим крст цара Душана, један крст св. Саве који више не постоји, затим даје опис рипида Кондо Вука са натписима, друге дечанске рипиде, помиње крст литијски кога више нема, затим артосну панагију од рожине, окована јеванђеља, чаше од индијског ораха оковане сребром и ћивот од сребра, који је такође нестао. Набраја потом ћивот патријарха Арсенија и две сребрне челенке, које су, као и још један број дечанских старина, нестале из манастира за време I светског рата.

Грађа коју је дао јеромонах Гедеон, и поред критика које је доживела, нарочито од Ђуре Даничића[6], веома је драгоцена и не само што је лепо примљена у јавности и што је извршила велик утицај и на друге да се лате пера и описивања древних споменика, као што је на пример био архимандрит Дионисије Поповић Вранешевић, који је 1857. године описао манастир Бању[7], већ и данас служи као основа у истраживању дечанске ризнице и њеног блага.

У то време већ знаменит крст цара Душана нашао је своје место међу најважнијим дотад познатим изворима за српску историју. Наиме F. Miklosich у књизи *Monumenta serbca, spectantia historiae Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Vienae 1858, штампао је тобожњи даровни текст краља Стефана Душана са стопе крста, верујући тада у његову аутентичност.

Друга по реду књижица у којој се описују дечанске старине је дело архимандрита дечанског Серафима Ристића, које је штампано у Београду 1864. године под називом *Дечански сӣоменици*. Овај за дечански манастир изузетно заслужан старешина и посленик на културном пољу веома је много радио баш на популаризацији манастира Дечана, на упознавању шире јавности, пре свега ван граница Турског Царства, о значају и улози овог манастира, о његовим историјским вредностима и тешком положају у коме се манастир тада налазио. У томе циљу штампао је акатист и параклис Стефану Дечанском.[8] Издао је већи број бакрореза с мотивима манастира Дечана и његовог ктитора, лично је поклањао скупоцене дарове манастиру, као што су два сребрна и позлаћена крста, и, најзад, написао ову важну књижицу. Без обзира на извесну претенциозност и уочљиву неукост за посао кога се латио, Ристић је био довољно самокритичан па није понављао концепцију свог претходника на истом послу, Гедеона Јуришића. Из тог разлога се у највећој мери задржао на исписивању летописа, поменика, записа из књига и писама које је сматрао важним за историју Дечана. Затим је приступио описивању улоге манастирског братства и бивших игумана у очувању ове српске светиње и њених старина. У описивању самих старина задржао се само на онима које су, по њему, имале историјско значење. Крст Стефана Дечанског, његове мошти у ћивоту, други крст Стефана Дечанског, крст цара Душана и крст св. Саве сасвим сумарно описује и даје са њих натписе уколико постоје.

Четири године касније појавило се прво дело на српском језику у коме су се описивањем дечанских старина позабавили странци. Две Енглескиње, које су свој живот провеле помажући српски народ и у моралном и у материјалном погледу, мис Макензијева и мис Ирбијева, издале су 1868. године у Београду књигу под насловом *Путовање ӣо словенским земљама Турске и Евроӣе*. Ту, поред осталог (стр. 232, 296, 310—319, 457), дају и опис Дечана, па помињу бакрорез Георгија Стојановића, на који се накратко осврћу, затим оков монаха

[6] *Сиӣнији сӣиси I*, 1925, 149—150.

[7] Саопштења X, Београд 1971.

[8] Акатистъ и Параклисъ свѧтомꙋ великомꙋченикꙋ, иже во царѣхъ Сербскихъ Стефанꙋ Дечанском, изданыи трꙋдомъ и настоѧніемъ отца Серафима Христича іеромонаха и скевофилакса свѧтыѧ обители Дечанскіѧ. Въ Бѣлградѣ 1850.

Кентириона, ћивот Стефана Дечанског са реликвијама које се у њему чувају, потом говоре о рипидама из 1730. године, о Богородици Тројеручици Алексија Лазовића и, најзад, о значајном предмету који више у манастиру не постоји, а то је ћивот-дарохранилница нестао у I светском рату.

Још у једној књизи коју је написао странац, објављеној први пут 1859, а затим 1873. године, има говора о дечанским старинама.[9] Руски научник Александар Фјодорович Гиљфердинг, по идејном опредељењу славенофил, путујући кроз наше крајеве свратио је 1857. године и у манастир Дечане. Задивљен лепотом архитектуре, скулптуре и живописа, он сразмерно мало пажње поклања осталим манастирским старинама, а биће да му их у манастиру нису много ни показивали. У својим белешкама о Дечанима он помиње крст од часног дрвета, који је тобоже оковао Стефан Дечански 1332. године и који се тада налазио у ковчегу с десне стране испред олтара. Затим говори о самом ковчегу са моштима Дечанског, о крсту цара Душана који се тада чувао на часној трпези, затим помиње хорос и мермерни краљевски престо. За старе рукописе вели да су чувани у једном великом ковчегу, сличном орману.

Радознао путник и превелики патриота, Милош С. Милојевић, професор и војни командант у српско-турском рату, у трећем делу свога *Путописа дела праве (старе) Србије* издатом у Београду 1877. године, описао је и Дечане. Поред архитектуре и, посебно, манастирских прилика у то време, о чему даје доста занимљивих података, задржао се и на дечанским покретним старинама. Иако је познато да је он умео да буде неумерен у описивању старина, понекад чак и да измисли податке, у случају Дечана је несумњиво поштовао чињенично стање. За разлику од многих доцнијих и од њега стручнијих описивача Дечана, поред текстова са предмета он даје и њихове основне карактеристике, од ког су материјала и у најкраћем њихов опис. Ту је обрадио крст Хаџи-Данила, пет-шест сребрних чаша, златне панагије, крст Симе Ристића, диптихон са Лазовићевим иконама, крст јеромонаха Пајсија, Радивојев путир, рипиде из 1730. године, житијну икону Стефана Дечанског, икону сахране Стефана Дечанског, крст Стефана Дечанског и крст Душанов, затим ћивоте са моштима, покров Арсенија IV, покров госпође Томаније Обреновић. Занимљиво је набрајање предмета којих више у манастиру нема и за које не бисмо ни знали да се у овом опису не помињу.

Руски конзул и испитивач словенских древности Иван С. Јастребов, који је седамдесетих година XIX века службовао у Цариграду, а потом у Призрену, дао је много драгоцене грађе о Дечанима. Први међу његовим радовима насталим као резултат његових путовања и проучавања Старе Србије, а посебно Дечана, штампан је у Гласнику СУД XL већ 1874. године (184—257) под називом *Податци за историју цркве у старој Србији — по изворима на српском и турском језику*. Исту ову грађу, нешто измењену, Јастребов је поново публиковао у књизи *Податци за историју српске цркве — из путничког записника* у Београду 1879. године. У овом зборнику чланака три се односе на дечански манастир. У првом чланку дат је превод фермана којим је укинута српска патријаршија и садржај других фермана који су били издати одмах после њеног укидања. У другом одељку штампан је садржај фермана који могу послужити као подаци за биографију митрополита призренског Јоаникија. Треће поглавље садржи „Стање Дечанског манастира у текућа предидућа три столећа, по турским изворима налазећим се у Дечанском манастиру".

У њима је Јастребов као основну грађу, поред других докумената, користио највише турске фермане и друга акта из Дечана, које је као добар оријенталист сам и преводио.

Године 1884. појављује се први научно-критички став према дечанским старинама. Говорећи о првој појави двоглавог орла као хералдичког знака у време цара Душана, Стојан Новаковић у свом значајном раду *Хералдички обичаји у Срба* (Годишњица Николе Чупића VI, 1884, 42—43), у опширној фусноти, а поводом појаве двоглавог орла на крсту цара Душана, износи оправдану сумњу у његову аутентичност. Уздржавајући се од процене стилских елемената овога крста, што препушта „вештацима", акрибични Новаковић, анализујући поједине елементе ктиторског натписа, уверљиво доказује да се његов постанак може ставити најраније у прву половину XVIII века.

И учени архимандрит Иларион Руварац задужио нас је својим маленим доприносом познавању дечанске ризнице. У свом драгоценом раду под називом *Примедбе на извештај о српским црквеним старинама на Будимпештанској изложби* (Старинар, год. II, бр. 3, Београд 1886, 101), повезује изнесени податак о мајстору Бешеновачког (у науци више познатог као Витовничког) јеванђеља са подацима које даје Гедеон Јосиф Јуришић у *Дечанском првенцу*, и тиме први заокружује стваралачки опус значајног златара дечанских рипида Кондо Вука, који, на жалост, ни до данас није на сигуран начин проширен.

Дечански архимандрит Сава Бараћ, који се потписивао као „Дечанац", касније епископ жички, у Црквеном гласнику који је излазио у Лесковцу, у првом и трећем годишту (1887. од бр. 1—21 и 1889. од бр. 1—23), дао је у раду под називом *Високи Дечани* у наставцима историјат манастира Дечана, посебно се задржавајући на периоду од доласка на управу у Дечанима Данила Паштровића Кажанегре па кроз следећих стотину година, тј. до времена у коме је и овај рад писан. Исто тако, а на основу превода И. С. Јастребова, Сава Дечанац је дао преглед фермана које је манастир добијао од турских султана. Овај рад, који је писан с циљем да се српска јавност преко Саве и Дунава, као и Русија, више заинтересују за материјалну помоћ Дечанима, обилује коментарима и подацима који се не заснивају на чињеницама, већ више на претпоставкама и слободним судовима аутора. Ипак, кад је у питању новија историја Дечана, нарочито XIX столеће које му је било блиско, архимандрит Сава, будући тако рећи савременик, дао је доста занимљивих обавештења.

Из национално-патриотских побуда, кроз Стару Србију, па и кроз Дечане, прошао је Спиридон Гопчевић, публициста и новинар пореклом из наших крајева који је живео у Немачкој, и објавио своја запажања с путовања у књизи *Стара Србија и Македонија*, део I, Београд 1890. За време кратког боравка у Дечанима, Гопчевић није забележио ништа посебно што би се односило на дечанске старине, сматрајући да су Ирбијева и Макензијева већ све о томе рекле.

[9] А. Гильфераинг *Босния, Герцеіовина и Старая Сербия*, С. Петербург 1859. Поновљено издање 1873. Превод штампан 1972. у Сарајеву под називом: *Путовање по Херцеіовини, Босни и Старој Србији*.

Важно дело за познавање дечанских покретних старина потекло је опет од руског конзула Јастребова. У обимном тексту који је штампан постхумно на руском језику 1904. године[10], а затим на српском четири године доцније[11], описујући дечански храм задржао се и на предметима из ризнице које је сматрао значајним. То су два крста Дечанског, затим крст цара Душана, Радивојев путир из 1568. године, крст старца Нестора, ћивот Стефана Дечанског из 1848. године и већи број фермана и других турских аката које је већ и раније обрађивао.

Академски живописац Милан Миловановић добио је помоћ од Министарства просвете и црквених послова да 1909. године обиђе Стару Србију. Његов извештај о томе штампан је у Годишњаку СКА XXIII, за 1909—1910. годину. У делу извештаја под називом „Високи Дечани" он се највише задржао на зидном сликарству и, очаран Дечанима, дао помало невеште описе и архитектуре и живописа. Узгред је обратио пажњу и на покретне старине распоређене по цркви и у скривници, дајући нешто више података о начину чувања старина у то време. Поменуо је хорос, иконостасе, ћивоте и крстове Стефана Дечанског и цара Душана.

Године 1917. је написана, а 1918. изишла у Лондону, веома значајна књига за упознавање српске средњовековне уметности, у издању знаменитог научника и патриоте Михаила Ј. Пупина, под називом *Serbian orthodox Church*. Писци су били сер Т. Г. Џексон, и архитект Коста Јовановић. Они су приказали јавности енглеског говорног подручја 25 одабраних споменика српске средњовековне архитектуре, што је у време тешке борбе за очување слободе коју је водио српски народ у току I светског рата било од несумњиве користи. Аутори су у својој књизи као посебну јединицу обрадили и крст цара Душана из Дечана, дајући историјат његових сеоба и, што је веома драгоцено, снимак цртежа крста, који је хрватски бан Јосиф гроф Јелачић 1852. године дао да се изради за Национални музеј у Загребу.

Кад је Јефто Дедијер, одмах по ослобођењу, обилазио ове крајеве (*Нова Србија*, Српска књижевна задруга, 154, 1913, 273—275), њега је у Дечанима задивила искључиво архитектура, тако да старине није ни поменуо.

Увелико после I светског рата, Леонтије Нинковић, дечански архимандрит, издао је књижицу *Српска лавра Високи Дечани*, Пећ 1923, у којој је поред осталог дао опис тзв. крста Стефана Дечанског, затим другог, који према натпису потиче из 1332. године, покушавши да протумачи сигле које су на њему угравиране. Он ту описује тзв. крст цара Душана, као и садржај неких султанских фермана. У књижици *Братство лавре Високих Дечана*, која је изашла такође у Пећи четири године доцније, тј. 1927, Л. Нинковић је коментарисао преведене фермане од Бајазита II до Абдула Хамида II као и друге турске документе, извлачећи из њих закључке о положају Дечана кроз историју.

У чланку *Неколико звона из XV века* (Старинар, књ. IV, за 1926. и 1927. год., Београд 1928, 105—110), Пера Ј. Поповић, ондашњи чувени архитект и конзерватор тадашњег времена, дао је сумарне податке и цртеже изгледа и натписа више старих звона, међу њима и два из Дечана, од којих је једно грчко — назвао га је звоно Николе Граматика — а друго господина Гргура, и датовао их у XV век. Знање којим је располагао, међутим, није му допуштало да потпуно и правилно растумачи грчки текст на првом звону нити да га прецизно датује.

Исти аутор, у истом броју Старинара, у чланку *Две интересантне основе наших средњовековних цркава* (226—227), користи један детаљ са дечанског бакрореза Б-1 као ликовни извор за тумачење откопаних остатака цркве Св. Николе више Дечана, закључивши да цртеж не одговара стварном изгледу објекта. Но, архитект Поповић се овај пут није показао прецизним; он, наиме, наводи тобожњи натпис на бакрорезу који на њему не постоји, очигледно парафразирајући натпис са бакрореза пећког манастира, чији је цртеж израдио исти аутор, Георгије Стојановић.

Дечанске иконе ушле су у општу историју уметности већ 1930. године. Тада су оне коришћене у тумачењу иконографије Богородице у византијској уметности. Пратећи настанак руског иконографског обрасца „Взиграније младенца" и Богородице Умиљеније, Николај Бељајев у расправи Образъ божьей матери Пелагонитисы Byzantinoslavica II/2, Praha 1930 (386—394), осврће се, поред осталих примера, и на три иконе из Дечана. Матер Божију са иконостаса из 1340, Богородицу Пелагонитису и Богородицу Јелеусу (И-71). Ослањајући се на закључке Кондакова и Лихачева, као и на нове примере, он закључује да се епитет Елеуса примењује веома широко и не поклапа се са типом Умиљеније, каква је Богородица Владимирска. Исто тако, указује на читав ред Богородица Пелагонитиса, чији би најстарији пример био на минијатури призренског јеванђеља из XIII века. Њено порекло сматра оријенталним, чиме се искључује утицај Италије, како се до тада веровало. Дечанску Пелагонитису, која је тада била пресликана, повезује са једним од дечанских иконостаса из 1620 (Св. Никола игумана Диомидија, Св. Јован Крилати и др.), док Богородицу Јелеусу датује у XVI век.

У нашу историју уметности дечанске иконе су, међутим, ушле тек 1933. године. Говорећи о српским житијним иконама, проф. В. Р. Петковић се задржао на Лонгину и његовом значајном делу — икони Стефана Дечанског са сценама из његовог житија — у својој приступној академској беседи штампаној у Гласу СКА бр. CLIX, Београд 1933, под називом: *Легенда св. Саве у старом живопису српском*. Овде је детаљно описао ову икону са свим њеним сценама, давши и натписе са ње, колико је тада, пре њеног чишћења, могао да прочита. Утврдивши да се она ослања на текст житија које је написао Григорије Цамблак, проф. Петковић је изнео тезу да сликари XVI и XVII века нису били у стању да самостално пренесу текст биографије у ликовни језик, већ да је као посредник морао да послужи илустровани примерак, у нашем случају Цамблаковог дела, с почетка XV века. Доцнија истраживања обеснажила су делимично ове Петковићеве аргументе.

У свом приказу поменуте Петковићеве студије, Ђ. Бошковић се у тексту на француском језику, под насловом *Le légende de Saint Sava de Serbie dans l'ancienne peinture serbe* (Старинар III, X—XI, Београд 1935—1936), задржава на неуоченој појединости на икони са житијем Стефана Дечанског — пећкој цркви и њеном изгледу из 1321. године, за време крунисања Стефана Дечанског — што га је навело на закључак да је ова сцена копирана са оновременог оригинала.

У ускршњем броју „Правде" из 1934. године, на стр. 21, В. Р. Петковић се у чланку под називом *Један српски*

[10] И. С. Јастребов, *Стара Сербія и Албанія*, Споменик СКА XLI, 1904.

[11] И. С. Јастребов, *Манастир Дечани*, Братство XII—XIII, Београд 1908.

сликар из XVI века, поново враћа Лонгину и његовој икони Стефана Дечанског са житијем.

Године 1937. појавило се неколико радова који су се, макар делимично, односили на описивање и тумачење дечанских покретних старина. Најважнији је свакако рад др Лазара Мирковића под називом *Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Прасквице* (Годишњак Музеја јужне Србије, I, Скопље 1937), у коме су углавном подробно описани иконописни и златарски предмети дечанске ризнице. После Јастребова, то би био први значајнији избор дечанских покретних старина са становишта њихове културне и уметничке, а не само култне и историјске вредности. Посебно је значајно што Мирковић, поред описа, даје записе и натписе на предметима, који су веома коректно и с мало омашки преписани. На основу овог његовог рада могле су се јасно уочити уметничке личности зографа Лонгина, кујунџије Кондо Вука и других стваралаца. У свом раду Мирковић даје и сразмерно велик број репродукција предмета, међу којима се својим значајем издваја слика дечанског сребрног ћивота-дарохранилнице, који је нестао у I светском рату, па се једино на основу овог снимка може нешто сазнати о његовом изгледу.

Исте те године појавила се прва књига *Историје српског народа у средњем веку* Станоја Станојевића, с поднасловом *Извори и историографија* (посебно издање СКА, књ. CXXI, Београд 1937). Иако остали томови ове планиране историје нису изишли, јер је аутор још у току штампања првог тома умро, књига се може сматрати веома драгоценим приручником за све оне који кане да приступе изучавању српског средњег века. Писана на доста занимљив начин, она указује на изворе и даје историју њихових проучавања. У XIII поглављу, под називом „Испитивања старина у старој Србији", као и на више других места, Станојевић прати историју дотадашњих проучавања дечанских старина, првенствено рукописних књига и повеља.

У краћим прилозима изишлим исте, 1937, године, Д. Анастасијевић у чланку *Неколики неиздати грчки текстови* (Старинар, књ. XII, 9—10) даје читање и правилно тумачење натписа на грчком језику са звона у Дечанима из 1458—1459. године, о коме је већ писао Пера Поповић. В. Р. Петковић у прилогу *Један запис из Дечана* (Зборник у част Александра Белића) даје само запис из дечанске Проскомидије који се односи на бакрорез Георгија Стојановића из Дечана (Б-1).

Тада се појавила и прва верзија текста др Лазара Мирковића посвећена црквеном уметничком везу.[12] То је један од веома значајних радова за упознавање примењене уметности код Срба, односно једне њене посебне гране. Др Мирковић је написао и посебну књигу под истим именом, *Црквени уметнички вез*, у издању Музеја српске православне цркве (Посебна издања књ. I, Београд 1940). У овим радовима дата је прва систематска обрада предмета црквеног веза уз описе, преписе натписа, иконографске, а донекле и стилске анализе. Исправно процењујући вредности дечанског црквеног веза, које су доста ниске у односу на друге црквене и музејске збирке, аутор у оба рада укључује само епитрахиљ из XVI века (ТЕ-1).

Најзад, исте године је публикован и рад Татомира Вукановића под називом *О култу Стефана Дечанског у Метохији* (Хришћанско дело, Скопље 1937, бр. 5, 371—389), где је аутор први пут указао на вредност и старину старог ћивота-ковчега за мошти Стефана Дечанског, стављајући под сумњу веровање да је то ковчег у коме је краљево тело пренесено у Дечане, већ истиче да је тело, по свој прилици, било изложено у њему све до преношења у ћивот из 1848. Он доноси и фотографију овог другог ћивота са коментаром.

Пред сам рат изишла је веома значајна и обимна монографија манастира Дечана.[13] У њој су обрађени историја манастира, архитектура и живопис. Предмети ризнице, с малим изузецима, помињани су само са становишта историје манастира, тј. цитирани су записи и натписи на њима и уклапани у општи ток манастирске повести. У то време, очигледно по схватању аутора, ризнички предмети нису заслуживали по својим самосталним вредностима да буду обрађени као уметничка или културно-историјска дела.[14]

Првих послератних година, историјско-уметничка библиографија је уопште била оскудна. Стари кадрови су прикупљали грађу за нова прегнућа, а нови су тек стасавали. Но, већ 1948. године појављује се прилог који се односи и на дечанску ризницу. У другом броју Историјских записа, који излазе на Цетињу, Ј. Миловић је у краћем прилогу под називом *Историјска грађа — из необјављене Његошеве преписке* објавио два писма дечанског архимандрита Хаџи-Глигорија Николајевића из 1851. године, које је упутио на Цетиње тражећи повраћај Душановог крста у Дечане.

Кад је Владимир Петковић 1950. године издао своје капитално дело *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, он је у тексту о Дечанима ризничке предмете користио искључиво као историјску грађу, тако да се у њему могу наћи само записи и натписи битни за историју манастира.

У кратком, али подацима крцатом раду под називом *Како је Његош набавио крст цара Душана* (Историјски записи, VII/1—3, Цетиње 1951, 41—49), Љ. Дурковић-Јакшић је на основу обавештења из оновремених часописа и новина, који су будно пратили догађаје око наводног крста цара Душана, дао његову историју у времену од 1848. до 1859. године. Сабране у сажетом облику, вести о кретању ове, у то време најславније реликвије српског народа, веома добро илуструју стање духа и расположење поробљених словенских народа на Балкану и њихову веру у заједничке корене и заједничку будућност.

У корисној, још непоновљеној књизи *Споменици културе*, која је изашла 1951. године у Београду, у редакцији Милорада Панића Сурепа, дати су први пут основни текстови о ризницама у НР Србији, међу којима се нашла и дечанска. На сажет начин, А. Василић и С. Радојчић, који су били аутори ових текстова, обухватили су најзначајније предмете ризнице и истакли њихове најбитније карактеристике. Може се рећи да је ово први текст којим је дечанска ризница издвојена као самостална целина.[15]

[12] Л. Мирковић, *Црквени уметнички вез*, Годишњак Музеја јужне Србије I, Скопље 1937.

[13] Др В. Р. Петковић и Ђ. Бошковић, *Манастир Дечани I—II+* табле, Београд 1941.

[14] На жалост, и данас се појављују монографије у којима се огледа ово застарело схватање, што је недопустиво с обзиром на то да је после рата код нас стасала нова грана културне историје — историја примењених уметности, на којој раде бројни, за ту врсту посла спремни стручни посленици.

[15] У редигованом издању, које је изашло на енглеском језику, под називом *Yougoslavia Cultural Monuments of Serbia*, Edited by M. P. Surep, Beograd 1961, текст о дечанској ризници написала је М. Шакота.

Зборник заштите споменика културе III/1, који је изишао 1953. године у Београду, донео је три рада која су се узгред позабавила и неким питањима везаним за поједине предмете дечанске ризнице. Петар Момировић у чланку *Једна копија Лонгинове иконе у Сарајеву* (95—103) дотиче веома разгранату проблематику Лонгинове иконе Стефана Дечанског са сценама из његовог житија, говорећи о копији ове иконе коју су дечански монаси дали да се изради и послали на дар сарајевској црквеној општини. У исто време он разматра и атрибуцију ове послате иконе тобожњем сликару Хаџи-Ђорђу Петровићу, за којег је већ одранije било познато да је „писао" Дечанима 69 икона. Момировић доноси и слику печата П-24.

Радивоје Љубинковић у прилогу *Поводом чланка „Стари конак у комплексу зграда Пећке патријаршије"* (121—126) расправља о питањима везаним за бакрорез Георгија Стојановића (Б-1), доносећи и његову репродукцију, а Здравко Секулић у раду *Конзервација ломничких икона, радова иконописца Лонгина из XVI века* (85—94), упоређује престоне иконе Христа Пантократора и Богородице Јелеусе из Дечана са ломничким престоним иконама, и утврђује да су оба пара икона насликана „на основу истих ликовних решења", чиме је допринето схватању да су и дечанске престоне иконе из XVI века рад зографа Лонгина.

Година 1955. била је значајна за развој познавања дечанске ризнице. Тада се појавио већи број радова који су се добрим својим делом односили на појединачне предмете, или чак на поједине врсте ризничких предмета, посебно икона. Врло важну етапу у афирмисању дечанске ризнице представљала је изложба коју је исте године у Народном музеју у Београду организовала Мирјана Ђоровић-Љубинковић са својим сарадницима, под називом *Пећко-дечанска иконописна школа од XIII до XIX века*. У каталогу објављеном под истим именом, такође 1955. године, начињен је успео покушај да се издвоје иконе које, припадајући Пећкој патријаршији, Дечанима и призренским збиркама, чине окосницу развоја ове школе, која је, по уверењу ауторке, деловала у XVI и XVII веку. Старе престоне дечанске иконе, као и двери и Старозаветна Тројица за које је она претпостављала да припадају крају XIV или почетку XV века, сматрани су делима која су утицала на развој ове школе, али се у њега нису уклапала. Лонгинове хоросне иконе, икона Стефана Дечанског са житијем, као и велик крст са иконостаса разматрани су у уводном тексту каталога као значајне полуге у развоју ове уметничке школе. У каталогу је осим тога обрађена и Богородица Умиљеније, Старозаветна Тројица, Св. Јован Крилати, икона Крштења, као и икона Св. Георгија на коњу. Репродукције свих ових дела допуњују овај значајан рад, којим је у нашу историју уметности уведен појам пећко-дечанске иконописне школе.

Исте године кад је изашао каталог пећко-дечанске иконописне школе, Мирјана Ђоровић-Љубинковић је објавила и студију која се односи на дечанске иконе, под називом *Две дечанске иконе Богородице Умиљеније* (Старинар III—IV, 1952—1953, Београд 1955). Овде ауторка даје стилско-ликовну анализу пет дечанских престоних икона. Задржавајући се посебно на икони Богородице Умиљеније, где веома подробно разматра њене иконографске и ликовно-естетске врлине, она закључује да је ова икона сасвим особена у очуваном опусу наше ликовне баштине. Посебно истиче иконографске особености ове иконе, сматрајући да је на њој први пут одбачена догматска садржина дела и истакнут искључиво однос мајке и детета. Она сматра да је овај тип Богородице Умиљеније из Србије прешао у Русију, претпостављајући да је постојала још нека икона, блиска дечанској, која је могла на непосредан начин да изврши утицај на руски иконопис.

У овом раду Мирјана Ђоровић-Љубинковић је обрадила још једну значајну дечанску икону — Богородицу Пелагонитису. Разматрајући генезу овог иконографског типа Богородице, она закључује да је овај иконографски образац, иако настао на византијским основама, формиран дефинитивно на иконостасу у Старом Нагоричину 1317. године. Као веома омиљен, понављан је често у црквама Македоније и Касторије, а најмлађи примерак био би дечански, поводом кога је ова тема и разматрана. До оваквог закључка ауторка је дошла због тога што је икона још у то време била пресликана. И овде она налази ослобађање од догматских примеса у иконографији и ослањање на чист однос између мајке и детета. Узгред, дотиче се и призора на полеђини иконе, са темом под називом „Не плачи моја мати".

Као резултат првог покушаја код нас да се наше средњовековно сликарство од анонимне уметности, преведе, барем делимично, на ауторску, појавила се студија професора Светозара Радојчића под називом *Мајстори старої српскої сликарства* (Београд, 1955). У настојању да се извуку ауторске личности, поготову монаха Лонгина, о коме се и до тада највише знало, послужиле су као основа дечанске иконе са његовим потписима. То су: Благовести и Рођење из 1571—1572, Васкрсење и Вазнесење из истог доба, затим икона са житијем Стефана Дечанског из 1576—1577, и, како је проф. Радојчић тада веровао, икона сахране Стефана Дечанског. У вези са Георгијем Митрофановићем, у овој књизи се говори и о икони Св. Јована Крилатог из 1620. године. Покушавајући да реши питање израде крста са иконостаса из 1594. године, професор Радојчић и њега, као и велике престоне иконе, икону апостола Павла, Христа и Богородице, приписује митрополиту Нектарију зографу, који би требало да буде исто лице са писцем сликарског приручника штампаног на руском језику. Каснија истраживања побила су ову тезу.

Исте 1955. године, у првом броју Зборника Музеја примењене уметности у Београду (53—86), изишла је студија Бојане Радојковић *Крстови у емаљу XVI и XVII века*. У њој су били обухваћени предмети дечанске ризнице који су украшени емаљем. Ту су детаљно описани наводни крстови Стефана Дечанског и цара Душана, о којима се доста говорило, и дати аргументи за већ раније, код Стојана Новаковића и других аутора, изнесену сумњу у њихову оригиналност те постављено ново датовање у крај XVI или почетак XVII века. За остале крстове у Дечанима — Симеона Живковића, јеромонаха Мелентија, јеромонаха Пајсија и Серафима Ристића — Радојковићева претпоставља да су настали по узору на ова два најцењенија крста.

У расправи *Профани намјештај на нашој средњовјековној фресци*, изишлој такође у првом броју Зборника Музеја примењених уметности (7—52), у којој је Верена Хан приступила модерном начину проучавања ликовних извора за грану примењених уметности која ју је занимала, били су дотакнути и предмети дечанске ризнице, и то овог пута они изрезани у дрвету. Ћивот Стефана Дечанског и дрвени игумански сто, оба из XIV века, од тада су постали незаобилазни објекти за све приказе средњовековног намештаја.

У свом веома корисном раду *Прилог проучавању сарајевских кујунџија*, штампаном у петој свесци Прилога за оријенталну филологију и историју југословенских народа под турском владавином (Сарајево 1955, 210), Петар Момировић је поменуо крст из 1807. сарајевског мајстора Симе Ристића Габелића и дао препис натписа на њему.

Прва велика југословенска послератна изложба предмета од метала, углавном племенитих, одржана је у Музеју примењених уметности у Београду крајем 1956. и почетком 1957. године под називом *Уметничка обрада метала народа Југославије кроз векове*, у организацији Музеја примењених уметности у Београду и Музеја за умјетност и обрт у Загребу, а уз сарадњу заинтересованих музеја широм наше земље. У овако широко замишљеној основи изложбе, којом су били обухваћени предмети из целе Југославије, дечанска ризница је била заступљена са десет примерака, укључујући и део хороса који се иначе ретко излагао. Овај заиста репрезентативан избор обухватио је још кадионицу, тамјаницу, чашу митрополита Виктора, чашу М-8, чашу М-18, суд за теплоту, Радивојев путир, рипиде Кондо Вука и наводни крст Стефана Дечанског. У каталогу под називом *Уметничка обрада метала* I и II (Београд 1956), чији су аутори др Бојана Радојковић и др Иван Бах, сви ови предмети били су каталошки обрађени, али због карактера уводне студије недовољно уклопљени у општи развој златарства код Срба.

Говорећи о новопронађеном књижевном саставу монаха Лонгина, Акатисту првомученику Стефану у Дечанима, писац ових редова у расправи под називом *Прилог проучавању иконописца Лонгина* (Саопштења I, Београд 1956) разматра и друге Лонгинове делатности, нарочито у области иконописа, и у том оквиру говори и о икони Стефана Дечанског са житијем, указујући на неоправданост тезе проф. Владимира Петковића о посредству сликаних минијатура неког претпостављеног илустрованог Цамблаковог житија у изради ове иконе.

Као значајан преглед српског средњовековног иконописа појавио се 1956. године рад проф. Светозара Радојчића под називом: *Die serbische Ikonenmalerei vom 12 Jahrhundert bis zum Jahre 1459* (Jahrbuch der österreichischen byzantinischen Gesellschaft, V, Graz—Köln 1956). У овом тексту је пет престоних икона с првобитних дечанских иконостаса поменуто као пример иконописа који носи обележја приморске уметности XIV века у средњовековној Србији, јер су и њих, као и фреске, радили которски сликари. Богородица Пелагонитиса помиње се узгред, као старији тип Богородице „Взиграније младенца" из Хиландара.

Исти овај текст, преведен на српскохрватски, штампан је 1960. године у Београду под називом *Српске иконе од XII века до 1459. године*.

У једном још амбициознијем делу посвећеном иконопису, које је изишло из штампе исте године под називом *Geschichte der byzantinischen Ikonenmalerei* (Olten--Lausane, 1956), Валтер Фелицети Либенфелс се дотакао и престоне иконе св. Николе цара Душана доносећи и њену репродукцију. Слабо познајући нашу библиографију и материјал на терену, он ову икону приписује грчким сликарима XV века, не образлажући посебно свој суд.

Једну појединост из проблематике дечанске ризнице покушао је, у границама могућности, да реши Дејан Медаковић у чланку *О штампарским словима у ризници манастира Дечана и Пећке патријаршије* (Прилози КЈИФ, 3—4, 1956). Описавши сачувана штампарска слова у Дечанима он је указао на слична слова у Пећкој патријаршији и анализујући их дошао је до претпостављеног закључка да би то могла бити слова донесена из Русије у XVIII веку с намером да се у Дечанима отвори штампарија, што се, колико знамо, није остварило.

У приказу књиге проф. С. Радојчића *Мајстори старог српског сликарства*, Радивоје Љубинковић (Наше старине, IV, 1957, 187, 204), дао је низ драгоцених допуна и примедби. Неке од његових допуна односе се и на проблематику дечанских икона. Тако, на пример, он подвлачи могућност приписивања ауторства двери (И-1) митрополиту Антонију Соколовићу, открива дотле неуочени ауторски Лонгинов запис на икони Антонија Великог и Јефимија Великог. Говорећи о Лонгину, истиче неке веома тачно запажене ознаке на његовим иконама из Дечана и, најзад, супротставља се мишљењу из књиге коју приказује да је сликар великог крста са Распећем био епископ Нектарије. У исто време он налази одређене сличности између великих престоних икона и Лонгинових радова, што се каснијим проучавањем показало као веома умесно.

Обрађујући монографски приказ дела зографа Георгија Стојановића, Вера Вучковачки-Савић у чланку *Георгије Стојановић сликар из прве половине XVIII века* (Зборник Матице српске за друштвене науке, 17, Нови Сад 1957, 67—68) даје, уз мали коментар, опис бакрореза манастира Дечана (Б-1) не додајући већ постојећој оцени ништа ново.

Још једанпут се вративши на у науци већ више пута разматрану тему настанка „умилителних" мотива уопште, а посебно Богородице Умиљеније и нарочито иконографског типа Богородице Пелагонитисе, Петар Миљковић-Пепек у расправи *Умилителните мотиви во византиската уметност на Балканот и проблемот на Богородица Пелагонитиса* (Зборник на Археолошкиот музеј, Скопје, II, 1958, 1—30) није могао заобићи ни иконе из Дечана — Матер Божију цара Душана и Богородицу Пелагонску. Разматрајући фреске и иконе, а пре свега додајући новооткривене примерке онима одраније познатим, он настанак иконографског обрасца Богородице Пелагонитисе сматра производом словенске осећајности и везује га за прототип створен за неки од битољских манастира из епохе Комнина. У групи икона Богородице Умиљеније, Миљковић истиче посебно место дечанске Матере Божије цара Душана, због потпуне одсутности теолошких индикација у наглашено нежном односу између мајке и детета.

У оквиру своје студије под називом *Српски окови јеванђеља XVI и XVII века* (Зборник Музеја примењених уметности, 3—4, Београд 1958, 51—87), Бојана Радојковић обрађује и оков дечанског јеванђеља из 1644. године, који, према ликовним паралелама, приписује пожаревачком златару Нешку Пролимлековићу, што је и прихваћено. Као упоредни материјал за неке друге окове Радојковићева наводи и рипиде Кондо Вука.

У истом броју Зборника, Леонтије Павловић објављује занимљив рад под називом *Дечанске ампуле* (101—104). Ту обрађује две ампуле од олова које су чуване у ћивоту Стефана Дечанског, заједно са још неким другим реликвијама — дрвени крст са записом, мали реликвијар са крвљу св. Краља, други са Христовим власима итд. — које се и данас чувају у ковчегу с моштима.

Кад се после изложбе југословенске уметности у Паризу 1950. године повећало интересовање за средњове-

ковну уметност византијског круга у Југославији, „као последица тога јавиле су се и публикације које су на популаран начин могле та интересовања да задовоље. Једна међу њима је и књига есејисте и ликовног критичара Ота Бихаљи-Мерина под називом *Фреске и иконе — Средњовековна уметност у Србији и Македонији.* Ова књига је изишла на француском језику у Бриселу 1958. године, на немачком у Мнихофу исте године, а на српскохрватском у Београду 1960. У уводном делу, који је писао Бихаљи, и у каталошком, који је израдио Светислав Мандић, обухваћене су престона икона Богородице цара Душана, Богородица Пелагонитиса, Старозаветна Тројица и Царске двери, затим икона Стефана Дечанског са житијем, икона смрти Стефана Дечанског, икона Крштења и икона св. Георгија на коњу — односно 8 икона из Дечана, од укупно 14 колико је у овој књизи дато, чиме је дечанска збирка веома високо процењена.

Кад је Музеј примењених уметности у Београду, желећи да пружи што потпунију стручну информацију јавности о појединим гранама примењене уметности код Срба, организовао изложбу уметничког веза у Србији 1959. године, аутор ове изложбе Добрила Стојановић израдила је студију заједно са каталогом изложених предмета под називом *Уметнички вез у Србији од XIV до XIX века,* Београд 1959. Ова књига је представљала крупан корак даље од радова проф. Лазара Мирковића, јер је Стојановићева, поред детаљне каталошке обраде сваког појединачног предмета, обрадила уметнички вез као појаву у историји наше културе и уметности с посебним освртом на материјал и начин рада мајстора везилаца и нарочито на стилски развој ове уметничке дисциплине. Дечански материјал, овде заступљен са два епитрахиља (ТЕ-1 и ТЕ-3), остао је у сенци значајнијих предмета из других музејских и црквени хзбирки.

Поводом разматрања икона из Велике Хоче у Метохији, Мирјана Ђоровић-Љубинковић је у расправи *Иконостас цркве св. Николе у Великој Хочи* (Старинар, IX—X, 1958—1959, Београд 1959, 169—179) дала веома занимљива разматрања о дечанској иконописној школи као зачетнику одређених иконографских тема везаних за култ Стефана Дечанског, чији је расадник био манастир Дечани. У том контексту, ауторка је изнела своја запажања у односу на већи број дечанских икона, а пре свега оних на којима су ликови или сцене везане за поменути култ. Овај рад је тиме постао незаобилазан приликом обраде било које од ових тема, а бацио је доста нове светлости и на поједине, тада још мало познате иконе из манастира Дечана.

У расправи *Значај палестинских еулогија и литургијских предмета за новију уметност код Срба (XVII—XVIII столеће),* објављеној у Зборнику Музеја примењених уметности, 5, 1959, Верена Хан разматра, између осталог, и наводне крстове Стефана Дечанског и цара Душана (које, с оградама, ставља у другу половину XVII века) у контексту утицаја меморијалне архитектуре из Јерусалима на израду архитектонских елемената на крстовима српских златарских радионица XVII и XVIII столећа.

У чланку *Сребрна ренесансна чаша из Музеја примењених уметности у Београду* (Зборник Музеја примењених уметности, 6—7, Београд 1960—1961) Бојана Радојковић наводи као дела настала под утицајем дубровачког златарства и дечанске примерке — чашу митрополита Виктора и чашу М-14, коју је определила као производ пећке радионице.

Исте године, 1961, поводом XII међународног конгреса византолога у Охриду, била је организована велика изложба икона из Југославије, која је отворена најпре у Охриду, а затим пренесена у Београд. Први пут у историји нашег иконописа учињен је напор да се изложи антологијски избор икона, без обзира ком делу Југославије и ком сегменту културне традиције припадају. Сасвим природно да су се у таквом избору морале наћи и иконе из Дечана. Четири првобитне престоне иконе — Богородица са Христом, арханђео Гаврило, Св. Никола и Јован Претеча — овом приликом су добиле назив према њиховом ктитору, па се од тада у стручној литератури зову иконе цара Душана. Икона Старозаветне Тројице, Царске двери и Св. Никола игумана Диомидија допуниле су избор икона из манастира Дечана на овој изложби. У одличном научном каталогу који је за ту прилику изашао под називом *Иконе из Југославије* (Београд 1961), а чији је аутор, као и аутор изложбе, био др Војислав Ј. Ђурић, дати су сви важни подаци о овим иконама, а већина њих нашла је своје подробније објашњење и у уводном делу каталога, где су уклопљене у развојну линију уметности сликања икона код нас.

Исте године изашла је у издању Југословенске књиге у Београду и књига проф. Светозара Радојчића под називом *Иконе Србије и Македоније* (каталог са библиографијом, дао је Сретен Петковић). У сажетом, али веома садржајном тексту проф. Радојчић је пружио синтезу развоја иконописа на територији Србије и Македоније, извлачећи стилску компоненту у први план својих разматрања. Својим текстом обухватио је и дечанске престоне иконе, сматрајући да су рад которских сликара. Посебно се задржавши на икони Матере Божије, он указује на њену сличност са истоименом зидном сликом у Кахрије-џамији у Цариграду, подвлачећи истовремено и особености дечанске иконе као ликовно свежијег и импресивнијег уметничког дела.

Репродукцијама и каталошком обрадом у овој књизи обухваћене су још престоне иконе Св. Николе, Св. Јована и арханђела Гаврила, као и икона Старозаветне Тројице из XVI века и Лонгинова двојна икона са представом Причешћа Марије Египћанке из 1596. године.

Исте године у Веснику музејског друштва НР Србије 1—2 (15—28) објављен је рад Леонтија Павловића *Неколико облика заштите сакралних предмета у манастиру Дечани,* који се заснива на књизи за заклињање дечанских монаха из 1720. на којој су се чланови братства заклињали да ће верно служити манастиру и да га неће напуштати, сем кад је у питању ропство. Успутно се дају неки нови, као и већим делом познати подаци о прибављању и отуђивању појединих ризничких предмета манастира Дечана.

Између 1947. и 1949. године Лазар Мирковић, професор Теолошког факултета у Београду, изванредан познавалац православне литургике, изучавао је у Дечанима библиотеку рукописних књига. Овај рад остао је до данас у рукопису. Напоредо са изучавањем рукописних књига, проф. Мирковић је проучио и збирку од 54 иконе, које је објавио под називом *Иконе из манастира Дечана* (Старине Косова и Метохије, књ. 2—3, Приштина 1963). И поред тога што проф. Мирковић по образовању није био историчар уметности нити ликовни уметник, он је у овом раду показао доста смисла за уочавање посебних карактеристика одређених примерака икона и на основу њих је извршио углавном тачну атрибуцију дела, посебно кад се тиче зографа

Лонгина кога је сматрао аутором још већег броја икона него што се то данас, након бројних проучавања, могло утврдити. Исто тако, са доста успеха је повезивао две или више икона у мале целине, које су раније представљале делове иконостаса дечанске цркве и њених капела у разним фазама историје. Мирковићев рад се и данас може сматрати најкомплетнијим делом о дечанским иконама и незаобилазан је као основа за сва њихова даља изучавања.

Године 1963. штампан је и рад Леонтија Павловића *Збирка печата из дечанске ризнице* (Неки споменици културе — осврти и запажања, II, Смедерево, 63—80). Овим радом је скренута пажња јавности на још једну врсту старина која својим значењем свакако заузима одређено место у историји манастира Дечана, а својом обрадом се везује и за развој једне гране примењене уметности — сфрагистике — поглавито XVIII и XIX века. Ова збирка од преко 30 примерака може да послужи као основа за даљу обраду печата у другим нашим колекцијама.

После успеха изложбе средњовековних фресака, године 1963. одржана је у Народној галерији у Љубљани изложба икона из Југославије, која је обухватила иконе од XIII до XIX века, сакупљене из великог броја институција и споменика културе из целе наше земље. Инструктивни каталог на словеначком језику, под називом *Razstava ikon* (Љубљана 1963), написало је више аутора. Предговор је дао др Светозар Радојчић, уводну студију Мирјана Ђоровић-Љубинковић, а каталошки део Десанка Милошевић и Карло Розман. И на овој изложби дечански материјал је на достојан начин био заступљен и у каталогу је обрађено четири престоне иконе — арханђео Гаврило, Богородица, Св. Никола и Св. Јован — док су у уводном делу поменуте и житијна икона Стефана Дечанског, као и Лонгинове хоросне иконе.

На Византолошком конгресу у Охриду, 1961. године, Мирјана Јеврић је изложила свој рад о једном веома значајном, али до тада мање познатом предмету дечанске ризнице. Саопштење је изашло у конгресним документима под називом *Panagie du trèsor du monastère de Dečani* (Actes du XII Congrès international d'ètudes byzantines, Ohrid, 10—16 sept. 1961, tome IV, Beograd 1964). Како је панагија тада и конзервирана, Јевићева је прибавила детаљну документацију и била је у могућности да предмет подробно простудира. Она је прва ову панагију сврстала у групу артосних панагија уз убедљиво образложење. На основу стилске анализе, она ју је датовала у XII век.

Леонтије Павловић се још једном вратио дечанским старинама у чланку *Коришћење култа Стефана Првовенчаног у XIX веку у политичке сврхе* (Неки споменици културе, III, Смедерево 1964), где се задржава на ћивоту-ковчегу за мошти Стефана Дечанског, који су 1848. године дали да се изради кнез Александар Карађорђевић, српски владар, и митрополит Петар, истичући политичке мотиве којим су се поручиоци руководили приликом избора тема за сликане композиције на ћивоту.

Године 1965. изашло је једно од капиталних дела из области средњовековне примењене уметности — дуборeза — као докторска дисертација истакнуте научнице Мирјане Ђоровић-Љубинковић, под називом *Средњовековни дуборез у источним крајевима Југославије* (Београд 1965). Она је пружила први пут систематизовану и научно обрађену и искоришћену обимну грађу о дотле мало познатом средњовековном дуборезу код нас. Природно да су због карактера и вредности својих фондова објекти дечанске ризнице били и овом приликом предмет њеног проучавања. Најважније место добио је, сасвим заслужено, саркофаг Стефана Дечанског, као најлепше дело српског средњовековног дубореза. Детаљно описан и историјски и стилски анализован он у тексту Мирјане Ђоровић-Љубинковић ипак није дефинитивно датован, већ су само изнета алтернативна и једино могућа решења, а то је 1338, односно крај XIV века.

Друго драгоцено дело дечанске ризнице, иконостас из XVI века, који чине велики крст, двери и деизисни чин, такође је у овој књизи добило свој опис и тумачење, уклопљено у развојни пут пећке дуборезбарске школе из XVI и XVII века, а сам крст је оцењен као „несумњиво наше најбоље монументално дело XVI века" у области дубореза.

Још у једној докторској дисертацији, у којој су обрађени култови српских светитеља, под називом *Култови лица код Срба и Македонаца* (Смедерево 1965), обрађена је пажња и на поједине дечанске предмете. Леонтије Павловић је у свом тексту поменуо остатке моштију краља Драгутина — монаха Теоктиста — који се чувају у сребрном ћивоту у Дечанима, затим крст старца Нестора, а затим се, поводом моштију Стефана Дечанског, нешто више задржао на ковчезима-ћивотима у којима су мошти чуване, као и на икони са сценама из његовог живота. Само се помињу, без набрајања, малобројни сачувани вотивни дарови у Дечанима.

Проучавајући питање продора оријенталних утицаја у српску примењену уметност, посебно златарство, Бојана Радојковић у раду *Турско-персијски утицај на српске уметничке занате XVI и XVII века* (Зборник за ликовне уметности, I, Нови Сад 1965, 119—141), није могла а да се не задржи и на појединим предметима дечанске ризнице као носиоцима таквих утицаја. То је пре свега суд за теплоту, као репрезентативан примерак турског стамболског златарства из почетка XVI века, затим рипиде Кондо Вука из 1570. и Радивојев путир из 1568, који, према Радојковићевој, представља најлепши примерак мешаног стила насталог симбиозом оријенталне и западне уметности, чиме је створен посебан и за то време веома карактеристичан стил у српском златарству XVI века.

Утврђујући постојање два слоја живописа у манастиру Ломници, и издвајајући их међусобно, Сретен Петковић је у раду *Време настанка и мајстори зидне декорације у Ломници* (Зборник за ликовне уметности Матице српске I, 1965, 161—171) доказујући Лонгиново ауторство користио и неке елементе са икона Стефана Дечанског са житијем и хоросних икона Рођења и иконе св. Теодора.

Неколико веома комплексних студија, у којима су први пут анализоване и синтетизоване поједине области националне примењене уметности или пак сликарства, појавиле су се 1966. године. Чак се може рећи да је то била изузетно значајна година за ову проблематику. Природно да у оваквим синтезама дечански материјал, због својих незанемарљивих уметничких својстава, није могао бити заобиђен. Прва у низу била би капитална књига др Светозара Радојчића *Старо српско сликарство*. Као резултат дугогодишњег истраживања средњовековне српске уметности, ова књига представља прву велику синтезу зидног сликарства са делимичним указивањем на најзначајније појаве у минијатурном и иконо-сликарству. У том контексту поменуте су и престоне

дечанске иконе из око 1340. године уз лапидарну стилску анализу Матере Божије цара Душана.

Књига Бојане Радојковић *Српско златарство XVI и XVII века* (Нови Сад 1966), која је својом појавом поставила темељ проучавању српског средњовековног златарства, заснована је на најизразитијим и најзначајнијим примерцима. На основу њих изведена је развојна линија ове уметничке дисциплине током два века, XVI и XVII, из којих је и сачуван лавовски део српског златарства. Сама чињеница да је у овој књизи обрађено чак 17 златарских предмета из Дечана, већ је једно својеврсно вредновање дечанске збирке, којим је она сврстана међу најзначајније збирке златарства у нашем културном наслеђу. У овој студији извршене су и атрибуције дечанских сребрних утвари појединим мајсторима, као што су Кондо Вук, Нешко Пролимлековић, златар Лаза из Београда или је, пак, утврђена њихова припадност пећкој, цариградској, сарајевској и другим радионицама, чиме је дечанска збирка предмета од племенитих метала стављена у оквир историјског и стилског развоја српског златарства.

Ма из које области да је била студија која обухвата развој неке од грана примењених уметности код Срба, материјал дечанске ризнице, због свог карактера и вредности, неминовно је у њој разматран. Такав је случај и са обимним делом Верене Хан, која је као резултат дугогодишњег музејског и научног рада објавила своју докторску дисертацију под називом *Интарзија на подручју Пећке патријаршије XVI—XVIII века*, Нови Сад 1966. Овде је ауторка обрадила и уклопила у развојни лук интарзије код Срба три литургијска налоња (Д-5, Д-2 и Д-22), као и један сточић (Д-20), чиме је, према ондашњем познавању дечанске ризнице, безмало био и исцрпен фонд интарзираних предмета из Дечана.

У првом прегледу манастирских ризница на територији данашње Србије, који се појавио такође 1966. године под називом *Ризнице манастира у Србији*, аутор овог дела обрадила је и дечанску ризницу. Овде је, додуше у сумарном облику, какав је захтевао карактер публикације, дечанска ризница посматрана у целини, затим је дат њен кратак историјат и извршено селективно одабирање предмета који у најреалнијим односима репрезентују вредности ове ризнице. У веома сажетој форми овде су вредноване најзначајније дечанске иконе, рукописи, предмети златарства, веза, интарзије и дрвета са избором репродукција.

У своме раду *Везени крст из манастира Дечана* (Зборник музеја примењених уметности, 9—10, 1966, 29—40), Добрила Стојановић објављује везени крст (ТЕ-2), који дотле није био познат. Она га анализом датује у почетак XVII века. Као аналоган материјал користи и тзв. проскомидијни тањир из Дечана, дар вучитрнског митрополита Никифора из друге половине XVI века, који такође публикује овом приликом.

Бојана Радојковић у расправи под називом *Односи и везе старе српске белетристике и уметничких занатa*, у истом броју Зборника (9—10), разматра и поједине орнаменте са дечанског саркофага из XIV века и тумачи их као „плод утицаја књижевности на уметност и уметничке занате".

Иста ауторка у раду *Илустрације српских штампаних књига XVI века, као приручник старих српских златара* (Зборник музеја примењених уметности, 11, Београд 1967, 59—73) показује да је за гравирање медаљона на рипидама Кондо Вука послужила као узор једна гравира из псалтира Вићенца Вуковића.

На Конгресу конзерватора Југославије, који је одржан на Косову и Метохији 1967. године, учесници су на лицу места били упознати с вредностима дечанске ризнице. У чланку аутора ових редова *Манастир Високи Дечани — историја споменика, живопис и ризница* (проблеми заштите и егзистирања споменика културе на Косову и Метохији), Приштина — Београд 1968, 61—64, штампан је резиме тог излагања.

У IX поглављу антологијске књиге *Уметничко благо Југославије*, штампане на српскохрватском (1969), словеначком, енглеском и немачком језику, Антоније Николовски је обрадио *Иконе Србије и Македоније* (205—221). Своје место у овом сумарном прегледу иконописа нашле су и дечанске престоне иконе Богородице цара Душана и св. Јован Претеча.

У објављеној архивској грађи од интереса за историју Народног музеја, коју је сакупио, систематизовао и издао Милорад Целебџић под називом *Архивска грађа за историју Народног музеја* (књ. I, Београд 1969), нашла су место и четири документа која се односе на дечанску ризницу. У двама се говори о слању 13 опљачканих студеничких књига које су Дечанци откупили од Турака и сада их враћају Студеници, а друга два се односе на тражење и добијање прилога од кнеза Милоша за изградњу конака и ћивота за мошти Стефана Дечанског.

Поводом прославе 125-годишњице Народног музеја, 1969. године, у Музеју је организована велика изложба под називом *Стара српска уметност*, која је у току 1970. године одржана у Венецији, Риму и Берлину. Ова изложба је обухватила широку скалу уметничких предмета илуминираних рукописа, скинутих фресака, икона, накита и црквених предмета од метала, веза, стакла, дрвета и др. У таквом једном пресеку нису биле заобиђене ни старине дечанске ризнице. Артосна панагија, Богородица цара Душана и икона арханђела Гаврила цара Душана са првобитног иконостаса, затим Богородица Пелагонитиса, Лонгинова икона св. Марије Египћанке из 1596. године, интарзирани сточић, чаша митрополита Виктора, икона Старозаветне св. Тројице, икона Вазнесења, икона Стефана Дечанског са житијем и икона св. Николе на овој изложби су достојно представили вредности дечанске ризнице. У каталогу под називом *Средњовековна уметност у Србији* (*Antica arte Serba* и *Mittelalterliche Kunst Serbiens*), чији су аутори, као и аутори изложбе, Мирјана Ђоровић-Љубинковић, Десанка Милошевић и Мирјана Татић-Ђурић, дати су инвентарски подаци и основни опис ових предмета, а већина њих споменута је и у уводу који је настојао да упозна заинтересовану јавност са историјом српске средњовековне уметности.

У зборнику посвећеном јубилеју Српске православне цркве, под називом *Српска православна црква* 1219—1969, Бојана Радојковић и Добрила Стојановић су написале чланке *Примењена уметност код Срба у средњем веку* и *Примењена уметност код Срба под Турцима*. Сажетим прегледом обухватиле су саркофаг-ковчег Дечанског, затим тзв. крст Стефана Дечанског, рипиде Кондо Вука, панагију бр. 1 и епитрахиљ из XVI века, чиме је још једном потврђена културно-историјска и уметничка вредност предмета дечанске ризнице, који се и у најкраћим приказима истичу као вредна дела српске примењене уметности.

Републички завод за заштиту споменика културе је 1965. године склопио уговор са изврсним оријенталистом др Хасаном Калешијем да изврши ревизију и допуну превода 58 царских берата и фермана из Дечана.

Спречен службеним обавезама, др Калеши није завршио овај посао, али је успео да наново преведе 14 фермана и да их заједно са Исмаилом Ереном објави 1970. године под називом *Четрнаест турских фермана манастира Дечана* (Гласник музеја Косова X, Приштина 1970, 305—344). Поред самих превода овде су штампани и преписи на оригиналном језику и писму или су пак дати факсимили докумената.

У чланку *Средњовековни примерак намештаја из манастира Дечана* (Зборник Музеја примењених уметности, 14, 1970) Верена Хан обрађује црквени интарзирани сточић (Д-9) после конзерваторско-рестаураторских интервенција изведених у Народном музеју у Београду. На основу детаљних проучавања она је за овај изузетно редак и драгоцен комад средњовековног намештаја утврдила да је вероватно првобитно служио као сталак за икону, а везујући га за општа стремљења која су владала у дворској уметности моравског периода датује га у крај XIV или прве деценије XV века. Узгред, Ханова помиње и ногаре на којима стоји ћивот Дечанског, датујући их, чини се сасвим оправдано, у време настанка самог ћивота, тј. у XIV век.

Иста ауторка, у веома значајној студији *Les courants des styles dans les métiers d'art des artisans chrétiens au XVIe et durant les premières décennies du XVIIe siècle dans les régions centrals des Balkans*, која је настала као резултат њеног дугогодишњег рада на изучавању примењене уметности код Срба у време турске превласти, као доказ за стилску симбиозу у златарству између готичке форме и оријенталних елемената изабрала је и Радивојев путир из Дечана, чију репродукцију доноси (Balcanica I, Beograd 1970, fig. 6).

Са доста неуобичајене стране разматрана је дечанска престона икона св. Јована Претече у чланку Николаја Вздорнова: *О теоретических принципах реставрации древнерусской станковой живописы*, Всесоюзная конференция — Теоретическые принципы реставрации древнерусской станковой живописы, Москва 1970, I. II. Саобразно теми о којој је расправљано на поменутој конференцији, аутор, између осталог, даје и критички осврт на начин рестаурације ове иконе, којом је поново исликан добар део тешко оштећене фигуре и лица св. Јована.

Чланком писца овог дела *Неколико Лонгинових цртежа у Дечанима* (Старине Косова и Метохије IV—V, Приштина 1968—1971, 303—307 + 6 сл.) скренута је пажња на још једну вредност дечанских икона. Испод отпалих слојева једне празничне иконе сликане с обе стране, откривене су цртачке вежбе зографа Лонгина, што је допринело упознавању поступка при изради икона у XVI веку.

У пролеће 1971. године у Гран Палеу (Grand Palais) у Паризу одржана је изложба која је обухватила *Уметност на тлу Југославије од праисторије до наших дана.* У сегменту који се односио на уметност створену на темељу византијских утицаја нашли су своје место и поједини предмети из Дечана, пре свега иконе, а затим и други. Од икона су биле излагане: две првобитне престоне, Богородица и Св. Никола цара Душана, затим апостол Павле, Старозаветна Тројица, икона Вазнесења и Лонгинова икона св. Теодосија Општежитеља. Рипиде Кондо Вука и чаша митрополита Виктора представиле су сребрне драгоцености дечанске ризнице. У каталогу који је изашао на француском и енглеском језику каталошки су обрађени и ови предмети.

Поводом 600-годишњице Крушевца, Народни музеј у том граду организовао је изложбу и издао каталог под називом *Моравска Србија, људи и дела* (Крушевац 1971). Организатор ове изложбе Десанка Милошевић одабрала је том приликом и неколико предмета из Дечана. Поред илуминираних рукописа — Пролога из 1394, Добротољубија Јована Граматика и Четворојеванђеља бр. 9 — у избор су ушли икона Вазнесења Христовог (И-23), затим део хороса који је обновила кнегиња Милица са именом кнеза Стефана Лазаревића и интарзирани сточић (Д-9), које је обрадила и у каталогу издатом за ту прилику. У уводном делу каталога ауторка се дотакла и иконе Богородице Пелагонитисе и „Не плачи моја мати", са њене друге стране, повезујући је са савременим струјањима у ликовној уметности моравског периода.

У значајном делу Јованке Максимовић *Српска средњовековна скулптура* (Нови Сад, 1971) само се у једној напомени (стр. 152) даје краћи осврт на ковчег-ћивот Стефана Дечанског. Из ауторкине формулације у погледу карактера и стила дечанског саркофага, којом не одступа од раније, изложене у раду под називом *Моравска скулптура* (Зборник Моравска школа и њено доба, Научни скуп у Ресави, 1968, Београд 1972, 185, 187), даје се наслутити да она овај саркофаг ставља у склоп уметничког израза моравске школе.

М. Постникова-Лосева, истакнути стручњак за руско златарство, у раду *Серебрянные изделия ювелиров Сербии и Дубровника XV—XVII вв. в музеях Москвы и Ленинграда* (Зборник Музеја примењених уметности, 15, 1971, 98, прештампано у Древнерусское искусство, Зарубежние связы, Москва, 1975) само се дотакла дечанске чаше М-65 украшене нијелом (чрњу), коју као добар познавалац ове технике датује у XVIII век.

Обрађујући посебно тему о моравском стилу у дуборезу, Верена Хан се у раду *Дуборез Србије, Македоније и суседних области у светлу орнаментике моравске школе* (Зборник Моравска школа и њено доба, 223—339), морала задржати и на неким предметима из Дечана. То су пре свега ћивот Дечанског, кога ипак сматра првобитним, а не из времена кнегиње Милице, и, како она каже, „архијерејски", односно игумански сто из Дечана, који стилски обележава као „спој готичког облика и моравских орнамената" и датује га у почетак XV века.

У чланку Бојане Радојковић *Сребрне чаше српског порекла из белоречанске некрополе* (Зборник Музеја примењених уметности, 16—17, 1972—1973, сл. 9) говори се о налазима сребрних чаша на Кавказу с краја прошлог века. Једна од ових чаша веома је слична дечанској чаши М-12, са грифоном на дну, за коју ауторка рада претпоставља да је послужила као непосредан узор за израду кавкаске чаше.

Студијом под називом *Икона Јована Крилатог из Дечана* (Зборник Народног музеја VII, Београд MCMLXXIII, 39—51 + 12 сл.) Мирјана Татић-Ђурић објашњава иконографски сиже Св. Јована Крилатог опредељујући се за тезу да је ова икона дело Георгија Митрофановића и његовог ученика Козме, који је, по њој, као почетник, био кривац за неуспела ликовна решења на овој икони.

У оквиру изложбе *Сликарство у средњовековној Србији од 12. до средине 18. века*, која је одржана у Београду и Прагу 1974. године у организацији Народног музеја у Београду и чији је аутор била Десанка Милошевић, у задовољавајућој мери је заступљено и дечанско иконо-сликарство. Арханђео Гаврило цара Душана и Бо-

городица Пелагонитиса заступали су иконопис XIV столећа, док су апостол Павле, две иконе Старозаветне Тројице, Двери, Преображење, Св. Јован Крилати и Св. Никола игумана Диомидија репрезентовали иконопис тзв. турског периода. У каталозима Десанке Милошевић *Сликарство у средњовековној Србији од 12. до средине 18. века* (Београд 1974) и *Staré srbské umění XII—XVIII stoleti ze sbirek Narodniho muzea v Belehrade* (Narodni galerie v Praze, 1974) дати су одговарајући подаци о делима, а у уводном делу објашњено је и место које ова ликовна дела заузимају у развоју старог српског сликарства.

У значајној студији под називом *О живописном украсу олтарских преграда* (Зборник за ликовне уметности Матице српске, 11, Нови Сад 1975, 34—35), Гордана Бабић-Ђорђевић се задржала и на старим престоним иконама из Дечана. Разматрајући могући ликовни садржај иконостаса главне цркве, ауторка сматра да је на главном дечанском олтару био заступљен проширени Деизис: св. Никола, Богородица са Христом, Христос и св. Јован Претеча. Св. Никола је у њега укључен као ктиторов посредник у молитви пред Христом.

Једном појединости са иконе св. Николе игумана Диомидија позабавио се Јанко Радовановић у истом броју Зборника за ЛУМС (276—278), у раду под називом *Два ретко представљена чуда св. Николе у старом српском сликарству*. Он је растумачио иконографски мотив једне сцене из Николиног житија на овој икони, под називом „Св. Никола избавља свештеника Христофора од погубљења".

Поводом две дечанске Богородице — цара Душана и Богородице Пелагонитисе — Андреј Грабар је написао иконографску студију под називом *Les images de la Vièrge de tendresse. Type iconographique tendresse et thème* (à propos de deux icones à Dečani), Зограф 6, Београд 1975, 25—30. Ту је показао да нема довољно разлога да се овакав иконографски тип Матере Божије назива Умиљеније или Елеуса, како обично зову Богородицу цара Душана, не утврдивши дефинитивно како би она тачно требало да се зове.

Говорећи на Византолошком конгресу у Букурешту 1971. године, Верена Хан се задржала и на дрвеном игуманском престолу, захваљујући његовим изразито готичким формама, које је подсећају на готичке тронове XIII века у Европи. Но, повучена преплетном розетом на наслону тог престола, она је његов настанак везала за почетак XV века, исто као и израду интарзираног сточића Д-9, који у овом раду такође помиње. Рад је публикован под називом *Tendences gothiques dans les arts mineurs de la Serbie medièvale*, Actes du XIVe congrès international des ètudes byzantines, Bucarest 1976.

Три значајне публикације које се односе и на дечанску ризницу појавиле су се у 1977. години. У кључном делу за познавање српске примењене уметности, које је настало као резултат дугогодишњег систематског рада на изучавању ове гране наше уметности, а изишло у Београду под називом *Историја примењене уметности код Срба I*, појавила су се три одељка три различита аутора у којима се разматрају и поједини предмети дечанске ризнице. Први је *Метал средњовековни*, чији је аутор Бојана Радојковић. Уклопљени у развој српског средњовековног метала, овде се појављују бронзани хорос, кадионица и ћивот Дечанског, односно његова оплата од сребра која се сачувала у незнатним траговима.

Други по реду је текст Мирјане Ђоровић-Љубинковић, под називом *Дрво*, у коме је ауторка обрадила два значајна дечанска предмета, ћивот-саркофаг Стефана Дечанског и интарзирани сточић Д-9. Веома велика пажња посвећена је ћивоту Дечанског, где је уз детаљан опис и стилску анализу посебно истакнута његова јединственост међу предметима од обрађеног дрвета у средњем веку. Истанчана анализа сточића Д-9 показала је да је у питању примерак изузетно рафинованог стила, у изради црквеног намештаја а у исто време један од свега два сачувана комада црквеног намештаја из средњег века код нас.

У чланку *Кост и рог средњовековни*, Верена Хан је обрадила и дечанску артосну панагију, помињући широку скалу њеног датовања од XII до XVIII века, залажући се ипак за XIV столеће као време њене израде.

Као и сви пресеци кроз поједине ликовне дисциплине, тако је и књига Динка Давидова *Српска графика XVIII века* (Нови Сад 1978) морала да обухвати макар једно дело из Дечана. Овог пута је то била гравира ведуте манастира (Б-1), рад познатог војвођанског зографа Георгија Стојановића из 1745. године. Овде је она сврстана у групу манастирских ведута насталих залагањем епископа Јована Георгијевића, у сарадњи са патријархом Арсенијем IV Шакабентом, чиме је стављена у одређен идејно-политички концепт.

У три верзије мале дечанске монографије, које је писала Мирјана Шакота под називом *Високи Дечани*, а од којих је прва изашла 1960, друга 1978, а трећа 1981. године (на енглеском, француском и немачком 1982), најбољи преглед ризнице дат је у другом издању из 1978. године. Ту је у кратким цртама изнесен њен садржај и најосновнија обележја и значај њених драгоцености.

У својој опширној књизи *Умјетничка обрада метала* (Сарајево 1980) М. А. Карамехмедовић обрађује метал у Босни и Херцеговини, али дечанске примерке користи као аналогије. То су рипиде из 1730, чаша мајстора Ђанка, чаша Игњатија дечанског, чаша М-12, крст Симе Ристића, пафте М-16 и М-9. Аутор доноси и репродукције ових предмета. На жалост, аутор с тиме поступа толико небрижљиво да му скоро ниједан потпис испод слике није тачан, исто као и остали подаци које даје о предметима.

Поводом XXI заседања Генералне конференције UNESCA 1980. године, у Народном музеју у Београду организована је велика изложба под називом *Уметност у средњовековној Србији од XII до XVII века*, на којој је приказан репрезентативан избор уметничких предмета из Музеја и манастирских ризница. Аутор ове изложбе Десанка Милошевић, која је написала и каталог под истим називом, одабрала је том приликом 32 предмета из дечанске ризнице, што је, такође, подвукло већ широко распрострањено мишљење да је ова наша ризница прави трезор уметничких вредности српског средњег и касног средњег века. Ова изложба је у исто време била најбоља прилика за афирмацију дечанског иконописа, а посебно дела зографа Лонгина, који је својим најбољим делима био изразито наглашен. Све изложене иконе, као што су арханђео Гаврило, Богородица Пелагонитиса, Двери, Старозаветна Тројица, друга Св. Тројица од истог сликара, Вазнесење Христово, а затим Лонгинови радови: Св. Теодосије и Сава Освећени, Св. Антоније и Св. Јефтимије Велики, иконе Благовести и Рођења, Васкрсење и Вазнесење, Св. Стефан Дечански са сценама житија, Христос Пантократор са апостолима, Богородица Јелеуса са пророцима, Св. Јован Богослов, Велико Распеће, Вазнесење

Христово, Деизисни чин, Јован Лествичник и Причешће Марије Египћанке, Св. Никола брзи помоћник, Христос Пантократор, Богородица Јелеуса, Двери са Благовестима, Св. Тројица и Двери из дечанске капеле — укупно 23 примерка, представљају заиста оно што је најлепше и највредније међу дечанским иконама.

Сем икона на изложби су нашли простора и артосна панагија, кадионица, Радивојев путир, рипиде Кондо Вука, суд за теплоту, чаша митрополита Виктора, оков Нешка Пролимлековића, шестоугаони сточић, као и најдрагоценији предмет — дуборезбарени саркофаг Стефана Дечанског. Сви ови предмети обрађени су у каталошком и уводном делу изложбеног каталога, а у уводном делу подвучен је и изразити значај дечанских икона, нарочито Лонгинових, у развојном путу српског иконописа.

У замашној студији О. С. Попове, врсног познаваоца староруске и византијске уметности, под називом *Искусство Новгорода и Москвы первой половины четырнадцатого века, его связи с Византией*, Москва 1980, као упоредни материјал уклопљене су и дечанске иконе: Мати Божија цара Душана, Св. Јован Претеча, Св. Никола и арханђео Гаврило са старог иконостаса из средине XIV века. Овде су оне постављене у оквире развоја појединих иконографских типова и стилских решења византијског сликарства XIV века и тиме је још једном подвучен значај ових икона, који премаша уске границе националне уметности.

У антологијском прегледу иконописних дела под називом *Иконе* (Загреб 1980), Гордана Бабић је међу 64 иконе из разних земаља уврстила и икону Матере Божије цара Душана, чиме је још једном одато признање овој икони као врхунском делу византијског стила.

На великој изложби српске средњовековне уметности која је одржана у знаменитом музеју Прадо у Мадриду у јесен 1981. године, а у организацији Народног музеја у Београду на челу са Десанком Милошевић, у строгом избору најрепрезентативнијих уметничких дела било је 15 предмета из Дечана. То су иконе: арханђео Гаврило, Богородица Пелагонитиса, Св. Апостол Павле, Старозаветна Тројица и двери из XVI века, св. Јован Богослов, Христово Вазнесење, детаљи са подножја великог крста, и Деизис, затим артосна панагија, кадионица, Радивојев путир, суд за теплоту и чаша митрополита Виктора, све од племенитих метала. Овај избор потврдио је чињеницу да су дечанске иконе заједно са дечанским металом најдрагоценији садржај саме дечанске ризнице. У каталогу издатом у Мадриду под називом *El arte en la Servia medieval de los siglos XII al XVII* (Мадрид 1981) ови предмети су обрађени и репродуковани.

Приликом обраде новооткопаних ризничких предмета у манастиру Бањи, сребрне утвари дечанске ризнице наметале су се као незаобилазан аналогни материјал. У том контексту, у већ објављеној монографији овог аутора *Ризница манастира Бање код Прибоја* (Београд 1981) дотакнути су чаша са животињама М-8, чаша митрополита Виктора, тамјаница и панагија бр. 1.

Припремајући репрезентативну изложбу српског златарства 1981. године у Музеју примењених уметности, Бојана Радојковић је укључила чак 15 предмета из Дечана. Ова изложба је одржана у Музеју Викторије и Алберта у Лондону, а затим у Народном музеју у Прагу, да би потом била пренесена у Народни музеј у Крагујевцу, а одатле у Музеј примењених уметности у Београду, где је била отворена све до средине јануара 1982. године. Бојана Радојковић и Душан Миловановић написали су каталог који је изишао на енглеском под називом *Masterpieces Serbian Goldsmiths Work 13th — 18th Century* (London 1981), на чешком: *Serbské zlato* (Praha 1981), а на српскохрватском *Српско златарство* (Београд 1981). И у уводном делу и у каталогу обрађени су следећи предмети: петохлебница, кадионица, тамјаница, чаша митрополита Виктора, чаше бр. 8, бр. 18, бр. 12, бр. 13, суд за теплоту, оков јеромонаха Кентириона, Радивојев путир, рипиде Кондо Вука, артосна панагија, а највреднији међу њима уклопљени су у развојни лук српског средњовековног златарства.

Представљајући иностраној јавности изложбу која је одржана у току 1980. године у Београду, а следеће године у Мадриду, Десанка Милошевић, ауторка ове изложбе и каталога, у чланку *L'art dans la Serbie medieval du XIIe au XVIIe siècle* (Museum, vol. XXXIII, № 2, Paris 1981), на сажет начин карактерише вредности ове изложбе, па у том оквиру помиње и дечанску икону Богородице са иконостаса, неколико Лонгинових икона, а међу њима и икону са призорима из житија Стефана Дечанског, задржавајући се највише на великом крсту из 1594. године. Од предмета примењених уметности помиње артосну панагију, датујући је у XIII—XIV век. Као илустрација овог написа појавиле су се црно-беле репродукције икона арханђела Гаврила са иконостаса и двери (И-30). Детаљ с подножја великог крста из 1594. дат је у одличној бојеној репродукцији. Овим приказом инострана стручна јавност могла је бити шире упозната и са вредностима дечанске ризнице.

Подстакнута изразитим значајем крста старца Нестора, који до сада није био посебно обрађиван, аутор овог истраживачког рада је у чланку *Крст старца Нестора* (Саопштења XIV, Београд 1982, 151—161) монографски обрадила овај изузетан предмет дечанске ризнице, растумачивши значење овога крста, његове историјске, ликовне и друге вредности, и сврстала га у токове српске уметности друге половине XVI века.

У првој књизи епохалног дела *Историја српског народа* (Београд 1981), у поглављу под називом: *Разиранавање уметничке делатности и појава стилске разнородности*, Гордана Бабић-Ђорђевић је, говорећи о манастиру Дечанима као истакнутом уметничком споменику прве половине XIV века, обратила пажњу и на дечанске престоне иконе. Посебно се задржала на икони Матере Божије, као једној од најлепших српских икона, приписујући је домаћем, тј. српском сликару класицистичких уметничких схватања, блиских најбољем мајстору дечанског зидног живописа, који је сликао куполу и поткуполни простор дечанске цркве.

Иста ауторка се поново обратила дечанским престоним иконама у досад најрепрезентативнијем делу о иконама које је код нас објављено — *Иконе*, Београд, 1983. Седам аутора из разних земаља: К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов и Т. Воинеску, обрадило је на свеобухватан начин како сам појам, смисао и историјат настанка ових специфичних религиозних слика, тако и развој иконописа у најзначајнијим регионима православног света. Српске иконе разматрају се у поглављима под називом: „Иконе Балканског полуострва и грчких острва" (1 и 2). У првом поглављу Г. Бабић је обухватила дечанске престоне иконе, истичући их као успела сликарска дела која су радили даровити мајстори традиционалног класицистичког образовања. У другом поглављу Бабићева се, и поред тога што даје репродукције две иконе са сижеом св. Тројице (И-37, И-35), које не спадају међу Лонгинова

дела, задржала у своме тексту искључиво на Лонгиновом стваралаштву. Посебну пажњу обратила је икони краља Стефана Уроша III са житијем, објашњавајући садржај и смисао рубних композиција ове иконе. Она их сматра сликама-знацима помоћу којих су се у византијској уметности од памтивека објашњавала тзв. „општа места" литерарних извора и чиме су она постајала лако препознатљива.

И најзад, Војислав Ј. Ђурић у студији под називом *Житијна икона св. краља Стефана Уроша III — ка познавању књижевних и богословских схватања једног зографа из XVI века* (рад у штампи), вратио се још једном овој икони, настојећи да докучи и објасни њен пун смисао. Уложивши велик напор око читања ситних и оштећених текстова на сценама житија, које до сада нико није успео да прочита, аутор је дошао до низа важних закључака који се сасвим сажето могу свести на две групе. Једна се односи на питања основне поруке коју дело собом носи, а друга на истраживање употребљених ликовних и наративних средстава којима се сликар Лонгин послужио да би исказао поруку дела. Проучивши прочитане текстове са сцена, проф. Ђурић је утврдио да се Лонгин није послужио интегралним текстом Цамблаковог Житија као основним литерарним извором, како се до сада мислило, већ се првенствено ослонио на кратко пролошко или синаксарско житије Стефана Дечанског, које је, по њему, такође саставио Цамблак. Други Лонгинов литерарни извор биле су песме и канони из службе Стефана Дечанског, које су сликару послужиле за објашњавање сцена из житија. Посебно се задржавајући на тумачењу слике која приказује битку на Велбужду, В. Ђурић је показао да је основна порука иконе била: и поред најтежих мука остати постојан у вери.

Сигурно да у овом приказу библиографије која се односи на упознавање дечанске ризнице и њених уметничких и културно-историјских вредности има много пропуста и празнина. Но, и овакав какав је, он већ даје да се уоче неке карактеристике које могу бити и од општијег значаја, јер се сличан пут развоја библиографије може запазити и у односу на неке друге гране српске средњовековне уметности.

Интересовање за дечанску ризницу јавило се први пут кроз јако испољену радозналост пуну пијетета за, како се тада мислило, изузетну историјску драгоценост — крст цара Душана. Као симбол моћи и славе коју је збрисао неумитан ток судбине једног народа, а у складу са романтичним осећањима својственим времену, овај крст је у мислима и срцима јужнословенских народа прерастао у општу реликвију коју су сви желели да поседују или макар да је једанпут у животу виде. Отуд и помало тужна прича о великом песнику *Горског вијенца* Његошу, који покушава да је откупи од дечанских калуђера, или о моћном магнату хрватском бану Јелачићу, припаднику друге конфесије, који први даје да се овај крст технички сними. А да и не говоримо о масама народа у Далмацији, Војводини, а посебно у Старој Србији, Старом Влаху и другим крајевима које су желеле овај крст да виде у својој средини и да му се поклоне. Оновремене вести о путу овог крста темељ су библиографије о дечанској ризници.

Другу фазу у упознавању дечанских старина представљају описи манастира и његових вредности, који су плод трудољубивих калуђера Гедеона Јосифа Јуришића и Серафима Ристића, или пак добронамерних страних путника попут енглеских госпођица Макензијеве и Ирбијеве, или пак руског конзула и славенофила А. Ф. Гиљфердинга. Међутим, седамдесетих година XIX века јављају се и први прикази дечанских старина са научним претензијама. Ту је, пре свега, доцније много оспоравани Милош С. Милојевић, а нарочито руски конзул Јастребов, који дечанске старине, а пре свега турска документа, посматра кроз призму њиховог значаја за реконструкцију не само историје Дечана већ и тзв. Старе Србије уопште под турском влашћу. Његов постхумно штампан текст посвећен дечанском манастиру, који је на српском изашао 1908. године, може се сматрати већ сасвим озбиљним прилогом о изабраним предметима дечанске ризнице.

После I светског рата, а нарочито тридесетих година XX века, у општем полету који је захватио нашу историјску науку, а посебно у односу на новоослобођене крајеве, јављају се први на историјско-уметничком темељу засновани прилози везани и за уметничку страну, додуше само појединачних предмета или појава које се тичу дечанске ризнице. Но, већ крајем тридесетих година, тачније 1937, појавио се први рад који је тежио да дâ групни приказ вредности дечанског трезора кроз доста широк обим посматраних предмета, додуше преломљен кроз призму аутора Лазара Мирковића у његовом делу *Старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Прасквице*, и то без посебних нагласака на другим, тј. историјским или пак политичко-социолошким аспектима.

У знаменитој, још непревазиђеној великој монографији дечанског манастира, учињен је, на жалост, корак назад у погледу проучавања дечанског трезора. Ризнички предмети, од којих се доносе и поједине репродукције, посматрани су овде скоро искључиво као извори за што подробније утврђивање манастирске историје. Њихове ликовне вредности и стилске особености недопустиво су биле занемарене. Али, кад посматрамо развој историје националне уметности у целини, онда се ова појава може разумети. Српска историја уметности била је у повоју, а упорни посленици као што су били др Владимир Петковић, Лазар Мирковић, Александар Дероко, Ђурђе Бошковић, Мирјана Ђоровић-Љубинковић, Светозар Радојчић, Ђорђе Мано-Зиси и др. чинили су прве кораке од сто миља да би описали и у основним цртама приказали највеће вредности наслеђа нашег народа, а то су живопис и архитектура. За остало није било ни времена ни снага.

Периоду после II светског рата, поред већ поменутих и још непоменутих истраживача, који су се укључили у рад са еланом младих, али и са искуством прекаљених, основни печат у погледу историјско-уметничких испитивања и студија дала је плејада младих историчара уметности на челу са својим учитељем проф. Светозарем Радојчићем. Већ педесетих година, укључени у постојеће или новоосноване научне институте, факултете и културне институције, ови млади људи су недостатак искуства надокнађивали одушевљењем младости и полетом својственим за прве деценије послератног развоја наше земље. Окупљени око својих часописа — Зборника Филозофског факултета, Зборника Музеја примењених уметности, Зборника Народног музеја, Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе, Зборника Матице српске и др., поред већ одавно афирмисаних публикација, као што је био нпр. Старинар, они су развили систематичан рад и започели објављивање споменичке баштине из далеко шире области, па и из примењене уметности и, нарочито, иконописа. У добром делу ових написа појавили су се спорадично и предмети

дечанске ризнице, који су у драгоценим синтезама о уметничкој обради метала, интарзије, дубореза итд. сврставани у развојни ток ових уметничких грана, чиме им је дато одговарајуће место у историји уметности српског народа.

У периоду 1947—1949. Лазар Мирковић борави у Дечанима пописујући рукописе и иконе[16] а Милорад Панић Суреп, оснивач првог Завода за заштиту споменика културе у Србији, у лето 1954. године шаље своје сараднике у Дечане да изврше инвентаризацију ризнице и библиотеке[17], чиме се утврђује стање очуваности ризнице, које је, с малим изузецима, остало непромењено до данас.

Важну страницу у овом историјату означава публиковање дечанских икона у целини, рад Лазара Мирковића, 1963. године, док непроцењиву етапу представљају велике изложбе икона и метала и других покретних уметничких предмета, одржане шездесетих до осамдесетих година у земљи и иностранству у организацији Византолошког конгреса, Музеја примењених уметности и Народног музеја у Београду, чиме су и дечански предмети, обилато заступљени, доживели међународну афирмацију.

Сви ови предуслови, а нарочито чињеница да се у манастиру Дечанима припрема музеолошка поставка ризнице у обновљеној Савиној трпезарији[18], омогућили су да се приступи у овом тренутку и њеној монографској обради. Овом монографијом обухвата се цео покретни споменички фонд у Дечанима, искључујући рукописне и штампане књиге, о којима Народна библиотека СР Србије припрема посебну публикацију.

[16] *Иконе*, објављене 1963. године.

[17] А. Василић и М. Теодоровић-Шакоту. Рукописи дечанске библиотеке у облику инвентара, публиковани у Саопштењима за заштиту и научно проучавање споменика културе I, Београд 1956, 198—211.

[18] Превентивно сређивање дечанске ризнице извршили су М. Шакота и К. Авакумовић 1963. године у просторијама ђаконикона. Пројекат за нову поставку израдиле су др арх. М. Чанак-Медић и М. Шакота још 1971. године, а редигован је 1982. године.

Настанак и развој дечанске ризнице

У првом веку постојања

Дечанска ризница, као и остале ризнице у православном хришћанству, морала је бити заснована још на самом почетку манастирског живота. Да је у Дечанима заиста било тако, поуздано сведочи хрисовуља краља Стефана Уроша III Дечанског, манастирског оснивача и главног ктитора, из 1330. године, у којој владар набраја своје дарове манастиру и дословце каже: „И приложих, колико ми је било могуће, овоме храму ... књига и часне крстове, оковане и позлаћене са бисером и драгим камењем и различне красне иконе оковане златом и сребром и сваким украсом и часне сасуде освећене и кандила и рипиде и кадионице и свећњаке и красне одежде и епитрахиље и наруквице и набедренике и покриваче за часну трпезу и завесе и фелоне и хаљине и сваку лепоту ради прослављања божијег дома ..."[1] Како је дечански храм, према натпису самог главног неимара Фра Вите на надвратнику јужног портала, био завршен тек 1334. или 1335. године[2], важним се чине вести које даје први биограф краља Стефана Уроша III, тзв. Данилов настављач[3], односно ученик[4], о степену изградње дечанског храма у време писања хрисовуље. Он ту каже: „И пошто су се зидови тога храма подигли, и поставили хвалевредни стубови те цркве ... (Стефан Урош III) састави хрисовуље у којима су сви приноси и дарови његови ..." и даље: „Овај свети храм ... украси сваким почастима и црквеним потребама довољно".

Иза тога биограф помиње изградњу манастирског града са пиргом у коме су постављена звона, као и подизање трпезарије и других палата.

Међутим, чини се да је још за краљева живота, до 1331. године, црква морала бити у грађевинском погледу завршена, јер у другој хрисовуљи (ДХ-II), која је, како је већ речено, настала најкасније до августа 1331. године, краљ забрањује да на његовом престолу седи било ко осим њега самог и његовог сина, чак ни архиепископ који има, према краљевом захтеву, да седи у игумановом столу[5], што значи да су у цркви већ била постављена оба стола, и камени краљевски и дрвени игумански. Још једно важно сведочанство потврђује да је унутрашњост цркве, без зидне декорације, морала бити завршена пре 1334. године, а то је сагласно тврђење оба биографа, и Даниловог ученика[6] и Григорија Цамблака[7], да је

[1] Из превода хрисовуље ДХ-I (уп. П. Ивић и М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976, 305). У преводу су били изостављени набедреници који се помињу у оригиналу, па сам их додала. Исти текст је био поновљен и у другој хрисовуљи, ДХ-II, која је конципована до 1331, али је завршена неколико година доцније (уп. П. Ивић и М. Грковић, *Нав. дело*, 75). Прву хрисовуљу сам ставила у 1330. годину, према: С. Ћирковић, *Владавина Стефана Уроша III Дечанског*, Историја српског народа I, 1981, 508.

[2] Натпис је први публиковао Јован Рајић у својој историји (уп. Ј. Рајић, *Нав. дело II*, 581) и за њим многи аутори. Јиречек — Радонић, *Историја Срба II*, Београд 1978, са ранијом библиографијом. Калк натписа објављен у: *Историја српског народа I*, Београд 1981, 644. У најновијој студији која разматра хронологију дечанског живописа, Г. Суботић указује на вероватност да је грађевина била завршена у јесењој сезони 1334. године (уп. *Прилог хронологији дечанског зидног сликарства*, Зборник радова Византолошког института 20, Београд 1981, 112).

[3] Архиепископ Данило, *Животи краљева и архиепископа српских*, Српска књижевна задруга, 257, Београд 1935, 155—156.

[4] Ђ. Сп. Радојичић, *Данилов ученик и Данило млађи*, Творци и дела старе српске књижевности, Титоград 1963, 121—122.

[5] П. Ивић и М. Грковић, *Нав. дело, пов. II*, 63—64.

[6] *Животи краљева и архиепископа српских*, 161.

[7] *Старе српске биографије XV и XVII века*, Српска књижевна задруга 265, Београд 1936, 30.

тело умрлог владара непосредно после смрти, која се збила 13. новембра 1331[8], пренесено и закопано у дечанској цркви.[9] Ако не пре, оно у тренутку преноса и сахране дечанска црква је већ морала бити у употреби као храм.[10] Према томе, Фра Витин датум би се односио, по свој прилици, на завршетак изградње припрате и довршавање црквене спољашњости, скулптура и других украса на прозорима и порталима, као и других појединости.[11] Из свега изложеног смемо закључити да је дечанска ризница, чију историју овде разматрамо, била заснована до краја 1331. године.

Григорије Цамблак, који је писао животопис краља Стефана Дечанског почетком XV века, тачније од 1402. до 1409. године[12], односно, још прецизније, до 1406. године[13], говорећи о изградњи и опремању Дечана између осталог каже: „а златне и сребрне сасуде и свештене одежде и свилене тканине које су имале бисере и драгоцено камење, не могу се задржавати и описивати".[14] Те су се драгоцености, значи, још чувале у манастиру, кад је постојала могућност да буду описане. На нашу жалост, Цамблак је пропустио прилику да се на њима задржи и тако постане први описивач дечанских старина.

Дечанске хрисовуље, већ преко сто година познате као непресушни извори података, а од недавног објављивања широко доступне за изучавање Дечана, па и живота Србије у XIV веку уопште, обавештавају да је на пространим дечанским имањима, која је даровао краљ Стефан Урош III, било, поред других мајстора, и мајстора златара и крчељеја (ливаца предмета од туча), који су без сумње за манастир ковали и лили разне „потребе", свакако и црквене сасуде и утвари. Какве, на жалост, данас више не можемо сазнати.[15]

У трећој дечанској хрисовуљи (ДХ-III) налази се запис писан руком писара хрисовуље, који гласи: „Аво како приде поклонити се дому божију и светому хтитору . . . и приложи в дар дому Божију Пантократору и светому ктитору тетраевангел окован и позлаћен и пракси . . ."[16] Иако из окрњеног записа није јасно ко је био дародавац, уколико не помислимо да се он могао звати „Аво", онда се може веровати да је био по чину „ава" што значи отац, настојатељ манастира.[17] Но, без обзира на то, важан је сам податак да су поклоњени у злато оковано јеванђеље и пракси — пракс апостол или апракос[18], што представља аутентичан податак о богаћењу дечанске ризнице у то доба.

Други дечански ктитор, краљ, а доцније цар Стефан Душан, који је дечански храм довршио као грађевину и дао да се украси фрескама, несумњиво је морао бити дародавац драгоцених покретности — богослужбених предмета и украса цркве. Иако непосредних доказа за то немамо, може се веровати да је сем утвари потребних за опрему цркве морао, према обичају времена, а и подстицан осећањем кајања, приликом посета заједничкој задужбини остављати дарове на гробу или касније на ковчегу са моштима свога оца. Из других сведочанстава о даривању краљевских гробница сазнаје се да су се ови дарови састојали највише од скупоцених покрова, златних кандила и свећњака.[19] Претеклим сведоцима Душанове дарежљивости сматра се пет икона са првобитних дечанских иконостаса: Мати Божија, Христос Сведржитељ, Св. Јован Претеча, арханђео Гаврило и Св. Никола, које се и називају иконама цара Душана. Датовање ових икона креће се, углавном, у распону од 1340. до 1350. године, зависно од аутора написа и прилике. Ове изузетно драгоцене иконе представљају данас најзнаменитија сведочанства о уметничкој опреми раскошног дечанског ентеријера из првог века његовог постојања.

Властеоске породице Душановог и Урошевог времена, чији су чланови — Марина Витослава Пећпал, Јефрем Остоуша Пећпал, Иваниш Алтомановић и др. — били сахрањени у дечанској припрати, такође су морале даривати Дечане, а такви су предмети свакако били сјајни и уметнички обликовани, али им се током времена замео сваки траг. Ако је веровати традицији, онда је једну купу, коју је из Дечана однела бугарска војска 29. новембра 1915. године, Дечанима био поклонио краљ Марко Мрњавчевић — Краљевић Марко из народних песама.[20]

[8] У разним изворима о смрти Стефана Дечанског појављују се и различити датуми. Како најстарији извори помињу 13. новембар, сматра се да овај датум одговара истини (уп. Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца*, 99). Српска православна црква празнује Стефана Дечанског 11/24. новембра, држећи се датума који је ставио Григорије Цамблак у служби Стефану Дечанском. Ову грешку је први уочио И. Руварац, *Прилошци агиолошки*, Српски Сион, 1898, 407.

[9] А. В. Соловјев рачуна да се то збило већ почетком децембра 1331 (уп. *Кад је Дечански проглашен за свеца*, Богословље IV/4, Београд 1929, 295). Неки доцнији извори из XVIII и XIX века тврде да је тело Дечанског пренесено тек 1332, односно 1334. године (уп. Л. Павловић, *Нав. дело*, 104).

[10] Г. Суботић (*Нав. дело*, 124, 134) не верује да је кубе дечанске цркве било завршено за краљева живота. Ослањајући се на хронологију настанка живописа, чији завршетак с правом ставља у 1347/48. годину, он претпоставља да је дечански храм тек тада био и освећен. Међутим, пошто су прослављање моштију и њихов пренос у ковчег извршени већ између 1339. и 1343. године, како је то показао Соловјев (*Нав. дело*, 225), не може се ни замислити да се то могло десити у цркви у којој није обављено богослужење. И уопште је мало вероватно да је свих тих 16 година (1331—1347) црква била ван употребе.

[11] На житијној икони Стефана Дечанског, коју је 1577. сликао зограф Лонгин (види даље у тексту), у једној од последњих сцена пред смрт Дечанског насликана је дечанска црква *без припрате*, са мајсторима и неимаром који изводе завршне радове на покривању куполе. Лонгинова акрибичност је већ раније уочена на приказима пећке цркве Св. апостола као усамљене грађевине каква је заиста и била у тренутку крунисања Стефана Дечанског (Ђ. Бошковић, Старинар X—XI, 1935—1936, 182) и архијерејског каменог престола чији је изглед потпуно аутентичан. Исто тако и Г. Ј. Јуришић је записао да „говоре да је Душан довршио паперту и молерисао" (*Нав. дело*, 24). Захваљујем М. Чанак-Медић на консултацији која је допринела мом уверењу да је дечанска црква могла бити завршена пре смрти њеног главног ктитора.

[12] Ђ. Трифуновић, *Старе књижевности*, Српска књижевност у књижевној критици I, Београд 1965, 559.

[13] Д. Богдановић, *Српска књижевност после Косова*, Историја српског народа II, Београд 1972, 139; М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Београд 1975, 333.

[14] *Старе српске биографије XV и XVII века*, 23.

[15] П. Ивић и М. Грковић, *Нав. дело*, пов. I, 303—304; II, 61; III, 1997, 2785, 2801.

[16] *Исто*, 285.

[17] С. Петковић, *Речник црквенословенскої језика*, Београд 1935, 1.

[18] Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд 1974, 21.

[19] Кад су краљице Кателина и Симонида посетиле гроб своје свекрве Јелене у Грацу, „и ту многоцене дарове и прилоге дароваше дому пресвете Богородице и покрише гроб блажене Јелене драгоценим златним плочама" (Архиепископ Данило, *Живот краљице Јелене*, Животи краљева и архиепископа српских, 74). На вест о прослављању моштију краља Милутина, његова жена Симонида је начинила „кандило од скупоценог злата, и такође платна скупоцена и златна, имајући на себи дивну лепоту изгледа, којим ће покрити раку, овога христољубивога, и друге многе почасти спремивши, ово све даде ка гробу овога благочастивога" (*Живот краља Милутина*, Животи краљева и архиепископа српских 121).

[20] *Извештај о ратној штети* који је 3. јуна 1945. поднео прота Ст. М. Димитријевић Земаљској комисији за утврђивање штете на културно-просветним предметима. Купа Краљевића Марка помиње се и у инвентару дечанских покретности из 1902. године (види у прилогу).

Дечанска библиотека рукописних књига, коју овом приликом испуштамо од детаљног разматрања, сачувала је највише реликата првобитне ризнице. Четворојеванђеља на пергаменту и хартији бр. 1—5[21], апостоли бр. 25—27, такође на пергаменту и хартији[22], минеји бр. 33—35[23], псалтир бр. 46, триод посни бр. 61, требник бр. 67[24], и др., да набројимо само неке од богослужбених рукописних књига, поред Светосавског номоканона, Синтагме Матије Властара, затим разних зборника проповеди и слова, писаних такође на пергаменту или хартији у XIV веку, потврђују да пожар манастира ипак није био главни разлог слабе очуваности сасуда, утвари и др. уобичајених ризничких садржаја XIV века у Дечанима.

То доказује и артосна панагија од „инорога" (носорога) окована у сребро, коју разни аутори различито датују, али углавном у распону од XII до XIV века, чиме је њена припадност првобитној ризници ван сумње. Исти је случај и са ампулама од олова које су нађене у ћивоту Стефана Дечанског. Сам стари ћивот, који Григорије Цамблак назива „светије и часније дело од заветних таблица"[25], велики бронзан хорос, који је обновила кнегиња Милица, дрвени игумански сто и један велики стојећи чирак од бронзе, као и немачки готички лустер (сада у Музеју примењених уметности у Београду)[26], заокруживали би до данас очувану честицу првог, најстаријег слоја ризнице манастира Дечана. Све остало је однео ток времена. О разлозима таквога стања немогуће је говорити без подробних и разговетних вести о догађајима у Дечанима, иако се они, сообразно другим манастирима, који су углавном имали гору судбину од Дечана, могу наслутити.

У жељи да реконструишемо макар и хипотетични изглед предмета који су се могли чувати у Дечанима у то време, послужићемо се сликама предмета на дечанском живопису. Његов богат и разноврстан репертоар тема и ликова обилује и оваквим појединостима. У прилог тези да ови прикази нису сасвим лишени везе са стварношћу свога времена послужиће слике два пехара с високом ногом у композицији Нојево пијанство, који представљају нешто упрошћенији изглед посуде из Горно Оризари (сада у Скопском музеју), а која пак има сигурну паралелу на слици „Рђава владавина" у Палацо Публико у Сијени, коју је насликао Амброђо Лоренцети 1338. године, дакле баш у време сликања дечанских фресака.[27]

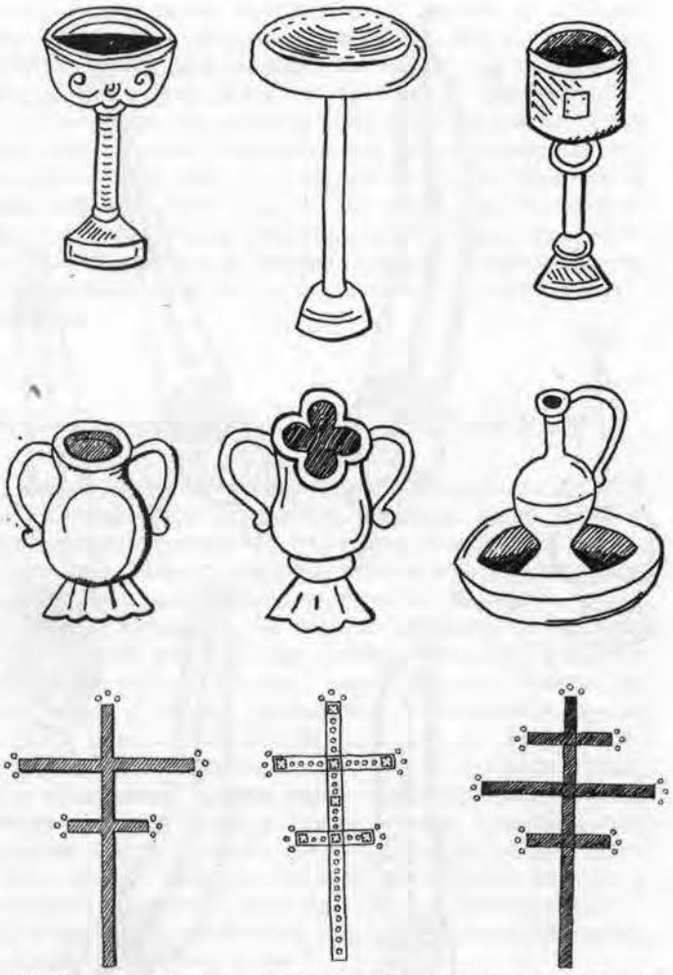

1 Путири, теплоша и крстови, цртежи приказа са дечанских фресака

Ако изоставимо приказе профаног стоног прибора на сликама гозби, у циклусима Чуда, Парабола и Јављања Христовог после смрти, јер се ови предмети, строго узевши, не уклапају у појам манастирских ризница, пажњу ћемо морати задржати на светим сасудима, утварима и иконама који се појављују на темама везаним за богослужење или пак на сликама Великих празника и појединачних ликова. Највише се срећу путири, кадионице, рипиде, чираци, ређе иконе и кандила.

Путири су сликани у два главна облика: први је путир у данашњој форми, тзв. „Calix minor"[28], са доста једноставно обликованом чашом, не много дубоком, и дужом ногом са два нодуса и стопом. Овакви су путири насликани у олтару параклиса Св. Николе, затим на приказу Агнеца у олтарском делу главне цркве и на истој тој композицији у проскомидији. Иако су ово прилично схематизовани прикази, види се да су овакви путири били релативно једноставно украшени урезима и волутама на чаши. Јасно је да су овде приказани примерци путира намењени причешћивању свештеника у литургији, обично израђени од племенитих метала.[29] Друга врста путира сликаних у Дечанима припада типу тзв. „Calix maior". То су велике посуде у облику античког кантараса са две дршке, и биле су намењене масовном причешћивању верника, које се обављало у храму,

[21] Уп. М. Т. Ш., *Инвентар рукописних књига дечанске библиотеке*, Саопштења I, Београд 1956, 198.
[22] *Исто*, 200.
[23] *Исто*, 201.
[24] *Исто*, 203.
[25] *Старе српске биографије XV и XVII века*, 31.
[26] Тзв. Kronleuchter; пронашла га је 1955. године у Дечанима и прва публиковала Бојана Радојковић (уп. Др Бојана Радојковић, Мирјана Андрејевић, *Конзервација готског свећњака из XIV века*, Зборник Музеја примењених уметности, 9—10, Београд 1966, 147—148, репродукција у: *Историја примењене уметности код Срба I*, Београд 1977, сл. 55—56, стр. 87); Б. Радојковић, *Старо српско златарство*, Београд 1961, сл. XVII; Иста, *Увоз средњовековних бакарних и бронзаних предмета из Европе на територију Београда и Србије*, Годишњак града Београда, књ. 25, 1978, сл. 5 и 6, стр. 181—182; Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, Нови Сад 1966, 20—21, сл. 13—14. Сличан свећњак налазио се и у Богородици Перивлепти у Охриду до I светског рата (*Историја примењене уметности I*, 87), а недавно је археолог Александра Јуришић откопала сличан у Сопоћанима, који је био изложен на изложби *Заштита културног наслеђа* 1982. године.
[27] О томе М. Шакота, *Ризница манастира Бање код Прибоја*, 83, нап. 641.
[28] М. Шакота, *Нав. дело*, 61—62.
[29] *Исто*, 62.

2 Кандило и кадионице, цртежи приказа са дечанских фресака

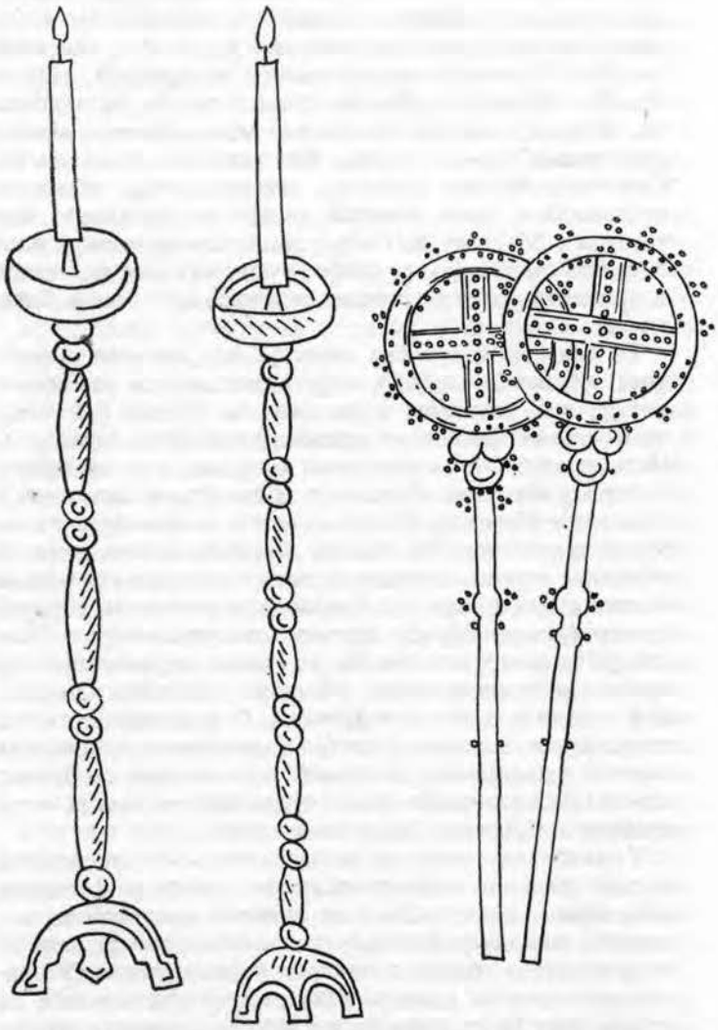

3 Свећњаци и рипиде, цртежи приказа са дечанских фресака

непосредним пијењем из нагнуте посуде без посредства ложице (кашике). Употребљавали су се и у XIV веку, па, према томе, вероватно и у Дечанима.[30] Веома лепо обликован примерак насликан је у композицији Причешће апостола, док су једноставније насликана три таква путира које носе анђели у монументалној композицији Небеска литургија. Два од њих су истоветна, са округлим отвором и кришкастим трбухом, док је трећи насликан са устима у облику четворолиста и кришкастом четвороделном стопом. Овакви путири израђивани су обично од скупоценог камена.[31]

Најчешће су сликане кадионице. Њих носе свети ђакони у појединачним портретним приказима и анђели у Небеској литургији. Ако се упореди шест примерака — три у рукама светих ђакона[32] и друга три које држе анђели — уочава се да све оне имају заједничко обележје, а то је да су без изузетка отвореног типа, тј. без поклопца. Овакав облик кадионица је стар. Обично се сматра да потиче из Сирије и Палестине и датују се у VI—VII век. Најновија проучавања у Јерменији, где је сачуван велик број отворених кадионица, показала су да ове кадионице нису старије од XI—XII века.[33] Отворене кадионице јављају се на ликовним представама зидног живописа код нас чак до XVII века.[34] Уколико њихово сликање не представља археографски приступ мајстора зографа у реконструкцији сцена из хришћанске историје, онда би то значило да су овакве кадионице веома дуго биле у употреби у нашим црквама. Како на сликаним представама нема елемената који би ове кадионице повезивали са сиријским, односно јерменским типом кадионица,

[30] *Исто.*

[31] *Исто.*

[32] Св. архиђакон Стефан у параклису Св. Димитрија, исти светитељ у проскомидији и св. ђакон Еуплос, такође у проскомидији.

[33] Н. Г. Акопян, *Художественныи металл средневековой Армении, IX—XIII вв.*, Ереван 1981, таб. VI/1—12, и VII/1, стр. 72. Све ове кадионице су декорисане рељефним композицијама Христових и Богородичиних празника, чија је иконографија и наводила испитиваче да их тако рано датују. Нова испитивања, напротив, показала су да је стил ових композиција веома близак јерменској уметности. Сам број пронађених кадионица у Јерменији ишао би у прилог јерменског порекла овог типа кадионице. У Грузији такође има доста оваквих кадионица, за које се верује да могу бити оригиналне сиријско-палестинске из VI—VII в., али неке од њих и доцније, настале у домаћој средини по угледу на претходне. К. Мачабели, *Из сокровишницы Сванетии*, Тбилиси 1982, 188—189, таб. 14—16.

[34] Студеничка капела, Дечани, Раваница, припрата манастира Бање, Завој итд.

може се веровати да су за модел сликарима послужиле кадионице типа „винчанске", коју су стручњаци датовали у XIV век.[35]

Међу насликаним кадионицама у Дечанима разликујемо четири типа њиховог обликовања. Кадионица коју држи ђакон Еуплос је доста дубока, са цилиндрично обликованим боковима. Архиђакон Стефан из капеле Св. Димитрија носи бокасту кадионицу са ажурираним кружним и квадратним украсима[36], док је у рукама архиђакона Стефана, насликаног у проскомидији, кадионица шестостраног облика, налик на доњи део друге бањске кадионице.[37] Четвртом типу припадају све три кадионице којима каде анђели у Небеској литургији. Оне су бокасте, кришкасте, са доста суженим отвором, једна од њих има крстиће на сва три ланца.[38]

Најлуксузније су украшене рипиде. Четири анђела, учесника Небеске литургије, држе по пар рипида у рукама, од којих су по два пара истоветна. Прва два пара су једноставно украшена бисером, а друга два су раскошнија, јер су декорисана бисером у цик-цак низу који украшава кругове и крстове рипида. На њима су и дршке богатије украшене бисером. Бисери, дакле, које као украс поклоњених предмета помиње дародавац Стефан Дечански у својим хрисовуљама, а затим и Цамблак, насликане су овде као главни елемент декорације рипида, што овим представама даје и призвук аутентичности.

У Небеској литургији су такође насликани и чираци, које држе анђели. Они су сви истог облика — дуге дршке са стопом која има четири ножице, тањираста проширења за капање воска на којима је шиљак са забоденом запаљеном свећом. Неке варијације појављују се само на дршци чирака, која је или једноставна, или обликована од чланака или пак тордирана.[39] Један од анђела обема рукама придржава патену са теплотом. Патена је у облику сразмерно велике и дубоке зделе са ободом повијеним унутра, док је суд за теплоту витак, у облику крчага са дугим и уским грлом и извијеном дршком. Оба суда су без посебно назначених украса.

У композицијама Сретење и Визија Илустрија сачувао се доста редак приказ кандила — лампи које висе о циборијуму. Бокаста, са разгрнутим ободом и кружном стопом, она имају облик велике кадионице са кратким ланцима. Да ли је од метала или можда стакла[40], односно керамике, тешко је утврдити по овом доста уопштеном приказу.

Најзад, две представе икона Богородице, насликане у композицијама, које служе као илустрација 10. и 12. кондака Богородичиног акатиста, посебно она из 12. кондака у којој је приказана породица цара Душана у молитви пред иконом Богородице, одражавају изглед тада постојећих икона Богородице на двору цара Душана, каква је могла у то време да постоји и у Дечанима.

Да ли су ови предмети насликани на фрескама били заиста преузети из стварности или су само плод сликарског предлошка, или пак уметникове маште, не може се данас поуздано рећи. Овде су наведени само да назначе једну од могућности реалног изгледа ових предмета. Вал времена затро је већину трагова прошлости, чак и у Дечанима, који су му на ретко упоран начин иначе пркосили.

Од Лазаревића до пада Деспотовине

Не зна се много о даљем животу Дечана све до лета 1397. године. Тада се госпођа Евгенија, мати и савладарка младог српског кнеза Стефана Лазаревића, обрела у Дечанима. Непосредне речи повеље коју је Милица — Евгенија тада дала Дечанима сведоче о изравном и тешком утиску који је на њу оставио манастир у том тренутку. Између осталог, она ту каже: „Зато и ја у Христу бога благоверна Евгенија, мати превазљубљеног ми сина кнеза Стефана, самодршца и господина српске земље и Подунавља, и Вука, дошавши у дечански манастир, у обитељ господина св. Краља Стефана Уроша III, и сагледавши красно место, прикладно за монашко пребивање, видех заиста тужан призор. Оно због чега се свети ктитор толико трудио, божијим допуштењем а због наших грехова, од злих измаилских народа је спаљено и оборено, а од оних који су га пре нас држали[41] упропаштено и опљачкано, и метоси отети а манастир је дошао близу запустења."

Затим се кнегиња моли сведржитељу Богу за себе и своју децу изузетно топлим и поетским речима: „. . . умилосрди се мојим греховима, учврсти моја чеда у правој вери, у срећи и напредку да у побожности послуже теби своме Богу, као што је чинио и Господин родитељ њихов, светопочивши кнез (Лазар) да будемо, ја и они, други ктитори ове свете обитељи . . ."[42] Затим Дечанима враћа отета села која су писана у хрисовуљи првог ктитора и даје нова набрајајући их.[43] Никаквих других подробности није хрисовуља забележила. Ни ћивота, ни хороса, ни свећа, нити какве иконе или које друге украсне или употребне ствари нема на жалост забележене, као дара кнегињиног или Стефановог том приликом. Тек су можда тада биле уочене манастирске потребе, па је после тога поручена поправка хороса и извршена набавка других предмета и утвари за манастир. Један податак о сада изгубљеном, или досад неидентификованом предмету, можда би се могао везати за дарове породице Лазаревића Дечанима. У инвентару покретности манастира Дечана из 1902, где су сумарно дати веома драгоцени подаци о садржају дечанске ризнице пре пљачке из 1915, под бројем 20 се наводи „крст кнеза Лазара, мали са 17 камена у свом

[35] Бронзана кадионица нађена у Винчи, сада у Народном музеју у Београду (уп. М. Бајаловић-Хаџипешић, *Средњовековном Београду у походе*, Београд 1977, сл. 53). Кадионица је датована у XIV век. Најближе ликовне аналогије налазе се на композицији Преноса Немањиних моштију у јужној студеничкој капели, која се датује око 1235. године, па би се датовање винчанске кадионице могло преиспитати.

[36] Приликом истраживачких радова у манастиру Бањи код Прибоја 1980. године нађен је фрагменат од бакарне легуре који је припадао бокастој посуди са разгрнутим ободом декорисаној ажурираним листовима и кружићима и гравираним линијама, са ободом пречника 9 cm. Овај фрагмент би могао представљати део кадионице из XIV века.

[37] М. Шакота, *Нав. дело*, сл. 16.

[38] Као кадионица у Грачаници.

[39] Исту поделу уочила је и Бојана Радојковић на средњовековним чирацима уопште (уп. *Историја примењене уметности I*, 86). Према оскудним вестима о даровима Стефана Дечанског другим црквама, сазнаје се да је краљ цркви Св. Николе у Барију поклонио два велика сребрна свећњака (*Исто*, 86).

[40] *Историја примењене уметности I*, 221.

[41] Вук Бранковић (уп. М. А. Пурковић, *Кнез десиоти Стефан Лазаревић*, Београд 1978, 78).

[42] Овај текст, у нешто друкчијем преводу, штампан је као антологијски пример књижевних склоности кнегиње Милице; уп. Ђ. Сп. Радојичић, *Антологија старе српске књижевности (XI—XVIII в.)*, Београд 1960, 129.

[43] С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњега века*, Београд 1912, 655; F. Miklosich, *Monumenta serbica*, 165; П. Ивић, М. Грковић, *Нав. дело*, 281—282.

калупу, скоро је оправљан". Могуће да је то била стауротека, *како би се могла* разумети формулација „у свом калупу".

Евгенијина повеља пре свега пружа две важне вести о узроцима страдања манастира. Један лежи у непосредним ефектима непријатељске најезде, а други у рђавим последицама управе домаћих владара, не само Вука Бранковића већ и оних који су још раније непосредно држали манастир. О томе нас нешто више обавештава Григорије Цамблак. Он прича о властелину Ивоју, челнику Душанове жене царице Јелене, који је био постављен за цивилног управника манастирских добара. Он убрзо показује своје право лице и „*присвоји јавно све што је у манастиру* и устроји да се то управља од стране световних старешина, а настојатеља манастира отуђи од сваке достојне части, тако да се није смео ни називати игуманом. Па и свештеном збору инока чинио је разноврсне невоље, тако да нису смели ни слободно ходати по манастиру".[44] За све ове неправде и безакоња претрпео је на крају освету св. Краља, каже Цамблак.[45]

Цамблак даље прича и о злоделима, још страшнијим од поменутих, која је починио војвода Јунац , „што и саме наше очи видеше а и многи други беху гледаоци".[46] „Он је био послан од оних који су тада благочастиво владали, да чува ово место, јер се тада догодише међусобни ратови и чињаху се изненадна и честа плењења и не мала проливања крви."[47] То се све дешавало почетком XV столећа, у време кад су после ангорске битке Дечани опет потпали под Бранковиће — Мару са синовима Гргуром, Ђурђем и Лазаром[48] — који су све до измирења с Лазаревићима 1404. водили с њима грађански рат. Терор који је Јунац спроводио над манастирским братством окончан је опет страшном казном манастирског светог ктитора, прича Цамблак.[49]

До пропасти Деспотовине, Дечани су били у власти Бранковића, односно припадали су Ђурђу или Гргуру Бранковићу.

Да су Дечани током XV века уживали углед међу властелом, сведочи сачуван документ у Дубровачком архиву из ког се може разабрати да је жена војводе Мркше Сићевског оставила „на поставу" код кнеза Алојза Жуњевића у Дубровнику „један пас сребрн и једну чашу сребрну, да се после њене смрти предају за њену душу половину у Дечане а половину у Бањску". Из даљег поступка у вези са потраживањем њених наследника, 1462. године, види се да је овај завет испунио, односно да је предао предмете Дечанима и Бањској сам деспот Ђурђе, свакако пре 1455. године.[50] Исто тако је игуман Арханђеловог манастира код Призрена, коме је Ђурђе Бранковић са синовима Гргуром и Стефаном 1437. поклонио једно јеванђеље, већ следеће године, 1438, даровао ту књигу Дечанима.[51]

И опет је дечанска библиотека сачувала највећи број предмета из периода о коме је реч. Ту се налази пре свега 5 рукописних књига — 3 пролога, један минеј и једна повест о монасима, које је писао кир, односно еклисијарх, а затим дечански игуман Варлаам, у раздобљу од 1393/4. до 1400/1. године, за владавине деспота Стефана Лазаревића, који га је и поставио на игумански положај.[52] Из приближно истог времена је и минеј за јули—август који је писао Оливер из Прилепа[53], затим Добротољубије Јована Граматика[54], беседе светих отаца, дело монаха Вавиле[55], Слова Никонова, које је писао калуђер Макарије[56], Требник из 1422, преписао га је Давид[57], служабник из 1453, дело Никандрово.[58] Јеромонах Григорије је у Дечанима преписао *триод посни*[59], а Мојсије архијерејски чиновник[60] итд., да не помињемо поименце преко 50 књига непознатих преписивача из тог раздобља, колико их се сачувало у дечанској библиотеци. Оне показују изузетно значајну разноликост и богатство наслова, па према томе и садржаја и идеја које су собом донеле, из чега се може закључити да је дечански манастир у периоду Лазаревића и Ђурђа Бранковића био јак и жив културни центар, у коме су се не само преписивала и можда преводила дела грчке богословске па и религиозно-забавне литературе већ су и стварана нова, оригинална дела, као што је на пример Житије, а затим и Служба краља Стефана Дечанског Григорија Цамблака.

Колико су удела у стварању дечанске библиотеке имали сами ондашњи српски владаоци, не може се данас тачно рећи. Два до нас допрла сећања допуштају да поверујемо да њихов допринос није био безначајан. У рукописној књизи *Слова св. Јована Златоустог*, која је, према воденим знацима, настала крајем XIV или на самом почетку XV века, постоји следећа белешка: „Сы коматъ зл(а)т(о)ѹста Бл(а)гоч(а)ст(и)ваго Г(осподи)на Деспота Стефана. Вѣчнаа мѹ паметъ".[61]

У Дечанима се раније налазило једно јеванђеље, доцније пренесено у Дубровник, које је 1438. године поклонио деспот Ђурђе са синовима.[62]

Имена кнеза Стефана, Вука и госпође Евгеније, изрезана у медаљонима дечанског хороса, сигурно потврђују значајан удео других дечанских ктитора у његовом данашњем изгледу. Име краља Стефана, које се налази у три медаљона овог хороса, говори да су га Лазаревићи само поправили и обновили по свој прилици после посете и даривања повеље 1397, кад су се могле уочити манастирске потребе.

Још једна старина сачувана у Дечанима носи несумњиве ознаке тог времена. То је звоно „Благочастивог господина Гргура" из четрдесетих година XV века[63], које је он поклонио, вероватно дечанском, старцу Јоа-

[44] *Старе српске биографије XV и XVI века*, 35—36.
[45] *Исто*, 36.
[46] *Исто*.
[47] *Исто*.
[48] Ђ. Сп. Радојичић, *О Григорију Цамблаку*, Творци и дела старе српске књижевности, 178.
[49] *Старе српске биографије XV и XVII века*, 38—39.
[50] Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I/2, Београд 1934, 444—445; Ђ. Сп. Радојичић, *Мркшина црква и „Штавско господство"*, Старинар XII, Београд 1937, 41, са свом старијом литературом. Манастир Пећка патријаршија, па према томе и Дечани, већ 1455. године потпали су под турску власт (уп. М. Мирковић, *Правни положај и карактер српске цркве под турском влашћу* 54—56).
[51] И. С. Јастребов, *Податци за историју српске цркве — из путничког записника*, Београд 1879, 86—87.
[52] *Инвентар рукописних књига дечанске библиотеке*, бр. 36, 52, 53, 54, 96.
[53] *Исто*, 32.
[54] *Исто*, 82.
[55] *Исто*, 89.
[56] *Исто*, 90.
[57] *Исто*, 68.
[58] *Исто*, 131.
[59] *Исто*, 64.
[60] *Исто*, 126.
[61] Детаљном списку књига из библиотеке деспота Стефана, који је сачинио Ђорђе Трифуновић, можда би се могао додати и овај примерак из Дечана (уп. *Деспот Стефан Лазаревић*. Књижевни радови, Београд 1977).
[62] Јастребов, *Из путничког записника*, 86—87.
[63] П. Ј. Поповић, *Неколико звона из XV века*, Старинар IV, Београд 1928, 105—110.

никију. О којој је личности реч, нема места сумњи, јер су Турци приликом прве окупације Србије (1439—1444) област Бранковића дали на управу слепом Гргуру, сину Деспота Ђурђа.[64]

Остали предмети које на основу стилских карактеристика везујемо за крај XIV века па до 1455. године анонимни су, а стилске одреднице нису увек тако поуздане, јер је традиционалност била веома јака црта наше уметности, а прве продоре стилских новина, због оскудности материјала, није увек могуће тачно временски фиксирати. Ипак сматрамо да у овај период треба ставити икону Богородице Пелагонитисе — Битољске, како је у манастиру називана[65] — интарзирани седмоугаони сточић (Д-9) и можда сребрну кадионицу која се иначе у манастиру поштовала као кадионица св. Краља, што значи да је сматрана још старијом него што се данас верује.

Од пада Србије до краја XVI столећа

Недостају нам извори из којих бисмо црпли подробније вести о положају и приликама манастира Дечана у раздобљу после његовог пада у турске руке. Зато је веома значајна једна потврда о доганџилуку, тј. припадности манастира соколарској организацији, издата за време султана Мурата III (1574—1595), а сачувана у Дечанима[66]. Она обавештава да је по законима и наредбама благоупокојених владара: султана Мурат-Хана II, Мехмед-Хана II, Бајазита II, Селим-Хана I, Сулејман-Хана I, и Селима II, као и у време ондашњег владара Мурата III, манастир Дечани, на темељу царских закона о доганџијама и шахинџијама, тј. соколарима, опроштен од харача, испенџе[67], пореза на винограде, баштинске десетине, џизије[68], сеобана, улака[69] и свих осталих пореза и обавеза, као и од прогонства и заточења, а све због гајења шахина, тј. соколова за султанов двор. Сама чињеница о припадности манастира соколарској организацији одавно је позната.[70] Новост коју ова потврда доноси налази се у податку да је ову привилегију манастир Дечани стекао на самом почетку турске владавине, тј. још за време првог турског освајања Србије (1439—1444), јер је Мурат II, који се помиње на челу списка владара, био на кормилу Турског Царства од 1421—1451. године. Мехмед II, коначни освајач Србије, овде је тек на другом месту. Из тога би проистицало да је врховна османска власт признала висок статус Дечана у српској цркви и народу и дала му одмах значајне привилегије. Колико је то имало одраза на однос локалних власти према манастиру, данас се не може поуздано рећи. Но можда би се ипак смело закључити да манастир приликом турског заузимања није јаче настрадао.

Прва сачувана вест о стању у коме су Дечани живели после турског освајања настала је двадесетак година доцније. По својој интонацији и порукама она сведочи о незадовољству и жалбама на опште прилике у којима се тада живело: „В љето 6986 (1477—78) круг слнцу 15, а луни 13, бише вјелије војски од триклетаго цара Мехмеда Амир султана . . . и љута истезанија (мучења) Христијаном и горкије плаче. В таже врјемена бист на престоље прјеменик хвостански архиепископ кир Герман" — записано је у једном дечанском прологу из XV века.[71] Турски попис из 1485. године бележи у Дечанима 12 калуђера. Манастир је тада плаћао годишње дажбине у износу од 12.625 акчи.[72]

Једини предмети сачувани у манастиру, а настали поуздано у првим деценијама турског освајања, јесу две инкунабуле, Псалтир Црнојевића штампарије из 1494. године и Октоих осмогласник (5—8 гласа), иначе уникатни примерак[73], и једно Јеванђеље писано у Белајској пустињи у храму Пресвете Богородице више Дечана „у дане нечастивих исмиалићана, у царству цара Бајазида, руком многогрешног Никандра а по заповеди благочастивог старца Јефтимија године 7002 (септембар 1493—август 1494)".[74] Крајем XV века изгледа да је у Дечанима радила нека врста богословске школе, јер се у једном запису каже да је тамо послат поп Милоје да научи појати литургију.[75]

Исти Никандар који је малопре поменут јавља се и на самом почетку следећег, XVI столећа. Године 7011 (септембар 1502 — август 1503) он је писао у Дечанима књигу „Слова св. отаца".[76] Чист рукопис са лепо стилизованим словима и прецизно цртане, али необојене заставице Никандрових рукописанија, можда би се могао узети као доказ релативно високог духовног, али ниског материјалног степена дечанског манастира у то време. Ферман из 1506. године већ показује да су закони и прописи у Турском Царству били једно, а пракса друго. У њему Бајазит II, на тужбу пећког митрополита Јоаникија, потврђује права на наслеђе црквеним лицима и забрањује субашама и тимарџијама узимање незаконитих пореза у новцу и натури.[77] Манастир се у то време интензивно бавио развођењем соколових гнезда, што му је доносило одређене повластице, па је за то ангажовао чак и људе изван манастирског братства, о чему говори један ферман из 1512. године.[78]

У Дечанима се до 1874. године још налазио један веома занимљив предмет. То је био фелон, односно

[64] *Историја српског народа II*, Београд 1982, 247—251.

[65] Инвентар покретности манастира Дечана, вид. у прилогу. У минеју за јули и август манастира Дечана, писаном крајем XIV или на почетку XV века (Р-32, лист 1а), налази се почетак песме Пресветој Богородици Битољској, што се, судећи по свему, односи на нашу икону.

[66] ДК-315.

[67] Харач џизија — порез на цркву, *Историја народа Југославије II*, 1960, 1315.

[68] Или харач, главарина, *Исто*, 1316.

[69] Поштарина.

[70] И. С. Јастребов, *Из путничког записника*, 50—55; Г. Елезовић, *Соколарство и соколари*, Јужна Србија IV, 1923—1924, 30—39; М. Мирковић, *Правни положај и карактер српске цркве под турском влашћу* (1459—1766), Београд 1965, 74, 77.

[71] Инв. бр. 57, М. Т. Ш., *Нав. дело*, 203; ово су алузије на борбе цара Мехмеда против Ивана Црнојевића које су се интензивно водиле у току 1477. и 1478. године (уп. *Историја српског народа II*, Београд 1982, 408—410).

[72] Податак ми је уступила на коришћење др Олга Зиројевић, за шта јој и на овај начин изражавам срдачну захвалност.

[73] Ђ. Сп. Радојичић, *Две наше библиографске вредности (из ризнице манастира Дечани)*, Историјски записи XVIII, св. 1—3, Цетиње 1952, 1—10.

[74] Библиотека манастира Дечана, Р 14, лист 315а.

[75] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 7.

[76] Библиотека манастира Дечана, Р 97.

[77] ДК-200, Јастребов, *Из путничког записника*, 40—41.

[78] Јастребов, *Нав. дело*, 52. „Соколари (доганџи) били су дужни да негују и припремају за лов соколове великодостојницима. Та њихова дужност имала је одређену друштвену цену, па је стога и њих турска власт привилеговала. Соколара је било две врсте: они који су били уписани као раја и соколари тимарници. . . . Соколари тимарници су припадали соколарском старешинству. Напомињемо да су се на тим дужностима појављивали монаси и насељеници неких српских манастира. Они су благодарећи и тој чињеници успевали дуго да се одржавају и одолевају узурпацијама турских локалних органа." М. Мирковић, *Нав. дело*, 25.

један његов део, који је израдила и Дечанима поклонила госпођа Деспина у дане господина свога кир Јона Његоја, војводе, и с чедима њиховим Теодосијем, Петром и Станом 1519. године.[79] Ова влашка кнегиња, пуним именом Милица Деспина, била је од рода Бранковића и није никакво чудо што је одежду коју је сама извезла поклонила Дечанима, подручном манастиру њених предака којима се иначе изузетно поносила.[80] Овај податак уз вести да су Дечани поседовали све до XVIII века имања у Влашкој[81], лепо се повезују са поменом влашких војвода, одмах после српских ктитора Немањића, Лазаревића и Бранковића, у Дечанској проскомидији из 1594—95, о чему ће и доцније бити речи.

До краја четврте деценије XVI века нема опет никаквих вести о Дечанима. Тек 1538. године налазимо име једног дечанског калуђера, Мојсеја, као сарадника на штампању највеће старе српске штампане књиге, Празничног минеја Божидара Вуковића.[82] Четири сачувана примерка ове књиге у манастиру не могу послужити као доказ посебних веза између Божидара или његовог сарадника Мојсеја са Дечанима, јер је један од тих примерака још 1727. године припадао манастиру Црној Реци, а други је био власништво попа Петра Георгијева, па је тек доцније доспео у Дечане. Недостатак записа на остала два примерка не мора значити да су они већ у почетку били у државини дечанског манастира. Међутим, баш та два примерка Празничног минеја представљају праве занимљивости. Један од њих има акварелом бојене гравире[83], а други се релативно ретко налази, јер припада првом издању Празничног минеја из 1536. године.[84] Од Вуковићевих издања у Дечанима су још и два октоиха из 1537. године.

У пролеће 1539. године султан Сулејман Величанствени упутио је ферман пећком кадији с циљем да се заштити дечански манастир од спахије који незаконито тражи од игумана спахијски порез, као да је он „рајетин", а не свештеник поменуте цркве.[85] Путовање до Цариграда под тешким условима, чак и пешице, у тражењу правде, значило је да је ситуација за манастир била веома неповољна, а зулуми тешко подношљиви. Из 1546. године је један псалтир Виценца Вуковића, који, пошто је без икаквих записа, такође не мора бити пореклом из Дечана. Негде у пету или почетак шесте деценије XVI века може се ставити веома драгоцен запис који баца нешто више светла на прилике у Дечанима у мутно време између укидања и обнове пећке патријаршије. И. С. Јастребов је својевремено у Дубровнику нашао један минеј за фебруар, на жалост недатован, са записом капиталне вредности.[86] У њему се дечански игуман Евстратије исповеда како је због грехова које је чинио у младости желео у овој прекрасној обитељи Дечанској: „Вс стлп правилних књиг исплнити". Не само немаштином већ и недовољном ревношћу био је у томе спречен. Али, сада (како је постао игуман) настојао је да „списатељи манастирски" испишу псалтир саборни, три минеја, 4 пролога и апостол на кожи. Времена су била тако тешка и насилна да „чловеци на се смрт призиваху, а не живот". Обраћајући се Христу с молбом да прими његов дар, Евстратије[87] каже да је сродник светопочившем дечанском игуману Симеону Трчићу. Овај запис, права мала ризница података, обавештава нас прво да је дечанска библиотека тада, а вероватно и раније, била смештена у кули, улазном пиргу, што је, судећи на основу раније познатог податка о Грачаници[88], било изгледа шире распрострањено. Затим казује да је тих година под игуманом Евстратијем било у манастиру преписано најмање девет књига, међу њима и један апостол „на кожи", што ће рећи на пергаменту, за који се обично сматра да у XVI веку више није употребљаван за писање књига. Најзначајнији податак се свакако односи на „писатеље манастирске" који су овај посао обавили, јер се тиме непосредно потврђује постојање дечанске скрипторије с већим бројем преписивача. Све се то дешавало у тешка и нужна времена, кад је живот био тако мучан да су људи више волели смрт од живота, како се с горком поетичношћу изразио Евстратије. Најзад, ту су и подаци о два дечанска настојатеља, јеромонаху Евстратију и „светопочившем" Симеону Трчићу. Не уклапа се у наше уобичајене представе закључак, до ког морамо доћи, да је баш у изузетно тешким временима дошло до процвата преписивачке делатности.

Следећи важан податак о Дечанима је из 1551—52. године. У прологу с почетка XV века записао је јеромонах Мина да је он „прстнима рукама" (рукама од земљаног праха) превезао тј. израдио повез за ову књигу у време игумана Исаије и кључара Василија. Те године, наставља Мина, „саставише братија општежитије ту у светом граду Дечанском".[89] Опет ново важно обавештење о Дечанима. У дечанској скрипторији су, дакле, поред „писатеља" били и повезивачи књига, међу које

[79] М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије III*, 49. У опису старина, под бројем 1, он наводи: „стара огрлица од свештеничке одеће од позлаћеног сребра са натписом: „Сы фелонь сътвори Господьжда Деспина въ дни Господина своего Кѵръ Їѡна Неготе воеводе и съ чъдомъ ихъ Ѳеѡдосїе, Петрꙋ и Станою вана(?) вь лѣть ЗКИ месецъ а дьнъ д҃е (!)." Овај предмет се сада чува у Народном музеју у Београду коме га је 1874. године поклонио архимандрит дечански Кирил. Тачан натпис објавио М. Валтровић, *Натпис на фелону од године 1519*, Старинар VI, 1889, 99—105.

[80] О Милици — Деспини уп. C. Nicolescu: *Princesses serbes sur les trônes des principautés roumaines — Despina Militza, princesse de Valachie*, Зборник за ликовну уметност Матице српске 5, Нови Сад 1969, 97—117.

[81] Сава Дечанац, *Манастир Високи Дечани*, Црквени гласник, Лесковац 1889.

[82] Д. Медаковић, *Графика српских штампаних књига*, пос. изд. САН CCCIX, Београд 1958, 47.

[83] До сада је познато мало примерака. Вид. М. Ћоровић-Љубинковић, *Бојени дуборез у књигама штампарије Божидара Вуковића*; М. Харисијадес, *Обојене графике у Октоиху петогласнику Божидара Вуковића патријаршијске библиотеке у Београду*, Зборник Музеја примењених уметности 11, 1967, 25—34.

[84] Д. Медаковић га не помиње у својој обимној књизи *Графика српских штампаних књига XV—XVII века*. Ово издање помиње Ђорђе Сп. Радојичић, *Манастир Милешева и старо српско штампарство прве половине XVI века*, Зборник МПУ 11, 1967, 38.

[85] Превод докумената Калеши — Ерен, Гласник Музеја Косова, Приштина 1970, 308—309. И. С. Јастребов, *Из путничког записника*, 43—44, погрешио је датујући овај документ у 1537. годину. Према њему и М. Мирковић, *Нав. дело*, 77.

[86] И. С. Јастребов, *Нав. дело*, 84—85.

[87] Стављајући Евстратија између игумана Симеона и игумана Томе, који је био на том положају 1557 (1558), И. С. Јастребов претпоставља да је он управљао Дечанима у време после 1525. па до 1556. године (грешком одштампана 1565). И. С. Јастребов, *Стара Сербија и Албанија*, 34. Податак је преузео В. Петковић у књизи *Дечани I*, 9, тумачећи на основу пермутације бројки у години да је Евстратије био игуман између 1557. и 1565. У овим размишљањима испуштена је из вида чињеница да је у Дечанима већ 1551/52. године игуман био Исаија (Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 6281, 6282), што значи да је Евстратије могао бити игуман најкасније до 1552. године.

[88] Према једном запису из 1388, у грачаничком пиргу су приликом једне најезде Турака изгореле књиге. Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 162.

[89] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 6281—6282.

је спадао јеромонах Мина.[90] Није сасвим јасно како треба да се тумаче даља казивања Минина о састављању општежића „у светом граду Дечанском". Да ли је дотле, тј. до 1551—52, у манастиру владала идиоритмија, или су пак монаси из скрипторије, радећи у кули као делу манастирског града, саставили посебно братство? Из исте, 1552, године је штампано четворојеванђеље из београдске штампарије, док су два служабника Винценца Вуковића штампана 1554. године.

Следећи податак о Дечанима је из 1558. године. У међувремену се десио крупан догађај у историји српске цркве и народа. Обновљена је самосталност српске патријаршије. Створени су, дакле, предуслови за живљу духовну активност и боље материјално стање српске православне цркве. Међутим, ферман султана Сулејмана Величанственог[91] не казује да је у то прво време по обнови манастиру Дечанима било боље него раније. Напротив, манастир је тада био суочен с тешким искушењем. Спахија Нухо Топчуогли, под изговором да се у самој дечанској цркви налази сребрни мајдан, хтео је да руши и истражује цркву — како српска белешка на документу каже: „. . . ктио спахија Нухо да обали цркву да тражи мајдан од сребра у темељ от олтара црковнога". Врховна власт се заузела за манастир и Нухо је спречен да испуни своје мрачне намере.

По стању у датованим ризничким предметима рекло би се да ова тако значајна шеста деценија XVI века није донела много Дечанима. Друкчију слику показује следећа декада, кад су се последице нове организације и положаја српске цркве већ природно могле одразити и на стање њених подручних манастира. Из 1560/61. године је Четворојеванђеље Дијака Симона,[92] али оно је писано у селу Немор и припадало је разним људима, па је тек доцније доспело у Дечане. У пролеће 1563. године десио се опет један непријатан догађај који је навео дечанског игумана да се жали султану у Стамболу. Ферман Сулејмана Величанственог из априла те године[93] налаже да се извиди тужба дечанског игумана да манастир узнемиравају полицијски чиновници оптужујући га за тобожње убиство у близини манастира и тражећи одштету за убиство од манастирског братства.

Иако се не зна кад је донесен у Дечане, јер нема о томе никаквих записа, те исте године, 1563, штампан је у Скадру Цветни триод Стефана Мариновића, који се чува у дечанској библиотеци. Између 1. септембра 1564. и 31. августа 1565. године у манастиру је израђен, према поруџбини старца Нестора из Белајске пустиње, који је можда у то време управљао, а сигурно живео у Дечанима, монументалан дуборезбарени 2,5 метра висок крст, чија је главна намена била заштита дечанске обитељи од демона. У сложена и оскудна времена под туђинском влашћу, тражење овакве заштите није био сасвим ирационалан чин.[94] Јеромонах Никодим, творац овог изузетног уметничког дела, можда је припадао дечанској дуборезачкој радионици, о којој немамо изричитих вести да је устројена у манастиру као кад је реч о скрипторији, али је сасвим вероватно да је могла постојати. Исте године кад је израђен крст, манастир се суочио са новим непријатностима. Спахија села Дечана, Мехмед, тврдио је да дечанска имања припадају њему. Две тапије из те године[95], морале су бити издате да би се показало да он није у праву. Невоље са дечанским имањима су пратиле манастир 1565. године. Један хуџет — поседовни лист — издаје се[96] исте године Дечанима поводом спора манастира са сељацима села Истинића око имања у Бивољаку, што ће се понављати, тако рећи, све до престанка турске управе у овим крајевима.

Две године доцније, тј. од 1. септембра 1567. до 31. августа 1568. године, Радивој „раб Христов", за кога се одомаћило мишљење да је припадао спахијском сталежу[97], даровао је путир, звездицу, дискос(?) и ложицу.[98] Вероватно истим поводом, али нешто мало доцније, Радивој је поклонио Дечанима и рипиде.[99] За рипиде се поуздано зна и мајстор који их је израдио; то је био златар Кондо Вук, чије је дело и једно оковано јеванђеље. Да ли је том приликом Радивоје даровао Дечанима још неки предмет, није познато, али и ова три постојећа[100] и два за која знамо да су постојала[101], показују висок степен процвата српског златарства у то време. Избор поклоњених предмета, намењених обављању литургије, можда дозвољава претпоставку да је у Дечанима оваква гарнитура недостајала, односно да је раније постојећа, првобитна или доцнија, била овештала или сасвим пропала. Наравно да се мора допустити реална могућност да је Радивојев дар дошао не из нужде већ и на основу слободног избора дародавца.

Јуна 25, 1567. године завршено је зидање и осликавање цркве у Брезовици код Плава, о чему се трудио јеромонах Нестор, старац, са братијом[102], исти онај Дечанац који је две године раније поручио израду великог дуборезбареног крста.

Тих година, тј. 1568. и 1569, Селим II је обновио берат, а паша је дао бујрулдију дечанском игуману као царском соколару.[103] Према турском попису 1570/71. године, уз дечански манастир је забележено још девет манастира: Белаја, која је имала три калуђера, Душитова (?) — два калуђера, Св. Никола — 2 калуђера, други Св. Никола, такође са 2 калуђера, Св. Ђорђе — 1 калуђер, Св. Пречиста (Богородица) — 3 калуђера, Св. Јован — 2 калуђера, Морава (?) — 3 калуђера, и Придворац. Сам манастир Дечани имао је 17 монаха.[104] Није лако,

[90] О повезивачима књига у Дечанима, вид. Љ. Васиљев, *Дечански повези XVI века*, Археографски прилози 3, Београд 1981, 183—193+10 Т.

[91] ДК-180. Код И. С. Јастребова (*Из путничког записника*, 37) датован у 1557. сада прецизно стављен у 14. март 1558. године (уп. Калеши — Ерен, *Нав. дело*, 309—310).

[92] Друго његово јеванђеље из 1569—1570. је у библиотеци Пећке патријаршије (Д. Вуксан, *Рукописи манастира Пећке патријаршије*, Зборник за историју Јужне Србије и суседних области I, Скопље 1936, 140—142).

[93] Калеши — Ерен, *Нав. дело*, 310—311; И. С. Јастребов, *Из путничког записника*, 46, датује га у 1562. годину.

[94] М. Шакота, *Крст старца Нестора*, Саопштења XIV, Београд 1982, 51—61.

[95] ДК-57, непубликована.

[96] ДК-189.

[97] Иако је између осталих могућих Радивоја у то време постојао и један имућни златар под тим именом, вид.: Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма*, Књ. I, други део, Београд — Сремски Карловци 1934, 203 (трговао црвцем у Полимљу).

[98] За ложицу знамо само на основу пописа из 1902. године; данас је више нема у Дечанима. У гарнитуру је свакако спадао и дискос.

[99] Путир се обично датује у 1568, а рипиде у 1570, јер је уобичајено да се византијска ера рачуна тако што се од године стварања света одузима 5508, а не 5509, како би требало кад се ради о другој половини године по нашем рачуну.

[100] Путир, звездица и пар рипида.

[101] Ложица, а вероватно и дискос.

[102] В. Петковић, *Записи и натписи у старим црквама српским*, Старинар X—XI, 1935—1936, 41.

[103] ДК-173.

[104] До податка сам дошла љубазношћу др Олге Зиројевић, вишег научног саветника Историјског института у Београду.

а умногоме је чак и немогуће идентификовати ове дечанске метохе. Ван сумње је само Белаја. Један Св. Никола је свакако манастир Гориоч или Огориоч, како су га раније звали, јер се из многобројних докумената и сачуваних предмета сазнаје да је био дечански метох. Друга црква Св. Николе била би најпре црква манастира Св. Николе, чије су рушевине сачуване на брежуљку изнад Дечана.[105] Сва нагађања око идентификације осталих поменутих дечанских метоха за сад би била без поузданих резултата.

Година 1572. оставила је доста трагова у дечанској ризници. На самом њеном почетку, тј. још у току месеца јануара, зограф Лонгин је насликао две хоросне иконе са два лица: икону са ликовима великих испосника Антонија и Јефтимија и другу на којој су приказани св. Теодосије Општежитељ и св. Сава Освећени. Још осам досад сачуваних[106] дечанских икона требало би да припадају истој серији и може се веровати да су и оне насликане приближно у исто време, крајем 1571. или почетком 1572. године. Овај рад усред зимске сезоне можда би се могао узети као доста поуздано сведочанство да је у Дечанима поред већ утврђене скрипторије и књиговезнице постојала и зографска радионица. Овим се податком у исто време помало померају и наша уврежена мишљења о искључивом сликарском раду у току топлих месеци у години. Двадесет и другог фебруара 1572. године султан Селим II издао је ферман којим заштићује Дечане и његове метохе Исток, Гориоч и друге манастире од спахије Мемиха који тражи десетину, иако је царским бератом одређен порез одсеком од 1 000 аспри. Приближно тада (7080. године) био је написан дечански поменик, преписан са старијег оригинала. Њега је из Дечана узео Љуба Ковачевић, из чије је збирке после доспео у Народну библиотеку, да би нестао 1941. године.[107] Једна рукописна књига у Никољцу има запис да је октобра 1571. припадала Дечанима и да ју је тамо још 1815. године читао иконописац Алексије Лазовић, који ју је вероватно и пренео из Дечана у Никољац.[108]

Одразом општих тешких прилика, или можда и посебних тешкоћа с којима се сукобљавало манастирско братство у пролеће 1574. године, може се сматрати један запис који, поред податка о постављању игумана Методија, каже: „Оле нужда тогда манастиру и по всјуду (свуда)."[109] Да ли је зограф Лонгин све то време живео у Дечанима, било само као иконописац на послу, или и као манастирски сабрат, не може се поуздано утврдити, јер многи овде сачувани његови радови нису датовани. Али, 7085. године, односно између 1. септембра 1576. и 31. маја 1577. године, он је завршио дело које га је доцније највише прославило, а вероватно је било цењено и у његово доба. То је монументална икона Стефана Дечанског са призорима из његовог житија, која је рађена према књижевним делима Григорија Цамблака. Лонгинова исповест у посветном натпису, о љутој и неисцељеној болести, допушта могућност да је он тада боравио у дечанској болници коју је основао још Стефан Дечански.

Три фермана из априла 1577. године обавештавају нас да су Дечанци морали поново кренути на пут у Стамбол да би помоћу царског фермана заштитили свој положај у односу на турске спахије који неоправдано траже десетак и присвајају дечанска имања. Једним иламом из 1579. године, Веће среза ђаковичког потврђује, на захтев дечанског игумана, да у манастиру нема бунтовника и, ако се такви појаве, да ће бити приведени државним властима.

Нема правих доказа да су Дечани, попут других српских манастира као што су Студеница, Милешева или Папрећа, одржавали у то време блиске везе с Русијом, нити да су дечански монаси путовали у ту далеку православну земљу. Међутим, четири сачувана примерка штампане Библије Василија Острошког из 1580. године наговештавала би да су неке везе ипак постојале и у XVI веку. Насупрот томе, два фермана Мурата III, један из 1581, а други из 1583. године, сигурно потврђују да су Дечанци често морали да путују у Цариград да би заштитили манастирске поседе и свој опстанак од зулума локалних власти.

У историјату манастира и његове ризнице опет се појављује лакуна од једне деценије, ако се држимо само датованих дела. Године 7101 — од 1. септембра 1592. до 31. августа 1593 — новобрдски митрополит Виктор купио је и приложио Дечанима једну сребрну чашу за вечно сећање на старца Петронија. То су биле године великог труда да се, по ондашњем схватању дотрајале, престоне иконе замене новим, по укусу времена. Записи на монументалном дрвеном крсту са иконостаса да је призренски владика господин Михаило био покретач његове израде заједно са дечанским игуманом и братијом, а да су призренски грађани 7102, тј. од 1. септембра 1593. до 31. августа 1594, учествовали у плаћању сликања и дуборезбарења неких његових делова, ако не и целог крста, можда се могу тумачити тако да је овај крст био завршно дело приликом израде монументалног иконостаса од којег су сачуване још три престоне иконе[110], деизисни чин и двери. Њих је свакако сликао већи број зографа. Иконостас је настајао поступно, с тим што су двери најстарије и потичу још из времена херцеговачког митрополита Антонија, односно између шесте и осме деценије XVI века.[111]

Ферман султана Мурата III из 1595. само потврђује да се околности под којима је манастир живео ни у то време нису поправиле. Спахија је и даље, и поред свих царских аката и забрана, вршио притисак на Дечане. Ипак полет који се тих година испољавао у манастир-

[105] П. Ј. Поповић, *Две интересантне основе наших средњовековних цркава*, Старинар IV за 1926—1927. годину, Београд 1928, 225—227.

[106] Иконе Св. Антоније и Јефтимије; Васкрсење и Вазнесење, Благовести и Рођење, Преображење и Духови, икона са цртежима, које се данас налазе у Дечанима. Иконе из исте серије: Сретење и Крштење, Лазарево васкрсење и Цвети и Распеће и Скидање с крста не налазе се више у Дечанима.

[107] Св. Матић, *Опис рукописа Народне библиотеке*, САН, пос. изд. књ. CXCI, Београд, 1952, 178. Досад је у науци незапажен податак из овога записа да је овај поменик писан „при патријарху Макарију године 7080" (од 1. септембра 1571. до 31. августа 1572). Он оповргава мишљење Радослава Грујића да се предаја патријаршијског престола из руку патријарха Макарија његовом синовцу Антонију збила „између Ускрса и Духова 1571. године" јер, као што знамо, то време од Ускрса до Духова могло је пасти само у пролеће или рано лето, али свакако пре 1. септембра, када почиње 5070. година. Овај податак ми је измакао из вида приликом разматрања датума предаје престола, за који сам утврдила да пада тек 10. септембра 1572. године, иако је ишао у прилог мојој тези (уп. М. Шакота, *О кititорској комиозицији у иripрати цркве манастира Бање код Прибоја*, Саопштења XIII, Београд 1981, 47—56).

[108] Б. Л. Цвијетић, *Записи у цркви Св. Николе у Никољцу код Бијелог Поља*, Зборник за историју јужне Србије и суседних области I, Скопље 1936, 242.

[109] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 6375—6376.

[110] Христос, Богородица и Јован Богослов.

[111] М. Ђоровић-Љубинковић, *Средњовековни дуборез у источним областима Југославије*, Београд 1965, 94.

ском братству није јењавао, јер су проигуман Виктор и игуман Атанасије поручили да им господин Даскал Димитрије и ђакон Ананије током 1594. и 1595. године испишу и минијатурама украсе проскомидију. Преписана са старијег оригинала, ова Проскомидија пружа драгоцене податке преко спискова ктиторских породица, митрополита, епископа и манастирског братства. Поред породица Стефана Дечанског и цара Стефана, затим Лазаревића и Бранковића, у Проскомидији се појављују, свакако не без разлога, и „благочастиве војводе угро влашке земље: Басараб војвода, Јован војвода, Радул, Петар, Александар, Мирче, Теодосије, Његоје и Родоп", што би се могло протумачити само на један начин — да су и ови владари били покровитељи дечанског манастира од седамдесетих година XV па кроз цео XVI век.[112] Трагови њихове дарежљивости у дечанској ризници данас нису видљиви, иако се можда и крију у некој од анонимних икона или других ризничких предмета.

Податак да је манастир у првој половини XVIII века изгубио своја имања у Влашкој[113] довољно речито, иако посредним путем, казује да помен влашке господе у Проскомидији није био случајан.

Седамнаестог маја 1596. године, зограф Лонгин је завршио празничну икону са два лица, на којој је с једне стране насликан Јован Лествичник и причешће Марије Египћанке, а са друге стране св. ратници Теодор Тирон и Теодор Стратилат. Лонгин сигурно није дошао у Дечане да би насликао само ту једну малу икону, али је нашао за сходно да се баш на њој, истина тајном буквицом, потпише. Пре ње је вероватно сликао монументалне престоне иконе Христа и Богородице, али на њима, на жалост, нема ни потписа, а ни датума сликања. Да ли је у Дечанима писао своје досад једино познато књижевно дело — Акатист св. Првомученику Стефану, које је започео у Милешеви око 1596, не знамо поуздано. Књига у којој је његов протограф сада је у Дечанима, али се у XVII веку налазила у Ђурђевим ступовима.[114]

Иако у Дечанима постоје остаци штампарских слова[115], нема података да је икад у овом манастиру радила нека штампарија. Но један дечански јеромонах, Сава Инок Дечанац, заслужан је за штампање две српске књиге у Венецији. У штампарији Антонија Рампацета у току 1597. године он је штампао Зборник и први српски Буквар.[116]

Ферман Мехмеда III из 1598. настоји да се праведно реши спор око власништва над земљом између Дечана и спахије Јунуса који је неовлашћено присвојио ова имања.

XVII и XVIII век

Два фермана из 1600. године показују да се прилике у којима је живео манастир у то време нису много разликовале од оних у току столећа које је протекло. Један од њих односи се поново на манастирска имања у Бивољаку, које је манастир уживао као соколарску баштину. Сељаци села Истинића су то оспоравали и ометали га у коришћењу ових имања. Овај ферман је у лето 1600. издао султан Мехмед III у своме логору у Земунском пољу, где је боравио вероватно у вези с ратом који је водио са Аустријом већ 7 година (1593—1606).[117] Витални Дечанци успели су и у таквим околностима да продру до владара и да своју мисију крунишу успехом. Три месеца раније ишли су код султана у Цариград и оданде донели ферман који се односио на заштиту манастира од зулума који се врше у току манастирских сабора, када се у манастиру сакупља народ, али и „одметници" који пијанче, туку се и чине разне зулуме, а за сву штету коју учине полицијски чиновници окривљују и наплаћују одштету од манастира. Баш на овом питању се види колико је била мала вредност царских аката у суровој средини каква је онда окружавала манастир, јер су владали искључиво закони јачега, па су се Дечанци с овим проблемом сукобљавали већ од XVI века[118], и убудуће ће се са њиме носити, и поред поновљених царских забрана. Тешкоће око плаћања дажбина незаситим турским феудалцима такође су се понављале. Већ 1602. године султан Мехмед III упућује из Цариграда ферман пећком кадији да спречи прекомерна тражења ђизије од манастира. Ови фермани су једини документи из којих се може понешто сазнати о судбини Дечана на почетку XVII века. Све остало је протекло не остављајући никаквог трага. Кад је у питању ризница, чију историју покушавамо да пратимо, о њој се прва вест јавља тек 1608. Те године јеромонах Сергије приложио је св. Краљу у Дечанима своју чашу.[119] На жалост, она није више у дечанској ризници, већ се чува у београдском Народном музеју.[120]

Године 1613. дошло је до великог бољитка у практичном животу манастира. Тада је презвитер Хаџи Јован из Јањева довео воду у манастир, ископао јаз и засадио лозу[121], а изградио је и воденице у Бивољаку.[122] У то време је игуман био Атанасије, а новобрдски митрополит Пајсије, потоњи српски патријарх. Ови подухвати говоре о полету и предузимљивости који су били захватили манастирско братство у то време. Неколико година доцније, око 1620, настала је група икона: Св. Јован Крилати, коју су сликали, а вероватно и даривали манастиру зографи кир Георгије и кир Козма, затим Св. Никола са сценама из његовог живота, која је по игуману који се око ње трудио названа Св. Никола игумана Диомидија. Из тог је времена и, такође монументална,

[112] Пошто су се на престолима влашких и молдавских земаља војводе врло брзо смењивале, тако да је нпр. за 85 година (1508—1593) на влашком престолу седело 23 војводе, а за 102 године (1504—1606) Молдавијом је владао 21 војвода, а при том су често носили иста имена, тешко је тачно утврдити чија су имена уписана у дечанску Проскомидију. Само се може претпоставити да је Басараб војвода у ствари Басараб Лајота (1477—1482) или пак његов син Басараб млађи (1477—1482), да су у Проскомидији још заступљени Радул Велики (1495—1508), Мирча (1545—1559), Александар II (Мирча, 1568—1577) — влашке војводе — као и Петар Рареш (1527—1546) и Јован Храбри (1572—1574) — молдавске војводе. Извесно је само да је Негоа заиста Њагоје Басараб, влашки војвода, ожењен Милицом — Деспином Бранковић, који је владао од 1512. до 1521. године, а Теодосије је био њихов син (уп. D. Giurescu, *Histoire Illustreé des Roumens*, Bucuresti, 1981, 155; Matei — Stoicescu — Nicolescu — Radulescu — Chiper — Alexandrescu — Giurescu, *Chronological History of Romania*, Bucharest, 1974, 93—116).

[113] Сава Дечанац, *Високи Дечани*, 1889, 8—9, 129.

[114] О томе вид.: М. Теодоровић-Шакота, *Прилог проучавању иконописца Лонгина*, Саопштења I, Београд 1956, 156—166; Иста, *Акатист првомученику Стефану од иконописца Лонгина*, Старине Косова и Метохије II—III, Приштина 1963, 205—218.

[115] Д. Медаковић, *О штампарским словима у ризници манастира Дечана и Пећке патријаршије*, Прилози КЈИФ 3—4, Београд, 1956.

[116] Д.Медаковић, *Графика старих српских штампаних књига*, 39.

[117] *Историја народа Југославије II*, Београд 1960, 196.

[118] Ферман из 1583, ДК-203, из кога се види да проблем није нов.

[119] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 977.

[120] Инв. бр. 1706.

[121] Monumenta serbica, 557—558; *Записи и натписи* 6537.

[122] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 6537.

икона смрти и успења Стефана Дечанског, затим Богородица на престолу коју су приложили Деспина и Стојко[123], и три празничне иконе, једна дар Угринка, намењене, заједно са Богородицом, једном од дечанских иконостаса. Најстарији манастирски печат је датован у 1623. годину. Он је из неких разлога био особито цењен у манастиру, па су доцније прављене његове копије, са истом годином урезаном на печату, али њихове стилске, палеографске и ортографске одлике казују да су бар једно столеће млађе. Дечани су у то време уживали висок углед у Српству, без обзира с које је стране великих река Дунава и Саве живело. О томе говори и податак да је, благословом братства манастира Ремете у Срему, Дечанима приложена књига Зборник поучениј а која је штампана у Лавову 1624. године.[124] Мурасела јуничког кадије Мехмеда о плаћању пизије из 1627. године говори да натезања око имања, плаћања разних дажбина и намета нису јењавала ни у XVII столећу. Спахијска обест није престајала, можда се чак и појачавала. О томе сведочи и хуџет јуничког кадије из 1631, којим пресуђује у корист лоћанског сељака Стана, по тужби спахије Хасана да га је овај сељак физички напао. То је очигледан доказ улоге дечанског братства у заштити околног српског становништва од притисака и неоснованих репресалија.

Двадесет и петог августа 1635, за време игумана Јефтимија, у Дечанима је била свечаност. Патријарх Пајсије са служитељима пећке цркве — еклисијарсима, егзархом, архиђаконом, свештеницима и ђаконима — хиротонисао је шесторицу монаха (два за свештенике, а четворицу за ђаконе), и два мирска свештеника. Присутни су били још и епископ тетовски Никанор и бивши скопски епископ Михаило.[125] То показује да је манастир јачао, братство се ширило, а сам патријарх се с пажњом односио према Дечанима, што је, уосталом, показао у више наврата.

Већ на самом почетку пете деценије манастир је, види се то по сачуваним вестима и документима, испуњавао веома успешно своју мисију националног жаришта, где су мошти св. Краља играле прворазредну улогу. До тада, основне тешкоће које је манастирско братство морало да савладава биле су злоупотребе турских локалних власти и околних феудалаца, који нису непосредно насртали на конфесионалну опредељеност манастира и народа коме је он припадао, већ су привилегијама са једне стране и угњетавањем с друге проузроковали мање-више добровољно отпадништво од вере, а то је значило неминовно и од српског народа. Међутим, у овим околностима с почетка пете деценије XVII века појавио се и католички прозелитизам, који се надвио над Дечанима као нова сила којој се требало одупирати све до дубоко у XIX век. У настојањима да се патријарх Пајсије приволи на унију, а мошти Дечанског требало је да у томе одиграју не малу улогу, повереник Конгрегације за пропагирање вере Леонарди добио је 1642. године налог да оде у Дечане и поднесе извештај о моштима „краља Уроша кога Срби сматрају за светитеља". У свом извештају Конгрегацији Леонарди каже да се „моћи" (које он сматра да су Уроша Милутина) чувају у манастиру, да их много поштују и православни и католици и „да је после смрти овога краља, Бог на гробу светитеља објавио многа чудеса и да је његово тело сачувано нетакнуто".[126] Изгледа да је Конгрегација имала намеру да канонизује или барем беатизује[127] Стефана Дечанског, како би се лакше придобио православни народ на унију. Како нису успели да приволе патријарха, од тога се одустало.[128] Сам патријарх Пајсије био је доста везан за Дечане. О томе сведочи и запис у књизи коју су Дечани добили из Ремете — да ју је он својим рукама повезао у Пећи 30. августа 1642, „а љубави ради к светом мученику Стефану Урошу".[129] Још ту каже Пајсије да је саградио мост на Петрковцу.[130] У Дечанима је још једна књига са Пајсијевим записима из 1643. То је четворојеванђеље број 13, из друге половине XV века, које је патријарх поклонио Дијаку Станоју да га помиње када постане свештеник.

Манастир се, наравно, сучељавао и у то време са старим проблемима. Хасан, мутеселим Дукађинског округа, морао је 1641—1642. године актом да потврди да игуман Кентирион и братство нису криви за крв два Арнаута, хришћанина, који су убијени у близини манастира.

Из 1644. године је сребрни оков на острошкој Библији, који је дао да се искује јеромонах Кентирион. Оков би, према стилским обележјима, требало да буде рад пожаревачког златара Нешка Пролимлековића, чиме се указује на отвореност Дечана и широке везе са многим крајевима из домена пећке патријаршије. Времена су била тешка и озбиљна. Године 1645, после победе над побуњеницима код Катланова, везир Решид-паша са свитом и војском дошао је у Дечане и утаборивши се провео 18 дана.[131] Но, то је била мала невоља у поређењу са оном која је манастир задесила три године доцније, а погодила је баш саму ризницу. Према емару јуничког кадије Мехмеда, 1648. године је група дечанских калуђера, њих седморица на броју — по имену Ананије, Михаило, Арсеније, Сарафије (Серафим?), Вигнорије (?), Георгије и Сава — побегла из манастира поневши собом „по прилици један товар сребрних и осталих предмета".[132] Емаром је наложено свим државним органима да поменуте калуђере похватају и предају манастиру. У сачуваној документацији нема помена о успеху ове акције. Како је тешко замислити да се од не тако бројног братства нађу седморица сложних да учине тако тежак грех као што је светотатство, чини се да је бег ових калуђера са утварима из Дечана представљао заправо покушај пребегавања у боље услове, у други манастир, свакако ван домашаја локалних турских власти, а можда и у крајеве под владавином неког другог царства. Помена о Дечанцима, који су се могли придружити братству неког манастира или га основати, у Срему, у Славонији, Угарској, Ердељу или пак Далмацији, на жалост нема. Како документом није потврђено да су кривци ухваћени, биће да је овај пут дечанска ризница, а поготову њене утвари од сребра, доживела огромну и ненадокнадиву штету.

Игуман Сергије, који је у то време управљао Дечанима, имао је и других тешких брига. У питању су опет били сабори, држани око манастира, кад се народ

[123] Ако није Деспина Стојкова (?)

[124] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 6654; књига је и данас у дечанској библиотеци и носи сигнатуру Ш-20.

[125] Запис у Парусији, лист 61а.

[126] Ј. Радонић, *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*, Београд 1950, 167—169.

[127] У православној цркви томе одговара степен „преподобни".

[128] Ј. Радонић, *Нав. дело*, 169—170.

[129] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 6655. Књига се налази у Дечанима, сигнатура Ш-20.

[130] Мени непознат топоним, нема га у хрисовуљама.

[131] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 11.

[132] Емар се чува у Дечанима (ДК-69). О томе уп. и М. Шакота, *Ризница манастира Бање*, 31.

опијао, правио побуне, а дешавала су се и убиства, за које су субаше редовно окривљавале и глобиле манастир. Ферман султана Мехмеда IV, издат је између 6. и 16. септембра 1649. године, а непосредни повод жалбама је свакако био сабор о Великој Госпојини, 28. августа, који је и данас највећи и веома бучан у Дечанима. Хуџет који је непосредно иза тога издао јунички кадија Мехмед, а на основу овог фермана, изричито забрањује полицијским органима да узнемиравају Дечане под изговором да је у околини манастира убијен човек све док о томе не буде донесена царска одлука.

Следеће вести о Дечанима казују да унијатска опасност није била прошла. Нови патријарх Гаврило настављa започете преговоре преминулог стогодишњег патријарха Пајсија о приступању унији. Дечани су се тим поводом поново нашли на удару. Патријарх је новом опуномоћенику Конгрегације оцу Павлину Демском рекао да ће после Васкрса 1653. сазвати Сабор у Дечанима, или можда у Будимљи, где ће се одлучити о евентуалном отварању Исусовачке богословске школе, као и решити друга питања у вези са унијом. Да ли је тај сабор одржан у Дечанима, није познато.[133] Резултате знамо. Српска православна црква није ступила у унију с католичком црквом, иако је српски патријарх баш те године истицао тешко стање цркава и манастира, где се, између осталог, служило и дрвеним путирима.[134] Старањем дечанског игумана Христифора, Дечани су 1653. године добили један раскошан сребрни сасуд: петохлебницу у готском стилу украшену драгуљима. Сачуван је и берат игумана Христифора из 1662. којим је наименован и убележен у нови царски тефтер за хаса-шахинкајаџију и дужан је да у царску престоницу шаље шахине — соколове.

Односи са непосредним суседима, сељацима из Мале Луке, Истиниће и Папраћана, нису били добри. О томе нас уверава хуџет Хатиб-Заде Мустафе, пећког кадије, издат на основу захтева дечанских калуђера Генадија и Методија, који су се жалили на житеље поменутих села да им не допуштају коришћење винограда и других имања, да продају воденичко камење и, што је најтеже, обарају манастирске зидове. Ови наводи су потврђени потписима једанаесторице сведока. Не може се знати колико је ова по манастирско братство повољна кадијина одлука имала стварног учинка у животу. Но манастир се није предавао. Према печату на олову којим је прекривено кубе види се да је оловни покривач стављан за време игумана Кентириона 1666. године.[135]

Новембра 11, 1670. године, на дан Св. Стефана Дечанског, патријарх пећки Арсеније III са својим еклисијарсима и ђаконима дошао је у Дечане да обави хиротонију четворице монаха за свештенике и ђаконе и једног мирског свештеника. „У славу Христа бога и на радост Богородици а врагу (непријатељу?) на срамоту и пропаст а нама на весеље и част“ каже хроничар на шездесет другом листу дечанске Проскомидије, што опет говори о јачању манастирског братства, а очигледно и општег морала који је у манастиру владао.

Године 1672. дечански игуман по имену Христифор, као и онај од пре десет година (ако није можда био исти) морао је на пут у Једрене султану да тражи највишу заштиту због цизије за неке три куће, која је већ била исплаћена.

На једном крсту у Пожаревачкој цркви у Сентандреји појављује се име Михаила јеромонаха Дечанца у запису из 1676. године.[136] Иако стилизација записа и лакуне не дозвољавају да се схвати улога овога Михаила, поред ктитора Станка Одабаше и Живка[137], у окивању крста, порекло предмета би се можда најпре могло везати за Дечане.

У својој канонској визитацији, скопски надбискуп Петар Богдани, боравио је у Дечанима 12. октобра 1680. године. Сем што описује дечанску цркву као сјајну, раскошну („sontuosa chiesa“), он још помиње ћивот с десне стране у коме, наводно, леже мошти св. Владимира.[138] Док се прилично задржао на подробном опису Пећке патријаршије, о Дечанима Богдани више ништа није рекао.

Следеће, 1681. године, монах Софроније са сином Јованом поклонио је Дечанима орар са сребрним и позлаћеним апликацијама. Под именом дародавца крије се у то време веома познат и угледан сарајевски златар Сава Божић, односно Божовић, који се, примивши монашки чин, назвао Софроније.[139] Овакве ораре, израђиване у златарској радионици Божића Софроније је даровао и манастирима Тројици пљеваљској, Тврдошу и Пиви и на њима је такође оставио своју посвету. Исти такав орар купили су Студеничани и поклонили свом манастиру.

Године 1687. Арап-паша је опљачкао околину Дечана, а три године доцније на манастир се сручила велика несрећа, јер је у јеку аустријско-турског рата 1690, у време сеоба и репресалија које су вршене над српским живљем, Гашли-паша са војском напао манастир, опљачкао га и заробио игумана Захарија, који је три дана после тога преминуо од мучења. Игуман је постао Данило, а захваљујући чуду св. Краља, како је то народ веровао, паша се после тога тешко разболео и умро у мукама, као што се десило и са свима осталим који су са њим били, јер нису проживели дуже од три године, а Дечани нису запустели ни овај пут.[140] Према једном запису, међутим, који је цитирао М. С. Милојевић, а према њему и Јастребов[141], 1692. године десио се још страшнији догађај: „Тада се појави Татар-Хан са Татарима и расипа град Дечане и друге околне градове. Те године била је погибељ роду српском и народу православном. Пет година седи погани црноглави Татар-Хан и расипа келије дечанске лавре, оплени и запали цркву Пантократорову и потурчи је. Но милост Пантократорова убије хоџу и уништи погане огањ из кивота св. Краља и св. краљице Јелене.“ Ако је Милојевић тачно преписао запис, а записивач верно оцртао догађај, онда је то био тренутак најтежег искушења за дечански манастир. Према опасци Јастребова, калуђери у том раздобљу нису могли живети у манастиру, већ су се морали крити по пећинама и метосима. Но, шта је могло да се деси са ризницом? Просто је незамисливо да су монаси у бегу собом могли понети све те бројне иконе, сасуде, рукописне књиге, повеље и друге привилегије, којих је у то доба већ било много у манастиру. Ако је догађај верно описан, онда је највероватније да су монаси све то манастирско благо негде сакрили —

[133] Ј. Радонић, *Нав. дело*, 314—315.
[134] *Исто*, 314.
[135] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 11.

[136] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 1720.
[137] Гласник СУД XXXVI, 5; Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 1720.
[138] Ј. Радонић, *Нав. дело*, 374.
[139] О њему, уп. М. Шакота, *Ризница манастира Бање*, 136—138.
[140] Запис у рукописним Словима св. отаца у Дечанима, сигн.Р-97.
[141] *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, 14; И. С. Јастребов, *Стара Сербија и Албанија*, 65.

у некој скривници која нам је остала непозната, или су га, пак, по опробаном методу, закопали у земљу. Кад су се после највише четири, а не пет година како каже хроничар, вратили у манастир, ствари су узели из скривнице или откопали из земље и живот је потекао даље. Прве следеће вести које имамо о Дечанима су из 1696. године. То су два фермана из те године којима султан потврђује дечанском игуману соколарски статус и привилегије у вези с тим. О напорима да се паљен и рушен манастир поправља, у сачуваним документима нема трага. Потпис „грешног" Ђерасима Дечанца у једном псалтиру из 1699. године[142] доказује само да је манастир и у то време радио и да је имао своје братство, али под каквим околностима, није познато.

До 1707. године не располажемо подацима о Дечанима. Те године, 14. јуна, у Проскомидију се записао Варнава, ђакон босанског владике Висариона. Али, тада је Дечане обишао и један значајнији посетилац, а то је био барски надбискуп Дон Винценцо Змајевић, рођени Пераштанин, који, као изасланик Конгрегације за пропагирање вере у Риму, шаље Конгрегацији извештај о својој мисији. Змајевић у извештају хвали изглед дечанске цркве, која је сва изграђена у фином мрамору, „прелепа грађевина покривена оловом", а изнутра обрађена, како он мисли, у мозаику (фрескама), који је великим делом позлаћен. Ту, по Змајевићу, са десне стране испред олтара, у лепо израђеном ћивоту, почива тело првог краља (sic!) Србије Стефана, кога Срби много поштују. Некада је у Дечанима било 50 монаха, а сада их има само тројица, вели Змајевић.[143] Манастир се тада вероватно опорављао од претрпљених штета и страха, а можда су већ тада почеле и поправке зграда, јер Змајевић не помиње оштећења на цркви. Новца је наравно недостајало, зато се 1710. креће у „писанију" са такозваним Општим листом. Да ли на тај или на неки други начин, новац је сакупљен и 1712, како нам казује један хуџет, игуман Мелентије купује виноград у Великој Хочи. Јануара 1718. манастир је имао опет неприлика: игуман Мелентије и ђакон Данил били су нападнути и избијени.[144] Следеће, 1719, године, Дечане је глобио Ахмед-паша са 50 гроша због смрти једног калуђера[145], а 1720. братство је било знатно увећано, па је поред игумана Мелентија у Дечанима било још 13 монаха. Да би учврстио унутрашњу сигурност манастира, игуман је дао да се сви монаси закуну да ће верно служити манастиру и да га никад неће напуштати сем кад би било у питању ропство.[146] Сигурно су лоша искуства, а и протекли догађаји, налагали игуману да ово предузме. Митрополит Вићентије Поповић је децембра 1721. завештао Дечанима у свом тестаменту четири дуката.[147] Сума је незнатна, али у оскудици каква је владала у то време могла је добро доћи, јер је те године зима била изузетно дуга и јака, а скупоћа незапамћена.[148] Године 1725. обрушила се била дечанска црква са јужне стране, пало је на земљу камење с ћемерима (сводови или сводне греде) до испод глава, што ће рећи испод конзола.[149] Игуман Мисаило тада се потруди и „диже и утврди (камење) болше но што је било". Проигуман Мелентије отишао је у писанију тражећи помоћ и скупљајући прилоге за Дечане, а Арсеније IV Шакабента, одмах после избора за патријарха, обратио се 25. фебруара 1725. године, из Новог Пазара београдско-карловачком митрополиту Вићентију Јовановићу ради помоћи Дечанима. Он препоручује Мелентија, јер је манастир дошао до просјачког штапа, па су се монаси хтели разбећи, али их је Мелентије задржао како Дечани не би запустели и били разграбљени.[150] Ту се вероватно алудира на заклињање братства на верност Дечанима из 1720, што значи да је дечанска агонија у то време већ доста дуго трајала.

Године 1727. манастир је посетио патријарх Арсеније IV, а капетан Секула Витковић поклонио је Дечанима један минеј.[151] Дечани су очигледно постали познати и поштовани у круговима граничарске (хајдучке) милиције под аустријском окупацијом, па следеће 1728. године официри Васо Продановић, Васо Николић и Алексије прилажу Дечанима три минеја.[152] Проигуман Мелентије се у „писанији" дуго задржао, или је ишао поново у Београд и српске колоније у Угарској, јер је 1729. године из Београда и Будима донео 12 минеја.[153] Том приликом је можда добио и уметнички обликован и позлаћен путир, рад московског мајстора Михаила Андрејева из првих деценија XVIII века.[154] Пар позлаћених рипида, израђених 1730. године, које су данас у Дечанима није био првобитно намењен овом манастиру већ Пећкој патријаршији и није познато када је и зашто пренесен у Дечане. Еклисијарх дечански Захарија записао је 1732. да је поставио кандило изнад царских врата, а на североисточном ступцу угребао је 1735. године своје име студенички калуђер Веселин.[155]

До 1740. године имовно стање дечанског манастира очигледно се нешто поправило. Те године састављен је купопродајни хуџет којим манастир за 10 гроша купује мало имање у селу Плочинићу код Тетова.[156] Чак у Сремским Карловцима, где се култ Стефана Дечанског био јаче развио доласком патријарха Арсенија IV и Јована Георгијевића, налогом патријарха Арсенија израђен је 1743. године покров за ћивот Стефана Дечанског.[157] Пошто је 1744. године још био патријархов архиђакон[158], Јован Георгијевић, на свом путу на лествици ка високој црквеној хијерархији, у току 1745. и 1746. године био је на положају егзарха пећког трона и дечанског архимандрита[159], док је пре преласка у Карловце, 1739. го-

[142] Манастир Дечани, сиг. Р-50, лист 255b.

[143] Ј. Радонић, *Римска курија*, 514.

[144] Б.Л. Цвијетић, *Записи у цркви Св. Николе у Никољцу код Бијелог Поља*, Зборник за историју јужне Србије и суседних области, Скопље 1936, 241.

[145] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 4528.

[146] Књига за заклињање дечанских монаха, Дечани Р-152. Вид. Л. Павловић, *Неколико облика заштите сакралних предмета у манастиру Дечанима*, Весник музејског друштва НРС 1—2, 1961, 15—28.

[147] *Споменик СКА* 34, стр. 94; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 12.

[148] У псалтиру (Р-50) запис: Да се зна вь лето ЗСКѲ (1720—21) паде снегъ месеца г(е)нѹарвиꙗ ді и дръжа до априлиꙗ и тѹ зимѹ скотма бытъ погиблъ и таде бише кола сена е гроша ѹ дѹкатима.

[149] Запис у Општем листу манастира Дечана, на стр. 26b; Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 7403.

[150] Р. Грујић, *Писма пећких патријараха из II и III деценија XVIII века*, Споменик СКА LI, Београд 1913, 133—134; М. Костић, *Устанак Срба и Албанаца у Старој Србији против Турака 1737—1779. и сеоба у Угарску*, Гласник СКНД VII—VIII, 1930, 208.

[151] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 7602.

[152] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 12.

[153] *Исто*; Л. Павловић, *Књига за заклињање дечанских монаха*, 24.

[154] Г. Голъдберг, Ф. Мишуков, Н. Платонова, М. Постникова-Лосева, *Русское золотое и серебряное дело XV—XX вв.*, Москва 1967, 182, бр. 877—8.

[155] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 12.

[156] ДК-336.

[157] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 2878.

[158] *Исто*, 2890.

[159] *Исто*, 10772; Д. Давидов, *Христофор Жефаровић, први српски бакрорезац*, Нови Сад 1961, 49—108; Г. Ј. Јуришић пише да су му дечански монаси казивали да је Георгијевић био манастирски ђак, а затим ђакон у Дечанима, *Нав. дело*, 40.

дине, био члан дечанског братства, најпре као манастирски ђак, затим ђакон и најзад јеромонах.[160] Зато је његова веза са Дечанима била трајна и оставила је у манастиру богате трагове. Један важан документ о Дечанима тог времена настао је баш за управе Јована Георгијевића. То је бакрорезна плоча са ведутом манастира, за коју је цртеж израдио у Дечанима зограф Георгије Стојановић из Свиштова, а у бакру је изрезао Густаф Адолф Милер у Бечу.[161] Кад посматрамо данас отисак ове плоче видимо пред собом савршено очувану целину скоро идеалног манастира са свим његовим функцијама. У комплетно очуваном манастирском граду са 12 стамбених и утилитарних грађевина, међу којима су гостионица и болница, па чак и келије за рад различитих уметника, о чему ће касније бити више речи, затим високи улазни пирг, чесма и црква Св. Николе ван манастирског града, да не спомињемо сам дечански храм, и све то чврсто, неокрњено, неоштећено, уредно, са обрађеним лејама и безбрижним монасима у међусобном пријатном разговору, добијамо сасвим другу слику од оне која је створена на основу писаних докумената. Зато се морамо упитати да ли је слика манастира коју су дали Георгијевић као инспиратор и Стојановић као извођач стварна или идеализована, допуњена представом о Дечанима како су они могли некад изгледати или пак у тренутку настанка цртежа да су били потпуно очувани. Велики национални прегалац, сав окренут прошлости на основу које је сматрао да се једино и може изградити срећнија садашњост и боља будућност српског народа, поготову оног дела који је, одвојивши се од матичног језгра, био изложен насртајима туђе власти и израженог прозелитизма у Аустријском Царству, Георгијевић је израдом бакрореза три најзначајнија српска манастира — Хиландара, Патријаршије и Дечана — настојао да пружи очигледне узорке некадашње величине. Стварни изглед Дечана у то време не би могао да одговори тој идеалној слици која је постајала или је требало да се створи у свести народа. Зато се, мислим, треба приклонити мишљењу да Дечани ипак нису могли баш тако изгледати у време када је њима управљао Јован Глигоријевић у својству архимандрита. Но оно што је прихватљиво на овом бакрорезу то је сам програм дечанског комплекса, односно број, распоред и намена грађевина и њихови називи, који одражавају његову првобитну структуру, а она се поклапа са сликом створеном о њему на основу биографија и повеља.

Вероватно тих година, неким случајем, задржало се у Дечанима једно јеванђеље штампано у Кијево-Печерској лаври 1737, са сребрним оковом бечке израде преко црвеног сомота, које је Јован Георгијевић 1744. године, још док је био патријархов архиђакон, наменио за дар босанском митрополиту Гаврилу Михајловићу (Михићу)[162], али га очигледно из неких разлога није њему уручио.

На почетку шездесетих година XVIII века дечанско братство је бројало 11 чланова.[163] Године 1752. пећки патријарх Гаврило записао је своје име на зиду, уз напомену да се поклонио св. моштима, а 26. јуна 1753. дошао је у Дечане београдски митрополит Вићентије Стефановић са својом свитом. Том приликом је својеручно записао да је даровао манастир са 11 гроша, док су његов млади јеромонах Аксентије и његов кувар Константин Стојановић дали по 1 грош, а његов протосинђел Јосиф 1 златну мађарију.[164] Тек 1754. године изгледа да је послат у Дечане покров за ћивот који је патријарх Шакабента дао да се изради у Карловцима 11 година раније, јер је те године на покрову исписао натписе Јован Георгијевић.[165] Да Дечани у то време нису били изоловани и одсечени од света у прекосавским крајевима сведочи и податак да је дечански пострижник Сава исте те 1754. године, преписао повељу Георгија и Стефана Црнојевића у далекој Сентандреји.[166] Везе Дечана су биле многоструке. Ђакон Димитрије 10. јануара 1755. окива у Сарајеву део моштију Григорија Ниског.[167] Из формулације натписа не види се да ли је Димитрије био и мајстор или само дародавац. Дечанци настављају своју активност на прикупљању помоћи за свој манастир. Тако карловачки митрополит Павле Ненадовић 1755. године, настављајући традицију свог претходника, препоручује епископима и народу будимске и пакрачке епархије јеромонаха Исаију, који за Дечане прикупља прилоге.[168] Не само прилозима у новцу већ и даровима народ из прекосавских крајева помагао је дечанску светињу. Тако је 1756. године један пролог приложила Дечанима Милица, жена покојног Остоје из Нове (Uj) Паланке[169], а друга удовица, Марија от Чупић, бивша капетаница, жена Николе Чупића, кога је за капетана у шанцу Чачак поставио још 1718. године Евгеније Савојски[170], извезла је на плавој свили покровац за путир и даровала га такође 1756. године Дечанима. Из 1757. сачуван је попис дечанског братства из ког се види да се осим игумана Захарије у манастиру налазило још 12 калуђера.[171] Те године, 21. августа, Дечане је посетио и поклонио се моштима новопостављени ваљевски митрополит Теодосије, који је даривао манастир са три златника.[172] С њим у друштву, или случајно истог дана у манастиру, био је и Василије Мирољуб из Петроварадина, „летописних новости и древности испитатељ".[173]

На Духове, који су 1759. године пали месеца маја, вероватно опет на „панађуру" (сабору), десило се велико крвопролиће. У сукобу околног арнаутског становништва, а у одбрани манастира, погинуо је манастирски војвода Халил са својим братом — „и манастир се много глоби и велика беда бист у то време и много изгинулих", забележио је ђакон Јован у једном дечанском јеванђељу.[174]

[160] Г. Ј. Јуришић, *Нав. дело*, 40; Д. Руварац, *Архимандрита Јована Рајића „Историја катихизма"*. Архив за историју Карловачке митрополије 1912, 266—269.

[161] Д. Давидов, *Српска графика XVIII века*, Нови Сад 1978, 218—220, 346—347, сл. 199—203, са литературом.

[162] М-23.

[163] Еклисијарх Димитрије, Данило, Натанаило, Милентије, Кинтирион, Гаврило, Симеон, Георгије, Атанасије, Василије, Стефан, у дечанској Проскомидији, лист 38.

[164] Запис у Проскомидији, лист 4; С.Ристић, *Дечански споменици*, 38, нетачно интерпретиран запис.

[165] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 2878.

[166] Г. Витковић, *Споменици из будимпештанскої и пештанскої архива* Гласник СУД, друго одељење, V, Београд, 1874, 177.

[167] М-30.

[168] Споменик СКА LI, стр. 64.

[169] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 13.

[170] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 5371; Д. Поповић, *Србија и Београд од Пожаревачкої до Београдскої мира* (1718—1739), Београд 1950, 78.

[171] Архимандрит Јосиф, јеромонаси Рафаил, Руфим, Михаило, Арсеније, Мојсеј, Никифор и Василије, затим јеђакони Максим и Михаило, Јефимије и Висарион без ознаке чина. Уп. Л. Павловић, *Неколико облика заштите сакралних предмета*, 24; Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 7515.

[172] Проскомидија, лист 4а; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 13; Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 8115.

[173] *Исто*; Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 8116.

[174] Сигнатура Р-19; Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 8159; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 13.

Општи лист показује да су дечански монаси 1760. године били изузетно активни у прикупљању прилога за манастир. Они су те године посетили Митровицу и Вучитрн на Косову, затим Нову Варош, манастире Св. Тројицу и Црну Реку, на север су ишли чак до Смедерева, на исток до Самокова, а на југу су обишли охридску нахију и нахију Касторију (северна Грчка). Јован Георгијевић, који је у међувремену постао вршачки епископ, из свог новосаграђеног двора сетио се Дечана и слао им књиге на дар.[175] Његов значајан поклон било је Јеванђеље „на велико коло" штампано у Москви 1758, које је стајало на часној трпези. Даровао га је 1. децембра 1760, са веома опширним и важним записом.[176] Јеванђеље је нестало у I светском рату.

Књиговезачки занат негован је и тада у манастиру. Ђак Радослав Радовић, из села Истока, повезао је јула 1760. један октоих, а следеће године један псалтир[177], „повеленијем и златом јеромонаха Руфима наместника игуманскаго".[178] Јула месеца 1761. кир Захарија, јеромонах и дечански игуман, боравио је у Вршцу у новој резиденцији епископа Георгијевића и по њему је епископ послао Дечанима октоих московске штампе са својим опширним записом.[179] Године 1762. десио се један од оних непријатних и тешких догађаја који су узнемирили братство и нанели штете манастиру. Мул Плава из Пећи појавио се у Дечанима да наплати своја потраживања. Дошло је до неког спора и обесни феудалац потегао је нож и уморио манастирског сабрата Павла, однео 800 гроша у новцу и украо три сребрна кандила. О овом догађају, пред Махмуд-пашом у Пећи и Салихом, ђаковичким кадијом, дали су своје исказе сведоци обеју конфесија. По Општем листу судећи, те године су се сакупљали прилози по ћупријској нахији, где су монаси посетили и манастир Раваницу, а били су и у Сарајеву. У манастиру пак, још у јануару месецу исте године, протопрезвитер Теодор Поповић преписао је хрисовуљу Стефана Дечанског „верно са оригинала".[180]

Године 1763. Дечанци су са општим листом обилазили Банат и продужили чак до Букурешта. Ваљда су тада свратили и у Вршац, па је марта месеца преко њих епископ Георгијевић послао Дечанима дарове за ту годину: четири штампане књиге, житија светих[181] и параклис св. Краљу Стефану Дечанском, који је писан и сликан на пергаменту и хартији 1762. године, а 1763, јануара месеца, исликан минијатурама. Текст је саставио „из разних славеносерпских књига" сам епископ Јован, док је минијатуре сликао његов придворни сликар Никола Нешковић.[182]

Белешка јеромонаха и архимандрита Мојсеја у једној књизи показује да је већ јануара 1763. године пошао, „чуван молитвама св. Краља", на пут по Херцеговини, наравно с циљем да сакупља помоћ за манастир. Видан углед дечанског манастира у то време испољава се и кроз чињеницу да је на „Свидјетелство истино", којим се доказује порекло најугледније српске породице Рашковића, свој потпис поред српског патријарха, хиландарског архимандрита, рашког митрополита и студеничког архимандрита ставио још само дечански игуман Захарија.[183] Према Општем листу судећи, Дечанци су 1764. године били, просећи милостињу, у Подгорици, а обишли су и манастир Студеницу. Исте те године Кахриман-паша, на тужбу дечанског братства да им нови патријарх Грк Калиник тражи новац, својом бујруулдијом препоручује монасима да се понашају само у границама царског берата (ДК-73). Међутим, према неким доцнијим вестима, требало би да се у току те године десио неки догађај (о којем немамо непосредних сведочанстава, већ само каснијих предања) који је прекинуо нит нормалног манастирског битисања. Тачно стотину година касније, тј. 1864, Серафим Ристић у својој књижици *Дечански сиоменици* прича како је, кад је Данило Кажанегра дошао у Дечане, а из његове хронологије може се извести да се то десило баш 1764. године, манастир био толико запуштен и напуштен да је у њему затекао само једног свештеника, Васу Цинцарина. Он је зато сакупио шест ђака, обучио их и спремио, а затим замонашио. Ти млади јеромонаси су се после ревносно трудили да доведу манастир у боље стање.[184] Сава Дечанац понавља причу Серафима Ристића без икаквих измена.[185] Јастребов се у свом казивању ослања такође на Серафима, иако неки извори које сам цитира побијају Серафимово казивање.[186] Милош Милојевић допуњава Серафима новим појединостима. По њему, кад је Данило дошао у Дечане манастир је био сасвим пуст, без ијединог калуђера. Само је један бег из Истиниће држао кључеве од ћивота, отварао га и поклоне посетилаца узимао за себе. Кажанегра га је истерао из Дечана и отео му кључеве, а затим направио колибу поред манастира, јер су, наводно, све зграде и зид около били порушени. Сакупио је затим ђаке и све се даље одвијало по Серафиму. Синови истераног бега пуцали су на Данила; он је ишао Махмуд-паши Бушатлији у Скадар и овај му је дао дозволу за поправку манастира.[187] О овим потоњим догађајима, међутим, постоје аутентични извори, хуџети и бујрулдије, који показују да се напад на Дечане збио тек 1776. године[188], да је бујрулдија Махмуд-паше издата тек 1786. године[189], а да су поправке манастира и конака вршене од 1786. до 1799. године.[190]

Први сачувани податак у коме се Хаџи Данило помиње као игуман потиче из 1770. године[191], а ако је претходно био обичан сабрат четири године, како Серафим каже, његов се долазак у манастир може везати за 1765. или 1766. годину, а тај вакуум у манастирском животу, ако је и био у тој мери изражен као што говоре малопре поменути описивачи манастира Дечана, могао је бити само последица дугог избивања монаха у писанији, а никако потпуног запустења манастира Дечана. Но ипак је карактеристично, иако то може бити и случајност, да од 1764—1767. нема сачуваних вести о Дечанима. Из 1767. године је илам — судска пресуда[192] —

[175] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 3165; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 13.
[176] Г. Ј. Јуришић, *Дечански ирвенац*, 37—40.
[177] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 13.
[178] Дечанска библиотека, сигнатура Ш-21.
[179] Дечанска библиотека, сигнатура Ш-30; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 13.
[180] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 13.
[181] Дечанска библиотека, сигнатура Ш-28, Ш-29; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 13.
[182] М. Шакота, *Два илуминирана рукописа из XVIII—XIX века у збирци манастира Дечана*, Саопштења IV, Београд 1961, 57—66; Д. Медаковић, *Минијатуре параклиса из Дечана*, Старине Косова и Метохије II—III, Приштина 1963, 101—113+11 сл.
[183] М. Костић, *Усиванак Срба и Албанаца*, 205.
[184] С. Ристић, *Дечански сиоменици*, 46—53.
[185] С. Дечанац, *Високи Дечани*, 1887, 103; од њега је преузео и В. Петковић (уп. *Дечани I*, 13).
[186] С. Јастребов, *Манастир Дечани*, 196—197.
[187] М. С. Милојевић, *Путопис III*, 23.
[188] ДК-70.
[189] ДК-24.
[190] ДК-310, 343, 36; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 14.
[191] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 8374.
[192] ДК-328.

из ког се види да су Дечанци већ 7—8 година имали проблема са суседним Истинићанима, који су им запосели имања. Тапија на продату земљу у Тетовској нахији из 1768[193] показује да је манастир живео у лошим материјалним приликама, али је ипак био активан. Најзад, јеванђеље с оковом јеромонаха Симеона[194], у ком се 1768. године потписао Мојсеј, архимандрит „светаго Стефана краља Дечанског", показује да је дечански старешина и даље био онај исти архимандрит Мојсеј на кога смо наишли пет година раније како се спрема за пут у Херцеговину. Значи, манастир је радио. Братство је, бар делимично, било на окупу, а о коначној запустелости манастира није било говора. И Хаџи Данило је већ тада чинио део тог братства.[195] Као што смо већ поменули, он се 1770. јавља на положају манастирског игумана, а у бројном братству из 1772, које се заклињало на верност манастиру и бројало 15 калуђера, игуман је Данило, а архимандрит је Мојсеј.[196] Изгледа да у ово братство још није било увршћено оних шест Данилових ученика, јер међу записаним калуђерима нема помена о најбољем од њих, Захарији, будућем Рашко-призренском епископу. Манастирска сабраћа, овога пута њих двадесеторица, заклели су се и на хрисовуљи да ће остати верни манастиру до последњег даха сем у случају ропства.[197] Да ли су одржали реч, није могуће утврдити. Наредне, 1773, године у манастиру је архимандрит још био Мојсеј, који се потписао на зиду у цркви.[198] До 1776. опет нема сачуваних вести о Дечанима. Из те године потичу документи који показују да је она била изузетно тешка за Дечане, а посебно за игумана Данила. Сељаци из Истинића не само да су били присвојили манастирску земљу, већ су на њој дизали и своје зграде.[199] Да ли у вези са тужбом противу њих дукађинском мутесарифу, који је пресудио у корист манастира, или из неких других разлога[200], тек те исте године десио се тежак инцидент. Качаци (одметници), манастирски суседи из села Дечана, прислонивши лестве уза зид пуцали су у манастир и веома тешко ранили игумана Данила и калуђера Илију Тодоровића.[201] Још један тежак ударац сручио се на игумана Данила. Калуђер Методије, који се 1772. заклињао на верност манастиру, прекршио је задату реч и сакупљене прилоге из писаније није донео манастиру, већ је, напротив, обилазио срезове и чинио „рђава дела која му не приличе". Султанов ферман налаже да се он ухвати, сакупљени новац одузме, а он интернира у манастир Калафат на Светој Гори.[202] Поред свих невоља, ова саблазан морала је тешко пасти енергичном и частољубивом Данилу.

Митрополит црногорски Сава Петровић поклонио је 1777. године Дечанима једну књигу[203], а у ту годину датован је и један сребрни нож сачуван у ризници. Следеће, 1778, године умро је и у Дечанима сахрањен већ помињани архимандрит Мојсеј Петровић[204], а Хаџи Данило, у вези с тим, од султана Абдула Хамида добија ферман и берат као управитељ свих дечанских имања и царски соколар.[205] Исте године он се трудио да добије дозволу за поправку дечанске цркве и преко цариградског патријарха жалио се Порти на поступање полицијских чиновника у вези са „мереметом" — поправком цркве.[206] Године 1777. или 1778. Хаџи Данило је у Проскомидији забележио највредније ствари из дечанске ризнице: 5 крстова, 2 појаса, 3 чаше и лађица (тамјаница) и 1 орах оковани, 3 јеванђеља окована, 3 рукава (наруквице?), један инорог (артосна панагија) — укупно 14 предмета.[207]

Калуђери су са Општим листом 1778. сакупљали прилоге у Скопљу и Нишу. Не може се утврдити због чега је те године дошло до учесталих посета епископа Дечанима.[208] Својом жалбом цару игуман је успео следеће, 1779, године да на основу царског фермана дукађински мутесариф (окружни начелник) Сејфедин изда дозволу за поправку појединих делова дечанске цркве и наложи да манастир због тога нико не може ометати.[209] Међутим бујрулдија Тахир Мухарем-паше показује да непријатности и поред тога нису престајале. Неки „злочинци" су их и даље плашили, нису давали да изађу из манастира и настојали су да их опљачкају.[210]

Наредне године, 1780, пећки кадија Салабеговић издао је још један акт у вези са поправком манастира, тзв. тамир-тескеру.[211] Новаца за градњу никад није било довољно, и у току 1780. и 1781. године калуђер са Општим листом боравио је у Сарајеву прикупљајући прилоге од богатих и дарежљивих сарајевских грађана, а 1782. године налазио се у старовлашкој „престоници" Новој Вароши. Кир Симеон Дечанац је 1783. обновио икону Каменовање Светог Стефана. Изгледа да материјалне прилике манастира 1784. године нису биле тако лоше, па је купљена једна парцела са кестењем у атару села Дечана. Прилози су и даље сакупљани. Општи лист је ношен у прокупачки, нишки и пиротски округ, затим у ужичку нахију, Нови Пазар, Рогозну, Призрен, новобрдску нахију, а затим на југ у дибарску и штипску нахију, па на Атос, у манастир Зограф. Да су поред новца добијани и предмети сведочи један пролог, који је даривала госпођа Анђелина из Бара[212] приликом боравка калуђера са Општим листом у овом месту.

Колике су раздаљине прелазили монаси сакупљајући прилоге види се из податка да су у 1785. години већ били у београдској нахији и Ваљеву, а 1786. поново на југу, у Прилепу, Битољу и Тетову. У манастиру је настављана градња. Од краја априла па до новембра мајстори су изградили воденицу и две „палате" (зграде од тврдог материјала), али је игуман због трошкова градње упао у дуг.[213] Сем тога, поново је био на удару „бунтов-

193 ДК-295.
194 М-19.
195 У Богородичиној цркви у Студеници потписао се Дан. Паштровић постриж ник ман. дечанског 1768, В. Петковић, *Записи и натписи у старим црквама српским*, X—XI, Старинар 1935—1936, 38.
196 Јеромонах Симеон, јеромонах Дионисије, јеромонах Герасим, јеромонах Јоаникије, свештенојереј Гаврил, јеромонах Исаија, свештенојереј Сава, монах Јосиф, јеромонах Димитрије Паштровић, јеромонах Никодим, јеромонах Методиј Скопљак, јеромонах Василије, јеромонах Илија Херцеговац, јеромонах Леонтије. Игуман и архимандрит се нису заклињали. Књига за заклињање дечанских монаха (уп. Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 65—67); Л. Павловић, *Нав. дело*, 24.
197 Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 7514—7516.
198 В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 13.
199 ДК-329.
200 Оних које помиње Милојевић, *Путопис III*, 23.
201 ДК-70.
202 ДК-6; Калафат, манастир, а затим метох Велике Лавре на Атосу. Уп. М. Живојиновић, *Светогорске келије и игрови у средњем веку*, Београд, 1972, 22, 26, 55—56.
203 В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 13.
204 И. С. Јастребов, *Манастир Дечани*, 196.
205 ДК-172, ДК-41.
206 ДК-167.
207 Проскомидија, лист 4а.
208 С. Дечанац, *Нав. дело*, 1889, 185.
209 ДК-53.
210 ДК-197.
211 ДК-346.
212 В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 14.
213 Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 8654; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 14.

ника", који су га нападали и због тога је морао да иде Махмуд-паши у Скадар да га заштити.[214] Те године је ризница допуњена једним лепим прилогом. Трудом јеромонаха кир Симеона Живковића израђен је крст са оковом од позлаћеног сребра. Овај кир Симеон биће исто лице са кир Симеоном Дечанцем, који је три године раније био заслужан за обнову иконе Каменовање Светог Стефана. Године 1787. прилози су сакупљани у нишкој и крушевачкој, као и јагодинској нахији, а 1789. ризница је приновљена звездицом од сребра, украшеном коралом, коју је поклонио извесни Петар Радосављевић.[215] Тих година Дечанци су купили кућу у Скопљу у Јегит-пашиној махали, која је постала дечански метох.[216]

Почетком десете деценије, најпре 1790. или 1791[217], сакупљајући грађу за своју *Историју*, у Дечанима је код архимандрита Данила боравио Јован Рајић. Посматрајући манастир не само као центар култа светитеља и мученика Стефана Дечанског већ и као историјски споменик, он је преписао извесне натписе и унео их у своју Историју.[218] „Преподобњејши отац Данило" на дан 18. новембра 1790. шаље по пећком проигуману Никодиму један штампани руски псалтир на дар Пећкој патријаршији[219], а 1792. иконом, вероватно дечански, даје Дечанима један рукописни пролог из друге половине XV века.[220]

На седамдесет шестом листу Проскомидије 1794. године уписао се као приложник Хаџи Ђорђе Петровић из Солуна (Селаника), и за своје здравље и за душу својих родитеља „писао" манастиру 69 икона. Иако се може претпоставити да је Хаџи Ђорђе својеручно насликао у Дечанима 69 икона[221], биће ипак да је овај богати приложник само *платио* да се оне насликају.[222] Чудан је само тај број — 69 комада — који би говорио да је реч о некаквој целини, међутим, дечански иконостаси су настали много доцније, од 1813. до 1818. године, а и бројчано не би одговарали, јер иконостас у капели св. Николе броји 30, а у капели св. Димитрија 52 иконе. За сада ће, изгледа, дар Хаџи-Ђорђа Петровића морати да остане неидентификован.[223]

Исте, 1794, године наступило је време да се игуман Данило са својим учеником Захаријом запути у Јерусалим на поклоњење Христовом гробу.[224] Захарија је у Јерусалиму те године добио грчки молитвеник од једног руског калуђера.[225] За време њиховог странствовања Дечане је погодила елементарна непогода: 17. октобра увече ударио је гром у цркву. Прво се појавио „огањ над црквом од истока . . . , а онда пуче, све се Дечане потресе . . . и сва црква сјаше ка и сунце", забележио је поп Сава „на служби у Дечанима", који је овај догађај сматрао божијим знамењем.[226] Да ли су тада већ Хаџи Данило и Хаџи Захарија свраћали на путу из Јерусалима у Бугарску и Цариград, како тврди касније Серафим Ристић, не може се знати. Међутим, 15. августа 1797. Хаџи Данило је већ у Дечанима и он у име дечанског братства шаље икону са ликом Стефана Дечанског цркви Св. архистратига Михаила и Гаврила у Сарајеву.[227] Прилога су били изгледа доста сакупили, јер се у 1798. години наставља са поправком и градњом у манастиру. Те године Абдурахман-паша из Пећи и Мустај-паша из Ђаковице издају Хаџи-Данилу бујрулдије,[228] а пећки кадија мураселу[229] за изградњу трпезарије. У мурасели коју је исте године издао ђаковички кадија Теифиг, на основу бујрулдије Абдурахман-паше, каже се да се ова дозвола издаје дечанском игуману за поправку конака (трпезарије), чије је рушење изазвала велика киша.[230] Можда су то још увек биле последице невремена које је захватило Дечане у јесен 1796. године, и овај посао је дочекао игумана да се врати с путовања.

Поред новца, побожни хришћани прилагали су Дечанима и читава имања. Тако је 1788—89. године један ћурчија из Тетова поклонио два винограда, покућство, коње и звона манастиру.[231] Тескера и сенет из 1798. и 1799. године[232] показују да је Хаџи Данило и даље уживао права и испуњавао обавезе царског соколара. На самом крају века, 1799. године, јеромонах Атанасије, херцеговачки протосинђел, поручио је да се израде бронзана врата у припрати и дао је да се на њима то и напише.[233]

Од 1800. до 1918. године

У освит новог века, 1800. године, манастирске реликвије крв Стефана Дечанског, кост св. Пантелејмона, честица Часног дрвета и др. стављене су у сребрни ћивот лепе уметничке израде.[234] Хаџи Данило Паштровић саградио је 1801. скоро један метар висок крст, окован у сребро и бакар са позлатом[235], и, како каже у натпису који је својом, прилично невештом руком изгравирао на стопи, дао га у руке јеромонаху Захарији Дечанцу „за послужити св. обитељи својој дондеже Бог произволити". Из тога би се можда могло закључити да је Данило намењио овај крст да га Захарија носи са собом приликом писаније, јер у писму за писаније, које на жалост није датовано[236], каже се да се Хаџи Захарија упућује у прошњу

[214] ДК-24.
[215] М-202.
[216] ДК-293.
[217] О обављеном опасном путу кроз манастире Јован Рајић је писао митрополиту Стратимировићу 1791; вид. Н. Радојчић, *Српски историчар Јован Рајић*, пос. изд. САН CCIV, књ. 7, Београд 1952, 34.
[218] *Историја*, 581—582.
[219] Д. Вуксан, *Записи и натписи*, Зборник за историју јужне Србије и суседних области I, Скопље 1936, 303.
[220] Р-59.
[221] П. Момировић, *Једна копија Лонгинове иконе у Сарајеву*, Зборник заштите споменика културе III/1, Београд 1953, 98.
[222] Тако је мислио и В. Петковић стављајући реч „писао" под знаке навода (*Дечани I*, 14), а исто мисли и З. Кајмаковић, који је усмено са мном о томе разговарао.
[223] Лазовићи су у Дечанима осим иконостаса насликали или пресликали и већи број икона. Но најранији датум који се тачно може везати за њих је почетак друге деценије XIX века, док је већина дела недатована.
[224] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 3677. И овде је С. Ристић погрешио, јер он овај пут ставља тачно 10 година доцније, *Нав. дело*, 51.
[225] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 14.
[226] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 3677; сличне манифестације приликом удара грома у лето 1981. године запазио је и садашњи игуман О. Јустин Тасић.
[227] П. Момировић, *Једна копија Лонгинове иконе*, 95.
[228] ДК-310 и ДК-343.
[229] ДК-35.
[230] ДК-302; о трпезарији вид. С. М. Ненадовић, *Трпезарија проигумана Ђорђа у Дечанима*, Старине Косова и Метохије I, Приштина 1961, 293—310.
[231] ДК-205.
[232] ДК-334, ДК-317.
[233] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 14.
[234] М-91.
[235] М-52.
[236] ДК-21.

за манастир и са собом носи крст у коме су честице Часног дрвета, као и мошти св. Саве Српског. Како је Захарија још увек био јеромонах, а не игуман, вероватно је ово писмо за писаније настало још у првој деценији XIX века и, кад се упореди са натписом на крсту, може се заиста веровати да је овај крст Хаџи-Захарији дат да га носи собом на писанију. Прилози које су Дечанци добијали нису, као што се већ видело, били искључиво у новцу. Тако је баш 1801. Пола Андрејевић поклонила манастиру кућу у Новој Вароши.[237] То је једно од важних сведочанстава о снажним везама које је народ Старог Влаха одржавао са Дечанима, о чему ће доцније бити више говора.

Године 1801. игуман Данило је имао опет крупних неприлика. У немирном Бивољаку десило се убиство и локалне власти су тражиле да манастир исплати одштету за крв, тзв. крвнину. Дукађински мутесариф (окружни начелник) морао је бујрулдијом да заштити манастир од неоправдане обавезе.[238]

Боравећи у писанији, калуђери су вршили и улогу популаризатора манастира Дечана; позивали су народ да посети манастир (о чему ћемо доцније нешто више рећи) и тако га дарује. Приликом посете св. Краљу 1802. године, поклоници из Тетова даривали су Дечанима једну лепу сребрну чашу — тас — коју је саковао мајстор Ђанко.[239] И те године су Дечанци примили један велик дар. Ђока Петровић из Велике Хоче оставио је манастиру своје имање, које се састојало од куће са вртовима и виноградом, „као допринос добробити те цркви и хришћанске вере".[240] Исте године игуман Данило је продао ту кућу за 4 000 гроша[241], а за 1 000 гроша купио је виноград, опет у Великој Хочи.[242] Очигледно, практични игуман схватио је да „добробит манастира" лежи, између осталог, и у производњи доброг вина, што се и данас у привредној активности манастира не занемарује.

У једном запису из 1802. године, у коме се каже да је година била „зла" и да је манастир трпео велику несташицу[243], као игуман се наводи Никифор. Међутим, изгледа да су се игумани брзо смењивали, па је већ 1803, „милошћу" игумана Антима, господин Теодор Пеиморовић дао да се изреже бакрорезна плоча са ликом Стефана Дечанског.[244]

Грандиозна епопеја српског народног устанка није оставила по страни ни Дечане. Непосредно пред његово избијање, 10/24. јануара 1804, Петар I Петровић Његош, владика црногорски, обавестио је свога сродника Хаџи-Данила (којег зове игуманом) да они, Црногорци и са београдске стране Срби, имају намеру „скочити на оружје" против непријатеља Турака, не би ли и њих, тј. Стару Србију, избавили, и зато упозорава игумана да гледају да сачувају живот св. Краља са моштима и крстове и све утвари црковне, па ако их не узмогну сачувати да их преко Васојевића, Куча и Пипера донесу на Цетиње.[245] Примивши озбиљно ово упозорење, мудри Хаџи Данило није прихватио предлог да помера ствари из манастира, већ их је спасао својом домишљатошћу. Добро познавајући прилике у дечанском крају, знао је да мошти св. Краља уживају поштовање околног народа албанске народности. Они су га називали Krajli Shêjt prej Dequanit (св. Краљ из Дечана) или Baba Kral (отац Краљ)[246], а представници одређених угледних породица, као дечанске војводе, чували су манастир стражарећи у одређеној просторији у пиргу изнад капије.[247] Самог игумана народ је поштовао и многи угледни Албанци узимали су га за шишаног кума. Зато у овом тешком часу Данило сазове истакнутије Албанце и Србе, онда им изнесе крстове Дечанског и цара Душана, друге крстове и утвари, и затражи од њих зајам понудивши им ове ствари у залог. Када је тако сместио најдрагоценије ствари — крст Дечанског код бега Рамосића, крст цара Душана код једног Србина трговца у Нишу итд. — добио је на зајам 40 кеса новаца, а за половину је одмах купио жито код околних Албанаца. Кад је букнуо устанак, пећки паша дође с војском у манастир тражећи, између осталог, и новац за издржавање војске. Игуман, уз сведочење Рамосића и других угледних Албанаца, увери пашу да је манастир сиромашан, јер је недавно морао да зајми новац да би купио жито. То обесхрабри пашу, па напусти манастир, како каже Ристић, „не тражећи од калуђера ни ручка, а камоли шта друго".[248]

Дечанска црква је у то време била у лошем стању и ваљало ју је оправљати. Мудри старешина је поставио најпре начелно питање да ли се по турским законима може поправити оштећена црква[249], па, добивши фетвом непристрастан одговор, обратио се затим за одобрење надлежним властима. Мурасела из 1804[250] којом се дозвољава изградња „према старој градњи без икаквог додавања" темељи се баш на овој фетви. Два изуна из исте године[251], ослањајући се на ову мураселу и на једну бујрулдију која није сачувана, дозвољавају поправљање појединих порушених страна цркве и куле (вероватно улазне). Из 1804. године је и једна бујрулдија којом се калуђеру Теодосију из Дечана, игумановом изасланику, омогућава несметано обилажење цркава и других богомоља.[252] Дечански јеромонах Максим ишао је 1805. у Јерусалим као поклоник Христовог гроба.[253]

Године 1806. дечанска ризница је приновљена једним лепим крстом, радом сарајевског кујунџије Симе Ристића Габелића, који у натпису наглашава, што је доста ретко, да га је радио „за паре"[254], али не каже ко је те паре дао. Вероватно сарајевски грађани, јер су дечански калуђери одржавали блиске везе са сарајевском црквом и њеним парохијанима.

Бујрулдијом скадарског валије Мустафе постављен је у Дечанима нови војвода Мустафа, син Тафин из Црвеног Брега, и наложено му је да штити интересе раје.[255] Према Леонтију Нинковићу „у манастиру је стално становао по један виђен угледан, и храбар Арнаут из јачег фиса, са једним или два своја блиска

[237] ДК-87.
[238] ДК-305.
[239] М-9. В. Петковић је сматрао да се мајстор звао Јанко, а „богодано место Тетово" он је читао „Богдан из Тетова", *Дечани I*, 14.
[240] ДК-322; ДК-314.
[241] ДК-232.
[242] ДК-115.
[243] *Дечани I*, 14.
[244] Б-6.
[245] Писмо је објављено (С. Ристић, *Нав. дело*, 23—24).
[246] Т. Вукановић, *Нав. дело*, 371.
[247] М. Краснићи, *Манастирске војводе у косовско-метохијској области*, Гласник Музеја Косова и Метохије III, Приштина 1958, 110—115.
[248] С. Ристић, *Нав. дело*, 48—50.
[249] Фетва, на жалост, није сачувана.
[250] ДК-292.
[251] ДК-188; ДК-193.
[252] ДК-77.
[253] *Дечани I*, 15.
[254] М-46.
[255] ДК-342.

рођака. Звао се војвода и чувао је манастир у име фиса. У случају потребе, цео фис је био дужан бранити манастир и гинути за њ. У старије доба, војводе су постављале валије својим декретом, а последњих сто година (текст је из 1927, напомена М. Ш.) су из села Дечана, фиса Гаш. Имале су плату од манастира — једну лиру месечно, стан и храну у манастиру"[255a]

Сребрни филигрански крст израдио је 1809. за манастир Дечане „Јовчо мајстор" у Кратову. На њему се, у непознатом својству, потписао јеромонах Пајсија при игуману Данилу.[256] Значи да је Дечанима Данило још био игуман. Биће да су га 1802—1803. године у његовој одсутности само замењивали Нићифор, а затим Антим, који су се потписивали као игумани у то време. Јеромонах Хаџи Захарија откупио је 30. септембра 1810. од Турака јеванђеље и два минеја[257], који су „оплењени" од царског манастира Студенице. Јеванђеље се и данас налази у Дечанима[258], док су два минеја враћена у Студеницу и сада се налазе у Доњој испосници. Ове књиге су вероватно похаране 1806. године, када су у вези са догађајима из првог устанка студенички калуђери, узевши најзначајније утвари и ћивот Стевана Првовенчаног из манастира, избегли у планину изнад Студенице. Манастир је тада остао пуст и подобан за пљачку преосталих ствари.[259] Године 1811. дошло је до смене у управи Дечана. Хаџи Данило је унапређен у архимандрита, а игуман је постао Хаџи Захарија. Они су заједнички поручили да се препише и ослика Служба и Акатист Стефану Дечанском. Ова књига је написана у дечанској скрипторији 1812. и завршена 20. фебруара. Минијатуре на којима су приказани Хаџи Данило и Хаџи Захарија са радовима које су на цркви и око цркве изводили сликао је Алексије Лазовић 1813. године, такође у Дечанима. У запису у овој књизи Хаџи Данило је већ насловљен као архимандрит и скевофилакс, што ће рећи ризничар, док је Хаџи Захарија назван игуманом.[260] Значајнији њихов заједнички подухват била је израда иконостаса у параклисима Св. Николе и Св. Димитрија. На икони Стефана Дечанског и Св. Симеона, на иконостасу св. Димитрију, налази се натпис у ком се каже да је благословом и по наређењу господина Хаџи-Данила, архимандрита светодечанског, насликао поп Симеон и његов син Алексије Лазовић. На икони арханђела Гаврила такође је натпис у истом смислу, само се као настојатељ помиње Хаџи Захарија, игуман. Ови се натписи односе на цео иконостас, па иако ни до данас није сасвим рашчишћено значење појмова „благословеније", „повеленије", „труд", „настојаније", „иждивеније", сви се они могу свести под одређени садржај: поручивање и старање о томе да се изради и ослика иконостас или неки други објект. Ако се прате остали натписи на овим иконостасима, види се да је дуборезбарење иконостасних преграда и сликање икона у једном и другом параклису трајало 7 година и да су иконостаси били завршени 1818. године. Главни мајстор дуборезац, „устабаша" дуборезачке тајфе, био је Трајко Хаџи Дочо Рекалија, а сликари су били поп Симеон и његов син Алексије Лазовић, родом из Бијелога Поља.[261]

Манастир је, по свему судећи, тих година био у добром материјалном стању, па је 1814. купљена шума у селу Осојане.[262] Међутим, старе неприлике су и даље трајале. Сукоб са Истинићанима око земље у Гошавици (Гушавици) 1815. имао је свој краткотрајни епилог на суду код пећког кадије, који својим иламом пресуђује у корист манастира.[263] Следеће, 1816, године манастир опет купује једну њиву у Осојану[264]; тада је Дечанима поклоњено и једно кандило.[265] Калуђер Теофил у име манастира 1817. године купује кућу у Нишу, од 3 собе, 2 подрума и штале. Димитрије и Цвета Чурчије дали су манастиру виноград и 50 гроша, као прилог за куповину куће, која је, иначе, ранијем власнику плаћена 450 гроша.[266] У овој кући у Нишу, која се налазила у Ћир-Костином сокачету, доцније Дечанској улици, одседали су дечански монаси кад су ишли у писанију, а одавде су полазиле и групе поклоника које су ишле у Дечане моштима св. Краља. Сматра се да су Дечанци и раније имали свој метох у Нишу[267], но о томе ће касније бити више говора. У Парусији Хаџи Данило наводи шта су све они урадили у Дечанима. Цркву су прекрили оловом, темпло поновили, изнова саградили град око цркве, сазидали велику трпезарију, кулу и келије „како је прежде било", и због тога су пали у несносан дуг од 30 000 гроша. Иако је, судећи по активности манастира, владало релативно благостање, један запис сачуван у Пећкој патријаршији сведочи да су 1817. године сукоби са околним становништвом достигли кулминацију, па су Хаџи Захарија и његов сабрат Хаџи Калиник морали да побегну и да се склоне у Патријаршију.[268]

Два загонетна фермана Абдула Меџида I из 1818. године чувају се у Дечанима, а њихов смисао ни до данас није јасан. У њима се налаже кадијама и забитима (полицајцима) да прихвате седам тајанствених особа кад буду пролазили кроз њихов крај, да им обезбеде бесплатне коње и пратњу кроз опасна места.[269] Лица се не именују нити се може наслутити ко су они били, ни како су се ови фермани нашли у Дечанима. Године 1818, на молбу дечанског игумана, Махмуд-паша ђаковичког округа наименовао је Дор Берата за новог дечанског војводу.[270] Ту негде, између 1817. и 1819. године, треба ставити и недатовану Парусију са минијатурама Алексија Лазовића. Поред изванредно сликаних минијатура историјске садржине, она има и изузетно опширан текст пун података, који позива на давање прилога. Из ње се види да је приликом одлазака у писанију за манастир дечански игуман собом носио Проскомидију, Општи лист, Парусију и Поменик, у које су се, по избору,

255a *Братство Лавре Високих Дечана*, V.

256 М-45.

257 Јеванђеље Јована Богослова, штампано у Москви 1665, и минеји за јули и за август, такође московска штампа, XVIII век.

258 Ш-25.

259 Уп.А. Василић, *Ризница манастира Студенице*, Саопштења II, Београд 1957, 25—26. Ове књиге су вероватно враћене у Студеницу много доцније, тек 1835. године, о чему ће још бити говора.

260 Акатист, публикован. Уп. М. Шакота, *Два илуминирана рукописа из XVIII—XIX века у збирци манастира Дечана*, Саопштења IV, Београд 1961, 62—65. О занимљивом садржају ових минијатура, види под „Бакрорези".

261 О дуборезбареном делу вид. Л. Павловић, *Дечански натписи дуборесца Трајка*, Зборник Музеја примењених уметности, Београд 1959, 5, 137—143. О иконама на иконостасу припрема студију Р. Станић.

262 ДК-94.

263 ДК-298.

264 ДК-296.

265 М-200.

266 ДК-40.

267 В. Гагулић, *Метох манастира Високих Дечана у Нишу*, Ниш 1968, 2—3, 6.

268 В. Р. Петковић, *Натписи и записи*, Старинар 1924—25, 27.

269 ДК-116; ДК-166.

270 ДК-269.

приложници могли уписивати, као и Часно дрво и руку св. Никите (у ћивоту).[271]

Године 1819. Хаџи Захарија је у Цариграду унапређен у рашко-призренског и скендеријског митрополита.[272] Вероватно је 1820. јеромонах Теофил постао игуман. Из те године је његов печат с монограмом и датумом[273], а калуђер Јоаникије 5. марта уписује своје име на сребрном ћивоту са честицом Часног крста и моштима апостола Томе и једног св. столпника.[274] Те, 1820, године умро је у Дечанима стари и заслужан архимандрит Данило Кажанегра.[275] Убрзо затим велика се несрећа сручила на манастир. У Грчкој је 1821. избио устанак против османлијске власти, који је обухватио велику област и изазвао турско огорчење. Да би се застрашили устаници, у Цариграду је обешен патријарх Григорије, два митрополита и неколико десетина епископа и свештеника. Из предострожности, Порта је проширила репресивне мере и над осталим хришћанским становништвом[276], па је овим таласом била захваћена и Метохија. Новопостављени рашко-призренски и пећки митрополит Захарија са сарадницима отеран је у затвор, у Новом Пазару су обешена два дечанска калуђера и један у Приштини, док је четврти умро путујући у Сјеницу на погубљење.[277] Стање се до краја године већ било мало смирило и 7. новембра Дечанци пишу кметовима српске црквене општине у Сарајеву, „благонадеждним" (пуним добре воље) ктиторима своје обитељи, да им, молећи се богу за њих и за њихове породице, шаљу „сослужитеља" кир јеромонаха Висариона код господина владике и код њих ради милостиње „за укрепленије светог манастира вишереченог". У потпису су се нашли архимандрит Василије и игуман Пајсије, јеромонах, са братијом.[278] Следеће, 1822. године, неки Јова је поручио и платио да се за једну икону изради „венац", тј. оков око главе светитеља, од посребрене и позлаћене легуре (М-212).

Тешко стање за српски народ и његову цркву потрајало је све време грчког устанка (1821—27) и руско-турског рата (1821—29), као и у раздобљу антиреформног покрета турско-албанских паша (1830—31). То је нарочито појачано прогонима Срба које је предузео Јашар-паша у приштинском санџаку.[279] Ваљда због тако тешког стања, 24. марта 1825. Махмуд-паша призренски морао је да изда рухсатнаму[280] (дозволу за путовање) дечанском игуману у Велику Хочу да обиђе винограде и винице (винске подруме), успутно налажући да нико не сме да га напада.

Један крст у нијелу московске израде, који је, по жигу судећи, настао 1826[281], сачуван је у Дечанима, али се не зна кад је добијен на поклон. Два крста јеромонаха Калиника, који, на жалост, нису прецизно датовани[282], настали су негде тих година, јер је један Калиник 1821. постављен за игумана дечанског.[283] Игњатије, који се помиње можда као мајстор на једном од Калиникових крстова, дошао је у манастир тек 1826[284], а 1827. се опет један Калиник (вероватно исти) помиње као јеромонах у Дечанима.[285]

Већ почетком XIX века, па све до српско-турског рата 1875, а није искључено да је тако било и раније, Старовлашани су сваке четврте године долазили на поклоњење св. Краљу у Дечане. Ове походе су организовали Рашковићи, Борисављевићи и друге угледне породице. Поклоници су доносили обилне поклоне у новцу и натури, а из Дечана се враћали са књигама, св. утварима и верским реликвијама.[286] Ове походе уговарали су приликом писанија дечански калуђери, и чак правили спискове поклоника који ће у Дечане у одређено време доћи. Један триод, сачуван у нововарошкој цркви, донели су ходочасници из Дечана 1830. године.[287] Исте године, 15. септембра, сарајевски грађанин Јован Томић приложио је Дечанима извезен покров за ћивот од црвеног атласа.[288]

Године 1833. дечански игуман Теофил био је приморан да се због спора са Истинићанима поново обрати пећком кадији. После увиђаја на лицу места, кадија је пресудио да су најамници који обрађују манастирску земљу дужни да дају неопходне приходе манастиру, а да уз то не смеју више сећи манастирске шуме.[289] И са имањима у Великој Хочи није ишло све како ваља. Зато је, на игуманову молбу, призренски паша Хајрудин бујруздијом забранио сметање Дечанцима кад бораве на имању у Великој Хочи.[290] Но Дечанци су, упркос неприликама, проширивали имања баш у овом месту. Купопродајни хуџет из исте, 1834, године сведочи да су купили један виноград у Мијачин-Долу, у Хочи.[291]

Иако стар и већ болестан[292], игуман Теофил се упустио у један крупан подухват — обнову великог конака са северне стране цркве. Зато је 19. априла 1834. добио изунтескеру којом му Сејфедин-паша дозвољава да поправи „гостинске собе" у Дечанима, јер су готово срушене. Ово може извести само без икаквих додавања нових зграда.[293] Игуман Теофил је за овај посао припремио 300 кеса — преко 150 000 гроша. Пошто је већ био болестан, за организатора посла је наименовао свог будућег наследника Герасима, званог Мали. Иако је кнез Милош, колико се зна, дао као прилог само недовољну суму од 10 000 гроша, и то је изричито наменио за нови ћивот Дечанског, у натпису у тзв. шареној соби он је именован као ктитор овог конака, који је завршен тек после смрти игумана Теофила, 1836. године.[294] Да би прикупили потребну суму за довршење конака, дечански калуђери су 1835. поново кренули у велику писанију. Том приликом су опет заложили црквене

271 ДК-349.
272 Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 9095.
273 П-8.
274 М-90.
275 Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 10453.
276 В. Стојанчевић, *Српски народ у румелијском вилајету*, Историја српског народа V/1, Београд 1981, 233.
277 С. Дечанац, *Високи Дечани*, 1887, 135.
278 П. Момировић, *Једна копија Лонгинове иконе*, 103.
279 В. Стојанчевић, *Нав. дело*, 136—137.
280 ДК-337.
281 М-86.
282 М-50; М-51.
283 Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 9108; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 17.
284 *Исто*, 16.
285 *Исто*, 17.
286 Ј. Караматијевић, *Старовлашани — поклоници Св. Краља Дечанскоі и Св. Пећке Патријаршије*, Црква и живот VI, 1927, 10 и 11, стр. 365.
287 Исти, *Старине цркава Старої Влаха*, Нови источник II/2—3, стр. 65.
288 Т-14.
289 ДК-208.
290 ДК-42.
291 ДК-48. Према традицији, Дечанима је још цар Душан дао прве винограде у Хочи. Средином XVI века у селу је подигнут велик подрум, „винница". Поједини дечански монаси стално су боравили у Хочи (уп. Архимандрит Сава, *Призрен*, Братство II, Београд 1883, 43).
292 С. Ристић, *Нав. дело*, 56.
293 ДК-106.
294 С. Ристић, *Нав. дело*, 56; С. Дечанац, *Високи Дечани*, 1887, 230 (о изградњи овог конака доцније ће још бити речи).

утвари код Турака, а кад су вратили позајмљен новац добили су их натраг.[295] Исте те 1835. године игуман Теофил је писао „врховном кнезу" господар-Јеврему Обреновићу у Крагујевац да на његову жељу шаљу све студеничке књиге које су се затекле у Дечанима, укупно 13 комада, на дар Студеници.[296] Како је међу њима осам минеја, биће да су тек тада враћена и она два минеја који се сада налазе у студеничкој испосници и које је 1810. откупио јеромонах Хаџи Захарија, о чему је већ било речи.

Нови игуман Герасим је одмах после ступања на дужност 1837. имао доста посла око одржавања дечанских имања. На основу његове тужбе изашла је велика комисија у Истинић, на имање у Црвеном Брегу, да би потврдила да је то посед манастира Дечана, а не спахије из Ђаковице који је на ову земљу претендовао. Том приликом су утврђене и тачне границе имања.[297] Купопродајни хуџет из исте године, који је потврдио призренски кадија Мехмед Емин, обавештава да је манастир за 200 гроша купио још један виноград у Великој Хочи.[298] Но, као да је за свако путовање игуман морао имати дозволу, тако му је и те године Мехмед Хајредин-паша, мутесариф призренског среза, дао дозволу да путује у Велику Хоџу и обиђе виноград и кућу и упозорио при том да нико више не наноси штету игумановој њиви у Варини.[299] Побожни Призренац Димо Бокша уступио је 5. септембра 1838. године свој виноград у Мијачин-Долу у Великој Хочи Дечанима, за шта је издата тапија игуману Герасиму.[300] Исте године, 11. августа, манастир је добио тапију на још један, али овај пут купљен виноград у Мијачин-Долу у Хочи.[301] Изгледа да је игуман Герасим водио рачуна да куповином већег броја парцела укрупни посед како би се лакше обрађивао. И Герасим је, према доцнијем сведочењу, подигао у Дечанима два мања конака на спрат, са по 10 соба[302], али у манастирској архиви о тој градњи нема помена.

Из 1840. године је сребрна чаша — тас — коју је „соградио" Игњатије Дечанац.[303] Не може се сигурно утврдити да ли је Игњатије само платио или је и лично израдио ову чашу. Међутим, како се у Дечанима чува још једна веома слична чаша, на жалост без икаквих натписа[304], а на Калиниковом крсту, како смо већ рекли, уписан је неки Игњатије, без функције у односу на крст, склони смо уверењу да је јеромонах Игњатије био вешт у кујунџијском занату, што би у исто време било сведочанство и о постојању кујунџијске радионице, макар и у овако позно време у Дечанима. Из 1841. је један печат[305], али је припадао цивилном лицу и није познато кад је доспео у манастир. Са новим писмом, које је калиграфски исписао Лазар Петровић, призренски учитељ, архимандрит Хаџи Григорије упућује 1843. године у писанију јеромонаха Серафима Ристића да прикупља прилоге за Дечане.[306] Исте године неки Лазо из Велеса, дао је да се изради „венац" за икону св. Николе игумана Диомидија (М-213). А 1844. Дечанци су опет имали проблема са Истинићанима, који нису хтели да плаћају манастиру дажбине које су по закону били дужни. Бујрулдијом и шеријатским сенетом[307], власти су покушале да то исправе. У то време (1844—45) подигнут је устанак албанског становништва против турске власти. У области Призрена и Пећи дошло је због тога до праве анархије, у којој су опљачкани Пећка патријаршија и Дечани, а неки калуђери су чак били побијени.[308] Но и поред тога, у манастиру се живот одвијао даље. Године 1845. јеромонах Захарије Дечанац повезао је један пролог у Дечанима[309], што говори о континуитету књиговезачке радионице у манастиру. Да би што успешније вршили своју пропагандну делатност у односу на манастир, ширили свест о његовој светости и улози као српског националног жаришта, Дечанци су 1846. године дали да се у Бечу изрежу две бакрорезне плоче са ликом краља Стефана Дечанског, од којих га једна приказује као ктитора.[310] Овакви отисци добро су могли да послуже као дар многобројним ходочасницима или приликом обиласка других цркава и народа у писанији.

Међутим, отимачина дечанских имања у то време достигла је свој врхунац. Тројица дечанских калуђера — Хаџи Григорије, Агатангел и Антим — отпутовали су зато у Цариград да покушају интервенцијом Порте да зауставе тај процес. Шест сачуваних фермана султана Абдула Мецида I из 1847[311] и четири фермана из 1848[312] најбоље о томе говоре. Из султанских одлука види се да је дечанска имовина била нападнута са свих страна. Четири фермана односе се на узурпације Истинићана, појединаца или села у целини, којима су биле обухваћене њиве у Бивољаку, затим воћњаци, баште, воденице и виногради. Три фермана односе се на њиве и винограде у атару села Дечана, које су појединци или више њих заједнички присвојили. Земљу у Брњачи, како каже један ферман, отела је чак једна жена по имену Умиђулеуна, док је неки Садик запосео виноград у међи села Драгољевци и Подграђе. Један ферман се односи на узурпацију земље од стране Мир Халила, али се не види где се имање налази. Једанаести сачувани ферман, који су три калуђера тада добила од султана, упућен је Омер-паши (Латасу) и осталим првацима призренског и пећког кадилука и града Пећи. Он преноси царску заповест којом има да се спречи пролазницима кроз село Дечане да се намећу по кућама раје и да траже бесплатну храну и пиће за себе и стоку, уместо да остају у хановима тога села. Из тумачења документа на српском језику, види се да се овде манастир заузео за своје парохијане у селу Дечанима, код којих су Турци „падали" на конак и тражили „бадава" да једу и пију. Овим ферманом цар је забранио Турцима, каже се даље, „то чинити у напредак".[313]

Вероватно од прихода са писанија, манастир је 1847. купио кућу у селу Шапранце у околини Врања.[314] У то време старешина је био Хаџи Григорије, онај исти који

295 Ђ. Мано-Зиси, *Дечани*, Београд 1934, према белешци једног савременика догађаја.

296 М. Целебић, *Архивска грађа за историју Народног музеја I*, Београд 1969, 200—201.

297 ДК-25.

298 ДК-312.

299 ДК-46.

300 ДК-108.

301 ДК-338.

302 С. Дечанац, *Високи Дечани*, 1887, 247; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 17.

303 М-10.

304 М-11.

305 П-3.

306 ДК-365.

307 ДК-307; ДК-308.

308 М. Екмечић, *Српски народ у Турској од средине XIX века до 1878*, Историја српског народа V/1, Београд, 1981, 472; В. Стојанчевић, *Јужнословенски народи у Османском Царству од Једренског мира 1829. до Париског конгреса 1856*, Београд 1971, 171.

309 В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 17.

310 Б-4 и Б-5.

311 ДК-303; ДК-54; ДК-321; ДК-320; ДК-319; ДК-58.

312 ДК-50; ДК-324; ДК-23; ДК- 171.

313 ДК-164.

314 ДК-297.

је предводио делегацију код султана. Тада, 1848. године, купљено је имање — читлук у селу Синаји.[315]

У међувремену је у Србији дошло до бурних смена на државном кормилу, па је на престо сео кнез Александар Карађорђевић (1842—1858). Предузимљиви Дечанци заинтересовали су и новог владара за дечанску светињу и он је заједно са митрополитом Петром и јенопољским епископом Антимом учествовао у изради новог ћивота за мошти Стефана Дечанског, а платио је, према доцнијим сведочењима, и израду другог, незавршеног, сада безименог ћивота, који је био намењен моштима св. Јелене, Стефанове сестре, које, међутим, никад нису ни вађене из земље.[316] У натпису на ћивоту види се да је он био завршен 10. децембра 1848, а његову израду су новчано помогли и поједини „христијани велики и мали", и уз то дечанска братија која је тада била бројна, укупно 24 сабрата, међу којима су се чиновима издвојили архимандрит Хаџи Григорије, епитроп Антим, иконом Агатангел, егзарх и скевофилакс (ризничар) Серафим. Игуман је био Мојсеј от Васовић.

Само премештање моштију, односно старог ћивота са моштима у нови, обављено је доцније, тек на Петровдан 1849. године, о чему ће још бити речи. Те године, међутим, дечанска ризница је била знатно обогаћена. Тако је Стоиљко Деспотовић дао да се направи сребрни капак за мошти св. Мартирија у ћивоту израђеном 1841[317], док је Кирил Андрејевић, будући игуман, дао да се стари дуборезни крст окује у сребрни позлаћен оков, од новца сакупљеног на писанији кроз кознички и јошанички срез у Србији.[318] Манастир је 1849. године издао нову бакрорезну плочу са приказом Стефана Дечанског и сценама из његовог живота[319], која, на жалост, није сачувана и за коју само можемо претпоставити да је иконографски рађена по угледу на чувену Лонгинову икону истог садржаја.

У писму зеничком попу господину Стефану, Дечанци се 12. јула 1849. захваљују на „аманету" који су Зеничани послали Дечанима по Петру Деспотовићу, и то новац, без (платно), бошчалуке, пешкире, као и 1 000 гроша са именима приложника, за које ће се братство свакодневно молити на служби божијој. У исто време позивају попа Петра да са гостима дође, да виде и да се поклоне моштима, пољубе десницу св. Краља и приме благослов за душу и телесно здравље. Писмо је послао настојатељ Антим, затим Агатангел и Серафим са братијом.[320] Из овога се види да су не само из Сарајева, већ и из остале Босне, као и из Старе Србије, ослобођене Србије, Македоније и других крајева у Дечане непрестано пристизале групе поклоника, или пак њихови заступници, који су доносили манастиру дарове, али их и односили. Шаљиво делује један, на жалост, недовољно читак запис, који је у тренутку предаха, кад у цркви није било никога, угребао на бочној страни једног црквеног стола неки, изгледа задовољан посетилац — „да се зна кад поручиша ва црк да дођу к светоме кралу на поклоленије и ту сготовисмо што могосмо, рибице и гибанице и винца и ракијице и туи и небеше . . ." (нечитак завршетак).[321]

Настојањем скевофилакса Серафима Ристића, затим архимандрита Хаџи-Григорија Николајевића, Антима и Агатангела, у Књажевској штампарији у Београду 1850. године штампане су две књижице: *Акатист* и *Параклис св. Стефану Дечанском*. И оне су, такође, биле намењене све многобројнијим посетиоцима Дечана, а могле су да послуже и као подстицај за ходочашће. Те године се отац Серафим све више истицао својом активношћу. Његовим трудом и настојањем у Пећи је искован први његов сребрн и позлаћен крст.[322] Ризница је обновљена и новим сребрним ћивотима кујунџије Георгија Николајевића из Крушева[323], који их је исковао 1850, а један од њих је вероватно и сам поклонио манастиру. По стилу судећи, његови радови из приближно истог времена су још два сребрна ћивота, али нема записа ко их је поручио за манастир.[324] Ни на економском плану Дечани нису заостајали. Јеромонах Теофан купио је за 2 000 гроша кућу у Софији, у Хаџи-Хамзиној махали, за дечански метох.[325] Већи број кандила и других металних предмета, који су, по начину израде судећи, производи бугарских радионица, а сачувани су у дечанској ризници, можда би се могли повезати баш са овим дечанским метохом у Софији.

Пошто је био велик број монаха у Дечанима, њих 26, Дечанци су могли несметано да иду у писанију и да бораве изван манастира поводом неких других послова или задатака. Тако је јеромонах Ананија 1851. године привремено боравио у Скопљу, на служби св. Спаса,[326] а, вероватно, у вези са метохом који је манастир поседовао у Скопљу.

Већ је раније помињано да је био обичај, који су Дечанци завели најкасније почетком XVIII века, а није искључено да је постојао и раније, да се у писанију носе, ради изазивања посебних емоција код приложника, манастирске реликвије, крст са Часним дрветом и мошти разних светаца, а пре свега св. Саве. Но најважнија реликвија дечанског манастира од почетка XIX века била су два крста — Стефана Дечанског и, посебно, цара Душана. Прву јасну назнаку овог односа према Душановом тобожњем дару видимо приликом склањања реликвије пред први устанак, почетком 1804, код једног нишког трговца, о чему је већ било речи.[327] Међутим, како се будила и све више распламсавала национална свест, тако је ова реликвија, везана за име најмоћнијег, а не више најсветијег српског владара, добијала у значају, да би тај значај средином XIX века достигао врхунац. Пратећи развој библиографије о Дечанима, доста смо се на томе задржали, тако да не треба речено понављати. Но из целог тог случаја око Душановог крста, његовог боравка на Цетињу, у Загребу, Београду и успутним местима[328], поштовања и пијетета који су му свуда указивани, јасно се може закључити да је интересовање за Дечане и његове старине у то доба необично порасло. Дечани престају да буду само црква са моштима св. Краља, где многобројни поклоници долазе да се моле за здравље живих и спас душе умрлих. У то време

[315] ДК-111.
[316] Л. Нинковић, *Инвентар спољних културних украса Дечанске цркве*, Гласник Српске православне патријаршије, Сремски Карловци 1928, 18, 282.
[317] М-26.
[318] М-92.
[319] М. С. Филиповић, *Култ Стефана Дечанскоі на Овчем Пољу*, Хришћанско дело 1927/3, 186.
[320] М. Ђ. Н., *Старине*, Дабро-босански источник III/5, 1889, 77.
[321] Д-8.
[322] М-47.
[323] М-31.
[324] М-27; М-28.
[325] ДК-277.
[326] Запис у псалтикији на грчком језику (дечанска библиотека, Р-49).
[327] О томе види раније.
[328] Ј. Караматијевић наводи да су дечански калуђери показивали Душанов крст и народу у Старом Влаху, уп. *Пећка чудотворна икона Мајке Божије у Горњој Рашкој*, Нови источник, IV/6—7, 220—224.

у свести народа, а посебно најобразованијих људи, искристалисала се слика о Дечанима као националном жаришту, које чува успомену на херојско доба српског народа, а његове реликвије пружају наду у поновно враћање старе славе и слободне државе. То је била повољна клима и за појављивање прве публикације посвећене историјским старинама манастира Дечана. Сам Гедеон Јосиф Јуришић, њен творац, каже да су га на писање *Дечанскої йрвенца* подстакли веома заинтересовани учени људи из „прека". Да није тога било, можда се смерни, али радознали јеромонах не би одважио на тако тежак подухват, који је, рекло би се, својом замашношћу и одговорношћу премашао његове снаге. Но без обзира на то, он је направио за то време добру и надасве драгоцену књижицу о Дечанима, посебно са становишта познавања дечанске ризнице и других старина у манастиру. Сем што је дао препознатљиве описе предмета, он нам је оставио податак да су се и тада, а биће да је тако било од самог почетка живота Дечана, ризнички предмети чували у ђаконикону, како он вели, у два његова параклиса, доњем, посвећеном Ваведењу, и горњем, покрову Богородице.[329] О ризници се старао ризничар — скевофилакс, а ту дужност је тада, као што смо већ рекли, вршио Серафим Ристић.[330] Располажемо податком да је крајем XVIII и почетком XIX века ту дужност обављао сам игуман, доцније архимандрит, Данило Кажанегра. Скевофилакс је спадао међу црквене достојанственике првог реда. Он не само што је чувао црквену ризницу већ и опис свих црквених ствари: свештених одежди, сасуда, књига итд. Његова обавеза је била да се стара да се те ствари држе у реду, а у случају потребе да се набављају нове. За време литургије он је био обавезан да стоји у ризници, увек спреман да изда све што је потребно за богослужење. Два или три пута годишње био је дужан да подноси епископу извештај о стању црквених ствари.[331]

И поред свих напора братства да се побољша материјално стање Дечана, манастир је 1852. године очигледно запао у знатније тешкоће. Како иначе тумачити чињеницу да су Дечани те године продали две куће, једну у Пећи[332], а другу у Софији, ону исту у Хаџи-Хамзиној махали[333] коју је Теофан Дечанац купио само две године раније. У то време, кад је опште стање било погоршано избијањем кримског рата између Русије и Турске, Дечани су поново дошли на удар католичке пропаганде. Званични агент Француске понудио је покровитељство манастиру уз сталну помоћ и заступање пред Турцима. Калуђери су му одговорили да обитељ није само њихова, па да могу њоме слободно располагати, већ целог православног српског народа, па се манастир може отуђити само онда ако читав народ на то пристане.[334] Ова прича, коју су чули својевремено у манастиру, деловала је веома импресивно и на Гиљфердинга и на госпођице Макензијеву и Ирбијеву, који то и цитирају у својим делима.[335]

Из 1853. године је печат Тимотеја Дечанца.[336] Антим Радојковић, јеромонах Пећке патријаршије, издао је у Београду књижицу *Пјесна на йохвалу срйским свешшешељима и манасширима Сшуденици, Пашријаршији Пећкој и Високим Дечанима*[337], што такође говори о клими која је створена у јавности у односу на најзначајније српске манастире, а међу њима и Дечане.

У писму од 15. фебруара 1854, које је потписао Серафим Ристић са дечанским и пећким братством, доста подробно се описују страдања српског народа у пећкој нахији у то време, као и дечанског и пећког манастира. Описујући последице сукоба Арнаута из Гусиња, Плава, Ругова, Истинића и пећке нахије са Васојевићима, кажу да су све црквене ствари морали да сакривају, које у земљу, које у Турака Пећанаца, а Турке су држали у манастиру и гостили их да их штите, па су тако успели да га сачувају.[338] На тражење Дечанаца да им се дозволи купљење милостиње по Србији, српска влада, из неких разлога, није дала допуштење, али им је дато 320 дуката на име помоћи.[339]

У манастиру је још од четрдесетих година било на управи тзв. колективно руководство које се називало „сабор стараца".[340] Располажемо податком из 1855. да су се те године „примили домаћинства" њих четворица: Антим Арсенијевић, Агатангел Ристић, Кирил Андрејевић и Антоније Константиновић[341], који су као проигумани заједнички управљали манастиром. Настојатељ је и даље био Серафим Ристић, који је добио чин архимандрита.[342] Он се исте године, марта месеца, уписује на сребрном филигранском крсту, којим је дечанска ризница допуњена.[343] Недовољно јасан запис на сребрној чаши из 1855. дозвољава ипак да се наслути да је она припадала, такође, настојатељу Серафиму.[344] За игумана Антима Серафим, његов савременик, каже да је подигао један „коначић" у Дечанима[345], док нешто доцније Сава Дечанац вели да је Антим на Хаџи-Даниловом конаку подигао још један спрат.[346] Дечанско имање је увећано те године за кућу, њиву, обор и ливаду у Добродолу.[347] Следеће, 1856, године, 21. августа, Хаџи Ананија је у име манастира купио дућан у Лесковцу[348], што значи да је манастир тог тренутка добро стајао. Услед олујног ветра 7. марта 1857. срушио се кровни покривач од олова на дечанској цркви и у изненадној невољи дечанско братство, преко јеромонаха Кирила, обратило се 29. јануара 1856. митрополиту Петру у Београду за помоћ у препокривању цркве.[349] Од Совјета и Попечитељства просвешћенија било им је препоручено да се нађу мајстори који ће дати предрачун радова, а да се Кирил не би вратио празних руку, послано је по њему 110 дуката.[350] Мајстори из Призрена су начинили предрачун на 40 000 гроша[351] и кнез Алек-

[329] *Дечански йрвенац*, 41.
[330] *Исшо*, IV.
[331] Н. Милаш, *Досшојансшва у йравославној цркви*, Панчево 1879, 127, 132—133.
[332] ДК-38.
[333] ДК-81.
[334] С. Ристић, *Дечански сйоменици*, 80.
[335] А. Ф. Гиљфердинг, *Нав. дело*, 176; Макензијева и Ирбијева, *Нав. дело*, 159.
[336] П-4.
[337] Примерак сачуван у библиотеци манастира Бање код Прибоја.
[338] АС. ДС 1854, РНО 80, документ добијен од М. Целебића.
[339] АС. ДС 1854, РНО, 361, документ добијен од М. Целебића.
[340] Глигорије, Антим, Агатангел, 1847—1848; Серафим, Антим, Агатангел, 1849; Глигорије, Серафим, Антим, Агатангел, 1850.
[341] Књига расхода манастира Дечана, Р-157.
[342] С. Ристић, *Дечански сйоменици*, 58.
[343] М-55.
[344] М-14.
[345] С. Ристић, *Дечански сйоменици*, 58.
[346] С. Дечанац, *Високи Дечани*, 1887, 247.
[347] ДК-62.
[348] ДК-103.
[349] Архив Србије, Београдска митрополија, 111/1856 (уп. К. Џамбазовски, *Прилози о обнављању манасшира Високих Дечана средином XIX века*, Годишњак Архива Косова II—III, Приштина 1970, 644).
[350] *Исшо* 345.
[351] *Исшо*, 346.

сандар Карађорђевић је одредио суму од 600 дуката.[352] У току 1856. и 1857. настојатељи Серафим и Кирил су сакупљали прилоге по Шабачком и Ваљевском срезу, тако да је укупно сакупљено 1 000 дуката[353], па су у току лета, тачније јуна 1857. године, отпочели радови на препокривању дечанске цркве оловом, који су завршени месеца августа 1858.[354] Само је на кубету остало старо олово.[355]

Ваљда док су боравили у Београду, дечански калуђери су од мајора Мише Анастасијевића 8. маја 1856. добили један веома прост и јефтин појас од црвеног броката, са посветом у којој мајор Миша очекује вечити спомен за себе и своју фамилију у Дечанима. Те године у Дечане је долазио Александар Гиљфердинг, ондашњи руски конзул у Сарајеву, који о том боравку говори у свом путопису, а од Дечанаца је добио неколико рукописних књига и однео их после у Русију.[356]

Године 1859. Анастас Христодуло, београдски житељ рођен у Солуну, даровао је Дечанима бронзани висећи свећњак са осам кракова, који је сада постављен на улазу у цркву, и један стојећи чирак за свеће. Овај дар је могао послати преко Серафима Ристића, који је и 1859. и 1860. поново долазио у Београд.[357] Стање у Дечанима у то време било је прилично тешко. Средства за живот манастира су понестајала, братство није смело ићи у писанију, а гости су све слабије походили манастир. Осамнаестог маја 1859. архимандрит Серафим обратио се српском кнезу Милошу Обреновићу и описао му очајно стање дечанског манастира у материјалном погледу, као и непрекидне борбе против искушења „папиштана", који их стално опседају својим понудама. Зато моле најнужнију помоћ у износу од 300 дуката.[358] Игуман Серафим је 15. фебруара 1859. године упутио писмо и руском цару Александру II и у њему изнео сву тежину манастирске ситуације и народа коме је манастир припадао. У опширном извештају он потанко излаже манастирске недаће и моли за помоћ Русије и цара.[359] Не зна се одговор руског цара, али је вероватно баш у вези с тим одговором епитроп дечанске цркве Хаџи Кирил Андрејевић 1860. године пошао са крстом цара Душана на сакупљање прилога у Русију. Куда је све Хаџи Кирил ишао и којим је путевима пролазио, није нам познато. Тек руска царица Марија Александровна и митрополит кијевски Исидор даровали су му за Дечане два триода.[360] Непознати дародавац, а за упокој неког Павла, дао му је раскошну икону са позлаћеним оковом.[361] Апостол и јеванђеље, штампане у Кијеву, Хаџи Кирил је дао да се окују у Москви 1861. у луксузне сребрне и позлаћене окове, украшене нијелом.[362] Сребрна чаша са ножицом[363] и сребрни па позлаћен путир са гравираним украсима[364] из 1860. године, који носе ознаке московских радионица тог времена, на жалост непознатих руској науци, сигурно су дарови које је Дечанима донео Хаџи Кирил када се вратио са свога путовања 1861. године.

Но, ни Хаџи Серафим није мировао у Дечанима. Године 1861. он је опет у Београду, где је успео да успостави контакт са новим кнезом Михаилом Обреновићем, који му је том приликом дао 150 дуката[365], а од кнежеве стрине Томаније, жене Јеврема Обреновића, за покој душе њеног мужа и рано преминулог сина Милана, примио је за Дечане богато златом везен плишани покров за мошти Стефана Дечанског, за који је Милош Милојевић 1876. године чуо у манастиру да је плаћен 1 000 дуката![366] Прилике у самом манастиру нису биле добре. Шездесетих година у Дечанима су боравиле турске војне јединице и митрополит Михаило је интервенисао да се војска исели из манастира. Међутим, грчки надлежни митрополит је одговорио да су трупе потребне да чувају манастир.[367] Ваљда из захвалности за дарове добијене у Београду, Хаџи Серафим је 1863. године послао Министарству просвете у Београду једно јеванђеље из XIII века на пергаменту, а оно га је уступило Народној библиотеци.[368] Прикупивши средства, Дечанци су 1863. купили кућу са два дућана, собама и земљиштем у Лесковцу, у Панађур-махали[369], и кућу са обором и баштом у селу Љубожди (Љубижди).[370] Но не само то, већ су се Дечанци 1864. године упустили и у градњу, тј. поправку Брезовачке цркве код Плава, дечанског метоха.[371] Иако се толико трудио да ојача материјалну основу Дечана и да их сачува у добром стању, Серафим Ристић није запостављао ни духовну страну, па се потрудио да напише другу значајну књижицу о Дечанима, названу *Дечански споменици*, коју је из благодарности посветио кнезу Михаилу, „на кога сво Српство гледа као на новога Немањића". Његов циљ је био, како сам каже у предговору, да дâ пре свега „материјал за народну историју", затим „материјал за историју српске цркве" и најзад опис Дечана, где посебну пажњу посвећује манастирској управи и народним обичајима.[372] Он је мање прецизан од Јуришића, но ипак је ова књижица допринела много ширем упознавању манастира Дечана као велелепног споменика националне историје и културе.

Решење из 1866. године говори да је са Истинићанима и даље било проблема.[373] Године 1867. умро је Серафим Ристић.[374] У то доба, обилазећи словенске земље под турском влашћу, две Енглескиње, Г. Макензи и А. П. Ирби, свратиле су и у Дечане. Сем што су се дивиле лепоти и „бисерној" светлости дечанске цркве, описале су и неке манастирске старине и у књизи која је на српском изашла 1868. обавестиле своје читаоце да су рукописи тада чувани у припрати у једном сандуку. Многи рукописи писани у испосницама такође су били пренесени у Дечане, јер у испосницама већ дуго нико није становао. Године 1870. и 1871, пошто је турска администрација увела нов начин књижења имања, Дечанци су добили нове тапије, на штампаним

[352] *Исто*, 351.
[353] *Исто*, 355.
[354] *Исто*, 364; о томе постоји и запис Серафима Ристића (уп. В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 17).
[355] С. Дечанац, *Високи Дечани*, 1889, 316.
[356] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 18.
[357] К. Џамбазовски, *Нав. дело*, 364.
[358] АС. ДС 1859 РНО (документ добијен од М. Целебџића).
[359] Писмо у целини штампано (вид. С. Ристић, *Дечански споменици*, 77—80).
[360] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 18.
[361] И-74.
[362] М-21; М-22.
[363] М-69.
[364] М-206.
[365] К. Џамбазовски, *Нав. дело*, 365.
[366] Т-15; М. С. Милојевић, *Нав. дело*, 78.
[367] Ј. К. Ђилас, *Дечанска школа и њен рад у доба Турака*, Зборник за хисторију школства и просвјете 3, Загреб 1967, 56.
[368] Архив Србије, Министарство просвете, сигн. IX, 1629/1863.
[369] ДК-331.
[370] ДК-279.
[371] ДК-267.
[372] С. Ристић, *Дечански споменици*, стр. II.
[373] ДК-304.
[374] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 18.

формуларима, на купљена имања у Великој Хочи, селу Кошу и Ораховцу.[375]

Нишки мутесариф (окружни начелник) 20. јуна 1872. године издаје бујрулдију да нишки свештеник Теофил са већим бројем „другова" може да путује у Дечане, и да му се изађе у сусрет и додели коњаничка заптија (полиција) да их прати.[376] Овај документ се односи на путовање поклоничке групе из Ниша и околних места. Поклоници су обично с јесени, око Велике Госпојине, или с пролећа, око Васкрса, с дозволом турских власти и уз пратњу турске полиције под оружјем, ишли на поклоњење у Дечане.[377] Бар једном у животу Нишлије су одлазиле у Дечане и сматрало се да је то равно одласку на хаџилук. Пре поласка сакупљали би се у метоху—дечанској кући, на молитви. Они који су остајали код куће слали су своје дарове у утварима и новцу. Кад су се враћали, поклоници су доносили из Дечана крстове, иконе, светитељске мошти, слике, књиге и друге ствари, тако да се и данас, наводно, у Нишу може наћи понека реликвија донесена из Дечана.[378]

После 1870. године народ је ређе посећивао Дечане, али су се од ослобођења Ниша 1878. ова ходочашћа обновила, па је, на пример, у Дечане кретало по неколико стотина душа, а прилози из Ниша слани су све до 1903, кад су Дечани дошли под управу руских калуђера.[379] Теофан Миловановић, дечански калуђер, купио је 30. јуна 1874. још једну кућу са земљиштем у Нишу, овај пут у Поп-Данетовој махали.[380] Није познато шта је било са старом зградом. Зграду метоха у Нишу Дечанци су продали 1925, а она је порушена 1941. године.[381] Један од прилога Нишлија је оков за мошти монаха Теоктиста — Драгутина Немањића — из прве половине XIX века[382], као и наруквице које је везла Агна из Ниша у XVIII столећу.[383] На дечански метох у Тетову односи се илам из 1874[384], којим тетовски кадија потврђује да кућа — метох са виноградом, које је преминули калуђер Хаџи Софроније купио од прикупљене милостиње за Дечане, припада манастиру.

Занимљив податак о дечанским поклоницима из многих наших крајева оставио је Милош Милојевић када је седамдесетих година боравио у Дечанима.[385] По њему, ходочасници су највише стизали из нишке, пиротске, лесковачке, кумановске, вучитрнске и врањске нахије[386], јер откад је „обладала бугарско-турска пропаганда", вели Милојевић, не долазе више поклоници из прилепске, охридске, скопске и дебарске нахије као раније.[387] Један такав поход Милојевић је и описао. Напред је ишао пешки прота са сином, иза њега четири заптије (полицајца), затим поклоници, па један калуђер из Патријаршије и на крају наоружан човек из манастира Дечана (војвода) и опет заптије.[388] У сусрет гостима ишао је сам дечански архимандрит.[389] У манастиру су одређени конаци за становање ходочасника, с тим што су у једној згради боравили болесници, а у другој обични поклоници.[390] Сви су се ходочасници трудили, напомиње Милојевић саркастично, да на северном зиду цркве испарају своја имена.

Милојевић је забележио још многе појединости важне за манастирску ризницу и њено стање седамдесетих година прошлог века. Он ту даје попис и летимичан опис дечанских старина, према личном избору, где такође има драгоцених података. Тако, на пример, помиње предмете о којима ништа нисмо знали или располажемо само обавештењем да их је 1915. однела окупаторска војска. То су поред остатака фелона госпође Деспине из 1519, још и четири средњовековна мача, два стара звона без натписа, пехар од окованог индијског ораха, дивит Хаџи-Данилов и други јеромонаха Мојсија, сребрне медаљице св. Краља, једна сребрна челенка са неколико трепетљика и воздух монахиње Марине.[391] Међутим, најдрагоценија обавештења се односе на ондашње стање саме дечанске цркве, смештај ризнице и однос братства према њеном чувању. Према Милојевићу, многе дечанске рукописне књиге су разнесене пре свега у Русију, а затим у друге земље.[392] Зато је Кирил Андрејевић направио ормане за књиге и средио библиотеку у скривници.[393] У олтару је на степеништу испод прозора било постављено јеванђеље са позлаћеним сребрним корицама, које је 1760. поклонио Јован Георгијевић, а кога више нема у манастиру.[394] У проскомодији, на каменом столу, држане су разне црквене ствари — лађен и ибрик (теплота), суд за нафору (дискос), санови, посуђе од сребра и дарохранилница.[395] У капели св. Димитрија владао је у то време велики неред и нечистоћа. Ту су се, поред разних дасака, дашчица и сандука, крпа и других отпадака, налазиле „и упола труле и здраве старе иконе и одежде, судови прастари, из турског и садањег доба, бакарни, од туча, разних црквених и осталих ствари, нових и ветих од ковова красно урађених подсвећњака, које неумеју да склопе".[396] При западном зиду у истој капели стајао је прост бео ковчег са уломцима црквених утвари и одежде, 30 целих и оштећених књига на кожи и хартији, а међу њима и икона сахране Стефана Дечанског[397], која би, према Милојевићу, требало да представља предложак истоимене иконе коју је обновио Симеон Лазовић 1813. и коју Милојевић такође помиње.[398]

И други аутори узгред наводе да су дечанске утвари и различити богослужбени и остали предмети поклањани другим црквама и манастирима. Милојевић својим набрајањем даје у том смислу драгоцену грађу. Тако он наводи да је лесковачкој цркви дат нов окрут у одеждама и сребрн и позлаћен путир. Радомирској општини, такође окрут одежди, ђаковичкој цркви путир „са принадлежностима", што ће рећи с дискосом, звездицом и ложицом. Жеочинској цркви (призренска нахија) одежду, ораховачкој и очкој (призренска нахија) опет одежде, цркви у Љубижди одежде и јеванђеље, Св. Ђорђу руновићком у Призрену сосуде с „принадлежностима", брезовачкој цркви у Плавској нахији одежде

[375] ДК-281; ДК-313; ДК-286; ДК-287; ДК-288; ДК-289; ДК-335; ДК-326; ДК-327; ДК-339; ДК-340; ДК-236.
[376] ДК-123.
[377] П. В. Гагулић, *Нав. дело*, 2.
[378] *Исто*, 3.
[379] *Исто*, 5—6.
[380] ДК-332.
[381] П. В. Гагулић, *Нав. дело*, 8—9.
[382] М-33.
[383] Т-6.
[384] ДК-290.
[385] *Путопис дела праве (старе) Србије*, Београд 1877.
[386] *Исто*, 4, 92, 86.
[387] *Исто*.
[388] *Исто*, 5.
[389] *Исто*, 100.
[390] *Исто*, 21.
[391] *Исто*, 49—51.
[392] *Исто*, 29.
[393] *Исто*, 49.
[394] *Исто*, 59.
[395] Однели су је Бугари 1915; *Исто*, 62.
[396] *Исто*, 116.
[397] *Исто*, 69.
[398] *Исто*, 70—71.

и путир, Ђурђевим ступовима (Беране) одежде, Андрејицо-леворечкој цркви путир „с принадлежностима", Белом Пољу — варошкој цркви — одежде и остало, новопазарској цркви одежде, белопољској (пећка нахија) и гораждевској цркви одежде, синајској и дољачкој цркви пећке нахије такође одежде, манастиру Гориочу одежде, Патријаршији српској у Пећи свећњаке, јеванђеље, путир и остало, врачевској, новопазарске нахије, одежде и путир, кузминској цркви одежде и путир, прилепској одежде и „још које где омање св. утвари".[399]

Међутим, крајем седамдесетих година поново су искрсли стари проблеми у свој својој оштрини. У молби упућеној председнику владе 1879. године (што значи да локалне власти нису могле или нису хтеле да помогну), Дечанци наводе да су им сељаци узурпирали имања — 33 њиве и баште у Бивољаку и 4 имања у селу Дечанима, а у селу Црвеном Брегу Алај-бег са синовима одузео им је 7 читлука. Манастир је сиромашан и нема из чега да се издржава. Да су означена имања својина манастира посведочили су истакнути људи из Пећи и Ђаковице својим потписима и печатима.[400]

У раздобљу од 1868. до 1891. године на челу манастирске управе налазио се Рафаило Марковић, игуман, а затим архимандрит. Марко Миљанов, у свом делу *Живот и обичај Арбанаса*, описао је догађаје у Дечанима у време овог старешине. Дечанско благо је у то време било на великом гласу, па се буљукбаша Јао Скадранин са својих 30 другова упутио у Дечане да га опљачка. Дошавши тамо, одметници су претражили цркву и, разочарани оним што су нашли, ставили су игумана на муке да им ода где се крије „Немањића благо". Све оно на шта су у манастиру наишли од вредности, а посебно сребро и злато, потрпали су на гомилу и раздвајали у товаре и бремена да их носе коњи, а у недостатку коња и сами калуђери. Уто наиђе у манастир хајдук Петар Зоговић и у брзом окршају успе да убије буљукбашу и његовог помоћника те и сам погибе, а други збуњени одметници разбежаше се из Дечана. Овај догађај начинио је такав утисак на народ да је опеван и у српским и у албанским песмама, а како се ова изненадна погибија приписала сили св. Краља, одметници се више нису усуђивали да нападају манастир.[401] Том приликом је спасена дечанска ризница од тешких губитака.

Дечанци су у невољи позвали и арбанашког хајдучког харамбашу Сул-Камиша да их брани, од насилника који су ломили гробове и црквена врата, а крстове и иконе гађали пушком кад их угледају.[402] После су манастир штитили српски хајдуци Илија Куч и Рако Ђурић, који су се светили Турцима, између осталог, и за све зулуме које су чинили Дечанима[403], па из тог разлога нису смели да их нападају. За Хаџи-Рафаила Миљанов каже да је био изузетно добар и частан човек[404], а за Дечане да су веома помагали многобројну сиротињу. Посебно истиче њихову гостољубивост, за разлику од Пећке патријаршије где гости нису тако срдачно дочекивани.[405]

После српско-турских ратова (1876—78), а то ће рећи баш у време о коме смо малочас говорили, манастир је био у критичном стању, па је аустријска влада преко бискупа Штросмајера упутила изасланике који су понудили потребну суму новца за исплату манастирских дугова, затим моћну заштиту аустријске царевине, месечне приходе монасима и појачање братства образованим монасима, далматинским Србима, тражећи у замену само да се у богослужењу помиње римски папа, односно да се манастир поунијати. И овом искушењу братство је одолело не попустивши пред католичком пропагандом и насртајима аустријске политике.[406] Године 1881. требало је да се оправља дечанска црква па је у ту сврху прикупљено 3 000 дуката у Србији, али турске власти нису дале дозволу[406a].

Многобројни сенети (признанице) из осамдесетих и деведесетих година XIX века односе се на плаћање различитих пореза којима је манастир био подложан. Дечанци су имали обавезу да осим харача — личног пореза који су плаћали сви немуслимански становници — плаћају још: ђумрук за козе, ђумрук од стоке и ђумрук за ракију, затим вергију (данак) у општем смислу речи и вергију за грозије, односно коришћење винограда, затим беделију или аскербеделију, која је представљала откуп за војну обавезу, и тензинет или тензимат, чије значење није јасно, јер та реч значи реформу.[407] Тих година је дечанска ризница, поред осталих ствари које нису датоване и које не узимамо у обзир за разматрање, допуњена једном кашичицом за причест, која је израђена у московској радионици 1881. године.[408]

Дечанци су непрестано били суочавани са имовинско-правним питањима у вези с манастирским поседима. Тако је 16. новембра 1881. донесена пресуда којом архимандрит Рафаил добија суђењем две њиве и ливаде од Јована из села Коша, које је раније био купио за 5 000 гроша[409], а наредне године, 1882, исти игуман Рафаило добија мазбату (записни протокол) који се односи на куповину читлука у селу Осојану за 23 000 гроша.[410] Велику анафорницу у калајисаном бакру израдио је пећки кујунџија Живко Шантрић и приложио је Дечанима 1883. године.[411]

Године 1888. Дечани су били у великој невољи. Опет је отимана манастирска земља а у манастиру је вршена преметачина па је архимандрит избегао у Црну Гору[411a]. То се дешавало због оптужби бугарског агитатора да калуђери у манастиру држе складиште оружја[411b].

За историју Дечана и његових метоха важна је шеха-

[399] *Исто*, 61; И Јуришић наводи да свака црква у околини па и у васојевићкој, кучкој, пљеваљској и гусињској нахији, има понеки дечански предмет, *Нав. дело*, 44.

[400] ДК-76.

[401] Војвода Марко Миљанов — Поповић, Дрекаловић, *Живот и обичаји Арбанаса*, Летопис Матице српске VI, књ. 234, Нови Сад 1905, 14—16.

[402] *Исто*, 24.

[403] *Исто*, 30—36.

[404] *Исто*, 35—36.

[405] *Исто*, 68; Миљанов каже да се у Дечанима сваком госту одреди засебна соба у коју слуге или млађи калуђери доносе вечеру, и пошто се све припреми, дечански управитељ долази госту и каже: „једите браћо, соли и леба и добре воље". Ова изрека остала је још од краља Стефана Дечанског, да је понављају Дечанци гостима за сваки ручак и вечеру. Од краља је остао и обичај да један црквени слуга од јутра до мрака седи пред портом на путу, држећи ибрик с ракијом и дајући сваком пролазнику по две чаше ракије. Овај обичај је укинут тек пошто су неки пролазници отели слузи и ибрик и ракију.

[406] С. Дечанац, *Помозимо Високим Дечанима*, Београд 1902, 52.

[406a] Ђ. Микић, *Политичка, културна и привредна стремљења*, Историја српског народа VI/1, Београд, 1983, 299.

[407] Л. Нинковић, *Нав. дело*, 600, 610.

[408] М-203.

[409] ДК-275; ДК-280.

[410] ДК-276.

[411] М-41.

[411a] Ђ. Микић, *Политичка, привредна и културна стремљења*, 300.

[411b] Ђ. Микић, *Између балканских суседа и великих сила*, Историја српског народа VI/1, Београд 1983, 316—17.

детнама (сведоџба) из 1888. године, којом се потврђује да је кућа са помоћним зградама у Јегит-пашиној махали у Скопљу већ стотину година власништво — метох — манастира Дечана.[412] У време јаке бугарске пропаганде у Македонији, оваква је сведоџба била неопходна за одржавање метоха у Скопљу. У њему, као и у метоху у Велесу, редовно је боравио по један дечански калуђер, који је прикупљао прилоге и организовао поклоничке походе[413] попут оних из Ниша. Исту улогу имао је и метох у Софији, који је грчка општина порушила тек 1898. године. Овај метох је вршио своју намену све до 1875. године, и до тада је братство тамо слало по једног монаха који је прикупљао прилоге и старао се да што већи број православних породица посети Дечане.[414] Метох у Пироту продат је 1890. године.[415]

Године 1894. у Дечанима је боравио проф. Љубомир Ковачевић, као и Андра Стефановић. У Дечанима су нашли и прегледали 50 рукописа, а Ковачевић је понео собом два поменика.[416]

Ваљда приликом неког од поклоничких похода Дечанима 1896. године, три имућна Новопазарца — Јован Живковић, Петар Тушимац и Петар Јакшић — дали су прилог да се у Пећи, код златара Јефрема Шантрића, изради крст у позлаћеном филиграну за дечанског јеромонаха Мелентија.[417] На крсту је још забележено да је митрополит призренски у то време био Дионисије. Тај Дионисије, по презимену Петровић, а по националности Србин, покушао је да среди у то време већ поражавајуће стање у манастиру. За архимандрита је поставио монаха Јаниђија (Јоаникија), који је својим несавесним радом манастир довео на руб пропасти. Он је, између осталог, за четири године своје управе распродавао манастирске драгоцености, претапао сребрне и „златне" предмете или их је задржавао за себе.[418] У Софији је нађен један стари крстић, затим путири, дискоси и чаше које је Јоаникије продавао преко једног јеврејског трговца из Ниша. Топио је сребрне свећњаке, кандила и сребрне корице од јеванђеља и продавао сребро.[419] Манастир је задужио са 1 000 златних турских лира[420], а ступио је и у везу са католичком пропагандом и радио на довођењу унијатских фратара у Дечане.[421]

И у тако тешким околностима и расулу Дечани су ипак привлачили поклонике. Године 1897. Никола Ивковић из села Равни-Луга у Гиланској нахији поклонио је сребрно кандило.[422] Међу многим колевкама од сребра, које су поклањале нероткиње, налази се и једна датована у 1898, а по стилу израде судећи, и неке друге без датума могле су бити манастиру поклоњене у то доба.

Године 1901. образован је у Призрену одбор за одужење и уређење манастира Високих Дечана и прилозима који су преко одбора сакупљени до 1903. били су, наводно, исплаћени сви манастирски дугови.[423] Те године Јаниђије је скинут са положаја игумана и био је привремено постављен ранији заменик настојатеља Руфим Серафимовић. Већ 15. фебруара 1902, по налогу рашко-призренског митрополита Нићифора, једна комисија од три члана и председника извршила је инвентаризацију свих покретних и непокретних имања манастира Дечане. Тим чином извршена је уједно и примопредаја покретности између игумана Руфима Серафимовића и јеромонаха Симеуна Ђорђевића, који је накратко примио управу над манастиром. У овом исцрпном попису набрајају се сви ризнички предмети, из чега се може закључити ондашње стање манастирских старина.[424] Осим тога, ту су набројана и сва непокретна манастирска добра и може се видети да су Дечани чак и у тако тешким економским околностима још увек задржали доста велики број својих метоха. Осим винице (виноградарских подрума) и конака са виноградима у Великој Хочи, манастир је у то време поседовао још кућу са баштом и засебан дућан у Пећи, кућу у Скопљу где је била смештена српска гимназија, кућу у Тетову у којој је била српска школа, кућу у Гњилану, кућу у Сарајеву, плац у Софији, кућу у Нишу, два дућана у Лесковцу, плац у Врању, дућан у Великој Хочи са пекарницом. Црква Гориоч са храмом Св. Николе и целокупним покретним и непокретним имањем потпадала је такође под дечанску управу. Те године, 1902, подстакнут тешким стањем Дечана, епископ Сава Бараћ Дечанац предложио је да се у Београду оснује одбор коме треба да буде „најсветији задатак да искључиво води бригу за одржавање у добром стању народних светиња и задужбина изван својих слободних граница . . . а нарочито о Дечанима и Хиландару".[425] Но помоћи изгледа није било. Непосредно иза овога, у току 1902, потписан је уговор са руским калуђерима који су дошли из манастира Хиландара и они су почетком 1903. године преузели управу Дечана[426], јер је српска јавност у Пећи и Призрену веровала да ће руски монаси боље умети да чувају манастир и да ће моћи да га одбране од туђинских насртаја с обзиром на заштиту моћне руске империје коју су имали пред Портом.[427] Одмах су се појавиле оправдане реакције на ову одлуку, нарочито у кругу српске цркве, јер се сматрало да ће овај чин имати далекосежних последица на одређивање народних маса и ширење руских утицаја у Старој Србији.[428] Било је и супротних мишљења, која су такође нашла свог одјека у јавности.[429] Милан Ракић, велики српски песник, а тада конзул у Приштини, говорећи 1905. године у једном извештају о негативним утицајима боравка руских калуђера у Дечанима, каже да и „сами сељаци неће да чују за Србе него јавно говоре да су Руси".[430] Узбуђење у српској јавности достигло је врхунац 1910, кад је у Београду основан Народни

[412] ДК-293.

[413] М. Филиповић, *Култ Стефана Дечанског на Овчем Пољу*, 189.

[414] П. Костић, *Црквени живот православних Срба у Призрену*, Београд 1928.

[415] Е. Ж. Сава Дечанац, *Дечани и српски народ*, II део, Београд 1905, 15.

[416] С. Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку I*, Извори и историографија, Београд 1937, 121.

[417] М-48.

[418] Покрајински архив у Приштини, Збирка Стојана Зафировића XXXVI/К-12, 1884/1958; Ј. К. Ђилас, *Нав. дело*, 56.

[419] Иностранац, *Дечанско питање*, прештампано из Српског књижевног гласника, Београд 1910, 6.

[420] Ј. К. Ђилас, *Нав. дело*, 56.

[421] Иностранац, *Нав. дело*, 6.

[422] М-115.

[423] *Одужење манастира Високих Дечана*, Цариградски гласник, Цариград. 5. септембар 1903, 36, стр. 1; 37, стр. 1 и 2.

[424] Део инвентара који се односи на ризницу штампа се у прилогу.

[425] Дечанац, *Помозимо Високим Дечанима*, 90.

[426] Иностранац, *Нав. дело*, 10.

[427] Ј. К. Ђилас, *Нав. дело*, 56; A. Baschmakoff, *A travers le Montenegro et le pays des Guègues*, St. Petersburg 1911, 87.

[428] Н. Д. Божић, *Шта је са Високим Дечанима*, Весник српске цркве, Београд 1903, св. VI, 506; Е. Ж. Сава Дечанац, *Дечани и српски народ*, II део, Београд, 1905.

[429] Иностранац, *Дечанско питање*, 1—12.

[430] Ј. К. Ђилас, *Нав. дело*, 57; мутни трагови оваквих прича чак и данас се могу срести код појединих сељака шарпланинских села.

дечански одбор, који је образован с циљем да се Дечани врате у руке српских монаха. У публикацији која је те године издата[431] штампана је резолуција о Дечанима и исписи из дневне штампе, као покушај супротстављања руској пропаганди и настојањима да се преузму Дечани. Сви ови напори остали су без успеха и тек ће репресалије аустроугарске окупације отерати руске монахе 1915. године.

Приликом преузимања манастира склопљен је уговор између рашко-призренског епископа Никифора и јеромонаха Кирила из Хиландара — обитељ св. Јована Златоустог — у коме су се руски монаси обавезали, између осталог, да неће продавати, поклањати или залагати покретна и непокретна имања манастирска и „свештене старе предмете" који припадају манастиру.[432] Руски монаси су ову одредбу уговора углавном поштовали, бар што се дечанских старина тиче, све до 1915. године, о чему ће доцније бити речи. Када је Милан Миловановић, академски сликар, за рачун Српске краљевске академије 1909. посетио Дечане, калуђери су га пустили у скривницу, у коју се доспевало кад се у олтару с десне стране откључа орман с књигама[433]; друга врата из саме цркве онда још нису постојала. „Неке нове иконе инвентарисане су", вели Миловановић, „под видом старина, а у неколико ћелија висе старе иконе које поједини калуђери чувају."[434]

Хиљаду девет стотина и осме године Дечане је посетио Ф. И. Успенски, знаменити руски научник. Резултати његових истраживања дечанске лавре нису објављени. Из једног његовог писма које се чува у Архиву АН СССР, познато је да је том приликом извршено фотографисање живописа и техничко снимање архитектуре. Да ли је Успенски том приликом обратио пажњу и на ризничке предмете, није познато.[435] Александар Башмаков, који је 1911. године посетио Дечане, у својој књизи излаже мало вероватну причу коју је чуо у Дечанима — како је саркофаг Дечанског био пет векова узидан у зид изнад портала, 10m од земље, све до средине XIX века, када је Александар Карађорђевић дао да се саркофаг извади из зида и мошти изложе у цркви.[436] Но поред таквих, да кажемо, бесмислица, он даје и значајан податак за историју ризничких старина. По њему, један од руских калуђера, отац Арсеније, који је поред тога што је говорио више језика умео да израђује и изванредне фотографије, снимио је целу колекцију старих предмета у Дечанима. Касније се причало за Арсенија да је био лажни монах, а у ствари официр руског Главног штаба, и зато се последњих година више не појављује у Дечанима.[437] Да су овакве фотографије заиста постојале у Дечанима сведочи снимак живота дарохранилнице, уз тумачење Лазара Мирковића[438] да је он овај снимак у I светском рату несталог живота нашао у једном албуму у Дечанима, у ком су били још снимци дечанске цркве и разних других ствари. „Овај албум оставили су Руси монаси који су раније држали Дечане", вели Мирковић.[439] За време руских монаха, дечанска богословска библиотека обогаћена је низом руских издања богословских, филозофских и историјских дела. Већи број путира и дискоса новије руске производње вероватно је тада набављен.

Стање у манастиру је последњих година пред балканске ратове било изузетно тешко, па је у Дечане стационирана војна посада да их чува. Тада је манастир склопио неку врсту уговора у коме се говори о дужностима и правима официра који живе у манастиру.[440]

Године 1912, у српско-турском рату Дечани су ослобођени турског ропства које је трајало четири и по века, но муке манастира тиме нису биле окончане. Током I светског рата, 1915. године, по евакуацији српске војске, Дечане су узнемиравале окупационе бугарске и аустријске власти. По једној верзији, Бугари су после окупирања покушали да однесу мошти св. Краља у Бугарску. Стрпали су их заједно са четири калуђера у аутомобил, но машина се у селу Дечанима покварила и није се могло даље. Тада су наишле аустријанске извиднице и натерале Бугаре да врате мошти.[441] Кад су Аустријанци стигли у Дечане, они су издали наредбу да се скину звона и олово са кровова. Звона су скинули, али кад су покушали да скину и олово, војник који је то предузео падне и убије се. Аустријанци тада одустану од даљег дирања олова.[442] О истом овом догађају имамо једно веродостојније и потпуније сведочанство. Приликом пријављивања ратне штете после II светског рата Земаљској комисији за утврђивање штете на културно-просветним предметима (заведено под бр. 413, од 16. VII 1945), прота Стеван М. Димитријевић, ректор богословије у Призрену и познати историчар поднео је Комисији представку са веома драгоценим обавештењима.[443] У њој наводи како је после бугарске окупације Старе Србије 29. новембра 1915. из Призрена у Дечане отишла једна њихова комисија. Ова комисија је требало да покупи старине и знаменитости из манастира. Поступајући по упутству, они су дали да се натовари саркофаг са моштима на аутомобил, али, одмах по изласку из порте десио се квар на колима који Бугари нису могли да поправе. У Дечанима је било много избеглог народа, који је овај догађај приписао чуду божијем, док су други говорили да је то удесио Србин, помоћник шофера. Кад је наишла немачка војска, дозволила је калуђерима да врате ковчег на старо место. Но, осим ковчега, Бугари су покупили и однели велику купу која се по предању називала купом Краљевића Марка, доста старих икона, кожних појасева украшених крупним мерџанима, „што су их носиле властелинке", затим књига, кадионица и других старина. Комисију су сачињавали мајор Капетанов, један археолог и један живописац, за кога се мисли да се звао Белчев.

Руски монаси су се осећали кривим због ове пљачке, пре свега зато што су показали улаз у добро замаскирану скривницу. Но они су се правдали да су опљачкане предмете изнели сами у олтар да би их показали народу који је одступао за Албанију и Црну Гору. Тврдили су да су однесена одјеанија, иконе, велико јеванђеље[444],

[431] Под називом: *Високи Дечани, Народни дечански одбор*, Београд 1910.

[432] Иностранi, *Нав. дело*, 12; Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 74.

[433] М. Миловановић, *Високи Дечани*, 254—255.

[434] *Исто*.

[435] *Из истории изучения памятников сербского искусства в России*, Зборник ЛУМС 4, Нови Сад 1968, 239—240.

[436] A. Baschmakoff, *Нав. дело*, 85.

[437] *Исто*, 87—89.

[438] Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Прасквице, сл. 29, стр. 27.

[439] *Исто*, 27.

[440] ДК-124.

[441] Л. Нинковић, *Српска лавра Високи Дечани*, 52.

[442] *Исто*, 53.

[443] Документ ми је уступила на коришћење колегиница Бранка Скакић-Симатовић и на томе јој још једанпут искрено захваљујем.

[444] Јеванђеље је био поклонио Дечанима вршачки владика Јован Георгијевић, а сви описивачи до I светског рата истицали су га као вредност ризнице.

купа Краљевића Марка, неколико појасева, кадионица и др.

Милић Ивовић, бивши чиновник из Урошевца, у својој достави од 3. марта 1919. полицијским властима у Призрену, навео је да му је бугарски пуковник Захаријев казао да је из Дечана узео многе скупоцене и старинске предмете, међу којима и једно јеванђеље на кожи, тобож писано руком св. Саве, као и пехаре разних владара, с тврдњом да је све то и било бугарско.[445]

Иако је о овој похари било благовремено обавештено Министарство просвете ондашње Југославије, није познато да ли је било шта предузимано по овом питању. По свој прилици није, као што се, уосталом, десило и после II светског рата са наведеном представком проте Димитријевића. Да су наводи о пљачки били истинити сведочи и поменути инвентар ризнице из 1902, где се налази купа Краљевића Марка, знатан број појасева и кадионица, велико јеванђеље и ћивот-дарохранилница коју су пописивачи сматрали црквеним моделом[446], а тих предмета приликом првог стручног пописа Лазара Мирковића 1933. године није више било у манастиру.

Руски калуђери су још извесно време држали Дечане, а затим су их аустријске окупационе власти 1916. интернирале у један логор у Мађарској.[447] За време аустријске окупације, од почетка 1916, у Дечанима није било ниједног калуђера ни свештеника и није служена литургија све до ослобођења 1918. године.[448] То би био, колико нам је данас познато, најдужи застој у животу овог манастира. Он ни тада није био сасвим запустео, јер је његова ризница, заједно са црквеном грађевином и живописом, дочекала боље дане у слободи без већих штета.

Кад се осврнемо на историјат дечанске ризнице који смо посматрали мало шире, укључивши и историју саме дечанске цркве и братства које је ризницу сабирало и љубоморно чувало, а манастирске грађевине поправљало, дипломатисало, путовало, жалило се и тужило по судовима, скупљало прилоге, дочекивало госте и чинило још много штошта само да би Дечане и његово благо спасло од уништења и отуђења, онда више него јасно избија на видело главни разлог због кога Дечани и данас, као негда, у време својих првих ктитора, блистају сјајем као мало који наш манастир. Упорност да се по сваку цену преживи и надживи свака невоља, а манастир сачува, био је завет свих дечанских братстава кроз скоро шест векова постојања манастира коме су верно служили. Разуман и реалистичан однос према времену и догађајима које је оно носило, предусретљивост и гостољубивост према људима из околине и гостима који су долазили у Дечане, најзад будност са којом су праћена збивања и прилагођавање ситуацији, ма каквим опасностима она била бременита, веома су важне одлике, које су, као што нас је ова историја поучила, допринеле да дечанска ризница буде данас онаква каква је, а то ће рећи највећа и најзначајнија у нашем народу. Ову традицију, може се слободно рећи, Дечани и данас разумно следе.

[445] Достава је била заведена у Градском кварту у Призрену, пов. бр. 106, од 14. јуна 1919.
[446] Види инвентар у прилогу.
[447] Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 74.
[448] *Исто*, 78.

1
Изглед манастира Дечана

2, 3
4

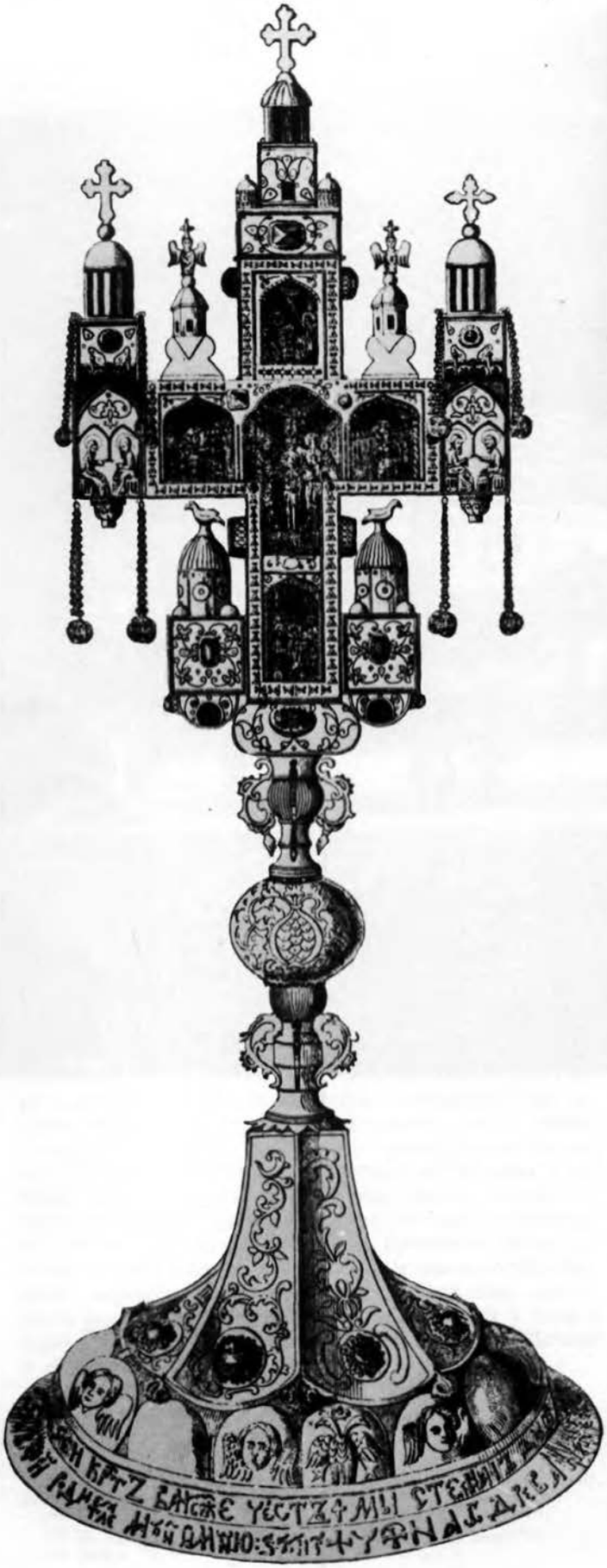

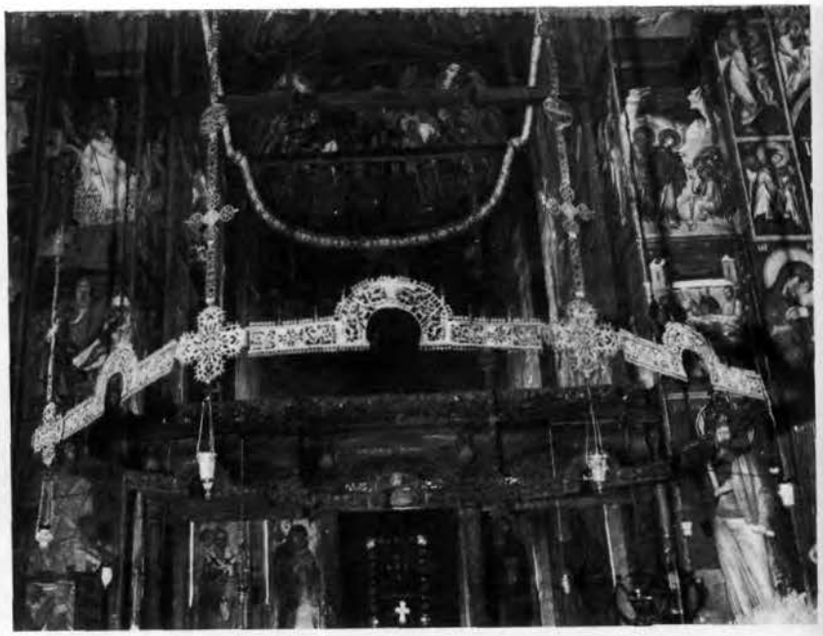

5
6

2
Цртеж крста цара Душана који је дао да се изради Бан Јелачић
3
Бронзани хорос, XIV век
4
Немачки лустер у іонском стилу, XIV век (сада у Музеју примењених уметности у Беоіраду)
5
Немачки ренесансни лустер, XVI век
6
Кристални лустер, дар Хаџи-Данила Паштровића-Кажанеіре, почетак XIX века

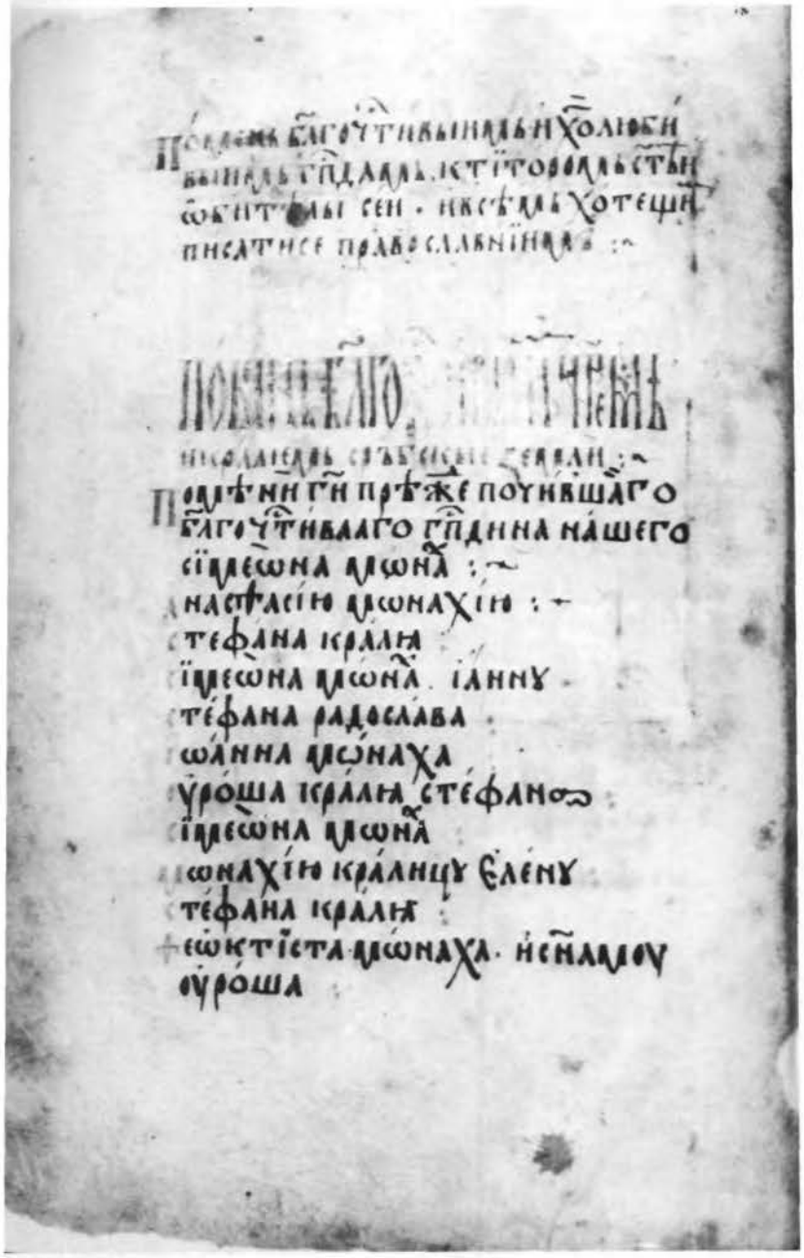

ПОМЕНЕ БЛАГОЧЕСТИВЫИ ВЕЛИКИ ГОСПОДАРЬ ИСТИТОВАРЬ СВИ И ИСТИНИ ПРАВОСЛАВНИ :

ПОМЕНЕ БЛАГОЧЕСТИВЫИ ГОСПОДАРЬ СРЪПСКЫЕ ЗЕМЛЕ :

ПОМЕНИ ГИ ПРВЕ ПОЧИВШАГО БЛАГОЧЕСТИВАГО ГОСПОДИНА НАШЕГО
СИМЕОНА МОНА :
НАСТАСИЈУ МОНАХИЊУ :
СТЕФАНА КРАЉА
ИМЕОНА МОНА. ИАННУ
СТЕФАНА РАДОСЛАВА
ИОАННА МОНАХА
УРОША КРАЉА СТЕФАНА
ИМЕОНА МОНА
МОНАХИЊУ КРАЉИЦУ ЕЛЕНУ
СТЕФАНА КРАЉА
ЕВДОКИСТА МОНАХА. НЕМАЊОУ
УРОША

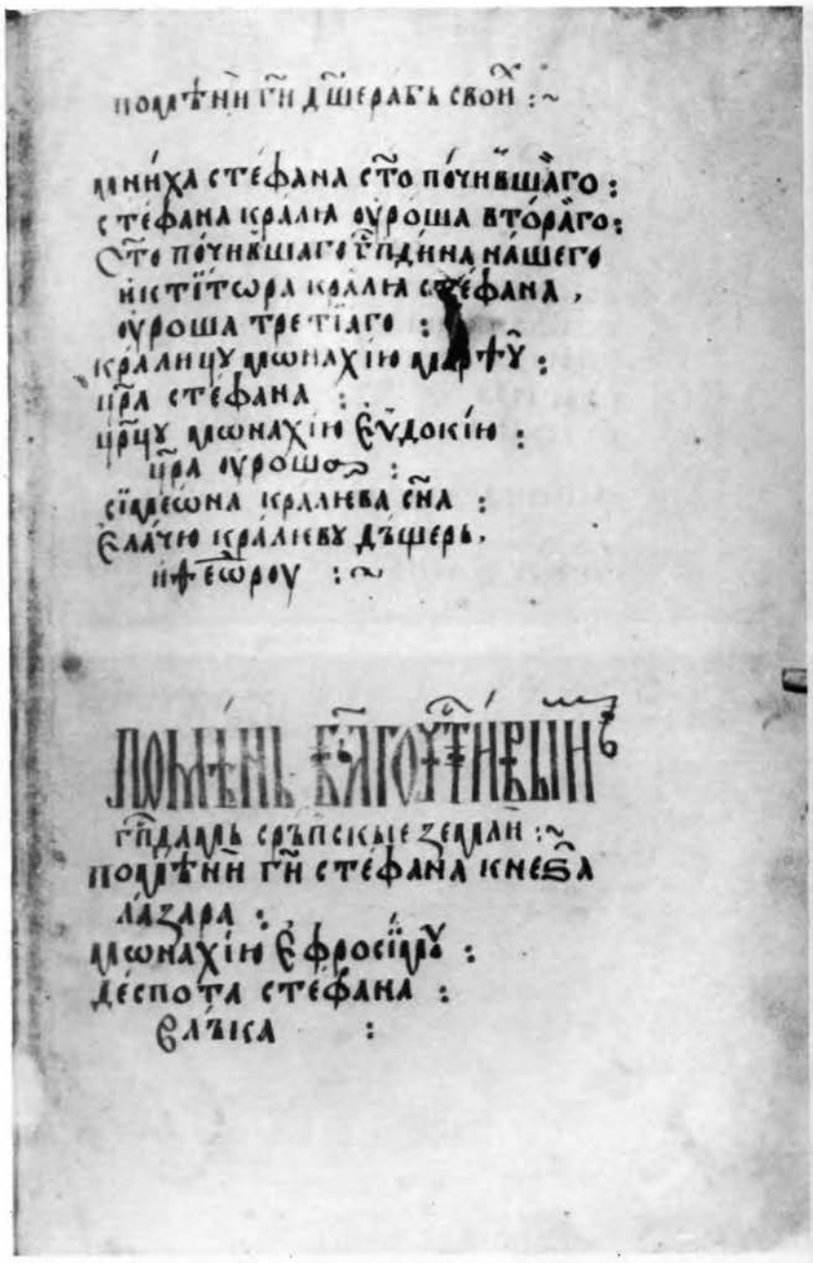

ПОМЕНИ ГИ ДШЕРАБЪ СВОИ :

ДАНИЦА СТЕФАНА СТО ПОЧИВШАГО :
СТЕФАНА КРАЉА УРОША ВТОРАГО :
СТО ПОЧИВШАГО ГОСПОДИНА НАШЕГО
ИСТИТОРА КРАЉА СТЕФАНА,
УРОША ТРЕТИАГО :
КРАЉИЦУ МОНАХИЊУ МАРТУ :
ЦРА СТЕФАНА :
ЦРЦУ МОНАХИЊУ ЕВДОКИЈУ :
ЦРА УРОША :
СИМЕОНА КРАЉЕВА СИНА :
ЕЛАЧУ КРАЉЕВУ ДЪЩЕРЬ,
ИФЕОРОУ :

ПОМЕНИ БЛАГОЧЕСТИВЫИ ГОСПОДАРЬ СРЪПСКЫЕ ЗЕМЛЕ :
ПОМЕНИ ГИ СТЕФАНА КНЕЗА ЛАЗАРА :
МОНАХИЊУ ЕФРОСИЈУ :
ДЕСПОТА СТЕФАНА :
ЕЛЕНА :

7
Две страницe из дечанске Проскомидије где се помињу Немањићи и Лазаревићи (Л. 1/б и 2/а)

8
Портрет Хаџи-Данила Паштровића-Кажанеіре, дечанскоі архимандрита, из 1813, са минијатурним призорима радова на поправци цркве

9
Портрет Хаџи-Захарија, дечанскоі игумана, из 1813. У позадини приказани сликари Лазовићи за штафелајима у тзв. „келијама за художнике“

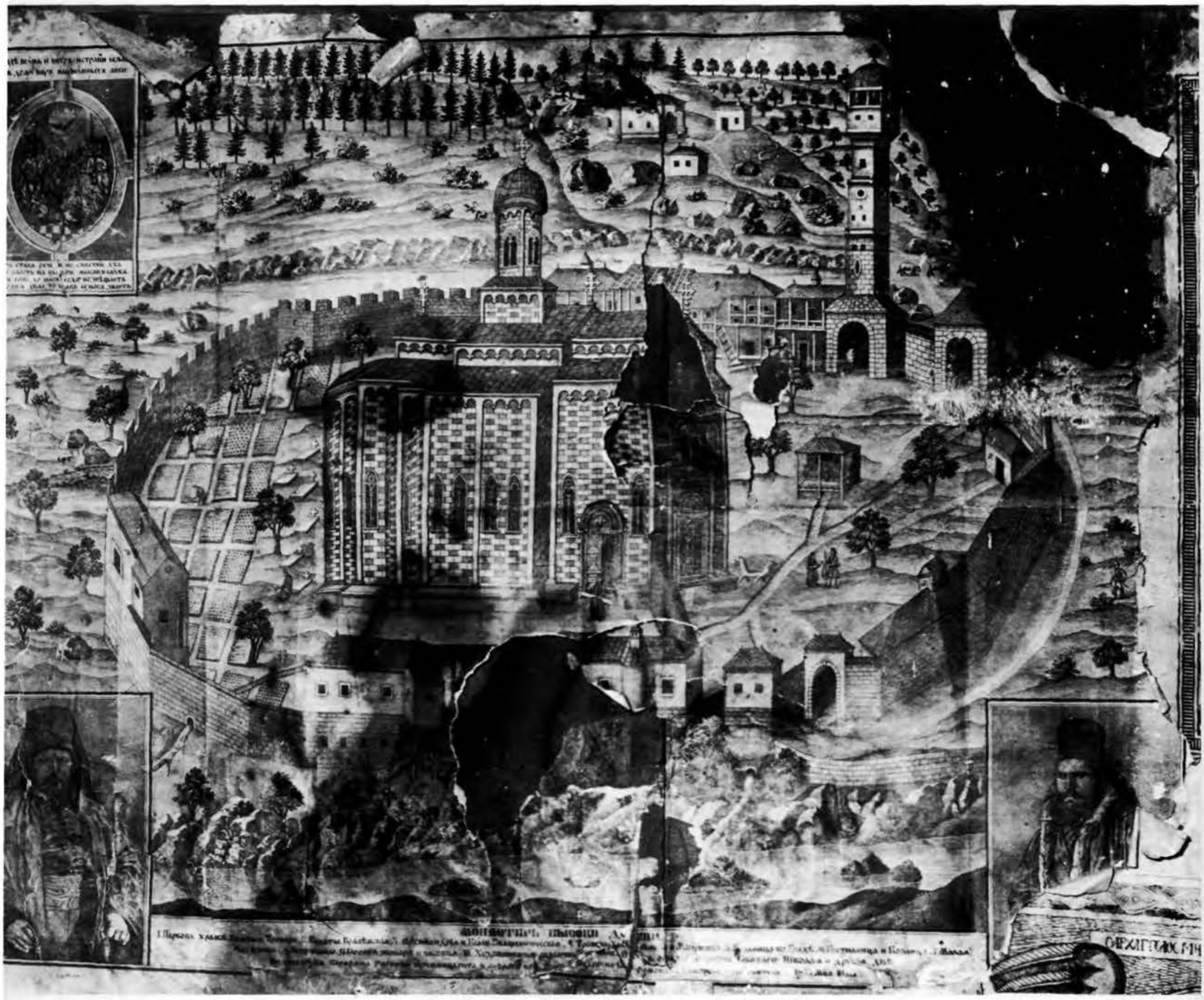

10
Гравира манастира Дечана из 1857.
11
Портрет Серафима Ристића, ризничара, касније игумана и архимандрита дечанскої, са іравире из 1857.
12
Портрет Кирила Андрејевића епитропа, доцније дечанскої архимандрита, са іравире из 1857.
13
Изілед дечанске ризнице іре сређивања из 1963.
14
Изілед дечанске ризнице іосле сређивања из 1963.

11, 13
12, 14

Иконе

Општа разматрања

Међу збиркама дечанске ризнице највећу уметничку вредност има колекција икона. Она је веома значајна у целокупном наслеђу српског иконописа, и то из више разлога. Пре свега, зато што је бројна. Овде смо регистровали 76 икона подврстивши све двојне иконе, диптихоне и вишеделне сликане целине под један број. Ако, пак, поступимо супротно, онда се овде каталошки обрађује још 18 икона, што ће рећи укупно 90 примерака. Друга вредност дечанске збирке је њена старосна компонента, јер ни у једном српском манастиру изузев Хиландара нису сачуване толико бројне старе иконе, што ће рећи оне из пуног, а нарочито из касног средњег века, тј. до краја XVII столећа. Иконе које су настале доцније, тј. у XVIII и XIX веку, углавном су малобројне, а због општих прилика у српској уметности тога доба оне се по вредности тешко могу и поредити са старијим делом збирке. Трећа одлика дечанске колекције лежи у чињеници да су то највећим делом иконе које су сликане за Дечане, било за иконостасе, било за хорос, било као целиваће. И, најзад, једна од највећих вредности дечанске збирке је уметнички квалитет икона. Може се слободно рећи да већина примерака који су настали пре XVIII столећа има изражене уметничке квалитете, у неким случајевима чак врхунске у српском, па и византијском сликарству уопште.

Да је ово вредновање тачно могли смо се осведочити кроз приказ библиографије о дечанској ризници, који је показао да није било ниједног већег и обухватнијег одбира икона, било у публикацијама, било на изложбама, а да дечански примерци њиме нису били захваћени. Најпунију афирмацију дечанске иконе су доживеле преко велике изложбе српске средњовековне уметности од XII до XVII века коју је организовао Народни музеј у Београду 1980. године, кад су одабране и изложене чак 23 дечанске иконе, односно малтене једна трећина од укупно изложених икона, и кад је пружена прилика и стручњацима и широј јавности да просуди њихове вредности у поређењу са осталим изложеним материјалом сакупљеним из музеја и цркава са свих страна. Иако су овом приликом биле изостављене четири иконе са старог иконостаса из XIV века и неки репрезентативни примерци из XVI и XVII столећа, ипак је дечанска скупина доминирала овом изложбом, нарочито у одсеку посвећеном иконопису XVI века. Ту је одавно признат, а ипак недовољно познати Лонгин добио, најзад, заслужено место. Али не само он. И други мање познати или потпуно анонимни сликари били су том приликом боље уочени, а њихове вредности схваћене у пуној мери.

Међутим, није се тако прилазило дечанским, па ни уопште узев иконама у средњем веку, чак ни доцније, све до најновијег доба. Иконе су помињане као манастирске драгоцености само ако су биле оковане у злато и сребро, украшене бисером и драгим камењем. Па и први описивач дечанских старина Гедеон Јосиф Јуришић не обраћа нарочиту пажњу на иконе. Он их у поглављу „Драгоцености и древности манастира Дечана"[1] упоште не помиње. Наводи само иконе на иконостасу, набраја их и за престоне вели да су „старе, но лепо изображене".[2] За цео иконостас каже да је дрвен и да је стар. Крст је, према њему, био велик, „који готово сам с мало икона темпло сочињава". У то време су на десној страни стајале икона Исуса Христа, Успење

[1] Г. Ј. Јуришић, *Дечански йрвенац*, Нови Сад 1852, 47—71.
[2] *Исйо*, 32.

Богородице, икона Св. Јована Крститеља, Св. Оца Николе и Св. Стефана Дечанског. На левој страни су биле икона Богородице с Христом, икона Јована Богослова и св. арханђела Гаврила, а до арханђела Гаврила мале олтарне двери са ликом арханђела Михаила и до ових двери икона Симеона Немање и св. Саве, архиепископа српског. Царске двери су, по њему, такође биле старе.

При покушају реконструкције дечанског иконостаса из средине XIX века и идентификације икона на њему наилази се на неке тешкоће, које је тешко превазићи. То је велики број икона које Јуришић помиње да су на њему стајале. У његово време још није било дрвеног иконостаса испред каменог, па је на каменој архитравној греди стајао велики дуборезбарени крст из 1594, који је на иконостасу дочекао и наше дане, али пребачен на дрвену олтарску преграду. Од икона које Јуришић помиње, на десној страни су без сумње стајале иконе Исуса Христа и Св. Јована Крститеља, које су припадале групи првобитних престоних икона. Исто тако, смело би се претпоставити да је икона Успења Богородице била иста она која и сада постоји у Дечанима под бројем И-32, али се не може утврдити како је могла да стане изнад престоних икона у шупљини до архитрава или изнад двери пошто њене димензије не одговарају том простору. Икона св. Николе и Стефана Дечанског има више у манастиру, но ниједна се по димензијама не би могла уклопити у иконостас. На левој страни иконостаса је стање мало јасније. Икона Матере Божије са првобитног иконостаса несумњиво је тамо стајала, друга би икона могла бити икона Јована Богослова с краја XVI века, али она, будући и виша и шира од првобитних престоних икона, није могла стати у преостали простор на иконостасу. Иако Јуришић каже да су све иконе које побраја на иконостасу старе, његов даљи опис се односи на иконостас испред проскомидије, чије су и две престоне иконе, Св. Сава (заправо Стефан Дечански) и Св. Симеон, затим икона арханђела Гаврила и двери са приказом арханђела Михаила, дела сликара Лазовића из друге деценије XIX века. Доцније су иконе на иконостасу мењане[3], да би у данашње време на њему стајале четири престоне иконе — св. Николе, Матере Божије, Христа Сведржитеља и Јована Крститеља — према претпостављеном првобитном распореду из XIV века. Ове иконе, заједно са нешто мањом иконом арханђела Гаврила, која се очигледно налазила на иконостасу проскомидије где је и сада постављена истоимена Лазовићева икона, представљају најдрагоценије језгро дечанске иконописне баштине. О њима је много писано. Досадашња сазнања о овим иконама могу се укратко свести на следеће: сви истраживачи и проучаваоци слажу се да оне представљају првобитне делове дечанског иконостаса. Према сличностима са живописом у дечанској цркви, верује се да су и иконостас сликали исти дечански мајстори[4], по некима они најближи класицистичком стилу епохе краља Милутина који су живописали куполу дечанске цркве.[5] Пет икона би биле дело различитих дечанских сликара сличних стилских концепција[6], а мајстори би припадали групи которских сликара[7] или би потицали са ширег подручја јадранског приморја.[8] Само датовање икона везивано је за настанак живописа, па, према томе, стављене су у период од 1340. до 1350. године. Међутим, како су најновија читања натписа о сликању цркве показала, завршетак живописања би требало ставити најкасније у прву половину 1348. године[9], што значи да крајњи датум настанка ових икона не би такође могао прелазити ту годину. Од свих ових пет икона, као што је већ поменуто, највећу пажњу је привлачила Богородица са дететом, посебно њен иконографски тип, најчешће називан Умиљеније[10], који је, према неким истраживачима, у овом облику могао и настати у српској уметности, а одатле бити пренесен у руску.[11] Овде се посебно истиче нова ликовно-садржајна вредност приказивања нежног односа између мајке и детета, који је на дечанској икони изузетно топао, без догматских или уопште теолошких значења. Међутим, откриће фресака у јужној капели Кахрије-џамије у Цариграду показало је да су икона Богородице и друге престоне иконе у Дечанима ипак настале по цариградским узорима.[12]

Осим тога, у досадашњој, не малој литератури о овим иконама, истицане су и ликовно-стилске вредности овог иконописа. Сви испитивачи се слажу да су ове иконе, а посебно икона Богородице, оно најбоље што се сачувало у иконописној баштини нашег народа. Без обзира да ли се стил ових икона означава као углађени академизам конзервативних мајстора блиских двору[13] или, насупрот томе, као сензибилна уметност са одликама народног духа и темперамента[14], њима је давано почасно место на листи иконописних дела српског средњег века. Мали број сачуваних српских икона из XIV столећа, није, на жалост, допуштао продубљенију анализу места и улоге ових икона у развоју српског иконописа XIV века.

Свим овим закључцима је данас тешко додати нешто ново. Што се тиче датума настанка ових икона, дужни смо да још једном подсетимо на већ изнесена гледишта која указују да је дечанска црква без припрате завршена још за живота Стефана Дечанског и да је, вероватно, храм коришћен у богослужбене сврхе од тренутка његовог сахрањивања крајем 1331, а свакако од прослављања моштију између 1339—1343. године[15]. Све то подразумева и постојање иконостаса у тако важној и значајној, уз то краљевској задужбини. Пошто је

[3] Уп. Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Прасквице*, Годишњак Музеја јужне Србије, Скопље 1937, 98; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 98.

[4] В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 33—34, и други.

[5] Г. Бабић, *Разграњавање уметничке делатности и појаве стилске разнородности*, Историја српског народа I, Београд 1981, 645. Иста у делу: К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, Београд 1983, 141.

[6] В. Ј. Ђурић, *Нав. дело*, 34.

[7] K. Weitzmann, M. Chatzidakis, K. Mijatev, S. Radojčić, *Ikone sa Balkana*, Beograd — Sofija, 1970, LXIII—LXIV.

[8] В. Ј. Ђурић, *Нав. дело*, 35. Према новијим схватањима, дечански живопис се не везује тако стриктно за Приморје, већ више за византијску уметност (уп. В. Ј. Ђурић, *Византијске фреске у Југославији*, Београд 1974, 207—208).

[9] Г. Суботић, *Прилог хронологији дечанскої зидної сликарства*, Зборник радова Византолошког института XX, 1981, 111—135.

[10] Недавно се професор А. Грабар аргументовано заложио да се овај термин, иначе прихваћен код Руса, као неодговарајући не користи за овакав тип Богородице. Прихвативши сугестију, ову икону називам именом које је на њој написано — Мати Божија (уп. A. Grabar, *Les images de la Vièrge de tendresse*, Type iconographique et thème (á propos de deux icones á Dečani), Зограф 6, Београд 1975, 25—30).

[11] Уп. М. Ђоровић-Љубинковић, *Две дечанске иконе Богородице Умиленије*, Старинар III—IV, Београд 1955, 83—90.

[12] С. Радојчић, *Старо српско сликарство*, 138; О. Попова, *Искусство Новгорода и Москви первой половины четырнадцатого века, его связи с Византией*, Москва 1980, 159, сл. на стр. 156. О још даљем пореклу овог типа иконе уп. N. Thierry, *La Vièrge de tendresse a l'èpoque Macedonnien*, Зограф 10, Београд 1979, 59-70.

[13] С. Радојчић, *Нав дело*, 138.

[14] В. Ј. Ђурић, *Нав. дело*, 5.

[15] А. В. Соловјев, *Кад је Дечански проглашен за свеца*, 295.

због већ поменутог малог броја сачуваних дела тешко упустити се у прецизније ликовно-стилско одређивање времена сликања ових икона, чини се најисправнијим да се оне датују око 1340. године; за доцнији датум, тј. 1350. годину, изгледа да нема оправдавајућих аргумената.

На крају би требало подвући да су дечанске престоне иконе, са свим својим позитивним одликама и недостацима, сличностима и међусобним разликама, веран одраз ликовних струјања у српском сликарству прве половине XIV века, посткласицистичке фазе, када се био изгубио строго дефинисани стил ренесансе Палеолога, а нова стремљења су водила ка већој слободи изражавања и разноликости, макар и науштрб квалитета иконе као ликовног дела. Тако, топла сентименталност и мекоћа Богородичиног и Христовог лика на икони Матере Божије на једној страни, и тврд линеарни експресионизам Николиног, а нарочито Јовановог лица с друге стране, указују на широку скалу изражајних могућности и ликовних тенденција дечанских сликара, одражавајући у исто време и њихову способност да сликарски поступак прилагоде теми коју обрађују.

Кроз литературу и изложбе веома је позната икона дечанске Пелагонитисе, тј. иконе чији је иконографски тип назван према свом, сада ишчезлом, прототипу, чудотворној Богородици Пелагонској.[16] О њој је писано још 1930. године[17], да би постала незаобилазна у свим расправама које се односе на овај иконографски тип или, још шире, тип Богородице Умиљеније.[18] До седамдесетих година овог века дечанска Пелагонитиса је била пресликана, што је било учињено, како се сматрало, почетком XVII века[19], и тек после чишћења могло се утврдити да је ова икона у првобитном изгледу настала у последњој четврти XIV столећа.[20]

Пелагонитиса је сликана с обе стране. С једне је сама Богородица, а с друге је била насликана илустрација Статије на Велики четвртак, под називом „Не плачи моја мати"[21], од које су сачувани само остаци. Пошто је икона сликана с обе стране, поставља се питање чему је била намењена. На иконостасу није могла стајати, још мање је била окачена о зид. Могла је бити литијска, чему би ишло у прилог постојање правоугаоног удубљења на доњем рубу иконе, али се ово удубљење чини доста мало и плитко за стављање држача којим би била подухваћена ради ношења на литијама. Ови трагови на другим литијским иконама Богородица у Дечанима већи су и дубљи, а на неким местима су сачувани и остаци самих држача. Ова икона је, по свој прилици, стајала у слободном простору. Према живописаним представама у манастиру Матејчу[22], у Дечанима и Марковом манастиру[23], иконе су стајале на проскинитарима, а испод њих су висила „скута" која прекривају горњи део сталка. Свештеници, монаси и певачи, са кадионицама и свећама, одавали су пошту овим иконама које су у манастирима сматране чудотворним.[24] Да је ова дечанска икона била посебно поштована у манастиру доказују стихови песме посвећене Богородици Битољској, забележени у дечанском минеју за јули и август (Р-32), који се, према воденим знацима, датује у крај XIV века. Рукописом блиским преписивачевим, а временски сигурно не много удаљеним од њега, забележио је неко, вероватно сам творац ове недовршене песме, следеће стихове:

сни п(ѣ)сни прѣс(вє)тиѥ в(огороди)це витолскиѥ
зл(а)таꙗ кадилнице
роучко жѣзле свѣтильниче златозарьни
законе в(о)ж(ьс)тв(є)ни
вь нем же пльстимь в(о)жиѥмь
слово написа сє тев(ѣ)
+ прими г(оспод)и жрь . . . . . (остало истрвено)

Из стихова се може закључити да је ова икона у Дечанима називана народним именом „Битољска", а не Богородица Пелагонска.

Ова прилично ретка икона сликана је са знатним уметничким надахнућем. Изузетно монументално и снажно дело српског иконописа, јаких осећања, која се нарочито исказују кроз контраст топлог израза детета које се умиљава мајци и туге мајке која је свесна тешке детиње судбине, изражено је јасно дефинисаним ликовним језиком, кроз суздржану палету и истанчан ликовни поступак којим је остварено жељено јединство садржаја и форме, где ипак носе превагу емоције којима је набијена приказана сцена.

Заједничке црте показује једна група икона у дечанској колекцији. То су две иконе са истим мотивом — Старозаветна Тројица и једне двери (И-30). На њих је скренуо пажњу још Л. Мирковић 1937. године[25] и, као изузетно лепи примерци српског иконописа, од тада су заузели место које им припада у публикацијама и на изложбама икона. Л. Мирковић се није упуштао у њихово датовање. Прва је то учинила М. Ђоровић-Љубинковић са иконом Старозаветне Тројице (Гостољубља Аврамовог) (И-37)[26], коју је, уз анализу њеног стила, ставила у крај XIV или почетак XV века, везујући је за ликовне тенденције моравског сликарства и сматрајући је старијом од чувене Св. Тројице Андреја Рубљова. Другу Старозаветну Тројицу (И-62) иста ауторка наводи само у каталогу, датујући је у крај XV или почетак XVI века.[27] Ото Бихаљи-Мерин је за Св. Тројицу прихватио датовање Мирјане Љубинковић, док је, први пут их објавивши, двери ставио у XVII век.[28] Тек је др Војислав Ј. Ђурић[29] повезао двери и Старозаветну Тројицу припадништвом истом аутору и датовао их у XVI столеће, и то рано, јер је претпоставио да је од овог сликара

[16] Библиографију види под каталошком јединицом у којој се обрађује ова икона.

[17] Н. Беляевъ, *Образъ Божьей матери Пелаіонитисы*, Byzantinoslavica II/2, Praha 1930, 386—394.

[18] Пелагонија — околина Битоља. Сматра се да се прва икона Пелагонитисе, свакако чудотворне, налазила у неком од битољских манастира. Најстарији приказ овог иконографског типа сачуван је у Старом Нагоричину код Куманова.

[19] Н. Бељајев, *Нав. дело*, 386—394.

[20] Д. Милошевић, *Умешносшй у средњовековној Србији од XII до XVII века*, Београд, 1980, 31.

[21] *Исшо*, 7.

[22] Уп. В. Хан, *Средњовековни йримерак намешшаја из манасшира Дечана*, Зборник Музеја примењених уметности 14, 1970, сл. 10.

[23] 10. и 12. кондак Богородичиног акатиста.

[24] Према литерарним и ликовним изворима сазнаје се да су у Грчкој, Русији, Блиском истоку и Венецији чудотворне или патронске иконе стајале на одређеним истакнутим местима у цркви, постављене не само на проскинитарима већ и под балдахинима, у едикулама или циборијумима (уп. D. J. Pallas, *Le ciborium hexagonal de Saint-Demetrios de Théssalonique*, Essai de l'interpretation Зограф 10, Београд 1979, 44—58). Да ли је тако било и у Дечанима, не може се знати.

[25] *Црквене сшарине из Дечана, Пећи, Цешиња и Прасквице*, 116—117.

[26] *Пећко-дечанска иконойисна школа од XIV до XIX века*, Београд 1955, 5.

[27] *Исшо*, 23.

[28] *Фреске и иконе*, Београд 1960, 17, кат. 70 и 72 (каталог И. Мандића).

[29] *Иконе из Јуіославије*, Београд 1961, 59, кат. 68 и 69.

зограф Лонгин преузео нека решења. Од тог времена ова два примерка дечанског иконописа схватају се као целина, а углавном се одржало и њихово датовање у XVI век. Д. Милошевић је прва уз ова два иконописна дела додала и другу икону Старозаветне Тројице (*И-62*). Иако је ове иконе сматрала производом стваралаштва блиског начину рада својственог моравској школи[30], она их датује у XVI столеће, и то прву св. Тројицу и двери одређује прецизније у средину XVI века, а другу икону св. Тројице обазриво, уз ограду, приписује XVI веку, без ближе временске одреднице. Такво датовање задржало се до данас у стручној литератури.

Лазар Мирковић је претпоставио да двери и прва икона Старозаветне Тројице припадају једном од некадашњих иконостаса дечанске цркве. И заиста, ако би се узело у обзир да је централни храм дечанске цркве био посвећен св. Тројици[31] и да димензије прве иконе св. Тројице (101 × 61,5 cm) у начелу одговарају величини једне престоне иконе, онда би се у ову претпоставку могло поверовати. Међутим, размере двери које су високе само 114, а широке 59 cm[32], не би могле никако да одговарају отвору за двери на дечанском храму св. Тројице, па би такву претпоставку требало одбацити. Но само посвећење овога храма св. Тројству може ближе да објасни постојање у Дечанима већег броја икона ове садржине, међу којима су и ове две које је насликао исти зограф.

По општој иконографској шеми, обе иконе св. Тројице о којима је реч су истоветне, јер у основи приказују мотив три анђела код Аврама и Саре, или Гостољубље Аврамово.[33] Композиције на дечанским иконама сведене су само на три анђела који седе за столом благосиљајући храну којом их је Аврам угостио. Формат слика одређивао је правац пружања композиције и величину стола за којим седе анђели. На првој икони место радње је одређено постојањем грађевине и два дрвета који означавају мамвријски храст испод ког је Аврам послужио анђеле. Друга композиција је још апстрактније постављена. Сто са анђелима лебди у празном простору обојеном нестварном светлозеленом бојом. Златно шрафирање (асист) одеће и посуђа подвлачи трансцендентност композиције. Столовате посуде, једна, односно три, зависно од расположивог простора на столу, у најсведенијем облику симболишу понуде — хлеб, односно колаче, млеко и јагње, којим су Аврам и Сара угостили анђеле. Оваква иконографска шема, која је свој највиши уметнички израз добила на истоименој икони Андреја Рубљова сликаној за Тројички храм у Загорску[34], није код нас често примењивана у приказивању св. Тројице, било на иконама, било у ситној пластици[35], или се бар овакви прикази нису сачували.

Што се тиче иконографске шеме двери, оне не показују никакве особености. Припадају типу двери без дубореза, какве су још двоје двери из Дечана од укупно троје које осим ових данас постоје у дечанској збирци. Сликана композиција заузима све слободне површине, а издуженост крила двери условила је и издуженост пропорција приказане Богородице и арханђела Гаврила, што је и иначе била одлика сликара ових двери, који, следствено томе, имају и мале главе и витке фигуре. И сам иконографски образац је уобичајен и с малим разликама понавља се на свим четворим дечанским дверима — арханђео са дугачким скиптром у руци закорачио је ка Богородици, која га дочекује одлажући предиво у леву руку, док јој је десна покривена, а шаком у гесту чуђења на вест коју јој арханђео саопштава. Седиште иза Богородице и постамент на коме стоји одређују место радње које се збива на земљи, док арханђео, не ослањајући се ни на шта, лебди у жутој светлости којом су окружене обе личности у овој сцени.

Што се тиче начина сликања ова три иконописна дела, на њима се уочавају велике сличности, које се испољавају пре свега код типова лица приказаних особа. Како су свих осам приказаних лица млади и голобради, женских црта, а сви осим једног уз то представљају анђеле, најбоље се може уочити блискост међу њима. Сви имају дуге, уске, мало повијене носеве, асиметрично постављена уста, пуних, чврсто затворених усана, јаке веђе са црним, густим, састављеним обрвама, и тамне полукружне подочњаке. Образи су глатки и заобљени финим минуциозним исликавањем. Шаке су пуне, троугластог облика, са дугим танким и размакнутим прстима. Стопала анђела су снажна, са лепо сликаним голим прстима. Пропорције фигура су, као што смо већ рекли, издужене, али са уским раменима и јачим бедрима и доњим екстремитетима, чиме фигуре добијају у монументалности и поред невеликих размера. Цртеж је свуда уједначен, течан, слободан, скоро виртуозан. Снажна емотивност веје са све три слике повезујући их још чвршће.

Но и поред ових несумњивих истоветности постоје становите разлике које се морају истаћи. Прва икона св. Тројице, већ по наведеним особинама рафиновано иконописно дело, колористички је веома необична и веома племенита. Инкарнат је подсликан тамномрком бојом, преко које је набачен плавичастосиви тон којим су назначене сенке, затим је постављен ружичасти окер, па руменило и најзад беле шрафе за осветљења, које нису много коришћене, или су пак током времена и недовољно стручних чишћења истрвене. Остали колорит иконе одликује се изузетном префињеношћу, која се огледа нарочито у недостатку црвене боје. Овде се плавој боји супротставља звучни окер на централном и пригушена ружичаста боја на бочним анђелима. Позадина је такође неуобичајена — горе је топлији окер, а доле љубичаста боја зида испред кога се сцена одвија. Пуна маса љубичастоплаве грађевине и два чипкаста, зелена, повијена дрвета, прилагођена основној композицији анђела, допуњују овај уздржани и рафинован бојени аранжман слике.

На другој Св. Тројици и дверима инкарнат је подсликан маслинастоокерним тоном, с тамније зеленим сенкама и белим осветљењима. Црвеном и црвеномрком бојом обележене су усне, јагодице и контуре носа, образа и врата. На Св. Тројици је употребљено злато за шрафирање одеће и посуђа и сликање нимбова. Основа слике је зелена. Остали колорит близак је првој св. Тројици са бледо ружичастим, љубичастим, сонорно-

[30] *Сликарство у средњовековној Србији од XII до средине XVIII века*, Београд 1974, 19—20.

[31] Г. Ј. Јуришић каже да је „овога монастира храм (тј. слава) троичин дан . . .“ *Нав. дело*, 6. А у инвентару покретности манастира Дечана из 1902. године, који се сачувао у Дечанима, каже се да црква дечанска има три храма: св. Тројице, св. Николе и св. Димитрија.

[32] Вел. садашњих двери 182 × 106 cm.

[33] Књига постања 18, 1—10.

[34] Понављан и касније у руском сликарству и ситној пластици (уп. *Старе руске иконе из Збирке Државне Третјаковске галерије*, каталог изложбе, Београд 1980, 20, сл. 33); Т. В. Николаева, *Древне русская мелкая пластика XI—XVI вв*, Москва 1968, сл. 49, 55, 61, 67, 69, 87, 99, 103.

[35] Два примерка панагија, једна из Шишатовца, а друга из Музеја примењених уметности (Б. Радојковић, *Ситна пластика у старој српској уметности*, Београд 1977, кат. 22—23, сл. 22—23), не носе одлике српске уметности.

плавим и зеленоплавим тоновима, али је рафинман колорита нарушен употребом црвене боје, која пак, с друге стране, повезује ову слику са дверима на којима се бојено сазвучје највише приближава уобичајеним односима плаво-црвене боје, само у више тонова и нијанси.

Ако би се разлике у колориту, а нарочито на инкарнату, протумачиле као последица хемијских процеса насталих услед изложености дејству топлоте приликом пожара прве иконе св. Тројице[36], онда би јединство ове уметности било потпуно, а њихов би се сликар тиме сврстао у најбоље уметнике међу српским зографима прве половине XVI века.

Веома блиска овој групи икона, а нарочито дверима, је икона апостола Павла. Вероватно је ова сличност навела професора Светозара Радојчића[37], а за њим и Десанку Милошевић[38] да је датују у средину XVI века. У каталогу изложбе српске средњовековне уметности, која је одржана у Шпанији[39], Милошевићева је променила датовање ове иконе, везујући је за стваралаштво епохе Бранковића и датујући је у средину XV столећа. Неодлучност у опредељивању може бити разбијена само покушајем детаљније анализе ове иконе и ликовног поступка примењеног у њеној изради. Резултати се могу свести у две групе — оно што ова дела спаја као заједничко и оно што их раздваја дајући повода да се верује да нису истовремена, а још мање од једне руке.

Црте Павловог лика су издужене, са повијеним носом извученим црвеном контуром. Пуне усне су ексцентрично постављене, помакнуте ка образу, испод очију су полукружни тамни подочњаци. Начин решавања вења са полукружном бором изнад корена носа и састављеним обрвама, допуњује списак сличности са ликовима на дверима. Ту се може придодати и начин сликања руку, са дугим размакнутим прстима и белим цртицама у корену прстију. Начин сликања инкарната, подсликани окер, прозрачне зелене сенке, руменило на образима, беле шрафе испод очију и смеђе зенице са црним тачкама допуњују сличности иконе апостола Павла с дверима. Концепција фигуре, са уским раменима и проширењем на доњем делу, тако да делује као да се посматра одоздо, такође је запажена и на приказима фигура у три претходна дела. Зеленкастоплава боја Павловог хитона са црвеним клавусом иста је као на анђелу из Благовести. Нимбови су такође једнако решавани помоћу црвене контуре. Међутим, у разлике које се могу уочити спада, од формалних елемената, различит тон жуте позадине на Павловој икони. Но, он је небитан, јер ни остала три међусобно слична дела о којима смо раније говорили немају истоветну позадину. Много важнија разлика је она која проистиче из начина ликовног поступка. Лице апостола Павла је сликано пастуозније, слободним потезима четкице који су видљиви, док испод њих избија тамнија основа слике. Исти поступак је примењен и на власима косе и браде, тако да сликане површине вибрирају, за разлику од глатких, мирних и углађених површина на претходним сликама. У начину обраде Павловог лика осећа се замах, слобода, чак виртуозност у раду, којих нема на дверима. Ако бисмо прихватили ове одлике као битне, онда би се могло претпоставити да је сликар двери и Св. Тројице користио као ликовни узор икону апостола Павла и можда још неке истог мајстора које су у то време могле постојати у Дечанима.

Још једна икона из Дечана изазива недоумицу у погледу датовања; то је икона Вазнесења (И-23). Мирјана Ђоровић-Љубинковић, која је прва о њој говорила[40], пореди је са истоименом Лонгиновом иконом, налазећи сличности у иконографској шеми композиције и датујући је у другу половину XVI века. Десанка Милошевић, бавећи се уметношћу моравског круга, сврстала ју је у XV столеће[41], да би се у другом наврату определила за средину XVI века као време њеног настанка.[42] Не треба да нас чуде овакве разлике у мишљењима, које се чак и код истог аутора јављају током времена. Недостатак јасно датованих икона и незнатан број сачуваних иконописних дела до друге половине XVI века, која би могла да послуже као упоредна грађа за датовање и атрибуцију, отежавају проблем датовања до те мере да су могућа, и чак природна, одступања и до једног столећа, у шта смо се као постојећу реалност, и до сада уверили.

У Дечанима су се до данас сачувале три иконе Вазнесења. Једна је ова о којој је реч, друга је Лонгинова хоросна икона, а трећа је опет Лонгинова, али очигледно рађена за иконостас. Све те три иконе су исте по основном иконографском распореду, што не мора да значи да су истовремене, нити да су утицале једна на другу, тј. најстарија на млађе. Пре може бити да се на дечанском иконостасу још од његовог постављања налазила икона ове садржине, као патронска, чија је иконографска концепција најпре могла да утиче на доцније иконе истог сижеа.[43] То нам наравно не решава питање времена настанка ове, по нашем мишљењу, данас најстарије дечанске иконе Вазнесења, али и иконографску сличност са Лонгиновим делима неутралише као аргумент за њено датовање.

Компонована у две издвојене целине — небеску, са Христом у кружној мандорли коју носе анђели, и земаљску, са Богородицом, анђелима и апостолима — ова икона у средишном делу има појас камените висоравни са четири дрвета, која означавају Јелеонску (Маслинову) гору, где се Христос узнео на небо. Прва разлика која се на овој икони уочава у односу на Лонгинове радове управо је у приказивању дрвећа необичне стилизације, са рачвастим чупавим крунама, сасвим непримереним уобичајеној лонгиновској или уопште стилизацији дрвећа у другој половини XVI века. Горњи део композиције, по шеми истоветан са Лонгиновом хоросном иконом, на нашој је икони осиромашен за упоређивање знатним оштећењима, но ипак је довољно очуван да се уверимо како су анђели који носе мандорлу код Лонгина знатно сувље цртани и шематизовани, без финијих исликавања драперија и крила, што је својствено нашој икони. У доњем делу, поред великих сличности са Лонгиновом иконом у композиционом погледу разлике су очигледне. Цртеж је мекши, личности грациозније и динамичније. Цела композиција је узле-

[36] На ову могућност ми је указао проф. В. Ј. Ђурић, на чему му се овом приликом још једном захваљујем.

[37] *Умјетност на тлу Југославије*, каталог изложбе, 302.

[38] *Сликарство у средњовековној Србији, од XII—XVIII века*, Београд, 1974, кат. 18, *Staré srbské umění XII—XVIII století ze zbirek Narodniho muzea v Bělehradě*, Praha 1974, кат. 29.

[39] *El arte en la Servia medieval de los siglos XII al XVII*, Madrid 1981, кат. 21.

[40] *Иконостас цркве у Великој Хочи, прилог проучавању culта Стефана Дечанскога*, Старинар IX—X, Београд 1958—1959, 177.

[41] *Моравска Србија, људи и дела*, Крушевац 1971, кат. 33, на стр. 42.

[42] *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 37, на стр. 33.

[43] Овај иконографски тип Вазнесења јавља се и на другим Лонгиновим делима, па и код других сликара (вид. даље).

пршана, жива и лака, за разлику од Лонгинове, где су фигуре статичне, и више изгледају као да су заузеле позе ради сликања, него да учествују у радњи. Обрада ликова, инкарната уопште, у океру са меким и дискретним белим осветљењима, релативна издуженост физиономија и колорит нешто пригушених тонова, допуштају представу о једној рафинованијој и деликатнијој уметности од оне коју познајемо у Лонгиново време, а далеке реминисценције на грациозну фигуру, лик и колорит св. Димитрија из Музеја примењених уметности у Београду (у недостатку сигурнијих) можда би нас довеле ближе уверењу да је ова икона Вазнесења ипак настала у XV веку.

Обележје дечанском иконопису друге половине XVI века дао је зограф Лонгин. Уочен одавно као стваралачка индивидуалност, захваљујући његовом обичају да се потписује на сопственим делима, мимо устаљених правила свога времена, Лонгин је временом кроз радове многих истраживача постао познат као мало који српски средњовековни сликар.[44] Његова најранија датована дела у Дечанима су из јануара 1572. године, а најмлађа су настала маја месеца 1596. године. Могуће је да су неки недатовани радови насликани раније или пак коју годину доцније од ових граничних датума његове делатности у Дечанима. Међутим, и овај временски интервал од 24 године је довољно дуг да се могу уочити развојна линија, али и константе у опусу овог иначе веома плодног стваралаца. И најраније и најкасније Лонгиново датовано дело у Дечанима припада групи двојних икона, тј. сликаних са обе стране. Овакве иконе су могле бити целиваће, тј. излагане на налоњу поводом празника који се тог дана славио, те је лице иконе окретано према потреби, или су пак, што представља једну од дечанских особености, ове иконе качене о хорос, па су се тако истовремено видела оба лица иконе. Да су дечанске иконе ипак биле намењене хоросу сведоче сачуване алкице на некима од њих, углављене са горње стране иконе, и то постављене тако да је једино правилан положај икона могла заузети ако је висила о ланцу провученом кроз алкицу. Такав ланац и алкица приказани су у цркви Св. Димитрија у Пећкој патријаршији (1317—1324), и то на икони насликаној у композицији Св. Димитрије благосиља Нестора у тамници.[45] Но ова сцена у исто време указује да овакве двојне иконе малог формата нису морале висити само на хоросу, већ су могле бити окачене и на другим местима.

Данас у Дечанима има укупно девет очуваних или у приличној мери оштећених икона из серије хоросних, једна од њих је у Народном музеју у Београду[46], а за два примерка још знамо да су се раније налазила у Дечанима[47], но колико их је укупно било, не може се више тачно утврдити.

Групи старијих икона из ове серије припадало би шест комада. Оне све имају приближне димензије (44×28 односно 44×30 cm). Две од њих су прецизно датоване у јануар 1572. На једној су приказани св. Теодосије Општежитељ и св. Сава Освећени, а на другој св. Антоније Велики и св. Јефтимије Велики. Сликајући преподобне оце, монахе[48], Лонгин се држао истог иконографског обрасца. Светитељ целом појавом стоји у предњем плану држећи велик размотани свитак са дугим карактеристичним текстом, исписаним Лонгиновим рукописом, који познајемо из протографа његовог књижевног састава Акатиста архиђакону Стефану.[49] У другом плану иза светитеља је стење засечених врхова и код свих, осим Антонија Великог, насликане су још и цркве манастира у којима су свети оци живели. Ова једноставност композиције у којој је назначено само неколико елемената — лик св. Оца, свитак с његовим учењем, црква и огољен, пуст пејзаж — подвучена је и гамом боја на златној позадини, хладним колоритом плавих, зелених и окерних тонова у више нијанси.[50] Црвеном бојом су исписивани само натписи. У погледу инкарната, Лонгин је већ на овом свом релативно раном делу[51] применио поступак који му је остао својствен до краја нама познате зографске делатности: на тамним окером подсликану подлогу светлијим окером је, без веће интервенције, исликавао осветљене партије лица зелених и румених тонова. Овакав поступак, посебно у сликању ликова људи зашлих у године, на чијим је лицима радо подвлачио трагове времена, Лонгин ће задржати до краја свог рада, само ће окер којим слика подлогу инкарната сасвим потамнити до мрког тона, а нервозним белим осветљењима ће стварати утисак веће слободе у раду.

Иако се сматра да су приближно истих година сликане хоросне иконе са приказаним великим празницима: Благовести и Рођење и Васкрсење и Вазнесење, као и тешко оштећена икона Преображење и Силазак св. Духа на апостоле[52], оне су рађене далеко лепше и богатије, живахније су и разноврсније, пре свега тематски и композиционо, а затим, што је веома битно, и колористички. И ове су иконе сликане на златној позадини. Златан је и асист којим блиста Христова одећа (у Васкрсењу и Вазнесењу), круне, нимбови, анђеоска крила и украси на одећи. Звонки тонови плаве, коју је сликар доста користио, сучељавају се са интензивном црвеном бојом, а вешто коришћење тонова светлог окера, мрке и бледољубичасте боје ублажава рескост њиховог сазвучја. И сами ликови на овим композицијама, претежно млади и свежи, сочније су сликани, у богатијој гами, која поред окерних укључује и ружичасте тонове са

[44] Вид. библиографију под каталошким јединицама Лонгинових дела.

[45] С. Радојчић, *Старо српско сликарство*, т. 70.

[46] Недавно је М. Татић-Ђурић у раду *Две необјављене Лонгинове иконе*, публиковала веома оштећену двојну икону Распећа и Скидање с крста, коју је 1956. године Народном музеју поклонио епископ призренски Владимир Рајић. Очигледно је припадала истој серији насталој око 1572. године (уп. Свеске Друштва историчара уметности СР Србије, год. IV, бр. 9—10 за 1980, 1—12). Као икону која се још налази у Дечанима поменуо је Р. Љубинковић у приказу књиге *Мајстори старої српскої сликарства*, Наше старине IV, Сарајево 1957, 196.

[47] Икона Сретење и Крштење нестала је шездесетих година овог века, а према изгледу и димензијама рекло би се да је овој серији припадала и икона Лазаревог васкрсења и Цвети, која се сада налази у приватној збирци Мишела Ван Рајна у Амстердаму, али се не зна кад је из Дечана однесена; биће свакако пре 1933. године, јер је Лазар Мирковић није затекао приликом свог првог пописа дечанских икона (уп. M. van Rijn, *Icons and East Christian Works of Art*, Amsterdam, 1980, 174—176, pl. 86, 87).

[48] Уп. А. Василиев, *Ерминии, Технолоґия и иконоґрафия*, Софија 1976, 77—78.

[49] М. Шакота, *Прилоґ познавању иконописца Лонґина*, Саопштења I, 1956, сл. на стр. 169.

[50] Недавно је Г. Бабић посебно истакла колористичке вредности Лонгинових двојних икона (уп. К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов, Т. Вонеску, *Иконе*, 306.

[51] Најранији потписан његов рад био је из 1566. године, а верује се да је био ангажован и на живописању Пећке патријаршије годину дана раније (уп. М. Шакота, *Зоґраф Лонґин, сликар и књижевник XVI века*, Стара књижевност, Београд 1965, 535).

[52] Истој групи припадале су и нестале иконе Сретење и Крштење као и Лазарево васкрсење и Цвети.

белим осветљењима на носу, бради, образима, челу и врату. Њима је постигнута изразита пластичност облика, нарочито образа младих личности, чак и Христа у композицији Васкрсења. Што се чисто иконографских решења тиче, овде Лонгин није одступао од шема које је примењивао и пре и после тога на иконама и фрескама.[53] На икони Рођења исликао је већ оне веома карактеристичне бусенове траве са тролисним цветићима који ће постати препознатљива одлика његових пејзажа. Ове иконе, пуне интензивних боја, живахних композиција са много личности, свеже и ведре, веома се разликују од суморног аскетизма којим је Лонгин надахнуо претходна дела. То још једном потврђује да су наши средњовековни сликари добро усаглашавали свој извођачки поступак са темом и наменом слике коју су стварали. У овом случају као да су Велики празници, сами по себи радосни и намењени прослављању, подстицали уметника на другачији однос него што су то чинили аскетски ликови светих отаца, пуни молитве и одрицања, које је у првом случају Лонгин насликао можда и као обрачун са самим собом у тренутку кад још није дефинитивно примио монаштво.[54]

Једна од ових икона чија је боја временом потпуно ољуштена, значајна је због тога што су се иза тог бојеног слоја указали цртежи, заправо Лонгинове цртачке вежбе, где је понављао неколико мотива, иначе често коришћених у његовим доцнијим радовима: ликове Христа и Богородице, руке у благослову и на посебан начин стилизоване драперије.[55]

Као што је већ поменуто, три двојне иконе могле би се сврстати у групу насталу 1596. године. Једина добро очувана међу њима је икона на којој су с једне стране приказани св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат, а на другој св. Јован Лествичник и Причешће Марије Египћанке. За разлику од претходних, оне су типично календарске иконе[56], тј. на њима не само што је са сваке стране насликао више светитеља већ су изнад сваког од њих назначени датуми када се празнују, тако да су чак изнад Теодора Стратилата забележена два датума — 8. фебруар и 8. јуни — јер се он у години два пута прославља. Из овог разлога склона сам претпоставци да ова икона као и следеће, на жалост јако оштећене, нису само висиле о хоросу већ су можда о празнику светитеља излагане ради целивања. Но и овде је испољена Лонгинова наклоност ка преподобним монасима и пустињацима који су својим побожним животом и делима утирали пут хришћанском монаштву. Наравно да два Теодора, два ратника, одступају од ове тематике. Иако написан тајном буквицом, што означава одређену меру скромности, ипак је овај потпис, лак за дешифровање, уз годину сликања, поуздан податак о атрибуцији иконе, која вероватно ни без њега не би била под сумњом, јер јасно изражене стилске карактеристике, само доведене до пуне зрелости, чак и извесне петрификације коју може донети рутина, одају Лонгинову руку. За разлику од раније помињаних икона св. отаца које су мирне, једноставне, скоро суморне, на овој икони су композиције богатије, колорит жив и тонски разноврстан, иако су боје мало тешке и густе. Однос између пејзажа и фигуре као и архитектуре и фигуре је далеко реалнији. Црква иза св. ратника, иако на одређен начин стилизована, стварних је димензија, а не сведена на модел — симбол — као на претходним иконама. Начин сликања инкарната еволуирао је у смислу затамњења основног тона, који је овде, као и на другим доцнијим Лонгиновим делима, мрк са окером на облим деловима и белим акцентима. Слике су пуне живописних појединости, као што су, на пример, столице св. ратника, зване „Савонарола" (али код нас сликане и у XIV и у XV веку), затим одећа и штит св. ратника, монументална црква и нарочито лик и наго тело Марије Египћанке, доведени скоро до карикатуре.

На следећој календарској икони, која је тешко оштећена, било је приказано чак седам светитељских фигура, које, по атрибутима судећи, представљају мученике — пет мушких и два женска лика са забележеним данима када су слављени.

Најславније Лонгиново дело уопште, а посебно у Дечанима, свакако је икона св. Краља Уроша III са седамнаест сцена из његовог житија. Још ју је Милош С. Милојевић поменуо у свом путопису 1877. године, али је на прави начин ушла у историјско-уметничку науку 1933, кад ју је у својој приступној академској беседи објавио Владимир Петковић.[57] Отад, па све до најскорије, за њено познавање значајног рада проф. Војислава Ј. Ђурића који је читао на Балканолошком конгресу у Солуну 1982. године[58], није престајало интересовање за ово занимљиво и сложено дело српског иконописа XVI века.[59] У међувремену је извршена конзервација ове иконе, и после чишћења се указао тачан датум

[53] Икона Вазнесења и фреска исте садржине у Ломници, Рођење у пећкој припрати итд. П. Мијовић, *Прилози проучавању сликарства Грачанице, Дечана и Пећи*, Гласник САН, XI, св. 1, 1959, 71.

[54] На икони Стефана Дечанског са житијем, 1577. године он себе назива расоношом, што означава онога који је примљен у чин пошто је издржао канонички установљено искушење и показао се достојним чина, али још није положио канонички завет. Има право носити расу и камилавку. Дужан је да испуњава правила као и други калуђери и морално је везан заветима да не може са себе збацити расу и камилавку и вратити се у световњаке. Међутим, ако ипак успе да остави манастир и врати се у световњаке, не може се законом спречити и има право чак да ступи у брак (уп. епископ Никодим, *Православно калуђерство, историјско-каноничка радња са додатком Хиландарскої Устава*, Мостар 1902, 13—14). По правилу се ступа у манастир са 17 до 18 година, искушење се навршава са 19 или 20 и тада се може постати расофорни калуђер. Полагање калуђерског завета обавља се са 25 година (*Исто*, 17—18). Ако код Лонгина из неких разлога није било другачије, онда је он, како се види упоређењем записа са иконе Стефана Дечанског са житијем и са хочанске иконе Христа, постао баш 1577. године од расоноше монах, а 1572. би, у том случају, могао постати расоноша. Но ако је тада, 1572. године, имао 20 година, онда није могао 1565. радити у Пећкој патријаршији, а 1566. исцртати антиминс, јер би тада могао имати само 13—14 година. Из тога би произашло да је Лонгин доцније него што су правила налагала ступио у калуђерске редове, а моја ранија претпоставка да се звао Лонгин и пре замонашења морала би остати на снази.

[55] М. Шакота, *Неколико Лонгинових цртежа у Дечанима*, Старине Косова и Метохије IV—V, Приштина, 1968—71, 303—307.

[56] М.Татић-Ђурић је публиковала једну календарску или минејску икону зографа Лонгина из Никољца код Бијелог Поља (*Нав. дело*, 1—12).

[57] *Легенда св. Саве у старом живопису српском*, Глас СКА CLIX, Београд 1933, 62—76.

[58] Овај рад, под називом *Житијна икона св. Краља Стефана Уроша III — ка познавању књижевних и богословских 'схватања једног зографа XVI века*, налази се у штампи. Предусретљивошћу проф. В. Ј. Ђурића, имала сам рукопис у рукама, па сам била у могућности да га користим како за читање раније непрочитаних текстова са житијних сцена, тако и у погледу закључака о литерарним изворима дела, као и о његовом значењу и порукама. И на овај начин изражавам своју најтоплију захвалност проф. Ђурићу.

[59] Остала библиографија дата је уз каталошку јединицу ове иконе. У свом тексту о иконама Балканског полуострва (II) Г. Бабић је дала веома успелу анализу ове иконе, посебно рубних сцена које илуструју краљево житије (уп. К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 306—307).

њеног завршетка — 1. август 1577. године. На овој икони се Лонгин, у добро познатом и много коришћеном посветном тексту, између осталог, пожалио на своју неисцелну, како се обично мисли кожну болест, по некима и губу која га је мучила. Што се саме форме овог записа тиче, она је по општем признању литерарна и открива склоност тада још релативно младог Лонгина која ће га кроз двадесетак година одвести на пут књижевног стварања. На овој икони, поред средишне слике владара на престолу, у 17 одвојених рубних композиција приказани су призори из живота Стефана Дечанског, почев од његове заваде са оцем, до које је дошло посредством рђаве мађехе, па све до смрти и опела. Посебно и веома уочљиво место на икони заузима приказ битке на Велбужду, у којој је Стефанова војска, предвођена младим краљевићем Душаном, поразила војску бугарског цара Михаила Шишмана 28. јула 1330. године. Још је проф. Владимир Петковић уочио да је ова икона сликана са ослонцем на текст биографије Стефана Дечанског коју је написао Григорије Цамблак.[60] В. Ј. Ђурић је, међутим, недавно установио да се Лонгин у сликању своје иконе ослонио на кратко пролошко или ксинаксарско житије које је такође саставио Цамблак, док је ближе тумачење сцена Лонгин дао стиховима из песама — канона и тропара из Службе Стефану Дечанском од истог писца.[61] Основна порука ове иконе састојала би се у поређењу српског владара Стефана са царем Константином и Мојсијем, чиме је уздигнут на општи хришћански ниво. Мале сцене из његовог житија подвлаче идеју да је Стефан Дечански био страдалник и мученик и кроз те идеале се оваплотио у истинског хришћанског владара, из чега се у крајњем исходу може извести закључак да и поред најтежих мука треба остати постојан у вери.[62]

У погледу самог ликовног језика којим је Лонгин остварио ово и по ликовној и по идејној структури веома сложено дело, може се рећи да је он био достојан задатка. Цела икона је веома живо компонована. Поред великог броја фигура које учествују у радњи, значајно место заузимају прикази архитектуре дате скоро у реалној сразмери са људском фигуром. Живошћу се посебно издваја битка на Велбужду, једна од ретких представа ратних сукоба у нашој уметности, као и зидање Дечана, дато са много живописних појединости. Ту спадају и прикази пећке цркве Св. апостола и патријарховог престола у сцени Крунисања Стефана Дечанског, који одражавају стварни изглед ових објеката. Икона се одликује и посебно живим, али складним колоритом. На топлој — златној — позадини истичу се монументална и архитектонски веома разуђена здања црвених и плавих кровова, док је цела грађевина у композицији Помирење Стефана с оцем јасно црвена, а у сцени Стефан обавештава игумана о својој скорој смрти тамнозелена. Код дечанске цркве и цркве Св. апостола, које су стварне грађевине, и боје су ближе реалним — плави оловни кровови и светлоружичасти зидови. Коњи су нестварно обојени, светло и тамно плави, црвено-шарени и плаво-шарени. Одећа личности је црвена, плава и јасно зелена. Све боје су у функцији колористичке композиције, а много мање, скоро једва, у служби реалности. Можда је овај изузетан колоризам остварен спонтано, без одређене намере, али свакако у духу унутрашњег смисла овог дела, као остварења надахнутог дубоком религиозношћу, која није подлегала законима реалистичног приказивања.

Веома живописне детаље представља одећа, посебно ренесансне капе негативних личности — људи који ваде очи, или даве св. Краља — затим дечанских градитеља — фрањеваца — и ликови веома занимљиве групе просјака којима краљ дели милостињу. То би у исто време били и најреалистичнији детаљи на овој икони.

Сам начин сликања минијатурних ликова у сценама житија — са наглашеним светлосним акцентима на носу, образима и челу — беле тачкице у беоњачама, живахан и неуједначен рукопис сигнатура, веома су препознатљиве одлике Лонгиновог начина сликања на малим форматима, који се не запажају ни на централној сцени ове иконе ни на другим монументалним и репрезентативним његовим делима.

По начину сликања малих рубних сцена, овој икони је блиска икона св. Николе брзог помоћника, са пет очуваних призора из житија овог светитеља, док су других пет са десне стране иконе током времена загубљени. Десанка Милошевић је са пуно оправдања ову икону, додуше уз ограду, приписала Лонгину.[63] Сличност са несумњивим Лонгиновим радовима овде је нарочито испољена у сликању малих композиција. Мада је инкарнат, мимо Лонгиновог обичаја, подсликан тамнозеленом, уместо мрком бојом са бледим окерним, скоро белим осветљеним партијама лица, живост сликања, однос између људске појаве и архитектуре и колорит иконе, који и поред оштећења делује звонко, са нарочито лепим плавим тоновима у контрасту са ружичастим и црвеним, блиски су Лонгиновом начину сликања. Ако је оваква атрибуција тачна, онда би ово била једна од икона св. Николе са житијем, које је Лонгин, према сопственом сведочењу, много пута у току живота насликао.[64]

Икона Преображења, која по врсти припада свечаним репрезентативним делима, такође се, према стилу рада, приписује Лонгину. Рађена у снажном замаху, са наглашеним горњим делом композиције на коме су насликане крупне фигуре пророка, нагнутих ка вертикалној оси Христовог издуженог тела (сада, на жалост, изгубљеног лика) и погруженим, призором заплашеним апостолима, релативно малих димензија, у подножју Таворске горе, са златном позадином на којој блистају црвене, плаве, зелене и окерне боје у више тонова и нијанси, ова икона својим лепо и сочно сликаним ликовима делује веома монументално и свечано. Типови лица и начин њиховог сликања, затим карактеристично бусење траве са тролатичним цветићима који ничу из голог стења, несумњиво су лонгиновски, тако да се може веровати да је ова икона настала у вези с дечанским иконостасом (који је сликала група можда најбољих српских сликара из последње деценије XVI века), и то руком самог Лонгина.

Године 1933, кад је Лазар Мирковић први пут проучавао дечанске старине, на иконостасу су се налазиле две монументалне иконе, Христа Пантократора са апостолима и Богородице Јелеусе са пророцима. Тамне и нејасне услед каснијих премаза и слојева чађи, оне су се

[60] Превод изашао у издању СКЗ, 205, *Старе српске биографије*, Београд 1936, 3—40.

[61] В. Ј. Ђурић, *Нав. дело*.

[62] *Исто*.

[63] *Умешност у средњовековној Србији*, кат. 61 на стр. 37.

[64] XII икос акатиста Првомученику Стефану (уп. М. Шакота, *Акатист Првомученику Стефану од Иконописца Лонгина*, Старине Косова и Метохије II—III, Приштина 1963, 217).

испитивачу ипак учиниле делима XVI столећа, чак можда и зографа Лонгина, кога је тек тада откривао. Налазећи оправдања у стилским сродностима са Лонгиновим радовима, нарочито ломничким истоименим иконама, Радивоје Љубинковић је опрезно претпоставио да ове престоне иконе заиста могу припадати „можда баш и Лонгину самом".[65] Оваквом закључку је свакако допринело и мишљење конзерватора Здравка Секулића, који је објавио извештај о конзервацији ломничких икона и у њему изнео сопствено запажање да су и ломничке и дечанске истоимене иконе рађене „на основу истих ликовних решења".[66] Пуну увереност у Лонгиново ауторство ових монументалних икона изразио је Лазар Мирковић[67], а затим и Десанка Милошевић[68], која је својим избором икона за велику изложбу у Београду 1980. омогућила да се у то и уверимо.

Ове иконе које по димензијама спадају међу највеће сачуване српске светачке слике (њихова висина премаша 170 cm, а ширина скоро 120 cm), изузетно су монументална дела и то у својој ликовној обради. Изразито крупне и снажне појаве протагониста, насликаних како седе на златним престолима, окружене су са бочних страна стојећим фигурама пророка (Богородица) и апостола (Христос), чије релативно мале димензије (око 25 cm) повећавају утисак величине и значаја централних фигура.

Средишна фигура Пантократора са ликом Христа — Божанства, окренута право према гледаоцу, монументална је, али хладна у својој узвишености и надљудскости. Апостоли, окренути њему, указујући на њега подвлаче своју повезаност са учитељем. Насупрот томе, Богородица Јелеуса је без строго хијератичног става који заузима Христос. Окренута детету, и поред своје монументалности делује топлије, па и њене божанске црте не умањују израз материнског осећања које је приближава хуманијем односу према њеној личности. Мали Христос је у изразито слободном покрету, завађен у мајчино наручје, са једном руком уздигнутом у благослов, а другом, у којој држи свитак, пруженом у страну. Пророци око Мајке Божије, са симболима Богородице у рукама и свицима у којима се те старозаветне алузије објашњавају, допуњују композицију иконе дубоким теолошким значењем, које није било својствено великом броју сликара тога доба, изузев Лонгину, који се очигледно издвајао својом ученошћу. Основа обе иконе је златна и преко ње је сликано густим и тамним тоновима црвене, плаве, окер, умбре, зелене, љубичасте, беле и црне боје, са златним шрафирањем Христове одеће, престола и украса на оделу. Тај уздржан, помало тежак колорит, у коме се префињеношћу истиче однос плавих и мркозлатних тонова, подвлачи свечаност и хијератичност дела. Истој сврси служи и глатко моделован инкарнат главних личности, подсликан загаситим тоном маслинастомрке боје, са светлим и нешто тамнијим окером на облинама и белим акцентима на најсветлијим местима. И поред тога што се неки формални елементи не поклапају са досад помињаним начином сликања мајстора Лонгина, као што је на пример загаситомаслинасти инкарнат Богородице и Христа, његова рука и осећање за сликану материју присутни су и на централним композицијама ових икона. На бочним, међутим, и то на фигурама апостола и пророка, Лонгин се са својим устаљеним обележјима испољио у много јаснијој мери. Његов помало нервозан цртеж, нарочито драперија са карактеристичним шиљато увијеним крајевима огртача, које познајемо, између осталог, из раније поменутих цртачких вежби, ликови кратког затупастог носа са белом тачком на врху носа и у беоњачама, и веома особено писана слова на књигама и свицима, одају добро познат рукопис овога сликара. Ако је ове две иконе радио потпуно сам, без помоћи неког другог зографа, онда би оне заједно са иконом Јована Богослова, представљале оно најбоље што је од овог даровитог уметника, у области иконописа, остало до данас.

Везујући ове иконе за време датованог великог крста са иконостаса, досадашњи испитивачи су и њих стављали у десету деценију XVI века. Нема никаквих повода да се ово датовање помера. Прецизније одређивање у 1593/94, или годину дана раније, логички би имало оправдања, али логика није, на жалост, увек била својствена животним збивањима, па би се због тога шире датовање у читаву деценију сматрало оправданим.

Са овим иконама истовремено, а у некој вези и са иконостасом дечанских цркава, израђена је и икона св. Јована Богослова. Њене димензије, што се висине тиче, поклапају се са претходним иконама, иако је нешто ужа од њих. Пошто на централном иконостасу није било места за ову икону, само се може претпоставити да је рађена за иконостас на проскомидији или на капели Св. Димитрија.[69] Како је шира од отвора камених стубова првобитне олтарске преграде, то је могла, као и на централном иконостасу, да буде постављена на посебну конструкцију. Ова икона се одликује и изразитом монументалношћу и снагом појаве јеванђелиста, приказаног као мудрог старца ћелаве главе и крупно коврџаве браде, са наглашеним борама на лицу, које подвлаче његову мисаоност. Настао под изразитим утицајем експресивних ликова светитеља-стараца сликаних у XIV веку, овај лик боље него ишта потврђује често истицано запажање да су зографи XVI века, међу њима и Лонгин, у свом раду користили поуке које им је пружала стара српска уметност, нарочито XIV столећа. У основним карактеристикама ова икона се у толикој мери поклапа са малопре описаним иконама које смо приписали Лонгину, да се и она под истим условима може њему приписати.

Несумњиво је Лонгинова и трећа у Дечанима сачувана икона Вазнесења. Великих димензија (131×92 cm), посвећена патрону храма, као храмовна икона морала је заузимати почасно место у цркви. Како није могла стајати на главном олтару, јер је он већ био попуњен двема веома широким престоним иконама, а по висини не би одговарала шупљинама камене преграде, тешко је поверовати да је стајала и на некој од осталих олтарских преграда у цркви. Ова икона се, као што је већ помињано, иконографски углавном поклапа са претходне две истоимене иконе у Дечанима. Ситне разлике се испољавају у представи овоидне мандорле са асистом, уместо кружне, дугом обмотане светлости, каква је била на претходним, а њу носе четири уместо два анђела. Новост је и уметање двојице пророка, Давида и Исајије, на средини леве и десне стране. Они у рукама држе размотане свитке са текстовима који навешћују догађај

[65] Р. Љубинковић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 196.

[66] З. Секулић, *Конзервација ломничких икона, радови иконописца Лонгина, из XVI века*, Зборник заштите споменика културе III/1, 1957, 85—94.

[67] *Иконе манастира Дечана*, 22.

[68] *Уметност у средњовековној Србији*, 22.

[69] Нема трагова да је и на капели Св. Николе некада, пре садашњег, постојао иконостас.

Христовог вазнесења. Ове старозаветне алузије на догађај из Новог завета показују теолошку образованост сликара или поручиоца иконе. Но ако ову црту поредимо са сличним алузијама на житијној икони Стефана Дечанског и на Богородици Јелеуси у Дечанима и Ломници, па то доведемо у везу са Лонгиновим поправљањем црквених текстова и писањем сопствених литерарних творевина, онда смемо закључити да је и овај детаљ, вероватно производ његовог духа, само један доказ више о ауторству иконе, која, иначе, ни по начину сликања не би долазила под сумњу. Он само уверава да је и ова икона касно дело истакнутог зографа и да се временски такође може везати за Лонгинов рад на иконостасу главног олтара.

Професор Лазар Мирковић, који је 1933. године на иконостасу главног храма дечанске цркве затекао још деизисни чин који је био постављен на архитраву камене олтарске преграде, веровао је да је и он дело иконописца Лонгина и то је уверење задржао и доцније.[70] Десанка Милошевић, која је излагала овај Деизис у Београду и Мадриду (1980/81), датује га у првом случају у десету деценију XVI столећа, док се у мадридском каталогу изјашњава за почетак XVII века.[71] Али ни у једном ни у другом случају не помиње могућност његове атрибуције Лонгину. Стилске одлике овога дела дају јој у потпуности за право.

Мирјана Ђоровић-Љубинковић, која је такође узимала у разматрање овај Деизис, али са становишта његове дуборезне компоненте[72], уочила је посебно место овог дела на почетку развоја дуборезних иконостаса код нас, истичући његову самосвојност и невезаност било за крст на иконостасу, било за остале делове олтарске преграде, пре свега двери, које такође носе одлике дуборезбарске творевине.

Овај проширени Деизис, који је насликан на три дуборезбарене и злаћене издужене плоче, на којима су у посебно обликованим аркадама приказани у средини Богородица, Исус Христос и св. Јован, са по шест апостола са сваке стране, није јединствено дело, иако је настало у истој прилици и за исту намену. Плоче се међусобно разликују по дуборезбарској обради и то тако што је средина табле са приказом Деизиса у ужем смислу речи нешто богатије обликована, да би се, по свој прилици, истакла важност сликане представе на њој. Међутим, и сликани ликови носе ознаке које јасно показују да сви насликани апостоли нису дело исте руке. Напротив, очигледно је да је овај деизисни чин дело двојице сликара који су настојали да личе један на другог, али су по природи ствари њихове специфичности морале доћи до изражаја. Сам Деизис у ужем смислу речи и десно крило са апостолима Павлом, Матејом, Марком, Андрејом, Јаковом и Филипом, дело је једног, и то бољег зографа, а лево крило са апостолима Петром, Јованом, Луком, Симоном, Вартоломејем и Томом рад је другог, нешто слабијег мајстора.[73] Први сликар у обликовању инкарната као основу употребљава ружичасти окер, преко кога ставља тамније тонове не излазећи из ружичасте гаме и скоро уопште не користећи белу боју. Ликови су му снажни, али продуховљеног изгледа, са нечим помало загонетним у изразу. Руке обликује слично Лонгину, али је његова палета знатно топлија, нарочито инкарнат, који због ружичасте основе делује чак изузетно топло. Контуре су извучене јаком црном линијом.

Други мајстор у сликању инкарната полази од сивкастоокерног тона, па са топлијим и светлијим окером моделује облине, стављајући беле акценте на осветљене делове лица. Све боје су мешане с белом, тако да делују пригушеније од палете првог мајстора. Контуре су извучене црвеном бојом. У изради детаља код ова два сликара такође постоје мале разлике, као што је, на пример, начин држања књиге под мишком код другог сликара, који се код првог не јавља.

Крунско дело дечанског иконостаса с краја XVI века је велики крст са Распећем, Богородицом, св. Јованом Богословом и сценом Оплакивања. У не тако малој библиографији о њему[74], овај крст је и као дуборезно и као сликано дело добио највише и најласкавије оцене, које га карактеришу као једно од врхунских, ако не и најбоље монументално ликовно остварење из XVI века код нас, у иконопису и дуборезу.

Велику вредност имају записи на њему, који пружају податке о ктиторима, наручиоцу дела и времену израде крста (1593/94. год.). На жалост, у овим драгоценим записима нема ни речи о мајсторима који су ово велелепно дело израдили. Зато су се истраживачи и проучаваоци ликовних вредности овога крста у потрази за његовим ауторима поларизовали углавном око два мишљења. Прво, које је заступао Лазар Мирковић, сводило би се на претпоставку, без јачих доказа, да је овај крст дело зографа Лонгина. Остали, немоћни да га идентификују међу другим познатим ствараоцима, само су констатовали да је сликар овога крста био свакако бољи и целовитији уметник од Лонгина. Само је проф. Радојчић покушао да га поистовети са велешким митрополитом Нектаријем, писцем сликарског приручника.[75] Но та је претпоставка остала хипотеза која није могла да буде доказана.

Овај крст је 1933. године Л. Нинковић видео на иконостасу изнад деизисног чина. Доцније, пред II светски рат, био је скинут са иконостаса, а затим опет постављен на греду дрвене дуборезбарене олтарске преграде, која стоји испред каменог иконостаса. Скинут је одатле 1980. године, да би био конзервиран, а затим враћен у ризницу, као један од њених највеличанственијих експоната.

Према записима на крсту, рекло би се да су његову израду платили призренски владика Михаило и дечански игуман (чије се име не наводи) са братством — само крст са Распећем, док су бочне иконе израђене „харчем" (на трошак) два призренска грађанина, Матеје Грујина и Андрејице. Као што се види, владика Михаило је успео да колективним прилогом оствари израду великог и скупог дела, што није била реткост у то време, кад је све више понестајало богатих појединаца, који су некада могли сами да сносе трошкове чак и великих градитељских подухвата. Поставља се питање да ли је поручено

[70] *Иконе из манастира Дечана*, 22. Исто је мишљење недавно изразила и Г. Бабић. Вид. К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 306.

[71] *El arte en la Servia*, 79.

[72] *Средњовековни дуборез у источним областима Југославије*, Београд 1965, 97—98.

[73] У овом уверењу учврстио ме је и Милорад Медић, шеф конзерваторског атељеа Народног музеја у Београду, који је такође извршио анализу сликарског поступка на таблама Деизиса. На овоме, као и на изузетној љубазности, предусретљивости и стручној помоћи коју ми је пружио приликом мог рада на предметима дечанске ризнице који се налазе на конзервацији у Народном музеју, и овом приликом му се најсрдачније захваљујем.

[74] Вид. каталошку јединицу.

[75] *Мајстори старої српскої сликарства*, 77—78.

дело било такође колективни чин, ако не више, оно барем двојице мајстора, дуборесца и сликара, или су се сви ти дарови стицали у једној личности? Сувише мало познајемо начин рада уметничких радионица у средњем веку да бисмо могли на то дати поузданији одговор. Чини нам се разумно, али наравно да не мора бити и тачно, да је крст рађен у самим Дечанима, јер би то налагале његове веома велике размере. Постојање посебног конака у оквиру манастирске целине намењеног само за рад на уметничким пословима, где је била смештена и сликарска радионица, то је омогућавало.

Мирјана Ђоровић-Љубинковић је, говорећи о овом крсту, споменула као њему најсродније дело крст са Распећем из Пећи.[76] Упоређујући дуборезне мотиве на једном и другом крсту, као и начин сликања, она је уочила велике сличности међу њима, но, дајући предност дечанском крсту, закључила је да они нису дело истог мајстора, већ само исте радионице. Када се, међутим, упореде ова два крста[77], сада очишћена од слојева чађи и нечистоће, и поред разлике у димензијама могло би се са нешто више уверености рећи да би они могли бити чак и дело истог стваралаца, једног, или можда двојице који су заједнички, у сретном споју остварили ова изврсна ликовна дела. Пошто је М. Ђоровић-Љубинковић обрадила сродности дубореза, ми ћемо се овде задржати само на сагласностима сликаних делова. На једном и на другом крсту инкарнат је сликан на истоветан начин — подсликавањем зеленом бојом, а затим су ружичастим окером формирани облици, док су румени тонови постављени на образима, челу, уснама, носу и бради. Изузетак чини Христос, чије је лице сликано без ружичастих и румених тонова. Исто тако, и на једном и на другом крсту облици нагих тела, нарочито екстремитети и грудни кош код Христа, наглашено су мишићави. Црте лица приказаних личности су правилне, са нешто наглашенијим меснатим носевима, тужним усредсређеним ликовима, обрваним болом. Колорит оба дела је на исти начин жив, са основним односом звонке плаве и црвене боје. Једнако су обликовани и натписи постављени по бочним и на доњој греди испод подножја крста. Најзад, године настанка оба крста се скоро поклапају, а патријарх Јован, који је био поручилац пећког крста, помиње се и на крсту из Дечана.

Ни на овај начин није, наравно, решено питање имена аутора овог крста, али је он постао ипак мало заокруженија стваралачка личност, коју ће даља истраживања српског иконописа с краја XVI века можда успети ближе да одреде.

Последњи елемент иконостаса из XVI века, који се и данас налази на свом месту, јесу дуборезне и сликане царске двери на главном дечанском храму. Проучаване до сада највише са становишта дубореза којим су украшене, и чије га стилске одлике повезују с другим дверима, које су, на срећу, датоване, ове двери би требало да буду најстарији део дечанског иконостаса из XVI века, јер потичу из седме или осме деценије тога столећа. Мирјана и Радивоје Љубинковић, који су о њима писали, сагласни су да би на основу веома великих блискости у начину израде и сродности у стилу дубореза на дверима из Пећи и Грачанице дуборезну обраду дечанских двери требало приписати Антонију Соколовићу, градитељу, дуборесцу и сликару пећких двери.[78] У погледу сликаних делова ових двери мишљења нису устаљена, али ипак је превладала теза да би предња страна двери, са уобичајеном сценом Благовести, могла такође бити Антонијев рад, док се за неуобичајене слике на полеђини, које приказују краља Стефана Дечанског и св. Николу, углавном изражавају два мишљења. Прво, да је ова сликана представа настала доцније, и то крајем XVI века, и друго, да је истовремена са призором Благовести, које би, ако су двери стварно Антонијеве, могле настати у седмој или у почетку осме деценије XVI века.

Сличности са пећким и грачаничким дверима су тако очигледне да нема разлога за сумњу да су дечанске двери проистекле из исте радионице, с тим што су, иако све троје двери представљају и према основној концепцији и према орнаменталним мотивима исту тему у варијацијама, дечанске двери далеко ближе пећким Антонијевим него грачаничким, које је изградио Антонијев рођак Дионисије Соколовић.[79] То је уочила и М. Ђоровић-Љубинковић. Она на основу величине обојих двери и карактера мотива, који подсећају на извесне мотиве камене дечанске пластике, сасвим логично претпоставља да би дечанске двери могле претходити пећким, које су настале пре септембра 1572. године.[80] Чини се да се бар за сада ово датовање не може тачније одредити. Сами сликани делови ових двери, који још нису очишћени од неких каснијих премаза и слојева лака и нечистоће, не пружају такође ништа ново што би у том смислу могло да помогне.

Саме за себе међу дечанским иконама стоје иконе Богородице Взиграније младенца и Св. Николе (И-59 и И-38). Могло би се претпоставити да су то некадашње престоне иконе са олтарске преграде капеле Св. Николе, ако нису биле донесене однекуд са стране.[81] На капели данас нема камене олтарске преграде као у другим деловима цркве, али се може веровати да је некад постојала. Ако је пак није било, онда се тамо налазио дрвени иконостас, на коме су такође могле да стоје ове иконе. Пошто су веома оштећене, тешко се могу сагледати лица Матере Божије и малог Христа, док је лик св. Николе бар једном половином добро очуван. Ваљда је то био разлог што су у ранијим разматрањима српских икона, ове иконе заобилажене и поред својих релативно високих естетских и уметничких квалитета. Додуше М. Ђоровић-Љубинковић[82] је уврстила икону Богородице у каталог пећко-дечанске иконописне школе, стављајући је између две иконе Старозаветне Тројице и датујући све три у крај XV или почетак XVI века. Она тада није обратила пажњу на Богородичин пандан — икону св. Николе, који даје овој оштећеној икони неке друге стилске акценте, што је неминовно одваја од икона св.

[76] *Нав. дело*, 96—97.

[77] То је било могуће учинити у конзерваторском атељеу Народног музеја, где су се ова дела налазила истовремено на конзервацији.

[78] М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа* 4; Иста, *Средњовековни дуборез*, 94, Т XLIII; Иста, *Иконостас цркве Св. Николе у Великој Хочи*, 175; Р. Љубинковић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 194, сл. 4. О грачаничким дверима уп. Р. Петровић, *Дионисијеве царске двери из 1564. године*, Саопштења XIV, Београд 1982, 163—182.

[79] Новобрдски митрополит Дионисије Соколовић умро је 15. октобра 1569. О њему види опширније: М. Шакота, *О ктиторској композицији у притвору цркве манастира Бање код Прибоја*, Саопштења XIII, Београд 1981, 48—49.

[80] Тада је херцеговачки митрополит Антоније, како се потписао на дверима из Пећи, постао патријарх (*Исто*, 47—56).

[81] Св. Николи је била посвећена црквица на брду изнад Дечана са јужне стране; Манастир Гориоч, дечански метох, одакле има доста предмета у дечанској ризници, такође је посвећен св. Николи. Дечани су као свој метох имали још једну цркву Св. Николе.

[82] *Пећко-дечанска иконописна школа*, IV.

Тројице. Икона Богородице с малим Христом који је приљубио главу уз мајчину, у изузетно слободном покрету, са разлепршаном узнемиреном златном драперијом своје хаљине, и став мајке која, нежно пригрливши дете као своје највеће благо, одсутно упире поглед ка посматрачу, тако је лепо компонована и одише са толико емоција да није чудо што је то навело испитивача да поверује у рани период њеног настанка. Лазар Мирковић, који је први уочио да је пар ове Богородице икона св. Николе[83], више поведен статичношћу и стилизацијом Николине фигуре и лика, поверовао је да су обе иконе из XVII столећа. Како нема сумње да су ове две иконе дело истог зографа, истина ће бити најпре негде у средини, и највероватније је да су ове иконе настале у другој половини XVI столећа, иако још до сада нису уочене паралеле које би нас у то поуздано могле да увере.

Нешто ближе могу се одредити иконе Св. Тројице (И-35) и Успења Богородице (И-32). Св. Тројица, као патронска икона главне дечанске цркве, ту се негде свакако и налазила. Њене доста велике размере говориле би у прилог уверењу да јој је место било на иконостасу, наравно, ако је ту за њу било простора. Фигура Исуса Христа, Бога Саваота, приказаног као Старца Данима и голуба — св. Духа, цртане су добро и рутинирано, а насликане у доста суздржаној гами са акцентима црвене боје који разбијају монотонију колорита. Начин сликања ликова — носа, очију и образа — као и помало загонетни изрази лица представљених, приближавају ову икону мајсторима деизисног чина нарочито оном првом, бољем.

Извесне карактеристике блиске начину рада ових мајстора носи и икона Успења Богородице. Она је насликана по устаљеној шеми и одликује се добром и јасном композицијом, са пуно простора, „ваздуха", што је постигнуто приказивањем релативно малог броја учесника — по девет личности изнад главе и покрај ногу[84], чиме је Христос у мандорли, који држи Богородичину душу у наручју, са два анђела у лету, добио не само централно, већ и веома истакнуто место у композицији. Две веома лепо сликане грађевине у трећем плану не затварају хоризонт, већ само чине залеђину групама апостола и жена. Асоцијације на деизисни чин нису бројне. Оне се пре свега огледају у начину сликања жена, које учествују у композицији и које не само својим снажним појавама већ и ставовима и цртама лица подсећају на Богородицу из Деизиса. То би се, додуше у мањој мери, могло рећи и за апостоле и архијереје, мада широка, у горњем делу проширена чела млађих ликова и специфично кружно поље код апостола без косе (Павле, Симон и Јован) срећемо и на апостолима са Успења. Истоветан детаљ на обе слике представља златна црта, местимично пресечена двама угластим испупчењима, која оперважује тамне драперије на Успењу, а редовно се јавља на Деизису. Иако збир заједничких црта није велик, нити нарочито убедљив, ипак сам мишљења да настанак ове иконе није временски јако удаљен од година сликања Деизиса, па ми се чини да би се и Успење смело датовати у крај XVI или почетак XVII века.[85]

Рекло би се да су још једне двери у Дечанима, бар судећи по димензијама, прављене за главни дечански иконостас. То су сликане двери (И-69) украшене само низом токарених украса ужљебљених у горњи, лучно засведен руб двери, што није њихова посебност, већ се на основу сачуваних примерака може закључити да је то била уобичајена појава. Пошто су на овим дверима изостали дуборезбарени украси, онда целу њихову површину заузимају слике — Богородица и арханђео Гаврил, који је закорачио носећи јој вест о безгрешном рођењу сина. Зато су фигуре крупне, безмало у природној величини, цртане добро, са солидним познавањем анатомије, али на одређен начин стилизоване, без инсистирања на формалној лепоти приказаних личности, са посебно непропорционалним ликовима, дугуљастим, наглашено округлим образима и дугим носевима. Друга карактеристика ових двери је њихов тежак колорит, где се нарочито издваја густа и мат окерна боја, која носи у себи нешто од фактуре која подсећа на тзв. „масну фарбу". Трећу одлику представља облик сигнатура — светла слова исписана у црним правоугаоним пољима.

Доста карактеристика ових двери поседује и литијска икона сликана са обе стране, Богородица Одигитрија с једне и св. Георгије с друге. Она је такође доста велика (118×88,5 cm), са крупним фигурама које својим појавама испуњавају целу површину слике. Ликови Богородице, Христа и св. Ђорђа такође су лишени формалне лепоте — нарочито Богородица с Христом, издужених лица са заобљеним образима и дугим и танким носевима. Изрази лица су наглашено строги и хладни. Боје, а нарочито густ непрозирни окер којим је прекривена позадина, веома су сличне оним на дверима. Врло су блиске, иако по облику нешто сложеније, и сигнатуре са посебним тамним пољима у којима су белим словима исписани текстови. По остацима претестерисаног трозупчастог држача јасно је да је ова икона била литијска и да је ношена о одређеним празницима, вероватно Богородичиним и на Ђурђевдан, и да је морала бити посебно поштована у манастиру. Није познато како је иначе чувана у време између литија. Има података да су у Византији, Русији, па и на Западу (Венеција) нарочито поштоване литијске иконе стајале у цркви тако што су дршке — носачи биле учвршћене у одређене постаменте, који су опет стављани под балдахине, едикуле или циборије.[86] Да ли је тако нешто постојало и у Дечанима, данас не можемо рећи.

У каквој су међусобној вези Богородица и св. Ђорђе, односно одакле потиче њихов заједнички култ, такође се не зна. Најпре ће бити да је овај св. Ђорђе у вези са посвећењем једног дела припрате, као посебне капеле, овом светитељу, што је запазио још проф. Владимир Петковић.[87] У прилог његовој претпоставци иде и податак да је и централни део цркве имао посебног патрона, тј. да је био посвећен св. Тројици.[88] Можда би се могло веровати да је ова икона стално стајала у припрати, од-

[83] *Икона манасшира Дечана*, 41.

[84] Поред 11 апостола још у Успењу узимају учешћа: Павле, Јаков, први јерусалимски епископ, апостол Тимотеј, Дионисије Ареопагит и Јеротеј, од којих су последња четворица сликана у архијерејским одеждама (уп. А. Василијев, *Ерминии*, 198).

[85] Икона је последњих година очишћена. Чишћење је изведено доста лоше, тако да се ликови Богородице и Христа данас веома разликују од осталих ликова. Промене се примећују и на појединим детаљима одеће: тачкасти орнамент на апостолу са ручном кадионицом, сликани крстови на омофорима, зраци на мандорли итд.

[86] Вид. D. J. Pallas, *Нав. дело*, сл. 4, 6, 7, 8.

[87] В. Петковић, *Дечани II*, 39.

[88] Тако се може закључити да је дечанска црква Св. Вазнесења имала у најмању руку: цркву Св. Тројице, параклис Св. Димитрија, параклис Св. Николе, параклис Ваведења (доњи део ђаконикона), параклис Покрова Богородице (горњи део ђаконикона) и параклис Св. Ђорђа (североисточни део припрате), а има вести да је и у пиргу такође постојао један параклис.

носно у њеном североисточном делу посвећеном св. Ђорђу.

Но култ Богородице Одигитрије као да је био посебно развијен у Дечанима. То би посведочиле још две литијске иконе са овим иконографским мотивом (И-68 и И-36), сличније међу собом него што личе на претходну. Ипак су све три међусобно повезане, с тим што се Богородица И-36, сликана на златном позађу, налази негде на средини између друге две литијске иконе. Сам Маријин и Христов лик су неким одликама блиски првој литијској икони, што пре говори о угледању мајстора једне иконе на другу него о истом аутору који их је евентуално могао насликати. Издужене шиљате црте лица и крупне очи, уопште рђаво пропорционисање ликова, овде је још више подвучено, нарочито на Христовом лицу, са изразито малом округлом брадом и наглашеним вођама и борама на широком челу. Посебна стилизација очију и нешто блажи израз лица као да су проистекли из претходне иконе, али су већ постали одлика нове сликарске индивидуалности. На трећој Одигитрији (И-68), намењеној такође ношењу на литијама, ове специфичне одлике мајстора однеле су превагу над утицајем прве иконе. Лица су мање дугуљаста, изрази, нарочито код Богородице, блажи, идеали формалне лепоте нису сасвим запостављени. Све остало, укључујући и карактеристичне појединости као што су сликање ситних кврга̀вих ушију, мала округла брада на Христовом лицу, врло сложено слагање набора на дечијој хаљини, јако крупне и дугуљасте очи и изразито танак врат код Богородице, њена пругаста грчка капа и набори мафориона, затим широко чело са наглашеним вођама и борама код малог Христа, исто је на обе потоње Одигитрије. Такав је случај и са словима сигнатуре, које су међусобно истоветне.

Не знамо подробно обичаје који су владали у нашим манастирима у вези са организовањем и изгледом литија о великим празницима. Да ли је било правило да се носи више литијских икона истог или сличног садржаја, како би се могло закључити на основу три истоимене литијске иконе у Дечанима, или нам пак ове три сличне иконе говоре нешто друго, што би такође било могуће, да су овакве иконе на основу једне чудотворне сликане у репликама, и то баш у дечанској зографској радионици, о чему би сведочиле и провинцијалне црте ове уметности. Шта рећи о датовању ове групе икона: двери, Богородице и св. Ђорђа с једне и две Богородице с друге стране? Како се нама чини, прва два примерка би могла бити нешто, али не много, старија од друге две иконе, а време њиховог настанка би се могло ставити негде у крај XVI, односно сам почетак XVII века.[89]

Не може се утврдити ком су дечанском иконостасу биле намењене иконе Богородице Одигитрије (Елеусе), Христа Сведржитеља и двери са Благовестима (И-71, И-7, И-6). Њихове димензије би упућивале да је то могао бити неки од малих олтара у једној од капела, или пак да су у Дечане пренесене из неке друге цркве. Но како истом мајстору осим ова три дела припада још и четврта икона илустрација Божићне стихире „Шта да ти принесемо Христе", склона сам мишљењу да су све ове иконе ипак сликане за потребе самог дечанског храма, односно једног од његових олтара.

У оквиру теме о Богородици Пелагонитиси, ове две престоне иконе Богородице и Христа поменуо је још Николај Бељајев[90], као и Петар Миљковић-Пепек, говорећи о иконографском обрасцу Богородице Умиљеније.[91] Да узму у разматрање ову икону навела их је пре свега опречност између самог иконографског типа ове Богородице и њене сигнатуре, којом је означена као Богородица Елеуса. Међутим, после чишћења ове иконе, на првобитној жутој основи, која је била пресликана златом и на њему наново написане сигнатуре, уочена су слова која нам сасвим јасно стављају до знања да је ова Мати Божија била првобитно сигнирана као Одигитрија. Из неких разлога позадина је пресликана златом и написане су нове сигнатуре, када је и Богородичино име промењено. Можда је то учињено још у току рада, да би се ове, вероватно престоне, иконе ускладиле са дверима које су одмах имале златну подлогу. Ова златна позадина стављена је и на икону Христа Пантократора. Преко жуте боје стављен је слој грунта, па тек онда злато. На самим сликаним деловима ових икона не виде се трагови пресликавања.

Сва ова три примерка иконописа припадају једном истом, веома добром мајстору иконописцу, који је имао јасно дефинисани стил. Он је сјајан цртач и одличан колорист, који добро усклађује иначе пригушене боје на делима које ствара. Код њега реско звучи само црвена хаљина на анђелу у Благовестима. На његовим сликама је видљив и изузетно фини потез сликарске четкице, који низовима извијених танких паралелних црта обликује истурене обле делове лица, као што су округлина чела, јагодице и образи. Тип његових ликова је, такође, препознатљив — добро пропорционисани, са равним правим носевима, пуним наглашеним уснама и крупним бадемастим очима. Богато драпирана одећа, нарочито видљива на Благовестима, доследно прати анатомију фигуре. Све на овим иконама казује да их је радио суверен, рутинирани мајстор, али без сувоће коју често даје рутинерство. Напротив, његове слике одишу одређеном емотивношћу, која везује и Матер Божију с њеним дететом и арханђела Гаврила с Богородицом у Благовестима.

Тематски веома занимљива икона која илуструје Божићну стихиру „Шта да ти принесемо Христе"[92], на жалост, веома је оштећена, али је ипак јасна њена сложена и уравнотежена композиција с Мајком Божијом која седи на пространом престолу, држећи малог Христа на крилу, и групама личности које према стиховима стихире приносе дарове, материјалне и духовне природе, новорођеном Божијем сину. Од свих насликаних група најбоље су сачувани анђели и пастири, чије стилско-ликовне карактеристике показују да је ову икону насликао исти зограф који је сликао и три дела о којима смо управо говорили. Као детаљи минијатурних размера, они су сликани слободније и лапидарније него престоне иконе и двери. Али, исти облик лица и њихове црте, начин формирања инкарната и богато и логично драпирање тканина на анђелима јасно потврђују ову тезу. Ово добро и за наше прилике веома углађено сликарство, које се по ликовним квалитетима, али и извесним стилским одликама може мерити са појединим

[89] Чини се да тако мисли и Д. Милошевић о дверима (уп. *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 67, на стр. 37).

[90] *Нав. дело*, 390, сл. 6.

[91] *Умилителните мотиви*, 21.

[92] Стихира из Божићне химне, пева се на вечерњу: „Что тебје принесем Христе, јако јавил сја јеси на земљи, јако человјек нас ради којаждо бо од тебе бивших тваре, благодарније тебје приноси: ангели пјеније, небеса звијезду, волсви (мудраци) дари, пастирије чудо, земља вертеп (пећину), пустиња јасли, ми же Матер Дјеву. Иже прежде вјек Боже помилуј нас", *Зборник црквених и богослужбених песама, псалама и молитава*, Београд 1958, 195.

делима Георгија Митрофановића[93], изгледа ипак да је нешто старије од њега и да га је Десанка Милошевић исправно датовала негде у крај XVI века.[94]

Једна велика група икона у Дечанима је међусобно повезана. Два маркантна примерка, која су већ заокупљала пажњу проучавалаца, стоје им на челу. То су иконе Св. Јован Претеча Крилати и Св. Никола са житијем игумана Диомидија. Обе су по димензијама и формалној обради — нарочито основи на којој су сликане, са луком и изрезбареним цветним розетама — као и по времену настанка међусобно блиске, тј. рађене су очигледно око 1620. године да би биле у пару постављене на иконостас, ако нису стајале на неком другом месту. Заједничке стилске карактеристике, које је први приметио Л. Мирковић[95], а јасно предочио Здравко Кајмаковић[96], показују да су обе иконе дело истог мајстора, или заједнички радови двојице истих мајстора. Наиме, на Св. Јовану Крилатом потписали су се као зографи кир Георгије и кир Козма, који су раније били идентификовани као Георгије Митрофановић и зограф Козма, мајстор морачких икона.[97] Несумњиво тачном ликовном анализом, Кајмаковић је, међутим, показао да дечанска икона не може бити дело ових веома добрих зографа, најбољих у свом времену, покушавајући чак да кир Георгија идентификује са владиком Георгијем Крстаром са морачког Распећа и једним од учесника исликавања ломничке цркве из 1602/8. године. Да ли је овакво поистовећивање тачно, није се могло сигурно утврдити, али је сасвим ван сумње приписивање овом мајстору Георгију (или Георгију и Козми) и других дела у Дечанима, и ван њих, на која су указали Лазар Мирковић и Здравко Кајмаковић. Једно од ових дела је икона Богородице на престолу, коју су Дечанима поклонили Деспина и Стојко (И-31)[98], затим иконе Христовог распећа (И-28) и Васкрсења (Силазак у Ад, И-29)[99] и, најзад, икона Христовог крштења, које није било као такво досад уочено.

Истоветне димензије Богородице на престолу и иконе Христовог крштења допуштају могућност да су и ове две иконе, као престоне, стајале на неком иконостасу у Дечанима. Иконе Распећа и Васкрсења биле су првобитно насликане на истој дасци, па су касније одвојене сечењем. Њихове димензије (42×33 cm) дозвољавају да се претпостави да су ове празничне иконе стајале изнад престоних на истом иконостасу. Све оне, поред црта које је Кајмаковић већ уочио и истакао на иконама св. Николе и св. Јована, имају још једну заједничку одлику, а то је веома жив, тако рећи сиров колорит, чије шаренило нарочито појачава изразито црвена позадина у горњем и зелена у доњем делу ових икона. Овај колорит доприноси да ове последње иконе, много више него Св. Јован и Св. Никола, делују рустично, али спонтано и слободно, неспутане шемама које даје добра зографска школа.

Најзначајније дело овог зографа у Дечанима је слика која приказује смрт и опело Стефана Дечанског. Она је у литератури позната већ преко стотину година, јер ју је Милош Милојевић нашао у капели св. Димитрија заједно са њеним предлошком, старом иконом, према којој је наводно била насликана.[100] Уколико овде нисмо наишли на једну од Милојевићевих мистификација, којима је он иначе био склон[101], у Дечанима је постојала једна икона исте садржине, старија од ове наше, која је у међувремену нестала. За нашу икону Милојевић каже, тачно прочитавши натпис на горњем рубу, да ју је 1813. године поправљао поп Симеон Лазовић. Овај натпис и данас на икони постоји, али је Лазовићеве премазе однела последња конзервација извршена пре неколико година. Истраживачи после Милојевића, Лазар Мирковић и Светозар Радојчић, сматрали су да је у основи ова икона дело иконописца Лонгина.[102] Кад су Лазовићеви премази скинути, постало је јасно да се начин сликања не поклапа са Лонгиновим маниром, већ да се ова икона по томе уклапа у групу икона о којој је малопре била реч. Дугуљаста површина даске омогућила је пружање композиције у ширину, са одром на коме лежи тело преминулог краља као централном окосницом. Нешто мало простора испред одра једина је одушка на целој слици испуњеној до крајњих граница безбројним фигурама учесника у догађају — опелу над мртвим Стефаном Дечанским — и многим разноликим зградама као устаљеним архитектонским кулисама које у потпуности затварају видик. Тај тако јасно изражен страх од празног простора, као композициона слабост ове слике, затим понављање типова лица према старости: млад, средњи, стар — основна су њена одлика, иако је сложена структура ове слике пружала релативно високе захтеве приликом њене реализације. Исти начин сликања ликова у ружичастомркој гами са јаким сенкама, карактеристичне црте и црнпураста пут, идентични су са иконама о којима смо малопре говорили. Пред зографа се била наметнула потреба, коју је можда налагао и горе помињани предложак, да прикаже сву сложеност српског друштва, учесника у опелу: чланове краљевске куће са венцима око главе, затим властелу, војску, архиепископа Данила, игумана Арсенија, представнике црног и белог свештенства. Њихову карактеризацију сликар је постигао варирањем одеће, кад то већ није чинио с ликовима. Судећи по начину приказивања учесника у опелу, где су чланови краљевске куће утопљени у гомилу, а истакнути су црквени великодостојници и клир, и где је одећа властеле, са ћурдијама постављеним крзном, типична за време кад је ова икона сликана, нема много основе за веровање да је она настала као реплика старије иконе која је постојала у манастиру, како је то тврдио Милојевић, или су пак иновације које су у слику унесене толико крупне да је извршена потпуна прерада оригинала.

Вероватно XVII веку припада и једна за наше прилике атипична икона Христа Спаситеља на убрусу (Нерукотворени образ, И-26). Малих димензија, веома углађено насликана, преко дебелог слоја гипса, ни у технич-

[93] Упореди двери са дверима у Хиландару, великим царским и оним из цркве Св. Трифуна, Д. Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, Сарајево 1977, Т. I и XIII.

[94] *Уметност у средњовековној Србији*, 37.

[95] *Иконе манастира Дечана*, 33—37.

[96] *Г. Митрофановић*, 347—348.

[97] Уп. М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 11—13; С. Радојчић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 87; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 33—34; М. Татић-Ђурић, *Икона Јована Крилатої из Дечана*, Зборник Народног музеја VII, Београд 1973, 39—51.

[98] Л. Мирковић, *Нав. дело*, 37; З. Кајмаковић, *Нав. дело*, 349.

[99] Л. Мирковић, *Нав. дело*, 37—38.

[100] М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, 70—71.

[101] В. Трпић (П. Костић), *Милош Милојевић у Призрену и околини*, Београд 1880; И. Руварац, *О раду Милоша С. Милојевића у Гласнику*, Зборник Илариона Руварца, св. I, Београд 1934, 60—67 и на много других места.

[102] Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 109; Исти, *Иконе манастира Дечана*, 19—22; С. Радојчић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 73.

ком погледу, ни по ликовним карактеристикама не везује се за наш иконопис. Лепо и меко моделован снажни лик Христа, насликан у гами зелених тонова са ружичастим осветљењима и златним нимбом украшеним утиснутим кружићима, импресивно се истиче на позадини белог убруса са црвеним и плавим пругама. Ова икона је веома цењена у Дечанима и донедавно је чувана у ћивоту Стефана Дечанског.

Мала икона Стефана Дечанског на црвеној и зеленој позадини (И-33) и икона св. Јована Претече (И-34) дела су доста рустичног мајстора с краја XVII или почетка XVIII века. Испод Јована Претече налази се сликани слој неке старије иконе. Радови на њеном чишћењу су у току. Вероватно истом раздобљу, само другом мајстору, припада и икона св. Георгија на коњу (И-58). Према сличној, али ликовно боље изведеној икони сачуваној у уметничком музеју у Софији[103], која је сликана 1663. године, дечански Св. Георгије који убија аждају такође би могао настати у другој половини XVII столећа. Међутим, како се оваква иконографска шема понавља чак и до тридесетих година XIX века, кад се овако конципирани ликови св. Георгија појављују у масовној производњи триптихона — икона преклапача, како су зване у народу — онда је датовање ове наше иконе доста тешко прецизније извести. Занимљива стилизација која се огледа у скоро орнаменталном склопу линија цртежа мора се схватити као последица неукости и примитивности мајстора, а не као свестан чин у служби ликовности дела. Зато би можда датовање ове иконе у рани XVIII век, како је предложено у књизи Бихаљија и Мандића[104], заиста било најприхватљивије.

Године 1783. обновљена је у основи итало-критска икона из XVII века са темом каменовања св. Стефана и поклоњена Дечанима (И-43). Приликом обнове исписане су на њој српске сигнатуре. Осамнаестом веку би још припадала икона Ваведења и Благовести са три светитеља (И-77) окована у примитиван сребрни оков, чији откривени и неоштећени сликани делови подсећају на начин рада Николе Нешковића, штићеника великог дечанског дародавца епископа Јована Георгијевића.

Значајнију групу икона раног XIX века чине радови бјелопољских сликара Лазовића, поп-Симеона и сина му Алексија. Као што је већ помињано у прегледу историје ризнице, они су сликали иконостасе у параклисима св. Николе и св. Димитрија, затим илустрације параклиса Стефану Дечанском и дечанску Парусију. Све то у времену од 1813. па до 1818. године. За то време су стално, или можда само у току сезоне, боравили у Дечанима, у конаку за „художнике", у коме их је како сликају приказао сам Алексије.[105] Исто тако, поп Симеон је записао на малопре помињаној икони опела Стефана Дечанског, како ју је обнављао 1813. године. Иако се није потписао на икони с ликовима св. Николе и Стефана Дечанског (И-45), сасвим је извесно да је Симеон са сином, или сам, пресликао и ту икону. Испод Лазовићевог слоја назире се старији слој у толикој мери да би се чак могло претпоставити да је првобитно и ову икону сликао сликар Смрти и опела Стефана Дечанског.[106]

Док се већ по изгледу даске види да је ова икона старија од садашњег сликаног слоја (истурени оквир који је издубљен на истој дасци), изглед даске на којој је сликан лик Богородице Тројеручице показује да испод садашњег слоја, који је очигледно сликао Алексије Лазовић, нема старије иконе. Ову икону, не дајући податак да ли је стара или нова, као што је рекао за иконостас, помиње Гедеон Јосиф Јуришић.[107] Описујући олтарски простор дечанске цркве он каже да се Тројеручица налазила у центру олтара, испод прозора, на седишту изнад два мраморна степеника. Као чудотворну икону, такође смештену у олтару, помињу је и Макензијева и Ирбијева[108], као и М. С. Милојевић.[109] На основу ког предлошка је сликана, тешко је сада утврдити. Највероватније ће бити да је у Дечанима постојала старија икона на коју се Лазовић угледао, иако за то на његовој икони нема видљивих доказа. Исту овакву Тројеручицу А. Лазовић је поновио, само у смањеним димензијама, на диптихону или икони преклапачи (И-50). Као и на кутији-ковчежићу за чување крста (Д-33). На другом крилу диптихона насликао је св. Тројицу као младог Христа са три главе, без браде, како седи у облацима, на престолима, окружен серафимима. Овај исти тип св. Тројице, који је код нас сликан од краја XIII века[110], често је понављан у живопису XVII и XVIII столећа, а сам Алексије насликао је идентичну представу 1818. године на веома сличном диптихону који се чува у Студеници.[111] Још један диптихон (И-49), урађен у облику књиге, остао је као Лазовићево дело у Дечанима. На њему је приказана св. Тројица другог иконографског типа, као Исус Христос, Бог Саваот и голуб св. Дух. На левом крилу је насликана Богородица, али овај пут Одигитрија, како је и сигнирана.

Ако бисмо покушали разлучити сликарски рукопис Лазовића — оца и сина — онда би се смело рећи да овај диптихон подсећа на Симеонову руку, док први дечански примерак, као и студенички, несумњиво припада Алексију.[112] Ова три диптихона, међу собом веома слична, али у многим појединостима различита, још једном потврђују већ давно уочену одлику старог сликарства да се и поред устаљених шема, иконографских образаца и правила слике никад дословце не понављају. У сваком новом покушају зограф је, иако следи исту концепцију, мењао, додавао или одузимао поједине детаље, у чему се и огледа стваралачки моменат на свакој старој икони.

[103] Г. Бабић, *Иконе*, Загреб 1980, Т. 61, стр. 30.
[104] *Фреске и иконе*, кат. 79.
[105] Вид. даље текст о бакрорезима,
[106] Вид. раније на стр. 100.

[107] *Дечански венац*, 40—41.
[108] *Нав. дело*, 317.
[109] *Нав. дело*, 59.
[110] Р. Грујић, *Иконографски мотив сличан индуском Тримурти у старој српској ликовној уметности*, Ткалчићев зборник I, Загреб 1955, 99—109; С. Петковић, *Зидно сликарство на подручју Пећке патријаршије од 1557—1614*, Београд 1965, 74.
[111] Р. Грујић, *Нав. дело*, погрешно је читао и годину и потпис. Право читање дала је А. Василић, *Ризница манастира Студенице*, Београд 1957, 53, сл. 23.
[112] О стилском разграничењу у делима Симеона и Алексија: Д. Медаковић, *Манастир Савина, велика црква, ризница, рукописи*, Београд 1978, 59; о Лазовићима упореди још, Исти, *Сликарска породица Лазовића*, Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића III, Пријепоље 1976; Р. Станић, *Сликарска дела Симеона Лазовића у нашем крају*, Чачански гласник од 12. V 1972, стр. 6 и 7; Исти, *Сликарска делатност Симеона Лазовића у ужичком крају*, Ужички зборник, 2, Т. Ужице 1973, 65—101; Исти, *Непознато дело Алексија Лазовића*, Повеља, 9—10, Краљево 1974, 73—84; Исти, *Градитељство и сликарство из краја XVIII и почетка XIX века у пределима око Чачка*, Зборник радова Народног музеја X, Чачак 1979, 5—51; Исти, *Прилог познавању дела Јанка Михаиловића Молера, Срећена Протића и Алексија Лазовића*, Зборник Народног музеја VII, Чачак 1976, 131—147; Исти, *Последње потписано дело Алексија Лазовића — прилог проучавању сликарске породице Лазовић*, Свеске, 13, Београд 1982, 23—30.

Међу неколицином руских икона у Дечанима, својим ликовним квалитетима вредне су помена икона Три јерарха, са оковом московске радионице из 1805. године (И-72), и икона Спаса на убрусу, са оковом московског златара Михаила Тимофејева из прве половине XIX века, која је шездесетих година истог столећа поклоњена дечанском поклисару код руског цара Кирилу Андрејевићу.[113] Знатно традиционалније од ове 2 иконе сликан је Христос Сведржитељ (И-63), као и икона арханђела Михаила (И-51), које су настале у XVIII или почетком XIX века као производи масовне продукције руског иконописа тога времена.

Неколико икона у Дечанима из XIX века радови су грчких, цинцарских или македонских зографа. Међу њима се релативним мајсторством израде одликују иконе св. Параскеве (И-76), Крунисања Богородице (И-74) и Богородице са св. Харалампијем и св. Георгијем. Изузетном примитивношћу одишу иконе св. краља Милутина и св. Стилијана, као крајњи домет дечанске збирке на силазној лествици уметничких квалитета иконописа у крајевима под турском влашћу током XIX столећа.

[113] Паралелу за оков вид. *Sotheby's russian and greek Icons*, New York, 15. дец. 1981, кат. бр. 690. Веома сличну, само неоковану икону Спаса на убрусу, Д. Медаковић је датовао у XVIII век (уп. *Манасшир Савина*, сл. 56).

Каталог

ИКОНА МАТЕРЕ БОЖИЈЕ ЦАРА ДУШАНА

Темпера на дасци, 164×56×4,5 ст, око 1340. год.
Сигнатура И-2.

Издужени формат даске на којој је сликана икона омогућио је приказ целе Богородичине фигуре у стојећем ставу са малим Христом на левој руци. Христос се привио уз мајку прихватајући се левом руком за њен мафорион. Десна рука детета присно је спуштена у мајчину леву шаку. Своје лице мали Христос је приљубио уз мајчин образ, гледајући је право у лице. Његове босе ножице извирују целим стопалима испод хаљине. Богородица са пригнутом главом ка детету гледа у посматрача. Она стоји на црвеном јастуку. Лево и десно у горњим угловима је сигнатура: мти бжи. Позадина је жута, цртеж је извучен мрком бојом и кармином, а контуре нимбова и натписи су дати цинобером. Боје којима је сликана одећа приказаних ликова су: зелена, плава, пурпур, окер, цинобер и злато. Инкарнат је исликан окером са зеленим сенкама, белим осветљењима и руменилом на образима, уснама и носу.

Икона је рад једног од мајстора дечанског живописа и датује се у време око 1340. године. Налази се и данас на иконостасу главног дечанског храма, за који је и насликана.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 99, сл. 1; Н. Беляевь, *Образъ Божьей Матери Пелаіонитисы*, Byzantinoslavica II/2, Praha, 1930, 390, T. 5; S. Radojčić, *Die serbische Ikonenmalerei von 12 Jahrhundert zum Jahre 1459*, Graz Köln 1956, 75—76; М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 3—5, сл. 1; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 33—35, кат. 30, на стр. 94, т. XLV; С. Радојчић, *Српске иконе од XII века до 1459. године*, Београд 1960, 13—14; S. Radojčić — M. Ćorović-Ljubinković — D. Milošević — K. Rozman, *Razstava ikon*, Ljubljana 1963, кат. 16, стр. 37; С. Радојчић, *Старо српско сликарство*, Београд 1966, 138, т. XXXVIII; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 14—15, сл. 7; D. Milošević, *Staré srpské umění XII—XVIII století ze sbírek Narodního muzea v Belehrade*, Praha 1974, 26; О. Бихаљи-Мерин, *Фреске и иконе*, Београд 1960, 16—17, т. 76; С. Радојчић, *Иконе из Србије и Македоније*, 31—33, X—XI; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 19, сл. 47—8; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији од XII—XVIII века*, Београд 1974, 17; Иста, *Уметност у средњовековној Србији, од XII до XVII века*, Београд 1980, 16; Г. Бабић-Ђорђевић, *О живописном украсу олтарских преграда*, Зборник ЛУМС, 11, Нови Сад 1975, 34—35; М. Ђоровић-Љубинковић, *Две дечанске иконе Богородице Умиљење*, Старинар III—IV, 1951—53, 83—87, сл. 1—2, 7—8; Г. Бабић, *Иконе*, Загреб 1980, 23, сл. 26; A. Grabar, *Les images de la Vièrge de tendresse. Type iconographique et thème, a propos de deux icones a Dečani*, Зограф, 6, Београд 1975, 25—30; О. С. Попова, *Искусство Новгорода и Москви первой половины четырнадцатого века, его связи с Византией*, Москва, 1980, 158—159, 165. М. Ђоровић-Љубинковић — Д. Милошевић — М. Татић-Ђурић, *Средњовековна уметност у Србији*, 1969, 27, кат. 42 на стр. 50; Г. Бабић-Ђорђевић, *Разграњавање уметничке делатности и појава стилске разнородности*, Историја српског народа I, Београд 1981, 645; П. Миљковић-Пепек, *Умилителните мотиви во византиската уметност на Балканот и проблемот на Богородица Пелагонитиса*, Зборник на Археолошки музеј, II, Скопље 1958, сл. 15, стр. 23; K. Weitzmann, M. Chatzidakis, K. Mijatev, S. Radojčić, *Ikone sa Balkana*, XLIII—XLIV, сл. 193; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, Београд 1983, 141, сл. на стр. 180.

ИКОНА ХРИСТА ПАНТОКРАТОРА ЦАРА ДУШАНА

Темпера на платну кашираном на дасци, 164×56,5×4,5 cm, око 1340. год. Сигнатура И-3.

На уској дасци иконе са широким истуреним оквиром приказан је Христос у целој фигури како стоји на црвеном јастуку. Окренут је фронтално према посматрачу, десном руком благосиља, а у левој држи затворено јеванђеље. Сигнатура: ІС ХС. Позадина је жута. Цртеж је изведен мрком бојом и кармином, а контуре ореола и слова сигнатура исцртани су цинобером. Боје којима је сликана одећа су: тамноцрвена, зелена, цинобер, црна. Инкарнат је сликан окером са зеленим сенкама, белим осветљењима на истакнутим партијама лица и ружичастом бојом на образима.

Икона је рад једног од мајстора дечанског живописа и датује се око 1340. године. Налази се на иконостасу главног дечанског храма за који је и израђена.

Напомена: икона је била тешко оштећена, па је изгубљена цела десна половина Христовог лика. Приликом конзерваторских радова је рестаурисана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 97; S. Radojčić, *Die serbische Ikonenmalerei*, 75—76; Исти, *Српске иконе од XII века до 1459. године*, 13—14; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 33—35; М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 3—5; т. I; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, 17; *Staré srpské umění*, 26; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 13—14; сл. 6; О. С. Попова, *Искусство Новгорода и Москви*, 119; М. Ћоровић-Љубинковић, *Две дечанске иконе Богородице Умиљење*, 83; Г. Бабић-Борђевић, *О живописном украсу олтарских преграда*, 34—35; K. Weitzmann, M. Chatzidakis, K. Mijatev, S. Radojčić, *Ikone sa Balkana*, XLIII—XLIV; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Нав. дело*, 141.

ИКОНА СВ. НИКОЛЕ ЦАРА ДУШАНА

Темпера на дасци, 166,5×55,5×4,5 cm, око 1340. год. Сигнатура И-1.

На уској дасци иконе, која је омеђена широким истуреним оквиром, приказан је св. Никола у целој фигури, у архиепископском орнату и са затвореним јеванђељем које држи обема рукама. Изнад његовог левог рамена је сигнатура: Никола. Окренут је фронтално према гледаоцу, али је ослоњен више на леву ногу. Позадина је жута. Цртеж је изведен мрком бојом, а слова натписа и контуре ореола цинобером. Боје су: плава, љубичаста, окер, смеђа, цинобер, зелена и црвена. Инкарнат је сликан мрком бојом и окером са зеленим сенкама, белим осветљењима на истуреним деловима лица и руменилом на јагодицама, носу и уснама.

Икона је рад једног од сликара дечанског живописа и датује се око 1340. године. Налази се на иконостасу главног дечанског храма.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 100—101, сл. 21б; S. Radojčić, *Die serbische Ikonenmalerei*, 75—76; Исти, *Српске иконе од XII века до 1459. године*, 13—14; М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 3—5; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 33—35; бр. 32 на стр. 95, т. XLVII; С. Радојчић, *Иконе Србије и Македоније*, сл. 38—39; W. Felicetti — Liebenfels, *Geschichte der byzantinischen Ikonenmalerei*, Olten und Lausanne, 87, t. 109a; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 15, сл. 9; Д. Милошевић, *Уметност средњовековне Србије*, 16; *Stare srpské umění*, 26; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, 17; О. С. Попова, *Искусство Новгорода и Москви*, 115—119; М. Ћоровић-Љубинковић, *Две дечанске иконе Богородице Умиљење*, 83; *Razstava ikon*, кат. 19, стр. 38; Г. Бабић-Борђевић, *О живописном украсу олтарских преграда*, 34—35; K. Weitzmann, M. Chatzidakis, K. Mijatev, S. Radojčić, *Ikone sa Balkana*, XLIII—XLIV; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 141.

ИКОНА АРХАНЂЕЛА ГАВРИЛА ЦАРА ДУШАНА

Темпера на дасци, 157×50×3,5 cm, око 1340. год. Сигнатура И-5.

На уској дугој површини даске са широким истуреним оквиром насликана је фигура арханђела Гаврила, чија су крила са бочних страна због ширине даске морала бити пресечена. Стоји на цинобер јастуку, окренут ка гледаоцу и ослоњен на десну ногу. У десној руци држи жезло, а у левој сферу. Обучен је у царску одећу — дивитисион и лорос — који су украшени драгим камењем и бисером. Изнад крила лево и десно је сигнатура: О арх Гаиль. Позадина је жута. Цртеж је изведен мрком бојом, а слова натписа и контуре ореола цинобером. Боје су: љубичаста, цинобер, окер, црвена, зелена, мрка и плава. Инкарнат је сликан мрком бојом и окером са зеленим сенкама, белим осветљењима на истакнутим деловима инкарната и руменилом на уснама и носу.

Икона је рад једног од сликара дечанског живописа и датује се око 1340. године. Налази се на иконостасу главног дечанског храма.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 99, сл. 1/б; М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 3—5; S. Radojčić, *Die serbische Ikonenmalerei*, 75—76; О. Бихаљи-Мерин, *Фреске и иконе*, 17—18; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 33—35, кат. бр. 31, на стр. 94—95, т. XLVI; С. Радојчић, *Иконе из Србије и Македоније*, X—XI, т. 66, кат. 65; Исти, *Српске иконе од XII века до 1459. године*, 13—14; Л. Мирковић, *Иконе из манастира Дечана*, 15—16, сл. 10; *Razstava ikon*, 37, кат. 17, т.12; М. Ћоровић-Љубинковић — Д. Милошевић — М. Татић-Ђурић, *Средњовековна уметност у Србији*, кат. 44, стр. 50—51; *Antica arte serba*, кат. 39, 46; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, 17, кат. 3 на стр. 27—28, сл. 3; *Stare srbské umění*, 26, кат. 14 на стр. 69+репрод.; D. Milošević, *El arte en la Servia*, сл. 6, кат. 6, стр. 5—6; D. T. Rice, *Art of the byzantine era*, London 1963, st. 201; Р. Љубинковић, *Сликарење зографа Радула*, Наше старине, I, Сарајево 1955, 125; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 18 на стр. 29, сл. 18; Иста, *Muzeum*, vol. XXXIII, № 2, Paris 1981, 67; О. С. Попова, *Нав. дело*, 119; М. Ћоровић-Љубинковић, *Две дечанске иконе Богородице Умиљење*, 83. K. Weitzmann, M. Chatzidakis, K. Mijatev, S. Radojčić, *Ikone sa Balkana*, XLIII—XLIV; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 141.

ИКОНА СВ. ЈОВАНА ПРЕТЕЧЕ ЦАРА ДУШАНА

Темпера на дасци, 164,5×55,5×4,5 cm, око 1340. год. Сигнатура И-4.

На уској површини даске са широким истуреним оквиром насликан је св. Јован Претеча, сигниран као ст҃ы іѡ(ан)ъ прод(ромос), у целој фигури, одевен у хаљину од камиље коже са огртачем пребаченим преко рамена и припасаним појасом. Десна рука је у гесту благослова, док у левој држи замотан свитак и четворокраки крст

са дугом дршком. Окренут је према гледаоцу с малим окретом улево. Ослања се на десну ногу. Позадина је жута. Контуре су исцртане мрком бојом, а натписи црвеном. Боје су: окер, мркоцрвена, сива, зелена, плава. Инкарнат је сликан окером са зеленим сенкама, белим осветљењима на истакнутим деловима лица и руменилом на образима и уснама.

Икона је рад једног од сликара дечанског живописа из око 1340. године. Налази се на иконостасу главног дечанског храма за који је била и израђена.

Напомена: икона је била пукла по средини, а боја дуж ивице пукотине отпала, тако да је целом дужином Претечине фигуре ишло дугачко и прилично широко оштећење. У Народном музеју у Београду изведена је успела рестаурација, тако да икона данас има изглед целовитог дела, што је постигнуто на уштрб њене аутентичности као уметничког остварења одређене епохе.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 99—100, сл. 21а; Н. Бељајев, *Образ божјеј матери*, 390, т.5; S. Radojčić, *Die serbische Ikonenmalerei*, 75—76; М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 3—5, т.2; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 33—35, кат. 31 на стр. 94—95, т.XLVIII; С. Радојчић, *Иконе Србије и Македоније*, сл. 40, 41; *Razstava ikon*, кат. 18 на стр. 38; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, 17; *Stare srbské umění*, 26; Д. Милошевић, *Уметност средњовековне Србије*, 16; Г. И. Вздорнов, *О теоретических принципах реставрации древнерусской станковой живописы, Всесоюзная конференция. Теоретическые принципы реставрации древне русской станковой живописы*, Москва 1970, т. 89—90; II сл. 42—44; О. С. Попова, *Нав. дело*, 114—119; М. Ћоровић-Љубинковић, *Две дечанске иконе Богородице Умиљеније*, 83; Г. Бабић-Ђорђевић, *О живописном украсу олтарских преграда*, 34—35. K. Weitzmann, M. Chatzidakis, K. Mijatev, S. Radojčić, *Ikone sa Balkana*, XLIII—XLIV, сл. 189; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хаџидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 141.

ДВОЈНА ИКОНА — БОГОРОДИЦА ПЕЛАГОНИТИСА (БИТОЉСКА) И „НЕ ПЛАЧИ МОЈА МАТИ“

Темпера и злато на платну кашираном на дрвету, 120×91×4 cm, крај XIV века.
Сигнатура И-9.

Сликана је с обе стране. С предње стране је допојасна фигура Богородице Пелагонитисе, која обема рукама на десној страни држи разиграно дете. Христос је приљубио своје лице уз мајчино, а левом руком се придржава за мајчин образ. Богородица је брижно надвијена над дететом, са напрегнутим и тужним изразом лица. Сигнатура: мир ѳу и пелагонитиса іс хс. Позадина је златна, оквир црвен, боје су: вишњевомрка, тамноплава, светлоцрвена, зелена у више нијанси, наранџасти окер и црна. Инкарнат је сликан у окерној гами, с једва нешто мало зелене боје и белим акцентима светлости на челу, јагодицама, носу, бради и ушима, као и на најистакнутијим партијама образа. Цинобер црвена означава усне и најистакнутије делове образа.

Икона је била пресликана почетком XVII века. Кад је приликом конзервације у Народном музеју скинут премаз, могло се констатовати да је некадашњи рестауратор веома поштовао првобитни изглед иконе, и да на њој није ништа битно додавао нити мењао. Датује се у крај XIV века. На полеђини иконе налазе се остаци тешко оштећене композиције „Не плачи моја мати“, са Богородицом која оплакује мртвог Христа. Судећи по сачуваним детаљима мироносица, од којих једна љуби Христову руку, а друга је у жалости савијена над њим, ова, доста ретка, композиција била је обрађена са знатним уметничким надахнућем.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 112—113, сл. 10; Н. Беляевъ, *Нав. дело*, 386—394, сл. 7; М. Ћоровић-Љубинковић, *Две дечанске иконе Богородице Умиљеније*, 87—89, сл. 9—11; П. Миљковић-Пепек, *Умилителните мотиви*, 9, 20—27, т-IV; В. Ј. Ђурић, *Радионица митрополита Јована зографа*, Зограф, 3, Београд 1969, 32; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 44—46, сл. 52; *Antica arte serba*, № 40 на стр. 46, т-XXIII; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, кат. 10, стр. 29; *Средњовековна уметност у Србији*, кат. 46, стр. 51; *Stare srpské umění*, кат. 21 на стр. 70+сл.; S. Radojčić, *Die serbische Ikonenmalerei*, 77—78; Исти, *Српске иконе од XII века до 1459. године*, 15; A. Grabar, *Les images de la Vièrge de tendresse*, 25—30, сл. 2; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 24 на стр. 31, сл. 31; Иста, *El arte en la Servia*, кат. 14 на стр. 30; О. Бихаљи-Мерин, *Фреске и иконе*, кат. 77, т-77; Д. Милошевић, *Моравска Србија, људи и дела*, Крушевац 1971, 26.

ИКОНА АПОСТОЛА ПАВЛА

Темпера на дасци, 98×51,5×4 cm,
друга половина XV века.
Сигнатура И-39.

На икони је приказан лик апостола до испод појаса, окренутог телом фронтално, а главом у полупрофилу, који обема рукама придржава књигу својих посланица. Има карактеристике уобичајеног Павловог лика: проћелава глава са незнатно проседим власима косе и браде. Црте су изразито издужене, као и цела композиција његове фигуре која је срачуната да се гледа одоздо, јер је првобитно вероватно била постављена изнад човечије визуре. Обучен је у апостолску одећу — хитон и химатион. Сигнатура: сты Павьл. Позадина је окер. Боје су: зеленкастоплава, црвена, вишњевомрка, окер и бела. Инкарнат је подсликан тамним окером са маслинастим сенкама и светлим окером као основном бојом инкарната. Бела осветљења су постављена на истакнутим деловима лица, а руменило на уснама и левом образу.

Одликује се слободом сликарског поступка, тако да су потези четкице видљиви. Испод горњих премаза види се подсликана боја. Ову икону различити аутори датују различито, од XV до XVII века. Ликовни квалитети и начин сликања иду у прилог ранијем датовању ове иконе.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе из манастира Дечана*, 46, сл. 53; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, кат. 18 на стр. 31, сл. 18; *Umjetnost na tlu Jugoslavije*, кат. 302; *L'art en Yougoslavie*, кат. 302; *Art on the soil of Yougoslavia*, кат. 139, сл. 39, стр. 105; *Stare srpské umění*, кат. 29 на стр. 72; *El arte en la Servia*, кат. 21 на стр. 33, сл. 21.

ИКОНА СТАРОЗАВЕТНЕ ТРОЈИЦЕ (ГОСТОЉУБЉЕ АВРАМОВО)

Темпера на дасци, 101×61,5×3 cm,
прва половина XVI века.
Сигнатура И-37.

Три анђела у значењу св. Тројице, као што су и сигнирани у горњим угловима (ста троица), седе око ниског

стола на коме је пециво, нож и посуда са ножицом. Два анђела су у првом плану, а трећи, који заузима централно место, у другом, но закон обрнуте перспективе и значење бића које персонификује (Бог Саваот) омогућују да његова фигура буде најкрупнија и најизразитија. Динамика троугаоне композиције подвучена је поставком задњег плана са зидом, испред кога је у средини грађевина у облику едикуле, постављена право као и централни анђео, док су два дрвета изнад бочних анђела повијена према грађевини, опонашајући положаје ова два анђела. Леви предњи анђео има у нимбу уцртан крст са словима ѡон, што значи да он персонификује Христа. Позадина је топло жута, а боје су: плава, зеленкастоплава, окер, мрка, жута, сива, плавичастосива, цинобер, љубичаста и зелена у више нијанси, затим светлоружичаста. Инкарнат је подсликан тамномрком бојом преко које је постављен слој плавичастосиве, којом су означене сенке, затим долази ружичасти окер, па руменило и, најзад, беле шрафе на осветљеним местима, које нису много коришћене.

Ова икона се повезује са царским дверима И-30 и И-62 и датује се у прву половину XVI века.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 5, т-3; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 59, кат. 68 на стр. 117, т-LXXXIX; С. Радојчић, *Иконе Србије и Македоније*, сл. 76—77; О. Бихаљи-Мерин, *Фреске и иконе*, 17, т-72, кат. 72; М. Шакота, *Ризница манастира у Србији*, 22, сл. 49 и 50; Л. Мирковић, *Иконе из манастира Дечана*, 39—40, сл. 43; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, кат. 20 на стр. 32, сл. 20; *Antica arte serba*, кат. 309, стр. 81; *L'art en Yougoslavie de la prèhistoire a nos jours*, кат. 303; *Staré srpské umění*, 28—29, кат. 31, стр. 72+сл. *Умјетност на тлу Југославије*, 19—20, кат. 303; Д. Милошевић; *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 36, стр. 33, т-36; Иста, *El arte en la Servia*, кат. 24, стр. 34; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, сл. на стр. 340.

ИКОНА СТАРОЗАВЕТНЕ ТРОЈИЦЕ (ГОСТОЉУБЉЕ АВРАМОВО)

Темпера на дрвету, 79×39×3 cm, прва половина XVI века. Сигнатура И-62.

На попречној издуженој површини иконе насликан је дугачак камени сто за којим седе три анђела. Средњи, који је постављен иза стола, има раширена крила и уздигнуту десну руку којом благосиља. У левој, спуштеној, држи свитак. Леви анђео, са крстом у нимбу и словима ѡон, седи уз бочну ивицу стола на сандуку-клупи са црвеним јастуком. Он у левој руци држи свитак, док десном благосиља храну на столу. Трећи анђео седи уз десну бочну ивицу стола. И он је у левој руци држао свитак, док десну пружа према јелу на столу. На сто су постављене три зделе са ногом и четири хлеба. Сигнатура: с(ве)тна троица. Позадина је светлозелене боје. Боје су: црвена, мркољубичаста, светлоружичаста, зелена, тамноплава, мрка, окер, плавозелена и злато којим су бојени нимбови и шрафирана одећа анђела (асист), намештај и посуђе. Инкарнат је рађен сличним поступком и тоналитетом као двери И-30. Основа је маслинастозелена, преко ње је постављен ружичасти окер, па бели акценти на осветљеним местима. Контуре су извучене цинобером.

Припада истој групи икона као И-37 и И-30.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 116—117, сл. 19; М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, V, кат. V, стр. 23; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 59; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, 19—20, кат. 21 на стр. 32, сл. 21; Л. Мирковић, *Иконе из манастира Дечана*, 46—47; Д. Милошевић, *Staré srpské umění*, 28—29, кат. 32, стр. 73; Иста, *El arte en la Servia*, сл. 25, кат. 25, стр. 34.

ЦАРСКЕ ДВЕРИ

Темпера на дрвету, 114×59×4 cm, прва половина XVI века. Сигнатура И-30.

На дверима које се у горњем делу завршавају у облику исламског лука, приказане су Благовести, сигниране: Бл(а)го/вѣщенїе. На левом крилу је арханђео Гаврило — Арх(ан)гг(е)ль Га(в)рїил — окренут ка Богородици, која је насликана на десном крилу како стоји испред седишта. Арханђео у левој руци држи скиптар, а десну је пружио према Богородици у гесту благослова. Богородичина лева рука је савијена у лакту, привучена уз тело и покривена мафоријем. Лева је стиснута и њом придржава пређу и вретено. Позадина је жута. Боје су: зеленоплава, плава, цинобер, вишњева, окер, жута, сивозелена, тамноружичаста и мрка. Инкарнат је подсликан маслинастим окером, обликован жутим окером и белим осветљењима. Црвеном и мркоцрвеном бојом обележене су усне, јагодице и контуре носа, образа и врата.

Припада истој групи икона као Гостољубље И-37 и Св. Тројица И-62.

Напомена: конзервиране.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, III, 23, т-III; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 59, кат. 69 на стр. 117, т-XC; О. Бихаљи-Мерин, *Фреске и иконе*, кат. 70, т-70; С. Радојчић, *Иконе Србије и Македоније*, 59, сл. 75; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 22, сл. 49—50; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, 19—20, кат. 22 на стр. 32, сл. 22; Иста, *Staré srpské umění*, 28—29, кат. 33 на стр. 73; Л. Мирковић, *Иконе из Дечана*, 40, сл. 44; *Umjetnost na tlu Jugoslavije*, 300; *L'art en Yugoslavie*, № 303; *Art on the soil of Yougoslavia*, № 303; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 35, стр. 33, сл. 35; Иста, *El arte en la Servia*, кат. 26 на стр. 34, сл. 26; Иста, *Museum* XXXIII, № 2, 68.

ИКОНА ХРИСТОВОГ ВАЗНЕСЕЊА

Темпера на дрвету, 52×37×3 cm, заједно са профилисаним оквиром ширине 4 cm. XV век (?). Сигнатура И-23.

У средини композиције је Богородица са два анђела иза ње, са нагнутим главама према апостолима, који у две групе од по шесторица стоје у живописним позама лево и десно од Богородице. У позадини је стилизован пејзаж са четири дрвета, на небу је Христос у мандорли коју носе два анђела у лету. Позадина иконе је жута. Нимбови Богородице, анђела и Христа су златни, апостоли су без нимбова. Боје су: жута, зелена, тамноплава, вишњева, црвеноружичаста и мрка. Инкарнати су сликани окером са ненаметљивим белим осветљењима на истакнутим деловима лица.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас цркве у Великој Хочи, прилог проучавању култа Стефана Дечанског*, Старинар IX—X, 1959, 177; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 50; Д. Милошевић, *Моравска Србија*, кат. 33, на стр. 42; Иста, *Уметност средњовековне Србије*, кат. 37, на стр. 33, сл. 37.

ДВОЈНА ИКОНА СВ. ТЕОДОСИЈА ОПШТЕЖИТЕЉА И СВ. САВЕ ОСВЕЋЕНОГ

Темпера и злато на дрвету, 44×27,5×3 cm, сликао зограф Лонгин јануара 1572. год. Сигнатура И-56.

С једне стране иконе насликан је св. Теодосије, сигниран као: с(ве)ты(и) Ѳеѡдѡ(си)е ѡбщежитель, који стоји у стеновитом пејзажу док је иза њега црква у облику базилике. Обучен је као схимник у мандију и аналав. У десној руци држи размотан свитак, са текстом: +агг(е)льскѡ житие по истине иже вь тризнїщи ѡбщаго житїа стоѥщимь. И ѡгради себе смеренїемьи погнꙋшанїемь и ѿ празнословиꙗ престани и тако сп(а)сеши се.

Десно поред ногу светитеља је сликарев потпис црвеном бојом: лет(о) з҃п (1572) ген(ꙋарїа) м(е)с(е)ца писах(ь) Логѵн.

Основа је златна, слова сигнатура су црвена. Боје су: плава у више нијанси, зелена у више нијанси, окер, жута и светлоружичаста. Инкарнат је сликан у окерној гами са белим осветљењима на истакнутим деловима.

Са друге стране насликан је св. Сава Освећени, сигниран као: с(ве)ты Сава ѡс(ве)щеннїи. Он је постављен у још разуђенији стеновити пејзаж. Десно од његових ногу је црква у облику ротонде. Окренут је равно према посматрачу и обема рукама држи размотани свитак с текстом: ищеи покои телесни и слави ѿ ч(е)л(о)векь слави б(о)жїе не ꙋзрит ꙗко сꙋть неци сьт(в)рьше телеса своꙗ пощенїемь и занѥ не имеше раи: помишленїе твоѥ винꙋ да ѥс(т) вь ц(а)рствѣ н(е)б(е)с(не)мь и вскоре наследиши: лет з҃п (1572). И он је обучен у схимничку одећу — мандију и аналав.

Основа на икони је златна, слова сигнатура су црвена. Боје су: плава у више нијанси, тамнозелена у више нијанси, окер у више нијанси и наранџаста. Инкарнат је сликан у окерном тоналитету са белим осветљењима на истакнутим деловима лица.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 107—108, сл. 4; М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 23, бр. VIII и IX; С. Радојчић, *Мајстори старог српског сликарства*, 73—74; Р. Љубинковић, *Мајстори старог српског сликарства*, 195; М. Шакота, *Зограф Лонгин, сликар и књижевник XVI века*, Српска књижевност у књижевној критици I, Београд 1965, 535; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 28, сл. 22; *Umjetnost na tlu Jugoslavije*, 306; *L'art en Yougoslavie de la prèhistoire a nos jours*, № 306; *Art on the soil of Yougoslavia*, № 306; З. Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, Сарајево 1977, сл. 2; Д. Милошевић. *Средњовековна уметност у Србији*, кат. 38, т-38; сл. 38; М. Шакота, *Високи Дечани*, Београд 1981, 26—27; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хаџидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 306.

ДВОЈНА ИКОНА СВ. АНТОНИЈА ВЕЛИКОГ И СВ. ЈЕВТИМИЈА ВЕЛИКОГ

Темпера и злато на дрвету, 44×27×3 cm, сликао зограф Лонгин јануара 1572. год. Сигнатура И-21.

Са једне стране насликан је св. Антоније Велики, који стоји у стеновитом пејзажу обучен као схимник у мандију и аналав. На глави има кукуљицу. Десну руку је уздигао, а у левој држи размотан свитак са текстом: Видехь сети дїаволѥ простръти по земли. Вьздохнꙋх и рекь кто ꙋбежить ѿ сихь и приде ми гл(а)сь смереномꙋдрие ꙋбежить. Сигниран је као: с(ве)ты Антонїе Великїи. Иза лика св. Антонија, лево, у висини његових колена је потпис сликара: пис(а) Логѵнь лет з҃п м(е)с(е)ца ге(нꙋара). Основа је златна, слова сигнатуре црвена. Боје су: тамноплава у више нијанси, тамнозелена у више нијанси и окер у више нијанси. Инкарнат је сликан у гами окерних тонова са белим осветљењима на истакнутим деловима лица.

С друге стране је насликан св. Јевтимије Велики. И он је постављен у стеновит пејзаж, али се поред њега налази црква базиликалног плана. Обучен је у мандију, закопчану с предње стране, и аналав. Десна рука му је у гесту благослова, док левом држи размотан свитак са текстом: +плачимь зде мало временѡ ꙗко да не плачемь тамѡ вечно и помени винꙋ исходь твои и незабꙋди сꙋда вечнаго и не бꙋдеть прегрешенїе д(ꙋ)ши твоѥи. Сигниран је: с(ве)ты Єѵѳѵмїе вѣликїи.

Основа је златна, слова сигнатура црвена. Боје су: тамноплава у више нијанси, тамнозелена у више нијанси, окер у више нијанси. Инкарнат је сликан у гами окерних тонова са белим осветљењима.

Припада истој групи икона као И-56.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 108—109, сл. 5; М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 2; С. Радојчић, *Мајстори старог српског сликарства*, 73—74; Р. Љубинковић, *Мајстори старог српског сликарства*, 195, сл. 5; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 28, сл. 23; Д. Милошевић, *Уметност средњовековне Србије*, кат. 39, стр. 33—34. К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хаџидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 306.

ДВОЈНА ИКОНА ВАСКРСЕЊА И ВАЗНЕСЕЊА

Темпера и злато на дасци, 44×30×2,5 cm, сликао зограф Лонгин око 1570. год. Сигнатура И-18.

Са једне стране насликано је Васкрсење Христово, сигнирано: Вьскрс(е)нїе Х(ристо)во, приказано као силазак у ад. У центру композиције налази се Христос, који стоји у пећини на обореним адским вратима. У левој руци држи свитак, а десном извлачи Адама држећи га за руку. Поред Адама су Ева и друге старозаветне личности. Иза Христа је група старозаветних царева — Давид, Мојсије, Арон и други — а изнад њих је св. Јован Претеча. Горе изнад стена су два анђела у лету, један носи крст, а други трску са спужвом.

Основа иконе је златна, златом је израђен и асист, златна светлост на Христовој одећи. Боје су: зелена у више нијанси, плава у више нијанси, црвена, жута и окер. Инкарнат је сликан у гами окерних тонова, са белим осветљењима на истакнутим деловима лица и руменилом на уснама и образима.

Са друге стране иконе насликана је композиција Вазнесења Христовог, са оштећеном сигнатуром: Вѣзн(є)с... Х(ристо)во. У доњем делу композиције централни положај заузима Богородица руку испружених испред себе у гесту адорације. Лево и десно од ње су два анђела, а поред њих групе апостола који гледају у небеску приказу. У позадини је каменит пејзаж са четири дрвета и стилизованим бусењем траве са цветовима. У горњем делу композиције је сама представа узношења Христовог, са Христом који седи у кружној мандорли коју носе два анђела у лету.

Основа иконе је златна, златан је и асист којим блиста Христова одећа. Боје су: плава у више нијанси, зелена у више нијанси, црвена, окер, жута, љубичаста, ружичаста, мрка, сива, црна и бела.

Инкарнат је сликан у гами окерних тонова са белим осветљењима на истакнутим површинама и руменилом на уснама и образима.

Ова икона по димензијама одговара иконама И-18 и И-21, али је сликана друкчије, с пуно колорита, интензивних боја и живахне композиције без аскетизма својственог претходним иконама. Ипак се сматра да је настала приближно у исто време, тј. негде око 1570. године.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 115, сл. 13; М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, т-II; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 29—30, сл. 26 и 27; С. Радојчић, *Мајстори старої српскої сликарства*, т-XLIII; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 59—60; Д. Милошевић, *Умешност у средњовековној Србији*, кат. 41 на стр. 34, сл. 41; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, сл. на стр. 342.

ДВОЈНА ИКОНА БЛАГОВЕСТИ И ХРИСТОВО РОЂЕЊЕ

Темпера на дрвету, 44×27×3 cm, сликао зограф Лонгин око 1570. год. Сигнатура И-66.

С једне стране приказане су Благовести. У првом плану је арханђео Гаврило, који у левој руци држи скиптар. Он уплашеној Богородици саопштава радосну вест о рођењу Христа. У другом плану је Богородичино седиште, са црвеним јастуком, испред кога она стоји са рукама у гесту адорације. Границу између другог и трећег плана чини зид, иза кога су, у трећем плану, постављене две грађевине са пребаченом завесом која симболише ентеријер.

Позадина је златна, златни су и нимбови и украси на оделу и намештају. Боје су: плава, зелена, окер, црвена и мрка у више тонова и нијанси. Инкарнат је пластично обрађен у гами окерних и ружичастих тонова, са белим осветљењима на носу, бради, образима, челу и врату, као и руменилом на образима.

Са друге стране иконе је веома живо компонована сцена Христовог рођења. Средишњи део композиције заузима Богородица у полулежећем положају. Поред ње се налази повијено дете у јаслама, око којих стоје во и магарац. Унутрашњост пећине назначена је црном бојом отвора у плавој стени. Лево су допојасни ликови три краља са истока са даровима у рукама. У врху композиције спушта се светао зрак репате звезде, око кога је са сваке стране по пет анђела. У доњем делу композиције, лево, насликана је сцена купања малог Христа, са две жене од којих једна купа дете, а друга сипа воду из великог врча. У истој равни, само у десном углу, приказан је Јосиф кога мори сумња због дечијег рођења. Испред њега постављена је живо компонована група — два пастира и четири јагњета. Анђео изнад њих упућује их да се поклоне малом Христу и да му предају дар. На више места из стене изниче бусење траве са стилизованим цветовима.

Позадина иконе је златна, а златни су и ореоли и украси на одећи. Боје су као на Благовести, а и инкарнат је сликан на исти начин.

Ова икона се по начину рада везује за икону И-18, па се, према томе, атрибуира иконописцу Лонгину и ставља у време око 1570. године.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 114, сл. 12; М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, X—XI, 24; С. Радојчић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 73—74—76, сл. 43—44; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 59—60; С. Петковић, *Руски утицај на српско сликарство XVI—XVII века*, Старинар, XII, Београд 1961, 98, сл. 4; Исти, *Време настанка и мајстори зидне декорације у Ломници*, ЗЛУМС 1, Нови Сад 1965, 167; Д. Милошевић, *Умешност у средњовековној Србији*, кат. 40 на стр. 40, т-40; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 29, сл. 24; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хацидакис, А. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 306, сл. на стр. 341.

ОШТЕЋЕНА ИКОНА СА ЦРТЕЖИМА ЗОГРАФА ЛОНГИНА

Туш и плава боја преко даске, одозго делови сачуваної бојеної слоја, 43,5×30×2,5 cm, сликана око 1570. год. (?). Сигнатура И-61.

Ова икона је некад била сликана с обе стране. Сада је на њеној једној страни сачувано парче бојеног слоја, вел. око 12,5 cm², у тамноплавом, вишњевом и златном колориту и може се наслутити да је то остатак од две стојеће фигуре сликане на златној позадини. Под гипсаном подлогом, која је на свим осталим површинама отпала, налазе се цртежи — цртачке вежбе сликара ове иконе, Лонгина.

На централном делу даске, на једној страни, налази се скица Богородице на престолу са Христом на левој руци. У левом горњем углу скицирана је стоја фигура Христа Сведржитеља, нацртаног без нимба.

На другој страни даске налази се већи број цртежа неједнако оријентисаних. Централним се може сматрати лик Христа у стојећем ставу, са отвореним јеванђељем у руци, који је такође нацртан без нимба. Поред њега, али супротно, постављен је опет лик Христа без браде, са нимбом и отвореном књиг.ом у левој руци. Три Богородичине главе, цртеж руку у гесту благослова, студија набране тканине и појединачна слова ћириличке азбуке чине остали садржај цртежа на овој икони.

По димензијама судећи, ова икона је такође припадала серији хоросних икона мајстора Лонгина сликаних око 1570. године.

Напомена: икона је конзервирана у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Шакота, *Неколико Лонгинових цртежа у Дечанима*, Старине Косова и Метохије, IV—V, Приштина 1968—1971, 303—307+ 6 сл.

ОШТЕЋЕНА ДВОЈНА ИКОНА — ПРЕОБРАЖЕЊЕ И СИЛАЗАК СВ. ДУХА

Темпера на дрвету, 44×30×2,5 cm,
сликао зограф Лонгин, око 1570. год. (?).
Сигнатура И-20.

Преображење је било приказано према уобичајеној шеми за ову композицију. Христос у кружној мандорли, с његове леве стране је Мојсије с таблицама. Због тешког оштећења изгубљени су ликови пророка Илије, апостола Јована и Јакова.

Од композиције Силазак св. Духа, с друге стране, сачувана је десна половина са шест апостола и ноге двојице апостола с леве стране.

Основа иконе је златна. Боје су: окер у више тонова, јасно зелена, плава у више тонова, црвена и ружичаста. Инкарнат је сликан у тамном океру, са светлим окерним површинама на осветљеним местима.

Шема композиције Преображења и сликање растиња исти су као на икони И-13. И ова икона је у свом првобитном стању припадала серији Лонгинових хоросних икона сликаних око 1570. године.

Напомена: икона је конзервирана, али је пре конзервације била тешко оштећена и оштећења нису рестаурирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Р. Љубинковић, *Мајстори старог српског сликарства*, 195—196; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 50.

ДВОЈНА ИКОНА — ЈОВАН ЛЕСТВИЧНИК И ПРИЧЕШЋЕ МАРИЈЕ ЕГИПАТСКЕ; СВ. ТЕОДОР ТИРОН И СВ. ТЕОДОР СТРАТИЛАТ

Темпера на дрвету, 38×26×2 cm,
сликао зограф Лонгин 9. маја 1596. год.
Сигнатура И-57.

Са једне стране иконе насликане су две композиције. Под луковичастим луком, назначеним црвеном траком, у левој половини је насликан св. Јован Лествичник, сигниран: с(ве)ты Їѡань Лѣствичныкь. Обучен је у мандију са аналавом. У левој руци држи свитак, а у десној је имао крст који је уништен због оштећења. Иза њега се пружају дуге црвене лестве које воде према небу, где их дочекује Христос који обема рукама благосиља. Лево од њега пише м(а)рт л҃ (март тридесети), што представља датум празновања св. Јована Лествичника.

Десно је композиција Св. старац Зосим причешћује Марију Египћанку, сигнатура: с(ве)ты Зосим стар(а)ць с(ве)таа Марїа Єгиптенина.

Старац Зосим, обучен у мандију са аналавом, у левој руци држи масиван путир прекривен покровцем, а десном пружа кашичицу с причешћу Марији. Марија, изразито мршава старица тамне пути, допола је нага, огрнута тканином. У левој руци држи убрус с крстом. У позадини је горовити пејзаж с реком Јорданом, на чијој се обали дешава ова сцена. На Јордану пише: Їѡрдань преиде по водах. На обали Јордана: Гори Манѹскые. Горе, испод сигнатуре Марије Египћанке, пише: април а҃ (1. април), датум кад се празнује св. Марија Египћанка.

На доњој бордури иконе је сликарев потпис: вь летѡ з҃рд (1596) крѹг сл(н)цѹ к҃ лѹн з҃і м(е)с(е)ца ма на ѳ҃ олзѵе (логѵн).

Основа иконе је окерна. Боје су: црвена у више нијанси, љубичаста у више нијанси, светла и тамна зелена, окер у неколико тонова и нијанси, печена умбра и жута. Инкарнат је сликан у гами мркоокерних тонова са белим осветљењима на истакнутим местима. Нарочито је сликовито обрађено голо мршаво тело Марије Египћанке.

Са друге стране иконе, у истом луковичастом луку, испред велике цркве са три кубета, насликани су седећи свети ратници Теодор Тирон и Теодор Стратилат. Св. Теодор Тирон, напола окренут улево, седи ослоњен о копље, које придржава десном руком. Леву је ослањао на округли штит, који је скоро у потпуности нестао услед великог оштећења. Обучен је у кожни оклоп са пребаченим плаштом преко рамена. Столица на којој седи је тзв. „Савонарола" (на преклоп), чији се један примерак чува у Хиландару, а потиче из XVI века. Његова сигнатура је: с(ве)ты Ѳеѡдѡрь Широнь, а испод ње је забележен датум његовог празновања: ф҃р з҃і (17. фебруар).

Лево од Тирона седи св. Теодор Стратилат, сигниран: с(ве)тыи Ѳеѡдѡрь Стратилать, такође на „Савонарола" столици, али је, иако телом делимично окренут на своју десну страну, главу управио у посматрача. Десном руком се и он ослања на дуго копље, а левом на округао штит са маскероном у средини. Обучен је такође у кожни панцир са плаштом преко рамена. И датум његовог празновања је забележен испод сигнатуре као: ф҃р и҃ і їюнїа и҃, тј. 8. фебруар и 8. јуни, јер се овај свети ратник слави два пута у години.

Изнад централне куполе цркве, у позадини, налази се сегмент неба у коме се са леве стране изнад Теодора Тирона налази Христос (і҃с х҃с), који га благосиља, а са десне Богородица (м҃ир ѳ҃ѵ), која благосиља Теодора Стратилата.

Позадина је окер, а доле зелена. Боје су: црвена, вишњева, зелена у више тонова, наранџаста, окер у више тонова и нијанси. Инкарнат је сликан као и на претходној страни иконе.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 117—118, сл. 20; М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 9, 24, т-XII и XIII; С. Радојчић, *Мајстори старог српског сликарства*, 74; Р. Љубинковић, *Мајстори старог српског сликарства*, 195, сл. 6; Л. Мирковић, *Иконе из манастира Дечана*, 31, сл. 30; М. Шакота, *Зограф Лонгин*, 535; С. Радојчић, *Иконе Србије и Македоније*, сл. 80; *Razstava ikon*, 23; С. Петковић, *Време настанка и мајстори зидне декорације у Ломници*, 67; *Средњовековна уметност у Србији*, кат. 65 на стр. 59; *Antica arte serba*, № 56, стр. 49; З. Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 164; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, 22, кат. 59 на стр. 36, т-59; М. Татић-Ђурић, *Две необјављене Лонгинове иконе*, Свеске IV/9—10, Београд, 1980, 11. К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хаџидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, сл. на стр. 349.

ОШТЕЋЕНА ДВОЈНА ИКОНА СВ. САВЕ И СВ. СИМЕОНА И ТРИ СВЕТИТЕЉА

Темпера на дрвету, 36×29,5×2,5 cm,
сликао зограф Лонгин око 1596. год. (?).
Сигнатура И-24.

С једне стране су насликани св. Сава, сигниран: ... Сава, и св. Симеон (?), у стојећем ставу и целој фигури. Св. Сава има књигу, а св. Симеон (?) цркву у руци.

Фигуре су услед оштећења добрим делом изгубљене, нарочито фигура светитеља поред св. Саве, за коју се само може претпоставити да је св. Симеон, јер је од њега сачувана рука са црквом и црвеном тканином, која у типично лонгиновским наборима пада испред цркве. Св. Сава је у полиставриону, са крстовима на омофору. Приказан је као млад, са тамносмеђом косом и дугом брадом.

С друге стране иконе сачуване су само мале фигурице Богородице и Христа у угловима, од којих је Христос јако оштећен, затим делови престола и отворена књига, као и незнатни трагови три архијерејска сакоса. На књизи је текст:

с . . . нс	ѥго им
ер . . . нс	полств
. . . о	. омно
оуч . . .	людїи
	ѿ вьсе

Боје су: црвена, бела, окер и црна. Инкарнат је тамни окер, са светлим окером и ружичастом бојом. Позадина је била златна.

Са горње стране иконе налази се алка за коју се икона качила о хорос. Припада серији Лонгинових хоросних икона, а према димензијама би се рекло да припада серији из 1596. године.

Напомена: икона је конзервирана у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду.
Није публикована.

ИКОНА ПЕТ СВЕТИТЕЉА-МУЧЕНИКА

Темпера на дрвету, 31,5×24×2,5 cm,
сликао зограф Лонгин, друга половина XVI века.
Сигнатура И-19.

И ова икона је двојна. С једне, боље очуване, стране је пет светитељских фигура, које стоје у пејзажу. Једна је млађа, три су старије, и пета је сасвим млада, голобрада. Иза њих је брдовит пејзаж са две полуфигуре светитељки. Остаци сигнатуре — де҃к г҃і (13. децембар) с(ве)ты (Евстратије?) вь ть . . . днь | (И)оакима и прочихь с(ве)ти . . . показују само да се један од приказаних светитеља славио 13. децембра, према томе, то је био вероватно Св. Евстратије, и да се један међу њима звао Јоаким. Сви држе крстове у рукама, а најмлађи светитељ има, уз то, и венац мучеништва.

На полеђини иконе сачуван је само део фигуре арханђела са копљем у руци.

Позадина је била жута, боје су: плава у више нијанси, јасно црвена, вишњева, жута, зелена, црна и мрка. Инкарнат је обрађен у маслинастомркој (сенке) и изнијансираној ружичастој боји (осветљена места).

Начин сликања ликова, пејзажа и бележење празника према датумима на позадини потврђује да је у питању Лонгинова празнична икона, вероватно из око 1596. године.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ИКОНА СВ. КРАЉА СТЕФАНА УРОША III СА ЖИТИЈЕМ

Темпера на дрвету, 150×93×5,5 cm,
сликао зограф Лонгин 1577. год.
Сигнатура И-14.

Средишно правоугаоно поље на овој икони заузима композиција краља Стефана Дечанског на престолу. С леве и десне стране, као и уз доњу ивицу, насликано је 17 призора из његовог живота. У средини је приказан престо, на коме седи краљ у краљевској одори, дивитисиону и лоросу и са затвореном круном на глави. У левој руци држи акакију — симбол краљевске власти, а у десној велики осмокраки крст украшен бисером и рубинима — симбол мучеништва. Седи на два јастука, а ноге је наслонио на јастук постављен на клупицу испред престола. Лево и десно од њега, а иза престола, стоје стражари у панцирима и са кацигама на главама. Леви држи мач, а десни буздован. Изнад краља, у сфери коју носе серафими, налази се Христос Емануил, а из углова иконе, лево и десно од Христа, два анђела слећу према краљу носећи му лорос и круну. Сигнатура гласи: с(ве)тыи краль | Стефань Оурошь · Г ·. Анђели су сигнирани као: А(н)гг(е)ль г(о)с(поде)нь.

Позадина на икони је у горњем делу златна, а у доњем зелена. У централном делу иконе, уз доњу ивицу десно, ситним словима и жутом бојом исписан је следећи текст: ѡ с(ве)тыи Х(ри)с(то)вь в(о)ж(е)ств(е)ннїи великѡм(ꙋ)ч(е)н(и)че венцѡносче и прьвом(ꙋ)ч(е)никꙋ тазо|имените Стефане ꙗко трїисианномꙋ светꙋ оу ц(а)ра твары престолꙋ | | предстое д(ꙋ)ше моѥе сь телом неисцелним недꙋгом стрꙋпи и гноем люте болеща ме. М(о)лю ти се | ходатаиствꙋи кь Х(рист)ꙋ Бл(а)д(и)це ѡ мнѣ смереннѡм, иж рꙋкою моѥю сьд(ꙋ)шею ми сїа написах. И тебе | любазне принесохь.: Недѡс(тои)нны Х(рист)ꙋ раб Олзꙋеь аѳѡлелщѳ (логѵнь расоноша) и зꙋграфь, лево: + при архїеп(и)с(ко)пѣ пекскомь вл(а)женеишомь кѵр Герасиме, у средини, црвеним: + а при смеренномь игꙋменꙋ дечанскѡмь кѵр Никѵфорꙋ їерѡмонахꙋ сь братїамь его, док је између ногу престола забележена година: лѣт зп҃е м(е)с(е)ца аѵг(ꙋста) а — (првог августа 1577).

Сцене житија ређају се одозго надоле, наизменично с леве, па с десне стране, с тим што је последња сцена, седамнаеста, насликана уз доњу ивицу иконе, целом дужином. Прва сцена представља догађај из житија Стефана Дечанског кад краљица Симонида клевеће младог Стефана пред његовим оцем краљем Милутином. Сигнатура гласи: ѡкле(ве)таѥть ц(а)р(и)ца оу ѡ(т)ца с(ве)т(а)го. Десно на престолу седи краљ Милутин, лево пред њим стоји Симонида с пратњом. Завеса постављена преко зграда говори да се радња одвија у ентеријеру.

Друга сцена је Ослепљење Стефана Дечанског, сигнирана: (ѡслеплѥнї)е ѡ(т)чима. Приказан је Стефан Дечански како лежи наузнак, везан за одар. Један му човек држи ноге, а други руке. Трећи се сагнуо према њему и ослепљује га. Једно лице у вратима зграде у позадини посматра ослепљење, а испод њега пише: раждеженїе . . . ли невидимаго сьтрелца.

Трећа сцена је Јављање св. Николе на Овчем Пољу, сигнирана: с(ве)тїи Николае ꙗвлꙗет се с(ве)томꙋ на ѡвчю полю. Испод одра пише жутом бојом: и приме крьста непорочно. Стефан лежи на постељи, повезаних очију, иза постеље стоји св. Никола који му се обраћа, показујући очи на длану. Испред постеље су стражар и два

дечака у краљевским оделима, са крунама, Стефанови синови Душан и Душица.

Четврта сцена приказује одвођење Стефана са синовима у заточеништво. Сигнатура: Проводит(ь) се с(ве)тыи и с(и)новы ѥго вь заточенїе, а ситним словима и жутом бојом: ниже скрьвь ни теснота ни заточенїе темное. Напред јаше Стефан повезаних очију, упоредо с војником који му показује град са две куле испред њих. Позади су двојица синова на коњима.

Пета сцена приказује Стефана Дечанског на сабору цара Андроника у Цариграду, где је био заточен. Сигнатура: Оустиде с(е) твоих словесь б(о)го вѣщанних и премꙋдрїих. Испред велике грађевине са куполом и кулама, исте као на икони св. Теодора, седи на престолу цар Анроник, сигниран као Андро(ни)к. Десно од њега на клупи седи, повезаних очију, краљ Стефан, сигниран: Стефань. Иза њега је један младић, вероватно син. Лево од цара је патријарх у полиставриону с књигом у руци, док је иза њих група епископа и монаха с нимбовима. Доле жутим пише: Оублажише те ц(а)рїе бл(аго)с(ло)више те с(ве)тлїи.

Шеста сцена приказује како је Стефан наговорио цара Андроника да прогна јеретике. Сигнатура гласи: с(ве)ты Стефань оувѣщавь самωдрьжца прогнаты еретикы. У горњем делу композиције, за округлим постављеним столом, у двору, седе краљ Стефан — с(ве)ты Стефан — и цар Андроник — ц(а)ръ кѵр Андроник. У доњем делу композиције је приказано прогонство јеретика — једрењак са јеретицима који беже и зграда (тамница) у којој су заточени јеретици. Доле пише: ... ωнем побеже морем вь Рим.

Седма сцена приказује враћање вида Стефану Дечанском. Сигнатура: О прозренїи очию. На престолу испред зида са нишама, иза кога је велика грађевина са три куполе, седи на престолу Стефан Дечански повезаних очију, сигниран: Стефан. Испред њега је св. Никола, који се нагнуо према њему враћајући му очи. Сигнатура: с(ве)тыи Николае. Испред Николиних ногу, текст жутим: ... ежав умнен.

Осма сцена приказује распитивање краља Милутина о сину. Сигнатура гласи: Вьпрашает крал Милꙋтин оу игуме(на) ц(а)роградскагω тихо и ꙋмиленнω ω с(и)не своем Стефан(е). Сцена се одвија у веома сложеним архитектонским кулисама, које деле композицију на два дела. У првом делу је приказан брадат човек са коњем, кога за узду води други човек, што представља сцену смештања игумановог коња у шталу. У десном делу композиције види се краљ Милутин с круном на глави, а испред њега стоји игуман, који држи развијен свитак — писмо цара Андроника — на коме пише: Самодрьжацъ грьчьскїи ц(а)рꙋ срьбскомꙋ радꙋи се за ω ги пошли ми воиньство на помощъ брани. Доле пише: приде игꙋмен ωт ц(а)риграда кь ц(а)рꙋ срьбскомꙋ.

Девета сцена приказује повратак Стефана Дечанског из заточеништва. Сигнатура гласи: Прїиде с(ве)тыи ωт заточенїа кь родителю. Приказан је сусрет Стефана Дечанског са оцем Милутином и пољубац Милутинов. Иза Стефана стоји његов син Душан, а иза Милутина војник с мачем. У позадини је велика зграда са четири куле. Изнад Стефана и Милутина пише: сьмире(нїе), а косо преко шатора: широта землѥ и дльгота сь многих езикь родове.

У десетој сцени је приказано крунисање Стефана Дечанског за краља. Сигнирано је: Никодим архїеп(и)скпь венчаѥть с(ве)таго на кралѥв(ь)ство ꙋ пекы. Лево стоји у свом каменом престолу, аутентичног изгледа, архиепископ Никодим и благосиља пред њим погнутог Стефана. Иза њега се налази група властеле и клира, коју предводи млади Душан. У позадини је приказана пећка црква Св. апостола. На свитку Никодимовом пише: ꙗко ц(а)рь ꙋповаѥть на г(оспод)а и милостїю вишнꙗго не подвижит се. Доле лево, ситним словима: кь ц(а)рствїа. . . .

Једанаеста сцена приказује зидање Дечана, са сигнатуром: зданїе цр(ь)квы Дечаномь. На верно насликану дечанску цркву постављене су двоје лестве, уз које узлазе мајстори, међу њима и Фра Вита, дечански неимар, обучен као фрањевац, у светло плавој мантији с капицом на глави. Доле испред цркве стоје Стефан Дечански и игуман Арсеније, сигниран: Арсение. Ту је и текст: (сї)ю (ю)же (созда) обитель юже вьзлюбилъ (еси) юже многоꙋс оукрасиль (Стефане).

У дванаестој сцени приказано је како Стефан Дечански даје милостињу сиротињи. Сигнатура: с(ве)тыи Стефан оубогїим даеть м(и)л(о)стиню. Испред велике грађевине и стења стоји Стефан с кесом у руци, нагнут према тројици сиромаха који пружају руке да прихвате милостињу. Изнад њих пише: очи вьсех нищїихь на те оꙋповахоу ꙗко же кь б(ог)ꙋ рече Д(а)в(и)дъ. Поред Стефанових ногу, жутим, исписано је: Нощнаа твоꙗ хожденїа.

Тринаеста сцена обухвата треће јављање св. Николе Стефану. Сигнатура гласи: третїѥ ꙗвлꙗѥт се с(ве)тыи Николае Стефан(ꙋ). Према уобичајеној шеми, Стефан спава на постељи испред које на земљи седи стражар, а иза постеље стоји св. Никола, који показује руком на небо обавештавајући га о скорој смрти. Поред св. Николе пише: паки (Нико)лае пакы ωбичнаа полза. Испод кревета: іс(ꙋсь) навинь иногда а(н)ггель. У позадини је необична зграда са четири везана крова на две воде.

У четрнаестој сцени Стефан Дечански обавештава дечанског игумана о својој визији. Сигнатура гласи: с(ве)тии вьзвѣстивь игꙋменꙋ видение и даѥть емꙋ злат(а) много. Испред две велике зграде и зида стоји Стефан Дечански с кесом, коју предаје игуману. Код Стефана пише: оучению... прѣбогате. А код Арсенија: прими сїа (мол)ениа (н)ꙋжде ради ωбителы.

Петнаеста сцена приказује насилну смрт Стефана Дечанског: оꙋжась ωбымлѥт(ь) ме слишащаа неправедные ти смерти (ωб)разы еі. Приказано је како три личности даве конопцем Стефана, док један анђео слеће да прими Стефанову душу. Испод сцене је текст: обои ꙋбо на тезе бл(а)жене сьтекаше се... цр... кꙋпно.

Шеснаеста сцена приказује сахрану Стефана Дечанског. Сигнатура гласи: Оуспение и нагробное пенїе Стефанꙋ. Стефан лежи на одру, а изнад главе и покрај ногу су епископи и калуђери. Епископ чело главе, обучен у полиставрион, држи књигу са текстом: Боже дꙋхом. Поред њега је пет монаха, од којих један има књигу у којој пише: Бл(а)ж(е)н и непорочнїи. Један архијереј у фелону стоји код ногу, док поред њега монаси плачу. Испод ковчега пише: аще и ωт нас преставлѥн(ь) вис(т) ꙗкож(е) Їлїа нь нам изоставиль есы с(ве)тые своѥ мощы. На доњој површини, испод средишне композиције са ликом Стефана Дечанског, насликана је битка на Велбужду. У левом углу је Стефан Дечански, који се моли за победу. Изнад њега пише: М(о)л(и)тва... приле... оутешителꙗ. Затим долази приказ битке на Велбужду, као сукоб две војске предвођене владарима, тј. бугарским царем Михаилом и младим српским краљем Душаном. Сигнатура гласи: Сьраженїе брань, док испод слике пише: въ бранех доблѥстьвань биль еси (соп)ротивних побѣждае не щитом ни к.... У десном углу види се бугарски цар, сигниран као Мих(аиль), под ногама

коња у бесном покрету кога јаше млади Душан с исуканим мачем у руци. Изнад Михаила, десно од Душана, приказана је густа маса војника на коњима а на тлу се налазе лешеви изгинулих ратника. Поред Душана жутом бојом пише: Стефа(нъ) же млади многа храброваніа въ рати показиваше.

Све ове сцене сликане су у истом колориту као и централна композиција и одликују се посебно живим и свежим, складно компонованим бојама. На топлој златној позадини истичу се монументална и архитектонски веома разуђена здања црвених и плавих кровова, док је читава грађевина у композицији помирења с оцем јасно црвена, а у неким другим композицијама пак тамнозелена.

Основа иконе је златна, боје су: црвена, плава, тамнозелена, ружичаста, окер, умбра, црна, бела и злато. Натписи су црвени и жути. Инкарнат је подсликан печеним окером, па су затим белом и ружичастом бојом у широким потезима постављени осветљени делови и добијена пластичност ликова и руку.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, 51—52; В. Р. Петковић, *Легенда св. Саве у старом живопису српском*, Глас СКА CLIX, 159, Београд 1933, 62—76; Исти, *Лонгин српски сликар*, Правда, Београд, 1—3. IV 1936; Đ. Bošković, *La legende de Saint Sava de Serbie dans l'ancienne peinture serbe*, Старинар III, X—XI, Београд 1935—36, 182; Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 101—106, сл. 3; С. Радојчић, *Фреска Константинове победе у цркви св. Николе Дабарској*, Гласник Скопског научног друштва, XIX, Скопље 1938, 98; Петковић-Бошковић, *Дечани I*, 9; С. Радојчић, *Мајстори старог српског сликарства*, 73, 76; Р. Љубинковић, *Мајстори старог српског сликарства*, 197; М. Теодоровић-Шакота, *Прилог проучавању иконописца Лонгина*, Саопштења I, Београд 1956, 164—165; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 17—19, сл. 11; С. Петковић, *Руски утицај на српско сликарство XVI и XVII века*, Старинар, XII, Београд, 1961, 99—102, сл. 5 и 6; М. Ђоровић-Љубинковић, *Иконостас цркве св. Николе у Великој Хочи*, 175—178; О. Бихаљи-Мерин, *Фреске и иконе*, кат. 73, т-73; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, 60; П. Момировић, *Једна копија Лонгинове иконе у Сарајеву*, Зборник заштите споменика културе III/1 (1952), Београд 1953, 95—101; М. Шакота, *Зограф Лонгин, сликар и књижевник XVI века*, 535—537; З. Кајмаковић, *Зидно сликарство у Босни и Херцеговини*, Сарајево 1971, 177; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, 21, кат. 42 на стр. 34, сл. 42; М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 7—9; С. Петковић, *Зидно сликарство на подручју Пећке патријаршије 1557—1614*, Нови Сад 1965, 46, 83; *Antica arte serba*, № 313, 82; З. Кајмаковић, *Георгије Митрофановић*, 60, 252; Д. Милошевић, *Museum vol* XXXIII, № 2, 69; Л. Павловић, *Култови лица*, 106; *Razstava ikon*, 23; С. Петковић, *Време настанка и мајстори зидне декорације у Ломници*, 167; К. Вајман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хадидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 306—307, сл. на стр. 344—347; В. Ј. Ђурић, *Житијна икона св. краља Стефана Уроша III — ка познавању књижевних и богословских схватања једног зографа из XVI века* (у штампи).

ИКОНА СВ. НИКОЛА БРЗИ ПОМОЋНИК СА ЖИТИЈЕМ

Темпера на две даске, 82×68,5×3,5 ст, сликао зограф Лонгин крајем XVI века. Сигнатура И-15.

На централном пољу је приказан лик св. Николе до испод појаса, са јеванђељем у левој руци, а десном у гесту благослова. Лево и десно од његове главе су мале фигуре Христа са јеванђељем и Богородице са омофором, окренуте ка св. Николи. Сигнатура: с(ве)тыи Никола ско-(ро) помощн(ик). Нимб св. Николе, као и Богородичин и Христов, украшен је пунктирањем.

С леве стране налази се пет одвојених композиција које теку овим редом: Рођење св. Николе — сигнатура: (Р)ѡ(ж)дество с(ве)т(а)го Никол(е), Мати св. Николе — сигнатура: Стыи Нона, св. Нона лежи на одру, поред ње је једна жена, док друге две жене купају малог св. Николу, сигниранoг: Никол(а).

Испод ове композиције је сцена Јављање св. Николе цару Константину и Евлавију. У горњем делу св. Никола стоји поред одра на коме лежи Константин, у доњем делу је св. Никола, опет поред одра на коме је Евлавије. Горњи лик је сигниран: Константин, а доњи као: епархъ. Испод се налази композиција Св. Никола избавља три мужа од смрти. Три човека везаних очију иду напред, а иза њих је четврти са замахнутим мачем. Десно је св. Никола који хвата мач руком, сигниран: Никол(а). Св. Никола доводи Василија оцу Агрипу је следећа композиција. На њој три мушкарца и једна жена седе за постављеним столом, а њима прилази св. Никола са малим дечаком Василијем. Сигнатура гласи: с(ве)ти Николаѹ. Следећа сцена је Јављање св. Николе Стефану Дечанском. На одру испред велике цркве лежи владар у орнату са круном на глави, испред одра стоји св. Никола, сигнатура гласи: Никола . . . Сте(фа)нь нема. . . те. . . рань.

Икона је сликана на златној позадини. Боје су: плава у више тонова, печени окер, окер, црвена, зелена, ружичаста, мрка, бела и злато. Инкарнат је решаван колористички, на тамној маслинастозеленој основи постављена је изградуирана бледа ружичастоокерна боја са белим осветљењима на истакнутим деловима.

Са десне стране иконе налазило се још пет композиција Николиног житија, но како је то био додатак на посебној дасци, као што је случај и са левом страном, та се даска временом одвалила и нестала.

Према стилу и начину рада, икона се приписује зографу Лонгину.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 15, сл. 9; Исти, *Иконе манастира Дечана*, 46, сл. 54; М. Ђоровић-Љубинковић, *Иконостас цркве св. Николе у Великој Хочи*, 176—177; Д. Милошевић, *Уметност средњовековне Србије*, кат. 61, стр. 37, сл. 61.

ИКОНА ПРЕОБРАЖЕЊА

Темпера на дрвету, 92×56×3,5 ст, сликао зограф Лонгин крајем XVI века. Сигнатура И-13.

У великој елипсастој мандорли, протканој златним зрацима, налази се издужена Христова фигура, која стоји на врху Тавора. Лево на каменој стени је пророк Илија, окренут ка Христу и показујући руком на њега. Десно од Христа, опет на врху стене, стоји пророк Мојсије, нагнут према Христу, са законском таблицом у руци. У доњем делу композиције налазе се веома оштећене фигуре апостола Петра, Јакова и Јована у уобичајеним ставовима запрепаштености призором који су угледали. На стенама је карактеристично растиње, шибље и травке. Сигнатура је само делимично очувана: . . . . . аженіїе.

Основа је златна, а боје су: црвена, плава и зелена у више нијанси, окер светли и тамни, умбра, бела и злато. Инкарнат је сликан у гами окерних тонова са ружичастим осветљењима на истакнутим деловима лица и руку.

Према стилу и начину сликања, икона је Лонгиново дело из касне фазе, па се датује у крај XVI века.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 116, сл. 17; Р. Љубинковић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 196; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 32, сл. 32; С. Петковић, *Зидно сликарство на подручју Пећке патријаршије*, 133; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, кат. 30 на стр. 34, сл. 30; *Staré srpské umění*, кат. 41 на стр. 74; *Antica arte serba*, кат. 312, на стр. 81.

ИКОНА ХРИСТА ПАНТОКРАТОРА С АПОСТОЛИМА

Темпера и злато на дасци, 173×118,5×4 cm, сликао зограф Лонгин крајем XVI века. Сигнатура И-11.

На средишњем паноу иконе насликан је Христос, изузетно снажне фигуре, како седи на престолу, сигниран као: ı҃с х҃с ѡпандократѡрь. Десна рука му је у гесту благослова, а левом на колену придржава отворену књигу са следећим текстом: прїидѣ... мнѣ|вьси тр... [да ѥше] ѡбрем [ениѥ] и азь оупо[кою]... возмѣ||иго мое на се и наоучите се ѡт мѣне ꙗко крот(ь)кь есмь и смѣрен срдцѣм и ѡбрѣщете покои д(ꙋ)шам вашимъ. Христова хаљина и престо украшени су златним шрафирањем (асист). Два јастука на којима седи такође су украшена златом. На истуреном ободу иконе, лево и десно од Христа, налази се 12 апостола, насликаних у целој фигури и веома слободним покретима. Сви су они окренути ка Христу, било да указују на њега или држе јеванђеља, односно дела апостолска у рукама. Десно од Христа, сасвим горе у углу, стоји апостол Петар. Окренут је према Христу и рукама држи развијен свитак са текстом: Ты еси Х(ристо)сь с(и)н(ь) б(ог)а. Испод Петра је св. Јован Богослов, сигниран: Іѡ(ан). Окренут је такође према Христу и обема рукама држи јеванђеље. Испод њега је јеванђелист Марко, сигниран: М(а)р(ко). Главом је окренут ка Христу и левом руком показује на њега, а у десној држи затворено јеванђеље. Иза њега следи апостол Андреј, сигниран као Анд(реи). Приказан је као старац лепршаве косе, окренут према Христу: десном руком држи замотани свитак, а левом у гесту благослова указује на Христа. Испод њега је апостол Јаков, сигниран као Ꙗков, млад црнобрад човек у сличном ставу и са свитком у руци као и Андреј. Последњи у низу је апостол Тома, сигниран: Тѡм(а), целим телом окренут ка Христу; закорачио је и пружио леву руку према њему, а у десној држи свитак.

Лево од Христа, такође по рубу, ређају се остала шесторица апостола. У врху је апостол Павле, сигниран као: Павл(ь). Нагнут је према Христу, обема рукама држи расклопљена Дела апостолска. Испод њега је јеванђелист Матеј, сигниран са М(а)ѳ(еи); окренут је ка Христу и закорачио је према њему, а обема рукама држи отворено јеванђеље са текстом: Книга рѡдст[ва] і(со)у(сь) Х(ристо)в(а) с(и)на Д(а)в(идов)а с(и)на авраамꙗ авраамь роди ісаака (почетак јеванђеља по Матеју). Испод њега је јеванђелист Лука, окренут ка Христу. Обема рукама држи јеванђеље. Испод њега је апостол Симон, сигниран као Сімо(н); десном руком благосиља, у левој држи смотан свитак. Испод њега је апостол Вартоломеј, сигниран као Варѳо(ломеи), у веома живој пози са десном руком у гесту благослова, док у левој, покривеној, држи свитак. На крају је апостол Филип, сигниран као фил(ип); глава му је окренута ка Христу, а тело и руке на супротну страну, десном благосиља, у левој има свитак.

Основа иконе је златна, а боје су: плава, црвена, умбра, окер у више нијанси, затим црна, бела и злато. Инкарнат је подсликан маслинастоокерним тоном, са светлим окером на истакнутим партијама лица и белим акцентима на најосветљенијим деловима. Христове власи и веђе, као и цртеж очију, подвучени су умбром, усне су црвене.

Напомена: икона је била ретуширана у касније време. Ретуши су делимично скинути, а делом не. Конзервацију је извео Покрајински завод за заштиту споменика културе у Приштини. Скидањем ретуша изгубили су се и неки делови текста на отвореном јеванђељу које је Л. Мирковић читао (овде дати у угластој загради).

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 14; С. Радојчић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 77—78; Р. Љубинковић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 196; З. Секулић, *Конзервација ломничких икона, радова иконописца Лонгина из XVI века*, Зборник заштите споменика културе, III, 1952, Београд 1953, 90—91; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 22, сл. 14; М. Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас цркве св. Николе у Великој Хочи*, 174; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, 22, кат. 54, стр. 36, сл. 54; Иста, *Museum* vol XXXIII, № 2, 59; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 306, сл. на стр. 352—353.

ИКОНА БОГОРОДИЦЕ ЈЕЛЕУСЕ НА ПРЕСТОЛУ СА 12 ПРОРОКА

Темпера и злато на дасци, 171×117×4 cm, сликао зограф Лонгин крајем XVI века. Сигнатура И-10.

На централном паноу иконе насликана је Богородица на широком престолу са два јастука, која на левој руци држи малог Христа, а десном указује на њега. Сигнатура: мир ѳу ıелеꙋса ı҃с х҃с. Престо и бордуре на мафориону украшени су златним шрафирањем, шарама и ресама. Мали Христос је у веома живом покрету. Десну руку је уздигао у гесту благослова, а леву је спустио чврсто држећи размотани свитак на коме су уписане његове речи упућене мајци: не сьнми се ѡ мнѣ|м(а)ти видѣщи ме ꙗко младѣнца егоже ис чрѣва прѣж·ьнацѣ родѣті ѡць. Вьставити воись прославити прідѡх, чл(о)в(е)чьское падшеѥ ест(ес)тво. С леве и десне стране, на истуреном оквиру иконе, ређају се пророци, по шесторица са сваке стране. Насликани су на златној позадини без назнаке тла или границе између појединих приказа. Богородици с десне стране, одозго надоле, нижу се овим редом: пророк Мојсије, сигниран: Пророкь Мѡѵси. У десној руци држи неопалиму купину која гори, а у левој свитак с текстом: коѵпиноу те ѡгнием б(о)ж(е)ства неѡпалноую прѣдзрѣх дрѣвлѥ. Испод њега је пророк Давид, сигниран: пророкь Д(а)в(и)дь, обучен као цар. Обема рукама држи ћивот, а у левој још и свитак с речима: кѵвотъ те завета г(оспод)ниꙗ имоущи скрижалі прьстѡм ѡчимыи и соущьствѡм написанны видѣхь д(ѣ)во. Затим долази пророк Исаија, сигниран: Пророкь Їсаїа. У левој руци држи машице с угљеном, а у десној развијен свитак на коме пише: Клеще те мисльнїе оуглꙗ б(о)ж(е)ств(е)наго несказанно приемьшихь. Испод њега је пророк Јеремија, сигниран: пророкь Іе-

ремiа, који држи поклопац са ликом Богородице у десној руци, а у левој има свитак на коме пише: поѹт живота ıави се д(ѣ)во тобою кь намь сьниде вышни. Затим је насликан пророк Авакум, сигниран: пророкь Аввакоум. У левој руци држи гору, а у десној развијен свитак на коме пише: Горѹ те присенноую и честѹю иже б(ог)ь вьч(е)л(ове)чив се ис тебѣ д(ѣ)во. Испод њега је пророк Јаков, сигниран: Пророкь Iакѡв. Он држи лествице у левој руци, а у десној развијен свитак с текстом: лѣствицоѹ те по нıеи же б(ог)ь сьнидѣ из далѣче прѣдвидѣх д(ѣ)во.

Лево од Богородице, одозго надоле, прикази теку следећим редом: први је пророк Арон, сигниран: Пророкь Аарѡн. У десној руци држи пролистало жезло, а у левој размотани свитак на коме пише: Жьзль прописоу д(ѣ)во неизреченно процвь... шїа и б(ла)гоѹтр(о)вїа всоу (и)спльнша земли. Испод њега је пророк Соломон, сигниран: Пророкь Соломѡ(н). У левој руци држи одар, а у десној развијен свитак на коме пише: Ѡдрь те позлащени д(ѹ)хѡм вьѡ(б)разих тоже силы н(е)б(е)сные окроѹжають мисльно. Затим долази пророк Језекиљ, сигниран: пророкь їезекiил. Он држи расклопљена врата (двери) у десној руци, док му је у левој свитак с текстом: двѣр(ь) кь выс... (за)ключеноѹю (про)видѣх юже единь проидѣ г(оспо)дь. Испод њега је пророк Гедеон, сигниран: пророкь Гедеѡн. У десној руци држи руно, а у левој развијен свитак на коме пише: Роуно прѣчистое (п)роıа (вих) д(ѣ)во (Ми)сльнѹ(ю) росоу Х(рист)а (имоу)ши. Следи пророк Данило, сигниран: пророкь Данїил. Он држи десном руком велик камен, а у левој развијен свитак с текстом: Камень осѣчесѧ ѡт горїи безь рѹке человѣческе (текст А. Лазовића). И, најзад, пророк Валаам, сигниран: пророкь Валаам. Десном руком благосиља, а у левој држи развијен свитак, на коме пише: и ти отроча пророкь вишнѧго наречешисѧ и преидеши (овај текст је писао А. Лазовић, приликом пресликавања иконе).

Основа је златна, а боје су: црвена, плава, окер, умбра, зелена, љубичаста у више нијанси, црна, бела и злато. Инкарнат је подсликан загаситим тоном маслинастомрке боје, са светлим и нешто тамнијим окером на испупченим партијама и белим акцентима на најсветлијим местима инкарната.

Напомена: даска је пукла по средини. Икона је конзервирана, али је бојени слој још увек испуцао. Углавном су скинути премази Алексија Лазовића с почетка XIX века.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 14; С. Радојчић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 77, 78, т-XLIV; Р. Љубинковић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 196; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 22—24, сл. 15; М. Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас цркве св. Николе у Великој Хочи*, 174; З. Секулић, *Конзервација ломничких икона радова иконописца Лонгина из XVI века*, 90—91; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, 22, кат. 54, стр. 36, сл. 54; Иста, *Museum*, vol XXXIII, № 2, 69; К. Вајцман, Г. Алибегашвили, А. Вољскаја, Г. Бабић, М. Хаџидакис, М. Алпатов, Т. Воинеску, *Иконе*, 306, сл. на стр. 350—351.

ИКОНА СВ. ЈОВАНА БОГОСЛОВА

Темпера и злато на дрвету, 175 × 74,5 × 4 cm, сликао зограф Лонгин крајем XVI века. Сигнатура И-12.

Узану и издужену површину даске испуњава робустна фигура св. Јована Богослова, сигнираног: с(ве)ты Іѡан Б(о)гослов. Обучен је у хитон са огртачем извезеним цветићима. Има снажну, изражајну главу старца са проседом коврџавом брадом и преосталим праменовима косе на округлој ћелавој глави. Окренут је улево целим телом, ногама, главом и рукама, којима придржава расклопљену књигу на којој се виде слова почетног текста његовог јеванђеља: Вь начелѣ бѣ слово|и слово бѣ|и б(о)гь бѣ|себѣı... |вь б(о)зѣ|тѣм бы...|и бѣз...| не быс...| вь тѡм...|.

Позадина иконе у горњем делу је златна, док је под тамнозелен. Колорит се састоји из плаве, окерне, црвене и жуте боје у више тонова и нијанси и злата. Инкарнат је подсликан тамномрком бојом. Окером и белом бојом сликана су осветљена места, а белом су подвучене боре и власи. Повезује се са И-11 и И-10, и налазила се на иконостасу.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 118—119; С. Радојчић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 77—78; т-XLIX; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 30, сл. 28; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, 22, кат. 55, стр. 36, сл. 55; Иста, *El arte en la Servia*, кат. 34, стр. 37; Иста, *Museum*, vol XXXIII, № 2, 69.

ИКОНА ХРИСТОВОГ ВАЗНЕСЕЊА

Темпера и злато на дасци, 131 × 92 × 4 cm, сликао зограф Лонгин, друга половина XVI века. Сигнатура И-16.

Композиција се састоји из два дела — небески, са овалном мандорлом прошараном асистом, у којој седи Христос у слави, такође у златној одећи. Мандорлу носе два анђела у лету. Поред њих сигнатура: Вьзнесенїе Х(ристо)во.

Централна личност доњег дела композиције је Богородица окренута према посматрачу. Десна рука је испред ње, док левом показује на групу личности поред себе. Лево и десно иза Богородице су два анђела са уздигнутим рукама, којима указује на небеску приказу. Лево и десно од анђела су групе апостола, лево пет а десно седам, који различитим ставовима и гестовима изражавају своје дивљење према догађају. У другом плану иза приказаних личности је стеновит пејзаж са два дрвета и пророцима, Давидом сигнираним: Пророкь Д(а)в(и)дь и Исаијом: Пророкь Ісаіа, који једном руком указују на небо а у другој држе развијен свитак са текстом. На Давидовом: вьзыдѣ Б(ог)ь вь вьскликновени и Г(оспод)ь вь гласе трѹбнѣ, на Исаијином: се днь Г(осподе)нь грѣдеть станѹ нозѣ его на горѣ елѣѡнстѣи прѣмо їер(ѹ)с(а)л(и)мѹ на вьстокь сли(ь)ца.

Основа је златна, а боје су: тамна и светла зелена у више нијанси, јасно плава у више нијанси, црвена, ружичаста, окер у више нијанси, печена умбра и злато. Инкарнат је подсликан тамномрком бојом, са белим осветљењима на носу, образима и челу. Румена боја је постављена на уснама и образима.

Према стилским и иконографским карактеристикама, иако није потписана, ова икона се приписује зографу Лонгину, и то у каснији период његовог стваралаштва.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 113—114, сл. 11; М. Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас цркве св. Николе у Великој Хочи*, 77; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 31—32, сл. 31; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, 22, кат. 57, стр. 36,

сл. 57; Иста, *Museum*, vol XXXIII, № 2, 69; Иста, *El arte en la Servia*, кат. 65, стр. 35, сл. 35; М. Шакота, *Високи Дечани*, 33.

ДЕИЗИС ИЛИ ЧИН СА АПОСТОЛИМА (из три дела)

Темпера и злато на дасци, дуборез и позлата.
I део 93,5×49,5×4 cm; II део 191×47×4 cm;
III део 191×47×4 cm,
сликан крајем XVI — почетком XVII века.
Сигнатура И-8.

Иако замишљен и остварен као целина, овај деизисни чин није сасвим истоветно обликован. Дуборезна декорација централног дела Деизиса, са Христом, Богородицом и св. Јованом Крститељем, богатија је и сложенија у погледу броја и распореда украсних елемената. Иако у начелу једнака са крилним таблама на којима су насликани апостоли, трочлане аркаде са тордираним стубовима, који их међусобно раздвајају, и на чијој се површини налазе сликани портрети, у детаљима се битно разликују од крилних. Лукови трочлане аркаде су полукружни, без прелома, а на њима је, као и на бочним стубовима који раздвајају портрете Христа, Богородице и св. Јована, постављено дуборезно тордирано уже, које формира лукове и стубове са базама и капителима. Изнад аркада је израђен фриз лучних слепих аркадица, сликан и декорисан цветићима од белих и плавих тачкица на црвеној основи. Сличан фриз слепих аркада тече и уз доњу ивицу дуборезног рама, само је он украшен трочланом стилизованом гранчицом са три пупољка. У међупросторима између лукова аркада и фриза аркадица насликани су шестокрили серафими са раширеним бочним крилима. На централном пољу насликан је допојасни лик Христа Сведржитеља, сигнираног са: ІС ХС ѡ о н (у нимбу). Окренут је право према посматрачу, с десном руком у гесту благослова, док у левој држи јеванђеље. Украси на одећи и јеванђељу су златни. Лево од њега је Богородица, сигнирана: МНР ѲѢ, окренута према Христу, погнуте главе, у деизисном ставу, са рукама испруженим према њему. Грчка капа, наруквице и перваз око врата украшени су златним линијама. Десно од Христа је св. Јован Крститељ, сигниран: С(ВЕ)ТЫ ЇѡАН(Ъ). У деизисном ставу, окренут према Христу, погнуте главе, са рукама испруженим према Христу у гесту адорације.

Лево крило Деизиса са приказом шест апостола нешто је друкчије у погледу дуборезне компоненте. И на њему сваки насликани апостол има посебан оквир сачињен од три аркаде са носећим стубовима. Само су овде аркаде са луком „на магареће леђа". Лукови су једноставно профилисани, без тордираног ужета, док су, баш обрнуто, бочни стубићи без равно профилисане подлоге и састоје се искључиво од тордираног ужета. На њима не постоје ни базе ни капители. Горња и доња ивица паноа такође имају само једноставно профилисане оквире, без фризова слепих аркада какви се срећу на средишњем делу Деизиса. У простору између аркада и горњег и доњег оквира и овде су насликани серафими са раширеним бочним крилима. Први апостол (одмах поред Богородице) је апостол Петар, седе косе и браде, сигниран са: ПЕ(ТАР), и окренут је према Богородици. Десна рука му је у гесту благослова, док у левој држи полуразвијен свитак на коме се може прочитати: Ты иси х(ристо)с(ь) с(н)нь в(ог)а живаго.

Поред њега су, идући здесна налево, апостоли: најпре св. Јован Богослов, ћелав, са дужом полупроседом брадом, леђима окренут према Петру, а сигниран: Іѡ(а)н. Обема рукама држи затворено јеванђеље. Затим долази јеванђелист Лука. Окренут је према посматрачу, црних власи, са тонзуром, у рукама држи јеванђеље, а сигниран је: Лука. Следећи је апостол Симон, сигниран: СѲМ(о)н. Окренут је право према посматрачу, ћелав, проседих власи. Обема рукама држи савијен свитак. Иза њега је апостол Вартоломеј, сигниран: ВАРѲ(о)л(о)м(еи). Окренут је према Симону, црних власи, са кратком брадом. Десном руком благосиља, а у левој држи савијен свитак. На крају је апостол Тома, сигниран: Тѡм(а). То је млад голобрад човек окренут према посматрачу. Десном руком, која извирује испод химатиона, благосиља, а у левој држи савијен свитак.

Десно крило Деизиса, на коме је такође насликано шест апостола, има потпуно исти дуборез као и лево крило. Апостоли се ређају, почев од св. Јована Крститеља, надесно. Први је апостол Павле, сигниран: ПАВ(ЛЬ), карактеристичног лика, црн и ћелав, с дужом брадом. Окренут је ка св. Јовану, обема рукама држи дела апостолска. Иза њега је јеванђелист Матеј, сигниран: МАѲ(еи). Окренут је леђима према апостолу Павлу, проседе дуге браде, обема рукама држи затворено јеванђеље. Њега следи јеванђелист Марко, сигниран: МАРК(о), црне косе и браде, десном руком благосиља, а у левој држи јеванђеље. Затим следи апостол Андрија, сигниран: АНДРЕА, старији човек седе рашчупане косе и браде. Окренут је према посматрачу. Десном, делимично покривеном, руком благосиља, а у левој држи савијен свитак. Следећи је апостол Јаков, сигниран: ІАКОВ. Гледа право у посматрача, млађи је човек, тамне косе и браде, десном руком благосиља, а левом држи замотан свитак. На крају је апостол Филип, са сигнатуром: ФИЛИПЬ. Сасвим је млад, голобрад, десном, полупокривеном, руком благосиља, а у левој држи савијен свитак.

Цео Деизис је сликан на златној позадини. Боје су: мрка, вишњева, зелена, плава, црвена, окер, ружичаста, сива у више тонова и нијанси и црна и злато. С обзиром да је овај Деизис дело двојице мајстора, с тим што је централни део и десно крило рад бољег мајстора, а лево крило рад другог, нешто слабијег зографа, и инкарнат није на исти начин сликан. Први сликар инкарнат гради у гами ружичастоокерних тонова са белим осветљењима на истакнутим местима. Други сликар инкарнат гради у гами сивкастоокерних тонова са топлим и светлијим окером и белим акцентима на осветљеним местима.

Напомена: Деизис је конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 24—26, сл. 16—20; М. Ђоровић-Љубинковић, *Средњовековни дуборез у источним областима Југославије*, Београд, 1965, 97—98; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 58, стр. 36, сл. 58; Иста, *El arte en la Servia*, кат. 42, стр. 39, сл. 42.

ВЕЛИКИ КРСТ СА ИКОНОСТАСА

Темпера на дрвету, дуборез, бојење и лађење.
Распеће: 457×340 cm; Богородица и св. Јован: 190×68 cm;
Оплакивање: 252,5×91,5 cm, сама слика: 102×64 cm.
Сликан 1593/1594. год.
Сигнатура И-64.

Овај иконостасни крст састоји се од великог Распећа са симболима јеванђелиста у звездастим краковима крста, од посебних икона Богородице и св. јеванђелиста Јована са стране и сцене Оплакивања у подножју Распећа.

Дуборезбарени оквир сликаних композиција састоји се од две стилизоване аждаје, које уместо глава имају волутасте завијутке. На њихове репове ослањају се звездасти орнаменти са по четири палметаста украса. Из ових звезда издижу се панои са приказом Богородице и св. Јована. Између аждаја у доњем делу је композиција Оплакивање, која се наставља у сам крст, који такође на крацима има звездасте украсе на којима су насликани симболи јеванђелиста, док из сваког од по седам кракова звезде излазе богато декорисане и веома разгранате гране са мотивима палмете, нарова, шишарки и цветова. Бочне странице крста, као и иконе са Богородицом и св. Јованом, опточени су низовима мањих и већих стилизованих кринова. Сва ова дуборезбарена декорација је богато позлаћена, а у неким детаљима и бојена црвеном и плавом бојом.

Христос на распећу означен је као Цар славе: іс хс ни ка ц(а)рь Славѣ, иако је приказан као мртав, са склопљеним очима и главом клонулом на десно раме, тако да овом иконографском типу више одговара такође постојећа сигнатура інці. Крст је усађен у стеновито брдо, Голготу, са Адамовом главом у пећини. На левом краку насликан је крилати лав, симбол јеванђелиста Марка, на десном анђео, симбол Матеја, на горњем орао, који симболише Јована, и на доњем крилато теле, односно јеванђелист Лука.

Богородица је насликана како стоји окренута према Распећу и једном руком указује на њега. Сигнирана је: Мир ѳу. Св. Јован, са сигнатуром: с(ве)ты іωань, такође стоји окренут ка Распећу, главу је подбочио десном руком, док левом указује на Распеће. Сцена Оплакивања приказује већ скинутог и лежећег мртвог Христа, кога је обгрлила Богородица и прислонила свој образ уз његов. Апостол Јован му целива испружену леву руку, док му благообразни Јосиф (Јосиф из Ариматеје) придржава ноге. У позађу је Никодим, сигниран: Никод(имь), са мердевинама, и Марија Магдалена, сигнирана: Мари(а) Ма(г)д(алена). Изнад композиције налазе се три анђела у лету. Сигнатура: Сьнѣтие.

Основа на којој су све три иконе крста сликане је златна. Боје су: плава, црвена, мрка, зелена, окер, ружичаста, жута у више тонова и нијанси и бела. Инкарнат је подсликан зеленом бојом, па су облици формирани ружичастим окером и руменим тоновима на образима, челу, уснама, носу и бради. Христос је без ружичастих и румених тонова. Цртеж је изведен црном бојом. Нимбови су пунктирани у једноставним низовима или су тачкицама обликовани орнаменти лозице, палмете и ружиних пупољака. У доњем делу крста, у подножју Голготе, је следећи запис: + Начелникь делꙋ семꙋ с(ве)тенишы вл(а)д(и)ка призренскыи кѵрь Михаиль сь игѵменїи и сь братїамї и сь хтиторы вѣчнаа имь памет. Испод иконе Богородице је запис: Си ѡбраз приложи Андреица, испод иконе св. Јована Богослова: ѡт Призрена + сїи ѡбразь ѡткꙋпі х(рист)ꙋ рабь Матѳеи Грꙋинь сь вьсем харчем Б(ог)ь да га прости сь всеми своими аминь. На гредицама са стране: прилогь христиански на гредици испод Оплакивања: Сїи ч(с)тны крсть сьгради се вь (трꙋд)ьна(?) и прискрьбнаа а(гар)енска врѣ(мѣ)на при прѣѡс(ве)щеннѡм патріарсе пѣкском кѵр їωанꙋ трꙋдомь їгꙋмена сь братиами лѣт зрв—7102 (од 1. септембра 1593—31. августа 1594.

Напомена: конзервиран у Народном музеју у Београду.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Н. Беляевь, *Образ Божјеј матери*, 390; Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 109—110, сл. 7; В. Петковић и Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 9; С. Радојчић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 77, сл. 48; Р. Љубинковић, *Мајстори старої српскої сликарства*, 196; М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 9—10; Иста, *Иконостас цркве св. Николе у Великој Хочи*, 122—123; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 26—27, сл. 21; М. Ћоровић-Љубинковић, *Средњовековни дуборез*, 19, 94—96, т-XLIV, XLV а и б; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, 22; Иста, *Уметност у средњовековној Србији*, 22, кат. 56; Иста, *El arte en la Servia*, кат. 37, стр. 38, сл. 38; Иста, *Museum*, vol XXXIII № 2, 70+репродукција у боји.

ЦАРСКЕ ДВЕРИ СА БЛАГОВЕСТИМА ТЕ КРАЉЕМ СТЕФАНОМ ДЕЧАНСКИМ И СВ. НИКОЛОМ

Дуборез, злаћење, сликање темпером на дрвету. 182×106 ст. Израдио митрополит Антоније (?), 60—70-те год. XVI века. Сигнатура И-65.

Са предње стране двери насликана је представа Благовести, постављена на равним и сферним деловима левог и десног крила које је дуборезац оставио за сликање. На левом крилу приказан је арханђео Гаврило у изразито живом покрету, како је закорачио према Богородици саопштавајући јој радосну вест о рођењу Христа. Он је десну руку, са шаком постављеном у гесту благослова, пружио према Богородици. У левој држи скиптар с крстом на врху. Иза њега је зид, а у трећем плану је висока грађевина са кулом. Богородица је насликана на левом крилу двери. Она стоји скрушено пред арханђелом, погнувши главу према њему. Иза ње је седиште са наслоном, а затим такође висока грађевина с кулом и две косе ограђене терасе, а затим је опет зид који затвара хоризонт.

Позадина је златна, а боје су: тамнозелена, црвена, плава и злато. Инкарнати су сликани на златној подлози у окерним и ружичастим тоновима.

Дуборезни део двери је изразито богат. Он заузима доње паное на дверима, где ће у каснијем развоју бити постављани пророци, и на њима је са сваке стране изрезан велики четворолатични цвет од готички стилизованог листа аканта и цвета крина. Око паноа, као и дуж свих ивица двери иде широка бордура двоструке густе, угаоно преплетене траке, а иза њих дебела тордирана гредица, која оперважује двери са сломљеним луком. У луку двери, на сваком крилу, постављени су цветови, тзв. јерихонске руже, и лоза са три палмете, која се спушта према сликаном делу двери. На левом паноу, изнад арханђела, изрезана је и једна увијена лоза са храстовим лишћем, а на десном крилу, изнад Богородице, изрезан је сегмент неба са зраком на коме је голуб — св. Дух, који се спушта према Богородици. У горњим угловима крила су две фигурице, у рељефу је анђео са јеванђељем на крилу — симбол јеванђелиста Матеја и орао са јеванђељем у канџама — симбол јеванђелиста Марка. Крст изнад врха двери је архаичног облика, са проширеним крајевима кракова и полудисковима.

На полеђини двери, сасвим неуобичајено, насликани су ликови св. Стефана Дечанског и св. Николе. На левом крилу је Стефан Дечански, сигниран: С(ве)ты Стефан Ѹрош Г. Приказан је како стоји, обучен у краљевски орнат, са затвореном круном на глави и перпендулијама. Има дугу, шиљату, дводелну браду. У десној руци држи акакију, а леву је подигао благосиљајући. Св. Никола, на десном крилу, такође стоји, гологлав, у епископском одјејанију. У левој покривеној руци држи јеванђеље,

а десном примакнутом књизи, благосиља. Сигниран је: с(ве)ты Николае.

Напомена: нису конзервиране.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 4; Р. Љубинковић, *Мајстори старог српског сликарства*, 194; М. Ђоровић-Љубинковић, *Средњовековни дуборез*, 94, т. XLIII; Иста, *Иконостас цркве св. Николе у Великој Хочи*, 175.

ИКОНА ХРИСТА ПРАВЕДНОГ СУДИЈЕ

Темпера на дасци, 99×74×4 cm, заједно са профилисаним рамом. Друга половина XVI века. Сигнатура I-42.

У средини је приказан Христос Праведни судија, сигниран: Ис(ѹсь) Х(ристо)с Праведны сѹдїꙗ, који седи на престолу богато украшеном токареним украсима у дрвету и кости, на црвеном и плавом јастуку. На крилу левом руком придржава отворену књигу, са текстом: . . сл | . . ны | . амо | . . егона | . . ледѹї | . . еѹгото | . . аное | вамь црс|твїе. Десном благосиља. Окренут је фронтално према посматрачу, у изразито достојанственом ставу. Лево иза престола стоје Богородица (мир ѳу), окренута према Христу, испружених руку у гесту моленија. Десно иза престола је св. Јован Претеча (Іѡань Предїтеча), такође окренут према Христу испружених руку. Фигуре Богородице и св. Јована знатно су мање од Христове.

Основа иконе је златна у горњем делу, док је доле светлозелена. Боје су: цинобер, вишњева, наранџасти окер, љубичаста, сива, мрка у више тонова, тамнозелена. Престо је шрафиран златом. Инкарнат је изграђен у гами окерних тонова, само се на лицу Богородице виде бели акценти који су уобличавали инкарнат. Услед оштећења, они су изгубљени на осталим партијама.

Напомена: икона је горела, тако да је изгубила доста бојеног слоја, а горњи слој боје којим је била пресликана у XIX веку био је изменио њен првобитни изглед. После конзерваторских радова, који су изведени у Републичком заводу за заштиту споменика културе, уклоњени су горњи премази боје, а оригиналан колорит је знатно освежен.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 48, сл. 56.

БОГОРОДИЦА УМИЉЕНИЈЕ (ВЗИГРАНИЈЕ МЛАДЕНЦА)

Темпера на дрвету, 108×62,5×3,5 cm, са профилисаним рамом. Друга половина XVI века. Сигнатура И-59.

На издуженој правоугаоној површини укомпонована је Богородица са дететом, које је наслонило своје лице уз мајчино. Богородица је окренута за три четврти налево, док је тело детета у профилу, а глава три четврти окренута према мајци, тј. на десну страну. Богородица придржава дете обема рукама, а Христос десном руком благосиља, док у левој држи свитак. Карактеристика ове иконе је веома изражена слобода покрета и богата узлепршаност драперије на малом Христу. Основа је маслинастозелена. Боје су: вишњева, плава, окер, мрка и црвена. Нимбови су златни. Инкарнат је изграђен у маслинастоокерном тоналитету, с танким белим осветљењима на челу, уснама и носу, као и са руменилом на образима и уснама. На површини златног нимба белом бојом су биле исликане волутасте лозе са цветовима крина и листовима. Ова икона је повезана с иконом св. Николе И-38 и вероватно је представљала престону икону на иконостасу.

Напомена: икона је сада конзервирана, али бојени слој који је у великим деловима отпао, није ретуширан.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, кат. IV, на стр. 23, т-IV; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 41, сл. 47.

ИКОНА СВ. НИКОЛЕ

Темпера на дасци, 105×59×4 cm, друга половина XVI века. Сигнатура И-38.

На издуженој дасци са профилисаним оквиром насликан је до испод појаса лик св. Николе, обученог у фелон са омофором, који је украшен орнаментисаним крстовима и сиглама: іс хс ни ка. Сигниран је са: С(ве)тыи Николае. Св. Никола десном руком благосиља, а у левој држи отворено јеванђеље са текстом: ста і(сѹ)с(ь) на местѣ равнѣ и народ оученик его и множьство много людїи.

Основа је маслинастозелена, нимб је златан. Боје су: ружичаста, зелена, црвена, плава, бела, црна и злато. Инкарнат је заснован на гами маслинастомрких тонова и окера са танким белим осветљењима на челу, уснама и носу, као и руменилом на образима, врху носа и уснама. Стилизоване власи су плавичастосиве.

Везана је са иконом Богородице Умиљеније, И-59, и вероватно је чинила њен пандан на иконостасу.

Напомена: икона је конзервирана, али је бојени слој претходно био веома тешко оштећен.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 41, сл. 48.

ИКОНА СВ. ТРОЈИЦЕ

Темпера на дасци, 67×43×3 cm, крај XVI — почетак XVII века. Сигнатура И-35.

На престолу су св. Тројица с(ве)таа Троица, Бог Отац, сигниран као вѣдхы дньми, десно, и Бог Син, іс хс, лево, окренути према посматрачу. Између њих у мандорли, светлости, је Бог — Дух свети — као голуб: с(ве)тї | д(ѹ)хь. У кружном нимбу Христос има крст, док Ветхи денми има нимб у облику ромба у кругу. Мандорла око голуба је у облику ромба који пресеца квадрат. И Бог Отац и Бог Син седе на широком престолу са токареним украсима. Обојица десним рукама благосиљају док левим држе отворене књиге са следећим текстом: Бог Отац: Єдино е свѣ: и ѡт селе бѹдет с(и)нь ч(е)лов(е)чь(ски) седе ѡдеснѹю сили б(о)жїе Исус Христос: н(и)нꙗ ре(кѡ)х вамь ꙗко азь вь ѡ(т)ци и ѡт(а)ць во мнѣ. сыи ѥс(т) с(и)нь мои любими ѡ нѥм же бл(а)говолихь, того послѹшаите. Испод ногу Бога Оца и Бога Сина су многоочити херувими (престоли).

Основа је у горњем делу маслинастозелена, нимбови жути. Крст у Христовом нимбу је црвен. Боје су: црвена, жута, бела, љубичаста, тамнозелена, црна и злато. Инкарнат је изведен у изразитој техници светло-тамног сликања. Основа инкарната је тамни окер са белим осветљењима и ружичастим тоновима постављеним на истакнутим деловима лица.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе из манастира Дечана*, 48—49, сл. 58; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 65 на стр. 37, сл. 65; М. Шакота, *Високи Дечани*, 25—26.

ИКОНА УСПЕЊА БОГОРОДИЧИНОГ

Темпера на дрвету, 90×55×3,5 cm,
сликана почетком XVII века (?).
Сигнатура И-32.

Средишни мотив композиције је одар са испруженом мртвом Богородицом, која има склопљене руке на грудима. Чело главе је насликана група апостола и жена предвођена апостолом Петром који кади кадионицом. Један од присутних је у архијерејском одејанију. Чело ногу је такође група апостола, међу којима су и два архијереја предвођена апостолом Павлом, који се нагнуо према Богородичиним ногама. Један од архијереја држи у руци ручну кадионицу којом кади изнад Богородичиног тела. Неки од присутних апостола и жена насликани су у ставовима који изражавају велику жалост за умрлом. Иза лежеће Богородице налази се Исус Христос у зракастој мандорли, са дететом — Богородичином душом — у левој руци. Његов ореол је окован сребрним, искуцаним оковом. Два анђела у лету, покривених руку, придржавају мандорлу. Лево и десно од њих су две грађевине, једна у облику тробродне базилике, а друга куле са едикулом. Сигнирана: Оуспѣнїе прѣс(ве)т(и)ѥ б(огороди)це.

Икона је сликана на златној основи. Боје су: црвена у више тонова, светла и тамна, зелена, затим светла и тамна плава, ружичаста и окер. Инкарнат је пре чишћења био сликан са тамномрким сенкама, али је после чишћења остао само подсликани светлији окер и нешто мало ружичастих осветљења, тако да су сада ликови изгубили доста од свог првобитног изгледа.

Напомена: икона је чишћена у Покрајинском заводу за заштиту споменика културе у Приштини.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 49, сл. 57.

ЦАРСКЕ ДВЕРИ

Темпера и злато на дрвету, токарење. 171×104 cm,
са токареним украсима високим 4 cm.
Крај XVI — почетак XVII века.
Сигнатура И-69.

Двери су полулучно засведене са горње стране и у ту ивицу углављен је низ токарених стубића са кугластим завршецима. На дверима је насликана композиција Благовести. На левом крилу је арханђео Гаврило, сигниран: архангел Гаврїил. Сигнатура је постављена у посебном правоугаоном пољу. Арханђео је закорачио према Богородици, којој је и окренут телом, док му је глава упола окренута према посматрачу. У левој руци држи дугачак скиптар, док десном благосиља. Изнад њега је текст молитве: +Радоуи се ѡбрадованаа Г(оспод)ь с(ь) Тобою.

Богородица је насликана на десном крилу, она стоји погнуте главе пред арханђелом, а испред седишта са токареним украсима и два јастука. Десна рука извирује испод мафориона, док левом држи танко вретено и пређу. И њена сигнатура мир҃ ѳу҃, такође је исписана у квадратним пољима. Изнад ње је текст: се раба Г(о)с(под)на буди мнѣ по гл(агол)у твоѥму сь миромь. Из сегмента сфере према Богородици се стреласто спушта голуб, св. Дух.

Основа иконе је у горњем делу окерна, а доле зелена. Нимбови су златни. Боје су: тамно и светлије зелена, тамномрка, црвена, тамноплава, жута, бела и злато. Инкарнат је подсликан маслинастом бојом. На облим деловима је постављен окер, на образима и уснама руменило и беле шрафе око очију, носа и браде.

Напомена: конзервиране.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 40—41, сл. 46; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 67, стр. 37, сл. 67.

ДВОЈНА ЛИТИЈСКА ИКОНА БОГОРОДИЦЕ И СВЕТОГ ГЕОРГИЈА

Темпера и злато на дрвету, 117×88,5 cm.
Крај XVI или почетак XVII века.
Сигнатура И-40.

Са предње стране је насликана Богородица Одигитрија, сигнирана: мир҃ ѳу҃ і ѡдиг(и)триꙗ, која на левој руци држи малог Христа, сигнираног: і҃с х҃с. Сигнатуре су на посебним правоугаоним пољима или у облику Соломоновог знака. Богородица је окренута право према посматрачу и десном руком указује на дете. Мали Исус седи на мајчиној руци, као на престолу, у свечаном ставу. Десну руку је испружио у страну у гесту благослова, док левом ослања о колено увезан свитак. Лице му је такође окренуто према посматрачу. С друге стране иконе насликан је св. Георгије, до испод појаса. Гологлав је, с коврџавом косом. Обучен је у панцир. У десној руци држи дуго копље, а у левој округао штит и мач у корицама. И телом и лицем окренут је право према посматрачу. Сигниран је: с(ве)ты Геѡргиѥ, у посебним пољима у облику Соломоновог знака.

Основа на икони и Богородице и св. Георгија је густи окер. Нимбови су јасно жути. Боје су: вишњева, бела, црвена, тамнозелена, мрка, црна и злато. Инкарнат је рађен у печеном океру са белим осветљењима и руменилом на уснама, образима и носу.

На икони Богородице били су до последњих конзерваторских радова сачувани окови и то, на Христовом нимбу преплетена лоза и слова Христовог имена (ѿон) и на Богородичиној шаци којом указује на Христа.

И с једне и с друге стране иконе сачували су се трагови трозупца којим је подухватана ради ношења на литијама. На Богородичиној страни су видљива 3 жлеба, док су на страни св. Георгија три притке грубо укуцане у икону. По њима се види да је ова икона намерно пресечена с доње стране да би се одстранио носач.

Икона се по стилским и ликовним карактеристикама повезује са дверима И-69.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 40, сл. 45.

ЛИТИЈСКА ИКОНА БОГОРОДИЦЕ ОДИГИТРИЈЕ

Темпера на дрвету, 93,5×69×3 ст.
На доњој страни, уз ивицу, налази се дрвена дршка, вел. 10×6 ст.
Крај XVI — почетак XVII века.
Сигнатура И-68.

На икони је приказана Богородица, сигнирана: мр҃ѳ ѳу҃, која на левој руци држи малог Христа, а десна јој је у ставу адорације. По рубу мафориона исписана су слова.. одѣꙗна. Она је лицем делимично окренута Христу, који ликом заузима фронтални положај, док је телом окренут упола надесно. У левој руци му је свитак, а десном благосиља. Основа је у горњем делу светложута, а у доњем зелена. На икони нема злата, па су нимбови обојени тамним окером. Боје су: тамноцрвена, зелена и плава у више нијанси. Инкарнат је доста пластично обликован у гами маслинастих и окерних тонова, са руменилом постављеним на образима и уснама.

Са полеђине иконе је црвеном бојом исцртан крст са три попречна крака и Голготом у подножју. Између кракова крста су следећа крсна слова: БЕ (Бич Божији) іс хс ни ка, као симбол самог Христа.

Дршка на доњем делу показује да је ова икона била намењена ношењу на литијама.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 42—43, сл. 50.

ЛИТИЈСКА ИКОНА БОГОРОДИЦЕ ОДИГИТРИЈЕ

Темпера и злато на дрвету, 99×65×4 ст, крај XVI — почетак XVII века.
Сигнатура И-36.

На икони је приказана Богородица са дететом у левој руци, сигнирана: (мр҃ѳ) ѳу҃. Десном руком указује на малог Христа. Окренута је телом право према посматрачу, док јој је лице за три четврти налево. Христос главом и горњим делом тела заузима фронталан положај, док су му ноге окренуте за три четврти према Богородици.

Позадина је златна, а у доњем делу и на истуреном оквиру је окерна. Колорит је подсликан хладним окером, док су испупчене партије обрађене топлијом окерном бојом, са руменилом на истакнутим деловима и белим линијама на осветљеним местима. Боје су: мркоцрвена, плава, печени окер, жута, црна и светлозелена.

На доњем делу иконе, по средини, уз ивицу је квадратно удубљење дубоко 1 cm, у које се углављивала дршка за ношење на литијама.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 41—42, сл. 49.

ИКОНА БОГОРОДИЦЕ ЕЛЕУСЕ

Темпера и злато на дрвету. 78,5×55,5×3 ст.
XVI век.
Сигнатура И-71.

На икони је приказана Богородица типа Одигитрије, сигнирана као (мр҃ѳ) ѳ҃ елеѹса іс хс, међутим, на доњој, жуто обојеној позадини виде се остаци првобитног натписа: и ѿні, што значи да је била сигнирана грчки као и ѡдигитрꙗ. Богородица је приказана до појаса како левом руком придржава малог Христа, док десном указује на њега. Исус у левој руци држи свитак, а десном благосиља. Позадина је сада у горњем делу златна, а у доњем зелена, док је раније била жута, што се види на више места где је горњи слој оштећен. Боје су: вишњева, тамнозелена, светлозелена, наранџастоцрвена, мрка и црвена. Инкарнат је веома пластично обрађен, у основи је маслинастоокерно-ружичасти, са наглашеним мрким сенкама и зеленим прелазима, док су пластични делови лица рађени изнијансираном ружичастом бојом. Осветљења су бела, а руменило је постављено на уснама и носу. Натписи су црвени. Карактеристичну црту представљају пластични и обојени украси од штука, који, као имитација драгог камења, украшавају нимбове.

Икона је настала под упливом критског сликарства XVI века. Изгледа да је само основа била пресликана златном и зеленом бојом и тада је промењена и њена сигнатура.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Н. Бељајев, *Образ Божјеј матери*, 390, сл. 6; Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 110—112, сл. 8; Исти, *Иконе манастира Дечана*, 38—39, сл. 41; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 63 на стр. 30, сл. 63; П. Миљковић-Пепек, *Умилителните мотиви*, 21.

ИКОНА ХРИСТА СВЕДРЖИТЕЉА

Темпера на дасци, 79×54×2,5 ст, заједно са истуреним оквиром ширине 4 ст. XVI век.
Сигнатура И-7.

Приказан је допојасни лик Христа, сигнираног као Пантократор: іс хс ѡ Пандо|кратоѡь, са заклопљеним јеванђељем у левој руци, док му је десна у гесту благослова. Првобитна позадина била је жута, па је накнадно преко жуте постављена златна, преко грунда, и икона наново сигнирана. У доњем делу основа је зелена. Боје су: вишњева, тиркизнозелена, печени окер, окер и жута. Инкарнат лица је окерни, са маслинастомрким сенкама и белим осветљењима, као и ружичастим тоновима на истуреним партијама лица. Инкарнат руку је изграђен на бази ружичастих тонова са белим осветљењима. Нимб је украшен имитацијом драгог камења у бојеном штуку. Натписи на горњем и на доњем слоју су црвени.

Припада истој групи икона као И-71, И-6 и И-25.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 38, сл. 40; Н. Бељајев, *Образ Божјеј матери*, 390; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 62 на стр. 37, сл. 62.

ЦАРСКЕ ДВЕРИ

Темпера на дрвету, 112×62×3 cm, XVI век.
Сигнатура И-6.

На дверима је приказана композиција Благовести. На левом крилу је арханђео Гаврило, сигниран Архa(н)гель Гаврїл, који десном руком благосиља, а у левој држи скиптар. Окренут је Богородици на десном крилу, сигнираној мир ѳу. Она стоји испред престола са каменим колонетама и капителима, иза ње је ружичаст камени зид. Покривена десна рука савијена је у лакту са гестом чуђења. У испруженој левој руци држи мотовило и вретено са пређом. И она и арханђел стоје на постаментима. Одозго, према Богородици, спушта се св. Дух у облику голуба са зрацима. Позадина је златна. Боје су: црвена, плава, зеленоплава, мрка, ружичаста, окер, светложута и злато. Инкарнат је, као и на претходне две иконе, изведен у гами ружичастоокерних тонова са наглашеним маслинастомрким сенкама финим белим осветљењима и ружичастим тоновима на истакнутим местима.

Ове двери чине целину са Богородицом И-71, Христом И-7 и иконом И-25.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Н. Бељајев, *Образ Божјеј матери*, 390; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 39, сл. 42; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, кат. 64, стр. 37, сл. 64.

ИКОНА БОГОРОДИЦЕ НА ПРЕСТОЛУ КАО ИЛУСТРАЦИЈА ПЕСМЕ „ШТА ДА ТИ ПРИНЕСЕМО ХРИСТЕ"

Темпера на дрвету, 99×65×3,5 cm, XVI век.
Сигнатура И-25.

У средишту композиције је Богородица на престолу, која на крилу држи малог Христа. Дете десном руком благосиља, а левом држи свитак. Лево и десно од Богородичине главе у лучном сегменту неба, су са сваке стране по шест анђела, који се клањају Богородици. Испод анђела, а Богородици са десне стране су три мага са капицама, један стар, са овећом брадом, и 2 млада, држе поклоне за Богородицу. Сигнирани су као Ельсви дарї. Испод десне групе анђела, а Богородици са леве стране, три пастира, такође један стар и два млада, рукама показују на Богородицу. Сигнирани су: паст(и)рие чѹдо. Испод мага је персонификација Земље, а испод пастира персонификација Пустиње. Прва је представљена као нага жена, а друга као млади наг мушкарац. Испод Земље су 12 апостола, а испод Пустиње 14 архијереја и монаха.

Основа на икони је тамножута, а у горњем делу тамнозелена. Нимбови су златни. Боје су: црвена, вишњева, наранџаста, плава, тамнозелена, тамноплава, црна, ружичаста и злато. Инкарнат је изведен у ружичастом тоналитету, са густим окерним сенкама и руменилом на уснама, бради и носу. Ова икона, по своме сижеу, илуструје Божићну стихиру „Шта да Ти принесемо Христе".

Настала је у XVI веку и према стилским одликама везује се за групу икона И-6, И-7 и И-71.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 47—48, сл. 55.

ИКОНА СВ. ЈОВАНА ПРЕТЕЧЕ КРИЛАТОГ

Темпера на дасци, 146×76,5 cm.
Сликари кир Георгије и кир Козма, 1619/20. год.
Сигнатура И-60.

На издуженој правоуглој дасци насликан је св. Јован са крилима и сопственом главом у црвеној здели коју држи левом руком, заједно са развијеним свитком. Десна рука му је пружена у страну, са гестом благослова. Обучен је у доњу хаљину од камиље коже, преко које има пребачен химатион. Стоји у контрапосто ставу у пејзажу, са кржљавим стилизованим растињем и једним дрветом испред којег је секира. Сигниран је: С(ве)ты Іѡ(ань) предитече. На свитку су следеће речи: Покаите се приближи бо се ц(а)рство небесно. Пис. зѹграфа кѵр(ь)(Г)еѡр(гі)а и кир(ь) Козм(а) зрки (1619/20). Позадина је златни окер. Боје су: сепија, цинобер, наранџаста, љубичаста, маслинастозелена, зелена, црна, црвена и ружичаста. Инкарнат је изграђен у окерномрком тоналитету, са љубичастим сенкама и руменилом на уснама и најистакнутијим деловима лица.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 11—12, 18, т-XIV, кат. XIV; С. Радојчић, *Мајстори старог српског сликарства*, 86—88, сл. 51—53, т-XLVII; Исти, *Иконе Србије и Македоније*, сл. 82; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 33—34, сл. 33; *Staré srpské umění*, кат. 50 на стр. 75; С. Петковић, *Zograf Georgije Mitrofanović u Pećkoj patrijaršiji* (1619—1620), Glasnik Muzeja Kosova i Metohije IX (1964), Priština 1969, 247; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, кат. 40 на стр. 35; М. Татић-Ђурић, *Икона Јована Крилатог из Дечана*, Зборник VII, Народни музеј, Београд, MCMLXXIII, 39—51+12 слика; З. Кајмаковић, *Георгије Митрофановић и кир Георгије*, Рашка баштина I, Краљево 1975, 131—135; Исти, *Георгије Митрофановић*, 42—43, 346, 348, сл. 235.

ИКОНА СВ. НИКОЛЕ СА ЖИТИЈЕМ ИГУМАНА ДИОМИДИЈА

Темпера на дасци, 147×81×3,5 cm, око 1620. год.
Сигнатура И-27.

У средини иконе, на одвојеном правоугаоном пољу оивиченом с бочне стране плетеницом, а са горње луком, поред кога су са сваке стране по једна јерихонска ружа и једна полулопта, што посматрано у целини оставља утисак балдахина, седи св. Никола на престолу, сигниран: с(ве)ты николае. Десном руком благосиља, а левом држи отворено јеванђеље на колену. Текст на књизи гласи: ста і(сѹ)сь на месте равне и народь оѹченикь его и множьство много людїи ѡтвьсее. Светитељ је обучен у фелон са омофором. Ноге држи на супеданеуму. Лево и десно су мале допојасне фигуре Христа и Богородице — према визији коју је имао св. Никола пре избора за архијереја. На поду, испод Николиних ногу, је запис: сы с(ве)ты и б(о)ж(е)ств(е)ны ѡбразь пописа се вь дни прѣѡс(ве)щеннаго архїепис(ко)па срьбскаго патрїарха кѵр Паѵсеа трѹдѡм и подвигѡм ігѹмена дїѡмидїа іермона(ха) сь братїами вь лѣт зрк.. (задњи број нејасан). Изнад балдахина је попрсје Христа као старца у двострукој мандорли, једној у облику ромба, а другој трапеза. Около, уз руб иконе, тече 18 композиција насликаних према догађајима из житија св. Николе. Десно од Христа је Рођење св. Николе — Рождьство, приказано у две сцене — мати Николина на одру са женама које јој доносе понуде и купање

малог Николе. Десно од Христа је следећа сцена: Св. Никола се учи писмености, сигнирана: с(ве)ты въдеет се оучити книгам. Мати доводи малог Николу са таблицом у руци у школу, где се већ налази пет ђака, такође са таблицама, и учитељ, стари монах, који седи одвојено на клупи и благосиља малог Николу. Приказ житија наставља се кроз композицију уз десни руб иконе: Посвећење св. Николе за ђакона — с(ве)ти поставлает се діакѡн. Испред часног престола је с једне стране архијереј, а с друге св. Никола. Иза архијереја је свештеник, а иза Николе ђакон. Наспрам ове композиције, уз леву ивицу, је композиција Св. Николу постављају за свештеника — поставлает с(ве)ты на с(ве)щенство. Испред цркве је постављен часни престо. С његове леве стране је архијереј, а с десне Никола. Иза њих су ђакони. Ток радње се пребацује дуж десне ивице композицијом Посвећење св. Николе за архијереја — с(ве)ти поставлает се на архіереество. Испред цркве је часни престо, с једне стране архијереј с књигом, а с друге св. Никола. Иза архијереја је свештеник, а иза св. Николе ђакон. Наспрам ове композиције је сцена Јављање Константину и Евлавију — Зде явлает се ц(а)рю Константинѹ и Євлавію в(ь) сне. Композиција се састоји из два дела. Горе је Константин на одру и св. Никола поред њега. У доњем делу је поновљена композиција, само је уместо Константина приказан Евлавије. Уз десну ивицу је сцена Јављање тројици мужева у тамници – Є(ве)ти явлает се г҃ мѹжемь въ темници. Три мушкарца седе у тамници, која је приказана као грађевина у стеновитом пејзажу. Један од њих је окренут св. Николи, који се налази испред грађевине. Следећа композиција, наспрам ове, је Избављење три мужа од смрти — Є(ве)ти избавлаеть г҃ мѹжи ѿт смрти. Тројицу мушкараца гони џелат замахнувши исуканим мачем. Десно је св. Никола, који руком задржава мач. Ток се наставља опет уз десну ивицу сценом Избављење Василија од Амира. За постављеним столом седе три лица, једно старије и два млада. Један младић стоји иза њих. Испред стола су св. Никола и мали Василије, сигнатура: Є(ве)ти избавлаеть Василіа ѿт Амира. Преко пута је композиција Довођење Василија оцу Агрипи. Од сигнатуре је сачувано само... агрипѹ. Приказан је сто са пет личности испред једне грађевине. Пред столом стоји св. Никола с дечаком. С десне стране је композиција Св. Никола спасава људе од буре и извлачи Димитрија из мора. Од сигнатуре је сачувано само Димитріа. У средини композиције је брод са једрима на мору, а у њему св. Никола окружен гомилом људи. У доњем делу композиције св. Никола, у води, извлачи из мора Димитрија, кога је бура збацила с брода. Наспрам ове сцене је Св. Никола даје злато девицама — ... дает злато. Иза једног зида, св. Никола баца кесу оцу који седи изнад одра са три кћери. Уз десну ивицу је композиција Св. Никола се јавља краљу Стефану Дечанском. У подножју високе стене лежи краљ Стефан, а св. Никола стоји пред њим. У позадини је грађевина, сигнатура: явланіе с Николае с Стефанѹ ѹ Дечанскомѹ. Насупрот ове композиције је сцена Св. Никола враћа вид краљу Стефану Дечанском с(ве)ты даеть очи с(ве)томѹ кралю Стефанѹ Дечанскомѹ. Стефан, у краљевском оделу, седи на престолу. Испред њега стоји св. Никола, десном руком га благосиља, а левом му пружа очи. У позадини је сплет грађевина. Последња сцена с десне стране је Св. Никола даје сребро убогима — с(ве)ты въдеетъ оѹбогомѹ сребро прославити паметь его. Састоји се из две сцене — св. Никола даје кесу једној жени, а затим једном човеку. Као њен пандан с леве стране јавља се композиција Св. Никола руши Артемидин храм, сигнирана: ськрѹшаеть капиціа арѳеми... Приказан је св. Никола како стоји пред једним стубом са уздигнутим штапом у руци. У позадини је зид са зградама. У доњем низу су две сцене. Посматрано према логици излагања, здесна налево је композиција: Св. Никола избавља попа од мача. У првом плану један свештеник, испред њега млађи човек са исуканим мачем, у позадини св. Никола. Све је смештено у стеновит пејзаж. Лево од ове композиције је Успење св. Николе. На одру лежи светитељ, око њега су архијереји и свештеници окружени грађевинама. Боје су: мрка, бела, црвена, плавозелена, ружичаста, зелена, цинобер, тамно и светлије сива, плава и злато. Основа је златна. Инкарнат је сликан у гами сивомрких тонова са ружичастим и љубичастим преливима. Према начину рада, ова икона се повезује са иконом Крштења, Васкрсења, Распећа и Богородицом (И-31, И-28, И-29 и И-55).

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 116, сл. 16; М. Ђоровић-Љубинковић, *Иконостас цркве св. Николе у Великој Хочи*, 175—177; В. Ј. Ђурић, *Иконе из Југославије*, кат. 80 на стр. 125, т-CV; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 34—37, сл. 35; Д. Милошевић, *Сликарство у средњовековној Србији*, кат. 40 на стр. 35; Иста, *Staré srpské umění*, кат. 51, стр. 75—76; З. Кајмаковић, *Георгије Митрофановић и кир Георгије*, 131—135; Исти, *Георгије Митрофановић*, 347—351; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 22, сл. 51—52; М. Ђоровић-Љубинковић, *Представа школе у нашем живопису*, Гласник југословенског професорског друштва XII, 1940; Ј. Радовановић, *Два ретко представљена чуда св. Николе у старом српском сликарству*, Зборник ЛУМС, 11, Нови Сад 1975, 276—278.

ИКОНА БОГОРОДИЦЕ НА ПРЕСТОЛУ

Темпера на дрвету, 68×43×3 cm,
са профилисаним рамом ширине 2,5 cm,
прва половина XVII века.
Сигнатура И-31.

Богородица на пространом престолу са токареним украсима држи малог Христа на рукама, који десном руком благосиља, док у левој има развијен свитак. Изнад престола су два арханђела са покривеним рукама, сигнирани као Михаило (М) и Гаврило (Г), који придржавају стилизован цвет на дугој дршци (крин, исоп?). Богородица и Христос имају изразито издужене пропорције са малим главама и несразмерно дугим ногама. Ликови су лепи и пластично обрађени, а стилизација је доследно спроведена. Основа иконе је у горњем делу јасно црвена, у две нијансе, а у доњем зелена. Боје су: неколико тонова црвене и плаве, затим зелена, црвеномрка, окер и светложута. Инкарнат је изграђен у гами окерномрких тонова са ружичастим и белим осветљењима на истуреним деловима лица и руку. У доњем делу иконе, с десне стране, је натпис: П(о)мени г(оспод)и рава божие Деспина Стоико, у коме је очигледно реч о ктиторима Деспини и Стојку.

Икона је вероватно била престона на неком мањем иконостасу. Спада у исту групу икона са И-28, И-29 и И-55 и датује се у прву половину XVII века.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 115, сл. 14; Исти, *Иконе манастира Дечана*, 37, сл. 37; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, сл. 53; З. Кајмаковић, *Георгије Митрофановић и кир Георгије*, 133; Исти, *Георгије Митрофановић*, 349.

ИКОНА ХРИСТОВОГ РАСПЕЋА

Темпера на дрвету, 42×33×3 ст,
са три стране је руб ширине 2,5 ст.
Прва половина XVII века.
Сигнатура И-28.

На крсту који се издиже изнад Голготе, са Адамовим костима, је распети Христос, приказан као мртав. Сигнатура: Распетие Х(ристо)во. Лево је Богородица (мр ѳу), десно св. Јован Богослов (Іѡ(анъ)), а иза њега сотник Лонгин. У задњем плану је јерусалимски зид. У левом горњем углу је сунце, а месец је изгубљен услед оштећења десног угла.

Основа иконе је црвена. Боје су: светлосмеђа, црвена, вишњева, жута, зелена и плава. Инкарнат је изграђен у гами ружичастомрких тонова са сивим и мрким сенкама. Ова икона представља део веће иконе која је пресечена дуж леве ивице. Поред ове ивице, а непосредно иза Богородице, је запис: рава божие(г) Ѹгринка. Л. Мирковић је први запазио да други део ове иконе представља икона Силазак у ад, И-29, која има пресечену десну страну, па би, према томе, редослед на иконостасу коме су ове иконе припадале био нелогичан — најпре Васкрсење па затим Распеће.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 20, сл. 15; Исти, *Иконе манастира Дечана*, 37—38, сл. 38.

ИКОНА КРШТЕЊА ХРИСТОВОГ

Темпера на дрвету, 68×44×3,5 ст,
прва половина XVII века.
Сигнатура И-55.

У средини композиције је насликан Христос како опуштених руку стоји у Јордану, док су око њега у води персонификација реке Јордана, дата као мушка фигура с рогом из кога тече вода, и персонификација мора, насликана као жена која јаше на риби, као и већи број морских животиња, риба, ракова, октопода и змија, као илустрације молитве на Богојављење. На левој обали стоји св. Јован Крститељ, који се нагнуо према Христу и крштава га обема рукама. На десној обали су три анђела, од којих први по реду држи убрус. Изнад сцене Крштења је отворено небо са три небеска зрака. Основа је јасно црвена. Боје су: зелена, окер, плавозелена, плава, црвена, светлосмеђа, бела и мрка. Инкарнат је изграђен у гами мркоокерних тонова са белим осветљењима и благим руменилом на образима и уснама.

Не само по димензијама већ и по ликовној концепцији може се закључити да је икона Крштења била престона на истом иконостасу на коме је и Богородичина икона И-31.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 22, сл. 21; М. Ђоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 12; т-XVII; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 30—31, сл. 29; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, сл. 56; О. Бихаљи-Мерин, *Фреске и иконе*, кат. 76, т-76.

ИКОНА ВАСКРСЕЊА ХРИСТОВОГ

Темпера на дасци, 42×34×2,5 ст,
са три стране је руб ширине 2,5 ст.
Прва половина XVII века.
Сигнатура И-29.

Композиција Силазак у ад сигнирана је као: Васкр(ѣ)сение Хр(исто)во. У средини је насликан Христос у мандорли (іс хс) како стоји на поломљеним адским вратима испод којих је везани Велзевул. Христос у левој руци држи крст, а десну је пружио Адаму, иза њих се виде Ева и друге старозаветне личности. С друге стране иза Христа је такође група личности из Старог завета — пророк Давид, Соломон и још двојица. Иза сваке групе личности је по брдо с пећинама.

Боје су: светлосмеђа, црвена, љубичаста, окер и маслинастозелена. Инкарнат је изграђен у гами окерномрких тонова са белим осветљењима на истакнутим деловима лица.

Икона је, вероватно, представљала целину с иконом Распећа И-28.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 20; Исти, *Иконе манастира Дечана*, 37—38, сл. 38.

ИКОНА СМРТИ — ОПЕЛА СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Темпера на платну каширaном на дасци, 129×68×4 ст.
Прва половина XVII века, обновљена 1813. год.
Сигнатура И-48.

На нешто ужој и дугачкој дасци, целом њеном ширином, дата је водоравна композиција према шеми Успења Богородице. Као средишна тачка композиције постављен је одар са покојним краљем, обученим у краљевско одело с круном на глави. Изнад и око њега су учесници у сахрани, компоновани у две групе. Изнад централних личности налази се душа Стефана Дечанског — мало дете у повоју окружено мандорлом, коју носе два анђела према Христу у сфери. Христос благосиља обема рукама. У позадини су, лево и десно од Христа, две групе грађевина. Лево је дечанска црква и још неколико здања израђених у истом стилу, а десно стилизоване грађевине типичне за средњовековни приказ архитектуре на живопису. Изнад главе Стефана Дечанског налази се лице у архијерејском орнату на чијем нимбу пише: патріарх Даниль (архиепископ Данило II). Он је нагнут над отворено јеванђеље. Поред њега је први дечански игуман Арсеније, сигниран као игѹман Арсение, обучен у фелон. Иза њих двојице су један ђакон и група световних лица у ћурдијама и са свећама у рукама, из чега се види да они присуствују опелу. У горњем реду је смештен народ и војници са шлемовима. Леву групу, покрај ногу Стефана Дечанског, предводе два архијереја у полиставрионима, са заклопљеним јеванђељима у рукама, од којих један кади. Иза њих су два монаха и ђакон с кадионицом, а затим световне личности у оновременим лаичким костимима. Горе су народ и војници у панцирима и под кацигама. Као веза између ове две групе,

које стоје чело главе и ногу умрлог, насликана је група ђакона и монаха, међу којима један ђакон држи Сион (дарохранилницу), а један монах чита књигу, у којој се види део осамнаесте катизме из чина погреба: Блажены непорочни въ поуть ходещеѥ. Цела композиција је сигнирана на горњем рубу иконе: Погребеніе с. великомученика иже во царѣхъ Стефана, иже во дечанѣхъ. У левом углу доле је запис: Сію иконꙋ понови попъ Симеѡнъ Лазовичь ѡт белога поля 1813:. Основа је у горњем делу иконе жута, а доле мрка. Боје су: црвена, зелена, окер, црна, бела, ружичаста, плава, смеђа и мрка. Инкарнат је изведен у ружичастим и мрким тоновима са руменилом на уснама и истакнутим местима на лицу. Сликана је у првој половини XVII века, а обновљена 1813. године.

Напомена: последњом конзервацијом, коју је извео Покрајински завод за заштиту споменика културе САПК из Приштине, скинути су скоро сви Лазовићеви премази и икона се појавила безмало у првобитном стању.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, 70—71; Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 109, сл. 6; Исти, *Иконе манастира Дечана*, 19—22, сл. 12; С. Радојчић, *Мајстори старої српскої сликарства*, Београд 1955, 73, т-XLII; О. Бихаљи-Мерин, *Фреске и иконе*, 78, т-78.

ИКОНА НЕРУКОТВОРЕНОГ ОБРАЗА ХРИСТА СПАСИТЕЉА

Темпера преко слоја гипса на дасци, 24×18,5×2,5 ст, грчки рад (?), XVII век.
Сигнатура И-26.

На целој површини даске са истуреним оквиром насликан је убрус са попречним пругастим орнаментом који дочарава тканину. На убрусу, који пада у наборима, насликан је Христов лик до рамена, сигниран: іс (хс). Дуге, низ рамена опуштене косе, краће дводелне браде, строгог израза и са наглашеном бором између очију, он представља измученог Христа пред распеће на Голготи.

Убрус који чини позадину је плавкастобеле боје, а пруге по њему су црвене и плаве. Боје на икони су: тамномрка, зелена, црвена, плава, бела и злато. Нимб је златан, са утиснутим кружићима који подражавају оков. Инкарнат је сликан у гами зелених тонова са ружичастим осветљењима на истакнутим деловима.

Ова икона је чувана у ћивоту са моштима Стефана Дечанског, па јој се у манастиру придаје изузетна важност. Без аналогије је. Вероватно је настала у XVII веку.

Напомена: конзервирана у Републичком заводу за заштиту споменика културе.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 43—44; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 22, сл. 54.

ИКОНА СВ. СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Темпера на дрвету, 25×20×3 ст, крај XVII — почетак XVIII века.
Сигнатура И-33.

Допојасни лик краља Стефана Дечанског, сигниран као: Ѳ(ве)ты кралъ Стефанъ ва Дечаних, приказан је у краљевском орнату, са затвореном круном на глави украшеном бисером и са перпендулијама. Обучен је у дивитисион са лоросом, украшеним драгим камењем. У десној руци држи крст. У левом углу, из сегмента неба, излази Христова рука, која благосиља владара. Основа иконе у горњем делу је црвена, а у доњем тамнозелена. Боје су: црвена, зелена, вишњевомрка у више нијанси и сребро. Инкарнат је оштро моделован са наглашеним сенкама. Насликан је у гами окерних и маслинастозелених тонова. Датује се у крај XVII или почетак XVIII века.

Напомена: конзервирана у Републичком заводу за заштиту споменика културе у Београду.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 50, сл. 63; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, сл. 58.

ИКОНА СВ. ЈОВАНА ПРЕТЕЧЕ КРИЛАТОГ

Сликана делимично на платну кашираном на дасци, 66,5×49×3 ст. Крај XVII, почетак XVIII века.
Сигнатура И-34.

Доисподпојасни лик св. Јована Претече са крилима сигниран је: Ѳ(ве)ты Іѡ(а)н(ь) предитеча. Обучен је у хаљину од камиље коже са огртачем. Десном руком благосиља, а у левој држи крст.

Основа иконе је жута. Боје су: плава, мрка, жута, окер у више нијанси и маслинастозелена. Инкарнат је насликан у гами окерних и маслинастозелених тонова с руменилом на уснама, носу и јагодицама. Обликован је у оштрим прелазима, с изразитим борама на лицу. По стилу судећи, икона је настала крајем XVII или почетком XVIII века и повезује се са иконом И-33.

Напомена: испод бојеног слоја налази се старији сликани слој иконе исте садржине. Основа је била горе црвена, доле зелена, нимб је био наранџастоокер, а коса црна.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 50, сл. 62.

ИКОНА КАМЕНОВАЊЕ СВ. СТЕФАНА

Темпера на дрвету, 58×48,5×2 ст.
Обновио је кир Симеон Дечанац 1783. год.
Сигнатура И-43.

Св. архиђакон Стефан клечи, док се иза њега налазе три војника са замахнутим камењем у рукама. У левом горњем углу, изнад Стефана, насликан је цар са војницима испред града. У десном углу је такође град са црквом. Горе, у облацима су Христос и два анђела у лету. На јеванђељу које држи Христос у рукама је грчки текст. Сигнатура гласи: Ѳ(ве)ти Стефан побиен бисть каменнем. На доњем рубу иконе је оштећени запис: ѡбнови кир Симеѡн Дечанац 1783 іанꙋ(а)р сію иконꙋ приложи рав . . . іѡргович деч . . . себе.

Основа је златна. Боје су: кармин у више нијанси, затим плава и зелена у више нијанси, мрка, маслинаста, плавозелена, сива, ружичаста, окер у више нијанси и бела. Инкарнат је сликан у гами ружичастих тонова са сивкастомрким сенкама.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 49, сл. 66.

ИКОНА СВ. ЛУКЕ

Темпера на дрвету, 45,5×35×2,5 ст.
Сликана крајем XVIII или почетком XIX века.
Сигнатура И-44.

Приказан је св. Лука како седи на богато изрезбареном престолу са чистим рококо мотивима. Такав је и сто на коме је мастионица са гушчијим пером и отвореним јеванђељем. Св. Лука је приказан као млад човек, тамнопут и тамних власи. Има узлепршали плашт по барокном укусу. Десном руком благосиља, док левом листа јеванђеље на коме пише: Понеже убо мнози начаше чинити повѣсть ѡ извѣствованыхь вь нась вещехь ꙗкоже предаша намь. иже исперва самовидцы и слꙋги бившїи словесе.

Композиција је сигнирана: С(ве)ты еѵ(а)гг(е)листь лꙋка.

Основа је у горњем делу плава, у доњем зелена. Боје су: црвена, зелена, плава и окер. Инкарнат је сликан у гами маслинастоокерних тонова са белим акцентима на осветљеним партијама.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ИКОНА АРХАНЂЕЛА МИХАИЛА

Темпера на дрвету, 31,5×28×4 ст,
руски рад XVIII века.
Сигнатура И-51.

У средишту иконе приказан је арханђео Михаило с крилима на крилатом коњу у скоку. Има круну на глави, у десној руци јеванђеље, а у левој кадионицу. Између руку му је дуга. Испод ногу његовог коња је насликан Сотона у облику аждаје. У позадини је пејзаж са стеновитим планинама, фантастичних облика. На небу су облаци са приказом сунца (сонце) и месеца (лꙋна). Изнад арханђела је Христос Емануел у кружној мандорли, сигнатура иконе је: ѡбраз с(вѧ)таго архистратига Михаила.

Позадина је златна. Боје су: цинобер у више нијанси, зелена у више нијанси, окер, ружичаста и љубичаста. Инкарнат је сликан у гами циноберномрких тонова са белим осветљењима.

Представља руски серијски рад, према квалитету судећи из XVIII века.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ИКОНА ХРИСТА СВЕДРЖИТЕЉА

Темпера на дрвету, 32×27×3 ст.
Руска икона из XVIII или почетка XIX века.
Сигнатура И-63.

Погрудни лик Христа Сведржитеља, са нимбом који прелази на оквир иконе. Исус има крупне очи са двоструким подочњацима, мала уста и нежну чекињасту браду. Коса се у крупном увојку спушта низ лево раме. Сигнатура је исписана уским високим словима у сложеном лигатурном писму.

Основа је окер, као и рам иконе. Нимб је златан. Боје су: окер у више нијанси, златна, цинобер и црна. Инкарнат је сликан растрвеним потезима, тонски у тамном океру.

Према аналогијама судећи, икона може бити из XVIII, чак и с почетка XIX века. Прекривена је оковом од посребреног месинга, са позлаћеним нимбом.

Напомена: икона је тамна и пре него што се очисти не може се дати прецизан опис употребљених боја, нити прочитати лигатурна сигнатура.
Није публикована.

ИКОНА СВ. ГЕОРГИЈЕ УБИЈА АЖДАЈУ

Темпера на дрвету, 75×48×3,5 ст,
крај XVII или почетак XVIII века.
Сигнатура И-58.

Приказан је св. Георгије на белом коњу у тренутку кад пробада копљем аждају. Георгије је представљен као млад светитељ у ратничком оделу, са штитом и тобоцем са стрелама. Аждаја с пегама личи на змије смотане у клупко и има наглашене раље. Сигнатура: с(ве)ти Георгіе.

Основа иконе је у горњем делу цинобер, а у доњем прљавозелена. Боје су: црвена, зелена, бела, жута, мрка и сива. Инкарнат је пластично обликован у гами зеленкастоокерних тонова.

Напомена: конзервирана у Покрајинском заводу за заштиту споменика културе у Приштини.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана*, 118, сл. 22; М. Ћоровић-Љубинковић, *Пећко-дечанска иконописна школа*, 16, т-XXVIII; О. Бихаљи-Мерин, *Фреске и иконе*, кат. 79, сл. 79; Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 49, сл. 61.

ИКОНА СВ. НИКОЛЕ И СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Темпера на дрвету, 82,5×50×4 ст.
Сликана у XVII, а обновио је А. Лазовић у XIX веку.
Сигнатура И-45.

Приказана су два светитеља у целој фигури. Св. Никола је сигниран: С. Николае. Обучен је у фелон са омофором, покривеном левом руком држи јеванђеље, док десном благосиља. Стефан Дечански, сигниран: С. Стефань краль Дечанскїи, у дивитисиону и лоросу, са затвореном круном украшеном бисерима на глави, у левој руци држи акакију.

Основа иконе је у горњем делу плава, прошарана облацима, а у доњем тамнозелена. Боје су: жута, црвена, бела, плава, сива, окер и мрка. Инкарнат је сликан у гами окерних и маслинастомрких тонова. Садашњи слој иконе, који иде преко старог слоја, дело је Алексија Лазовића, који је почетком XIX века сликао и пресликао већи број икона у Дечанима. Према видљивим деловима доњег слоја на икони могло би се, на основу начина сликања, претпоставити да је из времена израде иконе Смрт Стефана Дечанског, тј. из прве половине XVII века.

Напомена: горњи слој на икони је конзервиран, доњи није истражен.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 49, сл. 60; М. Ћоровић-Љубинковић, *Иконостас св. Николе у Великој Хочи*, 175.

ИКОНА ИСУСА ХРИСТА

Темпера на дрвету, искуцавање и гравирање у сребру. 35×46,5×3 cm.
Грчка икона из краја XVIII, или почетка XIX века.
Сигнатура И-47.

Приказан је лик Исуса Христа до испод појаса, са отвореним јеванђељем у левој руци на коме је грчки текст. Десница је у гесту благослова. Са сваке стране нимба насликана су по три анђела у лету. Сигнатура гласи: $\overline{\text{ІΣ}}$ $\overline{\text{ХΣ}}$. Оквир иконе, као и нимб и шака оковани су сребрним лимом украшеним цветним лиснатим мотивима, волутама и решетком у варијанти домаћег барока. Наруквица на шаци је у филиграну, са једним зеленим каменом. На плочици, која је накуцана на доњем делу иконе, изгравиран је натпис: знати се ко п(р)иложи иконȣ во Дечане Мара Иове Тȣфечич и(з) Сараева за свои помень вечны на 1843.

Основа иконе је у горњем делу златна, а у доњем црвена. Боје су: црвена, црна, маслинастозелена и злато. Инкарнат је сликан у гами маслинастомрких тонова са ружичастом бојом на уснама и образима. Икона може бити с краја XVIII или с почетка XIX века и представља грчки рад, док јој је оков из 1843. године и вероватно је настао у Сарајеву.

Напомена: икона је јако прљава и потамнела, тако да се колорит не може сагледати у довољној мери.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 49, сл. 59.

ИКОНА СВ. НИКОЛЕ

Темпера на дрвету, 30×28×2,5 cm, руски рад, XIX век.
Сигнатура И-54.

Тешко оштећена икона на којој је очувана само светитељева глава и то не у целости. Св. Никола је првобитно био приказан до појаса, обучен у фелон украшен круговима, чији је цртеж био утиснут па је тако препознатљив и данас. У левој руци је држао књигу. У десном горњем углу је била Богородица, која је такође сачувана само у цртежу, а у левом је Христос, који је сачуван делимично и у боји. Од сачуваних боја на икони су: тамна умбра, зелена, црна и злато. Инкарнат је био сликан маслинастозеленом бојом са свежим окером на истакнутим местима и ружичастим тоновима на образима, уснама и врху носа.

Икона је представљала доста добар руски рад XIX века.

Напомена: тешко је оштећена, није конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Мирковић, *Иконе манастира Дечана*, 49, сл. 65.

ИКОНА СВ. ТРОЈИЦЕ СА СЦЕНАМА ПРАЗНИКА

Темпера на дрвету, 31,5×26×4 cm, руски рад, XIX век.
Сигнатура И-52.

Око централне композиције св. Тројице, вел. 14,5× 10 cm, ређа се 12 композиција празника, чија је потпунија садржина нејасна све док се икона не очисти.

Представља лош серијски рад из XIX века.

Напомена: оштећена, испрљана, није конзервирана. Није публикована.

ОКОВАНИ ДИПТИХ СА ИКОНАМА БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ И СВ. ТРОЈИЦЕ

Темпера и злато на дрвету, искуцавање, резање, гравирање плочица од сребрне легуре. 18×12,5×4 cm. Сликао га Алексије Лазовић у првим деценијама XIX века.
Сигнатура И-50.

Диптихон је у облику правоугаоне плитке кутије која је са спољне стране пресвучена плишом. С предње стране, у средини, прикуцана је плакета од сребрне легуре са композицијом Успења Богородице, која је дата у уобичајеној шеми, са орлом симболом јеванђелисте Јована у доњем углу. Дуж ивица корице закуцане су траке од сребрне легуре изгравиране једноставним мотивима рога из кога излази палмета. У угловима су троугаоне плочице са угравираним крстом.

Задња страна има у средини искуцану плочицу са фигуром Христа и 6 личности око њега. Можда је у питању деформисана представа Вазнесења. Трака дуж рубова и троуглови у угловима су исти као и на предњој страни. Оков представља доста примитиван и неук рад.

Са унутрашње стране диптихона, на левом крилу, насликана је Богородица Тројеручица са Христом, сигнирана: мир̃ ѳѵ іис̃ хс̃. Она је типа Одигитрије, окренута је према посматрачу, са главом мало нагнутом према детету које држи на левој руци. Христос о—ѡ—н, фронтално окренут, десном руком благосиља. Богородица својом десном руком показује према Христу, а испод ње се налази још једна рука у истом ставу, и гесту као и горња. На десном крилу диптиха насликана је св. Тројица сигнирана као: С̃. Тр(ои)ца и приказана као Христос Емануел са три главе у једном нимбу са крстом и словима о—ѡ—н. Сва три лика, која представљају младо голобрадо биће са дугом косом, имају исте црте. Тело је једно, обучено у хитон и химатион, обе руке раширене су у гесту благослова. Око св. Тројице и испод ње су небеске силе — два серафима и три херувима у облацима.

Основа је златна. Боје су: зелена, црвена, мрка и окер. Инкарнат је рађен у гами маслинастозелених тонова са ружичастим акцентима.

Иако није потписана, ова икона је дело Алексија Лазовића и може се ставити најпре у време сликања иконостаса, између 1812. и 1817. године.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:
М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, 51.

ДИПТИХ У ОБЛИКУ КЊИГЕ СА ИКОНИЦАМА БОГОРОДИЦЕ ОДИГИТРИЈЕ И СВ. ТРОЈИЦЕ

Темпера и злато на дрвету, 12,3×18×3 cm.
Сликао га Симеон Лазовић почетком XIX века.
Сигнатура И-49.

Са спољне стране је украшен као корице књиге — зеленомрка основа са црвеним тачкицама, жутим цртама и орнаменталном траком. На предњој корици је златна арабеска са представом Часног крста и справама за мучење. На хрпту су две троделне шарке.

Са унутрашње стране на левом крилу је Богородица Одигитрија са малим Христом на левој руци, сигнирана: М̃р ѳѵ Одигітріа іс̃ хс̃. Христос у рукама држи раз-

мотани свитак са текстом: Д(ꙋ)хъ г(осподе)нь на мнѣ. Богородица је постављена у тролучну аркаду са златним первазом и златним биљним и цветним мотивима на плавозеленој основи. Исти орнаменти су и на Богородичином мафориону и Христовој хаљини. Христов огртач има златан асист. Златом је оперважен Богородичин мафорион и хаљина.

На десном крилу диптихона је композиција св. Тројице — с(ве)таѧ тро(и)ца — постављен такође у тролучну златну аркаду испуњену златним орнаментима на плавозеленом позађу. Приказани су Христос са јеванђељем и Бог Саваот са троугаоним нимбом како седе а изнад њих у златним зрацима је голуб — св. Дух. Св. Тројица седи на престолима (серафимима и херувимима). Христова одећа такође је са златним асистом. Плашт Саваота је сребрн.

Основа је код Одигитрије плавозелена, а код св. Тројице златна. Боје су још: вишњева, плава, зелена, црна, сива и бела. Инкарнат је сликан окером са зеленим сенкама, растрвеним потезима кичице. Ликови, колорит и начин сликања карактеристични су за Симеона Лазовића с почетка XIX века.

Напомена: Чишћен је и конзервиран. Накнадно додате копче, начињене од металних плочица са изгравираним именом Ивана Мештровића, ћирилицом и латиницом, што значи да су од плочица са натписима које су постављане испод уметничких дела у Народном музеју у Београду.

Није публикован.

БОГОРОДИЦА „ШИРШАЈА НЕБЕС" (ЗНАМЕНИЈЕ)

Темпера на дасци, 31,5×28×4 ст, руски рад, XIX век (?). Сипнатура И-53.

Приказана је стојећа Богородица са раширеним рукама. Лево и десно од ње су знатно смањене фигуре апостола и светитеља. Услед слоја нечистоће и чађи не разазнају се боје.

Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

ИКОНА ХРИСТА

Темпера и злато на дрвету, 67×29×3 ст, крај XVIII, почетак XIX века. Сипнатура И-67.

Христос (ꙗс хс) стоји, а у левој руци држи отворено јеванђеље, са текстом: пꙋдѣте благословена ѡца моего. Нимб Христов декорисан је са четири троугласта орнамента у пазусима крста на коме су слова: о—ѡ—н.

Позадина је златна у горњем делу, а у доњем зелена. Боје су: окер, вишњева, плава и мрка. Инкарнат је сликан у гами окерних тонова.

Вероватно потиче с краја XVIII или почетка XIX века, иако је нетипична.

Напомена: добро очувана, налази се на иконостасу у манастирској капели.
Није публикована.

ИКОНА СВ. ТРИ ЈЕРАРХА

Темпера на дрвету са позлаћеним рамом и сребрним позлаћеним оковом. 31,5×26,5 ст.
Руски рад, почетак XIX века, оков — московска радионица 1805. год.
Сипнатура И-71.

На икони су приказани у стојећем ставу св. Василије Велики, св. Григорије Богослов и св. Јован Златоусти, сигнирани: С(вѧ)тыи Василии Велики, С(вѧ)тыи Григори Б(о)гословъ, С(вѧ)тыи Іωаннъ Златоустъ. Св. Василије је са епископским штапом — патерицом, св. Григорије са руским крстом и дикиријом, а св. Јован са јеванђељем у руци. Иза њих у облацима је Бог Саваот — Б(о)г(ъ) Саваѡтъ.

Икона је сликана у барокном маниру са извесним реалистичким претензијама. Боје су: зелена, жута, црвена, мрка у више нијанси. Нимбови су златни. Инкарнат је сликан растрвеним потезима у гами мрких и окерних тонова са белим осветљењима.

Оков је од сребра, позлаћен, искуцан у високом рељефу и прати дословно сликану композицију. Жигови су св. Георгије на коњу, 1805, 84 П.С. М. К, што значи да је израђен у Москви 1805. године.

Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

ИКОНА КРАЉА МИЛУТИНА

Темпера на дрвету, 33×45 ст, са рамом, прва половина XIX века. Сипнатура И-72.

Краљ Милутин у владарском орнату — хермелинском плашту, дивитисиону са лоросом и са барокном круном на глави, у десној руци држи несразмерно велик скиптар, а у левој крст и палмову грану. Лево и десно од њега је натпис: С(вѧ)тагѡ краля сербскагѡ Милотина(!) нареченагѡ Стефана егоже свѧтыи мощи лѣжать вх Средцѣ градѣ или нинѣ вх Софии.

Позадина је у горњем делу плавозелена, доле зелена. Боје су: наранџаста, зелена у више нијанси, плавозелена, плава, окер, црна и злато. Инкарнат је окерни са тамносивим сенкама. Истурени рам је са црним и белим мотивима троуглова.

Представља примитиван рад из прве половине XIX века.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

КРУНИСАЊЕ БОГОРОДИЦЕ

Темпера и злато на дрвету, са додатим широким профилисаним рамом. 45×34 ст (са рамом) и 40×29 ст (без рама). Крај XVIII — почетак XIX века. Сипнатура И-73.

Св. Тројица — С(вѧ)та Троица — Исус Христос са великим крстом, Бог Отац са жезлом и Дух свети као голуб у златној мандорли из које избијају златне зраке. Отац и син држе отворену круну изнад Богородице (Мр҃ѳ ѳ҃у), која у доњем делу композиције клечи, док су у облацима око ње анђели.

Основа иконе је црвено-ружичаста, боје су: зелена, црвена, бела, окер и злато. Инкарнат је сликан у гами ружичастих тонова, са прозирним сивим сенкама. Ко-

лорит иконе је у стилу рококоа. Она је дело иконописца с југа с краја XVIII или почетка XIX века.
Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

ИКОНА СПАСА НА УБРУСУ СА ОКОВОМ

Темпера на дрвету, оков је од сребра, позлаћен. 23×29 ст. Руски рад, прва половина XIX века, дарована средином истог века.
Сигнатура И-74.

Лик Спаса са дугим власима је сликан. Убрус са нимбом је искован у сребру и позлаћен. Христов лик је сликан у реалистичком третману XIX века, са портретским цртама.

Боје су: окер, мрка, црвена, у полутоновима.

Представља добар рад касног руског иконописца. На полеђини је запис дародавца: **За упокои Павла дарована Кирилу Андреев(ичу).**

Икона са оковом је, као скупоцено дело, закована у кутији. Оков је, према аналогијама судећи, вероватно рад московског златара Михаила Тимофејева из прве половине XIX века.
Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ИКОНА СВ. ПАРАСКЕВЕ

Темпера и злато на дрвету, 21×16 ст, у дрвеној застакљеној кутији величине 28×32 ст. Грчки рад, XIX век.
Сигнатура И-75.

Св. Параскева стоји у средини са крстом у руци, сигнирана: **Ηαγια Παρασκευε.** Лево и десно од ње је по један анђео у облацима.

Позадина је златна у горњем делу, а доле црвена. Боје су: црвена, плава, зелена у више нијанси. Инкарнат је насликан у гами маслинастих и светлоружичастих тонова.

Представља грчки рад из XIX века.
Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

ИКОНА ТРОЈИЦЕ СВЕТИТЕЉА СА ВАВЕДЕЊЕМ И БЛАГОВЕСТИМА

Темпера на дрвету, ковање и гравирање у сребру. 21×16,5 ст, у дрвеној застакљеној кутији величине 33×28 ст. Војвођански рад, шездесете године XVIII века (?).
Сигнатура И-76.

У горњем низу је композиција Ваведења, која је пропала, али је сачувана сигнатура: **Ведение во храмъ**, а поред ње је композиција Благовести — **Благовещение Б(огороди)цы.** У доњем низу стоје: **с҃. п҃. Иларионъ, С. Васили В҃. С҃. М҃. Епсихи** (св. Преподобни Иларион, св. Василије Велики и св. Мученик Епсихије).

Колико се може разабрати, икона је сликана у маниру војвођанских мајстора из шездесетих година XVIII века, понајпре Николе Нешковића. Оков који прати композиције је груб рад домаћег порекла.

Боје су: црвена, плава, зелена, сивозелена, маслинаста, окер и умбра. Инкарнат је рађен у гами топлих окерних тонова са растрвеним белим сенкама.
Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

ИКОНА БОГОРОДИЦЕ СА СВ. ХАРАЛАМПИЈЕМ И СВ. ГЕОРГИЈЕМ

Темпера на дасци, са делимично позлаћеним оковом. 25×20 ст, у застакљеној кутији величине 34,5×39 ст. Прва половина XIX века.
Сигнатура И-77.

Богородица са Христом на левој руци показује десном на дете. Мали Христос десном руком благосиља, а у левој држи јеванђеље. Горе су приказани сунце и месец. Лево је св. Харалампије са књигом у покривеној руци, сигниран: **С҃ты... рал(а)мпи(о)с** (сигнатура је делимично покривена оковом нимба). Десно је св. Георгије, сигниран: **С҃ти Георгиа.** Левом руком држи копље, а десном крст.

Испод Богородице је текст молитве „Богородице дјево" у црквенословенској редакцији.

Основа је у горњем делу тамноплава, у доњем ружичаста са белим мрљама. Боје су: ружичаста у више нијанси, црвена, плава и зелена у више нијанси, жута и злато. Инкарнат је веома растрвен и меко моделован у ружичастој гами са сивим прозрачним сенкама. Оков на нимбовима је искуцан, са мотивима решетке и ситног цветног орнамента са украсима од мерџана и са једним белим и два црвена камена. Икона представља јужњачки рад из прве половине XIX века.
Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

ИКОНА БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ

Темпера на дасци, 57×42×3 ст.
Сликао је Алексије Лазовић у првим деценијама XIX века.
Сигнатура И-78.

Приказана је Богородица, сигнирана као: **М҃ир ѳ҃у і҃с х҃с**, са Христом на левој руци. Христос је пружио у страну десну руку, којом благосиља, а у левој држи савијен свитак. Богородица десном руком показује на Христа, а испод десне руке је трећа, иста таква рука.

Основа иконе је плава, а услед лака сада делује као да је зелена. У доњем делу је окерна. Боје су: вишњева, кармин, црвена, бела, мрка и окер. Инкарнат је окерни, са маслинастосивим прозирним сенкама и руменилом на образима.

Цео изглед иконе и ликови представљених, а нарочито Христа, сведоче да је она дело Алексија Лазовића из првих деценија XIX века.
Напомена: није конзервирана; добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Г. Ј. Јуришић, *Дечански првенац* 40—41; Макензијева — Ирбијева, *Путовање по словенским земљама*, 317; М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије* III, 59.

ИКОНА СВ. СТИЛИЈАНА

Темпера на дрвету, 23×8 ст, XIX век.
Сигнатура И-79.

Приказан је светитељ како стоји, десном руком благосиља, а у левој држи повијено дете. Сигнатура гласи: **С҃тиы Щилаѧнъ(!).**

Основа је плава у горњем делу, а доле мрка. Боје су: плава, црвена, сива, бела и мрка. Инкарнат је окерни, са сивим сенкама.

Представља веома примитиван рад из XIX века.
Напомена: добро очувана.
Није публикована.

1
Икона арханђела Гаврила цара Душана, око 1340, И-5

2
Икона Мајере Божије цара Душана, око 1340, И-2
3
Икона Мајере Божије цара Душана, И-2, детаљ

4
Икона Христа Пантократора цара Душана, око 1340, И-3
4а
Икона Христа Пантократора цара Душана, И-3, детаљ

5
Икона св. Николе цара Душана, око 1340, И-1
6
Икона св. Николе цара Душана, И-1, детаљ

7
Икона св. Јована Претече цара Душана, око 1340, И-4
8
Икона св. Јована Претече цара Душана, И-4, детаљ

МР
ОУ

←
9
Икона Богородице Пелагонитисе (битољске), крај XIV века, И-9
10
Икона Старозаветне Тројице, прва половина XVI века, И-62

11
Икона апостола Павла, друга половина XV века, И-39

12
Икона Вазнесења Христовог, XV (?) век, И-23

13
Двојна икона св. Теодосија Ойшшежишеља и св. Саве Освећеноі, сликао Лонцин, 1572, И-56 — св. Сава Освећени

14
Двојна икона св. Теодосија Ойшшежишеља и св. Саве Освећеноі, И-56 — св. Теодосије Ойшшежишељ

15
Двојна икона св. Антонија Великоі и св. Јевтимија Великоі, сликао Лонішн, 1572, И-21 — св. Антоније Велики

16
Двојна икона св. Антонија Великоі и св. Јевтимија Великоі, И-21, св. Јевтимије Велики

17
Двојна икона Благовести и Христовог рођења, сликао Лонгин око 1570, И-66, Христово рођење

18
Двојна икона Васкрсење и Вазнесење Христово, сликао Лонгин, око 1570, И-18 — Васкрсење Христово

19
Двојна икона Васкрсење и Вазнесење Христово, И-18 — Вазнесење Христово

20
Икона са цртежима зографа Лонгина, око 1570, И-61

21
Двојна икона св. Јована Лествичника и Причешће Марије Египћанке, св. Теодора Тирона и св. Теодора Стратилата, сликао Лонгин, 1596, И-57 — св. Јован Лествичник и Причешће Марије Египћанке

22
Двојна икона св. Јована Лествичника и Причешће Марије Египћанке, св. Теодора Тирона и св. Теодора Стратилата, И-57 — св. Теодор Тирон и св. Теодор Стратилат

23
Икона св. Николе брзог помоћника са житијем, сликао Лонгин, другa половина XVI века, И-15
24
Икона Преображења Христовог, сликао Лонгин, другa половина XVI века, И-13
25
Икона св. Јована Богослова, сликао Лонгин, крај XVI века, И-12
26
Икона Христос Праведни судија, другa половина XVI века, И-42

27
Деизис, крај XVI — почетак XVII века, И-8, апостоли

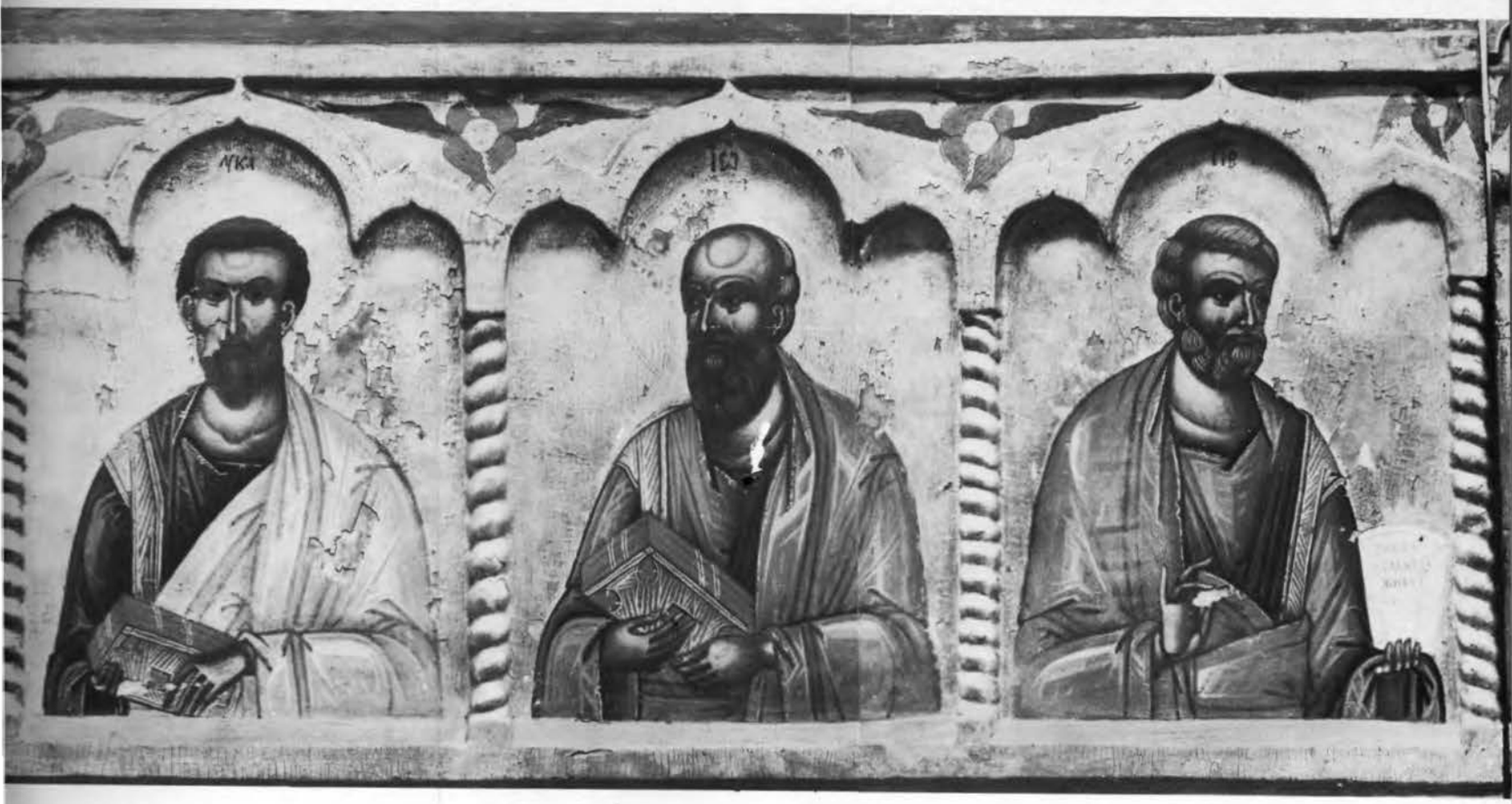

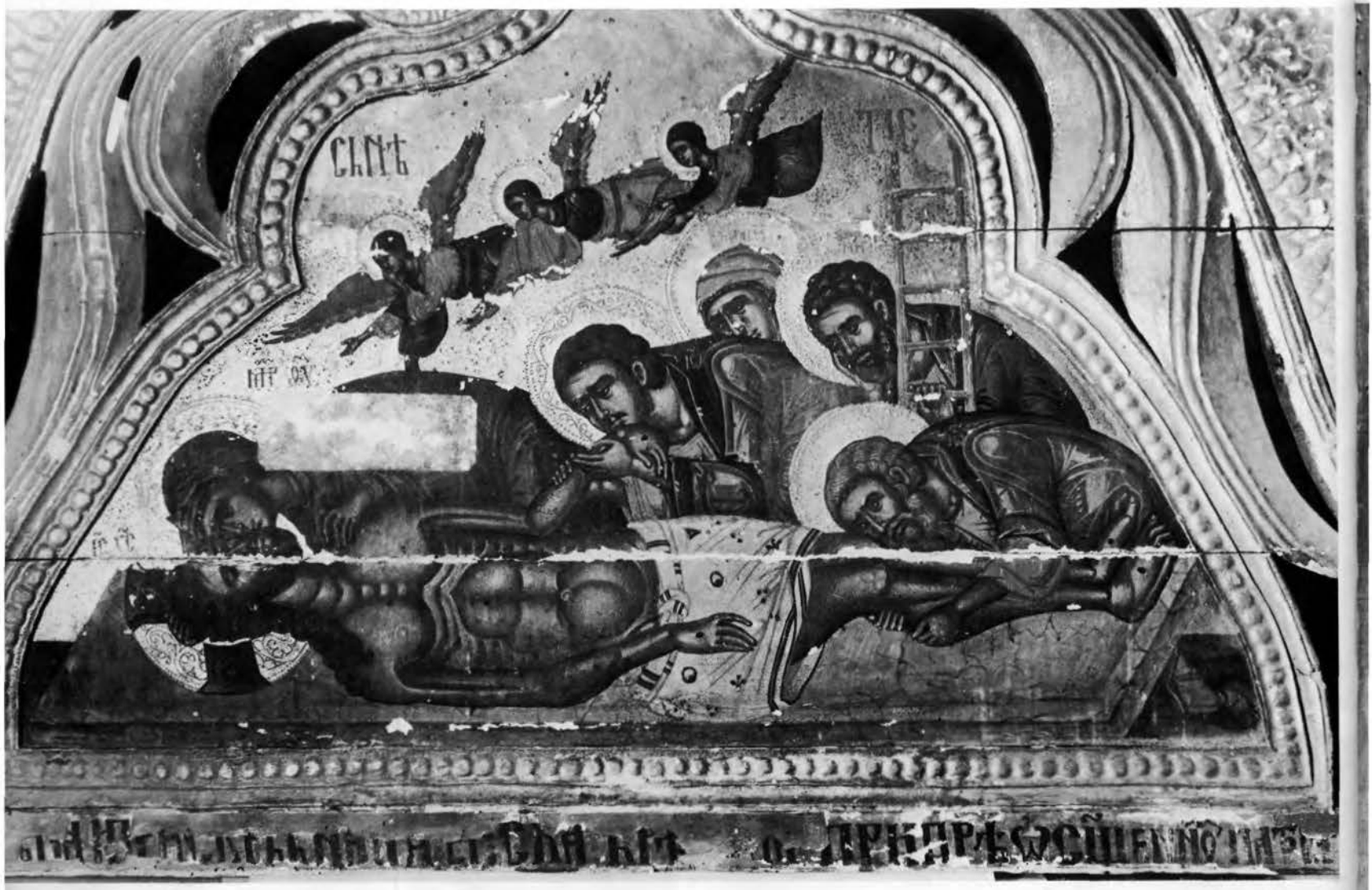

28
Велики крст са иконостаса, 1593/4, И-64, детаљ

29
Велики крсш са иконосшаса, И-64, дешаљ

30
Велики крсш са иконосшаса, И-64, дешаљ

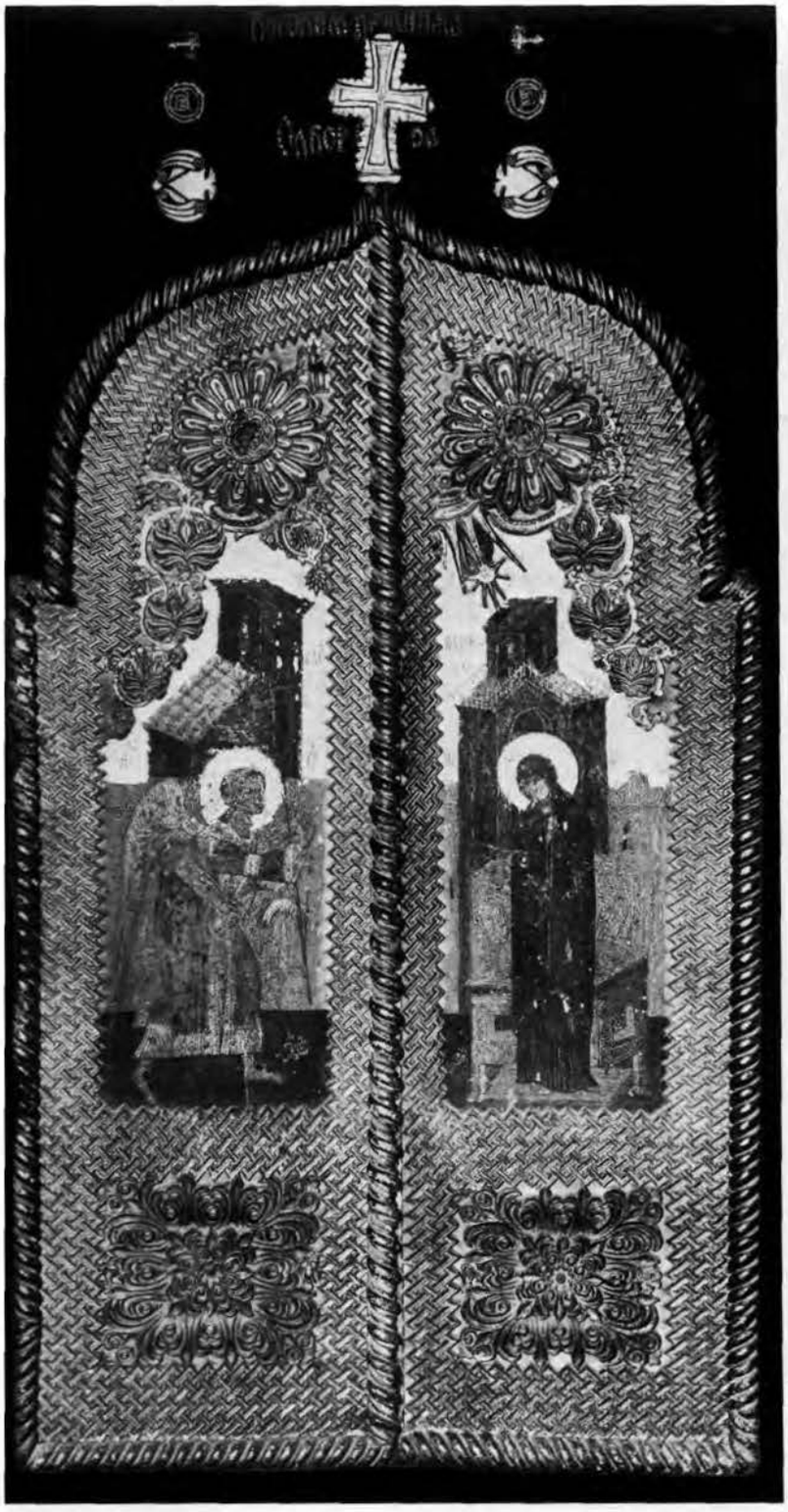

31
Царске двери, шездесеше-седамдесеше іодине XVI века, И-65, Блаіовешіи

32
Царске двери, И-65, св. Сшефан, краљ Урош III и св. Никола

33
Икона Богородице Умиљење (Взношење младенца), друга половина XVI века, И-59

34
Икона св. Николе, друга половина XVI века, И-38

36
Икона Усйења Богородице, крај XVI или йочешак XVII века, И-32

35
Икона св. Тројице, крај XVI или почетак XVII века, И-35

37
Царске двери, крај XVI — почетак XVII века, И-69

38
Литијска икона Богородице Одигитрије и св. Георгија, крај XVI — почетак XVII века, И-40, Богородица Одигитрија

39
Литијска икона Богородице Одигитрије и св. Георгија, И-40, св. Георгије

40
Литијска икона Богородице Одигитрије, крај XVI — почетак XVII века, И-68

41
Литијска икона Богородице Одигитрије, крај XVI — почетак XVII века, И-36

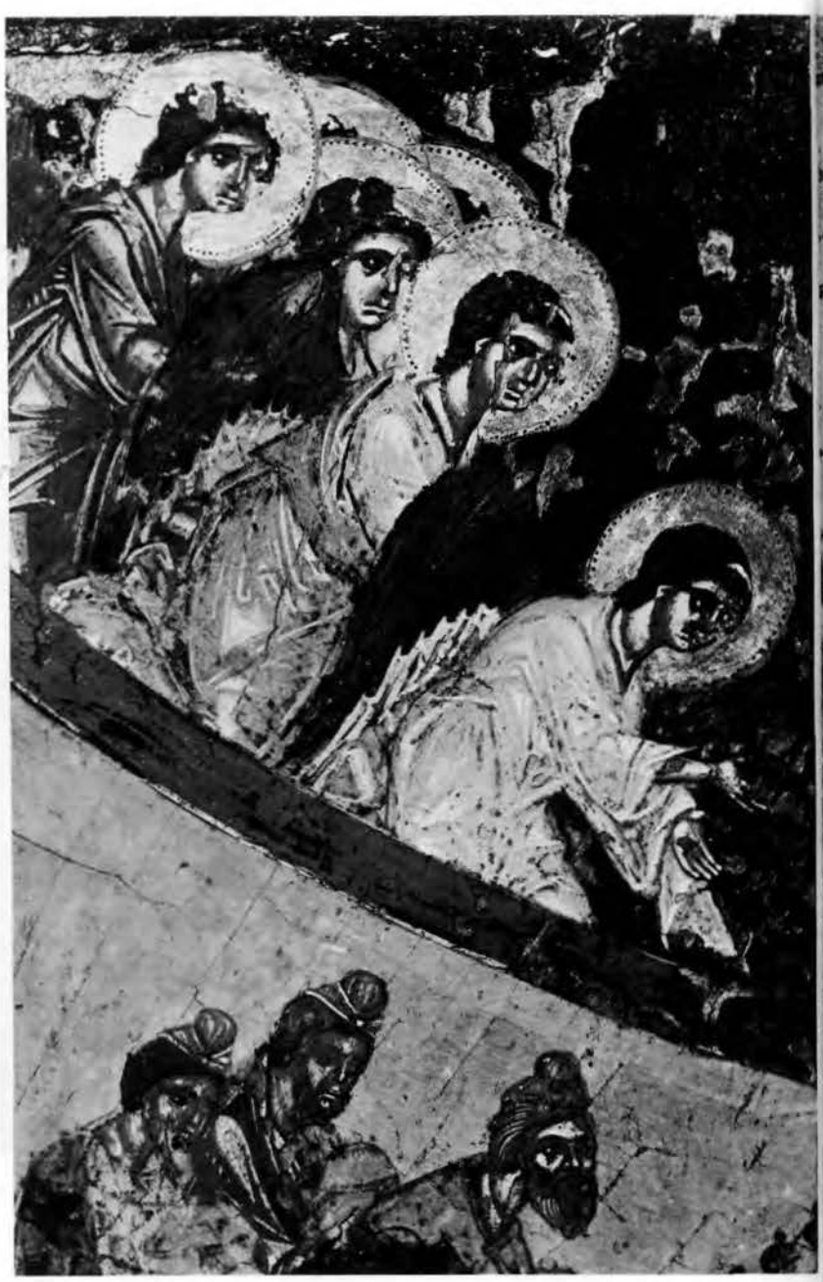

42
Икона Богородице на престолу „Шта да ти принесемо Христе", крај XVI века, И-25

44
Икона Богородице на престолу „Шта да ти принесемо Христе", И-25, детаљ — анђели

43
Икона Богородице на престолу „Шта да ти принесемо Христе", И-25, детаљ — пастири

45
Икона св. Јована Претече Крилатог, сликали Георгије и Козма, 1619—20, И-60

48
Икона Богородице на престолу, прва половина XVII века, И-31

46
Икона св. Николе са житијем, игумана Диомидија, око 1620, И-27

47
Икона св. Николе са житијем, игумана Диомидија, И-27, детаљ

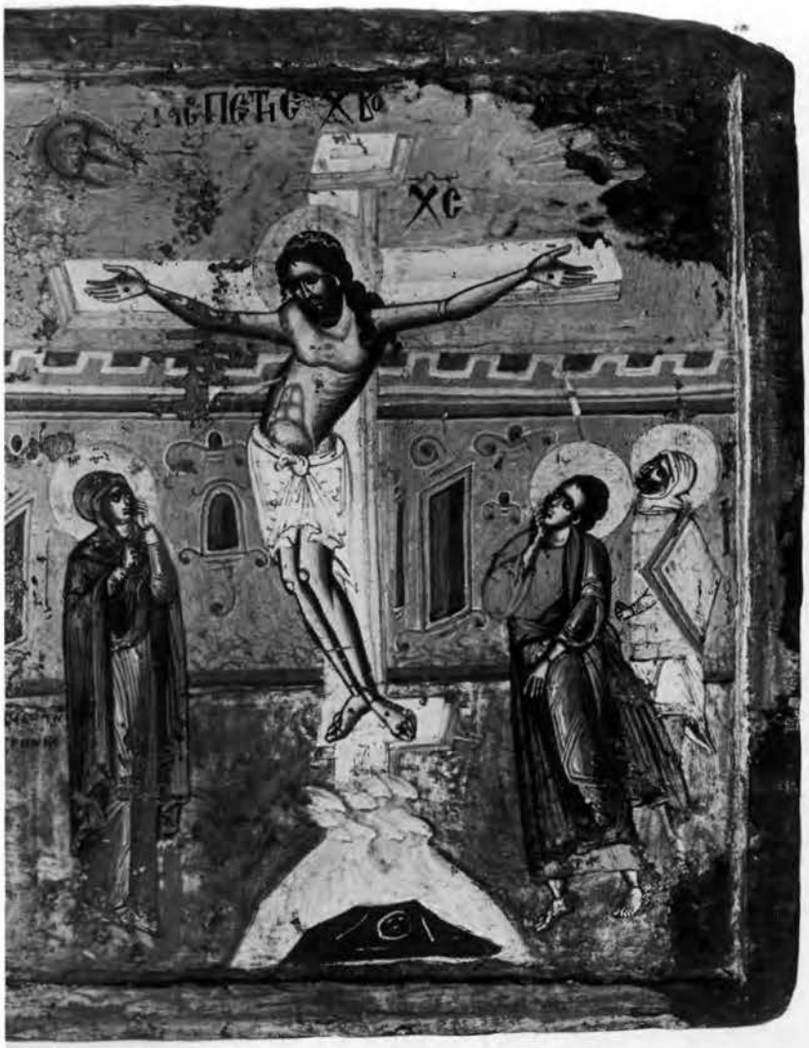

49
Икона Христовоі Распећа, прва половина XVII века, И-28

50
Икона Христовоі Крштења, прва половина XVII века, И-55

51
Икона Смрти и одела Стефана Дечанског, прва половина XVII века, обновљена 1813, И-48

52, 53
54

52
Икона Христа Спаситеља на убрусу (Нерукотворени образ), XVII век, И-26

53
Икона св. Стефана Дечанскоі, крај XVII — почетак XVIII века, И-33

54
Икона св. Георгија на коњу, крај XVII — почетак XVIII века, И-58

55
Икона Каменовања св. Стефана, обновљена 1783, И-43

56
Икона св. Николе и св. Стефана Дечанскоі, XVII век, пресликао је А. Лазовић почетком XIX века, И-45

57
Икона Богородице Тројеручице, сликао А. Лазовић почетком XIX века, И-79

63
Икона Крунисање Богородице, крај XVIII — почетак XIX века, И-74

55, 57
56, 63

58
Оковани диптих са иконама Богородице Тројеручице и св. Тројице са три главе, сликао А. Лазовић, почетак XIX века, И-50

59
Оковани диптих са иконама Богородице Одигитрије и св. Тројице, сликао Симеон Лазовић, почетак XIX века, И-49

60, 61
62, 64

60
Икона св. Три јерарха, почетак XIX века, И-72
61
Икона Христа Спасиоеља на убрусу, оков рад Михаила Тимофејева, прва половина XIX века, И-75
62
Икона арханђела Михаила, крај XVIII — почетак XIX века, И-51
64
Икона Исуса Христа, крај XVIII — почетак XIX века, оков из 1845, И-47

Предмети од метала

Опшша размашрања

Једну од највећих и најдрагоценијих збирки дечанске ризнице чине предмети од метала. Одувек изузетно цењени, између осталог и због своје скупоцености, црквени сасуди и утвари од сребра, позлаћеног сребра или злата, украшени драгим и полудрагим камењем, горским кристалом, бисером, емаљем, пастом, искуцавани, гравирани, ливени или израђивани у некој другој техници, спомињу се у даровним повељама, биографијама, тестаментима и другим средњовековним изворима.[1] Говорећи о дарежљивости манастирских ктитора, средњовековни писци истичу пре свега „св. сасуди сребрне и златне" које су они штедро поклањали својим задужбинама. Исти је случај и са Дечанима; у све три сачуване дечанске повеље и у обе краљеве биографије наводе се такође овакви предмети, којима је краљ Стефан Урош III обдарио свој манастир.[2]

Као што је већ речено, и у дечанској ризници се није сачувао ниједан предмет од племенитих или других метала из првог слоја ризнице. Период од XVI до XIX века је време у коме је настао најдрагоценији део дечанске збирке од племенитих и других метала.

Значајну скупину у овој збирци чине *чаше* — у облику плитких зделица округлог облика, без стопе или са сасвим ниском стопом. Већина дечанских примерака је од сребра или сребрне легуре са делимичном позлатом. У народу су овакве чаше познате још под два имена — „саплак" и „тас". Према својој многострукој намени, овакве чаше се деле на ктиторске, славске или свечарске, за служење при столу, за сакупљање прилога у цркви, а биле су и у приватној употреби па се њима пила вода на путу и вино у кући. За њихово коришћење у проскомидији нема још увек довољно доказа.[3]

У Дечанима има 13 чаша. Преко литературе и изложби највише је позната чаша новобрдског митрополита Виктора[4], која има забележено и време даривања — од 1. септембра 1592. до 31. августа 1593. године. Чаша, као што се види из натписа на њој, није те године морала и бити сакована, већ ју је тада купио митрополит Виктор и приложио Дечанима за вечно сећање на старца Петронија. Чаше поклањане за покој душе служиле су обично калуђерима при столу[5], иако би се веома раскошна израда овог предмета супротставила помисли о његовој свакодневној употреби. Први део натписа на овој чаши је помало нејасан, чак и нејасно писан. Јован који се ту помиње могуће да је био њен претходни власник. Ова сребрна чаша, богато декорисана разврежалом лозицом у коју је уплетено 27 животиња и птица, које заједно представљају сцену лова, са, сада изгубљеном, фигурицом јелена или овна причвршћеном за њено дно, нема на жалост пунце (жига) или било каквог другог знака на основу ког би се могло одредити њено порекло, односно припадност одређеној радионици. Због сличности са пунцираним дубровачким радовима, Бојана Радојковић се залаже за њену дубровачку провенијенцију[6], везујући је и за чаше ископане у Новом Брду, које поседују и оријенталне елементе као и Викторова чаша, тумачећи ту појаву делатношћу

[1] О томе види опширније Б. Радојковић, *Метал средњовековни*, Историја примењених уметности код Срба I, Београд 1977 79—97, М. Шакота, *Ризница манастира Бање код Прибоја*, Београд 1981, 29—30.

[2] Вид. уводно поглавље.

[3] О томе вид. опширније, М. Шакота, *Нав. дело*, 75—76.

[4] Доста опширна библиографија дата је у каталошкој јединици.

[5] М. Шакота, *Нав. дело*, 76.

[6] Уп. *Српско златарство XVI и XVII века*, Нови Сад 1966, 152 и на другим местима.

4 Детаљ натписа са чаше митрополита Виктора (М-7)

дубровачких златара у Новом Брду. Оваквом веома прихватљивом закључку не би, без неких нових елемената, имало шта да се дода. За жаљење је што се осим Викторове чаше није сачувала ниједна друга српска чаша из XVI века тако високих уметничких квалитета која би се у исто време могла са сигурношћу приписати некој од наших златарских радионица.

Чаша М-8 представља пример славске или свечарске чаше, и то оног типа где су у аркадама уместо апостола и светитеља постављене сцене из лова и борби животиња, као симболи борбе између добра и зла. Она је једна од најлепших сачуваних чаша ове врсте код нас. Њене најближе аналогије налазе се у Мађарској, у Националном музеју (инв. бр. 1929.36, 1913.13) из времена султана Селима, 1573/4. године, с том разликом што су на њима приказане само животиње, а не сцене из борби и лова.[7] Бојана Радојковић сматра да је чаша настала под утицајем персијске уметности.[8] Већи број типски веома сличних чаша налази се у Археолошком музеју у Софији[9], затим у самостану у Фојници у Босни[10] итд., што потврђује већ поменути закључак да су овакве чаше биле широко распрострањене на Балканском полуострву.

Шеснаестом веку припадају и чаше М-12 и М-13. Прва, са грифоном на дну и са шест птица у храстовом лишћу око централне представе, је по стилу готичка, без било каквих оријенталних примеса. Б. Радојковић је датује у XVI век сматрајући да је производ херцеговачке радионице. Као веома блиску аналогију доноси и чашу Смирнова из Белоречанског Кургана на северном Кавказу.[11] Да и ова чаша припада кругу чаша насталих приближно у време султана Селима II, 1566—1572[12], показује већ поменута чаша из самостана у Фојници, која представља својеврстан прелаз између чаше М-8 и чаше М-12, тиме што је по тематици ближа првој, а по изгледу јако слична другој, чак до те мере да се неки елементи дословно понављају и на једном и на другом примерку.

Чаша М-13, која на пупку има плакету са два ждрала у лету, веома је деликатно изведена, поготову ждралови чији се цртеж одликује изузетном лакоћом. Ова се чаша не везује ни за једну сачувану чашу код нас, па се може веровати да је увезена са истока.

Остале чаше, у овом смислу речи, у збирци настале су у XIX веку. Најстарија датована међу њима је чаша мајстора Ђанка из Тетова (М-9), коју су Дечанима даровали поклоници св. Краља, тетовски грађани 1802. Украшена је цветном орнаментиком и са дванаест апостола у аркадама, који су стилизацијом сведени до апстракције. Ова чаша представља пример декаденције тзв. славских или свечарских чаша, где се подражава стари модел, иако је његов смисао већ увелико заборављен. Од некадашњих фигура са натписима, који су појединачно објашњавали сваког апостола, остали су само антропоморфни облици који једва подсећају на људске фигуре.

Чаше М-10 и М-11 су међусобно веома сличне. Са двоглавим орлом у средини и стилизованим цветовима лала у аркадама, ове чаше сведоче већ о потпуној дегенерацији стила, јер изузев орла, који је и сам стилизован тако да подсећа и на лептира, оне више никакве везе немају са негдашњим украсом чаша. Машта је пресахла, орнамент се монотоно понавља, осећа се да је индустријска производња на помолу. Чаша М-10 има натпис да ју је 1840. саградио Игњатије Дечанац. Како се и на Калиниковом крсту (М-50) потписао такође Игњатије, има основа да се поверује да се Игњатије бавио кујунџијским занатом. Овај дечански јеромонах дошао је 1826. године из Грчке, како је сам записао на стубу дечанске цркве[13], а умро је 1881. у Дечанима.[14]

[7] G. Fehér, *L'artisanat sous la domination ottomane en Hongrie*, Budapest 1975, сл. 45 до 51, стр. 19; Исти, *Принос към изучаването на златарството на Балканите от XVI—XVII в.*, Известия на Археологически Институт, София, 1970, 36—51.

[8] Б. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, 153.

[9] Г. Фехер, *Принос км изучаванетто*, 36—51.

[10] M. Karamehmedović, *Umjetnička obrada metala*, Sarajevo 1980, сл. 4.

[11] Б. Радојковић, *Сребрне чаше српскоі порекла из белоречанске некрополе*, Зборник МПУ 16—17, 1972—1973, сл. 9, стр. 32—33.

[12] Познато је да је у XVI веку владао обичај да султани у својој младости уче неки занат. Тако су Селим I (1512—1520) и његов син Сулејман Величанствени (1520—1566) изабрали златарство — кујунџилук. Сви су они помагали златаре значајним поруџбинама. Селим II, Сулејманов син (1566—1574) такође је следио ту традицију. За време његове владавине на окупираним територијама златарство је достигло свој врхунац. Гравирајући његово име на златарским израђевинама, златари су тако изражавали своју захвалност и поштовање према султану. G. Fehér, *L'artisanat sous la domination ottomane*, 23.

[13] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 16.

[14] Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 60. Био је сестрић митрополита Грка, kojег је наследио, и био је доста богат али тврдица. Пред смрт је сав новац и накит негде закопао. У зиду куле звонаре нађен је његов сат и неке сребрне ствари; вероватно су тада пронађене и ове две чаше.

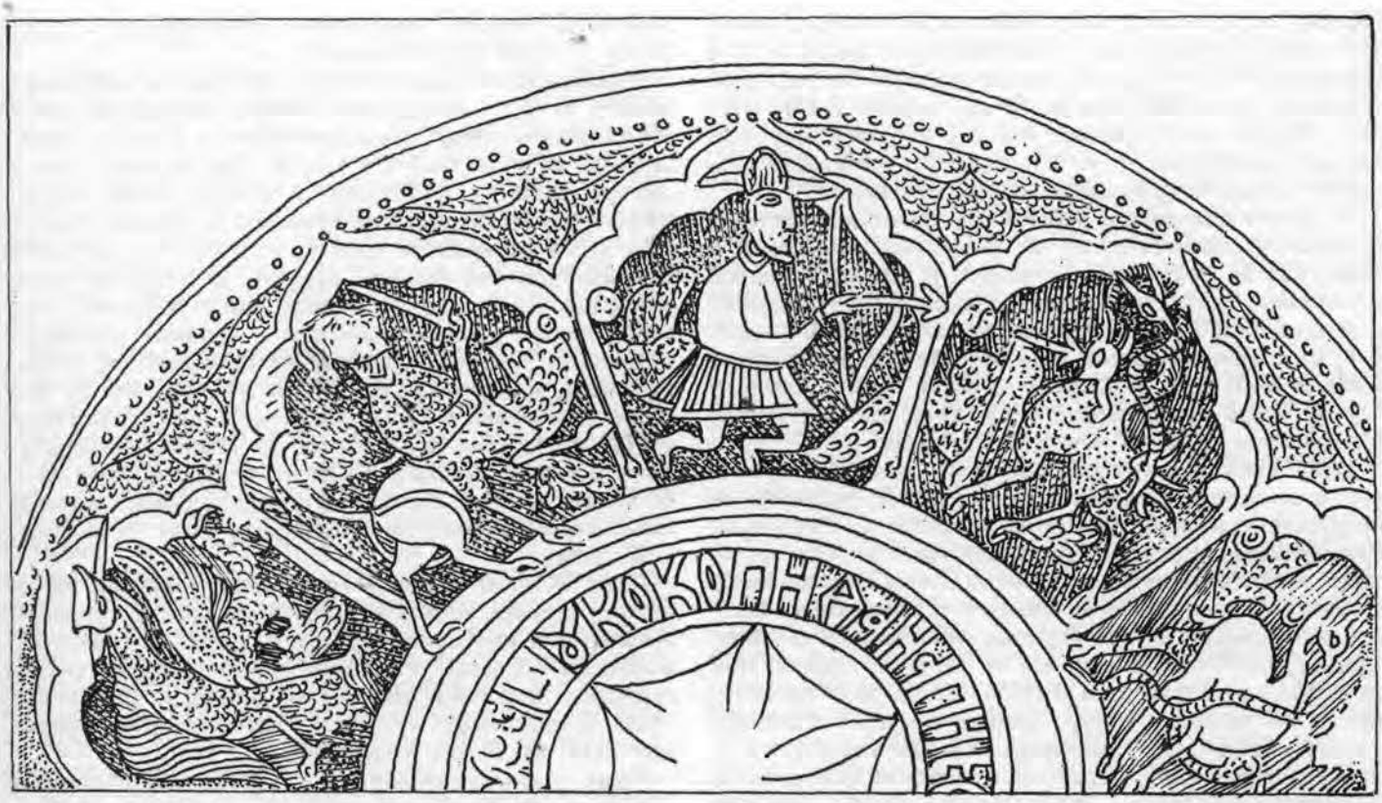

5 Детаљ чаше М-8

Чаша са јеленом без главе (М-14) из 1855. године показује да је поред ове јасно изражене силазне линије у развитку сребрних чаша, у време већ веома развијене производње стакла и порцулана, још увек постојало и осмишљено праћење традиционалних облика и украса старог српског посуђа. На овој чаши је сачувана стара симболика средишне сцене са јеленом који је победио змије, и ловне сцене унаоколо, и поред деформација у којима се огледа примитивност ликовног израза. Неразумљив текст у сиглама, који је на овој чаши изгравиран, могао би се растумачити као „Серафим настојатељ дечански 1855". То би био Серафим Ристић, који је 1850. и 1856. године поклонио Дечанима и два филигранска крста.

Другој половини, или можда чак крају XIX века, припада чаша јеромонаха Руфима, родом Тетовца (М-64). Ова чаша апостолског типа има фигуре апостола човеколиког облика, али толико стереотипне и међусобно истоветне, да оне и овде више представљају конвенцију неголи разумно понављање старих предложака. Овај јеромонах Руфим, презименом Серафимовић[15], јавља се на документима крајем XIX века у функцији заменика дечанског игумана, да би накратко, 1902. године, примио управу манастира. Зато се и ова чаша, коју је иначе радио кујунџија Сташко, може датовати у другу половину или пре у крај XIX века.

Овим би биле исцрпене све дечанске чаше старог типа. Чаша М-65 од легуре сребра, калаја и олова, украшена нијелом, са мотивима крупних цветова и ратних трофеја, сматрана је код нас руским радом. Међутим, изврсни познавалац руског златарства М. Постникова-Лосева, која је видела и проучила ову чашу, тврди да је она нашег порекла, настала само под утицајем производа московских радионица XVIII века.[16]

Чаша М-66, такође од легуре, украшена са спољне стране стилизованим арапским писмом, представља груб рад обичног занатлије, без веће уметничке вредности. Према аналогијама судећи, она може бити производ турске радионице с краја XVIII или почетка XIX века.[17]

Чаша са стопом М-67, без украса, архаичног је облика, као посуђе на фрескама, и као таква веома је ретка. Нема довољно елемената за њено датовање, можда је ипак из XIX века, али са архаизирајућим формама.

Чашом се називала и *тамјаница* М-6 украшена биљно-цветним орнаментом источњачке стилизације, са извесним барокним укусом. Својевремено је припадала Белајској испосници, што се може закључити на основу угребане белешке на њеном дну. Представља дело изузетне златарске вештине и техничке прецизности, чему је допринео и начин израде помоћу дубоког урезивања тако да мотиви стоје испупчени и осветљени, издвајајући се из мат пунциране основе. По својој изради, веома је блиска дечанском и сарајевском суду за теплоту, па вероватно и потиче из блиске или чак исте радионице. Осим орнаментике и облик је турски, са главом „химере" на угловима посуде.[18] Зато се и може претпоставити да је и она настала под утицајем турског, можда цариградског златарства XVI—XVII века.

Један од најлепших сасуда дечанске ризнице, предмет високог златарства какве поседују и излажу велики

[15] Л. Нинковић за Руфима Серафимовића каже да је родом из Тетова, *Братство лавре Високих Дечана*, 60.

[16] *Серебряние изделия ювелиров Сербии и Дубровника XV—XVIII вв в музеях Москвы и Ленинграда*, Зборник МПУ 15, 1971, 98.

[17] M. Karamehmedović, *Nav. delo*, 193, 447, сл. 201.

[18] Исто, сл. 15.

светски музеји као што су Викторија и Алберт музеј у Лондону и Ермитаж у Лењинграду, налази се и у Дечанима. То је *суд за теплоту* М-17. Још од прве изложбе уметничке обраде метала народа Југославије 1956. године, овај предмет улази у најужи избор златарских остварења, па је и доцније репрезентовао златарске предмете сачуване у нашим збиркама.

У облику бокалића с поклопцем, украшеног цветном и биљном орнаментиком, са змијастом дршком и 3 животиње на поклопцу, ова посуда је блиска осим већ поменутим, скоро идентичним примерцима у Лондону и Лењинграду[19] још и теплоти из манастира Бистрице у Трансилванији[20], затим посуди у Музеју свакидашњег живота XVII века у Кремљу и истој таквој посуди у Музеју старе српске цркве у Сарајеву, као и домаћој верзији овог суда у Тројици Пљеваљској.

Међу свим поменутим посудама дечански примерак је најлепши, нарочито због купастог поклопца са приказом пса који јури вука и пантера. Британски примерак има накнадно додат поклопац, а лењинградски, сарајевски и бистрички, међусобно веома блиски, имају плиће поклопце украшене биљним орнаментима. Примерак из Кремља је уз то украшен још и плавим емаљем. Лењинградска посуда има жиг са царском тугром, који га датује у време Селима II (1566—1574), па се по томе, као и по великом броју оваквих посуда у Топкапи-сарају у Истамбулу[21], закључује да је и дечанска теплота, на жалост без жига, пореклом из дворске радионице у Цариграду. И све ове друге сличне посуде које смо цитирали, осим оне у Кремљу која се датује у XVII столеће, сматра се да потичу из XVI века. Бојана Радојковић, упоређујући дечанску теплоту са смедеревском тамјаницом, датује је прецизније у двадесете године XVI века, време Султана Селима I (1512—1520).[22] Ова дечанска теплота нема записа да је припадала Белаји, као што се у досадашњим текстовима о њој наводи.

Један поклопац са овакве исте посуде (М-198), на коме је приказана иста сцена са псом који јури дивље животиње као и на дечанској теплоти, сведочи да је у Дечанима постојала још једна посуда истог стила, а вероватно и облика, која је на жалост изгубљена.

Као суд за теплоту, у Дечанима је, вероватно, служила и посуда од посребреног бакра у облику ибрика (М-70). Изгравирана цветовима јасмина, лале и ружице у стилу оријенталног барока, она има паралеле у Бугарској, као на пример, што су посуде из Етнографског музеја у Пловдиву, затим посуда из Хаџи-Илијине куће у Арбанасима, која је скоро идентична са дечанском[23], као и две сличне посуде из Шуменског и Трновског музеја.[24] На жалост, оне нису датоване, но судећи по начину рада и општем изгледу, дечански ибрик ће бити из XIX века.

Тас са поклопцем М-71, у облику руског „ставника", по техници израде повезује се са појединим дечанским ћивотима и пафтама, па се из тог разлога може приписати јужносрбијанској или македонској радионици с почетка XIX века. Оваквих посуда има и код Бугара и датују се од XVII до XIX столећа.[25]

Чашица за теплоту М-15, од сребра, са дршкама у облику змије, има барокни облик и декорацију истога стила. Веома сличан примерак очуван је у Пећкој патријаршији који, на жалост, такође није датован, али се сматра да је из XVIII века[26]. Четири овакве чашице из Музеја у Пазарџику публиковао је Д. Друмев, сматрајући да су служиле за вино на гозбама.[27] У Дечанима се, међутим, ова чашица користи за теплоту.[28] Није искључено да су овакве чашице имале и приватну намену, па су поклоном доспеле у црквену ризницу и промениле употребу. Чашице из Пазарџика су сличне дечанској, а нарочито бр. 577 и 579, које су са њом скоро идентичне. Ова последња је, на срећу, датована у 1767. годину, па се на основу ове аналогије закључује да и дечанска припада XVIII веку, уз напомену да су се овакве чашице израђивале у кујунџијским радионицама широм Балкана што показују примери из Метохије и Бугарске.

Хаџи Максим Деспић, чије је име записано на дечанској чашици, можда је позната личност. То би могао бити богати сарајевски трговац из друге половине XIX и почетка XX века[29], који је од раније постојећу чашицу поклонио Дечанима. Натпис на чашици је тако стилизован да није могуће утврдити у ком се својству помиње име неког Игњатија у њему.[29a]

Редак предмет сачуван код нас је *буклија* од калаисаног бакра М-72. Једноставно, са обе стране трбуха, украшена је са по једним крстом са крацима који се шире. Иако је овај крст старинског типа и његова употреба досеже чак до IX—X века, ова чутура има јасне аналогије у истој таквој посуди из Карлова у Бугарској сигурно датованој у XIX век, у којој су поклоници Христовог гроба доносили свету воду из Јерусалима.[30] По облику веома сличне, али по декорацији различите чутуре налазе се и у Требињском музеју и датују се у XIX и почетак XX столећа.[31] Како се дечанска и по облику и по декорацији везује за карловску буклију, најпре ће бити да је и њу донео из Јерусалима неки од бројних дечанских монаха који су у току XIX века путовали на хаџилук.

Сматра се да су из Палестине и две *оловне ампуле* које су се чувале у ћивоту Стефана Дечанског. Оне су у облику спљоштене амфоре са приказом Христа, светитеља и крста. Хемијском анализом је установљено да се у оваквим ампулама чувала крв мученика, уље из кандила палестинских цркава, света вода, свето миро и разне мирисне есенције. Овакве ампуле су доносили ходочасници из Јерусалима било као успомену, било ради лечења или у неке друге религијске потребе.[32] Леонтије Павловић, који је објавио дечанске ампуле,

[19] *Masterpieces in the Victoria and Albert museum*, London 1952, кат. 198, бр. сл. 198; Ю. Миллер, *Турецкий серебрянныи кувшинчик XVI в.* Сообшения Государственного Эрмитажа, XV, Ленинград, 1952.

[20] C. Nicolescu, *Argintaria laica si religioasa in tarile romane* (sec. XIV—XIX), Bucuresti, 1968, 42.

[21] Слика Топкапи-сараја са оваквим посудама код M. Karamehmedović, *Nav. delo*, сл. 63.

[22] *Турско-персијски утицај на уметничке занате XVI и XVII века.* Зборник ЛУМС I, Нови Сад 1965, 130—131.

[23] Д. Друмев, *Златарско изкуство*, Софија 1976, сл. 275—276.

[24] Исто, 277—278.

[25] Г. Бакърджиев, *Кована мед*, Софија 1957, сл. 6, прил 2, прил. 27, стр. 61.

[26] А. Василић — М. Теодоровић-Шакота, *Каталог ризнице Пећке патријаршије*, Приштина 1957, 23, Т. XIV/1.

[27] Д. Друмев, *Нав. дело*, сл. 576—579, стр. 603.

[28] Обавештење сам добила од дечанског игумана О. Јустина Тасића.

[29] Према препоруци рецензента проф. Војислава Ђурића, податке сам добила од академика др Александра Деспића, на чему му се још једном захваљујем.

[29a] Стилизација и палеографске одлике ишле би у прилог ранијем датовању овог натписа.

[30] Г. Бакрџијев, *Нав. дело*, 50, прил. 29.

[31] M. Karamehmedović, *Nav. delo*, сл. 43, стр. 108, 422.

[32] Л. Павловић, *Дечанске ампуле*, Зборник МПУ, 3—4, Београд, 1958, 103.

доводи их у везу са св. Савом и његовим путовањима по истоку.[33] Међутим, веома слична ампула од олова пронађена је приликом ископавања у Сталаћу 1977. године. Она је скоро истоветна са једном од дечанских ампула (М-194), а датује се у XIV—XV век и сматра се да је служила за свето миро.[34] По провенијенцији требало би да представља „солунски импорт, како се види по ареалу до сада откривених примерака".[35] Не улазећи у питање порекла дечанских ампула, а на основу јасне аналогије са сталаћком, предлаже се и за дечанске ампуле XIV век, као могуће време њиховог настанка.

Међу важне црквене сасуде спада сребрна *петохлебница*, или литијариј, која се употребљава на литијама за ношење хлебова, писаница, вина и уља. Ова петохлебница је израђена за Дечане у време игумана Христифора, који се о њој заједно са братијом трудио 1652—1653. године.[36] У основи израђена у готичком стилу, са чашама у облику готских торњића који имају купасте кровове, ова петохлебница поседује и јасно изражене елементе оријенталног карактера као што су изглед трикирије, са крупним горским кристалом, и изгравирани чемпреси на кровићима чаша. Ова петохлебница представља типични производ мешаног стила својственог српском златарству из друге половине XVI и XVII века. На основу сличности са студеничком и пивском петохлебницом, Бојана Радојковић је дечанску приписала златару Ивану Милићу из Чајнича.[37]

Према попису покретности из 1902. године, у Дечанима се налазило чак 9 *кадионица*. Четири од њих су биле „просте", како се каже у попису (иако није довољно јасно шта се под тим подразумева), две су биле руске нове, две срмене, тј. од чистог сребра, а једна, посебно подвучена, забележена је као: „једна кадионица са 5 кубета, св. Крала". Данас су у ризници две кадионице. Једна од њих би била од оних „срмених", док је друга са пет торњића свакако она тзв. кадионица св. Краља, као што се види, изузетно цењена у Дечанима почетком XX века, а вероватно и знатно раније.

Ова кадионица кована је и прорезивана у сребру, са филигранским тракама и ливеним фризовима и розетама изузетно је масивна. Иако скоро без изузетка израђена у готичком стилу, као што је уосталом и већина наших старијих кадионица, она по својој масивности, монументалности и одсуству елемената касне, расцветале готике, одступа од уобичајених сребрних кадионица код нас. По компактности маса и пропорцијама, везује се за бронзане кадионице које се обично датују у XIV век. Нарочито архаично делује њена посуда за жар са стопом, која, издвојено посматрана оставља утисак романичког пехара са готичким украсима. С друге стране, једну њој сличну, иако наравно и нешто друкчију кадионицу из манастира Савине, која је пореклом из Тврдоша, Б. Радојковић датује у крај XVI или почетак XVII века.[38] Најближе аналогије дечанској кадионици сачуване су, међутим, у Дубровачком приморју. Кадионица из Жупног музеја на Лопуду и кадионица из цркве Св. Марије у Пакљену на Шипану, које се датују у другу половину XV века на основу жига са ликом св. Влаха на Лопудском примерку[39] могу да наговесте да је дечанска кадионица, уколико није настала у некој од дубровачких радионица, остварена под снажним утицајем дубровачког златарства.

Друга сребрна кадионица, М-5, барокних облика и орнаментике, са четири двоглава орла, има на врху крст истоветан са крстовима на трикирији и дикирији Хаџи-Захарије, па је тај елемент, заједно са квалитетом сребра и помало нечистим начином рада, превагнуо да се она датује у почетак XIX века.

Чувен међу дечанским старинама је пар *Радивојевих рипида*, или пак рипида Кондо Вука. Радивоје, како се може разумети из натписа са рипиде, био је дародавац, а Кондо Вук мајстор златар. Обично се сматра да је Радивој био спахија, а у поменутом попису из 1902. године он се чак назива војводом.[40] Међутим, ни на једном његовом дару, а било их је више у Дечанима, није забележена било каква Радивојева титула. Кондо Вук је пак познат са још једног златарског дела — окова Јеванђеља манастира Витовнице из 1556. године.[41] Дечанске рипиде су настале 1569—1570. године и познате су јавности још из пописа Г. Ј. Јуришића из 1852[42], а Кондо Вука је као стваралачку личност идентификовао Иларион Руварац 1846. године.[43] Тада су то биле најстарије и најлепше рипиде у српској црквеној уметности. Најстарије више нису[44], али су и данас најлепше међу сачуваним рипидама по нашим збиркама. Исковане у позлаћеном сребру са приказом доста сложене композиције Небеске (Вишње) литургије, затим Христа Спасиоца, Богородице Елеусе и шестокрилог Серафима, са низом других представа у цветној лози оријенталне стилизације, ове рипиде представљају ремек-дело нашег златарства, које је извео изузетно даровити мајстор, сјајан цртач и вешт гравер. Његова уметност је пуна фантазије, а дух склон трансценденталном и мистичном. Но, ипак, он је био и човек свог времена, што се опажа нарочито у реалном приказивању одежди и инсигнија, затим црквеног намештаја и сасуда. Он чак успешно, иако на скученом простору, барата перспективом, наравно својствено правилима уметности којој је припадао. Варијације покрета и ставова код анђела и апостола су необично богате. Њему није стран ни приказ профила,

[33] *Исто*.

[34] Д. Минић, Р. Станић, О. Вукадин и С. Ђорђевић, *Средњовековни Сталаћ*, Крушевац, 1979 11 бр. 4, на стр. 18; Д. Милошевић, *Умешност у средњовековној Србији од XII до XVII века*, Београд 1980, 42, сл. 104.

[35] *Средњовековни Сталаћ*, 11.

[36] Како је година веома нејасна и писана словима стилизованим на примитиван начин, читана је на разне начине. Л. Мирковић је, додуше с оградом, мислио да је посреди 1663. година (*Старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Прасквице*, Годишњак Музеја Јужне Србије, Скопље 1937, 121), Б. Радојковић је опрезно ставила око 1670. године (*Српско златарство XVI и XVII века* 139, и *Српско златарство*, Београд 1981, 40). Ја сам чинила највећу грешку читајући 1600. годину (*Ризнице манастира у Србији*, 20). Тачну годину утврдила сам 1981. после чишћења петохлебнице у Музеју примењених уметности у Београду.

[37] *Српско златарство XVI и XVII века*, 139.

[38] *Исто*, сл. 82, стр. 125—126; Д. Медаковић, *Манастир Савина, Велика црква, ризнице, рукописи*, Београд 1978, сл. 71; ова кадионица је овде датована чак у прву половину XVIII века.

[39] Фотографије са основним подацима добила сам од Регионалног завода за заштиту споменика културе — Дубровник, посредство колегинице Дубравке Беритић, на чему се и овом приликом захваљујем.

[40] Сматрам белешке у овом попису доста важним. Све до 1902. године Дечани су континуирано живели и имали своју управу тако да се традиција могла непосредно преносити са старијих на млађе. Тек 1902. године, доласком руских калуђера у манастир, тај вековни континуитет је прекинут, а тиме и традиција.

[41] Б. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, 111—112.

[42] *Нав. дело*, 69—70.

[43] *Примедбе на извештај о српским црквеним старинама на Будимпештанској изложби*, Старинар, год. III, бр. 3, Београд 1886, 101.

[44] Бањске рипиде откопане 1974. године су старије од њих за 10 година (уп. М. Шакота, *Ризница манастира Бање*, 40—46).

6 Детаљ натписа са Радивојевог путира

ни полупрофила, ни искорака, ни фигуре у ходу. Необично лепо црта руку која је увек крупна, наглашено витких прстију. Чак и шестокрили Серафим има дивне људске шаке којима држи рипиде. Вероватно су Кондове рипиде најбоље што се из златарства XVI века код нас сачувало. Његов стил је и раније подробно анализиран и проналажени су многобројни узори који су на њега могли утицати, од персијске минијатуре, преко средњовековног живописа српских цркава, до Вуковићевих штампаних издања.[45] Но све те поуке, уколико их је заиста примао, умео је овај врсни златар да сажме у један свој лични, непоновљиви стил, који и поред заиста исламске орнаментике, обола његовог времена, делује целовито и хармонично. Његова теолошка обавештеност, која избија из многобројних симболичних приказа и литургијских текстова, мало изненађује с обзиром на његов статус световног лица — занатлије. Но ми заиста мало знамо, а често гајимо и погрешне представе о нашим средњовековним уметницима.[46]

Од два преостала пара рипида у Дечанима вредношћу се издвајају рипиде М-2 из 1730. године. Оне су биле израђене за Пећку патријаршију и није познато кад су и зашто пренете у Дечане. О њима као старини у Дечанима први говори Г. Ј. Јуришић[47], а затим Макензијева и Ирбијева[48] и М. С. Милојевић.[49] Ове рипиде представљају типично грчки рад[50] са ажурираном биљно-цветном подлогом и аплицираним ливеним серафимима и херувимима. Натпис чисто српске редакције обавештава да су ове рипиде сковане од кутије свете цркве скопске, што ће рећи сакупљањем прилога у скопској цркви за обнову похаране пећке ризнице, а обавештава и о настојањима патријарха Арсенија IV у том правцу. Саме рипиде представљају бољи кујунџијски рад XVIII века, који се ослања на грчку традицију из XVII столећа, без видљивијих продора барокних утицаја.[51]

Већ помињани Радивоје, дародавац рипида, поклонио је Дечанима и *путир*, и то годину или две раније, тј. у времену између 1. септембра 1567. и 31. августа 1568. године. Као једно од најлепших дела стилског синтетизма у српском златарству, овај путир је већ свестрано обрађен и нађено му је одговарајуће место у развоју српског златарства.[52] Израђен од позлаћеног сребра, по облику чисто готички, какви су му и стопа, чаша, нодус и фриз резаних палмета око чаше, он има цизелирану и у емаљу изведену орнаментику руми-стила, насталу под утицајем турске уметности. Мајстор овога путира није познат. Чак и аналогије са пивским путиром и петковичким јеванђељем[53] као и са делима Кондо Вука[54] не чине ми се довољно убедљиве. Суптилност којом одише ово златарско дело, начин размишљања приликом његове израде, а нарочито декорисања, затим сами орнаментални мотиви, натписи и дуктус слова, техничка изведба, деликатни потез руке и, што је најважније, оно унутрашње специфично зрачење које не одају сва, па ни истакнута дела нашег златарства, повезују овај путир са крстом митрополита Дионисија из Бање, који је настао тако рећи истовремено, можда исте, можда следеће године, тј. 1568—1569. године[55], али од мајстора чије нам име није познато.

Још два путира у Дечанима заслужују пажњу. Оба су руска, из московских радионица. Старији међу њима је од позлаћеног сребра, украшен ажурираном врежом

[45] Б. Радојковић, *Нав. дело*, 110—112.

[46] В. Петковић — у дечанској монографији (I, стр. 9) тврди да у Дечанима постоје два пара Радивојевих рипида. Једне су ове о којима је реч, а друге би биле неке из 1562. године. Ово понавља и у својој књизи *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, на стр. 87. Нико нигде више о томе не говори (Јуришић, Мирковић, Радојковић). Нису затечене у Дечанима ни приликом пописа ризнице. Биће да је посреди нека омашка код В. Петковића.

[47] Г. Ј. Јуришић, *Дечански првенац*, Нови Сад, 1852, 70.

[48] *Путовање по словенским земљама Турске и Европе*, Београд, 1868, 317.

[49] *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, Београд, 1877, 51

[50] Уп.: Γ. Οἰκονομάκη-Παπαδοπούλου, Ἐκκλησιαστικὰ ἄργυρα, Ἀθῆνα 1980, сл. на корицама, сл. 18. и 20.

[51] *Исто*, сл. 20.

[52] Б. Радојковић, *Српско златарство*, 152—153; Иста, *Ризница Пивског манастира*, Старине Црне Горе, I, 1963, 53 и др.

[53] Б. Радојковић, *Ризница Пивског манастира*, 53.

[54] Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 120.

[55] Ову идеју сам изложила већ говорећи о Дионисијевом крсту (уп. *Ризница манастира Бање*, 100).

и са девет медаљона са представама Деизиса, Христових мука и Распећа, рађен у барокном стилу, и према жиговима је дело мајстора Михаила Андрејева из Сиромјатне слободе у Москви, чија позната дела потичу из 1706—1721. године.[56] У недостатку ближих одредница, ове године сам ставила као приближне времену израде и овог путира. Други путир је жигом датован у 1860. годину и он је од позлаћеног сребра, украшен медаљонима са Деизисом и четири јеванђелиста. Његови жигови нису могли бити разрешени, јер не постоје у попису жигова руских златарских радионица. На њему нема никаквих записа који би нас могли уверити да је овај путир поклоњен Кирилу Андрејевићу, дечанском епитропу, баш онда кад је боравио у Русији 1860—1861. године, иако је то сасвим вероватно.

Већ сам раније поменула да је Радивој поклонио Дечанима осим рипида и путира још и звездицу и ложицу. Ложице више нема у Дечанима, али је *звездица* сачувана. Она је од позлаћеног сребра, представља фини рад који по материјалу, техници, дуктусу изгравираних слова натписа и деликатности извођења припада истом мајстору који је израдио и путир. Друга звездица у Дечанима из 1789. године је знатно грубљи рад у сребру. Према натпису, поклонио ју је дечанској Лаври извесни Петар Радисављевић.

Неколико сребрних и позлаћених *окова* значајан су део дечанске ризнице. У стручној литератури до сада је тако рећи једино познат оков монаха Кентириона из 1644. године. Цео изведен у позлаћеном сребру са представом Христа Пантократора и Вазнесења, овај се оков на основу доста сигурних паралела приписује пожаревачком златару Нешку Пролимлековићу.[57] Представља солидно дело српског традиционалног златарства и има доста значајно место у историји окованих повеза књига. Иконографски богато, технички вешто, по цртежу доста примитивно, оно својом пластичношћу, као и датовањем годином од Христа, ипак навешћује ново време и нова стилска струјања која собом доноси.

Старом српском златарству припада и пет сребрних плакета, М-20, прикуцаних преко кожног повеза Белајског четворојеванђеља. Технички вешто изведене, у релативно високом рељефу, ове плакете нису прављене за књигу на којој се данас налазе, већ су однекуд узете и накнадно на њу стављене. По стилу израде најпре се могу везати за XVII век.

Осамнаестом веку припадају два окова. Један од њих који је заједно са књигом, припадао Јовану Георгијевићу, тада патријарховом архиђакону, који га је 1744. године својеручним записом одредио као дар босанском митрополиту Гаврилу Михајловићу (Михићу). Постављен је преко црвеног сомота са сценом Христовог Распећа и Васкрсења, израђен вешто, али техником ливења, у стилу католичког барока, са елементима рококоа, и вероватно је дело неке бечке радионице иако на њему нема жига. Пошто је књига штампана 1737. године, оквирно датовање овог окова било би између 1737. и 1744. године. Други оков је такође од сребра, са представама Распећа и Васкрсења, али изведеним у стилу грчког барока. Према запису на копчама, исписаном истом бојом која је употребљена и за бојење детаља на окову, њега је израдио Симеон јеромонах, можда на основу грчког предлошка. Како се на последњем листу записао Мојсеј архимандрит као власник ове књиге 1768. године, а при том је сама књига штампана у Москви 1765, ове корице се такође приближно могу датовати између 1765. и 1768. године. Симеон јеромонах би могао бити исто лице са истоименим јеромонахом који се, као угледан члан дечанског братства, помиње на његовом челу 1772. године, приликом заклињања на верност манастиру.[58] Да ли је он истоветан и са јеромонахом Симеоном Дечанцем који је обновио икону Каменовања Стефана Дечанског 1783. године, а затим и са јеромонахом кир Симеоном Живковићем који се трудио о изради једног дечанског крста 1786. године, не може се доказати, иако је доста вероватно. У сваком случају, овај оков, рађен у дубоком рељефу чисто и спретно, по барокној иконографској шеми, са српским и грчким сигнатурама, по квалитету израде чак доста високо рангиран, чинио би част дечанској кујунџијској радионици ако би се могло доказати да је у њој заиста и настао.

Два окова из XIX века захваљујући записима и жиговима потпуно су јасна. Њих је заједно са књигама — апостолом и јеванђељем — набавио у Русији дечански епитроп Хаџи Кирил Андрејевић 1861. године. Исковани у позлаћеном сребру, са медаљонима рађенима у нијелу, у којима су религиозне композиције и појединачни ликови, ови окови имају пунце са иницијалима мајстора Л. Ф. и пробирног мајстора И. А., као и са годином 1861. Мајстора Л. Ф. нису успели да идентификују руски стручњаци, иако знају за једно његово дело из 1856. године[59], док је пробирни мајстор Иван Авдејев познат и он је на том послу радио од 1852. до 1862. године.[60] Ова два иначе међусобно веома слична окова припадају високом и луксузном руском златарству, са карактеристичном употребом „черни" (нијела), истакнуте и омиљене руске технике.

По броју знатну збирку предмета од племенитих метала чине *ћивоти* са моштима и другим реликвијама. Има их 16, што целих, што непотпуних. По временској и стилској одредници веома су блиски међу собом, јер сви, са малим изузетком, припадају XIX веку и стилу тада доста распрострањеном у домаћим радионицама, тзв. сеоском бароку насталом под левантинским утицајем. Ћивоти су у облику кутије од сребра са равним или засвођеним поклопцем, и уколико су цели и са моштима, онда имају и капак са прорезима који прекрива мошти тако да се оне могу видети. Кутија је декорисана озго и са бочних страна, као и капак, који не мора бити истовремен са кутијом, већ може бити и старији и млађи од ње. На њему су обично изгравирани натписи који објашњавају припадност моштију и других реликвија, као што су на пример честица Часног дрвета, крв Стефана Дечанског и сл. Неколико ових ћивота пружају доказе и јасне знаке да су из крушевске, нишке или сарајевске радионице, а ћивоти из Бугарске[61] и Грчке[62] потврђују да је постојао јединствени манир у изради ових кутија са моштима, тако рећи на читавом Балкану.

Као најчешће представе на дечанским ћивотима појављује се лик Стефана Дечанског, и представа ротонде,

[56] Р. Голдберг, Ф. Мишуков, Н. Платонова, М. Постникова-Лосева *Русское золотое и серебряное дело XV—XIX вв.*, Москва 1967, 186.

[57] Б. Радојковић, *Српски окови јеванђеља XVI и XVII века*, Зборник МПУ, 3—4, Београд, 1958, 60—62; Иста, *Српско златарство*, 135—137.

[58] Види поглавље „XVII и XVIII век", под годином 1772.

[59] *Русское золотое и серебряное дело*, 186.

[60] *Исто*, 178.

[61] Д. Друмев, *Нав. дело*, сл. 212—150.

[62] Γ. Οἰκονομάκη-Παπαδοπούλου, *Нав. дело.*, 41—42.

цркве над Христовим гробом. Један од ових ћивота има доста ретку композицију која је преузета са корица јеванђеља.

Најстарији ћивот, односно његов део — капак за мошти, је из 1755. године. Украшен позлаћеним филиграном и полудрагим камењем, овај капак чува дуборезну кружну панагију, моћник у облику металног крста, и вилицу Григорија Ниског. Димитрије ђакон који је оковао ове реликвије у Сарајеву, може бити да је то својеручно урадио иако термин „окова" допушта да је Димитрије само поручио ово дело у некој од сарајевских радионица. Сама кутија ћивота, са стилизованом ротондом као централним мотивом у биљним и цветним орнаментима, по сличностима са другим датованим ћивотима може се ставити у прву половину XIX века.

Најстарија датована кутија ћивота је из 1800. године. Она је необична, јер је по композицији и садржају истоветна са корицама јеванђеља из XVIII—XIX века. У средини је приказано Христово распеће, а у угловима четири јеванђелиста са симболима. Сигнатуре су грчке. Стилску аналогију овом ћивоту налазимо на корицама Јеванђеља у 1776. године у Софијском црквеном музеју, које такође има грчке сигнатуре, као и на неким другим корицама XVIII века.[63] Да је горња плоча са необичном композицијом начињена баш за ћивот, а не за корице, па прилагођена ћивоту сведочи оријентација медаљона у горњим угловима, који су усмерени одоздо нагоре, јер је кутија начињена тако да се посматра одозго, док су на корицама јеванђеља сва четири угаона медаљона једнако оријентисана, тако да би се корице посматрале постављене усправно. Капак који прекрива реликвије је настао 1806. године у српској радионици, како се може судити по сигнатурама. На њему је поред године још и украс од полудрагог камења. Овај ћивот је сачињен да би поред моштију св. Пантелејмона, св. Алимпија Столпника, св. Врача и честица Часног дрвета чувао и велику манастирску светињу — крв Стефана Дечанског.[64]

Друга значајна манастирска реликвија су мошти руке св. Теоктиста — краља Драгутина Немањића. Има података да је 1745. године отворен гроб краља Драгутина у капели Ђурђевих ступова код Новог Пазара[65], а А. Ф. Гиљфердинг је забележио и легенду, коју је чуо у Новом Пазару, да је Драгутинове мошти украо један новопазарски хришћанин по имену Знобић да би их у деловима распродао. За тај грех породица је примила казну, јер је до Гиљфердинговог времена потпуно изумрла.[66] Један од тих делова доспео је и у Дечане. На кутији, супротно очекивању, није приказан краљ Драгутин, већ Стефан Дечански, јер су приложници из Ниша Стојиљко, Рада, Ђурана, Стана и Дафина наменили кутију са моштима Дечанима. Капак је у облику руке са отворима кроз које се виде мошти и он је у потпуности позлаћен, док је златним везом и шљокицама извезен покривач за мошти. Кујунџије Таса и Јова израдили су један од лепших дечанских ћивота, као што смо рекли, са централном композицијом Стефана Дечанског. Мотиви лозе, испупчених розета и јерихонских ружа, иако у строгом, помало монотоном, распореду, прецизно су искуцавани, иако композиција Стефана Дечанског показује већ да је извођење светитељске фигуре и лика био превише тежак задатак за ове кујунџије.

Још четири ћивота имају на поклопцу лик Стефана Дечанског. То су М-27, М-28, М-29 и М-31. Сви су они међусобно толико слични, са скоро незнатним разликама, да их је извесно израдио кујунџија Георгије Николајевић из Крушева, који се 1850. године потписао као мајстор ћивота М-31. Стереотипност мотива и ликова, натурализам у приказивању цвећа и воћа које чини основни садржај орнаментике на ћивоту и солидност мајсторског извођења, типичне су одлике мајстора Георгија Николајевића.

Изузетно фини рад представља ћивот дечанског архимандрита Калиника, који га је „соградио" 1830. године. Овде је термин „соградити" употребљен у специфичном значењу — откупа, куповине већ готовог производа, јер у другом натпису на доњој страни кутије каже се да је овај ћивот „соградио рукоју" Томо Јанушковић 1819. године у селу Крушеву. Кад је Калиник набавио овај ћивот, или бар кад је изгравирао текст, а то је сигурно било одмах по набавци предмета, ћивоту је било већ 11 година. Овај други натпис је чак и намерно кварен, као да је неко настојао да укине његову важност за утврђивање старости, а можда и порекла предмета. Овај ћивот по сјају сребра, складности облика и чистоти израде спада међу најлепше, ако није и најлепши ћивот у дечанској збирци. О архимандриту Калинику доста знамо. Презивао се Грабуловић и био је родом из Прилепа. Године 1827. помиње се као јеромонах, 1830. је архимандрит, а 1843. је још увек у Дечанима, живећи одвојено од братства са мајком монахињом Зинофијом. Био је веома богат, што потврђују и његови прилози манастиру[67], као што су два стојећа крста, један литијски крст и овај ћивот.

Не зна се тачно када је настао ћивот за мошти св. Харалампија, Алимпија Столпника и св. Томе, (М-90) али је 1820. већ припадао јеромонаху Јоаникију Дечанцу. Сав превучен густом преплетеном и строго систематизованом орнаментиком са централном композицијом храма Христовог гроба који је сигниран као манастир Дечани, овај ћивот представља рад вишег уметничког квалитета него што се обично јавља на ћивотима. Име Анђела јереја, изгравирано на поклопцу, можда припада мајстору овог ћивота, ако не подсећа на ранијег његовог власника. Сличан рад је ћивот из Рилског манастира изграђен у Панађуришту 1823. године[68].

Ћивот за мошти св. Мартирија (М-26) има доста ретку представу Агнеца на путиру, израђену на горњој површини поклопца, док је са његове унутрашње стране у високом рељефу Богородица Знамениије, сигнирана као Покров Богородице. Према натпису на горњој страни поклопца, овај ћивот је 1841. године припадао манастиру Карпину[69] у Кумановској кази (срезу). Са унутрашње стране поклопца потписан је Стојиљко Деспотовић и наведена година 1849, тако да би се могло поверовати да је Стојиљко израдио ову представу Богородице са серафимима. Остали ћивоти нису датовани и сви припадају радионицама Србије и Македоније из прве половине или средине XIX века. Изузима се само ћивот

[63] Д. Друмев, *Нав. дело*, сл. 83—85, 89, 99, стр. 347.

[64] О реликвији крви Стефана Дечанског вид. Л. Павловић, *Дечанске аиуле*, 103.

[65] В. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повеснicу српског народа*, 114.

[66] А. Ф. Гиљфердинг, *Путовање по Херцеговини, Босни и Старој Србији*, Сарајево 1972, 131.

[67] Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 49—50.

[68] Д. Друмев, *Нав. дело*, сл. 124, стр. 348.

[69] Манастир код села Ораха у области Куманова са црквом Ваведења, В. Петковић, *Преглед црквених споменика*, 145.

за мошти руке св. Никите, са унутрашњим капком од позлаћеног филиграна, који је жигом петроградске фабрике В. Морозова датован у другу половину XIX века.[70]

Сасвим по страни од ових ћивота стоји ковчежић од гвожђа са кровом на четири воде, исликан приказима Срба светитеља — Стефана Дечанског, цара Уроша, св. Симеона, св. Саве, краља Милутина, цара Лазара, архиепископа Арсенија и праведног Јоакима. Овај ћивот је у Вршцу дао да се наслика јула 1763. године за манастир Дечане, вршачки епископ Јован Георгијевић. Исте те године Георгијевић је поручио да се минијатурама исте садржине ислика параклис Стефану Дечанском, који је такође послао Дечанима.[71] Како је утврђено, ове минијатуре, иако нису потписане, дело су придворног Георгијевићевог сликара Николе Нешковића.[72] Када се ликови Срба светитеља, као остаци веће сликане декорације на овом доста пропалом ћивоту, упореде са Нешковићевим минијатурама, запажа се да су они иконографски, па и стилски доста блиски, те ми се чини да нећемо погрешити ако и њихову израду приписимо Николи Нешковићу. Тиме се још једно дело уврштује у круг „барокизираног култа" Срба светитеља, који је развијан највише залагањем Јована Георгијевића[73], великог дародавца Дечана и уметничког мецене у најширем смислу речи.

Обимна и значајна група у збирци металних предмета су *крстови*. Има их 22, углавном целих; два су без стопе, а један без дршке, док су се у збирци нашле још две стопе које не одговарају овим оштећеним крстовима. Без изузетка, они су стојећи, дуборезни, оплаћени сребрним оковима који су у неким случајевима позлаћени. Рађени су највише техником филиграна и гранулације, затим искуцавања, цизелирања и гравирања, уз повремену употребу плавог и зеленог емаља на најраскошнијим примерцима и украсног, драгог и полудрагог камења. Што се тиче старосне границе, дечански крстови нису стари, бар не њихови метални окови. Најстарији је непотпуни крст М-85 који се може датовати у прву половину XVII века. Са дуборезним крстовима је други случај. Чини се да су неки, иако још нису довољно испитани јер нису могли бити вађени из окова, чак из XIV века (крст Стефана Дечанског), а више њих би могло припадати XVI—XVII веку (Душанов крст, М-53, М-54, М-92, М-85). Сви остали крстови потичу из XVIII или у највећем броју случајева из XIX века. Најстарији годином датован оков крста је из 1786. (крст Симеона Живковића), а најмлађи из 1896 (крст Мелентија Дечанског). Захваљујући потписаним радовима могле су се утврдити поједине карактеристике пећке кујунџијске радионице, којој припада већи број крстова из средине и друге половине XIX века. Један крст потиче из сарајевске радионице (крст Симе Ристића Габелића из 1806), а један из кратовске (крст јеромонаха Пајсија), док се на неким уочавају утицаји бугарских, највише ћипровачких и врачанских златара. Ова дечанска збирка може да послужи за изучавање развоја крстова поглавито у XVIII и XIX веку.

Поставља се питање где лежи узрок што старији крстови у Дечанима нису сачувани. Чак и тако славни и поштовани примерци као што су Душанов крст и крст Стефана Дечанског, који једним делом можда и садрже изворно дуборезно језгро (крст Стефана Дечанског), имају много млађе окове, као што и они крстови чији су дуборези из XVI—XVII века имају такође каснију оплату. Изгледа да је у Дечанима раније био знатно мањи број крстова, о чему би говорио сумарни попис у Проскомидији из 1777—78. године који бележи само 5 крстова у ризници.[74] То би одговарало и нашој данашњој процени дуборезних крстова, од којих би старија од XVIII века била четири: крст Стефана Дечанског, крст цара Душана, крст М-53 и крст М-54, док крст М-85 има и оков и дуборез из XVII века, чиме би данашње стање одговарало оном из друге половине XVIII века.[75] Сви остали крстови настали су углавном од 1786. па надаље. Међутим, тиме нисмо утврдили разлог зашто стари очувани дуборезни крстови имају нове окове. Један од могућих би био жеља за заменом због дотрајалости, нерепрезентативности, тј. одступања од рустифицираног укуса склоног китњастости који је био развијен у XVIII—XIX веку. Нешто слично оним мотивима који су нагонили калуђере, па и њихове епископе, да живопис XIII—XIV века прекривају новим из XVI или XVII, и још даље да овај из XVI—XVII пресликавају у XIX веку. Најречитији пример је Студеница, а да не помињемо безбројне остале. Дечанске фреске су у том погледу остале нетакнуте, али су зато крстови претрпели измене које је дух времена собом доносио. Покушај реконструкције и других могућих разлога за ове замене био би, чини се, залудан посао.

Овај проблем замене у најчистијем облику се испољава код крстова цара Душана и Стефана Дечанског. У ранијим поглављима смо детаљно описали значај крста цара Душана за дечанску ризницу и њено упознавање као и историју проношења овога крста кроз југословенске земље и Русију.[76] Из тога се сигурно може закључити да овај крст представља кључни предмет међу дечанским старинама и, поред ћивота са моштима Стефана Дечанског, најпоштованију реликвију манастира Дечана. Међутим, већ 1884. године Стојан Новаковић је изразио прве сумње у аутентичност овог крста, до којих је дошао критичком анализом палеографских и језичких особина натписа на њему.[77] Стручне анализе стила окова које је извела Б. Радојковић, а затим и други аутори, поткрепиле су ово Новаковићево гледиште о неаутентичности окова крста цара Душана, иако још није могло бити утврђено тачно време његовог настанка, као и разлози због којих је дошло до његове израде и замене аутентичног крста. Искован, ливен у позлаћеном сребру и у филиграну, украшен плавим и зеленим емаљем и крупним драгуљима, висок преко пола метра, овај крст представља на сваки начин репрезентативно дело у својој врсти. Дуборезни крст је лепо и чисто резан са јасним поретком, мирноћом и одређеним геометризмом у композицији. И поред ситних размера, радња сцена је постављена у простор помоћу јасно издиференцирана два или три плана. У трећем

[70] Фабрика Морозова основана је 1849. у Петрограду и била је једна од најбољих у Русији. Осим израде јувелирских производа, имала је специјализовано одељење за израду сребрних предмета. Постојала је до 1900-их година. *Русское золотое и серебряное дело*, 202.

[71] М. Шакота, *Два илуминирана рукописа из XVIII—XIX века у Збирци манастира Дечана*, Саопштења IV, Београд 1961, 57—62; Д. Медаковић, *Минијатуре параклиса из Дечана*, Старине Косова и Метохије II—III, Приштина 1963, 101—113 + 11 Т.

[72] Д. Медаковић, *Нав. дело*, 103—107.

[73] *Исто*, 113.

[74] Проскомидија, Л. 4а.

[75] Поглавље „130 година библиографије о Дечанима".

[76] Поглавље „Од 1800—1915. године".

[77] С. Новаковић, *Хералдички обичаји у Срба у примени и књижевности*, Годишњица Николе Чупића, VI, Београд 1884, 42—43.

7 Детаљ натписа са крста Стефана Дечанског

плану је обично зид са зупцима и готичком бифором или елемент пејзажа. Фигуре су резане у пуном рељефу, у логичном ставу и слободном покрету, те представљају праве мале дуборезне минијатуре. Овај дуборез највише личи на крстове ћипровачких радионица, радове златара Мавродија из 1600. и златара Николе и Пале из 1601. године[78], с тим што је дечански крст супериорнији у мајсторству извођења, суптилнији, композиционо пунији и усклађенији, иако је на истој иконографској и ликовностилској линији са ћипровачким крстовима из самог почетка XVII века. У центру овог дуборезног крста, испод Распећа, уклопљен је дрвени крстић величине 3,25 × 2 cm, са сценом Распећа у истрошеном дуборезу, који је убачен у крст онда када је овај крст рађен. Ово није усамљена појава. Сличан крстић с Распећем убачен је и у један крст из Пећке патријаршије.[79]

Окови крстова украшени емаљем јављају се на пространом подручју и у широком временском распону, тако да је појаву емаља тешко узети као било какву одредницу, иако се сматра да су они карактеристични баш за ћипровачке златаре.[80] Куле на крстовима, као архитектонске елементе који се јављају у функцији украса, налазимо од XVII па све до XIX века. Оне представљају евокацију „меморијалне архитектуре из Јерусалима, односно Светогробску ротонду, или у њој подигнуту едикулу над самим Христовим гробом".[81] Као украс на крстовима, овакве се ротонде најраније јављају на крстовима које су радили ћипровачки мајстори пресељени у Врацу, на самом почетку XVII века, тј. већ од 1600. године.[82] Најкарактеристичнији детаљ с Душановог крста су ливене и ажуриране плакете постављене на две црквице поред бочних кракова, на којима је мотив два наспрамно седећа апостола у готичкој бифори[83], са фризом хералдичких љиљана изнад композиције. Ове плакете су такође веома распрострањен мотив који се јавља на крстовима, кандилима, кадионицама, корицама јеванђеља или самостално[84], али је карактеристично да се најстарији датовани или потписани примерци јављају у Враци, такође код мајстора пореклом из Ћипровца, и то исто 1600. године.[85] Но, кад се међусобно упореде сви примери примене поменутог мотива, онда се може видети да су они иконографски исти, али да не представљају производ истог калупа за ливење. Напротив, плакете на Душановом крсту и оне на многобројним дечанским кандилима, међусобно су веома удаљене по цртежу, оштрини одлива, јасности и детаљисању, с тим што је далеко виши квалитет израде заступљен на Душановом крсту. Међутим, кад се ово исто упоређење учини са Мавродијевим крстом из 1600 (на жалост са релативно слабе репродукције), може се уочити да су разлике минималне, готово непостојеће. Јасно издиференциран цртеж, оштре контуре, пуноћа композиције понављају се дословно. Смело би се чак рећи да су плакете и са једног и са другог крста производ истог или веома блиског калупа.

Стопа са ногом је, међутим, потпуно различита. Карактеристичне кугле са ливеним украсима, који дају од-

[78] Д. Друмев, *Нав. дело*, 351, сл. 182—187.

[79] А. Василић — М. Теодоровић-Шакота, *Ризница Пећке патријаршије*, Приштина 1957, 16, кат. 29.

[80] Б. Радојковић, *Крстови у емаљу XVI—XVII века*, Зборник МПУ, I, 1955, 58—62.

[81] В. Хан, *Значај палестинских еулогија, и литургијских предмета за новију умјетност код Срба (XVII—XVIII столеће)* Зборник МПУ V, 1959, 70—71.

[82] *Исто*, 72; С. Георгиева—Д. Бучински, *Старото златарство във Враце*, София, 1959 Т. XXXVIII, 1—4, стр. 47—48; Д. Друмев, *Нав. дело*, сл. 182, 183, 185, 186, 190, 199, 200.

[83] Не цар Константин и царица Јелена, како стоји у досадашњим описима крста.

[84] Б. Райков, *За старите бъларски художествени подвързии и окови*, Зборник МПУ, 18, Београд 1974, 38, сл. VI; Д. Друмев, *Нав. дело*, 40. 182—183, 200; С. Георгиева—Д. Бучински, *Нав. дело*, Т. XXXIII, 3—4; XXXIV — 4; XLIX, 2. Јавља се и на 40 кандила у Дечанима М-115, 116, 118, 119, 120—122, 124, 126, 127, 130, 134—156, 158—162, 179, затим на кандилу датованом у 1743. годину у Музеју српске православне цркве (изложено) и на кадионици у истом музеју датованој такође у XVIII век, као и на једном кандилу у Музеју примењених уметности у Београду итд.

[85] Д. Друмев, *Нав. дело*, 182—183, 190.

8 Детаљ натписа са крста цара Душана

ређену лакоћу и лепршавост помало тешкој стопи крста, представљају редак мотив, који се, осим на крсту Стефана Дечанског, такође у Дечанима, чије датовање исто тако није прецизно утврђено, понављују још на хоповском крсту који је рад Недељка из Ћипровца из 1654. године.[86] На овом крсту, који је, на срећу, као што смо видели тачно датован, уочава се већ увелико продор барокних утицаја, како у мотиве, тако и у сам облик стопе, који је чак донекле и близак стопама Душановог крста и крста Стефана Дечанског[87] и представља решење које ће се у варијантама провлачити и кроз XVIII и кроз XIX век. Још барокнија од свих поменутих, а у исто време стилски најближа је стопа на крсту у Студеници[88] чије се датовање у XVII век, на жалост не заснива ни на каквом поузданом доказу.

Најнескладније од свих елемената Душановог крста, одзвања сам натпис на стопи, који је настао с очигледном намером да подражава старински, тобож из 1348. године. Стојан Новаковић га је, као што је већ речено, анализовао још 1884. године[89] и утврдио да је писан рускословенском редакцијом уз употребу речи и правописа карактеристичних за доцније време, чак за прву половину XVIII века.

Из свега овога чини се да би било најправилније закључити да је тзв. Душанов крст, односно његов дуборез и оков горњега дела настао у XVII веку, и то дуборез на почетку, а оков у другој половини XVII века, и да га је израдио неки од ћипровачких мајстора кујунџија који су доста радили у нашим крајевима и чак држали радионицу у Београду, средином XVII века.[90] Ако је натпис о тобожњем дародавству цара Душана изгравиран накнадно[91], у првој половини XVIII века, онда је то могло бити у неким тешким околностима за манастир — из разлога које је навео још Новаковић — ради сакупљања прилога у народу. Могуће да је тада већ постојало предање да је овај велики и изразито репрезентативан крст царски дар, па монаси нису сматрали преваром ако на њему и испишу текст који би то потврђивао. Но, како то увек бива, време у коме су живели и његова правила, овај пут у језику и правопису, су их одали, но довољно касно чиме је омогућено да овај крст ипак изврши своју патриотску мисију у народу и економско-финансијску за манастир као да је и био аутентичан.

Веома сличан претходном крсту је тзв. крст Стефана Дечанског. Према традицији коју је забележио Серафим Ристић[92], његов дуборезни крст је наводно св. Сава добио од јерусалимског патријарха Јеремије, па га је тек Стефан Дечански оковао позлаћеним сребром и „окитио" драгим камењем. Сви стари описивачи овога крста помињу да се он чувао у ћивоту испред иконе Христа на иконостасу главне дечанске цркве[93], као пандан ћивоту са моштима Стефана Дечанског који је стајао испред иконе Богородице на истом месту. Из тога се може схватити значај који се приписивао овом крсту као манастирској реликвији првога реда.

Дуборезни крст је страдао од пожара пре него што је стављен у овај оков, тако да се његове сцене могу ишчитати само са једне стране, где је у средини приказано Распеће. Овај дуборезни крст је доста необичан. Изрезани ликови су лепи, пластично обликовани, без јаче стилизације, али са доста детаља. Композиције су хијератичне и свечане. За сада му није било могуће утврдити паралеле. Како је овај дрвени крст већ прет-

[86] Б. Радојковић, *Српско златарство*, слика 197, стр. 148; Иста, *Умјетничка обрада метала народа Југославије кроз векове*, I, Београд 1956 33; Иста, *Крстови у емаљу*, сл. 2, 5, 19, стр. 58.

[87] Сличност је уочила и Б. Радојковић, *Крстови у емаљу*, 76—77.

[88] А. Василић, *Нав. дело*, 44, сл. 8а, 8b.

[89] *Хералдички обичаји у Срба*, 42—43.

[90] О томе види, М. Шакота, *Ризница манастира Бање*, 79—80.

[91] Анализа крста Стефана Дечанског показује да је вероватно и цела стопа млађа.

[92] *Нав. дело*, 59—60.

[93] Г. Ј. Јуришић, *Нав. дело*, 33; И. С. Јастребов, *Стара Сербия и Албания*, Споменик СКА XLI, Београд 1904, 22, и др.

ходно оштећен од пожара, а тек тада окован, значи да је свакако настао пре XVII века. Недостатак аналогија, што говори о његовој неуобичајености, допуштао би могућност да се претпостави како је он у основи стари, можда из XIV века.

Што се тиче окова крста Стефана Дечанског, и за њега је компаративни материјал ређи него за претходни крст. Само плакете у бочним крацима са представом цара Константина и царице Јелене, али рађене по истрошенијем калупу и прорезане, тј. без компактне металне позадине, срећу се на крсту бр. 29 из Пећке патријаршије, који је без било какве аргументације датован у XVIII век.[94] Нешто богатије обрађен нодус на дршци са барокним картушима и изграви́ране фигуре српских светитеља — Симеона Мироточивог, св. Саве и краља Милутина, такође барокне концепције, већ по формулацији сигнатура: „Мироточиви", „краљ Милутин", затим по типичној барокној иконографији, па и по самој својој појави — три српска светитеља без било којих других — и по сигнатурама које су истоветно писане као и натпис на стопи о тобожњем дародавству, говорили би да је цела ова стопа морала настати доцније, тј. истовремено с натписом, а то ће рећи у првој половини XVIII века. Како је ова стопа, уза све разлике у појединостима, ипак дело истог златара као и она на крсту цара Душана, онда се сме претпоставити да је и стопа са крста цара Душана настала у то касније време, прве половине XVIII века.

Једина необичност коју није лако објаснити је чињеница да су оба ова крста имала веома сличне окове, настале у XVII веку, а затим да су, из неких разлога изгубивши стопе, добили, опет у пару, нове стопе са фалсификованим натписима, у првој половини XVIII века. Но могуће је да су баш у намери да ове крстове прикажу, из већ поменутих разлога, као владарске дарове, калуђери дали да се претопе и прераде њихове стопе да би се на њима могли изграви́рати натписи, и то овај пут код српског златара.[95] Ливени украси на оба крста и нодус на Душановом крсту, потицали би такође од крстова из XVII века, док је нодус на крсту Стефана Дечанског рађен истом техником и у истом стилу као обе стопе, па ће бити да је с њима истовремен.

Времену израде стопа Душановог крста и крста Стефана Дечанског, а вероватно и истом мајстору, припада и трећи крст са ореолом реликвије у Дечанима. То је шестокраки крст са натписом Стефана Дечанског и годином 1331, који је, према тврђењу Гедеона Јуришића[96] и Серафима Ристића[97], нађен на прсима св. Краља док је лежао у земљи. Међутим, и годину на њему и предање о месту наласка неповратно побија стилско-ликовна анализа овога крста. Несумњиво да је његов облик, без стопе и дршке, архаичан, подобан старим српским крстовима који су такође били шестокраки, као што су нпр. крстови св. Саве, краља Милутина, браће Мусића и Јелене Драгаш. Чак је и натпис на крсту постављен на исто место где су и натписи на крстовима св. Саве, браће Мусића и Јелене Драгаш. Но сам украс крста, куле, филигранске руже, затим иконографија и стил изграви́раних и искуцаних ликовних представа, стопа и дршка, све је то ново и не би могло бити старије од XVIII века. Са крстом цара Душана и првим крстом Стефана Дечанског има доста заједничког. То су пре свега иста слова и начин гравирања натписа, прикази двоглавог орла и цара Константина и царице Јелене, који веома личе на представу истих светитеља на крсту Стефана Дечанског, потпуно истоветни ливени анђели на кулама као и на претходна два крста. Из анализе овога крста проистиче да су ливене кулице с анђелима, иначе сасвим различите и по техници и по стилу од горњег дела окова Душановог и првог крста Стефана Дечанског, такође додатак из времена преправке ових крстова, тј. истовремен с њиховим стопама.

Из свега изложеног би се могло закључити да су сва три крста — реликвије из Дечана — настала позније него што тврди традиција и натпис на њима. Сви проистичу барем делимично из исте радионице. Први крст Стефана Дечанског има дуборезно језгро, које би чак могло бити првобитно, тј. из XIV века, а дуборез у Душановом крсту је с почетка XVII века. Горњи делови окова Душановог крста и крста Стефана Дечанског, први са нодусом, а други без њега, потичу из XVII века и радови су ћипровачких мајстора, изузимајући кулице с анђелима, које су, заједно са стопама оба крста као и другим крстом Стефана Дечанског, у целини исковане у српској радионици у првој половини XVIII века, када су изграви́рани и натписи о тобожњој њиховој припадности Стефану Дечанском и цару Душану.

Изузетно је репрезентативан, а уз то и прецизно годином датован у 1786, је крст Симеона Живковића, украшен са пет кула, три нодуса и са богато извајаном стопом. Он представља несвакидашње златарско дело специфичног украса, нарочито кад се узму у обзир привесци у облику аждаја који висе из бочних кракова крста. Аждаје овде, вероватно исто као и на иконостасима, симболизују побеђено зло — сотону, ђавола.[98] Технички је цео крст изведен на завидном нивоу, док се у погледу стила одваја од претходних крстова, чији су мајстори настојали да у основним цртама опонашају старе крстове. На Живковићевом крсту се, међутим, осећа ново време, како кроз тип орнаментике, тако и кроз иконографске одлике два пророка приказана на бочним крацима.

Насупрот њему, крст Хаџи-Данила Паштровича Кажанегре из 1801. године сав је израстао из традиције стила XVII века. Представља један од најмонументалнијих, по димензијама чак највећи крст у Дечанима, висок близу једног метра, са савршено очуваним дуборезним језгром. Овај дрвени крст са бројним развијеним композицијама, резан плошно, са пљоснатим фигурама и са доста шупљина у позадини, сведочи већ о типичној новијој ажурираној техници резања у дрвету. Иако су сцене рађене у духу класичне иконографије, извесни елементи као што је тип сцене Васкрсења, са Христом који се узноси из празног гроба, затим сама композиција Крунисање Богородице, на којој је уз то приказана и барокна круна, потврђују да настанак овог дубореза не треба тражити у неком другом времену, изван године настанка окова, тј. почетка XIX века. По ономе што се од сигнатура може прочитати, види се да су оне биле српске, па је, по свој прилици, и

[94] А. Василић — М. Теодоровић-Шакота, *Нав. дело*, 16.

[95] То можемо закључити на основу више сличних у Студеници и Пећкој патријаршији као и одсутности таквих стопа у публикованом бугарском материјалу.

[96] *Нав. дело*, 68.

[97] *Нав. дело*, 61—62.

[98] Апокалипса XII 9 (уп. Р. Грујић, *Дуборез Св. Спаса и Св. Богородице у Скопљу*, — Гласник Скопског научног друштва, V, Скопље 1929, 188); М. Ђоровић-Љубинковић, *Средњовековни дуборез у источним областима Југославије*, 62.

мајстор дубореза био српски. Оков са пет купола, рађен у филиграну и гранулацији, карактеристичном техником за жичани емаљ са шупљинама без емаља, очигледно је извођен без назочности самог дуборезног крста, тако да контуре филигранског цртежа не прате композиције, већ представљају арабеску за себе која само смета читљивости дуборезних композиција. По посвети Хаџи-Данила, коју је он сам доста невешто уграв ирао на стопи крста, види се да је даривалац поклонио овај крст Дечанима, па је он после дат у руке јеромонаху Захарију Дечанцу „да послужи светој обитељи". Овај крст је Хаџи Захарија носио са собом када је ишао у писанију сакупљајући прилоге за манастир.

Само пет година је млађи крст кујунџије Сима Ристића Габелића, који га је израдио у Сарајеву 1806. год. То већ представља типичан крст XIX века, какви ће бити безмало сви остали крстови у дечанској ризници. На њему се још увек појављују кулице, као што је било на крстовима друге половине XVII и у XVIII столећу, али су ове куле обрасле у густо ткање филиграна и гранулације, помоћу којих су изведени украси у облику палмета, листова и троуглова, као и вијугавих змија, који се обавијају око крста и између његових кракова. Густи филигрански преплет са украсним камењем прекрива и дршку крста са стопом. Ове одлике сарајевске радионице можда баш преко овог крста, а вероватно и преко неких других, упливисаће на развој пећке кујунџијске радионице, која ће на сличан начин израђивати крстове кроз целу другу половину XIX века.

Из 1809. године је крст јеромонаха Пајсија. За разлику од претходног, сарајевског крста, свег гиздавог, засићеног филигранским украсима, овај примерак, настао у Кратову, иако у основи темељно занатски изведено дело, рађен је без имало уметничког надахнућа. Једнолични мотиви сведени су на узак дијапазон: спирална жица, равни редови филигранске жице и грануле на горњем делу крста, као и гравирани мотиви барокизиране лозе и серафими у полукруговима на стопи. Доста лепо изведен дуборез, невеликом дубином простора и знатном распричаношћу композиција, показује да и он сигурно није много старији од окова. У натпису на стопи се каже да је крст саграђен у Кратову, да је мајстор био Јовчо, а да се старао о њему, или га је платио, јеромонах Пајсије. Иако доста невеште стилизације, натпис допушта и могућност да је Пајсије можда израдио дуборезни део овога крста.

Насупрот кратовском крсту, тешком и тромом, на коме су се као украс очувале куле, али без додатка филигранских грана, неколико крстова у дечанској збирци показују тенденцију губљења кула и њиховог трансформисања у филигранске украсе — круне, као на крстовима М-49 и М-56, који представљају деликатне радове пуне маште, по свој прилици настале крајем XVIII или почетком XIX века. Овом типу крстова припада и крст јеромонаха Калиника М-50, који представља доста несвакидашње дело. На себи носи карактеристике прелазног стила: око крста је оплата рађена техником жичаног емаља, али без емаља, а на кулицама у облику купола од филиграна, јављају се реминисценције готских бифора. У филигранској оплати има доста фантазије. Око крста се већ појављују филигранске гране стилизоване у облику лале, а филигранска мрежа са основним мотивом волуте прекрива целу дршку крста. Овај крст је припадао Хаџи-Калинику Грабуловићу, који је, као што смо помињали, постављен за игумана већ 1821[99], што би говорило да је крст настао пре 1821. године. Међутим, ако би се узело да потпис Игњатија (без одређивања његове функције у односу на крст), који би могао да представља име мајстора, буде идентификован са Игњатијем за кога смо већ претпоставили да је израдио две чаше у Дечанима, онда би овај крст могао настати најраније 1826. године, кад је овај Игњатије дошао у Дечане.[100] Некада је веома лепо био обликован и други Калиников крст, М-51. На њему су се, између осталог, налазиле филигранске контуре композиција као на Хаџи-Даниловом крсту, имао је сочно обрађену филигранску оплату са ружицама и ромбовима као украсним детаљима, као и украсно камење. Сада је оштећен, без филигранских грана и других појединости које су украшавале костур крста. Дубореза такође нема.

За утврђивање порекла филигранских крстова из XIX века, веома је важан крст Серафима Ристића из 1850, М-47, на коме пише да је израђен у Пећи. Он је од позлаћеног сребра. Дуборез од светлог дрвета плитко је резан и ажуриран и представља рад XIX века. Оков је са пет филигранских кула, обраслих у крупне филигранске гране са драгуљима. По целој концепцији може се закључити да се мајстор овог крста угледао на крст Сима Ристића Габелића из Сарајева, само што је филигранска оплата на Серафимовом крсту монотонија јер се мотиви у правилном низу понављају, филигран је превише прецизно изведен, веома танком жицом, што делу одузима чар уметничког оригинала и претвара га у солидну занатску израђевину.

Још је више под утицајем сарајевског крста други крст Серафима Ристића, из 1855. године, који вероватно исто тако припада пећкој радионици, али показује више сочности у изради филигранске оплате која прекрива читаву његову површину. Филигрански оков овог крста није прилагођен дуборезу на који је стављен, ни по броју композиција, па чак ни по димензијама, јер је оков шири од дубореза. Да је дуборез старији од оплате, види се по стилу његове израде — једноставне композиције са мало учесника, упрошћен цртеж, резање у пуном дрвету тако да се може претпоставити да је он настао у другој половини XVII или почетком XVIII века.

Крст јеромонаха Мелентија, чији је оков израдио кујунџија Јефрем Шантрић у Пећи 1896. године, толико је близак крсту Серафима Ристића, 46 година млађем од њега, да то још једном упозорава колико је опасно узимати елемент сличности као подлогу за прецизно датовање, на шта смо, у недостатку прецизнијих показатеља, често приморани. Једино што се поред одступања у неким мотивима може узети као специфична карактеристика овог крста, то је још већа сувоћа и прецизност израде, још дефинитивнији пад ове уметности на ниво заната крајем XIX века, која ће се у току следећег XX потпуно угасити.

Близак крстовима Серафима Ристића је крст М-83. Због мањих димензија, постојећи декоративни елементи са Ристићевих крстова сведени су овде на мањи број — уместо пет, на њему је нпр. само једна филигранска кула. Међутим, саме филигранске гране су сочније компоноване, са више маште, филигранска жица је пунија од оне на Серафимовом крсту, тако да се он по тим особинама приближава и крсту јеромонаха Калиника,

[99] *Брајство лавре Високих Дечана*, 49.
[100] В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 16.

па сам се из тих разлога и усудила да га датујем око средине XIX века.

Крст Кирила Андрејевића који се „соградио" од „писаније српске" тј. од прилога које је он дозволом кнеза Александра и српске владе сакупљао по козничком и јошаничком срезу у Србији, 1849. године, припада типу крстова без кула, чији се цео украс састоји од цветно-биљних мотива исплетених од доста пуне филигранске жице и украсног камења разасутог по читавој површини крста. По живости рада, па и по општем утиску, ако не и у појединостима, овај крст до те мере подсећа на 40 година старији крст сарајевског кујунџије Сима Ристића Габелића да би се чак могло помишљати да он и није израђен у Пећи, већ можда баш у Сарајеву. Важну компоненту овог крста чини његов дуборез. Сведен на најосновнију садржину ручних крстова, са две композиције и 8 појединачних фигура, овај дуборез са крупним фигурама, резаним у пуном дрвету без ажурирања, представља сразмерно висок ниво дуборезбарства по стилу блиског крстовима друге половине XVI или, још пре, прве половине XVII века.

Сасвим по страни од развоја окова XIX века стоји крст М-54. Сам дуборез са грчким сигнатурама и богатим композицијама изузетно фине обраде, те једноставно обликована сребрна дршка са три јабучаста нодуса украшена филигранском жицом, делови су старог оригиналног ручног крста из XVI или XVII века. Стопа и оков горњег дела крста са лепезастим украсима у облику арабески и полуарабески, немају аналогије у Дечанима, а колико ми је познато ни шире, па, поредећи их по изради и мотивима са неким ћивотима, са оградом их стављамо у прву половину XIX века.

Крст без дршке М-85 и по доста истрвеном дуборезу и по чистом и једноставно изведеном окову, са украсима од полукугли и крупног украсног камења, везивао би се за ручне крстове XVII века.

Међу осталим предметима од метала вредни су помена *шрикирија* и *дикирија* од сребра (М-81, М-82), доста лепи примерци кујунџијске вештине са уметничким претензијама, без сувоће у изради, карактеристичне за каснији XIX век. Запис Хаџи-Захарије Дечанског, јеромонаха, касније игумана, а затим рашко-призренског епископа, оправдава стављање ових предмета у прве деценије XIX века.

Ту су још и *два кључа* од гвожђа, М-73 и М-74. Први кључ је украшен таушираном сребрном жицом. Њему је сличан по облику кључ из Пиве, на коме се налазе такође трагови тауширања златне жице. Веома слични другом дечанском кључу (М-74) су један кључ из старе сарајевске цркве и други из цркве у Олову. Такав кључ са дубровачком бравом налази се и у Музеју примењених уметности у Београду и сматра се радом фочанских мајстора из XVI века који је израђен према дубровачком узору.[101]

Крстић реликвијар од сребра М-77 потиче вероватно из врачанске или њој блиске радионице, јер је у музеју у Враци сачуван калуп за одливање истих оваквих крстића.[102] И зарф М-199, који је у Дечанима имао функцију малог путира за причешћивање болних[103], каквих је у Пећкој патријаршији сачуван већи број, такође ће бити бугарске провенијенције.[104]

Стојећи чирак за свеће, ливен и резан у бронзи, са ногама у облику лавовских фигура и коцкастим украсом са изрезаним птицама и хералдичким криновима, представља јединствен примерак стојећих бронзаних средњовековних свећњака, који се баш мотивом са птицама и криновима везује за две ручне кадионице, из Јањева и из Марковог манастира[105], а доводи у везу и са великим дечанским хоросом. Из тих разлога стојећи чирак се и може датовати у XIV век.

Најзад, *два бронзана звона*, једно господина Гргура, сина Ђурђа Бранковића из четрдесетих година XV века, а друго с натписом на грчком језику из 1458/59. године, допуњују разноврсност богате дечанске збирке предмета од метала.

Још једна збирка, међу дечанским металом је веома богата: то је *збирка кандила*. Она је бројна, садржи 95 инвентарисаних примерака. У Дечанима је увек било много кандила у употреби. Сем што су висила на три дечанска иконостаса, она су стајала и окачена о хорос, али и на другим местима у цркви. Г. Јуришић је записао да и чело престола у олтару виси једно велико сребрно кандило, које непрестано гори, као и других дванаест која се у овом манастиру никад не гасе.[106]

Сва дечанска кандила су од метала — највише од сребра и сребрних легура, али и од бакра или бронзе. Рађена су највише техником ливења, уз накнадно ручно дотеривање, док су понека искивана у сребру са употребом разних техника, између осталог и филиграна.

Кандила су углавном баш продукти широке потрошње, који су се производили серијски, на основу калупа па се зато могу лако систематизовати у групе од по више примерака који имају заједничке карактеристике. Ради бољег прегледа дечанског материјала тако је учињено и на овом месту.

Јединствено у збирци је кандило М-100. Оно је од сребра, ливено уз ручно дотеривање. Једини иконографски мотив који се три пута понавља је Христово Распеће с Богородицом и св. Јованом. На жалост, захваљујући недостатку ближих података и нарочито године израде на кандилима уопште, ми данас не знамо како су изгледала стара средњовековна кандила. Но, једноставност овога кандила, његова масивност и добра техничка израда би говориле да је оно најстарије у збирци. Најближа паралела иконографском мотиву Распећа, на окову владике Никона из 1402. године[107], такође би ишла томе у прилог. Из тих разлога претпоставила сам да би ово кандило могло да буде из XV или почетка XVI века.

Такође усамљено међу дечанским кандилима стоји кандило М-101. И оно је ливено у сребру, украшено сценом Деизиса и Благовестима са изливеним текстом „Моленије Јованова рука". Калуп по коме је кандило ливено је још доста оштар, палмете и стилизација цветно-биљних мотива и розета на саставцима, као и балустер на његовом дну, приклањају ово кандило

[101] В. Хан, *Касноготичке скриње алпско-ломбардског типа у далматинским збиркама*, Зборник МПУ, 3—4, 1958, 126, сл. 9. О готичким бравама и кључевима, вид.: Temesváry Ferenc, *Kulcs tipusok és zármechanizmusok fejlődése a XVII—XVIII században*, Folia archaeologica, XV, Budapest, 1963, 107—148.

[102] С. Георгиева — Д. Бучински, *Нав. дело*, 224, сл. 8 на стр. 225.

[103] Обавештење добила од О. Јустина Тасића.

[104] Приликом ископавања бољарске цркве у Враци, пронађена су 32 зарфа, а има их и у другим музејима и црквама у Бугарској (уп. С. Георгиева — Д. Бучински, *Нав. дело*, Т. L, LI, LII, стр. 176—181).

[105] Д. Милошевић, *Бронзана кадионица у Народном музеју*, Зборник Народног музеја, IV, Београд 1964, 284—285; Б. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, 53, 94; Иста, *Примењена уметност код Срба*, I, 85, сл. 50.

[106] *Нав. дело*, 41.

[107] Б. Радојковић, *Српско златарство XVI—XVII века*, сл. 35.

XVII веку, понајпре крају овога столећа. Плакете са мотивом Богородице Знамениије на ланцима имају своју паралелу у далеко шематичнијим Богородицама ливеним у врачанским радионицама почетком XIX века.[108] Из текста на кандилу да се закључити да је кандило приложио, али и сам калуп израдио, неки мајстор Јован. Нама познати Јован из Ниша, кујунџија, јавља се 1670. године[109], а познат је и Јован из Сарајева који је радио кандила дарована 1752—1747. године.[110] То би могао да буде син калуђера Софронија Божића, такође сарајевски кујунџија Јован, који је живео и радио крајем XVII и у првим деценијама XVIII века. На жалост не постоје никакве одреднице које би ово кандило приписале неком од ове двојице или пак неком трећем кујунџији Јовану.

Кандила М-102, 106, 103 и 104 повезана су заједничким мотивом св. Ђорђа који убија аждају, с тим што су М-102 и М-106 међусобно најсличнија, јер се орнаменти око св. Ђорђа дословно поклапају. Кандило М-104 има орнаменте различите од ових, а св. Ђорђе је приказан само на једној плочици. На кандилима М-104 и М-103 приказани су Распеће и Богородица с Христом, испод које су два апостола у аркадама. Исти мотив св. Ђорђа с аждајом и биљном орнаментиком около, као и исти апостоли у аркадама и слична Богородица, јављају се на окову Јеванђеља Вука из Бечкерека, рађеном за манастир Хопово 1662. године. Кандила са истим мотивима налазе се у Москви у Оружаној палати.[111] Једно је наводно из 1492, али то датовање није тачно. Друго је тако рећи идентично[112] дечанском и поклапа се са њим и по истим оградицама од кринова. Ако се узме да се на првом кандилу помиње поп Сава, а познато је да је у Бечкереку 1667. године постојао кујунџија Сава[113], онда је могуће да је и дечанско кандило из тих времена и да је могло настати у Бечкеречкој радионици. Међутим, савршено исти иконографски тип Христовог распећа јавља се на савинској петохлебници коју је радио мајстор Нешко Пролимлековић из Пожаревца 1652. године.[114] Исти мотив Распећа је и на кандилу из Рац Алмаша сачуваном у Сентандреји, које на жалост није датовано,[115] па га писац каталога сентандрејских старина А. Шомођи ставља у XVI, а Д. Давидов у XVII век. Кандило с украсом истог садржаја, само веома репрезентативно и велико, високо чак 25 cm и изузетно лепо изведено, налази се у манастиру Бањи. Оно је, наводно, ископано на Бањском брду изнад манастира. На жалост ни оно није датовано. Овај поредак ствари ремети кандило из манастира Никоља[116], на коме се каже: „Сакова се во Сарајевје лето Господње 1749". Оно има три плочице са представом св. Георгија који убија аждају и веома сличне биљне мотиве изнад њега, само што му је оградица компликованија и окренута нагоре, а саставци украшени камењем. Из свега овог се може закључити само то да су овакви мотиви живели у Бечкереку шездесетих година XVII века, а у

[108] С. Георгиева — Д. Бучински, *Нав. дело*, Т. LXVI, 6, 210, мајстор Симеон.
[109] Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 1645.
[110] Б. Радојковић, *Нав. дело*, 142.
[111] М. Постникова-Лосева, *Серебраније изделија*, сл. 23—28.
[112] Бр. 19078 — 18582, датовано у 1666. *Исто*, 88.
[113] Б. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, 110.
[114] Д. Медаковић, *Манастир Савина*, сл. 83.
[115] Á. Somogyi, *Sentendrei szerb egyházművészeti gyjtemény*, Budapest 1970, сл. 22; Д. Медаковић и Д. Давидов, *Сентандреја*. Београд 1982, сл. 101 на стр. 178.
[116] М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, Београд, 1966 сл. 84, стр. 28.

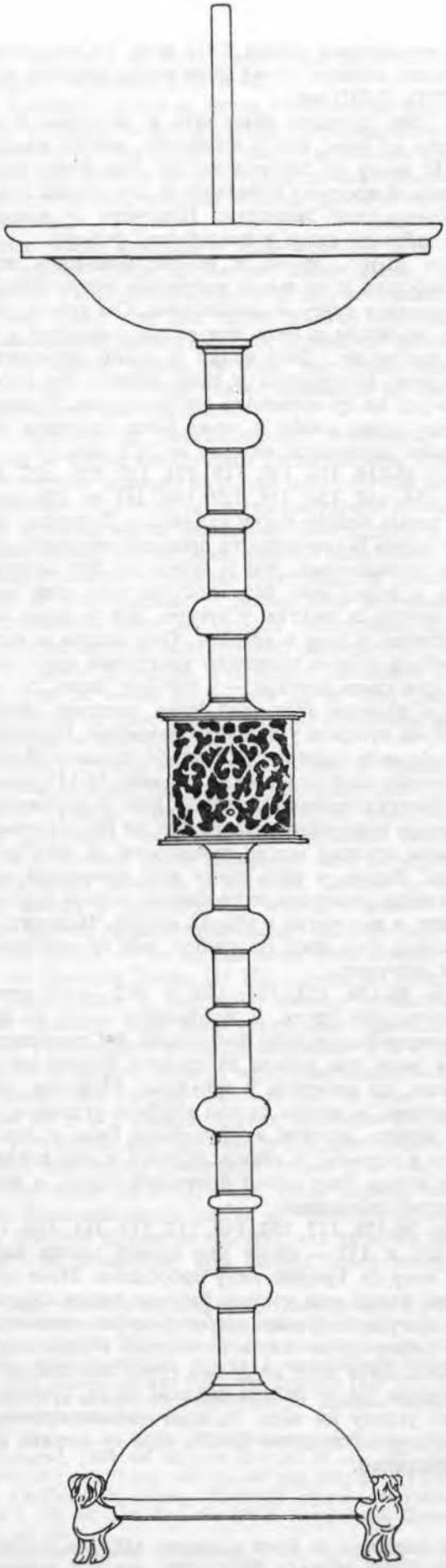

9 Бронзани чирак XIV век

Сарајеву четрдесетих година XVIII века. Из тих разлога се и дечанско кандило може само веома опрезно датовати у XVII—XVIII век.

Истом типу припада, само што је најлепше и најграциозније од свих, као и најчистије, ливено кандило М-103. На њему су заступљене све три теме, али је Богородица на престолу приказана са два стојећа анђела уместо Богородице Знамениије. Нарочито су карактеристичне анђеоске главе у позлаћеном рељефу.

Кандило М-105, М-108 и М-109, припадају истој групи, само што је на њима заступљен мотив Богородице Знамениије у кругу са апостолима. Сва три кандила су рађена по истом калупу, али се она разликују у односу на претходна. Овај калуп је доста шематичан, цртеж је лош, Богородица је само ливена, без пробијања, и поред ње су приказана два светитеља. Технички је изведено доста слабо и може бити производ неке од бугарских радионица, свакако из XIX века.[117]

Кандила М-115, 116, 118, 119, 121, 122, 126, 127, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161 и 179, представљају веома бројну групу кандила у Дечанима чији је главни мотив Богородица на престолу окружена пророцима у медаљонима, док је испод ње пет анђела у аркадама, а испод њих пет апостола који седе један наспрам другог са књигом у рукама, док је изнад њих путир заплетен у лозу с лишћем. Овај мотив је веома близак мотиву који се налази на краковима крста цара Душана, али само донекле — у погледу шеме, тј. два апостола с књигом који седе један наспрам другог. Горњи део са путиром у лишћу се разликује. Елемената за датовање ових кандила, на жалост, немамо. Натпис из 1897. године који се јавља на кандилу М-115 говори само о моменту поклањања кандила, иако је ово кандило баш најлепше и најрепрезентативније, па би се по његовом општем изгледу могло поверовати да потиче из XVIII века. Иначе, у овој групи има примерака који су сасвим лоше одливени, непробијени, што је резултат истрошених, а вероватно и рђавих калупа. Нарочито су лоша кандила која нису од сребра, већ су израђена у бакарним легурама.

Кандила М-120, 123, 124, 130 и 162 — су веома блиска претходној групи. У истоветном кругу са пророцима уместо Богородице постављена је Старозаветна Тројица у виду три анђела за столом. Испод њих је фриз анђела, па апостола у аркадама. Међутим, због дужине мотива, а пошто су ова кандила углавном недовољно велика, мотиви су пресецани било у доњем реду, било у горњем. У сваком случају, и ова кандила припадају истом типу као и претходна група, а вероватно и истој радионици.

Кандила М-128, 117, 157, 110, 112, 113, 111, 114, 133, 166, 167, 131 и 132 — имају као главни мотив варијацију на тему св. Тројице међу пророцима. Неко ко је правио овај калуп није уопште разумео његов садржај, већ је од фигура направио антропоморфне орнаменте. Исту ову појаву срели смо и на чашама с апостолима из XIX века. Биће зато да је ова група настала негде ван радионица где су рађена кандила са св. Тројицом, а само по угледу на њих. За прототипски примерак може се сматрати кандило М-128, чији су мотиви највише осмишљени.

Кандила М-149 и М-150 украшена су са по 3 бифоре са апостолима у горњем делу и мотивима стилизованог чempреса у испреплетеној лози у доњем. По горњем фризу — тзв. апостолима у бифорама, чисто готичком мотиву, који се већ јавио на крсту цара Душана и чије најраније приказе срећемо 1600. године у Бугарској — повезује се са једном великом групом кандила о којој ћемо ускоро говорити. Али је зато овај доњи мотив чempреса у стилизованој пасуљевој врежи сасвим оријенталан. Карактеристично је да су ова два дечанска примерка, иако имају истоветне мотиве, потпуно различита по калупу и биће да су потекла и из различитих радионица.

Кандила М-143, 144, 142, 141, 140, 139, 145, 146, 147, 148, 138, 137, 134, 135 и 136, чине опет једну врло бројну групу кандила чији су основни мотив апостоли у бифорама какве срећемо и на крсту цара Душана, а јављају се, као што је малочас поменуто, на делима ћипровачких златара у Враци већ од 1600. године.[118] Део оваквог кандила, једна плочица, чак са фризом палмета у горњем делу, сачувала се, међутим, као рад Мишона Коцова, чувеног врачанског златара из друге половине XIX и почетка XX века (1846—1918)[119], код кога су учили многи бугарски па и српски златари.[120] У Музеју српске православне цркве изложено је једно овакво кандило са истоветним мотивима, које је датовано у 1743. годину, а у Музеју примењених уметности постоји такође једно такво кандило, које је без године, али се по ортографији и дуктусу слова натписа, као и језику, такође може ставити у рани XVIII век. Према томе оваква кандила су се јављала кроз цео XVIII и XIX век, а није искључено да их је било и раније.

Кандила М-169 — 175, са главним мотивом Дрветом живота, рађена су необично чисто. Сем Дрвета живота она имају још 3 светитељске фигуре у аркадама чисто готичке стилизације. Она су од бронзе и била су очигледно јефтина, јер их има по свим црквама, чак и брвнарама, тако да се може веровати да су из XIX века. То потврђује и њихово постојање у Враци, у чијим радионицама су се оваква кандила изливала.[121] Но није искључено да су калупи за оваква кандила били шире распрострањени, како би се могла задовољити велика потражња за њима. Карактеристично је да су сва оваква кандила која су сачувана, на пример, у манастиру Бањи исте или приближне величине као и ова у Дечанима.

Кандила М-129 и М-163—165 слична су претходној групи, само што се у Дрвету живота налазе медаљони са светитељима. У ствари претходна група кандила као да је настала од скраћеног калупа за ову групу. Међу овим кандилима једно је од сребра (М-129), а сва остала су од бронзе, док су претходна сва била од бронзе. По финоћи одлива, за ово кандило од сребра би се могло претпоставити да је из XVIII века.

Кандила М-125 и М-176—180 припадају такође групи јефтиних и веома раширених кандила од бронзе, на којима је као главни мотив дат распети Христос у ромбу. И ових кандила има свуда, па и по црквама брвнарама. Међу дечанским примерцима јављају се две варијанте — са зракама поред ромба и са спиралним дисковима. У врачанском музеју се налазе и једна и друга кандила, а бугарски аутори сматрају да су и

[117] Међу кандилима из Враце с почетка XIX века налази се један веома сличан медаљон Богородице, али није истоветан (уп. С. Георгиева — Д. Бучински, *Нав. дело*, Т. LXVI, 6).

[118] Д. Друмев, *Нав. дело*, Т. XXXIII, стр. 142.

[119] *Исто*, Т. XLIX, стр. 50, 174.

[120] С. Георгиева — Д. Бучински, *Нав. дело*, Т. XLIX, стр. 50.

[121] *Исто*, стр. 162, Т. XLIII, 6.

она израђивана у XIX веку.[122] Од њих су сачувани и калупи, такође у Враци[123], па се може веровати да су она изливана у врачанским радионицама током XIX века, али свакако и у другим радионицама на Балкану.

Кандило М-181 је усамљено у збирци и представља варијанту претходних кандила са извесним одступањима у декорацији. Јавља се такође у групи врачанских радова XIX века[124] и припада распрострањеном типу кандила.

Кандила М-182, 185, 187, 186, 183, 184 и 189 спадају у посебну групу кандила која су по форми блиска традиционалним, каква су и ова до сада, али су по изради и мотивима сасвим различита. Она су сва кована или кована и ажурирана, а украс им је искључиво цветно-биљни, без фигура. По томе, али и по начину израде и по духу уопште, веома су блиска тзв. јерусалимским, која се од њих разликују само по форми, а настала су, по свој прилици, у домаћим радионицама у првој половини XIX века.

Кандила М-190, 188, 191, 192 и 193, припадају типу тзв. јерусалимских кандила, а шире посматрано групи барокних кандила уопште. Она су по својој форми барокна, док им је декорација са натуралистичким цветовима и лишћем рађена по оријенталном укусу, а вероватно да се добрим делом заиста могу и везати за Свету земљу или исток уопште. Блиску аналогију представља кандило из 1782. године које је донео Максим Аврамовић из Јерусалима и поклонио га Костајничкој цркви.[125] Предмети истог облика из радионица средњоевропских земаља имају друкчије стилизовану, ненатуралистичку орнаментику.[126] Дечански примерци су по изгледу све кандила из XVIII века, како је и забележено на кандилу М-191, иако на кандилу М-188, које је са њим по стилу истоветно, пише да је поклоњено 1839. године, што не значи да није могло раније, још у XVIII столећу, да буде израђено и те године тек поклоњено. Међутим, неки примерци оваквих кандила који су поклањани манастиру Бањи у другој половини XIX века показују ипак да је овакав облик кандила дуго живео и да су се она израђивала и у сарајевским, а вероватно и у другим домаћим радионицама.[127]

Кандило М-107 је ажурирано, украшено представама цветних и биљних мотива и стоји по страни од свих осталих — финоћом израде, комбинацијом мотива искључиво оријенталног порекла и необичним привесцима у облику ливених животиња. Зато се може сматрати импортом, можда из Цариграда, а време његовог настанка може досезати чак до XVI века. Таква кандила, ако не баш и ово, могла су утицати на израду кандила М-128 и М-157, као и друга њима слична, само су ова технички неупоредиво слабија.

Најзад, кандило М-197 израђено је од сребрног филиграна са низовима филигранских розета и према три аналогна примерка из манастира Бање може се датовати у другу половину XIX века.

Мала колекција *окова за иконе* која садржи шест каталошких јединица, није без значаја по својим споменичким вредностима. Она обухвата широк временски распон од XIV до XIX века, и може се рећи да чак представља одређени пресек кроз стилове који су пратили окивање икона код нас.

Сви они, осим фрагмента који припада XIV веку (М-216), представљају делимичне окове икона, такозване „венце", који су стављани у облику потковичастих ореола око главе или пак круна које су постављане на чела насликаних ликова (М-215). Поменути фрагмент (М-216) би можда могао да буде део окова који су се у XIV веку, а и знатно раније, стављали по читавој површини иконе ван ликова.[128]

Међу венцима се занимљивошћу концепције издваја оков са иконе Богородице Пелагонитисе, који се још 1934. године налазио на своме месту.[129] Он је сложене структуре и састојао се од три полулопте са текстовима из црквене песме посвећене Богородици и два полулучна венца, постављена између полулопти, која су помало рустично украшена дијагоналним линијама. Текстови на полулоптама су веома лепо технички изведени, а њихова слова са читким лигатурама, дуктус и палеографске одлике, повезују овај оков са златарским делима из друге половине XVI века у Дечанима и ван њих, из чега се може закључити да је овај „венац" на икону Пелагонитисе био постављен приликом њеног пресликавања у XVI столећу.

Три окова у облику круне, који су такође припадали једној икони, можда Старозаветној Тројици, или Христу праведном судији, односно некој сада непостојећој икони у Дечанима, имају за наше прилике необичан облик. То је готичка круна отвореног типа са украсима од стилизованих кринова и листова. Овакве су круне биле на Западу у употреби од XII—XV века.[130] Код нас се јављају на представама наших владара XIII—XV столећа на новцу — од Владислава, сина краља Драгутина, до Деспота Ђурђа.[131] Но судећи по техничкој изради ових окова, а нарочито начину углављивања украсног камења, који има несумњиве паралеле на путирима и крстовима из друге половине XVI и првих деценија XVII века[132], чини се најприхватљивијим да се и ови окови тако датују, поготову ако се има у виду чињеница да је и у изради других предмета златарске технике у то време код нас такође владала готика.

У целој овој малој колекцији, поред још три стандардна примерка из XVIII—XIX века, највећу пажњу завређује фрагмент неког окова од масивног сребрног лима са дебелом позлатом (М-126), сав украшен лозом са палметама и лишћем, која својим благо извијеним

[122] *Исто*, Т. XLIII, 6 — 2, 3, 6.

[123] Из радионице кујунџије П. Плочарског, сада такође у врачанском музеју (*Исто*, Т. LXXV, 8, стр. 228).

[124] *Исто*, Т. XLIII, 6—1.

[125] В. Хан, *Значај палестинских еулоија*, сл. 18, стр. 70.

[126] На пример, Brestyanszky I., *A Pest — Budai ötvotsség*, Budapest 1977, црт. 27—28, сл. 1 и 6.

[127] Иста оваква кандила израђивана су у бугарским радионицама у Враци (С. Георгиева — Д. Бучински, т. XLIII, 3, 4), Травни (Д. Друмев, сл. 326—330) и Елени (*Исто*, 329, 331, 332), као и у Букурешту (*Исто*, 325). Но најближа дечанским кандилима су она из Травне и Елене. Датовано траванско је из 1846, што је 7 година касније од дечанског кандила М-188. То само потврђује да се оваква кандила, ако нема натписа, тешко прецизно датују и да им није лако одредити порекло.

[128] О овим оковима најпотпунију студију је дао A. Grabar у делу: *Les revêtments en or et en argent des icones byzantines du moyen âge*, Venise 1975; Код нас је о овој теми писао С. Радојчић, *За историју сребрног рељефа у византијској уметности*. Узори и дела старих српских уметника Београд 1975, 53—72.

[129] када ју је снимио Л. Мирковић, уп. *Црквене старине из Дечана, Пећи и Прасквице*, сл. 10.

[130] Уп. Jacques le Goff, *Srednjovekovna civilizacija Zapadne Evrope*, Beograd, 1974, сл. 65, стр. 183; сл. 66 стр. 183—184; сл. 71 стр. 184—185; сл. 73 стр. 185; сл. 147 стр. 393; сл. 174 стр. 410.

[131] Д. Гај-Поповић, *Новац*, Историја примењене уметности код Срба I, 159, сл. 3, 4, 5, 6, 6а, 19; Б. Радојковић, *Накит код Срба*, 33, сл. 34.

[132] Путир из Тројице Пљеваљске, стопа од путира из Бање, Радивојев путир из Дечана, Прохоров путир из Бање, крст кнеза Михаила из Бање итд.

и разређеним преплетом издужених облика оставља утисак готичког укуса, без обзира на мотиве који су византијског карактера. И на овом маленом фрагменту, као и на самој дечанској цркви и многим објектима у њој, видљива је она карактеристична симбиоза стилова високе уметности Византије и Запада, која је обележила Дечане на специфичан начин. Са нешто смелости могли бисмо устврдити да се у овом малом фрагменту сачувао опипљиви доказ лепоте и уметничке вредности дарова краља Стефана Дечанског његовој славној задужбини.

Каталог

ТАМЈАНИЦА

Од сребра, позлаћена, с емаљем, рађена техником искуцавања, урезивања, гравирања, цизелирања и пунцирања.
Дужина 20 ст, дубина 3,8 ст, ширина 9,2 ст.
Припадала испосници у Белаји изнад Дечана.
Српска радионица под утицајем турског златарства.
XVI или XVII век.
Сигнатура М-6.

Тамјаница је у облику чамца са посувраћеним угловима, који се завршавају у форми лиснатог орнамента. Орнаментални украс прекрива дно и бокове чаше са њене унутрашње стране. Трака око обода је са унутрашње стране чиста, без орнамената, али је са спољне декорисана. У средини данца је централни мотив, 4 детелине постављене унакрст, и мотиви детелине и пасуљевог листа у руми-стилу. Орнаментика на бочним странама, осим чистог руми-мотива, има листове и цветове стилизоване са извесним барокним укусом. Овоидно данце испуњено је црним емаљем у техници champslevé. Основа целе површине из које се издвајају украсни мотиви рађени техником урезивања пунцирана је, чиме је постигнут ефекат осветљених и осенчених површина. Позлаћени орнаментални низ дуж обода рађен је само техником гравирања.

На дну посуде са наличја је накнадно упарано, доста невештим рукописом: **сиа чаша Белаи х(ѕам) Владичице наше ѵспениа пресв(е)те.**

Напомена: добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Б. Радојковић, *Уметничка обрада метала*, Београд 1956 II, 32, I, 66; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 20. сл. 34; Иста, *Ризница манастира Бање код Прибоја*, Београд 1981, 75; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Српско златарство*, Каталог изложбе, Београд, 1981 X, ред. бр. 63, сл. 63.

ЧАША НОВОБРДСКОГ МИТРОПОЛИТА ВИКТОРА

Од сребра, позлаћена, рађена у техници искуцавања, гравирања, урезивања, цизелирања и пунцирања.
Дубина 4,5 ст, пречник обода 19 ст, пречник дна 11 ст.
Српска радионица, 1592/93. год.
Сигнатура М-7.

Богат украс ове чаше развија се у четири концентрична круга. Данце с кога је нестала животиња — јелен или ован (сачувана је само рупа од ексера којим је била причвршћена) — прекривено је гравираном разврежалом позицом у руми-стилу са делимично позлаћеним листовима. У низу око њега су приказане четири животиње и дивља свиња, пас, зец и вук, у испреплетеној лози с лишћем, цветовима и пупољцима оријенталне стилизације. Овај фриз је био злаћен. У следећем низу је мотив двоструке везане стилизоване палмете. Дуж обода је широк појас са приказом 23 животиње и птице, углавном реалне, чија стилизација омогућава њихову идентификацију. То су: јастребови, односно соколови, хртови, зечеви, срне, чапља и јелен који пасе траву. Један од хртова је зграбио срну, а чапља држи у устима змију. Ова композиција, која представља лов, уплетена је у лозу са цветовима, пупољцима и лишћем, такође оријенталне стилизације. Прикази животиња веома су пластични, одличног цртежа и сигурне техничке обраде. Основа је пунцирана.

Дуж обода са спољне стране изгравиран је натпис: Сиꙗ чаша пъ иѡань в(о)гь да га прѡсти + кѹпих ю азь (2 пута) смѣрѣнни мїтрѡпѡлит нѡвѡбрдскы виктѡр и приложих ю м(а)настирѹ Дечанѡм вь вечнѹ паметь старца Петрѡнна зрѧ (1592/3). Формулација натписа показује да је намена ове чаше била за служење при столу.

Напомена: добро је очувана; недостаје животињица на дну.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 122, сл. 30; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани*, Београд 1941, I, 9; Б. Радојковић, *Уметничка обрада метала* II, 28, I, сл. 47; Иста, *Сребрна ренесансна чаша из Музеја примењене уметности у Београду*, Зборник Музеја примењених уметности, 6—7, Београд 1960—1961, 16, сл. 5; Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, 79, 152, сл. 147; Р. Љубинковић, *Две грачаничке иконе са портретима митрополита Никанора и митрополита Виктора*, Старинар, V—VI, за 1954—1955, Београд 1956, 135; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 20, сл. 30—32; Иста, *Ризница манастира Бање код Прибоја*, 76; М. Ђоровић-Љубинковић — М. Татић-Ђурић — Д. Милошевић, *Средњовековна уметност у Србији*, Београд 1969, каталог изложбе, 87; Исте, *Antica arte serba*, Roma 1970, n. 135, 62, t. LIII; *L'art en Yougoslavie de la prehistoire a nos jours*, Paris 1971, № 376; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Српско златарство*, 12, ред. бр. 68, сл. 68; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији од XII до XVII века*, Београд 1980, 44, сл. 118—119; Иста, *El arte en la Servia medieval de los siglos XII al XVII*, Madrid, 1981, кат. 77, стр. 50, сл. 77.

ЧАША

Од позлаћеног сребра, рађена у техници искуцавања, резања, гравирања, урезивања и пунцирања.
Дубина 3,5 ст, пречник обода 16,5 ст, пречник дна 8 ст.
Рад српског мајстора, седамдесете године XVI века.
Сигнатура М-8.

На дну чаше, у средини, ексером је причвршћена фигурица лежећег јелена с лако покретљивом главом, постављена преко данцета на ком је изгравирана шестолисна розета у шестоуглу. Око ње тече натпис који гласи: + ѡвѹ чашѹ ко ко(γ)пи да напие славе бож(и)е и пре(чисте). У трећем низу је фриз од 9 петоделних зашиљених аркада, у које су постављене фигуре бића алегоријског значења — сова са људским ликом, човек са свитком у једној и неком справом у другој руци, сирин, инорог, кентаур с мачем у руци, ловац са запетим луком и стрелом, и јеленом у борби са двоглавом змијом, дат у три варијанте.

Између аркада површина чаше је крупно пунцирана. Фигуре су испупчене, стилизација цртежа је знатна.

По натпису судећи ова чаша припада типу славских или свечарских чаша.

Напомена: чаша је цела и добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 122, сл. 31; Б. Радојковић, *Уметничка обрада метала*, I, сл. 44, II, 28; Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, 153, сл. 63; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Српско златарство*, р. бр. 65, сл. 65.

ЧАША

Од сребра, била је позлаћена, рађена техником искуцавања, гравирања и пунцирања.
Дубина 3 ст, пречник обода 14,5 ст.
Српска радионица, XVI век.
Сигнатура М-12.

У средини, на данцу, приказан је изгравирани грифон са раширеним крилима, изразито крупних канци, помоћу којих стоји на листу. Око широког оквира ове композиције је низ астрагала и низ тачкастог орнамента. Дуж обода тече композиција разврежале лозе са храстовим лишћем у чије волуте је распоређено 6 птица, налик на голубове или можда паунове, које су приказане у ходу. Птице су међусобно сличне, али нису исте. Основа је пунцирана, а представе испупчене, чиме је постигнута игра светлости и сенке.

Целокупна ликовна композиција је решена у духу готике без примеса оријенталних утицаја.

Напомена: добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Б. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, сл. 69; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, сл. 34, 36; Б. Радојковић, *Сребрне чаше српског порекла из белоречанске некрополе*, Зборник Музеја примењених уметности 16—17, 1972—1973, сл. 9, стр. 32, 33; M. Karamehmedović, *Umjetnička obrada metala*, Sarajevo 1980, 418, сл. 6; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Српско златарство, X*, р. бр. 62, сл. 62.

ЧАША СА ЖДРАЛОВИМА

Од бронзе, позлаћена, с емаљем, ливена, гравирана и цизелирана.
Дубина 4 ст, обим обода 11 ст.
Вероватно је увезена са Блиског истока, XVI век.
Сигнатура М-13.

У средишном медаљону на данцету приказана су два ждрала у лету, од којих један гризе другог за врат. Они су испреплетени наутовом врежом са пупољцима и цветовима. Основа делимично прекривена тамноплавим емаљем. Цела површина бочних делова чаше исцизелирана је испреплетеном густом врежом у руми-стилу. Орнаментиком истога стила исцизелирана је цела спољна површина ове мале чаше, која је вероватно служила за вино. Основа је пунцирана. Стопа јој је доста висока. Била је позлаћена.

Чаша се истиче својом централном розетом, која има изванредно израђену плакету са ждраловима, кроз коју је прободен масивни ексер који је оштетио композицију.

Напомена: добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Б. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, 85, сл. 59; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Српско златарство*, X, р. бр. 64, сл. 64.

ЧАША СА СТОПИЦОМ

Од сребра, рађена техником искуцавања, урезивања, пробијања и гравирања.
Дубина 5 ст, пречник обода 14,5 ст, пречник стопе 7 ст, стопица висока 2 ст.
Мајстор Ђанко из Тетова, 1802. год.
Сигнатура М-9.

На пупку чаше причвршћена је стилизована фигурица птице (голубица?) раширених крила. Дно чаше је прекривено цветном орнаментиком у стилу сеоског барока. Други кружни појас чини узак фриз у облику венца, који пресецају крила четири серафима из следећег концентричног низа који чине још цветови и листови у истом стилу. У четвртом низу, дуж самог обода чаше, постављено је 16 лучних аркада. У четири од њих је антропоморфни орнамент, а у осталих 12 допојасне фи-

гуре светаца с ореолима, по свој прилици апостола. Све ове фигуре, као и серафими, подсећају такође на антропоморфни орнамент, јер је њихова стилизација сведена до апстракције. На стопици чаше је ажуриран венац барокног стила.

На полеђини чаше урезан је натпис: сию чашѹ приложише вогоданоѣ(!) место Тет(о)во поклоници с(ве)томѹ славномѹ великомѹченикѹ ц(а)рю Стефа(нѹ)* Између речи у натпису убачено: 1802 Ма(и)стор Гианко ковач (ковач?)

Напомена: добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 122; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 14; M. Karamehmedović, *Umjetnička obrada metala*, 418, сл. 6.

ЧАША

Сребрна и позлаћена, са двоглавим крунисаним орлом на дну и фигуром птице преко њега, рађена техником искуцавања, резања, урезивања и гравирања.
Дубина 3 ст, пречник обода 13 ст.
Рад Игњатија Дечанца (?), 1840. год.
Сигнатура М-10.

У централном делу на испупченом дну је представа двоглавог орла с раширеним крилима, двоструком затвореном круном и ореолима око глава. У антропоморфним канцама су два мача. Преко стубића на дно је причвршћена у сребру изрезана зооморфна фигурица, која има тело са крилима птице и главу лептира. Око овог медаљона је низ рибљих крљушти, а дуж обода је у 12 аркада наизменично лучних и са унутра преломљеним луком, поствљено 12 орнаменталних композиција са стилизованим цветом лале у средини рађеним под утицајем барокне орнаментике. Између аркада изгравиране су стилизоване људске главе.

На полеђини је натпис: + Сеи тасъ согради еромонахъ Игнатіе Дечанацъ 1840.

Напомена: добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

M. Karamehmedović, *Umjetnička obrada metala*, 418, 106.

ЧАША

Сребрна, с двоглавим орлом у средини, рађена техником искуцавања, урезивања и гравирања.
Дубина 3 ст, пречник обода 13 ст.
Рад Игњатија Дечанца (?), средина XIX века.
Сигнатура М-11.

Веома је слична претходној, нема резану фигуру преко двоглавог орла. Орнаменти са стилизованом лалом постављени су у сегменте са лучним аркадама. Између сегмената су људске главице, као и на претходној чаши.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ЧАША СА ЈЕЛЕНОМ БЕЗ ГЛАВЕ

Сребрна, с лица позлаћена, рађена техником искуцавања, гравирања, урезивања и цизелирања.
Дубина 3 ст, пречник обода 11 ст.
Српска радионица 1855. год.
Сигнатура М-14.

У средини на дну је постављена фигура јелена без главе који лежи на две змије са четири раље. После 4 орнаментисана низа налази се фриз са 9 овоидних медаљона у којима су ловне сцене: човек с пушком, коњ, аждаја, војни трофеји, две птице, лисица и птица, вук, хералдички двоглави орао и барска птица. На позадини нејасан текст: G. Нас Д. чед. (Серафим настојатељ Дечански) и година 1855, што представља вероватно годину настанка чаше.

Напомена: добро очувана, јелену недостаје глава.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Б. Радојковић, *Сребрна ренесансна чаша из Музеја примењених уметности у Београду*, 16, сл. 8 (у тексту се даје опис чаше и датује се у XVIII век; испод слике је омашком наведено да ова чаша припада Пећкој патријаршији); M. Karamehmedović, *Umjetnička obrada metala*, сл. 7.

ЧАША ЈЕРОМОНАХА РУФИМА

Од сребра, искуцавана, урезивана, изгравирана.
Висина 4 ст, пречник отвора 14 ст, пречник стопе 8 ст.
Мајстор Сташко, кујунџија из Тетова, друга половина XIX века.
Сигнатура М-64.

У средини је приказан Христос, около 12 апостола, у аркадама, примитивно стилизованим и међусобно истоветним. Око Христа је урезан натпис: Сеи тас начина: своим: трѹдом: еромон(ах): Рѹфим: Ма(настир) Ви(соки) Дечанѹѣ(!).

По ободу са наличја: Ма(и)сторъ Сташко Кѹмчиа еромонакѹ Рѹфимъ Манастиръ Високи Лаврн Дечани. родом Тетовец.

Напомена: Чаша је нестала са ћивота Стефана Дечанског између 1963. и 1967. године. Око 1970. године откупили су је од кујунџије Зарића из Пећи, Душанка и проф. др Светозар Радојчић и предали манастиру. Добро очувана.
Није публикована.

ЧАША

Од легуре сребра, калаја и олова, украшена ниелом, рађена техником искуцавања, гравирања и пунцирања.
Висина 4 ст, пречник отвора 13 ст.
Српска радионица, под утицајем московског златарства, XVIII век.
Сигнатура М-65.

Чаша је декорисана са спољашње стране. На пунцираној основи су орнаменти у ниелу. На дну је звездолики цвет, а около 5 шестоугаоних звезда и 2 мотива јесење руже и стилизовани ратни трофеји, као и 3 цветне шаре које подсећају такође на јесењу ружу.

Напомена: добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Постникова-Лосева, *Серебряные изделия Ювелиров Сербии и Дубровника XV—XVIII вв. в Музеях Москвы и Ленинграда*, Зборник МПУ 15, 1971, 98; Исто, *Древнерусское искусство*, Зарубежные связи, Москва 1975, 197.

ЧАША

Од леґуре калаја, олова и сребра, рађена техником урезивања, ґравирања, пунктирања и савата (нијело).
Дубина 4,5 ст, пречник отвора 11,5 ст, пречник базе 5 ст.
Турска радионица, крај XVIII — почетак XIX века.
Сиґнатура М-66.

Са спољне стране декорисана стилизованим арапским писмом, и биљном орнаментиком у савату и пунцираним тачкицама.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ЧАША СА СТОПОМ

Од сребрне леґуре, рађена техником ковања и урезивања.
Висина 5,5 ст, пречник отвора 11,5 ст, пречник стопе 4,5 ст.
Непозната радионица, XIX (?) век.
Сиґнатура М-67.

Има облик посуде за слаткише с високом ногом и плитким реципијентом. Без украса је, има само урезане црте дуж обода и стопе.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ЧАША

У облику купе од сребра, позлаћена, рађена техником ковања и ґравирања.
Висина 8 ст, пречник отвора 5,5 ст, пречник дна 4,5 ст.
Бечка радионица Јозефа Карла Клинкоша, XIX в.
Сиґнатура М-68.

Цилиндричног је облика с посувраћеним ободом. С предње стране има изгравиран празан медаљон уквирен барокним орнаментима с мотивима лале са стране. Овај медаљон је вероватно требало да служи за монограм или иницијале власника. На доњем делу чаше су следећи жигови ЈСК кацига у овалу и људска глава у кошници.
800

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ЧАША СА НОЖИЦОМ И СТОПОМ

Од позлаћеноґ сребра, рађена техником ливења, ґравирања, пунцирања и нијела.
Висина 9,5 ст, пречник отвора 4 ст, пречник стопе 3,5 ст.
Московска радионица, 1860. ґод.
Сиґнатура М-69.

Чаша је у облику пехара, састоји се из реципијента, ноге и стопе. Обод јој је посувраћен. Спољни зид саме чаше и стопа украшени су испреплетеним биљним орнаментом, с лиснатим завршецима. Основа је пунцирана. Према жигу, рад је московске радионице из 1860. године. Пунце: К.А 84, лик св. Ђорђа, П. А. Л. Можда је
1860
служила као путир за причешћивање болних.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

СУД ЗА ТЕПЛОТУ

Сребрн и позлаћен, рађен техником искуцавања, урезивања, резања, ґравирања и пунцирања.
Висина 20 ст, пречник дна 6,2 ст.
Увезен из Цариґрада, XVI век.
Сиґнатура М-17.

У облику је бокалића са поклопцем, дршка му је у форми змија које се међусобно прождиру па се састоји од змијског тела и три главе. Цела површина бокастог дела прекривена је лозом с мотивима каранфиловог цвета, пупољака и листова. Истим мотивима покривен је и горњи део бокала, док је фриз на поклопцу од стилизованог лишћа, а у горњем испупченом делу мотив пса који јури вука и пантера.

Представља изузетно дело високог турског златарства. Веома је солидно технички изведен, складан и са уметничким вредностима.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Б. Радојковић, *Уметничка обрада метала*, I, сл. 148; II, 28; Иста, *Старо српско златарство*, сл. 38; Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, 153, сл. 131; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 20, сл. 39; Б. Радојковић, *Турско-персијски утицаји на српске уметничке занате XVI и XVII века*, Зборник за ликовне уметности Матице српске 1, Нови Сад 1965, 130, 131 сл. 13; М. Ђоровић-Љубинковић — М. Татић-Ђурић — Д. Милошевић, *Средњовековна уметност у Србији*, 124, стр. 82; исте, *Antica arte serba*, бр. 114, стр. 60; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, 44, сл. 118; Д. Милошевић, *El arte en la Servia*, кат. 71, стр. 48, сл. 71.

СУД ЗА ТЕПЛОТУ

Од посребреноґ бакра, рађен техником искуцавања и ґравирања.
Висина 20 ст, ширина 13,5 ст, пречник стопе 6,5 ст.
Буґарска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-70.

Има облик ибрика с поклопцем и дршком. На поклопцу је шишарка. Са спољне стране, преко поклопца и по боковима, изгравирани су орнаменти од цветова јасмина, лала и ружице, као и лозе са листовима у стилу оријенталног барока.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЧАШИЦА ЗА ТЕПЛОТУ

Од сребра, рађена техником искуцавања и ґравирања.
Висина 4 ст, обим отвора 5,5 ст, пречник базе 3 ст.
Сарајевска радионица (?), XVIII век.
Сиґнатура М-15.

У облику је чашице са стопом и две извијене ушке са птицама од којих једна држи црвену перлу у устима. Са спољне стране изгравирани су цветови руже, лишћа и пупољци. Из пупка чаше се пружа ексер за који је причвршћена ливена птица раширених крила која у устима носи перлу. На стопи је угравиран текст: Хаџі: Максім Деспічъ Ігнатиа, из којег се може закључити да је чашу даровао Хаџи Максим Деспић можда Игњатији.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ТАС СА ПОКЛОПЦЕМ

Од сребра, рађен техником искуцавања, гравирања, урезивања, филиграна и гранулације.
Висина 11 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник стопе 4,5 ст.
Српска радионица, почетак XIX века.
Сигнатура М-71.

Округла посуда с поклопцем који се завршава јабуком, у облику руског ставника. Украшена филиграном и гранулацијом. Поклопац је декорисан крупним гравираним и урезиваним барокизираним лишћем у 6 сегмената. Фриз лиснате вреже иде дуж обода саме посуде. На боковима су гране са стилизованим ружиним цветовима и гране налик на палмове.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

БУКЛИЈА ЗА СВЕТУ ВОДУ

Од калајисаног бакра, кована и лемљена дуж ивица.
Вел. 30,5 × 24 × 10 ст.
Из Јерусалима (?), XIX век.
Сигнатура М-72.

Кружног је облика са уским грлићем и двема алкама са стране. И спреда и позади украшена је пластично изведеним крстом са крацима који се шире. Крст је уписан у 2 концентрична круга. Два друга концентрична круга постављена су уз спољну ивицу буклије.

У оваквим чутурама поклоници Христовог гроба су доносили свету воду из Јерусалима.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

АМПУЛА

Од олова, ливена, у облику спљоштене вазе са дршкама (амфора). Вел. 6,5 × 4 × 1,5 ст.
Јерусалим, XIV (?) век.
Сигнатура М-194.

Састављена је од два дела спојена по рубовима ампуле. Цилиндрични грлић је проширен према отвору. На аверсу, у пластичним контурама, је фигура Христа са крстом у нимбу, који у левој руци држи крст, а десну је испружио испред себе. Најјасније се уочавају набори на одећи. На реверсу је светачка фигура, могуће женска. Уочавају се, такође, набори на одећи. Остало је нејасно. У унутрашњости су очврсли остаци неке течности.

Напомена: има оштећења на грлићу и пукотине на реверсу.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Павловић, *Дечанске ампуле*, Зборник МПУ 3 и 4 ,1958, 101—104, сл. 1; В. Хан, *Значај палестинских еулогија*, 68.

АМПУЛА

Олово, ливено у облику вазе без дршки.
Вел. 7 × 5,2 × 1,5 ст.
Јерусалим, XIV (?) век.
Сигнатура М-195.

Састављено од 2 дела спојена по рубовима ампуле. Грлић према отвору проширен. На аверсу је рељефни крст са косим супеданеумом и подножјем. Реверс је гладак без украса и симбола. У њој се чува парче дрвета (Часног крста).

Напомена: у горњем делу је оштећена и стињена.

БИБЛИОГРАФИЈА: иста као горе.

РАДИВОЈЕВ ПУТИР

Од позлаћеног сребра, рађен техником искуцавања, цизелирања, резања, гравирања, пунцирања, са украсним камењем, плавим и зеленим емаљем.
Висина 28 ст, пречник отвора 11,5 ст, пречник базе 17 ст.
Српски мајстор, дар Радивоја, 1567/68. год.
Сигнатура М-63.

Путир са ногом на шестолисној стопи. На средини ноге је масиван нодус са 6 четвртастих каменова. Сама чаша има глатке стране са низом изрезаних палмета и изгравиране арабеске у руми-стилу. Дно чаше са спољне стране покрива плакета у облику розете, са биљним и цветним мотивима истог стила који су испуњени плавим и зеленим емаљем. Богато обрађени нодус издељен је косим дијагоналним урезима на ромбична поља. У 6 централних поља су каменови, такође у облику ромба, а у горњим и доњем је текст: С(ве)тъ, С(ве)тъ, С(ве)тъ, Г(оспод)ъ Саваѡт(ъ) испльн н(е)бо и землꙗ слави его осанна вь вишнихь раба своего Радивоꙗ.

Нога са стопом је украшена цизелираном и пунцираном орнаментиком и са 6 арабески у руми-стилу. Око обода чаше је изгравиран еухаристични текст: Пите ѡт нее вьси се ѥс(т) крьвь моа новаго завѣта. За вы изливаѥмаа и за многы вь оставлѥнїе грѣховъ аминь.

По средини чаше, изнад фриза палмете текст из Псалтира: +Чашоу сп(а)сенїꙗ примꙋ и име г(оспод)нѥ призовꙋ аллилѵїа (Причастен посведневни, псалтир 115, 4), и даље: Въ лѣто ꙁо҃ѕ (1567/68) потрꙋждениемь раба х(ри)с(то)ва Радивоꙗ. Из записа се види да је овај путир поклонио Дечанима 1567/68. године раб Христов Радивоје.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Г. Ј. Јуришић, *Дечански првенац*, 70/I; М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, 51; И. С. Јастребов, *Стара Сербија и Албанија*, 22; Исти, *Манастир Дечани*, Братство, XII—XIII, Београд 1908, 165; Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 120; сл. 25; Б. Радојковић, *Уметничка обрада метала*, I, сл. 52, II, 28; Иста, *Ризница Пивског манастира*, Старине Црне Горе I, 1963, 53; Иста, *Турско-персијски утицај на српске уметничке занате XVI и XVII века*, Зборник за лик. ум. Матице српске, Нови Сад 1965, 135, 136, сл. 29; Иста, *Старо српско златарство*, сл. 49; Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, 152—153, сл. 60; V. Han, *Les courants des styles dans les métiers d'art des artisans chretiens an XVIe et durant les premières decennies du XVIIe siècle dans les regions centrals des Balkans*, Balcanica I, Beograd 1970, fig. 6; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 20. сл. 40; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, 43, сл. 115; Иста, *El arte en la Servia*, кат. 70, сл. 70; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Српско златарство*, р. бр. 85, сл. 85; М. Шакота, *Ризница манастира Бање*, 100.

ПУТИР

Од позлаћеног сребра, рађен техником искуцавања, ажурирања, гравирања, пунцирања.
Висина 27 ст, пречник стопе 16 ст, пречник отвора 11,5 ст.
Московска радионица, око 1706—1727. Мајстор Михаил Андрејев.
Сигнатура М-205.

Чаша путира је прекривена ажурираном сребрном врежом са лишћем и цветовима барокне стилизације. На њој су аплицирана 4 сребрна испупчена медаљона, вел. 5,5 × 4,5 cm. На једном од њих је изгравирано Распеће, на другом је приказана стојећа Мадона, на трећем је Христос са отвореном књигом, а на четвртом св. Јован Богослов. Богородица и Јован су окренути Христу у средини и заједнички чине композицију Деизиса. Декорација стопе састоји се од 4 барокна картуша са испупченим медаљонима. На једном је Христос пред Пилатом, на другом два војника пробадају Христа копљем, на трећем је Молитва на Маслиновој гори са путиром у облаку, а на четвртом Шибање Христа који је везан за стуб. Иконографија, одећа и типови лица подсећају на западну уметност XVII века и на гравире из руских штампаних књига. Дуж обода чаше изгравиран је литургијски +Пите ѡт неѧ вси сиѧ есть кровъ моѧ новаго завета ѧже за выи за многиѧ и(з)ливаемаѧ. Ту се налазе и жигови, само делимично отиснути. Двоглави орао у кругу и иницијали М. А., такође у овалу. Према њима овај путир је радио мајстор Михаил Андрејев из Москве.

Напомена: добро је очуван, само потамнео.
Није публикован.

ПУТИР

Од позлаћеног сребра, рађен техником ковања, гравирања, пунцирања.
Висина 22,5 cm, пречник отвора 9,2 cm, пречник стопе 12,5 cm.
Московска радионица 1860.
Сигнатура М-206.

Декорација се састоји од гравираних композиција и такође гравираних и искуцаних орнамената. На чаши су, у кружним медаљонима, крст са справама мучења и Деизис — Богородица, Христос и св. Јован. На бази су 4 јеванђелиста у трапезастим пољима. Око њих је цветна и биљна орнаментика. Дуж обода чаше је текст песме: +Тѣло Христово примите источника безсмертнаго вкѹсите. Жигови: П. Л. К. А. и св. Ђорђе на коњу, жиг
1860
града Москве.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЗВЕЗДИЦА

Од позлаћеног сребра, рађена техником искуцавања, резања и гравирања.
Висина 10 cm, дужина једног крака 22 cm.
Српски мајстор око 1570.
Сигнатура М-94.

На пресеку два крака је круг са полулоптом и серафимом у плитком рељефу. Краци су украшени резаним плочицама. На две од њих је орнаментика у руми-стилу, на трећој серафим, а на четвртој крст са криптограмима. На крацима је искуцан текст у лигатурама: Сътворї се сїꙗ звѣзьдіца храмѹ възнесенїа · вь землѥ и Гге хи мирѹ вь вь о Трочец(?) се агьнць бжіи.

Напомена: звездица припада истој гарнитури са Радивојевим путиром. Према попису дечанских покретних старина из 1902. године, у истој гарнитури је постојала и ложица, које више нема у Дечанима. Добро је очувана.
Није публикована.

ЗВЕЗДИЦА

Од сребра, украшена мерџанима, рађена техником ковања, пунцирања, ливења.
Висина 8 cm, ширина кракова 14,5 cm.
Српска радионица, 1789. год.
Сигнатура М-202.

Једноставно је искована у сребру са тракама и натписима у нијелу. На саставку је ливен и позлаћен крстић са четири корална зрна. Натпис гласи: Сїю звездицѹ прїложї +Петаръ Радосавлевїчъ + ѹ с(ве)тѹ Лаврѹ Дечане себи за споменъ 1789*

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ЛОЖИЦА

Од сребра, са уврнутом дршком, рађена техником искуцавања и гравирања. 15 × 3 cm.
Московска радионица, 1881. год.
Сигнатура М-203.

Једаћи део је овоидан, изгравиран виновом лозом са грожђем, цветовима и лишћем. Дршка по средини тордирана. Жигови А. А. К. Н. 84 и св. Ђорђе на коњу,
1881
жиг града Москве.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ЛОЖИЦА ОД СРЕБРА

Рађена техником искуцавања, украшена нијелом.
15,7 × 3,7 cm.
Московска радионица, друга половина XIX века.
Сигнатура М-204.

Дршка у доњем делу и са предње и задње стране декорисана лозицом изведеном у нијелу, исто као и једаћи део с доње стране. Жигови радионице: ФИ и св. Ђорђе на коњу, делимично очуван.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

РИПИДА I

Од позлаћеног сребра, рађена техником гравирања, цизелирања, урезивања, резања и ажурирања, са трепетљикама. Висина 44 cm, пречник диска 27 cm, касније су поправљане.
Дар Радивоја, рад златара Кондо Вука 1569/70. год.
Сигнатура М-87а.

Рипида је у облику округлог диска са шупљом цилиндричном дршком која има јабуку на средини. С предње стране (без трепетљика) у средини је изгравиран лик Христа Спаситеља, који левом руком држи јеванђеље, а десном благосиља. Сигниран је као іс хс Саваѡѳ. Око њега је текст псалма: +Г(оспод)и вьзлюбыхъ бл(а)голѣпїе домѹ твоѥго и место вьселѣнїꙗ славї Твоѥ. Непогѹбы сь нечьстивими д(ѹ)шѹ мою · и сьм+.

У кругу око ове представе је приказана Небеска литургија, сигнирана као Вишнꙗ лѵт(ѹ)ргїꙗ, што је на-

писано на часној трпези са циборијумом приказаним изнад Христовог лика. Поред њега десно је анђео са испруженим рукама, затим анђео са рипидом, анђео са чираком, анђео са путиром, анђео са кадионицом, анђео са кантаросом (великим путиром), затим две групе анђела које прекрива дршка, па опет анђео с кадионицом, па други са рипидом, па анђео прекривених руку, анђео са уздигнутим јеванђељем, анђео са кантаросом и анђео који прекривеним рукама држи јеванђеље. Дуж обода је текст: С(ве)тъ, С(ве)тъ Б(о)гъ Саваѡт. Исплънъ. Н(е)бо и землꙗ слави его... ѡсанна вь вишныхъ. Бл(а)гословень гре(димыи вь) име г(оспод)ние. Ѡсанна иже вь вишныхь. Прими Г(оспод)и М(о)лѥнїе раба своего Радивоꙗ приложившаго Рипидї сїе. С друге стране у кругу је: Серафимъ шестокрилата са два лабарума у рукама. Око њега у кругу је исписано: +ишее н(е)б(е)съ съдѣла. О тебѣ радуетсе обрадованна вса тваръ слава тебѣ:~ Сьтворише се сїе рыпиди ц(а)рские и с(ве)щение обители дечанскїе ѡт битїа въ лѣт ҂зои (1569/70).

У концентричном низу око централне композиције је фриз у коме средишно место заузима Богородица Оранс (Мир θу) са уздигнутим рукама у кружном медаљону. Поред ње са десне стране је престол са два точка, затим у кругу крилати лав — симбол јеванђелиста, сигниран као Јован, па опет један престол са три точка, па крилато теле — Лука, у кругу, затим престол са два точка, доле је непозната композиција, јер је покривена дршком и закрпом (можда Христос), затим следи престол са два точка, па онда анђео сигниран са Мθ — симбол јеванђелисте Матеја. Затим престол са три точка, па орао у кругу — симбол јеванђелисте Марка — сигниран као Мр, и најзад херувим са два точка.

Дуж ивице је текст песме Богородици: +Ѡ тебѣ радует се обрадованна въса тваръ. а(н)гг(е)лское сьстоꙗнїе и рѡдъ ч(е)л(овѣ)ч(е)скы ѡс(ве)щенна цр(ь)квы и раю словесны двьсть... Похвало изнее же Х(ристо)с(ь) вьпльти се и мл(а)д(е)нць быс(т) прѣжде вѣкъ. Сы Б(ог)ъ нашъ ложе с(н)на твоа прѣстолъ сътвори·и чрѣво твое пространнѣ. С ове стране испод рубног натписа је 35 трепетљика у облику листа, док једна недостаје. Сунце, или диск рипиде, је било оштећено, па је првобитно грубо крпљено, а преко тога су додате аплициране сребрне плочице с мотивом лале преплетене у лозицу са цветом руже и лишћем. Таква плочица прекрива и горњи део дршке.

Напомена: сматра се да је преправку рипиде извршио мајстор Лаза из Београда средином XVII века.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Г. Ј. Јуришић, *Дечански ӣрвенац*, 69—70; И. С. Јастребов, *Стара Сербија и Албанија*, 22; Исти, *Манастир Дечани*, 165; Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, 686—687, 6351—6352; И. Руварац, *Примедбе на извештај о српским црквеним старинама на будимпештанској изложби*, Старинар, год. 3, бр. 3, Београд 1886, 101; Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 119—120, сл. 23—24; Б. Радојковић, *Уметничка обрада метала* II, 28; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани* I, 9, сл. 8; B. Radojković, *Metall in Serbien*, Beograd 1955, 31; Иста, *Старо српско златарство*, сл. 67—69, стр. 78; Иста, *Српско златарство XVI и XVII в.*, 71, 110—111, 133, сл. 117—120; Иста, *Турско-персијски утицај*, сл. 28; Б. Радојковић — Д. Стојановић, *Примењена уметност код Срба под Турцима*, Српска православна црква 1219—1969, 203, сл. без броја; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 20; Б. Радојковић, *Илустрације српских штампаних књига XVI века као приручници старих српских златара*, Зборник МПУ, 11, Београд 1965, 72, сл. 18; Иста, *Српски окови јеванђеља*, сл. 13, 14, 16—21, стр. 57; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Српско златарство* 11, ред. бр. 87, сл. 87, 87а.

РИПИДА II

Од позлаћеног сребра, рађена техником гравирања, цизелирања, урезивања, резања и ажурирања, са трепетљикама.
Висина 44 ст, пречник диска 27 ст.
Дар Радивоја, рад златара Кондо Вука, 1569—1570. год.
Сигнатура М-87 б.

У центру је приказана Богородица са Христом сигнирана као: Мир θу ѥлеоуса Іс Хс, а поред ње су 2 јерихонске руже, симболи вечног живота. Около је искуцан посветни текст, ктитора Радивоја: +Прими м(о)лѥнїе раба своего Радивоꙗ Г(оспод)и троудивша се ѡ сихь сьсоудехъ. При ч(е)стнемь игѹмене Сумеоноу. Роукою многогрѣшнаго Конде Влъка. Око натписа је кружна композиција са 4 серафима, изнад, испод и са стране Богородице, са рипидама у рукама. Између њих у круговима су симболи јеванђелиста. Лево горе је крилати лав сигниран као Јован (Іѡ). Десно је крилато теле, сигнирано као Лука (Лук). Доле је анђео у кругу, симбол јеванђелисте Матеја (Мθ), а десно орао у кругу, сигниран Мр, јер он симболише јеванђелиста Марка. Са обеју страна горњег и доњег серафима су многоочити херувими. Остали празан простор испуњен је лозом са ружама и лишћем као и звездама. Дуж ивица је текст песме Богородици: ч(е)стнѣишѹю хероувимь. И славнѣишѹю без расоужденїꙗ серафимь. Безъистлѣнїꙗ б(ог)а слово рождьшую. Соущую (дршка) Тебѣ величаемь+Достоино ѥс(т) ꙗко вь истїнѹ бл(а)жити те Б(огороди)цу. Присно блаженноую и прѣнепорочнѹю м(а)теръ б(ог)а н(а)шего. У средини друге стране рипиде је Исус Христос као Анђео Великог Савета — Велїкаго съвѣта а(н)гг(е)лъ іс хс — приказан је како десном благосиља, а у левој држи размотан свитак. Око њега, у кругу, је текст: +Сътворїше се сіе с(ве)тїе сосѹдї гл(аго)лѥмїе рипиды ц(а)рскїе с(ве)щениїе обытелы дечанскїе. Потрѹжденїемь раба б(о)жїа Радивоа. Око овога натписа тече у кружном низу композиција Причешће апостола. Изнад Анђела Великог Савета постављен је Часни престо са дискосом у облику дубоке чиније и путир у форми кантароса. Лево и десно су анђели с рипидама. Поред анђела је представљен два пута Христос, како причешћује апостоле, лево нафором-телом, а десно вином-крвљу. Иза тога, међусобно одвојени цветним и лиснатим гранама, или дрвећем, крећу се апостоли у два правца, шесторица да приме нафору, а друга шесторица вино. Апостоли су дати у живом слободном покрету у разноврсним ставовима и позама, са свицима или књигама. Цветне гране, биљке и дрвеће стилизоване су на оријенталан начин. Дуж обода је текст: Всы мира ѡ(ть)ц(ь) щедротамъ вѣликаго съвѣта а(н)гг(е)ла миръ подающаго сила еси намъ. Темъ б(о)го са (дршка) ілꙗ къ свѣтоу наставлѣнемы. Ѡт нощноу зъ нощє славословым те ч(е)л(о)в(е)колюбче. Створі се ѡт бітіа лѣт ҂зои (1569/70).

Испод натписа је постављено 39 трепетљика. Дршка је иста као и прва, али пошто није била оштећена, није ни накнадно поправљена, тако да се види првобитан начин причвршћивања дршке за диск. То је учињено помоћу копљастих плочица између којих је диск углављен и причвршћен ексерима.

Напомена: добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА: иста као и код претходне рипиде.

ПАР РИПИДА

Од позлаћеног сребра, рађене техником искуцавања, прорезивања, ажурирања, гравирања и ливења.
Висина 45 ст, пречник диска (сунца) 30 ст.
Грчки рад, 1730. год.
Сигнатура М-2.

На масивне дршке које пресецају кугле декорисане мотивима биљне орнаментике оријенталног карактера, насађени су дискови с ажурираним површинама равномерно испуњеним густом пређом цветне орнаментике у коју је уплетено шест крстова. У центру, и с лица и са наличја, аплициране су плакете са представама херувима, око које је распоређено по шест анђела и медаљон са Христом Пантократором на престолу окруженим тетраморфом и тројицом анђела. Дуж обода су распоређени драгуљи — са сваке стране их је било по десет. С лица је сачувано пет, с наличја седам, четвртастог облика, вероватно сафира, полиедарски резаних. На другој рипиди је с лица сачувано четири, а са наличја само шест каменова.

Саковане настојањем митрополита скопског Кирила за велику цркву српске Патријаршије у Пећи 1730. године, од новца прикупљеног на кутирју скопске цркве, а при патријарху Арсенију IV (Шакабенти).

По ободу рипиде тече изгравирани натпис:

а. страна: Сіе рипиде с(ве)теи вѣлицеи ц(рькви) патріархіи Србскои Пекѵ. Съковаше се трѹдом и настоꙗниемь митрѡпѡлита скопскаго г(о)с(поди)на кѵрила а ѿ кѹтіе с(ве)тіи црквїи скопскїе.

б. страна: С(ве)тъ, с(ветъ) с(ветъ) Г(оспод)ь сьваѡть испльни н(е)бо и землꙗ слави егѡ. Ѡсана во вишни(х). При патріархѹ србскомь Г(оспо)д(и)нѹ Арсению четвртомъ въ лето (господ)не а҃щл. (1730). На дршци једне од рипида изгравирано је име, вероватно мајстора златара: Δημήτριος Ἐκτρίκκοις.

Напомена: добро су очуване; неки драгуљи су нестали.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Гедеон Јосиф Јуришић, *Дечански ирвенац*, 70; Макензијева-Ирбијева, *Путовање по словенским земљама Турске и Европе*, 317; М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије* III, 51; M. Karamehmedović, *Umjetnička obrada metala*, сл. 46, са назнаком да су то рипиде Кондо Вука (као уосталом и многе друге грешке у овој књизи, стр. 116, 422, 423).

ПАР РИПИДА

Ливене и резане у месингу.
Висина (заједно са дршкама) 111 ст; димензија диска 29 × 25 ст.
Руски рад, XIX век.
Сигнатура М-3.

У центру диска је Серафим. Около текст: свѧтъ, свѧтъ, свѧтъ, господь саваѳъ.

Представља примерак руске масовне производње XIX века.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ПЕТОХЛЕБНИЦА

Од позлаћеног сребра, рађена у техници ливења, ажурирања, резања и гравирања.
Висина 30 ст, пречник постоља 30 ст.
Мајстор Иван Милић из Чајнича (?), 1652/53. год.
Сигнатура М-1.

Има облик округлог тањира (постоља) у чију средину је причвршћена трикирија украшена крупним резаним горским кристалом са четири лунуласте трепетљике; чашице за свеће су у облику стилизоване лале. Око трикирије су четири чаше са поклопцима у облику готичких торњића са тамбурима састављеним од готичких фронтона и купастим кровићима декорисаним мотивима рибље крљушти постављеним тако да формирају четири чемпреса. На њиховим шиљатим завршецима налазе се крстови са крстасто разуђеним крацима.

Уз обод петохлебнице изгравиран је натпис: Сїꙗ света и божьсть(в)на петїхлебница зрїза манастира дечани (трѹд)и се ѡ семь їгѹмень ермонахь хр(и)стофорь сь брати иꙗми. Петохлебница је, дакле, искована настојањем игумана дечанског Христофора са братијом 1652/53. године. Рад је српске радионице, вероватно мајстора Ивана Милића из Чајнича.

Напомена: недостаје јој део тамбура на једном поклопцу. Обод на коме је натпис оштећен је на више места па натпис није цео.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Прасквице*, 121; Б. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, 139, сл. 170; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 20; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Српско златарство*, 12, ред. бр. 94, сл. 99.

КАДИОНИЦА

Кована, ливена и прорезивана у сребру, украшена резаним филигранским и ливеним детаљима у готичком стилу.
Висина 30 ст, пречник 12 ст, дужина ланаца 50 ст.
Дубровачка радионица (?), XV век.
Сигнатура М-4.

Састоји се из два дела — посуде за жар на шестолисној стопи украшеној филиграном и решетком резаних везаних хералдичких љиљана у два низа, као и крупним гранулама, и поклопца са 5 готичких торњева украшених ливеним фризом са мотивом аканта и ливеним животињама из маште са главом лава, а телом делфина. На бокастом делу су 3 кружне ливене апликације у облику розете са 5 цветова и 4 палмете. За крст на централном торњу причвршћени су масивни ланци са прапорцима везани за матицу — балдахин са прапорцем на врху. Без записа је и без златарских ознака. Датује се у XV век, а према аналогијама које се налазе на Лопуду и Шипану приписују се дубровачкој златарској радионици, или њеном утицају.

Напомена: кадионици недостаје једна розета.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Б. Радојковић, *Уметничка обрада метала* I, сл. 43; II, 29; Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, 125, 126, сл. 77; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 20, сл. 29; Б. Радојковић, *Чаша властелина Санка*, Зборник за ликовне уметности Матице српске, бр. 2, Нови Сад, 1966, 55; Иста, *Средњовековни метал*, Историја примењене уметности код Срба *I*, Београд 1977, сл. 53; Д. Милошевић, *Уметност у средњовековној Србији*, 42, сл. 106; Иста, *El arte en la Servia*, кат. 64, стр. 46, сл. 64; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Српско златарство*, 9, 46, сл. 46.

КАДИОНИЦА

Кована у сребру техником искуцавања, ажурирања, прорезивања и гравирања.
Висина 31 ст, обим бокастог дела 47 ст.
Јерусалимски рад (?), почетак XIX века.
Сигнатура М-5.

Састоји се из два дела. Посуда за жар је без стопе, са јабуком на завршетку, а поклопац крушкастог облика има такође јабуку у коју је насађен крст за који су причвршћени ланци везани за кружну матицу с кариком. Кадионица не само што је по облику барокна већ је таквог карактера и декорација која у виду палмета, цветова и лишћа смештених у лучне оквире украшава њену површину у 5 низова. Карактеристичне мотиве представљају четири двоглава орла са отвореном круном на глави и жезлима у канџама. Они подсећају на орлове на такозваном крсту Стефана Дечанског и крсту цара Душана, по чему би се могла датовати у XVIII век, међутим, крст на врху крушкастог дела потпуно је истоветан са крстовима на трикирији и дикирији па је вероватније да се ово датовање може померити до почетка XIX века.

Напомена: добро очувана.

Није публикована.

ОКОВ МОНАХА КЕНТИРИОНА

Позлаћено сребро, рађено техником искуцавања, гравирања, пунцирања, филиграна и гранулације,
30 × 20 × 5 ст.
Мајстор Нешко Пролимлековић из Пожаревца,
1643/4. год.
Сигнатура М-18.

На предњој страни окова приказан је Христос на престолу, сигниран као ис хс ѡ пантократо(р)ь, лево од њега је Богородица, а десно Јован Претеча, сигниран: Продитеча. Изнад њих су два арханђела — Арх М(и-хаиль) и Арх Г(авриль), што све заједно чини композицију Деизиса. У четири угла су четири јеванђелиста са њиховим симболима, а доле у аркадама су још св. Никола и Стефан Дечански, из чега се види да је оков већ у први мах био намењен дечанском манастиру. На полеђини окова је композиција Вазнесења Христовог, дата у три плана. У доњем низу је Богородица сигнирана као: Мр ѳу Мати Мирѹ. Поред ње су апостоли Петар и Павле и још два несигнирана апостола. Изнад Богородице су два арханђела сигнирана као арх о рахваила и ѹриль (Рафаел и Уриел). Са стране сваког од њих су по 4 апостола. У горњем реду је Христос у округлој мандорли коју придржавају два арханђела, сигнирана као: ѹ арх и Е арх. У мандорли је текст: Вьзне|сение Х(ристо)во Монастира Дечан(а)х. Изнад мандорле је сигнатура Вьзнес(е)ние Х(ристо)во. Уз горњу ивицу изгравиран је текст: Сие ев(а)нг(е)лие шкова се тр(ѹ)дом и шткѹпомь Кентириѡна ер(о)монах(а) ва лет(о) ахмд. (1643—1644). Оков је стављен преко Библије, штампане у Острогу 1580. године, која представља једну од првоштампаних руских књига.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Макензијева и Ирбијева, *Путовање по словенским земљама*, 313; Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 6815; Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 24 (120) — 25 (121), сл. 27—28; Б. Радојковић, *Српски окови јеванђеља XVI и XVII века*, Зборник примењених уметности 3—4, Београд 1958, 60—62, 81, сл. 23; Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, 135—137, сл. 165; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 21, сл. 33; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Српско златарство*, ред. бр. 101, сл. 101.

ОКОВ НА ЈЕВАНЂЕЉУ

Постављен је преко кожног повеза, у облику пет плакета од сребра рађених техником искуцавања, гравирања и пунцирања.
31 × 21 ст.
Српски мајстор, XVII век.
Сигнатура М-20.

У средини је Распеће, сигнирано ис хс, са фигуром Богородице (Мр ѳу) и фигуром св. Јована Богослова (іѡ). У угловима су симболи јеванђелиста: Матеј — анђео, Марко — лав, Јован — орао и Лука — теле. Оков је постављен преко белајског четворојеванђеља из 1494. год. које је писао Никандар.

Напомена: пошто су израђене од доста танког сребрног лима, плакете су прилично оштећене, нарочито централна, у горњим угловима и уз доњу ивицу. Доња лева плакета, оштећена је нарочито у десном доњем углу.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 6187; Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 24 (120), сл. 26.

ОКОВ НА ЈЕВАНЂЕЉУ

Сребро преко црвеног сомота, ливено и проламано, ручно дотерано резањем и гравирањем. 13,5 × 8 ст.
Беч (?), 1737—1744. год.
Сигнатура М-23.

На предњој корици, у барокном оквиру, приказана је композиција Распећа — Христос са трновим венцем на крсту, Богородица и млади апостол Јован поред њега. У угловима су четири пророка, од којих се својим иконографским карактеристикама распознаје пророк Давид са лиром у рукама. На полеђини у барокном оквиру је Васкрсење — Христос устаје из гроба, поред њега су два анђела. У угловима су јеванђелисти са симболима. Иконографија је католичка, стил је барокни са елементима рококоа.

Оков је постављен преко Јеванђеља штампаног у Кијево-Печерској лаври 1737, године. На маргини листа 12-б почиње запис: Сіе С(ве)тое ев(ан)г(е)лие Е(о)га и Сп(а)са нашего Іис(ѹ)съ Хр(и)ста в(ъ) даръ ѿсласе его Пресѡс(ве)щенн. Гь. митроп. босанскомѹ кѵръ Гаѵриль Михаиловичѹ ѿ мне Іѡанна Геѡргіевича Архідіакона патріархова Іллѵр. Сервскаго, лѣто афмд^го (1744) дек(емврія) 2го за возпоминанъіе ѵсипное на с(ве)ти м(о)л(и)тавь... Подписахъ рѹкою. Према натписима у овој књизи и оков би могао настати између 1737. и 1744. године.

Напомена: оков је добро очуван, сомот истрвен.

Није публикован.

ОКОВ ЈЕРОМОНАХА СИМЕОНА

Позлаћено сребро, рађено техником искуцавања, резања, гравирања и филиграна. 20 × 13 × 7 cm.
Мајстор јеромонах Симеон, 1765—1768. год.
Дечанска радионица (?)
Сигнатура М-19.

На предњој страни је сцена Васкрсења Христовог, у барокном овалу који је састављен од волута пресечених барокним картушима: Христос васкрсава из гроба, а испод њега су два војника са оружјем. У позадини је приказан Јерусалим. У угловима изван овала су четири анђела, а сигнатура је В(ьс)крес(е)не Хр(истово). На полеђини у горњем делу је Распеће — Христос на крсту, сигниран інці ІΣ ХΣ, лево и десно су сунце и месец, два анђела, а доле Богородица и св. Јован са сигнатуром МР̃ ѲѸ ОѦГИ І̃Ѡ, затим два чемпреса и Јерусалим у подножју.

У доњем делу је композиција Оплакивања — Христос је испружен, а Богородица и два апостола га придржавају. Две жене и апостол су постављени изнад Христа у пози оплакивања. Без сигнатуре.

Сребрни оков је постављен преко сомота. На копчама се црном бојом потписао јеромонах Симеон, као Симеѡнъ еромонахъ.

Оков је постављен преко јеванђеља штампаног у Москви 1765. године. У књизи се налазе следећи записи: Мѡѵсеи архимандрить с(ве)таго Стефана кралѧ дечанскаго и: Сиѧ Тастамента мнѣ іеромонах Хо Максима Дечанца. Знано бѹди како ходихъ ѵ свети живоносни градъ 1805.

На последњем листу: 1768 Моѵсеѵ архимандрить. На основу ових записа као и године штампања књиге закључује се да је оков настао између 1765. и 1768. год. и да га је израдио јеромонах Симеон.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ОКОВ НА АПОСТОЛУ

Позлаћено сребро и нијело (черн) преко црвеног сомота, рађено техником искуцавања, гравирања и цизелирања. 15 × 10 cm.
Непознати московски мајстор, 1861. год.
Сигнатура М-22.

У централном овалном медаљону дат је у нијелу допојасни лик Христа који благосиља. У четири овална, нешто мања медаљона постављена у углове приказани су св. Никола, св. Петар, св. Павле и св. Јован Богослов. Равна сребрна и позлаћена плоча украшена је још гравираним зрацима око Христа и са 4 изгравирана крста. Уз доњу маргину су жигови радионице: ЛФ ИА 84 1861 и св. Ђорђе на коњу — жиг града Москве.

Апостол преко којег је оков стављен штампан је у Кијево-Печерској лаври 1856. године.

Са унутрашње стране корица је следећи запис Сіе евангегиліе(!) іермона(ха) епитропа дичанскои Лавры Хаци Кірила Андрѣевича Шекѹларца Белокольца(!) кѹпл. въ царствѹющемъ градѣ Петербѹргѣ. Окова и позлати въ Москвѣ 1861 года юна 12го днѧ.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ОКОВ НА ЈЕВАНЂЕЉУ

Позлаћено сребро и нијело (черн) преко црвеног сомота, рађено техником искуцавања, гравирања и цизелирања. 15 × 10 cm.
Непознати московски мајстор, 1861. год.
Сигнатура М-21.

У централном овалном медаљону је Васкрсење Христово дато по западној иконографији. У малим медаљонима у угловима су 4 јеванђелиста — св. Јован, св. Матеј, св. Лука и св. Марко — израђени у нијелу. Зраци око централног медаљона и изгравирани крстови су исти као и на претходној књизи, као и жигови мајсторске радионице.

Запис: Сіе евангиліе іеромонаха епітропа дічанскои Лавры Хаци Кірила Андрѣевича Шекѹларца Белокольца(!) кѹпл. въ царствѹющемь градъ Петербѹ(р)гѣ. Окова и позлати въ Москвѣ 1861 года юна 12го днѧ.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ

Кован у сребру техником искуцавања, резања и гравирања. 25 × 16 × 4,5 cm.
Кутија из прве половине XIX века, капак за мошти Димитрија Ђакона, окован у Сарајеву 1755. год.
Сигнатура М-30.

На поклопцу са спољне стране, у централном делу је орнаментална композиција у облику арабеске, из чије се средине пупчасто издваја кришкаста калота, и полукружни зид ротонде прекривен биљном и цветном орнаментиком. Дуж обода је фриз истог таквог орнамента, који је на угловима проширен полуарабеском. Бочне стране кутије декорисане су цветним мотивом.

Унутрашњи капак, који чува вилицу оковану у позлаћени филигран, изгравиран је и изрезан у облику два расцветала крста и полумесеца. Рађен је као ћелијасти емаљ, само без емаља, вел. 9 — 1,8 cm.

Украшен је са 17 алмандина. На полеђини је запис: м(е)с(е)ца їанѹарія: :ї: зде ва кѹтіи челюстъ мошти иже во с(ве)тыхъ О(т)ца нашего Григорія епис(ко)па нѵсинскаго брата великомѹ Василию, ѡкова димитрїи діакон во Сараевѣ а̃ ѱ̃ н̃ е̃ — (1755). Испод левог крстастог прореза налази се дрвена кружна панагија вел. 9 × 7 cm. С њене предње стране је Христос на престолу са отвореном књигом, поред њега два серафима, около фриз од 12 врежастих медаљона с апостолима. Са задње стране у средини је Богородица Царица на престолу. Христос је такође са круном. Около је 10 пророка у медаљонима од лозе. Горе и доле су по једна куглица са две бифоре. Ова се панагија може такође датовати у XVIII век.

Испод десног крстастог прореза је у сребру и бронзи ливени моћник у облику крста. С предње бронзане стране је 6 лучних прореза. На полеђини је 6 композиција ливених у сребрној легури. Горе св. Тројица, у левом краку Сретење, у средини Распеће, десно Лазарево васкрсење, доле Преображење, а испод њега Силазак св. Духа. Облик крста и композиција настали су под утицајем руских крстова из радионице Тројичко-Сергејевске лавре. И овај крст је вероватно из XVIII века. Како има квачице за ланчић, види се да је био напрсни. У угловима капка изгравирани су анђели.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ

Од сребра, рађен техником искуцавања, резања, урезивања, гравирања, 27 × 18 × 13 ст.
Ћивот — цинцарска радионица, 1800. год., капак — српска радионица, 1806. год.
Сигнатура М-91.

Ћивот је у облику кутије с поклопцем и унутрашњим капком. По типу представља веома необичан примерак. Горња површина поклопца је садржински истоветна с уобичајеним композицијама корица јеванђеља. У средишњем медаљону, који је у облику арабеске, приказано је Христово распеће, сигнирано као Ис(ъ) Хри(с)тос. У четири угла су јеванђелисти постављени у медаљоне у облику полуарабеске. Горе лево Марко, сигниран са Маρ, горе десно Лука са својим симболом телетом, сигниран као Лꙋ, доле лево Јован са симболом орлом, сигниран као Іѡ, и доле десно Матеј са својим симболом анђелом, сигниран Мат. Медаљони су повезани фризом увијене биљне лозице пресечене са 4 серафима, по средини сваке стране. Дуж саме ивице је лиснати мотив. Са горње стране изнад јеванђелиста је натпис на грчком: Ἔτος 1800 Ξεοδόρη προσκηνήτ(ο)υ. Бочне стране су декорисане крупним кружним, пластично обликованим медаљонима са светитељима, који имају лоше писане сигнатуре: са предње стране Агиос Міто (Димитрије) са брадом (!) на коњу, у средини Богородица Митр. Ѳо.; десно св. Ђорђе са брадом (!) — Агі Гіго; арханђел са крилима и брадом (!) — Агі Арх; Агі Дмо (Димитрије) са брадом и крстом у руци; лево св. Харалампије — Агі Ха(ралам)пос; св. Никола — Агі Нколо. Позади обичан фриз биљне орнаментике, на доњој страни звездасти орнаменат у кругу са лепезастим мотивима у угловима. Дуж ивице биљни орнаменти.

Унутрашњи капак има пет прореза за мошти. Око правоугаоника са заобљеним угловима пише: Ст҃ла Кровъ ст҃аго Стефана Дечанско[г]... (света крв Стефана Дечанског), поред правоугаоног: Ст҃и Пантелеимона Кость (кост св. Пантелејмона), око малог круга: Ст҃аго Алимпие Столпникъ (св. Алимпија Столпника), а поред крста: Древо честно (Часно дрво). Око овалног прореза: Сти Врачеви честиѧ (Свети Врачи). Дуж оквирног фриза је крупно камење, два карнеола, осам зелених каменова и шест црвених. Изнад овалног медаљона изгравирана је година: 1806.

Напомена: ћивот је у лошем стању, на ивицама испуцао, местимично изломљен и метал је стињен.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, сл. 41; Л. Павловић, *Дечанске амиуле*, 103, Исти, *Преглед моштију светих у Српској православној цркви*, Зборник Богословског факултета 3, Београд 1954, 242.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ

Искован у сребру техником искуцавања, резања, гравирања, филиграна и гранулације.
23 × 19,2 × 13 ст.
Дар архимандрита Калиника, 1830. год., мајстор Томо Јанушковић из Крушева, 1819. год.
Сигнатура М-89.

То је осмоугаона дубока кутија са поклопцем и унутрашњим капком. Горња, као и бочне стране, украшене су биљном орнаментиком са цветовима, вазама, картушима и венцима. На горњем поклопцу су четири серафима у угловима, израђена у специфичној варијанти барокног стила. На поклопцу је изгравиран текст: Сеи ківот сограді Архімандрит Каленікъ Дечански 1830.

Доња страна кутије украшена је изгравираним и пунцираним кругом са Соломоновим знаком, лиснатим орнаментом и палметама. Око круга је запис: Сеи кивот согради рꙋкою азъ ѳомо іанꙋшковичъ ѿ село Крꙋшево лета 1819 месеца анꙋари деч. Овај натпис је био накнадно кварен.

Унутрашњи капак који покрива мошти је од позлаћеног филиграна деликатне израде. Мотиви су волутасти, са цветним украсима, стављени преко сребрне плоче.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ ЈОАНИКИЈА ДЕЧАНЦА

Искован у сребру, техником искуцавања, резања и гравирања. 26 × 16,5 × 6,5 ст.
Српска радионица, 1820. год.
Сигнатура М-90.

Ћивот је у облику кутије с поклопцем и унутрашњим капком који прекрива мошти. Цела површина кутије, без доње стране на којој лежи, прекривена је строго систематизованом густо преплетеном орнаментиком. У средини, у правоугаоном пољу, у три преломљене аркаде „на магареће леђа", постављена је црква са три куполе сигнирана као МА. ДЄ. (манастир Дечани), а са стране су постављене по једна ваза са цвећем. У орнаменталном фризу око централног дела у угловима су барокни картуши, између којих је густо преплетена биљна лоза са лишћем и цветовима, такође барокних црта. На оквиру око централне композиције угравирано је Анђеле іерei (можда мајстор). Унутрашњи капак је са 6 изрезаних оквира — 3 у облику круга, 1 правоугаоника, 1 полумесеца и 1 крста, који прекривају мошти, односно крст. Изнад израза за мошти пише чије су оне: свети Харалампије — сти Харалам (велики круг), свети Алимпије — Алемпіѧ (мали круг), Часно дрво — чесно древо (правоугаоник), свети Столпник (?) — Столпник (полумесец), свети Апостол Тома — Сти ап. Тома (средњи круг). Дуж ивице тече мотив ужета, док је остала површина прекривена биљним орнаментом. Горе је изгравирани натпис: Сіѧ кꙋтіа Іѡаникіѧ Дечанъца 1820 мцє(!) март є. С бочних страна кутија је украшена густом лозом са цветовима и машном, која се везује у кругове и ромбове.

Овај ћивот представља рад вишег уметничког квалитета него што се обично јавља на ћивотима тог времена.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЋИВОТ СА МОШТИМА РУКЕ МОНАХА ТЕОКТИСТА (КРАЉА ДРАГУТИНА)

Искован у сребру, техником урезивања, гравирања, псеудофилиграна и псеудогранулације, као и златовеза.
40,7 × 13,7 × 8,7 ст.
Рад нишких (?) кујунџија Тасе и Јове, прва половина XIX века.
Сигнатура М-33.

Ћивот је у облику дугуљасте кутије на чијем је горњем поклопцу у средини приказан Стефан Дечански како стоји и руком показује на свој ћивот. Изнад њега у облацима је Христос. Левом руком Дечански држи размотани свитак. Сигнатура: с(ве)ты Стефанъ кралъ Срвскы дећомнскы(!) Ова представа у четвртастом оквиру је у средини. Горе и доле су сегменти исте величине са троугаоном орнаменталном композицијом, испупченом розетом у средини и са по три цвета са стране. Цела површина је уоквирена орнаментисаним фризом са мотивом изломљене траке и биљних и цветних шара, оперважена низовима у псеудофилиграну и псеудогранулацији.

Бочне стране кутије декорисане су ребрастим испупченим розетама, седмолисним цветовима, јерихонским ружама и крстовима. Наличје поклопца тапацирано је бордо сомотом са ресама од златастог конца и на њему је златним концем и шљокицама извезен голуб и две цветне гране.

Унутрашњи капак који прекрива мошти је у облику руке са прорезом за мошти, украшен фризом цветова и листова, који је великим делом позлаћен. На њему је изгравиран текст: Сїа частыца рꙋка преподобнаго ѡ(т)ца н(а)шего Ѳеѡктїзта срьбскаго Неманића. Рꙋкотворенїе кꙋюнчїе Таса и Їѡва. Ктитори быше Стоилко, Рада приложници ѡт градъ Нишъ, Ћꙋрана и Стана Позлаты Дафина. Испод капка налази се сашивена рука од тканине са везом, постављена преко јастучета, са округлим прорезом кроз који се види део кости. На прсту се налази сасвим прост прстен. Доња страна ћивота украшена је такође са два ромбична мотива између којих је крст.

Лик Стефана Дечанског у цртежу је доста примитиван. Орнаментика је изведена са релативно високим мајсторством.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Б. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, 71; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 21; Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца*, Смедерево 1965, сл. 17, 18, стр. 91.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ

У облику кутије, искован у сребрној легури, техником искуцавања и урезивања. 10 × 7,5 × 2,5 cm.
Непозната радионица, средина XIX века.
Сигнатура М-32.

На горњем поклопцу је представа двоглавог орла, пластично изведена. Лево и десно су по две јерихонске руже, а около орнамент ромбова с тачком у средини. На доњој страни је крупан цвет јерихонске руже у осмоуглу. У угловима четири цвета, а около орнаментисани фриз.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ СА КАПКОМ

Искован је у легури, техником искуцавања, резања, урезивања и гравирања. 26 × 21 × 4 cm.
Српска или македонска радионица, XIX век.
Сигнатура М-25.

Има облик кутије са поклопцем и унутрашњим капком који прекрива мошти. На поклопцу је у средини приказ цркве — Сиона — као једнокуполне ротонде са крстом на врху. Лево и десно су месец и звезда. У угловима стилизовани серафими. Око централне композиције фриз увијене лозице са стилизованим лалама у угловима. Бочне стране кутије украшене су волутастом лозом са стилизованим лишћем. Копча за затварање везана је плакетом овалног облика са приказом апостола Павла.

Капак који прекрива мошти изрезан је у облику крста, круга и правоугаоника. Украшен је лиснатим фризом и серафимима. Испод прореза крста налази се крстић од рожине вел. 5,3 — 3,3 cm. С горње стране крста је Христос крупне главе са нимбом на крсту и рукама дијагонално раширеним. На плочици је грчка сигнатура ıиві. Испод ногу је кугла. На полеђини крста, која је оштећена пожаром, постоји фигура Христа са прекрштеним рукама на грудима и скупљеним ногама, у полупрофилу, главе нагнуте на десно раме. Црте су изражајне и грубе, са испупченим очима. Делује веома архаично.

Напомена: стање лима је доста лоше — местимично је истињен и искривљен, са мрљама од воска и друге нечистоће.
Није публикован.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ СВ. МАРТИРИЈА

Кован је у сребрној легури, техником искуцавања, резања, урезивања, гравирања и пресовања. 23 × 15 × 5 cm.
Цинцарски мајстор, дар Стоиљка Деспотовића, 1841—1849. год.
Сигнатура М-26.

Има облик кутије са поклопцем и капком који прекрива мошти. На средини поклопца са спољне стране је приказ Агнеца у путиру који обема рукама благосиља. Около је цветни венац са четири анђела у угловима. Око венца је цветни фриз са машном и серафимима у четири угла. Лево и десно од путира су текстови: 841 мес(е)ц іанꙋаріос и Сіа мосшті о карпіно на Мартіріа каза команво(!). Са унутрашње стране поклопца је плакета Богородице са Христом, типа Знаменије, сигнирана као Покровъ пре(свѧ)тыѧ Б(огоро)д(и)ци 1849. Поред ње два серафима и две звезде, около фриз палмета и угравиран запис Стоіл|ко Деспотови(ћ) (Стоиљко Деспотовић). Капак је изрезан у форми крста и правоугаоника, а цела плоча украшена пресованом биљном орнаментиком. Испод прореза је дрвени окован крстић с моштима вел. 10 × 7 cm. Дрвени део крстића је оштећен. Сачувана је само подужа оса, са предње стране је композиција Лазарево васкрсење, крштење и Христово рођење, а са задње стране су Распеће и две оштећене композиције. Оков од легуре украшен лиснатим орнаментом и с две цветне гране између кракова. Кутија је по бочним странама декорисана шестокраким звездама које личе на цветове.

Ћивот је припадао манастиру Карпино у Кумановској кази (срезу).

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ

Израђен у техници искуцавања, резања и гравирања. 23 × 15 × 7 cm.
Вероватно рад кујунџије Георгија Николајевића из Крушева, средина XIX века.
Сигнатура М-27.

Ћивот је у облику кутије са капком од сребра. На поклопцу је приказан Стефан Дечански у целој фигури, обучен у дивитисион са лоросом. Постављен је у аркаду на којој пише: с(ве)тыи Стефанъ кралъ Дечанскіи. Лево и десно су зграде са кулама и дрвећем. Око централне композиције је фриз винове лозе са грожђем и лишћем, а око њега други фриз са волутастом лозом, ружама и цветовима. У угловима су анђели. На бочним странама у аркадама, спреда, налазе се пророк Исаија, пророк Давид, Богородица, пророк Соломон, пророк Данило. (Пр. Исаиа, Пр. Давит(!), Бца, Соломон, прк Даніл.). Десно су апостоли Марко, Лука, Јован (ст. Маρ. ст Лѹка ст Їωа) позади св. Алимпије Столпник (с. преподобни Аліппие стоѧ. части). Затим лево св. Петар, Богородица, Исус Христос, св. Јован, св. Павле, св. Матеј, св. Марко и св. Јаков (Ст. Пτρ, Мр ѳѹ, іс χс, ст. Їωа, ст. Па. ст. Маѳ, ст. Мрк, ст. Їако.)

Напомена: добро очуван. Према сличности у раду и иконографији са ћивотом М-31 може се веровати да је рад Георгија Николајевића из Крушева.
Није публикован.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ

Кован у сребру техником искуцавања, резања и гравирања. 23,5 × 15 × 7 ст.
Вероватно рад кујунџије Георгија Николајевића из Крушева, средина XIX века.
Сигнатура М-28.

Ћивот је у облику кутије с капком за мошти. Иконографски опис исти као код претходног. Разлике су само у величини и ситним појединостима као, на пример, на луку аркаде постоје два цвета капитела, а фигура Стефана Дечанског је краћа и здепастија, облици крошњи дрвећа нешто модификовани, три брда у граду различита, тако да је јасно да није у питању исти калуп, већ исти иконографски модел. Стилски је овај ћивот истоветан са претходним. На капку се налазе три прореза, леви и десни су у облику положеног јајета, а средњи у облику крста. У горњој половини су зраци, а у доњем представа Јерусалима. Око крста су ружине гране. На доњој маргини је изгравирано: свѧтьи: врачевѧ. кѹра і частъ.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ

Искован у сребру техником искуцавања, резања и гравирања. 23,5 × 15 × 7 ст.
Вероватно рад кујунџије Георгија Николајевића из Крушева, средина XIX века.
Сигнатура М-29.

Ћивот је у облику кутије с капком. Иконографски и стилски је исти као и претходна два. Разлике постоје највише у облику архитектонских елемената у приказаним градовима, затим у облику дрвећа, пошто су овде дати чемпреси. Различит је и распоред цветова на спољњем фризу, јер су овде три пута узастопно приказани шестолатични цветови, док су руже постављене само по средини страна. Композиције на бочним странама су истоветне. Капак за мошти има такође једнаку композицију са претходним, са различитим решењем појединости. На маргини текст: врачевѧ. козма и дамиан часты.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ

Искован у сребру техником искуцавања, резања, урезивања и гравирања. 25,5 × 16,5 × 7 ст.
Рад кујунџије Георгија Николајевића из Крушева, 1850. год.
Сигнатура М-31.

Ћивот је у облику кутије с капком за мошти. На поклопцу је у средини приказан Стефан Дечански с крстом и палмом у једној и скиптром у другој руци, обучен у фелон. Лево и десно су прикази архитектуре. На траци је натпис: с(вѧ)т(и) Стеф|анъ деча(н)скі, а на небу су три звезде и месец. Около је фриз лозе са лишћем и грожђем. Око фриза је волутаста лоза са цветовима руже испресецана са осам анђеоских глава. На полеђини кутије запис: 1850 Сеи мост(и) кї напраїлъ кѹнчи Георгіѧ Николаевичъ ѡт Крѹсово. На бочним странама кутије су аркаде са допојасним фигурама пророка и светитеља, који су сигнирани: Предња: Про. їоіл(Јоил), про. Соломо(он) Мр ѳѹ іс χс, Проф(о)к, Дав(и)т(!) Про. Sχ. (Захеј?). Десно: ст(и) М(а)р(ко) ст(и) Лѹк(а). Стина Да(ниил). Задња: ст(и) Пе(та)р, Мр ѳѹ іс χс ст(и) іѡ(анъ); сти П(авль). Лево: ст(и) їѡ(анъ), ст(и) М(а)ѳ(еи), сти Лков. На капку горе су два анђела у угловима, а доле две представе Јерусалима. У средини су три отвора за мошти у облику троугла, крста и квадрата, са зрацима около. Како је, и поред разлика, иконографски склоп и стил израде истоветан са ћивотима М-27, М-28 и М-29, може се веровати да су сва четири ћивота дело једне радионице, чак и истог мајстора — Георгија Николајевића из Крушева.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

СРЕБРНИ ОКОВ ЗА МОШТИ РУКЕ

Кован и ливен у сребру, 29,5 × 7 × 6 ст.
Непозната радионица, XIX век.
Сигнатура М-34.

Полуцилиндричног је облика, са украсима аркада и меандричног фриза. Поклопац преко отвора за мошти је у облику позлаћеног ливеног медаљона с мотивом Христовог оплакивања.

Напомена: очуван, местимично је сребро кородирало.
Није публикован.

ЋИВОТ СА МОШТИМА РУКЕ СВ. НИКИТЕ

Искован је од кина-сребра са филигранским унутрашњим поклопцем који је позлаћен. 24 × 27 × 14 ст.
Фабрика В. Морозова, Петроград, друга половина XIX века.
Сигнатура М-35.

На горњем поклопцу у облику саркофага, изгравирана је фигура св. мученика Никите (Св. Мѹч. Никита). Унутрашња страна поклопца позлаћена је и на њој је насликана фигура св. Никите у реалистичком стилу. Капак за мошти је филигрански и прати облик руке. Шака је покривена плочом у облику шаке од сребрног и позлаћеног лима са текстом. Сеи рѹка светаго мѹченика Никита. Мошти имају рукав од сребра и обичан филигрански прстен са каменом у облику срца.

С доње стране ћивота је жиг фабрике В. Морозова која је радила у Петрограду у другој половини XIX века.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ДЕО ЋИВОТА — КАПАК

Од сребрне легуре на зеленом сомоту, рађен техником ливења, резања и гравирања. 29 × 18 × 3 ст.
Цинцарска радионица, средина XIX века.
Сигнатура М-24.

Плоча има три прореза, један кружни и два дугуљаста за мошти и крст које је покривала, затим представе четири анђела, који носе Богородичине симболе, и серафима у горњем делу. У доњем делу је лик св. Јована и три архитектонске композиције с дрвећем које представљају Јерусалим. Уз горњу ивицу је натпис: + Сии сфхати(!) мошти есте ѡ(т) с(вѧ)тыѧ манастирь пророк їл(и)а. Из њега проистиче да је ово капак ћивота који је припадао некој цркви Св. Илије.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЋИВОТ ЗА МОШТИ

Од івожђа, исликан темпером, 12 × 8,5 × 17,5 ст.
Сликао іа је Никола Нешковић (?) у Вршцу 1763. іод.
Сигнатура М-208.

У облику је куће с кровом на четири воде. Стоји на четири кугле, од којих је једна отпала, а друга оштећена. Кугла се налази и на врху крова. Сликане композиције на крову су ишчилеле. На бочним странама су стојеће фигуре српских светитеља. С предње стране св. Стефан Дечански и цар Урош (С. Стефанъ: кр. деч. С. цар Ѹрошъ), а између њих је круна са крстом и жезлом. На бочној страни су св. Симеон и св. Сава (С. Сїмеѡн С. Сава) и они стоје у аркадама са стубовима између њих. На задњој страни су цар Лазар и св. Праведни Јоаким (С. цар Лазар С. прав. їѡаким), такође између стубова. Бочно су краљ Милутин и св. Арсеније (С. Мілѹтинъ С. Арсенїе). Иза њих небо у нијансама. С доње стране на црвеној подлози белим словима исписан натпис: Кивот сеи даде сочинити изписати собственим їждивеніемь преѡс(вѧ)щенімь г(о)с(по)д(и)на їѡаннь Геѡргіевичь еп(и)ск(о)пь Карансебишки и Вршачки логошки и белоцрквански и паланачки и прочаѧ 3 с(вѧ)таѧ с(вѧ)тихъ. С(вѧ)тыѧ восточниѧ цркве православниѧ иже и дарствова во ѡбитель зовоми Дечанъ за ѡтпѹщение грѣховь его и пастви еговои лѣта аѱзг м(е)с(ѧ)ца іѹліѧ еі во вѣршцѣ. Поклопац је изнутра обојен плавим са посутим белим звездама.

Напомена: ћивот је доста тешко оштећен, недостаје му ножица, а боја је услед корозије металне подлоге отпала на већем делу.
Није публикован.

АНАФОРНИК

Од калајисаног бакра, кован и гравиран.
Висина 28 ст, пречник отвора чаше 25,5 ст, пречник стопе 20,5 ст.
Саковао іа у Пећи мајстор Хаџи Живко Шантрић, 1883. іод.
Сигнатура М-41.

Анафорник је у облику великог пехара са стопом. Чаша и стопа су украшене фризовима волутасте лозе с палметама. Дуж обода чаше изгравиран је текст: Сеи анафорникъ сакова своею грѣшною рѹкою Х. Живко Т. Шантрић у Пећ. Приложи манастирѹ Високим Дечанима 1883. год.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

КРСТ ЦАРА ДУШАНА

Дуборезбарен и окован, украшен емаљем, драгим и полудрагим камењем. Горњи део је искован и ливен у позлаћеном сребру и филиграну и украшен тиркизноплавим и зеленим жичаним емаљем и филиграном. Стопа је изведена техником искуцавања, гравирања, ливења и резања. Цео крст је украшен драгуљима.
Висина 53 ст, пречник стопе 19 ст, сам крст 27 × 16 ст.
Оков је према натпису из 1347—48. іод. стварно настао у XVII и XVIII веку; дуборез с почетка XVII века.
Сигнатура М-42.

Дуборезни део крста има следеће композиције: на једној страни, у горњем краку, Силазак у ад, у левом краку јеванђелист, у средини Распеће. Испод подужног крака крста, у доњем делу композиције, наставља се подужни крак уметнутог крстића (дужине 3,25 cm) с приказом Распећа, две фигуре са стране и допојасном фигуром у горњем краку. У десном краку крста приказан је јеванђелист, а у доњем композиција Лазарево васкрсење. На другој страни: у горњем краку су Благовести, лево јеванђелисти. У средини Крштење, у десном краку јеванђелист Јован, а у доњем краку Сретење. Све су композиције, и поред ситних димензија, постављене у простор са два или три плана. У трећем плану је најчешће зид са зупцима и готичком бифором или пејзаж у који се понекад уклапа и зид. Фигуре су дате у високом рељефу, у логичном ставу и слободном покрету, и представљају праве мале минијатуре. Сам дрвени крст обложен је оковом од филиграна и плавог и зеленог емаља рађеног техником clouasoné са драгим и полудрагим камењем. Са стране левог и десног крака, као и с бочне стране доњег крака, постављене су црквице с куполама, ливене и украшене филиграном. Фасаде оних поред кракова су решене у виду ажурираних површина са мотивом два светитеља постављена наспрамно један поред другог, у готичкој бифори. Са горње стране бочних кракова постављене су две куполице са анђелима на врху. Над горњим краком је такође црквица са великом куполом, на средини и две мале са стране. На једној од бочних куполица је птица. Украшен је са 28 драгих и полудрагих каменова.

Овај део је насађен на стопу са дршком која се састоји од три јабуке, од којих су две са ливеним полукружним украсима, а трећа (у средини) изгравирана је биљним мотивима. Сама цилиндрична стопа састоји се из шест лучних сегмената на којима су наизменично изгравирани мотиви куле са крстом (Христов меморијал на Голготи) и искуцани биљни мотиви барокног карактера. На сва-

ком сегменту је драгуљ. На 12 полукружних испупчења испод сегмената искуцане су главе анђела и двоглави орлови. На самој бази крста искуцан је следећи натпис: +Мы Стефанъ Дꙋшанъ м(и)л(о)стїю б(о)жїею ц(а)ръ всѣхъ србскїих и поморскїх и греческїих землѧх сеи крсть ва нем же честъ ч(е)стнагѡ древа на нем же распет се Г(о)с(по)дъ наш їи(сꙋ)съ Х(ристо)съ приложих домꙋ Пандократѡровꙋ зовом Дечаны неѡтетѡ ва (в)сеи вѣк ꙗкоже ва рꙋсовол завѣщанѡ родителем моим и мною ѕ҃ѡ҃н ѕ҃ (1347—48).

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Шумадинка, Београд бр. 67 од 4. VII 1950; Г. Ј. Јуришић, *Дечански првенац*, 68; *Arhiv za povjesnicu jugoslovensku I*, Zagreb 1852, 468—469 са прилогом у бакротиску; *Јужна пчела*, Нови Сад, 8. III 1852, 78—79; *Јужна пчела* од 9. и 12. IV 1852, 110, 114—115; *Србски дневник* од 21. VI 1852; С. Ристић, *Дечански споменици*, 23—24, 48—52 и 62; Ст. Новаковић, *Хералдички обичаји у Срба*, Годишњица Николе Чупића VI, 1884, 42—43; Сава Дечанац, *Помозимо Високим Дечанима*, Београд 1902, 27; И. С. Јастребов, *Стара Сербија и Албанија*, 22; Исти, *Манастир Дечани*, 164; М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије* III, 76—77; М. Миловановић, *Високи Дечани*, Годишњак СКА, XXIII за 1909, Београд 1910, 253. *T. G. Jackson*, *Serbian orthodox church*, London 1918, pl. XXII (цртеж), стр. 54; Б. Стрика, *Фрушкогорски манастири*, Загреб 1927, 47—48 (са прилогом у бакротиску); Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 27 (123); Б. Радојковић, *Крстови у емаљу XVI и XVII века*, 67—71; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 6—7, сл. 6; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 20, сл. 27; Б. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, 77—78, сл. 195; В. Хан, *Значај палестинских еулогија и литургијских предмета за новију умјетност код Срба (XVII—XVIII стољеће)*, Зборник Музеја примењене уметности V, 1959, 71—75, сл. 22; Љ. Дурковић-Јакшић, *Како је Његош набавио крст цара Душана*, Историјски записи, Цетиње 1951, VII/1—3, 41—45; Л. Павловић, *Неколико облика заштите сакралних предмета у манастиру Дечанима*, Весник Музејског друштва НРС, 1—2, 1961, 4; Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, Пећ 1927, 96—97; М. Краснићи, *Манастирске војводе у Косовско-метохијској области*, Гласник Музеја Косова и Метохије III, Приштина 1958, 113.

КРСТ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Дуборезбарен и окован, украшен емаљем, драгим и полудрагим камењем. Горњи део је искован и ливен у позлаћеном сребру, украшен плавим и зеленим жичаним емаљем и филиграном. Стопа и дршка су изведене техником искуцавања, гравирања, ливења и резања. Цео крст је украшен драгуљима.
Висина 56 ст, пречник стопе 19 ст, сам крст 27 × 17 ст. Оков је према натпису, из 1331—1332. год. стварно настао у XVII и XVIII веку; дуборез стар, можда из доба Стефана Дечанског.
Сигнатура М-43.

Дуборезни део крста има следеће композиције: на једној страни у горњем краку су Благовести, у левом цар Константин и царица Јелена, у средини Распеће, у десном је Лазарево васкрсење, а у доњем Мртви Христос и испод њега Вазнесење. Како је крст страдао од пожара, друга страна дрвеног крста није читљива.

Богат оков је решен веома слично Душановом крсту. Горњи део, тј. сам крст, окован је светлије и тамнијезеленим емаљем у техници clouasoné. Поред бочних кракова су постављене црквице са куполама, као и на претходном крсту, само што су њене стране решене помоћу плакета са ливеним представама цара Константина и царице Јелене. Поред бочних страна доњег крака су две црквице с куполама у филиграну на којима стоје птице. На челу горњег крака је црквица од филиграна са куполом и две куполице са стране. На горњим странама бочних кракова постављене су две ливене црквице с анђелима на врху. Горњи део крста украшен је са 30 драгих и полудрагих каменова. Горе, изнад композиција Благовести, је гема од светлозеленог прозирног камена (сафира?) изгравираног Христовим монограмом: ☧.

Дршка је по облику идентична с претходном само су мотиви декорације различити. На јабуци су барокни картуши, а по полулучним сегментима су у сваком другом пољу изгравиране фигуре св. Симеона Мироточивог (с҃. Сѵм: Мѵрточ), св. Саве архиепископа (с҃: Сава Архіеписко), и св. Краља Милутина (с҃. Крал Милꙋтин), док су у осталим такође барокни картуши. Фигуре су примитивног цртежа и наивне концепције и показују да је стопа настала у време знатне рустификације нашег златарства. За разлику од металног дела, дрвени део крста је необичан. Ликови су лепи, пластично обликовани, без посебне стилизације. Иако не познајемо дуборезне крстове који сигурно потичу из XIV века, могло би се претпоставити да је овај дуборез из тог времена. На бази стопе изгравиран је натпис: +ѕ҃ѡ҃м (1331/2) мы Стефанъ Ꙋрош г҃ Неманѧ е҃. М(и)л(остию) Б(о)ж(иею) ц(а)ръ все(х) србскыхъ и помѡрских земл·:· Сеи кр(ъ)ст ч(е)стнѡе древо на нем же распет се Г(о)сь(по)дь наш Іс(ꙋсъ) Х(ристо)с. Приложих Дѡмꙋ Пандократоровꙋ зовом Дечани не ѡтіето ва бꙋдꙋщи вѣкъ ꙗкѡ же вь рꙋсоволы завѣщано ест(ъ) распет се Г(о)с(по)дь наш Іс(ꙋсъ) Х(ристо)с.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Г. Ј. Јуришић, *Дечански првенац*, 33; I. Kukuljević-Sakcinski, *Slovnik umjetnikah jugoslavenskih* III, Zagreb 1859, 203—206; С. Ристић, *Дечански споменици*, 23—24, 59—60; F. Miklosich, *Monumenta serbica, spectantia historiae, Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Viennae, 1858, 103; Ј. Макензијева и А. Ирбијева, *Путовање по словенским земљама*, 317; М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, 76—77; И. С. Јастребов, *Стара Сербија и Албанија*, 22; Исти, *Манастир Дечани*, 163; М. Миловановић, *Високи Дечани*, 252—243; Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 95—96; Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 123; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 6, сл. 6; Б. Радојковић, *Уметничка обрада метала* I, сл. 57; II, 34; В. Хан, *Значај палестинских еулогија*, 71—75, сл. 19; Б. Радојковић, *Крстови у емаљу*, 66—68, сл. 10 и 10а; Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, 77—78, сл. 106; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 20, сл. 28; Б. Радојковић и Д. Стојановић, *Примењена уметност код Срба у средњем веку*, посебан отисак из књиге *Српска православна црква 1219—1969*, Београд 1969, репродукција без броја.

ШЕСТОКРАКИ КРСТ СА НАТПИСОМ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Искован у позлаћеном сребру са мерџанима, зеленим и црвеним украсним камењем. Рађен техником искуцавања, резања, гравирања и филиграна. Висина 52,5 ст, ширина кракова 16 ст, пречник стопе 15,5 ст.
Српска радионица према натпису из 1331—1332. год. стварно потиче из XVIII века.
Сигнатура М-84.

Крст има пет кула са куполама, на горњем краку једна и по једна на сваком бочном краку. Куле на бочним крацима завршавају се анђелом који носи крст. Испод доњег пара бочних кракова са сваке стране су два цвета од филиграна са каменом у средини и филигранским гранама са лишћем. С горњих кракова висе трепетљике. На предњој страни крста, у горњем делу је искуцана композиција Васкрсења сведена на фигуру Христа који устаје из гроба са крсташем барјаком у руци. Уместо стражара приказана су два стилизована анђела. Испод њега, а изнад отвора за мошти је херувим.

Испод отвора је распети Христос на крсту, два херувима са стране и доле Адамова лобања. У доњем краку је текст: С(ве)тыи Стефанъ Краль Дечанскіи ѕ҃ѡ҃м (1331 г.). На полеђини у горњем делу су четири сигле: Б҃ Б҃ Б҃ Б҃ (— Билѣг или Бѣлег Божіи Биет Беси) двоглави орао са барокном орнаментисаном круном, жезлом и мачем у рукама и крсним словима і҃с х҃с. Испод њега је арханђео са гранчицом крина уместо мача у руци. Са истим таквим атрибутима су и два анђела на доњим бочним крацима, поред којих су крсна слова: Н҃І К҃Й. У средини су цар Константин и царица Јелена сигнирани: ЦК ЦЄ. Испод њих на доњем краку, су сигле у два вертикална низа: К҃ Е҃ К҃ Ц҃ Ц҃ К҃ Ѹ҃ Й҃ Й҃ (лево) Х҃ Е҃ К҃ К҃ Д҃ Е҃ К҃ С҃ Д҃, (десно), а испод њих пише: ꙗзва. Ова слова се тумаче као: Крест хранитељ вселенија. Крест красота церкве. Крест цареј держава. Крест вјерних утвержденије. Крест ангелов слава и демонов јазва (Светилен понедељника на јутрењу и на празник Воздвижења Часног крста; ексапостилар за среду и петак Октоиха).

Стопа је левкаста, украшена гравираним и резаним мотивима у концентричним низовима са осам украсних каменова. Дршка је цилиндричног облика, једноставна, са масивном јабуком украшеном низовима филиграна и гранулације.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Г. Ј. Јуришић, *Дечански првенац*, 68; С. Ристић, *Дечански споменици*, 61—62; F. Miklosich, *Monumenta serbica*, 103; И. С. Јастребов, *Стара Сербија и Албанија*, 22; Исти, *Манастир Дечани*, 163—164; Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 4936; Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 96.

КРСТ БЕЗ ДРШКЕ

Дуборезбарен и окован сребром техником псеудофилиграна и гранулације, са украсним камењем. Вел. 14 × 11 ст.
Рад српског мајстора, XVII век.
Сигнатура М-85.

Дуборезни део има следеће композиције: на једној страни је у средини Распеће, у крацима јеванђелисти; на другој страни: у средини Крштење, лево и десно анђели, горе и доле светитељи.

Оков је једноставан и састоји се од редова кружића у псеудофилиграну са ситним камењем на угловима и пресецима кракова. Чеоне стране украшене су полулоптама са розетом и гранулом на врху, а бочне стране са 10 крупних каменова у лежишту декорисаном кружићима. Са сваке стране је било по 14 ситнијих каменова. Са предње стране 4 камена недостају, као и са задње стране. Бочне стране су украшене мотивом дијагоналних линија (као на крстићу из манастира Бање бр. 26) и са 10 крупних каменова од којих један недостаје.

Напомена: Овом крсту недостају дршка и неколико украсних каменова.
Није публикован.

КРСТ СИМЕОНА ЖИВКОВИЋА

Дуборезбарен, искован у позлаћеном сребру техником искуцавања, прорезивања, резања, гравирања и ливења, украшен драгуљима. 73 × 24 ст. Пречник стопе 20 ст, сам крст 36 × 24 ст.
Настао трудом јеромонаха Кир Симеона Живковића.
Српски мајстор 1786. год.
Сигнатура М-44.

Дуборезбарени крст с предње стране у средини има композицију Распећа са три крста, у десном краку су Цвети, у левом Васкрсење Лазарево, у доњем Духови, у горњем Вазнесење, а сасвим доле је Успење Богородице. Са задње стране крста у средини је Христово рођење, горе су Благовести, док се испод централне композиције налази Преображење, а испод њега Силазак у ад. У левом краку је Лазарево васкрсење, а у десном Духови.

Сам оков није добро постављен преко дрвеног дела, или пак није првобитно за њега рађен. Његов крстасти део је у виду три грађевине од којих је централна, која прекрива горњи крак, у облику цркве с кровом и три торња. На врху средњег крака је постављена птица која носи на леђима крст. На предњој страни је искуцан орао са књигом у руци, симбол јеванђелиста Јована. Леви крак има једну кулу с крстом и слику анђела који треба да симболише јеванђелиста Матеја. Десни крак, такође са кулом, има слику анђела уместо телета, симбола јеванђелиста Луке. Из кракова с доње стране висе по четири ланчића на које су причвршћене трепетљике од филиграна и по једна аждаја са сваке стране која носи торањ с крстом. На доњем краку је искуцан лав са књигом, симбол јеванђелиста Марка. На пресецима кракова налазе се четири драгуља.

Стопа има три јабуке на дршци, од којих су две исковане и прорезиване у испреплетеној биљној орнаментици. Сама стопа украшена је у два низа, у горњем је фриз кружних поља, са биљним и цветним мотивима, а у доњем реду је низ гутуластих поља са истом таквом орнаментиком. С наличја крста све је исто решено, само се на краковима налазе четири различите представе. На горњем и доњем су серафими, а лево и десно два несигнирана пророка са свицима. Четири драгуља су крупнија. Бочне стране су украшене орнаментима са мотивом аждаје из чијих раља тече лозица.

На ободу базе изгравиран је натпис: +Сеи честни крст с(ве)тіѧ і ц(а)рскїѧ: лаври: Дечанскїѧ: ідѣже почиваютъ мощи с(вѧ)таго ц(а)рѧ: стефана: содѣѧсѧ: трꙋдо(м) іеромонаха кір Сімеона Живковічѧ тоѧжде ѡбытел 1786.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

С. Ристић, *Дечански споменици*, 63; Б. Радојковић, *Крстови у емаљу*, 71 (сл. 11 на коју се овде указује је крст јеромонаха Мелентија из 1896 — види текст даље); Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, сл. 199.

КРСТ ДАНИЛА ПАШТРОВИЋА

Дуборезбарен, окован бакарним и сребрним лимом, рађен техником искуцавања, филиграна и ливења са украсним камењем.
Висина 96 ст, пречник стопе 32,5 ст, сам крст 67 × 40 ст.
Приложио га Хаџи Данило Паштровић 1801. год.
Српска радионица.
Сигнатура М-52.

Дуборезни део крста има следеће композиције: на једној страни, подужно — горе Христос са ученицима (композиција се не види добро од окова), затим Преображење, Васкрсење, Распеће с војницима који приносе спужву и пробадају Христа, затим Благовести, Сретење, Обрезање Христово, Рођење Христово. Попречно: један јеванђелист, затим Христос и Самарјанка, Тајна вечера, Скидање с крста, Оплакивање и јеванђелист. На другој

страни, подужно: Крунисање Богородице, Вазнесење, Томино неверовање, Анђео на гробу, Крштење, Цар Константин и царица Јелена, Силазак св. Духа, Христос Емануел, Молитва на Маслиновој гори. Попречно: јеванђелист, Мироносице на гробу и анђео, Христос проповеда а око њега ученици, Васкрсење Лазарево, Цвети и јеванђелист.

Оков крста је израђен тако да филигранске контуре треба да прате дуборезне композиције, али су филигранске жице постављене без икакве везе са композицијама, те чине засебне композиције, које у највећем броју случајева представљају цртеже једно или вишекуполних грађевина Јерусалима. Оквир крста је решаван помоћу филигранске жице постављене тако као да представљају контуре жичаног емаља, који није био постављен. Истом техником су израђене и грађевине с куполом, њих пет које се налазе на завршетку лучно засведеног горњег крака, на бочним краковима и испод њих. На завршецима бочних кракова и на њиховом пресеку налазе се филигранске гране. Са сваке стране крста постављено је по 25 украсних каменова (двадесет шести је нестао), међу којим су ахати, горски кристали и др.

Стопа је искована од бакра. На њој се налази централна ливена розета, четири плакете са представом двоглавог орла, са круном и мачевима и четири Богородице Оранте. Дршка са масивном јабуком по средини обложена је филигранском и гранулираном оплатом уједначених мотива.

На стопи је изгравиран натпис. Сеи крст соѡрѹжи и оустрои смирени ігѹмен дечански Данніл Пастровник поклоньк живоноснаго гроба Хр(и)стова и преложи домѹ пандократоровѹ зовоми Дечаны нештѧто свѣи вѣк и во бѹдѹш(е) ꙗкоже в рѹсоволѣ завѣщанно с(ве)тым ц(а)рем и ктитором Стефаномъ Дечанскімъ. И дан бисть в рѹце іеромонахѹ Захарію Дечанцѹ и поклоніки живоноснаго гроба Хр(и)стова за послѹжит(и) с(ве)той овители своеи дондеже Б(о)гь произволить. +аѡа (1801) индикта гі м(есе)ца іюліа К.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

С. Ристић, *Дечански споменици*, 63; М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије* III, 50; Б. Радојковић, *Српско златарство*, сл. 194.

КРСТ СИМА РИСТИЋА ГАБЕЛИЋА

Дуборезбарен, кован у сребрном и позлаћеном филиграну, украшен црвеним камењем, бисером и мерцанима.
Висина 52 ст, пречник 19 ст, сам крст 22 × 20 ст.
Рад сарајевског кујунџије Сима Ристића Габелића, 1806. год.
Сигнатура М-46.

Дуборезни крст има следеће композиције: на једној страни у горњем краку је Распеће, у левом Лазарево васкрсење, у десном Силазак у ад, у средини је Оплакивање, доле Неверовање Томино и св. Петар и св. Павле. На другој страни у горњем краку су Благовести, лево је Сретење, десно Ваведење, у средини Крштење. У доњем краку је Успење Богородице и оштећена композиција на којој се види један владар допола, са скиптром и круном.

Дуборез је плитко резан, плошан и очигледно је из истог времена из ког је и крст, тј. с почетка XIX века.

Оков је израђен филигранском техником. Кракови крста имају пирамидалне завршетке. На два бочна крака постављене су филигранске куполе. Пирамидални додаци се завршавају филигранском граном са украсним камењем и гранулацијом. Филигранске гране су свуда око бочних страна крста. Густе спирале које подсећају на змије повезују гране, и све то заједно чини густо украсно ткиво које обухвата цео крст.

Стопа и дршка су прекривене густим филигранским мотивима кругова и спирала украшених гранулама које у једноличном поретку прекривају све слободне површине. Украсно камење и бисери разасути су по целом крсту. На бази стопе је натпис: + Сеи крест + начині + кѹюнѣнѧ: Симо Ристічъ + Габелич + у Сарајевѹ + ме(се)ца + авгѹста + 12 + 1806 + лета ѹ церквѹ + ѹ Дечане. За паре.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

С. Ристић, *Дечански споменици*, 63; М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије* III, 50; Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 28; П. Момировић, *Прилог проучавању сарајевских кујунџија*, Прилози за оријенталну филологију и историју југословенских народа под турском владавином, св. V, Сарајево 1955, 210, 230; M. Karamehmedović, *Umjetnička obrada metala*, сл. 227, стр. 450 (погрешно читано име мајстора), 355.

КРСТ ЈЕРОМОНАХА ПАЈСИЈА

Дуборезбарен, оков од позлаћеног сребра. Горњи део је израђен техником филиграна и гранулације, а доњи, са дршком и стопом, у техници искуцавања и гравирања.
Висина 68 ст, пречник стопе 19,5 ст, крст 38 × 20 ст.
Рад Јовче мајстора из Кратова 1809, дуборез из XVIII века.
Сигнатура М-45.

Дуборезни део крста има следеће композиције: на једној страни је горе Распеће, у левом краку Васкрсење Лазарево, у средини у три отвора Проналазак Часног крста, Полагање у гроб, Цар Константин и царица Јелена; у десном краку су Цвети, у доњем краку Неверовање Томино, испод њега Силазак у ад. На другој страни је: у горњем краку Преображење, у левом Благовести, у средини, у три поља, Ваведење; у десном краку Сретење, у доњем краку Крштење, а испод њега Христово рођење. Дуборез је вешто изведен и по стилским одликама могао би бити из XVIII века.

Цела метална оплата горњег дела крста решена је помоћу филиграна и гранулације са једноставним и једноличним мотивом жичане спирале са крупним гранулама на местима где би могло да буде украсно камење. На горњем краку је ротонда са куполом и крстом. Исте такве грађевине постављене су на бочне кракове, као и на полулучне кракове на крају доњег крака. На чеоним странама попречних кракова причвршћене су каричице са трепетљикама.

Стопа је у облику полукугле, изгравирана орнаментиком и са четири серафима у луку. Дршка се састоји од три велике и две мале кугле. Доња и горња су декорисане приказима серафима. На бази стопе изгравиран је натпис: Сеи крестъ с(ве)таго монастира дечанскаго. Б(ъ)нем же имеетъ частъ честнаго древа. Согради се у Кратово еромон(ах) Паисиѧ Іѡѳ (1809). Други део текста налази се на горњем делу базе, испод дршке крста: Иѡвчо манстоѹ + при егѹмена г(оспо)д(и)на Хаци Данила.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

С. Ристић, *Дечански споменици*, 63; М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, 51; Л. Мирковић, *Старине из Дечана*, 28; Б. Радојковић, *Крстови у емаљу*, 71, сл. 13; Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, сл. 198.

КРСТ ЈЕРОМОНАХА КАЛИНИКА (I)

Дуборезбарен, оков од позлаћеног филиграна, украшен мерџанима и украсним камењем. Висина 25 ст, пречник стопе 9 ст, сам крст 14 × 12 ст.
Дечанска (?) радионица, друга или трећа деценија XIX века.
Сигнатура М-50.

Дуборезни део има следеће композиције: на једној страни је у средини Распеће, доле мртви Христос, горе Сретење, у краковима симболи јеванђелиста. На другој страни је у средини Крштење Христово, горе нејасна композиција, доле Преображење, у левом краку симбол јеванђелисте, у десном краку композиција нечитка.

Оплата око самог крста је решавана техником филиграна, са мотивом лозе са повијеним листовима, који служи као основа за постављање емаља. На горњем краку крста налази се филигранска куполица са две гране са стране и птицом на врху. Четири друге, исте такве, куполице распоређене су на бочне кракове и испод њих на филигранским гранама. Чеоне стране бочних кракова украшене су цветом тулипана и листовима од филиграна. Украсно камење је постављено на углове и пресеке кракова, а мерџани су између њих.

Стопа је искуцана у сребру па је преко ње постављена филигранска оплата. На њој су мотиви цветне гране док је дршка са две јабуке прекривена волутастим мотивима. С доње стране стопе изгравиран је натпис: **Сеи крестъ ермонаха Каленіка Дечанца.** Накнадно додато: **Игнатиѧ.**

Напомена: дуборез је оштећен, на стопи недостаје део филигранске оплате (три сегмента).

БИБЛИОГРАФИЈА:
С. Ристић, *Дечански споменици*, 63.

КРСТ ЈЕРОМОНАХА КАЛИНИКА (II)

Од позлаћеног филиграна са украсним камењем. Висина 27,5 ст, пречник стопе 9 ст, сам крст 13,5 × 7 ст.
Српска радионица, друга или трећа деценија XIX века.
Сигнатура М-51.

Дуборезни део или није постојао или је толико пропао да се сцене више не разазнају. Оков крста је тако рађен да филигранска жица треба да уоквирује сваку фигуру, па се на основу тог цртежа од филиграна може делимично реконструисати садржај композиција. Тако је, на пример, у доњем краку са предње стране било Успење Богородице, а испод њега Сахрана Христова.

Оков крста је такође у великој мери пропао, тако да је остао само костур од крста, без украсних грана које су чиниле његове пропорције сразмернијим. Цео крст је прекривен мрежом филигранског цртежа који прати контуре некадашњих дуборезбарених композиција. На пресецима кракова је украсно камење. Украсна грана се сачувала на врху горњег крака и на два пресека кракова. Стопа и дршка су исковане у сребру и прекривене оплатом од филиграна и гранулације са металним ружицама и ромбовима преко филигранских мотива. Стопа је украшена са осам каменова. Дршка има само једну јабуку на средини. На стопи је угребан запис: **Сеи крестъ иеромонаха Калініка въ Деча(нех).**

Напомена: крст није цео, недостају му лепезасти украси и вероватно филигранске гране. Доња јабука не постоји, а она на средини дршке је оштећена. Део филигранске оплате на стопи је нестао. Дуборез је пропао или га није било.

БИБЛИОГРАФИЈА:
С. Ристић, *Дечански споменици*, 63.

КРСТ КИРИЛА АНДРЕЈЕВИЋА ДЕЧАНЦА

Дуборезбарен, окован у позлаћено сребро, украшен разнобојним камењем и мерџанима.
Рађен техником искуцавања, гравирања, филиграна и гранулације. 35 × 19 ст, пречник стопе 12 ст, сам крст 19 × 19 ст.
Дуборез из XVI—XVII века, оков из пећке или сарајевске (?) радионице, 1849. год.
Сигнатура М-92.

Дуборез има следеће композиције: на предњој страни је у средини Распеће, лево и десно анђели, горе и доле јеванђелисти. Задња страна: у средини Крштење, лево и десно анђели, горе и доле светитељи.

Дуборез је високих квалитета, крупних фигура, без ажурирања.

Филигрански украс крста састоји се од три призме на завршецима кракова и филигранских грана са црвеним и зеленим камењем и мерџанима које обухватају цео крст, што одговара сарајевском начину рада док је стопа типична за пећку радионицу: са плетеницама и густим филигранским ткивом. Украшена је, такође, камењем. Дршка је рађена техником сличном изради емаља али без пасте. Уместо јабуке, на дршци је кришкасти нодус. На бази је изгравиран текст: + **Сеи крстъ согради еромонахъ Кирїлъ Андреиѣъ Дечанацъ, родом ѡт села Белополѣ близо Пећи, ѡт пісаніе србске ѡт среза козничк(ог) и ѡшаничк(ог)** 1849.

Крст је дао да се изради јеромонах Кирил Андрејевић, од прилога сакупљеног у срезовима козничком и јошаничком у Србији, 1849. године.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

КРСТ СЕРАФИМА РИСТИЋА (I)

Дуборезбарен, у окову од позлаћеног сребра, филигрански, украшен камењем зелене и беле боје и мерџанима. Висина 74 ст, пречник 23 ст, сам крст 39 × 37 ст.
Израђен у Пећи 1850. год.
Сигнатура М-47.

Дуборез је плитко резан, још веома добро очуван, прекривен лискуном. На њему су следеће композиције: на једној страни је, уздужно, Гостољубље Аврамово, испод њега Васкрсење, затим Распеће, Преображење, св. Петар и Павле и св. Димитрије. Попречно је композиција Лазарево васкрсење, затим Цвети, Распеће, Скидање са крста и Оплакивање. На другој страни уздужно: горе се налази нечитка композиција, затим Ноје са барком (?), испод њега Рођење Христово, Крштење са св. Тројицом, затим Пророк, Христос у Храму, Успење Богородице и св. Георгије. Све композиције у попречним крацима, због лискуна, не могу се сагледати.

Оков је израђен у чистом филиграну са гранулама, украсним камењем и мерџанима. Као и на претходном крсту, који је можда послужио као узор, бочни кракови имају троугласте завршетке из којих израстају фили-

гранске гране. Горњи крак је надвишен ротондом са куполом. Такве две исте ротонде су насађене на бочне кракове, а две су постављене испод њих. Крсни кракови куле међусобно су повезани густим ткивом цветних грана од филиграна са украсним камењем.

Дршка и стопа су изведене од изразито танке филигранске жице украшене гранулама и мерџанима. Мотиви се такође једнолично понављају.

На бази стопе је натпис: +Сеи крсть начини се ѹ Ипекѹ 1850. года трѹдомъ и иждевениемъ їеромонаха Серафима Ристића Тетовца. Въ лѣто 1856 произведенаго за архимандрита Лавре Дечанске. Въ нем же частъ честнаго древа за вѣчанъ споменъ.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

С. Ристић, *Дечански споменици*, 58, 63; Б. Радојковић, *Крстови у емаљу*, 71 (на слици бр. 12 омашком је дат други крст Серафима Ристића, који је из 1855; види даљи текст).

КРСТ СЕРАФИМА РИСТИЋА (II)

Дуборезбарен, окован у филигрански оков од сребра, украшен разнобојним камењем и мерџанима.
Висина 38 ст, пречник стопе 15 ст, сам крст 17,5 × 18,5 ст.
Дуборез из XVII—XVIII века, оков — пећка радионица, 1855. год.
Сигнатура М-55.

Дуборезни крст има следеће композиције: на предњој страни: у средини је Распеће, у крацима четири јеванђелиста. На задњој страни у средини је Крштење, у бочним крацима Богородица и св. Јован, горе и доле су пророци. Оков се састоји од филигранског оквира, дубореза са пет кула са куполама — једна на врху горњег крака, две на бочним крацима, а друге две испод њих. Све је обухваћено густим ткивом од филиграна и гранулације са украсним камењем и мерџанима. Стопа је искуцана у сребру и оплаћена филиграном, гранулама и украсним камењем, на начин пећких мајстора. Главни мотив је „S" спирала. На бази стопе је изгравирани натпис. Крестъ монастїра дечанскогъ настоѧтелѧ Серафима са брат(ст)вомъ 1855, марта месеца.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

КРСТ МЕЛЕНТИЈА ДЕЧАНСКОГ

Дуборезбарен, а оков је израђен у позлаћеном и сребрном филиграну, украшен разнобојним камењем и мерџанима.
Висина 69 ст, пречник стопе 23,5 ст, сам крст 39 × 37 ст.
Израђен у Пећи 1896. год., златар Јефрем Шантрић.
Сигнатура М-48.

Дуборезни крст има следеће композиције: на једној страни је уздуж, Св. Тројица, испод њега растећи, Оплакивање, Цвети, Васкрсење Лазарево, Силазак у ад. Попречно: Пророци, Преображење, Христова сахрана, Пророци. На другој страни, уздуж: Благовештење, затим Ваведење, Христово рођење, Крштење и Успење. Попречно: Апостол, Богородичино рођење, Поклоњење и Пророци.

На врху горњег крака, затим на горњим странама бочних кракова и уз бочне стране доњег крака, постављено је пет централних грађевина с куполама, од којих две имају крст на завршетку. Уз горњу куполу су две пружене змије. Око целог крста су филигранске гране са украсним камењем, мерџанима и гранулама.

Стопа и дршка су прекривене густом мрежом филигранског ткива. Дршка има 3 филигранске јабуке, а на стопи се налазе доста густо распоређени украсно камење и мерџани. На стопи је натпис: +Сїѧ кр(ъ)ст еромонаха Мелентїѧ Дечанског согради се при митрополита Г. Дионисїѧ. За рѹке платише Їован Живковић, Петар Тѹшимац, Петар Ѧкшић од Новог Пазара прі тѹтора монаха Ђерасима 1896 ѹ Пећ. Доле пише: Златар Єфрем Шантрић у Пећ.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

С. Ристић, *Дечански споменици*, 63; Б. Радојковић, *Крстови у емаљу*, сл. 11 (објављена фотографија с погрешном легендом).

НЕПОТПУНИ КРСТ (САМО ГОРЊИ ДЕО)

Дуборезни, окован у сребрни филигрански оков са гранулацијом. 40 × 27 ст.
Оков из кратовске (?) радионице, XIX век, дуборез из XVI века.
Сигнатура М-53.

Дуборезни део је страдао од пожара па је сада изломљен у три дела. Композиције су следеће: на једној страни је горе непозната композиција, у левом краку јеванђелист и оштећена композиција, у средини Крштење Христово, у десном краку један монах клечи испред стојеће фигуре која се обраћа анђелу који се спушта са неба ка њему(?). У доњем краку је Сретење, а затим Цвети. На другој страни је у горњем краку непозната композиција, у левом јеванђелист, затим цар Константин и царица Јелена. У средини је Распеће, у левом краку непозната композиција, а затим јеванђелист. У доњем краку је потпуно пропала композиција, а затим Силазак у ад. Сигнатуре су биле грчке.

Оков није сачуван у целини. Дуборезне композиције оперважене су чипкастим рамовима од филигранске жице са гранулама. Бочни кракови имају призматичне завршетке, којима недостају филигранске гране. Између бочних и доњег крака су додаци трапезоидне форме, од густог филиграна са гранулама и лежиштима за украсно камење, од којих ниједног камена нема на месту. Доњи крак има прорезани коцкасти додатак, који делимично обухвата дрвену дршку.

Напомена: дуборезни крст је истрошен од времена и употребе, као и од пожара, зато је изломљен на делове, а композиције су великим делом нејасне. Оков је непотпун, могуће је да никада није био ни довршен, као што изгледа да ни драгуљи нису никада постављани. Чува се у дрвеној кутији (Д-53).
Није публикован.

КРСТ

Дуборезни, окован у позлаћено сребро, израђен техником искуцавања, ливења и урезивања са украсима од филиграна, псеудогранулације и драгуља.
Висина 46,5 ст, пречник стопе 21 ст, сам крст 23,5 × 20 ст.
Оков из српске радионице, прва половина XIX века, дуборез и дршка XVI—XVII век.
Сигнатура М-54.

Дуборезни крст има следеће композиције: на једној страни у горњем краку су Цвети, у левом Силазак у ад, у средини Распеће, у десном краку Силазак св. Духа, у доњем Вазнесење и Успење. На другој страни: у горњем краку Благовести, у левом Крштење, у средини Рођење Богородице, у десном краку Христово крштење, а у доњем Преображење и Лазарево васкрсење. Сигнатуре су грчке.

Оков самог крста састоји се од оквира дуборезних композиција израђених у псеудофилиграну са украсним камењем на пресецима. Око оквира је распоређено девет искуцаних листова у облику арабеске и полуарабеске, са мотивима лозе и лишћа. На сваком је по један украсни камен. Са сваке стране налази се по 21 камен. Дршка има форму која одговара ручним крстовима XVI—XVII века. Без посебних је украса, осим танке филигранске жице на њене три јабуке. Стопа је решена на исти начин као и оплата крста. Од искуцаног је сребра са мотивима листа, филиграна и цветова у два низа, док је у трећем мотив сузе са засеченим врхом.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ФИЛИГРАНСКИ КРСТ

Дуборезбарен, у окову од позлаћеног филиграна, украшен мерџанима и плавим камењем.
Висина 36 ст, пречник стопе 12,5 ст, сам крст 16 × 17 ст.
Српска радионица, крај XVIII или почетак XIX века.
Сигнатура М-49.

Дуборезни део је пропао а на местима где је очуван сцене су следеће: у средини је Распеће, а горе, лево и десно су јеванђелисти. На полеђини, у бочним крацима, су два непозната светитеља.

Цео оков крста је израђен у филиграну. Горњи крак се завршава мотивом у облику затворене круне, а бочни кракови орнаментима који представљају куле дегенерисане у орнамент. На пресеку кракова, у угловима крста, постављене су јерихонске руже од филиграна. Филигрански цветови у комбинацији са истим таквим листовима чине основне мотиве ове декорације, која обухвата својим ткивом целу масу крста.

Стопа с дршком је од металног лима прекривеног филигранском декорацијом с гранулама. На средини дршке је кришкаста јабука.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

КРСТ СА РУЧКОМ БЕЗ СТОПЕ

Дуборезбарен, са филигранским оковом, гранулама, украсним камењем и мерџанима, 34,5 × 18 ст.
Српска радионица, крај XVIII — почетак XIX века.
Сигнатура М-56.

Дуборез има следеће композиције: на једној страни је у горњем краку Васкрсење Лазарево, у левом једно Христово исцељење, у средини Распеће, у десном краку Неверовање Томино, у доњем краку Христово рођење и Силазак у ад. На другој страни, горе, Воздвижење Часног крста, лево Благовести, у средини Крштење, десно Ваведење, доле Сретење и Успење. Дуборез је рађен са израженим елементима барока, који се испољава нарочито у приказу архитектуре.

Оплата на дуборезним сценама је искуцана, са мотивима од филиграна без емаља. На врху крака је затворена круна са крстом од филиграна и гранулације. Лево и десно су троугласте плочице израђене на исти начин, а оне се настављају у украсе од филиграна који су настали дегенерацијом мотива куле. Између кракова су постављени крупни цветови, тзв. јерихонске руже. Све је то обухваћено лозом од филиграна с лишћем, цветовима и јабукама, украшеним гранулама и мерџанима. Дршка је од сребрног лима, пресвучена оплатом од филиграна. Пресечена је кришкастом куглом од филиграна и гранулације.

Напомена: филигран је местимично оштећен на дршци, стопа недостаје.
Није публикован.

КРСТ

Дуборезни, окован у позлаћени филиран са мерџанима и украсним камењем. 33 × 16 ст, пречник стопе 10 ст, сам крст 18 × 16 ст.
Пећка радионица, око средине XIX века.
Сигнатура М-83.

Дуборезни део има следеће композиције: на једној страни је у средини Распеће, у четири крака јеванђелисти. На другој страни је у средини Крштење, у четири крака светитељи.

Оков крста се састоји из оплате самог крста од филигранске жице са гранулама. На горњем краку је округла кула са куполом и крстом. Бочни и доњи крак завршавају се призмама, а из њих, као и из пресека кракова, рачвају се филигранске гране с камењем и мерџанима. Дршка са стопом је искуцана од сребра и пресвучена оплатом од филиграна и гранулације са мерџанима. Мотиви су: плетеница, цветови, лоза, кругови и спирале. Има три јабуке.

Овај крст је по мотивима стилски необично близак крстовима Серафима Ристића.

Напомена: недостаје једна филигранска грана између доњег и бочног крака.
Није публикован.

КРСТ

Дуборезни, окован у сребрну легуру техником искуцавања, филиграна, гранулације, украшен плавим емаљем и мерџанима. Висина 27 ст, пречник стопе 12 ст, сам крст 13,5 × 12 ст.
Непозната радионица, XIX век.
Сигнатура М-57/59.

Дуборезне композиције су прекривене лискуном па су прилично нечитке. На једној страни у средини је Распеће, а у четири крака су јеванђелисти. На другој страни је у средини Крштење, а у крацима светитељи. Дуборезне композиције оперважене су искованим оковима украшеним једноставном филигранском жицом и гранулама. Из чеоних страна кракова и пресека кракова израста седам филигранских грана, које су украшене плавим емаљем и мерџанима. На грани постављеној на врху крста насађена је птица. Стопа је сасвим једноставно моделована и доста гломазна, као да не припада овом крсту. На дршци се налази филигранска јабука.

Напомена: раније су били инвентарисани одвојено крст, одвојено стопа, зато сада сигнатура носи два броја.
Није публикован.

КРСТ

Дуборезбарен, окован у сребро, техником искуцавања, филиграна, гранулације. Украшен камењем и мерџанима. Висина 27 ст, пречник стопе 10 ст, крст 12 × 14 ст. Пећка радионица, прва половина XIX века. Сигнатура М-62.

Дуборезни крст има следеће композиције: на једној страни је у средини Распеће, горе св. Никола, у левом и десном краку јеванђелисти, доле непознати светитељ. На другој страни је у средини Крштење, горе Бог Саваот са земљиним шаром у руци, лево и десно јеванђелисти, доле непознати светитељ. По техници рада, види се да и дуборез припада истом времену као и оков.

Дуборезни крст је опточен оковом од филигранских жица у редовима, и гранулама. Кракови се завршавају призмама из којих израстају по три филигранске гране из сваког. Гране су и на пресеку кракова. Све су оне спојене у једну целину и посуте украсним камењем и мерџанима. Са сваке стране налази се по 21 камен и по 10 мерџана, док се један налази на врху крста. Стопа са дршком је искуцана у сребру, а затим прекривена филигранским ткивом. На њој су две плетенице од троструке жице и волутасти мотиви са гранулама, два украсна камена и мерџанима. Дршка са 2 јабуке има украсе у облику кругова и ромбова од спирално увијене филигранске жице.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

РУЧНИ КРСТ

Од сребра, украшен нијелом, рађен техником ковања и резања. 18 × 8 ст. Московска радионица, 1826. год. Сигнатура М-86.

Има облик брабантског крста са издуженом пирамидалном дршком. С предње стране, у нијелу, дато је Распеће са сигнатуром ІС ХС. У левом краку је Богородица, а у десном Јован Богослов. У доњем Адамова лобања, док је у горњем Око божије. На дршци је стојећа фигура св. Јована Златоустог — Ѳ(ва)тын іоаннъ златаѹс(т). На полеђини крста налазе се жигови: ИЕ НД 1826, лик св. Ђорђа, 84.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

СТОПА ОД КРСТА

Од сребрне легуре, рађена техником искуцавања и урезивања. Пречник 8 ст. Српска радионица, XIX век. Сигнатура М-61.

У облику је полулопте са полујабуком на горњем делу, у коју је усађен шраф на који је био причвршћен горњи део, вероватно крст. Украшен је биљним мотивима у облику три троугла и фризом уз обод.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

СТОПА ОД КРСТА

Искована у посребреној бронзи, оплаћена сребрним филиграном са гранулама и украсним перлама. Висина 6 ст, пречник 12 ст. Пећка радионица, 1869. год. Сигнатура М-58.

Стопа је прекривена густим ткивом филиграна у спиралама, који чини мотив гране са листовима. Са унутрашње стране базе стопе изгравиран је текст: Іаникие Марковић архидиаконь 869 године. Може се веровати да је архиђакон Јоаникије Марковић био власник овога крста.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

СТОЈЕЋИ ЧИРАК ЗА СВЕЋЕ

Од бронзе, ливен и резан. Висина 130 ст, пречник постоља 35 ст, пречник таса 45 ст. XIV век. Сигнатура М-196.

Постављен је на једном стаблу што излази из полулоптастог постоља које носе 4 ливене лавље полуфигуре. Стабло је кружног пресека са 5 јабучних и 5 прстенастих проширења. На средини стабла је коцкасто испупчење величине 13 × 15 × 15 cm, са ажурираним странама на којима се понављају мотив лозе са хералдичким љиљанима и 4 птице. На горњем делу је тас са додатком у коме су избушене рупе где су били углављени шиљци за свеће. Из средине излази цев — осовина чирака — висине 25 cm, на коју је био натакнут други део чирака кога више нема.

Напомена: бронза је добро очувана, није кородирала, али чираку недостају делови.
Није публикован.

ПОКЛОПАЦ ОД НЕКЕ ПОСУДЕ (СУДА ЗА ТЕПЛОТУ ?)

Сребро, искуцавање, цизелирање, пунцирање. Висина 3,5 ст, пречник 6 ст. Царградска радионица, XVI век. Сигнатура М-198.

Кружног је облика, са спољне стране декорисан дуж обода фризом лозе са пасуљевим лишћем. У средини су 3 животиње, пас, вук и пантер. Мотив је исти као на поклопцима дечанске и осталих теплота.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЗАРФ

Сребро, искуцавање, гравирање. Висина 5,3 ст, пречник отвора 5,5 ст, пречник стопе 2,5 ст. Балканска радионица, XIX век. Сигнатура М-199.

У облику је чашице са спољне стране декорисане, гравиране, барокним орнаментима с мотивом картуша.

Напомена: према обавештењу из манастира Дечана, могуће је да је служио као путнички путир.
Није публикован.

ПАР ПОСРЕБРЕНИХ СВЕЋЊАКА

Израђен у техници ливења, гравирања, цизелирања.
Висина 14 ст, пречник стопе 8 ст.
Непозната радионица, XIX век.
Сигнатура М-99.

Свећњаци су једнокраки, са масивном стопом украшеном крупним биљним мотивом. Врат и чашице за свећу декорисане су цветним и лиснатим орнаментом. Дршка је у виду змијске главе која се с оба краја завршава волутама.

Напомена: дршка на једном свећњаку је отпала.
Није публикован.

КЉУЧ

Од гвожђа и сребрне жице, израђен техником кованя, резања, таушираня и гранулације. 28,5 × 7 ст.
Фочанска (?) радионица, XVI—XVII век.
Сигнатура М-73.

Глава кључа је овоидна са ушицом. У средини су осмокрака звезда и полукругови, а дуж ивица таушираня сребрна жица. У дршци таушираня жица формира мотив лозе и звездице, као и слова нејасне садржине: ає п лъ є кі. Перо кључа је веома сложеног облика, предвиђено за тзв. дубровачку браву. Кључ има у себи елементе готике.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Б. Радојковић, *Старо српско златарство*, сл. 37.

КЉУЧ

Од гвожђа, израђен техником кованя и резања.
20,5 × 6 ст.
Фочанска (?) радионица, XVII век.
Сигнатура М-74.

Глава кључа је кружна са ушицом. У средини је звезда са 12 кракова и полукругови. Тело и перо су релативно једностране форме.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

НОЖ СА СРЕБРНОМ ДРШКОМ

Рађен техником кованя, искуцавања и резања.
Дужина 22 ст.
1777. год.
Сигнатура М-76а.

Дршка је сребрна са крупнијим биљним испреплетеним мотивима. На оквирима су трагови бојења у црвено. На сечиву нечитак текст, година 1777. и крупни жигови:
Напомена: добро очуван, само што је сечица кородирала.
Није публикован.

НОЖ СА СРЕБРНОМ ДРШКОМ

Рађен техником кованя, искуцавања и резања.
Дужина 22,5 ст.
XVIII век.
Сигнатура М-76б.

Дршка је од сребра, украшена ситнијим биљним мотивима. Жиг на сечиву:
Напомена: добро очуван, само што је сечица кородирала.
Није публикован.

СРЕБРНИ КРСТИЋ — МОЋНИК

Крст са ланчићем, рађен у техници искуцавања, резања и гравирања.
5,5 × 5 ст.
Врачанска радионица (?), XIX век.
Сигнатура М-77.

Има облик латинског крста са зрацима, дегенерисаним у палмете. С предње стране је лик Богородице са Христом, у крацима два анђела и Око божије. На другој страни је Распеће, сигнирано: іс хс інці. У средини су се чувале честице моштију или Часног дрвета. Сада је празан.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ВОТИВНА ВИЛИЦА СА ЗУБИМА

Искована у сребру, 6 × 6 × 3 ст.
Сигнатура М-78.

Вероватно је поклоњена манастиру у знак захвалности за неко излечење.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ДУГУЉАСТА КУТИЈИЦА — ФИЛАКТЕРИЈА

Од сребра, делимично позлаћена, рађена техником искуцавања, урезивања, гравирања и гранулације.
Дужина 11,5 ст, пречник отвора 2 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-79.

Кутијица је цилиндричног облика са полулоптастим поклопцима с обе стране. По целој површини декорисана мотивима руже и стилизованог крина. Има алкице за које је био везан свилени гајтан.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

БОКАЛИЋ

Од легуре олова и цинка, израђен техником ливења.
Висина 15 ст, пречник отвора 7 ст.
Санкт-Петербург, 1904. год.
Сигнатура М-80.

Сасвим једноставног овоидног облика, глатких страна са дршком. Према жигу, израђен је у фабрици Цетерлунда у Санкт-Петербургу 1904. године.

Жиг: РАС К. Цеттерлунд 1904 С. Петербургъ.
У бокалићу се чува 113 оловних слова (типара) из неке старе штампарије.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Д. Медаковић, *О штампарским словима у ризници манастира Дечана и Пећке патријаршије*, Прилози КЈИФ, 3—4, 1956, 305—307.

ТРИКИРИЈА ХАЏИ-ЗАХАРИЈЕ

Од сребра, рађена техником искуцавања, гравирања, резања, ливења. Украшена мерџанима.
Висина 30 ст, пречник стопе 12 ст.
Непозната радионица, друга или трећа деценија XIX века.
Сигнатура М-81.

Масивна стопа украшена је гравираним биљним мотивима, оријентално-барокне стилизације. Горњи део је решен у облику три аждаје, које носе лежишта за свеће. Између њих су три стилизована серафима. У средини је крст са стабљикама које уместо цветова носе мерџане. Дршка има три нодуса. На стопи је накнадно упарано: Хаџи Захариѧ.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ДИКИРИЈА

Од сребра, рађена техником искуцавања, гравирања, резања и ливења, украшена мерџанима.
Висина 30 ст, пречник стопе 12 ст.
Непозната радионица, друга или трећа деценија XIX века.
Сигнатура М-82.

Иста као трикирија Хаџи-Захарије, само уместо три постоје две аждаје и два лежишта за свеће.
Без записа.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

МАТИЦА СА ЛАНЦИМА ОД НЕКОГ КАНДИЛА

Од сребра, рађена техником ливења, гравирања, резања.
Пречник 5,4 ст.
Балканска радионица, 1816. год.
Сигнатура М-200.

Матица је полукружна, испупчена, декорисана густо испреплетеном орнаментиком. Има три ланца и два привеска, један у облику крста, а друга два зооморфне форме. По ободу нејасан текст са годином 1816.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

НАРУКВИЦА

Од сребра, позлаћена, резана, гравирана, псеудофилигран, украсно камење и бисер.
Златар Лаза из Београда, XVII век.
Сигнатура М-201.

Широка метална трака уместо копчи има украсе у облику полуарабеске са мотивима лала, преплетене вреже и лишћа. Трака је целом ширином декорисана крупним украсним камењем и бисерима.

Напомена: чува се на руци Стефана Дечанског у ћивоту.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Г. Ј. Јуришић, *Дечански првенац*, 34; Б. Радојковић, *Накит код Срба*, Београд 1969, сл. 215, 216; Иста, *Српско златарство XVI и XVII века*, сл. 149, 150, стр. 133; Иста, *Старо српско златарство*, сл. 55.

ВОТИВНА КОЛЕВКА

Од сребрног филиграна и гранулације. 18 × 11,5 × 14,5 ст.
Српска радионица, 1898. год.
Сигнатура М-207.

На филигранској пречази налази се стилизована птица са једним белим каменом. Колевка је украшена мотивима сунца, а на једном од њих, на чеоном зиду колевке, изгравирано је Н + К Ба: Ста Пок: да Дечан 1898.

Напомена: у манастиру се чува још 10 колевки разних величина, мањих, лошије израђених и млађих од ове.
Није публикована.

МАСТРЕЛЕНИНО ЗВОНО ИЛИ ЗВОНО ГОСПОЂЕ ЈЕЛЕНЕ

Од бронзе, ливено.
Висина 96 ст, пречник отвора 80 ст.
1458—1459. год.
Сигнатура М-209.

Уобичајеног је облика. С горње стране је 6 ручки, од којих је једна добрим делом оштећена. Дуж доње ивице је натпис на грчком језику који гласи: + Ἐπὶ ἔτους ϛλξϛ' Μαστρελένα, γόν(ος) τοῦ Δήσκου Νικόλα γραμματικό, Μ(ι) χ(α)ήλ, Γ(αβ)ρ(ι)ήλ, Οὐρ(ι)ήλ, Ῥαφαήλ. — + Δέσποτα Θεέ, ὁ ἀποστείλας Μιχαὴλ τὸν ἀρχαγγελον νὰ φυλάη τὸν τόπον τοῦ καστρου τούτου ἀπὸ τὴν χάλαζαν κ' ἀπὸ πᾶσαν(!) κακὸν πονηρόν. Према њему, ово звоно је године 6967 (од 1. септембра 1458. до 31. августа 1459) поклонила Мастрелена, што може да се тумачи и као „госпођа Јелена", ћерка граматика Николе Дишковића, и посветила га арханђелима Михаилу, Гаврилу, Уриилу и Рафаилу, тј. неком граду или цркви посвећеним арханђелима. Према традицији, звоно је у Дечане донесено из Ђаковице.

Напомена: звоно је оштећено у горњем делу.

БИБЛИОГРАФИЈА:

П. Ј. Поповић, *Неколико звона из XV века*, Старинар IV (1926—1927), Београд 1928, 109, сл. 6; Д. Анастасијевић, *Неколики неиздати грчки текстови*, Старинар XII (1937), 9—10; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани* I, 7.

ЗВОНО ГОСПОДИНА ГРГУРА

Од бронзе, ливено.
Висина 40 ст, пречник отвора 45 ст.
Четрдесете године XV века.
Сигнатура М-210.

Звоно је масивно, иако сразмерно малих димензија са изврнутим ободом. Целом његовом ширином тече натпис: Сіе звоно даде старцꙋ Їωанїкїю ⁘ бл(а)гоч(а)стивы г(осподи)нъ Грьгꙋрь. Претпоставља се да је реч о Гргуру Бранковићу, сину Ђурђа Бранковића, у монаштву нареченом Герасиму.

Напомена: добро очувано.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Љ. Стојановић, *Записи и натписи*, 482; П. Ј. Поповић, *Неколико звона из XV века*, 109, сл. 7; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани* I, 7.

ХАЏИЈСКИ ШТАП

Окован, украшен нијело-техником.
Дужина 90 ст.
Турска радионица, XVIII век.
Сигнатура М-38.

Целом својом дужином украшен је сребрним лишћем и дрвећем на црној позадини, а нарочито дршка цилиндричног облика која је у горњем делу проширена. Мотиви су листови палме, чемпреси, цик-цак траке. Представља типичан турски рад и дело је вероватно исте радионице као и чаша бр. 66.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ХАЏИЈСКИ ШТАП — МАЧ

Са дршком од сребра, украшеном нијело-техником.
Дужина 96 ст.
Мајстор Едлинген.
Сигнатура М-39.

Дршка је изгравирана биљним орнаментима. На јабуци дршке је разврежала лозица израђена у нијелу. Сечиво је од челика. У удубљењу је изгравирано: EDLINGEN XXI|XXX ME FECIT XX.
Канија од дрвета има наглавак од металне легуре.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ШТАП

Рађен у интарзији седефа и дрвета.
Дужина 116 ст.
Јерусалим (?), XVIII век.
Сигнатура М-40.

Око дрвеног језгра лепљене су плочице од абоносовине и седефа, наизменично црне и беле.

Напомена: недостаје му дршка.
Није публикован.

ДРШКА ЗА ШТАП

Од позлаћеног сребра, са украсима у нијело-техници, рађена техником резања и филиграна.
Дужина 15 ст.
Непозната радионица, друга половина XVIII века.
Сигнатура М-88.

Горњи део је у облику зарубљене призме, украшен у 6 појасева наизменично нијелом и искуцаним биљним мотивима. Доњи део је цилиндричан, декорисан низовима филиграна. Техника рада блиска је датованом ножу из 1777. године (сигнатура М-76а).

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

МАЧ У КОЖНИМ КОРИЦАМА

Са сребрном дршком, изрезан од челика.
Дужина 87 ст.
Мајстор Tomas Ayala, почетак XIX века.
Сигнатура М-36.

Сребрна дршка је украшена са два фриза угравираних лиснатих орнамената. Испод горњег фриза изгравиран је запис власника: — + Сиї мачъ Хаци Захариѧ Д(є)ч(анца), доцнијег рашко-призренског митрополита. Сечиво је пљоснато, израђено од челика. У удубљењу је име мајстора: Tomas Ayala, и то и са једне и са друге стране, и расцветали крст, као нека врста знака радионице.

Канија је од дрвета, пресвучена мрком кожом, са доње и горње стране је окована у сребро и украшена фризовима палметиног лишћа.

Напомена: кожа је местимично изгуљена.
Није публикован.

АРХИЕПИСКОПСКО ЖЕЗЛО

Од кованог сребра, с плавим и црвеним камењем.
Дужина 167 ст.
Грчка радионица (?), XIX век.
Сигнатура М-93.

Сребрна штака са четири јабуке и дршком која се састоји од преплетених сребрних змија што носе златну куглу са крстом украшеним црвеним и плавим камењем.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, рађено техником ливења, на пробој, гравирања и псеудогранулације.
Висина 10 ст, пречник отвора 7 ст, пречник основе 4,5 ст. Дужина ланаца 32 ст.
Српска радионица, XV—XVI век.
Сигнатура М-100.

У облику је засечене купе, једноставних зидова, без оградица или посебних украса. Масиван ланац је причвршћен за кружну матицу с кариком. Кандило је формирано од три једнаке извијене плоче са мотивом распетог Христа између Богородице и св. Јована. Горе су два летећа анђела, месец и сунце.

Напомена: добро очувано.

БИБЛИОГРАФИЈА:
М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, сл. 33 и 38.

КАНДИЛО

Од сребра, ливено, резано, на пробој.
Висина 13,5 ст, са балустром 18 ст, пречник отвора 7 ст, пречник базе 5,5 ст.
Српска радионица, мајстор Јован, XVII век.
Сигнатура М-101.

У облику је зарубљене купе са широком оградицом од ливених везаних кринова и масивним балустром на доњем делу и исто таквом оградицом дуж горње ивице. Ланци су причвршћени за полукружну матицу са 6 резаних листова и кариком. На ланцима су 3 ливене Богородице типа Знамениије. Кандило је обликовано од 3 извијене ажуриране плочице, истоветно обликоване. У горњем пољу је Христос са Богородицом и св. Јованом, а испод њега ливени текст: Моление Иѡванова ръка. У појасу испод текста су Благовести са сигнатуром Благовещеніе, а у доњој зони орнаменат многолатичног цвета са лишћем. На саставцима је плочица са по четири пластичне розете, као на дршкама крстова из друге половине XVII века.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, ливено, на пробој, резано, без ланаца.
Висина 11 ст, пречник обода 5,7 ст, пречник стопе 5 ст.
Српска радионица, друга половина XVII — прва половина XVIII века.
Сигнатура М-102.

Купастог је облика са дном од резаних металних трака. Састављено од три једнаке плочице са мотивом св. Ђорђа на коњу, који пробада аждају. Око њега лиснати мотив пасуљеве вреже и палмете. На ободима сасвим једноставна оградица изрезана у цик-цак.

Напомена: недостају ланци.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Ливено, на пробој, резано.
Висина 13,5 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 6 ст.
Српска радионица, друга половина XVII — прва половина XVIII века.
Сигнатура М-106.

Купастог је облика, са дном од резаних металних трака. Састављено је од три једнаке извијене плочице са мотивом св. Ђорђа на коњу који пробада аждају. Око њега лиснати мотиви пасуљеве вреже и палмете. На ободима једноставне цик-цак оградице. На горњем делу додатак с украсима у облику ромба. Има дршке са кружним шупљикама.

Напомена: веома је кородирало.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, ливено, на пробој, резано.
Висина 13 ст. пречник отвора 9 ст, пречник базе 6,5 ст.
Српска радионица, друга половина XVII — прва половина XVIII века.
Сигнатура М-104.

Купастог је облика, са израженим надоле посувраћеним оградицама дуж горњег и доњег обода, које се састоје од низа везаних кринова. Дно је од резаних ширих трака. Само кандило се састоји од три извијене плочице, али различитог садржаја. На једној се налази представа св. Георгија како убија аждају, веома сличне стилизације као код кандила М-102 и М-106, али не и истог калупа. У горњем делу су биљни орнаменти оријенталног карактера. На другој плочици је Богородица Знамениије у медаљону, а испод ње су два светитеља у оријенталне стилизованим аркадама. На трећој плочици је приказано Распеће с Богородицом и св. Јованом Богословом. Све сцене су окружене биљним орнаментима.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра са позлатом, ливено, на пробој, резано и гравирано.
Висина 10,5 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Српска радионица, XVII век.
Сигнатура М-103.

Кандило је непотпуно, нема доњег дела нити завршетка на горњем, без дна и ланаца. Купастог је облика, састављено од истих мотива као и кандило М-104. На једној плочи је св. Георгије како убија аждају, на другој је Распеће с Богородицом и св. Јованом Богословом, а около биљни мотиви. На трећој плочи је Богородица у медаљону, а поред ње стоје два анђела. Богородица није типа Знамениије, већ Одигитрије. На саставцима плочица су оградице од везаних кринова и по један позлаћени анђео са главом и крилима у пуном рељефу. Изнад њих су ливене дршке. Испод Распећа су слова која се не могу растумачити: **Гко Го ГГγ Г.**

Напомена: иако непотпуно, ово кандило има вредност, јер представља доста добар занатски и уметнички рад овога жанра.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од легуре бронзе и сребра, ливено, на пробој, с ланцима, привесцима и украсним камењем.
Висина 13,5 ст, пречник отвора 7,5 ст, пречник основе 5,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-105.

Купасто дно има сферичан завршетак, 8 кружних привезака и крстиће који висе. Испод горњег обода су такође привесци. Састоји се од три извијене плочице, са једнаким мотивом Богородице Знамениије са уздигнутим рукама и звездицама украшеним мафорионом у кругу. Лево и десно од сфере је по један светитељ. Испод Богородице два светитеља у аркадама обраслим у лозу с лишћем. На средини сваке плочице по један црвени камен. Богородица је ливена без пробијања.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, с ланцима и дршкама.
Висина 13 ст, пречник отвора 7,2 ст, пречник базе 5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-108.

Дно кандила је са купасто сферичним завршетком. Састоји се од три плочице са истим мотивом: Богородица Знамениије са уздигнутим рукама и звездицама украшеним мафорионом у кругу. Лево и десно од сфере налази се по један светитељ, испод Богородице два светитеља у аркадама обраслим у лозу с лишћем. На саставцима плочица налази се са горње стране по дршка.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 7,3 ст, пречник базе 5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-109.

Купасто дно је равно. Састоји се од три плочице с једнаким мотивом: Богородица Знамениије са уздигнутим рукама и мафорионом украшеним звездама у кругу.

Лево и десно од сфере по један светитељ. Испод Богородице два светитеља у аркадама обраслим у лозу с лишћем.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој, прорезивано, филиґран.
Висина 12 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-159.

Цилиндричног је облика са дном од филиграна. Горе се налази прорезана оградица. Састављено је од три плочице са једнаким мотивом: Богородица царица на престолу са два стојећа анђела у кругу, око ње су медаљони са шест пророка у великом кругу. У угловима су цветови. Испод великог круга је пет анђела, а у доњем реду пет светитеља (апостола ?), у аркадама — бифорама. Изнад њих је лиснати мотив са путиром у средини, на саставцима плочица налазе се ливене дршке са мотивом биљне лозе.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Леґура цинка и бакра, ливено, на пробој, прорезивано.
Висина 11 ст, пречник отвора 8,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-160.

Кандило је исто као претходно. Дно је прорезивано. Нема дршке, калуп је исти али истрошенији, пробијање је мање.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 8 ст, пречник стопе 5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-152.

Дно је прорезивано. Мотиви су исти као код претходних кандила, али је јаче пробијано па су зато јаснији. Има три змијасто извијене масивне дршке.

Напомена: дно је оштећено.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој.
Висина 12 ст, пречник отвора 8 ст, пречник стопе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-151.

Дно је ажурирано. Мотиви су исти као код претходних кандила, али Богородица је само ливена, није пробијана. Горња оградица је резана цик-цак.

Напомена: горња оградица је у доброј мери оштећена.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Леґура цинка и олова, ливено, делимично на пробој.
Висина 11 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 4 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-158.

Има цик-цак оградицу у горњем делу, а с дна виси привезак у облику крстића. Мотиви су исти као код претходних кандила, само су делимично, и то у доњем делу, пробијани.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Бакар, ливено, делимично на пробој.
Висина 11 ст, пречник отвора 5,5 ст, пречник базе 4,2 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-179.

Мотиви исти као код претходних кандила, само делимично пробијани. Има цик-цак оградицу и привезак у облику крста.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Леґура олова и цинка, ливено, делимично на пробој.
Висина 8,5 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-161.

Мотиви су исти као код претходних кандила, само у доњем делу је кандило скраћено па нема апостола, већ само путир у лишћу. Има привезак у облику крста и хоризонталну оградицу. Представља сасвим груб одливак, местимично пробијан.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Леґура бронзе, ливено, местимично на пробој.
Висина 11 ст, пречник отвора 7,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-155.

Мотиви су исти као код претходних кандила, само делимично пробијени. Оградица цик-цак хоризонтална. Сасвим груб одливак.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Сребрна леґура, ливено, местимично пробијано, с ланцима.
Висина 12 ст, пречник отвора 7,5 ст, пречник стопе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-156.

Има привезак у облику крста, који је прикачен за решеткасто дно. Оградица је хоризонтална, резана цик-цак. Мотиви су исти као код претходних кандила, али доста слабо пробијани.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Сребрна леґура, ливено, на пробој, филиґран, резање.
Висина 12,5 ст, пречник отвора 8,5 ст, пречник базе 5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-153.

Има горњу оградицу, прорезану са мотивом везаног крина, доња је непрорезана. На саставцима плочица налазе се дршке с мотивом биљне лозе. Дно је прорезивано са полукуглом од филиграна. Мотиви истоветни као горе код претходних кандила, у доброј мери прорезани. Одливак је релативно добар.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Сребрна леґура, ливено, местимично на пробој.
Висина 10,5 ст, пречник отвора 7,5 ст, пречник стопе 4,2 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-154.

Уз горњи руб је постављена хоризонтална цик-цак оградица. Дно је равно, пробијано. Мотиви су исти као код претходних кандила, делимично пробијени. Одливак је доста слаб.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој.
Висина 11 ст, пречник отвора 7,7 ст, пречник дна 4,6 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-127.

Хоризонтална оградица је цик-цак, дно је равно. Мотиви као горе; код претходних кандила, јаче пробијани; одливак је слаб.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бакра, ливено, само делимично на пробој, с привесцима.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 4,3 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-126.

Има цик-цак хоризонталну оградицу за коју су причвршћена три привеска у облику крстића. Дно је равно. Мотиви су исти као код претходних кандила, само делимично пробијени. Одливак је лош.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој, прорезивано.
Висина 10,5 ст, пречник отвора 7,8 ст, пречник базе 4,3 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-121.

Уз горњи обод је уска резана оградица. На саставцима су 3 дршке од увијене лозице. Дно и матица су прорезивани. На матици су мотиви са бањског крстића бр. 26. Мотиви на кандилу исти као код претходних, релативно добро пробијени.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој, прорезивано, са барокним дршкама и привеском.
Висина 12 ст, пречник отвора 8,2 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-122.

Дно је прорезивано, на њему виси крстић. Дуж горњег обода хоризонтално прорезивана оградица са везаним криновима. На саставцима масивне, барокно извијене дршке. Мотиви на кандилу су као код претходних, у доброј мери пробијени. Одливак је добар.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од леґуре бакра и цинка, ливено, делимично на пробој, са привесцима.
Висина 12 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-118.

Дно је пробијано, има крстић као привезак. Хоризонтална оградица је резана у цик-цак. С ње висе привесци у облику крста. Мотиви исти као код претходних кандила. Местимично је слабије прорезивано.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од леґуре бакра и цинка, ливено, на пробој, с привесцима.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-119.

Уз горњи руб, постављена је хоризонтална цик-цак оградица с привеском — крстићем. Дно је равно, пробијано, са привеском у облику крста. Мотиви су исти као код претходних кандила, лоше одливени и лоше пробијени.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој, прорезивано, са дршкама.
Висина 12 ст, пречник отвора 7,7 ст, пречник дна 4,2 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-116.

Уз горњи обод је хоризонтална цик-цак оградица. Дно је равно, прорезивано. На саставцима дршке са мотивом биљне лозе. Мотиви кандила су исти као код претходних кандила, лошије одливени, местимично непробијани.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, ливено, на пробој, гравирано.
Висина 18 ст, пречник отвора 8,2 ст, пречник дна 5 ст.
Балканска радионица XVIII (?) век, поклоњено 1897. год.
Сигнатура М-115.

Уз горњи руб је вертикална оградица са два низа палмета које су окренуте нагоре и надоле. Уз доњи руб је такође оградица од палмета. Дно је конвексно, ажурирано, са завршетком у облику шишарке. На саставцима страна су дршке од биљних волута. Мотиви су исти као код претходних кандила, добро одливени и пробијани. На горњој оградици је накнадно изгравиран текст: **Поклон од Николе Ивковића из Оуравни Лѣта Гиланске нахие Мс. Дочана(!) 1897 год.**

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, прорезивано, резано.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 6 ст, пречник дна 5,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-124.

Уз горњи обод је оградица од везаних кринова окренута нагоре. Уз доњи је хоризонтална оградица резана и прорезивана. Конвексно дно је такође прорезивано. Састоји се од три истоветне плочице. У горњем делу три анђела (св. Тројица) за столом у кругу. Око њих шест пророка у кружним медаљонима. Цела композиција је кружна. Испод Богородице с пророцима су анђели у аркадама.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, пробијано, прорезивано, с привеском.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 6 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-123.

Уз горњи руб је вертикална цик-цак оградица. Дно је равно, прорезивано у облику сузе. На дну је привезак у форми крста. Састављено је од три плочице, са истим мотивима као код претходног кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, резано и прорезивано.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 7,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-162.

Уз горњи руб иде оградица од везаних кринова окренута нагоре. Уз доњи руб такође оградица од кринова окренута надоле. Дно је равно. Кандило је састављено од три истоветне плочице са мотивима као претходне, само што се испод анђела налази и путир у лишћу, одн. почетак мотива апостола у аркадама.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, прорезивано, резано, са привеском.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 6 ст, пречник базе 4 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-130.

На горњој вертикалној оградици резан је мотив везаних палмета. Дно је равно, пробијано, има привезак у облику крста. Све три плочице од којих је састављено су једнаке. У горњем делу је св. Тројица са пророцима у кругу, али је овде заступљен само доњи део овога мотива, јер због краткоће кандила није цео ливени мотив могао да стане. Међутим, испод фриза са анђелима је фриз апостола у аркадама са путиром горе, но апостоли нису цели већ су и они допола пресечени.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Сребрна легура, ливено, на пробој, резано, прорезивано.
Висина 12,5 ст, пречник отвора 9 ст, пречник базе 7 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-120.

Има три хоризонталне резане и прорезиване оградице, које деле зоне. Оградице су са мотивом везаног крина. На саставцима плочица су три дршке од ливене волутасте лозице. Све три плочице су једнаке. Горе је св. Тројица у кругу са апостолима, испод ње су анђели у аркадама, а сасвим доле апостоли у аркадама са путиром у лишћу.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој.
Висина 12,5 ст, пречник отвора 7 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-128.

Цилиндричног је облика, са веома испупченим кришкастим дном. Састављено је из 3 једнаке плочице са св. Тројицом, исто као горе. У доњој зони је централни звездаст мотив од лозе и лишћа са палметама унаоколо.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, резано и прорезивано.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 8,5 ст, пречник базе 6 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-117.

Цилиндрично је, са дном у облику луковице и привеском у форми крста. Око горње ивице су постављени хоризонтална резана и прорезивана оградица од везаних кринова и вертикална прорезивана оградица. Дуж доњег обода је такође хоризонтална резана оградица. На саставцима плочица од којих је кандило сачињено налазе се дршке од ливене лозице. Мотиви су истоветни на све три плочице, као горе, само што је мотив у доњем пољу знатно скраћен.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, резано, прорезивано, са привесцима.
Висина 11 ст, пречник отвора 8,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-157.

Цилиндрично је, са сферичним дном резаним у облику сузе. Резане оградице иду и уз горњу и уз доњу ивицу. По саставцима страна кандила су полукружне дршке са кружним привесцима. Стране су истоветне. У горњем пољу је псеудомотив св. Тројице: у кругу трочлани цвет антропоморфних латица. Око њега, у кружним медаљонима, такође антропоморфни цветови. Све је ово затворено у већи круг, исти као на претходним композицијама. У доњем пољу је мотив полурозете од лозе и лишћа с палметама у угловима (имитација мотива са кандила М-128).

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, резано, прорезивано.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-110.

Цилиндрично је, са испупченим и прорезиваним дном у облику сузе. Горе и доле налази се хоризонтална цик-цак оградица. На саставцима су биле дршке. Мотиви на све три плочице исти као код претходног кандила.

Напомена: добро очувано; недостају дршке.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, резано, прорезивано.
Висина 11 ст, пречник отвора 6,7 ст, пречник базе 5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-112.

Цилиндрично је, са испупченим дном које има прорезе у облику суза. На саставцима су дршке, полукружне и ливене оградице. Дуж доње ивице иде резана цик-цак хоризонтална оградица. Иста таква налази се и на граници између горње и доње зоне. Све три плочице су једнаке, по мотивима исте као претходне.

Напомена: оштећено је у доњем пољу.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, резано, прорезивано.
Висина 10,5 ст, пречник отвора 7 ст, пречник базе 4,2 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-113.

Цилиндрично, са испупченим дном, резаним у облику суза. На горњој ивици је хоризонтална оградица, исто тако и на доњој. Састављено је од само две плочице са истим мотивима као претходне. Три дршке имају мотив јагоде. На поклопцу је примитивно урезан натпис: **Димо Чорче ѿ Полєчаь(?)**

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 7,5 ст, пречник базе 5,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-111.

Цилиндричног је облика, с испупченим дном резаним у облику суза. Има две плочице са истим мотивима и три ливене дршке с мотивом лозе са лишћем. Две дршке постављене механички преко страница кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој и резано.
Висина 11 ст, пречник отвора 5 ст, пречник базе 4 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-114.

Цилиндрично је, с испупченим решеткастим дном. Дршке су ливене, с мотивом лозе са лишћем. Састављено је од две плочице са истоветним мотивом као на претходним кандилима.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, резано и прорезивано.
Висина 9 ст, пречник отвора 4,5 ст, пречник базе 3,7 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-133.

Цилиндрично је, с испупченим дном који има прорезе у облику суза. Састављено је од две плочице са мотивима као горе на претходним, само што је доњи мотив још више скраћен.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од легуре, ливено, на пробој, прорезивано.
Висина 11 ст, пречник отвора 7 ст, пречник базе 5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-166.

Цилиндрично, са испупченим, прорезаним дном. На саставцима плочица су дршке од ливене извијене гранчице. Састављено је од три плочице са истоветним мотивима као на претходним, који су потпунији јер није у толикој мери скраћено.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од посребреног бакра, ливено, на пробој, резано.
Висина 10,5 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 4 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-167.

Цилиндрично је, са испупченим дном. Има три обичне, непрофилисане дршке. Оградица је хоризонтална, дуж горњег обода цакнаста. Састављено је од само две плочице са мотивима истоветним са претходним.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од леґуре, ливено, на пробој, прорезивано.
Висина 11 ст, пречник отвора 7 ст, пречник базе 4 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-168.

Цилиндрично је, са испупченим прорезиваним дном. Има три дршке од биљне лозе са птицама. Оградице са горње и доње стране су хоризонталне. Кандило је састављено од две плочице са мотивима истоветним као горе. Дршке су механички постављене посред мотива.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој, резано, са привеском.
Висина 12 ст, пречник отвора 7 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-131.

Цилиндрично је, са дном у облику „кардиналског шешира"; горе је оградица хоризонтална и изрезана у цик-цак. Дршке су обично резане, равне. Са дна виси привезак у облику крстића. Састављено је од две плочице са истим мотивима као на претходним.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од леґуре сребра, ливено, на пробој, резано.
Висина 11 ст, пречник отвора 5 ст, пречник базе 3,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сиґнатура М-132.

Исто је као претходно, само без дршки.

Напомена: оштећено у горњем делу.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре са позлатом, ливено, на пробој, резано, пунцирано.
Висина 13 ст, пречник отвора 8 ст, пречник дна 5 ст.
Балканска радионица, XVII (?) век.
Сиґнатура М-149.

Цилиндрично је са дном у облику пужа украшеним фризом везаних палмета. Састоји се од три плочице са истоветним мотивом: по три бифоре с апостолима који седе један наспрам другог, док је изнад њих фриз везаних кринова. У зони испод ове је мотив стилизованог чемпреса у испреплетеној лози са стилизованим пасуљевим лишћем.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бакра, ливено, на пробој, резано, прорезивано.
Висина 12 ст, пречник отвора 9 ст, пречник базе 5,5 ст.
Балканска радионица, XVII (?) век.
Сиґнатура М-150.

Цилиндричног је облика, са полулоптастим дном које има кружне прорезе. На саставцима су дршке стилизоване на готички начин. Дуж горње ивице је хоризонтална оградица изрезана у облику везаних стилизованих кринова. Оградица са истим мотивима, али извијена нагоре, налази се дуж доње ивице кандила. Кандило се састоји од три једнаке плочице с мотивима по садржају истим као горе, само без фриза везаних кринова изнад бифора, али по цртежу, то јест, по калупу на основу ког је ливен, ово се кандило веома разликује од претходног.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој, резано, прорезивано.
Висина 12 ст, пречник отвора 8,3 ст, пречник базе 5 ст.
Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сиґнатура М-143.

Цилиндричног је облика, уз горњу и доњу ивицу су хоризонталне резане и прорезиване оградице. Састоји се од три плочице које су украшене следећим мотивима; испод оградице су два низа пробијених лучних отвора, испод њих три пута по два преломљена лука и у сваком од њих анђео. Испод анђела три бифоре са по два наспрамна седећа апостола. Испод њих је опет фриз пробијених отвора, а затим пет анђела у низу. При дну је пет апостола а изнад њих два путира.

Напомена: кандилу недостаје дно.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој, резано, прорезивано, филиґран.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 8,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сиґнатура М-144.

Цилиндричног је облика, са испупченим дном у филиграну. Дуж горње ивице је изрезана хоризонтална оградица као на кандилу М-143. Цело кандило је по мотивима исто као претходно, само што је без два низа пробијених лучних отвора испод оградице. Без ланаца.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој, резано, прорезивано, филиґран.
Висина 11 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 3,5 ст.
Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сиґнатура М-142.

Има филигранско дно као кандило М-144. Дуж горње ивице је постављена хоризонтална прорезана оградица. Остало је исто као и код М-143. Без ланаца.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне леґуре, ливено, на пробој, резано, прорезивано, филиґран.
Висина 11 ст, пречник отвора 7,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сиґнатура М-141.

Цилиндрично је, са филигранским дном. Уз горњи обод је хоризонтална цик-цак оградица, у свему осталом је исто као кандило М-144.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, резано, филиран. Висина 11,5 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 4,7 ст. Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-140.

Цилиндрично је, са филигранским дном и исто таквом матицом за ланце. Уз горњи обод је цик-цак резана хоризонтална оградица. Испод ње један ред лучних отвора. Остало је све исто као на претходном кандилу.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, резано, прорезивано. Висина 10 ст, пречник отвора 8,5 ст, пречник базе 4,5 ст. Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-139.

Цилиндрично је, са ливеним пуним дном. Дуж горњег обода је хоризонтална резана у цик-цак и прорезивана оградица. Без лучних је отвора испод оградице и горњих фриза анђела. Остало је све исто као на претходним кандилима.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од легуре сребра, ливено, на пробој, резано, филиран. Висина 11 ст, пречник отвора 8,5 ст, пречник базе 4,5 ст. Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-145.

Цилиндричног је облика, са филигранским дном. Оградица уз горњу ивицу је резана у цик-цак, местимично пробијана. Испод оградице је фриз анђела у аркадама. Остало је све исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од легуре сребра, ливено, на пробој, резано, филиран. Висина 11,5 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 4,5 ст. Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-146.

Истоветно са претходним кандилима, само што оградица није пробијана.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, резано, прорезивано. Висина 13 ст, пречник отвора 7 ст, пречник базе 6,5 ст. Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-147.

Цилиндрично је, са сферичним дном које прелази у цик-цак резану оградицу. Горња оградица је хоризонтална и састављена од мотива везаних кринова. Испод оградице један ред аркадица, испод њега фриз анђела у аркадама, остало је истоветно као претходно.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од легуре сребра, ливено, на пробој, прорезивано. Висина 9,5 ст, пречник отвора 7 ст, пречник дна 4,5 ст. Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-148.

Цилиндричног је облика, са једва нешто испупченим дном, кружно прорезаним. Без оградице, фриза аркадица и анђела у аркадама. Остало је све исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено, на пробој, прорезивано. Висина 9 ст, пречник отвора 7,7 ст, пречник дна 4,5 ст. Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-138.

Цилиндрично, са заравњеним прорезиваним дном. Све остало је исто као М-148.

Напомена: местимично оштећено.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од легуре сребра, ливено, на пробој, филиран и псеудофилиран. Висина 11,5 ст, пречник отвора 6,7 ст, пречник базе 4,5 ст. Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-137.

Цилиндрично, са филигранским дном. Оградица је вертикална и састоји се од два реда аркадица између којих је појас од две псеудофилигранске плетенице. На саставцима су три дршке од ливених мотива лозе с лишћем. Све остало исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од легуре сребра, ливено, на пробој, резано, прорезивано. Висина 10 ст, пречник отвора 8,5 ст, пречник стопе 4,5 ст. Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-134.

Цилиндрично, са испупченим јагодичастим дном. Уз горњу ивицу хоризонтална прорезивана цик-цак оградица. Без фриза аркада и анђела у аркадама. Остало исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Ливено, на пробој, резано. Висина 10 ст, пречник отвора 7 ст, пречник базе 4,5 ст. Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-135.

Истоветно је са М-134, само што оградица има равне ивице и без прорезаних је украса.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Ливено, на пробој, филиран.
Висина 9 ст, пречник отвора 7,7 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-136.

Цилиндрично је, а дно филигранско, исто као и матица од ланца. Оградица је хоризонтална, резана у цик-цак. Остало исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено, прорезивано.
Висина 8 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник дна 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-169.

Цилиндрично је, са ливеним испупченим дном о које је окачен крстасти привезак. На сваком од три ланца налази се по један ливени крстић с Распећем. Састоји се од три једнаке плоче: у горњем пољу Дрво живота, у доњем три светитељске фигуре у аркадама, све стилизовано на готички начин. Дуж горњег руба је хоризонтална оградица у цик-цак.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено, прорезивано.
Висина 8 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-170.

Цилиндрично, с кришкастим дном. Дуж горњег обода је хоризонтална оградица. Има три привеска у облику крстића. Остало је исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено и прорезивано.
Висина 8 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-171.

Цилиндрично је, с испупченим ливеним дном о коме виси крстић. Три таква крстића су окачена и о ланце. Уз горњу ивицу иде цик-цак оградица. Остало исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено и прорезивано.
Висина 8 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-172.

Цилиндрично је, с ливеним дном о коме виси привезак у облику крста са точком. Иста таква три привеска окачена су о ланце. Остало је истоветно са претходним кандилом.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено и прорезивано.
Висина 7,5 ст, пречник отвора 7 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-173.

Цилиндрично је, са ливеним дном које штрчи ван зидова кандила и чини хоризонталну оградицу. О њега је окачен крстасти привезак. Још један такав привезак окачен је о ланац. Остало је исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено, прорезивано.
Висина 8 ст, пречник отвора 5,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-174.

Цилиндрично је, с ливеним јагодичастим дном. Без оградице је. Остало је исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено и прорезивано.
Висина 9 ст, пречник отвора 7 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-175.

Дно испупчено, ливено и прорезивано. Уз горњу ивицу је хоризонтална цик-цак оградица. Ланаца и привезака нема. Остало је као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрне легуре, ливено и прорезивано.
Висина 12 ст, пречник отвора 6,7 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XVIII век.
Сигнатура М-129.

Цилиндрично је, са веома испупченим ливеним и резаним дном. На саставцима се налазе три ливене дршке са мотивом биљне лозе. Састављено је од три плочице с истоветним мотивом: у горњем делу Дрвета живота налазе се два медаљона. У једном од њих је св. Ђорђе на коњу како убија аждају, а у другом св. Димитрије на коњу како убија цара Лија. Испод Дрвета живота су три светитеља у готичким аркадама.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено и прорезивано.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 8 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-163.

Дно је испупчено, ливено и на њему виси крстић с Распећем. Дуж горње ивице је хоризонтална цик-цак оградица. На саставцима има три троугласте перфориране дршке. Остало је исто као код претходног кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено и прорезивано.
Висина 11 ст, пречник отвора 9 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-164.

Цилиндричног је облика, а дно је испупчено, ливено, са привеском у облику крста. Дуж горње ивице је хоризонтална цик-цак оградица. На малим дршкама закачена су још два привеска. Остало је исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено и прорезивано.
Висина 12 ст, пречник отвора 8 ст, пречник дна 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-165.

Цилиндричног је облика, са ливеним и испупченим дном које има кружне медаљоне. Горња оградица је хоризонтална и изрезана у цик-цак. Без привезака је. Остало је исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено, прорезивано, псеудофилиран.
Висина 8 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-125.

Цилиндрично је, а на равном дну је розета из које излази привезак у облику крста. Горња хоризонтална оградица је резана у цик-цак. Састављено је од три плоче с истоветним мотивима: распети Христос у ромбу окружен са горње стране спиралним дисковима, а са доње зракама, све у псеудофилиграну.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено и прорезивано, псеудофилиран.
Висина 7,5 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-176.

Цилиндрично је, са ливеним и пробијаним дном за које је закачен привезак у облику крста. Исти такви привесци закачени су и за ланце. Горња оградица је хоризонтална и изрезана у цик-цак. Остало је исто као код претходног кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, позлаћено, ливено, прорезивано, псеудофилиран.
Висина 8 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник дна 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-177.

Дно је испупчено, ливено, с мотивом лиснате лозе. О њега је окачен привезак у облику крста. Исто таква три привеска окачена су о ланце. Остало је исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, позлаћено, ливено, прорезивано, псеудофилиран.
Висина 7,5 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-178.

Цилиндрично је, дно равно с брадавичастим испупчењем. О њега је окачен привезак у облику ливеног крста. Још два таква крста окачена су о ланце. Остало је исто као код претходних кандила.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, позлаћено, ливено, прорезивано, псеудофилиран.
Висина 7,5 ст, пречник отвора 6 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-180.

Дно је ливено, шире од кандила, горња оградица је резана у цик-цак. Остало је углавном исто као код претходног кандила, само што са доње стране ромба нису псеудофилигранске зраке, већ такође спирални дискови, као горе, по три са сваке стране.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од бронзе, ливено, прорезивано, псеудофилиран.
Висина 8 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура М-181.

Цилиндричног је облика, с ливеним и прорезиваним дном. Састављено је од три плочице са истоветним мотивима: у горњем реду четири псеудофилигранска прорезана ромба, у средњем, у центру Распеће, поред њега са сваке стране по два ромба, у доњем реду три прорезана ромба.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, искуцано, резано, прорезивано, гравирано.
Висина 12 ст, пречник отвора 7,5 ст, пречник базе 3,5 ст.
Балканска радионица, XIX (?) век.
Сигнатура М-182.

Купастог је облика, с испупченим дном. Уз горњу ивицу је хоризонтално резана и прорезивана оградица, а на саставцима дршке, ливене, с мотивом биљне лозе. Кандило је састављено од три једнаке плочице: у горњем делу ажурирана испреплетена биљна лозица, у доњем делу искуцане ружице и везане аркаде у 4 реда.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од легуре, искуцавано, резано, прорезивано.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 6 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX (?) век.
Сигнатура М-185.

Цилиндрично је, са испупченим прорезаним дном. На саставцима су три дршке. Састављено је од три плочице с истоветним мотивима: у горњем пољу цвет са волутама, искуцан и ажуриран. У доњем делу три реда цветова од којих су први и трећи ажурирани.
Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од легуре, искуцавано, резано, прорезивано.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 6 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX (?) век.
Сигнатура М-187.

Цилиндрично је, с испупченим дном. Горња вертикална оградица лучно је прорезивана. Кандило је састављено од три једнаке плочице које су у горњем пољу украшене мотивом крста и прорезане тракастим орнаментом, а у доњем пољу имају густо распоређене цветове с перфорацијама у међупростору.
Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Искуцавано, прорезивано, ливено.
Висина 10 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 4,5 ст.
Балканска радионица, XIX (?) век.
Сигнатура М-186.

Дно је ливено и штрчи изван зидова кандила, као доња хоризонтална оградица. Састоји се од три једнаке плочице украшене великим искуцаним и ажурираним цветом.
Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, искуцавано, резано, прорезивано, са ажурираним дном.
Висина 10,5 ст, пречник отвора 6 ст, пречник базе 5 ст.
Балканска радионица, XIX (?) век.
Сигнатура М-183.

Купасто је, са наглашеним полулоптастим, кришкасто изрезаним дном са токареним шиљком и равном хоризонталном оградицом. Састављено је од три плочице истоветно украшене — крупно цветоликом розетом и палметом са доње, а лозом са горње стране розете.
Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од легуре, искуцано и ливено.
Висина 11,5 ст, пречник отвора 6,7 ст, пречник базе 4 ст.
Балканска радионица, XIX (?) век.
Сигнатура М-184.

Купасто је, с испупченим дном, без украса. Уз горњу ивицу је вертикална оградица од ливених везаних обрнутих аркада. Састављено је од три једнаке плочице украшене једном крупном цветном розетом по средини и трима шестолатичним цветићима око ње.
Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, искуцано и ливено.
Висине 16 ст, пречник отвора 9 ст, пречник базе 6 ст.
Балканска радионица, XIX (?) век.
Сигнатура М-189.

Купастог је облика, с испупченим дном. Из једног је комада, са једним саставком, али са трипут поновљеним мотивом картуша окруженог барокним орнаментима. Уместо дршки има три ливена анђелчића.
Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, ковано, искуцавано, резано, прорезивано, гравирано.
Висина 19 ст, пречник отвора 5,8 ст.
Јерусалим (?), XVIII век.
Сигнатура М-190.

Бокасто је и израђено од једног комада са балустарским шиљком на завршетку. Рађено у четири појаса, степенасто испупчена, који су украшени различитим ажурираним цветовима и листовима у мехурастим пољима. Уместо дршки за ланце налазе се три ливена анђелчића.
Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, ковано, искуцавано, резано, прорезивано, гравирано.
Висина 19 ст, пречник отвора 6,5 ст.
Јерусалим (?), приложено 1839. год.
Сигнатура М-188.

Бокасто, израђено од једног комада, у три степенасто извучена појаса са ажурираном орнаментиком — на најиспупченијем средњем су крупни цветови, који се наизменично смењују, у мехурастим пољима. На осталим су лишће, цвеће и картуши у стилу рококоа. Уместо дршки била су три анђелчића од којих су два сачувана. Дуж горње ивице изгравиран је натпис: + Сиꙗ: прилогъ: Стане: щери Їωванове: приложї се на 1839: го.
Напомена: један анђелчић недостаје.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, ковано, искуцавано, резано, гравирано.
Висина 13 ст, пречник отвора 6,5 ст, пречник базе 2,7 ст.
Јерусалим (?), 1772. год.
Сигнатура М-191.

Бокасто, од једног комада, са два степенасто испупчена појаса украшена крупним ажурираним цветовима у мехурастим пољима. Дуж горње ивице налази се тешко разумљив запис с годином 1772: + Ганъче печепи то ка(н)діло св|дече(нс)кемо(ѵ) кралꙋ С(т)ефанъꙋ поліео 1772.
Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, искуцано, цизелирано, резано, прорезивано, гравирано.
Висина 14 ст, пречник отвора 5,5 ст.
Јерусалим (?), XVIII—XIX век.
Сигнатура М-192.

Исковано од једног комада, бокасто. У три степенасто извучена појаса с ажурираним украсима налазе се горе пупољци у обрнутим аркадама, на средини у мехурастим пољима различити цветови и доле појединачни листови. Има три ливене дршке.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, ковано, искуцавано, цизелирано, проламано, пробијано и гравирано.
Висина 12,5 ст, пречник отвора 8 ст.
Непозната радионица, XVIII—XIX век.
Сигнатура М-193.

У облику је купе, исковано од једног комада. На горњем истуреном појасу постављени су крупни цветови различитог облика у аркадама, а на доњем, увученом, барокна орнаментика и шах-поља. Уместо дршки има анђеоске главе у пуном рељефу.

Напомена: добро очувано.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребра, искуцано, резано, прорезивано, ливено и гравирано.
Висина 16 ст, пречник отвора 8,5 ст, пречник базе 6 ст.
Турска радионица (?), XVI век.
Сигнатура М-107.

Цилиндричног је облика, с ажурираним испупченим дном из кога излазе три ливене животиње и кугла са три лунуласте трепетљике. Дуж горње и доње ивице су оградице од везаних палмета. Кандило је састављено од четири једнаке ажуриране плочице са биљним мотивима који се гранају око средишног шестолатичног цвета. Овај се мотив два пута понавља на свакој страни. Матица за ланце је такође ажурирана и састоји се од биљних волута са цветовима.

Напомена: добро очувано, недостаје једна ливена животињица.
Није публиковано.

КАНДИЛО

Од сребрног филиграна, висина 17,5 ст, пречник отвора 8 ст.
Сарајевска (?) радионица, XIX век.
Сигнатура М-197.

Представља само оплату за кандило, без арматуре. Састоји се од цветних орнамената израђених од филигранске жице без фигуралних композиција.

Напомена: без ланаца, без чаше, дно оштећено.
Није публиковано.

ШЕСТОУГАОНА ПЛОЧИЦА
Део неког окова

Позлаћено сребро, изведена техником искуцавања, гравирања, пунцирања и тордирања, 16,5 × 5,2 × 2 ст.
XIV век.
Сигнатура М-216.

Плочица представља фрагмент окова неодређене намене, најпре иконе. Израђена је од масивног сребра и с лица је превучена дебелом позлатом. Дуж леве и горње ивице оперважена је кружном бордуром од тордиране жице. Цела површина плочице прекривена је густим преплетом лозице са цветовима палмете и лишћем. Лоза и цветови су испупчени и сјајни, а основа је мат јер је пунцирана. Цео комад се одликује врсним мајсторством израде, па и тај момент, поред садржаја и карактера мотива, одређује овај предмет као средњовековни.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ОКОВ (ВЕНЦИ) СА НЕПОЗНАТЕ ИКОНЕ

Танки сребрни лим обликован техником резања, искуцавања и филиграна са украсним камењем,
I — 16,7×7 ст; II — 13×6,5 ст; III — 10,5×6,5 ст.
Друга половина XVI — прве деценије XVII века. (?)
Сигнатура М-215.

Сва три венца су у облику готичке отворене круне са стилизованим криновима и листовима. Изрезани су у танком сребрном лиму, и сваки од њих је украшен са по три стаклена камена. Први венац има у средини четвртасти шаренкасто-црвени камен, а са његове леве и десне стране по један округли, тамноплави камен. Сваки камен је уоквирен са четири листа од изузетно танке филигранске жице. Дуж доње и бочних ивица је тачкасти орнамент. Стилизовани кринови и листови са горње стране венца имају полулоптаста испупчења.

Други венац је мањих димензија, али је по облику истоветан са првим. Разлике постоје у детаљима и оне се огледају у избору украсних каменова. На овом венцу сва три камена су једнака, плаве су боје, округла и од стакла су. Листови од филигранске жице не уоквирују каменове, већ формирају цветове сличне „ружи ветрова", који су постављени између њих. Стилизовани кринови и листови уз горњу ивицу немају испупчења.

Трећи венац је оштећен, недостаје му леви део, али се види да је по димензијама био истоветан са другим. Он у средини има четвртасти шаренкасто-црвени камен од стакла, док је десно од њега постављен округли зелени, такође стаклени камен. Леви камен недостаје, заједно са делом круне на коме је био постављен. Стилизовани кринови на горњој ивици венца имају испупчења, а филигрански цветови су постављени између каменова.

Из међусобног односа ова три венца може се закључити да су сва три са исте композиције. Већи венац је био постављен на централној личности, а друга два са стране.

Напомена: нису конзервирани.
Нису публиковани.

ОКОВ (ВЕНАЦ) СА ИКОНЕ БОГОРОДИЦЕ ПЕЛАГОНИТИСЕ

Позлаћено сребро, рађен техником искуцавања, гравирања, цизелирања и пунцирања.
Величина калота: R — 9 cm, H — 2,7 и 3 cm.
Величина полулукова: 38 × 8 и 35 × 8 cm.
Српска радионица, друга половина XVI века.
Сигнатура М-211.

Овај оков који се раније налазио око главе Богородице Пелагонитисе (Битољске), 1—9, састојао се од пет делова: два полулука и три калоте од позлаћеног сребра, и то тако што су полулучни делови почињали и завршавали калотастим, који су се према томе налазили изнад, као и лево и десно од Богородичине главе. Полулучни делови су обликовани тако што се по њиховој средини целом дужином простире испупчење широко 4—4,5 cm, а дубоко 2 cm, које је изгравирано дијагоналним линијама, а тиме је постигнут утисак тордирања. Ово испупчење је позлаћено. Од калотастих делова окова сачувана су два, по димензијама би се рекло горњи и један бочни. Они су у целини позлаћени и на њима су лепо стилизованим лигатурним словима исписани следећи текстови:

на горњем — прѣжде рождъства д(ѣ)ваа,
на бочном и ꙗже по рождѣствѣ д(ѣ)ваа.

Из садржајног тока текста даје се закључити да су у питању горњи и десни бочни калотасти украс. Слова су цизелирана и истичу се на пунцираној мат површини основе. Према особинама овога текста закључује се да је настао у другој половини XVI века, када је Богородица Битољска била пресликавана.

Напомена: на фотографијама иконе објављеним 1930. и 1937. године види се да се оков на њој налазио. На фотографијама које је публиковала М. Ћоровић - Љубинковић 1953. године, окова на њој нема (уп. Старинар III—IV, 1951—1953, сл. 9—11).

БИБЛИОГРАФИЈА: Н. Беляев, *Образъ Божьеи матери Пелагонитисы*, Byzantinoslavica II/2, Praha 1930, сл. 7; Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Прасквице*, сл. 10.

ОКОВ (ВЕНЦИ) СА НЕПОЗНАТЕ ИКОНЕ БОГОРОДИЦЕ

Сребро, рађено техником искуцавања, гравирања, пунцирања и резања. I—R—33,2 cm, ширина 10,5 cm; II—R—18 cm, ширина 7,6 cm.
Српска радионица, друга половина XVIII — почетак XIX века.
Сигнатура М-214.

Оков се састоји из већег и мањег венца, тј. од венца са Богородичине и венца са Христове главе. Први је већи, а други мањи, иначе су једнако уобличени, као потковице на чијем је чеоном делу искована круна затвореног типа са малим крстом на врху. Круна је украшена фризовима округлих листова, тачкастог и јајастог орнамента и тордираног ужета. Са обе стране у круни постављен је по цвет „јерихонске руже", а на већем венцу испод крста је и једна цветна многолатична розета јесење руже. Завршеци потковице украшени су богато увијеним флоралним мотивима са крупним цветовима, пупољцима и лишћем, који су међусобно слични, али се дословно не понављају. Квалитет извођења је на завидној висини.

Напомена: према облику оба венца може се закључити да потичу са неке иконе Богородице која више у манастиру не постоји, јер се на њој мали Христос налазио на десној Богородичиној руци.
Није публикован.

ОКОВ (ВЕНАЦ) СА НЕПОЗНАТЕ ИКОНЕ

Посребрена, местимично позлаћена легура, изведен техником искуцавања, гравирања, цизелирања, пунцирања и резања. Бронзани крстић додан у врху је ливен, R — 24 cm, ширина 9,2 cm. Крстић: 6,3 × 5,5 cm.
Српска радионица, 1822. год.
Сигнатура М-212.

Потковичастог је облика са прикуцаним крстом на коме је распети Христос на врху. Дуж потковице је распоређено пет розета са мотивом „јерихонске руже", између којих се пружа 14 искуцаних и гравираних цветова, међу којима се необичношћу стилизације издвајају четири крупна, недефинисана цвета, сваки састављен од три пужаста мотива. Крст са Распећем у врху је ливен и представља примерак руске масовне производње.

Дуж горње ивице потковице тече изгравирани натпис, исписан доста неуким рукописом: Приложи і пл(ати) Иѡва венецъ ѹ манастиръ Дечане за вечни споменъ 1822 дек(е)мврна 12 день.

Потез гравера натписа истоветан је са потезом приликом гравирања цветова, а како је гравер натписа прескакао ексере којима је причвршћен крст, то је ван сумње да је слова гравирао сам мајстор кујунџија и да је крст на овом венцу првобитан.

Напомена: није конзервиран.

Није публикован.

ОКОВ (ВЕНАЦ) СА ИКОНЕ СВ. НИКОЛЕ ИГУМАНА ДИОМИДИЈА

Посребрена, местимично позлаћена легура, рађен техником искуцавања, гравирања, пунцирања. R—25,7 cm, ширина 5,3 cm.
Велеска радионица (?), 1843. год.
Сигнатура М-213.

Венац је у облику потковице са средишним испупчењем које се простире целом њеном дужином. Површина испупчења декорисана је једноличним мотивом празних луковичастих поља, која се наизменично смењују са двоструким цветом руже на ребрастом пољу. С леве и десне стране на крајевима потковице је изгравиран запис: 1843 |ѿ|велес|Лазѡ|пт|х҃|стоѧноси(?).

Иако су слова јасно изгравирана, њихов смисао, због скраћеница, није могуће прецизно до краја одредити. Несумњива је година 1843, као и име Лазе из Велеса. Може се само претпоставити да је Лазо био син Хаџи-Стојанов и да је он платио израду венца. Овакво тумачење сигли у тексту није поуздано.

Напомена: године 1934. овај оков се још налазио на икони св. Николе са житијем игумана Диомидија и није познато када је скинут.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Мирковић, *Црквене старине из Дечана, Пећи, Цетиња и Прасквице*, сл. 16.

1
2

1
Чаша митрополита Виктора, М-7, детаљ
2
Чаша митрополита Виктора, М-7, детаљ

3, 5
4, 6

3
Чаша са сценама лова, седамдесете године XVI века, М-8
4
Чаша са грифонима, XVI век, М-12
5
Чаша са ждраловима, XVI век, М-13
6
Чаша мајстора Ђанка, 1802, М-9
7
Чаша Игњатија Дечанца, 1840, М-10
8
Чаша са јеленом без главе, 1855, М-14
9
Чаша јеромонаха Руфима, друга половина XIX века, М-64
10
Чаша са украсима у нијелу, XVIII век, М-65

12
11

11
Чаша са стопом, XIX век, М-67
Чаша са ножицом (путир за причешћивање болних), 1860, М-69
Чаша, XIX век, М-68
12
Тамјаница, XVI—XVII век, М-6
13
Суд за течност, XVI век, М-17
14
Суд за течност, М-17, детаљ
15
Поклопац посуде, XVI век, М-198

16, 18
17, 19

16
Суд за теплоту, XIX век, М-70
Тас са поклопцем (ставник), почетак XIX века, М-71
17
Чашица за теплоту, XVIII век, М-16
18
Буклија за свету воду, XIX век, М-72
19
Оловна ампула, М-194
20
Петохлебница, 1652/3, М-1

21, 23
22, 24

25, 26
27

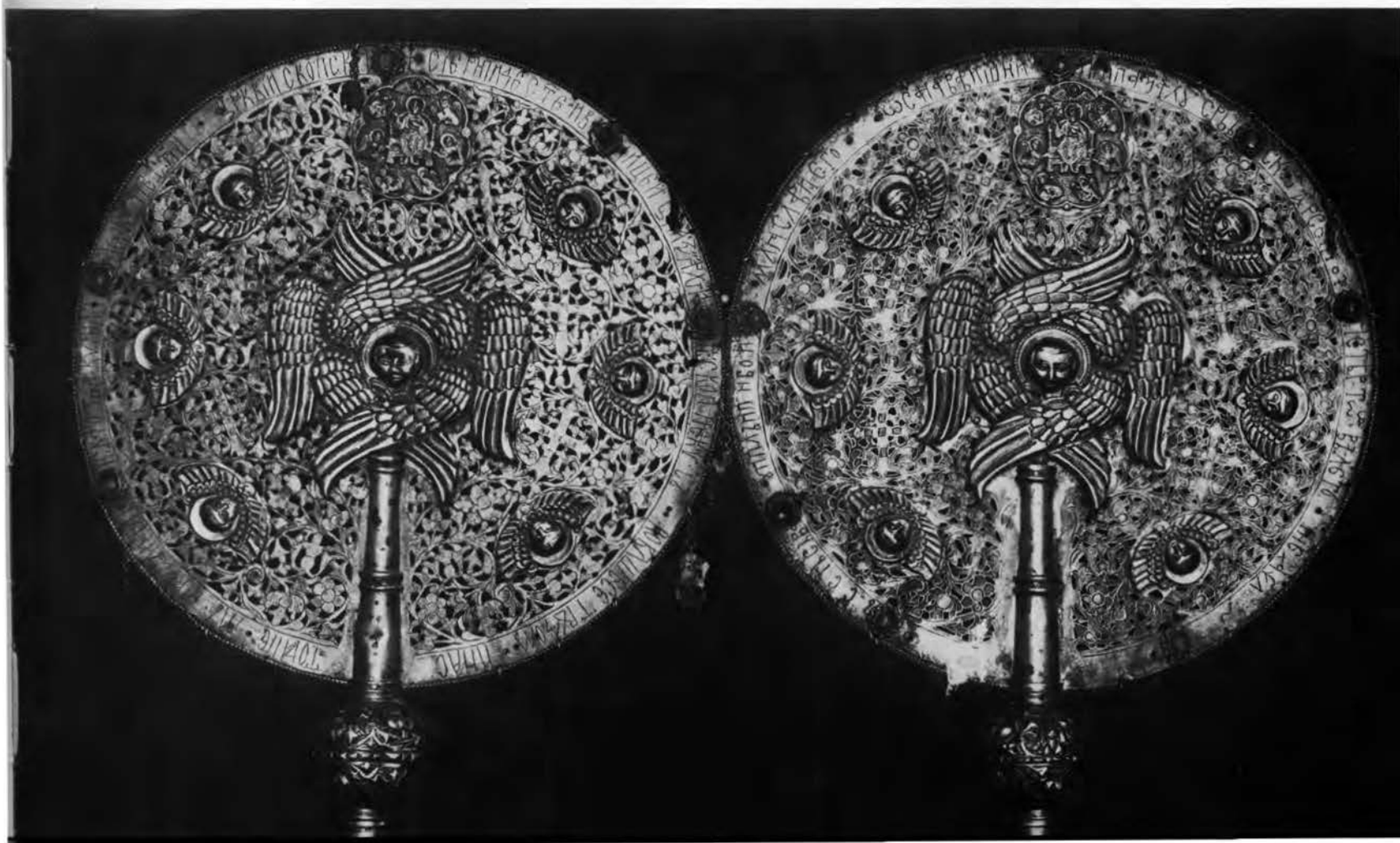

←

21
Сребрна кадионица, XV век, М-4
22
Сребрна кадионица, почетак XIX века, М-5
23
Рипида Кондо Вука, 1569/70, М-87а, предња страна
24
Рипида Кондо Вука, М-87а, задња страна
25
Рипида Кондо Вука, 1569/70, М-87б, предња страна
26
Рипида Кондо Вука, М-87б, задња страна
27
Рипиде, 1730, М-2

28
Радивојев путир, 1567/8. година, М-63
29
Московски путир, почетак XVIII века, М-205
30
Московски путир, 1860, М-206
31
Радивојева звездица, око 1570, М-94
32
Звездица Петра Радосављевића, 1789, М-203

33
Оков монаха Кентириона, мајстор Нешко Пролимлековић, 1644. година, М-18, предња корица
34
Оков монаха Кентириона, М-18, задња корица
35
Оков на Белајском четворојеванђељу, XVII век, М-20
36
Оков на Георгијевићевом четворојеванђељу, 1737—1744. године, М-23
37
Оков Симеона јеромонаха, 1765—1768, М-19, предња корица
38
Оков Симеона јеромонаха, М-19, задња корица

36
37, 38

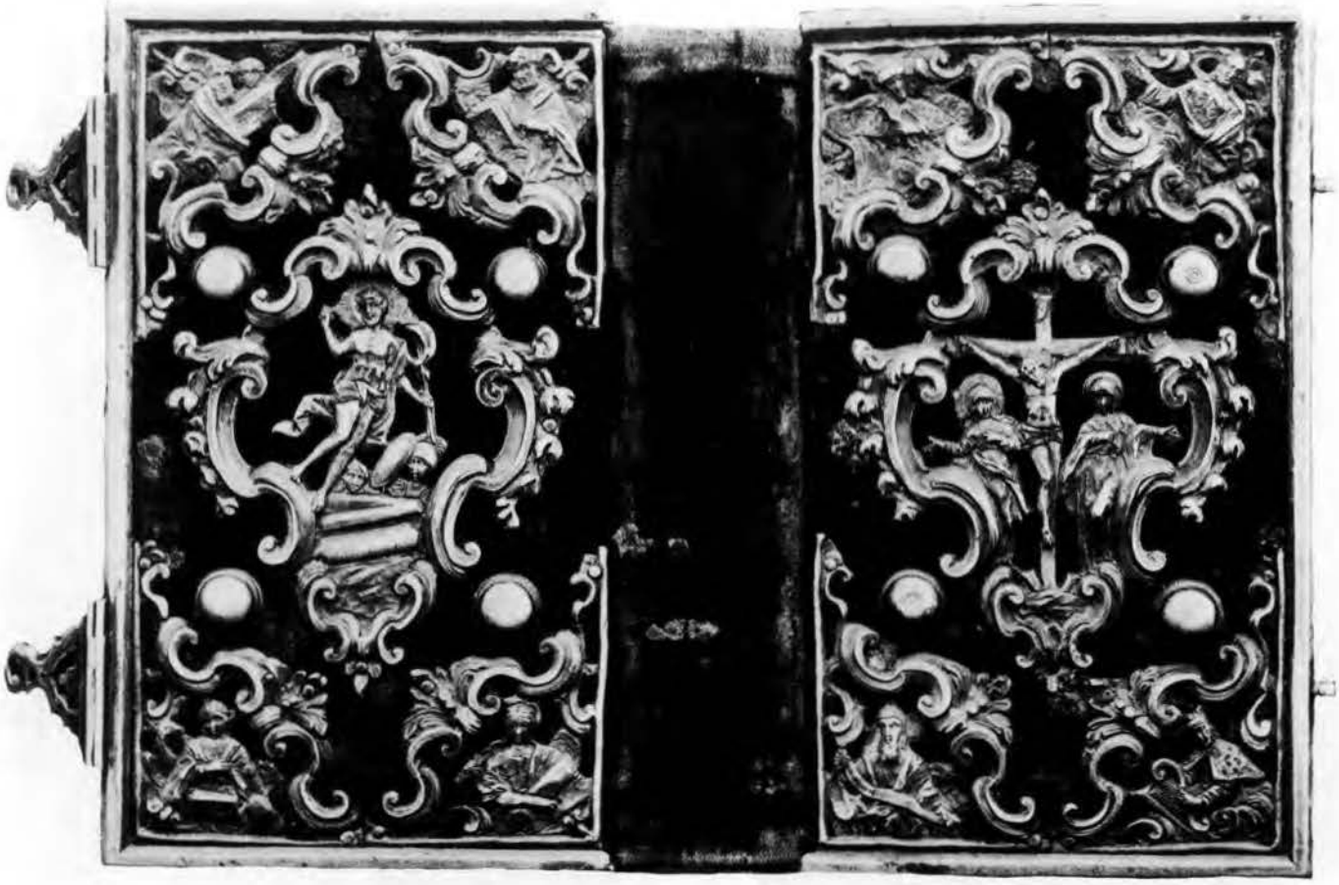

39, 39
40

41, 43
42
44

39
Окови Хаџи-Кирила Андрејевића, 1861, М-21 и М-22
40
Оков на јеванђељу Хаџи-Кирила Андрејевића, М-21
41
Ћивот из 1800—1806. године, М-91
42
Ћивот са моштима руке монаха Теоктиста (краља Драгутина), прва половина XIX века, М-33
43
Горња страна ћивота са моштима руке монаха Теоктиста (краља Драгутина), М-33
44
Кајак преко мошти руке монаха Теоктиста (краља Драгутина), М-33

45, 48
46, 49
47

45
Ћивоти М-27 и М-28, мајстор Георије Николајевић из Крушева, средина XIX века

46
Ћивот, М-29, мајстор Георије Николајевић из Крушева, средина XIX века

47
Ћивот, М-31, мајстор Георије Николајевић из Крушева, 1850.

48
Ћивот архимандрита Калиника, 1819, М-89

49
Поклопац за мошти на ћивоту архимандрита Калиника, М-89

50
Ћивот Јоаникија Дечанца, 1820, М-90
Ћивот М-30, прва половина XIX века, са кајком и оковом моштију из 1755. године

51
Ћивот, М-26, 1841—1849.
Ћивот, М-25, XIX век

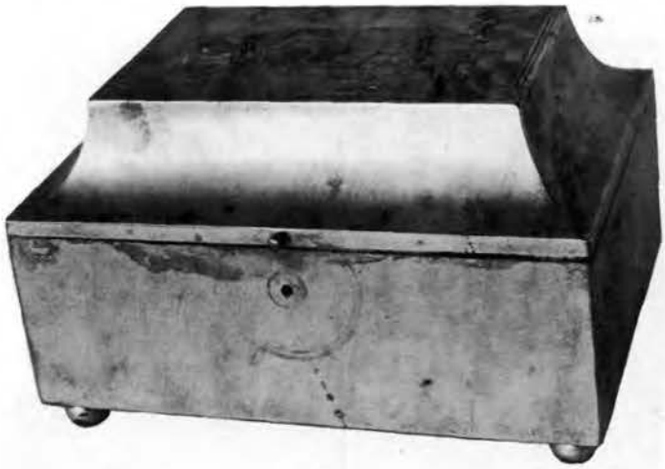

52
Ћивот са моштима руке св. Никите, друга половина XIX века, М-35

53
Ћивот са моштима руке св. Никите, М-35, горња страна поклопца

54
Ћивот за мошти, 1763, М-208

55
Ћивот за мошти, М-208, натпис Јована Георгијевића

56
Крст цара Душана, XVII—XVIII век, М-42

57
Крст цара Душана, М-42, детаљ

58
Крст цара Душана, М-42, детаљ

56, 57
58

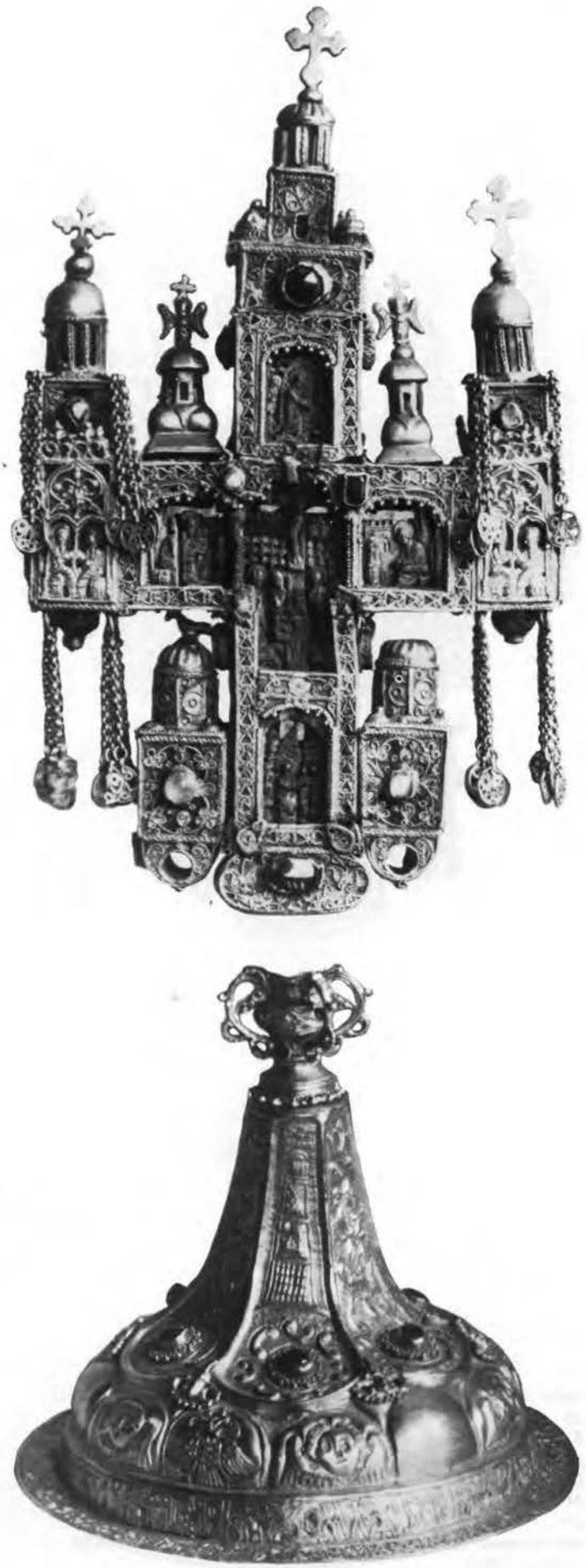

59
Крст Стефана Дечанскоі, XIV (?), XVII—XVIII век, М-43
60
Крст Стефана Дечанскоі, М-43, детаљ
61
Шестокраки крст са натписом Стефана Дечанскоі, XVIII век, М-84, предња страна
62
Шестокраки крст са натписом Стефана Дечанскоі, М-84, задња страна

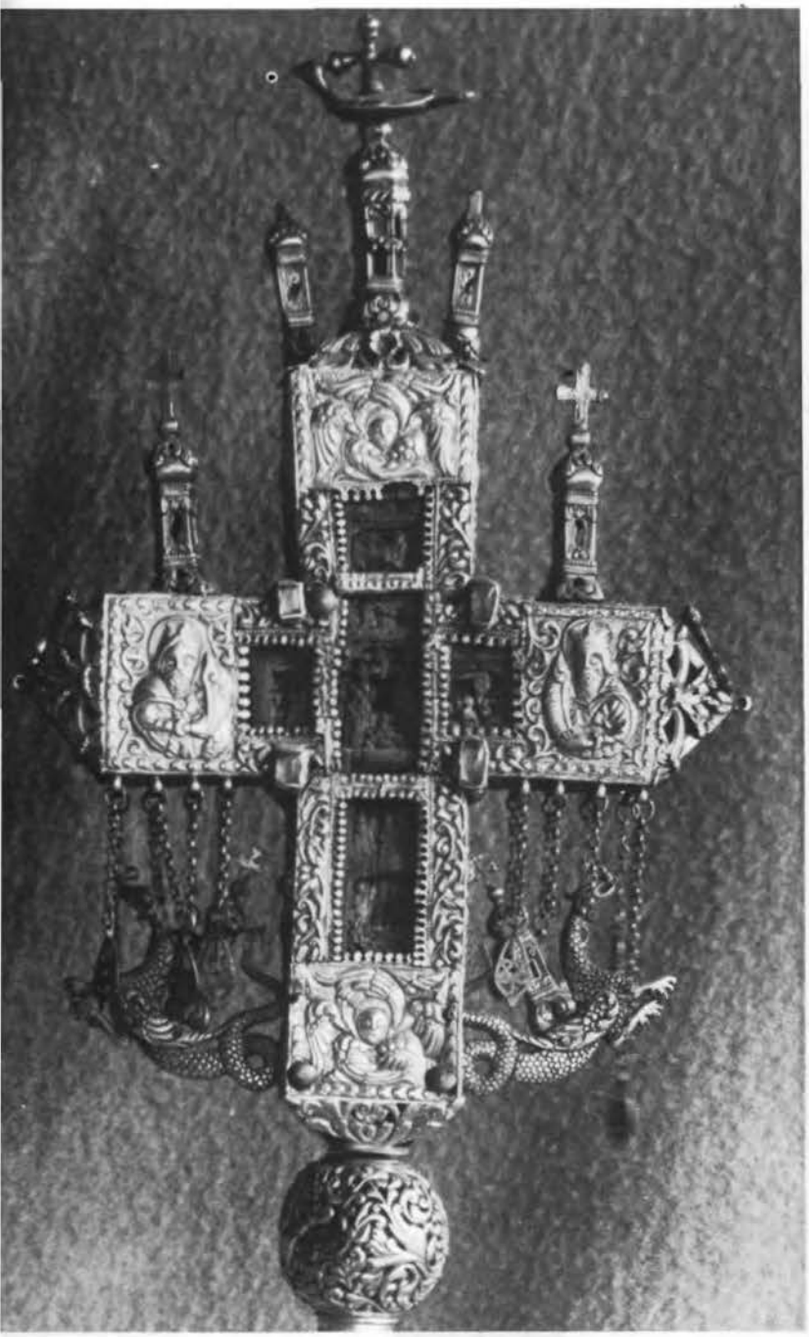

63
Крст јеромонаха Симеона Живковића, 1786, М-44
64
Крст јеромонаха Симеона Живковића, М-44, детаљ
65
Крст Данила Паштровића, 1801, М-52
66
Крст Данила Паштровића, М-52, детаљ
67
Крст Данила Паштровића, М-52, детаљ

65, 66
67

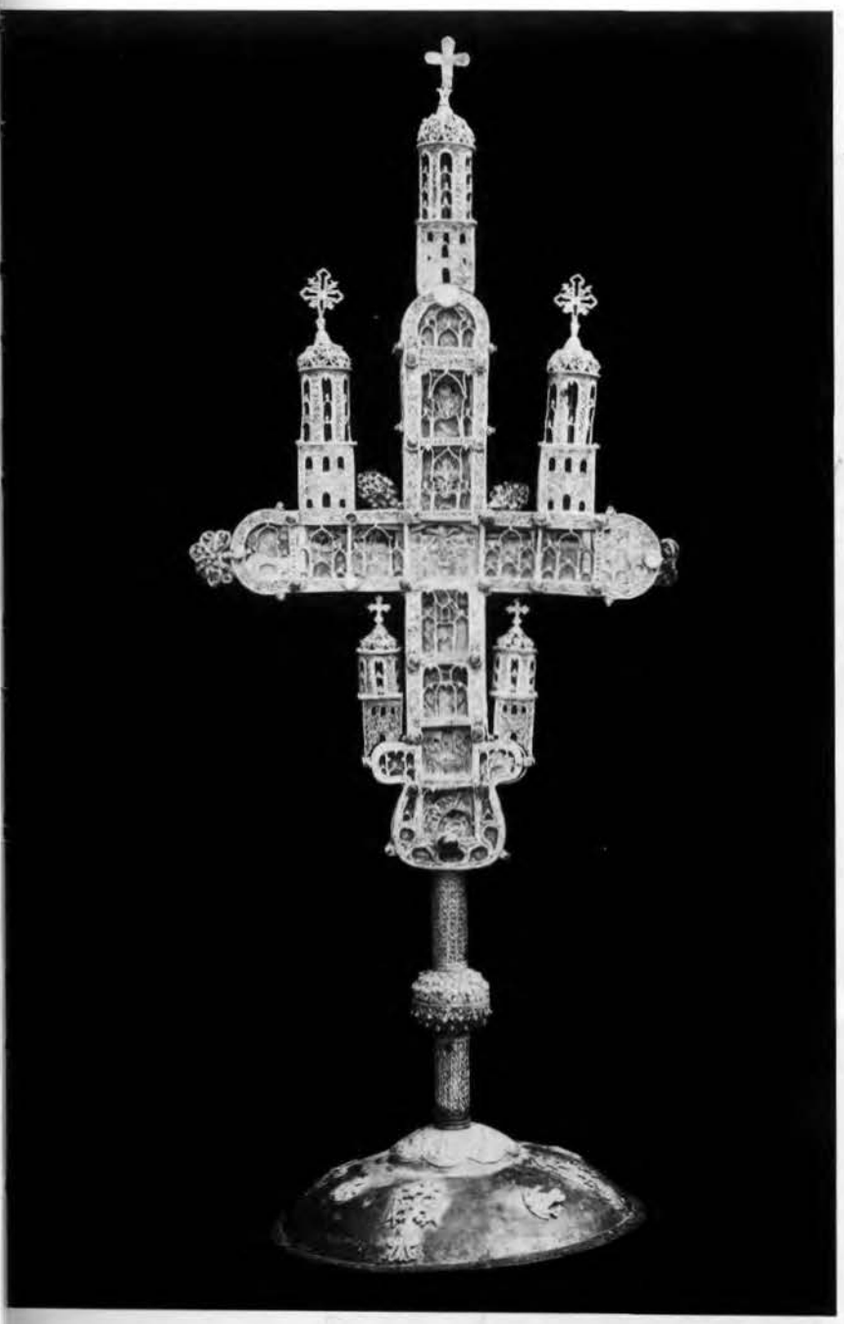

68, 69, 70
73, 74, 75

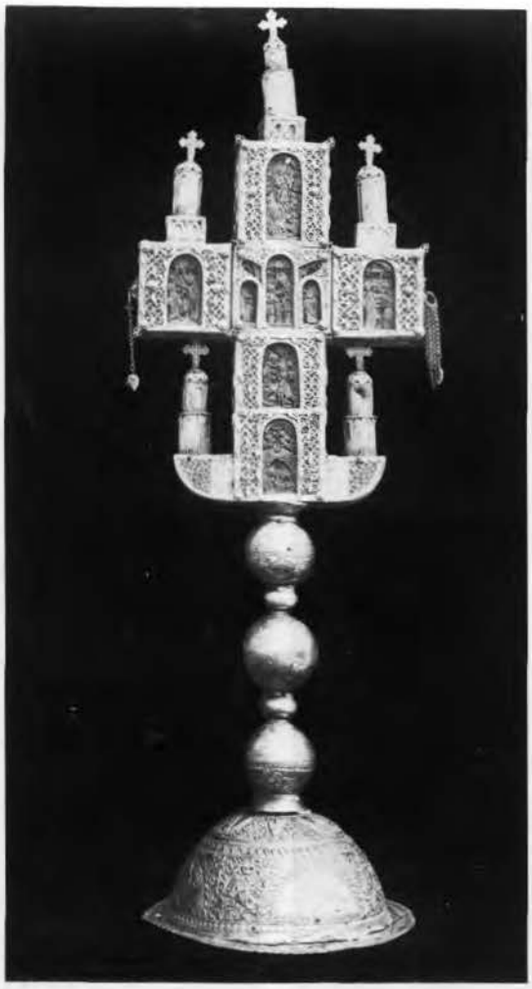

71, 72
76, 77

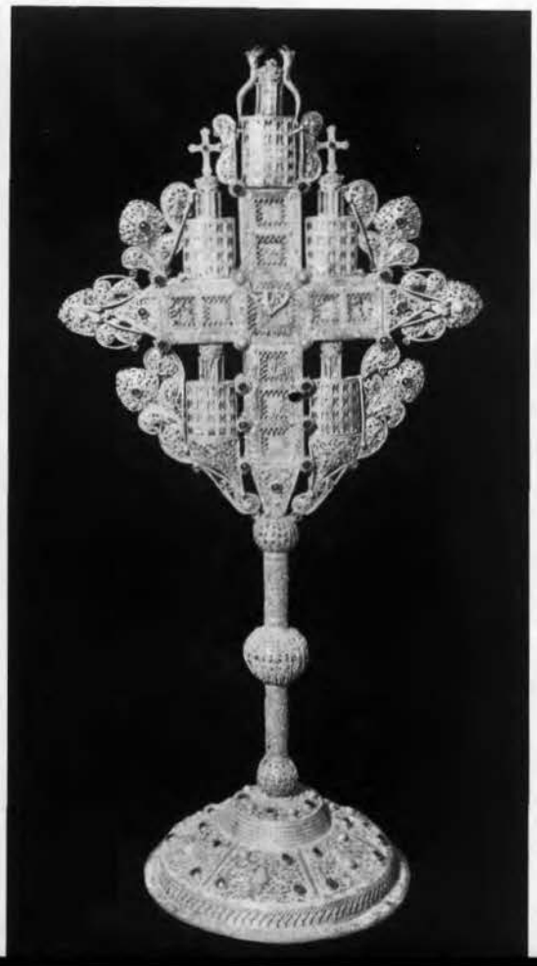

68
Крст Сима Ристића Габелића, 1806, М-46
69
Крст јеромонаха Пајсија, 1809, М-45
70
Крст, крај XVIII — почетак XIX века, М-49
71
Крст без стопе, крај XVIII — почетак XIX века, М-56
72
Крст без стопе, М-56, детаљ
73
Крст јеромонаха Калиника (I), друга или трећа деценија XIX века, М-50
74
Крст јеромонаха Калиника (II), друга или трећа деценија XIX века, М-51
75
Крст Серафима Ристића (I), 1850, М-47
76
Крст Серафима Ристића (II), 1856, М-55
77
Крст јеромонаха Мелентија, 1896, М-48

78
Крст, средина XIX века, М-83
79
Крст Кирила Андрејевића, дуборез XVI—XVII век, оков 1849, М-92
80
Крст Кирила Андрејевића, М-92, детаљ

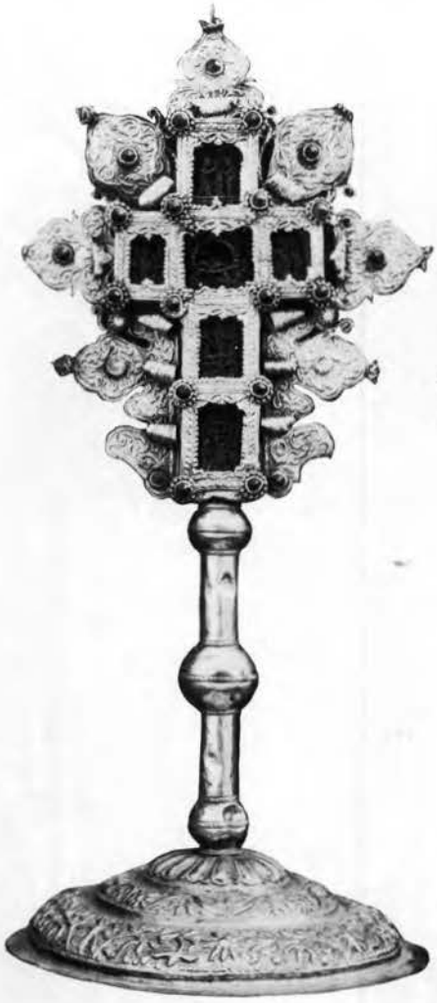

81
Крст, дуборез XVI—XVII век, оков XIX век, М-54
82
Крст без дршке, XVII век, М-85
83
Крст, прва половина XIX века, М-62
84
Крст, XIX век, М-57/59
85
Непотпуни крст, дуборез XVI век, оков XIX век, М-53
86
Трикирија Хаџи-Захарија, почетак XIX века, М-81
87
Дикирија Хаџи-Захарија, почетак XIX века, М-82

86, 87
85

88
Кључеви М-74 и М-73, XVI—XVII век
89
Кључ М-73 са неразјашњеним сиілама
90
Вотивна вилица од сребра, М-78
Сребрни крстић-реликвијар, XIX век, М-77
Два ножа са сребрном дршком, друіа йоловина XVIII века, М-76а и М-76б
Дуіуљаста кутијица (филактерија), XIX век, М-79
91
Пар свећњака, XIX век, М-99

92
Ложица, друга половина XIX века, М-204
93
Ложица, 1881, М-203
94
Бокалић са 113 оловних тањира, М-80
95
Вотивна колевка, 1898, М-207

96, 97
98

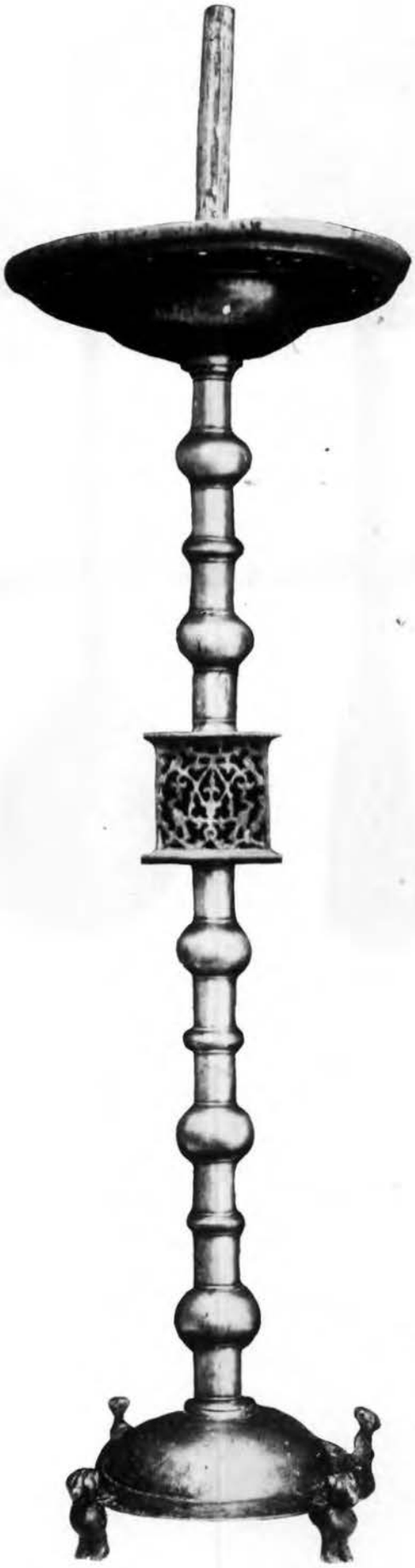

96
Стојећи чирак од бронзе, XIV век, М-196
97
Стојећи чирак од бронзе, М-196, детаљ
98
Стојећи чирак од бронзе, М-196, детаљ
99
Звоно Господина Грiура, око 1440, М-210
100
Мастреленино звоно, 1458/9, М-109

101, 104, 107
102, 105, 108
103, 106, 109

110, 113
111, 114
112, 115

101
Кандило, М-100
102
Кандило, М-101
103
Кандило М-102
104
Кандило, М-104
105
Кандило, М-103
106
Кандило, М-105
107
Кандило, М-109
108
Кандило, М-115
109
Кандило, М-152
110
Кандило, М-122
111
Кандило, М-158
112
Кандило, М-120
113
Кандило, М-124
114
Кандило, М-162
115
Кандило, М-130

116
Кандило, М-128
117
Кандило, М-117
118
Кандило, М-166
119
Кандило, М-157
120
Кандило, М-149
121
Кандило, М-150
122
Кандило, М-141
123
Кандило, М-143
124
Кандило, М-147
125
Кандило, М-137
126
Кандило, М-134
127
Кандило, М-169
128
Кандило, М-174
129
Кандило, М-170
130
Кандило, М-165
131
Кандило, М-163
132
Кандило, М-164
133
Кандило, М-176

116, 119, 122
117, 120, 123
118, 121, 124

125, 128, 131
126, 129, 132
127, 130, 133

134, 137, 140
135, 138, 141
136, 139, 142

143, 146, 149
144, 147
145, 148

134
Кандило, М-180
135
Кандило, М-181
136
Кандило, М-182
137
Кандило, М-185
138
Кандило, М-187
139
Кандило, М-186
140
Кандило, М-183
141
Кандило, М-184
142
Кандило, М-189
143
Кандило, М-190
144
Кандило, М-188
145
Кандило, М-191
146
Кандило, М-192
147
Кандило, М-193
148
Кандило, М-107
149
Кандило, М-197

Тканине и везови

Опшша размашрања

И по броју примерака (14) и по уметничким квалитетима ова дечанска збирка заостаје за студеничком, а и за неким другим српским ризницама. Овакво стање није зачуђујуће из више разлога: пре свега зато што су предмети од тканина и веза доста неотпорни, на последице протицања времена, употребе и небрижљивог чувања, а затим што су, како нам је познато, баш ови предмети, а пре свега одежде и други делови литургијске одеће из Дечана, највише поклањани другим околним, па и удаљеним црквама.[1] Захваљујући опису М. С. Милојевића дошли смо до сазнања да се у Дечанима до 1874, између осталог, још увек налазио оковратник фелона у златовезу, који је 1519. године даровала Деспина Милица, жена влашког војводе Њагоја Басарабе.[2] Исто тако на основу тога смо сазнали да се у збирци налазио и воздух од црвене свиле који је извела нека монахиња Марина.[3] Шта је све тада, а нарочито раније, било у манастиру од тканина и везова, није на жалост, остало забележено.

Најстарији предмет у дечанској ризници је епитрахиљ из XVI века (ТЕ-1). То је у нашој историографији, као и на изложбама црквеног веза и примењене уметности уопште, најзаступљенији предмет ове области из дечанске ризнице. Њега су Дечанима, није записано које године, поклонила три члана породице Дмитрић — Пеја, Неда и Лука. Иако је на епитрахиљу извезен посветни натпис Дечанима и св. Краљу, међу двадесет светитеља извезених у медаљонима, од којих су двојица српски — св. Симеон и св. Сава — нема лика Стефана Дечанског. Ово би се могло тумачити тиме, да су постојала одређена правила у иконографији епитрахиља која нису дозвољавала да се међу апостоле и св. оце уврсти и Стефан Дечански. Овај епитрахиљ је истоветан са студеничким, на коме су појава св. Саве и св. Симеона сасвим природне. У исто време он је веома сличан епитрахиљу Јелене Црнојевић и Димитрија Гвозденова из 1553. године, који је био у Гргетегу, а сада је у Музеју српске православне цркве у Београду, само што овај епитрахиљ нема медаљоне какви се налазе на дечанском и студеничком примерку, већ су погрудне фигуре апостола извезене у правоугаоним пољима, док су начин рада и ликови на сва три епитрахиља веома слични, скоро истоветни.[4]

И студенички и дечански епитрахиљ датују се у крај XVI века.[5] Међутим, аналогије у иконографском смислу — апостоли у извезеним медаљонима и натпис на крајевима епитрахиља појављују се на епитрахиљу Симеона Хетмана из Сучаве, који се сада налази у манастиру Дионисију на Светој Гори[6], а стилске од-

[1] О томе уп. Г. Ј. Јуришић, *Дечански йрвенац*, Београд 1852 44; М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије III* Београд 1877, 61.

[2] М. С. Милојевић, *Нав. дело*, 49. Сада се налази у Народном музеју у Београду.

[3] Исто, 52.

[4] Уп. Л. Мирковић, *Црквени умешнички вез*, Београд 1940, XXI/2; Д. Милошевић, *Умешност у средњовековној Србији од XII до XVII века*, Београд 1980, 125. М. Карамехмедовић у књизи *Umjetnička obrada metala*, Sarajevo 1980, доноси репродукцију и цртеж детаља једног епитрахиља за који наводи да је из Дечана, истичући његове исламске елементе (стр. 182, 428, Т-84). Но таквог епитрахиља нема у Дечанима. Он је из Шишатовца, а сада се налази у Музеју српске православне цркве у Београду (уп. Д. Стојановић, *Умешнички вез у Србији од XIV до XIX века*, Београд 1959, Т-25, бр. 23, стр. 52—53). На дечанском епитрахиљу нема никаивих исламских мотива.

[5] Д. Стојановкћ, *Нав. дело*, 63.

[6] G. Millet, *Broderie religieuse de style Byzantin*, Paris 1947 T. XCIII—XCIV/2, стр. 43—44.

лике веза, као што су цртеж и тип представљених ликова са крупним очима које се издужују ка спољашним угловима, срећу се на већ поменутом епитрахиљу Јелене Црнојевић и Димитрија Гвозденова, оба, што је веома значајно, датована у 1553. годину[7] — оправдавале би померање датовања дечанског, а са њиме студеничког епитрахиља у другу половину, чак ближе средини (шеста деценија ?) XVI века.

Други значајни примерак веза у Дечанима био би тзв. везени крст (ТЕ-2), невеликих димензија, с приказом Богородице Платитере (Знамениије). Њега је објавила Д. Стојановић датујући га у почетак XVII века и сматрајући, због његовог иконографског садржаја, да је он у својој првобитној функцији представљао апликацију с покривача за дарове.[8] Међутим, према материјалу који је публиковао Л. Мирковић, овакви крстови нашивани су на омофоре од XV до XVII века и у нашим крајевима и у Русији,[9] па ми се чини да би дечански крст најпре могао потицати са омофора, тим пре што је и лик Богородице приказиван на овој врсти предмета.[10]

Старијем делу ове збирке припадају два пара наруквица (ТЕ-4 и ТЕ-5). Везене на црвеном, односно љубичастом сатену, златном и сребрном жицом и разнобојним концем са сликом Благовести, сличне концепције и по ликовно-техничким особинама блиске, оне и поред тога што у себи већ носе извесне наговештаје новог стила, који се огледају нарочито у натуралистичком приказивању цветних грана, још увек припадају породици старог српског веза. Добро пропорционисане фигуре арханђела и Богородице, лепих благих ликова, колористички усклађене, сврставају ове предмете међу боље примерке везених наруквица са краја XVII или с почетка XVIII века. Знатно примитивније су урађене наруквице везене златним и разнобојним концем на ружичастој свили, (ТЕ-6). Фигуре Богородице и арханђела Гаврила, скраћене и здепасте, наглашено стилизованог цртежа, смештене међу крупне цветове, веома су блиске са два пара наруквица из Студенице, од којих на једној пише да их је поклонила Агна.[11] На дечанској наруквици са ликом Богородице опет је потпис Агнин, али се ту наводи да је ова Агна била из Ниша. Откривање Агниног потписа и на овом другом пару наруквица доводи нас ближе закључку да је Агна из Ниша била и везиља ових наруквица, а не само дародавка како се до сада претпостављало. По стилским одликама судећи, њено ће дело бити и други дечански епитрахиљ (ТЕ-3).[12] Он је, као и малочас помињане наруквице, већ рад новог времена. Основа је сомот, а не свила, пун густи вез изведен је златним концем, некласичне пропорције представљених ликова са равним, кратким и здепастим фигурама, стилизовано дрвеће и натуралистички цветови јасно о томе сведоче. Баш те тако карактеристичне фигуре, затим шатирање одеће на апостолима, тако да тканина изгледа као да је од пругастог дезена, округле главе са наглашено широким лицима, ребрасти нимбови, петолатични цветови, све је то толико слично са наруквицама да не може бити сумње да је и један и други вез рад исте, доста невеште руке.[13] Његово датовање у XVIII столеће, које је поставила Д. Стојановић, чини се прихватљивим.

Орар од бордо плиша са позлаћеним металним апликацијама и украсним камењем (ТЕ-8) приложио је Дечанима Софронијe монах са сином Јованом 1681. године. То је познати сарајевски кујунџија Хаџи Сава Божић, или Божовић, који се замонашио примивши име Софронијe.[14] Будући изузетно угледан члан српске православне општине у Сарајеву, имућан, а уз то побожан, он је, сем Дечанима, овакве ораре, између осталог, поклонио још 1682. године Пиви, Тројици Пљеваљској и Тврдошу, а исти такав орар купила је студеничка братија и поклонила га свом манастиру. Иако је овај орар од плиша, сви украси на њему, који га и чине вредним помена, златарски су радови. То су кружне, лунуласте потковичасте, овалне и крстасте ажуриране плочице од позлаћеног сребра са цветним и биљним мотивима и ликом св. Ђорђа који пробада аждају. Иако, судећи по више очуваних примерака, овај орар представља серијски рад, који је мултиплициран у радионици Софронија Божића и његовог сина Јована, такође кујунџије, успела композиција мотива и чистота израде, својствена истакнутој мајсторској радионици каква је била Божићева, опредељује га међу значајнија дела у својој врсти.

Покривач за путир извезен на плавој свили даровала је Дечанима 1756. године капетаница Марија Чупић, жена тада већ покојног Николе Чупића, капетана шанца (војног округа) Чачак из времена аустријске окупације Србије (1718—1739).[15] Лик Стефана Дечанског у грбу са затвореном кр'уном, окруженог серафимима, са дечанском црквом двоглавим орлом и укрштеним оружјем у угловима, извезен је сасвим аматерски, тако да се може веровати да је капетаница Марија то сама извела. Позната личност дародавке и прецизно датовање овога веза чин га ипак достојним наше пажње.

Веома вешто и професионално извезен је покров за ћивот Стефана Дечанског који је поклонила Томанија, жена Јеврема Обреновића, за његов покој, као и за покој свога сина Милоша. Непознати везилац из Београда извео је грб Србије с оцилима у средини, четири серафима у угловима и орнаментални фриз дуж ивица. Сувише прецизно, скоро „технички" изведени вез чини овај покривач, иако је веома раскошан, некако хладним, а по утиску блиским машинском везу.

Тако делује и плаштаница руске производње[16] на којој је приказан мртви Христос с Богородицом, Благообразним Јосифом, женама и анђелима, чије су главе и сви откривени делови тела насликани на металним плочицама. Међу осталим текстилом својом везаношћу за историјску личност издваја се с естетске стране више него безначајан појас који је поклонио мајор Миша Анастасијевић, допуњујући скромну збирку тканина и везова у Дечанима.

[7] Д. Стојановић, *Нав. дело*, 53—54, сл. 31; G. Millet, *Нав. дело*, 44.

[8] *Везени крст из манастира Дечана*, Зборник Музеја примењених уметности IX—X, Београд 1966, 29—38.

[9] Л. Мирковић, *Нав. дело*, 34—35, Т—XVI—XVII.

[10] *Исто*, 36.

[11] А. Василић, *Ризница манастира Студенице*, Београд, 1957, 57, сл. 30 и 31; Д. Стојановић, *Уметнички вез*, 80, сл. 73.

[12] Публиковано. Вид. Д. Стојановић, *Уметнички вез*, 69—70, сл. 55.

[13] Сличност епитрахиља са студеничким наруквицама уочила је и Д. Стојановић, *Нав. дело*, 69—70.

[14] О њему види, М. Шакота, *Ризница манастира Бање код Прибоја*, Београд 1981, 136—139.

[15] Д. Поповић, *Србија и Београд од пожаревачког до београдског мира (1718—1739)*, Београд 1950, 78.

[16] Плаштаница је окарактерисана као руски рад и у инвентару ризнице из 1902. године.

Каталог

ЕПИТРАХИЉ

Вез на тамноцрвеном атласу, плавим, љубичастим, црвеним, зеленим, црним, окер и смеђим концем у више нијанси. Бод раван, цик-цак, ланчани, положени и дијагонални, 138—16 ст, односно 32 ст (обе стране епитрахиља). Српски мајстор, XVI век.
Сигнатура ТЕ-1.

Састоји се из две половине спојене пуцима по средини. На епитрахиљу је извезен Деизис с апостолима и светитељима, међу којима су св. Симеон и св. Сава српски. Ликови су дати до појаса у кружним медаљонима. У врху је Исус Христос — ІС ХС — који благосиља обема рукама. Лево од њега је Богородица — МР ѲѴ — а десно Јован Претеча — С(ВЕ)ТЫ ІѠ(А)НЬ — поред њих су арханђели Михаило и Гаврило — АРХ(А)ГГ(Є)ЛЬ МИХАИЛЬ, АРХ(А)ГЕЛЬ ГАВРІЇЛЬ — затим се ређају: св. Петар, св. Павле, св. Јован Богослов, св. Матеј, св. Марко, св. Лука, св. Атанасије, св. Василије, св. Јован Златоусти, св. Григорије Богослов, св. Герман, св. Кирил, св. Игњатије, св. Никола, св. Симеон, св. Сава Српски, св. Роман, св. Стефан, св. Георгије и св. Димитрије сигнирани: С(ВЕ)ТЫИ ПЕТ(А)РЬ, С(ВЕ)ТЫИ ПАВЛЬ, С(ВЕ)ТЫИ ІѠ(А)Н Б(О)Г(О)СЛѠВ, С(ВЕ)ТЫИ М(А)ТЕ(И), С(ВЕ)ТЫИ МАРКО, С(ВЕ)ТЫИ ЛѸК(А), С(ВЕ)ТЫИ АѲАНАСИЕ, С(ВЕ)ТЫИ ВАСІЛІЕ, С(ВЕ)ТЫИ ІѠ(АНЬ) ЗЛ(АТОѴ)СТЬ, С(ВЕ)ТЫИ ГРІГОРІЕ Б(О)ГОСЛѠВ С(ВЕ)ТЫИ ГЕРМАН, С(ВЕ)ТЫИ КѴРИЛЬ, С(ВЕ)ТЫИ ИГНАТІЕ, С(ВЕ)ТЫИ НИКОЛАЕ, С(ВЕ)ТЫИ СѴМЕѠН, С(ВЕ)ТЫИ САВА СРПСК(И), С(ВЕ)ТЫИ РОМАН, С(ВЕ)ТЫИ СТЕФАН, С(ВЕ)ТЫИ ГЕѠРГІЕ, С(ВЕ)ТЫИ ДИМИТРИЕ.

Дуж ивице епитрахиља је бордура од лозице, са полулистовима аканта. При дну епитрахиља је натпис, такође извезен: СИ ЕПИТРАХІЛ ПРІЛОЖИ ЦР(Ь)КВИ, ДЕЧАНСКОИ С(ВЕ)ТѠМОѴ КРАЛЮ ПЕЊА И НЕДА И ЛѸКА ДМИТРИКИ ВЬ ВЕЧНѠЕ ИХ ВЬСПОМІНАНІЕ.

Из овог натписа се види да су овај епитрахиљ приложили дечанској цркви Пеја, Неда и Лука Дмитрићи.

Напомена: ликови од св. Јована до св. Григорија Богослова су оштећени.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Мирковић, *Црквени уметнички вез*, Музеј српске православне цркве, Посебно издање, књ. 1, Београд 1940, 39—40, табла XXI/2; Исти, *Црквени уметнички вез*, Годишњак Музеја јужне Србије I, Скопље 1937, 134—136, сл. 1—2; Д. Стојановић, *Уметнички вез у Србији од XIV до XIX века*, Београд 1959, 63, 26, 30, сл. 32; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, Београд 1966, 21; Б. Радојковић — Д. Стојановић, *Примењена уметност код Срба под Турцима*. Српска православна црква 1219—1969, Београд, 1969, 207.

ВЕЗЕНИ КРСТ

Везен на тканини преко коже (хартије?), постављен ланеним платном, опшивен крупно тканом црвеном траком. Конац: црн, плав, зелен, црвен, сив, смеђ, мрк, позлаћена и сребрна жица. Бод: цик-цак, положени, ланчани, пуни.
Дужина 21,5 ст, ширина 13 ст.
Српски мајстор, почетак XVII века.
Сигнатура ТЕ-2.

У средини крста, у кружном медаљону, представљена је Богородица Знамениј е с малим Христом у срцоликом медаљону на грудима, сигнираним: ІС ХС. Краковн крста украшени су стилизованим биљним орнамен-

том. У горњем делу подужног крака је Богородичина сигнатура м҃ір ѳ҃ѵ.

Напомена: крст је могао бити аплициран на покривач за дарове (Д. Стојановић, *Нав. дело*, 30), могао би потицати са омофора (Л. Мирковић, *Нав. дело*, XV—XVI) или са одежде (М. Шакота, *Нав. дело*, 21).

БИБЛИОГРАФИЈА:

Д. Стојановић, *Везени крст из манастира Дечана*, Зборник Музеја примењених уметности 9—10, Београд 1966, 29—38; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 21, сл. 43—44.

ЕПИТРАХИЉ

Везен на црном сомоту, златном и сребрном жицом, окер, смеђим, ружичастим, зеленим и плавим концем у више нијанси. Бод: пуни, положени, ланчани, 129×25 ст. Везиља Аїна из Ниша (?), XVIII век. Сигнатура ТЕ-3.

Епитрахиљ је из једног дела, без разреза по средини. Опточен је златотканом траком, постављен плавом свилом. У дугуљастим пољима ограниченим стилизованим дрвећем са петолатичним цветовима распоређено је 12 апостола, док су у горњем делу нашивена три крста. Апостоли се ређају у пару: св. Петар и св. Павле, св. Јован и св. Матеј, св. Марко и св. Лука, св. Андреј и св. Симон, св. Вартоломеј и св. Јаков, св. Тома и св. Филип, а сигнирани су: а҃гі П(є)т(а)р(ь), а҃гі П(а)вл(ь) а҃гі (І)ѡ(а)н, агі М(а)θ(є)а, а҃гі М(ар)ко, а҃гі Лѹк(а) а҃гі Анд(рє)а, а҃гі Сім(о)н, а҃гі Ва(р)то(ломєи), а҃гі Іако(в), а҃гі Том(а), а҃гі Фи(ли)п.

Фигуре су кратке и здепасте, лошег и примитивног цртежа, са елементима барока. По стилу се везују за везиљу Агну из Ниша.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Д. Стојановић, *Уметнички вез*, кат. 63, стр. 69—70, сл. 55.

НАРУКВИЦЕ

Везене на црвеном сатену, златном и сребрном жицом, зеленим, смеђим, и црвеним концем. Бод: положени, коси, прихватани, ланчани и пуни. 28×18×16 ст. Српски мајстор, XVII или почетак XVIII века. Сигнатура ТЕ-4.

Постављене су зеленим брокатом и белом свилом. На првој наруквици је извезен арханђео Гаврило у целој фигури, у полупрофилу, са десном руком у гесту благослова. Он стоји испред зграде с кулама, око њега су разлистале гране са крупним цветовима. На другој наруквици је Богородица М҃ир ѳ҃ѵ у полупрофилу како стоји испред седишта, са вретеном у руци. У позадини су три зграде с кулама, а унаоколо гране са цветовима, исто као горе. Ликови су изразито лепи, вез прецизан.

Напомена: основа је оштећена на више места, вез такође местимично пропао.

Нису публиковане.

НАРУКВИЦЕ

Везене на љубичастом сатену, златном и сребрном жицом, смеђим, мрким, црвеним, светлоплавим и црним концем. Бод: положени, ланчани и пуни, 30×19×18 ст. Српски мајстор, почетак XVIII века. Сигнатура ТЕ-5.

Опшивене су златном траком, постављене ружичастим сатеном. На једној наруквици у трапезастом пољу извезен је арханђео Гаврило са крилом у левој руци, док десном благосиља. Стоји у полупрофилу на подијуму. У два доња угла су вазе из којих излази лоза са цветовима и пупољцима, који уоквирују Арханђела. Уска златна бордура одваја централно поље од фриза лозе са звонастим цветовима који га окружује. На другој наруквици, у трапезастом пољу је Богородица која седи на престолу без наслона, с јастуком. У левој руци држи вретено. Остатак сигнатуре: θ. Централна композиција у цветној лози са фризом као горе. Само су делови инкарната везени концем, све остало је извезено сребрном и златном жицом. Вез је прецизан, на доста високом занатско-уметничком нивоу. Цртеж је добар.

Напомена: добро очуване.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 21, сл. 42.

НАРУКВИЦЕ

Везене на ружичастој свили, плавим, зеленим, смеђим, мрким, црним, вишњевим, окерним и златастим концем. Бод: пуни, положени, прихватани дијагонално и лучно, 28×20×17,5 ст. Везиља Аїна из Ниша, XVIII век. Сигнатура ТЕ-6.

Постављене су зеленом свилом. На првој наруквици извезен је арханђео Гаврило, делимично окренут лицем, делимично у профилу. Руке су скрштене за молитву. Изнад њега је лук са лиснатим гранама и по два крупна цвета са сваке стране. Около је орнаментални фриз преплета. Уз ивицу је пришивена трака. На другој наруквици је Богородица у полупрофилу са испруженом десном руком. Изнад ње су голуб и звезда, а лево и десно велики листови и по два крупна цвета. Остало је као горе. У левом горњем углу је потпис везиље: агна ѿ нишъ — *Аїна* је извезено црним концем, а *от Ниш* је само остао цртеж оловком, јер је вез нестао.

Рад је релативно примитиван, Богородица и арханђео су шарени, нарочито одећа, која као да је од материјала са крупним разнобојним пругама.

Напомена: добро очуване.

Нису публиковане.

НАРУКВИЦЕ

Од зеленог броката, ткане, са нашивеним крстом, 28×29×19 ст. Домаћи рад, XIX век. Сигнатура ТЕ-7.

Сашивене су од тканог броката, по средини је нашивени крст од златне траке, постављене су зеленом свилом, а опшивене црним гајтаном.

Напомена: добро очуване.

Нису публиковане.

ОРАР

Од бордо плиша, с металним апликацијама, кованим, ливеним, резаним и ажурираним у позлаћеном сребру са украсним камењем, постављен тамноплавим платном, 280×10 ст.
Сарајевски мајстор Софронције (Сава) Божић (Божовић), 1681. год.
Сигнатура ТЕ-8.

На орар од бордо плиша су причвршћене плочице у облику круга, полумесеца и овала, док су на завршецима у облику потковице, а на местима где се орар савија постављени су крстови. На кружним плочицама је изрезан лик св. Ђорђа како убија аждају, а поред њега лево и десно чемпреси. На полумесецу је мотив палмете, ружица и лишћа, на овалима је ажурирана лозица, док су на потковичастим апликацијама цветови са лишћем и цвећем. На крстовима је по пет украсних каменова, у средини зелени, около црвени. На потковичастим плочицама је следећи натпис: (П)риложи х(рист)ѹ рабь сѡфрѡнїе монах и са бл(а)городнїмъ с(и)ном его їѡанномъ лето ѡт рож(дества) х(ри)с(то)ва ахпа(1681)/ ѡт места Сараева ва цр(ь)ковь дечанськѹю вазнесенїа х(ри)с-(то)ва. Ва време патриарха арсенї(а).

Напомена: сомот је по ивици излизан, металне апликације су местимично изломљене. Једној недостаје већи део. Недостаје и један зелени камен.
Није публикован.

ПОЈАС

Од зеленої сомота, са златним везом и шљокицама. Бод пуни, раван, коси, ланчани, 116×11 ст.
Балканска радионица, XVIII век.
Сигнатура ТЕ-10.

Појас је без копчи. На сомоту је извезен континуирани мотив, два голуба око путира између два штапа с крилима око којих су се обмотале по две змије. Овај мотив се три пута понавља, а на почетку и на крају појаса је непотпун. Стил израде и начин веза су по карактеру барокни.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ПОЈАС

Од црвеної броката, постављен платном, 82×8,5 ст.
Дар мајора Мише Анастасијевића, из 1857. год.
Сигнатура ТЕ-11.

Без украса је, сем једног простог крста од златног ширита. На поставу је причвршћено парче платна, на коме је следећа посвета: Поясъ оваи приложи св. монастирѹ велико-дечанскомъ задѹжбини св. краля сѳбскогъ Стефана дечанскогъ за вѣчитыи споменъ, свой и свое фамиліе Маіоръ Миша Анастасіевићъ изъ Београда княжества Сѳбскогъ 8 мая 1857. год.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ПОКРИВАЧ ЗА ПУТИР

Од плаве свиле, везен златном и сребрном жицом, смеђим, мрким, зеленим, црвеним и жутим концем у више нијанси, 61×71 ст.
Поклонила га је вероватно и израдила Марија Чупић 1756. год.
Сигнатура ТЕ-15.

У средини је извезен лик Стефана Дечанског у грбу са круном окруженим са девет серафима. Дуж ивица иде фриз лиснатих и цветних мотива у рококо стилу. У угловима је дечанска црква, расцветали крст, грб с двоглавим орлом и круном, прекрштене кубуре и мач с круном. Испод централне представе је извезен натпис: Марїа вдова капитаница ѡт Чѹпиѣ в(ъ) честь с(ветаго) Стефана краля дечанс(каго) приложи за споменъ 1756.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ПОКРОВ ЗА ЂИВОТ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Од црвеної плиша, извезен златом и разнобојним концем, 215×185 ст.
Приложила га Томанија Обреновић 1861. год.
Београдска радионица.
Сигнатура ТЕ-16.

У средини је извезен грб Србије, около орнаментика и текст: Нѣкно сїятелство госпоѓа Томанїа Є. Обреновића приложи оваи покров на кивотъ св. краля Стефана Дечанскогъ ѵ манастирѹ Высокои Дечане за покои дѹше своега супруга Єфрема Обреновића и единица сина Милоша Є. Обреновића ѵ Београдѹ 1861. год.

У угловима серафими, по целој површини посуте звезде.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. С. Милојевић: *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, 78.

ПАРЧЕ ТАМНОЗЕЛЕНОГ ПЛАТНА

Извезено златним концем, бод: раван, коси, положени, ланчани, 21×22 ст.
Турска радионица, XVII век (?).
Сигнатура ТЕ-13.

Цела површина је испуњена густо збијеним везом. Дуж две стране тканине је широка бордура с мотивом каранфиловог цвета оријенталне стилизације. Остали простор испуњен је мотивом цвета нара са каранфилима и лиснатим гранама, такође оријенталне стилизације, који се четири пута понавља. Рађен је са два лица.

Напомена: овај вез је можда део већег комада или сам представља покривач, само што се поруб опарао па изгледа да је уз две ивице сечен. Вез је оштећен дуж половине једне стране.
Није публиковано.

ПОКРОВ ЗА ЋИВОТ

Од црвеног атласа са златним везом.
Техника: пришивање златне траке и шљокица по цртежу, 200×140 cm (заједно са платном на који је нашивен), само вез 200×90 cm.
Рад мајстора из Сарајева, приложен 1830. год.
Сигнатура TE-14.

Декорација се састоји од мотива вазе са цветовима, који испуњавају целу површину. На полеђини је посвета: Иѡван Томич и(з) Сараєва; 15 сетемра 1830: приложи в Дечане.

Напомена: вез је оштећен, сатен испуцао.
Није публикован.

ПЛАШТАНИЦА

Од црвеног плиша, сликана и везена златним и сребрним концем с металним апликацијама.
Бод: прав, пуни, коси, ланчани, 165×97 cm.
Руски рад, средина XIX века.
Сигнатура TE-17.

Приказан је мртви Христос, а око њега осам личности које учествују у сахрани. Около је извезен текст тропара Благообразни Јосиф и орнаментика лозе, грожђа, путира, а у угловима су четири јеванђелиста. Сви ликови и цело Христово тело је насликано на металним плочицама, које су аплициране на тканину. Ликови су сликани у класицистичком маниру. По нимбовима је украс од перли и разнобојног конца.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

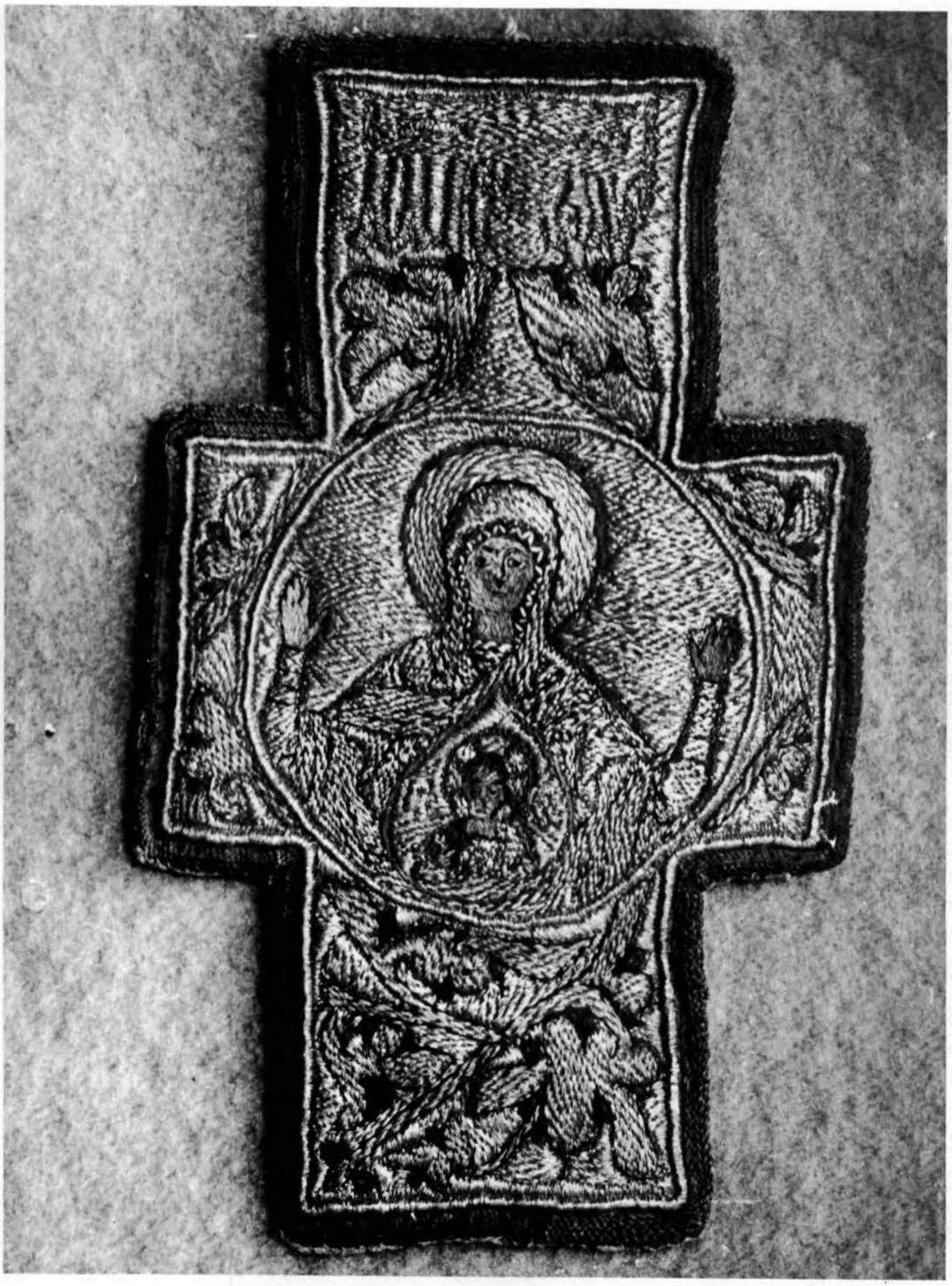

1
Епитрахиљ, XVI век, ТЕ-1
2
Епитрахиљ, ТЕ-1, детаљ
3
Везени крст, почетак XVII века, ТЕ-2
4
Наруквице, крај XVII— почетак XVIII века, ТЕ-4
5
Наруквице, почетак XVIII века, ТЕ-5

6

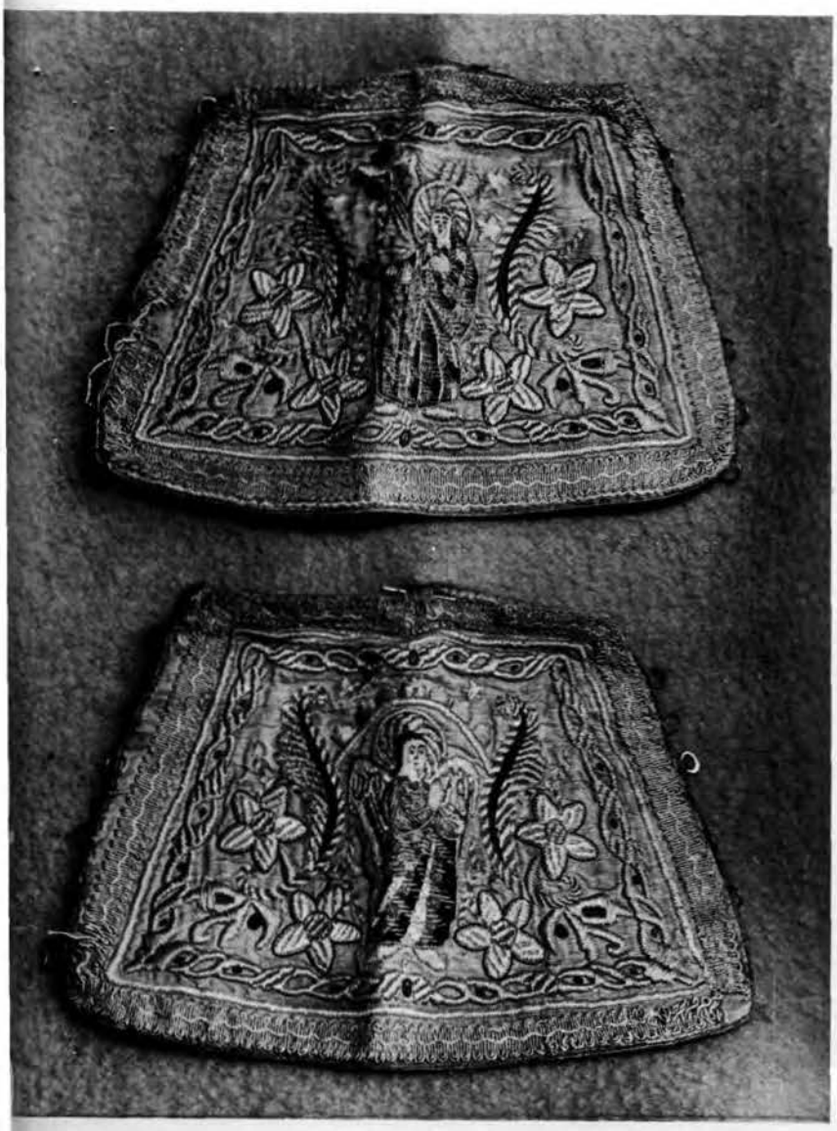

7, 8
9

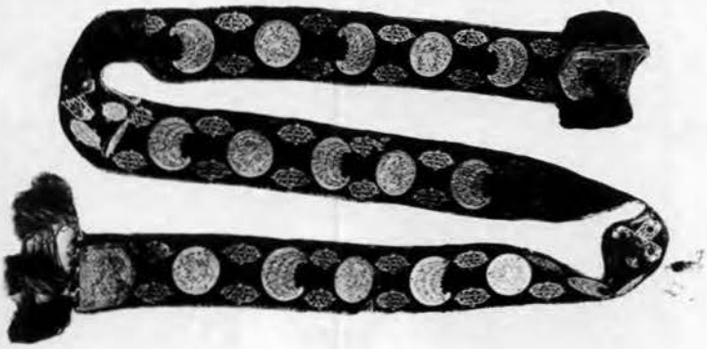

6
Наруквица, ТЕ-5
7
Наруквице Аіне из Ниша, XVIII век, ТЕ-6
8
Ейшрахиљ Аіне из Ниша (?), XVIII век, ТЕ-3
9
Орар монаха Софронија, 1681, ТЕ-8

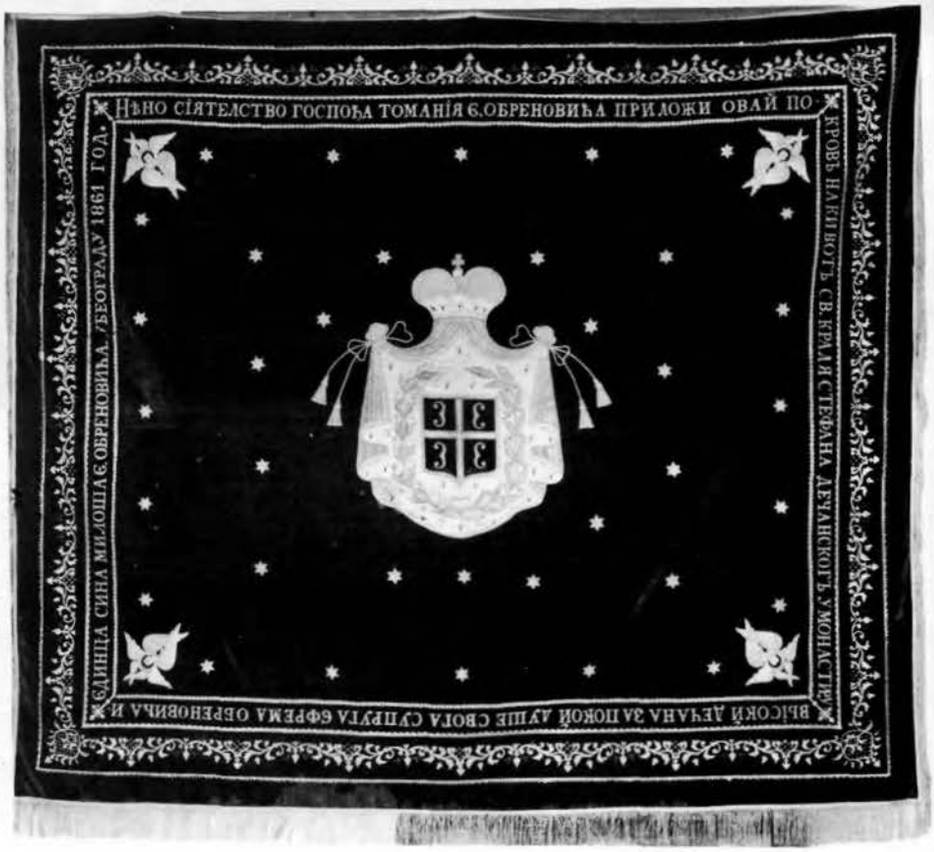

10
Покривач за путир, 1756, ТЕ-14
11
Покров за ниво̄т, 1861, ТЕ-15
12
Плашта̄ница, средина XIX века, ТЕ-16
13
Везени појас, XVIII век, ТЕ-10
14
Појас, дар мајора Мише Анаста̄сијевића, 1857, ТЕ-11, наште̄с на полеђини

12
13
14

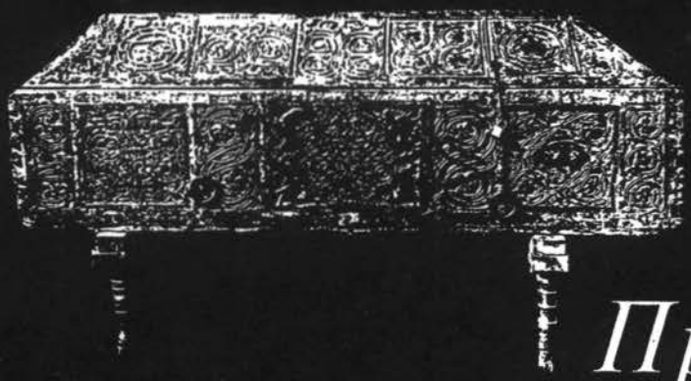

Предмети од дрвеша

Опшша размашрања

Једна од дечанских колекција којима се Дечани уздижу изнад свих осталих манастира је збирка дрвених предмета — дуборезбарених, интарзираних или једноставно изрезаних у дрвету. Захваљујући околности да Дечани нису напуштани на дуже време, да нису горели нити остајали без крова, какав је случај са безмало свим већим српским манастирима, овде је сачуван знатан број примерака средњовековног намештаја почев од XIV па до XVII века, затим три дуборезбарена ћивота, један из XIV, два из XIX века, и понеки специфичан предмет као што је нпр. крст старца Нестора из XVI века, који је јединствен у читавом нашем културном наслеђу.

О дечанским дрвеним предметима је доста писано, било у прегледима радова у дрвету[1], било у појединачним студијама[2], иако наравно, цела збирка није шире позната.

Између осталог, у овој збирци се налазе три литургијска налоња (Д-5, Д-6, Д-22). Рачунају се међу најбоље очуване, а без сумње и најуспелије примерке у својој врсти.[3] Налоњи су покретни сточићи на расклапање са косо нагнутим пултом за држање књига које се читају у току литургије. Зову се још аналогији (према грчком) или скраћено аналоји.[4] Сва три налоња у Дечанима припадају истој радионици, а вероватно и истовременој поруџбини. Међусобно скоро једнаки, са одступањима која су занемарљива и својствена ручној изради предмета, они се у исто време уклапају у широку породицу литургијских налоња из јужне и западне Србије, Македоније, Санџака, Фрушке Горе и косовско-метохијског краја, што ће рећи из врло широког подручја које је под окриљем пећке патријаршије представљало духовну и културно-уметничку заједницу у то време. Та јединственост ове уметничко-занатске делатности још боље се да уочити кад се ови предмети упореде с осталим врстама црквеног намештаја као што су сточићи, певнице, столови, хороси и црквена врата. Рађени у тамнијем и светлијем ораховом дрвету, са интарзијом од кости, токарењем и мушарабијом, ови налоњи су изведени по шеми која је понављана током седамдесетак година (седамдесетих година XVI до четрдесетих година XVII века), што отежава тачно одређивање дечанских налоња, било радионици, било у прецизније време настанка. Како нема нити, на жалост, може бити нових момената који би боље осветлили ове налоње, не постоје разлози за неприхватање предложеног решења да су они с краја XVI или почетка XVII века и да су рад путујућих мајстора пореклом из Херцеговине.[5]

Истом стилском опредељењу припада и проскинитар — тетрапод, односно сточић за нафорницу или икону (Д-20).[6] Овакви сточићи било да служе једној

[1] В. Хан, *Интарзија на подручју пећке патријаршије XVI—XVIII века*, Нови Сад, 1966; М. Ђоровић-Љубинковић, *Средњовековни дуборез у источним областима Југославије*, Београд 1965; Иста, *Дрво*, Историја примењених уметности код Срба I, Београд 1977, 197—203.

[2] В. Хан, *Средњовековни примерак намештаја из манастира Дечана*, Зборник Музеја примењених уметности, XIV, Београд, 1970, 31—41; итд. М. Шакота, *Једна мало позната старина из Дечана — Крст старца Нестора*, Саопштења XIV (Београд 1982), 51—61. Остала библиографија у каталогу.

[3] В. Хан, *Интарзија*, 57.

[4] Л. Мирковић, *Православна литургика I*, Београд 1965, 109.

[5] В. Хан, *Интарзија*, 57.

[6] Тетраподи или проскинитари најчешће имају косо постављену плочу где редовно стоји храмовна икона за целивање, а о празницима се на њих стављају празничне иконе које иначе стоје

или другој сврси, или чак као певнице, веома су распрострањени на подручју некадашње пећке патријаршије. Намена дечанског примерка, израђеног токарењем и мушарабијом у светлијем и тамнијем ораховом дрвету са интарзираном кости, одређен је на основу његове релативно мале висине као и симболичне садржине Часног крста на Голготи са крсним знацима, који је интарзиран на горњој плочи сточића. Међутим, с једне од његових страна уместо поља мушарабије налази се отвор који је проширен на рачун плоче са интарзираним ромбовима, изнад и испод њега. Исто тако, овај сточић нема ноге, као већина таквих сточића, тако да је могуће да је због оштећености доњег дела био пресечен и тиме скраћен, а отвор са додацима, који су му том приликом такође могли бити уклоњени, могао је да служи за држање књига и других потреба. С тим надопунама овај сточић би веома личио на певнице, пре свега оне манастира Ломнице, које потичу из 1580. годинеј[7], или из Прохора Пчињског, из приближно истог времена.[8]

Што се тиче порекла овог сточића и његовог евентуалног мајстора, могло би се рећи, и поред изразите традиционалности стила овог уметничког заната, понављања ликовних елемената и композиција на широком подручју и у дугом временском интервалу, да је он ипак најближи делима мајстора Антонија, чији се радови, судећи према потписаном и датованом ћивоту Стефана Првовенчаног из Студенице, стављају у прву деценију XVII столећа[9], што не значи, наравно, да он није могао да ради и коју деценију раније или деценију позније од фиксиране прве декаде XVII века.

За повезивање овог сточића с делима мајстора Антонија послужили су мотиви крупних ромбова са саћем, који представљају главно обележје Антонијевих радова. Мали троуглови у ћелијама саћа који се јављају на дечанском сточићу срећу се, међутим, само на ћивоту Петозарних мученика из Пећке патријаршије.[10] Шестокраке звездице саздане од троуглова такође срећемо код мајстора Антонија, али су оне, на жалост, сувише опште место интарзираних предмета тог времена. Један убачен фриз испод горње колонаде токарених балустера само на једној страни, који је састављен од низа хоризонталних ситних ромбова са чворовима од четири ромба, среће се на Антонијевом ћивоту Стефана Првовенчаног у Студеници[11] и може бити доста индикативан. Међутим, мора се рећи да се, на до сада идентификованим Антонијевим делима не налази мушарабија, а мотив хоризонталних ромбова са чворовима од ромбова, само знатно изведенији и сложенији, среће се и на игуманском столу из почетка XVII века у Пивском манастиру.[12] Но како сви ови предмети на којима срећемо истоврсне мотиве припадају херцеговачким мајсторима с почетка XVII века, најисправније би било да се прихвати већ предложена датација дечанског сточића у почетак XVII века, као и његово опредељење херцеговачкој радионици.[13]

Групи интарзираних предмета у Дечанима припада још мали дрвени ћивот за мошти у интарзији седефа у ораховом дрвету. Једноставност облика — обична правоугаона кутија с равним, мало уздигнутим, поклопцем повезује га са ћивотом св. Прокопија који је радио јеромонах Макарије 1699. године, а припадао је манастиру Раковцу у Срему.[14] С овим објектом наш ћивот повезују и зупчасте ивице појединих коштаних плочица, што је иначе основна карактеристика седефних апликација са дечанског примерка. Међутим, знатно ближу аналогију имамо у ћивоту из манастира Клисуре[15] који и по овим основним облицима, али и по пропорцијама, а посебно према декорацији чини веома блиску паралелу дечанском ћивоту. Као основни мотив украса на њему се јавља осмокрака розета, формирана од осам седефних троуглова постављених тако да чине круг, само што има већи број розета, на поклопцу их је шест, док су на дечанском само две, али се зато на бочним странама на оба примерка јављају по три розете. Поједине плочице и овде имају зупчасте ивице, само што на њима нема ексерчића који на дечанском причвршћују сваку плочицу, али су у исто време употребљавани и у чисто декоративне сврхе, па су у осмишљеним низовима постављани и преко дрвета где немају никакву примену. Ову функцију ситних кружних украса на ћивоту из Клисуре има угравирани кружић у седефу. Према свим овим особинама, а и по извесној рустичности веома крупних и поједностављених мотива, овај би се дечански ћивот најпре могао ставити у сам крај XVII или почетак XVIII столећа. Сребрни капак у овом ћивоту датован је у 1849. годину и може се рећи да представља стандардно кујунџијско дело свога времена.

Својом особеношћу међу предметима од дрвета у Дечанима издваја се дуборезбарени крст старца Нестора.[16] Иако је овај крст познат још од 1852. године и више пута, краће или опширније, био помињан у литератури, он доскора није био стручно обрађен нити су били растумачени текстови који су на њему исписани. Било је познато само да је настао 1565. године по наређењу старца Нестора са дечанском братијом, а на крсту је исписано и име његовог мајстора јеромонаха Никодима.[17]

Тумачење текстова на крсту, који су исписани веома заплетеним лигатурама, довело је и до разјашњења мотива израде и намене овог крста. Смисао текстова позајмљених из требника, октоиха, посног триода и неких неканонских молитава, заједно с богатим репертоаром крсних слова, јесте похвала Часном крсту и призивање његове магијске силе ради заштите манастира и његовог братства од ђавола. У данашње време, али није познато од када, овај се крст поставља иза Христовог гроба у дечанској цркви за ускршње празнике.

Овај занимљиви објект, јединствен у својој врсти у српском културном наслеђу, представља и веома осмишљено ликовно дело где су изузетно вешто изрезани и исписани текстови, обојени у више боја, у исто време скоро искључиви украс овога крста, чиме се он повезује с неким другим делима из седме деценије XVI века. Сва она припадају тзв. пећкој школи и могу се везати за стваралачки круг око Дионисија и Антонија Соколовића, митрополите српске цркве и рођаке патријарха

на атици иконостаса. Уп. Р. Грујић, *Дрворез Св. Спаса и Св. Богородице у Скопљу*, Гласник Скопског научног друштва, V (Скопље 1929) 195.

[7] В. Хан, *Интарзија*, сл. 29.

[8] *Исто*, сл. 11.

[9] *Исто*, 130—132.

[10] *Исто*, сл. 47.

[11] *Исто*, сл. 48, 49.

[12] *Исто*, сл. 39.

[13] *Исто*, 58.

[14] *Исто*, 93—95, 132, сл. 58, 59.

[15] Први пут је изложен на изложби *Уметност у средњовековној Србији од XII до XVII века*, Београд 1980, кат. 140, на стр. 48.

[16] Уп. М. Шакота, *Крст старца Нестора*, 51—61, са осталом литературом.

[17] *Исто*.

Макарија, обновитеља самосталности пећке патријашије под турском доминацијом (1557). Овом кругу је очигледно припадао и јеромонах Никодим, мајстор овог крста, који као стваралачка индивидуалност није иначе познат.

Као јединствен примерак средњовековног намештаја у дечанској збирци се издваја седмоугаони сточић (Д-9).[18] Недостатак било какве аналогије и могућности за поређење, а уз одсуство заједничких црта с намештајем XVI—XVII века, који нам је једино био познат, довело је до тога да више интуитивно неголи из других разлога датујемо овај предмет у XIV век, чак можда помишљајући да би он могао да буде део првобитног мобилијара дечанске цркве.[19] Исцрпна и студиозна анализа Верене Хан[20], уз коришћење ликовних извора као и неких сасвим далеких аналогија у сачуваном намештају из Охрида и Костура који припада другој половини XIV или почетку XV века, довела је до закључка да овај сточић према „типу и орнаменталном декору . . . припада зрелијој фази развојне линије ове врсте мобилијара"[21] као и до уочавања да је на овом столићу дошло до успеле симбиозе „оријенталних, класичних, византинирајућих и моравских стилских тенденција и компонената".[22] Његове издужене пропорције, сигурност којом је компонован и прецизност израде одговарали би општим тенденцијама уметности моравског периода, што је све довело до закључка да би се он најпре могао датовати у крај XIV или почетак XV века.

Надахнута стилска анализа овог сточића, коју је дала М. Ђоровић - Љубинковић[23], поткрепила је ова запажања и довела до још суженијег датовања у почетак XV века. Међутим, чини се да би се, до утврђивања неких прецизнијих паралела, требало задржати на нешто ширем временском размаку, за који би се могло претпоставити да из њега овај сточић потиче, а то је време расцветавања моравске уметности, крај XIV и почетак XV века.

Дечани имају највећу колекцију црквеног намештаја. Поред налоња и већ помињаних сточића, веома је значајна група црквених седишта, тзв. „столова". Има 16 сачуваних (осим старог игуманског стола), било појединачних, било међусобно везаних, по три или четири, на тај начин што имају заједничке бочне стране. Сви су они компоновани у облику престола са вишим леђним наслоном и нижим бочним странама. Леђни наслони завршавају се лучно и некада су имали зракасто поређане токарене украсе, док су им бочне стране равне, са токареним завршецима у облику јабуке, луковице или стубића. Декорација „столова" састоји се од низова токарених балустрада и поља са мушарабијом, који се наизменично смењују са пуним даскама и „штафлама" на којима једине украсе представљају утиснуте водоравне и хоризонталне линије.

У групи „столова" запажају се два слоја намештаја. Првом припадају Д-11 и Д-13, док сви остали припадају другој групи. Иако су у основним цртама обе групе сличне, међусобно се разликују пре свега по техници израде. На два стола прве групе нема мушарабије, већ је једина употребљена техника, поред резања, токарење. Редови балустрада на ова два стола су изразито високи, или пак упадљиво ниски, а стубићи не поседују архитектонику правог стуба, већ се састоје од три низа прстенастих и два бокаста испупчења. Леђни наслони завршавају се луком који на крајевима облом линијом прелазе ка „штафлама", које се опет не завршавају ни јабуком ни луковицом, већ неком врстом здепастих стубића.

Друга група, којој са мањим варијантама припадају сви остали „столови", поред реда токарених стубића има и поља са мушарабијом који се наизменично смењују. Стубићи су витки или здепастији, али чисте архитектонске конструкције, подобне правом балустру са једним бокастим испупчењем. Леђни наслон завршава се лучно, са засеченим прелазом ка „штафли" са луковичастим, или кугластим завршетком.

Двојако датовање овога намештаја — прва група XVII—XVIII, а друга у крај XVI или почетак XVII века — изведена је без посебног ослањања на сигурно датоване примерке, јер таквих нема. Друга група носи доста заједничких обележја са налоњима (редови и изглед балустара који се смењују са пољима мушарабије), а који су опет на основу стилских одлика интарзијских мотива нешто сигурније датовани, па се тако чинило допуштеним да се и ови црквени столови ставе у исто време с њима. Прва група, која, опет, као што смо рекли, броји само два примерка, може бити од њих млађа, јер се такви помало аморфни низови токарених стубића, без артикулисане архитектонике, јављају као основна карактеристика црквеног намештаја насталог по старим традицијама, али знатно касније, и сачуваног у дрвеним црквама XVIII и XIX столећа у Србији, који је, са своје стране, изгубио сву живост и лепоту изворног стила.

О тежини датовања овога намештаја говори чињеница да су се низови токарених стубића и поља са мушарабијом јављали на приказима намештаја, као и на ретким очуваним примерцима код нас, још од XII века па надаље[24], кроз цео средњи век, али ретки сачувани примерци правог средњовековног намештаја код суседних народа показују знатно богатију композицију ових елемената, уз комбинацију са другим украсним мотивима као што су преплет, лозица и фигуралне сцене.[25] Из свих ових разлога чини се оправданим да се црквени столови из Дечана датују у XVI—XVII (друга група) и у XVII—XVIII век (прва).

Одвојено од њих стоји (вероватно игумански) „сто" од пуног дрвета (Д-15), рустична копија из XIX века старог игуманског стола у готичком стилу. Овај примерак намештаја показује сву дегенерисаност средњовековних уметничких заната у временима нових стилова и других занатских и уметничких стремљења. У колекцији дечанског намештаја представља жалосно сведочанство заосталости у којој је манастир, жилаво се борећи за опстанак, живео у то време.

[18] У исцрпној студији о овом сточићу В. Хан је навела да је он откривен 1966. године, јер је тада изашла књига *Ризнице манастира у Србији*. Међутим, сточић сам открила три године раније, 1963, месеца маја, када је вршена ревизија инвентара дечанске ризнице. Налазио се у капели св. Димитрија застрт дугим столњаком који му је прекривао ноге, зато га испитивачи нису раније приметили.

[19] *Ризнице манастира у Србији*, 22—23.

[20] *Средњовековни примерак намештаја из манастира Дечана*, Зборник МПУ, 1970, 31—41.

[21] *Исто*, 40.

[22] *Исто*.

[23] *Историја примењених уметности I*, 201.

[24] Уп. В. Хан, *Профани намјештај на нашој средњовјековној фресци*, Зборник МПУ I (Београд, 1955), 7—52.

[25] Сплитска хорска сједала, XIII век; Хрељин престо у Рилском манастиру, XIV век.

Дечански игумански сто представља један од изузетно ретких примерака црквеног намештаја из пуног средњег века који се очувао на лицу места. Према сведочењу Гедеона Јуришића,[26] средином XIX века налазио се у цркви с леве стране, као пандан мермерном краљевском столу који се још увек налази на свом првобитном месту. Неко време, свакако између два светска рата, био је у манастирској трпезарији где га је нашао и први описао и технички снимио Ђурђе Бошковић.[27] Вероватно после пожара трпезарије 1949. године, који је, на срећу, преживео, пренесен је био у припрату, где је стајао све до 1980, кад је однесен у Народни музеј у Београду ради конзервације и скидања слоја плаве уљане боје којом је био накнадно премазан. Прва га је 1955. године датовала Верена Хан[28], на основу стилских карактеристика розета, стављајући га, уз ограду, у крај XIV или почетак XV века. Без детаљније стилске анализе, а на основу његове готичке форме, сама сам, 1966. године, ставила овај изузетни комад црквеног намештаја у XIV век, мислећи при томе на време првобитног опремања дечанске цркве под краљем Стефаном Дечанским.[29] Поново се Верена Хан вратила у два наврата овоме предмету 1972.[30] и 1976. године.[31] Откривајући сличности у концепцији дуборезбарених украсних розета са споменицима моравске школе, а пре свега са пластиком Каленића и Велуђа, она се одлучила за релативно прецизну датацију овог „стола" у почетак XV века. Иако ове аналогије не треба оспоравати, чини се да оне не могу сасвим да задовоље критеријуме тачног датовања. Пре свега не треба губити из вида готички облик стола, очигледно настао под утицајем краљевског каменог престола у цркви, у чије време израде, која се односи на првобитну опрему дечанске цркве, заиста не могу постојати сумње. Судећи по очуваном материјалу, овај камени краљевски престо стоји потпуно усамљен у развоју црквеног мобилијара не само у средњовековној Србији већ у православним земљама Балкана уопште. Сличне тенденције не уочавају се ни у једном развојном огранку ове врсте намештаја. Једино игумански сто из XIX века (Д-15), који је требало да замени стари, показује сличне форме само у једној огрубелој и рустичној варијанти. С друге стране, постоје сигурна обавештења да је првобитни игумански сто у Дечанима дао да се изради још Стефан Дечански пре 1330. године, јер се он изриком спомиње у његовим повељама. Забрањујући да на краљевском престолу седи ико осим краља, краљевог сина, тј. младог краља Душана и његових потомака, Дечански даље каже: „и кьди приходи архиепископь оу манастырь да сѣда на игѹмновѣ столѣ"[32], односно: „и ако се причте архиепископь да сѣде на игѹмновѣ столѣ, а пониже него да сѣде игоумень",[33] што значи да је игумански сто постојао већ тада и да је направљен у исто време кад и краљевски.

Када, дакле, знамо поуздано да је од самог почетка у цркви постојао игумански сто, нема много основе за претпоставку да је било потребно да се он већ кроз седамдесетак година замењује новим, који је после трајао читавих 400 година све до XIX столећа, кад је направљена његова замена. Много је, дакле, логичније претпоставити да је овај до данас сачувани игумански сто баш онај исти о коме се говори у повељама. Да би се разликовао од краљевског седишта, уместо у мермеру, игумански сто је био израђен у дрвету, а форма је остала иста, а самим тим овај комад намештаја уклопио се у стилско јединство нове дечанске цркве. Разлике су се појавиле само у розетама, не у њиховом садржају, јер се и на краљевском престолу појављују у највећем броју случајева цветне розете, само што су на њему цветови дубоко клесани и личе на просте или дупле руже, које делују сочно, а по изради се у потпуности уклапају у осталу пластичну декорацију дечанске цркве. Сама природа материјала — дрво — можда је одредила и плитак начин резања на игуманском столу, јер је иначе, судећи по сачуваним примерцима дрвореза из XIV века, плитко резање било веома распрострањено у то време.[34] Према томе, појава плитко резаних многолатичних розета које се и на тим примерцима јављају[35] не мора представљати специфичност моравске школе, посебно Каленића и Велуђа. Једна розета на игуманском столу која је различито решена, помоћу густо збијене преплетене траке која ствара централну кружну композицију и која, у ствари, највише вуче асоцијацијама на моравску пластику, ипак не мора бити с почетка XV века. Довољно је сетити се преплетних розета на византијским сребрним оковима икона с краја XIII или почетка XIV века сачуваних у Охриду[36] и Москви[37], затим у катедрали у Ферму, у манастиру Ватопеду и у катедрали у Естергому[38], а поготову кружних преплетних розета на Хрељиним вратима у Рилском манастиру које је дао да се израде властелин цара Душана између 1335. и 1340. године.[39] Све ове розете, са веома сличним системом плетења као и она на игуманском столу, разликују се од ове последње тиме што су испупчене, док је розета на дечанском столу плошно изрезана, и то у самом дрвету стола. Но чињеница је да су и поменуте паралеле са Хрељиних врата резане такође у плиткорезу, само у другим комадима дрвета који су аплицирани на равну подлогу врата.

Још један објекат у самим Дечанима, који је настао приближно у исто време кад и Хрељина врата, ковчег-живот Стефана Дечанског, резан је плошно, а делимично и у самом дрвету ковчега, док су пак неки његови панои аплицирани на дрвену подлогу. Овај пример доказује паралелност постојања обе технике обраде дрвета у исто време, из чега произлази да не постоје формалне сметње за датовање игуманског стола у Дечанима у време око 1330. године.

[26] *Нав. дело*, 29.

[27] *Дечани I*, 103—104, III (табле), Т. XIV.

[28] *Профани намјештај на нашој средњовјековној фресци*, 40.

[29] *Ризнице манастира у Србији*, 22—23.

[30] *Дуборез Србије, Македоније и суседних земаља у светлу орнаментике моравске школе*, Моравска школа и њено доба, Београд 1972, 327—328, сл. 14 и 15.

[31] *Tendences gothiques dans les arts mineurs de la Serbie mediévale* Actes du XIVe congrès international des ètudes byzantines, Budapest 1976, 330, fig. 8.

[32] П. Ивић — М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад, 1976, ДХ III, 2886—2887, стр. 274.

[33] *Исто*, ДХ II, 63, стр. 135; В. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, Београд, 1926, 115—116.

[34] М. Ђоровић - Љубинковић, *Средњовековни дуборез у источним областима Југославије*, т. II, IV а—б; X а—б; XI, XII.

[35] *Исто*, Т IIa, Г; Т IVa.

[36] Г. Бабић, *Иконе*, Загреб, 1980, Т. 17, Т. 19, Т. 27; С. Радојчић, *Иконе из Југославије од XIII до краја XVII века*. Иконе са Балкана, Београд—Софија, 1970, сл. 88.

[37] *Искусство Византии в собраниях СССР*. 3, Искусство палеологовскаго времени. Поздне византийский период, Москва 1977, стр. 158, 159, сл. 1009, 1010.

[38] А. В. Банк, *Прикладное искусство Византии IX—XII вв.* Москва, 1978, Рис. 125, 127, 128 и 129.

[39] *История на българското изобразително изкуство I*, София, 1976, 283—285, обр. 308—310.

Ћивот Стефана Дечанског је најчувенији у колекцији дрвених предмета у Дечанима. Слободно се може рећи да представља и најдрагоценије дело српског средњовековног дубореза. У стручној литератури познат је још од појаве велике дечанске монографије 1941. године.[40] Већ тада је процењено да припада пуном средњем веку, али и поред традиције која је говорила да је он првобитни саркофаг, изражено је мишљење да би он могао бити тек из друге половине XIV века, а можда и млађи. Мишљења каснијих испитивача, међу којима су Мирјана Ђоровић-Љубинковић[41], Бојана Радојковић[42], Верена Хан[43] и Јованка Максимовић[44], о времену настанка дечанског саркофага крећу се у интервалу од око 1338, кад је тело Стефана Дечанског, према Григорију Цамблаку, извађено из земље, па до доласка у Дечане кнегиње Милице и деспота Стефана Лазаревића крајем XIV века. Када се суочи са анализом стила коју је систематски извела М. Ђоровић-Љубинковић у поменутим радовима и која ју је ипак навела на неодлучност у погледу опредељења између времена краља Стефана Душана и кнегиње Милице, сваки испитивач који настоји да проникне у коначну истину мора застати такође неопредељен. Малобројност сачуваних споменика средњовековног дубореза на Балкану, па према томе и наше слабо познавање стилских кретања у тој области током XIV века, само још више упозоравају на опрезност не допуштајући да се већ досад поменутим паралелама дода још нека нова појединост. Само се мотиву изрезбареном на самом зиду саркофага, који представља увијену лозицу са листовима палмете који се у средини међусобно преплићу и који се на овом саркофагу јавља у више варијанти, а појављује се и у рукописној орнаментици, могу додати нови примери из украса самих дечанских рукописа. Они су чак у Дечанима изразито бројни, тако да се овај мотив може сматрати „дечанским". Највише ових рукописа датује се у XV век[45], један се датује у сам крај XIV или у почетак XV века[46], а најраније у једној дечанској књизи — апостолу — који се помоћу водених знакова може датовати у седамдесете године XIV века.[47] Кретања овога мотива у супротном правцу могу се такође утврдити, јер се он, у нешто модификованом облику, са дегенерисаном палметом, појављује и у рукопису чак из друге половине XVI века.[48] Директне аналогије за остале ажуриране и аплициране орнаменте дечанског саркофага није могуће наћи. Најближе њима по општем стилу, начину преплитања и прецизности израде стоје три заставице из дечанског Јеванђеља Р-10, које се помоћу водених знакова може датовати у почетак XV века.[49] Све ове аналогије, на жалост, не доприносе много разјашњењу постављеног проблема, јер је сва прилика да је читав украс ове књиге и настао под дубоком импресијом мотива са саркофага, будући да, као што смо већ поменули, две заставице са цветном лозицом која се завршава палметом украшавају и овај рукопис. Из свега до сада реченог може се закључити да се помоћу упоређивања са сачуваним делима ликовне уметности тешко може приближити прецизнијем датовању саркофага. Тако се опет историјске дате јављају као неизбежан ослонац помоћу којих ће се можда моћи нешто одређеније рећи о овом проблему.

Као најважнији, боље рећи једини, извор за утврђивање најранијег тренутка израде овог саркофага у досадашњој литератури помиње се Житије Стефана Дечанског Григорија Цамблака.[50] Ту се, наиме, каже „оно свештено и страдалничко тело општа мати земља задржа у својим недрима 7 година".[51] Међутим, према другом извору, хроничару Михаилу Константиновићу из Островице који говори о истом догађају, тело Стефана Дечанског извађено је из земље тек после девет година од његове смрти.[52] Како је одавно познат датум смрти (1331), излази да је тело Дечанског извађено из првобитног гроба и стављено у саркофаг 1339. односно 1341. године. Разматрајући ово исто питање, А. В. Соловјев[53] је, на основу аренге Хрисовуље манастира св. Петра и Павла на Лиму, писане 1343. године, где краљ Душан помиње „благодат" коју је видео на свом оцу св. Краљу Урошу, утврдио terminus post quem non[54], чиме се преношење у саркофаг и излагање моштију доста поуздано може ставити у време између 1339. и 1343 (најпре 1343).[54a] То је, заправо било доба пуног ангажовања на украшавању зидова дечанске цркве фрескама.[55] Сама израда саркофага поклопила се вероватно са сликањем ктиторског портрета краља Стефана Дечанског, који је постављен на зиду изнад самог ћивота, као што и натпис на њему каже.[56] Све се ово уклопило у припреме за вађење из земље и излагање моштију. Кад се имају у виду врло значајна разматрања Соловјева о важности догађаја прослављања моштију Стефана Дечанског за интимна осећања самог владајућег краља Стефана Душана[57], као и општи значај овог догађаја у смислу потврђивања светородности династије Немањића за његово учвршћење на српском престолу[58], а имајући у

[40] В. Петковић—Ђ. Бошковић, *Дечани I*, Београд 1941, 105—106, Т. LXXI/2.

[41] *Средњовековни дуборез у источним областима Југославије*, 55—58, Т. XI, XII; *Дрво*, Историја примењених уметности код Срба, I, 201—202, сл. 9—10.

[42] *Примењена уметност Моравске Србије*, Моравска школа и њено доба, Београд 1972, 202, сл. 14; *Метал средњовековни*, Историја примењених уметности код Срба, I, 79—80.

[43] *Дуборез Србије, Македоније и суседних земаља у светлу орнаментике моравске школе*, 326, сл. 9, 12.

[44] Ј. Максимовић, *Моравска скулптура*, Моравска школа и њено доба, 187, сл. 19; *Српска средњовековна скулптура*, Нови Сад 1971, 152, сл. 276—277.

[45] Четворојеванђеље, Р - 10 — на две заставице; Беседе и Житије Јована Златоустог, Р-84; Архијерејски чиновник, Р-126; Четворојеванђеље, Р-11; Никандрово четворојеванђеље из 1494, Р-14.

[46] Житије и Проповеди за јануар и фебруар, Р-101.

[47] Апостол Р-27. Водени знаци — стилизовани крст у кругу и крушка са два листа на дугим петељкама. Јављају се од 1331—1370. године.

[48] Четворојеванђеље, Р-18.

[49] Три брда са крстом, воловска глава у кругу са крстом.

[50] *Живот краља Стефана Дечанског од Григорија Цамблака*, Старе српске биографије XV—XVII века, 3—40.

[51] *Исто*, 30.

[52] *Гласник Српског ученог друштва XVIII*, 74.

[53] *Кад је Дечански пренешен за свеца (краља Душанова повеља Лимском манастиру)*, Богословље VI/4 (Београд 1929) 284—298.

[54] *Исто*, 287.

[54a] И. Ђорђевић, *Представе Стефана Дечанског уз олтарску преграду у Дечанима*, Саопштења XV, Београд 1983, 38

[55] Фреске сликане у интервалу 1335—1347/48. О томе пише: Г. Суботић, *Зборник Византолошког института XX* (Београд 1981) 111—138.

[56] В. Петковић—Ђ. Бошковић, *Манастир Дечани II*, 23, Т. CXLVII. Најновија разматрања о хронологији Г. Суботића не противе се оваквом датовању портрета. *Нав. дело*, 123—124.

[57] В. Соловјев, *Нав. дело*,

[58] О уверењу да Немањићи — светитељи доприносе учвршћењу династије и помажу у ратовима лепо говори Теодосије поводом св. Симеона и св. Саве. Уп. *Живот светог Саве*, Старе српске биографије I, Београд 1930, 269—270.

виду раскошну опремљеност дечанске цркве која и данас плени лепотом свога унутрашњег простора, онда је сасвим логично утврдити да је тај ћивот у који су постављене мошти св. Краља морао бити луксузне израде и знатне уметничке вредности. Како нам је из других, иако ретких, извора познато да су ћивоти били од сребра, односно са сребрном оплатом[59], може се веровати да је и овај ћивот могао бити такав. Цамблак, не описујући га подробно, даје своју оцену назвавши га „светије и часније дело од оних заветних таблица..."[60] Да ли је једно такво „свето и часно дело", „најсветији ковчег", како га Цамблак даље зове[61], могло да се похаба толико да се јави потреба за његовом заменом већ кроз 70 година? Па ако је замена и била из неких разлога извршена, где би онда овај првобитни „најсветији ковчег" могао бити склоњен, јер сигурно је да није био уништен. Уосталом, да се тако радило, да ли би се онда и овај постојећи, већ од тог доба два пута замењиван ћивот сачувао до данас?[62] Но, као што је већ речено, ћивоти за мошти који се помињу у изворима били су сребрни, док је овај Стефана Дечанског изрезан у дрвету. Такав је он данас, а првобитно је био опточен сребрним лимом, како показују трагови изрезаних сребрних плоча на појединим местима. На то указују и сачувани ексери или рупе од ексера распоређени по свим дрвеним рамовима између дуборезом обрађених поља. Према М. Љубинковић[63], сребрне траке са искуцаним флоралним орнаментима биле су накуцане само на оквирима паноа, док Б. Радојковић верује да је преко читавог дубореза постојала сребрна оплата која је давала „пантерима, лавовима и декоративним мотивима посебан сјај".[64] Како је данас тешко утврдити које је мишљење ближе истини, може се са извесношћу рећи једино да су и једна и друга варијанта могуће и да је ћивот и овако и онако, сребрном оплатом добио веома много у утиску раскоши и сјаја, којим је требало да зрачи ковчег који је чувао мошти једног прослављеног краља и оца најмоћнијег владара средњовековне Србије.

Поред средњовековног ћивота—ковчега за мошти Стефана Дечанског и онога у коме оне данас почивају, у Дечанима се чувају још два примерка. Оба су веома слична, рад су исте дуборезачке школе, вероватно чак и истог мајстора из реда дебарских, односно мијачких копаничара. Први саркофаг због свог опширног натписа познат је у литератури. Најпре га је поменуо Гедеон Јосиф Јуришић 1852. године.[65] Поред тога што даје сасвим кратак извод из натписа и одатле преписан датум 10. децембар 1848, Јуришић каже да је ћивот завршен и позлаћен тек 1849. године. Ту годину помиње и Сава Дечанац 1877, и датум 29. јуни, што је послужило доцнијим испитивачима да настанак овог ћивота ставе у тај дан.[66] Међутим, 29. јуни 1849. не може бити дан када је ћивот завршен, већ је тог дана, а то је био Петровдан, извршено преношење моштију св. Краља у нови ћивот. Да је тако било сазнајемо из једног писма које су дечански монаси — настојатељ Антим, затим Агатангел, Серафим и други — писали „благоверном во сјвашченицех господину Кир попу Стефану" у Зеницу у Босни 12. јула 1849. године.[67] Поред захваљивања на послатим парама (1 000 гроша), безу[68], бошчалуку[69] и пешкирима, што је вероватно и било у вези с преносом моштију, калуђери обавештавају попа Стефана изричито: „пренесмо свјатого краља во нови кивот". И Серафим Ристић, који се у овом писму потписао као манастирски сабрат, 1864. године помиње ту 1849. годину као време позлаћивања ћивота и, преписујући у скраћеном виду натпис са њега од Јуришића, тачан Јуришићев 10. децембар 1848. претвара у 10. децембар 1849. године. Он ово позлаћивање ћивота везује за кнеза Александра Карађорђевића, који се у опширном натпису где се помињу имена 49 ктитора и приложника „свјатому кивоту мученическому сему" само помиње на првоме месту. Поставља се питање да ли је и поред ова два веома блиска датума, 1848 — 1849, овај ћивот настао тада или је том приликом само исликан и позлаћен? Још 12 година раније, тј. јуна месеца 1836, обратили су се дечански монаси, на челу са тадашњим игуманом Теофилом, кнезу Милошу у Крагујевац жалећи се на стање манастира и обавештавајући га да су почели изградњу конака, а да се и црква порушила, темпло (иконостас) иструлео[70] а ћивот св. Краља се распао[71], „хтели би ми убоги да обновимо али господару светли ми трошак неимамо" кажу даље Дечанци. У свом одговору књаз их обавештава да им шаље 10 000 гроша „на возобновљеније св. ћивота".[72] Не може се веровати да се братство смело оглушити о кнежев дар и да није приступило испуњењу његове жеље за израдом новог ћивота.[73] Но само три године доцније дошло је

[59] О томе види Б. Радојковић, *Метал средњовековни*, 79. Нарочито је поуздан податак код Доментијана са описом сребрног ћивота св. Саве. О њему имамо и каснија сведочанства. Жан Палерн Форезјен помиње 1582. да су посланству у којем је он учествовао отворили чак два сребрна ћивота да би могли да виде мошти светитеља (Р. Самарџић, *Београд и Србија у писмима француских савременика XVI—XVII века*, Београд 1961, 139). Овај сребрни ковчег св. Саве помиње се и у вези са спаљивањем моштију 1595. године. Што се тиче Даниловог податка да су снахе краљице Јелене прекриле њен гроб златним плочама, он се не односи на ћивот, јер је краљица била извађена из земље доцније, тек три године после сахрањивања, и тада смештена у „изабрани ковчег" (уп. Архиепископ Данило, *Живот краљице Јелене*, Животи краљева и архиепископа српских, СКЗ, 257, Београд 1935, 74, 76). Карактеристичне су вести из Троношког родослова које и за цара Душана и за цара Уроша кажу да су после смрти били положени, први у Призрену, други у Породимљу, у сребрне ковчеге. Уп. Н. Радојчић, *О Троношком родослову*, СКА, пос. изд. књ. LXXXVI, Београд 1931, 33, 35.

[60] *Живот краља Стефана Дечанскога*, 31.

[61] *Исто*, 32.

[62] Према писаним вестима, приликом замене ћивота новим, 1849. године, онај претходни, а то ће рећи овај о коме је сада реч, био је смештен у нови (уп. Сава Дечанац, *Високи Дечани*, 1889, 279).

[63] *Историја примењених уметности код Срба I*, 201.

[64] *Исто*, 79—80.

[65] Г. Ј. Јуришић, *Нав. дело*, 33—34.

[66] В. Петковић—Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 17.

[67] *Дабробосански источник*, III/5, Сарајево 1889, 77.

[68] Домаће платно, А. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1965, 140.

[69] Дар који се састоји из одевних предмета везаних у бошчу. *Исто*, 149.

[70] Не зна се на који се то иконостас могло односити, јер је иконостас на централном делу храма камени, само су иконе и крст били од дрвета, док су иконостаси на бочним капелама из 1812—1818. године, тј. нови, и нису замењивани до данас.

[71] М. Целебџић, *Архивска грађа за историју Народног музеја*, 226.

[72] *Исто*, 227; С. Дечанац тврди да је ћивот стајао чак 30 000 гроша, *Високи Дечани*, 1889/15—16, стр. 247.

[73] Игуман Теофило, који је тражио прилог од кнеза Милоша и који је за изградњу конака дао својих 150 000 гроша, наложио је да се у тзв. шареној соби постави натпис према коме је ктитор и обновитељ овога конака био кнез Милош. Серафим Ристић и Сава Дечанац, који о томе пишу, наводе да је Милош дао 10 000 гроша за ову сврху. Ако то није неки други новац, онда је игуман променио намену Милошевог дара употребивши га за решавање пречег проблема, тј. завршавање започетог конака. Података о неких додатних Милошевих 10 000 гроша за конак

до смене на српском престолу. Уставобранитељи, а затим нова династија Карађорђевића, оличена у кнезу Александру, довела је до новог односа према ранијем владару. Можда је тада започети, а незавршени ћивот сада, у време Александра Карађорђевића, исликаван бојом и златом, а у натпису се помиње нови кнез који је помогао његово завршавање али не и заслуге старе свргнуте династије. Из тог разлога можда Серафим Ристић и наглашава да је ћивот тада, 1849, позлаћен трошком књаза Александра и да је на њега тада стављен натпис. Два писма упућена кнезу Милошу и попечитељству финансија 14, односно 17. јуна 1847. као да би ишла таквој поставци у прилог. У њима се каже да се митрополиту Петру обратило дечанско братство да би он код државе издејствовао неку помоћ за „водруженије" (изградњу) ћивота св. Краљу Стефану Дечанском „који су од некога времена градити започели".[74] То „од неког времена" могло би да значи неки месец, а могло би, без сумње, да наговести да је ћивот заиста био започет још од Милошевих пара, али како средства нису била довољна, јер је ћивот укупно стајао 30 000 гроша, то се престало са његовом градњом.

Приликом церемоније преноса моштију обављене на Петровдан 1849, мошти су, према неким сведочанствима, пренесене заједно са старим ћивотом и тако стављене у нови.[75] Ћивот је тада постављен испред олтара с леве (северне) стране, и на место где се и раније налазио ћивот Дечанског са моштима.[76] С десне стране испред олтара постављен је други, незавршени и необојени, ћивот (Д-3) и у њему позлаћени крст Стефана Дечанског са честицом Часног дрвета (М-43).[77] Оба ћивота била су постављена са оријентацијом север-југ испред каменог иконостаса, у простору између централних стубова и северног, односно јужног зида олтарске конхе.[78] Дуборезбареног иконостаса испред каменог у то време још није било.

Из свега овога може се закључити да је позлаћени и сликани, а други по реду ћивот Дечанског, настао највероватније између 1836. и 1848. године.

Према тврђењу Леонтија Нинковића, који је о томе писао 1928,[79] израду овог другог незавршеног и необојеног саркофага је платио кнез Александар Карађорђевић 1848. наменивши га за излагање моштију св. Јелене, сестре краља Стефана Дечанског, које, међутим, ни пре ни после тога нису вађене из земље. На основу сличности са делима мајстора Димитрија, зета чувеног мијачког копаничара Петра Филиповића из села Гаре, Радослав Грујић је претпоставио да је и дечанске ћивоте радио исти мајстор.[80] Како ова два ћивота, иако значајни представници македонског дрворезбарства, нису детаљније проучена и тиме утврђени евентуални контраразлози ове Грујићеве атрибуције, она се може прихватити. Сликане представе на ћивоту Стефана Дечанског, међу којима се монументалношћу и сложеношћу истиче композиција Опело Стефана Дечанског, сликана живим, скоро шареним бојама на златној позадини, са кратким чврстим фигурама, стереотипним ликовима и одређеном мером традиционализма, чак заосталости и примитивности, тим својим особинама знатно одударају од чињенице да је у њиховој поруџбини учествовао сам српски кнез и чак два црквена великодостојника, београдски митрополит и јенопољски епископ. Гледајући ове слике човек се мора упитати: зар у то време заиста није било бољег и напреднијег уметника коме би се поверило сликање овог саркофага? Име зографа Анастаса, забележено међу приложницима између скевофилакса Серафима (Ристића) и дечанског игумана Мојсија Васовића, могуће је да крије идентитет аутора ових слика на ћивоту. Овај би се Анастас могао идентификовати са истоименим зографом по презимену Константиновић, који је припадао зографској породици, истакнутој у време кнеза Милоша[81], а сликао је у традиционалистичком маниру јужњачког барока коме припадају и слике на саркофагу.

У оквиру збирке дрвених предмета налази се и скупина кутија за чување крстова. Како су крстови давно из њих извађени, то су оне биле затурене, запуштене и веома оштећене. Тек недавно су откривене и припојене ризничким колекцијама. Из ове збирке, која броји 10 комада[82], могу се, у грубој подели, издвојити две основне групе: дрвене кутије пресвучене кожом (Д-24, Д-25, Д-26, Д-27) и дрвене кутије украшене сликаним приказима (Д-30, Д-31, Д-33). Као прелазни тип могу се сматрати кутије које су од дрвета, пресвучене кожом, али са унутрашње стране поклопца имају сликану представу (Д-28, Д-32). Од свих побројаних разликује се само кутија у којој се чувао крст јеромонаха Калиника (Д-29), изрезана у ораховом дрвету и украшена само једним малим крстом од седефа, без сликања и пресвлачења кожом.

У оквиру скупине кутија пресвучених кожом разликујемо углавном два типа њиховог украшавања. Кутије Д-24 и Д-28 украшене су техником израде кожних повеза књига у првој половини XIX века и може се веровати да су произведене у дечанској књиговезачкој радионици, за коју из извора знамо да је деловала у манастиру почев најкасније од XVI века. Друга врста украшавања кожом пресвучених кутија (Д-25, Д-26, Д-27) је скромнија и састоји се од укуцавања бронзаних ексера са крупним декоративним главама, помоћу којих су обликовани крстови и други сасвим једноставни орнаменти.

Што се тиче сликања дрвених кутија, њихови украси се састоје од религиозних композиција, посебно оних које су везане за култ Стефана Дечанског и његове сестре царице Јелене. Богатију тематику која обухвата култове и других Срба светитеља немањићког порекла показује само кутија Д-33, где су поред Стефана Дечанског и царице Јелене заступљени још и краљ Милутин, св. Симеон и св. Сава. Поред св. Николе, св. Харалампија, св. Власија и Христа на престолу, на овој

немамо, иако ми је колега Милорад Целебџић ставио на увид сва расположива, а до сада необјављена документа из Архива Србије која се односе на Дечане. За овај другарски гест изражавам му и овом приликом посебну захвалност.

[74] АСМИД-V, 1847, IV, 135; АСМИД-V, 1847, IV, 136. Документа уступио М. Целебџић.

[75] С. Дечанац, *Високи Дечани*, 1889, 279.

[76] М. Ђоровић - Љубинковић, *Средњовековни дуборез*, 55.

[77] Тако је било већ пре 1852 (Г. Ј. Јуришић, *Нав. дело*, 33) и кроз цео XIX век. На снимку у дечанској монографији из 1941. године види се такође ћивот из 1848. године на истом месту.

[78] План дечанске цркве дао је Спиридон Гопчевић 1890 (*Стара Србија и Македонија*, део I, Београд 1890, 219), где су означена и оба саркофага.

[79] *Инвентар спољних културних украса Дечанске цркве*, Гласник Српске православне патријаршије, Сремски Карловци 1928/10, 282.

[80] Р. Грујић, *Дворез Св. Спаса и Св. Богородице у Скопљу*, 198.

[81] Д. Медаковић, *Српска уметност у XIX веку*, СКЗ, 493, Београд 1981, 66.

[82] Осим ових десет, постоји у Дечанима још 8 кутија за чување крстова но како су оне без икаквих украса, нису припојене ризничкој збирци.

кутији је још приказана Богородица Тројеручица. Ова представа, поред јасно дефинисаног и препознатљивог стила израде, и упркос знатних оштећења, учврстила нас је у уверењу да је аутор ових слика на кутији Алексије Лазовић. Штавише, оне сликане композиције које су сразмерно добро очуване показују да је ова кутија била ремек-дело овог, иначе веома плодног, сликара.

Према стилу просуђујући, сликана представа која украшава кутију Д-31 несумњиво је рад његовог оца попа Симеона Лазовића, с којим је остварио многа ликовна дела у Дечанима.

Каталог

ЛИТУРГИЈСКИ НАЛОЊ

Од тамнијеі и светлијеі орахової дрвета, са интарзијом од кости. Рађен техником резања, токарења, мушарабије и коштане интарзије. Пресвлака кожна.
Виша страна 141×46 ст, нижа страна 127×37 ст.
Херцеіовачка радионица, крај XVI или почетак XVII века.
Сиінатура Д-5.

Вертикалне и хоризонталне пречке налоња украшене су једним истим мотивом — низовима шестокраких коштаних звезда, између два низа коштаних ромбова. Између пречки са дуже стране су четири низа токарених коштаних балустара, између којих су постављена шира поља мушарабије. Са ниже стране је исто, само што је изостављен горњи низ коштане балустраде. Нодус на средишној токареној пречки налоња, као и на завршецима рукуница, декорисан је мотивом шесторолисне розете формиране од коштаних троуглова.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

В. Хан, *Интарзија на подручју Пећке патријаршије XVI—XVIII века*, Нови сад, 1966, сл. 22, стр. 57—58.

ЛИТУРГИЈСКИ НАЛОЊ

Од тамнијеі и светлијеі орахової дрвета и кости. Рађен је техником резања, токарења, мушарабије, интарзије и дамаскинирања. Пресвлака кожна.
Виша страна 150×60 ст, нижа страна 128×60 ст.
Херцеіовачка радионица, крај XVI или почетак XVII века.
Сиінатура Д-6.

Вертикалне и хоризонталне пречке налоња украшене су истоветним мотивом — низовима шестокраких коштаних звезда између два низа коштаних ромбова. Између пречки и са дуже стране су четири низа токарених коштаних балустара, између којих су постављена шира поља мушарабије. С ниже стране је истоветна композиција елемената, само што је изостављен горњи низ балустраде. Средишна токарена пречка је сложенија и лепше декорисана од претходне. На сваком ромбичном пољу њеног нодуса је шестокрака звезда у шестоуглу дамаскинирана сребрном жицом, а њени токарени делови су декорисани низовима коштаних ромбова.

Напомена: налоњ је оштећен, црвоточан и грубо крпљен.

БИБЛИОГРАФИЈА:

В. Хан, *Интарзија на подручју Пећке патријаршије*, 57—58, сл. 23—24.

ЛИТУРГИЈСКИ НАЛОЊ

Од тамнијеі и светлијеі орахової дрвета и кости, рађен техником резања, токарења, мушарабије, интарзије. Пресвлака је кожна.
Виша страна 146,5×46 ст, нижа страна 131×38 ст.
Херцеіовачка радионица, крај XVI или почетак XVII века.
Сиінатура Д-22.

Вертикалне и хоризонталне пречке налоња украшене су истоветним мотивом: низовима шестокраких коштаних звезда између два низа ромбова од светлијег дрвета. На дужој страни, доња површина налоња декорисана је на исти начин као претходне — два низа коштаних балустрада између којих је шире поље мушарабије. Горње поље је различито. Његова композиција се састоји од дрвене токарене балустраде и појаса мушарабија. Ужа страна је декорисана по истом принципу, само што се на њеном горњем делу не налази дрвена балустрада, већ само поље са мушарабијом. Ромбично резани модуси на средишњој пречки и рукуницама украшени су шестокраким розетама.

Напомена: местимично недостају делови балустрада, нодуси на рукуницама са ниже стране су накнадно додати.

БИБЛИОГРАФИЈА:

В. Хан, *Интарзија на подручју Пећке патријаршије*, 57—58.

ШЕСТОУГАОНИ СТОЧИЋ (ПРОСКИНИТАР, ТЕТРАПОД)

Од тамног и светлијег орахового дрвета и кости, рађен техником резања, токарења, мушарабије и интарзије, 86×53,5×26 ст.
Мајстор Антоније (?), почетак XVII века.
Сигнатура Д-20.

У облику је шестостраног сточића с пуним странама, од којих се пет страна састоји од по четири даске украшене ромбом, окруженим са четири шестокраке звездице изведене у коштаној интарзији. Између ових површина су по два реда коштаних и дрвених токарених стубића и по једно широко поље мушарабије. Шест ногу за које су странице причвршћене украшено је низовима ромбичног орнамента у коштаној интарзији. Шеста страница нема мушарабије, већ отвор, који је шири на рачун горње и доње даске и који је служио за одлагање ствари. Горња плоча сточића украшена је са седам розета састављених од коштаних троуглића, док је на средини четворокраки крст на степенастом постољу са справама за мучење — копљем и трском са сунђером. Између кракова су крсна слова: іс хс ни ка а испод постоља сигла М. Л. Р. Б — Исус Христос побеђује, Место лобноје (Голгота) рај бист.

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

В. Хан, *Интарзија на подручју Пећке патријаршије*, 58, сл. 25—26.

МАЛИ ДРВЕНИ ЋИВОТ ЗА МОШТИ

Интарзија у ораховом дрвету, капак који прекрива мошти је од сребрне легуре, 24×15,5×7 ст.
Српска радионица, крај XVII или почетак XVIII века, капак из 1849. год.
Сигнатура Д-10.

Горња површина поклопца је украшена са две крупне звездасте розете са осам кракова, формиране од седефних троуглова с круговима у средини. Између њих су кружићи од седефа, а унаоколо фриз од двоструких троуглова. На предњој бочној страни су три звездасте розете и десет кружића. Остале бочне стране решене су у облику седефних кругова оперважених низом кружића. На унутрашњој страни поклопца су три мотива као горе са 17 седефних ромбова од којих су два нестала.

Капак од сребра је са пет отвора; средњи је у облику крста, остали овални. Остала површина је декорисана мотивима руже, лале и грана са листовима. Испод крстастог отвора причвршћен је крстић на коме је распети Христос на крсту са сигнатуром інві. На полеђини је мртви Христос, изнад њега голуб — св. Дух, у десном краку је лик анђела у профилу. Леви крак је оштећен. На металном капку изгравиран је текст: с(вѧ)тыи Геѡргиѧ крато(в)ски 1849 деча(н)ски, што ће рећи да се у овом ћивоту чувају мошти св. Георгија Кратовца.

Седефне плочице су по ивицама зупчасте. Сви крупнији комади били су прикуцани по средини ексерима, од којих су негде сачуване грануласте главе, а понегде је остала само рупа, што указује на њихово касније датовање.

Напомена: седефне плочице на више места су испале.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 21, сл. 26.

КРСТ СТАРЦА НЕСТОРА

Резан и сликан у тисовом дрвету, 210×136×12 ст, (без постоља), с постољем је висок 250 ст.
Израдио га свештеноинок Никодим 1564—1565. године.
Сигнатура Д-1.

У тростепено дрвено постоље усађен је крст правоугаоних и равнозавршених кракова, на чијој су предњој страни, техником дубореза и бојења, изведени следећи текстови: інві а около: ѡт небесь (сь)нидѡх. Они ме не прїеше на крстѣ м(е) пригвоздише у доњем краку: въса, у левом: ісъ, у десном: хсь.

На подужним крацима: + крстъ хранитель] всеи вьселѣнѣи вѣр]ным. Крсть красота црь]ковна. Крсть царемь] дръжава. Крсть вѣрным] оутврждение. Крсть] агг(е)лѡмь слава] Крсть бѣсом ꙗзва ∴] Написа се си свѣти] и б(о)жст(ве)ниа крсть вь лѣто] зог (1564—1565) повѣлѣніемъ] старца Нестора съ бра]тиами Б(ог)ъ да их прости] вь днь сѹдніи аминъ.

На попречним крацима, у три дуга континуирана низа: Се здѣ х(ристо)съ прѣдстоитъ и запрѣщает тебѣ Г(оспод)ь діаволѣ и всеи твоей силѣ да не имаши ѡбласти на свѣтеї] обителы сеи. ѹбои се Б(о)га сѣдѣщаго на херѹвімѣх егоже трѣпѣщѹт агг(е)лы и архагг(е)лы, прѣстѡли и господствїа] начела власты силы а многоочитиа херѹвими и шестокрилатиа серафими х(рист)а Б(ог)а нашѣго емѹ же слава съ ѡцем и с(ве)тым дѹхомъ. Основа на којој су слова изрезана обојена је наизменично црвеном и плавом темпером, у редовима, док су између њих светложуте траке међупростора, на којима су надредни знаци и скраћенице. Сама испупчена слова су такође бојена наизменично — 5 слова црвено, 5 жуто, 5 плаво.

Полеђина крста је плошна, без дубореза. Цела њена композиција исликана је цинобером, умбром, зеленом, светложутом и тамноплавом бојом на основу цртежа изведеног црним. У краковима крста, преко зелених квадратних поља на светложутим круговима, цинобером су исписана крсна слова ісѵ хрс ц(а)ръ сла(ве). По средини, као оса целог крста, постављена је плава трака са попречном пречагом, док је преко сваког попречног крака стављена по једна вертикална пречага.

Преко ње је изведена везана преплетна орнаментика у континуираном низу, исцртана умбром и обојена цинобером. На пресеку кракова је круг — трнов венац, а лево и десно од њега, излазећи из орнаментисаног постамента, пружају се с леве стране копље, а с десне расцветала грана са спужвом натакнутом на врху. Основа крста је цинобер.

Дуж свих кракова, и са једне и са друге стране, у вертикалним или хоризонталним низовима, распоређена су крсна слова исписана цинобером:

ѥѡ дч кх — Јелена обрете дрво честнаго крста Христова

сх пр в — Свет Христов просвештајет всех

рррр — Рече се, роди се, радост роду

сссс — Спас сдела сен Сатање

пппп — Поју, почитају, поклањају се подножију

хххх — Хоругва Христова христијаном хвала

цццц — Царски цвет цркви цавтет

кккк — Крст крепост Константину к вере

вввв — Верујуштим в него велије веселије

бббб — Биљег божји бијет беси

нннн — Невидими, непостижими, неизглаголами, неизчезни

дддд — Добро дрво дијаволу досада

ччччч — Часна чест частним человјеком

Постамент крста изведен је стилизованом лозицом са палметама, испод које је срцолико обликована трака са записом мајстора: сѣн крстъ писа грѣшни Никодимъ с(ве)щенонинокъ рабъ ісу(су) х(рист)у.

Напомена: потамнео, црвоточан.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Г. Ј. Јуришић, *Дечански ирвенац*, 26—27; М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије III*, 85—86; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 8; В. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, Београд 1950, 87; Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи I*, 646; С. Јастребов, *Стара Србија и Албанија*, Споменик СКА XLI, Београд, 1904, 23—24; Исти, *Манастир Дечани*, Братство, XII—XIII, Београд 1908, 166—167; Л. Нинковић, *Српска лавра Високи Дечани*, Пећ 1923, 43; Исти, *Братство лавре Високих Дечана*, Пећ 1927, 25—26; Д. Медаковић, *Графика српских штампаних књига XV—XVII века*, Београд 1958, 127; Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца*, Смедерево 1965, 204; М. Шакота, *О једној мало познатој дечанској старини, Крст старца Нестора*, Саопштења XIV, Београд 1982, 51—61.

СЕДМОУГАОНИ СТОЧИЋ

Од букової дрвета с интарзијом од трешњевої дрвета, рађен техником резања, интарзије, токарења, бојења, 90×62 ст; после реставрације: 118×65, ширина страна 28×30 ст.
Крај XIV — почетак XV века.
Синатура Д-9.

Седам токарених стубића са прстенастим и јабучастим проширењима, који су углављени у углове горњег и доњег дела стубова, и три нешто дебља стубића у снопу са сличним токареним проширењима, делимично обојени циноберцрвеном и жутом бојом, носе масиван горњи део стола, који се састоји од седам површина састављених од по две правоугаоне даске декорисане интарзијом од светлијег дрвета у облику везаних положених ромбова, које раздваја ред токарених балустара којих такође има седам на свакој страни. Углови су решени са два канелирана паралелопипеда и токареним стубићем дебелим отприлике као централна три. Сама седмоугла површина плоче сточића оперважена је низом астрагала изрезаних у дрвету. Исти такав фриз налази се и уз доњу ивицу овог горњег дела стола. Доњи део стола, испод његових ногу-стубића, данас је рестаурисан и изгледа као и горњи део стола, са две правоугаоне даске декорисане ромбовима, а између њих је балустрада са по седам балустара на свакој од седам страна. Његово затечено стање се састојало само од једног реда сачињеног од седам дасака са интарзираним ромбовима и фризом астрагала уз горњу ивицу. Данас се сточић ослања на седам ножица у облику канелираних паралелопипеда.

Напомена: рестаурација сточића изведена је у Народном музеју у Београду.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Шакота, *Ризница манастира у Србији*, 23, сл. 25; М. Ћоровић - Љубинковић — М. Татић-Ђурић — Д. Милошевић, *Средњовековна уметност у Србији*, 77, кат. 98; Исте, *Antica arte serba*, кат, 97, п. 57; В. Хан, *Средњовековни примерак намештаја из манастира Дечана*, Зборник Музеја примењених уметности XIV, Београд 1970, 31—41; М. Ћоровић-Љубинковић, *Дрво*, Историја примењених уметности код Срба I, сл. 8, стр. 201; Д. Милошевић, *Средњовековна уметност у Србији*, кат. 108, стр. 77.

ШЕСТОУГАОНИ СТОЧИЋ

Израђен у дрвету, техником токарења и резања, 79×63 ст, ширина стране 24 ст.
XVII—XVIII век.
Синатура Д-21.

У облику је шестостраног сточића са равном површином горње плоче. Свих шест страница је једнако обрађено: два реда токарених стубића и једно поље мушарабије, међусобно одвојени равним даскама. На једној од страна је горња балустрада са дашчицама и пољем мушарабије са одговарајућим дашчицама причвршћена као вратанца. Сточић је био бојен.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ЦРКВЕНО СЕДИШТЕ (СТО)

Рађено техником токарења и резања у дрвету.
Задња страна 153×68 ст, бочне стране 130×48 ст.
XVII—XVIII век.
Синатура Д-11.

У облику је престола са лучним завршетком леђног наслона. Бочне странице завршавају се равно. Сто је компонован од равних дашчица и редова токарених балустрада. На бочним странама су два низа веома високих и доста витких стубића, а на леђном наслону је поред та два реда још један са сасвим ниским токареним стубићима. Завршеци леђног и бочних наслона крунисани су са четири једнака токарена стубића. На полеђини је угребан запис: знати се кад доходи проигѹменъ Григори стѹденички — Захарие, а изнад записа исцртана су шестаром три круга и у њима орнамент.

Напомена: седиште недостаје, црвоточно.
Није публиковано.

ЦРКВЕНО СЕДИШТЕ (СТО)
КАЛИНИКА ДЕЧАНЦА

Рађено техником токарења, мушарабије и резања у дрвету. Задња страна 160×64 ст, бочне стране 122×54 ст.
Крај XVI — почетак XVII века.
Сигнатура Д-12.

У облику је престола са кружним завршетком леђног наслона у који су били зракасто постављени токарени украси са лопастим завршецима, од којих су се сачувала само два. Бочне странице се завршавају равно. Сто је компонован од редова равних дашчица, низова балустара и појаса са мушарабијом. На леђном наслону је горе ред стубића, у средини мушарабија, доле опет ред стубића. На бочним странама је поље мушарабије, а испод њега, одвојен даском, ред токарених стубића. Завршеци леђног и бочних наслона крунисани су токареним луковичастим куглама, од којих једна на левом бочном наслону недостаје. На полеђини је изгравиран запис: Столъ Каленика де(ч)анца 1829.

Напомена: црвоточно, недостају већи делови мушарабије.
Није публиковано.

ЦРКВЕНО СЕДИШТЕ (СТО)

Рађено техником токарења и резања у дрвету. Задња страна 147×69 ст, бочне стране 120×47 ст.
XVII—XVIII век.
Сигнатура Д-13.

У облику је престола са лучно завршеним леђним наслоном. Бочне странице завршавају се равно. Сто је компонован од равних дашчица и редова токарених балустрада. На бочним странама су 2 низа високих и доста витких балустара, а на леђном наслону је поред та два реда, још један са ниским токареним стубићима. Завршеци леђног и бочног наслона крунисани су са четири једнака токарена стубића. Припада истој серији намештаја као Д-11.

Напомена: оштећено, црвоточно, недостају делови балустраде.
Није публиковано.

ЧЕТИРИ ВЕЗАНА ЦРКВЕНА СЕДИШТА (СТОЛА)

Рађена техником токарења, мушарабије и резања у дрвету. Задња страна 164×238 ст, бочне стране 130×52 ст.
XVI—XVII век.
Сигнатура Д-14.

Сва четири седишта су једнака, али везана заједничким бочним странама. У облику су престола са лучним завршецима леђних наслона у које су били зракасто постављени токарени украси са лопастим завршецима, од којих је сачувано само неколико комада. Бочне странице завршавају се равно. Столови су компоновани од редова дасака, низова балустара и појаса мушарабије. На леђном наслону је горе ред балустара, у средини поље мушарабије, доле изнад седишта ред балустара. На бочним странама је мушарабија, а испод ње, одвојен даском, ред токарених стубића. Завршеци леђног и бочних наслона крунисани су токареним луковичастим куглама, од којих су неке оштећене. Припадају истој серији као Д-12.

Напомена: столови су нападнути црвоточином, недостају токарени украси око леђног наслона.
Нису публиковани.

ТРИ ВЕЗАНА ЦРКВЕНА СЕДИШТА (СТОЛА)

Рађено у техници токарења, резања, мушарабије у дрвету. Задња страна 158×192 ст, бочне стране 122×53 ст.
Крај XVI — почетак XVII века.
Сигнатура Д-19.

Сва три седишта су једнака, али везана заједничким бочним странама. У облику су престола са лучним завршецима леђних наслона у које су били постављени токарени украси с лопастим завршецима, од којих се једва понеки сачувао. Бочне странице завршавају се равно. Столови су компоновани од редова даске, низова балустрада и поља са мушарабијом. На леђном наслону је горе ред балустара, у средини поље мушарабије, доле, изнад седишта, опет ред балустара. На бочним странама је мушарабија, а испод ње, одвојен даском, ред токарених стубића. Завршеци леђног и бочних наслона крунисани су токареним луковичастим куглама, од којих су неке оштећене. Припадају истој серији намештаја, као Д-11 и Д-14.

Напомена: седишта су нападнута црвоточином, оштећена. Једно седиште је без даске за седење. Мушарабија је добрим делом пропала.
Нису публикована.

ТРИ ВЕЗАНА ЦРКВЕНА СЕДИШТА (СТОЛА)

Рађена техником токарења, мушарабије и резања у дрвету. Задња страна 161×208 ст, бочне стране 121×52 ст.
XVI—XVII век.
Сигнатура Д-18.

Нису једнаке величине, средње је уже, а два крајња су шира. Везана су тако што су им бочне стране заједничке. У облику су престола, са лучним завршецима леђних наслона у које су били зракасто постављени токарени украси, који су се делимично очували на средњем и десном столу. Бочне странице завршавају се равно. Столови су компоновани од редова дасака, низова балустрада и поља са мушарабијом. На леђном наслону је горе ред балустара, у средини поље мушарабије, доле изнад седишта опет ред балустара. На бочним странама је мушарабија, а испод ње, одвојен даском ред токарених стубића. Завршеци леђног и бочних наслона крунисани су токареним луковичастим куглама, од којих су неке оштећене. Припада истој серији намештаја као Д-11, Д-14 и Д-19.

Напомена: лево седиште је тешко оштећено, недостаје лучни део леђног наслона и читаво поље мушарабије на леђном наслону. Оштећен је и лучни део десног седишта. Делови мушарабије и балустрада такође су пропали.
Нису публикована.

ЦРКВЕНИ СТО (СЕДИШТЕ) ЈЕРОМОНАХА КАЛИНИКА

Рађен техником токарења, мушарабије и резања у дрвету. Задња страна 147×61 ст, бочне стране 124×50 ст.
Крај XVI — почетак XVII века.
Сигнатура Д-7.

У облику широког престола, са леђним наслоном који се завршавао лучно, али је тај део отцепљен па је сада раван. Бочне стране су такође равне. Компонован је од редова дасака, низова балустара и поља мушарабије. На леђном наслону је у горњем делу ред балустрада, у средини поље мушарабије, а испод њега, одвојен даском, низ токарених стубића. На бочним странама је такође мушарабија, а испод ње, одвојен даском, ред стубића. Завршеци леђног и бочних наслона крунисани су токареним куглама, делимично оштећеним. На дасци је угребано: Сеи столъ ермонаха Калиника 18... Овај сто припада истој серији намештаја као и Д-11, Д-14, Д-19 и Д-18.

Напомена: црвоточан, грубо поправљен.
Није публикован.

ЦРКВЕНИ СТО (СЕДИШТЕ)

Рађен техником токарења, мушарабије и резања у дрвету. Задња страна 162×75 ст, бочне стране 129×51 ст.
Крај XVI — почетак XVII века.
Сигнатура Д-17.

У облику широког престола са леђним наслоном који се завршава полулучно. У њега су били зракасто постављени токарени украси, који делимично недостају. Бочне стране се равно завршавају. Компонован је од редова дасака, низова балустрада и поља мушарабије. На леђном наслону је у горњем делу ред токарених стубића, затим поље са мушарабијом, и доле, изнад седишта, опет ред стубића. Бочне стране, за разлику од осталих примерака ове врсте, уместо поља са мушарабијом имају ред веома високих балустара, а испод њега низ нижих токарених стубића. Завршеци леђних и бочних наслона крунисани су токареним луковичастим куглама, делимично оштећеним. Припада типу намештаја као Д-11, Д-14, Д-19, Д-18 и Д-7, у варијанти — уместо мушарабије на бочним странама је ред високих токарених стубића.

Напомена: накнадно је био премазан плавом масном бојом, црвоточан, недостају му делови балустра.
Није публикован.

ЦРКВЕНИ СТО (СЕДИШТЕ)

Рађен у техници токарења, мушарабије и резања у дрвету. Задња страна 180×84,5 ст, бочне стране 137×65 ст.
Крај XVI — почетак XVII века.
Сигнатура Д-8.

У облику је престола са леђним наслоном који има јасно изражен двоструки полукружни завршетак, у који су били зракасто постављени токарени украси у два низа. Систем декорације је исти као и код претходних. Бочне странице су равно завршене. Сама декорација се састоји из низова токарених стубића и поља са мушарабијом. На леђном наслону је горе ред стубића, у средини поље са мушарабијом, а доле такође ред стубића. Лево и десно на бочним странама су по поље са мушарабијом, а испод њега ред балустара. На завршецима леђног и бочних наслона су стубићи с јабучастим завршецима. На бочној страни је угребан текст из прве половине XIX века, који гласи:

да с(е) зна кад пору
чиша ва ц(рь)к(в) да дођу къ
светоме кралу на покло
нение и ту сьготовисмо
що могосмо рибице и гибанице
и винца и ракице и тѹи не беше...

Представља варијанту групе намештаја у коју спадају Д-11, Д-14, Д-19, Д-18, Д-7 и Д-17, са различитим завршетком леђног наслона и токареним украсима на завршецима страница.

Напомена: рестаурисан у Народном музеју у Београду.
Није публикован.

ЦРКВЕНИ (ИГУМАНСКИ ?) СТО

Резан и дуборезбарен у дрвету. Задња страна 172×80 ст, бочне стране 149×63 ст.
XIX век.
Сигнатура Д-15.

Састављен је од пуног дрвета, у облику је престола са леђним наслоном полулучно засведеним, који је такође имао зракасто распоређене украсе. Наслони за руке на бочним странама су лучно извијени и завршавају се плитко резаним розетама. Цео престо је дуж ивица оперважен фризом плитко резане лозе са кружним цветовима, која излази из стилизованих ваза. Сав украс, укључујући и розете на бочним наслонима, плитко је резан. Представља рустичну имитацију првобитног игуманског стола Д-16.

Напомена: накнадно обојен плавом уљаном бојом. Црвоточан, недостају му токарени украси на горњем делу наслона. Услед црвоточности отпао је већи део даске са десне бочне стране престола.
Није публикован.

ИГУМАНСКИ СТО

Од дрвета, израђен техником резања, урезивања, копања. Задња страна 187×48 ст, бочне стране 135×48 ст.
Око 1330. године.
Сигнатура Д-16.

У облику је престола, од пуног дрвета обликованог резањем, урезивањем и копањем. Полеђина је од пуне равне даске, сада зарубљена па се завршава равно, али је очигледно још у XIX веку имала лучни завршетак, што се види по невештој копији овог стола насталој у то време (Д-15). Бочне стране су, под утицајем краљевског престола од мермера који је служио као узор за његову израду, решене такође у пуном дрвету, са широком профилисаном бордуром, конкавно ископаном, која прати његове ивице уз кружне, богато декорисане розете на завршецима страна, које су повезане лучно извијеним наслонима за руке. За разлику од ка-

меног краљевског престола, бочне странице нису сасвим једноставно решене, већ су касетиране тако што се са сваке бочне стране налазе две касете одвојене међу собом истим широким резаним и урезиваним профилом и посебним квадратним рамом, решаваним у три плана — најдубље је само дно касете, затим долази први узан оквир, па профилисани конкавни са две урезане линије дуж ивица, чиме се постиже утисак двоструког перваза. На левој страни стола, која је гледала у поље, у средини је изрезана розета формирана од цвета са 18 латица, који стоји у спиралном оквиру са две омче на осмицу. На левој страни стола, која је очигледно била прислоњена уз пиластар, нема овакве нити сличне розете, а по средини горње касете је удубљење које је представљало место за неку греду. Необрађени завршетак десне бочне странице у горњем делу бочног наслона, док је у доњем делу израђена цветна розета, сведочи да је овај сто само делимично био заклоњен пиластром. Главни украс престола представљају три розете на бочним странама. Две од њих су веома сличне розети на средини бочних касета и састоје се од цветова са великим бројем латица. Она на горњем делу левог бочног наслона има 22 латице, а она, иначе оштећена, на доњем делу десног наслона за руке има 24 латице. Најлепша и најкарактеристичнија од њих је розета на доњем делу десног бочног наслона. Она је такође кружна, али уместо цвета има кружни преплетени орнаменат централног типа, формиран од једночлане равне траке која се преплиће и помоћу омчи и чворова формира звездасти мотив постављен у круг настао од бескрајне траке. Сто је технички доста грубо изведен, највише техником копања, чији се трагови јасно уочавају, нарочито на равним површинама касета. Сачувани су остаци светложуте боје на первазу бочних страна, што сведочи да је био бојен.

Напомена: престо је у новије време накнадно био обојен плавом масном бојом, која је скинута 1981. године приликом његове конзервације у Народном музеју у Београду.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Г. Ј. Јуришић, *Дечански крвенац*, 29; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 103—104, сл. 97; III, табле, т. 14, 9—13; В. Хан, *Дуборез Србије, Македоније и суседних земаља у светлу орнаментике моравске школе*, Моравска школа и њено доба, Београд 1972, 327—328, сл. 14—15; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 22—23, сл. 23—24; В. Хан, *Профани намјештај на нашој средњовјековној фресци*, Зборник Музеја примењених уметности I, Београд 1955, 40; Иста, *Tendences gothiques dans les arts mineurs de la Serbie medievale*, Actes du XIVe Congrès international des ètudes byzantines, Bucarest 1976, 330, fig. 8; X.

ЊИВОТ (САРКОФАГ) СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ (I)

Рађен техником резања, урезивања, копања, ажурирања у дрвету. Бојење преко танког слоја штука, а боје су: цинобер, лимун жута, зелена у више нијанси, тамноплава и злато. Има токарене ноге, вероватно првобитне. 193×63×43 cm.
1339—1343. год.
Сигнатура Д-2.

Њивот је у облику правоугаоног ковчега са поклопцем на две воде закошеним троугластим сегментима на бочним странама. Задња и лева бочна страна ковчега су необрађене, јер је њивот био тако постављен да оне нису биле приступачне посматрачу. Све остале стране тј. предња и десна бочна од сандука и све четири странице поклопца, обрађене су дуборезном техником и техником ажурирања, а затим живо бојене. Декорација саркофага изрезана је у самом дрвету од којег је начињен, сем три највећа централна паноа на предњој страни, који су израђени посебно техником ажурирања и накнадно убачени у припремљена лежишта обложена кожом. Цела декорација њивота састоји се од правоугаоних и троугаоних дуборезбарених паноа неједнаке величине, са мотивима централног типа компонованим од испреплетене двочлане траке са листићима, цветовима и пупољцима. На једном од њих, средишном, са предње стране, око преплетног мотива налазе се четири животиње — лавица и лав и два пантера, чији се репови укрштају чинећи орнамент. На десном паноу са предње стране у средини је пантер у повијеном положају, док су око њега преплетни мотиви. Остали мотиви на предњој страни, као и они с предње стране поклопца, у основи представљају један те исти мотив увијене волутасте лозе која се завршава палметом или цветом у облику палмете у разним варијантама, а највише два или четири таква мотива на одвојеном пољу, који се међусобно пресецају. Иако, дакле, међу собом веома слични, ови мотиви се нигде дословно не понављају, чиме је мајстор показао своју завидну инвенцију. Оваквим компоновањем орнаменталних мотива с наглашеном ритмиком ужих и ширих паноа који се наизменично смењују и са слободном варијацијом истоврсног мотива, остварен је изузетан међусобни склад, а тиме и општа ликовна хармонија целог предмета.

На десној бочној страни, на централном паноу, налази се кружна розета од двочлане траке са шестокраком звездом у кругу, док су лево и десно уска поља с мотивом увијене лозе са палметама. Од истог мотива састоји се и шара троугластог сегмента изнад њега на поклопцу. На задњој страни поклопца је један дугуљаст мотив од пет волутастих орнамената са цветовима у облику палмете, док су у угловима троугаони сегменти са лозом и цветовима.

Цео саркофаг је бојен. На жутој или црвеној основи издваја се резани мотив са златним, зеленим или црвеним тракама и разнобојним цветовима, од којих су неки шрафирани белом бојом. Пет животиња је такође било обојено црвеном или зеленом бојом. Техника резања је различита, од сасвим плошног и равног резања цветова и пантера на десном предњем паноу, преко заобљених форми лавова и пантера на средишњем паноу, до испупчених цветова шрафираних белом бојом и, нарочито, цвета са предње стране ковчега, између два паноа са животињама, који је рађен у више планова, попут клесане камене скулптуре Дечана. Саркофаг је имао оплату од сребрног лима са искуцаваним орнаментима. Од ње су сачувани сасвим незнатни фрагменти, затим ексери и рупе од ексера, највише на оквирима паноа.

Њивот стоји на ногарима са четири токарене ноге које се међу собом разликују у детаљима и за које би се могло рећи да су првобитне, односно настале истовремено с њим.

Напомена: њивот је конзервиран у Народном музеју у Београду.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Живот краља Стефана Дечанског од Григорија Цамблака, Старе српске биографије XV и XVII века, СКЗ 265, Београд

1936, 31—32; A. Baschmakoff, *A travèrs le Montenegro et le pays des Guèges*, St. Petersbourg 1911, 85; Т. Вукановић, *О култу Стефана Дечанског у Метохији*, Хришћанско дело, Скопље 1937, 378; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 105—106, т. LXXI/2; В. Хан, *Профани намјештај на нашој средњовјековној фресци*, 15; М. Ђоровић-Љубинковић, *Средњовековни дуборез у источним областима Југославије*, Београд 1965, 55—58, т. XI, XII; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 22, сл. 17—22; Б. Радојковић, *Односи и везе старе српске белеристике и умјетничких заната*, Зборник Музеја примењених уметности 9—10, Београд 1966, 20, сл. 12; Б. Радојковић, *Примењена умјетност код Срба у средњем веку*, Српска православна црква 1219. до 1969, Београд 1969, 113, сл. 3; В. Хан, *Дуборез Србије, Македоније и суседних земаља у свјетлу орнаментике моравске школе*, 326, сл. 9, 12; Б. Радојковић, *Примењена умјетност моравске Србије*, Моравска школа и њено доба, Београд 1972, 202, сл. 10 и 14; Иста, *Метал средњовековни*, Историја примењених уметности код Срба I, 79—80; М. Ђоровић-Љубинковић, *Дрво*, Историја примењених уметности код Срба I, 201—202, сл. 9—10; В. Радојковић, *Српско златарство XVI и XVII века*, сл. 32—34; Ј. Максимовић, *Моравска скулптура*, Моравска школа и њено доба, 185, 187, сл. 19; Иста, *Српска средњовековна скулптура*, Нови Сад 1971, 152, сл. 276, 277; Г. Томић, *Једна варијанта у оквиру моравске школе*, Моравска школа и њено доба, 255; В. Хан, *Средњовековни примерак намештаја из манастира Дечана*, 36; *Средњовековна умјетност у Србији*, 30, кат. 107 на стр. 77; Д. Милошевић, *Умјетност у средњовековној Србији*, кат. 137 на стр. 47—48; Иста, *L'art dans la Serbie medièvale du XIIe au XVIIe siècle*, Museum, vol XXXII, No 2, Paris 1981, 66.

ЊИВОТ (САРКОФАГ) СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ (II)

Дуборезбарен, бојен и сликан, 197 × 72 × 57 × 95 ст.
Мајстор Димитрије из Гаре (?), 1836—1848. год., сликао га зограф Анастас (?), 1848. год.
Сигнатура Д-4.

Њивот је у облику саркофага чија горња страна служи као поклопац. Његове ноге ослањају се на извајану греду на којој са сваке бочне стране лежи по један лав са овчијом главом међу шапама. Цела површина ћивота је од пуног дрвета и обложена је густо преплетеном мрежом дубореза са биљним, цветним, антропоморфним и териоморфним мотивима. Задња страна саркофага је необрађена. С предње стране у средини у картушу је сликана композиција смрти Стефана Дечанског сигнирана: ѹдавленіе с(вѧ)томѹ стефанѹ краль дечанском. Лево и десно у волутама је у два дуборезбарена дела извајана композиција битке на Велбужду. На поклопцу саркофага налазе се у посебним оквирима сликане композиције са следећим мотивима: Ослепљење Стефана Дечанског — ѡслепленіе ѡчим(а) с(вѧ)таго — затим Стефан Дечански на престолу и Смрт Стефана Дечанског — ѹспѣніе с(вѧ)томѹ стефанѹ — а затим св. краљ Милутин — св. Милѹтин краль серски. Около су 33 допојасне фигурице светитеља, међу којима су и српски светитељи.

С унутрашње стране поклопца насликана је целом дужином сцена Успења и Опела Стефана Дечанског. Композиција је уоквирена с леве и десне стране стојећим анђелима, са горње стране је Христос у облацима са по четири анђела са сваке стране. Ове композиције настале су под видним утицајем иконе са истом темом у Дечанима. Она има изразито издужену композицију, која је појачана одвајањем фриза Христа са анђелима са стране и горе и додавањем поља са натписом на доњој страни. У средини је одар са лежећим владаром који има круну на глави. Чело главе му стоје архиепископи Данило и Сава III, а код ногу Арсеније и патријарх Јефрем. Иза одра су „чрнци", један од њих држи отворену књигу са текстом: ѧко ти еси воскресеніе. Иза архиепископа са обе стране су ђакони са кадионицама, а затим несигнирана световна лица, гологлава, обучена у ћурдије. Сви држе свеће у рукама, што говори да је овде насликано Опело. Изнад њих су војници са шлемовима, а затим су насликане зграде. У средини, тачно испод Христа, а свакако с њим у вези, је мандорла с душом умрлог, коју носе два анђела.

Композиције су сликане на начин јужњачких зографа, ретардираним стилом и превише живим бојама са употребом злата. Боје су црвена, плава, жута, окер, оранж, мрка. На белој основи у доњем делу, дуж целе композиције исписан је натпис црном и црвеном бојом: + помѧни г(о)с(по)ди ктитори и приложници свѧтомѹ кивотѹ мѹченическомѹ семѹ; благовѣрни господарь Ѧлександра(!) Каѧѣорѣевиѣъ кнѧзъ серски; и прѣсвѧщенѣиши] кирь пет(а)ръ митрополитъ белградски: кирь Ѧнѳимъ епископъ Ненополски: и братиѧ: с(вѧтаго): ѡбителѧ сего архимандритъ: х(аци): Григорїа и епитропи їеромонаси Ѧнѳимъ икономь Ѧгаѳангел ексархъ] Серафимъ скевофилакс: Ѧнастасъ зѡграфъ игѹменъ Мѡусеа ѡт Басовиѣъ: и прочи братиа: [їеромонаси Савватиа Самонлъ, Ѧнтѡнїа Ѳеофанъ Мѡусиа Їгнатиа Спѵрїдѡнъ Захарїа Їѡсифъ Ѧрсениа Ѳеофилъ Їсаакиа] Гедеѡнъ Кирилъ Никодимъ Меѳодїа дѧконъ Ѧнанїа: и монаси братиѧ: Митрофанъ, Шимофеа, Мисаилъ Мелетиа миѳстиѧ(!) попъ Живанъ попъ Їѡ(а)нъ Младенъ Мина Еѹкосавъ Милѹтинъ Кишнъ(а) Ѧнтонина Їѡсифъ Ѧче Ѧндреа Живко: ѹсопшихъ при] S..анѹ Рїсто Софкѹ Николѹ Стаменѹ Кицо Ѧнтонина: и прочѣ христиани велики и мали на славѹ божию: Нешо Стефа(н): Столе Сима Савватие монахъ ѡт Патрїаршию
1848: декемврна: 10
Пахомїи.

Дуборез је, судећи по стилу, рад дебарских мајстора, можда мајстора Димитрија, зета познатог копаничара Петра Филиповића из Гаре, док су слике на ћивоту, вероватно, дело зографа Анастаса.

Напомена: дуборезна оплата је отпала на више места; саркофаг је местимично изједен црвоточином.

БИБЛИОГРАФИЈА: Г. Ј. Јуришић, *Дечански првенац*, 33—34; С. Ристић, *Дечански споменици*, 60—61; Сава Дечанац, *Високи Дечани*, Црквени гласник, Лесковац, 1887, 279; М. Ђ. Н., *Старине*, Дабро-босански источник, IV/5, 1889, 77; И. С. Јастребов, *Стара Србија и Албанија*, 22; Исти, *Манастир Дечани*, 162—163; М. С. Милојевић, *Путопис дела старе (праве) Србије*, III, 77; М. Миловановић, *Високи Дечани*, Годишњак СКА XXIII, Београд 1909, 252; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани I*, 17, Т. XX/2; Р. Грујић, *Дворез св. Спаса и св. Богородице у Скопљу*, Гласник Скопског научног друштва 5, Скопље 1929, 198; Т. Вукановић, *О култу Стефана Дечанског у Метохији*, Хришћанско дело, Скопље 1937, 378; Л. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца*, Смедерево 1965, 279; Исти, *Коришћење култа Стефана Дечанског у XIX веку у политичке сврхе*, Неки споменици културе III, Смедерево 1964, 8, сл. 19 на 87. стр.; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, 22; М. Целебић, *Архивска грађа за историју Народног музеја*, Београд 1969, 226—227.

ДУБОРЕЗНИ ЊИВОТ (САРКОФАГ)

Намењен моштима св. Јелене

Дуборезбарен, незавршен, необојен, 155 × 70 × 53 × 94 ст.
Мајстор Димитрије из Гаре (?), око 1848. год.
Сигнатура Д-3.

Њивот је у облику саркофага чија горња страна служи као поклопац. Његове ноге ослањају се на греде обликоване као змајске главе на којима са сваке стране лежи по један лав са овчијом главом међу шапама. Цела површина ћивота је од пуног дрвета и обложена је густо

преплетеном мрежом дубореза са биљно-цветним, животињским и људским фигуралним мотивима.

Задња страна саркофага је необрађена. Са предње стране у средини је картуш изведен дуборезом са празном површином намењеном за слику. Лево и десно од њега је дуборезна композиција цар Константин и царица Јелена. На левој бочној страни је Христос на престолу са анђелима, а на десној бочној страни св. Георгије и три мајстора дуборесца, који обрађују једну греду. Површина поклопца има 28 неосликаних медаљона, где је требало да се поставе композиције. Око фигуралних представа и сада празних медаљона је густо испреплетена мрежа биљне лозе с лишћем, ружама и другим цветовима, затим виновом лозом и акантовим лишћем. Дуборез је, по стилу судећи, рад истог мајстора, Димитрија, као и ћивот Стефана Дечанског. Према Леонтију Нинковићу и њега је платио кнез Александар Карађорђевић 1848. године, наменивши га излагању моштију св. Јелене, сестре краља Стефана Дечанског, које се још увек налазе испод каменог саркофага у средини дечанске цркве.

Напомена: ћивот није завршен, тј. није бојен и сликан, иако су биле припремљене површине за сликање. Дуборезна оплата је местимично отпала.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. Миловановић, *Високи Дечани*, 252; Л. Нинковић, *Инвентар спољних културних украса дечанске цркве*, Гласник Српске православне патријаршије, Сремски Карловци 1928, 18, 282.

ЋИВОТ ИЛИ КУТИЈА ЗА ЧУВАЊЕ КРСТА

Даске превучене мрком кожом са утиснутим и позлаћеним печатима, постављен црвеним плишом, 21,5×34,5×8,5 cm.
Дечанска радионица (?), друга деценија XIX века.
Сигнатура Д-24.

Ћивот је у облику положеног орманчића са двокрилним вратима и бравом на предњој страни. Направљен од даске дебеле 2 cm, која је са спољне стране, слично корицама књига, превучена мрком кожом на којој је печатима за украшавање књига изведен украс ћивота. Он се састоји од четири медаљона у облику арабеске, постављена у ромбове.

У два медаљона на левом крилу је мотив Христовог распећа са Богородицом и св. Јованом, а у два, на десном крилу, приказана је Богородица на престолу изнад које је серафим. Између ромбова су утиснути цветни и биљни мотиви. Полеђина кутије је украшена троструким линијама које се секу по дијагонали. Са горње стране кутије, на оба крила, сачувани су делови натписа: сиꙗ кывотъ... (монасти)ра дечан(ск)ога молщѣ... ыта

а при дну кутије: (и)гꙋменнъ... (зах)ариє.

Из садржаја натписа, као и на основу стилских одлика украса и палеографских особина натписа, може се закључити да је ћивот с почетка XIX века, што потврђује и име дечанског игумана Захарије (1811—1819).

Напомена: веома је оштећен, кожа недостаје на многим деловима, грубо крпљен дебелом кожом.
Није публикован.

КУТИЈА ЗА ЧУВАЊЕ КРСТА

Дрво превучено мрком кожом, укуцани бронзани ексери, постављена црвеном свилом, 31×22×5,5 cm.
Дечанска радионица (?), XIX век.
Сигнатура Д-25.

У облику је правоугаоне кутије једноставних облика. С горње стране, дуж ивице, искуцани су бронзани ексери са декоративном полулоптастом главом, помоћу којих је у средини обликован крст. Унутрашњост кутије је тако обрађена да може да чува крст из два дела — крстасти део и стопу са дршком.

Напомена: оштећена, није конзервирана.
Није публикована.

КУТИЈА ЗА ЧУВАЊЕ КРСТА

Дрво превучено црвеном кожом, мрке кожне траке, укуцани бронзани ексери, 34,5×32×8,5 cm.
Дечанска радионица (?), XIX век.
Сигнатура Д-26.

Кутија је у облику квадра. Са горње стране има као украс два крста од кожних трака прикуцаних бронзаним декоративним ексерима. Углови су такође украшени кожним тракама и бронзаним ексерима, као и предња бочна страна са бравицом за закључавање.
Постава није очувана.

Напомена: оштећена, није конзервирана.
Није публикована.

КУТИЈА ЗА ЧУВАЊЕ КРСТА

Дрво превучено мрком кожом, укуцани бронзани ексери, постављена црвеном свилом, 15×28,2×6 cm.
Дечанска радионица (?), XIX век.
Сигнатура Д-27.

У облику је правоугаоне кутије са поклопцем на шибер. Украс се налази на поклопцу и састоји се од крупних бронзаних ексера са полулоптастом главом, који су распоређени тако да чине крст и скупове од по три ексера. Унутрашњост кутије је тако обликована да је очигледно служила за чување крста растављеног на шест делова.

Напомена: оштећена, није конзервирана.
Није публикована.

КУТИЈА ЗА ЧУВАЊЕ КРСТА

Дрво превучено мрком кожом са утиснутим орнаментима.
Вел. 14×27,5×5,8 cm.
Дечанска радионица (?) XIX век.
Сигнатура Д-28.

У облику је правоугаоне кутије с поклопцем који се затвара пређицама. Кожа је украшена помоћу књиговезачких печата, са мотивима без реда растуреним и лоше технички изведеним.

Са унутрашње стране на поклопцу су остаци сликане представе Деизиса изведене на дилетантском нивоу, како је урађен и капак од гвозденог лима са отворима у облику крста. Доњи део кутије са унутрашње стране

је обликован за чување крста. Цела кутија представља изузетно примитивно изведен рад.

Напомена: тешко оштећена.
Није публикована.

КУТИЈА ЗА ЧУВАЊЕ КАЛИНИКОВОГ КРСТА

Резана у ораховом дрвету, са седефном инкрустацијом и бронзаним ексерима, 28×17,5×6 ст.
Друга или трећа деценија XIX века.
Сигнатура Д-29.

У облику је саркофага са профилисаним ивицама. Горњи поклопац је инкрустиран седефом у облику крста и украшен бронзаним ексерима. Унутрашњост кутије је обликована за чување крста. На полеђини је урезано: Калинїкѡва (рукопис дечанског јеромонаха Калиника).

Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

КУТИЈА У КОЈОЈ СЕ ЧУВА КРСТ М-53

Од дрвета, бојена и сликана, 20×43,5×7 ст.
Око средине XIX века.
Сигнатура Д-30.

Кутија је у облику издуженог паралелопипеда, бојена је мрко и црвено. Са унутрашње стране поклопца насликани су св. Никола (Ὅσιος Νικολας), св. Стефан Дечански (свѣти великомꙋченикъ Ѳстефанъ краль дечански) и св. Димитрије (Ὅσιος Διμιτριος), у маниру јужњачког барока из средине XIX века. Боје су: црвена, наранџаста, тиркизнозелена, мрка, црна, бела и злато.

Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

КУТИЈА ЗА ЧУВАЊЕ КРСТА

Изрезана у дрвету, бојена и сликана, 22,7×32,6×9,5 ст.
Сликани део рад Симеона Лазовића (?), крај XVIII или почетак XIX века.
Сигнатура Д-31.

У облику је саркофага са испупченим поклопцем који је везан двоструким ланцем. Са унутрашње стране поклопца је сликана композиција која приказује св. Тројицу са св. Јеленом и св. Стефаном Дечанским.

Сигнатуре: Ѳ(вѧ)таѧ Троици і҃с х҃с Б(о)гъ Саваѡтъ с(вѧ)таѧ Єлена с(вѧ)тыи к(ралъ) Ѳстефанъ.

Насликана је на жутој позадини зеленом, црвеном, мрком и љубичастом бојом у више нијанси, као и златом. Представља солидан рад, по стилу би се рекло бијелопољског иконописца попа Симеона Лазовића, који је радио од шездесетих година XVIII до друге деценије XIX века.

У доњем делу, са унутрашње стране, кутија је изрезана тако да се види да је намењена чувању крста растављеног у три дела.

Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

КУТИЈА ЗА ЧУВАЊЕ КРСТА

Од дрвета превученої кожом, сликана, постављена зеленим сомотом, 40×40×6 ст.
XIX век.
Сигнатура Д-32.

У облику је четвртасте кутије са два заобљена угла. Са спољне стране је без украса. Поклопац је са унутрашње стране исликан. Приказани су св. царица Јелена — с(вета) ц(а)р(и)ца Єлена — и св. Стефан Дечански — Ѳ(ветн) Ѳтеф(анъ) к(ралъ) Дечански — како стоје у пејзажу, а анђео у лету изнад њих крунише их венцима мучеништва.

Слика је израђена у манастиру локалног живописа друге половине XIX века. Боје су: окер, зелена, плава, црвена, мрка, сива, црна и злато. Доњи део кутије је, са унутрашње стране, обликован тако да се у њој може чувати горњи део једног крста великих димензија.

Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

КУТИЈА ЗА ЧУВАЊЕ КРСТА ИЛИ МОШТИЈУ

Изрезана од дрвета, исликана темпером и златом, 13,5×35×10 ст.
Сликао Алексије Лазовић, почетак XIX века.
Сигнатура Д-33.

У облику је издуженог паралелопипеда, једноставно обрађена у дрвету. Осликана је са горње, све четири бочне и са унутрашње стране поклопца. Са горње стране поклопца насликан је Христос у облацима са раширеним рукама у гесту благосиљања, сигниран і҃с х҃с. Испод њега је св. мученик Харалампије у фигури до колена, сигниран с(вѧ)ты мꙋч(є)ник Харалампїи. С предње бочне стране је св. Власије — Ѳ(вѧ)тыи Власїи — са задње бочне стране је св. Никола, чија је сигнатура оштећена и сада гласи Ѳ(вѧ)тыи. С леве бочне стране је св. Симеон српски — Ѳ(вѧ)тыи Ѳум(еѡнъ) ср(ъвскіи) — а испод њега св. Сава српски — Ѳ(вѧ)тыи Ѳава срвскіи. С десне стране је св. краљ Милутин — Ѳ(вѧтыи) крал(ь) Милꙋтинъ — а испод њега св. Стефан Дечански — Ѳ(вѧ)тыи Ѳте(фанъ) Деч(анскыи). С унутрашње стране поклопца је насликана Богородица Тројеручица — Миѳ ѳу — а испод ње св. Јелена царица, сестра краља Дечанског — Ѳ(вѧ)таѧ Єлена (цар)ица (се)стра (свѧ)томꙋ крал(ꙋ) (Дечан)скомꙋ. Боје су: маслинастозелена, плава, црвена, мрка, окер, сива, љубичаста, црна, бела и злато.

На основу стила сликања и тематике која је у украсу кутије заступљена, ове слике су несумњиво рад Алексија Лазовића из Бијелог Поља с почетка XIX века.

Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

ПОДНОЖЈЕ СЕДЕФНОГ КРСТА

Седефна инкрустација преко дрвета, 43×29 ст.
Јерусалим, XVIII век.
Сигнатура Д-23.

У валовитој полукружној композицији на седефним плочицама је Христово распеће, лево Богородица, десно цар Константин и царица Јелена. Поред Богородице је св. Георгије, а поред цара Константина и царице

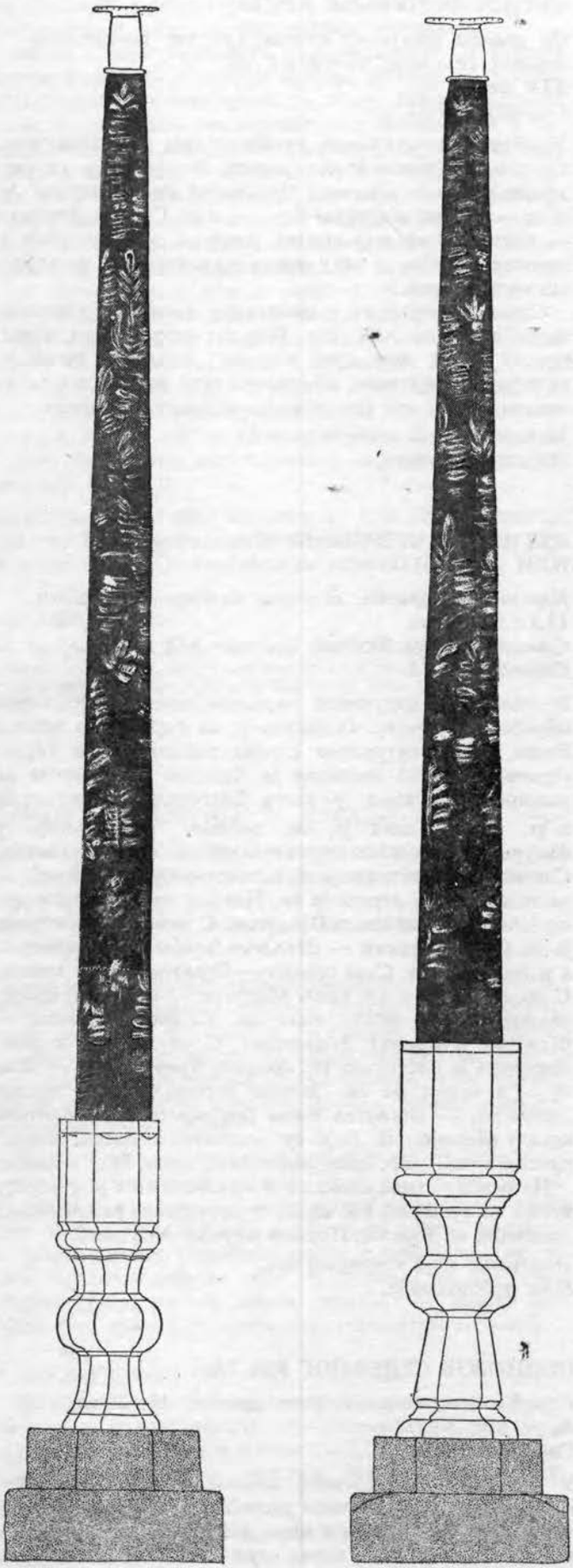

Јелене св. Димитрије, испод њих је по један апостол са сваке стране, а испод ових по један светитељ. У средини је Оплакивање Христово, а у доњем низу Рођење Христово у средини, а са сваке стране по један светитељ, по два апостола и по два анђела. Композиције су изведене црним цртежом на седефним плочицама и стилски су под оријенталним утицајем. Сигнатуре су грчке.

Напомена: подножје представља део крста кога више нема у манастиру. Са њега су отпале неке седефне плочице.

Није публиковано.

ДВЕ СВЕЋЕ ОД ВОСКА
са дрвеним и каменим постољем

Само свеће високе 230 cm, постоље 80 cm, укупна висина 310 cm. Средњовековне (XIV—XVI век ?).

База свећњака је састављена од каменог квадера и камене дебеле плоче звездастог осмоугаоног облика. На то камено постоље причвршћен је сам дрвени чирак, октогоналног пресека, са нодусом по средини. Дрво је бојено црвеном, зеленом, плавом и мрком бојом. На осам страница врата чирака доста примитивно су исликане аркаде са готичким (исламским?) луком. Саме свеће исликане су зеленим гранама помоћу дебелих наноса боје. На завршецима свећа су бронзани тањири ради заштите од капања воска. Свеће нису паљене, али су намерно оштећиване, вероватно због неких веровања за њих везаних. По традицији, то су свеће које су биле паљене на сахрани манастирског ктитора Стефана Дечанског.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Нинковић, *Инвентар спољних културних украса дечанске цркве*, 282; М. Шакота, *О једној мало познатој дечанској старини — Крст старца Нестора*, 59, напомена 87.

12 Две свеће од воска са каменим и дрвеним постољем

1, 2
3, 4

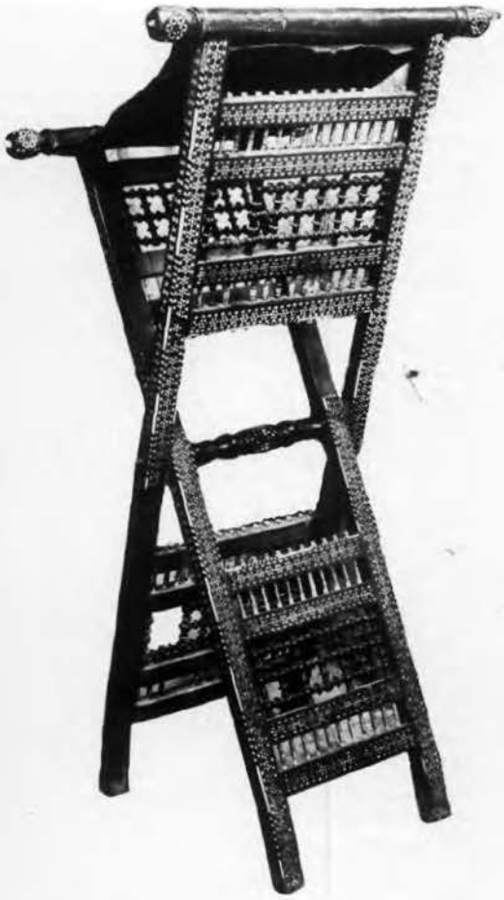

5, 7
6, 8

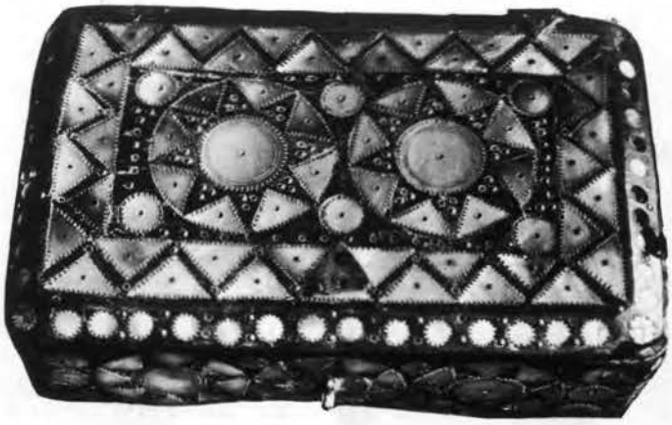

←
1
Литургијски налоњ, крај XVI — почетак XVII века, Д-5
2
Литургијски налоњ, крај XVI — почетак XVII века, Д-6
3
Литургијски налоњ, крај XVI — почетак XVII века, Д-22
4
Сточић за наформицу; почетак XVII века, Д-20

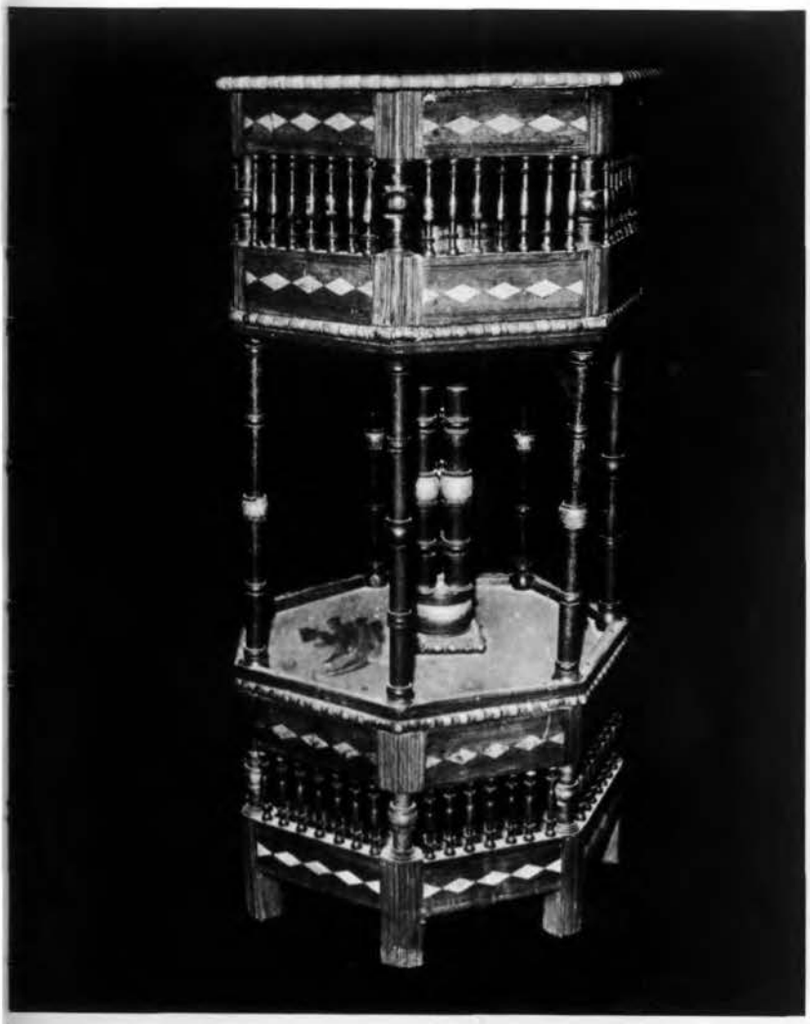

5
Мали дрвени ћивот за мошти, крај XVII — почетак XVIII века, Д-10
6
Мали дрвени ћивот за мошти, Д-10, капак из 1849.
7
Крст старца Нестора, 1564/5, Д-1, предња страна
8
Крст старца Нестора, Д-1, детаљ задње стране
9
Седмоугаони сточић, XIV—XV век, Д-9

10
Црквена седишта „столови"
Д-11, крај XVII — почетак XVIII века
Д-12, крај XVI — почетак XVII века
Д-13, крај XVII — почетак XVIII века
11
Четири везана црквена седишта „стола", крај XVI — почетак XVII века, Д-14
12
Црквено седиште „сто", крај XVI — почетак XVII века, Д-7

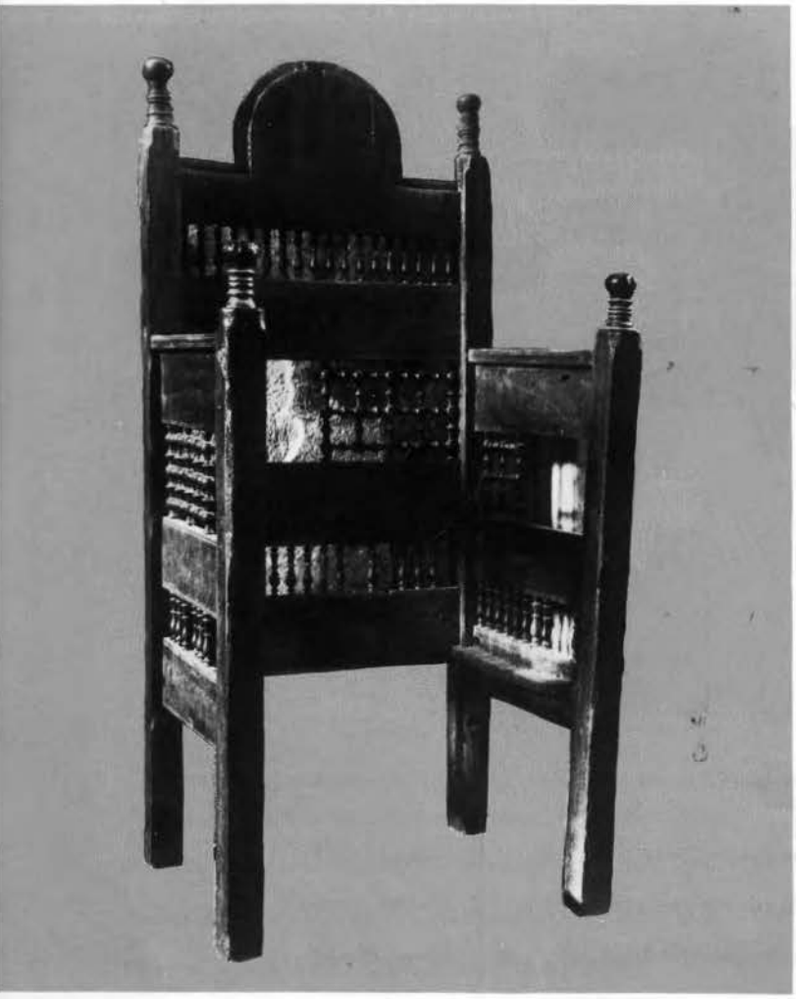

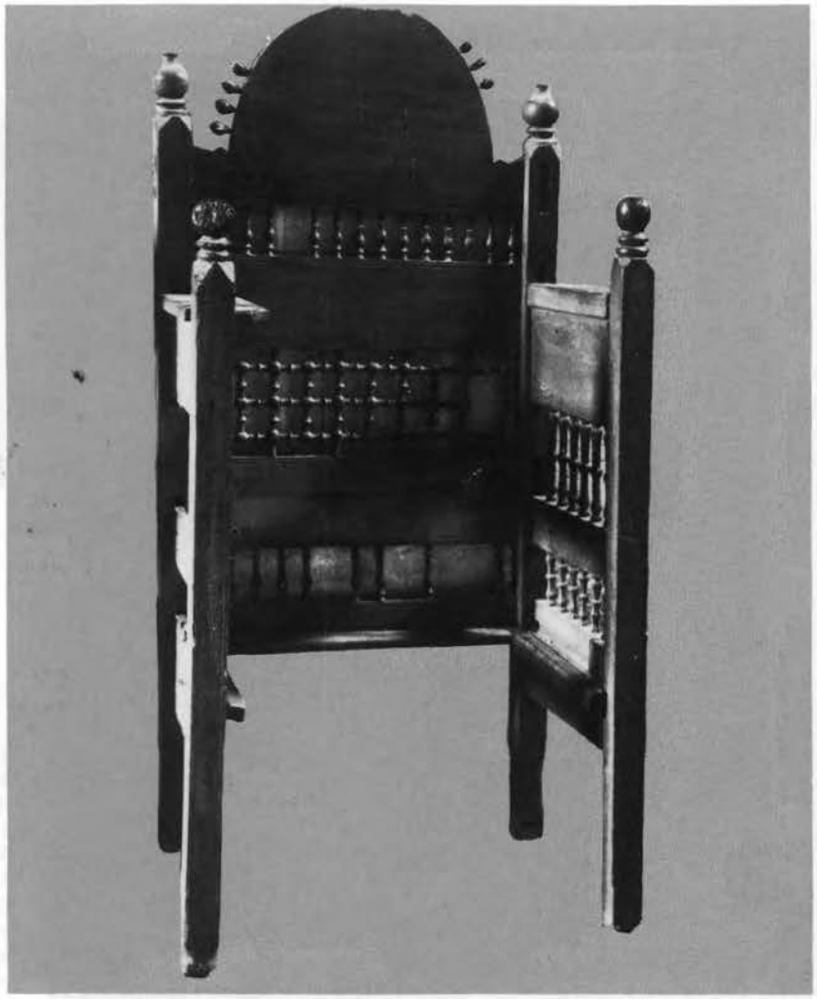

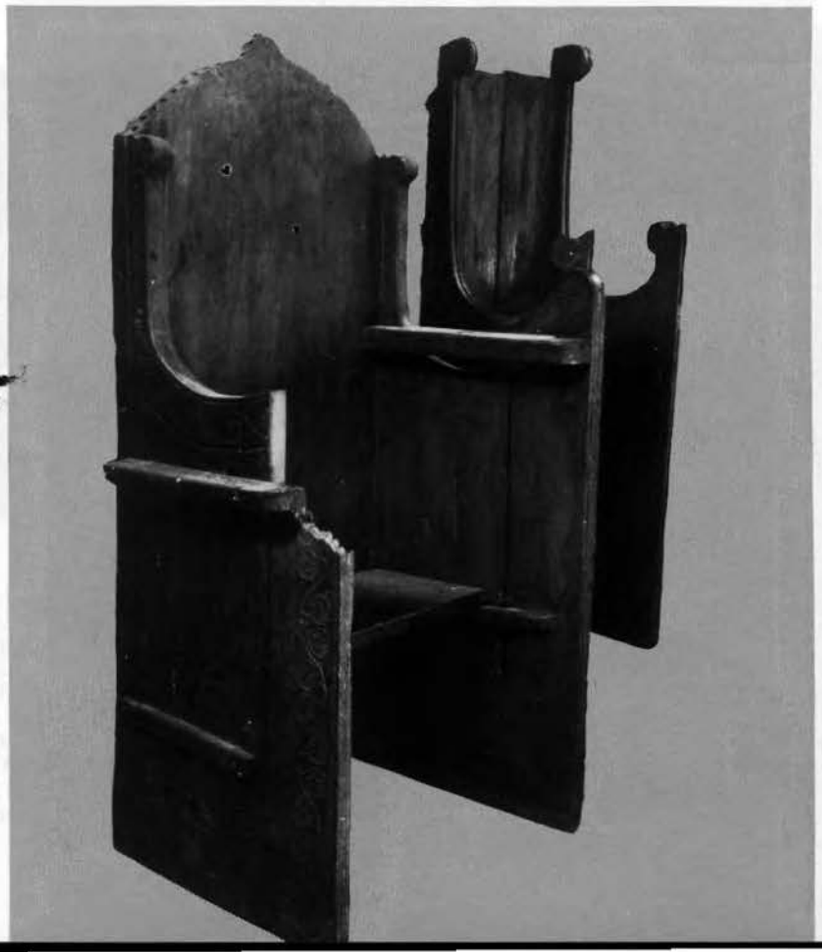

13
Црквено седиште „сто", крај XVI — почетак XVII века, Д-8
14
Црквено седиште „сто", крај XVI — почетак XVII века, Д-17
15
Игумански (?) сто, XIX век, Д-15

16
Игумански сто, око 1330, Д-16
17
Игумански сто, Д-16, детаљ
18
Игумански сто, Д-16, детаљ

19
20, 21
23

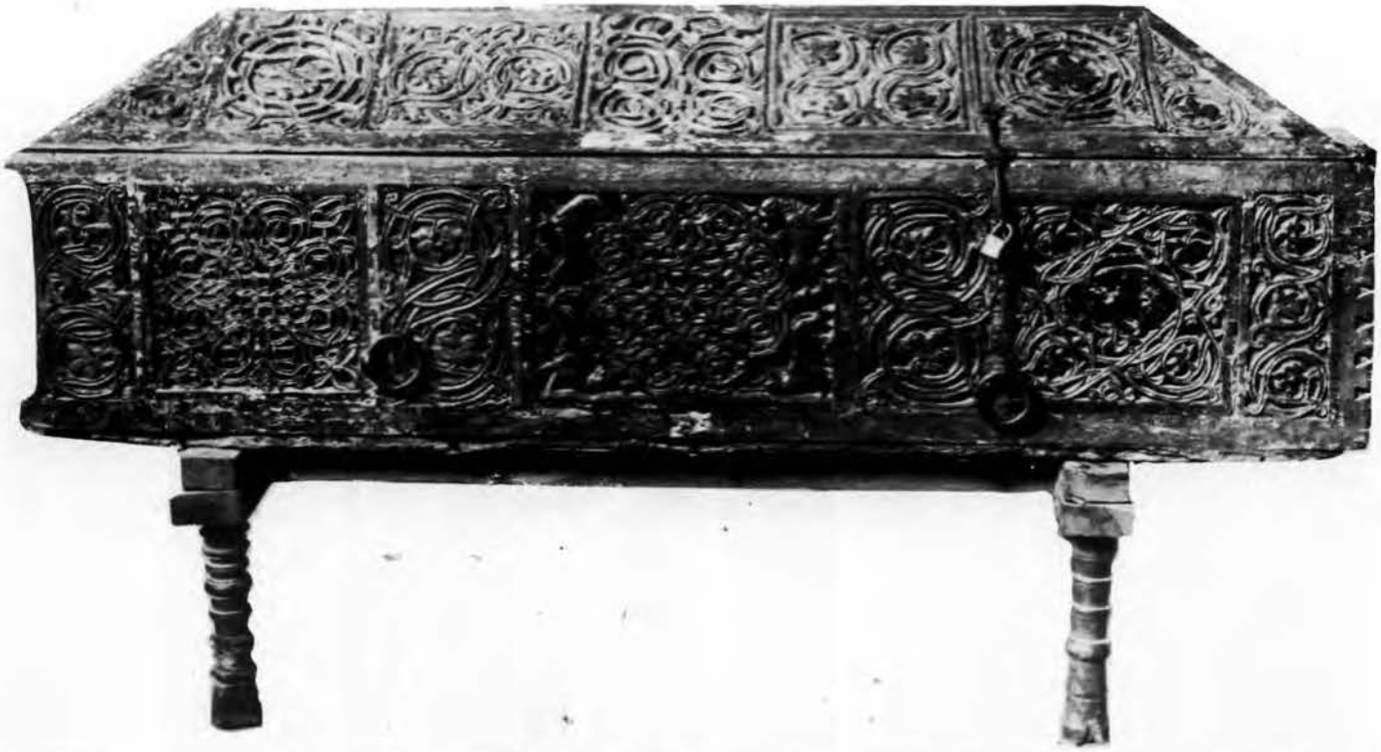

19
Ћивот за моштии Стефана Дечанскоі, 1339—1343, Д-2
20
Ћивот за моштии Стефана Дечанскоі, Д-2, детаљ
21
Ћивот за моштии Стефана Дечанскоі, 1836—1848, Д-4
23
Ћивот, прва половина XIX века, Д-3

22
24, 25
26

22
Ћивот за мошти Стефана Дечанскоі, Д-4, унутрашња страна поклопца, детаљ

24
Подножје седефноі крста, XVIII век, Д-23

25
Св. Власије, рад А. Лазовића, кутија за чување крста Д-33, почетак XIX века, детаљ

26
Кутија у којој се чува крст М-53, средина XIX века, Д-30

Бакрорезне плоче

Општа разматрања

Као јефтину технику за умножавање антиминса, икона, портрета, плаштаница и ведута цркава и манастира, српска православна црква је већ крајем XVII века прихватила технику бакрореза, да би ова дисциплина током XVIII и XIX столећа добила код нас свој пун замах.[1] Најстарију сачувану плочу, са изгледом манастира Студенице, поручио је 1733. године патријарх Арсеније IV Јовановић Шакабента[2], који је у нашој историографији с разлогом оглашен за мецену бакрореза свога времена.[3] За његово име везана је и најстарија од седам сачуваних бакрорезних плоча у Дечанима. Настала је 1745. године, што сазнајемо посредним путем из белешке зографа Георгија Стојановића, који се 7. фебруара 1745. записао у Проскомидији нагласивши да је у то време био у Дечанима „изрисивати" манастир.[4] Иако су неки испитивачи схватили ову белешку као да је том приликом Стојановић у Дечанима сликао иконе[5], нема сумње да глагол „изрисивати", преузет из руског језика, има значење „исцртати манастир". То значи, да је том приликом на лицу места Георгије Стојановић израдио цртеж за бакрорез који је у Бечу касније изрезан у бакру. На основу начина резања и уопште израде бакрорезне плоче сматра се да је она изведена у радионици Густава Адолфа Милера, заједно са ведутама Хиландара и Пећке патријаршије у приближно исто време.[6] Сасвим је логично претпоставити да је Стојановић и пећки и дечански бакрорез радио у исто време, јер се није исплатило путовати два пута у Турску ради цртања скица за бакрорез. Ако је, дакле, тако, онда бисмо, користећи податке за оба бакрореза, могли извући хронологију настанка дечанског примерка. У фебруару месецу 1745. године Стојановић је у Дечанима исцртао скицу манастира; у мају (могуће и у априлу или јуну) исте године направио је цртеж за бакрорез у Карловцима, а идуће године, тј. 1746, отприлике у исто, пролећно време, у Бечу је цртеж изрезан у бакру.[7]

Настанак овог бакрореза везује се за личност дечанског архимандрита, патријарховог архиђакона и егзарха пећког трона, касније вршачког епископа и најзад карловачког митрополита Јована Георгијевића[8], што се и без непосреднијих доказа са самог бакрореза може прихватити. Како је цртач овог бакрореза, према сопственом сведочењу, био у Дечанима и на лицу места снимио ситуацију манастирског комплекса, може се веровати, као што смо већ у историјату изложили, да бакрорезна плоча на одређен начин одражава ствар-

[1] Д. Давидов, *Српска графика XVIII века*, Нови Сад 1978, 94—101.

[2] *Исто*, 101.

[3] *Исто*.

[4] Не зна се како је Пера Поповић дошао до наводног записа по коме је: „... изображајем мноју Георгијем Стојановичем зографом в Карловце" и датовања у 1745. годину (које је иначе тачно). Биће да је просто парафразиран лоше прочитан натпис на пећком бакрорезу који гласи: „Изобразисѧ мною Геѡргїемъ Стоѧновичемъ зографомъ лѣта г(о)с(по)днѧ 1745 м(е)с(е)ца маіа 22 дне в карловцѣ" итд. (уп. Д. Давидов, *Нав. дело*, 346).

[5] В. Петковић, *Један запис из Дечана*, Зборник у част А. Белића, 1937, 59; Исти, *Дечани I*, 12; Исти, *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, Београд 1950, 87.

[6] Д. Давидов, *Нав. дело*, 220.

[7] Поред поменуте белешке у дечанској Проскомидији, за утврђивање ове хронологије пре свега ми је послужио запис на бакрорезу Пећке патријаршије у ком се каже да је он „изображен" 22. маја 1745. у Карловцима, а потом опет „изобразисја" 1746. у Бечу. И поред неиздиференцираности термина, запис је и раније схватан на тај начин (уп. Д. Давидов, *Нав. дело*), 346.

[8] *Исто*, 220.

ну слику манастира, уз улепшавања о којима је било речи. Тумачење манастирских зграда, где се помињу краљевске палате, трпезарија и кухиња, сведоче бар о тачним називима грађевина у комплексу, ако не и о архитектонским склоповима првобитног изгледа дечанског манастира. Поред болнице и гостионице, које такође вуку корен из првобитног стања манастира, посебну пажњу завређује одвојена зграда на североистоку манастирског града, обележена бројем 10, која се назива: „келији различних художников". У црквенословенском језику, којим су писане ове легенде на плочи, реч „художник" значи вештак, уметник, мајстор.[9] Из тога се може закључити да је у Дечанима средином XVIII века постојао посебан конак за уметнике, вероватно гостујуће, али можда и за сталне манастирске преписиваче, књиговезачке, сликарске, занатске и друге радионице. Ово би се могло такође везати за позицију Дечана из XIV века, краљевске и царске задужбине, по значају једног од првих српских манастира. Да је већ тада манастир имао сопствене мајсторе златаре[10], крчеље[11], тј. ливце судова од туча, мачаре[12], строгуне[13], кожаре и шивце[14], који се у одређеном смислу могу подвести под појам мајстора уметничких заната, сведоче дечанске хрисовуље. То не значи да у манастиру није било и других мајстора, или монаха који су у основи уживали истоветан статус с осталим члановима братства, или пак странаца који су дуже боравили, било из редова клира, било припадника других друштвених сталежа, који су у тим келијама за „художество"[15] преписивали и илуминирали књиге, сликали иконе и израђивали друге потребе уметничког карактера за манастир.

Још један ликовни извор, настао, истина, 70 година после бакрореза, тј. 1813, приказује овај конак за уметнике, само с друге стране, тј. посматран из манастирске порте. На портретној минијатури која приказује Хаџи-Захарију, дечанског игумана, у акатисту Стефана Дечанског[16] иза портретисаног Алексије Лазовић је насликао и овај конак на чијем трему, или можда у самим ћелијама, раде два сликара за штафелајима. Иако сам раније мислила да су сликари приказани како раде на трему[17], сада сам склона уверењу да је пре у питању рад у ћелијама, али приказан на начин старих зографа, примењен и на минијатурама у овом акатисту, тј. да се личности стојеће у ентеријеру приказују као да су истовремено и у екстеријеру, како је уосталом постављен и сам Хаџи Захарија на овој минијатури. Исте ове „художничке" келије приказане су и на другој минијатури у овом рукопису, која приказује портрет Хаџи-Данила Кажанегре, тадашњег архимандрита[18], али из исте перспективе коју је дао и Георгије Стојановић на свом бакрорезу. Ове келије помиње и Милош С. Милојевић, говорећи о конаку у којем су у његово време у Дечанима одседали гости, па каже да је њихова зграда „баш над оним местом где је пређе било здање за разне манастирске рукоделце".[19]

Данас од овог конака више нема ни трага, порушен је био негде у току XIX века и сада се ту налази манастирска башта и пчелињак.

Колико је ова, данас једино сачувана бакрорезна плоча у Дечанима која приказује изглед манастира својевремено била цењена, показују њене две реплике из 1857. и 1871. године, које су до нас допрле само у отисцима, док њихових плоча, барем у Дечанима, нема. Из 1857. године је бакрорезни отисак сачуван у цркви Св. Мине у Штави[20], који је, на жалост, веома оштећен и исцепан, тако да му данас недостаје горњи десни угао. Из тога разлога не може се установити шта је на том делу гравире било приказано. У левом углу, исто тако као и на оригиналу, дата је композиција Сретења, у овалу са нешто дужим текстовима легенди. Садржај централног дела композиције је истоветан, али су зато у њеним доњим угловима дати портрети наручилаца гравире: Хаџи-Серафима Ристића и Кирила Андрејевића, дечанског епитропа, уместо патријарха Шакабенте са оригиналног бакрореза. Не само ови изванредно изведени портрети, већ и многи детаљи, као што је нпр. наглашена разнобојност мермерних блокова на фасадама цркве, неразумевање њеног петобродног плана, разлике у композицији Сретења и уопште приказаних људских фигура, показују да је овај отисак резултат новопоручене бакрорезне плоче од руке вештог гравера који је плочу израдио наново, али на основу отиска с оригинала.

Бакрорезни отисак истога садржаја, али датован у 1871. годину, публикован је као илустрација уз текст о Дечанима 1890. године, без навођења где је тада нађен.[21] Опис ове гравире у потпуности одговара претходној, и то до најситнијег детаља, с једном суштинском разликом, а то је да је са ње уклоњен сваки траг ктиторства Серафима Ристића, који у то време више није био старешина Дечана, јер се био упокојио.[22] Тако је његов саучесник у поручивању бакрорезне плоче, руковођен личном сујетом, а можда и неким другим разлозима који нам сада нису доступни, дао да се израдира последњи ред посветног натписа са именима поручилаца и годином, а исто тако и портрет Серафима Ристића у левом доњем углу плоче и да се на том месту изгравира текст који каже да је плоча настала „иждивенијем", тј. трошком[23], тадашњег архимандрита Кирила Андрејевића 1871. године. Некадашњи епитроп са бакрореза из 1857. постао је архимандрит и дао да се на старој плочи избрише траг пређашњег заслужног старешине Серафима Ристића.

Остале бакрорезне плоче — има их шест са седам гравира — потичу из XIX столећа, а по садржају представљају лик дечанског ктитора Стефана Дечанског. Он се јавља у два иконографска типа. Један од њих,

[9] С. Петковић, *Речник црквенословенскої језика*, Београд 1935, 309.

[10] П. Ивић — М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, *I*, 303—304, *II*, 61, *III*, 2801.

[11] *Исто*, III, 1997, 2785

[12] *II*, 23.

[13] *I*, 304.

[14] *I*, 304; *II*, 61; *III*, 2802.

[15] Ова реч у истом значењу била је у употреби и у старом *српском* језику (уп. Ђ. Даничић, *Ријечник из књижевних старина српских III*, 437).

[16] *Манастир Дечани*, Р 151. Вид. сл. 9, стр. 81, у поглављу „Историјат Ризнице".

[17] М. Шакота, *Саопштења IV* (Београд 1961) *62*.

[18] *Исто*, сл. 6, стр. 63, објављено и у: *Дечани I*, сл. 9.

[19] *Нав. дело*, 21.

[20] Гравиру је пронашла и њене снимке ми ставила на располагање моја колегиница Надежда Катанић, на чему јој се и на овај начин захваљујем.

[21] Спиридон Гопчевић, *Стара Србија и Македонија*, део I, Београд 1890, 218.

[22] Умро је 1867. године. И сам Кирил није дуго управљао Дечанима, живео је до 1875. године (Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 30).

[23] С. Петковић, *Речник*, 80.

на плочама Б-3 (2 гравире) и Б-5, у ствари је увећана копија минијатуре са плоче Георгија Стојановића и представља Стефана Дечанског обученог на начин средњовековних владара, како стоји пред Христом, док су на сточићу поред њега краљевске инсигније. Исцртавање предлошка са кога је плоча (Б-3) из 1837. године гравирана, изведено је трошком и настојањем дечанских јеромонаха Мелентија и Григорија, који су тих година, како нам сведоче архивске вести[24], сакупљали прилоге по Србији, док су се за њено гравирање у Бечу старали „компанијски", тј. удружено, нишки грађани, трговци Константин, Теодор, Антон и Тимолеон.[25] Исти тип Стефана Дечанског дат је и на плочи Б-5 из 1846. године, али на плочи нема података о ктиторству. Међутим, за разлику од претходне, она представља добар рад, односно цртеж на основу којег је плоча гравирана је коректан и највише одговара оригиналу.

Остале четири плоче (Б-2, Б-4, Б-6 и Б-7), на којима је такође приказан лик Стефана Дечанског, имају другу иконографску варијанту. На њима је дат краљ обучен по барокној моди, у хермелинском плашту и са затвореном круном на глави. У левој руци држи скиптар, а у десној крст и палмову гранчицу, симболе мучеништва. Веома је лако утврдити предложак овог иконографског обрасца. У питању је Жефаровићева Стематографија и његов приказ дечанског краља.[26] Не само иконографска схема, аранжман композиције и појединости у одећи и атрибутима, већ и сам лик приказаног са здепастом фигуром и широким лицем, извршили су снажан утицај на цртаче бакрореза овога типа у Дечанима, што говори у прилог широке распрострањености утицаја ове књиге. Када узмемо у обзир да је најстарија дечанска графика са Стефаном Дечанским нацртаним према Жефаровићу већ из априла 1803. године (Б-6), онда се слободно може рећи да је она један од најраније датованих доказа популарности Стематографије као ликовног дела, који се јавља непосредно пред први устанак истовремено са Доситејевим истицањем њеног аутора као писца.[27] То би била једна од не мало важних компонената значаја овог бакрореза. Ова плоча је иначе дар Теодора Пеиморовића дечанској обитељи, а према одлуци[28] дечанског игумана Антима. Из 1837. године је плоча Б-2, чији су ктитори како цртежа тако и гравирања исти као и за плочу Б-3, која је већ поменута међу плочама са другом иконографском шемом. Ту спада и плоча Б-4, која је резана у Бечу 1846, истовремено кад и плоча Б-5, такође већ раније поменута. Најзад и плоча Б-7 припада истој групи, иако је необично грубо и неуко рађена и делује недовршено. Лако може бити да она представља домаћи покушај гравирања по угледу на бечке узоре.

У манастиру Бањи код Прибоја сачувао се један отисак чија бакрорезна плоча не постоји више у Дечанима. Она иконографски, а и по садржају, одступа од досад поменутих, иако сижеом не излази из оквира идеја којима су се руководили наручиоци осталих бакрорезних плоча у Дечанима. На овом отиску, оштећеном па теже читљивом, приказани су ликови царице Јелене[29] и Стефана Дечанског са палмовим гранчицама у рукама, док се иза њих види дечанска црква. У облаку изнад фигура је анђео који им доноси венце мучеништва. Из оштећеног натписа може се прочитати: „иждивенијем Серафима архимандрита (Ристића)", што ће рећи да је бакрорез настао у време између 1856. и 1867. године, кад је Серафим био дечански архимандрит.[30]

Судећи по једном рђаво, без података, публикованом примерку гравире[31] овај последњи поменути бакрорез послужио је као узор за израду једног новог, 1895. године, где је поред идентичне композиције краља Стефана Дечанског и царице Јелене иза којих је дечанска црква, као централног призора, около у фризу поређано још 18 композиција из житија Стефана Дечанског, како се може разабрати из репродукције. Исто тако, Миленко Филиповић је још 1937. године у цркви Стефана Дечанског на Овчем Пољу нашао гравиру Стефана Дечанског са сценама из његовог живота, која је била издање манастира Дечана о трошку приштевских грађана 1849. године.[32]

Вероватно да би се помнијим истраживањем по црквама и мањим манастирима, као и по часописима XIX и прве половине XX века, пронашао још већи број непознатих дечанских бакрореза. Но и ове које смо нашли, било у Дечанима, било на другој страни, говоре о активности дечанског манастира на изради матрица за штампање бакрореза у XIX веку, кад је израђено најмање 20 комада, који су били широко распрострањени, а циљ им је био свакако популаризација ове старе задужбине, између осталог и у сврху прикупљања прилога за њено очување, пре свега у ослобођеним и прекосавским крајевима које је насељавао српски народ. Можемо се надати да ће нека будућа студија о српским бакрорезима XIX века обелоданити и нове примерке, било ових које смо већ споменули, било других матрица које су настале на иницијативу предузимљивог дечанског братства.

На крају, реч-две о квалитету дечанских гравира. Осим гравире Георгија Стојановића, која припада XVIII столећу, и ове с краја XIX века, све остале гравире израђене у току XIX века одликује знатна рустичност у изради, пре свега цртежу, тако да неке од њих, као нпр. Б-3 са два лица, а нарочито Б-7, иду чак испод дозвољеног нивоа да би се могле сматрати бакрорезним делима. Њихови цртачи нису располагали ни минималним ликовним образовањем да би могли коректно нацртати људску фигуру и лик прослављеног и толико поштованог краља-светитеља.

[24] Архив Србије, к. к. XXXV, 737. По Србији су скупљали прилоге исти овај калуђер Мелентије и Јосиф, али изгледа да у њих нису у Дечанима имали довољно поверења, па су 12. марта 1837. настојатељи Дечана Калиник и Герасим молили кнеза Милоша да их призове и испита колико су пара скупили, па да се затим сакупљена помоћ стави под кнежев печат (препис документа уступио ми је М. Целебић, за шта му дугујем велику захвалност).

[25] Ако Тимолеон не представља презиме Антоново.

[26] *Стематографија, изображеније оружиј или рических*, изрезали у бакру Христифор Жефаровић и Тома Месмер 1741. Приредио др Динко Давидов (Нови Сад) 1972, лист 6а.

[27] *Исто*, стр. 11—12.

[28] Благоволеније — добра воља, доброта, милост, одлука, наредба. С. Петковић, *Нав. дело*, 11.

[29] Наводна сестра Стефана Дечанског, која је према предању била сахрањена испод саркофага у дечанској цркви. Историјски неидентификована. Први је помиње писац Троношког родослова и на основу њега наводи је и Иларион Руварац (уп. *Краљице и царице српске*, Зборник Илариона Руварца, пос. изд. СКА, књ. CIII, Београд, 1934, 17).

[30] *Дечански споменици*, 58; *Братство лавре високих Дечана*, 30.

[31] О. Недић, *Графичке представе српских манастира као изворни подаци при конзерваторско-реставраторским радовима*, Зборник заштите споменика културе, књ. IX (Београд 1958) 28, сл. 18.

[32] М.С. Филиповић, *Култ Стефана Дечанског на Овчем Пољу*, Хришћанско дело, 1937—3, 186.

Каталог

БАКРОРЕЗНА ПЛОЧА СА ПРЕДСТАВОМ МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Величина плоче 65,2×54,6 ст.
Цртеж израдио Георгије Стојановић фебруара 1745, изрезан вероватно 1746. год. у радионици Адолфа Милера у Бечу.
Сигнатура Б-1.

На плочи је приказан изглед манастира Дечана с околином. У горњем левом углу, на посебној слици, је овална композиција, силазак Светог Духа — **Сошествїе с(вѧ)тагѡ Д(ꙋ)ха.** У горњем десном углу је минијатурна композиција Стефана Дечанског, који се обраћа Христовом лику у облацима изнад себе, док у левој руци држи свитак са ктиторском посветом: **Прїми вл(а)д(и)ко Г(о)с(по)ди моленїе раба твоегѡ Стефана крала.** Он се налази у унутрашњем простору дечанске цркве, док су на камену трпезу постављене владарске инсигније — круна и жезло. Испод композиције је сигнатура: **С(вѧ)тыи Стефанъ Дечанскїи, кралъ сербскїи.** У доњем левом углу је лик патријарха Арсенија IV Шакабенте, сигнираног: **Арсенїи д҃ патрїарх сербскїи.** Приказан је у архиепископском орнату са штапом у руци. На централној композицији је манастир са црквом, градом, конацима, улазном кулом у оквиру манастирских бедема, као и са црквама и грађевинама изван њих. На посебном пољу, у доњем делу, је легенда: **Монастиръ Кралѧ Дечанскогъ.** 1. **цр(ь)ковъ, храмъ сошествїе с(вѧ)тагѡ Д(ꙋ)ха** 2. **Палати кралевскїѧ** 3. **Архїмандрїѧ и келїи с(вѧ)щенническїѧ** 4. **Трапезарїѧ кралевскаѧ и магерница** 5. **Боденица** 6. **Гостилница и Болница** 7. **малаѧ магерница** 8. **Источницы** 9. **Столпъ звонаре и часовахъ** 10. **Келїи различнихъ хꙋдожниковъ** 11. **Бонъ ѡгради, црковъ с(вѧ)тагѡ Николаа, и дрꙋгїѧ двѣ.**

Напомена: добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Г. Макензијева и А.П. Ирбијева, *Путовање по словенским земљама,* 311; Ђ. Мано-Зиси, *Дечани,* Популарна библиотека старина, св. 2 Београд 1934, 18; П. Ј. Поповић, *Две интересантне основе наших средњовековних цркава,* Старинар IV за 1926—1927, Београд 1928, 226—227, сл. 3; В. Петковић, *Један запис из Дечана,* Зборник у част Александра Белића, Београд 1935, 59; Б. Стрика *Српске задужбине, фрушкогорски манастири,* Загреб 1927, 48; В. Петковић—Ђ. Бошковић, *Дечани I,* 12—21, сл. 5; Р. Љубинковић, *Поводом чланка „Стари конак у комплексу зграда Пећке патријаршије“,* Зборник заштите споменика културе III, св. 1, Београд 1952—1953, 123; М. Коларић, *Српска графика XVIII века,* Каталог изложбе, Београд 1953, 15; В. Вучковачки-Савић, *Георгије Стојановић, сликар из прве половине XVIII века,* Зборник Матице српске за друштвене науке 17, Нови Сад 1957, 67—70; О. Недић, *Графичке представе српских манастира као изворни подаци при конзерваторско-рестаураторским радовима,* Зборник заштите споменика културе IX, Београд 1958, 32; Д. Давидов, *Српска графика XVIII века,* Нови Сад 1978, 219—220, 346—347, сл. 199—203.

БАКРОРЕЗНА ПЛОЧА С ЛИКОМ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Величина 53—37 ст.
Издана у Бечу 1837. год.
Сигнатура Б-2.

На плочи је приказан Стефан Дечански са крстом и палмовом гранчицом у десној руци и скиптром у левој. Обучен је у хермелински плашт с круном на глави. Сигнатура: **Свѣтыи великомꙋченик Стефанъ кралъ Дечан-**

скии. На доњем делу је натпис: Сеи образъ свѧтаго кралѧ Стефана Дечанскаго изобразисѧ трꙋдомъ ї иждивенїемъ іеромонахомъ и поклоникомъ Мелетїемъ и еговимъ ꙋченикомъ поклоникомь Григорїемъ слꙋжителемъ свѧтыѧ обители тоѧ а трꙋдомъ и настоѧнїемъ ѡт б(о)гохраними градъ Нишъ компанискимъ Константїнъ Ѳеѡдоръ чохацїи Антонъ Тѵмолеонъ издасѧ на типъ ѵ Бечъ года 1837 месеца феѵрꙋарїа а҃.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

БАКРОРЕЗНА ПЛОЧА С ЛИКОМ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Величина 53,5×37 ст.
Издана у Бечу 1837. год.
Сигнатура Б-3.

На плочи је и са једне и са друге стране приказан Стефан Дечански како стоји поред стола на коме су круна и жезло. Руку је испружио према Христу. Сигниран: с(вѧ)тыи Стефанъ кралъ сербскїи рекомши Дечанскїи, а доле је текст: Сеи Образъ свѧтаго кралѧ Стефана Дечанскаго. Изобразисѧ трꙋдомъ ї иждивенїемъ іеромонахомъ и поклоникомъ Меле(н)тїемъ неговимъ ѵченикомъ поклоникомъ Григорїемъ слꙋжителемъ свѧтыѧ обители тоѧ а трꙋдомь и настоѧнїемъ ѡт богохраними град нишъ компанискимъ Константинъ, Ѳеѡдоръ чохацїи Антонъ Тѵмолеонъ издасѧ на типъ ꙋ Бечъ года 1837 месеца фѵрꙋарїа а҃. Исти такав текст је и на другој страни. Композиција је такође истоветна, само што је Стефан Дечански с предње стране малог раста и здепастих пропорција, с необично окренутом главом, док је с друге стране висок, витак и окренут право према гледаоцу.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

БАКРОРЕЗНА ПЛОЧА С ЛИКОМ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Величина 47,5×33,5 ст.
Резана у Бечу 1846. год.
Сигнатура Б-4.

На плочи је приказан Стефан Дечански са жезлом у једној руци, крстом и палмовом граном у другој, огрнут хермелинским плаштом и са круном на глави. Доле је текст: Свѧтыи Стефанъ Дечанскїи Кралъ Сербскїи, резано у Бечу 1846. године.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

БАКРОРЕЗНА ПЛОЧА С ЛИКОМ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Величина 48,5×36,5 ст. Резана у Бечу 1846. год.
Сигнатура Б-5.

На плочи је приказан лик Стефана Дечанског који десном руком указује на Христа, а у левој држи свитак са текстом: Прїими вл(а)д(и)ко Г(о)с(по)ди моленїе раба твоегѡ Стефана Кралѧ. Испод њега пише: Свѧтыи Стефанъ Дечанскїи, Кралъ сербскїи. Резано у Бечу 1846. Краљ је обучен у краљевску одећу и стоји у дечанској цркви.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

БАКРОРЕЗНА ПЛОЧА С ЛИКОМ КРАЉА СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Величина 34×22 ст. Приложена 1803. год.
Сигнатура Б-6.

На плочи је приказан Стефан Дечански, испред завесе, са скиптром у левој, а крстом и палмовом гранчицом у десној руци. Огрнут је хермелинским плаштом, на глави има круну. Испод лика је текст: Сеи ѡбразъ с(вѧ)тагѡ славнагѡ в(е)л(ико)м(ꙋ)ч(е)н(и)ка иже во ц(а)рѣхъ Стефана дечанскагѡ. Благоволенїемъ ч(ес)тнопр(е)п(одо)бнѣ(и)шагѡ ѡца Антима ігꙋмена тоѧжде обители приложи на даръ православнымъ хр(ис)тїанѡмъ трꙋдом же с҃(вѧте) обители дечанстѣи м(е)с(е)ца Април(а) 28 1803 лѣта. На полеђини се виде трагови угравираног текста на немачком језику, из чега се може закључити да је ова плоча раније служила за отискивање насловне стране за неку књигу.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ОЛОВНА ПЛОЧА СА ИЗГРАВИРАНИМ ЛИКОМ КРАЉА СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

Величина 36×23 ст. XIX век.
Сигнатура Б-7.

На плочи је лик Стефана Дечанског, недовршен, грубо и неуко резан, по истој иконографској шеми као претходна. Без икаквих је текстова и натписа. Карактеристична је израда лица и руку с многобројним тачкицама.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

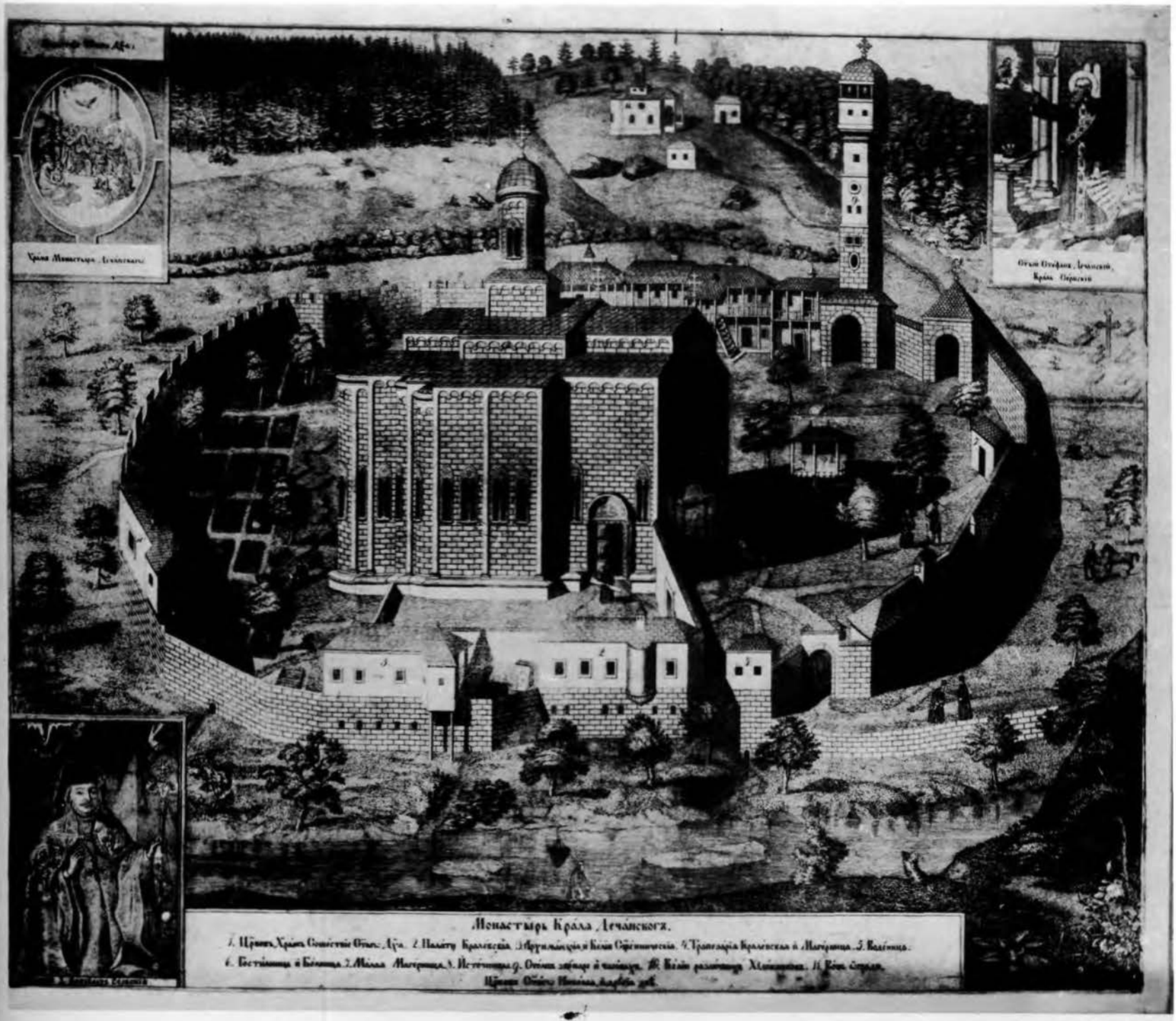

1
Бакрорез из 1748, Б-1

→
2
Бакрорез Б-1, детаљ на којем се виде „Келије за художнике" (бр. 10)

3
Бакрорез из 1837, Б-2

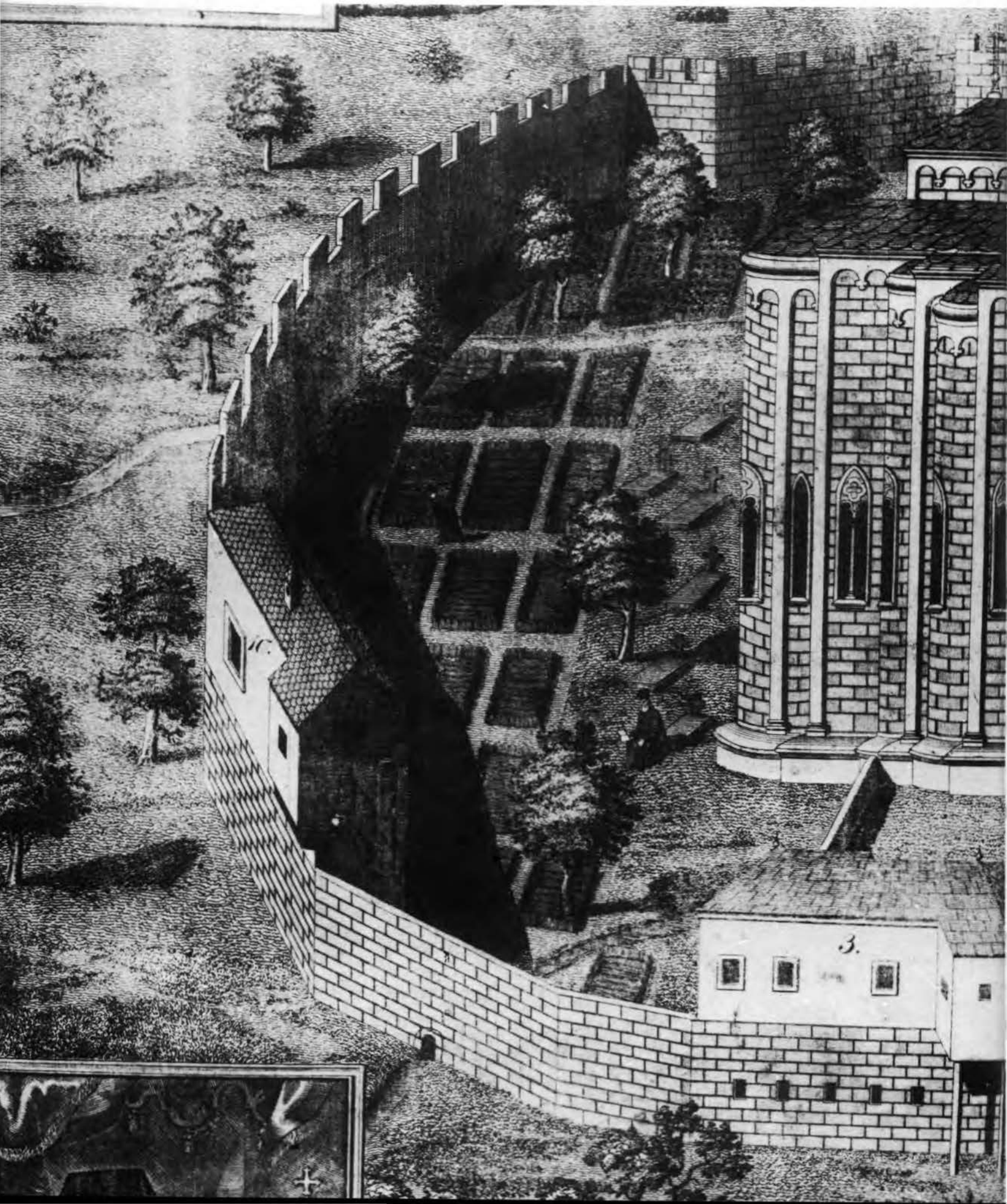
3.

Свѣтый Великомученикъ Стефанъ Кралъ дечанскій
Сей Образъ святаго Крала стефана Дечанскаго Изобразися Трудомъ Ии
ждивеніемъ Іеромонахомъ Ипоклоникомъ Мелетіемъ Иеговимъ ученикомъ
Поклоникомъ Григоріемъ Служителемъ Святыя Обители тоя а трудомъ И
настояніемъ ѿ богохранимы градъ Нишъ компанискимъ константинъ
Ѳеѡдоръ чохацій антонъ Тумолеонъ издася на тіпъ, убечъ Года, 1837.
Месеца февраріа а.

Сей Образъ святаго Краля Стефана Дечанскаго Изобразися Трудомъ Ин
ждивениемъ Іеромонахомъ Ипоклоникомъ Мелетіемъ и его кимъ ученикомъ
Поклоникомъ Григоріемъ Служителемъ Святыя Обители тоя а трудомъ И
настояніемъ ѿ богохраними градъ Нишъ компанискимъ константинъ
Ѳеодоръ чохацій Антонъ Тумолеонъ издася на тіпъ убечъ Года, 1837.
Месеца февруарія а.

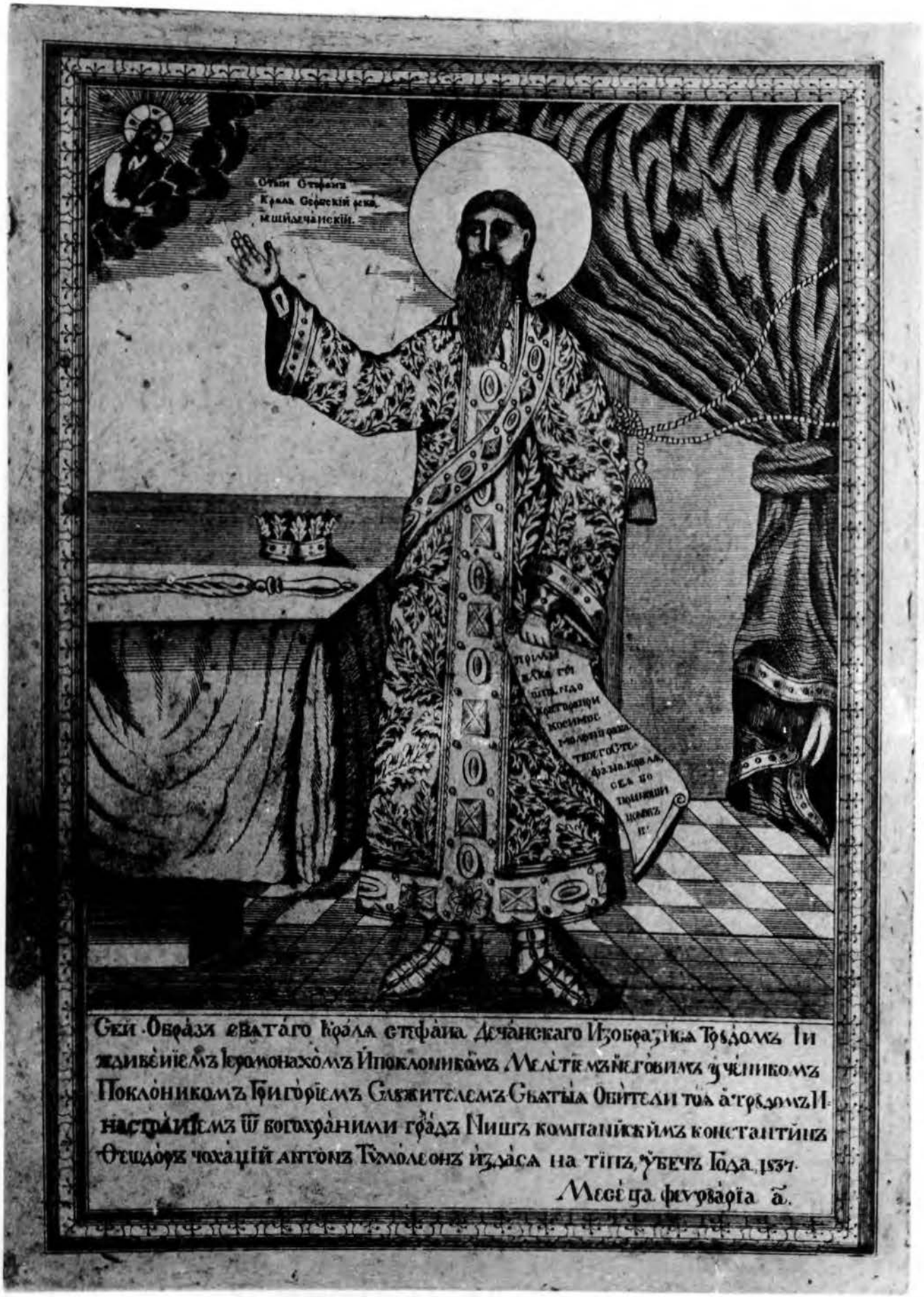
Сей Образъ святаго Краля Стефана Дечанскаго Изобразися Трудомъ Ии
ждивеніемъ Іеромонахомъ Ипоклоникомъ Мелетіемъ Неговимъ ученикомъ
Поклоникомъ Григоріемъ Служителемъ Святыя Обители тоя а трудомъ И
настраиніемъ ѿ богохраними градъ Нишъ компанійскимъ константинъ
Ѳеодоръ чохацій антонъ Тумолеонъ издася на тіпъ, убечъ Года 1837.
Месеца февраріа а.

←
4
Бакрорез из 1837, Б-3, а) сйрана
5
Бакрорез из 1837, Б-3, б) сйрана

6
Бакрорезна йлоча из 1846, Б-4
7
Бакрорез из 1846, Б-5
8
Бакрорез из 1803, Б-6
9
Оловна йлоча, XIX век, Б-7

Сеи Образъ стагѡ славнагѡ влмчика иже во дрѣхъ Стефана
дечанскагѡ. Благоволеніемъ чтнопривнѣишагѡ Оца
Ігѵмена тоижде Овители приложи на даръ православнымъ хртіанымъ
традомъ же Г. Ѳеодѡра Пеймаровича, завѣчны ихъ спомѵн во с.
Овители Дечанскіи, мін. Април 28: 1803. лѣта.

Печати

Општа разматрања

Дечанска збирка печата је релативно бројна. Садржи 25 примерака. Сви осим једног су публиковани и дати су тачни основни подаци, уз ситније грешке и пропусте.[1] Као општа карактеристика може се навести да су они израђивани углавном од два материјала — од сребра и од бронзе, само је печат П-22 од гвожђа. Сви имају мање или веће дршке од истог материјала од кога су и сами, док су дршке печата П-6 и П-22 дрвене и токарене. Слично је вероватно било и са П-11 и П-17, али су дрвени делови отпали. Ове дршке су делом сасвим једноставне (П-14, П-15, П-1, П-10, П-5 и П-12), добрим делом и украшене (П-25, П-19, П-21, П-9, П-24, П-18, П-3), а неке чак веома декоративне као П-4, П-7, П-8, П-2, П-13 и, нарочито, П-20. Печат бр. 23 је у облику прстена, а бр. 7 је двострук, док је печат бр. 4 чак и тростру к.

Што се тиче припадности ових печата, њих 6 су манастирски (П 16, П 1, П 24, П-15, П-10 и П-14), а остали су припадали појединим лицима, или дечанским монасима и старешинама, затим другим монасима или пак мирским лицима. Три од њих су на турском језику, иако су били својина појединаца српске националности. Према садржају печата, а на основу већ утврђених подела[2], као и на темељу дечанских примерака, печати се могу поделити у следеће групе:

— ктиторски, са ликом Стефана Дечанског
— патронски
— симболичко-иконографски
— грбовни
— монограмски и
— мешовити.

Према начину употребе[3] они се деле на печате за отискивање бојом, који су обично служили као званични печати, и на печате за отискивање воском, којим су се печатила писма. Но, међу дечанским има очигледно примерака који су се употребљавали и у једној и у другој техници.

Манастирски печати су углавном припадали манастиру Дечанима, само су два од њих била манастира Гориоча (П-2 и П-10). На печату бр. 14 приказана је св. Тројица, а около се каже да је печат био дечанске обитељи. Овај печат је припадао, као што је раније већ речено, централном дечанском храму који је као целина био посвећен св. Тројици. На неким документима из XIX века налази се отисак још једног дечанског печата, сада изгубљеног, на коме је такође приказана св. Тројица, док легенда око представе каже да је то печат Господа Сведржитеља обитељи дечанске.[4]

[1] Л. Павловић, *Збирка печата из дечанске ризнице*, Неки споменици културе — осврти и запажања II, Смедерево 1963, 63—85; код Павловића је обрађен 31 печат зато што је он печат са две или три главе рачунао као два или три печата. Печат који према његовом попису носи број 8, а који се ни онда није налазио у Дечанима већ га је Павловић обрадио према отиску, као и број 26 са иницијалима РМЧ, који нисам у збирци нашла, нису обрађени у мом попису.

[2] А. Ивић, *Стари српски печати и грбови*, Прилог сфрагистици и хералдици, књ. Матице српске 40, Нови Сад 1910, 13; M. Dogaru, *Sigiliile mârturii ale trecutului istoric*, Album sigilografic Bucuresti 1976.

[3] М. Валтровић, *Црквени печати*, Старинар, 1888, 5/4, 131; Р. Грујић, *Печати српских патријарха крајем XVII и почетком XVIII века*, Гласник Скопског научног друштва XIV, Скопље 1935, 238. О црквеним печатима уп. још: Старинар за 1888/3, Т. VIII; Старинар за 1889/1, стр. 4; Старинар за 1891/1 и 2, стр. 30, Т. VI, V.

[4] Р. Драгићевић, *Неколико старих печата*, Старине Црне Горе I, 1963, 73—74.

Бележака о мајсторима који су „саковали и саписали" ове печате, као што се то за неке друге зна[5], нема. Може се само веровати да су то биле истакнуте кујунџије, иако имамо вести и о другим случајевима. У берату султана Мустафе III (1754—1774)[6] каже се да је „по старом обичају" пракса да митрополит *својеручно* израђује печате појединих манастира, па се ови печати уруче Синоду, а Синод их затим преда једном од митрополита на чување и тако се спречава њихово фалсификовање. У берату султана Мухамеда (1808—1839) каже се да је „од старина" уобичајено да печате праве митрополити *својеручно* и на овај начин су печати свих манастира који се налазе на територији пространог султановог царства, направљени и додељени Синоду.[7]

Из ових цитата може се закључити да су манастирске печате израђивали и митрополити својеручно. Колико је ово правило „од старина" увек поштовано, тешко је без више доказа сада рећи, па се морамо задовољити закључком да су печате, поред мајстора кујунџија, могли израђивати и црквени великодостојници.

Из фермана султана Селима III (1789—1807) сазнајемо да је св. Синод (вероватно на поменути начин) имао да изради печате свих митрополита и осталих црквених великодостојника у два примерка и од њих један да одговарајућој духовној власти на употребу, а други да се чува код старије духовне власти, тј. код манастира и код митрополита, и тек оваквим печатом оверени документи били су пуноважни.[8]

На писмима упућеним књазу Данилу и књазу Николи (1859—1863/64) отиснут је већ поменути печат манастира Дечана са св. Тројицом, који се састојао из четири дела и могао се отиснути само споразумно. Овај печат, који је вероватно настао негде средином XIX века, није на жалост у збирци сачуван.[9]

Као што је већ истакнуто, Леонтије Павловић је објавио све дечанске печате уз ситне пропусте и омашке. Овде ћемо, ради тачног обавештавања стручне јавности, дати неке допуне и исправке. Код печата П-16[10] има ситних грешака у тексту и у опису. Лик Стефанов није допојасни већ у фигури до колена, нити је гологлав, већ има округлу затворену круну на глави.

Чини се да се Павловић пребацио датујући печат П-15[11] у време кнегиње Милице. Иако је то, без сумње, ликовно најбогатије изведен печат у збирци, са представом сложене композиције Вазнесења, по неким елементима ипак не би могао бити с краја XIV века. Пре свега језичке и палеографске одлике натписа то не допуштају. На пример, слово *И* је писано као *N*, уместо слова *В* мајстор реже *Ф*, а недопустиве омашке, као што су Вазнегиие уместо Вазнесеніе, или слово *З* писано натрашке као *Е*, тешко би могле бити толерисане на печату дечанског манастира у време кнегиње Милице, чак и ако се мора претпоставити да је резач печата било лице са другог говорног подручја, вероватно Грк. Доста статична композиција равних, непокретних фигура, такође не би ишла у тако рано време. Ликовне вредности и стилске одлике овог печата пре би га могле сврстати у доба турске окупације, најпре у XVI век.

Печат П-8[12], монограмског типа, има изрезана слова „Ѳф Дц 1820". Њих сам разрешила као „Теофил Дечанац 1820". Овај дечански калуђер узео је управу у Дечанима после Хаџи-Захарија, који је 1819. године постао призренски епископ.[13] Исти је случај и са печатом П-4[14], где сам слова „ѲМѲ 1853" разрешила као „Тимотеј 1853".[15] Један Тимотеј, дечански калуђер, помиње се на ћивоту Стефана Дечанског 1848. године, па није искључено да је баш он пет година доцније дао да му се изради и печат. Монограмски печат са словима ІЕХКАД (П-22), разрешила сам као „Јеромонах Хаџи Кирил архимандрит дечански". Леонтије Павловић својим текстом није био обухватио овај печат.

[5] М. Валтровић, *Нав. дело*, 132, 133.
[6] ДК-13, превод Мехмед-бега Сулејманпашића из 1920.
[7] ДК-5, ДК-10, исти преводилац. О томе уп. и М. Шакота, *Ризница манастира Бање код Прибоја*, 100.
[8] Ферман бр. 1, исти преводилац.
[9] Р. Драгићевић, *Нав. дело*, 73—74.
[10] Код Павловића 1, на стр. 66.
[11] Код Павловића 5, на стр. 68—69.
[12] Код Павловића 17, на стр. 74.
[13] С. Ристић, *Нав. дело*, 57—58.
[14] Л. Павловић, 20—22, на стр. 75.
[15] Павловић је написао ТМТ.

Каталог

ПЕЧАТ МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Од легуре, израђен техником резања, урезивања, гравирања.
Висина 1,5 ст, пречник 5 ст.
XVI (?) век.
Сигнатура П-15.

Кружног је облика. Горња страна му је веома једноставна, са сасвим малом дршком. По типу је патронски печат, за отискивање у воску. Служио је за спољашње печаћење писама. На лицу је изрезана представа Христовог вазнесења. У тролучном отвору је Христос у мандорли. Испод њега лево и десно налази се по један анђео у лету. У доњем делу композиције је Богородица, фронтално постављена, са шест апостола, по три са сваке стране, окренутих Богородици. У позадини су два дрвета који симболишу Маслинову гору где се радња одвија. Легенда је распоређена дуж ивице (српска) и у два уска вертикална поља са бочних страна композиције (грчка). Легенда на српском језику гласи: † си печат с(ве)тне(!) цар(с)кне(!) н (!) свещение лафре Дечани храм вазнегине(!). : цар(с)кое Σданне(!) идеже па. На грчком језику: Σφ(ρ)αγὴς τῆς μονῆ(ς) τῆς ἐν Δέτσζανηχ.

Напомена: Л. Павловић датује овај печат у крај XIV века и везује га за кнегињу Милицу, без посебних разлога. Добро је очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Павловић, *Збирка печата из дечанске ризнице*, Неки споменици културе — Осврти и запажања II, Смедерево 1963. бр. 5, 68—69.

ПЕЧАТ МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Од сребра, израђен техником резања, урезивања и гравирања.
Висина 3,5 ст, пречник 3,2 ст.
Настао пре 1613. год., вероватно крајем XVI века.
Сигнатура П-16.

Округлог је облика, са дршком у облику лако покретљиве алке. Према садржају припада типу тзв. ктиторских печата, а према употреби је тзв. званични печат. Наличје печата је украшено венцем од урезаних мотива пупољака. Лице печата има представу Стефана Дечанског, у фигури до колена, са затвореном круном на глави. Сигниран је: сть(і) Стефа(н) Оурошь г҃|крал(ь) деч. У кружном, цртом одвојеном пољу дуж обода је легенда: +Печат ц(а)р(с)кіе и с(ве)щеннїе обытелі монастіра рекомаго дечани. Слова су релативно архаичне стилизације, са лигатурама и скраћеницама. Служио је за отискивање бојом.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Павловић, *Збирка печата* бр. 1, стр. 66—67.

ПЕЧАТ МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Од бронзе, резан, урезиван, гравиран.
Висина 6 ст, пречник 3,6 ст. 1623. год.
Сигнатура П-1.

Округлог је облика, са дугачком дршком, правоугаоног пресека, једноставно профилисаном. Представља ктиторски печат за отискивање бојом, тзв. званични. Лице печата има допојасну фигуру Стефана Дечанског са

крстом и палмовом гранчицом у десној и скиптром у левој руци. На глави има затворену круну, а око ње нимб. Сигниран је: с(вети) Ст(е)фань дечанскї. Дуж ивице, у посебном кружном пољу одвојеном цртом је легенда: +Сеї печатъ: монастіра крала дечанскаго †ахкг (1623).

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 2, стр. 66—67.

ПЕЧАТ МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Од бронзе, рађен техником резања, урезивања, гравирања и ливења. Висина 5 ст, пречник 3,3 ст. На њему је назначена 1623. год., стварно настао почетком XVIII века.
Сигнатура П-24.

Печат је округао, са дршком у облику омче, без украса. Представља ктиторски печат за отискивање бојом и у воску, по намени тзв. званични печат. С лица има урезану и гравирану стојећу фигуру Стефана Дечанског са скиптром у левој, а палмовом гранчицом и крстом у десној руци. На глави има круну затвореног типа, са крстом, и нимб око главе. Сигнатура: С(вети) Сте|фань| де|чанск(ы). Дуж обода, у кружном пољу одвојеном линијом је легенда: †Сеи печать монастира дечанскаго: ахкг (1623).

Напомена: млађи је од написане године, вероватно с почетка XVIII века.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 3, стр. 67—68, сл. 3; П. Момировић, *Једна копија Лонгинове иконе у Сарајеву*, Зборник заштите споменика културе III, Београд 1953, 102—103, сл. 4.

ПЕЧАТ МАНАСТИРА ГОРИОЧА

Од сребрне легуре, рађен техником ливења, резања, урезивања, гравирања.
Висина 4 ст, пречник 3,5 ст.
1783. год.
Сигнатура П-2.

Округлог је облика. Има релативно богато декорисану дршку у облику цветне котарице (слично са П-13). Представља патронски печат, за отискивање бојом, по намени званични. С лица има допојасни лик св. Николе, примитивног упрошћеног цртежа, који држи јеванђеље у десној руци. Сигнатура: С(ве)ти|Ни|ко|ла. Дуж ивице тече легенда: +Си печатъ монастира Горночи 1783.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 6, стр. 69—70; С. Смирнов — Ђ. Бошковић, *Археолошке белешке из Метохије и Прекорупља*, Старинар, Београд 1933—1934, 256—258.

ПЕЧАТ МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Од сребрне легуре, резан, урезиван, гравиран, ливен. Висина 4,5 ст, пречник 3,3 ст. XVIII (?) век.
Сигнатура П-12.

Округлог је облика, са дугуљастом једноставно профилисаном дршком. По типу је ктиторски печат, за отискивање бојом и у воску, по намени званични. С лица печата изрезан је до исподпојасни лик Стефана Дечанског са затвореном круном на глави и ореолом. У левој руци држи скиптар, у десној има крст и палмову гранчицу. Сигнатура: с|вети Сте|фань| деч|анск(и). Дуж ивице је изгравирана легенда: +Эі(!) печать монаст(и)ра Дечани. Слова невешто изведена, тако да је слово *С* чак постављено у обрнутом смеру.

Напомена: Л. Павловић сматра да је из XVII века, без посебних доказа. Добро је очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 4, стр. 68.

ПЕЧАТНИ ПРСТЕН СТОЈАНА МИТРОЈКОВИЋА

Од сребра, кован, резан, урезиван, гравиран.
Висина 3,2 ст, пречник 3×2,5 ст.
XVIII (?) век.
Сигнатура П-23.

Има облик прстена с кариком. Полеђина печатног дела је са зракастим урезима. Сам печат је овалног облика. По типу је ктиторски, за отискивање бојом, по намени приватни. У средишном овалу је лик Стефана Дечанског, гологлавог, са ореолом око главе, сигнираног: Ст(и) Ст(ефан). Легенда тече у два реда, концентрично око централне композиције, и гласи: +Сыи прстень Стоѧна · Митроиковіћа. с(ве)т(о)мꙋ кр(а)|лю Стефанꙋ дѣчанск(о)мꙋ монаст(и)рꙋ.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 10, стр. 71—72.

ПЕЧАТ ХРАМА СВ. ТРОЈИЦЕ, ДЕЧАНСКЕ ОБИТЕЉИ

Од бронзе, резан, урезиван, гравиран.
Висина 4 ст, пречник 5,5 ст.
Вероватно XVIII век.
Сигнатура П-14.

Кружног је облика, има једноставно обликовану, релативно кратку дршку. Представља патронски печат, за отискивање бојом, по намени званични. С лица печата необична композиција св. Тројице: Бог Отац и Бог Син у стојећој фигури, окренути један према другом, и Дух свети као голуб изнад њих. У позадини је црква, испод ногу фигура легенда: Стыхъ Стефан(!), а дуж ивице: Храмъ с(вѧ)тїѧ: троїцы обителъ дечанс(к)іе.

Напомена: припадао је некој цркви у саставу дечанског манастира. Св. Тројици је била посвећена главна црква (католикон) манастира Дечана.

Добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Павловић, *Збирка печата* бр. 9, стр. 70—71, сл. 3.

ПЕЧАТ ЈЕРОМОНАХА МОЈСИЈА

Од бронзе, резан, урезиван, гравиран.
Висина 2,8 ст, пречник 2,5 ст.
Друга половина XVIII века.
Сигнатура П-11.

Печат је кружног облика. Дршка је данас у облику шиљка, али је очигледно да јој је отпао горњи део који је за шиљак био причвршћен. Симболичко-иконографског је типа, за отискивање и бојом и у воску, по намени званични. Сам печат у средини има садржински сличну, али развијенију композицију од П-13. У средини је путир који придржавају два анђела, над једним од њих је круна. Изнад путира је голуб — св. Дух у лету. Легенда дуж ивице печата није издвојена у посебно поље, она гласи: іеро : іеп : Мои : Вес : Де : Ха К : А : Ш. (вероватно: Јеромонах, јепитроп Мојсије Веселиновић Дечански, Хаџи . . . . . .)

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 15, стр. 73—74.

ПЕЧАТ ЈЕРОМОНАХА СОФРОНИЈА

Од сребра, резан, урезиван, гравиран и ливен.
Висина 3,5 ст, пречник 2,8 ст.
Крај XVIII века.
Сигнатура П-13.

Печат је округао. Има богато стилизовану ливену дршку са мотивом цветне корпе (као П-2 који је датован у 1783. годину). Симболичко-иконографског је типа, за отискивање бојом и у воску, по намени званични. С лица печата изрезан је путир који придржавају два анђела са Христовим иницијалима: и҃ х҃с. Легенда дуж ивице печата гласи: еромонахъ Софроніе дечанскі.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 14, стр. 73.

ПЕЧАТ ТЕОФИЛА ДЕЧАНЦА

Од сребра, резан, урезиван, гравиран.
Висина 3 ст, пречник 1,4 ст.
1820. год.
Сигнатура П-8.

Округле је форме. Има изузетно лепо обликовану дршку у облику цвета са две волуте и кариком. Печат је грбовног типа, рађен за отискивање и бојом и у воску, по намени приватни. Сам печат има представу двоглавог орла раширених крила с круном. Испод њега је година 1820. Лево и десно, горе и доле, распоређена су слова: Өф Дц, што се може протумачити као Теофил Дечанац, који је можда баш 1820. постао дечански игуман.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 17, стр. 74.

ПЕЧАТ МАНАСТИРА ГОРИОЧА

Од бронзе, израђен техником резања, урезивања и гравирања.
Висина 4,5 ст, пречник 3,2 ст.
1828. год.
Сигнатура П-10.

Кружног је облика. Дршка је масивна, једноставног профила. Представља патронски печат, за отискивање бојом, по намени званични. С лица је у средини урезан лик св. Николе, у архијерејском орнату, који у левој покривеној руци држи јеванђеље, док десном благосиља. Око главе има двострук нимб. Сигнатура: С(ве)ты| Нїкола. Дуж ивице легенда: +Печатъ монастира Огориочъ : храмъ с(ве)таго Николаа 1828. Вешто је цртан и резан.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 7, стр. 70, сл. на стр. 71.

ПЕЧАТ

Од бронзе, резан, урезиван, гравиран, ливен.
Висина 3 ст, пречник 1,8×1,4 ст.
1841. год.
Сигнатура П-3.

Овалан је, монограмског типа, за отискивање бојом, по намени приватни. Дршка је ливена из једног дела с печатом, листолика. Печат је хоризонталним линијама издељен на четири поља са легендом: +/Иωво/ Радо / 1841. Припадао је вероватно неком Јови Радовићу или Радојевићу.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 24, стр. 76, сл. 1.

ТРОСТРУКИ ПЕЧАТ ТИМОТЕЈА ДЕЧАНЦА

Од сребра, резан, урезиван, гравиран, ливен.
Висина 3,5 ст, пречник једне стране 1 ст.
1853. год.
Сигнатура П-4.

Дршка је у облику ловоровог венца с машном. Печат је комбинованог типа за отискивање у воску и бојом. На једној страни је приказан путир са чије је леве стране слово Т, а десне Д. На другој страни је горе крст, а у средини монограм ӨМӨ, доле 1853. На трећој страни је птица са извијеном главом, можда пауница. На основу монограма може се закључити да је печат припадао Тимотеју Дечанцу.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 20—22, стр. 75, сл. 1.

ПЕЧАТ ХАЏИ-СЕРАФИМА РИСТИЋА

Од бронзе, резан, урезиван, гравиран.
Висина 5 ст, пречник 3,5 ст.
1856—1867. год.
Сигнатура П-17.

Печат је кружног облика. Дршка је шиљата и очигледно представља само основу за дрвени део који је изгубљен. Припада типу са приказом црквене грађевине. Служио је за отискивање у воску. На печату је изрезана слика дечанске цркве са многим, чак реалистичним појединостима. Око ивице је легенда: **Х(аци) Серафим архимандритъ Лавре Бис(око) Дечанске.**

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 18, стр. 74—75.

ПЕЧАТ ХАЏИ-СЕРАФИМА РИСТИЋА

Од бронзе и дрвета, резан, урезиван, гравиран и токарен.
Висина 11 ст, пречник 3 ст.
1856—1867. год.
Сигнатура П-6.

Има масивну дрвену токарену дршку, кружне је форме. Симболичко-иконографског је типа, служио је за отискивање у воску. На самом печату је приказан путир поред кога стоје два анђела. Изнад путира је круна и голуб — св. Дух. Легенда тече дуж ивице печата и гласи: **Серафім архімандріт Лавре Дечанске.**

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 19, стр. 75.

ПЕЧАТ АРХИМАНДРИТА ХРИСАНТИЈА

Од бронзе, резан, урезиван, гравиран.
Висина 13,5 ст, пречник 2,8 ст.
1860. год.
Сигнатура П-5.

Кружног је облика, дршка је у облику шиљка. Грбовног је типа, за отискивање у воску. У средини је приказан двоглави орао са крстом уместо круне изнад главе. Испод орла је година 1860. Около, дуж ивице, у посебном пољу је легенда: **Хрісант(іє) архімандр(іт) Лавр(є) Пєк(є) П(атриаршиє) С.**

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 23, стр. 75—76.

ПЕЧАТ АРХИМАНДРИТА РАФАИЛА

Од бронзе, ливен, резан, урезиван и гравиран.
Висина 3,3 ст, пречник 2,3×2 ст.
1869—1891. год.
Сигнатура П-18.

Овалног је облика, монограмског типа, за отискивање бојом. Дршка му је у облику стубића са три пробушена круга. На печату је изгравирано: **Рафаил Ѧ(рхімандріт) М(онастира) Е(исоки) Дечана.**

Напомена: Рафаил је био архимандрит у времену од 1869. до 1891. године.
Печат је добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 25, стр. 76.

ПЕЧАТ ЈЕРОМОНАХА АРСЕНИЈА

Од бронзе, ливен, резан, урезиван и гравиран.
Висина 3,2 ст, пречник 2,5 ст.
XIX век.
Сигнатура П-9.

Печат је округао, има дршку са рупом при врху. Симболичко-иконографског је типа, за отискивање бојом и у воску, по намени званични. С лица печата у средини је приказан путир са две звезде са стране.
Дуж ивица је легенда: **Печат: Ѧрсеніє іер(о)мон(ах).**

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 13, стр. 72—73.

ДВОСТРУКИ ПЕЧАТ ЈЕРОМОНАХА РУФИМА

Од сребра, ливен, резан, урезиван, гравиран.
Висина 3 ст, пречник 1,2 ст.
Друга половина XIX века.
Сигнатура П-7.

Печат је са два лица и причвршћен је на дирку у облику две кариком спојене волуте. Сам печатни део је кружног облика. По типу је монограмски, за отискивање бојом и у воску, званични. На једној страни је у средини крст, а около легенда: **іромон Рѹфим Мр. Д**, а на другој у средини дрво, около легенда: **Єромон Рѹфим(!) Мр. Д.**

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 11—12, стр. 72.

ПЕЧАТ

Од гвожђа и дрвета, резан, урезиван, гравиран, токарен.
Висина 8,5 ст, пречник 2,3 ст.
Друга половина XIX века.
Сигнатура П-22.

Има облик квадрата са засеченим угловима. Симболичко-иконографског је типа, за отискивање бојом и у воску. Дршка му је дрвена. На лицу су приказани крст, путир из кога излазе зраци и јеванђеље. Легенда око ове симболичне представе еухаристије нечитка. Испод ње слова: **ІЄ. Х. К. Ѧ. Д** (Јеромонах Хаџи Кирил архимандрит дечански).

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ПЕЧАТ

Од бронзе, резан, урезиван, ливен.
Висина 3 ст, пречник 1,9 ст.
Сигнатура П-25.

Кружног је облика, монограмски, за отискивање бојом. Дршка је на три места пробушена. На лицу су изрезани иницијали **СО.**

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 27, стр. 76.

ТУРСКИ ПЕЧАТ

Од сребра, ливен, искуцаван, гравиран, резан, урезиван.
Висина 4,2 ст, пречник 1,7×1,5 ст.
Сигнатура П-20.

У облику је квадрата са засеченим угловима. Монограмски је, за отискивање бојом. Дршка је веома раскошна. У облику је стабљике са обрнутом палметом и две расцветане гране са стране. На лицу печата је турски текст, који се могао делимично прочитати као: Поп манастира Дечана.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 30, стр. 77, сл. 1.

ТУРСКИ ПЕЧАТ

Од бронзе, резан, урезиван, гравиран.
Висина 3 ст, пречник 1,7 ст.
Сигнатура П-19.

Округао, монограмског типа, за отискивање бојом. Дршка је са две перфорације. На турском језику пише Лазо Цветко.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 28, стр. 76—77.

ТУРСКИ ПЕЧАТ

Од бронзе, резан, урезиван и гравиран.
Висина 3 ст, пречник 1,5 ст.
Сигнатура П-21.

Округао, монограмски, за отискивање бојом. Дршка је са четири перфорације.

На њему је турски написано Стојанка.

Напомена: добро очуван.

БИБЛИОГРАФИЈА:
Л. Павловић, *Збирка печата*, бр. 29, стр. 77.

1, 3, 5
2, 4, 6

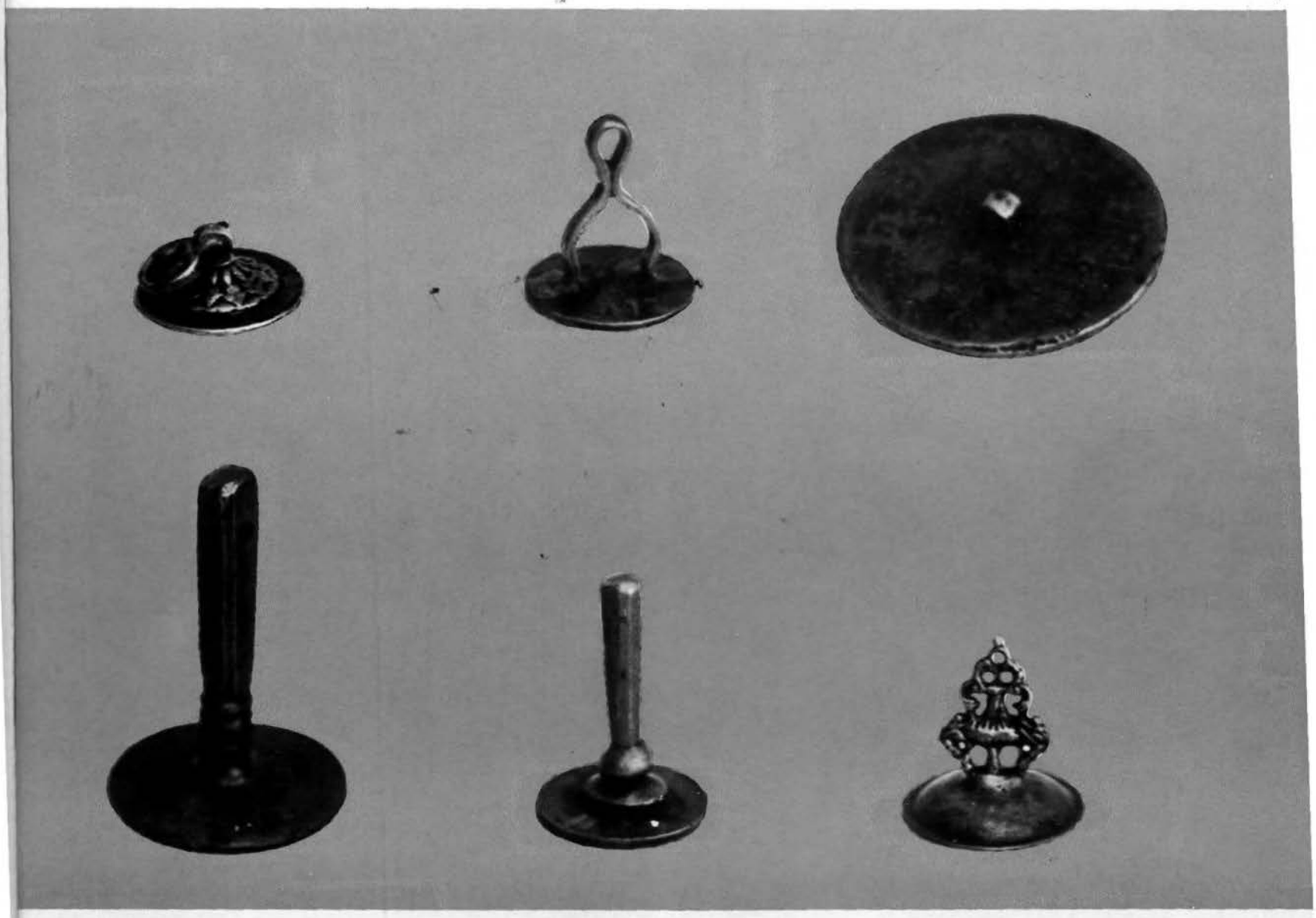

1
Печат манастира Дечана, крај XVI (?) века, П-16
2
Печат манастира Дечана, 1623, П-1
3
Печат манастира Дечана, почетак XIX века, П-24
4
Печат манастира Дечана, XVIII (?) век, П-12
5
Печат манастира Дечана, XVI (?) век, П-15
6
Печат манастира Горноча, 1783, П-2

7, 10, 13, 16
8, 11, 14, 17
9, 12, 15, 18

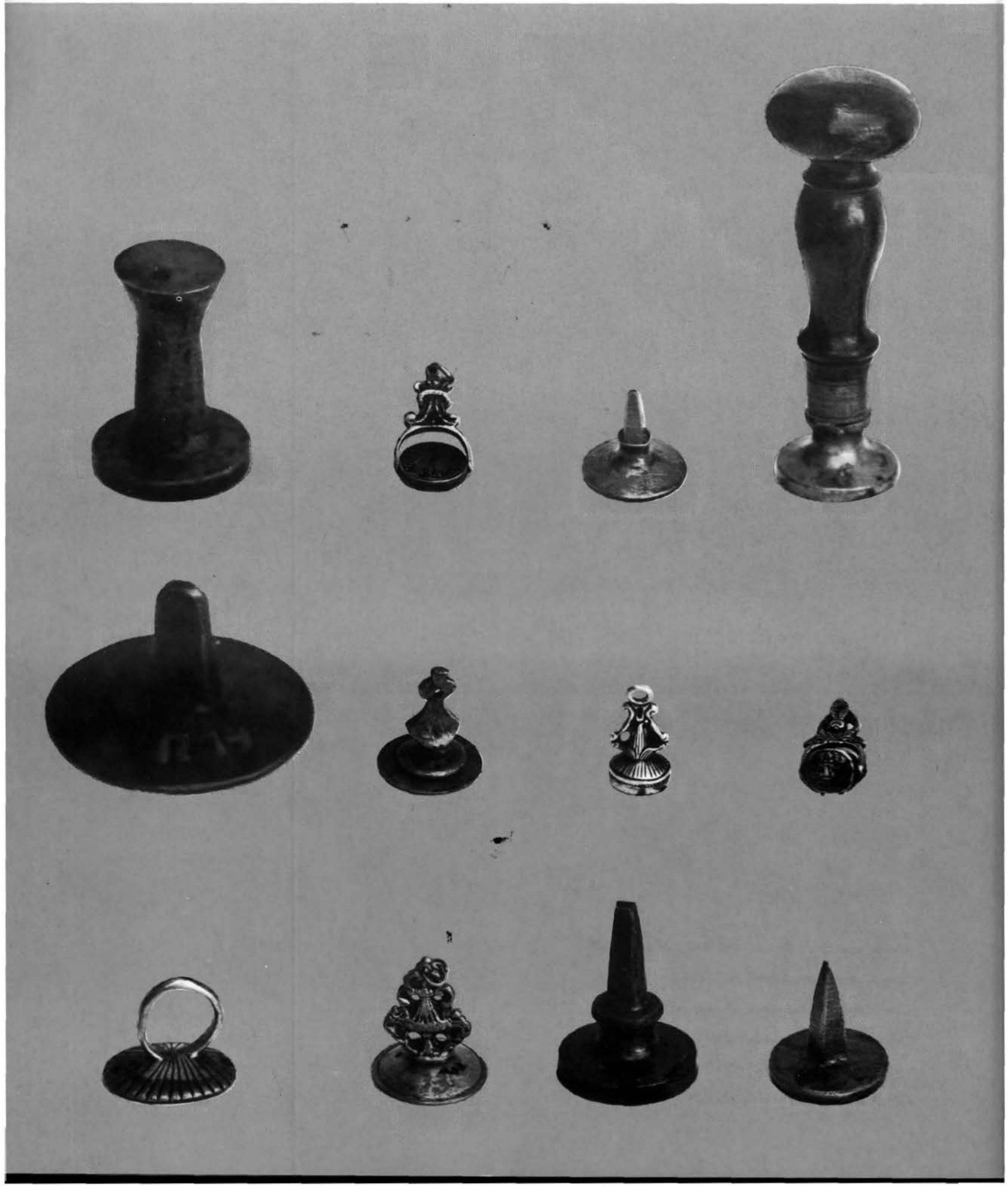

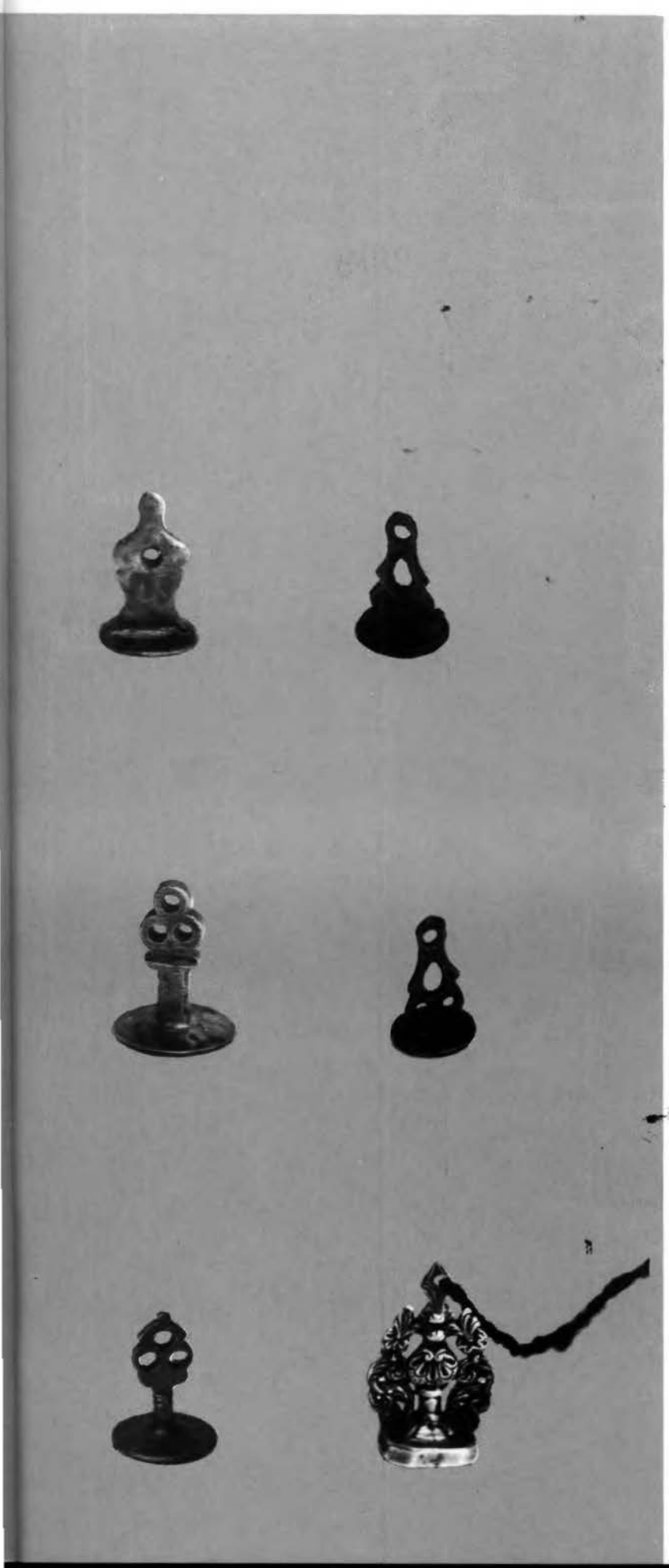

19, 22, 25
20, 23
21, 24

7
Печат манастира Гориоча, 1828, П-10
8
Печат храма св. Тројице, XVIII век, П-14
9
Печатни прстен Стојана Митројковића, XIX век, П-23
10
Двоструки печат јеромонаха Руфима, II половина XIX века, П-7
11
Печат јеромонаха Арсенија, XIX век, П-9
12
Печат јеромонаха Софронија, крај XVIII века, П-13
13
Печат јеромонаха Мојсија, II половина XVIII века, П-11
14
Печат Теофила Дечанца из 1820, П-8
15
Печат Хаџи-Серафима Ристића, (1856—1867), П-17
16
Печат Хаџи-Серафима Ристића (1856—1867), П-6
17
Троструки печат Тимотија Дечанца из 1853, П-4
18
Печат јеромонаха Хрисантија, 1860, П-5
19
Печат из 1841, П-3
20
Печат архимандрита Рафаила, 1869—1891, П-18
21
Печат са иницијалима С О, П-25
22
Турски печат Лазе Цветка, П-19
23
Турски печат са натписом Стојанка, П-21
24
Турски печат некоі дечанскоі калуђера, П-20
25
Печат Хаџи Кирила Андрејевића, II половина XIX века, П-22

Панагије и панагијари

Опшша размашрања

Дечанска збирка панагија и панагијара садржи данас десет примерака. По изгледу и намени, они се деле на напрсне панагије или енколпионе и на артосне панагије или панагијаре, који су у облику тањира и на њима је изношен Богородичин хлеб (честица просфоре) — артос на сто.[1]

У инвентару покретности манастира Дечана из 1902. године помињу се: једна колфија (енколпија), са ланцем у савату (гравирана), која се чувала у ћивоту Стефана Дечанског. Затим голфија, жута са сребром окована на лику (у облику) крста; затим голфија и још једна голфија са ланцем, две голфије, једна са две иконице дрвене, а друга од срме празна, за коју се са стране наводи да је иконица нађена и стављена у енколпију. Даље се помиње још једна голфија са саватом (гравирана) стара, затим једна голфија налик на крст, позлаћена са 30 мерџана и разних каменова, потом једна голфија са две иконице и са ланцем, једна голфија мала, једна голфија мала од никла са телиш (израђена златном или сребрном жицом), што све укупно износи 10 панагија-енколпија. Исто тако помиње се и један тањир од дрвета, окован сребром, као и панагија са 20 светитељских образа, што се односи на артосну панагију односно панагијар од рожине. Када се ово стање упореди са данашњим, може се констатовати да је оно скоро непромењено.[2]

У прву групу напрсних панагија сврстава се осам примерака у данашњој збирци, док два примерка припадају типу артосних панагија. Напрсне панагије или енколпиони у Дечанима су, по свој прилици, све осим једне, светогорског порекла и показују стилски и тематски развој енколпија од XVI до XIX столећа. Све су оне са дуборезбареним језгром (само изнимно без њега, и то у случајевима кад су иконице загубљене), оковане у сребрне и позлаћене окове са украсима рађеним у филиграну и другим златарским техникама, а понека од њих украшена је драгуљима или емаљем. Једне су на преклоп, а друге са два лица. Од њих по страни стоји само панагија бр. 12, и то како по техници, јер је сликана бојом на металу, тако и стилски, јер се одваја од развојног пута средњовековних панагија и уклапа се по сликаној представи у развој барокног сликарства у Војводини, одакле су по свој прилици њене иконице најпре и могле потећи, док је њен оков у позлаћеном филиграну такође на линији развоја традиционалне панагије — енколпиона — код нас.

Панагија ПН-10 од рожине, окована у сребро, типичан је примерак артосних панагија[3], док панагија

[1] О панагијама код нас последња је писала Б. Радојковић, *Сшшна йласшика*, Београд 1977, 10—15, 28—34, наводећи најважнију литературу. О панагијама уп. још и М. Шакота, *Ризница манасшира Бање код Прибоја*, 128, 134.

[2] Приликом првог пописа дечанске ризнице од стране Републичког завода за заштиту споменика културе 1954. године, у збирци је затечено 10 енколпиона, исто као и 1902. године. Међутим, у првој ревизији збирке 1963. године утврђено је да панагије под бр. 7, кружне са крстоликим краковима, филигранске са камењем и бисером, као и дуборезним језгром, величине 12 × 13 cm, која је потицала из XVIII века, више није било у збирци и није се могло утврдити где се налази. Приликом друге ревизије ризнице у лето 1967. године утврђено је да недостаје и једна панагија срцоликог облика од филиграна, украшена мерџанима, са дуборезним језгром на коме је био приказан св. Никола са једне стране и архиђакон Стефан са арханђелима са друге стране, инв. бр. 9, величина 3 × 5 cm, која је била датована у XIX век.

[3] Лепу анализу припадности ове панагије артосним дала је М. Јеврић, *Panagie du Trèsor du monastère de Dečani*. Actes

ПН-11, коју Добрила Стојановић зове проскомидијни тањир[4], по облику, сликаној представи Богородице Знамениије и величини, такође носи одлике артосних панагија.

Панагија ПН-1 представља врсно дело дуборезбарске и златарске уметности. Дуборезни део је са Богородицом Знамениије[5] и Христом — Речи (Логос), који лебде окружени серафимима, и са св. Тројицом приказаном као Гостољубље Аврамово, окруженом пророцима и апостолима, што представља најчешћи садржај наших панагија из XVI—XVII века.[6] На већини од њих је овај иконографски сиже уобличен на кружној површини и са светитељским ликовима у лози око централних композиција, какав је случај и на овом дечанском примерку.[7] Кад се сви ови примерци међусобно упореде, може се закључити да је, по грчким натписима судећи, дечанска панагија дело светогорске дуборезачке радионице, стилски и ликовно супериорна, чак делимично и доста архаична.[8] Најближа јој је панагија проигумана Димитрија из манастира Ораховице — која је доцније припадала Крушедолу, а данас се налази у Музеју српске православне цркве[9] — коју Бојана Радојковић датује у почетак XVII века[10], највише по окову Стефана Ивановића из 1633. године. Иако се ова панагија разликује од дечанске по томе што је иконографска шема сведена на централне композиције без кружног фриза са светитељима, ове средишнѐ композиције, без обзира на разлике у појединостима, представљају веома блиске творевине, како по стилу, тако и по духу мистике и трансценденталности која из њих избија. На ораховичкој панагији постоје и текстови на грчком језику, који уоквирују приказе. Панагија из Музеја српске православне цркве[11], иако садржи различите појединости, у целини је истоветна са дечанском, али показује велике разлике у стилу. Она је веома шематизована и на доста нижем степену извођачке вештине. Панагија Хаџи-Илариона[12], сада у Музеју српске цркве у Београду, далеко је виших уметничких квалитета од претходне, али опет слабија од дечанске и исправно се датује у крај XVI века.

Што се окова тиче, он сумом украсних елемената, техничком израдом и палеографским одликама натписа вуче крају XVI века, кад је као рад домаће радионице могао настати. Рекло би се да је и дуборезбарски део, иако набављен из грчке радионице, настао у приближно исто време, како је то већ и раније претпостављано.[13]

Панагија ПН-5 представља даљу степеницу у развитку поменутих мотива, што се огледа у већој натрпаности композиције — четири серафима и два херувима, уместо два серафима, и 24 односно 23 медаљона уместо 15, односно 12 како је било на претходној панагији. На Богородичиној глави је круна, у композицији Гостољубља је приказ мамвријског храста. Стилске разлике су такође уочљиве, рељеф је доста плићи, делује у две равни, док је раније био у простору, па се осећала дубина сцене и пластичност фигура. Ликовни квалитети су нешто слабији. Најближа аналогија јој је панагија Хаџи-Илариона из Крушедола (сада у Музеју српске православне цркве), која је велика, пречник јој је чак 140 mm.[14] Како је Хаџи-Иларионова панагија датована у 1663. годину, вероватно да и ову дечанску панагију треба ставити у другу половину XVII века. За крушедолску панагију је речено у попису из 1753[15] да је „свјатогорско дело". Како је од њеног настанка тада било протекло само 90 година, то се вероватно тачно знало одакле је она набављена. Све то у комбинацији са грчким натписима говори да је и ова дечанска панагија, као и ПН-1, такође светогорски рад.

Панагија ПН-4 нема дуборезног дела. Сам оков близак је окову панагије бр. 5, иако је тордирана жица филигранска, за разлику од обичне, а цртеж по мотиву мање је ликовно јасан, више иде на засићавање простора, а површине која омеђава су ситније, што би можда говорило за нешто касније време настанка ове панагије, а то би могао бити крај XVII или почетак XVIII века.

Панагија ПН-6 представља још једну степеницу даље у развоју панагија, како садржајно и по облику, тако и по начину израде и техници. Она још увек поседује кружну композицију са главним мотивом у средини и личностима са њом идејно повезаним у медаљонима унаоколо. Међутим, централни мотив који је и промењен — Христос уместо Гостољубља Аврамовог и Богородица Царица уместо Богородице Панагије (Знамениије), сведен је на знатно мању површину, а око њега се уместо једног реда медаљона, сада налазе два, са још два медаљона који се могу сматрати заметком трећег низа. Техника израде је сасвим другачија. Панагија није израђена од пуног дрвета, већ је у танкој дасци изрезбарена техником резања и ажурирања, тако да делује као чипка. Најближа аналогија за њу налази се у панагији из Шишатовца, сада у Музеју српске православне цркве[16], која се оправдано датује у почетак XVIII века.

Панагија ПН-2 указује на нову развојну етапу. У медаљонима су композиције сцена везаних за повест о животу и делима Исуса Христа, док су се медаљони са појединачним фигурама повукли ка ободу у један фриз. Аналогију за овакву композицију налазимо на медаљону са крста из Св. Тројице пљеваљске[17], који донекле и стилски личи, као и на панагији из Музеја примењених уметности[18], која се, међутим, стилски разликује.

Што се тиче окова, он богатством употребљених техника, а нарочито помало примитивном раскоши деко-

du XII Congrès international d'ètudes byzantines, Ohrid 10—16. sept. 1961, tom IV, Beograd 1964, 150—157.

[4] Уп. *Везени крсї из манасїира Дечана*, Зборник МПУ, 9—10, Београд 1966, 30.

[5] О Богородици Знамениије вид. М. Татић-Ђурић, *Икона Боїородице Знамениије*, Зборник ЛУМС 13, Нови Сад 1977, 3—26 + 15 слика.

[6] Б. Радојковић, *Сиїна їласїика*, сл. 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30; М. Шакота, *Ризница манасїира Бање*, 128—134.

[7] За детаљно тумачење композиције Гостољубље Аврамово, види: М. Татић-Ђурић, *Икона св. Тројице са їоїїисом сликара Јована*, Зборник Народног музеја VIII, Београд, MCMLXXV, 489—495 + 2 Т.

[8] Б. Радојковић, *Сиїна їласїика*, 31.

[9] *Исїо*, 29.

[10] *Исїо*, 33.

[11] *Исїо*, бр. 25, стр. 119.

[12] *Исїо*, бр. 26, стр. 119.

[13] Уп. М. Шакота, *Ризница манасїира Бање*, 132; текст на окову показује да се слово ꙗ могло писати и као ꙗ (расужденија, безистленија, јако) што ће рећи да је име места одакле је био кнез Михаило, који је поклонио манастиру Бањи крст бр. 20 1614—15. године, било Јаворани, а не Паворани како сам ја, и поред упозорења, упорно тврдила; вид. *Исїо*, 103—105, сл. 42, 43.

[14] Л. Мирковић, *Сїарине фрушкоїорских манасїира*, Београд 1931, 35—36; Б. Радојковић, *Сиїна їласїика*, сл. 24, стр. 33—34, 119.

[15] Л. Мирковић, *Нав. дело*, 36.

[16] Б. Радојковић, *Сиїна їласїика*, 49 а, б, стр. 121, 42.

[17] *Исїо*, 65, стр. 122, 42.

[18] *Исїо*, 66, стр. 122.

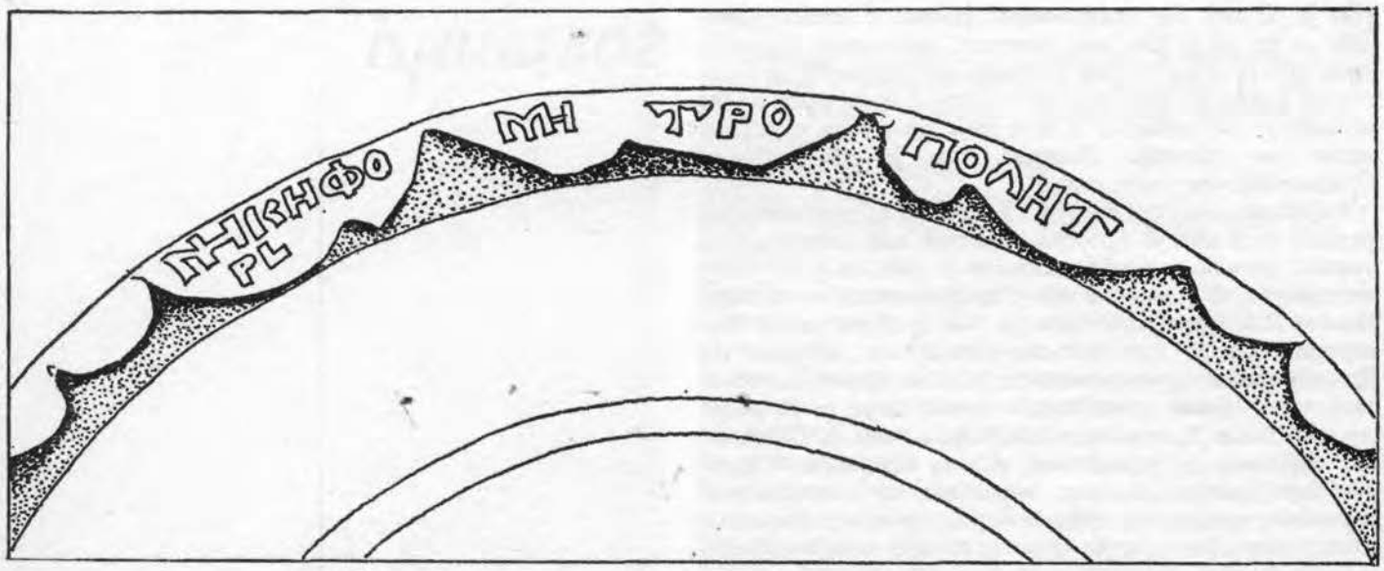

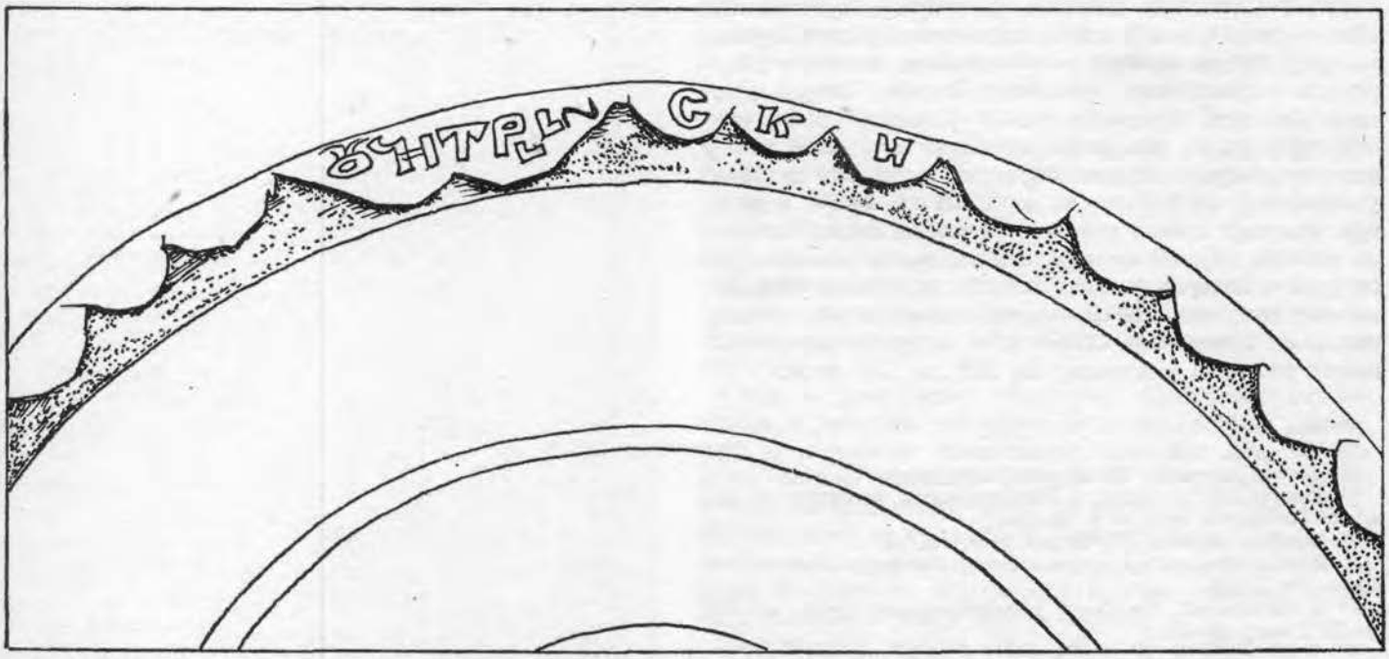

10 и 11 Наїїис са сликаної їанаїијара (ПН 12)

рације, подсећа на радове пећке школе, јасно изражене на оковима дечанских крстова из XVIII и почетка XIX века, па би се најпре могло рећи да је дуборезни оков дечанске панагије из XVIII столећа, можда баш рађен у Пећи.

Панагија ПН-3 припада истом типу као и претходна. Распоред композиција је нешто слободнији, а декорација скромнија и једноставнија. Дуборез, који је без сигурнијих аналогија, припада делима насталим под барокним утицајима. Фигурама је враћена пластичност, али на други, сада већ барокни начин. Биће да је и овај дуборез светогорски док би оков такође могао припадати пећкој школи из XVIII века.

Дуборез панагије ПН-8 представља типичну творевину православног барока, где се утицај западне уметности очитује не само у пуноћи и мекоти форме, већ и у иконографској шеми, одећи и општем изгледу представљених личности. Оков, првобитно намењен друкчијој иконографској композицији панагије, накнадно је на њу стављен, иако јој можда временски одговара, или је незнатно млађи. Могло би се рећи да су оба саставна дела ове панагије настала негде крајем XVIII или почетком XIX века, с тим што би дуборезни рад био атоски, а оков можда домаћи, иако веома блиске везе с панагијом-диптихоном из Музеја примењених уметности са грчким сигнатурама[19] говоре у прилог тези да би и оков могао бити такође са Атоса.

Сликани тањир, највероватније артосна панагија или панагијар представља по изгледу изузетан, редак сасуд, заправо уникатни примерак, јер је од дрвета исликаног темпером са скромним оковом на коме је изгравирана литургијска песма „Достојно јест". На полеђини окова изгравирано је име Никифора митрополита вучитрнског. Стилизација натписа је таква да не одређује у

[19] *Исїо*, 71 а, б.

ком је односу био митрополит Никифор према панагији — да ли је био њен власник, дародавац или мајстор. Доста лоше очуван сликани део предмета не омогућава прецизну ликовну експертизу, али се чини да би се заиста ова панагија и њен мајстор могли сврстати негде око зографа Лонгина, како је већ Добрила Стојановић претпоставила.[20]

Најлепша дечанска панагија и једна од најдрагоценијих уопште код нас је артосна панагија или панагијар од рожине окована у сребро. Одавно је позната у стручној литератури. У првом попису драгоцености манастира Дечана Г. Ј. Јуришић је описује као сребрни тас са Богородицом и 20 „светитељски образа" од „инорога".[21] Да се у манастиру веровало да је панагијар од инорога, сведочи и попис дечанских старина који је начинио игуман Хаџи Данило седамдесетих година XVIII века, где ову панагију једноставно назива инорогом.[22] Инорог или једнорог, митска животиња са алегоријским значењем везаним за култ Богородице, идентификован је са носорогом од чијег је рога, како је хемијско-физичка анализа показала, овај предмет у реалности и начињен.[23] Слика ове панагије први пут је публикована 1939. године[24], али је тек од шездесетих година заузела заслужујуће место, како на изложбама, тако и у литератури о примењеној уметности, посебно ситној пластици код нас. Будући усамљен у својој врсти, овај панагијар је, из већ добро познатих и у овом тексту више пута навођених разлога, веома различито датован, у интервалу од XII па чак до XVIII столећа[25], а да се при том није извела довољно уверљива стилско-ликовна анализа која би претпостављено време настанка засигурно и потврдила. Како то неће моћи бити учињено ни овај пут, чини ми се најприхватљивији већ до сада изражени толерантни став[26] који допушта могућност њеног настанка у времену од XII до XIV века.

[20] *Нав. дело*, 37.
[21] *Нав. дело*, 70/I.
[22] Запис у дечанској Проскомидији на листу 4а.
[23] Испитивање извршено у Југословенском институту за заштиту споменика културе у Београду.
[24] *Народна старина*, 35, Загреб 1939, сл. 32.
[25] В. Хан, *Кости и рої средњовековни*, Историја примењених уметности I, 185.
[26] Д. Милошевић, *Уметности у средњовековној Србији* од XII до XVII века, 30—41.

Каталог

ПАНАГИЈА

Осмоугаона, на преклоп, с ланцима, прапорцима и привеском, дуборезна, окована у позлаћено сребро. Оков је израђен техником искуцавања, гравирања и ажурирања.
Висина 1,5 ст, пречник 8 ст.
Дуборез — грчки (светогорски) мајстор.
Оков — српска радионица, друга половина XVI века.
Сигнатура ПН-1.

Спреда, на спољној страни панагије, изрезбарен је Приуготовљени престо са књигом и голубом — св. Духом. На задњој страни панагије је представљен Мртви Христос. С унутрашње стране панагије, на десној страни, у средини је изрезбарена Богородица Знамениње, окружена серафимима, око ње је кружни текст на грчком језику: ... τὴν τιμιωτέραν τῶν χερουβὶμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν σεραφίμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον, σὲ μεγαλύνομεν. Између текста и руба панагије, у кружном затвореном фризу, изрезбарена је лоза с лишћем, гроздовима и цветовима, из којих излазе допојасне фигуре 15 пророка, са књигама или свицима у руци. Кружна композиција је допуњена са осам углова, у једном комаду.

На левој страни отворене панагије, у кружној композицији, налази се представа Старозаветне Тројице — Гостољубље Аврамово. Три анђела седе за кружном трпезом, док Аврам и Сара са понудама у рукама прилазе слева и здесна. Око сцене је грчки натпис: + Γέλονεν ἡ κοιλία σοῦ ἁγία τράπεζα ἔχουσα τὸν οὐράνιον ἄρτον οὖν τὸν θ(εὸ)ν ἡμῶν ἐξ οὗ πᾶς ὁ τρώγων οὐ θνήσκδι

У кружном фризу око њега је лоза са лишћем и цветовима, из којих излазе допојасне фигуре апостола. Углови су решени на исти начин као и на левој страни панагије.

Оков је једноставно обликован. Централна композиција у дуборезу уоквирена је профилисаним рамом, који је декорисан изломљеним линијама. Као једини украс остале површине јављају се декоративно обликована слова натписа, чиста, на цизелираној површини. На половини са представом Приуготовљеног престола је текст Богородичине песме: + Достоино · есть ꙗко · ва істинꙋ · Бл(а)жіти те · Б(огороди)цꙋ · пр(и)сно блаженою · и пренеп(о)р(о)чною · и матерь · Б(ог)а на(шего).

Око Мртвог Христа текст песме се наставља: + часнеішꙋю · херꙋвимь · славнеішꙋю · без разꙋжденна серафимь · безістленіа · в(ог)а · слово · рожда(шꙋю).

На двоструком дебелом ланцу окачена су два прапорца и кружна плочица у облику розете украшена техником ажурирања са мотивом везаног љиљановог цвета.

Напомена: добро очувана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

М. С. Милојевић, *Путопис дела праве (старе) Србије*, III, 50; М. Шакота, *Ризнице манастира у Србији*, сл. 35; Б. Радојковић и Д. Стојановић, *Примењена уметност код Срба под Турцима*, Српска православна црква 1219—1969, сл. 7; Б. Радојковић, *Ситна пластика у старој српској уметности*, Београд, 1977, стр. 31; М. Шакота, *Ризница манастира Бање*, 132.

ПАНАГИЈА

Кружна, на преклоп, с ланцима, дуборезна и окована. Оков израђен техником искуцавања и филиграна, са остацима емаља.
Висина 1,5 ст, пречник 6 ст.
Дуборез — грчки (светогорски) рад. Оков — српска радионица, друга половина XVII века.
Сигнатура ПН-5.

Дуборез је по садржају исти са претходним. На десној половини је у кружној композицији Богородица Панагија — Знаменије, као царица с круном на глави, која у крилу држи Христа — Слово. Око њих су четири серафима, горе два анђела. Сигнатура поред Богородице је Μῆρ Θῦ, изрезана у негативу, као на печату. Око централне композиције иде кружни фриз медаљона са палмовим лишћем, у којем се налазе 24 пророка и других старозаветних личности. На левом крилу је у средини Старозаветна Тројица — Гостољубље Аврамово, сигнирано као 'ΑΓΑΠΙΑS, са словима, такође, у негативу. Сама композиција три анђела око стола, са Аврамом и Саром у позадини, такође је обрнуто окренута од уобичајене. Средишњи анђео је окренут Авраму који је десно, а не лево. Около је фриз медаљона с лишћем и грожђем у којима су 22 попрсја апостола и светитеља.

Оков је доста једноставан. Преко глатке површине постављена је розетаста композиција од жице са мотивом осам срца, са осам лала и кринова и осмолатичним цветом у средини композиције. То је у ствари костур за жичани емаљ, чији су се остаци зелене боје местимично очували, на горњем поклопцу, који је испупченији од доњег, на коме нема трагова емаља.

Напомена: добро очувана.

ПАНАГИЈА

Кружна, на преклоп, с ланцима, без дуборезног дела. Од сребра је, са позлатом и украсним камењем. Рађена је техником искуцавања и филиграна, са траговима емаља.
Висина 1,8 ст, пречник 6 ст.
Српски мајстор, крај XVII—почетак XVIII века.
Сигнатура ПН-4.

Оков се састоји од два дела решена на сличан начин као на ПН-5. На искуцаној глаткој површини, позлаћеном филигранском жицом су постављене контуре цртежа, крстастог мотива, састављеног од листова, срца, волута и кружића. Међупростори нису испуњени емаљном пастом, већ су делимично, и то веома осмишљено, били злаћени, што у игри са хладним, сада поцрнелим сребрним површинама даје основну бојену композицију површина панагије. У њој учествује и драго камење — у средини зелени, а около по четири црвена камена — стварајући посебан бојени утисак. Местимично има сасвим слабих трагова зелене боје, што би се могло сматрати остацима некадашњег емаља.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ПАНАГИЈА

Кружна, двострана, са ланцима, дуборезбарена, окована у сребро, са филиграном, украсним камењем и емаљем. Примењене технике: дуборезбарење, ажурирање, искуцавање, филиран, гранулација, ливење и плетење, 10,5×7×1,5 ст.
Дуборез — рад грчког (светогорског) мајстора, оков — српска радионица, почетак XVIII века.
Сигнатура ПН-6.

Дуборезни део је са два лица. На једној страни, у бадемастом медаљону, је Христос на престолу како с обе руке благосиља. На колену му је велико јеванђеље. Око њега је 12 апостола у медаљонима. Горе је текст на грчком: 'Εγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα. Круг око текста је злаћен, као и Христов ореол. Око ове кружне композиције, у концентричном низу, постављено је 16 медаљона. У зони изнад Христа на престолу је Христос у допојасној фигури. Поред њега, десно и лево, су мученици, ђакони и свети оци. На другој страни у централном бадемастом медаљону је Богородица царица на престолу. Око ње је 12 старозаветних царева у медаљонима, горе нечитак текст на грчком.

Око централне композиције је круг позлаћен као и нимб Богородице и Христа. У концентричном кругу око ове кружне композиције је 16 кружних и један овалан медаљон са погрудним ликовима. У централном горњем је Христос Анђео Великог Савета са два арханђела. У овалном доњем је Христос Недремано око, а око њега старозаветне личности са свицима.

Дуборез је рађен техником ажурирања на две плочице. Цела композиција је дата као дрво које се рачва и чије се гране преплићу, стварајући медаљоне. На гранама је лишће и грожђе. Оков је сведен на узан филигрански рам са цветићима, листовима, волутама и кружићима у жичаном емаљу тамноплаве и тамне и светле зелене боје, са црвеним и плавим украсним камењем на предњој страни, док је на задњој страни панагија без рама, који је вероватно загубљен. На бочној страни је декорисана са два црвена камена. Са горње стране је алка са дебелим плетеним ланцем, а са доње је филигранска купола с алкицом о коју је окачена цветна кита.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ПАНАГИЈА

Кружна, двострана, с ланцима, дуборезна, окована у позлаћено сребро, украшена емаљем, украсним камењем и бисером. Израђена је техником дуборезбарења, ажурирања, филиграна, гранулације и искуцавања, 17×14×1,7 ст.
Рад српске радионице, XVIII век.
Сигнатура ПН-2.

У богатом филигранском емаљном окову налазе се две дуборезне ажуриране дрвене плочице сложене иконографске садржине. На једној страни је у средишном медаљону композиција Христовог рођења, са сценама купања, поклоњења краљева и пастира. У осам медаљона унаоколо представљене су Благовести, Сусрет Марије и Јелисавете, Крштење, Христос и жена на кладенцу, Умножавање хлебова, Проповед у храму, Сретење и Благовести. У фризу медаљона око централног

круга је 20 погрудних ликова. Горе цар Константин и царица Јелена, доле Недремано око, а затим апостоли и светитељи.

На другој страни која је покривена лискуном, у средини је Распеће, а около Христос на престолу Цар Славе, Ношење крста, Бичевање, Неверовање Томино, Силазак у ад, Анђео на гробу, Јудин пољубац, Преображење. У 20 медаљона око централне кружне композиције су у горњем пољу Петар и Павле, доле Јона у чељусти делфина, около пророци и светитељи. Филигрански оков је богато декорисан. Широк рам који обухвата отворе за медаљоне није сасвим прецизно израђен, па се отвори не поклапају са дуборезбареним ликовима. Он је изведен у филиграну и гранулацији са 4 крупна и више ситнијих каменова. На рубу је украшен са по шест цветова. Са горње стране има филигранску круну с једним великим, три мања и три сасвим ситна камена. С доње стране је филигранска купола са два бисера. Лево и десно су две крупне филигранске гране, а около осам ситнијих, украшених бисером и цветовима од гранула. За горњу круну је везан дупли масиван и позлаћен ланац. На алци је крупан плави камен, вероватно сафир.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ПАНАГИЈА

Кружна, двострана, дуборезбарена, покривена лискуном, окована у позлаћен сребрни оков, са емаљем, украшена камењем и бисерима. Израђена је техником дуборезбарења, ажурирања, искуцавања, филиграна, гранулације, са плавим и зеленим емаљем, 13×8 ст.
Дуборез — светогорски (?), оков — српска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПН-3.

Дуборез је на две плочице. На једној страни, у овалном медаљону, горе је Христос на престолу како благосиља са обе руке. Испод њега у квадрату су Петар и Павле, доле у кружном медаљону св. Георгије како убија аждају. У 14 медаљона су ликови апостола. На другој страни горе у овалном медаљону је Богородица. Испод ње у квадрату арханђео Михаило, доле св. Димитрије, у 14 медаљона около пророци. Оков је филигрански, са плавим и зеленим емаљем. По њему је разасуто камење црвене, зелене и беле боје. Горе је исто таква отворена круна са три камена, доле купола са два бисера, а лево и десно велика филигранска грана.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ПАНАГИЈА

Звездаста, двострана, с привеском у облику крста. Дуборезбарена и окована у позлаћено сребро, украшена бисером, мерџанима и црвеним камењем.
Рађена техником дуборезбарења, ажурирања, искуцавања, филиграна и гранулација 12×9×1,3 ст.
Атоска радионица (?), XVIII — почетак XIX века.
Сигнатура ПН-8.

Сама дуборезна панагија је кружна, али јој оков даје звездаст облик. С лица је приказан Христос на престолу, лево и десно су светитељи у стојећем ставу. Са друге стране је коњичка фигура св. Георгија кога овенчава анђео. Десно фигура принцезе у покрету. Оков је сложене структуре, он не одговара облику саме панагије и очигледно није за њу првобитно био начињен. Он има облик стилизоване шестокраке звезде с додатком круне на врху и кракова са леве и десне стране и на доњем делу, тако да се добија утисак звезде уписане у крст. О доњи крак је уз то прикачен привезак у облику крстића. Отвори на окову не прате садржину, већ су били намењени показивању две веће кружне композиције, једне квадратне и 10 мањих кружних са сваке стране. Рађен је у филиграну, доста једноставних мотива, са густо постављеним гранулама и ромбичним плочицама.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ПАНАГИЈА

Сликана на металу и окована у позлаћени филиран, 12×11, 5 ст.
Војвођански сликар, II половина XVIII века.
Сигнатура ПН-12.

Кружног је облика, са две алкице помоћу којих је висила на ланцу кога више нема. Са лица панагије се налази насликана Богородица са малим Христом, који десном руком благосиља а у левој држи свитак — симбол његовог учења. Око ове сликане представе је позлаћени филигрански оков са цветовима, гранулама — кружним и у облику двоструке призме.

На полеђини су насликане две стојеће фигуре светитеља. Први је млад, можда св. Јован јеванђелист, а други је стар и његов лик и одећа носе одлике св. Николе. Обојица су без сигнатура. Око њих и између њих је позлаћени оков сачињен од истих елемената као и с лица панагије.

Боје су светле — светлоружичаста, плава у више нијанси, црвена, окер и злато. Инкарнат је сликан изузетно фино и минуциозно, растрвеним потезима у гами прозрачно сивих, окерних, зелених и ружичастих тонова, са деликатним белим осветљењима.
Иконице би могле да буду рад војвођанског сликара из друге половине XVIII века.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

АРТОСНА ПАНАГИЈА ИЛИ ПАНАГИЈАР

Кружна, у облику тањира, од рога, окована у сребро, резана, искуцавана, филиран.
Висина 3,5 ст, пречник отвора 15 ст, пречник постоља 7 ст.
Грчки рад, XII—XIV (?) век.
Сигнатура ПН-10.

У централном делу је лик стојеће Богородице Панагије (Знамениије) до испод појаса, са раширеним рукама и длановима окренутим према гледаоцу. На прсима у кружном медаљону је Христос, оваплоћење Речи с књигом у левој руци, док десном благосиља. По ободу тањира је 20 лучних аркада, у којима су попрсја светих личности: горе је Христос са два арханђела, доле три света ђакона, лево и десно су арханђели,

св. Никола, св. Јован Златоусти и вероватно апостоли. Полеђина је испресецана паралелним ребрима, који зракасто прекривају целу површину. Сигнатура поред Богородице **МР ѲѴ**, поред ликова у аркадама сигнатуре су нечитке.

Оков је доста грубо изведен. Састоје се из искуцане оплате са филигранским плетеницама, које у једном или два низа оперважују све ивице. Оплата прекрива целу позадину око Богородице, затим Христов медаљон и међупросторе аркаде. Богородичин нимб украшен је кружићима од филиграна. На његовом горњем делу је лежиште украсног камена који је нестао.

Наѿомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Г. Ј. Јуришић, *Дечански ѿрвенац*, 70/I; С. Радојчић, *Руѓање Христу на фресци у Сѿаром Наѓоричину*, Народна старина 35, Загреб 1939, сл. 32; Б. Радојковић, *Срѿско злаѿарсѿво XVI и XVII века*, 26, сл. 25—26; М. Шакота, *Ризнице манасѿира у Србији*, 19—20, сл. 45; M. Jevrić, *Panagie du trésor du monastère de Dečani*, Actes du XII Congrès international d'etudes byzantines, Ohrid, 10—16. sept. 1961, tom IV, Bgd, 1964, 151—157, fig. 1—8/20; М. Ћ. Љубинковић—Д. Милошевић, М. Татић-Ђурић, *Средњовековна умеѿносѿ у Србији*, 45; Исте, *Antica arte serba*, № 26, 43, т. XIII; Исте, *Mittelalterliche Kunst Serbiens*, Београд 1970, стр. 23, № 25; Б. Радојковић, *Сиѿна ѿласѿика*, 14, 118, сл. 9; В. Хан, *Косѿ и роѓ средњовековни*, Историја примењених уметности код Срба I, Средњовековна Србија, Београд 1977, 185, сл. 17; Д. Милошевић, *Умеѿносѿ у средњовековној Србији*, 40—41, сл. 93; Б. Радојковић, *Сиѿна ѿласѿика у сѿарој срѿској умеѿносѿи*, Водич кроз изложбу, Београд 1976, п.п. бр. 26; Б. Радојковић — Д. Миловановић, *Срѿско злаѿарсѿво*, Београд 1981, 47, сл. 47; Д. Милошевић Museum, vol XXXIII, № 2, Paris 1981, 66.

СЛИКАНИ ПАНАГИЈАР
(Проскомидијни тањир?)

У облику ѿањира, од дрвеѿа, сликан ѿемѿером и окован у сребро ѿехником искуцавања, ѓравирања, ѿунцирања и изрезивања. Висина 2 ст, ѿречник 17,5 ст. Срѿски мајсѿор, крај XVI века.
Сиѓнаѿура ПН-11.

На средини тањира насликана је Богородица Знаменије, до појаса. Руке су јој раширене а шаке окренуте гледаоцу. На прсима има срцолики медаљон са Христом, оваплоћењем Речи. Нимбови, шрафе на Христовој хаљини и Богородичине наруквице, сликане су златом. Мафорион је мрковишњеве боје, доња хаљина је тамноплава. Инкарнат је сликан окером са ружичастим осветљењима и црвеним контурама. Оков је звездасто исечен и закуцан око Богородичиног лика. По ободу је искуцан текст Богородичине песме: † Достоино ест ꙗко вь истинꙋ бл(а)жити тє Б(огороди)цє. Пр(и)сно бл(а)женоую и прѣнепорочною и м(а)т(є)ръ Б(ог)а нашег(о) · Ч(є)стнѣишою херовим и славнѣишою без расоуж(д)енїа серафимь безистлениа). С наличја је цакнасто изрезан оков, а на њему је изгравирано: Никифорь митрополит (в)ꙋчитрьнски. Тањир је по ободу био сликан црвеном бојом.

Наѿомена: боја са сликаног лика је у великој мери пропала.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Д. Стојановић, *Везени крсѿ из манасѿира Дечана*, Зборник МПУ 9—10, 1966, Београд, 29—40, сл. 2—3; М. Шакота, *Ризнице манасѿира у Србији*, 21; Л. Мирковић, *Иконе из манасѿира Дечана*, Старине Косова и Метохије, књ. 2—3, Приштина 1963, 51.

1
2

1
Панаїија, друїа їоловина XVI века, ПН-1, оков
2
Панаїија, ПН-1, дуборез

3
4

3
Панаїија XVII век, ПН-5, оков

4
Панаїија XVII век, ПН-5, дуборез

5
Панаїија, крај XVII — їочешак XVIII века, ПН-4, оков

6, 8
7, 9

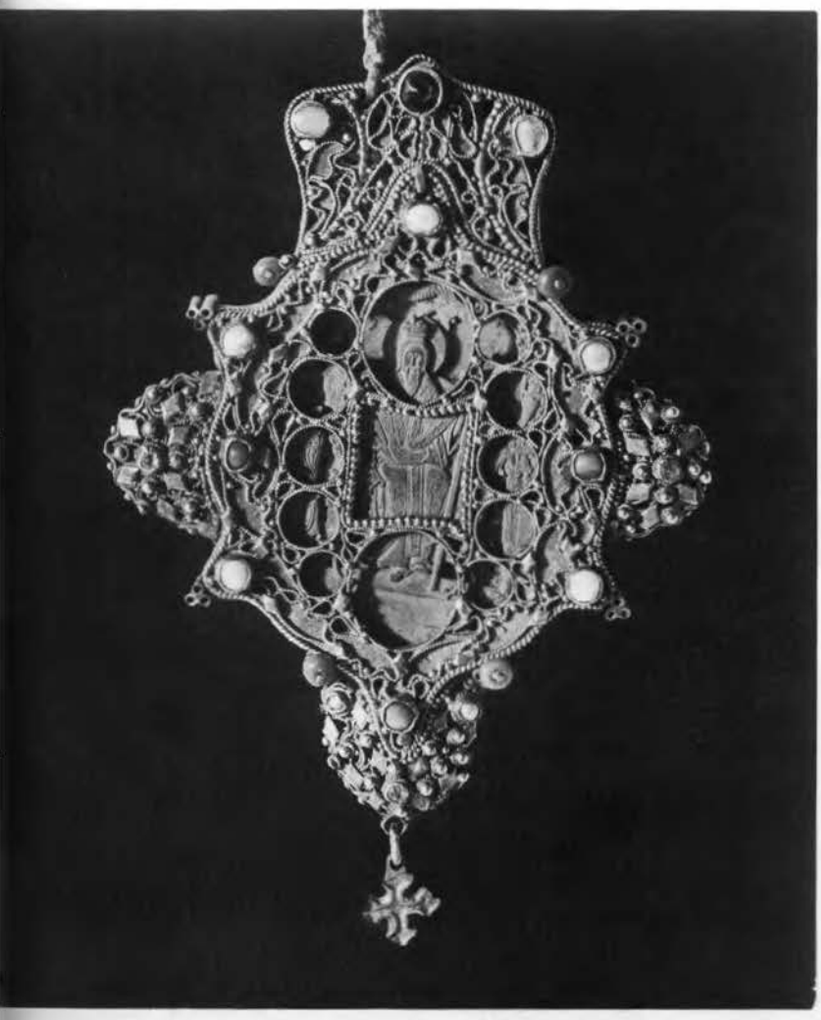

10, 12
11

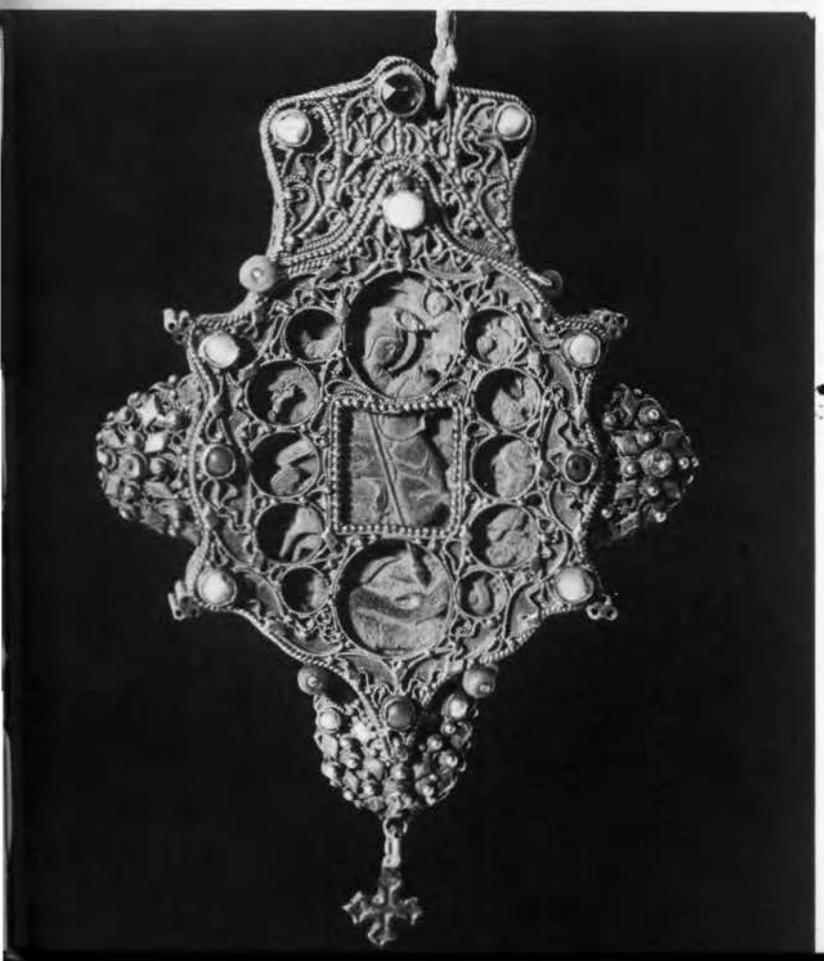

6
Панаїија, їочеїак XVIII века, ПН-6, а) сїрана
7
Панаїија, ПН-6, б) сїрана
8
Панаїија, XVIII век, ПН-2
9
Панаїија, XVIII век, ПН-3
10
Панаїија, XVIII век, ПН-8, а) сїрана
11
Панаїија, ПН-8, б) сїрана
12
Срцолика їанаїија, XIX век, ПН-9

13
Сликани їанаїијар, крај XVI века, ПН-11
14
Арїосна їанаїија (їанаїијар), ПН-10, деїаљ
15
Панаїија, II їоловина XVIII века, ПН-12, їредња сїрана
16
Панаїија, ПН-12, задња сїрана

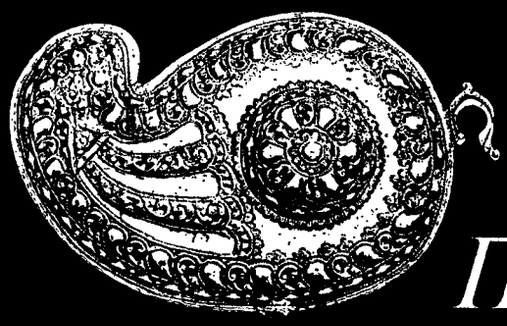

Пафше и појасеви

Опшша размашрања

Пафте или копче за појас су, судећи по њиховом броју у дечанској и другим ризницама, било саме, било са појасевима заједно[1], радо дариване манастиру. Године које су на некима од њих забележене, осим кад су уткане на појасу, углавном означавају време прилагања или поседовања, а не и њихове израде.[2] Широко распрострањене на целом Балканском полуострву, будући део женске, па и мушке ношње, оне су у исто време и накит и део костима и зато су прављене од сребра, седефа или везене тканине, украшаване драгуљима, бисером и филиграном. Пафте настале под упливом византијских уметничких заната украшаване су емаљем.[3] Многе су одливане према калупима, друге су израђиване од сребрних плоча на којима су златари исцртавали орнамените, а затим их ковали и гравирали. Кад су израђиване преко „зифта" (природног катрана), онда се говорило да су пафте „писане". Неке од њих су и пресоване.

Веома су биле распрострањене пафте у облику листа са заврнутим врхом — као индијска палмета. Оне су се код Бугара звале „пелти".[4] Знатно компликованије су биле пафте од сребрног филиграна. Да би се разликовале од турских производа, на њима су израђивани двоглави орао, сунце, птице, грађевине са куполом и крстом, религиозне композиције и сл. Широко су биле распрострањене округле пафте са концентрично понављаним мотивима. Мале елипсоидне пафте носиле су девојчице.[5]

У попису дечанске ризнице из 1902. године помиње се 31 пафта. Све сем једне су целокупне, тј. у пару, што се звало „чифт" или „чифте пафте" (пар пафти). У попису се разликују пафте кубелије (лучне, сводасте) од срме, затим пафте с бисером и позлаћене, пафте бакарне и позлаћене, пафте саватлије (гравиране), позлаћене, пафте од сребра позлаћене и пафте од сребра телиша или телиш — украшене сребрном жицом, односно филиграном. Све ове пафте налазе се и данас у ризници. Међу свима њима издвајају се пафте бр. 20, ливене у позлаћеном сребру. Оне су округле и на њима је приказана композиција Старозаветне Тројице (Гостољубље Аврамово), која има симболично значење. По томе су оне необичне у односу на остали материјал. Овакве представе, типичне за панагије, опредељују ове пафте у оне које су стајале на калуђерском или свештеничком појасу. Њихове ликовне вредности и неке стилске појединости, као што су изглед серафима, који су рађени као на крсту Стефана Дечанског (М-43), и барокни сточић за којим седе анђели у Гостољубљу, иду у прилог млађој датацији, па би, чини се, XVIII век био најприближније време настанка ових пафти.

Пафте ПА-13 су по техници израде и облику сличне претходним, иако су по мотивима сасвим различите, јер су на њима заступљени, знатно шире распрострањени, вегетабилни орнаменти. По изради, међутим,

[1] Иако се ова појава даје лако уочити, није до сада разјашњено шта је томе био узрок. Да ли су пафте поред материјалне вредности поседовале још и вотивни, профилактички или неки други смисао, није познато.

[2] О томе, између осталог, сведоче два случаја из Студенице. Јерусалимски појас с пафтама има уткану годину 1783. као време настанка. На посветном натпису каже се да је овај појас Студници поклоњен 1793. У другом случају појас са пафтама има жиг са годином 1801, а на њему је име власника и 1816. година (*Сшуденичка ризница*, инв. 71, инв. 25).

[3] О пафтама код нас уп. Б. Радојковић, *Накиш код Срба*, Београд 1969, 254—257, 211—213. На Балкану: Д. Друмев, *Златарско изскусшво*, Софија 1976, 372—375, сл. 344—441.

[4] Д. Друмев, *Нав. дело*, 373.

[5] *Исшо*, 375.

оне спадају ипак међу значајније примерке. Имају аналогију у, на жалост, такође недатованој пафти из музеја у Ловечу у Бугарској.[6]

Јагодичасте пафте ПА-16 су веома декоративне, иако по изради нешто грубље. Код њих је нарочито занимљиво мешање техника, као што су, на пример, филигран и псеудофилигран, што се иначе ређе среће. Међу листоликим пафтама врсноћом израде издвајају се пафте бр. 12. Орнаментика је, на основу иконографије украса судећи, настала под осетним утицајем рококоа. Њој су сличне пафте из Шуменског музеја[7], али су оне технички далеко простије изведене.

Целу ову прву групу пафти (ПА-20, ПА-13, ПА-16, ПА-12) повезује сложена и мајсторска техника израде — ливена и ручно дотеривана решетка преко искуцане сребрне површине, изузетно прецизно изведена. Могло би се рећи да је цела ова група пафти настала у XVIII веку.

Пафте ПА-9 припадају групи у целини искуцаних пафти без причвршћивања решетке. По карактеру орнамената, ситних и високорељефних, везује се, међутим, за прву групу. Највероватније да су ове пафте настале крајем XVIII века. Њима су по карактеру сличне и пафте бр. 25, које су сачуване заједно са појасом од зелене јерусалимске тканице. Листолика пафта ПА-10 изведена техником искуцавања слабије је израде од претходних, са крупном розетом као централним мотивом. Има доста сличности са пафтама сачуваним у Бугарској[8], што поново говори о широкој распрострањености овог мотива на Балкану у XIX веку. ПА-11 са цветом нара, које је нека баба Ивка 1828. поклонила манастиру Гориочу, рађене су на веома често примењиван начин, о чему сведоче многобројне сачуване аналогије. Њихов украс са крупним мотивом у стилу сеоског барока је изузетно фино и прецизно изведен. Иако су ове пафте поклоњене 1828. године, оне по свој прилици нису настале тада, већ више година раније. Веома блиску паралелу по облику, мотивима, техници и квалитету израде представља пафта из Музеја у граду Русе, Бугарска[9], као и већи број пафти у Студеници.[10] Са сличним наром на грани су и пафте у Студеници бр. 74, купљене 1790[11], што значи да су баба-Ивкине пафте могле потицати из њене младости, тј. из времена знатно пре 1828. године.

Пафте ПА-8 представљају типичне пафте XIX века. Доста су просте израде, мотиви су гравирани тако плитко да су већ истрвени, иако се иначе по карактеру ослањају на претходне.

Ова друга група пафти (ПА-9, ПА-25, ПА-10, ПА-11 и ПА-8) међусобно је слична по компактности, јер су искуцане и гравиране на истој сребрној плочици без решетке. Једноставне су по изради и вероватно да су биле и јефтиније. Временски обухватају период с краја XVIII и почетка XIX века.

Пафте ПА-14 и ПА-15 припадају трећој групи пафти од филиграна, које су троделне и стилизоване у облику љиљановог цвета. Веома блиске аналогије за њих налазе се у Студеници[12], као и у Музеју у Казанлику и Музеју у Трнову у Бугарској, које, на жалост, нису датоване.[13]

Веома сличне пафте је публиковала М. Постникова-Лосева[14] и она их датује у почетак или средину XVIII века, везујући их за пећку и призренску радионицу. По техничком поступку, овим пафтама одговарају још пафте ПА-18, иако нису тростране, већ обичне, из два дела. Иако троделне, пафте ПА-19 по техници израде сасвим се разликују. Оне су гравиране у позлаћеном сребру и на њима је изгравиран грб Србије са оцилима. Вероватно да спадају међу најмлађе у збирци, јер потичу из друге половине XIX или почетка XX века.

Овако је заокружена трећа група пафти, које су као и прве две, израђене од метала, највише техником филиграна и гранулације, уз ливење и ковање. Све ове металне врсте пафти веома су распрострањене. Сем на Балкану, срећу се и у Турској, и то нарочито оне са мотивом крупног нара, као централним.[15]

Посебну групу пафти чине пафте везене бисером, перлама и срмом преко тканице, опточене сребрним филиграном. Оне су или у облику срцоликог листа (ПА-4, ПА-7), у облику смоквиног листа (ПА-30), у облику цвета лале (ПА-6) или потковичасте, на магарећа леђа (ПА-5). Главна карактеристика им је да су везене. Мотиви су им цветни, турске стилизације. Поред доста високог нивоа израде срећу се и примитивнији радови, као што је, на пример, ПА-7. Њихово порекло није довољно разјашњено. Бојана Радојковић[16] их везује за Мостар, док их М. Карамехмедовић сматра специфичношћу радионице у Ливну.[17] Међутим, иако је могуће да су овакве пафте израђиване и у домаћим радионицама, њихово порекло је ипак већим делом везано за Истамбул или друге радионице у Турској. То нам потврђују знаци дворске радионице царске тугре, који су отиснути на пафтама ПА-4 и ПА-30 у Дечанима. Како нема никакве разлике у квалитету израде између њих и осталих пафти тога типа у Дечанима, претпоставила сам да су и ове друге, без печата, могле такође настати у Цариграду.

Иначе, овакве пафте су доста распрострањене, налазе се у Студеници[18] затим, као што смо већ поменули, Мостару и у Сарајеву.[19] Може се запазити да пафте ПА-5 и по облику и по декорацији веома личе на позлаћене пафте украшене нијелом какве су нпр. пафте на јерусалимском појасу из 1783. године у Студеници[20], или пак исте такве у Мостару[21], које су несумњиво из XVIII века. Зато сам мишљења да су и ове везене пафте из истог времена.

Појас од јерусалимске тканице са седефним пафтама (ТЕ-9) типичан је представник своје врсте, датован у 1774. годину. Спада у групу безимених појасева, јер на њему нема података о власнику. Пафте од седефа са изрезаним пауном су доста примитивне, бар што се тиче самог седефа, док је ливени део украса у сребру са барокним лишћем доста вешто изведен. Да ли су и пафте из истог времена као и појас, не може се са сигурношћу рећи, јер је установљено на основу многобројних примера да пафте могу бити коју годину старије или млађе од самог појаса. Златоткани појас са седефним пафтама ПА-29 представља такође јеруса-

6 *Исто*, сл. 441, на стр. 551.
7 *Исто*, сл. 36, на стр. 548.
8 *Исто*, сл. 348, 349, 350, 351, 353, стр. 547.
9 *Исто*, сл. 369, на стр. 548.
10 Бр. 5н, 8н, 15н, 23н, 26н и 27н.
11 А. Василић, *Ризница манастира Студенице*, 59.
12 Инв. бр. 59, инв. бр. 60.
13 Д. Друмев, *Нав. дело*, 436, 437, на стр. 551.
14 *Зборник Музеја примењених уметности* 15, сл. 36, стр. 94.
15 У Топкапи музеју у Истамбулу (уп. M. Karamehmedović, *Nav. delo*, сл. 42).
16 Б. Радојковић, *Накит код Срба*, сл. 213, стр. 357.
17 M. Karamehmedović, *Nav. delo*, сл. 66, стр. 148, 425.
18 Инв. бр. 77, А. Василић, *Нав. дело*, 61, сл. 35.
19 M. Karamehmedović, *Nav. delo*, сл. 66.
20 В. Василић, *Нав. дело*, сл. 33.
21 Б. Радојковић, *Накит код Срба*, сл. 213.

лимски рад, као што су вероватно и пафте на њему. Доста необични прикази Богородичиног лика са раширеним рукама на пафтама одишу извесним барокним надахнућем. Појас са седефним пафтама (ПА-26) је такође пореклом јерусалимски. Начин рада и саме фигуре цара Константина и царице Јелене на пафтама веома личе на седефне плочице јерусалимских крстова. Иконографија је такође оријентално-барокна и може се везати за XVIII век. Седефне пафте ПА-1 са изрезаним царом Константином и царицом Јеленом су једне од најрепрезентативнијих. По пореклу су такође из Јерусалима. Показују варирање истог мотива, иако очигледно потичу из истог времена као и пафте бр. 26. Сатенски појас са седефним пафтама ПА-28, на коме су извезена имена Ане, Матеје и Константина, вероватно његових дародаваца, очигледно је домаћи рад, можда баш те Ане која је потписана на њему. Пафте са сценом Распећа су јерусалимске, осредњег квалитета. Појас од вишебојне јерусалимске тканице (ПА-22) са пафтама на којима је изрезана сцена Христовог рођења, листоликог облика са сребрним, изразито широким первазом, представља такође типичан јерусалимски рад. Седефне пафте са приказом паунова (ПА-24), на једној шест, а на другој седам, представљају слободан рад без строго утврђеног нацрта. Рез је дубљи па игра светлости и таме доприноси већем уметничком ефекту ових пафти. На златотканом јерусалимском појасу са пафтама (ПА-21), које имају вешто израђену бордуру од сребра, издубљеним резом дат је приказ двоглавих орлова. Из 1794. године је појас са седефним пафтама на којима су изрезани пауни (ПА-23). Цртеж пауна и резање пафти показује доста висок квалитет израде. Пафте ПА-27 од седефа, такође са пауном, веома су блиске пређашњим и, као и претходне, лепо су изведене.

Ова пета група пафти које преко сребрне плочице имају и лице од резаног седефа, најчешће се сматрају јерусалимским, јер се обично налазе на појасевима од тканице донесеним из Јерусалима. Међутим, овакве пафте су се израђивале и у Солуну[22], а и у другим балканским радионицама[23], па вероватно и српским. Јерусалимске појасеве од тканице, на којима су имућни поклоници Христовог гроба поручивали код ткача да се поред симбола и назива св. Града изаткају још и њихово име и година посете Христовом гробу, поклањали су после повратка из свете земље црквама и манастирима.[24] Отуда има и неколико појасева од тканице у Дечанима, јер је познато да су игумани Данило, Захарија, Григорије и други калуђери, раније или касније, ишли у хаџилук.

Најранији код нас сачуван и датован појас је из 1736. године[25], док су два дечанска са годином из 1776. и чак из 1796. Према сачуваним примерцима може се закључити да пафте могу бити старије или млађе од појаса, што значи да нису увек заједно набављане у Јерусалиму, већ да су овакви појасеви доношени и без копчи.[26] Као критеријум за одвајање јерусалимских од других седефних пафти Верена Хан је предложила иконографски сиже пафте, тако што би пафте са темама изразито везаним за меморијална места у Јерусалиму требало и да буду оданде.[27] На дечанским пафтама од седефа се, поред Распећа (ПА-24) и два пута цара Константина и царице Јелене (ПА-1 и ПА-26), као и Рођења Христовог (ПА-22), чије би се теме могле везати за меморијална места у Јерусалиму и околини, појављују још и Богородица и симболичне представе пауна, дрвета живота и двоглавог орла, код којих не постоје било какви знаци који би их могли везати за одређене националне радионице.

Осим појасева од јерусалимске тканице са седефним и металним пафтама (ТЕ-9, ПА-29, ПА-26, ПА-22, ПА-21, ПА-23), који су према неким подацима служили и као одличја црквеним достојанственицима[28], а према другима су искључиво представљале успомене са хаџијских путовања[29], у Дечанима се чувају и појасеви од метала. За овакве металне појасеве, који су се навлачили преко коже постављене свилом, сматрало се да су их носила световна лица[30]. Оваквих појасева, са наглавцима у облику аждаја, у Дечанима има два (М-96 и М-97), а сачуване су и једне копче или пафте од таквог појаса (ПА-17). По облику, ови појасеви с навученим наглавцима вуку своје порекло из средњега века.[31] Но они су се, посебно ови са аждајама, и то увек исте стилизације, веома дуго употребљавали. Најстарији прецизно датован појас са аждајама, колико нам је познато, је крушедолски, који су манастиру поклонили монах Софроније и његов син Јован Божић, кујунџија из Сарајева, 1681. године.[32] Из тога се може закључити да су овакви појасеви у другој половини XVII века израђивани у Сарајеву. С друге стране, у ризници Пећке патријаршије сачувао се, под инв. бр. 12, такав исти појас, који је приложен чак два века доцније — 1880. године. Иако је овај појас могао бити знатно старији, а тек тада само поклоњен, ипак имамо довољно доказа да су се овакви појасеви израђивали током XIX века и то на пространом подручју од Сарајева, па до западне Бугарске. Калупи за такве појасеве сачувани су у музеју у Враци.[33] Они су у Музеј доспели из радионице кујунџије П. Плочарског, који их је наследио од кујунџије Симеона Банишког из прве половине XIX века, чији је био ученик. Према потписаним и у 1812. годину датованим калупима за кандила кујунџије Симеона, могу се отприлике датовати и други његови калупи, иако треба узети у обзир да су се калупи преносили са учитеља на ученика, чак и у више генерација. Из свега овога се могу сагледати све тешкоће у датовању дечанских појасева с аждајама. Међутим, подаци из пописа дечанске ризнице из 1902. определили су ме да дечанске појасеве с аждајама датујем ипак у XIX век. Ту се, наиме,

[22] Д. Друмев, *Нав. дело*, 375.

[23] В. Хан, *Значај палестинских еулогија и литургијских предмета за новију умјетност код Срба (XVII—XVIII стољеће)*, Зборник МПУ 5, Београд 1959, 63.

[24] В. Хан, *Нав. дело*, 63; Иста, *Интарзија на подручју Пећке патријаршије XVI—XVIII века*, Нови Сад 1966, 123.

[25] В. Хан, *Значај палестинских еулогија*, 63.

[26] *Исто*.

[27] О темама на пафтама писала је и Б. Радојковић, *Накит код Срба*, 255—256.

[28] М. Валтровић, *Српске црквене старине на будимпештанској изложби*, Старинар за 1886, 3, 91-2. Међутим, има помена да су овакве појасеве поклањала и световна лица, нпр. 1783. је Јованка Хаџи-Николиница поклонила овакав појас Студеници (инв. 71), из чега би се могло извести да су овакви појасеви доношени као успомене из свете земље.

[29] В. Хан, *Значај палестинских еулогија*, 63.

[30] М. Валтровић, *Нав. дело*, 93.

[31] Уп. Ј. Ковачевић, *Средњовековна ношња балканских Словена*, Београд 1953, 174—179.

[32] М. Валтровић, *Нав. дело*, 93. У каталогу изложбе Српског златарства (Београд 1981) за један појас са аждајама, чија је репродукција у боји такође дата, наводи се да припада XVI—XVII веку; разлози оваквог датовања нису наведени (Кат. 57, стр. 29).

[33] С. Георгиева — Д. Бучински, *Старото златарство в Враце*, Софија 1950, Т. LXVII/6; LXVIII/1, 2, 3, 5; LXIX/5.

наводи да је један појас са „змијицама" (тада очуван само у деловима, а данас више и не постоји) припадао Хаџи-Серафиму Ристићу (умро 1867), а други, који је и данас у Дечанима, Хаџи-Кирилу Андрејевићу, који је живео до 1875. године.

Међу дечанским пасовима, како су се још појасеви називали, пажњу привлачи лепотом своје израде још појас под бр. М-95. Он је од бакра, са сребрним апликацијама и нијелом. Његови наглавци су у облику испупчених цветних розета и плочица украшених црном пастом. Два скоро идентична појаса налазе се у студеничкој збирци[34] и А. Василић их без посебног образложења датује у XVII век.[35] У Бањи Прибојској је такође сачуван један такав појас. Сви они представљају лепе занатске израђевине, које се, судећи по стилизацији орнамената, могу уклопити међу производе турског златарства.

[34] Инв. бр. 68, инв. бр. 69.
[35] *Ризница манастира Студенице*, 58.

Каталог

ПАФТЕ СА ПОЈАСОМ ОД ТКАНИЦЕ

Округле, од сребра и позлаћене, рађене техником ливења, искуцавања, гравирања и ажурирања.
Пречник једне пафте 9 ст, ширина обе 22,3 ст, дужина појаса 108 ст.
Балканска радионица, XVIII век.*
Сигнатура ПА-20.

Састоји се из три кружна поља, две пафте и једне копче. На једној и другој пафти приказана је композиција Гостољубље Аврамово (Старозаветна Тројица) у кругу, око кога је постављено шест медаљона у виновој лози са попрсјима пророка. Овај ливени и ажурирани део пафте причвршћен је на искуцану глатку површину. Око њега, у концентричном низу, је пет серафима израђених техником искуцавања и гравирања. Копча садржи само сцену Гостољубља с пророцима и има крст на врху. Тканица је проста, природно обојена, са мрким пругама.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ПАФТЕ

Округле, од сребра, позлаћене, рађене техником искуцавања, резања, прорезивања, гравирања, филиграна и гранулације.
Пречник пафте 13 ст, укупна ширина 27,5 ст.
Балканска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПА-13.

На искуцану глатку површину постављена је кружна решетка густо испреплетене лозе са лишћем, цветовима и барокним картушом. По средини је испупчена розета са 10 крупних гранула. Ова решетка је на четири места причвршћена жицом за подлогу, која је по ивици изгравирана цик-цак линијом и полупалметама. Сама копча у облику гранчице палмете.
Напомена: добро очуване.

БИБЛИОГРАФИЈА:
M. Karamehmedović, *Umjetnička obrada metala*, сл. 7, стр. 418.

ПАФТЕ

Јагодичасте, у позлаћеном филиграну, псеудофилиграну и гранулацији, са украсним тамноцрвеним камењем.
Пречник једне пафте 7 ст, ширина обе 21 ст.
Балканска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПА-16.

Пафте су у облику крупне јагоде у средини, са две мање са стране и шест ситнијих око ње. У средини крупне јагоде је камен, у осталима метална имитација камена.

---

* У одређивању порекла златарских производа и њихове припадности појединим радионицама, указале су се знатне тешкоће због слабо издатог материјала који ми је служио као компаративни. И поред тога сам настојала да, кад год сам имала и најмање индиције, предмет који разматрам сврстам у неку националну или чак локалну радионицу а у најсрећнијим случајевима чак и атрибуирам одређеном мајстору. У великом броју случајева кад за то није било могућности, предмете сам опредељивала „балканској радионици". Овај термин треба условно схватити, јер он у овом случају значи да се, према мојој обавештености, овакви и њима слични предмети појављују на широком подручју Србије, Црне Горе, Босне, Херцеговине, Македоније, Бугарске и Грчке, па ми се он чинио једино прихватљив.

Напомена: Једна јагода је отпала, али је сачувана па се може залемити.

БИБЛИОГРАФИЈА:
M. Karamehmedović, *Umjetnička obrada metala*, сл. 7, стр. 418

ПАФТЕ

Листолике, од позлаћеног сребра, рађене техником искуцавања, прорезивања, ливења, гравирања, са једним украсним каменом, 15×12 ст, ширина обе 32,5 ст.
Балканска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПА-12.

На исковану равну површину постављена је мрежа међусобно повезаних цветића са четири листа, који равномерно покривају целу површину. У средини је јагодасти део са мотивом цветова и листова. Волутаст крај листолике пафте завршава се зооморфним мотивом: из уста монструма излазе траке које формирају биљну орнаментику фриза којим су пафте дуж обода опточене. Копчу прекрива предњица са биљним орнаментом и једним црвеним каменом. Горња решетка је на више места причвршћена за подлогу.

Напомена: део мреже на десној пафти је оштећен.
Нису публиковане.

ПАФТЕ

Листолике, од металне легуре, позлаћене, израђене техником искуцавања и псеудофилиграна, 10×13 ст, ширина обе 30 ст.
Балканска радионица, крај XVIII века.
Сигнатура ПА-9.

У облику су два листа са заврнутим врховима и ромбичном плочицом која кашира копчу. Декорација се састоји из фриза орнамената барокног стила, са цветовима и волутастим гранама са лишћем, који опточује ивице пафти. Листолики украс у средини декорисан је на исти начин као и ромбична плочица на копчи.

Напомена: добро очуване.

БИБЛИОГРАФИЈА:
M. Karamehmedović, *Umjetnička obrada metala*, sl. 7, str. 418.

ПАФТЕ СА ПОЈАСОМ

Пафте су листолике, од сребра, појас од зелене тканице.
Пафте су рађене техником искуцавања и псеудофилиграна, 12,5×8,5 ст, ширина обе 23,5 ст.
Дужина појаса 98 ст.
Балканска радионица, друга половина XVIII века.
Сигнатура ПА-25.

На зеленој тканици од које је сачињен појас извезени су орнаменталнифризовисмеђим концем. Пафте су у облику два листа са заврнутим врховима. Копча је без плочице. Фриз орнамената барокног стила, са цветовима и волутастим гранама са лишћем, опточује пафте дуж ивица. Листолики украс у средини декорисан је на исти начин (веома слична ПА-9).

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ПАФТА СА КОПЧОМ

Листолика, од сребра, позлаћена, изведена техником искуцавања, 12×7 ст.
Балканска радионица, почетак XIX века.
Сигнатура ПА-10.

У облику је листа са округлим врхом. Украшена је цветном розетом у високом рељефу, лепезастим орнаментом и широком бордуром са јајастим, лиснатим и цветним мотивом дуж ивице пафте.

Напомена: добро очувана, недостаје јој друга половина.
Није публикована.

ПАФТЕ

Листолике, од металне легуре, рађене техником искуцавања.
Вел. 7,5×5 ст, ширина обе 15,5 ст.
Приложене 1828. год.
Сигнатура ПА-11.

У облику су листова са таласастом ивицом, декорисане мотивом крупног нара на цветној грани. Дуж ивица је фриз са лиснатим мотивом, а на полеђини запис: На 1828 августъ: 29: приложи баба ївка оу манастиръ гориωчѹ при їωаникїа.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ПАФТЕ

Листолике, од сребра, израђене техником искуцавања и гравирања, 13,5×9 ст, ширина обе 27 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура ПА-8.

Имају облик два листа са шиљатим завијеним врхом и розетом која покрива копчу. Листови пафте су декорисани плитко гравираном орнаментиком. По средини, пратећи облик саме пафте, налази се листолики орнамент са цветно-биљним мотивима. Дуж ивице, у фризу, је лиснати орнамент у непрекинутом низу. Цела ова декорација је изведена веома плитким гравирањем, док је розета преко копче, која и сама има цветно-лиснате мотиве, искуцана у дубљем рељефу.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ТРОДЕЛНЕ ПАФТЕ

Са ланцима, од сребрног филиграна и гранулације.
Вел. 13×7 ст.
Балканска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПА-15.

Израђене су од филигранских волута постављених у кругове са испупченим розетама и гранулама у средини.

Напомена: Добро очуване.
Нису публиковане.

ТРОДЕЛНЕ ПАФТЕ

Од сребра, позлаћене, рађене техником филиграна и гранулације, са црвеним и зеленим украсним камењем, 19×9 ст.
Балканска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПА-14.

У облику су три стилизована цвета крина, основа од филигранске жице је волутасто увијена са аплицираним розетама и камењем, гранулама и призмама од метала.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ПАФТА

Листолика, у позлаћеном филиграну са гранулацијом.
Вел. 4,5×3,5 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сигнатура ПА-18.

У облику је листа са јако завијеним шиљатим врхом. Основа је изведена у спиралама од филигранске жице са две филигранске јагоде и гранулама.

Напомена: добро очувана, недостаје јој друга половина.
Није публикована.

ПАФТЕ ОД ПОЈАСА С АЖДАЈАМА

Ливене, ажуриране, са 19 украсних каменова.
Вел. 5×7 ст, ширина обеју 17 ст.
Приложила Јока, XIX век.
Сигнатура ПА-17.

Лучног су облика, са ажурираним биљним и цветним мотивима и осам црвених и једним плавим каменом. Свака половина има по једну аждају у облику латиничког слова „S", па се види да ове пафте представљају део појаса с аждајама. Копча је каширана ливеном розетом са црвеним каменом. На ободу је угравиран запис: (И)ѡка пр(и)ложі пас ѕ дечан(є) вѣчнит спомен.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ТРОДЕЛНЕ ПАФТЕ

С ланцима, од сребра, позлаћене, искуцане и гравиране.
Вел. 21×9 ст.
Српска радионица, друга половина XIX или почетак XX века.
Сигнатура ПА-19.

Пафте су из три дела, у средини сваке плочице је грб Србије — двоглави орао са круном и грбом са четири оцила, около фриз са лиснатом лозом и четири цвета.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ПАФТЕ

Од позлаћеног сребра, везене бисером, златним концем и перлама, искуцаване. 11×7 ст, ширина обе 21 ст.
Цариградска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПА-4.

Имају облик два листа међусобно повезана копчом. На сребрној и позлаћеној подлози, преко зелене чоје, извезене су зеленим перлама, златним концем и бисером. Мотив је крупан каранфилов цвет с пупољцима. На полеђини пробирни знаци и царска тугра, што је знак да припада цариградској дворској радионици.

Напомена: неко је покушао насилно да скине вез из оквира, па је покидао танку сребрну плочицу и позлаћени оквир око пафте. Констатовано 21. X 1981. године.
Нису публиковане.

ПАФТА

У облику тулипановог цвета, од бакра, везена бисером, срмом и зеленим перлама.
Рађена техником искуцавања и филиграна, 7×8 ст.
Цариградска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПА-6.

Цео украс везен је златним концем и перлама и прати облик пафте, тј. тулипанов цвет. Опточена је позлаћеним филиграном.

Напомена: недостаје јој друга половина.
Није публикована.

ПАФТЕ

Листолике, од сребра, позлаћене, везене бисером, срмом, црвеним и зеленим перлама на бордо тканини, 6,5×4 ст, ширина обе 14 ст.
Цариградска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПА-7.

Имају облик два листа везана копчом. Опточене су увернутом филигранском жицом. Мотив веза: палмете и срцолики лист са шест бобица. На свакој су по зелена и црвена перла и ситни бисери.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ПАФТЕ

Потковичасте, „на магарећа леђа", везене бисером, срмом и зеленим перлама на тканици.
По рубу оковане филиграном, 7,5×6 ст, ширина обе 17,5 ст.
Цариградска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПА-5.

Плочице су повезане сребрном копчом од којих се сачувала само једна. Везени украс је у облику цвета лале у средини и четири ружице у угловима, са зеленим перлама и крупнијим и ситнијим бисером. Опточене позлаћеним филиграном.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ПАФТЕ СА ЗЛАТОТКАНИМ ПОЈАСОМ

У облику смоквиног листа, везене срмом, бисером и зеленим перлама по тканици.
Оковане филиграном, 7×7 ст, ширина обе 15 ст.
Дужина појаса 103 ст.
Цариградска радионица, XVIII век.
Сигнатура ПА-30.

На тканици жуте основе, златастим концем је извезен мотив винове лозе с грожђем. У центру пафте је цвет беле раде са зеленим каменом у средини. Око њега су три расцветале љубичице, две лале и два листа.
На полеђини је царска тугра, што је знак да је рад цариградске царске радионице.

Напомена: у периоду између две ревизије ризнице, између 1971. и 1981. године, неко је са једне од ових пафти скинуо платно са везом, бисером и перлама, тако да су пафте изгубиле првобитна својства. Констатовано 21. X 1981. године.

Нису публиковане.

ЈЕРУСАЛИМСКИ ПОЈАС СА СЕДЕФНИМ ПАФТАМА

Ткање, резање у седефу, искуцавање, ливење.
Дужина појаса 110 ст, вел. пафте 6×5,5 ст, ширина обе 12,7 ст.
Јерусалим, 1774. године.
Сигнатура ТЕ-9.

Појас је ткан од памука црвене, смеђе и зелене боје. На њему је приказан мотив едикуле са Христовог гроба и геометријски мотив ромба у трапезу. Уткани натписи гласе: Ἰ(ησοῦ)ς Χ(ριστό)ς, 1774, Ἱερουσαλὴμ ἡ Ἁγία Πόλης. Пафте су правоугаоне, сребрне, са седефним лицем на коме је у сасвим плитком рељефу изрезан паун, симбол вечног живота, у лози са цветовима палмете. Филигрански оков са бочних страна пафти се наставља у барокни мотив шкољке са палминим лишћем. Везане су копчом.

Напомена: појас је искрзан.
Није публикован.

ЈЕРУСАЛИМСКИ ПОЈАС СА СЕДЕФНИМ ПАФТАМА

Ткање, резање у седефу, искуцавање, филиран, ливење.
Дужина појаса 103 ст, вел. пафте 5×6 ст, ширина обе 12 ст.
Јерусалим, друга половина XVIII века.
Сигнатура ПА-29.

Појас је светлосмеђе боје с мотивом везаних ромбова и мрком бордуром. Пошто је био кратак, настављен је простом тканицом, оном истом којом је појас постављен. Пафте су округле, сребрне, украшене филигранским низовима, гранулама и ромбовима. Са бочних страна је ливени мотив шкољке са лишћем (слично ТЕ-9). На седефним плочицама је изгравиран лик Богородице са раширеним рукама. Иако се мотив у основи понавља, на пафтама се два приказа Богородице прилично међусобно разликују. Копча је каширала плочицу у виду сунца са главом младића.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ЈЕРУСАЛИМСКИ ЗЛАТОТКАНИ ПОЈАС СА СЕДЕФНИМ ПАФТАМА

Ткање, резање у седефу, искуцавање, филиран, гранулација, ливење. Дужина појаса 106 ст, вел. пафти 9×7 ст, ширина обе 21 ст.
Јерусалим, друга половина XVIII века.
Сигнатура ПА-26.

Појас је ткан златастим и смеђим концем. Има бордуре ткане мрким концем. Пафте су листолике, сребрне, са копчом. Седефне плочице су оперважене оквиром од филигранских кружића са гранулом у средини. На седефу је средње дубоким резом изрезан мотив цар Константин и царица Јелена, који између себе држе крст једном руком, док у другој руци имају скиптар. У самом углу пафте је цвет руже.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ПАФТЕ

Исковане у позлаћеној металној легури и резане у седефу, техником резања, искуцавања, псеудофилиграна и пунцирања, 11×9 ст, ширина обе 24 ст.
Јерусалим, друга половина XVIII века.
Сигнатура ПА-1.

Позлаћени оквир с копчом је веома раскошан. Састоји се из палмета стилизованих на барокни начин. Копча је кружна, са палметама горе и доле. На седефним плочицама су релативно дубоким резом изрезани прикази цара Константина и царице Јелене, који између себе једном руком придржавају велики крст, док у другој држе уздигнуте мале крстове. У углу пафте је анђео са рукама на грудима.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

САТЕНСКИ ПОЈАС СА СЕДЕФНИМ ПАФТАМА

Вез златним концем и шљокицама по сатену.
Пафте резане у седефу, исковане, ливене, псеудофилиранске, од сребра.
Дужина појаса 97 ст, вел. пафте 10×7,5 ст, ширина обе 25 ст.
Појас — српски мајстор, пафте — јерусалимски рад (?), друга половина XVIII века.
Сигнатура ПА-28.

Појас је од светлоплавог сатена. По њему су златним концем и шљокицама извезени цветни мотиви са лозицом и лишћем. На једном делу појаса је у истој техници извезено: Анна Матѳеи Константинъ.

Пафте су сребрне, рам који уоквирује седеф је са мотивом три кружића у псеудофилиграну. На седефним плочицама у релативно плитком рељефу израђено је Распеће са Богородицом и св. Јованом, а у позадини Јерусалим.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ПОЈАС ЈЕРУСАЛИМСКИ СА СЕДЕФНИМ ПАФТАМА

Ткан, резан у седефу, искуцаван и гравиран у сребру.
Дужина појаса 89 ст, вел. пафте 12,5×9 ст, ширина обе 24 ст.
Јерусалим, XVIII век.
Сигнатура ПА-22.

Појас је од типичне јерусалимске тканице с мотивима геометризираног цвета зумбула. Ткање је изведено ружичастим, мрким, плавим, белим и зеленим памуком. Пафте су листолике, од сребра. Перваз око седефних плочица је изгравиран мотивом лозице са цветовима и птицама. Пафте су везане копчом. Седеф је релативно дубље резан. На свакој пафти је приказано Христово рођење. У средини је мали Христос у јаслицама, лево Богородица, десно Јосиф, изнад њих репата звезда.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ПАФТЕ

Од сребрне леґуре са седефом, рађене техником резања, искуцавања, ґравирања и пунцирања, 10×8,5 ст, ширина обе 22 ст.
Јерусалим (?), XVIII век.
Сипатура ПА-24.

Листолике, исковане у сребру, са широким оквиром око седефних плочица. Оквир декорисан биљном лозицом са по једним цветом. Копча је такође од сребра. Седефне плочице су доста дубоко резане, на њима је у средини већа птица (паун?), а около на једној пафти пет, а на другој шест мањих птица, цветови лале и листови.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ЗЛАТОТКАНИ ПОЈАС СА СЕДЕФНИМ ПАФТАМА

Израђен техником ткања, резања у седефу и искуцавања у сребру. Дужина појаса 105 ст, вел. пафти 13×11 ст, ширина обе 24 ст.
Јерусалим (?), XVIII век.
Сипатура ПА-21.

Појас је ткан сребрном жицом и жутим концем са мотивом уврнутог акантовог листа. Пафте су листолике, искуцане од сребра, са широким оквиром украшеним петолатичним цветовима између којих су по две грануле. Седефне плочице су доста дубоко резане. У средини, у кружном медаљону је двоглави орао раширених крила, а око њега је осам шестолатичних цветова у лози са лишћем. У резове је уметана црвена паста. Преко копче је постављена испупчена розета од сребра.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ПАФТА

Од сребра, са плочицама од везаної седефа, рађена техником искуцавања филиґрана и ґранулације, 6×4 ст.
Јерусалим (?), XVIII век.
Сипатура ПА-3.

Само једна листолика пафта са копчом. Искуцана је у сребру са оквиром око седефа, украшеним мотивом кружића са гранулом. У седефу је изрезано дрво живота.

Напомена: седефна плочица је пукла по средини.
Није публикован.

ЗЛАТОТКАНИ ПОЈАС СА СЕДЕФНИМ ПАФТАМА

Рађен техником ткања, искуцавања у сребру, филиґрана и резања у седефу.
Дужина појаса 108 ст, вел. пафте 9×6 ст, ширина обе 19 ст.
Јерусалим, крај XVIII века.
Сипатура ПА-23.

Златоткани појас истих мотива као код ПА-21, настављен парчетом црвене тканине, на којој је типично јерусалимски мотив: ις χς 1794. Пафте су листолике, искуцане у сребру. Оквир око седефних плочица је од гранула у кружићима између којих су постављени ромбови. На свакој седефној плочици је изрезан паун у профилу, са уздигнутим крилима и репом. Копча је заклоњена испупченом розетом од филиграна.

Напомена: Појас је оштећен.
Није публикован.

ЗЛАТОТКАНИ ПОЈАС СА ПАФТАМА У СРЕБРУ И СЕДЕФУ

Ткан, резан у седефу, искуцаван и украшен филиґраном. Дужина појаса 90 ст, вел. пафте 8×7 ст, ширина обе 17,5 ст.
Јерусалим (?), XVIII век.
Сипатура ПА-27.

Тканица на жутој подлози има златастим концем извезен континуирани мотив повијеног акантовог листа. Пафте су листолике, исковане у сребру. Оквир око седефних плочица је сачињен од филигранских кружића са гранулом, док су између њих испупчени правоугаоници. На седефним плочицама, дубоким резом је дат мотив орла у профилу са раширеним крилима и подигнутим репом. Плоча је заклоњена испупченом розетом у филиграну.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ХАЏИ-КИРИЛОВ ПОЈАС

Од бронзе, позлаћен, ливен, са ажурираним пафтама, украшеним црвеним и плавим камењем.
Дужина 88 ст, ширина 4,5 ст.
Балканска радионица, средина или друґа половина XIX века.
Сипатура М-97.

Преко каиша од коже постављени су наглавци у облику двоглавих аждаја извијених у облику латиничког слова „S". Ажуриране пафте са биљним и цветним мотивима украшене су са по пет украсних каменова — у средини црвени, около четири плава.

Напомена: овај појас се помиње у попису дечанских старина из 1902. године. Добро очуван.
Није публикован.

БРОНЗАНИ ПОЈАС

Позлаћен, ливен, са једном ажурираном пафтом.
Дужина 77 ст, ширина 4 ст.
Балканска радионица, XIX век.
Сипатура М-98.

Преко каиша од коже постављени су наглавци од двоглавих аждаја извијених у облику латиничког слова „S". Ажурирана пафта са цветним и биљним мотивима је без украсног камења.

Напомена: једна пафта недостаје.
Није публикован.

ПОЈАС СА ПАФТАМА

Од бакра, са сребрним апликацијама у нијело-техници.
Дужина 84 ст, ширина 4 ст, величина пафти 5,5×6 ст.
Турска радионица (?), XVII век.
Сипатура М-95.

На појас од коже, постављене тканицом, нанизани су наглавци у облику испупчених цветних розета и равним, према розетама изрезаним плочицама од сребра украшеним црном пастом. Пафте су кружне, украшене срцоликим мотивом лозе са лишћем у нијелу. Преко сребра, с наличја, изгравирани су листови са цветним орнаментима.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

БРОНЗАНИ ПОЈАС СА ПАФТАМА

Ливен и ажуриран.
Дужина 94 ст, ширина 7 ст.
Турска радионица (?), XIX век.
Сипатура М-96.

Преко кожног каиша, са апликацијама биљних мотива, постављени су наглавци у облику цветних ажурираних розета и равних троугаоних плочица, које су такође уз ивице ажуриране. Пафте су решене на исти начин, без посебних украса.

Напомена: Добро очуван, али испрљан.
Није публикован.

1
2

1
Позлаћене пафше, XVIII век, ПА-20
2
Сребрне пафше, XVIII век, ПА-13

3
4
5

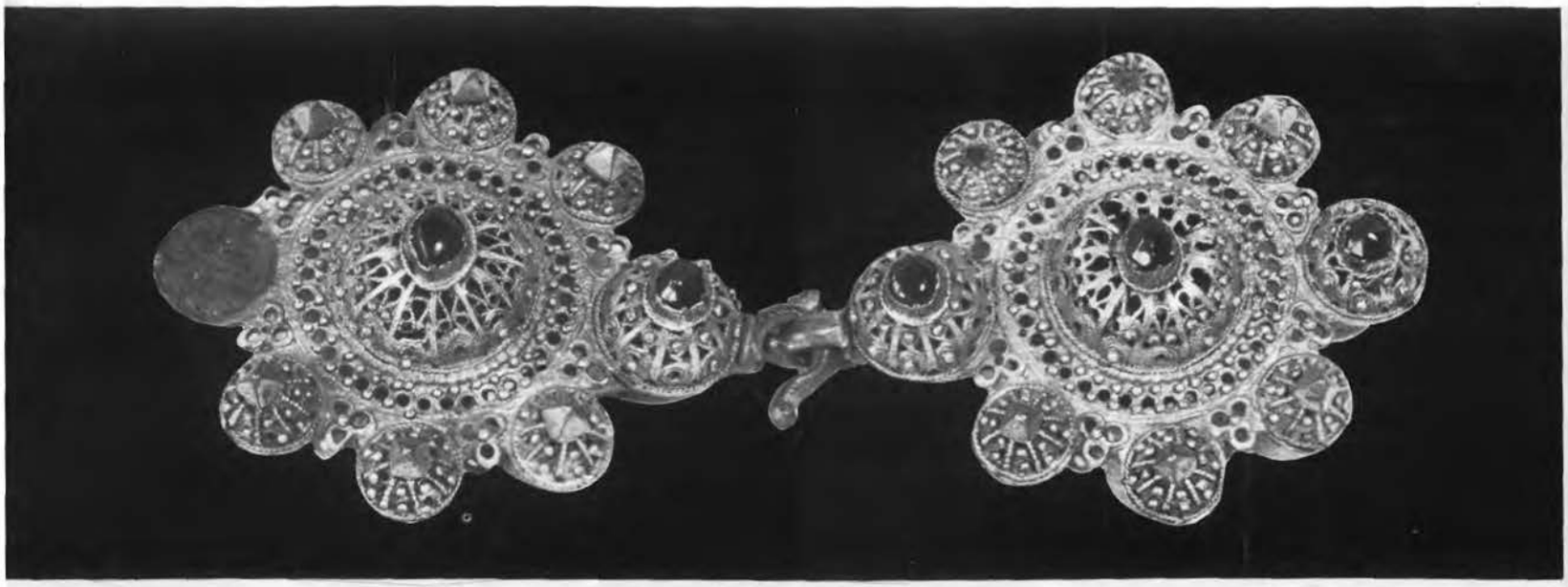

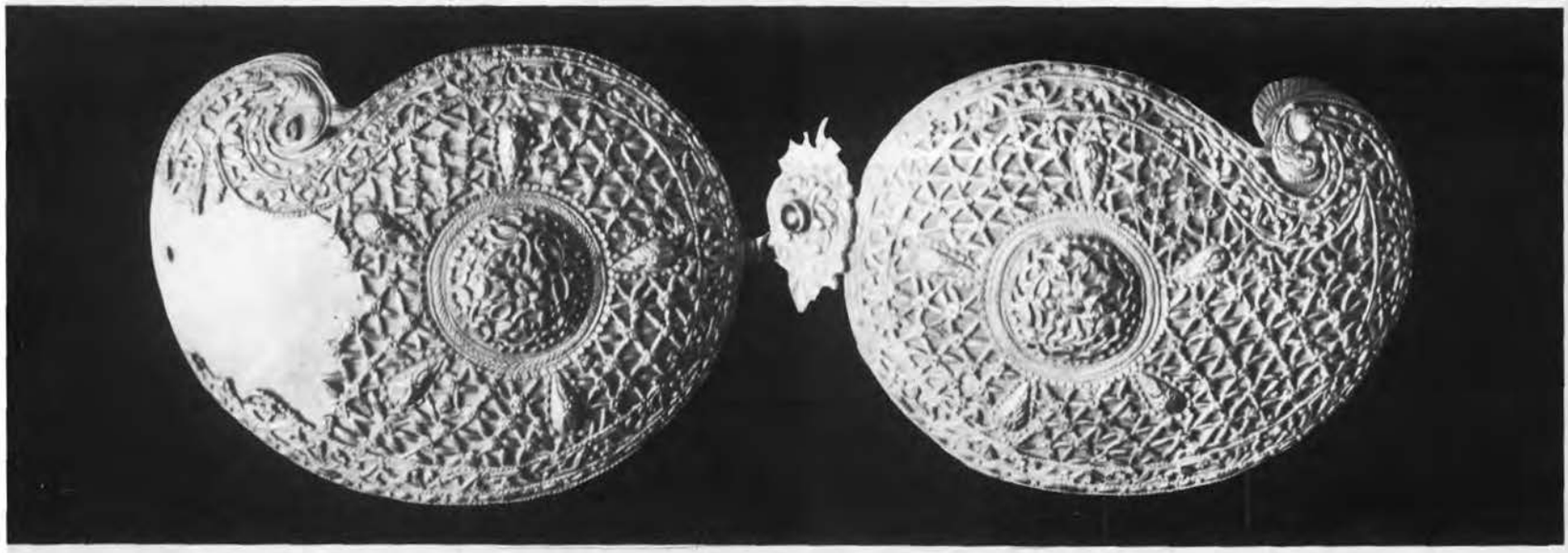

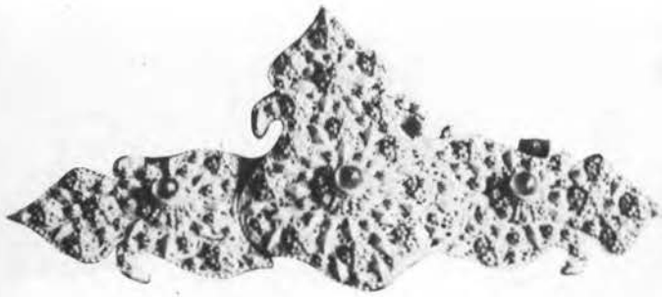

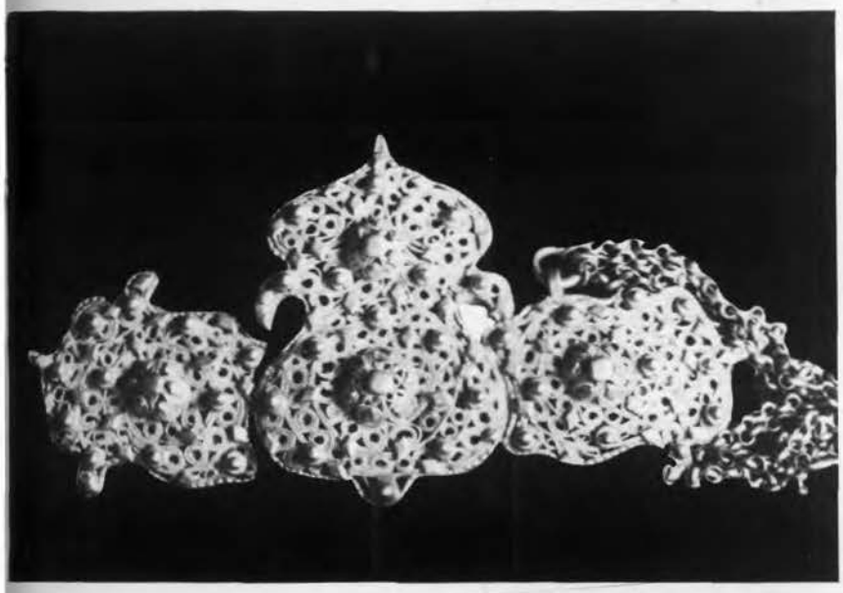

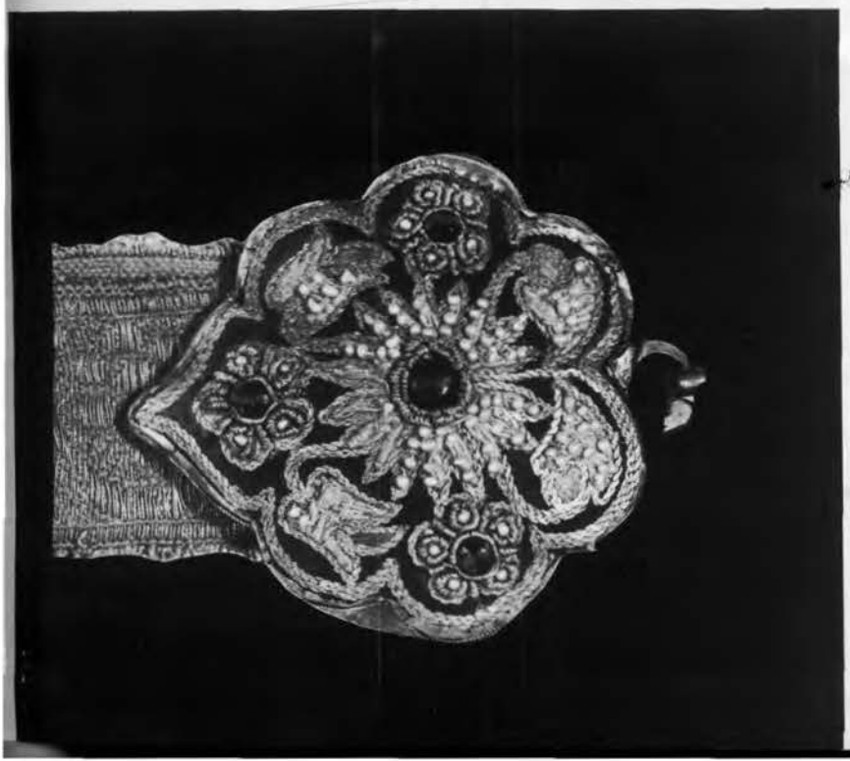

3
Јаіодичасте пафте, XVIII век, ПА-16
4
Сребрне пафте, XVIII век, ПА-12
5
Сребрне пафте, крај XVIII века, ПА-25
6
Сребрна пафта, почетак XIX века, ПА-10
7
Филиіранске пафте, XVIII век, ПА-14
8
Филиіранске пафте, XVIII век, ПА-15
9
Троделне пафте са ірбом, ПА-19
10
Везена пафта, XVIII век, ПА-30

11
Пафте везене бисером, XVIII век, ПА-4
12
Јерусалимски појас из 1774, са седефним пафтама, ТЕ-9
13
Седефне пафте, II половина XVIII века, ПА-29
14
Седефне пафте, XVIII век, ПА-26
15
Седефне пафте, XVIII век, ПА-1
16
Седефне пафте, II половина XVIII века, ПА-22

11
12
13

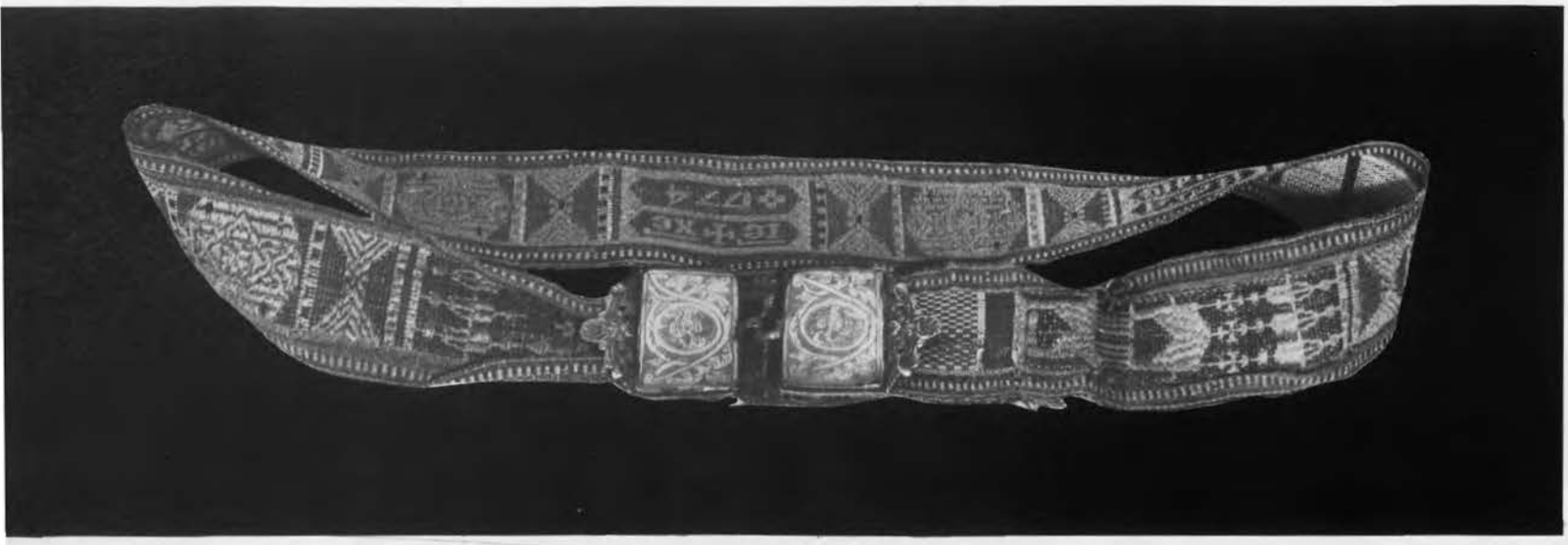

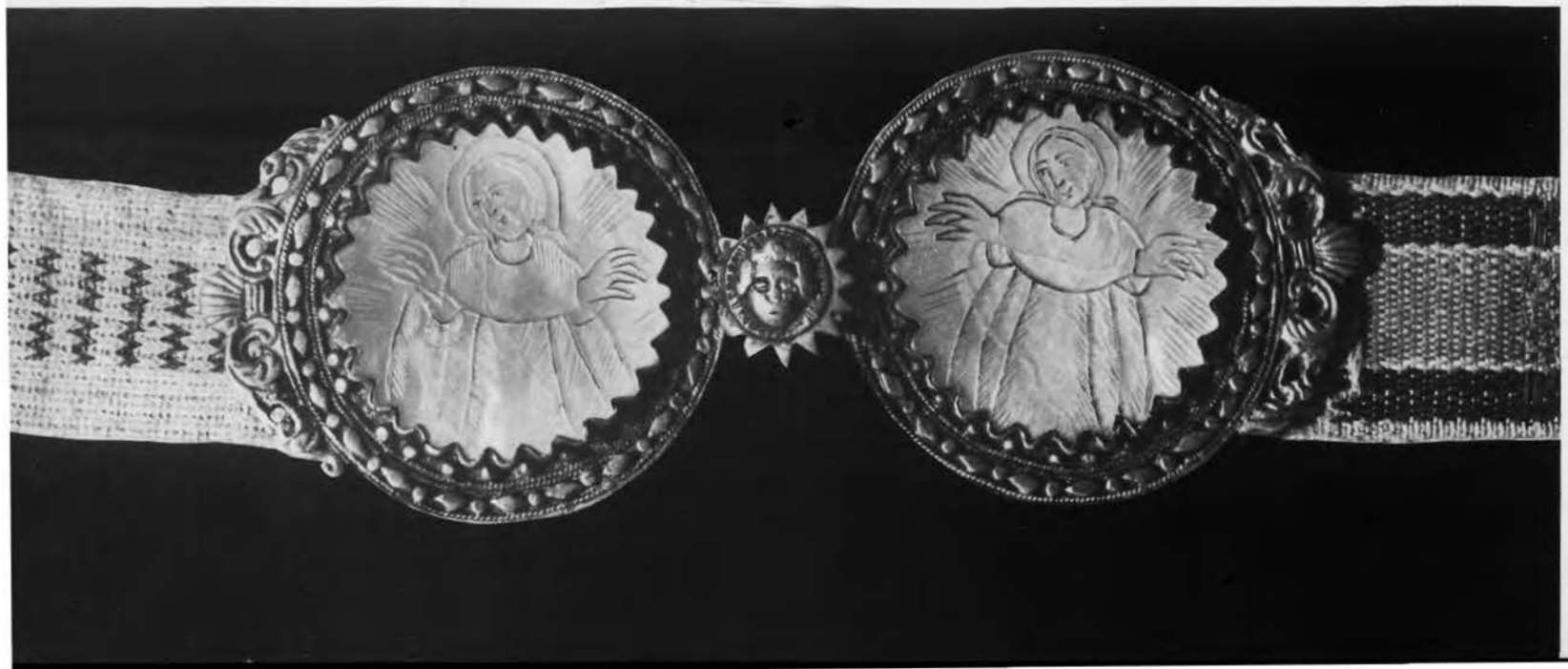

15
14
16

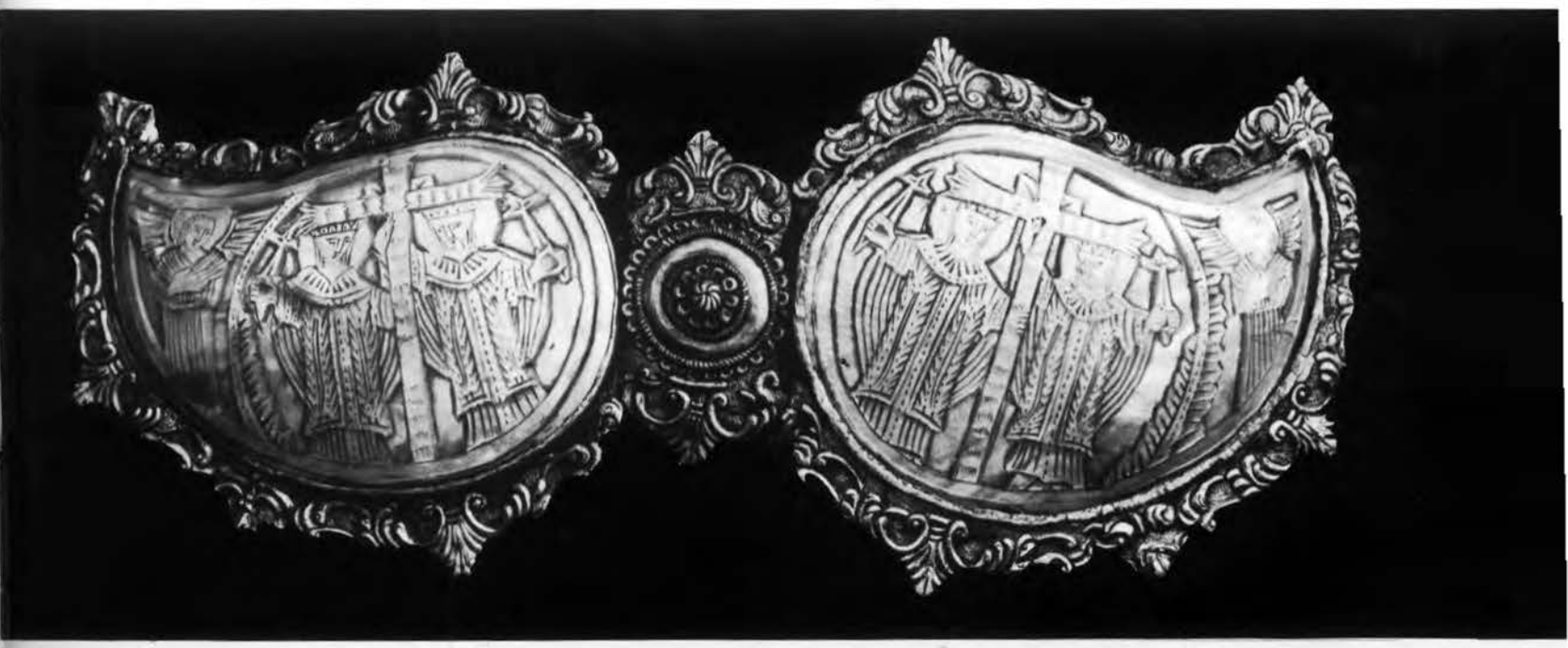

17
18
19

20
21
22

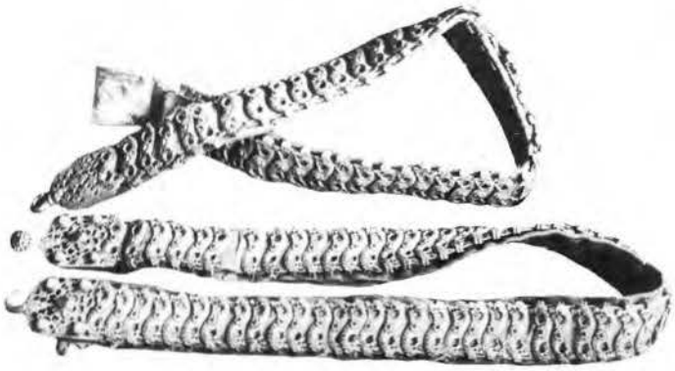

17
Седефне пафте, XVIII век, ПА-24
18
Седефне пафте, XVIII век, ПА-21
19
Седефне пафте из 1794. год., ПА-23
20
Седефне пафте, XVIII век, ПА-27
21
Два појаса са аждајама
а) М-98
б) Хаџи-Кирилов, М-97, XIX (?) век
22
Сребрни појас украшен ниjелом, XVII (?) век, М-95

Документа

Документа на турском језику

Међу најбројније фондове дечанске ризнице спада збирка аката на турском језику. Чувана је у манастиру током целе турске владавине, кад је представљала документа неопходна за опстанак манастира, његових имања, и доказивање економских права и поретка у које је манастир био постављен још на почетку туђинске окупације. Од друге половине XIX века, а нарочито од ослобођења ових крајева 1912. године, они постају и непресушан извор за изучавање не само повести Дечана, већ знатно шире — економско-политичког и правног положаја српске цркве под турском влашћу.

Већина ових докумената, барем оних који су за манастир били важни, имају на полеђини кратке регесте на српском језику, које су, према ортографији и правопису судећи, писане већ од XVII века па надаље. Дечански игуман Хаџи Данило Кажанегра стављао је своје забелешке о садржају докумената у другој половини XVIII и на самом почетку XIX века. То би у исто време били и први преводи ових аката, али дати само у кратким резимеима. Руски конзул И. С. Јастребов је седамдесетих година прошлог века први превео знатан број докумената у целини и штампао њихове опширне изводе у радовима које смо већ помињали. Он је у исто време и сам остављао кратка резимеа на руском језику на полеђини већег броја ових аката. Године 1920. Мехмед-бег Сулејманпашић из Травника, на тражење манастирског старешине Леонтија Нинковића, превео је све документе из ове збирке. Његови преводи, у мери у којој су сачувани, углавном су и послужили за израду регеста у овоме раду.

После II светског рата, збирци турских докумената у Дечанима био се замео траг. Приликом реинвентаризације ризнице 1963. године највећи део докумената пронађен је у веома лошем стању у једној прекривеној ниши доњег спрата дечанског ђаконикона. Тада су она пренесена у Београд и конзервирана у атељеу за конзервацију хартије Републичког завода за заштиту споменика културе. После тога склопљен је уговор са професором Хасаном Калешијем за поновно превођење свих ових аката. Пошто је Калеши био спречен да заврши посао због одласка на специјализацију у иностранство, а затим на нову дужност, он је са својим сарадником успео да преведе само 14 најважнијих фермана из дечанске збирке, који су публиковани у Гласнику Музеја Косова (X, за 1970). Нови покушаји да преостала документа преведе проф. Мехмед Мујезиновић из Сарајева остали су, на жалост, без успеха.

Тек 1982. године, у једној каси у манастирском конаку, пронађен је остатак докумената из ове збирке, који се углавном односе на манастирска имања. Ови документи до сада нису конзервирани.

Овом приликом дечанска документа су разврстана по свом садржају, с тим што се држао строги хронолошки распоред. То је, углавном, било могуће дословно спровести, јер је већина ових докумената на турском језику, датована. У случајевима кад на документима није било тачно одређено време њиховог настанка, они су датовани на основу личности која их је дала. У осталим случајевима акта су стављана при крају групе којој припадају.

Овај сажети приказ дечанских докумената на турском језику, уз њихове кратке садржаје, може послужити као користан подстицај оријенталистима и историчарима турског периода да се подробније позабаве овом збирком како би се њене иманентне вредности могле до краја искористити за проширење сазнања о приликама у временима из којих су они потекли.

Фермани[1] *и берати*[2] — представљају најбројнију и најважнију групу докумената у дечанској збирци. Има их укупно 65, док је 1923. године забележено да их је било 62[3], а 1927. године тачно 65[4]. Овде су обе групе докумената дате заједно, јер и код ранијих проучавалаца има мешања и неслагања који од ових постојећих аката представљају фермане, а који берате.

Рани фермани и берати, почев од XVI века, мањих су димензија, ширине од 15 до 20 cm, док им дужина варира. Писани су црним мастилом са тугром у заглављу, која је редовно исцртана црним мастилом. Видљива су зрнца златног песка којим је свеже писани документ посипан, уместо упијања хартијом. Доцнији фермани, од XVIII, а нарочито у XIX веку, великих су димензија и широки преко пола метра, док им дужина редовно прелази 75 cm. Тугра је често црвена, раскошније су писани, а понекад украшавани орнаментима и постављани свилом. Има се утисак да су величина и сјај султанских указа расли у обрнутом смеру од њихове стварне моћи.

Према садржају, ови документи најчешће представљају заштитна писма којим су турски султани настојали да сачувају ред и законски поредак у свом пространом царству. Понављање наређења доказује, међутим, да управљање из далеког Стамбола у удаљеним провинцијама није било нарочито ефикасно. То у исто време показује да су проблеми Дечана, а по свој прилици и осталих манастира, били углавном истоврсни, без обзира да ли се ради о XVI или XIX столећу. Осионост домаћих муслиманских феудалаца и покушаји завођења намета које по закону манастир није био дужан да плаћа, били су најчешћи повод тражења заштите. Овом проблему је посвећено чак 13 фермана у широком временском распону од 1506. до 1789. године.[5] Већ најранији ферман сачуван у манастиру, из 1506. године, који је дао Бајазит II, показује да су субаше[6] и тимарџије[7] тражиле од манастира траварину и дрварину, на шта нису имали право, јер је то био посебан рајински намет, а калуђери нису били „ничија раја", како је речено у ферману. У овом ферману је испољен још један често понављан и дугорочан проблем, а то је питање наслеђивања заоставштине умрлих монаха, свештеника и митрополита. До тих времена ово наследство је припадало искључиво цркви, а тада се појављују породични наследници, који присвајају ову заоставштину. Међутим, видимо да је овај исти проблем био актуелан кроз читавих триста година. Најмлађи акт који о њему говори је из 1806. године[8]. Но, ово питање већ припада великој групи докумената која се односе на шире подручје од самог манастира. То су фермани издавани најчешће на молбу епископа и митрополита, обично преко цариградског патријарха и Св. синода грчке цркве, под чију је јурисдикцију потпадао манастир Дечани после другог укинућа Пећке патријаршије 1766. године.[9] Међу овим документима највећа је група која се односи на права новопазарског митрополита Јоаникија, и то у раздобљу од 1783. до 1815. године, затим његовог предшасника Никодима и нишког митрополита Гаврила — укупно 17 докумената.[10] Они се односе углавном на потврду и заштиту митрополитских права на самостално управљање митрополијом, без мешања цивилних турских власти[11], дозволу прикупљања приноса и црквених пореза[12] и забрану ометања богослужења по приватним кућама[13], јер је познато да у XVIII веку, после разарања крајем XVII столећа, није радио велик број манастира и цркава на подручју новопазарске митрополије, па су се богослужења морала обављати у обичним кућама. Један царски акт се односи и на крупну реорганизацију цркве — спајање митрополија. Наиме, на захтев цариградске патријаршије, султан Мустафа IV 1808. године даје берат о уједињењу призренске и новопазарске митрополије, а Јоаникије постаје митрополит призренски, новобрдски, приштински, пећки, вучитрнски, ђаковички, новопазарски, трговишки и митровички. Значај овог документа подвучен је његовим посебним изгледом. То је најлепше украшен и најраскошнији ферман у дечанској збирци. Његово заглавље исцртано је цветним и биљним мотивима, изведеним златом и разним бојама, а постављен је зеленом свилом.[14]

Неким од ових докумената обнављани су митрополитски берати ради даљег управљања њиховом митрополијом[15], а неки се односе на спречавање злостављања, вређања, затварања и уопште узнемиравања митрополита и „сиромашне раје", као и напаствовања имовине хришћанске цркве.[16] Један садржајно веома занимљив ферман из 1779. године[17], који се односи на широко подручје Београда, Ниша, Херцеговине, Пећи и Охрида, као и на остала места у тим окрузима, указује на широко распрострањену и прилично агресивну католичку пропаганду, која је, користећи народне невоље, покушавала да наметне своју јурисдикцију над православним живљем ових крајева.

Остали царски акти односе се највећим делом на сам манастир Дечане и прилике у којима је овај манастир живео. Неколико њих говоре о обавезама дечанског игумана као соколара, тј. шахинџије, шахинкајаџије, хаса-шахиндоганџије, чиме је обезбеђивао манастиру и посебне привилегије. Као соколари, дечански игумани су постајали подвласни непосредно султану, а земље којима су располагали — у овом случају манастирске земље — биле су ослобађане од десетака и других данака.

[1] Султанов указ — наредба, A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1965, 280; Султанова заповест, према закључку Дивана, *Историја народа Југославије II*, Београд 1960, 1315.

[2] Царски декрет, указ којим се додељује звање, одликовање, привилегије или каква добра, A. Škaljić, *Nav. delo*, 137; Исправа о наименовању, *Историја народа Југославије II*, 1310.

[3] Л. Нинковић, *Српска лавра Високи Дечани*, Пећ 1923, 35.

[4] Исти, *Братство лавре Високих Дечана*, Пећ 1927, III—IV.

[5] ДК-200 из 1506. године; ДК-196 из 1539; ДК-199 из 1572; ДК-178 из 1577; ДК-177 из 1577; ДК-168 из 1595; ДК-209 из 1602; ДК-191 из 1696; ДК-172 из 1776; ДК-41 из 1778; ДК-9 из 1789; ДК-211 из 1672. и ДК-212 из 1677. године.

[6] Надзорник који убира агинске и беговске приходе, A. Škaljić, *Nav. delo*, 572.

[7] Феудални поседи, Исти, *Нав. дело*, 617.

[8] О овоме уп. ДК-200 из 1506; ДК-2 из 1783; ДК-7 из 1783; ДК-17 из 1783. и ДК-8 из 1806. године.

[9] Уп. М. Мирковић, *Правни положај и карактер српске цркве под турском влашћу* (1459—1766), Београд 1965, 163—167.

[10] ДК-3 из 1796; ДК-20 из 1776; ДК-2 из 1783; ДК-168 из 1783; ДК-7 из 1783; ДК-15 из 1777; ДК-9 из 1783; ДК-11 из 1783; ДК-17 из 1783; ДК-12 из 1783; ДК-8 из 1806; ДК-16 из 1783; ДК-13 из 1808; ДК-19 из 1808; ДК-5 из 1815; ДК-10 из 1815; ДК-1 из 1789—1807; ДК-237 из 1811; ДК-220 из 1815. и ДК-301 из 1815. године.

[11] ДК-20 из 1776. и ДК-12 из 1783. године.

[12] ДК-7 из 1783; ДК-15 из 1777; ДК-20 из 1776; ДК-9 из 1783; ДК-12 из 1783; ДК-19 из 1808; ДК-2 из 1783. и ДК-268 из 1783. године.

[13] ДК-11 из 1783. и ДК-16 из 1783. године.

[14] ДК-13 из 1808. године

[15] ДК-10 из 1815. и ДК-1 из 1789—1807. године.

[16] ДК-174 из 1804. и ДК-3 из 1796. године.

[17] ДК-14 из 1779. године

Према сачуваним дечанским ферманима излазило би да је први шахински берат дат дечанском игуману 1516. године, па обновљен 1543. године, а поново потврђен 1565. године,[18] да би затим били обнављани 1582, 1662, 1696, 1776. и 1778. године.[19] Међутим, међу дечанским актима сачувана је и једна потврда о доганџилуку коју је издао султан Мурат III најраније 1574. године[20] која сведочи да је манастир вршио ову дужност и за њу имао привилегије још од Мурата II, што ће рећи из времена првог турског освајања Дечана 1439—1444. године. Турски закони налагали су да свака промена на царском престолу повлачи и обнову царских аката добијених од претходног владара, јер је њихова важност досезала само до краја владавине једнога султана.[21]

Фермани су узимали у заштиту манастир у случају забрањивања локалних власти да се врше неопходне поправке. Тако је нарочито заслужни дечански игуман, касније архимандрит, Данило Кажанегра 1778. године морао преко цариградског патријарха да се жали Порти на поступање полицијских чиновника због „меремета", тј. поправке, и на основу тога је и добио царски ферман.[22] Петнаест година доцније, Селим III је издао ферман сличне садржине, али се овај односио на Пећку патријаршију.[23] Локалне власти су приређивале различите непријатности манастиру Дечанима. Ферман Сулејмана Величанственог из 1558. године[24] говори о покушају локалног спахије да раскопа цркву с изговором да се у њој налази сребрни рудник. Неколико фермана односи се и на питање незаконитог присвајања манастирских имања од стране становника околних села, а пре свега Истинићана, који су покушавали да приграбе имање у Бивољаку.[25]

Царски фермани су штитили манастир Дечане, па и црквену организацију уопште, од појединаца који су поступали противно црквеним интересима. Тако се дешавало да калуђер упућен у „писанију" изневери игуманово поверење, те прикупљене прилоге задржи за себе, као што је био случај са калуђером Методијем 1776. године, за којим је издата царска потерница са налогом да се после хватања заточи у манастир Св. Аврамија у Калафату на Светој гори.[26] Потерница је издана и за Димитријем, самозваним босанским митрополитом, који је 1779. године, према извештају цариградског Патријарха, преоблачећи се и мењајући места боравка, као и лажно се представљајући и вршећи богослужења против црквених правила, узнемиравао рају. Није искључено да је делатност овог „лажног митрополита" била усмерена против грчке управе српском црквом, како је овај документ схватио и његов први издавач И. С. Јастребов.[27] Да је ова управа падала тешко народу сведочи и ферман из 1804. године, којим се заштићује раја од „зулума" које над њом врши грчки митрополит и епископи[28].

Ферман из 1799. године захтева потрагу за калуђером Василијем, сином Хаџи-Рада из Новога Пазара, јер је, наводно, поступао против верских закона, или, како каже игуман Данило у српском запису на документу, „чинио зулум цркви".[29] Док овај „зулум цркви" није објашњен, сасвим је други случај са преступом дечанских калуђера Ананија, Михаила, Арсенија, Сарафија, Вигнорија, Георгија и Саве, који су тешко оштетили дечанску ризницу одневши из манастира читав товар „сребрних и осталих предмета" 1648. године. Већ смо у ранијем тексту претпоставили да се овде можда радило о напуштању Дечана од стране једне групе калуђера, који су затим потражили уточиште у неком другом манастиру, а најпре негде преко Саве и Дунава.[30] Емар (налог, заповед) Мехмеда, кадије среза Алтун-Илије, налаже свим државним органима да поменуте калуђере похватају и предају манастиру. С којим успехом, није нам познато.[31]

Могло би се рећи да овај документ чини прелаз од царских докумената ка осталим, које су издавале локалне власти, од паше и валије (бујрулдије), затим кадије и мутевелије (хуџети, мураселе, фетве), до ага и бегова (изуни, тескере итд.).

Збирка бујрулдија — наредби валија, паша и мутесарифа — доста је бројна и садржи 16 комада. То су документи који првостепено или пак у другом ступњу штите манастир од насиља локалних власти. Тек ако бујрулдије нису имале ефекта, манастир се обраћао вишој, централној власти у Цариграду. Као наредбодавци, преко бујрулдија, појављују се пећки, скадарски, ђаковички, јунички, призренски и румелијски паша, и мутесариф (окружни начелник) нишког округа. Њихов је смисао упућен ка заштити од зулума манастира и његових житеља[32] затим против сметњи у поседовању манастирских имања, које су долазиле од стране спахије или пак околног народа, који је присвајао обрадиву земљу,[33] када се паша ставља на страну поседничких права манастира. Две бујрулдије заштићују Дечане од плаћања пореза, на шта манастир, према закону није био обавезан.[34] Једна бујрулдија односи се на изградњу пекаре и дућана,[35] две на градњу манастирске трпезарије — конака[36], а две су издате да служе као пасош на путовању монаха из Дечана у метохе и назад у Дечане[37]. Две бујрулдије с почетка XIX века тичу се постављања дечанског војводе.[38]

[18] И. С. Јастребов, *Податци за историју српске цркве — из путничкоі записника*. Београд 1879, 52. Потврђен берат из 1565. године, ДК-73.

[19] ДК-84 из 1662; ДК-311 из 1696; ДК-172 из 1776. и ДК-41 из 1778. године.

[20] ДК-315. У преводу којим располажем каже се да је ова потврда издата 975. године што би одговарало нашој 1567. години, али је тада на цариградском престолу седео још увек Селим II, кога је сменио Мурат III 1574. године.

[21] О соколарима је писао најпре И. С. Јастребов, *Из путничкоі записника*, 50—55; Исти, *Стара Србија и Албанија*, Споменик СКА XLI, Београд 1904, 30—32; Исти, *Манастир Дечани*, Братство XII—XIII, Београд 1908, 184—188; Г. Елезовић, *Соколарство и соколари*, Јужна Србија IV, Скопље 1923—1924., 30—39.

[22] ДК-167 из 1778—80. године.

[23] ДК-4 из 1793. године.

[24] ДК-180.

[25] ДК-321, 320, 319, 324 итд.

[26] ДК-6 из 1776. године.

[27] Сврстао га је у групу фермана који говоре о укинућу Српске патријаршије, *Из путничкоі записника*, 2—27.

[28] ДК-291.

[29] ДК-206 из 1799. године.

[30] Вид. у тексту поглавље XVII и XVIII век.

[31] ДК-69 из 1648. године; Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 67; М. Шакота, *Ризница манастира Бање код Прибоја*, Београд 1981, 31

[32] ДК-197 из 1779; ДК-24 из 1786. и ДК-305 из 1801. године.

[33] ДК-42 из 1834. године и ДК-181 из прве половине XIX века; ДК-308 из 1844. године.

[34] ДК-25 из 1837. године и ДК-65 из прве половине XIX века,

[35] ДК-36 из 1799. године.

[36] ДК-310 и ДК-343 из 1798. године.

[37] ДК-77 из 1804. и ДК-123 из 1872. године.

[38] ДК-342 из 1807. и ДК-269 из 1818. године.

Хуџети — кадијске пресуде, решења, или потврде — којих има 30 у збирци, по свом смислу могу се поделити на оне који се односе на решавање имовинских спорова, као, на пример, хуџет из 1565. године који је издат дечанским монасима као поседовни лист на имања у Бивољаку око којих су се непрестано спорили са сељацима из Истинића[39]. По истом питању био је приморан да интервенише и пећки кадија једно столеће доцније, преко хуџета из 1663. године, где се Истинићани појављују не само као отимачи манастирских имања — винограда, кестенових шума и воденица, већ нападају и манастир, обарају зидове, уништавају винограде и томе слично. Паша је био приморан да донесе одлуку да се кривци најстроже казне[40]. Сличним проблемом бави се и хуџет из 1776. године. Према увиђајном хуџету из те године, ђаковички кадија потврђује да су становници села Дечана, прислонивши лестве уза зид, пуцали у манастир и ранили игумана Данила и једног калуђера.[41]

Највећу групу хуџета, њих 29, чине такозвани купопродајни хуџети, јер регулишу питања куповине земље, кућа, дућана и др. имања за манастир[42]. Већина их је из XIX века, кад се манастир поред земљорадње бавио и другим пословима, па су тако, на пример, 1817. и 1874. године купљене куће у Нишу, а 1849. и 1870. дућан и куће у Лесковцу. Највише су куповани виногради, што је манастиру доносило приходе од вина, који и данас представљају значајну ставку у буџету Дечана.

Питање поклањања кућа, земље и покретне имовине регулишу хуџети из 1798, 1801. и 1802. године[43]. Манастир на тај начин 1801. године долази и у посед куће у Новој Вароши. Хуџети су издавани и у циљу заштите манастира од малтретирања која су над њим вршиле локалне власти, потражујући неоправдане одштете за убиства[44], пљачке, па чак и убиство калуђера[45]. Један хуџет заштићује Стана, становника села Лоћана[46], од неоправданих оптужби једног спахије, што баца јаснију светлост на улогу манастира у заштити права својих парохијана.

Мурасела — кадијских дописа — у збирци има 14. Односе се на разне области манастирског живота, али и шире, на обавезе плаћања џизије — у овом случају црквеног пореза, јер се једном мураселом из 1627. године[47] упозорава раја на њено плаћање. Исто тако, три мураселе су издате митрополиту Јоаникију да у време од 1812. до 1815. године може сакупљати порез по својој епархији[48]. Две мураселе заштићују Дечане од околног иноверног становништва.[49] Мураселом из 1779. године[50], а на основу царског фермана, даје се сагласност за поправку дечанске цркве. Ова мурасела је у тесној вези с ферманом (ДК-167) из 1778. године, којим је султан Абдул Хамид, замољен преко цариградског Патријарха да интервенише, дао своју наредбу локалним властима да не смеју ометати манастирску управу у оправкама Дечана. Овај случај добро илуструје прилике под којима је живео манастир у то време. Без разумевања локалних власти, тек наредбом највише инстанце, манастир је могао да решава егзистенцијалне проблеме свог опстанка. Може се данас замислити колико је био сложен поступак за исхођење једне дозволе за поправку оронуле, а можда и насилним путем оштећене црквене грађевине и других зграда у манастирском комплексу. Напорно и скупо путовање монаха до Цариграда, који су понекад ишли и пешице на тако далек пут, затим покорно мољење уз посебна даривања туђинског грчког патријарха за интервенцију, чекање да патријарх буде примљен код султана и да се царски ферман изда, био је само део тог напора. Иза тога настаје мукотрпно враћање натраг и подмићивање локалних власти да се на основу фермана коначно добију и све остале дозволе за градњу. Мураселе из 1798. године, које се односе на доградњу трпезарије-конака у Дечанима, порушеног због великих киша, а можда и услед удара грома, затим оне из 1804. године за поправку саме дечанске цркве, која наглашава да се поправка сме извршити само према старој градњи, и мурасела из 1864. која се односи на градњу цркве у Плаву, важни су документи за историју нашег градитељства под турском влашћу[51].

Фетве — правна решења или упутства дата у облику одговора како да се реше извесна шеријатска питања. Нису датоване, јер имају стални карактер. Углавном се односе на власништво над имањима,[52] обраду имања и најамнину[53], плаћање десетка у натури[54], подизање кућа на вакуфском земљишту[55], на застаревање имовинских права[56], итд. Међу њима је најзанимљивија фетва у којој из манастира Дечана питају Теифиг-кадију града Алтун-Илије (Јуника): ако нека хришћанка за живота поклони своју кућу неком манастиру и тај се поклон укњижи у шеријату (суду), да ли наследници могу оспоравати тај поклон? Кадија је на то опширно питање одговорио једним лаконским „не могу“[57]. Кад се сада ова фетва упореди са хуџетом из исте те године, само вероватно нешто ранијим[58], из кога се види да је Пола Андрејић из Нове Вароши поклонила манастиру кућу, онда се нешто више може сазнати о наравима тога времена, где су наследници, исто као и данас насртали на оставине умрлих рођака, чак и кад је притежалац био тако поштовани манастир Дечани, тада велика народна светиња.

Тескере — исправе, потврде, позиви. Најстарија тескера у дечанској збирци потиче из 1569. године[59] и она се повезује са ферманима који говоре о дечанском игуману као царском соколару. Њоме се потврђује да је дечански старешина, будући одређен за соколара на шахинском (соколарском) гнезду у Ломници, које се

[39] ДК-189.
[40] ДК-176.
[41] ДК-70.
[42] ДК-99 из 1700; ДК-336 из 1770; ДК-274 из 1784; ДК-115 из 1808; ДК-48 из 1834; ДК-40 из 1817; ДК-103 из 1849; ДК-39 из 1865; ДК-332 из 1874; ДК-341 из 1866; ДК-331 из 1863; ДК-279 из 1863; ДК-309 из 1866; ДК-312 из 1837. године.
[43] ДК-205 из 1798; ДК-87 из 1801. и ДК-322 из 1802. године.
[44] ДК-192 из 1649. године.
[45] ДК-195 из 1762. године.
[46] ДК-194 из 1631. године.
[47] ДК-61.
[48] ДК-32 из 1812/13; ДК-88 из 1813/14. и ДК-95 из 1814/15. године.
[49] ДК-100, ДК-27.
[50] ДК-53.
[51] ДК-302, ДК-292, ДК-167.
[52] ДК-45 из 1832. године.
[53] ДК-80.
[54] ДК-95.
[55] ДК-235.
[56] ДК-134.
[57] ДК-71 из 1801. године.
[58] ДК-87.
[59] ДК-72.

налази у плавској нахији, и зато има царски берат, ослобођен испенца на баштину Бивољак. Тамо може слободно ходити и нико му у томе не сме сметати. На исту тему односи се и тескера из 1798. године[60], којом се потврђује „доганлук" (соколарске обавезе и права) игумана Данила Кажанегре, што потписује призренски паша. Сукоб дечанских калуђера са Гашанима, становницима села Дечани, огледа се у тескери из 1781. године[61], где пећки Тахир Мухарем-паша оспорава њихово право на део имања дечанског манастира.

Једна од очуваних тескера из 1641/42. године, потврђује да манастирско братство није криво за крв којом су га теретиле локалне власти[62]. Тамир-тескера из 1780. односи се на поправку манастира[63], а најзанимљивија је свакако тескера Абдурахман-паше из 1790. године, којом он извештава Хаци-Данила да је поново именован за мутесарифа (окружног начелника) дукађинског, и моли га да га не заборави у својим молитвама и да га првом приликом посети[64]. Такве посете су, наравно, подразумевале обавезно давање дара, „дишкрецује", како се то у прекосавским крајевима називало.[65]

Изуни — кадијске дозволе и допуштења. Односе се највише на грађевинске радове, поправке и изградње. Поред фермана и мурасела, за поправку цркве или манастира морао се поседовати и изун — непосредна дозвола за извођење радова. Најстарији међу дечанским изунима, који потиче из 1804. године[66], најбоље илуструје читав бирократски поступак који су спроводиле турске власти кад је била у питању поправка цркава. У њему заменик мутевелије (управника вакуфа-задужбине) и мутесариф (окружни начелник) издају изун на темељу бујрулдије румелијског валије (гувернера покрајине) и судске мураселе, којим се дозвољава поправљање појединих обрушених страна дечанске цркве. У изуну из 1834. године[67] Сејфедин-паша дозвољава поправку гостинских соба у Дечанима (боље рећи дечанског конака), које су готово срушене, али без додавања нових зграда. Када се овај изун упореди с писмом дечанских калуђера кнезу Милошу из јуна 1836. године, у коме му се игуман Теофил обраћа с молбом да кнез Милош помогне Дечане и између осталог каже: „... извествујемо вашему Сијателству како смо почели грађу сиреч конаци, зашто су били зело порушени, и на надежду вишњега Бога па на ваше Сијатељство, који надејемсја получити помошти наскоро да нам пошлете милостињу..."[68] као и са одговором кнежевим од 29. јула исте године[69] у коме кнез прихвата њихове захтеве и каже: „Уважаја потреби сиа посилају вам по послим вашим 10 000 грошев", али „на возобноволеније св. кивота", и у исто време дозвољава „просити милостињу по једној епархији књажества серпскаго", види се на какву се градњу овај износ односи. Иако је кнез Милош наменио свој прилог обнови и замени оштећеног ћивота, а не за поправку конака, могуће је да је игуман Теофило, који је својим новцем градио овај конак[70], променио намену кнежевог прилога па је тих 10 000 гроша, што очигледно није био велики новац[71], употребио за завршавање обнове конака, који се и данас зове Милошев и сматра се да је средствима кнеза Милоша и саграђен. Конак је, међутим, знатно старији, али је на иницијативу и трошком игумана Теофила поправљен између 1834. и 1836. године.

Рухсатнамама — се називају допуштења за путовања. Једна од њих[72], односи се на Хаци Захарију, ранијег дечанског игумана, а у то време већ епископа рашко-призренског, док се другом и трећом, из 1825. и 1837, допушта тадашњим дечанским игуманима да могу обићи своје винограде и кућу у Великој Хочи.[73].

Сенети — са значењем признаница, потврда, којих има преко 50 у дечанској збирци, углавном се односе на измирење дажбина, на поседовање појединих имања, давање новца у зајам итд. Све су из периода од краја XVIII па до почетка XX века.

Сенети са значењем молбе односе се на започињање радова на обнови цркве, где се неки Али Зулфикар обраћа Кетхуда-бегу пећком. Али Зулфикар прима одговорност и преко стотину акчи. Овај документ на жалост није датован, али открива још једну појединост која се тиче поступка око обнове манастира[74].

Молбе и тужбе — манастирских игумана односе се највише на заштиту дечанских имања од околног становништва[75], затим на плаћање најамнина за земљу[76] и насилну сечу манастирских шума[77].

Међу осталим дечанским документима налази се велики број *мазбата* и *тефтера*, који се односе на ђумруке за вино[78], обавезу чивчија да плаћају кесим[79], затим на поседовање имања итд.[80] Веома је бројна група *тапија* на земљу, куће и друга имања дечанског манастира. Најстарија потиче из 1565. године[81], и тиче се потврђивања права манастира Дечана на шуме, винограде, њиве и воденице села Дечана за које је тимарлија овог села Мехмед, син Јусуфов, тврдио да припадају њему.

Остали документи из ове групе углавном представљају тапије издате приликом куповања или продаје имања и односе се на раздобље од почетка XVIII до почетка XX века. Ова документа дају значајне појединости о имовном стању дечанског манастира у то време.

60 ДК-162.
61 ДК-44.
62 ДК-233. Према турском датовању она би била из 1650.
63 ДК-346.
64 ДК-334.
65 Да је тако било сведочи Гедеон Јуришић, *Дечански ирвенац*, Београд 1852, 72—73.
66 ДК-193.
67 ДК-106
68 М. Целебић, *Архивска ірађа за историју Народноі музеја*, Београд 1969, 226.
69 *Исто*, 227—228.

70 С. Ристић, *Дечански сиоменици*, Београд 1864, 56.
71 Приликом обнове манастира Бање, 1852. године, само за руке мајсторима плаћено је 30 000 гроша, а приликом обнављања Милешеве, које је трајало 5 година, само у једној јединој години, тј. 1863, потрошено је 69 000 гроша. Уп. В. Шалипуровић, *Прилози за историју ірађевинарсіва у средњем Полимљу у XIX веку*, Београд 1979, 122—3, 141.
72 ДК-78.
73 ДК-337 и ДК-46.
74 ДК-97.
75 ДК-76 из 1879. године; ДК-31.
76 ДК-208 из 1833. године.
77 ДК-55 из 1910. године.
78 ДК-75; Ђумрук—царина, трошарина
79 ДК-51; кесим — најамнина
80 ДК-187 и ДК-165.
81 ДК-57.

Међу осталим документима важношћу се издвајају *илами* — пресуде и решења — којих има 10. Најстарији је из 1579. године. У њему веће ђаковичког среза потврђује да у манастиру нема бунтовника, а ако се појаве биће приведени од стране манастирске управе[82]. Из документа се на жалост, не може разабрати о каквим се бунтовницима овде ради. Остали илами односе се на ометање манастира у поседовању имања[83], затим на спречавање неоправданог глобљења цркве[84], на куповину куће у Софији и наслеђивање куће у Тетову[85]. Посебном занимљивошћу издваја се нека врста уговора између дечанског манастира и турских војних власти, које су у тешким временима пред балканске ратове, 1909. године, чувале манастир. Писан је на српском и турском језику, са пропратним писмом на руском, и назван је „Дужности и права официра који у Дечанском манастиру живе и раде ради заштите истога"[86].

Дечанска збирка докумената на турском језику је једна од највећих и најзначајнијих архивских збирки сачуваних по нашим манастирима. По бројности и важности докумената, њој се може приближити само збирка архивалија у Св. Тројици Пљеваљској.[87] Већ за приказ дечанске историје у овој књизи, подаци који су из њих црпени, представљали су најпоузданију и најдрагоценију грађу за период од XVI—XIX столећа и зато су обилно коришћени. Но то не значи да будућа подробнија и свеобухватнија истраживања њихових садржаја неће донети нових сазнања о историји дечанског манастира, српске цркве и народа у метохијској области током раздобља турске управе у тим крајевима.

[82] ДК-318.
[83] ДК-298, ДК-328, ДК-275, ДК-280.
[84] ДК-316.
[85] ДК-277, ДК-290.
[86] ДК-124.
[87] Ф. Барјактаревић, *Турска документа манастира Св. Тројице код Пљеваља*, Споменик СКА, LXXXIX, Сарајево, 1935.

Каталог

ФЕРМАН СУЛТАНА БАЈАЗИТА II

Црно мастило на хартији, са црном туїром у їорњем делу, 15 × 34 ст.
Писан у Цариграду 1506. їод.
Сиїнатура ДК-200.

Упућен пећком кадији. Пећки митрополит Јоаникије жали се да се, мимо црквених обичаја, после смрти епископа и митрополита, као и других црквених служитеља, јављају њихови наследници и узимају наследство. Исто тако, субаше и тимарџије траже од манастира траварину и дрварину. На ово немају право, јер манастирски настојатељи нису њихова раја. Зато треба ствар да се извиди и, ако су ови наводи тачни, да се убудуће спречи.

Писано 12. сафера 912. године (14. јула 1506) у Цариграду.

На полеђини: *У 912 у времe султана Бајезита (884—912. по тур.)* Хѹкюм калоугерѡм за секиноундръенинѹ и замак гѹ хара(?)

Другим рукописом: ѹ пецкѹ нахию спахие да нема ниша да ѹзмѹ.

Трећим рукописом: *О том да се сврши духовна завјештања монаха и попова, ако ове остављају своје иманије манастиру или цркви.*

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Податци за историју цркве у старој Србији — по изворима на српском и турском језику*, Гласник СУД XL, Београд 1874, 240; Исти, *Податци за историју српске цркве. Из путничкоі записника*, Београд 1879, 40—41; С. Дечанац, *Високи Дечани*, Црквени гласник, Лесковац 1887, I/4, 57; Иностранн, *Дечанско питање*, прештампано из Српског књижевног гласника, Београд 1910, 4; Л. Нинковић, *Српска лавра Високи Дечани*, Пећ 1923, 35; М. Мирковић, *Правни положај и карактер српске цркве под турском влашћу* (1459—1766), Београд 1965, 73; В. Петковић — Ђ. Бошковић, *Дечани* I, 10; H. Kaleši — M. Eren, *Četrnaest turskih fermana manastira Dečana*, Glasnik Muzeja Kosova X, Priština 1970, 307—308.

ФЕРМАН СУЛТАНА СУЛЕЈМАНА II

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 24,5 × 40 ст.
Писан у Цариграду 1539. їод.
Сиїнатура ДК-196.

Упућен пећком кадији. Старешина Дечана се жалио царском престолу да спахија од њега потражује спахијски порез. Како он није забележен у књиге као „рајетин" него је свештеник поменуте цркве, ако спахија буде и даље потраживао и врећао свештеника, треба га одбити, ако је досад нешто узимао треба га казнити.
Писано у Цариграду у трећој декади месеца шевала 944. године (12—23. III 1539).

На полеђини: *За цркву да се їради.*

Другим рукописом: *у 944. ї. у вријеме султана Сулејмана (936—974. по турски).*

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 243; Исти, *Из путничкоі записника*, 43—44; С. Дечанац, *Високи Дечани*, 1/4, 57; М. Мирковић, *Нав. дело*, 77; Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 308—309.

ФЕРМАН СУЛТАНА СУЛЕЈМАНА II

Црно мастило на хартији, у заглављу тугра, 21,5×52,2 ст.
Писан у Једрену, 14. марта 1558. год.
Сигнатура ДК-180.

Упућено бегу Санџака и Скендерије и пећком кадији. У име калуђера манастира Дечана иступио је пред царско престоље калуђер Тома и рекао да их прогања спахија Топчуоглу Нух, да у цркви има мајдан и да хоће да је прегледа да би га нашао. Налаже се кадији да утврди да ли мајдан заиста постоји, а спахију треба спречити у даљем вређању манастира.

Писано у Једрену 24. џемази-ел-евела 965. године (14. марта 1558). На полеђини: **Ови ферманъ какѡ е ктиѡ спахия Нꙋхо да ѡбали црквꙋ да тражи маденъ ѡдъ сребра ꙋ темелъ ѡтъ ѡлтара црковнѡга.** Другим рукописом: *у 965 у вріеме Султана Сулеймана.*

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 237; Исти, *Из путничког записника*, 37; Исти, *Стара Сербија и Албанија*, 27—28; Исти, *Манастир Дечани*, Братство XII—XIII, Београд 1908, 177; С. Дечанац, *Помозимо Високим Дечанима*, Београд 1902, 50; Исти, *Високи Дечани*, I/4, 57; Инострани, *Нав. дело*, 4; Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 309—310.

ФЕРМАН СУЛТАНА СУЛЕЈМАНА II

Црно мастило на хартији, 21,5×37 ст,
Писан у Цариграду 1563. год.
Сигнатура ДК-198.

Упућен је пећком кадији. Како је пред царски престо дошао игуман дечански и жалио се да манастир узнемиравају полицијски чиновници говорећи како је поред манастира тобоже убијен човек и због тога одузимају новац од настојатеља, пећки кадија треба да извиди ствар и како калуђери нису убице, не сме се дозволити да их ико узнемирава без кадијине одлуке. Писано у другој декади рамазана 970. у Цариграду (5—15. априла 1563).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД*, XL, 246; Исти, *Из путничког записника*, 46 (датује у 1572); С. Дечанац, *Високи Дечани*, 71; Петковић — Бошковић, *Дечани* I, 10; Kaleši — Eren, *Nav. delo* 310—311.

ДЕО ФЕРМАНА СУЛЕЈМАНА II ВЕЛИЧАНСТВЕНОГ

Црно мастило на хартији, са записима из XVIII и XIX века, 4,5×21,5 ст.
Писан 1563. год.
Сигнатура ДК-198а.

Записи: **ѡви ферманъ кат се ꙋбиѡ еданъ чѡвекъ ꙋ црквꙋ да не мꙋче калꙋђере** (рукопис Хаџи-Данила Кажанегре). *У 970. г. (1563) у вријеме Султана Сулејмана (936—974. по турски).*

Напомена: Ово парче документа односи се, вероватно, на претходни ферман бр. 198, који је већ раније конзервиран, док је овај фрагмент пронађен накнадно.

Није публикован.

БЕРАТ СЕЛИМА II

Црно мастило на хартији, са тугром у заглављу, 20×43,5 ст.
Писан у Цариграду 1568. год.
Сигнатура ДК-173.

Упућено шахинџибаши. Игуман дечански, кајаџија шахинског гнезда у близини Ломнице у плавској нахији, тражи потврду берата из 949 (1543) на баштину у Бивољаку. Из тога разлога именује се игуман за кајаџију поменутог шахинског гнезда и издаје му се овај царски берат. По обичају, нека сваке године доноси шахин јавруљари (соколове младунце) царском престолу, а кад не може, нека шаље по тоганџибаши. Тиме се ослобађа плаћања пореза и стиче сва права као и остали.

У Цариграду, 3. џемази-ел-ахира 976 (25. XI 1568).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 311.

ФЕРМАН СУЛТАНА СЕЛИМА II

Црно мастило на хартији, са тугром у заглављу, 21×52,7 ст.
Писан у Цариграду 1572. год.
Сигнатура ДК-199.

Упућен пећком кадији. Мемих, спахија манастира Дечана, Белаје, Истока, Св. Николе (Гориоча) и осталих манастира у пећком кадилуку, тражи од поменутих манастира десетину, иако им је царским дефтером одређен порез одсеком од 1000 акчи. Треба испитати ствар и не сме се одузимати ни акча више од прописаног. Писано у Цариграду, 7. зилкаде 979 (22. II 1572).

На полеђини: **ѡви ферманъ какѡ се нашлѡ да ꙋзима Мемихъ спахия ѡдъ земле манастирс(к)е по 1000 аспри више нема ништа.**

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Нинковић, *Српска лавра Високи Дечани*. 35; Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 312 (у штампаном преводу се поткрала грешка па је написана 909. уместо 979. година, јер само она може бити 1572, кад је владао султан Селим II, који је дао овај ферман, а 909. године на власти је био султан Бајазит II).

ФЕРМАН СУЛТАНА МУРАТА III

Црно мастило на хартији, у горњем делу тугра, 21×48 ст.
Писан у Цариграду, 1577. год.
Сигнатура ДК-207.

Упућен пећком кадији. Тиче се коришћења земље на које манастир Св. Николе има тапију, а коју је преузео један спахија. Кадија треба да испита ствар, па ако манастир управља овом земљом на основу уредне тапије, нека се спречи спахија да омета манастир у праву власништва. Ако не буде послушао, да се обавести султан. Ферман нека остане у рукама манастира.

Писано у последњој декади мухарема 985. године у Цариграду (10—20. IV 1577).

На полеђини: Ови ферманъ да не може спахія продатъ землю црковнꙋ што се не работа те е баталъ, нити коштанѣ. Ꙋ то спахіа да не Маилякꙋ ꙋ Пецкꙋ нахію.
Другим рукописом: *триста и една година има оваи ферманъ. Удутнама за Истинићъ.*
Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 239; Исти, *Из путничкої записника*, 39—40; С. Дечанац, *Високи Дечани*, I/72; И. С. Јастребов, *Стара Сербија и Албанија*, 28; Исти, *Манастир Дечани*, 179; Петковић — Бошковић, *Дечани* I, 10; Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 313.

ФЕРМАН СУЛТАНА МУРАТА III

Црно мастило на хартији, у зачељу туїра. 21,3×28,5 ст.
Писан у Цариграду, 1577. ї.
Сиїнатура ДК-178.

Упућен пећком кадији. Преко повереника приступио је царском престолу дечански старешина са жалбом да имају два спахије који не раде заједно, већ сваки за себе тражи десетину. Треба то извидети и спречити. Убудуће нека при сакупљању пореза буде присутан кадија, или његов заменик, како би се избегле злоупотребе. Писано у другој декади сафера 985. године у Цариграду (1.—10. IV 1577).

На полеђини: Ѡви ферманъ да не чини спахия зꙋлꙋмъ катъ ꙋзме еданъ дрꙋги да не тражи.
Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 102—103; М. Мирковић, *Нав. дело*, 131; Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 313—314.

ФЕРМАН СУЛТАНА МУРАТА III

Црно мастило на хартији, на заїлављу туїра, 22×49,5 ст.
Писан у Цариграду, 1577. їод.
Сиїнатура ДК-177.

Упућен пећком кадији. Дечански калуђер је приступио царском престолу и жалио се на спахију, који тражи десетину иако су у књигама убележени да плаћају порез као кесими (одсеком). Треба тачно испитати ствар и не дозволити да се крши закон. Писано у Цариграду месеца мухарема 985. године (1577).

На полеђини: Да се не дае спахилꙋкъ ни десетакъ ни жита донети спахие.
Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Из путничкої записника*, 39; С. Дечанац, *Високи Дечани*, I/72; Инострани, *Нав. дело*, 4; М. Мирковић, *Нав. дело* 130—131; Петковић — Бошковић, *Дечани* I, 10.

ФЕРМАН СУЛТАНА МУРАТА III

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 41,5×21 ст.
Писан у Цариграду 1581. їод.
Сиїнатура ДК-213.

Писан дукађинском бегу и кадијама пећком и Алтун-Илије, да извиде поводом тужбе старешине манастира Дечана да му се пошто је платио мирију од 15 000 акчи изда тапија за поседовање земље. Писано у Цариграду 3. рамазана 989. године (1581).
Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА МУРАТА III

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 21,5×45 ст.
Писан у Цариграду, 1583. їод.
Сиїнатура ДК-203.

Упућен бегу дукађинског санџака и кадији Алтун-Илије поводом поновног држања панађура у манастиру, чиме је манастиру Дечанима нанесена штета. Налаже се да се ствар опет испита и путем непристрасних сведока истера на чистину, како се случај не би понављао.

Писано у Цариграду у првој декади сафера 991. године (24. II — 5. III 1583).

На полеђини: ѡви ферманъ да нема панађ. кат се кꙋпи панађꙋр да не чине кои зараръ ꙋ црквꙋ.
Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 247—248; Исти, *Из путничкої записника*, 48; С. Дечанац, *Високи Дечани*, I/72; И. С. Јастребов, *Стара Сербија и Албанија*, 20; Исти, *Манастир Дечани*, 181; Петковић—Бошковић, *Дечани* I, 10; Kaleš — Eren, *Nav. delo*, 315—316.

ФЕРМАН СУЛТАНА МУРАТА III

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 20,5×40,7 ст.
Писан 1595. їод.
Сиїнатура ДК-168.

Без превода. Писан је 1003. године (1595), а односи се на обавезе манастира према спахији. На полеђини: ферманъ да се не дае спахие ница и забитъ да се не миеша тꙋ.

Другим рукописом: *У 1003. у вріеме султана Мурада 3-ї.*
Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА МЕХМЕДА III

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 21,2×48 ст.
Писан 1598. їод.
Сиїнатура ДК-201.

Упућен кадији Алтун-Илије. Један од старешина дечанског манастира — игуман, поднео је молбу и каже да је 991. године купио са тапијом земљу и већ 15 година држи је у поседу, али неки спахија Јунус, под изговором да ту земљу држи као вакуф, хоће да му је одузме. Кадија треба праведно да испита ствар, и ако утврди да је манастир у праву, нека се не дозволи ничије мешање. Писано у првој декади месеца шабана 1006. године (9—18. III 1598).

На самом лицу документа, изнад тугре, је запис: **Манастиръ Дечане мѣђе мастирꙋ(!) на потокъ прдивода пꙋтемъ на чꙋкарꙋ на ђꙋринъ пꙋтъ више кралеве воде право повише ниве на потокъ сломенꙋ на кршъ право повише на грани лазъ щое хоратъ право на колъ Марковꙋ ливадꙋ покрелъ воде на белашки мосъ.**

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 316.

ФЕРМАН СУЛТАНА МЕХМЕДА III

Црно мастило на хартији, са тугром у заглављу, 22×40 ст.
Писан у логору у Земунском пољу 1600. год.
Сигнатура ДК-190.

Упућен бегу дукађинског санџака и кадији Алтун-Илије. На основу жалбе представника дечанског манастира да раја из села Истинића напада имање, манастирски читлук у месту Бивољак, а доказано је да манастир ту земљу притежава преко 30 година, и уредно плаћа десетину и порезе, треба праведно пресудити у њихову корист и дати им хуџет, а читлук да се и надаље задржи у власништву манастира. Писано у логору у Земунском пољу у другој декади мухарема 1009. године (23. VII—1. VIII 1600).

На полеђини: **Ови ферманъ кат сꙋ ктели рая истинићка да ꙋзаптꙋ землю манастирскꙋ.**

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Из путничког записника*, 41—42; Исти, *Гласник СУД*, XL, 241—242; С. Дечанац, *Високи Дечани*, I/72; Петковић—Бошковић, *Дечани* I, 11; Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 317 (погрешно наведен број документа 196, уместо 190 како треба).

ФЕРМАН СУЛТАНА МЕХМЕДА III

Црно мастило на хартији, са тугром у заглављу, 21,5×47 ст.
Писан у Цариграду 1601. год.
Сигнатура ДК-202.

Упућен кадији Алтун-Илије. Пошто се и даље код манастира држе панађури где се народ опија, међусобно завађа и прави узбуне, а скупљају се и одметници, који пијанче, туку се и чине зулуме, те долазе мири-ливаји и војводе и наплаћују зато од манастира казну, не обраћајући пажњу на шеријатски хуџет који манастир поседује, Султан захтева да се ствар испита и ако је то истина, да се спроведу најенергичније мере како би се то убудуће спречило, а кривци казнили. Писано у првој декади рамазана 1009. године (6—15. III 1601) у Цариграду.

На полеђини документа: **ѡви ферманъ да не чини кѡи зꙋлꙋмъ на саборъ писанъ естъ ѡтъ цара на кадию и на валию.**

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 248; Исти, *Из путничког записника*, 48—49; С. Дечанац, *Високи Дечани*, I/72; И. С. Јастребов, *Стара Сербија и Албанија*, 30; Исти, *Манастир Дечани*, 183; Инострани, *Нав. дело*, 5; Л. Нинковић, *Српска лавра Високи Дечани*, 37; Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 318.

ФЕРМАН СУЛТАНА МЕХМЕДА III

Црно мастило на хартији, са тугром у заглављу, 52×21 ст.
Писан у Цариграду 1602. год.
Сигнатура ДК-209.

На молбу дечанских калуђера упућује се овај акт пећком кадији да спречи тражење џизије за већи број домаћинстава него што је записано у тефтеру, тј. 250 акчи одсеком на два домаћинства. Писано у Цариграду 13. реџеба 1011. године (27. XII 1602).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 243; Исти, *Из путничког записника*, 43; Исти, *Стара Сербија и Албанија*, 29; Исти, *Манастир Дечани*, 180; Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 319 (грешком одштампана 1111. уместо 1011. година).

ФЕРМАН СУЛТАНА МУРАТА IV

Црно мастило на хартији, у заглављу тугра, 22×42 ст.
1623—1640. год.
Сигнатура ДК-182.

Наређује се тадашњем пећком кадији да иде на лице места у присуству правичних сведока и претресе питање власништва једне воденице, винограда и баште који се налазе испод Пећи и Алтун-Илије и који су спорни између дечанског игумана и неког Алије.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА МЕХМЕДА IV

Црно мастило на хартији са тугром у заглављу, 52×22 ст.
Писан у Цариграду 1649. год.
Сигнатура ДК-210.

Упућен кадији Алтун-Илије. Односи се на тужбу дечанских калуђера у вези организовања панађура, опијања и малтретирања манастира. Даје се налог кадији да извиди, па ако су наводи тужбе тачни, да спречи овакве поступке и да се од манастира не узима ни једна акча, а кривци да се казне по закону. Писано у Цариграду у другој декади рамазана 1059. године (6—16. IX 1649).

На полеђини: **Ємаръ ѡт Цари град що донесе Коуръ бегъ за воїводꙋ Данеца и Лакꙋ и на панађурꙋ ни септе низаща и за спахїю и бега и сꙋбашꙋ безъ сꙋда да нема ница лѣто з҃р҃н҃и (1649/50) игꙋмен Сергїе.**

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 248—249; Исти, *Из путничкоі записника*, 49; С. Дечанац, *Високи Дечани*, I/72; Петковић — Бошковић, *Дечани* I, 72; Kaleši — Eren, *Nav. delo*, 319—320.

БЕРАТ ИГУМАНУ ХРИСТИФОРУ

Црно мастило на хартији, оверен моноірамом (као мала туіра) са именом Алија, 14,7×21 ст.
Писан 1662. іод.
Сипатура ДК-84.

Повод овом берату је то што је у оквиру Искендерије, у нахији пећкој, свештеник манастира Дечана, цркве Св. Спаса, звани Христифор, који је по царском берату именован од године 1073. и убележен у нови царски тефтер за хаса-шахинкајацију, те рачунавши од поменуте године дужан је у моју царску престоницу слати шахине и вршити своју дужност. Те са стране мири-мирала, мири-ливаја и њихових људи, њихових субаша и чиновника који су постављени за сакупљање цизије и осталог пореза, као и осталих полицијских органа, приликом потраживања пореза не смеју да буду врећани. Исто тако не смеју се ни тоганџибаше мешати у његов посао, о чему се издаје овај акт. Писан 19. рецепа 1073. године (1662), у потпису Алија.

На полеђини: *За хараче да берать калуђери по нахіа.* Другим рукописом: **О. М. Дечани, игѹменъ Захариа.**

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА МЕХМЕДА IV

Црно мастило на хартији, са туіром у заілављу, 56×21 ст.
Писан у Једрену 1672. іод.
Сипатура ДК-211.

На молбу дечанског калуђера Христифора упућује ферман пећком кадији, да извиди ствар и да се од мана-настира не узима поново цизија за три куће, када је већ плаћена. Писано у Једрену 2. зиљкаде 1083. године (1672).

На полеђини: **Єм(а)ръ за хафачъ Маѯимъ патріархъ при игѹменѹ Хр(и)стоворѹ.**
Другим рукописом: **Ови ферманъ дала е дечанска цоква хафача-24. више да не може искати хараč(л)ия.**

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 243—244; Исти, *Из путничкоі записника*, 44; С. Дечанац, *Високи Дечани*, I/73; И. С. Јастребов, *Стара Србија и Албанија*, 29; Исти, *Манастир Дечани*, 180—181; Петковић — Бошковић *Дечани* I, 11.

ФЕРМАН СУЛТАНА МЕХМЕДА IV

Црно мастило на хартији са туіром у заілављу, 21,7×59,5 ст.
Писан у Једрену 1677. іод.
Сипатура ДК-212.

Упућен кадији пећком и Алтун-Илије. Да се извиде наводи жалбе дечанских калуђера, да им се узима неправедно повећан данак на баштину и да их због тога врећају. Треба, ако се утврде наводи као тачни, да им се узима онолико колико је према књигама и Закону. Писано 2. цемази-ел-ахира 1088. у Једрену (1677).

На полеђини: **ферманъ да не може спахіа више ѹзетъ безъ ђесима по нешто како мѹ е хадетъ.**

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 242—243; Исти, *Из путничкоі записника*, 43; Исти, *Стара Србија и Албанија* 29; Исти, *Манастир Дечани*, 182.

БЕРАТ СУЛТАНА МУСТАФЕ II

Црно мастило на хартији, са туіром у заілављу, 47×22 ст.
Писан у Софији 1696. іод.
Сипатура ДК-311.

Султан потврђује шахинкајацијски берат свог претходника игуману дечанског манастира „Спас" (цркве Св. Спаса). Нека сваке године сакупља шахине, те их доноси у Цариград, а када их не буде могао сакупити нека њихову миријску вредност доноси тоганџибаши, а за то неће плаћати десетину за своју баштину, миријски порез нити војнички данак и дозвољава му се ношење оружја. Писано у Софији 29. зилхиџе 1108. године (1696).

На полеђини: *Ферман шахинџијски.*

Напомена: Налепљен је на новију хартију, искрзан уз ивице, исцепан на местима где се савија.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 252—253; Исти, *Из путничкоі записника*, 53; Исти, *Стара Србија и Албанија*, 32; Исти, *Манастир Дечани*, 187.

ФЕРМАН СУЛТАНА МУСТАФЕ II

Црно мастило на хартији, са туіром у заілављу, 22×43,5 ст.
Писан у Софији 1696. іод.
Сипатура ДК-191.

Упућен пећком кадији. Дечански игуман се обратио царском војном стану са жалбом да, иако је он забележен у књиге као активан хасан-шахинкајација и врши ту службу, спахија га узнемирава као да је рајетин и тражи му спахијски порез и силом одузима и чини зулум. Султан налаже да се не сме допустити да се потражује новац противно шеријатској одлуци и треба спречити даље зулуме. Писано у Софији месеца зилхиџе 1108 (1696) године.

На полеђини: **ферман и берадъ царски за доганчиликъ да се даде по триста аспри ни више ни ниже, него: т̃: аспри.**

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 253; Исти, *Из путничкоі записника*, 53—54; Исти, *Стара Србија и Албанија*, 32; Исти, *Манастир Дечани*, 187; Л. Нинковић, *Српска лавра Високи Дечани*, 36.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, са туиром у заглављу, 53,5×75 ст.
Писан у Цариграду 1776. год.
Сигнатура ДК-6.

Упућено мутесарифу дукађинског санџака и кадији где се налази доле поменути калуђер и кадији пећком. Цариградски патријарх и Св. синод послали су молбу у којој кажу да је дечански калуђер Методије сакупљао прилоге за манастир и није их донео манастиру, већ је обилазио срезове и чинио рђава дела која му се не приличе. Зато се налаже да се он ухвати и сакупљени новац одузме и преда манастиру Дечанима, а он нека се интернира и затвори у манастир Калафат. Писано у Цариграду у половини мухарема 1190. године (1776).

На полеђини, Хаџи-Даниловим рукописом: ѡви фе-рманъ що прѧ́ѣа игѹменъ на калѹѣре пѡ тагсиѹ да прѡсе за манастирѣ кѡи неѣе п(ѹ)едатъ све игѹменѹ, тога калѹѣера мѹ (ѹ)фати забитъ ѣе се гѡдъ наѣе да га преда игѹм(е)нѹ. Игѹменъ да га веже и да мѹ ѹзме све що има.

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 222—223; Исти, *Из путничкоі записника*, 22 под 3; Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 68.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно и црвено мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 74,5×42,5 ст.
Писан у Цариграду 1776. год.
Сигнатура ДК-172.

Упућен пећком кадији с наређењем да Данила, дечанског игумана, који је означен као управитељ баштине и земље која је у поседу тога манастира и именован за царског хаса-шахинкабачију и плаћа 300 акчи мириског пореза, нико не сме врећати, нити му одузимати храну и пиће и наносити му било какве штете. Писано 18. мухарема 1193. године у Цариграду (1776).

На полеђини, рукописом Хаџи-Данила: ѡви ве́ратъ игѹм(е)на Данил(а) даѡ мѹ царъ да заповеда на шахинъчилакъ и на свѹ землю цркѡвнѹ ѡнъ да запѡведа.

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 253—254; И. С. Јастребов, *Из путничкоі записника*, 54; Исти, *Стара Србија и Албанија*, 32; Исти, *Манастир Дечани*, 187; С. Дечанац, *Високи Дечани*, I/74; Петковић — Бошковић, *Дечани* I, 14.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији са туиром у заглављу, 54×57,5 ст.
Писан у Цариграду 1776. год.
Сигнатура ДК-20.

Упућен је босанском валији, кадији и чиновништву подручја новопазарског митрополита. Цариградски патријарх и Св. синод обратили су се султану са жалбом да се непозвани мешају у послове новопазарског митрополита Никодима у погледу плаћања пореза и сакупљања милостиње, као и такси за венчање и развод брака. Не сме се дозволити никакво мешање у погледу тих питања. Писано у Цариграду 9. реби-уљ-ехира 1190. године (1776).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 224; Исти, *Из путничкоі записника*, 24, под К.

БЕРАТ СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 53,5×63,5 ст.
Писан у Цариграду 1777. год.
Сигнатура ДК-15.

Упућен мутесарифу и паши алаџахисарском (крушевачки), кадијама срезова нишке митрополије и осталим агама и забитима. Цариградски патријарх и Св. синод упутили су у име Ниша, Крушевца, Лесковца, Алексинца, Параћина и околних крајева, молбу митрополита Гаврила, кога спречавају власти приликом сакупљања пореза. Овим бератом забрањује се врећање митрополита и уплитање у послове око сакупљања мирије и осталих пореза. Писано у Цариграду 15. реби-ул-евала 1191. године (1777).

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији са црвеном туиром у заглављу, 50,5×75,5 ст.
Писан у Цариграду 1778. год.
Сигнатура ДК-167.

Упућено ђаковичком кадији. Цариградски грчки патријарх и Св. синод обратили су се царском престолу ради заштите манастира Дечана од неких полицијских органа који их нападају и из похлепе за новцем мешају се у њихове послове. Према условима царских берата, не сме нико без царске заповести да се меша у њихове послове и да одузима цркве и манастире. Треба поступити према бератима и спречити свако мешање. Писано у Цариграду 4. рецепа 1193. године (1778).

На полеђини, Хаџи-Даниловим рукописом: а҃ з҃ п҃ года ферманъ за мереметъ. 1780 ѡт сѹлтана Хамита да не може ко да глѡви игѹм(е)на зацо мереметъ чини ѹ цркве Данилъ игѹменъ.

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 238; Исти, *Из путничкоі записника*, 38—39; С. Дечанац, *Високи Дечани*, I/74; И. С. Јастребов, *Стара Србија и Албанија*, 28; Исти, *Манастир Дечани*, 179.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији са црвеном туиром у заглављу, 51,5×74,5 ст.
Писан у Цариграду 1778. год.
Сигнатура ДК-41.

Овим ферманом се потврђује да је Дечански игуман шахинкајација, као што кажу и стари фермани. Писано у Цариграду 1193. године (1778).

На полеђини, руком Хаци-Данила: ѡви ферманъ ѡ дѡгѡнчилака да дае цръква ѹ миріню пѡ 300 аспри а дрѹги да не може дѡћъ да... ѹ цркві ни паша ни сѹбаша ни кадия ни бѹлюгбаша.

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Нинковић, *Српска лавра Високи Дечани*, 36.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 58,5×54 ст.
Писан у Цариграду 1779. год.
Сигнатура ДК-214.

Упућено босанском валији, кадијама и наибима. Издат на захтев цариградског патријарха да се ухвати и заточи самозвани босански епископ Димитрије, који се преоблачи и лажно представља, чиме наноси штете и узнемирава рају. Писано у Цариграду првих дана месеца рецепа 1193. године (1779).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 225—226; Исти, *Из путничког записника*, 26, под П.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 53,5×77,6 ст.
Писан у Цариграду 1779. год.
Сигнатура ДК-14.

Упућен београдском кадији и кадијским службеницима нишке, херцеговачке, пећке и охридске области. Цариградски патријарх и Св. синод упутили су молбу султанском престолу у вези неких европских свештеника, који су се појавили по селима, општинама и срезовима настањеним православном рајом, коју заводе и преводе у европску (католичку) веру, и ови бирају нове свештенике. Ово треба испитати и, ако су наводи тачни, треба ове свештенике хватати, сузбити њихов рад и казнити их, као и рају која је уз њих. Треба их одстранити од вршења службе. Писано у Цариграду 12. дана рамазана 1193. године (1779).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Из путничког записника*, 26, под Р; Исти, *Гласник СУД* XL, 226.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 77×52,5 ст.
Писан у Цариграду 1783. год.
Сигнатура ДК-268.

На молбу грчког патријарха и Св. синода издаје се овај ферман Јоаникију, новопазарском митрополиту. Према жалби дешава се да неки муслимани и припадници неких других народа купе незаконито порезе и дају потврде на њих, а митрополита нападају приликом његових законитих сакупљања пореза. Исто тако тражи се неоправдано да митрополит Јоаникије исплаћује дугове својих претходника. Кад стигне ова царска наредба кадија и наиби треба да спречавају нападе на поменутог митрополита, као и прикупљање незаконитих пореза. Издано у Цариграду 14. зилхиџе 1198. године (1783).

Напомена: хартија је умрљана, по ивицама јако оштећена од глодара.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 54,5×58 ст.
Писан у Цариграду 1783. год.
Сигнатура ДК-2.

Упућен кадијама и кадијским чиновницима свих вароши са подручја новопазарске митрополије. На молбу цариградско-грчког патријарха и Св. синода издаје се заповест да се цивилне турске власти под било којим изговором не смеју мешати у послове митрополита Јоаникија и његових повереника при сакупљању и уновчавању мирије, као и при сређивању некретнина умрлих свештеника, калуђера и епископа. Писано у Цариграду 14. зилкаде 1198. године (1783).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 229; Исти, *Из путничког записника*, 29.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 53,5×75,5 ст.
Писан у Цариграду, 1783. год.
Сигнатура ДК-7.

Упућен је кадијама Сарајева, Сарај Босне, Новог Пазара, Нове Вароши, Ужица, Ћустендила и Травника. Грчки јерусалимски патријарх Аврамије поднео је молбу у којој каже да је, пошто је његова црква јако сиромашна, послао свог изасланика проту Макарија да прикупља милостињу широм царства и сакупља оставину умрлих свештеника. Међутим, власти их узнемиравају при томе, а и многи хришћани им не дају наследство. Издаје се наређење да их нико на овом послу не омета, јер су они сиромашни и немају се из чега издржавати. Не треба им тражити царину нити их нападати на њиховом путу кроз поменуте државе. Писано у Цариграду 24. зилкаде 1198. године (1783).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 229; Исти, *Из путничког записника*, 29, под Ц.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 54×68 ст.
Писан у Цариграду 1783. год.
Сигнатура ДК-17.

Упућен кадији и шеријатским чиновницима са подручја новопазарског митрополита. Цариградски патријарх и Св. синод обавестили су да се на подручју митрополита Јоаникија власти уплићу у питање наслеђивања епископа, свештеника и калуђера и врши се у том смислу притисак на митрополита. Овим ферманом, а на основу ранијих докумената, то се забрањује. Писано у Цариграду 24. зилкаде 1198. године (1783).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Из путничког записника*, 29, под У.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 54,5×80 ст.
Писан у Цариграду 1783. год.
Сигнатура ДК-11.

Упућен кадијама и чиновницима на подручју новопазарског митрополита. Цариградско-грчка патријаршија и Св. синод дошли су до султановог престола и жалили се да неки муслимани, а и припадници других вероисповести, нападају митрополита Јоаникија и намеснике због вршења службе божије међу рајом. Вређају их и сметају им. Полицијски чиновници им прете, траже таксе и чине им друге неправде. Наређује се да се убудуће сви спорови са митрополитом решавају на царском дивану. У Цариграду 24. зилкаде 1198. године (1783).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 229; Исти, *Из путничког записника*, 29, под Ф.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, са туиром у заглављу, 54×70 ст.
Писан у Цариграду 1783. год.
Сигнатура ДК-9.

Насловљен је чиновницима на територији новопазарске митрополије. Цариградски патријарх и Св. синод упутили су молбу царском престолу са жалбом да се приликом прикупљања мирије и других пореза смета митрополиту Јоаникију и одузима му се новац. Зато се наређује да када свештеници и монаси сакупе и исплате порез према берату, не сме их нико узнемиравати тражећи матрацијски, бароски, тилкилски порез, који су противзаконити. Писано у Цариграду 24. зилкаде 1198. године (1783).

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, црвена туира у заглављу, 54,5×61 ст.
Писан у Цариграду 1783. год.
Сигнатура ДК-12.

Упућен кадијама и чиновницима срезова Нови Пазар, Нова Варош, Сјеница, Бијело Поље, Митровица, Плав и Гусиње. Цариградски грчки патријарх и Св. синод обратили су се царском престолу у вези с митрополитом Јоаникијем. Садржај исти као под бр. 10. Писано у Цариграду 24. зилкаде 1198. године (1783).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 229—230; Исти, *Из путничког записника*, 30, под Ч.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА ХАМИДА I

Црно мастило на хартији, црвена туира у заглављу, 54,7×79 ст.
Писан у Цариграду 1783. год.
Сигнатура ДК-16.

Упућено је кадијама и шеријатским чиновницима на подручју новопазарског митрополита. Цариградски грчки патријарх и Св. синод су се жалили да полицијски чиновници ометају рају да врши богослужење у својим собама и кућама. Издаје се ферман да се забрани мешање полицијских и других органа у вршењу богослужења по кућама и вређања свештеника, противу царских фермана. У Цариграду 24. зилкаде 1198. године (1783).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 230; Исти, *Из путничког записника*, 30, под Ш.

ФЕРМАН СУЛТАНА СЕЛИМА III

Црно мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 50,7×71 ст.
Писан у Цариграду 1793. год.
Сигнатура ДК-4.

Упућен је пећком кадији. На основу жалбе цариградског грчког патријарха и Св. синода, издаје се наредба да нико не сме под било каквим изговором узнемиравати цркве и манастире који су одвајкада у поседу митрополије. Па иако је то на темељу ранијих берата познато, ипак су неки полицијски чиновници из мржње и похлепе за новцем, под изговором да надгледају манастир, узнемиравали цркву која се налази у вароши Пећи (Пећка патријаршија). Заповеђено вам је да убудуће не чините препреке и повређујете цркве и да поступате према царским заповедима и наводима царских фермана датих митрополиту. Оне који поступају супротно треба кажњавати. У месецу саферу 1208. године у Цариграду (1793).

На полеђини: *У 1208 г. при султан Селиму (1789—1807) да нечину зулума у цркви вароши Ипека.*

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 230; Исти, *Из путничкої записника*, 30, под Ц;

ФЕРМАН СУЛТАНА СЕЛИМА III

Црно мастило на хартији, са црвеном туїром у заїлављу, 51×73 ст.
Писан у Цариїраду 1796. їод.
Сиїнатура ДК-3.

Упућен је кадијама и чиновницима места са подручја новопазарске митрополије. На молбу цариградског грчког патријарха и Св. синода издаје се заповест да нико не сме да омета митрополита Јоаникија приликом сакупљања миријског данка, нити да га узнемирава и прети му прогоном и затвором, а сви спорови с њим могу се решавати само на царском дивану пред везирима. Писано у Цариграду, цемази-уљ-ахира 1211. године (1796).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 230; Исти, *Из путничкої записника*, 31, под ы.

ФЕРМАН СУЛТАНА СЕЛИМА III

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 55×78,5 ст.
Писан у Цариїраду 1799. їод.
Сиїнатура ДК-20б.

Упућен диздару тврђаве Хисарџик. На основу тужбе цариградског грчког патријарха и Св. синода, захтева се да се ухвати и затвори у тврђаву Василије син Хаџи-Радев, становник новопазарског среза, јер поступа против верских прописа. Писано у Цариграду месеца рецепа 1214. године (1799).

На полеђини: ѡво фермань за єдного калѹѣра що є чинно зѣлѹмъ цркви изъ Пазара.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

БЕРАТ СУЛТАНА СЕЛИМА III

Црно мастило на хартији, са црвеном туїром у заїлављу, 53,5×69 ст.
1789—1807. їод.
Сиїнатура ДК-1.

Упућено кадијама и пашама. Новопазарски митрополит Гаврило, у чијој су надлежности Нови Пазар, Нова Варош, Призрен, Митровица, Сјеница, Бијело Поље, Тимор, Гусиње, Ђаковица, Вучитрн, Пећ, Приштина, Ново Брдо, Подгорица, Спуж и Бар, преко цариградског грчког патријарха и Св. синода, обратио се царском дивану с молбом да се обнови берат који је нехотице изгубљен. На основу епископских списа, који се налазе у царској ризници, дужно је све подручно свештенство признавати митрополита Гаврила за свог верског старешину, покоравати му се, а цивилне власти не смеју се мешати у послове епископа, како у погледу сакупљања и наплаћивања миријског и осталог уобичајеног дохотка, тако и у питање постављања и разрешавања свештенства, венчавања и раставе брака, кажњавања у случајевима верских прекршаја, у решавању спорова, затим у вршењу њихових обреда у цркви и у домовима верника, у питања наслеђивања, не смеју их узнемиравати нити врећати. Препис овог берата остављен је у царској ризници.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА СЕЛИМА III

Црно мастило на хартији са црвеном туїром у заїлављу, 53×77,5 ст.
1789—1807. їод.
Сиїнатура ДК-18.

Упућен кадијама Призрена, Новог Брда и Вучитрна. Цариградски грчки патријарх и Св. синод обратили су се царском престолу. Нека раја, ослањајући се на моћне људе, неће да плаћа мирију и да предаје пшеницу, што је по берату дужна, и спречава сакупљање пореза. На основу прегледаних књига утврдили смо да се не сме тражити царина на пшеницу и уље који се дају уместо мирије и не сме се раја под заштитом моћних људи противити плаћању мирије и у томе је треба спречавати.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА СЕЛИМА III

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 53,5×76 ст.
Писан у Цариїраду 1804. їод.
Сиїнатура ДК-174.

Упућено мутесарифу призренског санџака и призренском кадији. Овим се бератом заштићује призренски митрополит, као и сиромашна раја, од врећања, злостављања, спровођења у друга места, затварања и узнемиравања. Не сме се напаствовати имовина хришћанских цркава. Писано у Цариграду месеца зилкаде 1219. године (1804).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 40, 230; Исти, *Из путничкої записника*, 30, под. ъ.

ПРЕПИС ЦАРСКОГ ФЕРМАНА

Црно мастило на хартији, 52×16 ст.
Предложак писан у Цариїраду 1804. їод.
Сиїнатура ДК-291.

Упућен је грчком цариградском патријарху. Односи се на заштиту сиромашне раје од зулума који над њима врше њихови митрополити и епископи. Зато се наређује високим државним достојанственицима да обрате пажњу како би се митрополити и епископи владали према условима царских берата и штитили сиромашну рају. У Цариграду 1219. године (1804). Потпис Мехмет Саита.

Напомена: у добром стању.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА СЕЛИМА III

Црно мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 53,3×77,5 ст.
Писан у Цариграду 1806. год.
Сигнатура ДК-8.

Кадијама срезова Вучитрн, Новог Брда, Приштине, Призрена и Новог Пазара. Цариградски патријарх и Св. синод предали су молбу у којој се каже да, према берату, после смрти епископа његова заоставштина припада митрополиту или његовом поверенику. Али цивилне власти се мешају митрополиту Јоаникију када пописује оставину раје. Треба спречити поступање против берата и уплитање поменутих власти у ове митрополитске послове. Писано у Цариграду месеца џемази-уљ—ахира 1221. године (1806).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 231; Исти, *Из путничког записника*, 32, под Е.

БЕРАТ СУЛТАНА МУСТАФЕ IV

Писан црним и црвеним мастилом и златом на хартији, туира је златна, бојена црвеном, плавом и смеђом темпером. Горњи део постављен зеленом свилом, 140×50,6 ст.
Писан у Цариграду 1808. год.
Сигнатура ДК-13.

У горњем делу документа је тугра, надвишена троуглом испуњеним цветним мотивима и исцртаним златом. Лево и десно горе су два цвета црвене руже и два златна чемпреса.
На захтев цариградске патријаршије, спајају се призренска и новопазарска митрополија у једну митрополију, а митрополит Јоаникије постаје митрополитом призренским, новобрдским, приштевским, пећким, вучитрнским, ђаковичким, новопазарским, трговишким, митровачким и подручно свештенство има му се покоравати. Бератом се даје заштита митрополиту за несметано вршење његових дужности. Писано 4. сафера 1223. године у Цариграду (1808).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 231—232; Исти, *Из путничког записника*, 32—33, под ю.

ФЕРМАН СУЛТАНА МУСТАФЕ IV

Црно мастило на хартији, са туиром у заглављу, 52,5×76,7 ст.
Писан у Цариграду 1808. год.
Сигнатура ДК-19.

Упућен је кадијама и шеријатским службеницима на подручју нишке митрополије. Цариградски грчки патријарх и Св. синод, обраћају се у име нишког митрополита Гаврила с тужбом да када митрополит нишки Гаврило и његови опуномоћеници сакупљају порез у срезовима Крушевац, Лесковац, Ургјуб, Протаја и Алексинац, наилазе на сметње код власти, које им одузимају коње, спречавају их да се преоблаче и носе оружје које им је потребно за обезбеђивање од бунтовника (хајдука). Наређује се да се не смеју спречавати митрополитови повереници да преобучени и са оружјем сакупљају порез. Писано 21. шабана 1223. године (1808).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 222; Исти, *Из путничког записника* 22, под Ж.

БЕРАТ СУЛТАНА МАХМУДА II

Црно и црвено мастило на хартији, са црвеном туиром у заглављу, 54,8×108,5 ст.
Писан у Цариграду 1815. год.
Сигнатура ДК-10.

24. џемази-ел-ахира 1223. године, сео је на престо царско-османске династије султан Махмуд II. Том приликом издат је ферман за обнову свих института у држави. Тако се обнавља и берат митрополита Јоаникија, који је митрополит Призрена и околине. Како је уплатио 16 000 акчи у царску благајну, издаје му се овај берат и потврђује да је он митрополит над његовом митрополијом и да му се сви подручни свештеници покоравају, а да му се са стране не сме нико мешати у управљање црквом, сакупљање милостиње, у послове око склапања и развода бракова, питања наслеђивања, кажњавања свештеника, постављање свештеника, у вршење службе божије у цркви и у кућама верника. Митрополит је управитељ свих манастирских и црквених имања и нико га не може у томе ометати, нико не сме да га напада нити врђа приликом путовања, сакупљања мирије и у другим приликама. Писано у Цариграду мухарема 1231. године (1815).

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА МАХМУДА II

Црно мастило на хартији, у заглављу туира, 52×79 ст.
Писан у Цариграду 1815. год.
Сигнатура ДК-5.

Упућено кадијама и шеријатским чиновницима новопазарског, новобрдског, трговишког, брезничког, нововарошког, митровачког, призренског, приштевског, пећког, охридског и ђаковичког среза. На основу молбе цариградског грчког патријарха и Св. синода наређује се да подручно свештенство има признавати митрополита Јоаникија за духовну власт и да се нико не сме мешати у управљање црквама, као и кад оне буду поправљане итд. (исто као под бр.4). Писано првих дана месеца мухарема 1231. године у Цариграду (1815).

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 233; Исти, *Из путничког записника*, 34.

ФЕРМАН СУЛТАНА МАХМУДА II

Црно мастило на хартији, са туиром у заглављу, 25×71 ст.
Писан у Цариграду 1818. год.
Сигнатура ДК-166.

Упућен је кадијама и наибима, куда ће они (не пише ко) проћи. Када те особе стигну на подручје и срезове који се налазе под вашом влашћу, да се одреди 7 кириџијских коња за 7 особа, а за то да им се не потражује никакав новац. Где нема кириџијских да им се даду други коњи, а на местима која су опасна да им се додели пратња, да се најављује њихов долазак и да им нико не наноси неправду и зулуме. Писано у Цариграду месеца џемази-ел-евела 1234. године (1818).

На полеђини: *1818 по фермань али се не зна коме е дать да може путовати мирно.*

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА МАХМУДА II

Црно мастило на хартији, са тугром у заглављу, 24,5×71 ст.
Писан у Цариграду 1818. год.
Сигнатура ДК-116.

Упућено кадијама и наибима. Препоручује се да се изађе у сусрет путницима кад наиђу, да им се дају кириџијски коњи, где их нема да им се намене други здрави коњи, где је опасно да им се додели пратња и да их чувају од сваког вређања и зулума. Писано у Цариграду, средином џемази-ел-евела 1234. године (1818).

Напомена: у добром стању.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са црном тугром у заглављу, 75×54,5 ст.
Писан 1847. год.
Сигнатура ДК-303.

На тужбу дечанских калуђера Хаџи-Глигорија, Агатангела и Антима, да их становници села Истинића ометају у поседу имања за које имају царске берате, издаје се налог наибу и пећком муфтији и другим првацима да испитају тачност тужбе и да поступе према закону. Ако наведена земља није ничије приватно власништво, да се ови хришћани не ометају у њеној обради. Писано средином џемази-ел-евела 1264. године (1847).

На полеђини: Издатъ 1847 за биволякъ що има землю манастирскꙋ що раде Истинићани. Чини ми се да е од корис(т).

Напомена: хартија је замрљана, исцепана на местима где се пресавија и крпљена.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са тугром у заглављу, 54,5×77 ст.
Писан у Цариграду 1847. год.
Сигнатура ДК-54/11.

Писан кадији среза пећког. Односи се на тужбу Хаџи-Лигорија (Глигорија), Агатангела и Антема (Антима) да им је Абдулах, становник Дечана, отео земљу. Нека се ствар извиди и поступи праведно према закону. Писано средином месеца џемази-ел-евела 1264. године у Цариграду (1847).

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са црном тугром у заглављу, 77,5×55,5 ст.
Писан у Цариграду 1847. год.
Сигнатура ДК-321.

Упућен пећком кадији, муфтији и другим првацима. Према тужби Хаџи-Глигорија, Агатангела и Антима, један становник села Истинића омета поседовање четири винограда у Бивољаку, на које манастир има тапију. Треба извидити, суочити тужитеље и туженог и ако су наводи жалбе тачни онемогућити даље мешање туженог у манастирски посед. Писано у Цариграду средином месеца џемази-ел-евела 1264. године (1847).

На полеђини: Ꙋ нахію пецкꙋ за бахчꙋ и воденицꙋ и виноградъ ꙋ Истинићъ 1264 (1847) године.

Напомена: искрзан на местима где се савија.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са црном тугром у заглављу, 80×56 ст.
Писан у Цариграду 1847. год.
Сигнатура ДК-320.

На молбу Хаџи-Глигорија, Агатангела и Антима, упућује се ферман муширу (валији), скопском везиру, Селим-паши, кајмакаму призренског санџака, Омер-паши и другим првацима да извиде тужбу поменутих да им је жена по имену Умиђулеуна незаконито одузела земљу у селу Брњачи. Уколико је наведени обрађују и плаћају за земљу одређене дажбине, и није прошло 10 година од узурпације, да се земља према закону врати горе наведеним и на темељу тапије. Писано средином месеца реби-ул-евела 1264. године у Цариграду (1847).

На полеђини: ферманъ ꙋ нахію призренскꙋ ꙋ село брнячꙋ що има земля манастира дечанскогъ год. 1264 (1847).

Напомена: хартија испрљана и искрзана по ивицама где се савија.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са тугром у заглављу, 78×54 ст.
Писан у Цариграду 1847. год.
Сигнатура ДК-319.

Упућена наибу и муфтији среза пећког да извиде наводе Хаџи-Глигорија, Агатангела и Антима у вези читлука Бивољак у Истинићу, јер им се неки становници Истинића противзаконито мешају у посед. Треба поступити по Закону и, уколико се докаже да је манастир у праву, не треба дозволити никоме да им се меша и да наноси штету и зулум. Писано у Цариграду џемази-ел-евела 1264. године (1847).

На полеђини: ферманъ царски 1847 за землю брняку за еднѹ кѹћѹ заптъ. Истиниħ. Бивулак.

Напомена: хартија је испрљана и искрзана на ивицама где се савија.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 53×77 ст.
Писан у Цариїраду 1847. їод.
Сиїнатура ДК-58.

Скопском валији, везиру Хафис-паши, кајмакаму призренског санџака, Омер-паши, наибу пећког среза и градским првацима. Манастир Дечани се жали да су Сулејман, Ахмед, Мавсут, Идриз, Садик и Осман, становници села Дечана, узурпирали манастирске њиве Бловац и Датерлер, које су монаси искрчили. Како је у књигама уписано да њиве припадају манастиру, спречите њихово даље ометање. У Цариграду 14. реби-ул-ахира 1264. године (1847).

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 55×77 ст.
Писан у Цариїраду 1848. їод.
Сиїнатура ДК-50.

Скопском валији, везиру Хафис-паши, призренском кајмакаму Омер-паши, наибу среза пећког и градским првацима. Хаџи Глигорије, Агатангел и Антим, дечански калуђери, поднели су тужбу да им се Мир-Халил намеће на посед који обрађују и плаћају порез и траже заштиту од њега. Султан налаже да се утврди да ли они земљу уредно обрађују, јер ако је три године не обрађују и не плаћају порез, а Халил је добио на њу тапију и обрађује је, онда је земља његова. У супротном нека је калуђери држе и даље. Трошкове комисије која ће то утврдити нека поднесе тужитељ. У Цариграду средином џемази-ел-евела 1264. године (1848).

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 77,5×54,5 ст.
Писан у Цариїраду 1848. їод.
Сиїнатура ДК-324.

Упућен муширу (валији), ејалета Скопље, везиру Хафиз Мехмет-паши, призренском кајмакаму Омер-паши, пећком кадији и другим првацима, да извиде наводе Николе, који заступа манастир Дечане, у вези са поседом на граници села Драгољевци и села Подграђа који је присвојио неки Садик. Како је утврђено према књигама у царској ризници, ови виногради припадају манастиру који на њих плаћа десетак. Ако се код шеријата установи да је поменути Садик присилно усвојио виноград, да се то надаље онемогући. Писано средином месеца џемази-ел-евела 1265. године у Цариграду (1848).

На полеђини: Ѹ Подгоръ Нахіа Пецка два комада виногради ѹ село Драголевци.

Напомена: хартија искрзана по ивицама, исцепана на местима где се пресавија.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 54,5×77,7 ст.
Писан у Цариїраду 1848. їод.
Сиїнатура ДК-23.

Упућен је скопском валији, везиру Хафис-паши, кајмакаму призренског санџака Омер-паши, наибу среза пећког и градским првацима. Дечански калуђери упутили су молбу да се спречи ометање поседа од стране Сулејмана, Ахмета, Максута, Идриза, Садика и Османа, становника села Дечана над виноградима у истом селу. Треба испитати да ли су ти виногради уписани код шеријата и да ли се на њих плаћа порез, и ако се то установи, онда треба спречити насилнике. Писано у Цариграду последњих дана месеца реби-ел-ахира 1264. године (1848).

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 55,5×77 ст.
Писан у Цариїраду 1848. їод.
Сиїнатура ДК-171.

Писан је муфтији среза пећког. Хаџи Глигорије, Агатангел и Антим из Дечана жалили су се Султану да им Сулејман и Мурат из Истинића сметају у поседовању воћњака. Завађене стране треба суочити, па ако се докаже да су калуђери у праву, забранити мешање наведених лица у споменути посед. Писано у Цариграду крајем месеца џемази-ел-евела 1264. године (1848).

На полеђини: *у Истиниħе Сулејман и Мурат записане баште манастирске.*

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ФЕРМАН СУЛТАНА АБДУЛА МЕЏИДА I

Црно мастило на хартији, са туїром у заїлављу, 54×76 ст.
Писан у Цариїраду 1848. їод.
Сиїнатура ДК-164.

Омер-паши, кајмакаму призренском, пећком кадији, мудиру среза и првацима града. Становници села Дечана поднели су молбу да се изда царска заповест и спречи пролазницима кроз то село да се намећу по кућама раје и траже од њих бесплатну храну и пиће за стоку, уместо да остају у хановима истога села. Како је већ раније наређено чиновницима да станују у хановима, то треба испитати горњу пријаву и спречити даље

овако поступање. Писано последњих дана месеца реби-ул-ахира 1264. године у Цариграду (1848).

На полеђини: Да нема илѧкѹ ѹ црквѹ.

Други рукопис: *Да Турци несмеду падати на конакъ у христианске куће и тражити бадава да еду и пию. Манастир се на то тужио и царь овимъ ферманомъ забранюе Турцима то чинити у напредакъ. 1847/1264. година.*

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ЕМАР

Црно мастило, печат у заглављу, 21×25 ст.
Писан 1648. год.
Сигнатура ДК-69.

Писао Мехмед, кадија среза Алтун-Илије. На тужбу калуђера манастира Дечана да су Ананије, Михаил, Арсеније, Сарафије, Вигнорије, Георгије и Сава однели из манастира сребрних и осталих предмета по прилици један товар и побегли, налаже се свим државним органима да поменуте калуђере похватају и предају их манастиру. Потписала четири муслиманска, четири хришћанска сведока и игуман. Писано месеца сафера 1058. године (1648).

На полеђини, Хаци-Даниловим рукописом: Ємъръ за калоугере кои бегаю ѡт манастира Довъръ. Ѕело.

Напомена: конзервиран.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана*, 67.

КОПИЈА ЕМЕРНАМЕ

Црно мастило на хартији, 29,7×19,2 ст.
Писана 1871. год.
Сигнатура ДК-299.

На полеђини: *Које од Г. Сафетъ пашине емернаме, коју е послао у Пећ Кајмакаму да учини тасіль (порез) у црковну земљу из Истинића 1871. године, а она Пашина она је у Пећь у Худјумат (*зграда у којој је смештена државна власт*).*
Ово је преводъ од емернаме Сафетъ пашине које пратисмо на Кајмакама пећкоіа.

Напомена: хартија је пожутела, нарочито на превојима. Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА ТАХИР МУХАРЕМ-ПАШЕ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 31×45 ст.
Писана 1779. год.
Сигнатура ДК-197.

Упућена кадији Алтун-Илије. На жалбу дечанских калуђера да их неки злочинци плаше и не дају им да изађу из манастира и желе да их опљачкају, наређује се да се сузбију ови злочинци и да свештеницима буде мир од сада и убудуће.

У потпису: Тахир Мухарем-паша 15. сафера 1194. године (1779).

На полеђини Хаци-Даниловим рукописом: а҃ з҃ п҃ (1780) года вѹр(ѹ)нтия Тафъ пашина ѡт Пећи.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 245; Исти, *Из путничкоі записника*, 45; Исти, *Стара Србија и Албанија*, 32; Исти, *Манастир Дечани*, 189.

БУЈРУЛДИЈА МАХМУД-ПАШЕ СКАДАРСКОГ

Црно мастило на хартији, у заглављу велики печат, 30,6×45 ст.
Писана 1786. год.
Сигнатура ДК-24.

На основу жалбе дечанског игумана Данила да га нападају неки бунтовници, издаје се овај документ да се ни са чије стране овај свештеник не сме узнемиравати. У потпису Махмуд-паша од Скадра, 19. мухарема 1201. године (1786).

На полеђини, Хаци-Даниловим рукописом: 1786 вѹр(ѹ)нтиа Махмѹтъ пашина ѡт Скадра да се не чини зѹлѹмъ ѹ Дечане.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 245; Исти, *Из путничкоі записника*, 45—46, 55; Исти, *Стара Србија и Албанија*, 32; Исти, *Манастир Дечани*, 189.

БУЈРУЛДИЈА КАХРИМАН-ПАШЕ

Црно мастило на хартији, 22×31 ст.
Писана 1764. год.
Сигнатура ДК-73.

На тужбе дечанског братства да им нови патријарх Грк Калиник тражи новац, само зато што су они по сопственој вољи претходном патријарху Василију Бркићу давали нешто прихода, Кахриман-паша им одговара да се понашају према берату, па ако у њему пише да треба патријарху давати новац, нека га дају, ако не, нека не дају. Писано 16. сафера 1178. године (1764).

На полеђини, Хаци-Даниловим рукописом: вѹрѹнтия ѡт Кариманъ паше за Пећарѹ да не ѹзме ниіа ѹ Дечане.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 204—205, нап. 1; Исти, *Из путничкоі записника*, 3, 4, нап. 1; М. Мирковић, *Нав. дело*, 146.

БУЈРУЛДИЈА АБДУРАХМАН-ПАШЕ ПЕЋКОГ

Црно мастило на хартији, са златастим зрнцима песка, 32,5×32,2 ст.
Писана у Пећи 1798. год.
Сигнатура ДК-310.

Односи се на грађење конака-трпезарије.

На полеђини, Хаци-Даниловом руком: 1798 вѹрѹнтия Авдѹраманъ пашина ѡт Пећи за трпезарию за грађевину конака.

Напомена: хартија пожутела, замрљана, искрзана на превојима.

Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА МУСТАФА-ПАШЕ ЂАКОВИЧКОГ

Црно мастило на хартији, 22×16 ст.
Писана 1798. год.
Сигнатура ДК-343.

Односи се на градњу трпезарије.

На полеђини запис Хаџи-Даниловом руком: 1798 бѹрѹнтиа Мѹстаи пашина ѿ ђаковице за трпезарию за конаци.

Напомена: добро очувана, местимично замрљана.

Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА ПЕЋКОГ ПАШЕ

Црно мастило на хартији, 21,5×32 ст.
Писана 1799. год.
Сигнатура ДК-36.

Односи се на градњу дућана и хлебарнице.

На полеђини: Бѹрѹнтия ипецкога паше за. мереметъ 1799. Другим рукописом: *Дућана и лебарнице.*

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА АБДУРАХМАНА, МУТЕСАРИФА ДУКАЂИНСКОГ

Црно мастило на хартији, 46×32 ст.
Писана 1801. год.
Сигнатура ДК-305.

Абдурахман, мутесариф дукађински, издаје овај акт којим се штити манастир Дечани од плаћања крвнине за убиство у селу Бивољаку и налаже пећком мутеселиму да настоји да Истинићани исплаћују своје обавезе дечанском манастиру. Писано 5. џемази-ел-евела 1215. године (1801).

На полеђини, Хаџи-Даниловом руком: аѿа (1801) бѹр(ѹ)нтиа Махмѹд Беговића Авдѹрахманъ пашина да не плаћаю калѹђери крвнинѹ за Биволакъ на Арнаѹти.

Напомена: мастило замрљано, хартија испрљана, искрзана на превојима.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 246; Исти, *Из путничког записника*, 47.

БУЈРУЛДИЈА САИТ-ПАШЕ ПРИЗРЕНСКОГ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 21,2×31,5 ст.
Писана 1802. год.
Сигнатура ДК-28.

Односи се на читлук у селу Црновљане.

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА

Црно мастило на хартији, са великим печатом у заглављу, 26,5×42 ст.
Писана 1804. год.
Сигнатура ДК-77.

Упућена кадијама и наибима и забитима, Румелије. Калуђер Теодосије из Дечана, по обичају њихове вере, обилази цркве и остале богомоље као изасланик дечанског игумана, и кад стигне на подручје вашег среза да му нико не смета на путу и да га нико не нападне. Потпис нечитак. Година 1219 (1804).

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА МУСТАФЕ, ВАЛИЈЕ СКЕНДЕРИЈСКОГ

Црно мастило на хартији, 33×22,5 ст.
Писана 1807. год.
Сигнатура ДК-342.

Мустафа, валија Скендерије, бушатлија скадарски, поставља Мустафу, сина Тафиног, за војводу дечанског манастира, да штити интересе раје и поступа по наређењима бујрулдије. Писано године 1221 (1807).

На полеђини: 1807 бѹрѹнтия Мѹста-пашина за Тафѹ воиводѹ ѡт Цервенога Брега.

Напомена: хартија замрљана, на превојима пожутела.

Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА МАХМУД-ПАШЕ ЂАКОВИЧКОГ

Црно мастило на хартији, са зрнцима песка и печатом у заглављу, 42×29,2 ст.
Писана 1818. год.
Сигнатура ДК-269.

На молбу дечанског игумана Мехмед (Махмуд) паша именује војводу дечанског манастира са задужењем да штити манастир и његова имања од напада и увреда. Године 1233 (1818).

На полеђини: 1818 бѹрѹнтия Махмѹтъ пашина за воиводѹ Доръ Берата.

Напомена: хартија добро очувана, замрљана просутим мастилом.

Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА ХАЈРАДИН-ПАШЕ ПРИЗРЕНСКОГ

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 20,5×39,5 ст.
Писана 1834. год.
Сигнатура ДК-42.

Наредба којом се штите поседовна права дечанског манастира над конаком у Хочи.

На полеђини: 1834 м(е)с(е)ца децемвриа 24 бѵрѵнтия ѡт честитога Хаирадинъ паше новога забита призренскога за конакъ дечански ѹ Хочѹ да нема кои мани да чини само калѹђеръ дечански.

Право В. Дечанъ надъ имуществомъ въ В. Хоци
Напомена: конзервирана.
Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА ИСМЕТ-ПАШЕ ПЕЋКОГ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, оверена печатом. Хартија постављена црвеном свилом, 26,5×46,2 ст.
Писана 1837. год.
Сигнатура ДК-25.

На основу тужбе манастирског игумана Герасима на спахију Мехмеда из Ђаковице, који тражи десетину од доганџијске земље, изашла је комисија састављена од великог броја муслимана и посведочила да је ово земљиште посед Дечана и одлучила је да се даје десетина, а да обрађивачи једну четвртину дају манастиру. У потпису Јусуф Зијајди, писано 15. реџепа 1253. године (1837).

На лицу, са стране, забележено је: *Уџетъ за Истинићъ се удути парви удутъ мостъ Аџинъ лучкі мостъ Крушевачка яжа на велику цршну на ясенъ на беятъ на обалену царкву.*

На полеђини: 1837 юли з: данъ знатися сия заптъ бѹрѹнтия ѡт честитога Хисметъ паше пекскога за землю що има манастиръ дечански у Цервени брегъ извадисе во време настоятела Герасима ермо(наха) и Калиника с прочемъ братяомъ(!)

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА САДУЛАХА, ПОВЕРЕНИКА ХАЛИФЕ У ГРАДУ ПЕЋИ

Црно мастило на хартији, постављена црвеном свилом, 49,5×33 ст.
Писана 1844. год.
Сигнатура ДК-308.

На тражење дечанског настојатеља, Садулах, повереник Халифе у граду Пећи, обраћа се Мехмеду, муширу, да пресуди у вези с плаћањем четвртине манастиру од имања у Истинићу. Пресуда од 11. месеца шевала 1260. године (1844) гласи: да се извиди и утврди истина, па нека поседници држе своје власништво.

На полеђини оштећен запис: Сия бѹрѹнтия ѡт вези(ра)... (за) землю ѹ Истинићѹ како... ѡт сие землю четвертинѹ по чисто на 1844.

Напомена: крајеви исцепани, хартија пожутела, испуцала на превојима, замрљана од лепка.
Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА АБДУЛА-ПАШЕ РУМЕЛИЈСКОГ

Црно мастило на хартији, у заглављу два печата, 16×44 ст.
Сигнатура ДК-181.

Односи се на земље манастира Дечана. Нема превода. На полеђини запис: бѹрѹнтие ѡт Абдѹла паша Рѹменли вали си да не има никто или ако и дава на бащинъ монастирскои земли да не дерзаетъ.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА ПЕЋКОГА ПАШЕ

Црно мастило на хартији, 25,7×42,5 ст.
Сигнатура ДК-65.

Хусеин Чауш, спахија дечански, не може узимати ушур већи од 1 000 аспри.

На полеђини: Посланицѹ ѡт цара паше пецкога да гледаю правицѹ Хѹсеинъ Чаѹшъ що е спахия да не море ѹзетъ ѹшѹръ какѡ 1000 аспри.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

БУЈРУЛДИЈА АЛИ-БИЗЕ, МУТЕСАРИФА НИШКОГ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 27,2×40,5 ст.
Писана 1872. год.
Сигнатура ДК-123.

Али-Биза, мутесариф нишког округа, издаје ову бујрулдију Теофилу, нишком свештенику, који са већим друштвом путује у Дечане, да му се изађе у сусрет и додели коњаничка заптија да их прати. Писано 20. јуна 1290. године (1872).

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ХУЏЕТ АБДУЛА КЕРИМА

Црно мастило на хартији, потврђен печатом, 16×16,5 ст.
Писан 1565. год.
Сигнатура ДК-189.

Издаје се поседовни лист дечанским калуђерима над имањем бивољачке баштине, око које су се спорили са сељацима села Истинића, те да их не би нико ни под којим изговором сметао у поседу. Писано средином месеца зилхиџе 973. године (1565). Печат Абдула Керима.

На полеђини: за баштинѹ ѹчини се хѹђѹтъ(!). Калѹђери да работаю манастирскѹ.

Други рукопис:
Биволякъ у Истиничи монахи В. Дечанъ свободно обработыватъ

(вероватно рукопис Јастребова, као и друге белешке на руском и са датовањем).

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ХУЏЕТ ХАСАНА, КАДИЈЕ ИЗ АЛТУН-ИЛИЈЕ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 14,5×27,5 ст.
Писан 1631. год.
Сигнатура ДК-194.

Хасан-кадија из Алтун-Илије, пресуђује по тужби Хасана, спахије из села Вакшић, на хришћанина Стана из Лоћана да га је псовао и напао харбијом, и пошто спахија није могао пружити доказе, потврђена је невиност оптуженог. Писано месеца шевала 1041. године (1631).

На полеђини: ѡт Вексинћа Асанъ спахіа Аличакъ серебцекъ нема.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ХУЏЕТ МЕХМЕДА, КАДИЈЕ ИЗ АЛТУН-ИЛИЈЕ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 13,5×30 ст.
Писан 1649. год.
Сигнатура ДК-192.

Мехмед, кадија из Алтун-Илије, на основу царске заповести издаје овај акт да полицијски органи не могу узнемиравати манастир Дечане под изговором да је у околини манастира убијен човек, док не буде о томе издата кадијска одлука. Писано месеца мухарема 1059. године (1649), следе потписи шест сведока.

На лицу, изнад почетка, белешка: хꙋчетъ аще погинꙋти да не има нища платити кровъ.

На полеђини: лето зрнз (1654/5) за Ѡрꙋча хꙋчетъ що оучини зꙋлꙋм бивк оди...

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ХУЏЕТ ХАТИБ-ЗАДЕ МУСТАФЕ, ПЕЋКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 14×30,5 ст.
Писан 1663. год.
Сигнатура ДК-176.

Хатиб-Заде Мустафа, кадија града Пећи, даје овај хуџет манастиру Дечанима на основу захтева Генадија и Методија, калуђера и настојатеља манастирских, који су поднели тужбу на становнике села Мале Луке, Истинића и Папраћана, Арнаута по народности, због њиховог зулума, јер не допуштају да се користе виногради, воденице и кестење. Продају камење из воденице, обарају манастирске зидове, руше винограде итд. Одлучено је да се они одмах дигну са манастирске земље и најстроже казне. Писано 5. џемази-ел-евела 1074. године (1663). Следе имена 11 сведока.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ХУЏЕТ ЈУСУФА, ПРИЗРЕНСКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 15,7×43,7 ст.
Писан 1700. год.
Сигнатура ДК-99.

Купопродаја винограда у селу Зечишту за 5 000 акчи између ранијих власника браће Пера, Ника, Павла, Влада и Томе и нових власника Вука, Вуксана, Живка, Стојана и Мирчете, са преносом 4. зилкаде 1112. године (1700). У заглављу Јусуф, кадија призренски. У потпису 10 сведока муслимана и хришћана.

На полеђини: хꙋџетъ за лонзе ЗСК (1711/12) ꙋ Хочꙋ велика хачи Мелеѳиа ѡт Лаза.

В. Хочи виноградъ отъ Ники Толевича (други рукопис)

Напомена конзервиран.

Није публикован.

КУПОПРОДАЈНИ ХУЏЕТ

Црно мастило на хартији, оверен печатом, 32,5×16 ст.
Писан 1740. год. у Тетову.
Сигнатура ДК-336.

Односи се на куповину малог врта са колибом и воћкама у селу Плочинићу, за 10 гроша. Писано 16. шевала 1154. године (1740), у заглављу Алија, кадија у Тетову.

Напомена: хартија замрљана, испрљана, на превојима искрзана.

Није публикован.

ХУЏЕТ САЛИХА, КАДИЈЕ ГРАДА ЂАКОВИЦЕ СА АЛТУН-ИЛИЈОМ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 17×49,2 ст.
Писан 1762. год.
Сигнатура ДК-195.

Салих, кадија града Ђаковице са Алтун-Илијом, на основу изјаве дечанског игумана и тврдње потписаних сведока, потврђује да је Мул Плаве из Пећи дошао у манастир да наплати своје потраживање и том приликом је ножем усмртио манастирског сабрата Павла, однео 800 гроша у новцу и украо три сребрна кандила. Следе потписи шест сведока. Писано 18. шевала 1175. године (1762).

На полеђини: Ꙋћетъ из Ђаковице ѡт Махмꙋтъ паше и ѡт кадїе на Мꙋлъ Плавꙋ из Пећї како ꙋбї Павла и похара манастиръ двеће...

Други рукопис:

За убийство Павла монаха В. Дечанскаго въ Печи.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ХУЏЕТ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 15,5×45 ст.
Писан 1769. год.
Сигнатура ДК-26.

Без превода је. На полеђини запис: Ꙋчетъ ис Пећи за црквꙋ що не меимаръ проклети.

Другим рукописом:

Защита Игумена Рафаила напраснаго требованіа долговъ 1769 г.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

УВИЂАЈНИ ХУЏЕТ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 15,3×45 ст.
Писан 1776. год.
Сигнатура ДК-70.

Извештај о увиђају који је саставио Ибрахим Етхем, кадија града Ђаковице. Ради се о нападу качака, манастирских суседа, становника села Дечана који су прислонивши лестве уза зид пуцали у манастир и веома тешко ранили игумана Данила и калуђера Илију, сина Тодорова. Испитавши све околности, издаје се уверење у руке оштећених. Писано сафера 1190. године (1776).

На полеђини: Хѹжеть на Гашане 1776.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ХУЏЕТ

Црно мастило на хартији, 31,5×22,5 ст.
Писан 1784. год.
Сигнатура ДК-274.

Односи се на куповину парцеле са кестењем у атару села Дечана од Рустема Курта, којом може купац по вољи да располаже. Писано 1199. године (1784), у потпису спахија Зејнел, оверено печатима четири турска сведока.

На полеђини: Ѹчетъ ѿ кошана Х. Ѧзеровдиниѫъ купленн за цркву дечанскѹ.

Напомена: хартија пожутела и искрзана на превојима.
Није публикован.

ХУЏЕТ

Црно мастило на хартији, 19,5×19 ст.
Сигнатура ДК-348.

Без превода. Односи се на куповину винограда у ђаковичкој нахији од Махмуда Беговића из Пећи.

На полеђини: Сиꙗ хѹчетъ монастира ѡт лоиза ѡт Махмѹт Беговича ѡт лоизе у Ђаковачкѹ нахию.

Напомена: хартија исцепана на крајевима, замрљана, искрзана на превојима.
Није публикован.

ХУЏЕТ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 16,2×45,5 ст.
Сигнатура ДК-114.

Односи се на куповину винограда у Хочи, купљеног од Мурат-аге.

На полеђини. Хѹцетъ ѕ Хочи Призрен за лоизе.

Другим рукописом: *В. Хочи виноградъ отъ Мураѿъ* Ага.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ХУЏЕТ

Црно мастило на хартији, 20×29,5 ст.
Писан у Тетову 1798/9. год.
Сигнатура ДК-205.

Гаврило Горанов, ћурчија из Тетова, поклања Дечанима два винограда, покућство, звона и кобиле. Ислам-ага са сведоцима потврђује овај дар. Писано 1213. године (1798/9).

На полеђини: За лозѣ и покѹћно що и на Гѹвино шахт 1797 у Шетовѹ.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ХУЏЕТ

Црно мастило на хартији, у заглављу печат, 21×27 ст.
Писан у Новој Вароши, 1801. год.
Сигнатура ДК-87.

Хуџет се односи на кућу и башту у Новој Вароши које је Дечанима поклонила Пола (Јула) Андрејић 1801. године.

На полеђини: Ѹчетъ ѡтъ кѹће Полине како писа у Дечани.

Другим рукописом: *у Новој Вароши завъщание Јула Андреичева*

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ХУЏЕТ ОСМАНА, ПРИЗРЕНСКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, оверен са два печата, 46×18,2 ст.
Писан у Призрену, 1802. год.
Сигнатура ДК-322.

Калуђер Јосип, као опуномоћеник Ђоке, Петровог сина из Велике Хоче, чије је опуномоћење осведочено преко сведока, а у интересу дечанског игумана, изјавио је да именовани Ђока оставља своје имање у Великој Хочи, које се састоји од куће са вртовима и виноградом, дечанској цркви, као допринос добробити те цркве и хришћанске вере, и по његовој смрти да то нико не може оспорити. Писано 4. шабана 1217. године (1802). У заглављу Осман, кадија у Призрену. Оверено са два печата.

На полеђини: 1802 хѹцетъ ѡт кадие за кѹћѹ ѕ Хочѹ и лоизе и ниве и ливаде и бахче аѿв (1802) ѹчетъ ѕ Хочѹ що има.

Напомена: хартија је испрљана, на превијуцима искрзана.
Није публикован.

ХУЏЕТ ОСМАНА, ПРИЗРЕНСКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 44×18 ст.
Писан у Призрену, 1802. год.
Сигнатура ДК-232.

Хаџи Данило је продао кућу у Великој Хочи за 400 гроша 10. џемази-ел-евела 1216. године, што потврђује шест сведока. Оверен једним турским печатом Османа, кадије у Призрену.

На полеђини, Хаџи-Даниловом руком: ѹцет ѡт кѹће ѹ Хочѹ аѿвъ(!) (1802).

Другим рукописом: *С. В. Хочи Куча от Косте.*

Напомена: хартија искрзана на превојима.
Није публикована

ХУЏЕТ ОСМАНА, ПРИЗРЕНСКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 16 × 45,2 ст.
Писан у Призрену, 1807. год.
Сигнатура ДК-115.

Потврда о купопродаји винограда, власништва хришћанина Јанка из Велике Хоче, којом га продаје Дечанима за 1 000 гроша. Овим виноград постаје некретнина манастира Дечана. Писано 20. мухарема 1222. године (1807). У заглављу Осман, кадија града Призрена, у потпису четири муслиманска и четири српска имена.

Са лица записа: хѹцетъ 1802 ѡт Призрен за зонзе(!)

Напомена: конзервиран

Није публикован.

ХУЏЕТ ХАЏИ-МУСТАФЕ ИЗЕДИНА, НИШКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, оверен печатом, 16,2 × 39,2 ст.
Писан у Нишу 1817. год.
Сигнатура ДК-40.

Учитељ Верко, син Ђорђев, продао је калуђеру Теофилу за 450 гроша кућу од 3 собе, 2 подрума и штале у Нишу (граничи се са кућом кујунџије Лазе), чиме она постаје власништво манастира Дечана. Саставио Хаџи-Мустафа Изедин, кадија града Ниша, крајем реи-ул-ахира 1233. године (1817). У потпису шест хришћанских сведока (оверен препис оригинала).

На полеђини: *Димитрие и Цвета ћурчие дали лоізе и 50 гр. за кућу.*

Другим рукописом: *У Скопѣ за кућа уцеть 1865 Ниш.*

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ХУЏЕТ ЕМИН-ЕФЕНДИЈЕ, ПРИЗРЕНСКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 15,5 × 48,5 ст.
Писан у Призрену 1834. год.
Сигнатура ДК-48.

Односи се на куповину винограда, које за манастир Дечане извршио игуман Герасим од Тасе Нинкина. Виноград се налази у Мијачин Долу, у Великој Хочи.

На полеђини: 1834: авгѹстъ 8: дне ѹцетъ ѡт кадие призренъскога Ѥминъ евендие како кѹпи игѹманъ Герасимъ манастирѹ Лоизе ѡт Тасе Нинкина ѹ Мијачинь Доль.

Другим рукописом: *С. В. Хочи виноградъ отъ Таса и Мици.*

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ХУЏЕТ МЕХМЕДА ЕМИНА, ПРИЗРЕНСКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 48,5 × 16,8 ст.
Писан у Призрену 1837. год.
Сигнатура ДК-312

Мехмед Емин, кадија призренски, потврђује да је Петко, син Павлов, продао виноград манастиру Дечанима за 200 гроша, чиме он постаје манастирско власништво. Манастир је заступао хришћанин Радојица из Велике Хоче. Писано месеца сафера 1253. године (1837).

На полеђини: 1834 мана 14. хѹцетъ ѡт Кадие за лоизе що кѹписмо ѡт Петка и Ивана Тодића ѹ Бавинъ Долъ.

Напомена: хартија флекава, нарочито на превојима.

Није публикован.

ХУЏЕТ ХАСАНА, КАДИЈЕ ГРАДА ВРАЊА

Црно мастило на хартији, 46 × 16,5 ст.
Писан у Врању 1847. год.
Сигнатура ДК-297.

Хасан, кадија града Врања, даје купопродајни хуџет у вези са кућом у Шапранцима, коју је за Дечане купио Самуило Стојановић, дечански калуђер, од Георгија Михаиловића за 1 350 гроша. Писано 5. рецепа 1263. године (1847.).

На полеђини: Сеи хѹцетъ ѡт Еранѣ на 1847 ѡт кѹћѹ що кѹписмо ѹ село Шапранце за манастирѣ дечански.

Напомена: на превојима замрљана хартија.

Није публикован.

ХУЏЕТ МАСЛАХЕДИНА, ЛЕСКОВАЧКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 26 × 58,5 ст.
Писан у Лесковцу 1849. год.
Сигнатура ДК-103.

Односи се на купопродају дућана у Панађур-махали у Лесковцу. Продао га је Младен, син Богданов, Здравку, сину Ђокином, за 2 500 гроша. У заглављу Маслахедин, кадија града Лесковца, писано 5. рецепа 1266. године (1849).

На полеђини: *Ово 1.ви хуцетъ, пише на Здравка. Овое уцет Здравка Чинковоіа. Касње купио Јованъ Неделковъ дућанъ у Лесковцу коеіа е после купіо Х. Анание що до нашъ дућан Шефия 1856 21 авіуста у Лесковцу.*

Другим рукописом: Въ г. Лесковцы дучанъ отъ Младена Богдановича.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ХУЏЕТ ИБРАХИМА ЕТХЕМА, ЛЕСКОВАЧКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 47 × 16,5 ст.
Писан у Лесковцу 1863. год.
Сигнатура ДК-331.

Потврђује се да је Саватије, син Стојков, настојатељ дечанског манастира, купио за 2 800 гроша два дућана и над њима собе са земљиштем у Лесковцу, у Панађур-махали, чиме ово имање постаје власништво овог свештеника. Писано џемази-ел-евела 1253. године (1863). У заглављу Ибрахим Етхем, кадија у граду Лесковцу.

Напомена: хартија замрљана, прљава, испресавијана. Није публикован.

ХУЏЕТ ЗА ЧИТЛУК У ЉУБОЖДИ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 57×27,3 ст.
Писан 1863. год.
Сигнатура ДК-279.

Односи се на куповину куће, обора и баште у селу Љубожди, која је обављена 1863. године.

На полеђини: *Хуџеть одъ куће и обора и башче у село Любожди куплено 1863 године.*

Другим рукописом: *Село Лубожда Чифлук отъ Іована Алексича.*

Напомена: добро очуван, изломљен на превојима. Није публикован.

ХУЏЕТ ЗА КУПОВИНУ ЗЕМЉЕ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 29×78 ст.
Писан 1868. год.
Сигнатура ДК-33.

Гвозден и Јован, синови Милијини, хришћани, царско-османски држављани српске народности, становници села Кош, продали су Дечанима, које заступа игуман Рафаило који је исте народности, земљу за 1 500 гроша, чиме она постаје непокретна имовина игумана Рафаила. Писано 18. зилкаде 1285. године (1868).

На полеђини:

У Осояне Чивлакъ що смо купили одъ Гвоздена Гоге и Јове Милиини синови купи Рафаилъ.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ХУЏЕТ АХМЕДА ТЕВФИГА, ЛЕСКОВАЧКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 75,5×25. ст.
Писан у Лесковцу 1868. год.
Сигнатура ДК-309.

Односи се на куповину дућана у Панађур-махали у срезу Лесковачком од стране Јована Недељкова од ранијег власника Здравка, сина Јовановог, за 3250 гроша. Писано 23. зилхиђе 1285. године (1868). Документ је потписао и оверио Ахмед Тевфиг, кадија лесковачког среза.

На полеђини: *Ова 2 уџетъ пише на Јована Неделковича Овое хучетъ Јована Неделкова од дућана у Лесковцу коега е купио Анание од истога Иована Неделковога 1870. 6 фебруара.*

Напомена: добро очуван, испресавијан.
Није публикован.

ХУЏЕТ О КУПОВИНИ ДУЋАНА У ЛЕСКОВЦУ

Црно мастило на штампаном формулару, оверен са два печата, 76×25 ст.
Писан 1870. год.
Сигнатура ДК-341.

Односи се на дућан који је купио Хаџи Ананије од Јована Недељкова.

На полеђини: *Овое хуџетъ од Дућанъ Хаџи Ананіев кое га е купио у Лесковцу од Иована Неделкова године 1870 фебруара 8.*

Напомена: добро очувана хартија, само испресавијана. Није публикован.

ХУЏЕТ

На турском и српском језику.
Црно мастило на канцеларијској хартији, на два листа (препис), 27×27,5 ст.
Писан 1871. год.
Сигнатура ДК-282.

Односи се на продају имања са кућом у Љубожди Андри Петровићу, служитељу манастира Дечана, за 5 000 гроша, 13. јула 1871. године.

Напомена: Добро очуван.
Није публикован.

ХУЏЕТ ЂАКОВИЧКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 15,7×47 ст.
Сигнатура ДК-85.

Односи се на потврђивање Дервиша за дечанског Војводу. Без превода.

На полеђини: Пωследна хȣчетъ ωт кадие ђакωвичкωгъ за хωџȣ дечанскωга за Дервиша вωивωдȣ.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ХУЏЕТ АБДУЛВЕХАБ ДАНИША, НИШКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на штампаном формулару (препис), 77×27 ст.
Писан у Нишу 1874. год.
Сигнатура ДК-332.

Односи се на куповину куће у Поп-Данетовој махали у Нишу од стране калуђера Теофила Миловановића за 787,5 гроша. Писано 28. џемази-ел-ахира 1291. године (1874). У заглављу Сурур-Заде Абдулвехаб Даниш, кадија града Ниша.

На полеђини: *1874 іюліа 30. хуџетъ одь землу щое у Нишъ метовъ 315, триста петнаесъ аршина по сто пара аршинъ гроша 787,20, дадо я паре Теофил Миловановићъ Пећанац када бе(х) на таксить у Нишъ.*

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ХУЏЕТ

Црно мастило на хартији, оверен печатом, 45,2×15,5 ст.
Сигнатура ДК-270.

Без превода. На полеђини: Ꙋчетъ какое насъ Зека Сꙋлинъ глобиѡ 2 грош.

Напомена: хартија замрљана, испресавијана.
Није публикован.

МУРАСЕЛА О ПЛАЋАЊУ ЏИЗИЈЕ

Црно мастило на хартији, са печатом, 12,2×12,6 ст.
Писана 1627. год.
Сигнатура ДК-61.

Мехмед, кадија Алтун-Илије, упозорава рају да по доласку џизердара исплати џизију. Почетком ребул-ел-евела 1037. године (1627).

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

МУРАСЕЛА ПЕЋКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 15,5×10,7 ст.
XVII век (?)
Сигнатура ДК-323.

Без превода. На полеђини: Сїа мꙋрасела ѡт Кадие пецког за Биволакь да не дамо авъризъ.

Напомена: хартија замрљана и искрзана.
Није публикована.

МУРАСЕЛА

Црно мастило на хартији, 10,2×10,5 ст.
Писана 1717. год.
Сигнатура ДК-170.

Без превода. На полеђини печат и објашњење на српском језику: мꙋрасела ѡт кадие на црквено... да немаю илѧкꙋ во ниве во ливаде ѵ кошане ѵ забеѡ монастирске ЗСКЄ їгꙋмен Милентиа.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

МУРАСЕЛА ПЕЋКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, са печатом на полеђини, 16,2×22,5 ст.
Писана 1798. год.
Сигнатура ДК-35.

Без превода. Односи се на изградњу трпезарије. На полеђини: 1798 мꙋрасела ѡт каѳие пецкога за трпезарию.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

МУРАСЕЛА ТЕЈФИГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 21,7×15,2 ст.
Писана у Ђаковици 1798. год.
Сигнатура ДК-302.

Тејфиг, кадија, издаје ову мураселу, на темељу дозволе окружног мутесарифа Абдурахман-паше и његове бујрулдије, дечанском игуману за поправку конака услед рушења, које је изазвала велика киша. Писано 5. зилхиџе 1212. године (1798).

На полеђини: 1798 мꙋрасела ѡт кадие из Ђаковице за трпезарию.

Напомена: добро очувана, испресавијана.
Није публикована.

МУРАСЕЛА ОСМАНА, ЂАКОВИЧКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 22,5×15,5 ст.
Писана 1804. год.
Сигнатура ДК-292.

Издаје се Хаџи-Данилу да може поправити дечанску цркву, која се временом порушила, на темељу фетве, а према старој градњи без икаквог додавања. У потпису Осман, 27. сафера 1219. године (1804).

На полеђини: аѿд мꙋра(се)ла ѡт кадие ѡт Ђаковиц(е) за ц(р)квꙋ.

Напомена: хартија пожутела.
Није публикована.

МУРАСЕЛА

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 23,5×33 ст.
Писана 1806. год.
Сигнатура ДК-37.

Без превода. На полеђини: 1806 и 1807 = и 1809 марта 29 мꙋрасела врвеничка.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

МУРАСЕЛА ОСМАНА, ПРИЗРЕНСКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 29×21 ст.
Издата у Призрену 1810. год.
Сигнатура ДК-237

Према царском берату дозвољава се митрополиту Јоаникију да може међу рајом прикупљати порез и вршити службу по призренском округу, и да га нико том приликом не сме вређати. Издао је Осман, кадија града Призрена, 23. реџепа 1225. године (1810).

На полеђини: 1812 мꙋрасела призре(н)ска їꙋлия 31 1811.

Напомена: у добром стању.

БИБЛИОГРАФИЈА:

И. С. Јастребов, *Гласник СУД* XL, 233; Исти, *Из путничког записника*, 34—35.

МУРАСЕЛА МЕХМЕДА САЛИХА, ПЕЋКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 16,5×23,5 ст.
Писана 1812. год.
Сигнатура ДК-32.

Мехмед Салих, кадија из Пећи, издаје мураселу да митрополит Јоаникије може сакупљати у пећкој вароши и околини порезе од дужне раје за 1227. и 1228. годину (1812—1813).

На полеђини: 1812 1813 мѹрасела пескѵ.

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

МУРАСЕЛА

Црно мастило на хартији, са печатом на полеђини, 16×22 ст.
Писана 1813. год.
Сигнатура ДК-88.

Дозвола да митрополит Јоаникије може сакупљати порез у 1813—1814. години.

Без превода. На полеђини: м(е)с(е)ца септ(ем)вра 21 мѹрасела тѵрска.

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

МУРАСЕЛА АБДУЛАХА, КАДИЈЕ СРЕЗА БУДИМЉА

Црно мастило на хартији, 22×15 ст.
Писана 1815. год.
Сигнатура ДК-301.

Абдулах, кадија среза Будимља са Плавом, издаје мураселу митрополиту Јоаникију да може, придржавајући се одредби царског фермана, сакупљати мирију и остале дажбине од дужне раје. Писано 25. зилкаде 1231. године (1815).

На полеђини: 1815 1816 ѡктоврия 5 мѹрасела гѹсинска.

Напомена: добро очувана, испресавијана.

Није публикована.

МУРАСЕЛА

Црно мастило на хартији, 30,7×25 ст.
Писана 1815. год.
Сигнатура ДК-220.

Дозвола митрополиту Јоаникију да може сакупљати порез.

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

МУРАСЕЛА

Црно мастило на хартији, 14,5×21,7 ст.
Сигнатура ДК-100.

Без превода. На полеђини: да се зна мѹрасела за дечанце да не чине щетѹ за кошане що има ѵ Дечани ѡт Ђаковице. Другим рукописом: *не дѣлать шщету* (!) *В. Дечанскимъ нивамъ и водамъ и бакшамъ.*

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

МУРАСЕЛА АЛИ-БЕГА ГУСИЊСКОГ

Црно мастило на хартији, 31,5×20 ст.
Писана 1864. год.
Сигнатура ДК-267.

Односи се на изградњу цркве у Брезовици. На полеђини: *Од Али бега из Гусиња који позива збогъ цркве брезовачке када ју градимо 1280 године по турски, 1864 године по православном.*

Напомена: хартија пожутела и замрљана.

Није публикована.

ХУЂУМ-МУРАСЕЛА СЕЈФЕДИНА, ДУКАЂИНСКОГ МУТЕСАРИФА

Црно мастило на хартији, печат на полеђини, 16,3×20,7 ст.
Писана 1779. год.
Сигнатура ДК-53.

Сејфедин, мутесариф дукађински, издаје дозволу на основу царског фермана за поправку појединих делова дечанске цркве, да их не би ко ометао у раду. Писано 1194. године (1779).

На полеђини: Хѹдѹмъ мѹрасела ѡт кадие Ђаковачкога за граћѵ.

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

ХУЂУМ—МУРАСЕЛА

Црно мастило на хартији, 15,7×41,5 ст, оверена са три печата.
Сигнатура ДК-27,

Без превода. На полеђини: Хѹћюмъ мѹраселѣ за бащинѹ ѡт Ђаковице за Истинићъ.

Друга страна: Хѹћъ мѹрасела да се диже Ахметъ денѹићи(?) и ѡд келие или ти е барака.

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

ФЕТВА ТЕЈФИГА, КАДИЈЕ ГРАДА АЛТУН-ИЛИЈЕ

Црно мастило на хартији, 10,8×23 ст.
Писана 1801. год.
Сигнатура ДК-71.

На питање: ако нека хришћанка за живота поклони своју кућу сиротињи у неком манастиру, и тај се поклон шеријатски докаже, да ли наследници могу оспорити тај поклон, Тејфиг, кадија града Алтун-Илије одговара „не могу".

На полеђини: фетва ѡт Бакѹфа 18(0)1.

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

ФЕТВА ХАФИЗА ЕБУБЕКИРА, ПРИЗРЕНСКОГ МУФТИЈЕ

Црно мастило на хартији, 9,3×21,2 ст.
Сигнатура ДК-80.

На питање манастира Дечана, да ли имају право на кесим за њиву коју су уступили на обраду једној особи, Хафиз Ебубекир, муфтија у Призрену, одговара да имају право.

На полеђини: фетва ѡдъ Цариградъ за землу монастирску дечанску.

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

ФЕТВА МУСТАФЕ, БОСАНСКОГ МУФТИЈЕ

Црно мастило на хартији, 25×10 ст.
Сигнатура ДК-234.

На питање које је поставио манастир Дечани, Мустафа, муфтија босански одговара да у случају присвајања манастирских имања од стране валије и уживања те земље у трајању од 60 година, права манастира не застаревају, већ се уважава тужба и примају докази.

На полеђини: фетва за Брънякъ.

Напомена: хартија мало пожутела, испресавијана.

Није публикована.

ФЕТВА РАМАДАНА, ПРИЗРЕНСКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 22,7×7,5 ст.
Сигнатура ДК-235.

На питање да ли се на вакуфском добру може изградити вакуфска зграда, Рамадан, кадија у Призрену, одговара да може.

На полеђини: фетва за кѹћѹ у Диаковицѹ.

Напомена: хартија мало пожутела, испресавијана.

Није публикована.

ФЕТВА

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 8,7×24,7 ст.
Писана 1832. год.
Сигнатура ДК-45.

Без превода. Односи се на земљу у Црвеном Брегу.

На полеђини: *1832 м(е)с(е)ца маія 10 фетва за земљу у Црвени брегъ.*

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

ФЕТВА

Црно мастило на хартији, са печатом на полеђини, 33×47 ст.
Сигнатура ДК-95.

Без превода. На полеђини: фетва ѡт Пећи за... да се недае браве десетакъ захире дрѹго що.

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

ФЕТВА

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 10×19,5 ст.
Сигнатура ДК-105.

Без превода. На полеђини: фетва за хоцѹ дечанскога.

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

ТЕСКЕРА О ДОГАНЏИЛУКУ

Црно мастило на хартији, 18,5×15,5 ст.
Писана 1574 (?) год.
Сигнатура ДК-315.

У овом документу наводе се сви порези од којих су ослобођене доганџије и шахинџије (соколари), као и друге њихове привилегије, и то по законима султана Мурат-Хана II, султана Мехмед-Хана II, султана Бајазита II, султана Селима-Хана I, султана Сулејман-Хана II и султана Селим-Хана II, као што је и у време садашњег владара Мурата III, те и надаље ови исти остају на својим звањима, што се уводи у Царску књигу. Писано почетком џемази-ел-ахира 975(?) године.

Напомена: хартија испресавијана и искрзана.

Није публикована.

ТЕСКЕРА-БУЈРУЛДИЈА

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 19×30 ст.
Писана 1569. год.
Сигнатура ДК-72.

Игуман дечански опроштен је од испенџа на баштину Бивољак, јер је у плавској нахији у Ломници одређен за кајаџију шахинског гнезда, на шта има царски берат, а по царској одлуци може тамо ходити и у овоме му нико не може сметати. Писано средином реби-ул-евела 977. године (1569).

Напомена: конзервирана.

Није публикована.

ТЕСКЕРА ХАСАНА, МУТЕСЕЛИМА ДУКАЂИНСКОГ ОКРУГА

Црно мастило на хартији, 20×12 ст.
Писана у Ђаковици 1650. год.
Сигнатура ДК-233.

Како су у границама манастира убијена два хришћанина Арнаута, издаје се овај акт становницима манастира да су на основу шеријатског исказа потпуно невини за ову крв. Писано 1061. године (1650). У потпису Хасан, мутеселим дукађинског округа.

На полеђини: ѡтъ аге ботѹшкога за кръвъ Шалкѹ и Гашкѹ Хѹсеинъ ага. Игѹме(н) Кентириѡнъ лет з҃рн (1641—42) ѹ Ботѹшѹ.

Напомена: хартија замрљана, поцрнела, искрзана.

Није публикована.

ТЕСКЕРА АЛИЈЕ, МУТЕСАРИФА ДУКАЂИНСКОГ

Црно мастило на хартији, 32×20,5 ст.
Писана у Ђаковици 1776. год.
Сигнатура ДК-329.

Али, мутесариф дукађински, издаје овај акт у заштиту манастирских имања у Истинићу, које су насилним путем присвојили неки Истинићани и дижу на њему зграде. Од данас се нико не сме мешати у манастирски посед и зато им се даје овај акт. Писано 21. сафера 1190. године (1776).

На полеђини: Бꙋрꙋнтия Али пашина ѡт Ђаковице за Бащинꙋ како смо се терали с Гашанима 1776 ѡт Ђаковице.

Напомена: хартија испресавијана, пожутела, замрљана.
Није публикована.

ТАМИР-ТЕСКЕРА САЛАБЕГОВИЋА, ПЕЋКОГ КАДИЈЕ

Црно мастило на хартији, 22,5×17 ст.
Писана 1780. год.
Сигнатура ДК-346.

Односи се на поправку манастира. На полеђини белешка: Мꙋфеведа Салабеговића кадие пецког а҃зп (1780) года.

Напомена: хартија замрљана и прљава.
Није публикована.

ТЕСКЕРА ТАХИР-ПАШЕ

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 27,2×39,3 ст.
Писана 1781. год.
Сигнатура ДК-44.

Без превода. На полеђини: 1781 тескера Таир-пашина да немаю Гашани илакь ꙋ Дечанскꙋ цръквꙋ.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТЕСКЕРА АБДУРАХМАН-ПАШЕ ДУКАЂИНСКОГ

Црно мастило на хартији, 32×22,5 ст.
Писана у Ђаковици 1790. год.
Сигнатура ДК-334.

Абдурахман-паша, мутесариф округа дукађинског, извештава дечанског игумана да је царским ферманом остављен на положају дукађинског мутесарифа, уз молбу да га не заборави при молитви и првом згодом посети.

На полеђини: 1790 тескера ѡт нꙋжде(?) Пећъ.

Напомена: исцепана на превојима и испрљана.
Није публикована.

ТЕСКЕРА СУЋИМ-АГЕ ПРИЗРЕНСКОГ

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 11,7×16,5 ст.
Писана 1798. год.
Сигнатура ДК-162.

Без превода.

На полеђини: 1798 тескера ѡт Сꙋћим аге ѡт Призрена(!) за доганлꙋкъ (рукопис Данила Кажанегре).

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТЕСКЕРА СУАДА-ПАШЕ

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 35×18,5 ст.
Писана 1805. год.
Сигнатура ДК-347.

Без превода.

На полеђини запис: 1805 азне тескера Сꙋата Паше.

Напомена: добро очувана, испресавијана.
Није публикована.

ТЕСКЕРА

Црно мастило на хартији, 14,5×20,7 ст.
Писана 1825. год.
Сигнатура ДК-93.

Без превода. На полеђини: 1825 м(е)с(е)ца нꙋлия 25, тескера... пашина за... ашию на садикь кꙋкꙋ.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТЕСКЕРА АВДИСАМАН-ЕФЕНДИЈЕ

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 24,3×15,2 ст.
Писана 1836. год.
Сигнатура ДК-272.

Без превода. На полеђини: На 1836 марта 28 тескера ѡт Авдисаманъ ефендие... два ковачкога... монастиръ дечански 25... више не.

Напомена: хартија пожутела, испрљана.
Није публикована.

ТЕСКЕРА

Црно мастило на хартији, 21,2×11 ст.
Писана 1879. год.
Сигнатура ДК-264.

Без превода. На полеђини: На 1879 тескеръ ѡд десетакъ.

Напомена: пожутела.
Није публикована.

ТЕСКЕРА

Црно мастило на штампаном формулару, 28×20 ст.
Писана 1891. год.
Сигнатура ДК-344.

Без превода. На полеђини: Рафаилова тескера отъ вергие что плати данке н(а) 1891 май 24 данъ.

Напомена: пожутела, углове нагризли глодари.
Није публикована.

ТЕСКЕРА

Црно мастило на штампаном формулару, 28,5×20,3 ст.
Писана 1891. год.
Сигнатура ДК-265.

Без превода. На полеђини: Ѣиѳилова тескера платі 1891: го. май 24 данъ.

Напомена: хартија пожутела.
Није публикована.

ТЕСКЕРА ЗА ПЛАЋЕНИ ДУГ

Црно мастило на хартији, 20×13,5 ст.
Сигнатура ДК-266.

Без превода. На полеђини: ѡклашма ѿ мѹла Сада за Мѹѳеловъ дѹгъ Иво Гогића.

Напомена: хартија замрљана.
Није публикована.

ИЗУНТЕСКЕРА

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 11×21 ст.
Писана 1834. год.
Сигнатура ДК-106.

Дозвола за поправку гостинских соба у Дечанима, јер су готово срушене, али без додавања нових зграда. У потпису Сејфедин, писано 17. сафера 1249. године (1834).

На полеђини: На 1834 априлия 19 изѹнъ тескере ѡт Сефи паше за мереметъ що имамо у монастиръ.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ИЗУНТЕСКЕРА ОСМАН БЕГА

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 9,7×17 ст.
Писана 1839. год.
Сигнатура ДК-163.

Без превода. На полеђини: 1839 марта 23 изѹнъ-тескера ѡт Ѡсманъ бега забита пекскагѡ Калиникѹ дечанцѹ.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ИЗУН ЗА КУЛУ

Црно мастило на хартији, оверен са 4 печата, 16,5×23,3 ст.
Писан 1804. год.
Сигнатура ДК-188.

Без превода. На полеђини: аѿѯ (1804?) изѹнъ за кѹлѹ.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ИЗУН ЗА ПОПРАВКУ ЦРКВЕ

Црно мастило на хартији, оверен са два печата, 15,8×21 ст.
Писан 1804. год.
Сигнатура ДК-193.

На темељу бујрулдије румелијског валије и шеријатске мураселе, дозвољава се игуману Дечана да поправи поједине порушене стране цркве. У потпису Хамза Бег, заменик мутевелије, и Илијаз, мутесариф. Писана 29. сафера 1219. године (1804).

На полеђини: аѿд (1804) елазъ пашъ.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

РУХСАТНАМА ДЕЧАНСКОМ ИГУМАНУ

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 23×16 ст.
Писана 1825. год.
Сигнатура ДК-337.

Нико не сме да омета на путу дечанског игумана и да нико не напада винице и винограде дечанског манастира у Великој Хочи. Писана 29. мухарема 1241. године (1825).

На полеђини: 1825 м(є)с(є)ца марта 24 данъ ѡт Призрена ѡт Ма(х)мѹтъ паше за виницѹ дечанскѹ в Хочѹ а не има никои само дечански калуђери.

Напомена: замрљана и испресавијана.
Није публикована.

РУХСАТНАМА ХАЏИ-ЗАХАРИЈИ

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 15,5×22,5 ст.
Писана пре 1819. год.
Сигнатура ДК-78.

Дозвољава се Хаџи-Захарији да може пролазити кроз своју епархију.

На полеђини: Скендерска Мѹстан пашина за Хаџи Захарию Владику одъворенъ преласакъ у епархию.

Другим рукописом: *Захариа ніе био у ово време владикомъ. Он постао владикомъ у 1819 і.*

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

РУХСАТНАМА ДЕЧАНСКОМ ИГУМАНУ ГЕРАСИМУ

Црно мастило на хартији са линијама, два листа, 13×21 ст.
Писана 1837. год.
Сигнатура ДК-46.

Мехмед Хајредин-паша, призренски мутесариф, издаје дозволу старешини дечанског манастира Герасиму да може путовати у свој виноград и кућу у Великој Хочи и да нико не наноси штету његовој њиви у Варини. Писано 5. рецеба 1253. године (1837).

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, оверен са два печата, 10×12 ст.
Писан 1799. год.
Сигнатура ДК-317.

Односи се на исплаћени доганцијски дуг од 300 акчи из 1213. године. У потпису Сулејман, писан 1214 (1799) године. Белешка с лица документа: Сѹлиман ага Призрен 1798 априла є денъ.

Напомена: нападнут микроорганизмима, једна ивица отцепљена.

Није публикован.

СЕНЕТ НА ПРИМЉЕНИ НОВАЦ

Црно мастило на хартији, 20,6×28,5 ст.
Писан 1807. год.
Сипнатура ДК-204.

Потврђује се да је од кесимског повереника Мехмед-Аге примљено 12.068,5 гроша од нишког кесимског прихода, као порез на оџак за 1222. годину. У потпису Мехмед-Емин, диздар нишке тврђаве, са печатом. Следе и потписи и печати 24 чиновника међу њима и Мехмеда, архитекте нишке тврђаве.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

ШЕРИЈАТСКИ СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 31,5×22,7 ст.
Писан у Пећи 1844. год.
Сипнатура ДК-307.

Садулах, кадија града Пећи, на тражење игумана Антонија, кога заступа Јоаким, син Пантин, доноси одлуку да становници села Истинића морају манастиру плаћати четвртину, а не кесим (најамнину у натури), како Истинићани тврде.

Писано средином рамазана 1260. године (1844).

Напомена: хартија пожутела, испресавијана.

Није публикован.

СЕНЕТ АСАН-АГЕ

Црно мастило на хартији, оверен печатом, 11×15,3 ст.
Писан 1849. год.
Сипнатура ДК-161.

Односи се на плаћени десетак из 1266. године (1849).

На полеђини: По тѹрски: 1266: (1849) плати десетакъ Антимъ на Асанъ агѹ 150: грош.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 12,5×8 ст.
Писан 1870. год.
Сипнатура ДК-253.

Односи се на плаћени порез од 50 гроша.

На полеђини: Сенетъ одъ Гѹшавца за 1870 плаћено 50 гроша.

Напомена: хартија пресавијена.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 21×15 ст.
Писан 1870. год.
Сипнатура ДК-333.

Односи се на исплату дуга Имера Искендера из Јуника.

На полеђини: *аклашнама Имеръ Скендеровъ цота изъ Юникъ 12 септемвра 1870 године*

Другим рукописом: *Расшиска за уплату долга Јльера Искендера из Іоанича.*

Напомена: хартија испресавијана.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 14,5×10,5 ст.
Писан 1873. год.
Сипнатура ДК-249.

Односи се на плаћен порез за ливаде.

На полеђини: *Сенетъ од спахіе ливаде кіселе 1873 године.*

Напомена: хартија замрљана, нагризли су је глодари.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 29×34 ст.
Писан 1876. год.
Сипнатура ДК-127.

Односи се на плаћени порез од 3 000 гроша. Оверен таксеном марком и са шест турских печата и једним српским, Арсе Миленкова, из 1865. године.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на штампаном формулару, 43×26,5 ст.
За 1876—1877. год.
Сипнатура ДК-260/1.

Односи се на плаћени харач у Ђаковици.

На полеђини: *1876. октомбра 1. дань платисмо у Ђакову за порез харач. Оваи сенетъ од гроша 2.030. Ове паре однесе Руста у Ђакову. 1877. године 20. іаноаре платисмо по Руште 577 гроша.*

Напомена: хартија пожутела, на превојима искрзана.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 17×8 ст.
Из 1877. год.
Сипнатура ДК-273.

Односи се на плаћени ђумрук за козе спахији Јонузу.

Напомена: углови изједени, хартија испрљана.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 17×10,5 ст.
Из 1877. год.
Сигнатура ДК-250.

Односи се на плаћени порез спахији Јунусу за 1293. годину (1877).

На полеђини: *Овоје сенет од Ионуз спахіе за порез понашкіи 1877 а по турскіи за 1293. года.*

Напомена: хартија пресавијена.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 9,8×5,7 ст.
За 1877. и 1879. год.
Сигнатура ДК-260/2.

Плаћен порез пећком спахији за ливаду Гушавац.

На полеђини: *1877 и 1879 година платено за ливаду Гужавац спа(хи)ји пецком 3. г. године 92 гроша.*

Напомена: искрзане ивице, хартија пожутела.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 27,7×18,7 ст.
Писан 1879. год.
Сигнатура ДК-245.

Односи се на плаћени беделија-ђумрук за козе.

На полеђини: *Сенетъ одъ... беделия ђумрукъ за козама платисмо на годину 1879 Рафаилъ Настояте (лъ).*

Напомена: хартија пожутела, пресавијена.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, оверен печатом, 8,2×21 ст.
Из 1879. год.
Сигнатура ДК-109.

Односи се на порез који је манастир платио спахији Јонусу (Јунусу).

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 21×9 ст.
Из 1880. год.
Сигнатура ДК-259.

Односи се на плаћени тензимат за 1880. годину.

На полеђини: *За годину 1880 платисмо тензинетъ 10 маия Рафаилъ.*

Напомена: углови искрзани, хартија испресавијана.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 20,2×10,6 ст.
За 1880. год.
Сигнатура ДК-251.

Односи се на плаћени ђумрук за ракију у Хочи.

На полеђини: *Сенетъ од ђумрукъ за ракию платисмо за у Хочу 1880 годин Рафаилъ настояте(лъ).*

Напомена: хартија пожутела, испресавијана.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 21×7,5 ст.
За 1881. год.
Сигнатура ДК-254.

Односи се на плаћени ђумрук за козе.

На полеђини: *Платисмо кози ђумрукъ за 1881.*

Напомена: хартија испресавијана.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 20,5×11 ст.
Из 1881. год.
Сигнатура ДК-230.

Признаница се односи на Зеђ-Рецу из Истинића. Оверена је турским печатом.

Напомена: хартију су нагризли глодари, пожутела.

Није публикован.

СЕНЕТ И СПИСАК ИМАЊА

На српском и турском језику, црно мастило на коцкастој хартији дин-формата, два листа.
Из 1881. год.
Сигнатура ДК-126а.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на два листа хартије, 21×33,5 ст.
Из 1881. год.
Сигнатура ДК-126.

Сенет се односи на земљу у Осојану. Оверен је са две таксене марке и пет турских печата.

Напомена: конзервиран.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 26×10 ст.
За 1881. и 1883. год.
Сигнатура ДК-252.

Сенет се односи на плаћену аскер-беделију за три годишта (откуп од војске).

На полеђини: *Платисмо аскеръ беделию за 3 године 1881. 1882. 1883. године, декебра 14.*

Напомена: хартију су нагризли глодари, пожутела.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 21,4×17,5 ст.
За 1882. год.
Сигнатура ДК-247.

Односи се на плаћање тензимата и ђумрука за козе, 1882. године.

На полеђини: *за 1882. плати тензимат и ђумрук козе.*

Напомена: испресавијан.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 21×8,2 ст.
Из 1883. год.
Сигнатура ДК-244.

Односи се на плаћање дечанског пореза у вредности 16 меџидија (новац од 20 гроша).

На полеђини: *1883 лѣта 4 маия дадо паре ѡт дечанске верiие 16 меџидие белениске 304 беделияе 300 ѡт верiие претече пуля* (таксена марка) *ту пулю обали Реџепаiа на беделию яка Тонићъ.*

Напомена: хартију су нагризли глодари, пожутела.

Није публикован.

СЕНЕТ

Љубичасто мастило на хартији, 21×11,1 ст.
1885. год.
Сигнатура ДК-258.

Односи се на плаћени порез за 1881. годину.

На полеђини: *Верiиа от године 1885 ноебрия деча(н)ске виенице.*

Напомена: хартија пожутела.

Није публикован.

СЕНЕТ

Љубичасто мастило на хартији, 20,7×8,5 ст.
Из 1885. год.
Сигнатура ДК-256.

Односи се на плаћену беделију, вергију и порез за овце, у износу од 654,20 гроша.

На полеђини: *ѡт верiие 1885 мартъ 1. даде свои сенетъ Реџепаiа и печатъ потврђенъ и теслимъ ѡт беделие и ѡт верiие и ѡт овца свеђере Г. 654. 20.*

Напомена: хартија испресавијана.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 20,8×13,4 ст.
За 1885, и 1886. год.
Сигнатура ДК-241.

Односи се на плаћену беделију за 1885. и 1886. годину, а плаћена је 1895. године.

На полеђини: *1895 Г. платисмо такіндару 28 отобра за год. 1885 и 86. Г беделија мириска паре 744 гроша.*

Напомена: хартија испресавијана.

Није публикован.

СЕНЕТ

Љубичасто мастило на штампаном формулару, 27×9,7 ст.
Из 1886. год.
Сигнатура ДК-257.

Односи се на плаћени ђумрук за козе.

На полеђини: *1886 април 26 ћумрукъ козе платисмо грош 80.*

Напомена: хартија пожутела, нападнута микроорганизмима.

Није публикован.

СЕНЕТ

Љубичасто мастило на хартији, 17,9×10,8 ст.
Из 1886. год.
Сигнатура ДК-263.

Односи се на плаћени порез за виноград у Великој Хочи.

На полеђини: *Верiия от 1886 године за грозие.*

Напомена: хартија пожутела и испресавијана, искрзаних крајева.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 22,7×14,5 ст.
Сигнатура ДК-261.

Односи се на плаћену беделију за 1886. годину.

На полеђини: *боделију, 302 гр. и 20 за 1886.*

Напомена: хартија искрзана, ивице пожутеле.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 25×15,5 ст.
Из 1886. год.
Сигнатура ДК-262.

Односи се на плаћање 7 200 гроша.

На полеђини: *1886 маия 18 га. Оклашнани како платисмо дечанцима за Васила шараџију 7200 гроша.*

Напомена: ивице хартије искрзане, нападнута микроорганизмима и испресавијана.

Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 21,2×10,8 ст.
Из 1886. год.
Сигнатура ДК-242.

Односи се на плаћање пореза Јонузу (Јунусу), спахији у Ђаковици.

На полеђини: *3(а) 86 години... дате преко Јонуз сиахіе 302.20 у Ђаковицу еромонак Руфим Серафим-(овић).*

Напомена: углови изгрижени, хартија пожутела.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на штампаном формулару, 20,5×10,2 ст.
За 1887. год.
Сигнатура ДК-255.

Односи се на плаћени ђумрук за козе.

На полеђини: *за козе ђумрука платисмо 60 гроша 1887. маія 11.*

Напомена: хартија исцепана, по средини пожутела.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на коцкастој хартији, 19,5×10,5 ст.
Из 1887. год.
Сигнатура ДК-240.

Односи се на плаћени тензимат за 1887. годину.

На полеђини: *1887. маиѧ 14. платисмо Реџеј-аіе тенземат.*

Напомена: хартија испресавијана, пожутела.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на коцкастој хартији, 18,5×10,5 ст.
Из 1887. год.
Сигнатура ДК-239.

Односи се на плаћање ђумрука за козе за 1887. годину.

На полеђини: *1887. маѧ 14. платисмо ђумрук за козе Реџепаіе.*

Напомена: хартија испресавијана, пожутела.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 42×9,7 ст.
Из 1888. год.
Сигнатура ДК-238.

Односи се на плаћени тензимат и ђумрук за 1888. годину.

На полеђини: *1888. маія 26. платисмо тензимат и ђумрук.*

Напомена: хартија испресавијана.
Није публикован.

СЕНЕТ

О залаіању имања за позајмљени новац.
Црно мастило на хартији, на турском језику са преписом и преводом на српски, 33,5×20,7 и 35×22,5 ст.
Из 1889. год.
Сигнатура ДК-229.

Стојан Алексић из Добродола залаже земљу у кућу за 150 турских лира до 1892. године. Према белешци на полеђини сенета, имање је 1892. године остало манастиру. На сенету је шест печата, два турска и четири српска.

Напомена: хартија је пожутела.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 20,3×33 ст.
Из 1892. год
Сигнатура ДК-96.

Без превода, са таксеном марком, оверен са девет турских печата.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 2 листа, 17×18,7 ст.
Из 1907. год.
Сигнатура ДК-119.

Односи се на купљену земљу (ливаде) у Добродолу.

На полеђини: *на 1907 17 септембар сенеть од ливаде у Добродоле*
Купленна 1907 мая 10 в Дечанской Лавры.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, писан на два листа у два примерка, на турском језику са српским преводом, 33×21 ст.
Из 1910. год.
Сигнатура ДК-231.

Исмаил Шабан из Дечана потврђује да је приликом пописа имања једна дечанска ливада погрешно приписана у његово власништво, а да он на њу нема никакво право. Оверено са четири турска печата.

Напомена: хартија пожутела, испресавијана.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији (печат), 19×24,7 ст.
Сигнатура ДК-30.

Односи се на имање у Истоку. Без превода.

Напомена: конзервиран
Није публикован.

СЕНЕТ

Љубичасто мастило на хартији, 15,3×10,3 ст.
Сигнатура ДК-246.

Односи се на плаћен ђумрук дечанског манастира.

На полеђини: *Дечанска от ђумрук.*

Напомена: хартија пожутела и изгужвана.
Није публикован.

ПОТВРДА О ИМАЊУ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 15,7×45,2 ст.
Сигнатура ДК-29.

Потврђује се да су кућа, ливаде и њиве у селу Љутоглаву баштина манастира Дечана.

На полеђини: ȣ пецкȣ нахиȣ Лютоглавъ село кȣћȣ и ливаде и ниве и свещо има на тȣ баштин манастирс(к)а есть манастирȣ Дечанох.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, 18,5×14,5 ст.
Сигнатура ДК-243.

Односи се на плаћени ђумрук за стоку.

На полеђини: *сенет од ђумрука од стоке.*

Напомена: хартију су нагризли глодари, пожутела, са искрзаним ивицама.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, у заглављу печат, 16×28 ст.
Сигнатура ДК-67.

Манастирски калуђери признају да су примили 1 000 акчи на име прихода од манастирских винограда и земље у селу Дечанима од Срба Дечанаца.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, са отиснутим заглављем, 18,5×14,8 ст.
Сигнатура ДК-248.

Односи се на плаћени ђумрук за козе.

На полеђини: *Сенет од ђумрука козиега.*

Напомена: хартија је пресавијана, искрзаних ивица.
Није публикован.

ШЕХАДЕТНАМА (сведоџба)

Црно мастило на хартији, оверена печатом и таксеном марком, 28,3×23,5 ст.
Писана у Скопљу, 1888. год.
Сигнатура ДК-293.

Посведочује се да је кућа са помоћним зградама у Јегит-пашиној махали у Скопљу већ 100 година власништво манастира Дечана. Писано 1306. године (1888).

На полеђини: *Шаадетнама од маалата за метох скопски потврьдува како је дечанско.*

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ПОТВРДА

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 16×24 ст.
Из 1819. год.
Сигнатура ДК-68.

Односи се на давање у зајам 100 уруба дечанском војводи Дервишу 1819. године.

На полеђини: Даѡ Хаџи Захария дервишȣ воиводе ѵрѵба 100 придъ чȣмомъ 1819 ѵ Біхоръ Дервишȣ пи. . . = 2 за Хочѵ Дечанскога.

Други рукопис: *Дано в заимы сто рублей воеводи изъ села Корита Дервишъ.*

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТЕМЕСУЋ (ПОТВРДА)

Црно мастило на хартији, 15,2×25,4 ст.
Сигнатура ДК-47.

Односи се на примљених 4 500 гроша од чифчија из села Синаје.

На полеђини: Темесȣћъ ѡт Радоика Пѵньпала изъ Сѵная за гро = 4500.

Други рукопис: *Село Синай чифчијаъ отъ Радика и Радована Милосавлевича.*

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ПИСМЕНА ДОЗВОЛА ЗА ПОСЕД

Црно мастило на хартији, 27,5×19,5 ст.
1802. год.
Сигнатура ДК-314.

Издата је на тражење дечанског манастира. На основу шеријатског хуџета, потврђује се да је кућу и виноград, као и сву осталу имовину у Великој Хочи, још за свога живота Ђока поклонио манастиру.

Писано 5. сафера 1217. године (1802). У потпису Рустем, мутесариф призренски.

На полеђини: 1802 за кȣћȣ ȣ Хочȣ и лоиза нине ливаде и бахче Рȣстем пашина книга.

Напомена: хартија пожутела, замрљана, искрзаних ивица.
Није публикована.

МОЛБА ЗА ДОПУШТЕЊЕ ОТПОЧИЊАЊА РАДОВА

Црно мастило на хартији, 14×19 ст.
Сигнатура ДК-97.

Упутио је Али Зулфикар Кетхуда-бегу пећком да изда дозволу за отпочињање поправка манастира Дечана, за коју је настојатељ исплатио државној каси потребну таксу. За овај рад Али Зулфикар прима одговорност и преко 1 000 акчи.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

МОЛБА ДЕЧАНСКОГ ИГУМАНА ТЕОФИЛА

Црно мастило на хартији, 42,5×33,5 ст.
Писана 1833. год.
Сигнатура ДК-208.

Игуман Теофило тражи да се најамници који обрађују манастирску земљу натерају да дају манастиру што су дужни и да им се забрани да секу манастирску шуму. После увиђаја, пећки кадија Елхаџ-Ахмед пресуђује да се манастиру дају неопходни приходи, сваке године, и да се шума не сме више сећи. Писано 25. реби-ул-ахира 1248. године (1833).

На полеђини: Овај сенетъ за село Истинићъ за целу землу.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

МОЛБА АРХИМАНДРИТА РАФАИЛА И СЕНЕТ

Црно мастило на хартији, два листа, 34×21 ст.
Из 1885. год.
Сигнатура ДК-345а-б.

Без превода. На лицу белешка: *Овај сенет од ливаде Гушавице од забела и од ниве горе у Ђелијама.*

На полеђини: 1885. *месеца юлиа тати сенет за ливаду Гушавицу за забеле, за њиве, бараке у Ђелие.*

Напомена: хартију су нагризли глодари, испрљана.
Није публикована.

МОЛБА ЗА ПОВРАЋАЈ ИМАЊА

Црно мастило на хартији, оверено са 17 српских и 4 турска печата, 35×54 ст.
Из 1879. год.
Сигнатура ДК-76.

Упућено председнику владе. Манастир се обраћа са жалбом да су му сељаци узурпирали земљу у Бивољаку — 33 њиве и баште, затим у селу Дечанима: Зочиште, Гробљак, Будим и Арње, а у селу Црвеном Брегу је Халил-бег са синовима преузео без икаквих права „седам чифлука". Манастир је сиромашан и од земље се издржава. Да су означена имања манастирска својина, сведоче истакнути људи Пећи и Ђаковице. Следе потписи и печати 21 лица. Писано 1879. године.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

МОЛБА ДЕЧАНСКОГ СТАРЕШИНЕ

Црно мастило на коцкастој хартији, 2 листа, на турском, са преводом на српски језик, 21×27 ст.
Из 1910. год.
Сигнатура ДК-55.

Упућена је кајмакаму ђаковичке казе у вези с Асланом Османом, који сече манастирску шуму. Писано 29. августа 1910. године.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ТУЖБА ЗБОГ ОДУЗИМАЊА ЗЕМЉЕ У ЦРНОБРЕГУ

Црно мастило на штампаном формулару са воденим жигом, 26,5×38,3 ст.
Сигнатура ДК-31.

Без превода. На полеђини: *Тужба збоґъ одузиманя неки земаля (Црнобреґъ).*

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

МАЗБАТА

Црно мастило на хартији, оверена са 8 печата и 41 крстом неписмених, 38,5×55,5 ст.
Сигнатура ДК-51.

Без превода. На полеђини: *Ова је мазбата кат су се судили у Призрен са Дечанцима дали су ову мазбату како су чивчие на кесим имају њиве и ливаде и коштане. Највише вреди и важна есте.*

Другим рукописом: Плати за ову мазбатѹ 84 гроша.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

МАЗБАТА ЗА ЂУМРУК

Црно мастило на хартији, оверено са два печата, 28×39 ст.
Сигнатура ДК-75.

Односи се на плаћање ђумрука за вино, с тим што манастир Дечани мора убудуће да плаћа порез само на оно вино које се прода, а не и на оно које се пије.

На полеђини: Овај мазбата за ѣумрукъ за вино да не плаћа манастирѹ Дечане що се употреби за монастир що се прода да се плати.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

МАЗБАТА

Црно мастило на штампаном формулару, са таксеном марком, 69,5×21 ст.
Из 1882. год.
Сигнатура ДК-276.

Односи се на чифлук у Осојанима који су купили Радоје, Радота, Арсо и Аксо за 23 006 гроша 1299. године (1882). Оверена са 5 турских печата.

Напомена: испрљана и испресавијана.
Није публикована.

ТЕФТЕР ЗА ДЕЧАНСКУ ЗЕМЉУ

Црно мастило на хартији, оверен са 4 манастирска печата, 29,7×40,4 ст.
Сигнатура ДК-187.

Писан са обе стране. Оверен манастирским печатима П—1, П—16 (2 пута) и П—15, без превода. Белешка на српском: *деча(н)скі тевтеръ що има земня у Дечане.*

Другим рукописом: *тевтер од земље у Дечане.*

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

МАЗБАТА (ТЕФТЕР) ЗА МАНАСТИРСКУ ЗЕМЉУ У ИСТИНИЋУ

Црно мастило на штампаном формулару, 55×76,5 ст.
Сигнатура ДК-165.

На полеђини: *Тефтер од земље манастирске што се находи у Истинић.*

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТЕФТЕР ОД ЗЕМЉЕ У ИСТИНИЋУ

Црно мастило на хартији, 81×54,5 ст.
Сигнатура ДК-306.

Упућен султану Абдулу Хамиду II, ради повраћаја права на земљу Бивољак у Истинићу, коју су присвојили сељаци и неће да дају четвртину коју су дужни према постојећим документима.

На полеђини: *Тефтер од истиницке земље што се находи манастирска у Истинић.*

Напомена: хартија исфлекана, ивице искрзане.
Није публикован.

ТЕФТЕР ЗА ЗЕМЉУ БИВОЉАК У ИСТИНИЋУ

Црно и љубичасто мастило на хартији, оверен са 13 турских печата и четири отиска прста, 79×53 ст, са налепљеним додатком 18×25,5 ст.
Сигнатура ДК-325.

Без превода. На полеђини: *Сие тевтер од земиу у село Истинић за земиу Биволакъ.*

Напомена: хартија испрљана и испресавијана.
Није публикован.

ДВЕ ТАПИЈЕ

Црно мастило на хартији, тапије спојене заједно; прва 15,5×24,5; друга 30,8×20 ст.
Из 1565. год.
Сигнатура ДК-57.

Документи се односе на потврђивање права манастира Дечана на имања, шуме, винограде, њиве и воденице, за које је тимарлија села Дечана Мехмед, син Јусуфов, тврдио да припадају њему.

Писано 4. џемаза-ел-евела 973. године (1565).

Напомена: конзервиране.
Нису публиковане.

ТАПИЈА НА ЛИВАДУ У ПЛОЧИНИЋУ

Црно мастило на хартији, 14,5×17 ст.
Печат на полеђини.
Писана 1735. год.
Сигнатура ДК-98.

Односи се на купљену ливаду за 1 000 акчи у селу Плочинићу. Купци су Крстан и Петко, а продавац Павлин из истог села. Док буду плаћали десетину, они могу овом земљом управљати. У потпису Мехмед, заступник Тахира, и четири хришћанска сведока, године 1148 (1735).

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ЗЕМЉУ У ПЛОЧИНИЋУ И ГОЛОЋАНУ

Црно мастило на хартији, 23×17 ст.
Писано 1764. год.
Сигнатура ДК-294.

Спахија, Али, закупник среза тетовског, издаје тапију на њиве које су откупили Гаврило и његов брат Трифун од хришћанина Ђирка 1177. године (1764).

Напомена: хартија испрљана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ЗЕМЉУ У СЕЛУ БОЛОШИЋУ

Црно мастило на хартији, 21×14,2 ст.
Из 1768. год.
Сигнатура ДК-295

Спахија Азис, закупник Тетовског среза издаје тапију на њиву коју хришћанин Јоаникије продаје Петру, сину Глигорову 1182 (1768) године.

Напомена: хартија пожутела и испрљана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ПРОДАТУ ШУМУ

Црно мастило на хартији, на полеђини печат, 15×32 ст.
Из 1801. год.
Сигнатура ДК-94.

Односи се на продату шуму у селу Стојку. Продао је Станко Бајић за 40 гроша Ђоки, Андријином сину, из Пећи, 17. шевала 1216. године (1801). У потпису Мехмед и четири сведока муслимана.

На полеђини: 1814 стара тапия от Миленкова чифлука що смо купили. Село Осояне Миленково.
(накнадно прецртано)

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ЊИВУ У ОСОЈАНУ

Црно мастило на хартији, 22×16 ст.
Из 1816. год.
Сигнатура ДК-296.

Спахије Мехмед Мустафа-ага, Сулејман, Заим Алија и Ибрахим, који заједнички држе село Осојане, издају тапију Станку Бабићу на њиву коју је искрчио.

На полеђини: 1816 стара тапия Миленкова от Осояна що смо купили Чивлакъ от Миленка Бабића от Осоіана.

Напомена: хартија пожутела и испрљана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ДОБРОДОЛСКУ ЛИВАДУ

Црно мастило на хартији, 16,5×22,5 ст.
Из 1823. год.
Сигнатура ДК-43.

На полеђини: 1823 марта 28 тапия Баве от Гораждеца за ливадѹ добродолскѹ.

Други рукопис: *село Гораждица ливада отъ Николи.*

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ЊИВЕ И ВИНОГРАДЕ У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Црно мастило на хартији, 18,3×33 ст.
Из 1833. год.
Сигнатура ДК-39.

Посед Вуча, сина Никина, његове сестре Маре и мајке Илке у Великој Хочи, на месту званом Петково Поље, продат је за 1275 гроша Арси и браћи Јанију (Јањи?) и Михаилу. Док буду редовно плаћали десетину, нико им не сме правити сметње у поседу. У потпису Абдула, власник Маликјане, шест сведока хришћана и четири муслимана, 1248 (1833) године.

На полеђини: тапия нива.
Други рукопис: *Село В. Хочи у Никополи 4 ниве и два виограда отъ Арси, Јанича и Михаила призренцы.*

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ВИНОГРАД У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Црно мастило на хартији, оверено печатом, 16,5×2,5 ст.
Из 1838. год.
Сигнатура ДК-108.

Призренац Димо Бокша је уступио манастиру виноград за 2 000 гроша на подручју Велике Хоче. Дозвољава се манастиру власништво и управљање виноградом под условом да пет година редовно плаћа десетину. У потпису Мустафа Абдулах, мутесариф и властелин, следе потписи 3 муслимана и 3 хришћанина, 15. сафера 1253 (1838) године.

На полеђини: 1838 5 септ. тапия от спахие Абдѹле Аге за лозе Бокшино в Миачинъ долъ.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТАПИЈА ЗА ВИНОГРАД У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Црно мастило на хартији, 25,2×17,2 ст.
Из 1838. год.
Сигнатура ДК-338.

Потврђује се куповина винограда у Великој Хочи за 250 гроша, коју је обавио настојатељ дечанског манастира Герасим. У потпису Мустафа Хзр, син Абдулаха, закупник Хоче, 19. цемази-ел-евела 1253 (1838) године.

На полеђини: 1838 августъ 11 тапия от спахие Абдѹла Аге за лозе що кѹпи манастиръ дечански от Шасе Нинкинога в Миачинъ доль.

Напомена: испресавијана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ЧИТЛУК У СЕЛУ СИНАЈИ

Црно мастило на хартији, оверена печатом, 21×31 ст.
Из 1848. год.
Сигнатура ДК-111.

Односи се на куповину читлука у селу Синаји у време дечанског настојатеља Хаџи-Глигорија 1848. године.

На полеђини: тапіа отъ село Синае отъ чифлукъ манастира дечанског куписе у време настоятеля хаци Глигорина с братствомъ на 1848.

Други рукопис: *Село Синай чифлукъ отъ Билала и Іусуфа.*

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА КУЋУ У ПЕЋИ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, 18,2×78 ст.
Из 1852. год.
Сигнатура ДК-38.

Јеромонах Исак Бошњак продао је кућу 1852. године Јовану, Јанчетову сину.

На полеђини: тапия от кѹће Антонна Костића у Пећи. Я азъ иеромонах Исакъ Бошнякъ бивши дечанацъ продадо кѹћу 1852 Иѡану Янчетову сину и предаемъ ему тапию отъ кѹће.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА КУЋУ У СОФИЈИ

Црно мастило на хартији, 21×34 ст.
Из 1852. год.
Сигнатура ДК-81.

25. рецепа 1269 (1852) године продата је кућа у Хаџи-Хамзиној махали у Софији ћурчији Газда-Кири, чиме она постаје његово власништво. Потпис је нечитак, сведоци су седам муслимана и седам хришћана. Испод турског текста, потпис продавца: азъ Ѳеѡфанъ дечанецъ дадовъ на Киро.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ЗЕМЉУ У ДОБРОДОЛУ

Црно мастило на хартији, на полеђини печат, 20,5×30,3 ст.
Из 1855. год.
Сигнатура ДК-62.

Кућу у Добродолу, њиву, обор и ливаду приложио је Дечанима Арса Жуновић из села Поусе 5. септембра 1855. године.

На полеђини: тапия ѡдъ куча ѵ Добродоле и нива и ѡворъ и ливадица ѿое писаѡ мирию Андреи епитропъ а приложио Ѥрса Жуниѡвићъ ѡдъ село Поусе.

Другим рукописом: *въ Добродолу кучу ѡтъ Георгія и Николи Јоановичей.*

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ИМАЊЕ У СЕЛУ ХОЧИ

Црно мастило на штампаном формулару, оверена печатом, 30×18 ст.
Из 1870. год.
Сигнатура ДК-281.

Односи се на куповину њиве у селу Хочи, власништва Гвоздена и Јована, Милијиних синова, коју је обавио Рафаило Марковић, игуман, 5. мухарема 1288 (1870) године.

На полеђини: тапна манастира Дечанског земле ѵ Нахию пецку село Осояне.

Другим рукописом: *Село Кошу Печкой ливаде отъ Гвоздена Миліевича.*

Напомена: хартија испрљана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ВИНОГРАД У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Црно мастило на штампаном формулару, 27×16 ст.
Из 1871. год.
Сигнатура ДК-313.

Издата је 27. октобра 1289 (1871) године. Као поседници забележени су Кирил Андрејевић и Ананије Павловић.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ЊИВУ У СЕЛУ КОШУ

Црно мастило на штампаном формулару, 30×18 ст.
Из 1870. год.
Сигнатура ДК-286.

Односи се на њиву купљену од Гвоздена и Јована, Милијиних синова из села Коша. Купац Рафаило Марковић, дечански игуман, 5. мухарема 1288 (1870) године.

Напомена: пожутела.
Није публикована

ТАПИЈА НА КУПЉЕНУ ЛИВАДУ У СЕЛУ КОШУ

Црно мастило на штампаном формулару, 30×18 ст.
Из 1870. год.
Сигнатура ДК-287.

Односи се на ливаду у селу Кошу, коју је купио Рафаило Марковић, од Гвоздена и Јована, Милијиних синова, 5. мухарема 1288 (1870) године.

Напомена: хартија је пожутела.
Није публикована.

ТАПИЈА НА КУПЉЕНУ ЛИВАДУ У СЕЛУ КОШУ

Црно мастило на штампаном формулару, 30×18 ст.
Из 1870. год.
Сигнатура ДК-288.

Односи се на ливаду коју је купио Рафаило Марковић, дечански настојатељ, од Гвоздена и Јована, Милијиних синова, 5. мухарема 1288 (1870) г.

Напомена: хартија пожутела.
Није публикована.

ДВЕ ТАПИЈЕ НА КУПЉЕНЕ ЊИВЕ У СЕЛУ КОШУ

Црно мастило на штампаном формулару, 30×18 ст.
Из 1870. год.
Сигнатура ДК-289а и б.

Односе се на њиве које је купио дечански настојатељ Рафаило Марковић од браће Гвоздена и Јована, Милијиних синова, 5. мухарема 1288 (1870). године.

Напомена: добро очуване.
Нису публиковане.

ТАПИЈА НА ВИНОГРАД У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Црно мастило на штампаном формулару, 26×16 ст.
Из 1871. год.
Сигнатура ДК-335.

Као власници укњижени су Кирил, син Андријин, и Ананије, син Павлов.

Писано 27. октобра 1289 (1871) године.

Напомена: добро очувана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ВИНОГРАД У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Црно мастило на штампаном формулару, 27×15,5 ст.
Из 1871. год.
Сигнатура ДК-326.

Укњижени су као власници Кирил и Ананије. Писано 27. октобра 1289 (1871) године.

Напомена: хартија испресавијана.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ВИНОГРАД У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Црно мастило на штампаном формулару, 2,6×16 ст.
Из 1871. год.
Сигнатура ДК-327.

Укњижени су као власници Кирил, син Андрије, и Ананије, син Павла. Писано 27. октобра 1289 (1871) године.

Напомена: испресавијана хартија.
Није публикована.

ТАПИЈА НА ВИНОГРАД У ОРАХОВЦУ

Црно мастило на штампаном формулару, 27×16 ст.
Из 1871. год.
Сигнатура ДК-339.

Као власници укњижени су Кирил, син Андријин, и Ананије, син Павлов.
Писано 27. октобра 1289 (1871) године.

Напомена: хартија испресавијана и искрзана.
Није публикована.

20 ТАПИЈА НА ЊИВЕ, ЛИВАДЕ И ВИНОГРАДЕ У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Црно мастило на штампаним формуларима, 27,5×15,5 ст.
Из 1871. год.
Сигнатура ДК-340/а—с.

Као садашњи власници ових имања укњижени су Кирил, син Андрије, и Ананије, син Павла, 27. октобра 1289. (1871) године.

Напомена: добро су очуване.
Нису публиковане.

ПРИВРЕМЕНА ТАПИЈА НА ЛИВАДУ У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Црно мастило на штампаном формулару, 27×15 ст.
Из 1871. год.
Сигнатура ДК-236.

Напомена: изгужвана.
Није публикована.

ПРИВРЕМЕНА ТАПИЈА НА БАШТЕ У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ

Црно мастило на штампаном формулару, оверена печатом, 15×28 ст.
Из 1871. год.
Сигнатура ДК-107.

Као садашњи власници уведени су Кирил Андрејевић и Ананије Павловић. Издата 27. октобра 1289 (1871) године.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ДВЕ ТАПИЈЕ НА КУЋУ И ЊИВУ У ДОБРОДОЛУ

Црно мастило на штампаном формулару, оверене печатом, и таксеном марком, 34,5×14 ст.
Из 1871. год.
Сигнатура ДК-278/а,б.

Напомена: Добро очуване.
Нису публиковане.

ТАПИЈА НА КУЋУ У СЕЛУ ЉУБЕНИЋУ

Црно мастило на штампаном формулару, 34,5×14,5 ст.
Из 1893. год.
Сигнатура ДК-271.

Руфим Серафимовић, заменик дечанског игумана, купио је кућу од Симе Чехића, за Дечане, 1311 (1893) године.

На полеђини: *Лубенић куча отъ Симы Чехича и бакша.*

Напомена: хартија је пожутела и испресавијана.
Није публикована.

ЧЕТИРИ ТАПИЈЕ НА ИМАЊА У ЉУБЕНИЋУ И ДОБРОДОЛУ

Црно мастило на штампаним формуларима, оверене са 4 печата, 35×15 ст.
Сигнатура ДК-330/а,б,в,г.

Напомена: хартија испресавијана.
Нису публиковане.

ТАПИЈА

Црно мастило на хартији, на полеђини печат, 16,2×23 ст.
Сигнатура ДК-104.

Тапија се односи на ливаду коју су за 80 гроша продали игуману дечанском синови Синанови: Муслија, Мурсел, Камбер и Ахмед. У потпису спахија Хасан и пет сведока муслимана.

На полеђини: **тапия какосмо ѹзели лѹгъ ѿт Асанъ спахие ѿт Мешколића испод цркве**

Другим рукописом: **Испод Стрчиноге ливаде ѹзето е ѿт Мѹслие и Мѹрселъ и Каберъ и Ахметъ Синанови синови и Сали и Зелъмемини синовы**

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ЧЕТИРИ ТАПИЈЕ

Црно мастило на штампаним формуларима, 31,5×18,2 ст.
Сигнатура ДК-283/а,б,в,г.

Односе се на купљене њиве и ливаде у селу Љубожди од браће Алексића.

Напомена: ивице изгризене.
Нису публиковане.

ЧЕТИРИ ТАПИЈЕ

Црно мастило на штампаним формуларима, 28×17 ст.
Сигнатура ДК-284/а,б,в,г.

Односи се на купљене њиве и ливаде у селу Љубожди од Милутина Арсића.

Напомена: искрзане ивице, хартија пожутела.
Нису публиковане.

ПОПИС ИМАЊА У СЕЛУ ЉУБОЖДИ

На српском и турском језику, црно мастило на коцкастој хартији, два листа, 45×29 ст.
Сигнатура ДК-285.

Садржи попис њива и ливада са катастарским подацима купљених од браће Алексића и Милоша Арсића.

Напомена: добро очуван.
Није публикован.

ПОПИС ИМАЊА МАНАСТИРА ДЕЧАНА У СЕЛУ ЉУБЕНИЋУ

На српском и турском језику, црно мастило на коцкастој хартији, 30×45,7 ст.
Сигнатура ДК-300.

Напомена: хартија изгужвана
Није публикован.

ТАПИЈЕ

На српском и турском језику, црно мастило на коцкастој хартији, 22×27 ст.
Сигнатура ДК-117, 118, 121, 122, 125, 129.

Представљају преписе докумената о продаји дечанских имања из 1694, 1822, 1843, 1849, 1876. и 1907. године.

Напомена: конзервиране.
Нису публиковане.

ПОПИСИ 28 ТАПИЈА

На српском и турском језику, црно мастило на штампаној коцкастој хартији дин-формата — 8 листова.
Из 1907. год.
Сигнатура ДК-128, 130.

Односе се на имања манастира Дечана.

Напомена: конзервирани.
Нису публиковани.

КАТАСТАРСКИ ПОПИСИ ИМАЊА

На српском и турском језику, на штампаним формуларима, 16,7×30 ст.
Из 1884. год.
Сигнатура ДК-136-140.

Односе се на имања у Осојанима из времена архимандрита Рафаила.

Напомена: конзервирани
Нису публиковани.

КАТАСТАРСКИ ПОПИСИ ИМАЊА

На штампаним формуларима, 17,5×37,5 ст.
Оверени печатом.
Сигнатура ДК-131—135, 141—158.

Односе се на имања у селу Осојанима.

Напомена: конзервирани.
Нису публиковани.

КАТАСТАРСКИ ПОПИСИ ИМАЊА

Црно мастило на штампаним формуларима, оверени печатом, 15×35 ст.
Сигнатура ДК-63—64.

Односе се на имања у селу Љубенићу.

Напомена: конзервирани.
Нису публиковани.

ИЛАМ

Црно мастило на хартији, оверен са два печата, 16,8×16 ст.
Писан 1579. год.
Сигнатура ДК-318.

Веће среза ђаковичког потврђује, на захтев дечанског игумана, који за то јемчи, да у манастиру нема бунтовника, а у случају њихове појаве игуман ће их привести државним властима. Писан почетком реџи-ул-ахира 987. године (1579). У потпису Мустафа, син Мехмедов, мула града Ђаковице, и Исмаил, син Мехмедов, кадија у Алтун-Илији.

Напомена: испресавијан, нападнут микроорганизмима.
Није публикован.

ИЛАМ

Црно мастило на хартији, оверен са три печата, 30×21,3 ст.
Издат 1767. год., потврђен 1796. год.
Сигнатура ДК-328.

Калуђери Методије и Михаил, у име Дечана, обратили су се већу шеријата с тужбом да је део њиховог доганцијског поседа у Бивољаку незаконито запосео један становник села Истинића већ 7—8 година, обрађује га и подигао је чак и зграде на њему. Пред шеријатом је утврђена његова кривица, па је тужени премештен на своје обитавалиште, а зграде су оборене. Писано 1181. године (1767), у потпису Сулејман, мула у граду Пећи, Мехмед, кадија у Пећи. Упућено Хаџи Исмаил-аги, пећком мутеселиму, на извршење.

1210. године (1797) поново се даје налог под условима овога илама, да се спречи ометање у поседу овог земљишта.

Напомена: хартија изгужвана, искрзана, нападнута микроорганизмима.
Није публикован.

ИЛАМ

Црно мастило на хартији, постављен црвеном свилом, 32×16,8 ст.
Писан 1815. год.
Сигнатура ДК-298.

Пећки кадија Нуман, син Сулејманов, пресуђује у спору између дечанског манастира, који заступа калуђер Матија Радовановић, и становника села Истинића због ометања манастира у поседовању земље у Гушавици. Пресуда је у корист манастира. Писано 5. џемази-ел-евела 1231 (1815) године.

Напомена: испрљан, нападнут микроорганизмима, замрљан, нагризен инсектима.
Није публикован.

ИЛАМ

Црно мастило на формулару, са воденим житом, 38×24 ст.
Писан 1850. год.
Сигнатура ДК-277.

У заглављу Шеризаде Мехмед Есад, кадија града Софије. Илам се односи на куповину куће у Хаџи-Хамзиној махали у Софији од стране јеромонаха Теофана за 2 000 гроша од Кузмана, сина Стефанчева, 26. рамазана 1267 (1850) године.

На полеђини: Хуцетъ отъ метохъ сиречъ куће у Софію у говежди пазаръ у махала есте, купию Теофанъ їеромонахъ Лавре дечанске, после смрти покоинога Теофана остае манастиру светомъ Стефану србскому на 1850.

Напомена: испресавијан, нападнут микроорганизмима.
Није публикован.

ИЛАМ

Црно мастило на хартији, оверен са осам турских и два српска печата, са преводом на грчки језик, 40×27 ст.
Писан 1866. год.
Сигнатура ДК-304.

Односи се на имања у селу Истинићу.

На полеђини: *Решене нушућа (?) односно Істинић што не плаћа манастиру четвртину.*

Другим рукописом: *33 чивчиі не платили четвертину.*

Напомена: нагризли су га глодари, нападнут микроорганизмима.
Није публикован.

ИЛАМ

Црно мастило на хартији, са воденим жиґом, 80×27 ст.
Из 1874. год.
Сигнатура ДК-290.

У заглављу: Муса Ризах, кадија у срезу Тетово. Односи се на заоставштину калуђера Софронија, која се састоји од куће са намештајем и винограда у Тетову, а које је именовани купио од прикупљене милостиње за манастир Дечане. Његова сестра и брат то потврђују. Писано 15. зилкаде 1291. године (1874).

На полеђини: *Ильам тое пресуда за метох-кућу и лојзе у Тетово које манастиру дечанскому та добра за свагда остаю. Овое се извадило после смрти хаци Софронијеве каде би Савво у Тетову 1874 декебра 16 у Тетову.*

Напомена: просуто мастило, нападнут микроорганизмима.
Није публикован.

ИЛАМ

Црно мастило на хартији, са печатом у заглављу, такође оверен печатом, 44×29,7 ст.
Из 1877. год.
Сигнатура ДК-316.

Без превода: На полеђини: *1877 априла 13 хиламь от протестирана Лакићева пресуда за теранцию от призренского суда коие ктео да глоби цркву Дечане 60: дуката кесарские трошакъ за пресуду потроши се црква гроша 59 : 20.*

Напомена: добро очуван, испресавијан.
Није публикован.

ИЛАМ

Црно мастило на хартији, два листа оверена печатом и таксеним маркама, 38×23,5 ст.
Из 1881. год.
Сигнатура ДК-275.

Пресуда се односи на две њиве и ливаде које је од Јована из села Коша купио игуман Рафаил за 5 000 гроша.

На полеђини: *Пресуда издата 16 новембра 1297 којом арх. Рафаил добија суђење две ниве и две ливаде од Јована из села Коша а које је раније купио за 5 000 гроша.*

Напомена: хартија пожутела и испресавијана.
Није публикован.

ПРЕПИС ИЛАМА

На турском и српском језику. Црно мастило на коцкастој хартији, два листа, 27×22 ст.
Из 1881. год.
Сигнатура ДК-280.

Односи се на имање у селу Кошу које је враћено игуману Рафаилу — препис документа ДК-275.

Напомена: у добром стању.
Није публикован.

ИЛАМ

Црно мастило на штампаном формулару, оверен печатом, 38,2×54,5 ст.
Сигнатура ДК-82.

Пресуда се односи на рушење воденице у селу Истоку, која је изграђена без дозволе.

На полеђини: *У Истокъ щое градио воденицу безъ кадимия Госту ранац изьмеђу вакавске воденице. Пресуда обори воденицу.*

Другим рукописом: *Село Истокь решеніе разрушитъ воденицу между...*

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ИЛАМ

Црно мастило на хартији, 32,2×40,5 ст.
Око 1910. год.
Сигнатура ДК-56.

Односи се на забрану сечења манастирске шуме Аслану Осману из Чернобрега.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ДУЖНОСТИ И ПРАВА ОФИЦИРА КОЈИ У ДЕЧАНСКОМ МАНАСТИРУ ЖИВЕ РАДИ ЗАШТИТЕ ИСТОГА

10 листова коцкасте хартије, 22×27 ст.
Из 1909. год.
Сигнатура ДК-124.

Документ је писан на српском и турском језику, са пропратним писмом старешине јеромонаха Кирила на руском језику.

Напомена: документ је добро очуван.
Није публикован.

Документа на српском и грчком језику

Далеко најзначајнија документа дечанске збирке на српском језику представљале су три верзије дечанске хрисовуље које су настајале сукцесивно, у размаку од неколико година. Како се оне више не налазе у Дечанима, а недавно је изашла изванредна научна монографија о овим хрисовуљама[88], то се овом приликом на њима нећемо задржавати, већ ћемо се осврнути само на остала српска документа која су и данас у Дечанима.

За разлику од обимне збирке турских докумената, који скоро без изузетка имају карактер јавних исправа, невелика збирка писаних докумената на српском (а један и на грчком језику), састоји се махом из приватно-правних аката намењених интерној употреби, јер је у Турском Царству званична администрација вођена искључиво на турском језику и тек од седамдесетих година XIX века појављују се и двојезични документи.

По основној намени, документи на српском језику се могу поделити на исправе намењене сакупљању прилога по народу за манастир, као што су писма за писанију, парусија, пандахус и сл., затим на имовинска документа, као што су тефтери, протоколи, књиге расхода, и, најзад, на поменике или диптихе који представљају сасвим специфичну подгрупу која се највише због употребљене технике израде и материјала — писање на хартији, — сврстава у ову групу.

По облику ови документи се међусобно веома разликују. Неки од њих, као, на пример, исправе за сакупљање милостиње и епископске грамоте, писане су на само једном листу папира већих димензија, док су остали у облику брошираних свезака или чак кодекса повезаних у кожне корице.

Прва поменута група докумената је репрезентативног карактера, намењена је јавности, било потенцијалним приложницима манастира, кад је реч о исправама за прикупљање милостиње, било властима кад су у питању грамоте, и зато су калиграфски писане а Парусија је уз то још и богато украшена минијатурама изузетне вредности.

Друга група у облику свески и књига, по својој намени је строго интерне природе и има практичну употребну сврху јер садржи пословне књиге — тефтере, пописе имања, чивчија и сл., па је из тог разлога и њихова опрема сасвим скромна и без икаквих украса. Вредност ових докумената лежи пре свега у њиховом садржају.

Највећи део ових докумената, изузев поменика који су првенствено из XVI и XVII века, потиче из XIX столећа и њихово подробно проучавање моћи ће да пружи неисцрпне податке о економско-финансијском положају дечанског манастира у том веома сложеном раздобљу његове историје. Као такви они заслужују пажњу истраживача исто као што је случај и са документима на турском језику, јер овим сумарним приказом и кратким регестама датим у каталогу, ни изблиза нису искоришћене све иманентне вредности ових докумената као прворазредних извора за историју дечанског манастира.

[88] П. Ивић и М. Грковић, *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976.

Каталог

ПАРУСИЈА

Писана и сликана на хартији темпером. Боје: умбра, бела, црна, црвена, плава, зелена, ружичаста, окер, мрка, сива, и злато. Постављена платном, 131×48,7 ст. 1817—1819. год.
Сигнатура, ДК-349.

Хаџи Данило, архимандрит дечанског манастира, са братством обраћа се архимандритима, игуманима, свештеницима, обор-кнезовима, хаџијама, трговцима, занатлијама, орачима, копачима и свим православним хришћанима да се преко носиоца ове парусије игумана Хаџи Захарије, који са собом носи Часни крст, мошти св. Саве и св. Никите, упишу у Проскомидију, Општи лист, Парусију или Поменик, јер је манастир због извршених радова на обнови запао у дуг. Да даду свој прилог, да им се поје на литургији или подушју за мртве.

Парусија је украшена дуж свих ивица минијатурама, које приказују дечански храм са царем Урошем и краљем Стефаном Дечанским, и са 25 грбова јужнословенских земаља, исликаних темпером и златом, према Жераферићевој Стематографији. На доњем делу Парусије је потпис писца и сликара: Алеѕіе Лазовић рꙋкою своею сописа ꙋ монастиръ Дечанѣхъ, а уз доњу маргину делимично сасечен запис: Aleksio pitore ilirico rasisiski opsti moler rodom od Bielo Pole.

Напомена: конзервирана.

БИБЛИОГРАФИЈА:

Л. Нинковић, *Братство лавре Високих Дечана,* 40.

ПИСМО ЗА ПИСАНИЈУ КИР ЗАХАРИЈА ЈЕРОМОНАХА

Са црвеним декоративним заглављем, писано црним и црвеним мастилом, са два печата, 55×80 ст.
Писао га Лазар Петровић, призренски учитељ, друга деценија XIX века.
Сигнатура ДК-21.

Високо преосвештеним архиепископима, митрополитима, епископима и протосинђелима, архимандритима, игуманима, јеромонасима и монасима, икономима и протопоповима, свештеницима и свештенођаконима. Господи воинског чина, господарима кнезовима и кметовима, хаџијама и трговцима, художницима, земљеделцима, обојега пола, малим и великим, дечанско братство упућује јеромонаха кир Захарију да сакупља милостињу за манастир. А он собом носи крст у коме су честице часног дрвета и мошти св. Саве српског.

Доле потпис: Списател Лазар Петровић призренс(к)ыи учител „Сладко спїсател“.

Напомена: конзервирано.
Није публиковано.

ПИСМО ЗА ПИСАНИЈУ ДЕЧАНСКИХ КАЛУЂЕРА

Црно мастило на хартији, без украса, 46×56 ст.
Почетак XIX века
Сигнатура ДК-186.

Упућено митрополитима, архимандритима, игуманима, проигуманима, јеромонасима, монасима, протопрезвитерима, поповима и ђаконима, обор-кнезовима, кме-

товима, хаџијама, трговцима, занатлијама, орачима, копачима и свим православним хришћанима да својим прилозима помогну одржавању манастира Дечана, који је упао у дугове и налази се у тешкој материјалној ситуацији.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ПИСМО ЗА ПИСАНИЈУ СЕРАФИМА РИСТИЋА

Писано црвеним и црним мастилом, са црвеним декоративним заглављем, и са два печата, 55×80 ст.
Писао га Лазар Петровић призренски учитељ, 1843. год.
Сигнатура ДК-365.

Герасим, дечански игуман с братством препоручује архимандритима, игуманима, јеромонасима, монасима, икономима и протопоповима, свештеницима и свештенођаконима, господам војинског чина, кнезовима и кметовима, хаџијама и трговцима, художницима, земљоделцима и сваком звању и достојанству обојег пола христоименим људима, да кир Серафиму, јеромонаху који носи собом Часни крст и у њему Часно дрво и мошти св. Саве српског, даду милостињу за манастир и упишу се у Парусију, Општи лист или неки други спомен. Доле потпис: лѣто 1843 мц҃ 10. аугѹст Лазар Петровић оуч(и)тел' презренскїи и спісател рѹкою.

Напомена: конзервирано.
Није публиковано.

ПАНДАХУС
(циркулар или одобрење за сакупљање милостиње)

Писан и сликан на хартији, црним мастилом и плавом, зеленом, жутом, мрком, црвеном и црном темпером, 60×88 ст.
Прва половина XIX века.
Сигнатура ДК-350.

Упућује се митрополитима, архиепископима, архимандритима и протосинђелима, игуманима, свештеницима, протопрезвитерима, презвитерима, јерођаконима, ђаконима, кнезовима, кметовима и кметовским синовима, хаџијама, хоџобашама, чорбаџијама, трговцима, занатлијама, земљоделцима, орачима и копачима, домостројитељима и рукоделцима, великим и малим и свим православним хришћанима да изасланику манастира (чије име није написано), дају милостињу за манастир и да се упишу у Парусију, Попарусије или Саландар (Сарандар). Ако неко хоће да пошаље неки украс за цркву, или ако хоће да пође на поклоњење, нека се тога не одрекне, јер ће га водити сам Исус Христос који је и у Јеванђелију о томе говорио. Пандахус је и без потписа игумана, јер није завршен.

У заглављу се налази невешто и наивно нацртана и темпером обојена композиција која представља икону Богородице коју придржава Стефан Дечански и једна светица, вероватно св. Јелена, сестра Стефана Дечанског. Дуж ивице су бордуре са зеленом палметом и лоза са мрким и зеленим цвећем и лишћем.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ГРАМОТА ЦАРИГРАДСКОГ ПАТРИЈАРХА

Црно мастило на хартији, на грчком језику, 51,2×74,5 ст.
1819. год.
Сигнатура ДК-184.

Грчки патријарх поставља Захарија за митрополита рашко-призренског.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ГРАМОТА ЦАРИГРАДСКОГ ПАТРИЈАРХА

Црно мастило на хартији, писана на српском језику, 39,5×44,7 ст.
Писана септембра 1820. год.
Сигнатура ДК-185.

Грчки патријарх препоручује пастви и свештенству новопостављеног митрополита Захарија.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ЈЕДАН ЛИСТ ИЗ НЕКОГ ТЕФТЕРА

Црно мастило на хартији, 15×22,2 ст.
1622. и XVIII век.
Сигнатура ДК-223.

На њему су пописане штампане књиге и ствари од бакра: *један триод посни русински, два пролога русинска, једна чудеса светој Богородици, један апостол русински, један требник русински велики, један минеј празнички, један минеј општи, један псалтир мали, један часослов, један саборник србски, два осмогласника — један русински, други српски; један казан за крштење, један леђен, један варин, једна тепсија, један ленђир, четири савана, једно сребро у руке на икону Христову, једно Страсно еванђелије.*

Има и један краћи попис манастирске земље у Црвеном брегу из 1622. године (?).

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ТЕФТЕР ЗА ДЕЧАНСКУ ЗЕМЉУ

Црно мастило на плавој хартији, 12 листова, без повеза, 46×28 ст.
Из 1792. год.
Сигнатура ДК-351.

Напомена: није конзервиран.
Није публикован.

ТЕФТЕР ЗА ИМАЊА У СЕЛУ ДЕЧАНИМА

Црно мастило на хартији, 62 листа, 24×99 ст.
1830—1871. год.
Сигнатура ДК-352.

Повезан је у дрвене корице пресвучене мрком кожом. Вођен је од 1830. до 1871. године, са пописом имања и корисницима.

Напомена: није конзервиран.
Није публикован.

ТЕФТЕР ЗА ИМАЊА У СЕЛУ ИСТИНИЋУ

Црно мастило на хартији, 53 листа, 22,2×16 ст.
1831—1860. год.
Сигнатура ДК-353.

Вођен је од 1831. до 1860. године, са пописом имања и корисницима. Повезан у дрвене корице пресвучене кожом. На задњем листу запис:

На 1834. септенврија перво што има у ђаковичкој цркви имјеније: један путир од сребра, један дискос од сребра, једна звездица од сребра, једна кадионица од сребра, једна кадионица од тиринца, једна пјатихлебница од сребра, једно Јеванђелије оковано сребром, једно Јеванђелије исковано српско, једна Литурђија, три шамдана од тиринца мала, један путир од калаја, дванаес кандила сребрна, једне пафте сребрне, две одежде, два стихара, два епитрахиља, двоја наруквица, пет венца сребрна велика на иконе, пет венца сребрна мала, седам руку сребрне, два чирака од тиринца велика, два пентикостара, један русијски један српски.

Напомена: није конзервиран.
Није публикован.

ПОПИС ЧИФЧИЈА МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Писан црним мастилом на хартији, на српском језику, 50×18,5 ст.
Из 1835. год.
Сигнатура ДК-227.

Садржи пет листова са именима чифчија, земљом коју обрађују и њиховим обавезама према манастиру.

Напомена: није конзервиран.
Није публикован.

ПОПИС ЧИФЧИЈА МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Писан црним мастилом на хартији на српском језику, 42×17 ст.
Из 1835. год.
Сигнатура ДК-228.

У облику је свеске везане у 20 листова, са именима чифчија, земаља које обрађују и обавезама према манастиру.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ПОПИС ИМАЊА У СЕЛУ ДЕЧАНИМА

Црно мастило на хартији, 12 листова, 19×29 ст.
Из 1840. год.
Сигнатура ДК-60.

Писан 25. априла 1840. године. Пописана су имања и лица која их обрађују.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

КЊИГА РАСХОДА МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Црно мастило на хартији, 67 листова, 31×21 ст.
Из 1855—1862. год.
Сигнатура ДК-354.

Вођена је од 1855. до 1862. године. Повезана у картонске корице пресвучене кожом.

Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

ПРОТОКОЛ МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Црно мастило на плавичастој хартији, 178 листова, 24×37,5 ст.
1855—1880. год.
Сигнатура ДК-355.

У књизи су бележени приложници манастира Дечана од 1855. до 1880. године. Повезан у картонске корице.

Напомена: Није конзервиран.
Није публикован.

КЊИГА РАСХОДА МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Црно мастило на хартији, 28,5×22 ст.
1868—1869. год.
Сигнатура ДК-356.

Вођена је 1868—1869. године. Има картонске корице.

Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

ТЕФТЕР ЗА ЗЕМЉУ У ИСТИНИЋУ

Црно мастило на хартији, четири листа, 44,5×27,5 ст.
1870. год.
Сигнатура ДК-357.

Писана 1870. године, са подацима о имањима у Истинићу.

Напомена: није конзервиран.
Није публикован.

КЊИГА РАСХОДА МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Црно мастило на хартији, у облику свеске са картонским корицама, 40×18 ст.
Сигнатура ДК-358.

Напомена: није конзервирана.
Није публикована.

ПРОТОКОЛ ЗА ЗЕМЉУ БИВОЉАК У ИСТИНИЋУ

Црно мастило на хартији, 12 листова, 45×27,5 ст.
Сигнатура ДК-359.

Пописане земље у Бивољаку са именима корисника.

Напомена: није конзервиран.
Није публикован.

ПОТВРДА О ПРОДАЈИ ЊИВА И ЛИВАДА МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Љубичасто мастило на хартији, оверена са четири печата, три српска и једним турским, 20×25 ст.
1891. год.
Сигнатура ДК-120.

Андреј и Крста Гвозденовићи из Добродола продали су њиву и ливаду Дедовник Данилу за Дечане по 2 500 гроша чаршијских, 18. априла 1891. године.

Напомена: конзервирана.
Није публикована.

ИНВЕНТАР(!) ПОКРЕТНОСТИ МАНАСТИРА ДЕЧАНА

Писан мастилом на хартији у облику свеске од 10 листова на српском језику, 41×25 ст.
1902. год.
Сигнатура ДК-226.

Инвентар је настао приликом примопредаје покретности старешине Дечана игумана Руфима Серафимовића на даље руковање јеромонаху Симеону Ђорђевићу 1902. године. Садржи 85 редних бројева, са пописом покретних ствари у ризници и по собама. Од осме стране па надаље су пописи непокретних имања дечанског манастира и метоха у Гориочу.

Напомена: први лист оштећен, недостаје му 3/4 дела.
Није конзервиран.
Није публикован.

ПОМЕНИК СРПСКИХ АРХИЕПИСКОПА, МИТРОПОЛИТА И ДЕЧАНСКИХ ЈЕРОМОНАХА И МОНАХА (диптих)

Црно и црвено мастило на хартији, кашираној на дасци, 126×63 ст.
Друга половина XVI века (?)
Сигнатура ДК-360.

На почетку поменика се налази оштећење па се не може видети од којих архиепископа почиње. Завршава се архиепископом Антонијем, који је исписан крупним словима. Истим таквим словима исписана су имена митрополита Дионисија и Теофана, без назнаке митрополије. Из ових података, као и на основу рукописа и палеографских одлика, рекло би се да је поменик из друге половине XVI века.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ПОМЕНИК ПРОТОПОПОВА, ПРЕЗВИТЕРА, ЂАКОНА, БОЈАРА И ГРАЂАНА (диптих)

Црно и црвено мастило на хартији кашираној на дасци, 128×31 ст.
Друга половина XVI века (?)
Сигнатура ДК-361.

Поменик је писан истим словима као и претходни, па ће бити да је из истог времена, тј. из друге половине XVI века.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ПОМЕНИК ПРИЛОЖНИКА (РАБ И РАБА) (диптих)

Црно и црвено мастило на хартији кашираној на дасци, 128×31 ст.
Друга половина XVI века (?)
Сигнатура ДК-362.

Писан је истим словима, а исте је и величине као и претходни поменик, па се може претпоставити да и он потиче из друге половине XVI века.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

ПОМЕНИК СРПСКИХ АРХИЕПИСКОПА И ЈЕРОМОНАХА ПЕЋКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ (диптих)

Црно и црвено мастило на хартији кашираној на дасци, 80×26 ст.
Крај XVI — до средине XVII века.
Сигнатура ДК-363.

На белој површини исцртана је двоструком линијом аркада са два пупољка крина са сваке стране. На поменику су уписани српски архиепископи: патријарх Јован с краја XVI века, Мојсеј и Гаврило (изворно), а касније су дописани Максим и Арсеније, затим је уписано неколико митрополита и епископа (босански Висарион, захумски Герасим и др.), а затим Никон, архиђакон патријарха Максима, из 1652. године. Иза тога долазе јеромонаси Пећке патријаршије.

Напомена: хартија је пожутела, испрљана, исцепана, дрво је изједено микроорганизмима. Са стране су причвршћене три кланфе које су држале ову даску као крилца од ормана. Није конзервиран.
Није публикован.

ПОМЕНИК ДЕЧАНСКИХ ЕПИТРОПА

Црно мастило на хартији кашираној на дасци, 86×33 ст.
XIX век.
Сигнатура ДК-364.

Недовршен, према палеографским и језичким одликама судећи, као и рукопису, писан је у XIX веку.

Напомена: конзервиран.
Није публикован.

2, 3
4

1
Ферман Бајазита II, 1506, ДК-200

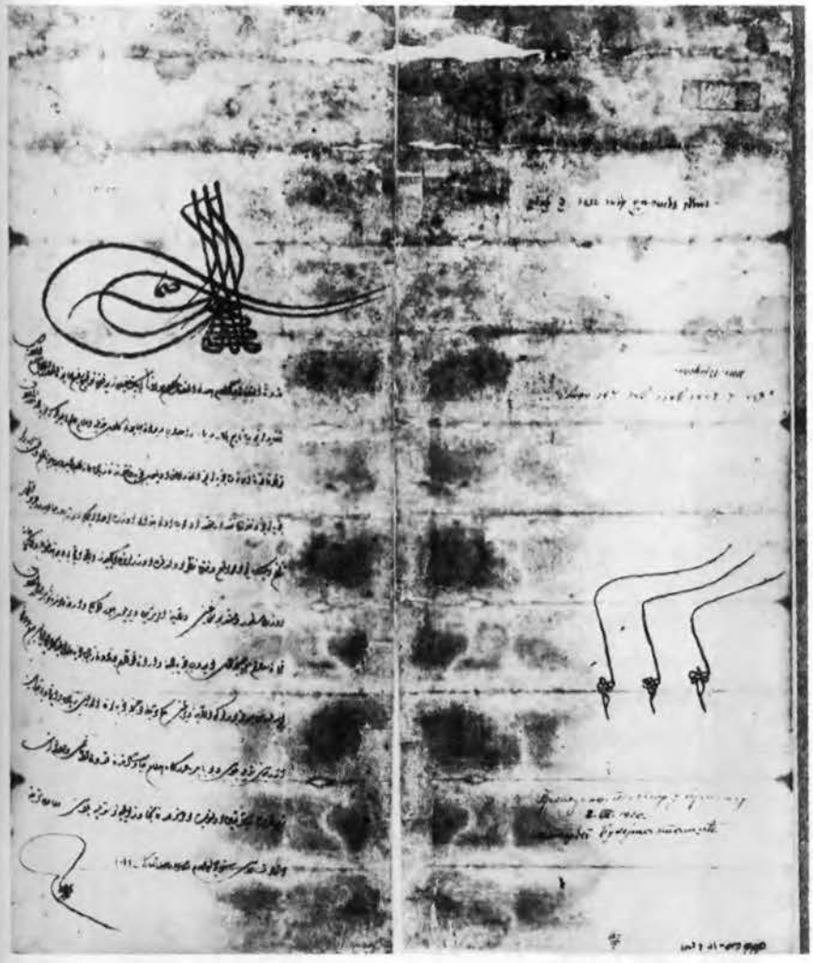

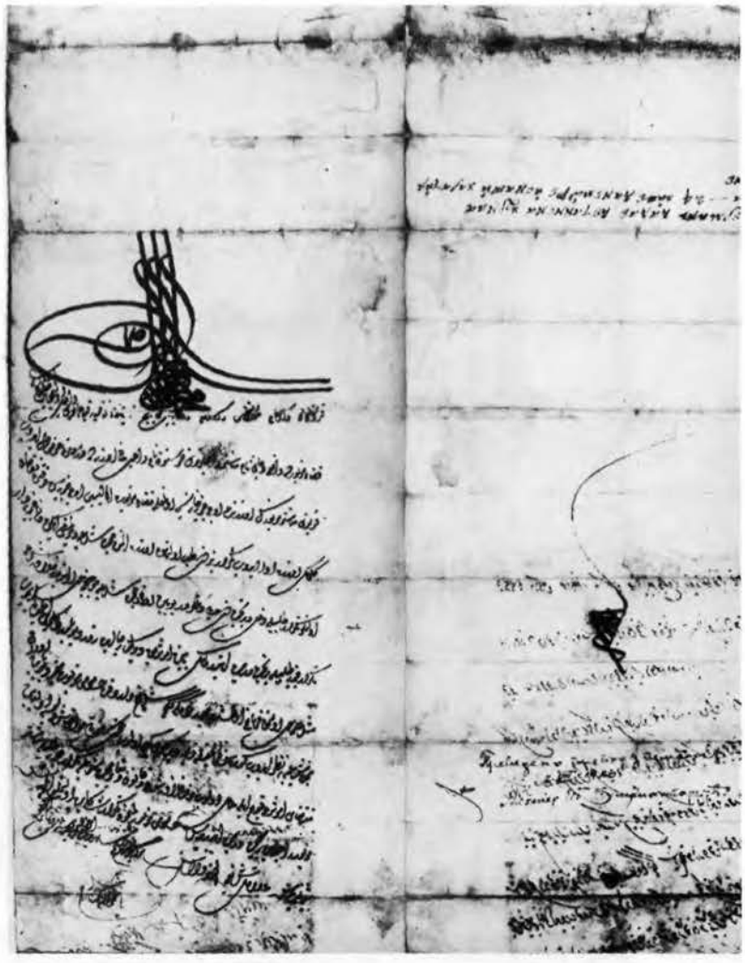

2
Ферман Сулејмана II, 1539, ДК-196
3
Ферман Сулејмана II, 1558, ДК-180
4
Берат Селима II, 1568, ДК-173
5
Ферман Мехмеда IV, 1602, ДК-209
6
Ферман Мехмеда IV, 1649, ДК-211

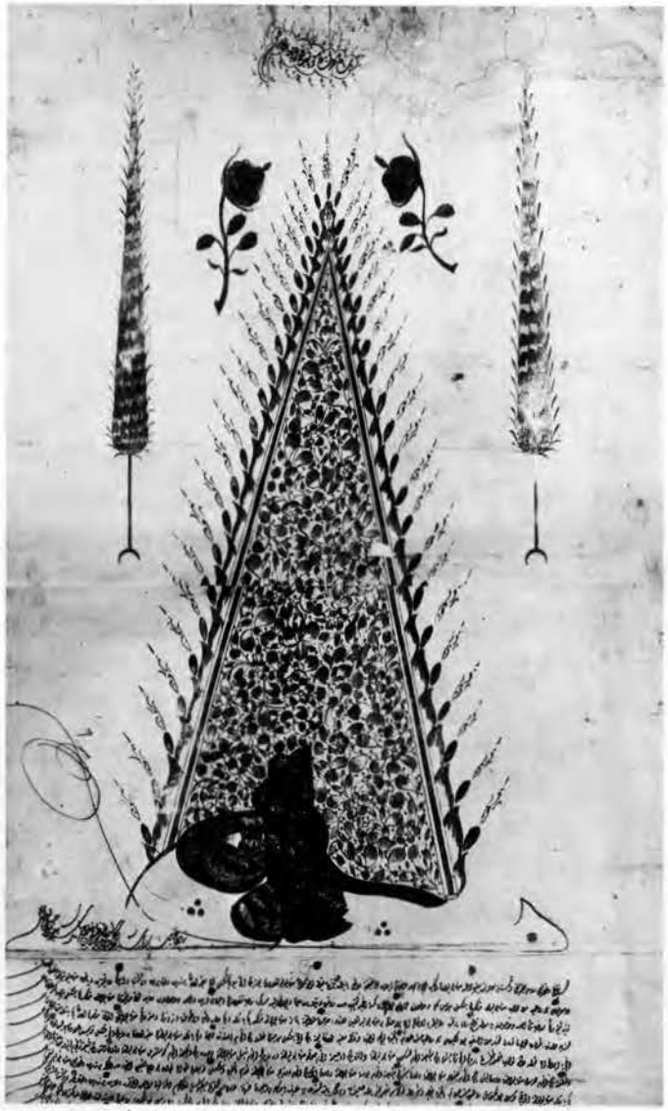

7
Ферман Мустафе IV, 1808, ДК-13, детаљ
8
Тапија на њиве и ливаде у Љубожди, ДК-283
9
Писмо за писанију Хаџи-Захарија, почетак XIX века, ДК-21

Пѣснь Пресвѣтлѣйшаго Всемилостивѣйшаго

Блгодатный Престолу и Животворящаго Дха :-

Живущы, и во Блгочестіи Сіяющі

Православнымъ христіанамъ :—

Высокоу преосвященнѣйшимъ Архіепископомъ и Митрополитомъ, Вселюбезнымъ Епископомъ, и протосинглом, Высокопреподобнѣйшимъ Архімандритомъ и Игуменомъ, пресвѣтлѣйшимъ Іеромонахомъ и монахомъ же: Пресвѣтлѣйшимъ и почтѣйшимъ Ікономомъ и протопопомъ; Благоговѣйнѣйшимъ Сіромникомъ и сіромнодіакономъ, Такожде и мірскимъ лицамъ, Высокопревосходительнѣйшимъ и высокороднѣйшимъ Гдамъ воинскаго чина, и Благородным Гдарямъ князовомъ, Кнезовомъ, Хаціамъ и торговцамъ купеческаго сословія Художникомъ Земледѣлцемъ же и всякаго званія достойнствія. Обоегоу пола христоименные людемъ, малымъ же и великимъ; Святыя восточныя матери нашіа православныя! Царевы сынове, нам же всемилостивѣйшимъ Благодѣтелемъ; Обымъ оубо благоговѣйно кланяемся Обыхъ же братскіи целуемъ и прочыхъ теплѣ молествуемъ: Мы вси о Христѣ братіа Сіромнія, царія лаврі Дечанскія и дежі и до дне чудотворныя мощы; Святыя почитаюте святаго и славнаго великомученика иже во царѣхъ сербскихъ Стефана Дечанскаго, и оуроша третіаго За кои мы всемирнаго и звѣстнаго смы достойное состояніе наше; Якоу ныне нашимъ времемъ, премного оутѣснени, Избавленіе от обладающихъ над нами, и над святымъ мѣстомъ сіи; о пакостнѣйшихъ Арванитовъ страдаемъ [illegible] ем, повсѣ дни многоразлично мукы и вѣдо [illegible] ла данки, Закои и во [illegible] доходит над [illegible] [illegible] Общимъ совѣтомъ и согласіемъ братскіи [illegible] ходыт, нынѣ к [illegible] христолюбивымъ наш [illegible] [illegible] Іерономахъ, и вѣрныи служителя; выше речениыя лаври Дечанскія [illegible] дужі сіе и оутвержденої время, из прошиія радыі Матины Запомоществіе и оудержаніе, И [illegible] [illegible] Обителі и носы своюо [illegible] ты Крст к нижі частное дерево, и животворящаго Крста Гдня, [illegible] Святаго Саве сербскаго, на Осіреніе души и тѣлесе домоу и чад вашыхъ, Вы же Христолюбцы благоизволите, Его приимети чтоу благодѣ [illegible] [illegible] брата нашегоу, Обогоданнаго и мѣнія вашегоу поимите и матіню подарите чрезъ Его и помощ святои Обителі и никожі да о [illegible] речется оубѣжіта из вѣкоу: вѣмы бо вся [illegible] вас и вісмо тажцы самы себе и вамы, почто хощи творити в силованої сіе время, содержати святыи Монастыр неможе бо без помоч вашоу [illegible]: сего ради потщитеся ко поданіе, святыя матіны Якоу да и вы мат оуслышите: Со Христа Бга, во дни и спитаніа всѣхъ человѣкъ! сам во речи Гдь во стом своеи, Блгаи вѣжніи матіви Якоу ты помилованныи будут, милостіна во человѣка о смерты и зваліі инаго возводыт, оупрестола Божія содѣзновенніи составляе матіви чл [illegible] брат ест своюи души; тая бываит превыше е всѣхъ жертвъ до вредѣтіа, ідже сам Бг, восхотѣ оныи, и рече Гдь: мати хощу а не жертвы тѣмъ же [illegible] кто благоизволы писатися во парстіо или во [illegible] лѣт: и мы во [illegible] святыи спомин, той да пошлет по вышеречено брату нашемоу, [illegible] ся ко всемоу Цѣлованію таковое ваше — благодаріе. И Мовастыр стомоу матывной поможеніе о всѣмъ ся всегда в нехабыном [illegible] Гда Бга молити, о мире здраві о [illegible] вашем. В прочем мат Божія и [illegible] престыя влчцы нашеа Вцы и пріснодѣвы Маріи: ходатайствомъ и молитвами Святыхъ сербскихъ просвѣтителей и оучителей преподобнаго Симеона: и святаго Саввы: и святаго мчка и младаго оуроша; и святаго славнаго Якомученика иже во царѣхъ, Стефана Краля дечанскаго; и всѣхъ святыхъ на всѣхъ вас да пребывает, и почетнымъ домѣхъ и чадъ вашыхъ Амин.

Дано во Христо славено, сербскоі: Обытелей Дечанишх.

Вмѣсто: лаврі, петрівнѣ, прізвѣнім, [illegible] святія [illegible] [illegible]

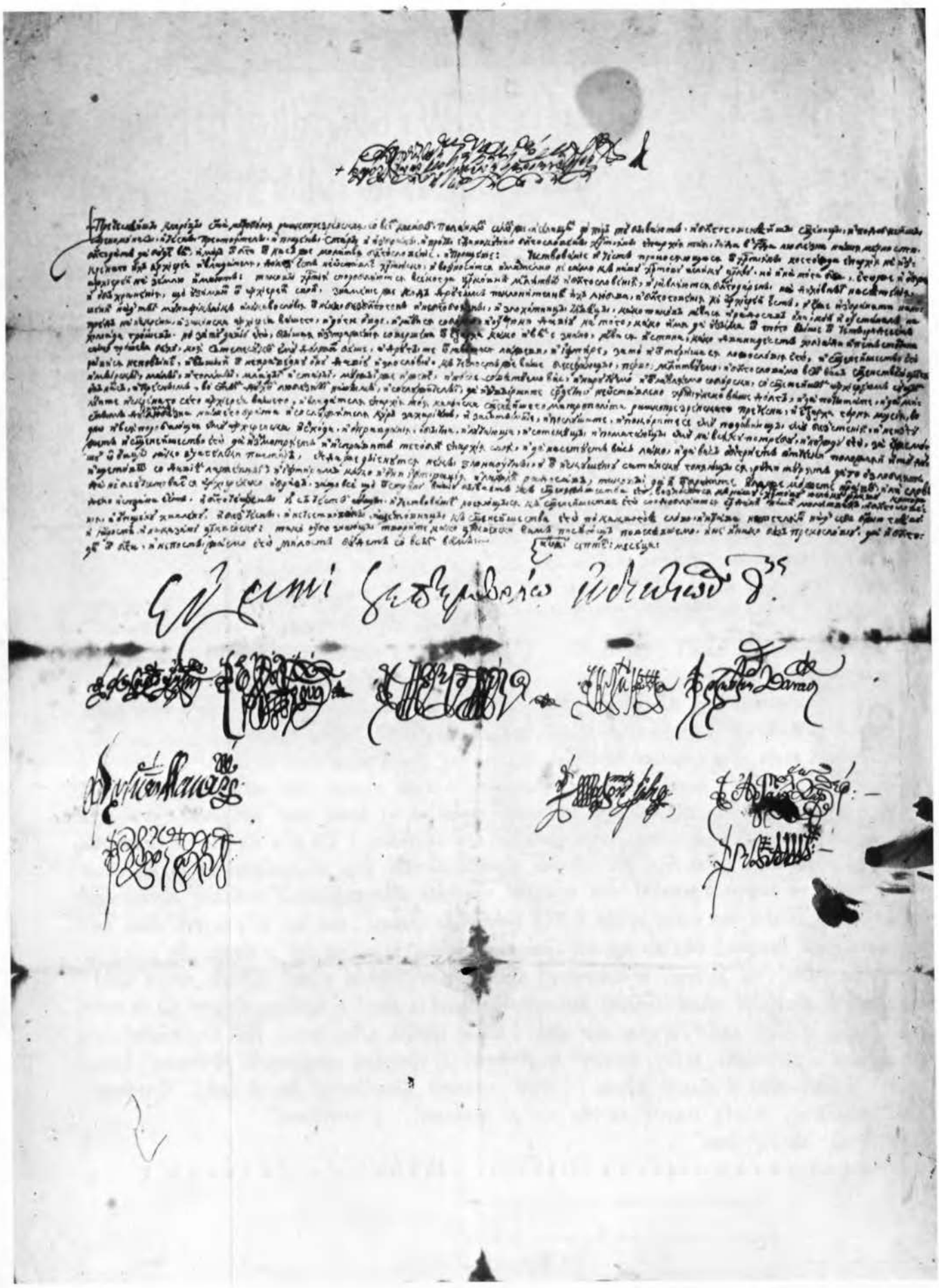

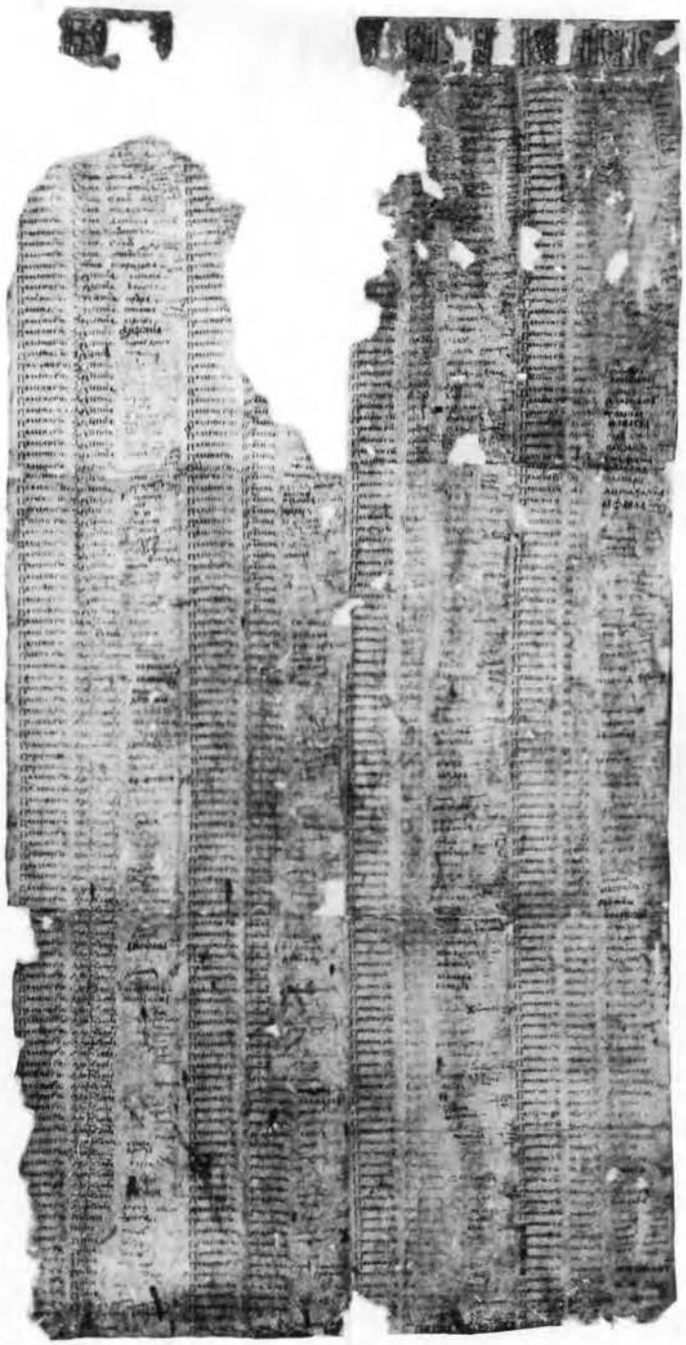

10
Грамота царградскої патријарха Хаџи-Захарију из 1819, ДК-185
11
Пандахус, прва половина XIX века, ДК-350
12
Поменик (дијаних) српских архиепископа, митрополита и дечанских јеромонаха и монаха, XVI век, ДК-360

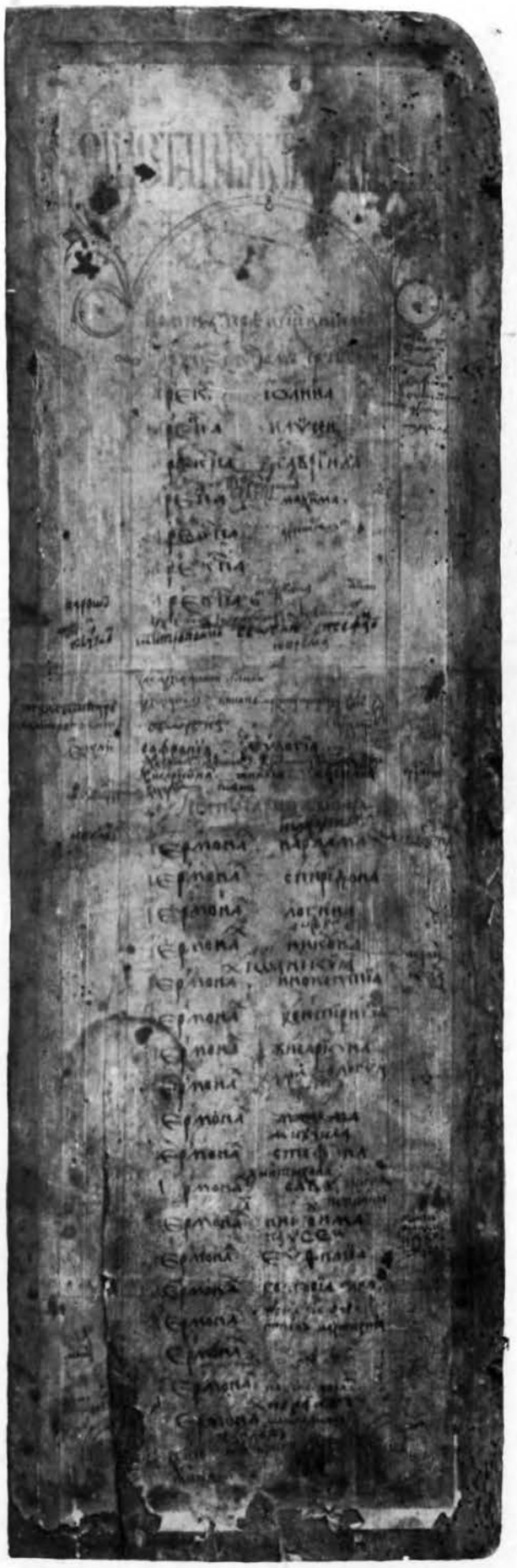

13
Поменик (дијатих) архиепископа и јеромонаха манастира Пећке патријаршије XVI—XVII век, Дк-363

Прилози

*Ивентар покретности манастира Дечана**

1 ком. Црква *Високих Дећана од тврдої мраморної материјала.*

2 Кивот: у коме се налазе целокупне мошти Св. Крала Стефана, један дупли венац скруном позлаћен и окићен; 6 разних и 1. Кралевски прстен на руци; гривна од злата, окићена бисером; 1 колевчица мала од сребра; 1 голфија са ланцем; (Сват) један мали крстић са Часним древом и једна мала ручица од сребра слица позлаћена на којој су 4. мерђана на врху.

3 Кивот који је вештачки израђен од ораховог дрвета, у коме се налази Часни Крст окичен скупоценим каменима, срмом окован, а при врху испод кубета налази се камен дијаманат; позлаћен и са пет кубета, израда сват. икона Св: Луке и један тањир од дрвета, сребром окован.

4 У Параспору (скривница) налази се 1. Крст Цара Душана...

16 1 Крст Калиников, срмом окован, позлаћен висине 25 сантиметара, а ширине 13. сантиметара, треба оправка.

17 1 Крст Х Кирилов, сребром окован, позлаћен са 68 камена и тринајест мерђана, висине 33 сан... мет а ширине 19

18 1 Кст бео без стопе.

19 3 Крста Руска од паквона; један је на два места провађен.

20 1 Крст Књеза Лазара мали са 17 камена у своме калупу скоро је оправљан.

21 1 Крст срмом окован, старим дрветом; трећина позлаћена, висине 37 сантимет, а ширине 14 сан... ме...

22 1 Крст Х. Серафимов, дућма мали висине 22. сан мет... а ширине 10. сан ме...

23 1 Крст сребром окован, дрво здраво а оков поремећен; висине 26 сан. мет. а ширине 8 сан... мет...

24 1 Крст Х. Серафимов срмом окован и позлаћен, висине 30 сан... ме... а ширине 13 сан. ме. у приличном стању.

25 3 Крста архимандритска: један клот од сребра други је руска израда са распјатијем трећи са шест разни камена и један простим срменим ланцем.

26 2 Крста са стопама, мањије проста израда.

27 1 Крст велики са распјатијем, адамова глава, 4 јевангелиста, слика сунца и полу месеца

28 4 Рипида од сребра, позлаћени; две су од Патријарха Арсенија.

29 1 Крст велики од срме позлаћен са 20 камена 5 кубета и дво главним орлом. овај је крст био на грудима Св: Краља док је уземљи био.

30 1 Крст велики Х. Захарија којемје стопа бакарна сребром окован и позлаћен на Св: Трапезу, висине 90 сан. ме. а ширине 35 сан. мет.

31 1 Крст мали за Св: Трапезу.

---

* Инвентар је дословно преписан са оригинала из 1902. године са свим грешкама у правопису и интерпункцији.

32 1 Панагија са 20 светитељских образа и голфија жута са сребром окована, на лику крста: голфија, као и голфија са ланцем.

33 1 Св: Путир, ложица и звездица од срме војводе радивоја, и 4 нова руска путира са прибором,

34 1 Теплота 6 таблица срмених и три просте, *једна кадионица са 5 кубета Св: Крала*, 4 кадионица простих и две срмене, као и две руске нове и таблица за сушење аганца и две теплоте руске.

35 1 Кутија са црвеном кадивом и Св: моштима.

36 1 Кутија обашивена кадивом у којој се налази једна таблица од срме, — игњатијева са Св: моштима.

37 1 Кутија са руком Св: Теоктиста.

38 1 Кутија од метала нова са руком Св: Никите.

39 8 Кутија срмених са Св: моштима и једна празна; једна дрвена Јермонаха Игњатија са Св: моштима.

40 1 План Високих Дечана од срме и једна пето хлебница стара од више 35 година, од срме и позлаћена.

41 2 Купе старе од сребра за вино, и 10 тасова сребрни разне величине.

42 2 Трикирије и дикирије, од сребра, и. челенка стара.

43 1 Чифт пафта кубелија од срме позлаћене, 2 чифте пафте с бисером и позлаћене, један ћифт бакарне позлаћене. 2, чифта пафте саватлија позлаћене и са појасима оковане. 2 чифта од сребра позлаћене, 2 чифта са простим појасима и 2 са окићена. 8 чифта седефлије сребром оковане. 2 чифта од сребра. и 3 чифта мале од сребра телиш.

44 1 Појас Х Кирилов позлаћен од срме и на средини камен голубасте боје на коме су 11. скупоцени каменова боје црвене и унаоколо ових каменова оковани златом.

45 6 Комада зарфова телиши од срме са 7 комада од сребра дућма стари.

46 3 Жезла архимандритска и 3 штапа: 2 су са мачевима. један дивит Х. Захарин од срме. три ордене две иконице оковане са сребром Св: Тројице и Св: Богородице, три венца од чисте срме за на Св. Иконе. један мали старински зарф од срме. 2 свећнака мала од срме. два илмаза за разна стакла. једна привилегија на кожи (крисовуља), осам сабала старих 4 јатагана и један стари маћ. 15 пушака и једна капаклија.

47 1 Старо јевангелије са оковима позлаћено; 5 јевангелија стара сребром окована руска; једно велико са руском иконом; 3. јевангељ велика сребром окована: једна плаштаница руска, једно јевангелије сребром оковано.

48 1 Чифт ракт колани стари; 2 појаса женски; 5 прости стари женских колана старо древних.

49 1 Евангелије са постолом у једном калупу; једно евангелије старо; 2 иконице руске; једно руско јевангеље сребром оковано и једно старо срмом оковано. сједне стране (велико); једна дрво резна икона; 1 гривна златна са 12 камена; 45 комата бисера, на 7 комата груписани 29 комата (акика); 4 пуцета са бисером укупно се бисера налази свега 115.

50 10 Фелона нових; 6 половних; 3 фелона црна, 9 старих епетрахили, 10 половних и 9 нових; 11 разних покрованца за чивоте; 15 покрованца за аналогију, 9 епетрахиља резани несвршени;

62 пара разних наруквица нових и половних; 9 наруквица не свршених; 42 воздуха и 42. пара дарака нових и неколико старих; 28 орара ђаконски;

24 појаса и 7 резани несвршених; 7 набедреника од разних материја, нових и половних; један окрут од архијерејског одела и два стара омофора и 2 антимиса један грчки а један патриарха Чарнојевића; 4 епетрахила старинска, један орар ђаконски окован са сребром од Чарнојевића стари; 11 стихара ђаконски нови, 4 стихара свештеничка; 1 ваздух и две дарке везене дупле на кадифи; 2 митре архимандритске и две мантије архимандритске, свилене.

51 12 Разни манастирских печата неупотребливих, 10 калуђерских и два манастирска за употребу (један комисија однела.)

52 1 Игла од сребра и једна огрлица.

53 2 Нове рипиде и један Крст од дрвета са распјатијем.

54 1 Епитафија или (плаштаница) руска једна купа Кралевића Марка; 7 иконе оковане сребром.

55 183 разних рукописни књига од које су многе расуте, а имајх и на пергаменту из 14.— и 15. века; књига световних 380 комада разни на руском и српском језику 440 молабна Св: Кралу; 12 нових минеја и 24. половни; 3. псалтира; 8 осмогласника; 3 пенти костара; 3. половна минеја. 2 апостола; 6 часловаца 2 велика требника. ирмологије 2 велика псалтира; и неколико црквених књига.

56 96 Кандила старих од разног метала и 31 кандило од сребра.

57 2 голфије, 1. са две иконице дрвене, а друга од срме празна (нађена иконица и стављена у ону празну)

58 1 Евангелије велико просто; 1 петолебница нова од паквона; 1 голфија саватом, стара; 1 голфија налик на крст, позлаћена са 30. мерђана и разних камена; 1. голфија са две иконице са ланцем; једна голфија мала; 1 голфија мала од никла са телиш израђена; 1. Св. путир са 4 кашике; 1 колевчица телиши од 1898 год.; 3. жута и 1 бео дискос за проскомендију; 2 таблице од срме дукме; 1 чаша ракиска сват; 1 сребрна кулкума за мастило; 6 слика од порцулана за на јеванђеља; 1 икона Св: Богородице и Св: Тројце; 1 мала икона Св: Богородица Казанска; 1. новчаник са 2 ките, и 2 прстена; 1 кутија са моштима срмена, сликом Св. Стефана; 1 кутија без капака, стара у зеленој кадифи; 1 дугачка кутија од сребра, са Св. моштима; две ките златне од прилике 200. драма тежине; ресе за епитрахиле као и пет

анђела; 1 кутица мала са моштима; 2 антимиса Чарнојевића (2 антимиса Ч. која су под ову тачку заведена нема их); 1 Крст; 1 коло; 1 табла велика за послуживање од ластре шарена; 23 комада срме у тежини од 3. оке и 100 др. и два парчета злата 14 драма.

59 2 Сребна мала ножа; 1 мала кашика од срме; 1 нови епитрахиљ; крст од кадифе срмом извезен; икона Св: Богородице са 9 дијаманата и драгоценим каменом, укована срмом и позлаћена, 1 икона Исуса Христа, укована срмом и позлаћена; 1 иконица мала успеније Св. Богородице са 12 апостола; 1 крстић мали сват, са Часним древом; 1 део окрут за једног архимандрита у срменој бошти, 1 мале сребрне позлаћене пафте и 1 кутија сребрена од Св. аганца за В. пост у њој је 43 комада срмених и позлаћени змијца за појас, са шест цветова, све од појаса Х. Серафимовога. Исто тако ту се налази 1. ланац од срме — дужина 1 1/2 аршин, и једно чуће срме од 65 драма и 13 разних прстена од срме; 1 златан прстен са 7 камена, за које га се каже, да је био на малом прсту Св. Краља; 1 камон (?) од срме за сан Св. Богородице; 1 кашика за причешће; 1 кашика виљушка и нож за јело; 2 лентије, Епитрахиљ и фелон прости од свиле за архимандрита и 2 покровца за простирање у олтару пред Св. трапезу.

Ствари у сандуку

60 које је нађено између пасуља, паприка и других куплених употреба;
3 фелона свилених, од срме: два свештеническа стихара; 1 покровац од срме за налоњу, за особити празник; 2 пара наруквица, везених руком са чистом срмом; 31 комад даркова; 1. набедреник: 1 Еванђеле велико у кадифи; 1 нов крст средње величине, од срме који је приложио цркви Бојко Ђурићић из Грабанице; 1 срмена кадионица средње величине; 1 стари тас од срме са саватом израђен; један дискос са проскомендију од срме; 12 дискоса разних, позлаћених од срме — руски; 2 теплоте од срме позлаћене, руске; дарохранилница са прибором за болеснике — од срме позлаћена — руска; 2 кашике срмене, за причешће и једна кашика саватлија од срме позлаћена, Архијепископа саве Дечанског; 1 копје; 1 псалтир; Часловац и месесловац; 1 свилени покровац са ресама; дупли од св. Трапезе.

Изан парастора

61 5 Мандана разни од туча; 12 разних полиљеја; 1 сто архијерејски, од мермера и у њему икона Христова, сребрна; сдруге стране архимандритски сто од дрвета;

62 2 Гробнице: 1 св. Краља и 1. св. Јелене обе су од белог мермера међу њима је Крст стародревни — висина 2 метра а ширина 135 сан.. мет..

63 1 Кивот стародревни, укомеје тело св. Краља било до 1848 године.

64 1 Бакарни свећњак стародревни у цркви Св. Николе и сто архијерејски; 4 велике свеће, од којих су 2 по 2 мет.. и 25 см. високих и 48 см. дебелих.
А друге два од 2 мет.. високе и 48 с. м.. дебеле, за које се каже да их је Св. Краљ донео из Јерусаљима; 4 велика бајрака са сликама светитељским; 23 стола стародревних обични за народ.

65 *Црква Дечанска* има три Храма; св: Тројце, Св. Николе и Св. Димитрија; у ова последна темпла су попуњена подпуно, која су израђена 1818 год. и позлаћена су; а у Храму Св. Тројице икона има мало, али су пуне; 2 велика свећњака и 1 мали од пиринца, као и 5 других; 10 венаца од сребра на великим олтарским иконама, као и три руске од сребра; Икона на налоњи са 12 господских празника, окована срмом и позлаћ.

У препрати

66 1 Обична гробница Св. Нестора; 3 таса од бакра за нафору са стопама; један сасуд од метала жутог, повећи за освећење водице; 1 велики камен од мермера, израђен за освећење, Богојавленске водице са капаком; 1 пангал дрвени са фиокама, за продавање свећа.

67 1 звонара са 4 велика звона, две звеће, будилник и 1 сломлено звоно и 23 табака олово.

ЗЕМАЉСКОЈ КОМИСИЈИ ЗА КУЛТУРНУ ШТЕТУ
БЕОГРАД

У 1915. години, кад су Бугари окупирали Стару Србију, отишла је из Призрена у Високе Дечане комисија њихова, која је имала да покупи старине и знаменитости ове наше знамените и у овоме до тада врло богате светиње. Натоварили су отуда и ковчег са моштима св. краља Стевана Дечанског, али још по изласку из манастирске порте код кестењара манастирског, десио је се дефект на аутту, који је возио св. мошти. Нису могли да га поправе. Дечани су још били пуни избеглог народа, који је ово приписао чуду божјем. Други су говорили да је то удесио Србин, помоћник шофера. Али је главно да је пристигла немачка војска која није дала да се даље Бугари муче око оправке аута, него је дозволила калуђерима да врате ковчег са светим моштима у цркву манастирску на место на коме су биле.
Међутим, Бугари су и мимо Немаца успели да покуде и однесу велику уметничку купу, која се по предању називала купом Краљевића Марка, доста старих икона, кожних појасева украшених крупним мерданима, што су их властелинке носиле, књига, кадионица и других старина, којих је препуна била дечанска скривница, а сада је пуста и празна.
Монаси руски, који су тада држали манастир, нерадо су говорили о овој пљачки, јер им је замерено што су показали улазак у скривницу кад је он добро замаскиран. Извињавали су се да је купа са још неким знаменитостима снесена била у олтар ради народа, који је поред Дечана одступао за Албанију и Црну Гору да не би за свакога отварали врата. То су, веле, Бугари покупили и однели. Један од старешина манастирских јеромонах Варсанофије казао ми је и записао сам само ово: „Дечане је опљачкано 29. новембра 1915. године. У комисији која је то урадила, главни је био мајор Капетанов, с њима један археолог и један живописац. Мисли Варсанофије да се звао Белчев. Однели су углавноме одјејања, иконе, јеванђеље велико, купу Краљевића Марка, неколико појасева, кадионица и друго".
Међутим, Милић Ивовић, бивши чиновник у Урошевцу, доставом својом од 3. марта 1919. године, послатом из Лебана полицијским властима у Призрену, између осталог каже да му је пуковник Захаријев казао и то: „Да је из манастира Дечана узео многе скупоцене и старинске предмете међу којима и једно јеванђеље, писано руком св. Саве, на зечијој кожи, печате разних владара и најзад како је на све то писано старословенски тврђењем, да је све то и било бугарско". Достава из које сам ово преписао био, заведено је било у кварту градском у Призрену под пов. бр. 106 14. јуна 1919. године.
Известио сам у своје време и о једном и о другом саопштењу Министарство просвете. Да ли је оно што предузимало не знам, али предмета ових нема у Високим Дечанима.
Мислим да би се лепим могло замолити да у Софији потраже трагови однесеним дечанским старинама, па да их ради потврде данашњих њихових братских изјава врате у манастир.
У Призрен је дошла била друга бригада треће балканске дивизије.

прота Ст. М. Димитријевић, с. р.
проф. у пензији
ректор Богословије у Призрену

3. јуна 1945. год.
у Београду

Заведено:

(Штамбиљ)

ЗЕМАЉСКА КОМИСИЈА ЗА УТВРЂИВАЊЕ ШТЕТЕ на культурно-просветним предметима

Број 413
16. VII 1945. год.

Résumé

Le monastère de Détchani ou Visoki Détchani (les Hauts Détchani), comme on l'appelle dans le peuple, se trouve dans la région de Métohia (Province socialiste autonome de Kossovo — République socialiste de Serbie) et il est connu depuis longtemps pour son architecture, sa sculpture et sa peinture murale. Il possède, en outre, une immense richesse: c'est son trésor; celui-ci contient plus de 800 documents et objets d'art, réalisés entre les XIVe et XIXe siècles.

En suivant la bibliographie relative au trésor de Détchani, nous avons pu conclure que l'intérêt suscité par ce trésor datait depuis plus de 130 ans: c'est vers 1850 que la croix de l'empereur Douchan, considérée à l'époque comme document historique de valeur exceptionelle, fit l'objet d'une vive curiosité, manifestée avec beaucoup de piété. En tant que symbole de la puissance et de la gloire, détruites par le cours implacable du destin d'un peuple, et en conformité avec les sentiments romantiques de l'époque, cette croix s'était transformée, dans les idées et les cœurs des peuples slaves du Sud, en une relique que tous désiraient posséder ou voir au moins une fois dans leur vie. Les informations écrites sur l'itinéraire suivi par cette croix à travers nos régions fournissent la base à la bibliographie relative au trésor de Détchani.

Une partie de nos connaissances sur les antiquités de Détchani est puisée dans les descriptions du monastère et de ses valeurs, dues aux religieux zélés Gédeon, Joseph Yourichitch et Séraphin Ristitch, ou aux voyageurs bienveillants, tels que les demoiselles anglaises Mackenzie et Irby ou au slavophile russe, A. F. Giferding. Cependant, vers les années 70 du XIXe siècle, on assiste à la publication des premiers textes sur les antiquités de Détchani, rédigés avec des prétentions scientifiques. Parmi les auteurs de ces textes, il convient de mentionner, tout d'abord, Miloch S. Miloïévitch, souvent contesté par la suite et, en particulier, le consul russe, Jastrebov; celui-ci se pencha sur les antiquités de Détchani et surtout sur les documents turcs, en les examinant du point de vue de leur importance pour la reconstitution non seulement de l'historique de Détchani, mais aussi de l'histoire de ce qu'on qualifiait de Vieille Serbie et qui, à l'epoque, était occupée par les Turcs. Son texte sur le monastère de Détchani, imprimé après sa mort et publié en serbe en 1908, peut être considérée comme une contribution déjà tout à fait sérieuse, relative aux objets choisis du trésor de Détchani.

Après la Première guerre mondiale, surtout vers les années 30 du XXe siècle, on voit apparaître — dans l'essor général de notre science historique, consacrée particulièrement aux régions qui venaient d'être libérées — les premières études analysant, du point de vue de l'histoire de l'art, certains des objets caractéristiques du trésor de Détchani. Bientôt, vers la fin des années 30, plus précisément, en 1937, on assiste à la publication du premier ouvrage qui avait l'ambition de présenter l'ensemble des valeurs arttiques du trésor de Détchani; ili s'agit de l'étude de Lazare Mirkovitch, intitulée «Starine iz Dečana, Peći, Cetinja i Praskvice» (Antiquités de Détchani, Petch, Tzétigné et Praskvitza»), où l'auteur présenta un vaste choix d'objets d'art, considérés, il est vrai, à travers le prisme qui lui était propre, mais sans insister sur les aspects historiques et socio-politiques de la matière.

Dans la grande et remarquable monographie du monastère de Détchani, écrite en 1941 par V. Petkovitch et Dj. Bochkovitch, et qui n'a pas encore été dépassée, un pas en arrière fut fait, malheureusement, dans l'étude du trésor de Détchani. Les objets de ce trésor, dont certains étaient

photographiés et présentés dans le livre, furent considérés presque exclusivement comme sources susceptibles de contribuer à une description, aussi circonstanciée que possible, de l'historique du monastère. Leurs qualités plastiques et les caractéristiques de leur style y furent négligées de façon inadmissible. Toutefois, à considérer l'évolution de l'histoire de l'art national dans son ensemble, c'est compréhensible. L'histoire de l'art serbe était à ses débuts et les travailleurs persévérants, tels que le docteur Vladimir Petkovitch, Alexandre Déroko, Djourdjé Bochkovitch, Miriana Tchorovitch-Lioubinkovitch, Svétozar Radoïtchitch, Djordjé Mano-Zissi et tant d'autres, faisaient des pas de géant pour décrire et présenter en grandes lignes les valeurs les plus remarquables de notre patrimoine, celles de la peinture et de l'architecture. Pour s'occuper d'autres choses on n'avait ni le temps ni la force nécessaires.

La période succédant à la Seconde guerre mondiale fut marquée, dans le domaine des recherches et des études en matière d'histoire de l'art, par toute une pléïade de jeunes historiens de l'art qui, dirigés par leur maître, professeur Svétozar Radoïtchitch, joignirent leurs efforts à ceux des chercheurs déjà mentionnés et aux efforts de ceux que nous n'avons pas encore mentionnés: ils travaillèrent tous avec l'élan de la jeunesse et avec la fermeté des ouvriers déjà bien trempés. Dès les années 50, intégrés dans les instituts, facultés et institutions culturelles déjà existants ou qui venaient d'être fondés, ces jeunes gens, suppléaient au manque d'expérience par l'enthousiasme et la ferveur qui caractérisaient le développement de notre pays dans les premières décennies de l'après-guerre. Groupés autour de leurs revues — Zbornik Filozofskog fakulteta (Recueil de travaux, édité par la Faculté des lettres), Zbornik Muzeja primenjenih umetnosti (Recueil de travaux, édité par le Musée des arts décoratifs), Zbornik Narodnog muzeja (Recueil de travaux, édité par le Musée National, Belgrade), Saopštenja Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture (Communications de l'Institut pour la protection des monuments culturels de la République socialiste de Serbie), Zbornik Matice srpske (Recueil de travaux, édité par la Matica Srpska de Novi Sad) etc. — publiées en plus de celles qui avaient déjà du renom, telles que le *Starinar* (Antiquaire), périodique de l'Académie serbe des sciences et des arts, ils procédèrent à un travail systématique et commencèrent à faire paraître des textes sur notre patrimoine artistique, en embrassant un domaine très vaste qui comprenait les arts décoratifs et, surtout, l'art des icônes. Dans une bonne partie de ces écrits, qui sont de précieuses synthèses résumant le traitement artistique des métaux, la marqueterie, la gravure sur bois etc., certains objets du trésor de Détchani étaient mentionnés à leur tour et c'est ainsi que, intégrés dans l'évolution de ces branches artistiques, ils obtenaient la place qui leur revenait dans l'histoire de l'art du peuple serbe.

Dans la période comprise entre 1947 et 1949, Lazare Mirkovitch séjourna au monastère de Détchani pour inventorier les manuscrits et les icônes; au cours de l'été 1954, Milorad Panitch-Sourep, fondateur du premier Institut pour la protection des monuments culturels de Serbie, envoya ses collaborateurs à Détchani, en leur confiant la tâche de dresser l'inventaire du trésor et de la bibliothèque; c'est alors que fut établi l'état de conservation du trésor qui, à d'insignifiantes exceptions près, est resté inchangé jusqu'à nos jours.

La publication, en 1963, par Lazare Mirkovitch des reproductions de toutes les icônes de Détchani, marque une page importante de cet historique, tandis qu'une étape de valeur inestimable fut constituée par les grandes expositions d'icônes, de métaux et d'autres objets d'art qui s'échelonnèrent entre 1960 et 1980; grâce à ces expositions, organisées dans le pays et à l'étranger par le Congrès de byzantinologues, le Musée des arts décoratifs et le Musée national de Belgrade, les objets d'art de Détchani, exposés en grand nombre, acquirent du renom à l'échelle internationale.

Toutes ces conditions préliminaires et surtout les préparatifs qui sont en cours au monastère de Détchani en vue d'une présentation muséologique du trésor dans le réfectoire rénové de Sava, ont permis de procéder d'ores et déjà à la rédaction d'une monographie. Celle-ci embrasse l'ensemble des objets d'art de Détchani, à l'exclusion des livres manuscrits et imprimés, qui feront l'objet d'une publication à part, préparée par la Bibliothèque nationale de Serbie.

Le trésor de Détchani, tout comme les autres trésors de Serbie, fut constitué au moment de la fondation du monastère lui-même, vers 1330. C'est alors que, d'après ses chrysobulles, le roi Etienne Ouroch III, dit Détchanski, fondateur du monastère Détchani, combla celui-ci de riches donations, telles que icônes d'orfèvrerie, livres, saintes croix, ripidions, encensoirs, veilleuses, vêtements sacerdotaux, voiles et diverses parures sacrées. Après sa mort, survenue en 1331, son héritier, le roi Etienne Douchan, empereur par la suite, fit achever la décoration de l'église de Détchani; il commanda, entre autres, les grandes icônes de l'iconostase; elles y figurent toujours. Les autres objets de cette première période d'existence du trésor n'ont pas été conservés, si bien que nous avons dû avoir recours à l'analyse des vases sacrés représentés dans les fresques, en supposant que celles-ci évoquaient, d'une manière plus ou moins fidèle, les objets les plus anciens du trésor de Détchani.

La défaite de l'armée serbe dans la plaine de Kossovo (en 1389) éprouva durement le monastère Détchani et son trésor, de sorte que la princesse Militza qui s'était déjà faite religieuse en prenant le nom d'Eugénie, aida le monastère et, conjointement avec ses fils, le prince Etienne et Vouk Lazarévitch, l'approvisionna en objets nécessaires. A l'exception des livres manuscrits, dont un nombre considérable a été conservé, les autres antiquités remontant à cette période sont peu nombreuses à Détchani.

La domination turque sur Détchani ayant été établie en 1455, le monastère fut placée sous la protection des sultans turcs; ceux-ci conféraient à l'higoumène de Détchani le titre de fauconnier, ce qui assurait au monastère certains privilèges, sans pour autant lui épargner les chicanes et les persécutions que les autorités d'occupation locales lui faisaient subir. Et cependant, le monastère continua à vivre: les scriptoria, les ateliers de reliure et ceux de peintres ne cessèrent pas de fonctionner. Dans la seconde moitié du XVIe siècle, c'est-à-dire après 1557, année où l'église serbe redevint autocéphale, Détchani, comme d'ailleurs tous les monastères serbes, connut une période de floraison. Dans la sixième décennie du XVIe siècle et surtout dans la septième, le monastère acquit certains objets très importants du trésor de Détchani, comme la croix du vieillard Nestor, les ripidions de Kondo Vouk et le calice de Radivoé, tandis que dans la huitième décennie furent exécutées plusieurs icônes remarquables dont surtout celles qui évoquaient les scènes de la vie d'Étienne Détchanski. Vers 1594, une nouvelle iconostase fut peinte pour le sanctuaire principal de l'église de Détchani, dont les icônes sont conservées actuellement au trésor. Même au XVIIe siècle, malgré les troubles de l'époque, le trésor fut enrichi de nouvelles icônes, de livres et de vases sacrés en argent,

Au cours du XVIIIe siècle, les moines de Détchani reconstituèrent le trésor, surtout par l'argent des collectes qu'ils faisaient dans la population; l'évêque Jean Gligoriévitch de Vrchatz, ancien archimandrite de Détchani, se montra le plus généreux des donateurs.

Pendant leurs voyages en vue des collectes, les moines de Détchani faisaient de la propagande en faveur du monastère et invitaient la population à visiter Détchani et à rendre hommage aux reliques d'Etienne Détchanski; à cet effet, ils dressaient les listes des visiteurs où ils fixaient d'avance les dates de visite pour les différents groupes de fidèles. Cette fonction était exercée également par les gérants des métoques, c'est-à-dire par ceux qui administraient les immeubles et les domaines que le monastère Détchani possédait dans les différentes villes de Serbie, de Macédoine, de Bosnie et de Bulgarie; c'est là que l'on organisait des cortèges de pèlerins qui, accompagnés et gardés par la police turque, visitaient le monastère de Détchani, rendaient hommage aux reliques du saint roi Etienne Détchani et faisaient des donations au monastère en argent ou en objets nécessaires à la liturgie, ce qui enrichissait considérablement le trésor. En revanche, les pèlerins recevaient du monastère diverses reliques, en particulier des croix, des icônes, de vieux livres et autres objets. Des dons similaires, dont surtout les vêtements sacerdotaux, étaient distribués aux églises des environs et même à celles qui étaient plus éloignées, ce qui appauvrissait le trésor de Détchani. Toutefois, la plus grande perte lui fut infligée pendant la Première guerre mondiale, lorsque l'armée bulgare d'occupation confisqua un grand nombre d'objets précieux, ce dont témoignent des documents authentiques.

La collection la plus précieuse du trésor de Détchani, du point de vue de l'art, est celle d'*icônes*. Elle occupe une place très importante dans l'ensemble du patrimoine serbe d'icônes et cela pour plusieurs raisons. Tout d'abord, du fait qu'elle est nombreuse. L'auteur a inventorié 76 icônes, toutes les icônes bifaces, les diptyques et les ensembles peints composés de plusieurs parties étant enregistrés comme une seule unité. Si l'on comptait aussi celles-ci, le nombre d'icônes à inscrire dans le catalogue serait accru de 18 unités, de sorte que le nombre total d'icônes s'élèverait à 94. Ce qui fait la valeur de la collection de Détchani, c'est aussi son ancienneté, étant donné qu'à l'exception de Chilandar, aucun monastère serbe n'a conservé un nombre aussi important de vieilles icônes, s'échelonnant sur une période qui commence vers le milieu du Moyen âge pour se terminer par la fin du XVIIIe siècle. Les icônes exécutées plus tard, c'est-à-dire aux XVIIIe et XIXe siècles, sont relativement peu nombreuses et, à cause de l'état général de l'art serbe à cette époque, leur valeur pourrait difficilement soutenir la comparaison avec celle de la partie ancienne de la collection. Une qualite importante de la collection de Détchani réside dans le fait qu'elle comprend, pour la plupart, les icônes qui avaient été réalisées exprès pour Détchani, soit pour décorer l'iconostase ou les lustres, soit pour être adorées par les fidèles. Enfin, une des plus hautes qualités de la collection de Détchani, c'est la valeur artistique des icônes qui en font partie. On peut dire sans exagérer que la grande majorité des icônes exécutées avant le XVIIIe siècle possèdent des qualités artistiques incontestables et présentent, dans certains cas, une perfection qui n'a pas été surpassée dans la peinture serbe et peut-être même dans l'ensemble de la peinture byzantine.

Dans la littérature consacrée à cette branche de l'art, les grandes icônes de l'iconostase de Détchani, que l'on situe entre 1340 et 1350 et que l'on attribue aux auteurs de la peinture murale de Détchani, sont celles qui sont les plus connues. Tout en approuvant, dans les grandes lignes, les conclusions auxquelles on est arrivé au sujet de ces icônes, l'auteur est porté, en s'appuyant sur certaines données historiques, à rapprocher cette datation du moment de la fondation du monastère et il propose la période qui précède ou suit de près l'année 1340. Une autre parmi les icônes les plus importantes de Détchani, c'est celle qui évoque la Vierge Pélagonitissa et qui, dès le XIVe siècle portait, à Détchani, la dénomination slave de Bogorodica Bitoljska (Vierge de Bitolj). Etant donné qu'elle est peinte des deux côtés, l'auteur a essayé d'établir la fonction qu'elle remplissait à Détchani. Les traces susceptibles d'indiquer qu'il s'agissait d'une icône processionnelle sont plutôt maigres, si bien qu'il semble le plus probable qu'elle ait figuré sur le proskynitarion où elle faisait l'objet d'une vénération particulière: on pourrait citer à l'appui les vers d'un poème dédié à la Vierge de Bitolj vers la fin du XIVe siècle et qui a été conservé dans un manuscrit de Détchani.

L'auteur s'est penché avec une attention particulière sur deux icônes représentant la Trinité de l'Ancien Testament et sur la porte royale; toutes ces peintures sont à attribuer à un zographe très doué de la première moitié du XVIe siècle dont l'activité n'a pas été remarquée hors de Détchani. Son style spiritualisé le range parmi les meilleurs artistes de la première motié du XVIe siècle. Certains éléments de ces icônes se retrouvent dans celle qui évoque l'apôtre Paul et dont la date d'exécution n'a pas encore été établie avec certitude. L'analyse du procédé plastique pratiqué dans la réalisation de cette icône indique qu'elle est antérieure à celles dont il a été question: on peut donc supposer à bon droit qu'elle a pu influer sur la formation du style cultivé par le zographe à qui l'on doit les icônes susmentionnées.

Les oeuvres du zographe Longuine sont nombreuses à Détchani. Ses premières icônes datent de 1572 et les dernières de 1596. Ce sont des icônes bifaces qui décoraient le lustre et dont neuf nous sont parvenues. La plus importante des icônes de Longuine est celle qui évoque la vie de saint Étienne Détchanski. Au centre de l'icône figure le portrait du ktitor, le roi Étienne Ouroch III, entouré de 17 compositions qui racontent les divers éposodes de sa vie. Elle fut exécutée en 1577. C'est une oeuvre très complexe, aussi bien du point de vue artistique que par les idées qu'elle traduit; il s'agit d'une illustration de la liturgie et de la biographie d'Étienne Détchanski, écrites, vers le début du XVe siècle, par Grégoire Tzamblak, higoumène du monastère de Détchani. Le chromatisme tout à fait particulier de cette oeuvre était sans doute spontané, dénué de toute intention délibérée, mais il correspondait certainement à l'esprit de la signification profonde de cette oeuvre, inspirée par une dévotion sincère et échappant aux lois de représentation réaliste, aussi bien dans l'ensemble que dans les détails.

L'icône qui représente saint Nicolas illustre cinq scènes de sa Vie; à en juger par ses qualités stylistiques, on pourrait l'attribuer à Longuine, de même que l'icône de la Transfiguration et la grande icône représentant l'Ascension. Dans la dernière décennie du XVIe siècle, le zographe Longuine exécuta trois autres icônes, destinées à l'iconostase de Détchani: ce sont la Vierge Eleusa entourée de prophètes, le Christ Pantocrator au milieu des apôtres et saint Jean le Théologien. Oeuvres puissantes et monumentales, ces icônes appartiennent à la période où le talent

de Longuine était en pleine maturité et où ce zographe créa ses meilleures oeuvres dans le domaine de l'art des icônes.

Parmi les autres icônes de haute valeur qui décorent l'iconostase de Détchani, celle du XVIe siècle, il convient de mentionner surtout un crucifix de très grandes dimensions (5,5 × 3,5), peint et gravé en 1593—94. Il fut réalisé par un maître anonyme qui, à en juger par le style, peignit à la même époque à peu près, sur la commande du patriarche Jean, un crucifix pour la Patriarchie de Petch. Ce peintre est un artiste meilleur et plus complet que Longuine. La Déisis de cette iconostase fut exécutée — selon les résultats d'une analyse des qualités plastiques de l'iconostase — par deux zographes qui s'efforçaient de rendre semblables leurs manières autant que possible, et cependant, les traits individuels du style de chacun d'eux ressortent avec évidence.

Parmi les autres icônes de la collection de Détchani qui contient diverses représentations de la Vierge, trois icônes processionnelles de la Vierge datant de la fin du XVIe siècle sont caractérisées par un style rustique. Sur le revers de l'une d'elles est figuré saint Georges. On peut supposer que ce sont là les oeuvres issues de l'atelier de peintres qui était installé dans une annexe du monastère, réservée aux artistes.

C'est par la beauté du style que se distingue un groupe d'icônes composé d'une représentation de la Vierge, d'une autre du Christ, de la porte royale et des icônes qui illustrent le stychère de Noël, intitulé «Que t'offrir, Jésus?» Etant donné les circonstances de l'époque, c'est une peinture relativement très raffinée qui peut être comparée, par ses qualités plastiques, à certaines oeuvres de Georges Mitrofanovitch, quoique, datant de la fin du XVIe siècle, elle soit quelque peu antérieure à la période de production de ce peintre.

Parmi les icônes du XVIIe siècle, le groupe le plus important est constitué par les icônes représentant saint Jean le Précurseur, l'Ailé, saint Nicolas, dont l'icône évoque les scènes de sa vie, la Vierge trônant, la Crucifixion, la Résurrection et le Baptême du Christ, ainsi que par l'icône évoquant la mort et les funérailles d'Étienne Détchanski, cette dernière étant la plus importante de toutes. Elles furent exécutées vers les années 20 du XVIIe siècle par le même zographe dont les qualités artistiques étaient relativement considérables.

Parmi les icônes des XVIIIe et XIXe siècles qui ne sont pas très nombreuses et qui sont, par leurs qualités plastiques, inférieures à celles des époques précédentes, on distingue les oeuvres de Siméon et d'Alexis Lazovitch, zographes de Biélo Polié, qui exécutèrent, au début du XIXe siècle, toute une série de peintures à l'église de Détchani. Outre les iconostases qu'ils décorèrent pour les chapelles de saint Nicolas et de saint Dimitri, ils furent chargés de peindre ou de repeindre un bon nombre d'icônes, parmi lesquelles la Vierge aux trois mains est celle qui est la plus connue.

Une autre collection importante du trésor de Détchani réunit des *objets en métaux précieux et autres métaux*. Elle comprend surtout les vases sacrés et autres objets liturgiques en argent et en vermeil, ornementés de pierres précieuses et sémi-précieuses, de cristal de roche, d'émail, de nielle, de nickel, de pâte de verre et d'autres matériaux; les techniques dans lesquelles ils furent réalisés sont différentes: martelage, gravure, fonte, filigrane et granulation. D'après les sources écrites, le monastère Détchani possédait autrefois des objets d'art en métaux précieux réalisés au XIVe siècle, mais ils ont disparu. La plupart des objets précieux conservés actuellement au trésor du monastère remontent aux XVIe et XVIIe siècles.

Les coupes en argent sont au nombre de 13. Ce sont des coupes serbes anciennes en forme de petites écuelles peu profondes, servant à boire du vin ou de l'eau. La plus belle et la plus connue est celle du métropolite Victor de Novo Brdo, due à un orfèvre anonyme de cette ville d'autrefois. La coupe décorée de scènes de chasse et de combats d'animaux qui symbolisent la lutte éternelle entre le Bien et le Mal, puis la coupe aux griffons et celle aux grues en vol comptent parmi les plus belles qui aient été réalisées en Serbie au cours du XVIe siècle. La plupart des autres coupes datent des XVIIIe et XIXe siècles. — La navicelle, récipient à encens, rehaussée d'une ornementation végétale et florale de stylisation orientale, est une pièce d'orfèvrerie, faite avec une habileté et une précision technique extraordinaires que l'on pourrait attribuer aux influences d'ateliers constantinopolitains. — Il faudrait y rattacher aussi une bouilloire, utilisée au cours de l'office. Elle a la forme d'un pot à couvercle, décorée d'ornements floraux et végétaux, dans le style turc, dit «rumi». Des récipients fort similaires sont conservés à l'Ermitage de Léningrad, au Musée de Victoire et d'Albert à Londres et au monastère Bistritza, en Transylvanie; on les situe au début du XVIe siècle.

Parmi les autres récipients moins luxueux se distingue surtout, par sa forme et son ornementation, la gourde de pèlerin, dans laquelle on apportait de Palestine l'eau prise dans le Jourdain. — On considère que c'est également de Palestine que proviennent les deux ampoules en plomb, en forme d'amphores aplaties qui remontent probablement au XIVe siècle et qui, jusqu'à tout récemment, étaient conservées dans la châsse où l'on gardait les reliques d'Étienne Détchanski.

Parmi les vases sacrés importants, il convient de mentionner un litiarium en argent, réalisé en 1652—1653 et dont le style gothique comporte des éléments de caractère oriental; c'est un produit typique de style mixte, caractéristique de l'orfèvrerie serbe de la seconde moitié du XVIe siècle et de la première moitié du XVIIe. La collection d'objets liturgiques de quelque importance comprend, entre autres, un encensoir en argent, de style gothique qui, dans les anciens inventaires, figurait sous le nom d'«encensoir du saint Roi». Il diffère des encensoirs en argent ordinaires du patrimoine culturel serbe par son aspect massif et imposant, ainsi que par l'absence d'éléments du gothique rayonnant tardif. Une certaine similitude entre celui-ci et les encensoirs provenant de la région de Doubrovnik, ont permis de conclure que cet encensoir avait été réalisé dans un atelier des environs de Doubrovnik et qu'il datait du XVe siècle.

Les ripidions offerts à Détchani par le noble Radivoé et fabriqués en 1569—1570 par Kondo Vouk, remarquable orfèvre serbe, sont connus depuis très longtemps. Forgés en vermeil, ils illustrent les Anges officiant, représentation assez complexe, le Christ Sauveur, la Vierge Eleussa et le Séraphin aux trois paires d'ailes, ainsi qu'une série d'autres représentations rehaussées de rinceaux de stylisation orientale. Ils comptent parmi les ripidions les plus anciens et à la fois les plus beaux qui aient été conservés en Serbie. Ce sont les chefs-d'oeuvre de l'orfèvrerie serbe du XVIe siècle, réalisés par Kondo Vouk. Cet artisan doué, qui était un habile dessinateur et un bon graveur, pratiquait un style mixte, fait d'éléments serbo-byzantins traditionnels et de ceux de l'art turc qui prédominait à l'époque. Deux ans plus tôt, le même spahi, Radivoé, avait offert à Détchani un calice en vermeil. Tout en étant gothique

par sa forme et par ses éléments — coupe, pied, noeud et frise de palmettes en relief figurant sur le pourtour — il présente une ornementation ciselée et exécutée en émail, qui dénote une forte influence du style turc, dit «rumi»; c'est pourquoi on range ce calice parmi les oeuvres exécutées dans le style que l'on qualifie de synthétisme créateur et qui, en tant que style spécifique de l'orfèvrerie serbe de la seconde moitié du XVIe siècle et de la première moitié du XVIIe, suscita des réalisations extraordinaires.

Les reliures d'orfèvrerie en argent et en vermeil font une partie importante du trésor de Détchani. Celle que l'on doit au moine Kentirion et qui date de 1644 est la plus connue et, à la fois, la plus précieuse. Elle est toute en argent doré, comportant le portrait du Christ au recto et la représentation de l'Ascension au verso. Le style dans lequel elle est réalisée fait qu'on l'attribue à Nechko Prolimlékovitch, orfèvre de la ville de Požarevac. Iconographiquement riche, techniquement habile, mais de dessin plutôt rudimentaire, cette reliure appartient à l'orfèvrerie traditionnelle, bien qu'elle soit teintée de courants d'un style nouveau.

Une partie considérable de la collection d'objets en métaux précieux est constituée par des châsses contenant des fragments de reliques et autres objets auxquels on attachait un caractère sacré: il y en a seize. Par l'époque à laquelle elles remontent et par le style qui les caracterise, elles sont proches les unes des autres, étant donné qu'elles datent toutes du XIXe siècle; on les rattache à ce qu'on appelle le baroque rustique, style qui naquit sous l'influence du Levant. Réalisées en forme de boîtes, elles sont recouvertes d'un couvercle plat ou voûté et d'un volet posé sur les reliques. Le couvercle et les côtés des châsses sont décorés, tandis que le volet intérieur comporte des interstices par lesquels on voit des fragments de reliques; les inscriptions qu'on lit sur le couvercle indiquent l'appartenance et le nom des reliques, parmi lesquelles figurent le plus souvent, — à côté des fragments du corps d'un saint ou des objets qui lui avaient appartenu, — des parcelles de la Sainte croix. Les châsses du trésor de Détchani furent exécutées dans les ateliers de Kruchevo, Nich et Saraïévo et le style qu'elles présentent et qui est analogue à celui des exemplaires conservés en Grèce et en Bulgarie montre qu'il était pratiqué, identique, dans la réalisation des châsses sur tout le territoire de la Péninsule Balkanique. Les reliques les plus importantes gardées dans les châsses de Detchani sont constituées par le sang d'Étienne Détchanski et par la main de saint Théoktiste, c'est-à-dire celle du roi Étienne Dragoutine Némagnitch.

Dans la collection d'objets en métal, les croix constituent non seulement un groupe nombreux, mais aussi un groupe de très grande importance. Il y en a plus de vingt et elles appartiennent toutes au type de croix à pied. Elles sont généralement gravées et revêtues d'argent ou de vermeil. Ce sont le plus souvent des ouvrages en filigrane, rehaussés parfois d'émail bleu ou vert, ainsi que de pierres précieuses ou sémi-précieuses. Deux croix parmi celles du trésor de Détchani ont toujours attiré la plus grande attention: d'après les inscriptions qu'elles portent, l'une d'elles fut offerte par le roi Étienne Ouroch III Détchanski, en 1331, et l'autre, par le roi Étienne Douchan en 1347 ou en 1348. Elles sont forgées en vermeil, les applications étant en fonte et les ornements en filigrane, en émail et en pierres précieuses. Leur hauteur dépasse un demi-mètre et elles constituent des pièces remarquables dans cette catégorie d'objets d'art. Cependant, le style des revêtements, ainsi que les caractéristiques paléographiques et linguistiques des inscriptions mettent en doute l'authenticité de ces croix. A en juger par les parties gravées de la croix en bois d'Étienne Détchanski, on dirait, que celle-ci remonte réellement à l'époque de la fondation du monastère, tandis que celle qui passe pour avoir été offerte par l'empereur Douchan date sans doute du début du XVIIe siècle. D'après les résultats de l'analyse stylistique, les revêtements des deux croix furent exécutés partiellement au XVIIe siècle (parties supérieures) et partiellement au XVIIIe (parties inférieures).

Fort imposante, la croix de Siméon Jivkovitch, que l'on peut situer avec précision en 1786, est ornée de 5 tours, de 3 noeuds et d'un pied richement sculpté. Cette pièce d'orfèvrerie qui sort de l'ordinaire est rehaussée d'une ornementation tout à fait particulière, dont surtout les pendeloques en forme de dragons, suspendues aux branches latérales de la croix. Techniquement, la croix est de niveau enviable et, quant au style, elle dénotait déjà les accents des temps nouveaux. Il convient de signaler également la croix de Hadji-Danilo Pachtrovitch, de 1801, exécutée dans la tradition du style qui caractérisait le XVIIe siècle. C'est une des croix les plus monumentales de Détchani et, par ses dimensions, c'est même la croix la plus grande que le monastère possède. — La croix de l'orfèvre Siméon Ristitch-Gabélitch, de 1806, est déjà une croix typique du XIXe siècle, pareille à presque toutes les autres croix du trésor de Détchani. Ses tourelles ornementales sont noyées dans un entrelacs touffu de filigranes et de granulations qui déborde jusque sur les côtés extérieurs de la croix. Les caractéristiques de l'atelier de cet orfèvre de Saraïévo furent reprises à Petch, soit grâce à cette croix, soit grâce à d'autres que nous ne connaissons pas aujourd'hui; toujours est-il qu'elles s'y maintinrent tout au long du XIXe siècle, ce dont témoignent les croix de Détchani.

Parmi les autres objets d'art en métal il convient de signaler aussi les trikyrions et les dikyrions (chandeliers à trois ou à deux branches) qui datent du début du XIXe siècle, ensuite, deux clefs en fer dont l'une est rehaussée d'un fil en argent, toutes deux remontant au XVIe siècle, et enfin, une petite croix-reliquaire en argent qui provient d'un atelier de la ville de Vratza, en Bulgarie.

Le chandelier à long pied, forgé et gravé en bronze, au support en forme de lions et à la décoration cubique comportant des oiseaux et des lys héraldiques ajourés, constitue l'exemplaire unique des chandeliers médiévaux en bronze sur le territoire de la Yougoslavie; son motif d'oiseaux et de lys, traité de la même manière, se retrouve sur deux encensoirs à queue dont l'un est conservé à Yagnévo et l'autre au Monastère de Marko; d'autre part, on rattache ce chandelier au grand lustre de Détchani; cela a permis à l'auteur de situer au XVIe siècle le chandelier aussi.

Deux cloches en bronze, l'une offerte au monastère par Monsieur Grégoire, fils du despote serbe Georges Brankovitch, vers les années 40 du XVe siècle, et l'autre comportant une inscription en grec et datant de 1458 ou de 1459, complètent le vaste répertoire d'objets métalliques conservés au trésor de Détchani. Il convient d'y ajouter, enfin, une collection très riche de veilleuses qui sont au nombre de 95, du fait qu'elles étaient beaucoup utilisées à l'église de Détchani. Outre qu'elles étaient suspendues devant les icônes des iconostases, elles étaient accrochées au lustre aussi; dans le sanctuaire et un peu partout dans l'église, il y en avait douze qui étaient allumées en permanance. La plupart des veilleuses de Détchani sont en argent ou en un alliage d'argent, mais il y en a également en cuivre et en bronze. La technique le plus souvent employée était la fonte, après

quoi on effectuait des retouches à la main; quelques-unes, cependant, étaient forgées en argent, selon les différentes techniques, dont aussi celle du filigrane. Les veilleuses étaient, plus ou moins, un article de large consommation, produites en série, si bien qu'il est facile de les classer en groupes, en réunissant dans chacun de ceux-ci plusieurs exemplaires aux caractéristiques communes. C'est précisément ce que l'auteur a fait ici: il a divisé toutes les veilleuses de Détchani en onze groupes, en mettant à part cinq spécimens isolés, uniques dans cette collection. Ce classement sera indubitablement utile aux recherches ultérieures sur les veilleuses conservées en Serbie, voire sur celles qui se trouvent dans les autres pays balkaniques.

La collection de *tissus* et de *broderies* est inférieure aux autres collections de Détchani aussi bien par le nombre d'exemplaires qu'elle contient (il y en a quatorze) que par les qualités artistiques que ceux-ci présentent. Cela vient, tout d'abord, de ce que les objets de ce genre résistent assez mal aux outrages du temps et à l'usure, ensuite, de ce que, comme on le sait, ces objets, dont surtout les vêtements sacerdotaux et autres éléments des robes liturgiques de Détchani étaient souvent offerts en cadeaux non seulement aux églises des environs, mais aussi à celles qui étaient éloignées du monastère. L'objet le plus ancien du trésor est un épitrachilion (étole) du XVIe siècle qui est en même temps la pièce la plus précieuse de la collection. Elle est identique à celle de Studenitza et, jusqu'ici, toutes deux étaient situées à la fin du XVIe siècle. Cependant, à en juger par les caractéristiques stylistiques de la broderie, on dirait plutôt que l'épitrachilion de Détchani remonte au milieu du XVIe siècle. Une autre pièce qui présente une grande valeur, c'est une croix brodée qui comporte le motif de la Vierge, dite «Znaménié», dont on peut supposer qu'elle a été enlevée d'une omophore. Sont également intéressantes deux paires de manchettes (épimanikia), exécutées dans l'esprit de la broderie traditionnelle. Elles comportent la représentation de l'Annonciation et datent de la fin du XVIIe siècle ou du début du XVIIIe. Les ouvrages de la brodeuse Agna, de Nich, — une paire de manchettes et un épitrachilion, exécutés au XVIIIe siècle — accusent déjà des signes de l'influence baroque sur cette branche de l'art appliqué. Parmi les ouvrages brodés du XIXe siècle se distinguent une couverture destinée à la châsse d'Étienne Détchanski qui fut offerte par Tomania, belle-soeur du prince serbe Miloch Obrénovitch, et un épitaphios de production russe, tous deux datant du milieu du XIXe siècle.

Une des collections de Détchani par lesquelles ce trésor l'emporte sur les autres est celle *d'objets en bois sculptés*, d'ouvrages en marqueterie et d'objets simplement réalisés en bois. Grâce au fait que le monastère Détchani ne fut jamais abandonné pour une longue période, qu'il ne fut ni incendié ni privé de toit, comme ce fut le cas de la plupart des grands monastères serbes, on a pu conserver ici un nombre considérable d'exemplaires du mobilier médiéval, fabriqué entre les XVIe et XVIIIe siècles, ensuite, trois sarcophages en bois sculptés, l'un remontant au XIVe siècle et les deux autres au XIXe, enfin, quelques objets spécifiques, tels que la croix du vieillard Nestor qui est unique.

Trois pupitres liturgiques en marqueterie comptent parmi les exemplaires les mieux conservés; par la qualité du travail, ils l'emportent indubitablement sur toute une série de pupitres de même style que l'on rencontre dans la Serbie Méridionale et Occidentale, en Macédoine, dans le Sandjak, dans la Frouchka Gora, ainsi que dans les régions de Kossovo et de Métohia. Ces trois pupitres qui datent de la fin du XVIe siècle ou du début du XVIIe sont réalisés en noyer clair et noyer obscur, façonnés au tour, rehaussés de marqueterie — ivoire incrusté sur un fond de bois — et ornés de réseaux carrés. — Une petite table en marqueterie (proskynitarion) est très proche de ceux-ci du point de vue du style; elle appartient à un type de mobilier sacré très répandu sur le territoire qui relevait de la juridiction de la Patriarchie de Petch, et cependant, son style s'apparente le plus à celui des ouvrages du menuisier Antoine. — Une châsse en marqueterie est moins ancienne et on peut la situer à l'extrême fin du XVIIe siècle ou au début du XVIIIe. — L'objet en bois le plus singulier du trésor de Détchani est certainement la croix du »starac« Nestor, sculptée et peinte en 1564—1565 par l'iéromoine Nicodème. Presque toute son ornementation sculptée se compose de textes extraits de livres liturgiques — rituel, octoèque, triode du Carême — et de quelques prières apocryphes. Sur le revers de la croix figurent la Sainte Croix et les instruments de torture, peints à la détrempe, ainsi qu'un vaste répertoire de cryptogrammes qui constituent un éloge de la sainte Croix et une invocation du pouvoir magique de celle-ci en vue de la protection du monastère et de la confrérie de Détchani contre le diable.

Parmi les meubles de l'église consistant, entre autres, en un grand nombre de stalles en bois, façonnées au tour et sculptées, l'attention est surtout attirée par les valeurs plastiques et esthétiques d'une petite table heptagonale, unique dans son genre, qui, selon les résultats fournis par l'analyse de ses éléments constituants, semble remonter à la période que caractérisait le style de la Morava, si bien qu'il faudrait la situer à la fin du XIVe siècle ou au début du XVe. — Le trône d'higoumène de Détchani est un des spécimens extrêmement rares du mobilier d'église. Quant à sa forme, il imite le trône royal en bois, à cette différnce près que ses rosaces décoratives revêtent un tout autre caractère. Ses carastéristiques stylistiques, alliées aux données historiques, obligent l'auteur à le situer aux environs de 1330, c'est-à-dire dans les années où l'église de Détchani fut équipée de mobilier pour la première fois.

L'objet le plus précieux de l'ensemble de notre sculpture sur bois est le sarcophage d'Etienne Détchanski; il est peint et décoré de champs sculptés où les motifs du monde végétal et de celui des animaux s'entrelacent; par endroits subsistent les restes d'un revêtement en tôle d'argent. Un art extraordinaire avec lequel il fut réalisé, la beauté des motifs ornementeaux, renouvelés sans cesse, un coloris vif et riche et surtout le fait que c'est là le premier cercueil où les reliques du roi Etienne Détchanski furent exposées pendant des siècles, depuis leur exhumation, effectuée entre 1337 et 1343, jusqu'au milieu du XIXe siècle, — tout cela rend cet objet extrêmement important et unique dans le patrimoine culturel serbe. — On conserve, à Détchani, deux autres sarcophages, moins anciens, datant de la première moitié du XIXe siècle. Ils furent exécutés par des artisans anonymes, mais très habiles dans leur métier, qui pratiquaient un style traditionnel, dû aux sculpteurs sur bois macédoniens. L'un d'eux était destiné aux reliques du roi Étienne Détchanski, et où celles-ci furent effectivement déposées après avoir été retirées du sarcophage dont nous venons de parler, tandis que l'autre était réservée aux reliques d'Hélène, soeur d'Étienne Détchanski, qui ne furent jamais exhumées, si bien que ce sarcophage est resté vide.

Une petite collection de *planches de cuivre gravées* en réunit sept, mais elles comportent huit tailles-douces, du

fait qu'une des planches a été gravée des deux côtés; cependant, ce n'est pas là le répertoire complet de tailles-douces exécutées à Détchani et pour les besoins de ce monastère, car on a établi l'existence de plusieurs estampes reproduites au moyen des planches qui ne se trouvent plus à Détchani.

L'estampe la plus belle et reproduite le plus souvent est celle de la vue idéalisée de Détchani, exécutée en 1745, c'est-à-dire la vue que le monastère aurait pu présenter, s'il avait été bien entretenu à l'époque, ce qui n'était pas le cas, d'après les sources qui nous en informent. Parmi les bâtiments annexes que l'on voit sur l'estampe, le plus intéressant est celui que l'on désignait comme cellules d'artistes et qu'un mur séparait de la cour du monastère. C'est là que fonctionnait, entre autres, un atelier de peintres. — Les autres tailles-douces, conservées au monastère, datent du XIXe siècle et évoquent Étienne Détchanski, ktitor du monastère, comme roi et comme martyr.

La collection de *sceaux* monastiques réunit 25 unités; ils sont réalisés en argent et en bronze. La plupart appartenaient au monastère, mais il y en a aussi qui étaient la propriété de différentes personnes, moines et higoumènes de Détchani, moines d'autres monastères ou laïcs. Trois de ces sceaux comportent des inscriptions en turc, bien qu'ils aient appartenu aux personnes de nationalité serbe. Suivant leur contenu, on les divise en sceaux de ktitors et de saints patrons, en sceaux symbolico-iconographiques, monographiques et mixtes. Selon l'usage que l'on en faisait, on les divise en cachets officiels, utilisés avec de la couleur, et en sceaux avec lesquels on faisait des empreintes sur de la cire et qui étaient généralement employés pour cacheter les lettres. Il y en a aussi de mixtes qui pouvaient servir aux deux usages. On ne dispose pas d'informations sur les artisans qui les ont faits, mais il est évident qu'il s'agissait d'orfèvres remarquables. Cependant, selon les données fournies par les fermans turcs des XVIIIe et XIXe siècles, les sceaux monastiques devaient être faits par les métropolites eux-mêmes, qui étaient tenus d'en remettre un exemplaire au Synode en vue d'empêcher la contrefaçon, ce qui signifiait que les hauts dignitaires aient dû être initiés aux secrets de la xylographie.

La collection de *panagies* (petites icônes de la Vierge portées sur la poitrine par les hauts dignitaires de l'Eglise), peu importante, contient dix piéces en tout. Huit de celles-ci sont du type de pectoraux («encolpions»), tandis que les deux autres sont des panagies d'arthos. Les encolpions sont, selon toutes les apparences, d'origine athonite et elles illustrent l'évolution que ce type d'icônes a suivie entre les XVIe et XIXe siècles du point de vue du style et des sujets traités. Elles ont toutes une âme en bois sculpté, sauf dans les cas où celle-ci a disparu. Elles sont revêtues d'argent ou de vermeil et rehaussées d'ornements, le plus souvent en filigrane, mais aussi dans d'autres techniques d'orfèvrerie; certaines d'entre elles sont ornées de gemmes ou d'émail. Les unes sont pliantes, revêtant la forme de diptyques, tandis que les autres sont bifaces. Seule la panagie n° 12 est peinte sur fond métallique, ce qui l'écarte de la voie de développement suivie par les panagies serbes.

La panagie d'arthos la plus précieuse est celle en corne, revêtue d'argent et ornée d'une représentation de la Vierge dite «Znaménié»; celle-ci a les bras ouverts et porte sur la poitrine un médaillon contenant le portrait du Christ; autour d'elle, sous les arcades, sont figurés les apôtres et les saints. Sculptée en haut relief, dans une technique minutieuse, elle se range parmi les oeuvres les plus belles de la petite sculpture serbe.

La collection de *ceintures* et de *boucles de ceinture* est assez nombreuse, étant donné que le monastère Detchani s'en procurait en grandes quantités en vue d'en faire cadeau à d'autres monastères. Les ceintures étaient faites soit en tissu à ceintures, apporté généralement de Jérusalem et comportant parfois la date de tissage, soit en argent, rehaussé de nielles; il y en avait même qui étaient réalisées en vermeil et ornées de plaquettes en forme de dragons, mais elles pouvaient être confectionnées simplement en bronze aussi. Selon le matériel utilisé et la technique appliquée, les boucles de ceinture peuvent être divisées en plusieurs groupes. Un premier groupe comprendrait les boucles moulées et comportant des ornements treillissés qui étaient retouchés à la main avant d'être montées sur une surface lisse. La majorité de celles-ci datent du XVIIIe siècle. Un deuxième groupe réunirait les boucles de ceinture entièrement martelées et gravées sur une même plaquette d'argent, dénuée de treillis. De facture tout à fait simple, elles étaient probablement moins coûteuses que les autres. La plupart des boucles de ce groupe datent de la fin du XVIIIe siècle et du début du XIXe. Un troisième groupe pourrait réunir les boucles de ceinture exécutées entièrement en filigrane et rehaussées de granulations, en comprenant quelquefois des éléments moulés ou forgés. Ce genre de boucles peut être retrouvé, sauf dans les Balkans, en Turquie aussi, en particulier celles dont le motif principal comporte la représentation d'une grenade. Un quatrième groupe pourrait être constitué par des boucles brodées de perles, de perles de verre et de fils d'argent vierge sur le tissu à ceintures, les motifs étant de caractère turc. Elles datent du XVIIIe siècle et étaient généralement réalisées dans des ateliers constantinopolitains, mais aussi dans ceux des Balkans. Enfin, un cinquième réunirait les boucles de ceinture en nacre champlevé et rehaussées de compositions de caractère religieux ou symbolique. Elles datent également du XVIIIe siècle et peuvent être attribuées à des ateliers palestiniens.

Parmi les collections les plus riches du trésor de Détchani il convient de signaler celle de *documents officiels écrits en turc*. Elle était conservée au monastère tout au long de la domination turque, à l'époque où les documents qu'elle réunissait étaient nécessaires à l'existence du monastère, étant donné qu'ils consacraient les droits économiques et le statut conférés au monastère dès le début de l'occupation étrangère. Depuis la seconde moitié du XIXe siècle et surtout après la libération de ces régions, en 1912, cette collection devint une source inépuisable de documents et fut exploitée non seulement en vue des recherches historiques sur le monastère de Détchani, mais aussi en vue d'études beaucoup plus vastes, traitant de la situation politique et juridique de l'Église serbe sous la domination turque. Le groupe de documents le plus important et le plus nombreux est constitué par les actes législatifs émanant du sultan, fermans et bérats, par lesquels les sultans turcs cherchaient à maintenir l'ordre établi dans leur vaste empire. Le fait que certains ordres devaient être réitérés montre que les problèmes de Détchani, de même que ceux des autres monastères serbes, étaient identiques au XVIe siècle et au XIXe.

Les bouyourouldis, c'est-à-dire ordres émanant des valis, des pachas et des moutessarifs, protégeaient le monastère contre les autorités locales. Les houdjettes, c'est-à-dire sentences, arrêts et certificats émanant des kadis réglaient les litiges touchant la possession, l'acquisition, la vente et la donation des biens. Les mourasselles, c'est-à-dire documents émanant également des cadis concernaient les différents domaines de la vie des monastères et règlementaient

le paiement des impôts. Les fetvas étaient des solutions juridiques ou des directives, formulées sous forme de réponses aux questions posées et concernant généralement la possession des biens, la culture des domaines agricoles, la rénovation des monastères, la construction des maisons etc. Les teskérés, c'est-à-dire documents prouvant l'identité ou attestant certains faits, les izounes, — autorisations et concessions relatives le plus souvent à la rénovation et à la construction des monastères, de nombreux documents attestant la possession d'un bien immeuble, ainsi que les sénets (arrêts) et les ilams (récépissés) complètent cette collection nombreuse et très importante du monastère de Détchani.

A la différence de la riche collection de documents turcs qui revêtent, presque sans exception, le caractère de documents publics, la collection de documents écrits en serbe et partiellement en grec sussi, est composée pour la plupart d'actes juridiques appartenant au domaine du droit privé et destinés à l'emploi interne, étant donné que l'administration officielle de l'empire turc se servait exclusivement de la langue turque et c'est seulement à partir des années 70 du XIXe siècle qu'apparurent des documents bilingues.

Les documents en langue serbe peuvent être divisés, selon leur destination, en ceux qui autorisaient les moines à collecter des dons dans la population en faveur des monastères, ensuite en documents relatifs à la possession d'un bien, tels que livres de commerce, protocoles, livres de dépenses etc.

Toutes les pièces du trésor de Détchani sont analysées dans le cadre des collections et chaque unité est accompagnée d'une bibliographie exhaustive des ouvrages publiés jusqu'ici.

Illustrations

Introduction

1. Vue du monastère de Détchani
2. Dessin de la croix dite de l'empereur Douchan que le ban Yélatchitch a fait faire
3. Lustre en bronze, XIVe siècle
4. Lustre gothique de Détchani, XIVe siècle, provenant d'Allemagne (conservée actuellement au Musée des arts décoratifs de Belgrade)
5. Lustre Renaissance de Détchani, provenant d'Allemagne, XVIe siècle
6. Lustre en cristal; donation de Hadji Danilo Kajanegra, début du XIXe siècle
7. Deux pages de la Proscomidie (Mémoire des ktitors et des donateurs), où l'on mentionne les Némanides et les Lazarévitch (feuilles 1b et 2a)
8. Portrait de Hadji Danilo Pachtrovitsch-Kajanegra, archimandrite de Détchani, peint en 1813 et contenant les scènes, en miniature, des travaux de réparation de l'église et de la forteresse
9. Portrait de Hadji Zacharie, higoumène de Détchani, peint en 1813. Au fond, représentation de peintres devant leurs chevalets dans les «cellules» d'artistes
10. Gravure de 1857 représentant le monastère de Détchani
11. Portrait inséré dans la gravure de 1857 et représentant Séraphin Ristich, gardien du trésor et higoumène du monastère, plus tard archimandrite de Détchani
12. Portrait inséré dans la gravure de 1857 et représentant Cyrille Andréiévitch, épitrope de l'époque, plus tard higoumène et archimandrite de Détchani
13. Trésor de Détchani avant les travaux d'aménagement de 1963
14. Trésor de Détchani après les travaux d'aménagement de 1963

Icônes

1. Icône représentant l'archange Gabriel, dite icône de l'empereur Douchan, vers 1340, I-4
2. Icône représentant la Mère de Dieu, dite de l'Empereur Douchan, vers 1340, I-2
3. Icône représentant la Mère de Dieu, dite de l'empereur Douchan, détail, I-2
4. Icône représentant le Christ Pantocrator, dite de l'empereur Douchan, vers 1340, I-3

4a. Icône représentant le Christ Pantocrator dite de l'empereur Douchan, détail, I-3

5. Icône représentant saint Nicolas, dite de l'empereur Douchan, vers 1340, I-1
6. Icône représentant saint Nicolas, dite de l'empereur Douchan, détail, I-1
7. Icône représentant saint Jean le Précurseur, dite de l'empereur Douchan, vers 1340, I-4
8. Icône représentant saint Jean le Précurseur, dite de l'empereur Douchan, détail, I-4
9. Icône représentant la Vierge Pélagonitissa (de Bitolj), fin du XIVe siècle, I-9
10. Icône représentant la Trinité de l'Ancien Testament, première moitié du XVIe siècle, I-62
11. Icône représentant l'apôtre Paul, seconde moitié du XVe siècle, I-39
12. Icône représentant l'Ascension, XVe siecle (?), I-23
13. Icône biface représentant saint Théodose le Cénobite et saint Sabbas de Jérusalem, peinte par Longuine en 1572, I-56, saint Sabbas de Jérusalem
14. Icône biface représentant saint Théodose le Cénobite et saint Sabbas I-56, saint Théodose le Cénobite
15. Icône biface représentant saints Antoine le Grand et Euthyme le Grand, peinte par Longuine en 1572, I-21, saint Antoine le Grand
16. Icône biface représentant saints Antoine le Grand et saint Euthyme le Grand, I-21, saint Euthyme le Grand
17. Icône biface représentant l'Annonciation et la Nativité du Christ, I-66, Nativité du Christ
18. Icône biface représentant la Résurrection du Christ et l'Ascension; peinte par Longuine vers 1570, I-18, Résurrection du Christ
19. Icône biface représentant la Résurrection du Christ et l'Ascension, I-18, Ascension
20. Icône aux dessins dûs au zographe Longuine, I-61
21. Icône biface représentant saint Jean Climaque et la Communion de Marie l'Egyptienne, sur une face, et saints Théodore Tiron et Théodore le Stratélate, sur l'autre; peinte par Longuine en 1596, I-57, saint Jean de l'Echelle et la Communion de Marie l'Egyptienne
22. Icône biface représentant saint Jean Climaque et la Communion de Marie l'Egyptienne, sur une face, et saints Théodore Tiron et Théodore le Stratélate, sur l'autre, saints Théodore Tiron et Théodore le Stratélate

23. Icône représentant saint Nicolas et des épisodes de sa vie; peinte par Longuine dans la seconde moitié du XVIe siècle, I-15
24. Icône représentant la Transfiguration du Christ, peinte par Longuine dans la seconde moitié du XVIe siècle, I-13
25. Icône représentant saint Jean le Théologien; peinte par Longuine vers la fin du XVIe siècle, I-12
26. Icône représentant le Christ comme juge équitable, seconde moitié du XVIe siècle, I-42
27. La Déisis, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, I-8
28. Grande croix de l'iconostase, 1593-94, I-64, détail
29. Grande croix de l'iconostase, I-64, détail
30. Grande croix de l'iconostase, I-64, détail
31. Porte royale, années 60 ou 70 du XVIe siècle, I-65, Annonciation
32. Porte royale, I-65, saint Etienne, le roi Ouroch et saint Nicolas
33. Icône représentant la Vierge dite «Oumiliénié,» seconde moitié du XVIe siècle, I-59
34. Icône représentant saint Nicolas, seconde moitié du XVIe siècle, I-38
35. Icône représentant la sainte Trinité, fin du XVI ou début du XVIIe siècle, I-35
36. Icône représentant la Dormition de la Vierge, fin du XVIe ou début du XVIIe siècle, I-69
37. La porte royale, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, I-69
38. Icône processionnelle, la Vierge Hodighitrie et saint Georges, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, I-40, la Vierge Hodighitrie
39. Icône processionnelle, la Vierge Hodighitrie et saint Georges, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, I-40, saint Georges
40. Icône processionnelle, la Vierge Hodighitrie, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, I-68
41. Icône processionnelle, la Vierge Hodighitrie, fin du XVIe siècle ou début du XVIe, I-36
42. Icône représentant la Vierge trônant: «Que t'offrir, Jésus?», fin du XVIe siècle, I-25
43. Icône représentant la Vierge trônant: «Que t'offrir, Jésus?», I-25, détail, les Pasteurs
44. Icône représentant la Vierge trônant «Que t'offrir, Jésus?», I-25, détail, les Anges
45. Icône représentant saint Jean le Précurseur, l'Ailé; peinte par Georges et Cozma en 1619—20, I-60
46. Icône représentant saint Nicolas avec des épisodes de sa vie, donation de l'higoumène Diomède, vers 1620, I-27
47. Icône représentant saint Nicolas avec des épisodes de sa vie, donation de l'higoumène Diomède, I-27, détail
48. Icône représentant la Vierge trônant, première moitié du XVIIe siècle, I-31
49. Icône représentant la Crucifixion, première moitié du XVIIe siècle, I-28
50. Icône représentant le Baptême du Christ, première moitié du XVIIe siècle, I-55
51. Icône représentant la mort et les funérailles d'Étienne Détchanski, première moitié du XVIIe siècle, restaurée en 1813, I-48
52. Icône représentant la Sainte Face (empreinte des traits du Sauveur sur le linge de Véronique), XVIIe siècle, I-26
53. Icône représentant saint Étienne Détchanski, fin du XVIIe siècle ou début du XVIIIe, I-33
54. Icône représentant saint Georges à cheval, fin du XVIIe siècle ou début du XVIIIe, I-58
55. Icône représentant la Lapidation de saint Étienne, repeinte en 1783, I-43
56. Icône représentant saint Nicolas et saint Étienne Détchanski, XVIIe siècle; repeinte par A. Lazović, au début du XIXe siècle I-45
57. Icône représentant la Vierge à trois mains, peinte par A. Lazović, au début du XIXe siècle, I-79
58. Diptyque au revêtement d'orfèvrerie comportant les icônes de la Vierge à trois mains et de la sainte Trinité à trois têtes; icônes peintes par A. Lazović au début du XIXe siècle, I-50
59. Diptyque au revêtement d'orfèvrerie comportant les icônes de la Vierge Hodighitrie et de la sainte Trinité; icônes peintes par Siméon Lazovitch, début du XIXe siècle, I-49
60. Icône russe représentant les trois Iérarques, début du XIXe siècle, I-72
61. Icône représentant la Sainte Face, revêtement d'orfèvrerie exécuté par Michel Timoféiev dans la première moitié du XIXe siècle, I-75
62. Icône russe représentant l'Archange Michel, fin du XVIIIe siècle ou début du XIXe, I-51
63. Icône représentant le Couronnement de la Vierge, fin du XVIIIe siècle ou début du XIXe, I-74
64. Icône représentant le Christ, fin du XVIIIe siècle ou début du XIXe; revêtement d'orfèvrerie de 1843, I-47

Objets d'art en métal

1. Coupe du métropolite Victor, 1592-93, M-7, détail
2. Coupe du métropolite Victor, M-7, détail
3. Coupe ornée de scènes de chasse, années 70 du XVIe siècle, M-8
4. Coupe aux griffons, XVIe siècle, M-12
5. Coupe aux grues, XVIe siècle, M-13
6. Coupe due à l'orfèvre Djanko, 1802, M-9
7. Coupe d'Ignace de Détchani, 1840, M-10
8. Coupe au cerf sans tête, 1855, M-14
9. Coupe de l'hiéromoine Rouphyme, seconde moitié du XIXe siècle, M-64
10. Coupe aux ornements en nielles, XVIIIe siècle, M-65
11. Coupe à piédouche, XIXe siècle, M-67
    coupe au petit pied, (calice pour la communion donnée aux malades), 1860, M-69
    coupe, XIXe siècle, M-68
12. Navicelle, XVIe—XVIIe siècles, M-6
13. Bouilloire, XIXe siècle, M-17
14. Bouilloire, M-17, détail
15. Couvercle d'un vase sacré, XVIe siècle, M-198
16. Bouilloire, XIXe siècle, M-70
    coupe à couvercle, début du XIXe siècle, M-71
17. Petit verre destiné à contenir l'eau chaude, XVIIIe siècle, M-15
18. Gourde de pèlerin, XIXe siècle, M-72
19. Ampoule en plomb, M-194
20. Litiarium, 1652/53, M-1
21. Encensoir en argent, XVe siècle, M-4
22. Encensoir en argent, début du XIXe siècle, M-5
23. Ripidion de Kondo Vouk I, 1569/70, M-87a, face A
24. Ripidion de Kondo Vouk I, 1569/70, M-87a, face B
25. Ripidion de Kondo Vouk II, 1569/70, M-87b, face A
26. Ripidion de Kondo Vouk II, 1569/70, M-87b, face B
27. Ripidion, 1730, M-2
28. Calice de Radivoé, 1557/58, M-63
29. Calice de Moscou, début du XVIIIe siècle, M-205
30. Calice de Moscou, 1860, M-206
31. Etoile de Radivoé, vers 1570, M-94
32. Etoile, 1789, M-203
33. Revêtement d'orfèvrerie, exécuté pour le moine Kentirion par Neško Prolimleković, orfèvre, 1644, M-18
    — plat supérieur
34. Revêtement d'orfèvrerie exécuté pour le moine Kentérion, M-18
    — plat inférieur
35. Revêtement d'orfèvrerie du Tétraévangile de Bélaïa, XVIIe siècle, M-20
36. Revêtement d'orfèvrerie du Tétraévangile ayant appartenu à Jean Guéorguiévitch, 1737—1744, M-23
37. Revêtement d'orfèvrerie du Tétraévanglie ayant appartenu à l'hiéromoine Siméon, 1765—1768, M-19, plat supérieur
38. Revêtement d'orfèvrerie du Tétraévangile ayant appartenu à l'hiéromoine Siméon, M-19, plat inférieur
39. Revêtements d'orfèvrerie exécutés pour Hadji Cyrille Andréiévitch, 1861, M-21, et M-22
40. Revêtement d'orfèvrerie, exécuté pour Hadji Cyrille Andréiévitch, 1861, M-21 plat supérieur
41. Châsse de 1800—1806, M-91
42. Châsse contenant la main reliquaire du moine Théoctiste (roi Dragoutine), première moitié du XIXe siècle, M-33
43. Partie supérieure de la châsse contenant la main reliquaire du moine Théoctiste (roi Dragoutine), M-33
44. Couvercle intérieur recouvrant la main reliquaire du moine Théoctiste (roi Dragoutine), M-33
45. Châsses M-27 et M-28, exécutées par l'orfèvre Georges Nikolaïévitch de Krouchévo, milieu du XIXe siècle
46. Châsse M-29, exécutée par l'orfèvre Georges Nikolaïévitch de Kruchévo, milieu du XIXe siècle
47. Châsse M-31, exécutée par l'orfèvre Georges Nikolaïévitch de Kruševo, 1850
48. Châsse de l'archimandrite Kalinik de 1819, M-89
49. Couvercle de la châsse de l'archimandrite Kalinik, M-89
50. Châsse de Ioanikié Détchanatz, 1820, M-90
    Châsse M-30, première moitié du XIXe siècle, contenant un couvercle intérieur et des reliques revêtus d'argent, 1755
51. Châsse exécutée entre 1841 et 1849, M-26
    châsse, XIXe siècle, M-25
52. Châsse contenant la main reliquaire de saint Nicétas, seconde moitié du XIXe siècle, M-35
53. Châsse contenant la main reliquaire de saint Nicétas, M-35
54. Châsse de 1763, M-208
55. Châsse M-208 portant une inscription de Jean Ghéorghiévitch

56. Croix dite de l'empereur Douchan, XVIIe—XVIIIe siècle, M-42
57. Croix dite de l'empereur Douchan, M-42, détail
58. Croix dite de l'empereur Douchan, M-42, détail
59. Croix dite d'Étienne Détchanski, XIV(?), XVIIe—XVIIIe siècles, M-43
60. Croix dite d'Étienne Détchanski, M-43, détail
61. Croix à six branches contenant une inscription relative à Étienne Détchanski, XVIIIe siècle, M-84, face antérieure
62. Croix à six branches contenant une inscription relative à Étienne Détchanski, M-84, revers
63. Croix de l'hiéromoine Siméon Jivkovitch, 1786, M-44
64. Croix de l'hiéromoine Siméon Jivkovitch, M-44, détail
65. Croix de Danilo Pachtrovitch, 1801, M-52
66. Croix de Danilo Pachtrovitch, M-52, détail
67. Croix de Danilo Pachtrovtch, M-52, détail
68. Croix de Sima Ristitch-Gabélitch, 1806, M-46
69. Croix de l'hiéromonie Païssié, 1809, M-45
70. Croix, fin du XVIIIe siècle ou début du XIXe, M-49
71. Croix sans pédicule, fin du XVIIIe siècle ou début du XIXe, M-56
72. Croix sans pédicule, M-56, détail
73. Croix de l'hiéromoine Kalinik (I), deuxième ou troisième décénnie du XIXe siècle, M-50
74. Croix de l'iéromoine Kalinik (II), deuxième ou troisième décennie du XIXe siècle, M-51
75. Croix de Séraphin Ristitch (I), 1850, M-47
76. Croix de Séraphin Ristitch (II), 1855, M-55
77. Croix de l'hiéromoine Mélintié, 1896, M-48
78. Croix, milieu du XIXe siècle, M-83
79. Croix de Cyrille Andréiévitch, âme en bois sculpté datant du XVIe ou du XVIIe siècle, revêtement de 1849, M-92
80. Croix de Cyrille Andréiévitch, M-92, détail
81. Croix du XVIe siècle ou du XVIIe, revêtement du XIXe, M-54
82. Croix sans pied, XVIIe siècle, M-85
83. Croix, première moitié du XIXe siècle, M-62
84. Croix, XIXe siècle, M-57/59
85. Croix incomplète, âme en bois sculpté datant du XVIe siècle, revêtement du XIXe, M-53
86. Trikyrion de Hadji Zacharie, début du XIXe siècle, M-81
87. Dikyrion de Hadji Zacharie, début du XIXe siècle, M-82
88. Clefs M-74 et M-73, XVIe siècle ou XVIIe
89. Clef aux sigles non encore déchiffrés, M-73
90. Mâchoire reliquaire en argent, offrande votive, M-78
petite croix reliquaire en argent, XIXe siècle, M-77
deux couteaux aux manches en argent, seconde moitié du XVIIIe siècle, M-79
petite boîte oblongue (philactère), XIXe siècle, M-79
91. Paire de chandeliers, XIXe siècle, M-204
92. Petite cuiller, seconde moitié du XIXe siècle, M-204
93. Petite cuiller de 1881, M-203
94. Petit pichet contenant 113 caractères d'imprimerie en plomb, M-80
95. Berceau — offrande votive, 1898, M-207
96. Candélabre en bronze, XIVe siècle, M-196
97. Candélabre en bronze, M-196, détail
98. Candélabre en bronze, M-196, détail
99. Cloche offerte par Grégoire Brankovitch, vers 1440, M-210
100. Cloche offerte par Mastreléna, 1458/59, M-109
101. Veilleuse, M-100
102. Veilleuse, M-101
103. Veilleuse, M-102
104. Veilleuse, M-104
105. Veilleuse, M-103
106. Veilleuse, M-105
107. Veilleuse, M-109
108. Veilleuse, M-115
109. Veilleuse, M-152
110. Veilleuse, M-122
111. Veilleuse, M-158
112. Veilleuse, M-120
113. Veilleuse, M-124
114. Veilleuse, M-162
115. Veilleuse, M-130
116. Veilleuse, M-128
117. Veilleuse, M-117
118. Veilleuse, M-166
119. Veilleuse, M-157
120. Veilleuse, M-149
121. Veilleuse, M-150
122. Veilleuse, M-141
123. Veilleuse, M-143
124. Veilleuse, M-147
125. Veilleuse, M-137
126. Veilleuse, M-134
127. Veilleuse, M-169
128. Veilleuse, M-174
129. Veilleuse, M-170
130. Veilleuse, M-165
131. Veilleuse, M-163
132. Veilleuse, M-164
133. Veilleuse, M-176
134. Veilleuse, M-180
135. Veilleuse, M-181
136. Veilleuse, M-182
137. Veilleuse, M-185
138. Veilleuse, M-187
139. Veilleuse, M-186
140. Veilleuse, M-183
141. Veilleuse, M-184
142. Veilleuse, M-189
143. Veilleuse, M-190
144. Veilleuse, M-188
145. Veilleuse, M-191
146. Veilleuse, M-192
147. Veilleuse, M-193
148. Veilleuse, M-107
149. Veilleuse, M-197

Tisus et broderies

1. Epitrachilion, XVIe siècle, TE-1
2. Epitrachilion, XVIe siècle, détail, TE-1
3. Croix brodée, début du XVIe siècle, TE-2
4. Manchettes, fin du XVIIe siècle ou début du XVIIIe, TE-4
5. Manchettes, début du XVIIIe siècle, TE-5
6. Manchette, TE-5
7. Manchettes brodées par Agna de Nich, XVIIIe siècle, TE-6
8. Epitrachilion, brodée par Agna de Nich (?), XVIIIe siècle, TE-3
9. Orarion du moine Sophrone de 1681, TE-8
10. Voile recouvrant le calice de 1756, TE-14
11. Couverture de châsse, brodée en 1861, TE-15
12. Epitaphios, milieu du XIXe siècle, TE-10
13. Ceinture brodée, XVIIIe siècle, TE-10
14. Ceinture offerte par le major Micha Anastassiévitch en 1857, TE-11, inscription figurant sur l'envers

Objets sculptés en bois

1. Pupitre liturgique, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, D-5
2. Pupitre liturgique, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, D-6
3. Pupitre liturgique, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, D-22
4. Petite table sur laquelle on pose le récipient contenant le pain bénit, début du XVIIe siècle, D-20
5. Petite châsse, fin du XVIIe siècle ou début du XVIIIe, D-10
6. Petite châsse, D-10, munie d'un couvercle intérieur de 1849
7. La Croix du »starac« (vieillard) Nestor, 1564/65, D-1, face antérieure
8. La Croix du »starac« (vieillard) Nestor, D-1, revers, détail
9. Petite table heptagonale, XIVe ou XVe siècle, D-9
10. Stalles
D-11, fin du XVIIe siècle ou début du XVIIIe
D-12, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe
D-13, fin du XVIIe ou début du XVIIIe
11. Quatre stalles attachées l'une à l'autre, fin du XVIe siècle, ou début du XVIIe D-14
12. Stalle, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, D-7
13. Stalle, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, D-8
14. Stalle, fin du XVIe siècle ou début du XVIIe, D-17
15. Trône d'higoumène (?), XIXe siècle, D-15
16. Trône d'higoumène, vers 1330, D-16
17. Trône d'higoumène, D-16, détail
18. Trône d'higoumène, D-16, détail
19. Sarcophage d'Etienne Détchanski, 1339—1343, D-2
20. Sarcophage d'Etienne Détchanski, D-2, détail
21. Sarcophage d'Etienne Détchanski, 1836—1848, D-4
22. Sarcophage d'Etienne Détchanski, 1836—1848, D-4 — côté intérieur du couvercle
23. Sarcophage, première moitié du XIXe siècle, D-3
24. Base ayant supporté une croix en nacre, XVIIIe siècle, D-23
25. Saint Blaise, détail d'une boîte peinte, destinée à recevoir une croix. Ouvrage d'A. Lazović, début du XIXe siècle. D-33
26. Boîte de la croix M-53, milieu du XIXe siècle. D-30

Gravures sur cuivre

1. Gravure au burin sur cuivre datant de 1748, B-1
2. Gravure sur cuivre, B-1, détail, cellules destinées aux artistes (n° 10)
3. Gravure sur cuivre de 1837, B-2
4. Gravure sur cuivre de 1837, B-3, face *a*
5. Gravure sur cuivre, B-3, face *b*
6. Gravure sur planche de cuivre datant de 1846, B-4
7. Gravure sur cuivre de 1846, B-5
8. Gravure sur cuivre de 1803, B-6
9. Gravure sur plomb, XIXe siècle, B-7

Sceaux

1. Sceau du monastère de Détchani, fin du XVIe siècle (?), P-16
2. Sceau du monastère de Détchani, 1623, P-1
3. Sceau du monastère de Détchani, début du XIXe siècle, P-24
4. Sceau du monastère de Détchani, XVIIIe siècle (?), P-12
5. Sceau du monastère de Détchani, XVIe siècle (?), P-15
6. Sceau du monastère de Goriotch, 1783, P-2
7. Sceau du monastère de Goriotch, 1828, P-10
8. Sceau de l'église Sainte-Trinité, XVIIIe siècle, P-14
9. Anneau sigillaire de Stoïan Mitroïkovitch, XIXe siècle, P-23
10. Sceau double de l'iéromonie Rouphime, seconde moitié du XIXe siècle, P-7
11. Sceau de l'hiéromoine Arsène, XIXe siècle, P-9
12. Sceau de l'hiéromoine Sophrone, fin du XVIIIe siècle, P-13
13. Sceau de l'hiéromoine Moïse, seconde moitié du XVIIIe siècle, P-11
14. Sceau de Théophile de Détchani, 1890, P-8
15. Sceau de Hadji Séraphin Ristich (1856—1867), P-17
16. Sceau de Hadji Seraphin Ristich (1856—1867), P-6
17. Sceau triple de Timothée de Detchani datant de 1853, P-4
18. Sceau de l'hiéromoine Chrissantie, 1860, P-5
19. Sceau de 1841, P-3
20. Sceau de l'archimandrite Raphaël, 1869—1891, P-18
21. Sceau aux initiales S O, P-25
22. Sceau turc de Laza Tzvetko, P-19
23. Sceau turc portant l'inscription de Stoïanka, P-21
24. Sceau turc d'un religieux de Détchani, P-20
25. Sceau de Hadji Cyrille Andréievitch, seconde moitié du XIXe siècle, P-22

Panagies et panagies d'artos

1. Panagie, seconde moitié du XVIe siècle, PN-1, revêtement d'orfevrerie
2. Panagie, PN-1, sculpture sur bois
3. Panagie du XVIIe siecle, PN-5, revêtement d'orfèvrerie
4. Panagie du XVIIe siecle, PN-5, sculpture sur bois
5. Panagie, fin du XVIIe siecle ou début du XVIIIe, PN-4, revêtement d'orfevrerie
6. Panagie, début du XVIIIe siècle, PN-6, face *a*
7. Panagie, PN-6, face *b*
8. Panagie du XVIIIe siècle, PN-2
9. Panagie du XVIIIe siècle, PN-3
10. Panagie du XVIIIe siecle, face *a*
11. Panagie, PN-8, face *b*
12. Panagie en forme de coeur, XIXe siècle, PN-9
13. Panagie d'arthos peinte, fin du XVIe siècle, PN-11
14. Panagie d'arthos, PN-10, détail
15. Panagie, seconde moitié du XVIIIe siècle, PN-12, face antérieure
16. Panagie, PN-12, revers.

Boucles de ceinture et ceintures

1. Boucles de ceinture en argent doré, XVIIIe siècle, PA-20
2. Boucles de ceinture en argent, XVIIIe siècle, PA-1
3. Boucles de ceinture en forme de fraises, XVIIIe siècle, PA-16
4. Boucles de ceinture en argent, XVIIIe siècle, PA-12
5. Boucles de ceinture en argent, fin du XVIIIe siècle, PA-25
6. Boucles de ceinture en argent, début du XIXe siècle, PA-10
7. Boucles de ceinture en filigrane, XVIIIe siècle, PA-14
8. Boucles de ceinture en filigrane, XVIIIe siècle, PA-15
9. Boucles de ceinture en trois pièces aux armoiries, fin du XIXe siècle ou début du XXe, PA-19
10. Boucles de ceinture, brodées de perles, XVIIIe siècle, PA-4
11. Boucles de ceinture brodées, XVIIIe siècle, PA-30
12. Ceinture de 1774 aux boucles en nacre, provenant de Jérusalem, TE-9
13. Boucles de ceinture en nacre, seconde moitié du XVIIIe siècle, PA-29
15. Boucles de ceinture en nacre, XVIIIe siècle, PA-1
16. Boucles de ceinture en nacre, seconde moitié du XVIIIe siècle, PA-22
17. Boucles de ceinture en nacre, XVIIIe siècle, PA-24
18. Boucles de ceinture en nacre, XVIIIe siècle, PA-21
19. Boucles de ceinture en nacre, la ceinture datant de 1794, PA-23
20. Boucles de ceinture en nacre, XVIIIe siècle, PA-27
21. Deux ceintures faites d'une série de pièces métalliques en forme de dragon, enfilées sur une ceinture de cuir
    a) Ceinture M-98
    b) Ceinture de Hadji-Cyrille, XIXe siècle
22. Ceinture en argent ornée de nielles, XVIIe siècle (?), M-95

Documents

1. Ferman de Bajazet II de 1506, DK-200
2. Ferman de Soliman II de 1539, DK-196
3. Ferman de Soliman II de 1558, DK-180
4. Bérat de Sélim II de 1568, DK-173
5. Ferman de Mehmet IV de 1602, DK-209
6. Ferman de Mehmet IV de 1649, DK-211
7. Ferman de Mustafa IV de 1808, DK-13 (détail)
8. Quatre documents attestant la possession des champs et des prés de Lioubojda, DK-283
9. Document autorisant Hadji-Zacharie à collecter des dons pour son monastère, début du XIXe siècle, DK-21
10. Diplôme décerné à Hadji Zacharie, en 1820, par le patriarche de Constantinople DK-185
11. Document de la première moitié du XIXe siècle autorisant les religieux à collecter des dons pour leur monastère, DK-350
12. Memento (diptyque) des archevêques et des métropolites serbes, ainsi que des hiéromoines et moines de Détchani, XVIe siècle, DK-360
13. Mémento (diptyque) des archevêques et des hiéromoines de la Patriarchie de Petch, XVIe—XVIIe siècles, DK-363

Dessins

1. Calices, bouilloire et croix, dessins faits d'après les représentations de ces objets dans les fresques de Détchani
2. Veilleuse et encensoirs, dessins faits d'après les représentations de ces objets dans les fresques de Détchani
3. Chandeliers et ripidions, dessins faits d'après les représentations de ces objets dans les fresques de Détchani
4. Inscription gravée dans la coupe du métropolite Victor (M-7), détail
5. Coupe (M-8), détail
6. Inscription gravée dans le calice de Radivoé, détail
7. Inscription gravée dans la croix dite d'Etienne Détchanski, détail
8. Inscription gravée dans la croix dite de l'empereur Douchan, détail
9. Chandelier en bronze du XIVe siècle

10 et 11. Inscription figurant sur une panagie d'arthos peinte (PN 12)

12. Deux cierges placées, sur un support de pierre et de bois

Planches en couleurs

I Icône représentant l'archange Gabriel, dite icône de l'empereur Douchan, vers 1340, I-4, (détail)

II Icône représentant la Trinité de l'Ancien Testament, première moitié du XVIe siècle, I-37

III Porte royale, première moitié du XVIe siècle, I-30.

IV Icône représentant l'Annonciation, peinte par Longuine vers 1570, I-66

V Icône représentant le saint roi Etienne Ouroch III et des épisodes de sa vie, peinte par Longuine en 1577, I-14

VI Icône représentant la Vièrge Eleusa entourée de prophètes, peinte par Longuine vers la fin du XVIe siècle, I-10

VII Icône représentant le Christ Pantocrator, entouré des apôtres, peinte par Longuine vers la fin du XVIe siècle, I-11
VIII Icône représentant l'Ascension, peinte par Longuine vers la fin du XVI siècle, I-16
IX La Déisis, fin du XVIe siècle, ou début du XVIIe, I-8
X Icône représentant la Vièrge Hodighitrie (Eleusa), fin du XVIe siècle, I-71
XI La porte royale, fin du XVIe siècle, I-6
XII Grande croix de l'iconostase, 1593—94, I-64
XIII Croix dite d'Etienne Détchanski, XIVe (?) et XVIIe—XVIIIe siècles, M-43
XIV Croix dite de l'empereur Douchan, XVIIe—XVIIIe siècles, M-42
XV Coupe du métropolite Victor, 1592—93, M-7
XVI Panagie d'arthos, XIIe—XIVe siècles. PN-10

Регистар

Имена која се појављују исписана на предметима

АБДУЛА-ПАША РУМЕЛИЈСКИ, његова бујрулдија (ДК-181)
АБДУЛАХ, кадија среза Будимља, издао мураселу 1815 (ДК-301)
АБДУЛ КАРИМ, његов печат на хуџету из 1565 (ДК-189)
АБДУЛ МЕЏИД I, турски султан, његов ферман из 1842 (ДК-303); фермани из 1847 (ДК-319, ДК-320, ДК-321); фермани из 1848 (ДК-324, ДК-54, ДК-58, ДК-50, ДК-23, ДК-171, ДК-164)
АБДУЛ ХАМИД I, турски султан, његови фермани из 1776 (ДК-20, ДК-6, ДК-172); његов ферман из 1777 (ДК-15); његови фермани из 1778 (ДК-167, ДК-41); његови фермани из 1779 (ДК-214, ДК-14), његови фермани из 1783 (ДК-268, ДК-2, ДК-7, ДК-9, ДК-11, ДК-17, ДК-12, ДК-16); његови фермани из 1774—1789 (ДК-59, ДК-49)
АБДУРАХМАН-ПАША, мутесариф дукађински, на тескери из 1790 (ДК-334)
АБДУРАХМАН-ПАША МЕХМЕДБЕГОВИЋ, мутесариф дукађински, на бујрулдији из 1801 (ДК-305)
АБДУРАХМАН-ПАША из Пећи, на бујрулдији за градњу трпезарије из 1789 (ДК-310)
АБДУРАХМАН-ПАША, окружни мутесариф, на мурасели из 1798 (ДК-302)
АВРАМИЈЕ, јерусалимски патријарх, на ферману из 1783 (ДК-7)
АГАТАНГЕЛ, дечански калуђер, на ферманима из 1847 (ДК-320, ДК-321, ДК-319, ДК-303); на ферманима из 1848 (ДК-54/11, ДК-50, ДК-171)
АГАТАНГЕЛ (исти?), егзарх дечански, на ћивоту из 1848 (Д-4)
АГАТАНГЕЛ (исти?), његов печат на ДК-183, друга половина XIX века
АГНА ОД НИША, на наруквицама, XVIII век (ТЕ-6)
АЛЕКСАНДАР КАРАЂОРЂЕВИЋ, књаз српски, приложник ћивота из 1848 (Д-4)
АЛЕКСИЈЕ ЛАЗОВИЋ, илирско-расиски општи молер, исликао Парусију (ДК-349)
АЛИ-БЕГ из Гусиња, његова мурасела из 1864 (ДК-267)
АЛИ-БИЗА, мутесариф (окружни начелник) нишког округа, његова бујрулдија из 1870 (ДК-123)
АЛИЈА, кадија у Тетову, на хуџету из 1740 (ДК-336)
АЛИ ЗУЛФИКАР, даје молбу и прима одговорност за поправку дечанске цркве (ДК-97)
АЛИ-ПАША, мутесариф дукађински, на тескери из 1776 (ДК-329)
АНА, извезено име на сатенском појасу (можда везиља?), XVIII век (ПА-28)
АНАНИЈА ЂАКОН, међу приложницима ћивота из 1848 (Д-4)
АНАНИЈА, ХАЏИ, дечански калуђер, на хуџету из 1856 (ДК-103)
АНАНИЈЕ, дечански калуђер, на емару из 1648 (ДК-69)
АНАНИЈЕ ПАВЛОВИЋ, дечански калуђер, на тапији из 1868 (ДК-313); на тапијама из 1869 (ДК-326, ДК-327, ДК-335, ДК-339, ДК-340а—р); на привременој тапији из 1869 (ДК-107); купио дућан у Лесковцу 1870 (ДК-309, ДК-341)
АНАСТАС ЗОГРАФ, приложник ћивота из 1848 (Д-4)
АНАСТАСИЈЕВИЋ МИША, мајор, даровао појас 1857 (ТЕ-11)
АНДРА ПЕТРОВИЋ, служитељ манастира Дечана, купио имање у Љубижди 1871 (ДК-282)
АНДРЕИЦА, приложио икону Богородице на иконостасном крсту из 1593/94 (И-64)
АНДРЕЈ, дечански епитроп, са тапије из 1855 (ДК-62)
АНДРЕЈИЋ ПОЛА (ЈУЛА) из Нове Вароши, поклања кућу Дечанима 1801 (ДК-87)
АНДРЕЈЕВИЋ-ШЕКУЛАРАЦ ХАЏИ КИРИЛ, епитроп дечанске лавре, купио и оковао апостол (М-21) и јеванђеље (М-22) 1861; њему дарована икона Спаса (М-75); саградио крст 1849 (М-92); на тапији из 1868 (ДК-313); на тапијама из 1869 (ДК-326, ДК-327, ДК-335, ДК-340а—р, ДК-339)
АНЂЕЛЕ ЈЕРЕЈ, мајстор или ранији власник ћивота Јоаникија Дечанца из 1820 (М-90)
АНТИМ, епископ јенопољски, приложник ћивота из 1848 (Д-4)
АНТИМ, дечански игуман, приложио на дар бакрорезну плочу 1803 (Б-6)
АНТИМ, дечански калуђер, на ферманима из 1847 (ДК-320, ДК-321, ДК-319, ДК-304)
АНТИМ, јеромонах дечански, епитроп, иконом, на ћивоту из 1848 (Д-4); на ферманима из 1848 (ДК-54/11, ДК-50, ДК-171); на признаници из 1849 (ДК-161)
АНТИМ из Ниша, његовим трудом „издасја на тип" бакрорез из 1837 (Б-3), исто (Б-2)
АНТОНИНА, међу приложницима ћивота из 1848 (Д-4)
АРСЕНИЈЕ IV, патријарх, при њему исковане рипиде 1730 (М-2); на бакрорезу из 1745 (Б-1)
АРСЕНИЈЕ, дечански калуђер, у емару из 1648 (ДК-69)
АРСЕНИЈЕ, јеромонах дечански, на ћивоту из 1848 (Д-4)
АРСЕНИЈЕ, јеромонах, његов печат (П-9)
АСАН-АГА, на признаници из 1849 (ДК-161)

БАБА ИВКА, приложила Гориочу пафту, при Јоаникију, 1828 (ПА-11)
БАЈАЗИТ II, турски султан, његов ферман из 1506 (ДК-200)
БОШЊАК ИСАК, јеромонах, бивши Дечанац, са тапије из 1852 (ДК-38)

ВАСИЛИЈЕ, син Хаџи-Радев, из новопазарског среза, дечански калуђер из фермана 1799 (ДК-206)
ВИГНОРИЈЕ, дечански калуђер из емара из 1648 (ДК-69)
ВИКТОР, новобрдски митрополит, приложио чашу 1592/93(М-7)
ВИШЊА (?), међу приложницима ћивота из 1848 (Д-4)
ВУКОСАВ, међу приложницима ћивота 1848 (Д-4)

ГАВРИЛО МИХАИЛОВИЋ (Михић), босански митрополит, њему послао књигу Јован Георгијевић, архиђакон, 1744 (М-23)
ГАВРИЛО, митрополит нишки, његов берат из 1777 (ДК-15); ферман из 1808 (ДК-19)
ГАВРИЛО, дечански монах, његов печат, друга половина XIX века (ДК-183)
ГАНЧЕ, помиње се у натпису на кандилу из 1772 (М-191)
ГЕДЕОН, јеромонах дечански, на ћивоту из 1848 (Д-4)
ГЕНАДИЈЕ, калуђер и настојатељ Дечана са хуџета из 1663 (ДК-176)
ГЕОРГИЈЕ, кир, зограф, сликао св. Јована Крилатог 1619/20 (И-60)
ГЕОРГИЈЕ, дечански калуђер из емара из 1648 (ДК-69)
ГЕОРГИЈЕ ЈОВАНОВИЋ, са тапије из 1855 (ДК-62)
ГЕОРГИЈА НИКОЛАЕВИЋ, кујунџија од Крушева, израдио ћивот за мошти 1850 (М-31, а вероватно и М-27, М-28, М-29)
ГЕОРГИЈЕВИЋ ЈОВАН, архиђакон, послао књигу Гаврилу Михаиловићу, 1744 (М-23)
ГЕОРГИЈЕВИЋ ЈОВАН, вршачки епископ (исти), даровао сликани ћивот 1763 (М-208)
ГЕРАСИМ, кир, архиепископ пећки, при њему сликана икона Стефана Дечанског са житијем 1577 (И-14)
ГЕРАСИМ, дечански игуман, на хуџету из 1834 (ДК-48); на рухсатнами из 1837 (ДК-46); при њему издата бујрулдија 1837 (ДК-25); на тапији из 1838 (ДК-338)
ГРИГОРИЈЕ, монах, његовим настојањем изображене бакрорезне плоче 1837 (Б-2 и Б-3)
ГРИГОРИЈЕ, проигуман студенички, запис на столу (Д-11)
ГРИГОРИЈЕ, Хаџи, дечански архимандрит, приложник ћивота из 1848 (Д-4); са тапије из 1848 (ДК-111)
ГЛИГОРИЈЕ, Хаџи, дечански калуђер, на ферманима из 1847 (ДК-303, ДК-319, ДК-320, ДК-321); на ферманима из 1848 (ДК-54/11, ДК-50, ДК-171)
ГРГУР, господин, даровао звоно старцу Јоаникију, око 1440 (М-210)
ГРУЈИН МАТЕЈ, приложио икону Јована Богослова на иконостасном крсту из 1593/94 (И-64)

ДАНЕЦ, дечански војвода, са фермана из 1649 (ДК-210)
ДАНИЛО ПАШТРОВИЋ, КАЖАНЕГРА, игуман, у хуџету из 1776 (ДК-70); са бујрулдије из 1776 (ДК-329); њему берат из 1776 (ДК-172); добио фермане 1778 (ДК-167, ДК-41); у бујрулдији из 1786 (ДК-24)
ДАНИЛО, Хаџи (исти), добио мураселу за поправку Дечана 1804 (ДК-292); начинио и приложио крст 1801 (М-52); упућује Хаџи-Захарију на сакупљање милостиње (ДК-349)
ДАФИНА, позлатила (платила) ћивот Теоктиста, прва половина XIX века (М-33)
ДЕРВИШ, дечански војвода, на признаници из 1819 (ДК-68); на хуџету (ДК-85)
ДЕСПИНА, са натписа на икони Богородице из почетка XVII века (И-31)
ДЕСПИЧ, Хаџи Максим, потписан на чашици (М-15)
ДЕСПОТОВИЋ СТОЈИЉКО, потписан на ћивоту из 1841—49 (М-26)
ДИМИТРИЈЕ, ђакон у Сарајеву, оковао мошти, 1755 (М-30)
ДИМИТРИЈЕ, самозвани босански митрополит, са фермана из 1779 (ДК-214)
ДИМО ЧОРЧЕ (ЂОРЂЕ?), запис на кандилу (М-113)
ДИОМИДИЈЕ, игуман дечански, његовим трудом и подвигом сликана икона св. Николе око 1620 (И-27)
ДИОНИСИЈЕ, митрополит, при њему израђен крст Мелентија Дечанског 1896 (М-48)
ДИШКОВИЋ НИКОЛА, отац Мастрелене — Јелене, која је даровала звоно 1458/59 (М-209)
ДМИТРИЋИ, Пеја, Неда и Лука, дародавци епитрахиља Дечанима, XVI век (Т-1)

ЂАНКО КОВАЧ, мајстор чаше, 1802 (М-9)
ЂЕРАСИМ, монах, тутор при коме израђен крст Мелентија Дечанског, 1896 (М-48)
ЂОРЂЕВИЋ СИМЕОН, примио на чување ризницу 1902 (ДК-226)
ЂУРАНА, из Ниша, приложник ћивота Теоктиста, прва половина XIX века (М-33)

EDLINGEN, мајстор који је сковао мач (М-39)
ЕЛАЗ-ПАША, на изуну из 1804 (ДК-139)
ЕЛХАЂ АХМЕТ, кадија, пресуђује по молби 1833 (ДК-208)
ЕМИН-ЕФЕНДИЈА, призренски кадија, даје хуџет 1834 (ДК-48)
ЕТХЕМ ИБРАХИМ, дао хуџет 1776 (ДК-70)

ЖИВАН, мирски поп, међу приложницима ћивота 1848 (Д-4)
ЖИВКО ШАНГРИЋ (ШАНТРИЋ), израдио у Пећи и приложио Дечанима анафорник 1883 (М-41)
ЖИВКОВИЋ ЈОВАН, из Новог Пазара, платио крст 1846 (М-48)
ЖИВКОВИЋ СИМЕОН, јеромонах, трудио се о крсту из 1786 (М-44)

ЗАХАРИЈЕ, Хаџи, Дечанац, јеромонах, дат му крст 1801 (М-52); његов мач, почетак XIX века (М-36); његова трикирија и дикирија, почетак XIX века (М-81, М-82); упућује се на сакупљање прилога (Парусија ДК-349); упућује се на сакупљање прилога (писмо за писанију ДК-21)
ЗАХАРИЈЕ, игуман (исти), на дрвеном ћивоту за мошти (Д-24)
ЗАХАРИЈЕ, митрополит (исти), његове грамоте, око 1820 (ДК-185, ДК-184); на потврди из 1819 (ДК-68); дозвола за обилазак епархије (ДК-78)
ЗАХАРИЈА, јеромонах дечански, на ћивоту из 1848 (Д-4)
ЗАХАРИЈА, у запису на столу (Д-11)

ИБРАХИМ ЕТХЕМ, ђаковички кадија, дао хуџет 1776 (ДК-70)
ИБРАХИМ ЕТХЕМ, кадија у граду Лесковцу из 1863 (ДК-331)
ИВКА, баба, приложила пафте Гориочу 1828 (ПА-28)
ИВКОВИЋ НИКОЛА, поклонио кандило 1897 (М-115)
ИГЊАТИЈА ДЕЧАНАЦ, јеромонах, саградио тас 1840 (М-10)
ИГЊАТИЈА, (исти?) потпис на чашици (М-15)
ИГЊАТИЈА, (исти?) потпис на крсту Калиника дечанског (М-50)
ИГЊАТИЈА, (исти?) на ћивоту 1848 (Д-4)
ИЗЕДИН, кадија града Ниша, издао хуџет 1817 (ДК-40)
ИЛИЈАЗ, мутесариф (окружни начелник) даје изун 1804 (ДК-193)
ИСАК БОШЊАК, јеромонах, бивши дечанац, са тапије из 1852 (ДК-38)
ИСАКИЈА, јеромонах дечански на ћивоту из 1848 (Д-4)
ИСЛАМ-АГА, потврђује хуџет из 1798/99 (ДК-205)
ИСЛАМ, син Мехмедов, кадија града Ђаковице, са илама из 1599 (ДК-318)
ИСМАИЛ, Хаџи, ага, на иламу из 1767 (ДК-328)

ЈАКШИЋ ПЕТАР, платио крст (М-48)
ЈЕЛЕНА, госпођа, односно Мастрелена, 1458/59. даровала звоно (М-209)
ЈЕФРЕМ ШАНТРИЋ, златар, израдио у Пећи крст Мелентија дечанског 1896 (М-48)
ЈОАНИКИЕ новопазарски митрополит, њему фермани из 1783 (ДК-268, ДК-11, ДК-2, ДК-9, ДК-17, ДК-12, ДК-16); њему ферман из 1796 (ДК-3); њему ферман из 1806 (ДК-8); њему ферман из 1808 (ДК-13); њему мурасела из 1811—12 (ДК-237); њему мурасела из 1812—13 (ДК-32); њему фермани из 1815 (ДК-5, ДК-10, ДК-301)
ЈОАНИКИЕ, пећки митрополит, њему ферман из 1506 (ДК-200)
ЈОАНИКИЕ, старац, њему даровао звоно господин Гргур око 1440 (М-210)
ЈОАНИКИЕ ДЕЧАНАЦ, власник ћивота из 1820 (М-90)
ЈОАНИКИЕ — при њему баба Ивка приложила пафте Гориочу, 1828 (ПА-11)
ЈОАНИКИЕ МАРКОВИЋ, архиђакон, натпис на крсту 1869 (М-58)
ЈОВА, приложио и платио „венац" на икону, 1822 (М-212)
ЈОВАН, кујунџија, са Тасом израдио ћивот Теоктиста, прва половина XIX века (М-33)
ЈОВАН, на чаши митрополита Виктора 1592/93 (М-7)
ЈОВАН, син Софронија монаха (Хаџи-Саве Божића) из Сарајева, са оцем поклонио орар 1681 (Т-8)
ЈОВАН, можда израдио кандило (М-101)
ЈОВАН, поп, међу приложницима дечанског ћивота из 1848 (Д-4)
ЈОВАН, отац Стане која је 1839. приложила кандило (М-188)
ЈОВАН ГЕОРГИЈЕВИЋ, архиђакон, послао књигу Гаврилу Михаиловићу, босанском митрополиту, 1744 (М-23)
ЈОВАН ГЕОРГИЈЕВИЋ, епископ вршачки и др. (исти) даровао сликани ћивот 1763 (М-208)

ЈОВАН ЖИВКОВИЋ, из Новог Пазара, платио (са другима) за руке крста Мелентија дечанског из 1896 (М-48)
ЈОВАН ТОМИЋ, из Сарајева, приложио покров за ћивот 1830 (Т-14)
ЈОВО, приложио пас Дечанима (ПА-17)
ЈОВО РАДО(ВИЋ?), његов печат из 1841 (П-3)
ЈОВЧО, мјастор Пајсијевог крста, израдио га у Кратову 1809 (М-45)
ЈОНУЗ, дечански спахија, на сенету из 1879 (ДК-109)
ЈОРГОВИЋ, приложио икону Каменовања архиђакона Стефана (М-43)
ЈОСИФ, приложник ћивота 1848 (Д-4)
ЈУНУС, спахија дечански, са фермана из 1598 (ДК-201)
ЈУСУФ, призренски кадија, његов хуџет из 1700 (ДК-99)

КАЛИНИК ДЕЧАНАЦ, његов сто, 1829 (Д-12); његов крст (М-50); његова кутија за крст (Д-29)
КАЛИНИК, јеромонах у Дечанима, (исти) његов крст (М-51); архимандрит, саградио ћивот 1830 (М-89); у његово време издата бујрулдија 1837 (ДК-25); на изуну из 1839 (ДК-163)
КАРАЂОРЂЕВИЋ АЛЕКСАНДАР, српски књаз, приложник ћивота из 1848 (Д-4)
КАХРИМАН, паша пећки, његова бујрулдија из 1764 (ДК-73)
КЕНТИРИОН, игуман, њему потврда да манастир није крив за крв, из 1641—/42 (ДК-233)
КЕНТИРИОН, јеромонах, оковао и платио јеванђеље 1644 (М-18)
КЕТХУДА, бег пећки, налаже да се изда допуштење за радове на цркви (ДК-97)
КИРИЛ, скопски митрополит, настојао на изради рипида, 1730 (М-2)
КИРИЛ, јеромонах дечански, на ћивоту из 1848 (Д-4)
КИРИЛ АНДРЕЈИЋ ДЕЧАНАЦ, родом от села Белопоље близу Пећи, саградио крст од српске писаније 1849 (М-92)
КИРИЛ АНДРЕЈЕВИЋ, Шекуларац, Белопољац, хаџи, епитроп дечанске лавре (исти), купио и оковао јеванђеље 1861 (М-22) и апостол (М-21); њему дарована икона Спаса (И-75); на тапији из 1868 (ДК-313); на тапијама из 1869 (ДК-326, ДК-327, ДК-335, ДК-339, ДК-340а—р); на привременој тапији из 1869 (ДК-107)
КИРИЛ, дечански јеромонах и настојатељ, са документа из 1909 (ДК-124)
КОЗМА, кир, зограф, сликао икону св. Јована Крститеља 1619/20 (И-60)
КОНДО ВУК, израдио рипиде 1569/70 (М-87а,б)
КОНСТАНТИН, извезено име на сатенском појасу, XVIII век (ПА-28)
КОНСТАНТИН, из Ниша, његовим трудом „издасја на тип" бакрорез 1837 (Б-3); исто (Б-2)
КУР-БЕГ, донео Емар из 1649 (ДК-210)

ЛАЗАР ПЕТРОВИЋ, призренски учитељ, списатељ, исписао писмо за писанију 1843 (ДК-21); исписао писмо за писанију за јеромонаха Захарију (ДК-21)
ЛАЗО из Велеса, платио (?) „венац" на икону св. Николе игумана Диомидија (М-213)
ЛАЗО, ЦВЕТКО, на турском печату (П-19)
ЛАЗОВИЋ СИМЕОН, поп од Белога Поља, обновио икону смрти и опела Стефана Дечанског 1813 (И-48)
ЛАЗОВИЋ АЛЕКСИЈЕ, илирико расиски општи молер, насликао Парусију (ДК-249)
ЛОНГИН, сликао икону св. Теодосија Општежитеља и св. Саве Освећеног 1572 (И-56); сликао икону св. Антонија Великог и Јефтимија Великог 1572 (И-21)
ЛОНГИН, расоноша и зограф (исти), сликао икону Стефана Дечанског са житијем 1576/77 (И-14)
ЛОНГИН (исти), сликао икону Јована Лествичника и Причешће Марије Египћанке, св. Теодора Тирона и Теодора Стратилата, 1596 (И-57)
ЛУКА ДМИТРИЋ, дародавац (са Недом и Пејом) епитрахиља у Дечанима, XVI век (Т-1)

МАКСИМ, патријарх, његов ферман из 1672 (ДК-211)
МАКСИМ, Хаџи Дечанац, његов запис из 1805. у Јеванђељу (М-19)
МАРА, Јове Туфечића, из Сарајева, приложила икону Христа 1843 (И-47)
МАРИЈА от Чупић, капитаница, поклонила покров за путир 1756 (Т-15)
МАРКОВИЋ ЈОАНИКИЈЕ, архиђакон, натпис на крсту из 1869 (М-58)
МАРКОВИЋ РАФАИЛО, дечански игуман, а затим архимандрит (1868—1891), његов печат (П-18); на хуџету, тапијама, сенетима и другим актима (ДК-33, ДК-136—140, ДК-245, ДК-251—252, ДК-275, ДК-280—281, ДК-286—289/а,б)
МАСЛАХЕДИН, кадија среза лесковачког, даје хуџет 1849 (ДК-103)
МАСТРЕЛЕНА, вероватно Госпођа Јелена, даровала звоно 1458/59 (М-109)
МАТЕЈ, извезено име на сатенском појасу, XVIII век (ПА-28)
МАТЕЈ ГРУЈИН, из Призрена, приложио икону Јована Богослова на иконостасном крсту из 1593/45 (И-64)
МАТЕЈ РАДОВАНОВИЋ, дечански калуђер на иламу из 1816 (ДК-298)
МАТЕЈ, поп, у ферману из 1783 (ДК-7)
МАХМУД-ПАША, дао хуџет 1762 (ДК-195)
МАХМУД-ПАША од Скадра (Кара Махмуд-паша, везир), његова бујрулдија из 1786 (ДК-24)
МАХМУД-ПАША (Призренац Ротул 1809—1836) даје бујрулдију дечанском војводи 1818 (ДК-169); на рухсад-нами из 1825 (ДК-337)
МАХМУД II, турски султан, његов ферман из 1815 (ДК-5); његов берат из 1815 (ДК-10); његови фермани из 1818 (ДК-166, ДК-116)
МЕЛЕНТИЈЕ, Хаџи, дечански калуђер (?), на хуџету из 1700 (ДК-99)
МИЛЕНТИЈЕ (МЕЛЕНТИЈЕ), игуман на мурасели из 1717 (ДК-170)
МЕЛЕНТИЈЕ монах, његовим настојањем изображене бакрорезне плоче издате у Бечу 1837 (Б-2, Б-3)
МЕЛЕНТИЈЕ ДЕЧАНСКИ (вероватно исти), његов крст из 1896 (М-48); међу приложницима ћивота 1848 (Д-4)
МЕМИХ, спахија, на њега се односи ферман из 1572 (ДК-199)
МЕТОДИЈЕ, калуђер и настојатељ манастира Дечана из 1663 (ДК-176)
МЕТОДИЈЕ, дечански калуђер, из илама из 1767 (ДК-328)
МЕТОДИЈЕ, дечански калуђер, из фермана из 1776 (ДК-6)
МЕТОДИЈЕ, јеромонах, међу приложницима ћивота из 1848 (Д-4)
МЕХМЕД III, турски султан, његов ферман из 1598 (ДК-201); његови фермани из 1600 (ДК-190, ДК-202); његов ферман из 1602 (ДК-209)
МЕХМЕД IV, турски султан, његов ферман из 1642 (ДК-211); његов ферман из 1649 (ДК-210); његов ферман из 1677 (ДК-212)
МЕХМЕД, кадија Алтун-Илије, даје мураселу 1627 (ДК-61); његов емар из 1648 (ДК-69); његов хуџет из 1649 (ДК-192)
МЕХМЕД, кадија у граду Пећи, из илама из 1767 (ДК-328)
МЕХМЕД, архитект нишке тврђаве, на признаници из 1807 (ДК-204)
МЕХМЕД-ЕМИН, диздар (заповедник) нишке тврђаве, даје признаницу 1807 (ДК-204)
МЕХМЕД-ЕМИН, кадија града Призрена, на хуџету из 1837 (ДК-312)
МЕХМЕД, мушир (маршал, везир), на бујрулдији из 1844 (ДК-308)
МЕХМЕД-САЛИХ, пећки кадија, даје мураселу 1812 (ДК-32); даје мураселу из 1812—1813 (ДК-32)
МЕХМЕД ХАЈРЕДИН-ПАША, мутесариф призренски, издаје дозволу 1837 (ДК-46)
МИЛОВАНОВИЋ ТЕОФИЛ, дечански калуђер, са хуџета из 1874 (ДК-332)
МИЛУТИН, међу приложницима ћивота из 1848 (Д-4)
МИНА, међу приложницима ћивота из 1848 (Д-4)
МИСАИЛ, дечански монах, међу приложницима ћивота из 1848 (Д-4)
МИТРОЈКОВИЋ СТОЈАН, на печатном прстену (П-23)
МИТРОФАН, дечански монах, међу приложницима ћивота из 1848 (Д-4)
МИХАИЛ, владика призренски, на иконостасном крсту из 1593/94 (И-64)
МИХАИЛ, дечански калуђер, из емара 1648 (ДК-69)
МИХАИЛ, дечански калуђер, из илама 1767 (ДК-328)
МИХАИЛОВИЋ ГАВРИЛО, митрополит босански, њему поклања књигу Јован Георгијевић, архиђакон, 1744 (М-23)
МИША АНАСТАСИЈЕВИЋ, мајор, даровао појас 1857 (Т-11)
МЛАДЕН, међу приложницима ћивота из 1848 (Д-4)
МОЈСИЈЕ, јеромонах и јепитроп дечански (можда Веселиновић), средина XVIII века, његов печат (П-11)
МОЈСЕЈ, дечански архимандрит, његово штампано јеванђеље у окову из 1768 (М-19)
МОЈСЕЈ од Васо(је)вић, игуман, на ћивоту из 1848 (Д-4)
МОЈСИЈЕ, јеромонах дечански, на ћивоту из 1848 (Д-4)
МУРАТ III, турски султан, његови фермани из 1577 (ДК-207, ДК-177, ДК-178); његов ферман из 1581 (ДК-213); његов ферман из 1583 (ДК-203); његов ферман из 1595 (ДК-168)
МУРАТ-АГА, дао хуџет (ДК-114)

МУСА РИЗАХ — кадија у Тетову, 1874 (ДК-290)
МУСТАЈ (МУСТАФА), паша из Ђаковице, даје бујрулдију 1798 (ДК-343)
МУСТАЈ-ПАША СКЕНДЕРИЈСКИ, дозвола за Хаџи-Захарију (ДК-78)
МУСТАФА II, турски султан, његов ферман из 1696 (ДК-191)
МУСТАФА IV, турски султан, његови фермани из 1808 (ДК-13, ДК-19)
МУСТАФА, син Мехмедов, мола града Ђаковице, са илама из 1579 (ДК-318)
МУСТАФА, валија Скендерије, на бујрулдији из 1807 (ДК-342)
МУСТАФА, син Тафин, дечански војвода, постављен 1807 (ДК-342)
МУСТАФА ИЗЕДИН, Хаџи, кадија града Ниша, саставио хуџет 1817 (ДК-40)
МУСТАФА АБДУЛАХ-АГА, мутесариф, спахија, са тапије из 1837 (ДК-108)
МУСТАФА, син Абдулаха, закупник (спахија) Хоче, 1838 (ДК-338)
МУСТАФА, муфтија Босне, издаје фетву (ДК-234)

НЕДА ДМИТРИЋ, дародавка (са Пејом и Луком) епитрахиља из XVI века (Т-1)
НЕСТОР, старац, по његовој заповести изрезбарен крст 1564/65 (Д-1)
НИКИФОР, вучитрнски митрополит, на артосној панагији с краја XVI или почетка XVII века (ПН-11)
НИКИФОР, јеромонах дечански, игуман, при њему сликана икона Стефана Дечанског, 1577 (И-14)
НИКОДИМ, свештеноинок, израдио крст по заповести старца Нестора, 1564/65 (Д-1)
НИКОДИМ, митрополит новопазарски, њему ферман из 1776 (ДК-20)
НИКОДИМ, јеромонах дечански, на ћивоту из 1848 (Д-4)
НИКОЛА ДИШКОВИЋ, граматик, отац Мастрелене (Јелене) која је даровала звоно 1458/59 (М-209)
НИКОЛА ИВКОВИЋ, из Равни-Луга, гиланске нахије, поклонио кандило 1897 (М-115)
НИКОЛАЈЕВИЋ ГЕОРГИЈЕ, из Крушева, израдио ћивот 1850 (М-31)
НУХО, спахија дечански, на ферману из 1558 (ДК-180)

ОБРЕНОВИЋ ТОМАНИЈА, поклонила покров за ћивот 1861 (Т-16)
ОМЕР-ПАША, кајмакам призренског санџака, у ферманима из 1848 (ДК-58, ДК-50, ДК-23, ДК-164)
ОСМАН, призренски кадија, на хуџету из 1802 (ДК-322)
ОСМАН, кадија града Призрена (исти), даје хуџет 1807 (ДК-115); издаје мурасе лу 1811—1812 (ДК-237)
ОСМАН, кадија ђаковички, на мурасели из 1804 (ДК-292)
ОСМАН-БЕГ, забит пећки, даје изун 1839 (ДК-163)

ПАВЛЕ, дечански калуђер, са хуџета из 1762 (ДК-195)
ПАВЛЕ, за његов упокој дарована икона Спаса (И-75)
ПАВЛОВИЋ АНАНИЈЕ, на тапији из 1868 (ДК-313); на тапији из 1869 (ДК-339, ДК-340а—р)
ПАВЛОВИЋ РАДИСАВ, поклонио крст 1813 (М-60)
ПАЈСЕЈ, српски архиепископ, патријарх, у његово време сликана икона св. Николе, око 1620 (И-27)
ПАЈСИЈЕ, јеромонах, трудио се о крсту из 1809 (М-45)
ПЕЈА ДМИТРИЋ, дародавац (са Недом и Луком) епитрахиља из XVI века (Т-1)
ПЕИМОРОВИЋ ТЕОДОР, његовим трудом настала бакрорезна плоча 1803 (Б-6)
ПЕТАР, митрополит београдски, приложник ћивота из 1848 (Д-4)
ПЕТАР ЈАКШИЋ, из Новог Пазара, са другима, платио крст Мелентија дечанског 1896 (М-48)
ПЕТАР РАДОСАВЉЕВИЋ, поклонио звездицу 1789 (М-202)
ПЕТАР ТУШИМАЦ, из Новог Пазара, са другима, платио крст Мелентија дечанског 1896 (М-48)
ПЕТРОВИЋ ЛАЗАР, призренски учитељ и писатељ, писао писмо за писанију 1843 (ДК-21)

РАДА, из Ниша, један од ктитора ћивота Теоктиста, прва половина XIX века (М-33)
РАДИВОЈ, раб Господа, приложио рипиде 1569/70 (М-87а,б)
РАДИВОЈ, раб Христов (исти), потрудио се о путиру из 1567/68 (М-63)
РАДИСАВ ПАВЛОВИЋ, поклонио крст 1813 (М-60)
РАДОСАВЉЕВИЋ ПЕТАР, поклонио звездицу 1789 (М-202)
РАМАДАН, кадија у Призрену, издаје фетву (ДК-235)
РАФАИЛО, игуман дечански, помен на хуџету из 1769 (ДК-26)
РАФАИЛО, игуман дечански, на хуџету из 1865 (ДК-33)
РАФАИЛО МАРКОВИЋ, игуман (исти) са тапија из 1868 (ДК-281, ДК-286, ДК-287, ДК-288, ДК-289/а,б)
РАФАИЛ, дечански архимандрит 1869—1891 (исти), његов печат (П-18)
РАФАИЛ настојатељ (исти), на сенету из 1879 (ДК-145); на сенетима из 1880 (ДК-251, ДК-259); на пресуди из 1881 (ДК-275); са преписа илама из 1881 (ДК-280)
РАФАИЛО, архимандрит (исти), на катастарским пописима из 1884 (ДК-136—140); његова молба мутесарифу из 1885 (ДК-345а); његова тескера из 1891 (ДК-344)
РАФАИЛО, пећки монах, његов печат, друга половина XIX века (ДК-183)
РИСТА АНДРИН, његов печат из 1860 (ДК-183)
РИСТИЋ, Хаџи Серафим, његов печат (П-17); његов печат (П-6); његова чаша из 1855 (М-14); на писму за писанију из 1843 (ДК-365)
РИСТИЋ СЕРАФИМ, Тетовац (исти), начинио крст 1850 (М-47); други крст 1855 (М-55)
РИСТИЋ-ГАБЕЛИЋ СИМА, изградио крст 1809 (М-46)
РУСТЕМ-ПАША, мутесариф призренски, издаје дозволу за посед 1802 (ДК-314)
РУФИМ СЕРАФИМОВИЋ, јеромонах, потписан на сенету из 1883. и 1895 (ДК-242); заменик старешине Дечана, на тапији из 1893 (ДК-271)
РУФИМ, дечански јеромонах (исти), на њега се односи документ из 1894 (ДК-222)
РУФИМ СЕРАФИМОВИЋ, игуман (исти), предао ризницу 1902 (ДК-226)
РУФИМ јеромонах (исти?), својим трудом начинио тас, друга половина XIX века (М-64)
РУФИМ, јеромонах (исти?), његов двоструки печат, друга половина XIX века (П-7)

САВА, дечански калуђер, са емара из 1648 (ДК-69)
САВАТИЈЕ, јеромонах дечански, на ћивоту из 1848 (Д-4)
САВАТИЈЕ СТОЈКОВИЋ, дечански настојатељ, на хуџету из 1863 (ДК-331)
САДУЛАХ, повереник халифе у граду Пећи, са бујрулдије из 1844 (ДК-308)
САИТ-ПАША (РОТУЛ) призренски, на документу из 1802 (ДК-28)
САЛАБЕГОВИЋ, пећки кадија на тескери из 1780 (ДК-346)
САЛИХ, кадија Ђаковице са Алтин-Илијом, даје хуџет 1762 (ДК-195)
САМОИЛ, јеромонах дечански, на ћивоту из 1848 (Д-4)
САМУИЛ СТОЈАНОВИЋ, монах дечански, купио кућу у Шапранцима (ДК-297)
САРАФИЈЕ, дечански калуђер, са емара из 1648 (ДК-69)
САФЕТ-ПАША, са емернаме из 1871 (ДК-299)
СЕЈФЕДИН, мутесариф дукађински, даје хуђум-мурасе лу 1779 (ДК-53)
СЕЈФЕДИН (СЕФИ)-ПАША, даје изун 1834 (ДК-106)
СЕЛИМ II, турски султан, његов берат из 1568 (ДК-173); његов ферман из 1572 (ДК-199)
СЕЛИМ III, турски султан, његов ферман из 1793 (ДК-4); његов ферман из 1796 (ДК-3); његов ферман из 1799 (ДК-206); његов ферман из 1804 (ДК-174); његов ферман из 1806 (ДК-8); његов берат (1789—1807) (ДК-1)
СЕРАФИМ (Ристић), јеромонах упућен на сакупљање прилога 1843 (ДК-365)
СЕРАФИМ (Ристић), скевофилакс дечански (исти), на ћивоту из 1848 (Д-4)
СЕРАФИМ РИСТИЋ, Тетовац (исти), начинио крст у Пећи 1850 (М-47)
СЕРАФИМ (РИСТИЋ), настојатељ, његов крст из 1855 (М-55); његово име на чаши из 1855 (М-14)
СЕРАФИМ (Ристић), архимандрит (исти), његови печати (П-17 и П-6)
СЕРАФИМОВИЋ РУФИМ, јеромонах дечански, на документима (ДК-222, ДК-226, ДК-242, ДК-271); предао ризницу 1902 (ДК-220)
СЕРГИЈЕ, дечански игуман, са фермана из 1649 (ДК-210)
СИМЕОН, игуман, при њему израђене и приложене рипиде 1569/70 (М-87а,б)
СИМЕОН ДЕЧАНАЦ, кир (Живковић?), обновио икону Каменовање Стефана Дечанског 1783 (И-73)
СИМЕОН ЖИВКОВИЋ, јеромонах, трудио се о крсту из 1786 (М-44)
СИМЕОН ЈЕРОМОНАХ (Живковић?), потписан на копчама окова из XVIII века (М-19)
СИМЕОН ЂОРЂЕВИЋ, примио на руковање ризницу 1902 (ДК-226)

СИМЕОН ЛАЗОВИЋ, поп од Бијелога Поља, обновио икону 1813 (И-48)
СИМО РИСТИЋ-ГАБЕЛИЋ, кујунџија, израдио у Сарајеву крст 1806 (М-46)
СОФРОНИЈЕ, дечански јеромонах, његов печат, вероватно из краја XVII века (П-13)
СОФРОНИЈЕ, Хаџи (Сава Божић), монах, заједно са сином Јованом поклонио орар 1681 (Т-8)
СПИРИДОН, јеромонах дечански, приложник ћивота из 1848 (Д-4)
СТАН, из Лоћана, са хуџета из 1631 (ДК-194)
СТАНА, Јованова кћи, приложила кандило 1839 (М-188)
СТАНА, из Ниша, приложник ћивота Теоктиста, прва половина XIX века (М-33)
СТАШКО, кујунџија, родом Тетовац, начинио тас, прва половина XIX века (М-64)
СТЕФАН ДУШАН, приложио крст 1347/48 (М-42)
СТЕФАН ДЕЧАНСКИ, краљ, наводно његов крст из 1331/32 (М-84)
СТЕФАН УРОШ III, НЕМАЊА V, приложио крст 1331 (М-43)
СТЕФАН, прота, његов печат из 1853 (ДК-183)
СТОИЉКО ДЕСПОТОВИЋ, потписан на ћивоту из 1841—49 (М-26)
СТОИЉКО, из Ниша, један од ктитора окова Теоктиста, прва половина XIX века (М-33)
СТОЈАН МИТРОЈКОВИЋ, његов печатни прстен, који је поклонио Дечанима (П-23)
СТОЈАНКА, на турском печату (П-21)
СТОЈКО, из натписа са иконе Богородице из печата XVII века (И-31)
СУЛЕЈМАН II ВЕЛИЧАНСТВЕНИ, турски султан, његов ферман из 1539 (ДК-196); његов ферман из 1558 (ДК-180); његов ферман из 1563 (ДК-198); део његовог фермана из 1563 (ДК-349)
СУЛЕЈМАН-АГА, призренски, на сенету из 1798/99 (ДК-317)
СУЛЕЈМАН, мула у граду Пећи, из илама 1767 (ДК-328)
СУРУРИ-ЗАДЕ АБДУЛ ВЕХАБ ДАНИЧИ, нишки кадија 1874 (ДК-332)
СУЋИМ-АГА, из Призрена, даје тескеру (потврду) 1798 (ДК-162)

ТАСА, кујунџија, израдио са Јовом ћивот Теоктиста, прва половина XIX века (М-33)
ТАХИР МУХАРЕМ-ПАША, пећки, његова бујрулдија из 1779 (ДК-197)
ТАХИР-ПАША, даје тескеру 1781 (ДК-44)
ТЕВФИГ АХМЕД, кадија среза лесковачког, са хуџета из 1866 (ДК-309)
ТЕЈФИГ, кадија ђаковачки, даје мураселу 1748 (ДК-302)
ТЕЈФИГ, кадија Алтун-Илије, његова фетва из 1801 (ДК-71)
ТЕОДОР ПЕИМОРОВИЋ, његовим трудом настала бакрорезна плоча из 1803 (Б-6)
ТЕОДОР, чохаџија из Ниша, његовим трудом „издасја на тип" бакрорез 1837 (Б-3); исто (Б-2)
ТЕОДОСИЈЕ, дечански калуђер, њему бујрулдија из 1804 (ДК-77)
ТЕОФИЛ, јеромонах дечански, приложник ћивота из 1848 (Д-4)
ТЕОФАН ДЕЧАНАЦ, са тапије из 1852 (ДК-81)
ТЕОФИЛ, калуђер, купио кућу у Нишу 1817 (ДК-49)
ТЕОФИЛ ДЕЧАНАЦ, старешина Дечана (исти?), његов печат из 1820 (П-8)
ТЕОФИЛ, дечански игуман (исти), његова молба из 1833 (ДК-208)
ТЕОФИЛ, јеромонах дечански, приложник ћивота из 1848 (Д-4)
ТЕОФИЛ, нишки свештеник, за њега бујрулдија из 1870 (ДК-123)
ТЕОФИЛ МИЛОВАНОВИЋ, дечански калуђер, са хуџета из 187[illegible] (ДК-332)
ТИМОЛЕОН, из Ниша, његовим трудом „издасја на тип" бакрорез 1837 (Б-3); исто (Б-2)
ТИМОТИЈА, монах дечански, међу приложницима ћивота из 1848 (Д-4)
ТОМА КАЛУЂЕР, старешина Дечана, са фермана из 1558 (ДК-180)
ТОМАНИЈА ОБРЕНОВИЋ, приложила покров за ћивот 1861 (Т-16)
TOMAS AYALA, потписан на мачу Хаџи-Захарије, почетак XIX века (М-36)
ТОМИЋ ЈОВАН, из Сарајева, приложио покров за ћивот 1830 (Т-14)
ТОМО ЈАНУШКОВИЋ, од села Крушева, мајстор ћивота из 1819 (М-89)
ТОПЧУОГЛУ НУХ, дечански спахија из 1558 (ДК-180)
ТУФЕЧИЋ ЈОВЕ МАРА, приложила икону Христа 1843 (И-47)
ТУШИМАЦ ПЕТАР, платио крст (М-48)

УГРИНКО (УГРИНКА?), раб Божији (раба божија) на икони Распећа из почетка XVII века (И-28)

ХАЈРАДИН-ПАША, забит (официр) призренски, његова бујрулдија из 1843 (ДК-42)
ХАМЗА-БЕГ, заменик мутевелије (управитељ вакуфа), даје изун 1804 (ДК-193)
ХАСАН, спахија Аличак, из села Вакшића (Вексића), на хуџету из 1631 (ДК-194)
ХАСАН, кадија из Алтун-Илије, његова пресуда из 1634 (ДК-194)
ХАСАН, спахија, са тапије (ДК-104)
ХАФИЗ-ПАША, скопски валија (везир), у ферманима из 1848 (ДК-23, ДК-50, ДК-58)
ХАФИЗ ЕБУБЕКИР, муфтија (најстарији по рангу муслимански свештеник) призренски, његова фетва (ДК-80)
ХАЏИ АНАНИЈА, дечански калуђер, на хуџету из 1856 (ДК-103)
ХАЏИ АНАНИЈА (исти), купио дућан у Лесковцу, на хуџету из 1870 (ДК-341)
ХАЏИ ГЛИГОРИЈЕ, дечански настојатељ (архимандрит), на ферманима из 1847 (ДК-303, ДК-319); на ферманима из 1848 (ДК-54/11, ДК-111, ДК-171); на ћивоту из 1848 (Д-4)
ХАЏИ ДАНИЛО ПАШТРОВИЋ — КАЖАНЕГРА, игуман, потом архимандрит, приложио крст 1801 (М-52)
ХАЏИ ДАНИЛО (исти), добио мураселу за поправку Дечана 1804 (ДК-292); при њему израђен Пајсијев крст 1809 (М-45) упућује ХАЏИ-Захарију на сакупљање милостиње (ДК-349)
ХАЏИ ЗАХАРИЈА ДЕЧАНАЦ, јеромонах, затим игуман и најзад рашко-призренски митрополит, дат му крст 1801 (М-52); на потврди из 1819 (ДК-88); упућује се на сакупљање прилога (ДК-349); његова трикирија (М-81); његов мач (М-36); њему грамоте на грчком језику (ДК-184; ДК-185)
ХАЏИ ИСМАИЛ, ага призренски, на иламу из 1767 (ДК-328)
ХАЏИ КИРИЛ АНДРЕЈЕВИЋ, Шекуларац, купио и позлатио окове за јеванђеље 1861 (М-21) и апостол (М-20)
ХАЏИ МАКСИМ ДЕСПИЋ, потписан на чашици (М-15)
ХАЏИ МАКСИМ ДЕЧАНАЦ, његово јеванђеље из 1805 (М-19)
ХАЏИ МЕЛЕНТИЈЕ, дечански калуђер (?), на хуџету из 1700 (ДК-99)
ХАЏИ МУСТАФА ИЗЕДИН, кадија града Ниша, саставио хуџет 1817 (ДК-40)
ХАЏИ СЕРАФИМ, архимандрит (Ристић), његови печати (П-17, П-6)
ХАЏИ СОФРОНИЈЕ, дечански калуђер, умро 1857 (ДК-290)
ХАТИБ-ЗАДЕ МУСТАФА, пећки кадија, његов хуџет из 1663 (ДК-176)
ХИСМЕТ, паша пећки, његова бујрулдија из 1837 (ДК-25)
ХРИСАНТИЈЕ, архимандрит пећке лавре, његов печат из 1860 (П-5)
ХРИСТИФОР, игуман и јеромонах дечански, трудио се око петохлебнице 1653 (М-1); њему берат, из 1662 (ДК-84); при њему дат ферман 1672 (ДК-211)
ХУСЕИН-АГА БОТУШКИ, даје потврду манастиру да није крив за крв 1641/42 (ДК-233)
ХУСЕИН ЧАУШ, спахија дечански (ДК-65)

ЦВЕТКО, Лазо, на турском печату (П-19)

ЧУПИЋ МАРИЈА от, капитаница, поклонила покров за путир, 1756 (Т-15)

ШАНГРИЋ (Шантрић) ЖИВКО, 1883. израдио у Пећи и поклонио анафорник (М-41)
ШАНТРИЋ ЈЕФРЕМ, златар, 1896. израдио крст Мелентија дечанског у Пећи (М-48)
ШЕРИЗАДЕ МЕХМЕД ЕСАД, кадија града Софије, на иламу из 1850 (ДК-277)

Именски регистар (општи)

Абдулвехаб Даниш, нишки кадија (1874), 403
Абдул Керим, (1565), 399
Абдула, румелиски паша, 399
Абдул Мецид I, турски султан, 66, 68, 395—396
Абдул Хамид I, турски султан, 63, 382, 390—392
Абдул Хамид II, турски султан, 415
Абдулах, кадија среза Будимље, (1815), 405
Абдурахман паша, дукађински мутесариф (1790—1801), 383, 398, 404, 407
Абдурахман, пећки паша (1798), 64, 397
Авакумовић, К., 45
Авдејев Иван, пробирни мајстор (1861), 177
Аврамије, цариградски патријарх (1783), 391
Агатангел Ристић, дечански јеромонах, иконом (1847), 68, 69, 70, 288, 297, 395, 396
Агна из Ниша, везиља (?), XVIII век, 72, 268, 270
Азис, тетовски спахија (1768), 415
Ајала (Ayala) Томас, мајстор Хаџи Захаријевог мача, 212
Акопјан, Н. Г., 50
Аксентије, пећки јеромонах (1753), 61
Александар, влашки војвода, 57
Александар Карађорђевић, српски кнез, 39, 69, 70—71, 75, 184, 288, 289, 297, 298
Александар II, руски цар, 71
Александреску (Alexandrescu) J. 57
Алексије, граничарски официр (1728), 60
Алексић Стојан, из Добродола, заложио имање код Дечанаца (1889), 412
Али-бег гусињски (1864), 405
Алибегашвили, Г., 43, 88, 92, 93, 96, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114
Али Биза, нишки мутесариф (1870), 399
Али Зулфикар, одговоран за поправку Дечана, 413
Алија, дукађински мутесариф (1776), 407
Алија, тетовски спахија (1764), 415
Алпатов, М., 43, 88, 92, 93, 96, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114
Ананија, дечански ђакон (1848), 297
Ананија, дечански јерођакон (1851), 69
Ананије, ђакон, аутор дечанске Проскомидије (крај XVI века), 57
Ананије, дечански калуђер (1648), 58, 381, 397
Ананије, хаџи Павловић, дечански калуђер (1849—1869), 402, 403, 417, 418
Анастас Константиновић, зограф, (1848), 289, 297
Анастасијевић, Д., 35, 211
Анастасијевић Миша, мајор, 71, 268, 271
Анонимни Београђанин, средњовековни писац, 29, 30
Андреј Рубљов, руски сликар, 89, 90
Андрејев Михаил, московски златар (почетак XVIII века), 61, 177, 193
Андрејевић, М., 49
Андрејић Пола из Нове Вароши, приложник (1801), 65, 382, 401
Андрејица из Призрена, платио крст (1593—4), 96, 116
Андроник, византиски цар, 111
Анђеле јереј, кујунџија (?) (1820), 178, 199
Анђелина из Бара, приложница (1784), 63
Ана, име на сатенском појасу, везиља (?), 361
Антим, дечански игуман (1803), 65, 313
Антим, јенопољски епископ (1848), 69, 297
Антим Арсенијевић, дечански јеромонах, епитроп (1847—1855), 68, 69, 70, 288, 297, 395, 396, 409
Антим Радојковић, пећки јеромонах, писац књижице о манастирима, 70
Антим, нишки трговац (1837), 313
Антоније, мајстор интарзије, почетак XVII в., 284, 292
Антоније, дечански игуман (1844), 409
Антоније, дечански јеромонах (1848), 297
Антоније Константиновић, дечански јеромонах (1855), 70
Антоније Соколовић, херцеговачки митрополит, доцније пећки патријарх 37, 55, 56, 97, 116, 426
Арап паша (1687), 59
Арсеније I, архиепископ, 179, 202, 297
Арсеније III, пећки патријарх, 55, 59, 271
Арсеније IV Јовановић, пећки патријарх, 42, 60, 61, 176, 196, 311, 312, 315
Арсеније, први дечански игуман (1331), 111, 123
Арсеније, дечански калуђер (1648), 58, 381, 397
Арсеније, дечански јеромонах (1757), 61
Арсеније, дечански јеромонах (1848), 297, 332
Арсеније, руски калуђер у Дечанима (снимио ризницу), 75
Атанасије, дечански игуман (1594), 57
Атанасије, дечански игуман, (исти?), (1613), 57
Атанасије, дечански монах (око 1750), 61
Атанасије, херцеговачки протосинђел (1799), 64
Атанасије Даскал, Србин, хроничар из краја XVII века, 29
Ахмед Тевфиг, лесковачки кадија, 403

Бабић, Г., види: Бабић-Ђорђевић, Г.
Бабић-Ђорђевић, Г. 42, 43, 88, 92, 93, 96, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114
Бајазид II, турски султан, 53, 380, 385, 386, 406
Бајаловић — Хаџи-Пешић, М., 51
Бакрџиев, Г, 174
Банк, А., 75, 286
Барјактаревић Ф., 384
Басараб војвода, Лајота (?), влашки, 57
Бах, И., 37
Башмаков (Baschmakoff), А., 74, 75, 297
Белчев, бугарски живописац (1915), 75
Бељаев, Н., (Беляевъ), 34, 89, 99, 103, 105, 116, 119, 120, 224
Беритић, Д., 175
Бихаљи-Мерин, О., 38, 89, 103, 104, 105, 106, 112, 123, 124
Богдани Петар, скопски надбискуп (1680), 59
Богдановић, Д., 48
Божић, Н. Д., 74
Бокша Димо, призренски трговац (1838), 68, 416
Борисављевићи, угледна старовлашка породица, 67
Бошковић, Ђ., 34, 44, 48, 53, 58, 59, 60, 61, 62, 63,64, 66, 67, 68, 71, 88, 112, 116, 172, 183, 190, 191, 203, 211, 286, 287, 288, 293, 296, 297, 315, 330, 385, 386, 387, 388, 389, 390
Бранковићи, великашка породица, 91
— Вук, 52
— Мара, 52
— Гргур, 52
— Ђурђе, 52, 53, 187
— Лазар, 52
— Гргур, Ђурђев син, 52, 184, 211
— Стефан, Ђурђев син, 52
Брешћански (Brestyanszky), М., 187
Бучински, Д., 180, 184, 185, 186, 187

Вавила, преписивач дечанске књиге (крај XIV—почетак XV в.), 52
Вајцман (Weitzman) К., 43, 88, 92, 93, 96, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114
Валтровић, М., 54, 328, 361
Варлаам, дечански игуман и еклисијарх, преписивач књига (крај XIV — почетак XV века), 52
Варнава, ђакон босанског владике Висариона (1707), 60
Васа Цинцарин, свештеник (1764), 62
Василије кључар у Дечанима (1551—52), 54
Василије, дечански монах (око 1750), 61
Василије, дечански јеромонах (1757), 61
Василије, дечански јерођакон (1772), 63
Василије, син Хаџи-Рада из Новог Пазара (1779), 381, 393
Василије, дечански архимандрит (1821), 67
Василије Мирољуб из Петроварадина (XVIII век), 61
Василиев, А., 92, 98
Василић, А., 35, 45, 66, 101, 174, 180, 181, 268, 360, 362
Васиљев, Љ., 55
Вздорнов, Н., 41, 105
Вигнорије, дечански калуђер (1648), 58, 381, 397
Виктор, новобрдски митрополит, (1593), 56, 171—172, 189—190
Виктор, дечански проигуман (1595), 57
Висарион, босански епископ (1707), 55
Висарион, дечански монах (1757), 61
Висарион, дечански јеромонах (1821), 67
Вита Которанин, види: Фра Вита Которанин
Витковић, Г., 61
Витковић, Секула, капетан (1727), 60
Вићентије Јовановић, београдско-карловачки митрополит (1725) 60
Вићентије Поповић, Карловачки митрополит (поч. XVIII в.), 60
Вићентије Стефановић, београдски митрополит (1753), 61
Владимир, св., његове мошти, 59
Владимир Рајић, призренски епископ (прва пол. XX в.), 92
Воинеску, Т. 43, 88, 92, 93, 96, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114
Војиновић Милош, великаш и јунак народних песама, 29
Вољскаја, А., 43, 88, 92, 93, 96, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114

Вукадин, О., 175
Вукановић, Т., 35, 65, 297, 298
Вујиновић, Н., свештеник, 31
Вуксан, Д., 55, 64
Вучковић-Савић, В., 37, 315

Гаврил, нишки митрополит (1777—1808), 380, 390, 394
Гаврил, дечански свештенојереј (1772), 63
Гаврило, српски патријарх, 59, 61, 426
Гаврило, новопазарски митрополит (крај XVIII — поч. XIX в.), 393
Гаврило Михаиловић-Михић, босански митрополит, 177, 197
Гаврило, дечански монах (око 1750), 61
Гагулић, В., 66, 72
Гај-Поповић, Д., 187
Гашли-паша (друга половина XVIII в.), 59
Гиљфердинг, А. Ф., руски конзул и писац, 29, 33, 44, 70, 71, 178
Гедеон, дечански јеромонах (1848), 297
Генадије, дечански калуђер (60-те године XVII в.), 59
Георгије, кир, зограф, (1620), 41, 57, 100, 120
Георгије, крстар, владика, 100
Георгије, дечански калуђер (1648), 58, 381, 397
Георгије, дечански монах (око 1750), 61
Георгије Митрофановић, зограф, 36, 41, 100
Георгиева, С., 180, 184, 185, 186, 187, 362
Герасим, пећки архиепископ, 110
Герасим, захумски епископ, 426
Герасим, дечански јеромонах (1772), 63
Герасим Мали, јеромонах, доцније игуман дечански (1837), 67, 68, 313, 408, 416
Гољдберг, Г., 60, 177
Гопчевић Спиридон, 33, 289, 312
Горанов Гаврило, ћурчија из Тетова, дечански дародавац (1798), 401
Грабар, А., 42, 88, 103, 105, 187
Григорије, грчки патријарх (1820), 67
Григорије, јеромонах, писац дечанске књиге (крај XIV — поч. XV в.), 52
Григорије, дечански јеромонах платио бакрорезе Б-2 и Б-3, (1837), 313, 316
Григорије, студенички проигуман, 293
Григорије, хаџи Николић (Николајевић), дечански архимандрит, (1843—1847), 25, 68, 69, 70, 295, 361, 395, 396, 402
Григорије Цамблак, средњовековни књижевник, 34, 37, 44, 48, 49, 51, 52, 56, 94, 287, 288, 296
Грковић, М., 47, 48, 51, 286, 312, 421
Грујић, Р., 56, 60, 101, 182, 284, 289, 297, 328

Давид, писац дечанске књиге, (крај XIV — поч. XV в.), 52
Давидов, Д., 42, 60, 61, 185, 311, 313, 315
Данец, дечански војвода (1649), 388
Данил, дечански ђакон (1718), 60
Данило II, српски архиепископ и писац, 31, 47, 48, 122, 288, 297
Данило, књаз, господар Црне Горе, 31, 328
Данило, дечански игуман (1690), 59
Данило, дечански калуђер (око 1750), 61
Данилов настављач (ученик), средњовековни књижевник, 47
Даничић, Ђ., 32, 312
Дафина из Ниша, дародавка, 178, 200
Дедијер, Ј., 34
Дервиш, дечански војвода (1819), 403, 413
Дероко, А., 44
Деспина (Стојкова?), ктиторка иконе (прва пол. XVII в.), 58, 100, 121
Деспина-Милица, рођ. Бранковић, жена Њагоја Басарабе (поч. XVI в.), 54, 267
Деспић Александар, 174
Деспић, хаџи Максим, дечански приложник, 174, 192
Деспотовић Стоиљко, дечански приложник (1848), 69, 178, 200
Димитрије даскал, аутор дечанске Проскомидије (1593/4), 57
Димитрије ђакон из Сарајева (1755), 61—62, 178, 198
Димитрије еклисијарх, дечански калуђер (око 1750), 61
Димитрије Паштровић, дечански јеромонах (1772), 63
Димитрије, „самозвани" босански митрополит (1779), 381, 390
Димитрије, копаничар из села Гаре, 289, 297
Димитријевић, Ст. М., 48, 75
Диомидије, дечански игуман (1620), 57, 100, 120—121
Дионисије, дечански јеромонах (1772), 63
Дионисије Петровић, призренски митрополит (1896), 74, 207
Дионисије Соколовић, новобрдски митрополит (1564—1569), 97, 426
Дмитрићи, Пеја, Неда и Лука, дародавци епитрахиља (XVI век), 267, 269
Догару, М., 328
Доментијан, средњовековни писац, 288
Дор Берат, дечански војвода (1818), 66, 398
Доситеј Обрадовић, српски књижевник, 313
Драгићевић, Р., 328
Друмев, Д., 174, 177, 178, 180, 186, 187, 359
Дурковић-Јакшић, Љ., 35, 203
Душан, српски краљ и цар, види: Стефан Душан

Ђанко, кујунџија из Тетова (1802), 65, 172, 190—191
Ђерасим Дечанац (1699), 60
Ђерасим, дечански тутор, (1896), 207
Ђилас, Ј. К., 71, 74
Ђорђевић, И., 287
Ђорђевић, С. 175
Ђураћа из Ниша, приложница, 178, 200
Ђуреску (Giurescu) Д., 57
Ђурић, В. Ј., 38, 44, 88, 91, 93, 94, 103, 104, 105, 106 108, 112, 121, 174
Ђурић Рако, хајдук, (Друга половина XIX в.), 73

Евгеније Савојски, војсковођа (1718), 61
Евстратије, дечански игуман (средина XVI в.), 54
Едлинген, мајстор мачар, 212
Елезовић, г., 53, 381
Елхаџ Ахмед, кадија, (1833), 414
Екмечић, М., 68
Емин Ефендија, призренски кадија, (1834), 402
Ерен, М., 385, 386, 387, 388, 389

Жефаровић Христифор, цртач бакрореза и зограф, 313, 423
Живан поп (1848), 297
Живковић Јован из Новог Пазара (1896), 74, 207
Живојиновић, М., 63
Жуновић Арса из Поуса, приложник имања (1855), 416
Жуњевић Алојз, дубровачки кнез (XV век), 52

Зарић, кујунџија из Пећи (друга половина XX в.), 191
Захарије, дечански игуман (1687), 59
Захарије, дечански игуман, затим архимандрит (1756—1763), 61, 62
Захарије, дечански еклисијарх (1732), 60
Захарије, хаџи, јеромонах па игуман дечански. Потоњи рашко--призренски епископ (крај XVIII — поч. XIX в.), 63, 64, 66, 67, 68, 175, 183, 184, 205, 211, 212, 298, 312, 328, 361, 383, 408, 413, 423, 424
Захарије, јеромонах дечанац, повезивач књига (1845), 68
Захарије, дечански јеромонах (1848), 297
Захаријев, бугарски пуковник, (1915), 76
Зинофија, дечанска монахиња (1843), 178
Зиројевић, О., 53, 55
Змајевић Винценцо, барски надбискуп (поч. XVIII в.), 60
Зоговић Петар, хајдук (друга половина XIX в.), 73

Ибрахим Етхем, ђаковачки кадија (1776), 401
Ибрахим Етхем, лесковачки кадија (1863), 402
Иваниш Алтомановић, властелин (XIV в.), 48
Ивановић Стефан, златар (прва половина XVII в.), 342
Ивић, А., 328
Ивић, П., 47, 48, 51, 286, 312, 421
Ивовић Милић из Урошевца (1919), 76
Ивковић Никола из Равни Луга, приложник (1897), 74, 216
Ивоје челник царице Јелене (XIV в.), 52
Игњатија, дечански јеромонах (1848), 297
Игњатија, (XIX век), 174, 192
Игњатије Дечанац, јеромонах, кујунџија (?), (1826), 67, 68, 172, 191, 206
Илија Тодоровић, дечански калуђер (1776), 63, 401
Икономаки-Папандопуло, Г., 176, 177
Илија Херцеговац, дечански јеромонах (1772), 63
Илијаз мутесариф (1804), 408
Иностранци, 74, 385, 386, 388
Ирби, А. П., 32, 33, 44, 70, 101, 127, 176, 196, 197, 203, 315
Исак Бошњак, бивши дечански јеромонах (1852), 416
Исаија, дечански игуман (1552), 54
Исаија, дечански јеромонах (1755), 61
Исаија, дечански јеромонах (1772), 63
Исакија, дечански јеромонах (1848), 297
Исидор, кијевски митрополит (1860), 71
Исмаил, син Мехмедов, кадија у Алтун Илији (Јунику), 419
Исмет-паша пећки (1837), 399

Јакшић Петар из Новог Пазара (1896), 74, 207
Јанушковић Томо, кујунџија из Крушева, 178, 199
Јао Скадранин, одметник (друга половина XIX в.), 73
Јастребов, И. С., руски конзул и испитивач словенских старина, 33, 35, 44, 52, 53, 54, 55, 59, 62, 181, 193, 195, 203, 204, 293, 297, 379, 381, 385, 386, 387, 388, 389, 390—393, 394, 397, 398, 404
Јашар паша, приштински санџак (тридесете године XIX в.), 67
Јеврић, М., 39, 341, 348
Јелачић Јосип гроф, хрватски бан, 34, 44
Јелена (Анжујска), српска краљица, 48, 288
Јелена, српска царица (жена Душанова), 52
Јелена, краљица (царица), сестра Стефана Дечанског, 59, 289, 299, 313, 424
Јеремија, јерусалимски патријарх, 181
Јефимије, дечански монах (1757), 61
Јефрем, српски патријарх, 297
Јефтимије, старац (1494), 53
Јефтимије, дечански игуман (1635), 58
Јоаникије пећки митрополит (1506), 53, 385
Јоаникије, новопазарски и призренски митрополит (1783—1815), 33, 380, 391—392, 393, 394, 404—405
Јоаникије, старац (четрдесете године XV в.), 211
Јоаникије, дечански јеромонах (1772), 63
Јоаникије Дечанац, јеромонах (1820), 178, 199
Јоаникије дечански монах (крај XIX в.), 74
Јоаникије Марковић, архиђакон пећки (1869), 209
Јова кујунџија из Ниша, 178, 200
Јова, приложник окова на икону (1822), 224
Јован, пећки патријарх, 55, 97, 116
Јован војвода, Храбри (?), влашки, 57
Јован, на Викторовој чаши, (крај XVI в.), 190
Јован, дечански ђакон (1759), 61
Јован кујунџија, син монаха Софронија (крај XVII в.), 59, 268, 271, 361
Јован кујунџија из Ниша (1670), 185
Јован кујунџија из Сарајева, 185
Јован, ливац кандила, 184 —185, 212
Јован Георгијевић, дечански архимандрит, епископ вршачки и карансебешки а затим митрополит карловачки, 42, 60, 61, 62, 177, 179, 197, 202, 312
Јован Граматик, преписивач дечанске књиге (крај XIV — поч. XV в.), 52
Јован, поп (1848), 297
Јовановић, К., 34
Јовановић, М. Б., 30
Јовановић Никола и Георгије, приложници куће (1855), 417
Јовчо кујунџија из Кратова (1809), 66, 183, 205
Јонуз (Јунус) спахија (1877), 409, 410, 411
Јосиф патријархов протосинђел (1753), 61
Јосиф, дечански архимандрит (1757), 61
Јосиф, дечански монах (1772), 63
Јосиф, дечански калуђер (1802), 401
Јосиф, дечански калуђер (1837), 313
Јосиф, дечански јеромонах (1848), 297
Јунац војвода, управитељ Дечана (друга половина XIV в.), 52
Јунус, дечански спахија (1598), 387
Јуришић, А., 49
Јуришић, Јосиф Гедеон, писац дечанског првенца, 32, 33, 44, 48, 52, 60—61, 70, 87, 89, 101, 127, 175, 176, 181, 182, 184, 193, 195, 196, 203, 204, 211, 268, 286, 288, 289, 293, 296, 297, 313, 344, 348, 383
Јустин Тасић, дечански игуман, 65, 174, 184
Јусуф, призренски кадија (1700), 400

Кажанегра Данило, види: Паштровић Кажанегра Данило
Кајмаковић, З., 64, 100, 107, 109, 112, 120, 121, 122
Калеши, Х., 40, 54, 55, 379, 385—387, 388, 389
Калиник, патријарх Грк (1764), 62, 400
Калиник или Каленик, Дечанац, Грабуловић, Хаџи, јеромонах, потом дечански архимандрит (1817—1843), 66, 67, 178, 183, 199, 206, 294, 295, 299, 313, 399, 408
Капетанов, бугарски мајор (1815), 76
Караматијевић Јевстатије, 67, 69
Карамехмедовић, М. А., 42, 172, 173, 174, 190, 191, 205, 267, 360, 363, 364
Катанић, Н., 312
Кателина, српска краљица, 48
Кахриман паша (1764), 62, 397
Кашанин, М., 48
Кентирион, дечански игуман (1641—2), 58, 406
Кентирион, дечански игуман (1666.), 59
Кентирион, дечански јеромонах (1644), 33, 43, 58, 177, 197
Кетхуда бег пећки, 383
Кинтирион, дечански монах (око 1750), 61, 197
Кипер (Chiper) J., 57
Кирил, скопски митрополит (1730), 196
Кирил, дечански јеромонах (1848), 297
Кирил, руски јеромонах, а затим настојатељ Дечана (поч. XX в.), 75, 420
Кирил Андрејевић, Шекуларац, јеромонах а затим архимандрит дечански (1855—1869), 70, 71, 72, 127, 277, 184, 198, 206, 312, 328, 332, 362, 417, 418
Клинкош (Klinkosch), J. K., бечки златар, 192
Ковачевић, J., 362
Ковачевић, Љ., 56, 74
Козма кир, зограф (1620), 41, 57, 100, 120
Коларић, М., 315
Кондаков, Н. П., 34
Кондо Вук, кујунџија (XVI век), 33, 35, 40, 175, 176, 194—195
Константин, нишки трговац, платио бакрорез (1837), 313, 316
Константин Стојановић, патријархов кувар (1753), 61
Костић, М., 60, 62
Костић, П., 74
Коцов Мишон, врачански златар, (XIX в.), 186
Краснићи, М., 65, 203
Кукуљевић-Сакцински, И., 32, 203
Куч Илија, хајдук (друга половина XIX в.), 74

Лаза, кујунџија из Београда (XVII в.), 40, 195, 211
Лазаревићи, српска владарска породица:
— Лазар, кнез (цар), 51, 179, 202
—Милица, кнегиња, у монаштву Евгенија, 29, 41, 49, 51, 52, 287, 328, 329
— Стефан, кнез, затим деспот, 41, 51, 52, 287
— Вук, 51, 52
Лазо из Велеса, платио оков на икону (1843), 68, 224
Лазовићи, сликарска породица из Бијелог Поља, 65, 88, 101
— Алексије, 32, 33, 56, 66, 101, 114, 124, 125, 127, 290, 299, 312, 423
— Симеон, 66, 72, 100, 101, 123, 125, 290, 299
Лака, дечански војвода, 388
Леонарди, повереник Конгрегације за пропагирање вере (1642), 58
Леонтије, јеромонах дечански (1772), 63
Лихачев, Н. П., 34
Лонгин, зограф (XVI век), 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 48, 56, 57, 91—96, 100, 107, 108—109, 110—112, 113, 114, 343

Љубинковић, Р., 36, 37, 92, 95, 97, 104, 107, 109, 113, 114, 116, 117, 190, 315

Мавродије, ћипровачки златар, 180
Макарије Соколовић, српски патријарх, 56
Макарије, јеромонах, писац дечанске књиге (крај XIV — поч. XV в.), 52
Макарије, јеромонах, мајстор интарзије (крај XVII в.), 284
Макарије, изасланик цариградског патријарха (1783), 391
Макарије Поповић, игуман и архимандрит дечански, 341
Макензи, г., 32, 33, 44, 70, 101, 127, 176, 196, 197, 203, 315
Максим, српски патријарх (1672), 55, 389
Максим, дечански јерођакон (1757), 61
Максим, хаџи, Дечанац, јеромонах (1805), 65, 197
Максимовић, J., 47, 287, 297
Мандић, С., 38, 89, 101
Мано-Зиси, Ђ., 44, 68, 315
Марија Александровна, руска царица (1860), 71
Марина, монахиња, везиља (?), 72, 267
Марко Мрњавчевић, краљ Марко, 48
Маслахедин, лесковачки кадија (1849), 402
Мастрелена (госпођа Јелена (?), дародавка звона (1458—59), 35, 211
Матеи Х., 57
Матеја Грујин из Призрена, платио велики крст (1593—4), 96, 116
Матија Радовановић, дечански калуђер (1815), 419
Матић, Св., 56
Махмуд II, турски султан, 328, 394—395
Махмуд паша ђаковички (1818), 66, 398
Махмуд паша пећки (1762), 62
Махмуд паша призренски (1825), 67, 408
Махмуд паша скадарски (Бушатлија) (1786), 62, 64, 397
Мачабели, К., 50
Медаковић, Д., 37, 54,62, 101, 102, 175, 179, 185, 210, 289, 293
Медић, Милорад, 96
Мелентије, дечански игуман (1712—1718), 60
Мелентије, проигуман дечански (1725), 60

Мелентије дечански јеромонах, платио бакрорез 1837, 313, 316
Мелентије, дечански монах (1848), 297
Мелентије, дечански јеромонах (1896), 36, 74, 179, 183, 207
Мемих, дечански спахија (1572), 56, 386
Методије, дечански игуман (1574), 56
Методије, дечански калуђер (шездесете године XVII в.), 59, 419
Методије Скопљак, дечански јеромонах (1772—1776), 63, 381, 390
Методије, дечански јеромонах (1848), 297
Мехмед II, турски султан, 53, 406
Мехмед III, турски султан, 57, 387, 388, 403
Мехмед IV турски султан, 388, 389
Мехмед, дечански спахија (1565), 55, 383, 415
Мехмед јунички кадија (Алтун—Илије), (прва половина XVII в.), 381, 397, 400
Мехмед кадија у Пећи (1767), 419
Мехмед, архитекта нишке тврђаве (1807), 409
Мехмед ђаковички спахија (1837), 398
Мехмед мушир (1844), 399
Мехмед Емин, диздар нишке тврђаве (1807), 409
Мехмед Емин, призренски кадија (1837), 68
Мехмед паша Соколовић, велики везир, 29
Мехмед Салих, пећки кадија (1812), 404—405
Мехмед Хајредин, паша, призренски мутесариф (1837), 68, 408
Мијатев, К., 88, 103, 104, 105
Мије (Millet), Г., 268
Мијовић, П., 93
Микић, Ђ., 73
Миклошић (Miklositch), Ф., 32, 52, 203, 204
Милаш, Н., (Епископ Никодим), 70, 93
Милић Иван, из Чајнича, златар, XVII в., 175, 196
Милица из Нове Паланке (1756), 61
Милентије, дечански игуман (1717), 404
Милентије, дечански монах (око 1750), 399
Милер Густав Адолф, резач бакрореза (XVIII в.), 61, 311, 315
Милер, Ју., 174
Миловановић, Д., 43, 189, 190, 195, 196, 197, 348
Миловановић, М., 29, 34, 75, 203, 297, 298
Миловић, Ј., 35
Милојевић, М. С., 33, 44, 54, 59, 62, 71, 72, 93, 100, 101, 112, 123, 125, 176, 193, 203, 205, 267, 268, 293, 297, 312, 345
Милошевић, Д., 39, 40, 41, 42, 43, 89, 90, 91, 94, 95, 96, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 175, 184, 190, 192, 193, 196, 268, 272, 293, 297, 344, 348
Миљанов, Поповић, Дрекаловић, Марко 73
Миљковић-Пепек, П., 37, 99, 103, 105, 119
Мина, јеромонах, повезивач дечанских књига (средина XVI в.), 54
Минић, Д., 175
Мирковић, Л., 35, 38, 44, 45, 75, 76, 88, 89, 95, 96, 98, 100, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 112—125, 175, 176, 187, 190, 191, 193, 195, 197, 201, 203, 205, 224, 267—269, 283, 342, 348
Мирковић, М., 52, 53, 380, 385, 387, 397
Мирче, влашки војвода, 57
Мисаил, дечански игуман (1725), 60
Мисаил, дечански монах (1848), 297
Митројковић Стојан, на прстен-печату, 330
Митрофан, дечански монах (1848), 297
Михаило, призренски епископ (1593—4), 56, 96, 116
Михаило, скопски епископ (1635), 58
Михаило, београдски митрополит (шездесете године XIX в.), 71
Михаило, дечански калуђер (1648), 58, 381, 397
Михаило, дечански јеромонах (1676), 59
Михаило, дечански јеромонах (1757), 61
Михаило, дечански јеромонах (1757), 61
Михаило, дечански јерођакон (1757), 61
Михаило, дечански калуђер (1767), 419
Михаило Константиновић из Острвице, хроничар, 287
Михаило Шишман, бугарски цар, 94, 111
Мишуков, Ф., 60, 177
Мојсеј, српски патријарх, 426
Мојсеј Дечанац, штампар (1538), 54
Мојсеј Веселиновић, дечански јеромонах (1757), 61, 72, 331
Мојсеј Петровић, дечански архимандрит (1763), 62, 63, 197
Мојсеј от Васовић, дечански игуман (1848), 69, 289, 297
Мојсије, писац дечанске књиге (крај XIV — поч. XV. в.), 52
Мојсије, дечански јеромонах (1848), 297
Момировић, П., 36, 37, 112, 205, 330
Морозов В., златар из Петербурга, 179, 201
Мркша, сићевски војвода (XV в.), 52
Мујезиновић, М., 379
Мул Плава, спахија из Пећи (1762), 62, 400
Мурат II, турски султан, 53, 381, 406
Мурат III, турски султан, 53, 56, 381, 386, 387
Мурат IV, турски султан, 390
Муса Ризах, тетовски кадија (1874), 420
Мустај (Мустафа) паша, ђаковички (1798), 64, 398
Мустафа II, турски султан, 389, 390
Мустафа III, турски султан, 328
Мустафа IV, турски султан, 394—395
Мустафа, босански муфтија, 406
Мустафа Изедин, нишки кадија (1817), 402
Мустафа, скадарски валија (поч. XIX в.), 65, 398
Мустафа, син Мехмедов, ђаковички мула, 419
Мустафа син Тафин, дечански војвода (поч. XIX в.), 65, 398
Мустафа Абдула, спахија (1838), 416
Мустафа, син Мустафе Абдуле (1838), 416

Натанаило, дечански монах (око 1750), 61
Недељко из Ћипровца, златар, 181
Недић, О., 313, 315
Нектарије митрополит, тобожњи зограф (крај XVI в.), 36, 37, 96
Немањићи, српска средњовековна династија, 287
види: — св. Сава српски, архиепископ
— св. Симеон Немања (мироточиви)
— Стефан Владислав
— Стефан Драгутин
— Стефан Душан
— Стефан Урош II Милутин
— Стефан Урош III Дечански
— Стефан Урош V
— Јелена (Анжујска)
— Јелена царица српска
— Јелена краљица (царица), сестра Стефана Дечанског
— Кателина
— Симонида
Ненадовић Павле, карловачки митрополит (1755), 61
Ненадовић, С., 65
Нестор, старац Белајске пустиње (1565), 55, 284, 292
Нешковић Никола, сликар (XVIII в.), 62, 101, 127, 175, 202
Никандар, писац дечанске књиге (крај XV — поч. XVI в.), 52, 53, 197
Никанор, тетовски епископ (1635), 58
Никифор, вучитрнски митрополит (крај XVI — поч. XVII в.), 40, 343—344
Никифор, рашко-призренски епископ (1903), 75
Никифор, дечански игуман (1577), 110
Никифор, дечански јеромонах (1757), 61
Никифор, дечански игуман (1802), 65
Никодим, српски архиепископ, 111
Никодим, новопазарски митрополит, 380, 390
Никодим, свештеноинок (јеромонах), мајстор Несторовог крста (1565), 55, 284, 285, 292, 293
Никодим, дечански јеромонах (1772), 63
Никодим, пећки проигуман (1790), 64
Никодим, дечански јеромонах (1848), 297
Никола, црногорски књаз, потом краљ, 328
Никола, ћипровачки златар, 180
Никола, дечански калуђер, 396
Никола Дишковић, граматик (1458—59), 35, 211
Николаева, Т. В., 90
Николајевић Георгије из Крушева, кујунџија (1850), 69, 178, 201
Николеску (Nicolescu), К., 54, 174
Николеску (Nicolescu), Н., 57
Николић Васо, граничарски официр (1728), 60
Николовски, А., 40
Никон, архиђакон патријарха Максима (1652), 55
Нинковић Леонтије, дечански архимандрит, 34, 63, 65, 69, 73, 75, 76, 96, 172, 173, 178, 203, 204, 289, 293, 298, 300, 312, 328, 379, 380, 385, 387—391, 423
Новаковић, С., 33, 36, 52, 179, 181, 203
Нуман, Сулејманов син, пећки кадија (1815), 419
Нухо Топчуогли, дечански спахија (средина XVI в.), 51

Њагоје Басараб, влашки војвода (поч. XVI в.), 54, 57, 267

Обреновићи, српска владарска породица:
— Јеврем, брат кнеза Милоша, 68, 268
— Милош, кнез, 32, 40, 67, 71, 205, 289, 313, 383
— Михаило, кнез, 71
— Томанија, жена Јевремова, 71, 268
Оливер из Прилепа, преписивач дечанске књиге (крај XIV — поч. XV в.), 52

Павле, дечански калуђер (1762), 62, 400
Павлин Демски, повереник Конгрегације за пропаганду вере (1653), 59

Павловић Л., 37—39, 48, 60, 61, 63, 90, 112, 174, 178, 193, 199, 200, 203, 293, 297, 328, 329—333, 341
Пајсије, новобрдски митрополит, доцније српски патријарх, 58, 59
Пајсије, дечански јеромонах (1809), 66, 183, 205
Пајсије, дечански игуман (1821), 67
Пала, ћипровачки златар, 180
Палас (Pallas), Д. Ј., 89, 98
Панић-Суреп Милорад, 35, 45
Паштровић (Кажанегра) Данило, дечански игуман а затим архимандрит (1765—1820), 33, 62—66, 70, 72, 182, 183, 204—205, 312, 344, 361, 379, 381—383, 386, 390, 397, 398, 401, 402, 404, 423
Петар, београдски митрополит, 39, 69, 70, 289, 297
Петар војвода (Рареш, молдавски?), 57
Петар I Петровић Његош, црногорски епископ и владар, 65
Петар II Петровић Његош, епископ, владар и песник, 31, 44
Петковић, В. Р., 34, 35, 37, 44, 53, 55, 58—68, 71, 88, 93, 98, 112, 116, 172, 176, 178, 183, 190, 191, 195, 203, 211, 287, 288, 293, 296, 297, 311, 315, 385—390
Петковић, С(ава), 48, 113, 312
Петковић, С(ретен), 39, 101, 108, 109, 112, 113, 120
Петровић Лазар, призренски учитељ, калиграф, прва половина XIX века, 423, 424
Петровић, Р., 97
Петровић хаџи Ђорђе из Солуна, тобожњи сликар (1794), 36, 64
Петроније старац (1593—94), 56, 171, 190
Пећпал, властеоска породица (XIV в.):
— Марина Витослава, 48
— Јефрем Остоуша, 48
Платонова, М., 60, 177
Плочарски П., кујунџија из Враце, 187, 361
Попова, О. С., 43, 88, 103—105
Поповић, (Вранешевић), Дионисије, бањски архимандрит, (XIX в.), 32
Поповић, Д., 61, 268
Поповић, П. Ј., 34, 52, 56, 211, 311, 315
Поповић Теодор, протопрезвитер, преписао дечанску хрисовуљу (1762), 62
Постникова, Лосева, М., 41, 60, 173, 177, 185, 191, 360
Продановић Васо, граничарски официр (1728), 60
Пролимлековић Нешко, кујунџија из Пожаревца (XVII в.), 37, 40, 58, 177, 185, 197
Пупин Михаило, 34
Пурковић, М. А., 52

Рада из Ниша, дародавка, 178, 200
Радивој, златар (XVI в.), 55
Радивој, спахија (II половина XVI в.), 55, 175, 177, 193, 194—195
Радовановић, Ј., 42, 121
Радовић Радослав из Истока, књиговезац (1760), 62
Радонић, Ј., 47, 58, 59
Радојичић, Ђ. Сп , 30, 47, 52, 53
Радојковић, Б., 36—43, 49, 51, 90, 171, 172, 174—193, 195—197, 200, 201, 203—205, 207, 211, 287, 288, 297, 341, 342, 345, 348, 360, 361
Радојчић Душанка, 191
Радојчић, Н., 31, 64, 288
Радојчић, С., 35—39, 44, 88, 91, 92, 96, 100, 103—109, 112—114, 116, 120, 123, 187, 191, 248
Радосављевић Петар, приложник (1789), 64, 177, 194
Радул војвода (Велики влашки?), 57
Радулеску (Radulescu) Д., 57
Рајић Јован, архимандрит, историчар (крај XVIII в), 31, 47, 64
Рајков, Б., 180
Рајц (Rice), Д. Т., 104
Ракић Милан, конзул и песник, 74
Рамадан, призренски кадија, 406
Рамосић, бег (1804), 65
Рафаил јеромонах дечански (1757), 61
Рафаил, дечански игуман (1769), 401
Рафаил Марковић, јеромонах и настојатељ Дечана (1868—1891), 73, 332, 403, 410, 414, 417, 419, 420
Рашковићи, спахиска породица из Старога Влаха, 62, 67
Ристић Серафим, види: Серафим Ристић
Ристић-Габелић Симо, сарајевски кујунџија (1809), 33, 37, 42, 65, 179, 183—184, 205
Решид-паша (1645), 58
Родоп војвода влашки, 57
Розман, К., 39, 103
Руварац, Д., 61
Руварац, И., 33, 100, 175, 195, 313
Рустем, призренски мутесариф (1802), 413
Руфим, дечански јеромонах (1757—1760), 61, 62
Руфим Серафимовић, дечански настојатељ, (крај XIX в), 74, 172—173, 191, 332, 418, 426

Св.Сава српски, архиепископ, 65, 93, 175, 181, 202, 203, 267, 269, 287, 289, 299
Сава III, српски архиепископ, 297
Сава Дечанац (Бараћ), дечански архимандрит, доцније жички епископ (друга половина XIX — поч XX в), 33, 54, 57, 62, 63, 67, 68, 70, 73, 74, 203, 288, 385—388, 390
Сава Петровић, црногорски митрополит (1777), 63
Сава инок Дечанац, штампар (1597), 57
Сава, дечански калуђер (1648), 381, 397
Сава из Дечана, преписивач Црнојевићевих повеља (1754), 61
Сава, кујунџија из Бечкерека, 185
Сава, свештенојереј дечански (1772), 63
Сава, поп у Дечанима (1794), 64
Сава, поп, потписан на кандилу, 185
Саватије, дечански јеромонах (1848), 297
Саватије, монах из Патријаршије, 297
Саватије Стојков, дечански настојатељ (1863), 403
Садулах, пећки кадија (1844), 409
Саит-паша призренски, 398
Салабеговић, пећки паша (1780), 63
Салих, ђаковачки кадија (1762), 62, 400
Самарџић, Р., 288
Самоил, дечански јеромонах (1848), 297
Самуило Стојановић, дечански калуђер (1847), 402
Сарафије (Серафим?), дечански калуђер (1648), 58, 381, 397
Сафет-паша (1874), 397
Сејфедин, дукађински мутесариф (1778—79), 63, 405
Сејфедин паша (1834), 383
Секулић, З., 36, 95, 113, 114
Селим I, турски султан, 53, 172, 174, 406
Селим II, турски султан, 53, 55, 56, 172, 174, 381, 386, 406
Селим III, турски султан, 328, 381, 392—394
Селим-паша, скопски везир (1847), 395
Серафим Ристић, дечански јеромонах, игуман, затим архимандрит (1843—1867), 30, 32, 44, 45, 61—65, 68—71, 181, 182, 203—207, 288, 289, 297, 312, 328, 331, 332, 362, 424
Сергије, дечански јеромонах (1608), 57
Сергије, дечански игуман (1648—49), 58
Св Симеон (Немања) Мироточиви, 179, 182, 202, 203, 267, 269, 287, 289, 299
Симеон, дечански монах (око 1750), 61
Симеон, дечански јеромонах (1772), 63
Симеон јеромонах Дечанац, кујунџија (друга половина XVIII в), 63, 64, 177, 197
Симеон Банишки, кујунџија из Враце (прва половина XIX в), 361
Симеон Дечанац, кир, (Живковић) (1783—1786), 63, 64, 177, 204
Симеон Ђорђевић, дечански јеромонах, потом настојатељ (1902), 74, 426
Симеон Живковић, види: Симеон Дечанац, кир,
Симеон Трчић, дечански игуман (прва пол. XVI в.), 54
Скакић-Симатовић, Б., 76
Скендербег, Ђураџ Кастриот, албански великаш, 4—29
Смирнов, С., 330
Симон дијак, преписивач дечанских књига (1560), 55
Симонида, српска краљица, 48, 110, 111
Соколовићи, види:
— Антоније
— Дионисије
— Макарије
— Мехмед паша
Соловјев, А. Д., 48, 88, 286, 287
Софроније монах (Сава) Божић, кујунџија (1681), 59, 268, 271, 362
Софроније, јеромонах дечански (крај XVIII в.), 331
Софроније, хаџи, дечански калуђер (1874), 72, 271
Спиридон, дечански јеромонах (1848), 297
Стан, сељак из Лоћана (1631), 58, 382, 399
Стана, Јованова кћи, приложница кандила, 222
Стана из Ниша, приложница, 178, 200
Станић, Р., 101, 175
Станоје дијак (1643), 58
Станојевић, С., 35, 74
Сташко кујунџија из Тетова, 173, 191
Стефан Владислав II, син краља Драгутина, 187
Стефан Драгутин, српски краљ (монах Теоктист), 39, 178, 200
Стефан Душан, српски краљ и цар, 31—33, 48, 51, 67, 111, 112, 202—203, 286—288
Стефан Урош II Милутин, српски краљ, 48, 88, 102, 110, 111, 179, 182, 202, 203, 289, 297, 299

Стефан Урош III Дечански српски краљ („цар"), Свети краљ, 29, 32—36, 38—40, 44, 47, 48, 51, 52, 56, 58, 59, 62, 64, 65, 67, 69, 73, 91, 93, 94, 97, 110—112, 116, 123, 124, 175, 177—179, 181, 182, 191, 197—204, 211, 222, 267—269, 271, 286—289, 295, 297, 299—300, 312, 313, 315, 316, 329, 330, 423, 424
Стефан Урош V, српски цар, 179, 202, 288, 423
Стефан, дечански монах (око 1750), 61
Стефан, зенички поп (1849), 69, 288
Стефановић, А., 74
Стоическу (Stoicescu) Н., 57
Стојанка, име на печату, 333
Стојановић Георгије, зограф и цртач бакрореза (средина XVIII в.), 34, 37, 42, 61, 311, 312, 313, 315
Стојановић, Д., 38, 40, 195, 203, 268—270, 342, 344, 345, 348
Стојановић, Љ., 52, 54—64, 67, 185, 195, 197, 204, 211, 293
Стојанчевић, В., 67, 68
Стоиљко из Ниша, дародавац, 178, 200
Стојко, дародавац (око 1620), 58, 100, 121
Стратимировић Стефан, карловачки митрополит (1791), 32, 64
Стрика, Б., 201, 315
Суад паша (1805), 407
Суботић, Г., 47, 48, 88, 287
Сулејман II Величанствени, турски султан, 54, 55, 172, 381, 385, 386, 406
Сулејман-ага призренски (1798), 409
Сулејман мула у Пећи (1767), 419
Сулејманпашић Мехмед-бег, преводилац дечанских докумената, 379
Сул-камиш, хајдучки харамбаша (друга половина XIX в.), 73
Сућим-ага призренски (1798), 407

Таса из Ниша, кујунџија, 178, 199
Татар-Хан, предводник Татара (1692), 59
Татић-Ђурић, М., 40, 41, 93, 99, 103, 109, 120, 190, 192, 293, 342, 348
Тахир Мухарем паша пећки (1778—1781), 63, 383, 397, 407
Тејфиг, ђаковачки кадија (1798), 64, 404
Тејфиг, јунички кадија (Алтун-Илије), (1801), 382, 405
Темешвари (Temésvary), Ф., 184
Теодор, нишки трговац чохом (1837), 313, 316
Теодор Пејмоновић, дародавац бакрореза, 313
Теодоровић-Шакота М., види: Шакота М.
Теодосије, средњовековни писац, 288
Теодосије, ваљевски митрополит (1756), 61
Теодосије, син Њагоја Басарабе (?) (поч. XVI в.), 57
Теодосије, дечански калуђер (1804), 65, 398
Теофан, дечански јеромонах (1848—1852), 69, 297, 416, 420
Теофан Миловановић, дечански калуђер (1875), 72
Теофан, дечански калуђер у нишком метоху (1817), 402
Теофил дечански јеромонах (1815—1820), 66, 67, 328, 331
Теофил, дечански игуман (1833), 67, 68, 288, 383, 414
Теофил, дечански јеромонах (1848), 297
Теофил Миловановић, дечански калуђер у нишком метоху (1870), 72, 399, 403
Тиери (Thierry), Н., 88
Тимолеон, нишки трговац (1837), 313, 316
Тимотеј Дечанац (1853), 328, 331
Тимофеј, дечански монах (1848), 297
Тимофејев Михаил, московски златар, 102, 127
Тома, дечански калуђер (1558), 386
Томић, Г., 297
Томић Јован, дародавац из Сарајева (1830), 67, 271
Топчиоглу Нух, дечански спахија (XVI в.), 386
Трајко Хаџи Дочо, Рекалија, дуборезац дечанског иконостаса (поч. XIX в.), 66
Трифуновић, Ђ., 48, 52
Трпић, В., (Костић, П.), 100
Трчић Симеон, дечански игуман (прва половина XVI в.), 54—55
Туфечић Мара из Сарајева, приложница (1843), 125
Тушимац Петар из Новог Пазара, дародавац, (1896), 74, 207

Ћирковић, С., 47
Ћоровић—Љубинковић, М., 36, 38—42, 44, 54, 56, 88, 89, 91, 96—97, 100, 103—109, 112—117, 120—122, 124, 182, 190, 192, 224, 283, 285, 286, 287, 288, 289, 293, 297, 348

Угринко, дародавац (око 1620), 58, 122
Успенски, Ф. И., 75

Фелицети—Либенфелс (Felicetti—Liebenfels), В., 37, 104
Фехер (Fehér), Г., 172
Филиповић, М., 69, 74, 313
Филиповић Петар, копаничар из села Гаре, 289, 297
Форезјен, Жан Палерн, француски путописац, 288
Фра Вита Которанин, градитељ Дечана, 31, 47, 48, 111

Хајрудин, призренски паша (1834), 67, 399
Халил, дечански војвода (1759), 61
Хамза бег, заменик мутевелије (1804), 408
Хан, В., 36, 38, 40—42, 89, 180, 184, 187, 193, 203, 283, 285, 287, 291—293, 296, 297, 344, 348, 361
Харисијадес, М., 54
Хасан, кадија Алтун-Илије (Јуника), 399
Хасан, врањски кадија (1847), 402
Хасан, мутеселим дукађински (1642), 58, 406
Хасан, спахија (1631), 58, 399
Хатиб-Заде Мустафа, пећки кадија (1663), 59, 400
Хафиз Ебубекир, призренски муфтија, 406
Хафиз Мехмет-паша, везир (1847—1848), 396
Хаџи Исмаил Ага, мутеселим пећки (1767), 419
Хаџи-Јован, презвитер из Јањева (1613), 57
Хаџидакис, М., 43, 88, 92, 93, 96, 103—109, 112—114
Хрисантије, архимандрит манастира Пећке патријаршије (1860), 332
Христифор, дечански игуман (1653—1662), 59, 175, 196, 389
Христифор, дечански игуман (исти?), (1672), 59
Христодуло Анастас, београдски трговац (1859), 71
Хусеин Чауш, дечански спахија, 399

Цамблак, види: Григорије Цамблак
Цвијетић, Б. Л., 56, 60
Цетерлунд, златарска фирма из Петербурга (почетак XX в.), 210
Црнојевићи, зетска великашка породица:
— Иван, 53
— Ђурђе (Георгије), 61
— Стефан, 61

Чанак—Медић, М., 45, 48
Чупић, Марија, от, капетаница (1756), 61, 268, 271

Џамбазовски, К., 70, 71
Џексон (Jackson), Т. Г., 34, 203
Целебџић, М., 40, 68, 70, 288, 289, 297, 313, 383

Шакота, М., 37, 40—43, 45, 49—51, 53, 55—57, 59, 62, 66, 97, 103, 106—108, 112, 115, 118, 121—123, 171, 174, 175, 179, 181, 182, 185, 189, 190, 192, 193, 195—197, 199, 200, 203, 212, 268—270, 283—285, 292, 293, 296, 297, 300, 312, 328, , 341, 342, 345, 348, 381
Шалипуровић, В., 381
Шантрић, хаџи Живко, кујунџија из Пећи, (1883), 73, 202
Шантрић, Јефрем, кујунџија из Пећи, (1896), 74, 183, 207
Шкаљић, А., 288, 380
Шеризаде Мехмед Есад, кадија града Софије (1850), 419
Шомођи (Somogyi), А., 185
Штросмајер Јосип Јурај, ђаковачки бискуп, 73

Топографски регистар

Алексинац, 390, 394
Алтун-Илија (Јуник), 390
Андрејице-леворечка црква, 73
Апостоли св., црква у оквиру Пећког манастира, 34, 94, 111
Арбанаси, место у Бугарској, 174
Арње, дечанска имања, види: Дечани, село
Арханђели св., црква у Сарајеву, 64, 65, 184, 186
Аустрија, аустријско царство, 32, 57, 61, 73

Бабин Дол, дечанско имање, види: Хоча
Балкан, балканско полуострво, 172, 177, 286, 287, 359, 360, 361
Банат, 62
Бања, манастир код Прибоја, 33, 50, 51, 70, 185, 186, 187, 191, 342, 362, 383
Бањска, манастир, 29, 52
Бањско брдо, 185
Бар, 63, 393
Белаја, (белајска пустиња, испосница), храм Успења више Дечана, 53, 55, 56, 173, 174, 189, 415
Белопоље, близу Пећи, 206
Белопољска црква (код Пећи), 73

Београд, 37, 40, 41, 42, 69, 70, 71, 74, 95, 96, 184, 267, 271, 286, 380
београдска нахија, 63
Берлин, 40
Беч, 61, 68, 311, 313, 316
Бивољак, дечанско имање, види: Истинић
Бијело Поље (град и срез), 392, 393, 423
Бистрица, манастир у Трансилванији, 174
Битоль, 63
Бловац, дечанска њива, 396
Богородица Љевишка, призренска црква, 29
Богородица Перивлепта, црква у Охриду, 49
Болошић код Тетова, дечанска имања, 415
Бољарска црква у Враци (Бугарска), 184
Босна, 69, 172
Брњача, Брњак, дечанска имања, 68, 395, 406
Будим, дечанска имања, види: Дечани, село
Будимља, 59
Бугарска, 32, 64, 72, 73, 174, 175, 177, 186, 360, 361
Букурешт, 62, 187

Ваљево, 63
ваљевски срез, 71
Варина, дечанско имање, види: Хоча
Васојевићи (њихово подручје), 65
Ватопед, манастир на Светој Гори, 286
Велбужд (код Ћустендила), 44, 94, 112, 297
Велес, дечански метох, 74
Велика Лавра, манастир на Светој Гори, 63
Велика Хоча, види: Хоча
Велуће, манастир, 286
Венеција, 40, 89
Витовница, манастир, 175
Влашка, влашка земља, 57
Војводина, 44
Врање, дечанско имање, 74, 402
врањска нахија, 72
Враца, место у Бугарској, 184, 186, 187, 361
врачевска црква (новопазарска нахија), 73
Вршац, 62, 202
Вучитрн, 62, 393, 394
вучитрнска нахија, 72

Гњилане, дечански метох, 74
гњиланска (гиланска) нахија, 216
Голоћан код Тетова, дечанско имање, 415
Гораждевац, дечанско имање, 416
Гораждевска црква, 73
Гориоч (Огориоч), манастир, 55, 56, 73, 74, 97, 327, 330, 331, 360, 386, 387
Градац, манастир, 48
Грачаница, манастир, 51, 54, 97
Гргетег, манастир, 267
Гробљак, дечанска имања, види: Дечани, село
Грузија, 50
Грчка, 67, 89, 172, 178
Гусиње (место и срез), 392, 393
Гушавац (Гушавица) дечанско имање, 66, 399, 410, 414, 419

Далмација, 32, 44, 58
Датерлер, (дечанска њива), 396
дебарска (дибарска) нахија, 63, 74
Дечани, село, манастирска имања (Зочиште, Гробљак, Будим, Арње), 68, 73, 395, 396, 401, 412, 413, 414, 424, 425
Димитрије св. црква у оквиру Пећког манастира, 92
Дионисијат (Дионисију), манастир на Светој Гори, 267
Добродол, манастирска имања, 70, 412, 416, 417, 418, 426
доњачка црква, 73
Доња студеничка испосница, 66
Драгољевци, дечанска имања, 68, 396
Дубровник, 54
Дунав, 381
Душитова (?) манастир, 55

Ђаковица, 211, 393, 394, 404, 409, 411, 414
— дечански метох, 406
ђаковичка нахија, дечанска имања, 401
ђаковичка црква, 72
Ђорђе св. руновићки, црква у Призрену, 72
Ђорђе св. манастир, 55
Ђурђеви Ступови (Св. Ђорђе) у Будимљи, манастир, 73
Ђурђеви Ступови (Св. Ђорђе) у Расу, манастир, 30, 57, 178

Елена, место у Бугарској, 187
Ердељ (Трансилванија), 58

Жеочинска црква, 72

Загреб, 32, 34, 37, 69
Земунско поље, 57, 388
Зеница, 69, 288
Зограф, манастир на Светој Гори, 63
Зочиште, дечанско имање, види: Дечани, село

Илија, св. манастир, (неидентификован), 202
Искендерија (Скендерија), 389
Истинић, дечанска имања (Бивољак, Црвени Брег), 55, 57, 59, 63, 65, 66, 67, 68—69, 71, 73, 381—382, 383, 386, 388, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 404, 405, 406, 407, 409, 410, 414, 415, 419, 420, 424, 425
истинићка „обаљена" црква, 399
Исток, дечанска имања, 56, 386, 412, 420

јагодинска нахија 64
Једрене, 59, 386, 389
Јерменија, 50
Јерусалим, 38, 64, 65, 174, 180, 187, 193, 201, 202, 205, 299, 360, 361, 362, 366
јошанички срез, 69, 184, 206

Казанлик (место у Бугарској), 360
Калафат, манастир св. Аврамија на Светој Гори, 63, 381, 390
Каленић, манастир, 286
Карлово, место у Бугарској, 174
Карловци, види: Сремски Карловци
Карпино, манастир код Куманова, 178, 200
Касторија (Костур), 36, 62, 285
Клисура, манастир, 284
кознички срез, 69, 184, 206
косовско-метохијски крај, 283
Кош, дечанска имања 72, 73, 403, 417, 420
Крагујевац, 32, 43, 68, 288
Кратово, 66, 183, 205
Крушевац, 41, 390, 394
крушевачка нахија, 64
Крушево, 69, 177, 178, 201
Крушедол, манастир, 342, 361
кузминска црква, 73
кумановска каза (срез), 178, 200
кумановска нахија, 72
Кучи (њихово подручје), 65

Лењинград, 174
Лесковац, дечанска кућа и дућани, 70, 71, 74, 382, 390, 393, 402, 403
лесковачка нахија, 72
лесковачка црква, 72
Ловеч, место у Бугарској, 360
Ломница у плавској нахији, дечанска имања, 382, 386, 406
Ломница, манастир у Босни, 39, 93, 100, 284
Лондон, 34, 43, 174
Лопуд, 175, 196

Љубенић, дечанска имања и куће, 418, 419
Љубљана, 39
Љубожда (Љубижда), дечанска кућа и имање, 71, 403, 418
Љутоглав, дечанска имања, 413

Мадрид, 43, 96
Мађарска, види: Угарска
Македонија, 36, 69, 283
Мала Лука, дечанска имања, 59, 400
Марија св., црква у Пакљену на отоку Шипану, 175
Марков манастир, 89
Матеича (Матејић), манастир, 89
Метохија, 67
Мијачин Дол, дечанско имање, види: Хоча
Милешева, манастир, 30, 56, 57, 383
Мина св., црква у Штави, 312
Митровица (сада Титова) град и срез, 62, 392, 393, 394
Молдавија, 57
Морава (?) манастир, 55
Морача, манастир, 30, 100
Москва, 60, 102, 173, 177, 185, 191, 192, 194, 198, 286
Мостар, 360

Никола, св., црква у Барију, 51
Никола, св., црква више Дечана, 34, 56, 60, 97
Никољац, манастир крај Бијелог Поља, 56
Никоље кабларско, манастир, 185
Ниш, дечански метох, 63, 65, 66, 72, 74, 179, 200, 268, 270, 313, 316, 380, 382, 390, 402
нишка нахија, 64, 72
нишки округ, 63, 391
Нова Варош, дечански метох, 62, 63, 65, 382, 391, 393, 394, 401
Нови Пазар, 60, 63, 67, 178, 391, 393, 394
Нови Сад, 32
Ново Брдо (град и срез), 172, 393, 394
новобрдска нахија, 63
нововарошки срез, 392
новопазарска црква, 73
новопазарски срез, 392

Овче Поље, 111, 313
Ораховац, дечанска имања, 72, 418
ораховачка црква, 72
Ораховица, манастир, 342
Осојане, дечанска имања, 66, 73, 410, 414, 415, 417, 419
Охрид (град и срез), 38, 39, 285, 286, 380, 394
Охридска нахија (област), 62, 72, 391
очка црква, 72

Пазарџик, место у Бугарској, 174
Палестина, 174
Панађуриште, место у Бугарској, 178
Папраћа, манастир, 56
Папраћани, дечанско имање, 59, 400
Параћин, 419
Париз, 41
Петар, св. на Лиму, црква у Бијелом Пољу, 73, 287
Петковица, манастир, 176
Петково Поље, дечанско имање, види: Хоча
Петроварадин, 61
Петроград (Петербург), 179, 198
Пећ, град и кујунџијски центар, 69, 73, 206, 380, 390, 393, 394, 397, 409, 414
— дечански метох, 70, 74, 416
пећка нахија (област), 389, 391, 395, 396
Пећка патријаршија, манастир, 29, 36, 51, 55, 58, 59, 60, 61, 64, 68, 70, 72, 73, 92, 97, 174, 176, 180, 182, 184, 191, 196, 284, 297, 311, 332, 361, 381, 392, 426
— црквена организација, 33, 43, 283, 380
Пива, манастир, 59, 184, 268, 284
Пипери, њихово подручје, 65
Пирот, дечански метох, 74
пиротска нахија, 72
пиротски округ, 63
плавски срез, 392
Пловдив, 174
Плочиниће код Тетова, дечанско имање, 60, 400, 415
Подгорица, 62, 393
Подграђе, дечанско имање, 68, 396
Пожаревац, 37, 58, 177, 185, 197
Пожаревачка црква у Сентандреји, 59
Полимље, 55
Породимље, 288
Праг, 40, 43
Пречиста, манастир, 55
Придворац, манастир, 55
Призрен, град и срез, 33, 63, 68, 74, 76, 288, 393, 394, 401, 402, 414
призренска нахија, 395
Прилеп, 63, 178
прилепска нахија, 72
прилепска црква, 73
Приштина, 67, 313, 393, 394
прокупачки округ, 63
Прохор Пчињски, манастир, 284

Раваница, манастир, 55, 62
Равни Луг (гњиланска нахија), 216
Радомирска општина, 72
Раковац, манастир, 284
Ремета, манастир, 58
Ресава (Манасија), манастир 29
Рилски манастир у Бугарској, 285, 286
Рим, 40, 111
Рогозна 68
Рума, 32
Румелија, 398
Русе, место у Бугарској, 360
Русија, руска империја, 33, 36, 37, 70, 72, 74, 89, 177, 179, 268

Сава, река, 381
Савина, манастир, 175
Савинац, манастир (сада црква), 32
Самоков, 62
Санџак, 283
Сарајево, 59, 62, 63, 64, 67, 69, 125, 178, 183, 205, 268, 271, 360, 379, 391
дечански метох, 74
Свиштов, 61
Сентандреја, 59, 61, 185
Синаја, дечанско имање, 69, 413, 416
синајска црква, 73
Сјеница, насеље и срез, 67, 392, 393
Скопље, град и дечански метох, 63, 64, 69, 74, 402, 413
Скопље, ејалет (област), 396
скопска нахија, 72
скопска црква, 176, 196
Славонија, 58
Смедерево, 62
Солун, 64, 71, 93, 361
Сопоћани, манастир, 30, 49
Софија, град и дечански метох, 69, 70, 74, 102, 172, 384, 389, 416, 419
Спас, св. црква у Скопљу, 69
Спуж, 393
Србија, 32, 36, 48, 69, 70, 283, 288, 289, 313, 365
Срем, 58
Сремски Карловци, 60—61, 311
Сталаћ, 175
Стара Србија, 31, 32, 33, 44, 65, 69, 74, 75
Стари Влах и старовлашани, 44, 65, 67, 69
Старо Нагоричино, манастир, 36, 89
Стојак, дечанско имање, 415
Студеница, манастир, 30, 40, 50, 51, 56, 59, 62, 63, 66, 68, 70, 101, 179, 181, 267—268, 284, 311, 359, 360, 361, 362

Тврдош, манастир, 59, 175, 268
Тетово, град и дечански метох, 63, 64, 65, 72, 74, 172, 173, 190, 191, 384, 400, 401, 420
тетовска нахија, 63
Травна (Тревна), место у Бугарској, 187
Травник, 379, 391
трговишки срез, 394
Требиње, 174
Трипун св., у Котору (которска катедрала), 29
Трифун св., црква у оквиру манастира Хиландара, 100
Трнов, 174, 360
Тројица Пљеваљска, манастир, 59, 62, 174, 187, 268, 384, 392
Тројица — Сергијевска Лавра у Загорску крај Москве, 90, 198
Трст, 31
Турска, турско царство, 32, 53, 70, 311, 360

Ћупријска нахија, 62
Ћустендил, 391

Угарска (Мађарска), 58, 60, 76, 172
Ужице, 391
ужичка нахија, 63

Фојница, фрањевачки самостан, 172
Фрушка Гора, 32, 283

Херцеговина, херцеговачка област, 62, 380, 391
Хиландар, манастир, 31, 61, 100, 311
Хисарџик, тврђава, 393
Хопово, манастир, 185
Хоча Велика, (дечанска имања и метоси у Хочи, Мијачин Долу, Варини, Бабин Долу и Петковом Пољу), 60, 65, 67, 68, 72, 74, 383, 398, 400, 401, 402, 408, 409, 410, 411, 413, 416, 717

Цариград (Стамбол), 33, 54, 55, 56, 57, 64, 67, 68, 88, 111, 174, 187, 360, 362, 365, 382, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391—397, 406
Цетиње, 35, 65, 69
Црвени Брег, види: Истинић
Црква у Брезовици код Плава, 55, 71, 72, 405
Црква у Великој Хочи, 91
Црква у Љубижди (Љубожди), 72
Црква у Новој Вароши, 67

Црква у Олову (Босна), 184
Црква у Плаву, 382
Црква Стефана Дечанског на Овчем Пољу, 313
Црна Река, манастир, 54, 62
Црвени Брег, дечанска имања, види: Истинић
Црна Гора, 32, 73, 75
Црнобрег, дечанска имања, 414, 420
Црновљане, дечанска имања, 398

Чачак, шанац (1718), 62

Шабачки срез, 71
Шапранци код Врања, дечанска кућа, 68, 402
Шипан, 175, 196
Шишатовац, манастир, 90, 342
Штипска нахија, 63
Шумен, место у Бугарској, 174

Предметни регистар

Акатист Првомученику Стефану од Лонгина, 37, 49, 92
ампуле од олова, 174—175, 193
анафорница Живка Шантрића, 73
архиепископско жезло М-93, 212

бакрорези дечански:
— уопште 92, 311—313
— Б-1, 32, 34—37, 42, 61, 311—312, 315
— Б-2, 313, 315—316
— Б-3, 313, 316
— Б-4, 313, 316
— Б-5, 68, 313, 316
— Б-6, 65, 313, 316
— Б-7, 313, 316
— отисак из 1849, 313
— отисак из 1857, 312—313
— отисак из Бање (1856—1867), 313
— отисак из 1871, 312—313
— отисак из 1896, 313
бакрорези разни:
— Пећке патријаршије, 34, 311
— Студенице (1733), 311
— Хиландара, 311
берати:
— уопште, 55, 59, 63, 328, 380
— ДК-10, 394
— ДК-13, 394
— ДК-15, 390
— ДК-84, 389
— ДК-173, 386
— ДК-311, 389
Бешеновско (витовничко) јеванђеље, 33
Библија Василија Острошког (1580), 56, 58, 197
Бранковићев летопис, 31
бујрулдије:
— уопште, 55, 62—65, 67, 68, 381
— ДК-24, 397
— ДК-25, 399
— ДК-28, 398
— ДК-36, 398
— ДК-42, 398—399
— ДК-65, 399
— ДК-73, 397
— ДК-77, 398
— ДК-123, 399
— ДК-181, 399
— ДК-197, 397
— ДК-269, 398
— ДК-305, 398
— ДК-308, 399
— ДК-310, 397—398
— ДК-342, 398
— ДК-343, 398
Буквар Антонија Рампацета (1597), 57
Буклија од бакра М-72, 174, 193

Везени крст ТЕ-2, 40, 268, 269—270
везиљске радионице:
— балканска, 271
— београдска, 271
— руска, 272
— сарајевска, 270, 271
— српска (без ближег опредељења), 269, 270
— турска, 271
вилица (вотивна) М-78, 210
Воздух монахиње Марине, 109, 267
војводе дечанске (1601 — почетак XIX в.), 61, 65, 66, 74, 381, 388, 398, 403, 413
види именски регистар:
— Данац
— Дервиш
— Дор Берат
— Лака
— Мустафа син Тафин
— Халил

Глоба за убиство (крвнина), 55, 57, 58, 59, 61, 380, 382, 386—388, 398, 400, 406
грамоте цариградског патријарха (1819—20):
— ДК-184, 424
— ДК-185, 424

двери дечанске:
— И-6, 99, 119, 120
— И-30, 38, 43, 89—90, 106
— И-65 (са иконостаса), 39, 56, 97, 116—117
— И-69, 98, 99, 120
двери остале:
из Грачанице, 97
— Антонијеве из Пећи, 97
дебарски (мијачки) копаничари, 288, 297
Дечани у соколарској организацији, 53, 55, 57, 59, 60, 63, 64, 380—381, 386, 389, 390, 391, 399, 406, 407, 409, 419
Дечанска проскомидија, 35, 54, 57, 59, 61, 63, 64, 66, 179, 311, 344, 423
Дечански првенац, прва књига о Дечанима, 32, 33, 70, 88, 101, 176, 193, 195, 203, 204, 211, 293, 296, 297, 348
Дечански споменици, друга књига о Дечанима, 32, 71, 203—207, 297, 313
дивити:
— јеромонаха Мојсија, 72
— Хаџи Данилов, 72
дикирија, види: трикирија и дикирија
диптихони, 33
— Алексија Лазовића (И-50), 101, 125
— Симеона Лазовића (И-48), 101, 126
дуборез крстова, 179—184, 202—209
дуборез панагија, 341, 347
дуборез пећки, 284
дуборез светогорски, 342, 343, 345—347
дуборезачка радионица у Дечанима, 55, 96, 97
Дужности и права официра, ДК-124, 420

елементарне непогоде у Дечанима, 64, 71
емари, 58, 381
— ДК-69, 397
— ДК-299, 397
епитрахиљи дечански:
— ТЕ-1, 35, 38, 40, 267, 269
— ТЕ-3, 38, 268, 270
епитрахиљи остали:
— Јелене Црнојевић и Димитрија Гвозденова, 267
— Симеона Хетмана, 267
— студенички, 267

залагање дечанских ризничких драгоцености, 65, 67—68, 70
зарф М-199, 184, 209
Зборник Антонија Рампацета (1597), 57
Звездица Петра Радосављевића, 64, 177, 194
Звездица Радивојева, 55, 177, 194
звона дечанска, 34, 35, 52, 53, 64, 72, 75, 184, 211, 401
златари, види именски регистар:
— Андрејев Михаил
— Анђеле јереј
— Ђанко кујунџија из Тетова
— Зарић, кујунџија из Пећи
— Ивановић Стефан
— Игњатије јеромонах

— Јова из Ниша
— Јован, син монаха Софронија
— Јован ливац кандила
— Јован из Ниша
— Јован из Сарајева
— Јовчо кујунџија из Кратова
— Клинкош Јозеф Карл
— Кондо Вук
— Лаза из Београда
— Мавродије из Ћипровца
— Милић Иван из Чајнича
— Мишон Коцов из Враце
— Морозов, В. из Петрограда
— Недељко из Ћипровца
— Никола из Ћипровца
— Николајевић Георгије из Крушева
— Пала из Ћипровца
— Плочарски П., из Враце
— Пролимлековић Нешко
— Радивој
— Ристић-Габелић Симо из Сарајева
— Сава из Бечкерека
— Симеон Банишки из Враце
— Симеон јеромонах Дечанац
— Софроније монах из Сарајева
— Сташко из Тетова
— Таса из Ниша
— Тимофејев Михаил из Москве
— Шантрић Живко из Пећи
— Шантрић Јефрем из Пећи
златарске радионице:
— балканска (без ближег опредељења) 174, 209—211, 213—222, 361, 363—365, 367
— бечкеречка, 185
— бечка, 177, 192, 197
— блиског истока, 190
— бугарске (ћипровачка и врачанска), 174, 178—180, 184—187, 192, 210
— велеска, 224
— дечанска, 48, 68, 177, 198, 206, 312
— дубровачка, 171, 175, 182, 196
— јеруселимска, 193, 197, 212, 222—223, 361, 365—367
— кратовска, 66, 179, 183, 205, 207
— крушевска, 177, 178, 199, 201
— у Ливну, 360
— македонска (без ближег опредељења), 178, 200
— метохијска, 174
— московска, 60, 102, 127, 173, 177, 191, 192, 193, 194, 198, 209
— мостарска, 360
— нишка, 177—178, 185
— петроградска, 179, 201—202, 210
— пећка, 179, 183—184, 202, 206—207, 208, 209, 343, 360
— призренска, 361
— сарајевска, 177—179, 183—187, 192, 198, 205, 206, 223, 361
— солунска, 361
— српска (без ближег опредељења), 178, 182, 189—197, 199, 200, 203, 204, 206, 208, 209, 211—213, 224, 345—347, 361, 365
— тетовска, 65, 172, 190, 191
— фочанска, 210
— херцеговачка, 172
— цариградска, 192, 209, 360—362, 365, 368
— цинцарска, 199, 200, 202
златарство грчко, 176, 177, 196, 212
златарство руско, 177, 196
зографска радионица у Дечанима, 38, 56, 99, 312

игумански столови:
— из XIV в. у Дечанима, 32, 36, 41, 42, 48, 49, 286, 295—296
— из XIX в. у Дечанима (Д-15), 285, 286, 295
— из Пивског манастира, 284
изуни и изунтескере, 65, 67, 383
— ДК-188, 408
— ДК-193, 408
иконе дечанске:
— уопште, 34, 38—39, 87—127
— Антонија Великог и Јефтимија Великог, 37, 43, 92—93, 107
— апостола Павла, 36, 41—43, 91
— арханђела Гаврила цара Душана, 36—41, 43, 48, 88, 104
— арханђела Михаила (И-51), 102, 124
— Благовести и Рођења, 36, 43, 56, 92, 93, 108
— Богородице Јелеусе (Лонгин), 36, 43, 57, 94—95, 113—114
— Богородице на престолу (И-31), 58, 100, 121—122
— Богородице Одигитрије (Елеусе), И-71, 99, 119
— Богородице Пелагонитиса, 36—38 40—43, 53, 89, 105, 224
— Богородице Тројеручице, 32, 33, 101, 127
— Богородице Умиљеније И-59, 36, 97—98, 117
— Богородице цара Душана види: Мати Божија цара Душана
— Богородице са св. Хараламмпијем и св. Георгијем, 102, 127
— Богородице »Ширшаја небес« (И-53), 126
— Вазнесења (И-23), 40, 41, 43, 91—92, 106—107
— Вазнесења (Лонгин), 43, 91, 95—96, 114—115
— Вазнесења и Васкрсења, 36, 43, 56, 91, 93, 107—108
— Васкрсења види: Вазнесења и Васкрсења
— Васкрсења, (Силазак у ад), И-29, 100, 122
— Велики крст са иконостаса, 36, 37, 39, 43, 56, 87, 88, 96—97, 116
— св. Георгија види: литијске
— св. Георгије убија аждају, 36, 38, 101, 124
— Деизис, 39, 43, 56, 96, 115
— св. Зосима и Причешћа Марије Египћанке, види: св. Теодора
— Јефтимија Великог, види: Антонија Великог
— св. Јована Богослова, 43, 88, 95, 114
— св. Јована Крилатог, 34, 36, 41, 57, 100, 120
— св. Јована Претече цара Душана, 36—43, 48, 88, 104—105
— св. Јована Претече (И-34), 101, 123
— календарска, 5 мученика, 93, 110
— Каменовања св. Стефана, 101, 123, 177
— св. краља Милутина, 102, 126
— краља Милутина (на ћивоту из 1848), 297
— Крунисања Богородице, И-74, 102, 126—127
— Крштења и Сретења (Лонгин), 38, 43, 56, 92
— Крштења (1620), 36, 100, 122
— Лазаревог васкрсења и Цвети (Лонгин), 56, 92
— литијске иконе, 89, 99
  — Богородице Одигитрије и св. Георгија, 98, 99, 118—119
  — Богородице Одигитрије (И-68), 98, 119
  — Богородице Одигитрије (И-36), 98, 119
— са Лонгиновим цртежима, 93, 108
— св. Луке, 124
— Матере Божије цара Душана, 34, 36—44, 48, 87—89, 103
— Нерукотвореног образа (И-26), 100—101, 123
— св. Николе цара Душана, 36—38, 41, 43, 48, 88—89, 104
— св. Николе (И-38), 97—98, 117
— св. Николе (И-54), 125
— св. Николе Брзог помоћника, 43, 94, 112
— св. Николе игумана Диомидија, 34, 38, 40, 42, 57, 68, 100, 120—121, 224
— св. Николе и Стефана Дечанског, 101, 124
— опело Стефана Дечанског (на ћивоту из 1848), 289, 297
— ослепљења Стефана Дечанског (на ћивоту из 1848), 289
— св. Параскеве (И-76), 102, 127
— Преображења (Лонгин), 42, 56, 94—95, 112—113
— Преображења и Силаска св. Духа, 92—93, 109
— Распећа и Скидања с крста (Лонгин), 56, 92
— Распећа (И-28), 100, 122
— Рођења Христовог, види: Благовести
— св. Саве и Симеона и три Светитеља (И-24), 110
— св. Саве Освећеног, види: Теодосија Општежитеља
— Силаска св. Духа, види: Преображења
— Силаска у Ад, види: Вескрсења
— св. Симеона, види: св. Саве и Симеона
— Скидања с крста, види: Распећа
— смрти Стефана Дечанског (на ћивоту из 1848), 297
— смрти и опела Стефана Дечанског, 33, 36, 38, 57—58, 73, 100, 101, 123
— Спаса на убрусу Кирила Андрејевића, 71, 101—102, 127
— Сретења, види: Крштења и Сретења
— Старозаветне Тројице (И-37), 36, 38, 41, 43, 89, 90, 97—98, 106
— Старозаветне Тројице (И-62), 36, 40—43, 89—90, 97—98
— Стефана Дечанског (И-33), 101, 123
— Стефана Дечанског, види: св. Николе и Стефана Дечанског
— Стефана Дечанског са житијем, 33, 34, 36, 38—40, 43—44, 48, 56, 93—94, 110—112
— Стефана Дечанског на престолу (на ћивоту из 1848), 297
— св. Стилијана, 102, 127
— св. Теодора и св. Зосима и Марије Египћанке, 38, 40, 43, 57, 93, 109
— св. Теодосија Општежитеља и св. Саве Освећеног, 41, 43, 56, 92—93, 107
— св. Три јерарха (И-71), 101—102, 126
— св. Тројице (И-35), 98, 117—118
— св. Тројице са сценама празника (И-52), 125
— св. Тројице, види: Старозаветне Тројице
— Тројице светитеља са Ваведењем и Благовестима, 101, 127

— Успења Богородице, 88, 98, 118
— Христа (И-47), 125
— Христа (И-67), 126
— Христа Пантократора цара Душана, 36—38, 42, 48, 88, 119—120
— Христа Пантократора (Лонгин), 36, 43, 56, 57, 94—95, 113
— Христа Праведног судије, 117
— Христа Сведржитеља (И-7), 99, 119—120
— Христа Сведржитеља (И-63), 102, 124
— Цвети, види: Лазаревог васкрсења и Цвети
— Шта да ти принесемо Христе, 99—100, 120
иконе остале:
— св. Димитрија из Музеја примењених уметности у Београду, 92
— из Ломнице, 96
— Крст са Распећем из Пећи, 97
— из Мораче, 100
— Стефана Дечанског у Сарајеву, 64
иконостаси дечански, 29, 32, 34, 39, 64, 66, 88, 91, 95—101, 117, 122, 288—289
иконостаси разни:
— у Старом Нагоричину, 36
— цркве у Великој Хочи, 91
илами уопште, 56, 62, 72, 384
— ДК-56, 420
— ДК-82, 420
— ДК-275, 420
— ДК-277, 419—420
— ДК-280, 420
— ДК-290, 420
— ДК-298, 419
— ДК-304, 420
— ДК-316, 420
— ДК-318, 419
— ДК-328, 419
Инвентар (попис) дечанске ризнице из 1902 (ДК-226), 74, 175, 268, 341, 359, 361, 367, 426, 437

кадионице дечанске уопште, 176
— тзв. св. Краља, XV век, 37, 42, 43, 53, 175, 196
— из XVIII в., 175, 197
кадионице разне:
— из Ринче, 50
— из Жупног музеја на Лопуду, 175
— из Јањева, 184
— из цркве св. Марије у Пакљену на Шипану, 175
— из Марковог манастира, 184
— из Музеја Српске православне цркве у Београду, 180
— из Савине, 175
кандила дечанска:
— уопште, 48, 60, 62, 66, 184, 187, 212—223, 400
— М-100, 212
— М-101, 211—212
— М-102, 213
— М-103, 213
— М-104, 213
— М-105, 213
— М-106, 213
— М-107, 223
— М-108, 213
— М-109, 213—214
— М-110, 217
— М-111, 217
— М-112, 217
— М-113, 217
— М-114, 217
— М-115, 216
— М-116, 215
— М-117, 216
— М-118, 215
— М-119, 215
— М-120, 216
— М-121, 215
— М-122, 215
— М-123, 216
— М-124, 216
— М-125, 221
— М-126, 215
— М-127, 215
— М-128, 216
— М-129, 220
— М-130, 216
— М-131, 218
— М-132, 218
— М-133, 217
— М-134, 219
— М-135, 219
— М-136, 220
— М-137, 219
— М-138, 219
— М-139, 219
— М-140, 219
— М-141, 218—219
— М-142, 218
— М-143, 218
— М-144, 218
— М-145, 219
— М-146, 219
— М-147, 219
— М-148, 219
— М-149, 218
— М-150, 218
— М-151, 214
— М-152, 214
— М-153, 215
— М-154, 215
— М-155, 214
— М-156, 214
— М-157, 217
— М-158, 214
— М-159, 214
— М-160, 214
— М-161, 214
— М-162, 216
— М-163, 220
— М-164, 221
— М-165, 221
— М-166, 217
— М-167, 217
— М-168, 218
— М-169, 220
— М-170, 220
— М-171, 220
— М-172, 220
— М-173, 220
— М-174, 220
— М-175, 220
— М-176, 221
— М-177, 221
— М-178, 221
— М-179, 214
— М-180, 221
— М-181, 221
— М-182, 221
— М-183, 222
— М-184, 222
— М-185, 222
— М-186, 222
— М-187, 222
— М-188, 222
— М-189, 222
— М-190, 222
— М-191, 222
— М-192, 223
— М-193, 223
— М-197, 223
катедрала у Естергому, 286
катедрала у Ферму, 286
католичка пропаганда у Дечанима, 58, 60, 70, 71, 73, 74, 380, 390
Кахрије џамија (Кора) у Цариграду, 38, 88
кључеви дечански, 184, 210
кључеви остали:
— из Музеја примењених уметности у Београду, 184
— из цркве у Олову, 184
— из Пиве, 184
— Старе српске цркве у Сарајеву, 184
књиге расхода манастира Дечана:
— ДК-354, 425
— ДК-356, 425
— ДК-358, 425
књиговезачка радионица у Дечанима, 54, 55, 62, 68, 289, 298, 312
колевка од сребра из 1898 (М-207), 74, 211
Конгрегација за пропаганду вере, 58, 60
краљевски престо у Дечанима, 33, 47, 286

Крст Старца Нестора (1564—65), 32, 34, 39, 43, 55, 272, 284—285, 292—293
крстови дечански:
— уопште, 179—184
— јеромонаха Калиника (I), М-50, 67, 172, 183, 184, 206, 299
— јеромонаха Калиника (II), М-51, 67, 183, 184, 206
— јеромонаха Мелентија, 36, 70, 179, 183, 209
— јеромонаха Пајсија, 33, 37, 66, 179, 183, 205
— Кирила Андрејевића, 69, 179, 184, 206
— Кнеза Лазара, 51—52
— литијски, 32
— непотпуни, (М-85), 179, 184, 204
— у нијелу из 1826 (М-86), 67, 209
— св. Саве, 32
— Серафима Ристића, 32, 36, 69, 70, 173, 208
— I-М-47, 183, 206—207
— II-М-55, 183, 207
— Сима Ристића-Габелића, 33, 37, 42, 65, 179, 183, 184, 205
— Симеона Живковића, 36, 64, 177, 179, 182, 204
— Стефана Дечанског (М-43), 32— 34, 36—38, 40, 65, 69, 179, 181, 182, 197, 203, 289, 359
— Стефана Дечанског (М-84), 32—34, 182, 203—204
— Хаџи Данила Паштровића, 33, 65, 182, 183, 204—205
— цара Душана, 31— 36, 38, 44, 65, 69, 71, 179—182, 186, 197, 201
— М-49, 183, 208
— М-53, 207, 299
— М-54, 179, 184, 208
— М-56, 183, 208
— М-57/59, 208
— М-62, 209
— М-83, 183—184, 200
крстови остали:
— браће Мусић, 182
— Јелене Драгаш, 182
— кнеза Михаила, из Бање, 187, 342
— краља Милутина, 182
— митрополита Дионисија, из Бање, 176
— из Пећке патријаршије, 180, 182
— св. Саве, 182
— из Студенице, 181
— из Хопова, 181
крстић напрсни из Бање (бр. 26), 204, 215
крстићи реликвијари из Дечана:
— М-77, 184, 210
— уметнут у крст цара Душана (М-42), 202
— у малом дрвеном ћивоту (Д-10), 292
— у ћивоту М-25, 200
— у ћивоту М-30, 198
— у ћивоту М-26, 200
купа краљевића Марка, 48, 75—76
кутије за чување крстова, 289—290
— кутија или ћивот за чување крста Д-24, 298
— кутија за чување крста Д-25, 298
— кутија за чување крста Д-26, 298
— кутија за чување крста Д-27, 298
— кутија за чување крста Д-28, 298—299
— кутија за чување крста Д-29, 299
— кутија у којој се чува крст М-53, Д-30, 299
— кутија за чување крста Д-31, 299
— кутија за чување крста Д-32, 299
— кутија за чување крста Д-33, 101, 299

Лист из те фтера ДК-223, 424
ложице:
— Радивојева, 55, 177
— московска из друге половине XIX века, М-204, 194
— московска из 1881, 73, 196
лустери:
— немачки готички, 49
— немачки ренесансни, 29
— бронзани из 1859, 71

мазбате и тефтери, 73, 383
— ДК-51, 414
— ДК-75, 414
— ДК-165, 415
— ДК-187, 414
— ДК-276, 414
— ДК-306, 415
— ДК-325, 415
манастирске зграде (ћелије, конаци, трпезарија, болница и др.) у Дечанима, 40, 45, 47, 56, 63—68, 70, 288, 312, 315, 381—383, 397, 398, 404, 408
матица са ланцима од кандила М-200, 211
мач у кожним корицама М-36, 212
метоси дечански, 64, 66, 68, 69—74, 381, 389, 401, 402, 406, 408, 413, 416—420
молбе:
— ДК-414
— ДК-414
— ДК-87, 413
— ДК-208, 414
— ДК-345 а и б, 414
мураселе, 58, 64, 65, 382
— ДК-27, 405
— ДК-32, 404—405
— ДК-35, 404
— ДК-37, 404
— ДК-53, 405
— ДК-61, 404
— ДК-71, 405
— ДК-80, 405—406
— ДК-88, 405
— ДК-100, 405
— ДК-170, 404
— ДК-220, 405
— ДК-237, 404
— ДК-267, 405
— ДК-292, 404
— ДК-301, 405
— ДК-302, 404
— ДК-323, 404

налоњи литургијски у Дечанима, 40, 283, 291—292
напади и причињавање штете Дечанима, 59, 60, 62, 63, 73, 382, 390, 395, 397, 400, 401, 404, 405, 414, 420
напори за спасавање Дечана почетком XX века, 74—75
напрестолно јеванђеље Јована Георгијевића, 32, 62, 72, 75
наруквица златара Лазе М-201, 211
наруквице везене у Дечанима:
— ТЕ-4, 268, 270
— ТЕ-5, 268, 270
— Агнине ТЕ-6, 108, 268, 270
— ТЕ-7, 270
наруквице везене остале:
— два пара Агниних из Студенице, 26
нож са сребрном дршком из 1777, 108, 210
нож са сребрном дршком XVIII век, 210

обнове, поправке и доградње Дечана, 57, 59, 60, 62—68, 70, 73, 381—383, 390, 397, 398, 404—408, 413, 423
окови са дечанских икона, 187—188
— шестоугаона плочица XIV век, М-216, 223
— венци са непознате иконе, XVI—XVII век М-215, 223
— оков са Богородице Пелагонитисе, XVI век, М-211, 224
— оков са непознате иконе, XVIII—XIX век, М-214, 224
— оков са иконе, из 1822 г., 224
— оков са иконе, из 1843 г. М-213, 224
окови са дечанских књига:
— на Белајском јеванђељу, 61, 177, 197
— јеромонаха Кентириона, 32, 33, 37, 43, 58, 177, 197
— Кирила Андрејевића, 71, 177, 198
— Јована Георгијевића М-23, 177, 197
— јеромонаха Симеона, 63, 177, 198
окови са књига остали:
— владике Никоне из 1402, 184
— са јеванђеља Вука из Бечкерека, 185
— са јеванђеља манастира Витовнице, 185
— са јеванђеља манастира Петковице, 185
Октоих Божидара Вуковића, 53
Октоих-осмогласник из Црнојевићеве штампарије, 53
Општи лист за сакупљање милостиње, 60, 62, 63, 66
орар монаха Софронија из 1681., 59, 268, 271

панагије дечанске, уопште, 33, 341—344
— артосна од рожине, 32, 39, 40, 42, 43, 49, 341—342, 344, 347—348
— проскомидијни тањир ПН-11, 40, 341—344, 348
— ПН-1, 40, 43, 342, 345
— ПН-2, 342—343, 346—347
— ПН-3, 343, 347
— ПН-4, 342, 346

— ПН-5, 342, 346
— ПН-6, 342, 346
— ПН-7, 341
— ПН-8, 343, 347
— ПН-12, 347
— кружна у ћивоту М-30, 198
панагије разне:
— из Музеја примењених уметности у Београду, 342
— из Музеја српске православне цркве у Београду, 342
— проигумана Димитрија из Ораховице, 342
— Хаци Илариона, 342
— из Шишатовца, 342
Пандахус, ДК-350, 424
Параклис Стефану Дечанском из 1768., 62, 179
Параклис Стефану Дечанском из 1813., 101
Парусија, 58, 66, 120, 423, 424
пафте и појасеви дечански:
— уопште, 75, 359—362
— ПА-1, 361, 366
— ПА-3, 360
— ПА-4, 360, 365
— ПА-5, 360, 365
— ПА-6, 360, 365
— ПА-7, 360, 365
— ПА-8, 360, 364
— ПА-9, 360, 364
— ПА-10, 360, 364
— ПА-11, 360, 364
— ПА-12, 360, 364
— ПА-13, 359, 360, 363
— ПА-14, 360, 364
— ПА-15, 360, 364
— ПА-16, 360, 363—364
— ПА-17, 361, 365
— ПА-18, 360, 365
— ПА-19, 360, 365
— ПА-20, 359, 360, 363
— ПА-21, 361, 367
— ПА-22, 361, 366
— ПА-23, 361, 367
— ПА-24, 361, 367
— ПА-25, 360, 364
— ПА-26, 361, 366
— ПА-27, 361, 367
— ПА-28, 361, 366
— ПА-29, 360—361, 366
— ПА-30, 360, 365
— ТЕ-9, 361, 365
— ТЕ-10, 271
— ТЕ-11, 71, 268, 271
— М-95, 361, 368
— М-96, 361, 368
— М-97, 361, 367
— М-98, 361, 367
пафте и појасеви остали:
— из Бање, 362
— из Крушедола, 361
— из Ловеча, 360
— из Мостара, 360
— из Пећке патријаршије, 361
— из Русе, 360
— из Сарајева, 360
— из Студенице, 359, 360, 362
— из Шумена, 360
петохлебнице:
— из Дечана, 43, 59, 175, 196
— из Пиве, 175
— из Савине, 185
— из Студенице, 175
печати дечански:
— уопште, 39, 327—328
— П-1, 329—330, 414
— П-2, 330
— П-3, 68, 331
— П-4, 70, 328, 331
— П-5, 332
— П-6, 332
— П-7, 332
— П-8, 328, 331
— П-9, 332
— П-10, 331
— П-11, 331
— П-12, 330
— П-13, 330, 331
— П-14, 327, 330
— П-15, 328, 329, 414
— П-16, 328, 329, 414
— П-17, 331—332
— П-18, 67, 332
— П-19, 333
— П-20, 333
— П-21, 333
— П-22, 328, 332
— П-23, 330
— П-24, 330
— П-25, 332
Писмена дозвола за посед, 413
Писмо за писанију Хаци Захарија ДК-21, 65, 423
Писмо за писанију дечанских калуђера ДК-186, 423, 424
Писмо за писанију Серафима Ристића, ДК-365, 424
плаштаница, 268, 272
пљачке Дечана, 58, 59, 62, 68, 73, 75—76, 397, 400
пљачке дечанске ризнице, 397, 400
подножје седефног крста, 299—300
појасеви, види: пафте и појасеви
поклањање дечанских ствари другим црквама, 67, 72, 73
поклони и завештања имања и кућа Дечанима, 48, 51, 64—66, 68, 401, 405, 413, 416—417
поклоници у Дечанима, 65—69, 71, 72, 74, 172, 191, 295, 399, 424
покровац за путир Марије Чупић, 61, 268, 271
покрови за ћивот:
— Арсенија IV, 33, 60, 61
— Јована Томића, 67, 271
— Томаније Обреновић, 33, 71, 268, 271
— у ћивоту монаха Теоктиста, 178, 200
поклопац посуде М-198, 174, 209
поменици (диптиси):
— ДК-360, 426
— ДК-361, 426
— ДК-362, 426
— ДК-363, 426
— ДК-364, 426
попис дечанске ризнице из 1778, 63, 179, 344
попис штампаних манастирских књига и ствари од бакра XVIII век, ДК-223, 424
попис ствари ђаковичке цркве, 425
пописи дечанских имања:
— у селу Дечанима, ДК-60, 425
— ДК-63—64, 419
— ДК-128, 419
— ДК-130, 419
— ДК-131—135, 419
— ДК-136—140, 419
— ДК-141—158, 419
— ДК-285, 419
пописи дечанских чивчија:
— ДК-227, 425
— ДК-228, 425
поправке Дечана, види: обнове, поправке и доградње Дечана
порези које су плаћали Дечанци, 73, 380—389, 406—414
потврда о продатој њиви и ливади у Дечанима ДК-120, 426
Празнични минеј Божидара Вуковића, 54
претапање ризничких предмета, 74
присвајање дечанских имања, 55, 57, 59, 62, 63, 66, 68, 69, 73, 381, 382, 386—388, 395, 396, 399, 400, 404—407, 414, 419
продаја ризничких ствари, 31, 74
Проскомидија, види Дечанска проскомидија
Протокол манастира Дечана, ДК-355, 425
Протокол за земљу у Бивољаку, ДК-359, 425
Псалтир Винценца Вуковића, 40, 54
Псалтир Ђурђа Црнојевића, 53
путири дечански:
— московски из почетка XVIII в., 60, 176—177, 193—194
— московски из 1860, 71, 176—177, 194
— Радивојев, 33, 34, 37, 39, 41, 43, 55, 176, 187, 193
путири остали:
— пивски, 176
— Прохоров из Бање, 187
— стопа од путира из Бање, 187
— из Тројице Пљеваљске, 187

реликвије дечанске (изузев моштију Стефана Дечанског):
— вилица Григорија из Нисе, 61, 178, 198
— кост св. Пантелејмона, 65, 178, 199

— крв Стефана Дечанског, 65, 177, 178, 199
— мошти св. Алимпија Столпника, 67, 178, 199
— мошти св. Владимира, 98
— мошти св. Врача Кузме и Дамјана, 178, 199, 201
— мошти св. Георгија Кратовца, 292
— мошти св. краља Драгутина (монаха Теоктиста), 39, 178
— мошти св. Мартирија, 178, 200
— мошти св. Саве Српског, 65, 423, 424
— мошти св. Томе, 67, 178, 199
— мошти св. Харалампија, 177, 199
— рука св. Никите, 67, 179, 201, 423
— честица Часног дрвета, 65, 177, 178, 193, 199, 207, 423, 424
ризнички предмети приказани на дечанским фрескама, 49—51
рипиде дечанске:
— Кондо Вука, 32, 33, 37, 39—41, 43, 55, 175—176, 194—195
— из 1730, 32, 33, 42, 61, 176, 196
— М-3, 196
рукописне књиге из Дечана, 35, 41, 45, 49, 52—58, 60, 64, 66, 71, 72, 74, 89, 287
руска управа у Дечанима (1903—1915), 74—76
рухсатнаме, 383
— ДК-46, 408
— ДК-78, 408
— ДК-337, 408
рушења и намерна оштећавања Дечана, 55, 59, 60, 75, 288, 382, 386, 400

Свеће дечанске, 300
Свеће кнегиње Милице, 29
сенети, 64, 68, 73, 383
— ДК-29, 413
— ДК-30, 412
— ДК-67, 413
— ДК-96, 412
— ДК-109, 410
— ДК-119, 412
— ДК-126, 410
— ДК-126а, 410
— ДК-127, 409
— ДК-161, 404
— ДК-204, 404
— ДК-229, 412
— ДК-230, 410
— ДК-231, 412
— ДК-238, 412
— ДК-239, 412
— ДК-240, 412
— ДК-241, 411
— ДК-242, 411—412
— ДК-243, 413
— ДК-244, 411
— ДК-245, 410
— ДК-246, 412
— ДК-247, 411
— ДК-248, 413
— ДК-249, 409
— ДК-250, 410
— ДК-251, 410
— ДК-252, 410
— ДК-253, 404
— ДК-254, 410
— ДК-255, 412
— ДК-256, 411
— ДК-257, 411
— ДК-258, 411
— ДК-259, 410
— ДК-260/1, 409
— ДК-260-2,410
— ДК-261, 411
— ДК-262, 411
— ДК-263, 411
— ДК-273, 409
— ДК-293, 413
— ДК-307, 404
— ДК-317, 408—409
— ДК-333, 404
скевофилакс (ризничар), његове обавезе, 66, 70
скривање ризничких предмета, 59—60, 70
скрипторија у Дечанима, 52—55, 66, 312
смештај ризнице и библиотеке, 54, 72—73
соколарска организација, види: Дечани у соколарској организацији
сплитска хорска сједала, 285
сребрна медаљица св. краља, 72
сребрни свећњаци М-99, 210
Стематографија Христифора Жефаровића, 313
стојећи чирак од бронзе, 49, 184, 209
»столови« црквени (седишта) у Дечанима:
уопште, 285
— Д-7, 295
— Д-8, 295
— Д-11, 293
— Д-12, 294
— Д-13, 294
— Д-14, 294
— Д-17, 295
— Д-18, 294
— Д-19, 294
стопа крста М-58, 209
стопа крста М-61, 209
сточићи дечански:
— Д-9, 40—42, 53, 285, 293
— Д-20, 33, 43, 283—284, 292
— Д-21, 293
сточићи остали:
— сточићи-певнице из Ломнице, 284
— сточићи-певнице из Прохора Пчињског, 284
страдање Дечана кроз историју, 51—52, 59, 75—76
судови за теплоту, дечански:
— из XVI века М-17, 37, 39, 43, 173—174, 192
— из XIX века М-70, 174, 192
судови за теплоту остали:
— из Викторија и Алберт музеја у Лондону, 174
— из Ермитажа у Лењинграду, 174
— из манастира Бистрице у Трансилванији, 174
— из Музеја свакидашњег живота XVII века у Кремљу, 174
— из Музеја Старе српске цркве у Сарајеву, 174
— из Топкапи Сараја у Цариграду, 174
— из Тројице Пљеваљске, 174

тамир-тескера, ДК-346, 63, 383, 407
тамјаница дечанска, 37, 43, 173, 189
тамјаница смедеревска, 174
тапије дечанске, 55, 63, 71—72, 383
— ДК-38, 416
— ДК-39, 416
— ДК-43, 416
— ДК-57, 415
— ДК-62, 416
— ДК-81, 416
— ДК-94, 415
— ДК-98, 415
— ДК-104, 415
— ДК-107, 418
— ДК-108, 416
— ДК-111, 416
— ДК-117, 419
— ДК-118, 419
— ДК-121, 419
— ДК-122, 419
— ДК-125, 419
— ДК-129, 419
— ДК-236, 418
— ДК-271, 418
— ДК-278 а—б, 418
— ДК-281, 417
— ДК-283, а—г, 418
— ДК-284 а—г, 418
— ДК-286, 417
— ДК-287, 417
— ДК-288, 417
— ДК-289 а—б, 417
— ДК-294, 415
— ДК-295, 415
— ДК-296, 415
— ДК-313, 417
— ДК-326, 417
— ДК-327, 417
— ДК-330 а—г, 418
— ДК-335, 417
— ДК-338, 416
— ДК-339, 418
— ДК-340 а—с, 418
Тас са поклопцем (ставник), 174, 193

темесућ (потврда):
— ДК-47, 413
— ДК-68, 413
тескере, 64, 383
— ДК-44, 407
— ДК-72, 406
— ДК-93, 407
— ДК-106, 408
— ДК-162, 407
— ДК-163, 408
— ДК-233, 406
— ДК-264, 407
— ДК-265, 408
— ДК-266, 408
— ДК-272, 407
— ДК-315, 406
— ДК-329, 407
— ДК-334, 407
— ДК-344, 407
— ДК-346, 407
— ДК-347, 407
тефтери:
— за дечанску земљу (1792), ДК-351, 424
— за имања у селу Дечанима, ДК-352, 424
— за имања у Истинићу, ДК-353, 425
— за земљу у Истинићу, ДК-357, 425
— види: мазбате и тефтери
трикирија и дикирија Хаџи Захаријева, 175, 184, 197
Троношки родослов, 288, 313
тужба дечанских калуђера, ДК-31, 414
турска документа у Дечанима — уопште, 379—384
Турци, 40, 55, 65, 73

ћивот — дарохранилница дечанска, 33, 35, 75
ћивоти — реликвијари дечански:
— мали дрвени ћивот Д-20, 284, 292
— архимандрита Калиника из 1830. (М-89), 178, 199
— Георгија Николајевића, 69, 178
— М-27, 201
— М-28, 201
— М-29, 201
— М-31, 201
— Јоаникија Дечанца из 1820 (М-90), 178, 199
— за мошти св. Мартирија, 178, 200
— за мошти монаха Теоктиста (краља Драгутина), 39, 72, 178, 199—200
— за мошти руке св. Никите М-35, 69, 178—179, 201
— из 1800—1806 (М-91), 178, 199
— сликани, Јована Георгијевића (М-208), 101, 127, 179, 202
— М-24, 200
— М-25, 200
— М-30, 201
— М-32, 200
— оков за мошти руке М-34, 201
ћивоти — реликвијари, остали:
— интарзирани из манастира Клисуре, 284
— Петозарних мученика из Пећке патријаршије, 284
— интарзирани св. Прокопија из манастира Раковца, 284
— из Рилског манастира, 178
ћивоти-саркофази дечански:
— Стефана Дечанског, XIV век, 35, 36, 39—43, 49, 60, 62, 65, 75, 286—288,289,296—297
— Стефана Дечанског (св. Краља) из 1848, 32—35, 37, 39, 40, 67, 69 101, 123, 174, 288—289, 297,341
— за мошти царице Јелене, 32, 33, 69, 177, 288, 289, 297—298
ћивоти-саркофази остали:
— Стефана Првовенчаног мајстора Антонија у Студеници, 284
— Стефана првовенчаног из 1852., 66

фелон госпође Деспине, 53—54, 72, 267
фермани дечански, 33—34, 40—41, 53—54, 56, 57, 58, 63, 68, 328, 379—381
— ДК-1,393
— ДК-2, 391
— ДК-3,393
— ДК-4,392
— ДК-5, 394
— ДК-6, 390
— ДК-7, 391
— ДК-8, 393
— ДК-9, 392
— ДК-11, 392
— ДК-12, 392
— ДК-14, 391
— ДК-15, 390
— ДК-16, 392
— ДК-17, 392
— ДК-18, 393
— ДК-19, 394
— ДК-20, 385, 390
— ДК-23, 396
— ДК-41, 390—391
— ДК-50,396
— ДК-54/11, 395
— ДК-58,396
— ДК-116, 395
— ДК-164,396
— ДК-166, 394—395
— ДК-167, 390
— ДК-168, 387
— ДК-171, 396
— ДК-172, 390
— ДК-173, 386
— ДК-174, 393
— ДК-177, 387
— ДК-178, 387
— ДК-180, 386
— ДК-182, 388
— ДК-190,388
— ДК-191, 389
— ДК-196, 385
— ДК-198, 386
— ДК-198а, 386
— ДК-199, 386
— ДК-200, 385
— ДК-201, 387
— ДК-202, 388
— ДК-203, 387
— ДК-206, 393
— ДК-207, 386—387
— ДК-209, 388
— ДК-210, 388
— ДК-211, 389
— ДК-212, 389
— ДК-213, 387
— ДК-214, 391
— ДК-268, 391
— ДК-291, 393
— ДК-303, 395
— ДК-319, 395
— ДК-320, 395
— ДК-321, 395
— ДК-324, 396
фетве, 65, 382
— ДК-45, 406
— ДК-71, 405
— ДК-80, 405-406
— ДК-95, 406
— ДК-105, 406
— ДК-234, 406
— ДК-235, 406
филактерија (дугуљаста кутијица) М-79, 210
фис (племе) Гаш (Гашани), 66, 383, 401, 407
фотографско снимање Дечана почетком XX века, 75

хаџијски штап М-38, 212
хаџијски штап-мач М-39, 212
херцеговачки мајстори интарзисти, 283, 284, 291, 292
хорос (полијелеј) дечански, 32, 34, 37, 41, 42, 49, 51, 53, 92, 93, 184
Хрељина врата у Рилском манастиру, 286
Хрељин престо у Рилском манастиру, 285
хрисовуље (повеље) дечанске, 32, 35, 47, 48, 51, 58, 62, 63, 312
хуџети дечански, 55, 58—60, 68, 382
— ДК-26, 400
— ДК-33, 403
— ДК-40, 402
— ДК-48, 402
— ДК-70, 401
— ДК-85, 403
— ДК-87, 401
— ДК-99, 400
— ДК-103, 402
— ДК-114, 401
— ДК-115, 402

— ДК-176, 400
— ДК-189, 399
— ДК-192, 400
— ДК-194, 399—400
— ДК-195, 400
— ДК-205, 401
— ДК-232, 401
— ДК-270, 404
— ДК-274, 401
— ДК-279, 403
— ДК-282, 403
— ДК-297, 402
— ДК-309, 403
— ДК-312, 402
— ДК-322, 401
— ДК-331, 402—403
— ДК-332, 403
— ДК-336, 400
— ДК-341, 403
— ДК-348, 401

Цароставник, зборник историјских списа, 31
Цветни триод Стефана Мариновића, 55
чаше дечанске:
— са ждраловима М-13, 43, 172, 190
— Игњатија Дечанца 1840., М-10, 42, 68, 172, 191
— М-11, 172, 191
— од индијског ораха, 32, 72
— јеромонаха Руфима Тетовца, 173, 191
— јеромонаха Сергија, 57
— мајстора Ђанка (М-9), 42, 65, 172, 190—191
— митрополита Виктора, 37, 38, 40, 41, 43, 56, 171—172, 189—190
— од нијела М-65, 41, 191
— са ножицом и стопом М-69, 71, 192
— Серафима Ристића М-14, 38, 70, 173, 191
— са стопом, М-67, 173
— турска М-66, 173, 192
— М-8, 37, 43, 172, 190
— М-12, 41—43, 172, 190
— М-68, 192

чаша Смирнова из Белоречанског кургана, 172
чашица за теплоту М-15, 174, 192
челенке, 32, 72
чување ризничких предмета у другој половини XIX и почетком XX века, 72, 73, 74, 75

шехадетнама ДК-293, 73, 122
штампарска слова у Дечанима, 37, 57, 210
штап М-40, 212
штап М-88 (само дршка), 212

Лектор
СЛОБОДАНКА ЖИВАНОВИЋ

Превод резимеа и легенди илустрација
ЗОРИЦА ХАЏИ-ВИДОЈКОВИЋ

Коректори
ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ
ВЕРА ДИКЛИЋ
МИЛИЦА СЕКИЦКИ

Цртежи
БРАНИСЛАВ ЖИВКОВИЋ 1—3
ДРАГАН ТОДОРОВИЋ 4—12

Црно-беле фотографије
РАДОМИР ЖИВКОВИЋ

ПОКРАЈИНСКИ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ ПРИШТИНА
1—8, 12—14, 16, 26, 28, 31—36, 41, 61, 63, 66, 67, 70, 71, 76, 79, 84, 85, 94—96, 147 (метал)
2 (тканине и везови)
3, 4, 7, 17, 18 (предмети од дрвета)
1—3 (печати)
1—7, 13 (панагије и панагијари)
1, 2, 6, 10, 14, 15, 17, 18, 22 (пафте и појасеви)

НАРОДНИ МУЗЕЈ У БЕОГРАДУ
28—30 (иконе)
13 (предмети од дрвета)

Фотографије у боји
ЈУГОСЛОВЕНСКА РЕВИЈА I—XIII
СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ПАТРИЈАРШИЈА БЕОГРАД XIV—XVI

Објављивање ове књиге помогле су Републичка заједница за културу и Републичка заједница за науку

Штампа и повез
Београдски издавачко-графички завод,
Београд, Булевар војводе Мишића, 17
1984.

Тираж
Три хиљаде примерака